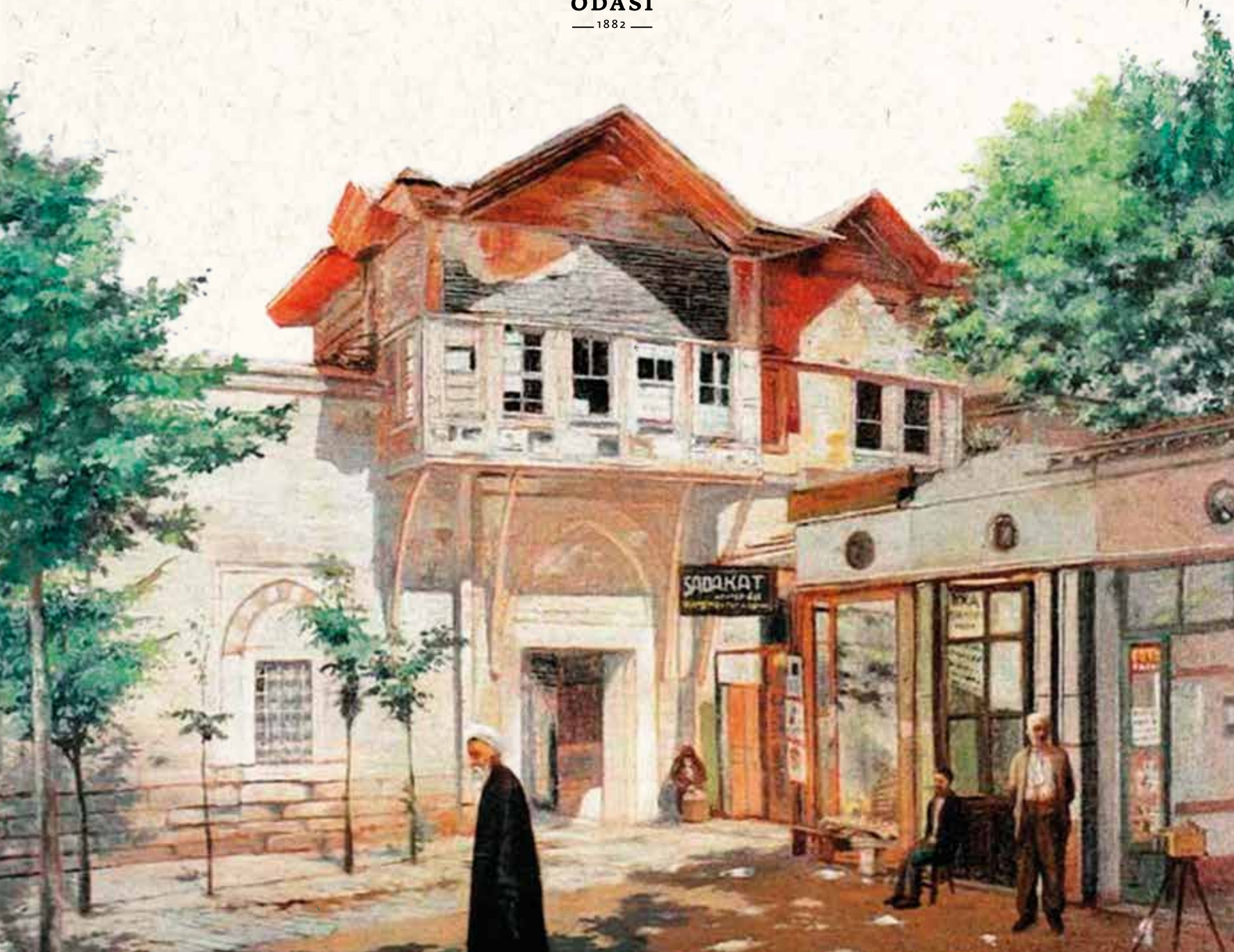

İSTANBUL'UN KÜLTÜREL YÜZÜ

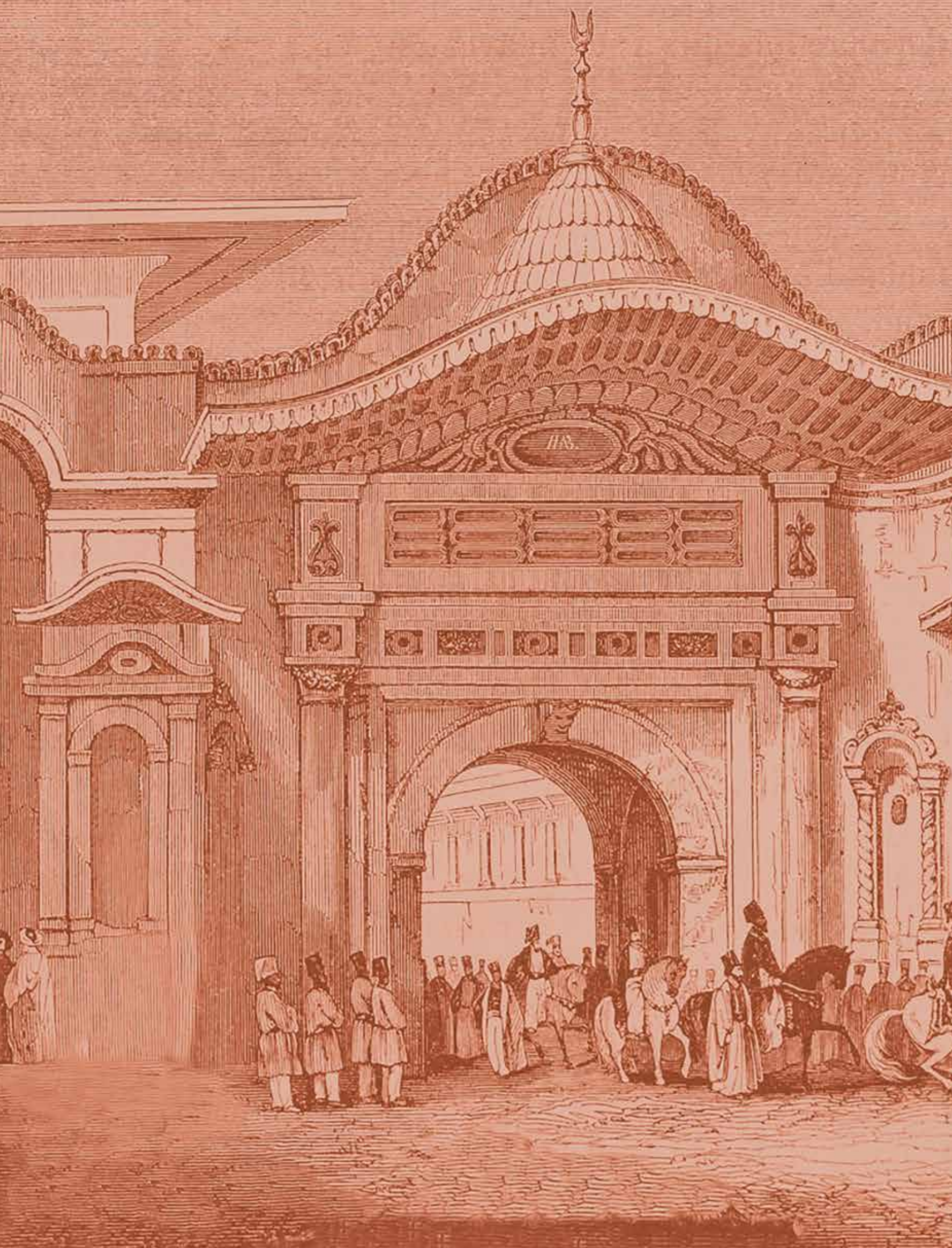
Cağaloğlu, Sultanahmet, Beyazıt

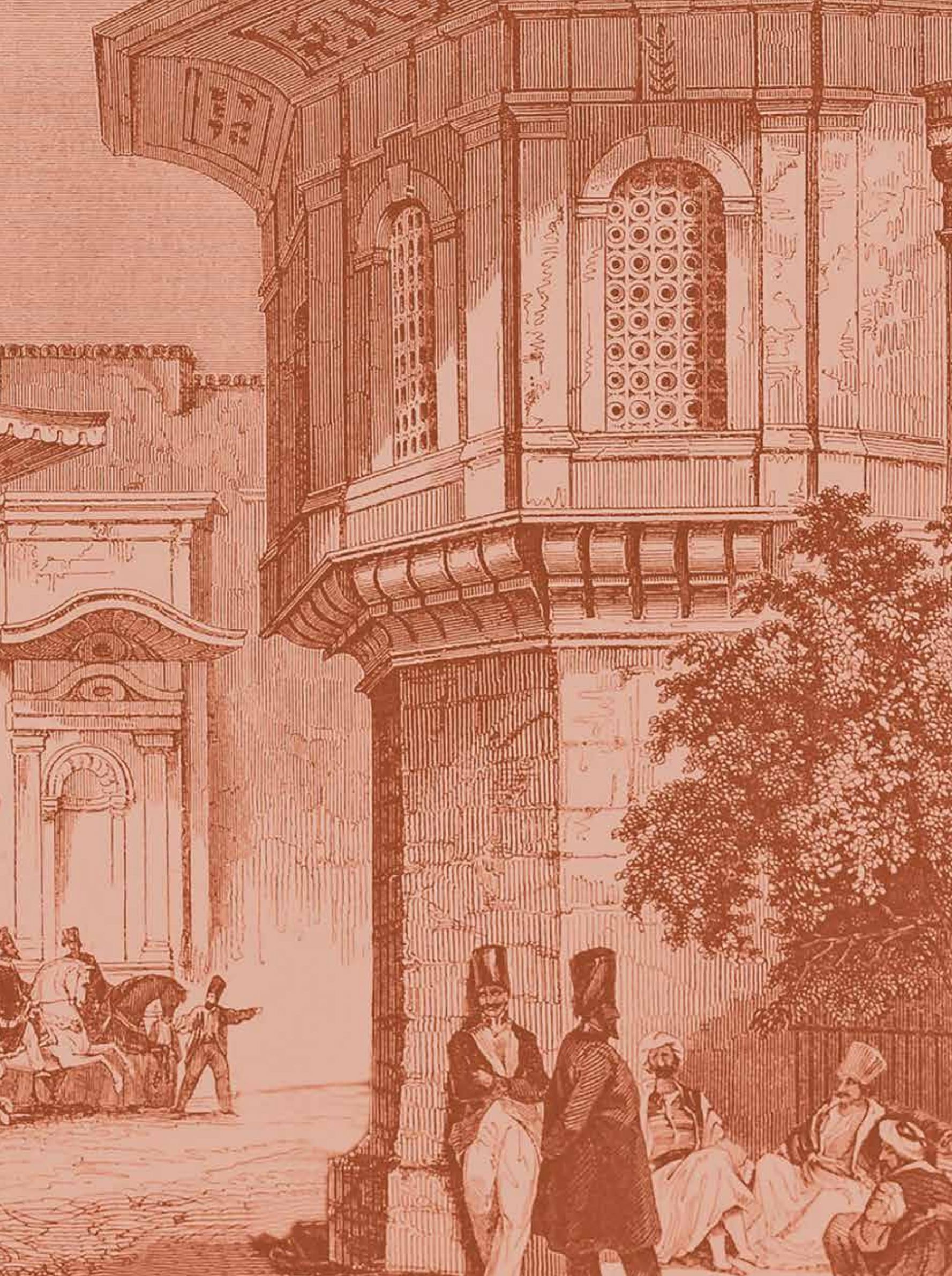
İSTANBUL
TİCARET
ODASI
— 1882 —

İSTANBUL'UN KÜLTÜREL YÜZÜ

Cağaloğlu, Sultanahmet, Beyazıt

Editör: **Cevat Özkaya**

**İSTANBUL
TİCARET
ODASI**
— 1882 —

İSTANBUL YAYINLARI
YAYIN NO: 2020 - 4
İSTANBUL, 2020

Copyright © İTO (İstanbul Ticaret Odası)

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, yazarın ve İTO'nun önceden yazılı izni olmaksızın mekânîk olarak, fotokopi yoluyla veya herhangi bir şekilde çoğaltılamaz. Eserin bazı bölümleri veya paragrafları, sadece araştırma veya özel çalışmalar amacıyla yazarın adı ve İTO belirtilerek bilgisi dahilinde kullanılabilir.

ISBN: 978-605-137-776-6 (Basılı)
ISBN: 978-605-137-777-3 (Elektronik)

İTO Çağrı Merkezi
444 0 486

İTO Yayın Kurulu
Dr. İsrail Kuralay
Münir Üstün
Prof. Dr. Nihat Alayoğlu
Erhan Çardaklı
Şükrullah Dolu
A. Erdem Kiracı
Tolunay Dayı

Odamız yayımlarına tam metin ve ücretsiz olarak internet sitemizden ulaşabilirsiniz.
www.ito.org.tr

Editör
Cevat Özkaya

Yazarlar
Turgay Anar, Beşir Ayvazoğlu, Cem Sökmen, Murat Belge, Necmettin Turinay, Fahri Aral, Kurtuluş Kayalı,
D. Mehmet Doğan, Ercan Yıldırım, Adnan Özyalçiner, Mehmet Nuri Yardım, Mustafa Kirenci,
Metin Önal Mengüşoğlu, Dursun Gürlek, Ebru Burcu Yılmaz, Turan Türkmenoğlu, Uğur Kökten,
Ebubekir Erdem, Ahmet İyioldu, Necati Mert, Ali Kemal Temizer, Cihan Aktaş, Ali Emre, Birol Biçer,
Necdet Subaşı, Mehmet Varış, Ali Ayçil, Fatma Zehra Beyaz, Mehmet Erken, Yasin Beyaz, Necip Tosun,
Alpaslan Durmuş, Mustafa Gülali, Ayşe Olgun, Mehmet Tevfik Ekiz, Hanifi Kayan, Gülşen Özer

İç Düzen
Tekin Öztürk / Projesanat
0212 640 20 90

Kapak
Ömer Faruk Yıldız

Kapak Resmi
Ahmed Ziya Akbulut Beyazıt Sahaflar ve Eski İmaret Binası

Yayına Hazırlık
Pınar Yayınları

Baskı
Şekil Ofset A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 35826

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
Şekib Avdagiç	
ÖNSÖZ	7
Cevat Özkaya	
BEYAZIT VE CAĞALOĞLU'NUN KÜLTÜR, SANAT VE EDEBİYAT MEKÂNLARI	13
Turgay Anar	
SAHAFLAR ÇARŞISI	35
Beşir Ayvazoğlu	
DÜNDEN BUGÜNE BABIALI	45
Cem Sökmen	
CAĞALOĞLU	57
Murat Belge	
NECİP FAZIL VE HAKİKİ ŞEHİRLERE HASRET	63
Necmettin Turinay	
BABIALI'DE ADIM ADIM	71
Fahri Aral	
VARLIK YAYINLARI YA DA DÜŞÜNSEL KİŞİLİĞİ OLAN BİR YAYINEVİNİN KAPSAMLI, ESNEK VE İSTİKRARLI YAYIN ANLAYIŞI	83
Kurtuluş Kayalı	
BABIALI BÜYÜK KAPISINDAN MÜRUR EDİP GEÇMEK	91
D. Mehmet Doğan	
HATIRATLARDA CAĞALOĞLU	95
Ercan Yıldırım	
YAŞAMLA İÇ İÇE BABIALI YILLARI	105
Adnan Özyalçiner	
BABIALI BİR EFSANEDİR HÂLÂ İÇİMİZDE YAŞATTIĞIMIZ	119
Mehmet Nuri Yardım	
CAĞALOĞLU'NDAN İZLENİMLER, GÖZLEMLER, HATIRALAR (1983-2015)	131
Mustafa Kirenci	
MALATYA MEKTEBİNDEN CAĞALOĞLU YOKUŞU'NA	145
Metin Önal Mengüşoğlu	
CAĞALOĞLU'NDA DOLAŞIRKEN	157
Dursun Gürlek	
MEKÂNIN HAFIZASINA EDEBÎ BİR YOLCULUK: KÜLLÜK VE MARMARA KIRAATHANELERİ	163
Ebru Burcu Yılmaz	
SAHAFLAR ÇARŞISI HAYATIN VE KÜLTÜRÜN KESIŞTİĞİ MEKÂN	173
Turan Türkmenoğlu	

PAPİRÜS GÜNLÜĞÜ _____	191
Uğur Kökden	
YAYIN HAYATIMIZIN MANZARASI _____	197
Ebubekir Erdem	
YAYINCILIGIMIZDAN NOTLAR _____	205
Ahmet İyioldu	
CAĞALOĞLU'NUN SON KİTAPÇILARI _____	219
Necati Mert	
BENİM CAĞALOĞLUM _____	227
Ali Kemal Temizer	
YAZARLIK ATÖLYESİ GİBİ, CAĞALOĞLU _____	235
Cihan Aktaş	
BEYAZSARAY KİTAPÇILAR ÇARŞISI _____	249
Ali Emre	
DİNÎ YAYINCILIGIN BEYAZSARAYLI YILLARI _____	255
Birol Biçer	
CAĞALOĞLU İSTANBUL'DUR _____	265
Necdet Subaşı	
DERD ÇOK, HEMDERD YOK _____	269
Mehmet Varış	
CAĞALOĞLU GÜNLERİ _____	275
Ali Ayçil	
BABIALI'DE TARİHLE BİRLİKTE AKAN IRMAK: OSMANLI ARŞİVİ _____	281
Fatma Zehra Beyaz	
SULTANAHMET KİTAP FUARI _____	291
Mehmet Erken	
BİR YAYINCININ GÖZÜNDEN DİYANET KİTAP FUARI _____	297
Yasin Beyaz	
BİR ANKARALI'NIN CAĞALOĞLU GÜNLERİ _____	303
Necip Tosun	
CAĞALOĞLU'NA DAİR VE CAĞALOĞLU VESİLESİYLE HATIRLAMALAR _____	309
Alpaslan Durmuş	
BABIALI VE DÜŞÜNCE DÜNYAMIZDA İZ BIRAKAN DERGİLER _____	339
Mustafa Gülali	
YOLU BABIALI'YE DÜŞENLER... _____	361
Ayşe Olgun	
BABIALI'DEN CAĞALOĞLU'NA... _____	377
Mehmet Tefik Ekiz	
ÇINARALTI'NDAN CAĞALOĞLU'NA _____	383
Hanifi Kayan	
TİYATRODAN SİNEMAYA GEÇİŞ VE UNUTULAN SİNEMA SALONLARI _____	389
Gülşen Özer	
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA _____	401
DİZİN _____	405

Milletleri ve medeniyetleri kalıcı yapan mekânlara sinmiş kültürel hafızalardır. Şehirler, beldeler fetih yoluyla veya bir başka şekilde bir milletin hükümranlık alanına girebilir. Ama bu şekilde onun hâkimiyetinde kalmaz. O şehrin ya da beldenin mekânlarına o milletin medeniyet mührü vurulmadıkça, gerçek egemenlik de, gerçek kalıcılık da tesis edilmiş olmaz.

Osmanlı İmparatorluğu 600 yılı aşkın bir süre Türk ve İslam kültürünün merkezi, aktarıcısı ve geleceğe taşıyıcısı olmuşsa, bunu şehirlere ve mekânlara nakşettiği medeniyet ve kültürünün temel ilkeleriyle başarmıştır. Çünkü mekânlar çok boyutlu pencereler gibidir. Ait olduğu medeniyetin siyasetten tarihe, edebiyattan müziğe kadar birçok değerini temsil eder. Bir anlamda o kültürel kimliğin dışavurum alanları gibidir.

İstanbul da böyledir. Üstad Necip Fazıl Kısakürek'in "Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar / Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar" mısralarında resmettiği gibi İstanbul, insan ruhunun toprakta somutlaşmış hâlidir. Bu niteliğiyle İstanbul, Türk tarihinin 1453'te İstanbul'un fethi ile başlayan görkemli yükselişinin özetidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtaya yedi iklimi etki eden yükselişinin sırrı İstanbul'da saklıdır.

Nasıl İstanbul geniş bir coğrafyanın düğümlediği şehir ise; bu şehrin özeti de, eskilerin deyimleriyle özünün özü de Tarihî Yarımada'dır, sur içi bölgesidir. Çünkü Köprübaşı'ndan Cağaloğlu'na, Sultanahmet'ten Beyazıt'a kadar geniş bir alan İstanbul'un karakteri ve hafızasıdır.

Yeryüzünde bize ait bütün izler yok edilse, yazılı kültürümüz artık var olmasa, insanlarımız öz

kimliklerinden uzaklaştırılmaya çalışılsa, millî ve dinî niteliklerimizin yok olmasını önleyecek tek güç, kültürümüzü, kimliğimizi, şiirimizi, siyasetimizi sokaklarında, binalarında, taşlarında muhafaza eden mekânlardır. Çünkü bu mekânlardan bizim insanımız geçmiştir; oralara kendi düşüncelerini, inançlarını, hayallerini ve eylemlerini gergef dokur gibi inceden inceye işlemişlerdir.

Bu tespitlerin ne kadar doğru olduğunu *İstanbul'un Kültürel Yüzü* adlı kitabımızı elinize alınca siz de fark edeceksiniz. Bir ömrü kitabiyata adanmış Cevat Özkaya Bey'in editörlüğünde bir araya gelen bilim ve yayın dünyamızdan onlarca kişinin kaleme aldığı yazılar, İstanbul'a ruhunu veren mekânları, o mekânlara hak ettikleri anlamı kazandıran isimlerle birlikte anlatıyorlar.

Her gün büyük bir dalgınlıkla önünden geçtiğimiz yapıların, kaldırımlarını arşınladığımız sokakların, büyük bir aceleyle taşıtlara sıkıştırdığımızdan görüp yaşayamadığımız semtlerin aslında bugün sahip olduğumuz medeniyetin asli taşıyıcıları olduğunu bir kez daha vurguluyorlar.

Bu önemli çalışmamızı yazılarıyla "şenlendirerek", bizlere "kültürel yüzün toplumlara can veren öz" olduğunu hatırlattıkları için yazarlarımıza teşekkür ediyorum. Ayrıca, okuyucularımızın yaşadıkları şehri ve mekânları keşfetmelerine iyi bir başlangıç olmasını diliyorum.

Saygılarımla,

Şekib AVDAGIÇ
İstanbul Ticaret Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

O smanlı'nın son yılları ile Cumhuriyet'in ilk döneminden günümüze değin değişimi gözlenen İstanbul'un Babıali, Sultanahmet ve Beyazıt kültürü, tarihi, hayatı birçok yazarın gündemine girmiştir. Geçiş dönemi ve sonrasında yazarlar bu mekânlarda teşekkül eden mahfillerde ve kurumlarda yaşadıklarını, gözlemlerini kaleme alırken devrin sosyal dokusunu ve ilişkilerini eserlerine taşıyarak dönüşen geleneğin taşıyıcısı rolünü üstlenmişlerdir.

Cağaloğlu'nu sevenler, genelde ona sahip çıkmak ve neden sevdiklerini acı, tatlı anılar kapsamında anlatmak zorunluluğunu hissederler. İstanbul'a 1972 yılının başlarında okumaya geldim. Öğretmen okulu yıllarımdan itibaren derslerin dışında okuma ile sahici münasebeti olan bir öğrenci idim. Çok sevdiğim bir hocamdan etkilenecek "İstanbul'da bir okulu" kazanmaya çalıştım ki öyle de oldu. Tabii, bunun hayatımı böylesine esaslı bir şekilde değiştireceğinden bihaberdim. Hocam beni, tanıdığı arkadaşlarına gönderdi. Bu arkadaşlar, abiler basın ve yayın işiyle uğraşıyorlardı. Kendilerine göre bir hayatları ve tarzları vardı. Ben de onlara yardım etmek kastıyla, Cağaloğlu'na gidip gelmeye başladım. Öğrenciliğimin ilk yılında başlayan bu ilişki gelişerek devam etti. 1976 yılında askerliğimi yaptıktan sonra, öğretmenlikten istifa ederek, *Pınar* dergisine yazı işleri müdürü oldum. O zamandan bu yana basın ve yayın hayatıyla dolayısıyla Cağaloğlu'yla irtibatım hiç kesilmedi, hâlâ da devam ediyor. Gerçekten de kırk dört yıldan bu yana tatlı bir göğün altında do-laştığım için kendimi bahtiyar addederim.

Günümüzde birçok konuda bizi bunaltacak kadar fazla seçenikle karşı karşıyayız fakat geçmişte öyle değildi. Yayıncılığı seçtiğim 1976 yılında Cağaloğlu bütün görkemiyle ayaktaydı. Gazetelerin tamamı, yayınevlerinin matbaaların çok büyük

bir kısmı Cağaloğlu'ndaydı. Yayınevleri de burada olduğu için sıradan bir gezintide bir yere, bir işe giderken her gün mutlaka birtakım meşhur simalara tesadüf ederdim. Herkes yazısını veya dosyasını bugünkü gibi elektronik posta ile değil, bizatihi getiriyor veya biri ile gönderiyordu. Dolayısıyla mekânla bugünküyle kıyaslanamayacak ölçüde bağlantıları vardı.

Cağaloğlu'nda en çok gördüğümüz manzaralardan biri de kâğıt ve kurşun taşıyan hamallardı. Çünkü kâğıt verip, kitap alacağınız tam teşekküllü matbaaların sayısı çok azdı. Dizgi bir yerde, baskı ayrı bir mekânda, cilt ise onun biraz uzağında yaptırılıyordu. Dolayısıyla hamaliye işi hayli fazlaydı. Hamallar Cağaloğlu'nun en canlı görüntüleri-ydi. Nitekim bunlardan biri olan İbrahim Güleç, hatıralarını *Babıali'de Gün Batımı* adıyla 2018'de yayınladı.

İstanbul Beylerbeyi doğumlu Yusuf Ziya Ortaç, Cağaloğlu ile ilgili mekân odaklı çalışmalarda haklı bir yer edinen *Bizim Yokuş* (1966) kitabında "Size şimdi bizim yokuşu anlatacağım. Bizim yokuşu bilirsiniz değil mi?" diye sorar ve şöyle devam eder:

Eski adı ile Babıali yokuşunu. Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında Sabah Matbaası vardı, Mihran Efendi'nin. Üst başında İkdam Yurdu, Ahmet Cevdet Bey'in. Bir de şimdi tatlıcı olan Meseret'in yan sokağında Ebussuut Caddesi'nde Tercüman. İşte koca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün matbuatı.

Bu satırları okuyuşumun üzerinden hayli fazla zaman geçti. Bazen bu kitabın işaret ettiği ya da benzer mahiyetteki başka hatıraları yeniden okuduğumda hep aynı kitabı okuyormuşum gibi geliyor. Oysa Cağaloğlu Yokuşu'nda ve bu yokuşun kültüründe yaşanmış ve yaşanmakta olan şeyler konusundaki kavrayışımı ifade eden bir tutumu ilk kez bu kitapta bulmuştum.

* Yayıncı

Gerek o yıllarda gerekse sonrasında bürokrasi, gazetecilik ve yayıncılığın merkezi olan Babıali, Divanyolu'ndaki II. Mahmud Türbesi'nden başlayan ve Sirkeci'ye kadar inen bölgenin adıdır. 1865 Hocapaşa yangınından sonra genişletilen ve her aşamada etkin ve canlı olan bu caddenin iki yanı 1980'li yılların ortalarına kadar basın ve yayının, dolayısıyla kültürel hayatın merkeziydi. Bölgenin sınırlarını kabaca şöyle belirleyebiliriz: Çemberlitaş'tan başlayıp, Nuruosmaniye Camii'nin önünden eski *Cumhuriyet* gazetesi ve İstanbul Erkek Lisesi'nden Büyük Postane'ye inen bir hat, Babıali'nin kuzey tarafını belirler. Güney tarafı ise yine türbeden başlayarak tramvay güzergâhını takiben Gülhane önünden Sirkeci'ye inen hat şeklindedir. Aslına bakılırsa 1980'li yılların ortalarına değin, basın ve yayının çok büyük bir kısmının bulunduğu mekân bu küçük alandır. Bir zamanlar Babıali denilen bu mekân için daha sonraki dönemlerde Çağaloğlu ismi yaygınlaştı. Burasının merkezi de, Osmanlı döneminde sadrazamın ve bakanlıkların bulunduğu Paşa Kapısı olan, şimdiki Vilayet Konağı'dır.

***

İstanbul'un kültür dünyasının ayrıntılarına ulaşılması, araştırılması, hatırlanması ve sözlü tarih çalışmalarıyla zenginleştirilmesi çabaları yeni bir kitapla hayata geçiriliyor. Elbette buradaki kültür dar anlamıyla değil, birbiriyle yakından ilişkili geniş bir kelime grubunda ifade kazanan içerikler etrafında anlaşılmalıdır. Hafıza ve mekânlar arasında bağlantılar kuran *İstanbul'un Kültürel Yüzü Çağaloğlu Sultanahmet Beyazıt* adlı elinizdeki kitapta, Babıali yanında elbette diğer iki bölgeden; Sultanahmet ve Beyazıt'tan da bahsedildi. Ama merkezimiz Babıali olduğu için diğer mekânlar burasıyla bağlantılı bir şekilde anlatıldı. Öte yandan, içinde yayınevi, dergi, gazete, lokanta, kahvehane geçmeyen Çağaloğlu yazısı yazmak zor. Giriştiğimiz deneme; geçmişin ve bugünün sürekli karşılaşması, birinden ötekine sürüp giden bir geçiş şeklinde özetlenebilir.

Bahse konu olan üç mekân Bizans'ın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi konumundaydı. Zaten öbür mekânlardan ayırıp, ayrıca üstünde durmamız bile bunu gösterir. Bizans'ın sarayı ve önemli kamu binaları genelde bu mekândaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun idare edildiği Topkapı Sarayı da Sultanahmet içindeydi. Dolmabahçe'yle birlikte sarayın Beşiktaş'a taşınmasından itibaren sadrazamın makamı ve hükümet binaları büyük ölçüde Çağaloğlu'nda kaldı. Meşrutiyet'ten sonra açılan ilk Meclis-i Meb'ûsan binası Ayasofya Meydanı'nın Marmara'ya bakan kısmında bulunuyordu. Meclisin bitişiğindeki bina ise Sultanahmet Cezaevi idi. Yüzyılın başında yazılan hatıralarda birçok aydın, gazeteci ve idarecinin bu cezaevinde kaldığını öğreniyoruz. Dolayı-

ısıyla Babıali'nin siyasi hayatımız ve algı haritamız bakımından önemini yadsımak mümkün değil. Bu mekânın anlatmakla bitmeyecek hikâyeleri, köklü bir geçmişi olduğunu gösteren Attilâ İlhan "Türkiye'nin kalbi İstanbul'da, İstanbul'un kalbi de Babıali'de atar." diyor. Hiç şüphesiz bu ifadeler Osmanlı'dan Cumhuriyet devrine intikal eden bir kültürel sürekliliğe işaret etmeye matuftur.

Özdemir Asaf'ın deneyimleriyle kurduğu "Çağaloğlu Yokuşu" şiirindeki şu dizeler mekândaki değişimi ve sürekliliği başka bir açıdan anlatır:

Bazı yerler değişmiş,
Bazı yerler eskiden olduğu gibi
Hiç değişmemiş..
İnenlerle çıkanlar;
Yaşlısı, genci
Basımevi, kitabevi..
Gelenlerle, kalanlar..
Aynı umular, aynı bekleyiş..
Adlarda, yapılarda okunuyor
Olmuşlarla olanlar..
Yalnız bir şey değişmemiş;
İniş-çıkış, geliş-gidiş.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde devletin askerî merkezi konumundaki Harbiye Nezareti de şimdiki İstanbul Üniversitesi'nin merkez binası Beyazıt'ta bulunuyor. Merkez binanın içinde, üniversitenin Süleymaniye duvarına arkasını vermiş, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bulunduğu binanın yerinde önceden meşhur Bekirağa Bölüğü vardı. Burası 1870-1922 yılları arasında İstanbul'da adı korku uyandıran bir hapisane idi. Resmî adı, İstanbul Muhafızlığı Dairesi idi. Kemal Tahir'in "Esir Şehir" üçlemesine de konu olan Bekirağa Bölüğünde çok sayıda meşhur yazar, aydın ve devlet idarecisi kalmıştır. Sadrazam Sait Halim Paşa, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Celal Nuri, Yunus Nadi, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Hüseyin Cahit, Ali Fethi Okyar, Süleyman Nazif burada kalan insanların cüzi bir kısmıdır. Nitekim Süleyman Nazif orada kaldığı süre içinde, koğuşun vaziyetini Divan-ı Harb-i Örfî kumandanına yazdığı özel bir mektupta şöyle diyordu:

Sabahtan beri Allah'ın rahmeti addolunan yağmur, koğuşumuz içinde seller teşkil etmektedir. Şehremini, koleranın iştidad etmiş olduğunu bilbeyan, beyanneme-i resmi ile İstanbul'a tavsiye-i ihtiyat ediyor. Dünyanın hiçbir tarafında kolera olmasa, bizim koğuş her tarafa kolera yetiştirecek kadar vesait-i intanı camidir.

Süleyman Nazif'in keskin kalemi bir miktar mübalağa ile beraber, Bekirağa Bölüğü'nün vaziyetini açıkça ortaya koyuyor. Hiç şüphesiz bu kapsama giren başka örnekler olduğunu ve başka eklemeler yapılabileceğini de biliyorum.

Beyazıt ile Kumkapı arasında bulunan, Soğanağa semtinde Mithat Paşa'nın görkemli konağı

bulunuyordu. Meşhur Çerkez Hasan Vakası da bu konakta meydana gelmişti. Şimdiki İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin yerinde Zeynep Kamil Hanım'ın konağı vardı. Konağın 1942'de yanmasından sonra, içinde edebiyat ve fen fakültelerinin bulunduğu bugünkü bina yapıldı. Vaktiyle bu konak, dönemin birçok yazar, şair ve edibini ağırlamıştır. Öncelikle ev sahibi Yusuf Kamil Paşa, Fenelon'dan *Telemak*'ı tercüme etmişti. Konakta Namık Kemal, Şinasi, Recaizade Mahmut Ekrem, Leskofçalı Galip, Hersekli Ahmet gibi yazar ve şairlerin katıldığı sohbetlere kepenk indirmek hayli zor olurdu.

İbnül Emin Mahmud Kemal İnal'ın konağı Beyazıt'ta 1950'li yılların sonuna kadar periyodik toplantıların yapıldığı önemli bir kültürel mahfidir. Bu konak toplantılara katılanlar kadar mekânın sahibinin özellikleri ile de dikkat çekicidir. Süleyman Nazif'in "Darü'l Kemal" dediği konağın sahibi İbnül Emin'i, birinci mısrasını Yahya Kemal'in, ikincisini kendisinin yazdığı bir beyit sayfalarca tasvirinden daha güzel anlatmaktadır:

Hezar gıpta o devr-i kadim efendisine
Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine

Fuat Köprülü'den Mükrimin Halil'e, Süheyl Ünver'den Hakkı Tarık Us'a, Ebulûla Mardin'den Mithat Cemal'e, Alâeddin Yavaşca'dan Necdet Yaşar'a kadar değerli ilim ve sanat erbabının katıldığı bu sohbetler, İbnül Emin'in vefatına kadar devam etmişti.

Doğrusu kitabın fiili hazırlık süreci, önümde hazır bir liste ya da gerçek bir işaret direği olmadan, sürekli genişleyen okumalar yapmamla ilerledi. Hatta daha önce elinizdeki çalışmayla bağlantılı görmediğim, ama bariz şekilde ilişkili olan yığınla kaynak ve konu olduğunu fark edip telaşa kapıldığım anlar olduğunu da belirtmeliyim. Bu yüzden Çağaloğlu'ndaki Talat Paşa Konağı, Bülbül Tevfik Paşa Konağı (Akşam Kız Sanat Enstitüsü), Necmeddin Molla'nın Konağı (Turizm Polisi), Hacı Salih Efendi Konağı (Sağlık Müzesi), Sultannahmet'te Recep Peker'in Konağı (Eski İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) gibi yerler hatıralarıyla gündeme getirilmelidir. Ayrıca İran Konsolosluğu'nun önündeki Türkocağı Caddesi'nden ilerleyince, sağ tarafta önümüze çıkan, bugün İstanbul Erkek Lisesi'nin bulunduğu binanın, vaktiyle Düyûn-ı Umûmiye binası olduğunu öğrenmek merakımızı celp edecektir. Binanın mimarisinin ötesinde yabancıların kendi alacaklarını kendileri toplamak için böyle bir bina yapmaları insanlara elbette ilginç gelecektir.

Yine bu lise binasının karşısında bulunan, *Cumhuriyet* gazetesinin eski yerinde bundan bir yıl öncesine kadar, yıkık dökük de olsa varlığını devam ettiren ahşap konağın İttihat ve Terakki'nin

genel merkezi olduğunu, Enver Paşa'nın 1913 yılındaki Babıali Baskını'nı buradan hareket ederek yaptığını bilmek, o mekânı insanların gözünde sadece maddi bir yapı olmaktan çıkaracaktır.

Hepimiz, eğitim hayatımız boyunca eserlerini okuduğumuz yazarların, şairlerin, düşünürlerin çalıştıkları ve yaşadıkları mekânları merak ederiz. Bu merakı anlamlı bir kültür hizmetine dönüştürmek elbette mekânların görünür kılınması ile ilgilidir. Mesela Sirkeci'deki Büyük Postane'nin önünden Ankara Caddesine doğru yürürken *Servet-i Fünûn* dergisinin hangi binada çıktığını bilmek çok önemlidir. Aynı şekilde köşeyi dönüp yukarı doğru, Valilik binasına doğru yürümeye başladığımızda sağ kolda, bir zamanlar İkbâl Kitabevi'nin ilerisinde Necip Fazıl'dan Nâzım Hikmet'e kadar birçok yazarın kitaplarının basıldığı Semih Lütfü Kitabevi'ne ilişkin hiçbir işaretin bulunmaması elbette üzücüdür. Tabii ki yürüyüşümüze devam ederken, sağ kolda Hattat Hamit'in o harika yazıları meşk ettiği, beş metre karelik bir dükkânda Remzi, İnkılap ve Babıali yokuşuna dönülecek noktada yetmişli yıllarda Dergâh Yayınları'nın varlığını bilmek ama hiçbir emare görememek hüznü vericidir. Her mekâna biraz daha yakından bakılınca Babıali'nin neredeyse tüm hikâyesinin üç aşağı beş yukarı bu minvalde olduğu görülecektir.

Babıali Yokuşu'nun başlangıcında, sol tarafta yakın zamana kadar faaliyetine devam eden, bu muhitteki ilk Müslüman yayıncı Naci Kasım'ın Maarif Kitabevi inşaat hâlinindedir. Ayrıca Halit Fahri Ozansoy'un keskin gözlemlerini ve isabetli tespitlerini içeren *Edebiyatçılar Geçiyor* adlı hatırat kitabından öğrendiğim kadarıyla, ilk materyalist yazarlarımızdan Beşir Fuat'ın evinin de tam Maarif Kitabevi'nin karşısına düştüğü ve kendisinin o evde intihar ettiği bilgisi, oradan geçerken beni farklı düşüncelere yönlendiriyor. Eskiye ilişkin en ufak bir işaretin olmamasına rağmen, o mekânı benim için özel kılıyor.

Öyle ya da böyle Babıali'nin hatıraları kaç deftere sığar ki? Geçmişten günümüze uzanan zaman köprüsünde önemli yazarlarımız Babıali anılarını, ya müstakil bir şekilde ya da izlenimler hâlinde okuyucularla paylaşmışlardır. Mesela Halit Ziya Uşaklıgil *Kırk Yıl* kitabında Babıali Caddesi'ni şöyle anlatır:

Babıali Caddesi dedikleri o eğri büğrü, çarpık çurpuk sokağın, renk renk harap dükkânları arasında, paçacı ve işkembeci kazanlarının sarımsak kokularına karıştığı camekânları süsleyen lop yumurtalı kırmızı turplu yeşil salataların sırttıkları bu garip irfan sahnesinde bir yazı kaynağı vardı ki bitmez tükenmez dalgalarını salıvererek yurdun her köşesine bucağına yayıyordu. Bu, berrak, şeffaf, temiz, ciğerlerin ateşini söndürecek, tutuşmuş kanın zehirlerine şifa verecek bir pınar olsaydı, ne mutluydu ondan avuç avuç içmeye kalkışanlara... Belki onun arasında böyleleri de vardı, belki değil,

muhakkak vardı, fakat onları bulandıranlar, gelip içine çamurlarını atanlar çok daha fazla oldu. Anlaşıyordu ki bu suyu böyle bir çirkâbeye çevirmek için koşanların sâiki bulanık suda avlanmak arzusu vardı.

Boğazı arkanıza alarak, Sirkeci'den Ankara Caddesi'ne yürüdüğünüzde, şimdi Halil Lütfü Dördüncü İş Hanı olan, eski Tan Matbaası karşınıza çıkar. Tan Baskını, basın tarihimizde sarsıntı yaratan hazin bir olaydır. Fakat o binanın önünde size bunu hatırlatacak hiçbir işarete rastlayamazsınız. Bu şartlar içinde mekânlar üstüne nasıl konuşabiliriz? Yukarıya doğru yürümeye devam ettiğinizde sol kolda Ebussuud Efendi Caddesi ile Ankara Caddesi'nin kesiştiği köşede, yakın zamanda Dönerci Celal olan eski Meserret Kiraathanesi'ni görürsünüz. Basit bir internet araştırması bile bu kiraathanenin çeşitli şekillerde, 1970'lerin ortalarına kadar yaşadığını, edebiyatçıların ve gazetecilerin buluşma mekânı olduğunu ortaya koyar. Ama buna ilişkin de hiçbir işaretle karşılaşmazsınız. Ebussuud Efendi Caddesi'ne girdiğimizde muhtemelen sağ kolda, Hacı-i Evvel Ahmet Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin yer aldığına ilişkin bilginiz vardır ama herhangi bir iz göremezsiniz. Hâlbuki yaşananların ne olduğunu, ilk yaşandıkları yerde anlamaya çalışmak her zaman önemlidir. Yine *Tercüman*'a yakın bir yerde, Türkiye'de öldürülen ikinci gazeteci Ahmet Samim'in çalıştığı *Sada-i Millet* gazetesinin bulunduğunu işitmişsinizdir fakat ufak bir işarete tesadüf edemezsiniz. Galiba biz Ahmet Hamdi Tanpınar'ın İstanbul Radyosu için hazırladığı fakat ölümü üzerine yayınlanamayan "Şehir" başlıklı konuşmasında ifade ettiği üzere "şehir mefhumunu kaybettik."

Doğrusunu söylemek gerekirse yukarıdaki bilgileri öğrendikten sonra Ebussuud Efendi Caddesi benim için bambaşka bir anlam kazandı. Oradan geçerken muhalif Ahmet Samim aklıma geldiğinde hüzne kapılıyorum. Yine Ahmet Mithat Efendi'yi hatırladığımda müthiş bir çalışkanlık ve azmin yanında o iri vücuduyla, kallavi bastonuyla Lastik Said'i acaba burada mı kovaladı diye düşünmeden edemiyorum. Bunlar gibi unutulmuş, yanlış hatırlanan, unutturulmaya çalışılan veya hiç bilinmeyen mekânlardan bir bölümünü anlatmaktaki maksadım, mekânları birbiri ardına sıralamak değil, mekânların geçmişlerini bilmenin önemine işaret etmektir. Elinizdeki kitabın, bu kısa tespit ve anekdotları göz önünde bulundurarak derlendiğini ifade edersek mübalağa etmiş olmayacağız.

***

Öte yandan Türkiye'nin son dönemine damgasını vuran imar, çevre, enerji, turizm politikalarının ve sosyal politikaların farklı mekânsal birim-

lerde benzer dönüşümler meydana getirdiğinin altını çizmek gerekir. Turizm endüstrisine kurban edilmesine şahit olduğumuz Sultanahmet, insanların oturmadığı ancak turistlere hizmet etmek için oralarda bulunduğu bir bölge hâline geldi. Bir bölgenin yerli insanlarından arındırılması yani bölgenin oturma mekânı olmaktan çıkarılması, turistikleştirilmesi o bölgenin giderek ölmesi anlamına geliyor orta vadede. Zira turistler de insanların yaşadığı, günlük hayatlarını sürdürdüğü, yaşayan canlı mekânları daha ilginç buluyorlar.

Dünyanın en çok turist çeken şehirlerinde, tamamen turistlere terk edilmiş mekânlar yoktur. Maalesef medeniyetlerin nabzını tutan Sultanahmet'i tamamen turistlere terk ettik; fakat Cağaloğlu için küçük de olsa bir şansımız var. Amacımız Cağaloğlu'nu on yıllar öncesine döndürmek değil. Bu, ne mümkün ne de gerekli. Ancak mekânın kimliğine katkıda bulunan dokunuşlar yaparak, geçmişini şimdiki hayatın içine tabii bir şekilde taşıyabilmek, tarihin yaşayan kısımlarıyla bugünü zenginleştirmek mümkün. Bunun ham bir hayal olmadığını Çelik Gülersoy, Gülhane Parkı'nın duvarı ile Ayasofya arasındaki, İstanbul'a tekrar kazandırdığı Soğukçeşme Sokağı ile göstermişti.

İnanıyorum ki akim kalmasına hayıflandığımız Kitap Sokağı da, gerçekleştirildiğinde bölgenin kimliğine anlamlı bir katkı sunacak ve Cağaloğlu'nu turistikleşme tehlikesinden bir nebze de olsa koruyacaktır. Zira Kitap Sokağı, sadece birtakım kitabevlerinin sıralandığı bir sokak olmanın ötesinde, farklı bir yaşam alanı şeklinde planlanmıştı. Sokakla ilgili meseleler, ancak böyle bir bağlam içerisinde layıkıyla anlaşılabilir. Hayırlı işlerde acele etmek gerekir felhvasınca hareket edilmeliydi şüphesiz, fakat şimdilik olmadı. Demek ki bu kitabın günümüzde temas ettiği önemli bir nokta var. Elinizdeki derlemedeki yazıların açtığı yeni kapılar ve uyandırdığı yeni merakların Kitap Sokağı'nu bir gün mümkün kılacağını ümit ediyorum. Belki o zaman Cağaloğlu'nda "devletin veya belediyenin bir misafiri gibi" değil mekânın sahibi gibi oturabiliriz.

Çok kısa bir şekilde çerçevelemeye çalıştığımız bu üç mekânın değişik yönlerini; mimari, müze, kütüphane, sinema gibi diğer kültür alanlarını matbuat hayatıyla bağlantıları vesilesiyle gündeme getirdik. Zira İstanbul'a kimlik kazandıran Sultanahmet Camii, Ayasofya, Kapalıçarşı, Beyazıt Meydanı ve çevresindeki yapıların her biri tek başına bir eseri hak edecek niteliktedir. Kitapla büyük ölçüde kaybolmuş bir matbuat mekânını silik çizgilerden kurtarmak ve yaşayabilmesi mümkün kısımlarıyla kültür hayatının bir parçası ve devamlılığı temsil eden bir unsuru şeklinde ortaya koymayı arzuladık. Böylece Cağaloğlu'nu ve burayı besleyen kültürel mahfillerin üzerindeki sis-

bulutlarının kısmen de olsa kaldırılabilceğini düşündük.

Bir araya getirdiğimiz otuz yedi yazısıyla bu kitap; Çağaloğlu'na, Sultanahmet'e ve Beyazıt'a farklı ilgi alanlarından, disiplinlerden ve zaviyelerden bakan yazarların katkılarıyla şekillenen yelpazesi geniş ve renkli bir çalışma hüviyetinde. Ayrıca sözlü tarih niteliğindeki konuşmaların düzenlenmesiyle oluşturulan metinler de yer alıyor. O sebeple metinlerde ortak bir üslup ve dilden söz edilemez. Her yazar, ele aldığı konunun ve kendi yazma pratiğinin, ilgi alanlarının daha da önemlisi hafızasının yönlendirmesiyle oluşturdu metnini.

Hatıralara yaslanan her yazı, yazarının Çağaloğlu ve çevresini neden sevdiğinin uzun bir izahı gibi aslına bakılırsa. Yazarın sesini belirgin kılan bu metinler benzer başka çalışmalar için merak uyandırma ve malzeme teşkil etme potansiyeli taşıyorlar kanaatindeyiz. Bizi biz yapan hikâyelere ışık tutan yazılarda eski zamanlardan günümüze Çağaloğlu, Sultanahmet ve Beyazıt; kurumları, mimari biçimleri, hayat tarzları, kültürel ve sanatsal birikimi, gelenekleri, etkinlikleri, karşılaşmaları, buluşmaları ve önemli kişileriyle ele alınıyor. Buna rağmen değinmedik konu kalmadı herhâlde diye düşünmüyoruz. Mümkün merteye Türkiye'nin fikir ve kültür yelpazesini yansıtan bu derlemedeki yazıların başka Çağaloğlu, Sultanahmet ve Beyazıt kitapları için büyük heyecan uyandırması en büyük temennimizdir.

***

Sadece İstanbul'un değil, aynı zamanda Türkiye'nin kültür hayatı bakımından önemli bir mekân olan Çağaloğlu, Sultanahmet ve Beyazıt hakkında hazırladığımız bu kitabın faydalı olmasını umuyor, Çağaloğlu üzerindeki dikkati ve hassasiyeti artırmasını ümit ediyoruz. Zira geçmişten günümüze gelen Babıali mirasını ve kültürünü gelecek nesillere taşımak sorumluluğu sadece bir kesime değil kültür hayatını, mirası ve mekânların hafızasını önemseyen herkese düşmektedir.

Büyük bir çaba, emek ve özveriyle hazırlanan bu kitabın vücut bulmasında çok sayıda kişinin katkısı oldu. Yaklaşık bir yıllık zaman zarfında ortaya çıkan *İstanbul'un Kültürel Yüzü Çağaloğlu Sultanahmet Beyazıt* kitabına; yazılarıyla, hatıralarıyla katkıda bulunan yazarlarımıza, hocalarımıza ve meslektaşlarımıza teşekkürü borç bildiğimizi öncelikle belirtmek isteriz. Her şeyden mühimi, bu kitap sayesinde birçoğuyla geçmişî yâd etme fırsatı bulduğum için ayrıca memnunuz. Kitapta, bu derleme için hazırlanmış yazıların yanında Babıali, Sultanahmet ve Beyazıt'la ilgili resim, fotoğraf, çizim, gazete ve dergi kupürü gibi görsel öğelere de rastlayacaksınız. Yazılara, kimilerini ilk kez göreceğiniz fotoğrafların eşlik

ettiği bu kitabın yayınlanmasıyla Babıali başta olmak üzere kültürel hayatımıza katkıda bulunanlara vefa borcumuzu bir nebze de olsa yerine getirdiğimizi sanıyorum.

Okuyucuyu kültürel hafızamızın yanı sıra matbuat hayatımız bakımından büyük önem taşıyan bu kitapla baş başa bırakmadan önce, fragmanlar hâlindeki bu önsözü teşekkür borcu olduğum diğer isimleri zikrederek tamamlamak isterim. Eserin hazırlanması sürecinde yoğun çalışma temposuna rağmen daima yardımlarını ve teşviklerini gördüğüm İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Şekib Avdagiç'e canı gönülden teşekkür ederim. Ayrıca kitapla ilgili heyecanımı paylaşan İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı İsrail Kuralay'a, hazırlık sürecinde yardımlarını esirgemeyen İstanbul Ticaret Odası Eğitim ve Sosyal Hizmetler Vakfı Başkan Vekili Mehmet Akif Develioğlu'na müteşekkirim.

Durmadan yeni baştan şekillenen bu kitabın kisve-i taba bürünmesine katkıda bulunan, adını anmadan ve teşekkür etmeden geçemeyeceğim birkaç kişi daha var. Bunlardan biri Asım Öz. İhtiyaç duyduğumda yanımda olmak gibi bir becerisi vardır onun. Bu sefer de, kitabın gerek konu başlıklarının ve gerekse yazarların belirlenmesi sürecinde verdiği büyük desteği ve teşvik edici tutumunu görmezden gelmem mümkün değil. Sağ olsun. Çağaloğlu, Sultanahmet ve Beyazıt'taki mekânların fotoğraf çekimlerini gerçekleştiren Mehmet Neşet Turgut'a, fotoğraf ve görsel arşivini bizimle paylaşan yazar ve yayıncılarımıza, sözlü tarih çalışmalarına katkı sunan Ayşe Adlı'ya, kayda alınan konuşmaları deşifre eden Ayfer Şahin'e, metinlerin son okumasını yapan Gülümser Karabulut'a, sayfa tasarımı ve baskı ön hazırlığını üstlenen Tekin Öztürk'e, kapağı tasarlayan Ömer Faruk Yıldız'a, kurumsal iletişimi büyük bir beceri ile yürüten Mustafa Konuk'a ve emeği geçen, katkı sağlayan, ilham veren herkese çok teşekkür ediyorum.

Son yıllarda Türkiye'nin çeşitli kültür mekânları, hatta küçük mahfilleri üzerine çalışmalar sayıca arttı. İstanbul'un kültür tarihinin önemli bir parçasını teşkil eden yayıncılıkla ilgili çalışmaların bir kitapla bitmeyeceğini vurgularken, hazırladığımız bu eserin kültür hayatımıza faydalı olması en büyük temennimizdir.

20 Şubat 2020, Çağaloğlu

BEYAZIT VE CAĞALOĞLU'NUN KÜLTÜR, SANAT VE EDEBİYAT MEKÂNLARI

Turgay Anar*

Bizim kültürümüzde, genelde bir “üstâd önderliğinde” ve “düzenli” olarak yapılan kültür, sanat ve edebiyat eksenli toplantılara mahfil adı verilir.¹ Türkçe sözlükler genel olarak mahfil kelimesini, “Konuşup görüşmek için bir araya gelinen yer, toplantı yeri; toplanmış heyet, meclis; oturulacak yer, görüşülecek yer”² şeklinde açıklar. Öncelikle mahfil kavramını, “sanatçı ve edebiyatçıların bulunduğu” yerlerle ilişkilendirerek kültür, sanat-edebiyat mahfili kavramının çerçevesini çizebiliriz.

Bir mahfilin oluşabilmesi için birden fazla sanatçı ve edebiyatçıya ihtiyaç vardır. Sanatçı ve edebiyatçılar, günlük hayat meşgalesinin dışında veya bununla birlikte, edebiyat ve sanatla ilişkilendirilebilecek konu, kavram, eser, şekil, tür vb. üzerinde bu türden “toplantı yerlerinde” bir araya gelerek görüş ve fikir alışverişinde bulunurlar.

Mahfil, aynı zamanda çeşitlilikler arz eden bir “eleştiri” odağıdır. Odağın beklenti, ilgi, düşünce, gözlem, tenkit ve eleştirileri sanat ve edebiyatla yakından ilgilenenleri pek çok alanda geliştirir ve

henüz yayımlanmamış bir eserin, edebiyat kamuoyundan geçer not alıp alamayacağına dair “yoklaması” bu tür mekânlarda yapılır.

Mahfillerin kurulmasında, edebiyatçıların mahfillerde bir araya gelmesinde başka bir faktör daha etkilidir: Üstâd edebiyatçı veya sanat/kâr hamisi. Mahfilleri kuran, mahfillerde kişiliği ve edebî birikimi yönünden herkese otoritesini kanıtlamış üstâdlar, buralardaki iletişim sistemini oluşturan ve sistemin düzenini layıkıyla sağlayan kişilerdir. Üstâd'ın evi de mahfil olarak bilinir. Cumhuriyet sonrasında çeşitli sebeplerle “hamî” ve “üstâtlık” kavramları büyük oranda anlam değişimine uğrar. Bu yüzden “hamî” ve “üstâd”ın yerini Cumhuriyet'ten sonra “yönetici, toplayıcı, yönlendirici” gibi sıfatlara sahip insanlar alır.

Edebiyat üzerine sohbetler, mahfilde bulunanlarca ilgiyle takip edilir. Bu yüzden mahfillerdeki bu tür sohbetlere, bir “hasbihal olarak edebiyat eleştirisi” de denilebilir. Tenkit, sohbet, tekdir, muhabbet ve adı her ne olursa olsun bu tür edebî bir eylem, mahfilin öz niteliğini ortaya koyar. Mahfile katılanların görüşleri, fikirleri, itiraz ve beğenileri burada bulunanları olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Mahfiller, bu yönüyle “etki alanı” çok geniş edebiyat mekânları hâline gelir, hatta buradaki faaliyetlerin niteliği dikkate alınırsa toplumun kültür-sanat ve edebî “bellegi” olarak kabul edilebilirler.

* Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi

1 Mahfil kavramı ve İstanbul'un edebiyat mahfilleri için bk. Turgay Anar, *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 641 (Bu yazıda, bahsi geçen kitaptan yararlanılmıştır.)

2 Ayverdi-Topaloğlu, *Kubbealtı Lugatı*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2007, s. 694.

Mahfiller, eski devirlerde konak, köşk, yalı türünden mekânlarda; yirminci yüzyıldan sonra ise sahaf, kahve, kiraathane, çayhane, lokanta, bar, bahçe, apartman dairesi, otel gibi kamunun rahatlıkla girip çıkabildiği ve kendini kamunun içine dâhil edebildiği çok çeşitli mekânlarda kurulur. Bu bilgiden yola çıkarak, yazımızın kolayca okunmasını sağlamak amacıyla teknik anlamda mahfil kelimesinden daha geniş bir kullanıma sahip olan “mekân” kelimesini tercih edip içeriği de bu sayede daha da genişletmiş olduk.

Mekân kelimesi, insanın “var oluşunu” belgeler. Her mekân, insanın “var olduğunu” ve var oluşunu da kendi anlamıyla birlikte kuşandığı yer anlamına gelir. Mekân, insanın her türden özelliğini “temsil” eden psiko-sosyal nitelikleri dikkat çekici alanlardır. “Kültür, sanat-edebiyat mekânlarında” edebiyat ve sanat mahfillerindeki gibi köklü bir gelenek oluşamaz, ayrıca buralar genelde sanatçı ve edebiyatçıların çok fazla vakit geçirmedikleri gelip geçici “uğrak mekânları”dır. Biz, bu tür sanatçı ve edebiyatçıların buluşma, toplanma, sohbet ve uğrak mekânlarını yazının bütünlüğüne dâhil edip onları da mahfil kavramının içine ekleyerek konunun bir bütünlüğe kavuşmasını sağlayıp daha da işlevsel sonuçlara ulaşmayı amaçladık. Ayrıca geçmişten günümüze gelene kadar Beyazıt-Cağaloğlu taraflarında ortaya çıkan kültür, sanat ve edebiyat mekânlarından sadece dikkat çekici olanlarının üzerinde durarak bu iki semtin İstanbul’un kültür-sanat ve edebiyatta niçin bir başkent olarak adlandırılabilceğini apaçık göstermeye çalıştık.

Ebüzziya Tevfik'e göre Mahmutpaşa Camii'nin avlusunda yer alan kahve on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru kapandı.

Kahve, Kiraathane ve Çayhaneler

Mahmutpaşa Kahvesi

Mahmutpaşa Camii'nin avlusunda yer alan kahve, merkezî konumu sayesinde pek çok edebiyatçının uğradığı bir mekândı. Yaz aylarında özellikle öğleden sonraları hareketlenen kahvede genellikle satranç, dama gibi oyunlar oynanırdı. Kahvedeki sanat-edebiyat sohbetleri herkese açık değildi.³ Özellikle yazarlar, şairler ve okumuş yaz-

mış kesimden insanlar burada toplanırdı. Eğer buranın müdavimlerinden değilseniz, içeride oturup edebiyat sohbetlerini dinlemeniz o kadar da kolay olmazdı. Müdavimlerin misafirleri ve dostları buradaki sohbetlere ancak davet edildiklerinde katılabilirlerdi.

Kahvenin gedikli birçok müşterisi vardı. Belli başlı müdavimleri arasında Abdi Bey, Ahmet Farisi Efendi, Münecimbaşı Osman Saib Efendi, Mithat Efendi (sonra Paşa), Bekir Sami Paşa, Ethem Pertev Efendi (sonradan Paşa), Lütfü Efendi, Lebip Efendi, *Ceride-i Havadis* gazetesinin yazarları Âli ve Hafız Müşfik Efendi, Bursalı Sakıp, Kâzım Bey (sonra Paşa), Fatin Efendi, Münif Efendi (sonradan Paşa)⁴, Ebüzziya Tevfik, Pierre Loti⁵ yer alırdı.

Kahvede edebiyat sohbeti yapılacağı zaman, sohbeti yapan kişinin etrafındaki sandalyeler dolardı. Divan şiirinden örneklerin sunulduğu ve geleksel bir tenkit mekanizmasının icra edildiği sohbetlerde üstat kabul edilen kişi; bilgisi, görgüsü ve kültürüne göre dinleyenlere bir şiiri yorumlardı. Üstat, yorumladığı şiirin diğer şiirlerle olan

benzerlik ve farklılıkları ortaya serer, kimi zaman da şiirdeki anlaşılması zor bir mazmunu ve sembolü anlaşılacak bir seviyede dinleyenlere açıklardı. Bazen de aşka gelen veya kendisinden şiir okumasını isteyenleri kırmayan şairler, şiirlerini mahfil müdavimlerine okurlardı. Mekânın dikkat çekici simalarından biri olan Fatin Efendi, şiirini okumadan önce belki de tevezusundan okuduğu şiirin “acizâne” olduğunu söylerdi hep. Fatin Efendi'ye sürekli takılan Üsküdarlı Hakkı ise hemen iğneleyici bir sözle onun sözünü tasdik ederdi: “Fatin'in her sözü yalandır. Doğru bir sözü varsa şiirlerinin âcizane olduğunu her vakit söylemesidir.”⁶ Kahveye birçok tarihçi ve ilim adamı da devam ettiğinden onların toplantılarında da kahve kalabalıklaşırdı. Ebüzziya Tevfik'e göre kahve on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru kapandı.⁷

3 Héléne D. Grégoire, François Georgeon, (ed.) *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*, Çev. Meltem Atik-Esra Özdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 73.

4 Halûk Y. Şahsuvaroğlu, “Her Biri Birer Klüp Olan Eski Kahvehaneler”, *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1956, s. 2.

5 Salâh Bîrsel, *Kahveler Kitabı*, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1983, s. 252.

6 Salâh Bîrsel, *a.g.e.*, s. 256.

7 Salâh Bîrsel, *a.g.m.*

Sarafim Kırathanesi

Beyazıt'ta Okçularbaşı'nda Reşit Paşa Türbesi'nin tam karşısındaki 33 numaralı dükkânda, kesin olmamakla birlikte on dokuzuncu yüzyılın başlarında veya ortalarında açılan Sarafim Kırathanesi, önceleri Uzun Kahve, zamanla Okçularbaşı, nihayet sahibinin adı dolayısıyla Sarafim Kırathanesi şeklinde isimlendirildi.⁸

Sarafim Kırathanesi, merkezî konumu sayesinde pek çok insanın rahatlıkla uğrayabildiği bir yerdedi. Bir yerin mahfil olarak belirlenmesinde mekânın kolay ulaşılabilir olması önemliydi çünkü bu durum müdavimlerin oraya gelip gitmelerini kolaylaştırırdı. Mekân, devlet kurumlarına yakın olduğundan buraya pek çok memur ve bürokrat da gelirdi. Devlet yöneticileri, sanatçı, edebiyatçı ve halktan insanlar burada toplanabilirlerdi.

İlk açıldığı sıralarda kırathanedede müdürler ve görevden alınmış eski devlet memurları toplanırdı. Mekân sonraları edebiyatçıların sürekli uğradıkları ve uzun vakitler geçirdikleri bir mahfil oldu. Buranın müdavimleri arasında şu isimler vardı: Namık Kemal, Sadullah Paşa, Hâlet Efendi, Ayetullah Bey, Hersekli Ârif Hikmet, Hasan Subhi, Ebuzziya Tefvik, Âli, Refik, Yusuf ve Aziz Beyler, Vidinli Tefvik Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, *Ceride-i Askeriye*'nin yazarlarından Kolağası Hacı Reşid ve Said, Kırmımlı Doktor Aziz Bey, Maliye ve Maarif Nazırı Yusuf Paşa.⁹ Taha Toros *Kahvenin Öyküsü* isimli eserinde, İbnülemin Mahmud Kemal İnâl'dan dinlediğine göre buraya Şinasi, Hoca Tahsin, Lastik Sait, Kanlıcalı Nihat, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci ve Şeyh Vasfî'nin de geldiğini yazar.¹⁰

Kırathanedede, süreli yayınlarla kitaplar numaralı ve düzenli bulundurulduğundan, müşteriler istediği cildi veya eseri kolayca bulma imkânına sahipti. Önceleri *Takvim-i Vekayi* ve *Ceride-i Havadis* gazeteleri bulunan kırathaneye, zamanla *Tercüman-ı Ahval*, *Tasvir-i Efkâr*, *Mecmua-i Fünûn*, *Mir'at* gibi gazete ve dergiler de gelmeye başladı. Daha sonra *Tuna*, *Bosna*, *Fırat*, *Envâr-ı Şarkîye* ve *Suriye* gibi taşranın süreli yayınları kırathaneyi dağıtım merkezi olarak belirledi. Bu sayede taşra ile ilgili bilgiler edinmek isteyenler de kırathanedede toplanmaya başladı.¹¹

Ahmet Rasim; *Muharrir*, *Şair*, *Edib* isimli güzel eserinde, Sarafim Kırathanesi'nin "okuma fikrinin umumileştirilmesi için" atılmış ilk adım

sayılması gerektiğini söyler.¹² O devirlerde, bu tür süreli yayınları incelemek için kütüphaneler olmadığından, Sarafim Kırathanesi'nde çalışma yapan pek çok insana rastlamak mümkündü. Hatta kapanmasına yakın burayı görme fırsatına sahip olan Süheyl Ünver'in verdiği bilgiye göre Meşrutiyet yıllarının başında Osman Nuri Ergin yazmak istediği konularla ilgili araştırma yapmak amacıyla buradaki gazete ve dergi nüshalarını incelemiştir.¹³

Kırathanenin ününü işiten Halit Ziya, hayallerinde muhteşem bir edebiyat mahfili olarak süslediği bu yeri görmek istemiş, fakat bir türlü cesaretini toplayıp da kapısından içeri tek başına adım atamamıştır. Halit Ziya, *Kırk Yıl* isimli eserinde burayı ilk defa nasıl gördüğünü de anlatır. Yakın arkadaşı Abdülhalim Memduh, onu bir gün kolundan tutup kırathaneye götürür. Daracık bir kapıdan geçerek üç beş basamaklı bir merdivenden çıkıp dikdörtgene benzeyen mekâna adım atarlar. Şurada burada çaylarını içen, sigaralarını hülyalarına eşlik ederek havaya üfleyenleri, dalgın gözlerle gazeteleri okumaya çalışan tek tek müşterileri görünce hayal kırıklığına uğrar Halit Ziya. İleriye doğru baktığında ise buranın çekim merkezi olmasının sebebinin görür. Orta yerde, uzun bir masa, bunun üzerinde ve altında yığın yığın sararmış gazete kümeleri...¹⁴

Kırathane zamanla İstanbul'dan taşraya gönderilen ve taşradan İstanbul'a gelen gazete, dergi ve kitapların dağıtım merkezi oldu. Kültür ve sanatın merkezi olması dolayısıyla bazen taşradan bilgi veya kitap almak amacıyla buraya mektuplar gelirdi. Gelen mektuplara savsaklanmadan detaylı cevaplar yazılır, istenilen kitaplar bulunup taşraya gönderilirdi.

Kırathane sadece İstanbul'un okuryazar kesimiyle değil, taşrayla da irtibatlı olduğundan burada oturmanın kendine has bazı kuralları vardı. Ahmet Rasim, *Muharrir*, *Şair*, *Edib* isimli ese-

Taha Toros *Kahvenin Öyküsü* isimli eserinde, Muallim Naci'nin de Sarafim Kırathanesi'ne geldiğini yazar.

8 Ebuzziya Tefvik, "Kahvehânler", *Mecmua-i Ebuzziya*, sayı: 130, 28 Muharrem 1330, s. 47.

9 Ebuzziya Tefvik, *a.g.m.*, s. 47.

10 Taha Toros, *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 79.

11 Ebuzziya Tefvik, *a.g.m.*, s. 47.

12 Ahmed Rasim, *Muharrir, Şair, Edib*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 169.

13 A. Süheyl Ünver, "Yayın Hayatımızda Önemli Yeri Olan Sarafim Kırathanesi", *Belleten*, c. XLIII, sayı: 170, Nisan 1979, s. 481.

14 H. Z. Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 264.

Halit Ziya, *Kırk Yıl* isimli eserinde kıraathaneyi ilk defa nasıl gördüğünü de anlatır.

rinde buranın adabında “koltuğa yan oturmak”, “masaya çat çat vurmak”, “bana bir kahve getir!” diye bağırarak, “bağıra bağıra konuşmak” türünden hareketlerin yeri olmadığını, ayrıca kıraathaneye sarhoş gelenlerin içeri alınmadığını dikkatlere sunar.

Uzuna yakın fakat az tıknazca, güler yüzlü bir insan olan Sarafim Efendi, işlettiği mekânın nezih ve kaliteli olması için çok çaba harcamıştı.¹⁵ Amacına da ulaştığından müşterilerin olur olmaz kapislerine set çekmek, her önüne gelenin saat-

lerce masaları işgal etmesini engellemek amacıyla zaman zaman fiyatlarını yüksek tutmuştu. Sarafim Kıraathanesi'nde gazete, dergi veya kitap okuyanlar başka bir mekânda yirmi paraya içilen kahveye burada kırk para öderlerdi.¹⁶

Süheyl Ünver'in 1920'lerde gördüğü manzara içler açısıdır. Sarafim Efendi hayattan göç ettiğinden olmalı gazete, dergi ve kitapların bulunduğu raflar bomboştur.

Arif'in Kıraathanesi-Setli Kahve

Mekân, Divanyolu'nda, bugünkü Sağlık Müzesi'nin karşı sırasında yer alan, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde devrin pek çok ünlü simasının devam ettiği setli bir kıraathaneydi.¹⁷ Burası sahibinin ismi sebebiyle Arif'in Kıraathanesi olarak da bilinirdi. Sultan Abdülaziz döneminde yayılan gazete okuma zevkini tatmin etmek isteyen devlet memurlarından şair ve yazarlara kadar hemen her sosyal statüden insan II. Abdülhamid devrinde buranın müdavimleri arasında yer alırdı.¹⁸

İstanbul Ramazanlarının geleneksel eğlenceleri arasında yer alan Karagöz gösterileri olduğu zamanlarda kıraathaneye sıralar konulur ve çocuklar da içeri alınır. Onların gürültü ve patirtisini burada çok dinleyen Ahmet Rasim, kıraathaneye “Sübyan Mektebi” adını vermişti.¹⁹

Kıraathane, devlet dairelerine yakın olduğundan, işlerinden çıkan memurların zamanla uğrak yeri oldu. Arif'in Kıraathanesi; gazeteci, şair ve yazarların da gelmesiyle devrin seçkin simalarının çeşitli konularda sohbetler yaptıkları bir kültür sanat mekânına döndü. Dama, satranç gibi oyunların oynandığı kıraathanede siyasi içerikli sohbetler de düzenlenir ve gazetelerdeki çeşitli haberler üzerine hararetle tartışmalar yapılırdı. Kıraathanenin ilk zamanlarındaki müdavimleri arasında Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik ve Yanmalı Nuri Efendi sayılabilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında buraya Celal Sahir ve arkadaşları ile İzzet Melih Devrim ve Agâh Sırrı Levend de devam etmişti.²⁰ Beşir Ayvazoğlu bu kahveye Şinasi, Âli Bey, Lastik Said Bey, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Şeyh Vasfi ve Mehmet Akif'in de devam ettiğini yazmaktadır.²¹

Salâh Birsal, *Kahveler Kitabı* isimli eserinde Mütareke döneminde Beyaz Rusların sur içi taraflarındaki ilk barı burada açtıklarını ve Rus kadınların da aynı yerde garsonluk yaptıklarını yazar. Bu sebeple kıraathanenin ortamı zamanla değişir. Öyle ki Birsal eserinde, burada tombala gibi oyunlar oynandığından ve karafatma yarışlarının düzenlendiğinden söz eder.²² Beşir Ayvazoğlu, *Divanyolu* kitabında kıraathanenin Cumhuriyet'in ilk yıllarında da şöhretini koruduğunu, Adliye Sarayı yapılırken de birçok ünlü bina ile birlikte yıkıldığını belirtir.²³

İkbal Kahvesi

Nuruosmaniye Caddesi'nin Vezir Hanı Caddesi ile kesiştiği sol köşede yer alan İkbal Kahvesi, Nuruosmaniye Camii'nin avlu kapısının karşısına denk gelirdi.²⁴ Açılış tarihini net olarak bilemediğimiz kahve, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarından kapandığı 1965 yılına kadar pek çok sanatçı, yazar ve gazetecinin buluşma, sohbet etme ve eğlenme mekânı oldu. İkbal, eskiden basın yayın kurumlarının bulunduğu Babıali'ye ve resmî dairelere yakın olduğundan bu tür yerlerde çalışanların kolaylıkla uğrayabildiği bir konumdaydı. Kahvenin açıldığı ilk yıllarda, devrin diğer kahvelerinde olduğu gibi, özellikle Ramazanlarda Karagöz oyunları oynanır ve musiki fasılları düzenlenirdi.²⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında burayı bir edebiyat merkezi hâline getirenler arasında Halil Nihat Boztepe, Fuat Köprülü, İbrahim Alâeddin

15 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 260.
16 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 260.
17 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 265.
18 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 205.
19 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 265.

20 “Arif'in Kıraathanesi”, *DBİA*, C.I, s. 305.
21 Beşir Ayvazoğlu, *Divanyolu: Bir Caddenin Hikâyesi*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2003, s. 92.
22 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 267.
23 Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.*, s. 94.
24 Sabri Koz, “İkbal Kıraathanesi”, *DBİA*, c.IV, s. 144.
25 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 329.

din Gövsa, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Saka, Hamamizâde İhsan, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Hakkı Süha Gezgin, Ağâh Sırrı Levend yer alırdı.²⁶ Bu isimlerin hemen hepsi her gece burada görülürdü. Kahveye Celal Sahir, Ömer Seyfettin, Falih Rıfki Atay, Tahir Nadi ise ara sıra uğrardı.²⁷ Yusuf Ziya Ortaç, Divan edebiyatının belki de son hiciv yazarı kabul edilen Tahir Nadi ve Falih Rıfki Atay'ı burada tanımuştı.²⁸

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir* eserinde anlattığına bakılırsa o yılların genç şair ve yazarları İktbal'e Mütareke yıllarında devam ederdi. Burayı, Yüksek Muallim Mektebi'nin felsefe öğrencileri olan Hasan Âli Yücel ile Hikmet keşfetmişti. Onların keşiflerinin peşine takılan ve edebiyata gönül vermiş gençlerin devam ettiği mekâna gençlerin üstat kabul ettikleri Yahya Kemal'in de gelmesiyle İktbal tam anlamıyla bir edebiyatçı kahvesine döndü. Millî Mücadele'ye açıkça destek veren *Dergâh* dergisi çevresinde toplanan bu gençler; Mustafa Şekip Tunç, Hasan Âli Yücel, Necmeddin Halil Onan, Ali Mümtaz Arolat, Abdülhak Şinasi Hisar, Mustafa Nihat Özön, Nurullah Ataç, Yunus Kâzım Köni ve Zekâi'ydi.

Mükrimin Halil ve Osman Cemal Kaygılı da Yahya Kemal'in İktbal'deki sohbetlerinin müdavimiydi. İktbal'e, buraya çok yakın bir konumda bulunan Düyûn-ı Umûmiye'de çalışan Ahmet Haşim de ara sıra gelirdi. Birkaç nesil ve birkaç dünyanın farklı insanları İktbal'de buluşur, çeşitli konularda sohbet ederlerdi.²⁹ Yine Tanpınar'ın yazdığına göre müdavimlerin masaları kapıdan girince sol taraftaydı. Yahya Kemal'in konuşması kıvamını bulunca ve kâhkahalar İktbal'i çınlatmaya başlınca bu halka genişler ve kahvenin bir bölümünü bu kalabalık doldururdu. İktbal, bilardo ıstakalarının gürültüleri, tavlâ sesleri, garson çılgınlıkları arasında Millî Mücadele haberleri bekleyen, yeni dergi çıkarma projeleri yapan bu insanların uzun süre vakit geçirdikleri bir yerdi.³⁰

İktbal, müdavimlerine uzun yıllar hizmet vermiş bir mekândı. Zamanla popülerliğini yitirse de Orhan Kemal'in İstanbul'a gelişiyle tekrar altın çağına döndü. Orhan Kemal, 1951'den sonra İktbal'i tekrar bir sanat-edebiyat merkezine çevirdi. Burası için "İktbal bizim için evimiz kadar, dahası, bir bakıma evimizden çok daha bize yakın oldu." cümlesini kullanırdı Orhan Kemal.³¹ O, burada hemen her konuda sohbetler yapardı. Zamanla onun

çevresinde birçok sanatçı, şair ve gazeteci toplandı. Onun buradaki varlığı ve mekânı çok fazla benimsemesi Orhan Kemal'i dinlemek, onunla tanışmak isteyenlerin de ilk uğradıkları yerlerden birisi olmasını sağladı. İktbal'e sürekli uğramayı ihmal etmeyen, burayı bir "Orhan Kemal Kahvesi'ne" çeviren isimler ise şunlardı: Edip Cansever, Muzaffer Buyrukçu, Ferit Öngören, Yaşar Kemal, Ece Ayhan, Lütfü Erişçi, Fahir Onger, Rasih Nuri İleri, Haldun Taner, Fahir Aksoy, Fikret Otyam, Ara Güler, Faiz Turhan, Y. Kenan Karacalar, Oktay Akbal, Konur Ertop, Ümit Yaşar Oğuzcan, Behçet Necatigil, İsmet Zeki Eyüboğlu, Yelfe İhsan, Arap Talat, Patriyot Hayati, Erol Sadi Erdinç, Hadi Malkoç, Nurettin Akın, Enver Aytekin, Edip Karahan.³²

Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân* isimli romanı bir gazetede tefrika edilirken buraya gelirdi. Bazen de *a Dergisi*'ni çıkaranlar cam kenarındaki bir masada derginin işlerini yaparken görülürdü.³³ Masadan masaya laf atmaların, yeni bir dergi çıkarma faaliyetlerinin, sanat ve edebiyat konuları ve yazarlarla ilgili konuşma ve tartışmaların hiç eksik olmadığı İktbal, 1965 yılında kapandı, mekânın müdavimleri de çeşitli kahvelere dağıldı.³⁴

Millî Mücadele'ye açıkça destek veren *Dergâh* dergisi çevresinde toplanan bu gençler; Mustafa Şekip Tunç, Hasan Âli Yücel, Necmeddin Halil Onan, Ali Mümtaz Arolat, Abdülhak Şinasi Hisar, Mustafa Nihat Özön, Nurullah Ataç, Yunus Kâzım Köni ve Zekâi'ydi.

26 Salâh Birsal, *a.g.m.*

27 Salâh Birsal, *a.g.m.*

28 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1966, s. 55.

29 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, s. 211-212.

30 Ahmet Hamdi Tanpınar, *a.g.e.*, s. 210-211.

31 Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İktbal Kahvesi*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 15.

32 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 337.

33 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 338-339.

34 Orhan Kemal, "İktbal Öldü", *Yön*, y. 4, sayı: 141, 10 Aralık 1965, s. 14.

Küllük Kahvesi

Küllük, Beyazıt Camii'nin türbe kapısının ön tarafındaki alanda, yani caminin caddeye bakan tarafında, meşhur Emin Mahir Efendi Lokantası'nın da bulunduğu bölümde yer alan bir açık hava kahvesiydi. Caminin diğer tarafında Sahaflar Çarşısı ve Çınaraltı Kahvesi yer alırdı.

Kahvenin müdavimi olan Nevzat Sudi, Küllük ile ilgili anılarında, kahvenin sahibinin İsmail Hakkı Beyazıt olduğunun bilgisini verir.³⁵ Küllük Kahvesi'nin bulunduğu çevredeki meşhur kahvelerde çok eski zamanlardan beri pek çok insan bir araya gelmeyi gelenek hâline getirmişti. Küllük, Beyazıt Meydanı'nın bir nevi sembolü olan Harbiye Nezareti binasının 1923 yılında Darülfünun'a tahsis edilmesinden sonra ve 1933 Üniversite Reformu'nda yurt dışından gelen hocaların da kahveye sık sık gelmesiyle bir sanat-edebiyat mahfili olarak ortaya çıktı.³⁶ Bunda meydanın çevresinde kültür ve sanatla ilgili birçok önemli yapının bulunması da etkili oldu. Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Belediye Kütüphanesi ile Sahaflar Çarşısı'na gelip giden üniversite hocaları; öğrenci,

Küllük, asıl yükünü akşama doğru alırdı. İşlerini bitirenler, derslerinden çıkanlar, kahveyi bir sanat-edebiyat mahfiline çevirirlerdi.

Beyazıt Camii ve Küllük Kahvesi |

öğretmen, gazeteci, şair ve yazarlar Küllük mahfilini besleyen ana kaynaklardı.

Kahvenin kış aylarında çay ocağının da bulunduğu kapalı bir mekânı vardı ama burası müdavimler tarafından çok fazla kullanılmazdı. Yazlık mekân ise sabahtan gece geç vakitlere kadar açık kalırdı. Sabahları öğrenci ve hocalar, kütüphanede çalışma yapacak araştırmacı ve yazarlar burada çaylarını içip işlerine giderlerdi. Öğle yemeklerini Emin Efendi Lokantası'nda yiyenler; kahvelerini içmek, birkaç eş dostla sohbet etmek için buraya uğrarlardı. Küllük, asıl yükünü akşama doğru alırdı. İşlerini bitirenler, derslerinden çıkanlar, kahveyi bir sanat-edebiyat mahfiline çevirirlerdi.

1930-1955 yılları arasında en güzel günlerini yaşayan kahvenin çok fazla müdavimi vardı.³⁷ Hemen her çevreden, çeşitli kimliklere sahip insanların toplandıkları "kozmopolit" bir niteliğe sahip mekân, Cumhuriyet sonrasındaki en ünlü ve etkili sanat-edebiyat mahfili olarak bilinmektedir. Sıdkı Akozan'ın *Küllüknâme* isimli 16 sayfalık manzumesinde buranın müdavimleri anlatılmaktadır.³⁸ Eserde kahvenin müdavimleri, belirgin özelliklerine, mesleklerine ve diğer müdavimlerle ilişkilerine göre sıralanır.

1900'lü yıllarda doğanlar ile Cumhuriyet sonrası doğan şair, yazar ve sanatkarların bir arada çeşitli edebiyat-sanat-kültür konularını burada konuşabilmeleri de önemlidir. Zaman zaman sert tartışmaların havayı elektrikleştirmesine rağmen saygı çerçevesinde kalınarak yapılan sohbetler, Küllük'ün bir "açık hava okulu" olmasını sağlamıştır. Pek çok ünlü kişinin devam ettiği Küllük Kahvesi ve burada toplanan "işe yaramazlar" ve "gençler", eski kuşağın bazı isimleri tarafından eleştirilse de burası edebiyat ve sanatın bir "atar damarı" gibi yıllar yılı canlı kalmasını bilmiştir.

Küllük'ü sanat edebiyat mahfiline çeviren bazı müdavimlerinin isimleri şöyledir: İbnüle-

35 Nevzat Sudi, *Küllük Anıları*, Mephisto Yayınları, İstanbul, 2004, s. 39.

36 Beşir Ayvazoğlu, *Dersaadet'in Kalbi Beyazıt*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009, s. 133.

37 Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 191.

38 Sıtkı Akozan, *Küllüknâme*, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936, s. 16.

min Mahmud Kemal İnal, Mükrimin Halil Yinanç, Rıfık Melül Meriç, Şemseddin Reşad, Kazım Nami Duru, Burhan Toprak, Ali Canip Yöntem, Selim Nüzhet Gerçek, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Peyami Safa, Saadettin Nuzhet Ergun, Ferit Kam, Kilisli Rıfat Bilge, Reşat Nuri Güntekin, Fuat Köprülü, Yahya Kemal, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Emin Ali Çavlı, Ahmet Refik Altınay, Neyzen Tevfik, Mesut Cemil, Ercüment Ekrem Talu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Salih Zeki Aktay, Halit Fahri Ozansoy, Osman Cemal Kaygılı, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Caferoğlu, Enver Ziya Karal, Dr. H. Ritter, İbrahim Çallı, Agâh Sırrı Levend, Mahmut Yesari, Edip Ayel.³⁹ Bu listeye tasfiye polemigiyle *Küllük* ve diğer süreli yayınlarda şöhret kazanan gençler dâhil değildir. Eğer onları da eklersek listeyi şöyle tamamlayabiliriz: Abidin Dino, Arif Dino, Orhan Veli, Fikret Âdil, Asaf Hâlet Çelebi, Hasan İzzettin Dinamo, Lütfü Erişçi, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ömer Faruk Toprak, Orhan Murat Arıburnu, Celal Sılay, Zahir Güvemli, Şevket Rado, Özdemir Asaf, Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Kudret, Suphi Taşhan, Hasan Tanrıkut, Salâh Birsell, Gavsî Halit Ozansoy, Cahit Sıtkı Tarancı, Tarık Buğra, Sabahattin Ali.⁴⁰

Hemen her dünya görüşünden insanı bir araya getiren Küllük, aslında bir açık hava forumuydu. İsteyen; istediği ve doğru bildiği şeyi burada üslubunca söyleyebilirdi. Ara sıra da olsa bazı şairlerin şiirlerini masaların üzerine çıkararak okumalarına şahit olunurdu. Asaf Hâlet Çelebi işte bu şairlerden biriydi.

Küllük'te, genç kuşak olarak bilinen şair ve yazarların bir edebiyat dergisi çıkarmak amacıyla oldukları anılarında dillendirilmektedir. Alaattin Hakgüder'in finansörlüğünde Abidin Dino ve arkadaşlarının gayretleriyle çıkarılan *Küllük*⁴¹ isimli bir dergi, devrin edebiyat ortamını hareketlendirir. Derginin çıkışı, eski ve yeni arasındaki çizginin keskinleştiğinin ipuçlarını verir. Tek sayı çıkabilen bu efsanevi dergide, devrin genç şair ve yazarlarının eserleri görülür. Neden kapatıldığıyla ilgili net bilgiler olmayan bu tek sayılı dergide, Orhan Veli'nin meşhur "Tahattur" şiiri de yer almıştır.

Küllük Kahvesi, Beyazıt Meydanı'nı genişletme ve Aksaray-Sultanahmet arasındaki yol düzenleme çalışmaları sırasında yıkıldı. Buranın bazı müdâvimleri ise caddenin hemen karşı tarafında yer alan Marmara Kahvesi'ne ve çeşitli mekânlara gitmeye başladı.

Meserret Kahvesi

Sirkeci'den eskiden basın merkezi olarak bilinen Babıali'ye çıkarken Ankara Caddesi ile Ebusuud Caddesi'nin bitiştiği köşede üst katlarında Meserret Oteli bulunan, alt katındaki kiraathanede ise pek çok yazar, gazeteci, şair ve siyasetçiye rastlanabilen mekândı. Eskiden basın yayın kurumları Babıali'de bulunduğu Meserret Kiraathanesi'ne gazetecilerin çoğu ya iş çıkışı ya öğle aralarında veya belirlenmiş bir zamanda uğradı. Ayrıca devlet dairelerine yakın olduğu için siyasetçiler ve devlet memurlarının, ticaret merkezine yakın olduğu için de bir sürü tüccarın tuka basa doldurduğu bir kiraathaneydi.

Kiraathanenin ne zaman kurulduğuyla ilgili kesin bir bilgi maalesef yoktur. Halit Ziya Uşaklıgil'in anılarından öğrendiğimize göre buranın 1900'lü yılların başlarında açık olduğu tespit edilebiliyor. Halit Ziya, *Kırk Yıl* isimli anı kitabında; buranın önce Yıldız Kiraathanesi ismine sahip olduğunu fakat Yıldız Sarayı'nda oturan padişahın çekinildiğinden isminin sonra Yıldız'a çevrildiğini yazıyor.⁴²

Rivayet ederler ki Süleyman Nazif, 1908 Meşrutiyeti'nin ilanında hürriyet kahramanı olarak tanınan Enver Bey'i sever; fakat İttihat ve Terakî'nin paşası olduktan sonra hiç beğenmezdi. Bir gün Meserret'te nargile içerken Enver Paşa da arabasında yaverleriyle geçerken Süleyman Nazif arkadaşlarına yüksek sesle seslenir: "Bakınız, Enver Bey'in katili Enver Paşa geçiyor!"

Bu ve bunun gibi birçok olayın yaşandığı Meserret Kiraathanesi uzun yıllar açık kaldığından pek çok sanatçı, gazeteci ve edebiyatçıya kapılarını açtı. Buradaki edebiyat-sanat sohbetlerine

Meserret Kiraathanesi'ne gazetecilerin çoğu ya iş çıkışı ya öğle aralarında veya belirlenmiş bir zamanda uğradı.

39 Nevzat Sudi, *a.g.e.*, s. 32-33.

40 Salâh Birsell, *a.g.e.*, s. 321-327.

41 *Küllük*, y.1, sayı: 1, Eylül 1940.

42 Halit Ziya Uşaklıgil, *a.g.e.*, s. 262.

Meserret'i mesken tutanlardan biri
Hüseyin Cahit Yalçın'dı.

katılan ve burada vakit geçirenlerden bazılarının isimlerini eskilerden yenilere doğru sıralayalım: Halit Ziya, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Rauf, Faik Ali, Ali Naci Karacan, Fikret Âdil, Nizamettin Nazif, Peyami Safa, Reşat Nuri, Necip Fazıl, Ahmet Kutsi, Vâlâ Nurettin, Kemalettin Şükrü, Osman Cemal, Salâh Birsal, A. Kadir, Ömer Faruk Toprak, Lütfü Erişçi, Sait Faik, Orhan Kemal, Muzaffer Buyrukçu, Edip Cansever, Alp Kuran, Yaşar Kemal, Fikret Otyam, Haldun Taner.⁴³

1940 yılında burayı mesken tutanlardan biri olan Salâh Birsal'ın verdiği bilgiye göre Meserret'in içinde sağ tarafta kahveyi ikiye bölen kanepler bulunurdu. Mekândaki aynalar, kahveye farklı bir boyut kazandırır. Kapının karşısındaki ve soldaki bölüm, tavlâ oynayanların mekânıydı. Sağ köşedeki kahve ocağının önündeki bölümde edebiyat sanat sohbetleri yapmak isteyenler ile yazılarını yazmak isteyenler toplanırdı. Kahveye daha çok gazeteciler gelirdi. Gazeteciler burayı bir nevi haber ajansı gibi kullanırdı.⁴⁴

43 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 347-348, 349-351.; Halit Ziya Uşaklıgil, *a.g.e.*, s. 262.

44 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 347.

Meserret birkaç derginin resmî olmayan yönetim yeri idi. *Yürüyüş* dergisini çıkaran Rifat Ilgaz, Hüsamettin Bozok, A. Kadir, Ömer Faruk Toprak, Lütfü Erişçi burada dergilerinin çıkış hazırlıklarını yapmış, derginin işlerini düzene koymuşlardı. *Yaratış* dergisini çıkaran Salahattin Hakkı Esatoğlu, Halit Eskişar, Sabahattin Batur ve Kemal Uluser de 1944-1946 yıllarında burada toplanmışlardı.⁴⁵

Peyami Safa, Fikret Âdil, Mahmut Yesari, Necip Fazıl, Reşat Nuri, Nizamettin Nazif, Vâlâ Nurettin, Ahmet Kutsi, Kemalettin Şükrü ve Osman Cemal bir vakitler burada yeni bir gazete kurmak amacıyla toplandı. Bunların hemen hepsi bir gazetede köşe sahibiydi. Gazetenin isminin ne olacağıyla ilgili tartışma ve fikir alışverişi uzun sürdü ama ortaya çok da güzel olmayan bir isim çıktı: Penfamoh. Gazeteyi çıkaranlarının baş harflerinden oluşan bu garip isimli gazete, hiçbir zaman piyasaya çıkamadı.⁴⁶

Necip Fazıl, *Babîli* isimli eserinde burada geçen bir olayı anlatır. Olayın kahramanları Necip Fazıl ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Darülfünun Edebiyat Şubesi'nden yeni mezun olan genç Ahmet Hamdi, Erzurum'a öğretmen olarak gitme hazırlıkları yaparken bir gün burada Necip Fazıl'a rastlar. Erzurum'da bir süre bulunmuş olan Necip Fazıl'a, oranın nasıl bir yer olduğunu sorar. Necip Fazıl, "Ne bekliyorsun?" diye cevaplar Ahmet Hamdi'nin sorusunu. Hülyalı bir sanatkar ciddiyetiyle sorar Ahmet Hamdi: "Mesela içinden geçerken piyano sesi duyulan bir sokağı yok mu?"⁴⁷

Cevdet Kudret, hatırlarında, *Meşale* dergisinin bahsederken Necip Fazıl ile ilgili bir anısını dile getirir:

Müthiş adamdı Necip Fazıl. Ünlü 'Sayıklama' şiirini bize vermiş, beş lirasını almıştı. Yusuf Ziya, Meserret'e tavlâ oynamaya götürdü bunu. Sonra da tavlâda yenip beş lirayı geri aldı. Küplere bindi Necip. Ertesi sayı Otel Odaları'nı getirdi, beş lirasını aldı yine. O sırada bir de Hayat Dergisi çıkıyordu haftalık. Bizimki on beş günlüktü. Otel Odaları'nı Hayat'a da veriyor Necip, Faruk Nafiz'e (Çamlıbel) her gün telefon edip o hafta yayımlanmasını istiyor şiirinin. Nitekim bizden bir hafta önce Hayat'ta yayımlandı Otel Odaları. Böylece Necip Fazıl, Yusuf Ziya'dan öcünü almakla kalmadı, tavlâda kaybettiği beş lirasını da geri aldı. Üstelik belki bir beş lira da Hayat'tan kopardı.⁴⁸

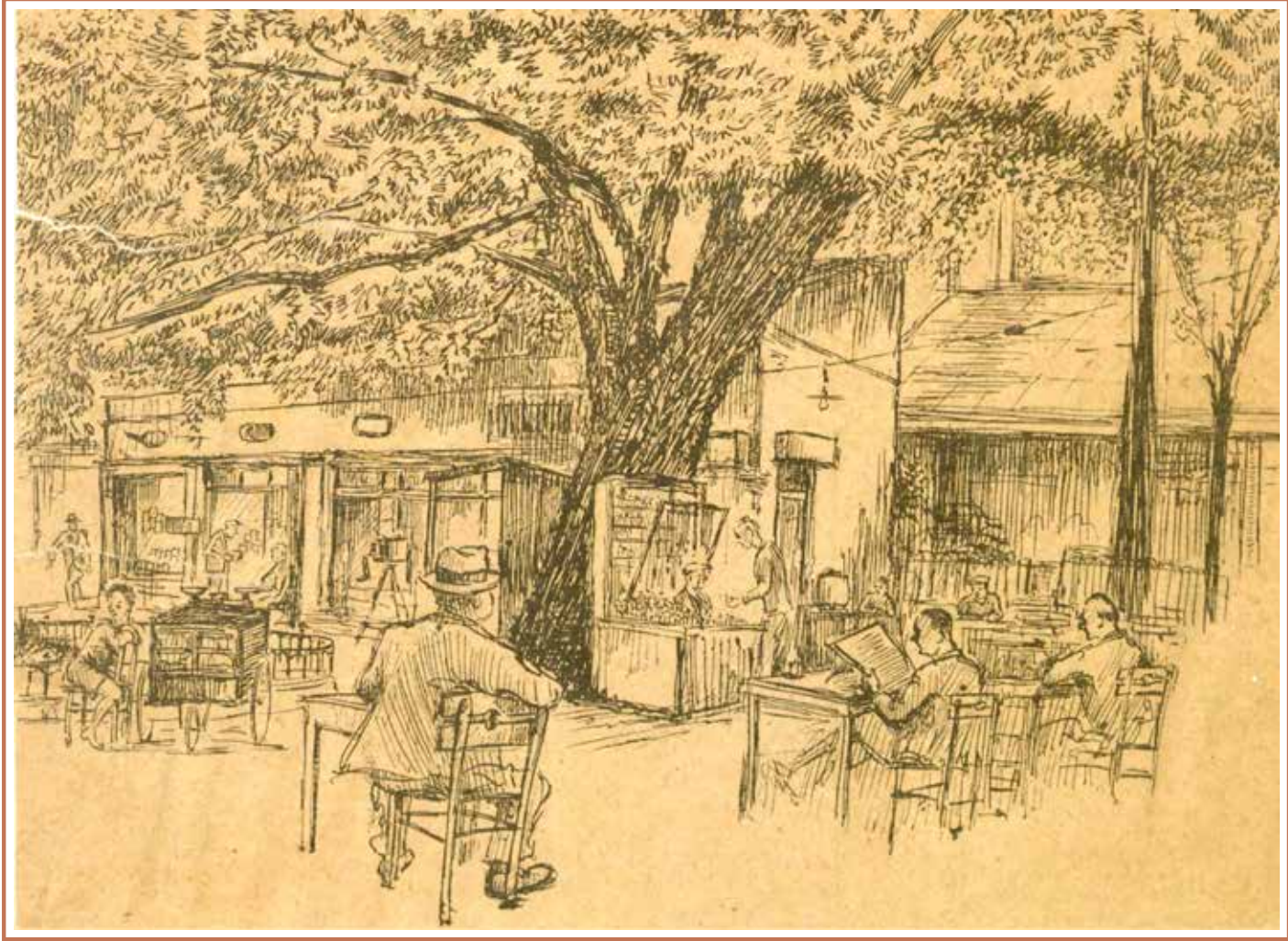
45 Salâh Birsal, *a.g.e.*, s. 348.

46 Fikret Âdil, *Intermezzo/Asmalımescit* 74, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 153.

47 Necip Fazıl, *Babîli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s. 45.

48 Atilla Özkırmlı, "Devrimler Bir Bir Yok Edildi", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1988.

Sezai Karakoç, bu kıraathanede otururken, 6 Ocak 1959 tarihinde “Sirkeci İnfilakı” diye anılan olay meydana gelmişti. Meserret Kırathanesi’nin karşısında bulunan Tan Matbaası’nın birinci katındaki bir sandıkta bulunan 90 kilo dinamit infilak etmiş, Karakoç bu olaydan hafif sıyrıklarla kurtulmuştu. Bu patlama sırasında Karakoç’un dergilerden kesip dosyaya koyduğu şiir yaprakları ortalığa saçılmış, bu yüzden de şiir kitabının piyasaya çıkması bir süre ertelenmişti. Karakoç’un kendi ifadesine göre bu olay üzerine yazdığı “Ben Kandan Elbise Giydim, Hiç Değiştirsinler İstemezdim” adlı şiiri, Sirkeci infilakı, ölüm ve annesinin hatırası arasında çağrışımlar kuran bir şiirdi.⁴⁹

Meserret Kırathanesi 1960’lı yılların sonuna doğru eski canlılığını kaybetti. Mahfilin müdavimleri farklı mekânlarda toplanmaya başladı. Kırathane kapatıldıktan sonra mekânın yerinde bir pastane açıldı. 1970’li yılların sonuna doğru otel ve pastane de kapandı.

Çınaraltı Kahvesi

İstanbul’da birkaç semtte Çınaraltı Kahvesi vardı. Beyazıt’taki tarihi Sahaflar Çarşısı’nın giriş tarafındaki çınarların altında, Küllük’te işi biten veya daha sakin bir yer arayanlar toplanırdı. Burası, üniversite hocalarına, kitap kurtlarına, öğrenci ve öğretmenlere uzun yıllar hizmet etmişti. Pek çok önemli simanın bir araya geldiği mekânda, 1986 ve 1987 yıllarının yaz aylarında Ali İhsan Yurt Hoca edebiyat ve kitap sohbetleri yapmıştır.⁵⁰ Esafil-i Şark’ın önemli simaları da bir zamanlar burada toplanmıştı.

Marmara Kırathanesi

Marmara Kırathanesi, Laleli’den Beyazıt’a çıkan yokuşun düzlüğe ulaştığı konumda, Beyazıt Meydanı’na bakan, eskiden Marmara Sineması’nın bitişiğinde bulunan bir yerdedi. Kırathanenin altında Yümni Pastanesi, üstünde ise Marmara Otelı bulunurdu. Günümüzde burada Özdemir Marmara Çarşısı yer almaktadır. Kiraat-

Nezih İzmiroğulları’nın Çınaraltı Kahvesi’ni ve Sahaflar Çarşısı’nın Beyazıt tarafından girişini tasvir ettiği karakalem resmi (Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi).

49 Sezai Karakoç, “Hâtıralar LXXXI”, *Diriliş*, y. 30, sayı: 74, 15 Aralık 1989, s. 9.

50 Dursun Gürlek, *Ayaklı Kütüphaneler*, (içinde) (Abdullah Uçman, “Ali İhsan Yurt Hoca’yı Hatırlamak”), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2003, s. 374.

hanede, 1960'lı yılların başında Küllük ve Acem'in Kahvesi'ne devam etmiş kişiler ile farklı ilgi alanına sahip önemli insanların katılımıyla bir kütür, sanat ve edebiyat mahfili oluştu.

Mahfilin en yoğun olduğu gün cumartesiydi. Kırathanenin çok fazla müdavimi vardı. Bunlardan birkaçının isimleri şöyleydi: Erol Güngör, Mehmet Çavuşoğlu, Ziya Nur Aksun, Mehmet Genç, Emin Işık, Niyazi Özdemir, Ahmet Nuri Yüksel, M. Şevket Eygi, Filozof Cemal, Hilmi Oflaz, Mükrimin Halil Yinanç, Sezai Karakoç, Nuri Karahöyükü, Teşkilat Refik, Üstün İnanç, Muzaffer Ozak, Zaptiye Ahmet, Mahir İz, İsmail Dayı, Ahmet Güner Elgin, Osman Akkuşak, Nevzat Kösoğlu, Ali İhsan Yurt, Dünder Taşer, Osman Yüksel, Sedat Umran, İzzettin Şadan, Mekki Bey, İbrahim Tansu, Ahmet İyioldu. Ara sıra uğrayanlardan bazıları ise İsmet Zeki Eyüboğlu, Abidin Nesimi, Necip Fazıl Kısakürek ve Necmettin Erbakan'dı.

Beyazıt Meydanı'na bakan ön taraftaki yedi sekiz masa hemen her konunun rahatlıkla konuşulabildiği mahfilin sohbet mekânıydı. Bu masalar kapıdan girince sol tarafta kalırdı. Arka tarafta tavlâ ve kâğıt oynanan masalar vardı. Her masada sekiz on kişinin oturabildiği biraz büyük olan bu sohbet masalarında ise sadece çay içilir, oyun oynanmazdı. İsteyenin istediği masaya yanaşıp sohbeti dinlemesi mümkündü. Kahvenin demirbaşları diyebileceğimiz üstat kabul edilen kişilerin her birinin ayrı masası vardı. Ve bu masalardaki sohbet konuları da farklıydı.⁵¹ Bazen bir masadan başka bir masaya sorular da sorulurdu. Maliyeci İbrahim Bey, Adli Tıp Başkanı Saip Atademir, Teknik Üniversite'de Matematik Profesörü Nuri Karahöyükü genelde aynı masada otururlardı. Onların toplandığı bu masada devlet işleri ile siyasi konular konuşulurdu. Bir yandaki masa, Muzaffer Ozak Hoca'nındı. Burada genellikle İslami ilimlerle ilgili sohbetler yapılırdı. Onun yanındaki masada ise Ziya Nur Aksun bulunurdu. Ziya Nur'un masasında genellikle tarih sohbetleri yapılırdı. Dr. Abdülkadir Hacitahir Öztemizöğlu, kırathaneye sadece cumartesileri gelirdi. Onun geldiği zamanlarda ise bu masada mutlaka edebiyat sohbetleri yapılırdı.

51 Emin Işık ile 05. 05. 2009 tarihinde yapılan görüşme.

Marmara Kırathanesi |

Marmara Kırathanesi'nin müdavimlerine "Marmaratör" lakabı verilmişti. Bu lakabın ortaya çıkışının iki farklı anlatımı vardır. Birinci anlatıma göre Ahmet Nuri Yüksel, Marmara'daki sohbetlerin gediklilerinden olan Mehmet Çavuşoğlu ve Necip Kunt'a bu "Marmaratör" lakabını takar. Bu lakap o kadar tutar ki sonradan kırathanenin bütün müdavimlerinin adı olur.⁵² Üstün İnanç ise, "Marmaratör" teriminin ortaya çıkışını biraz farklı anlatır. O zamanlar iki meclis vardır: Senato ve Millet Meclisi. Eski savcılardan biri kendisini buraya devam edenlere tanıtırken, böbürlenerek "ben senatörüm" demiş, Marmara'nın gediklilerinden Reşat Şen de senatörü dünya yüzeyine indiren cevabı yapıştırıvermişti: "Ben de Marmaratörüm!"⁵³ Müdavimlerine göre Marmaratör olmak, yeryüzündeki en üst payeye ulaşmak anlamına gelir. Bu söz böylece meşhur olmuştur.

Marmaratörler arasında kimler yoktur ki... Öğrenciler, öğretim üyeleri, gazeteciler, sanatçılar, imamlar, esnaflar, tüccarlar, iş adamları, edebiyatçılar, şairler, yazarlar, hâkimler, doktorlar... Marmaratörler, sadece lafla peynir gemisi yürüten insanlar da değildir. Onlar aynı zamanda aksiyoner insanlardı. Siyasi konulara hiç de yabancı olmayan kırathane müdavimleri, devlet ve toplum işleriyle de ilgilidiler. Öyle ki bir akşam, geç saatlerde, çevredeki masalara yerleşmiş sivil polisler aldırış etmeden, idamını bekleyen Adnan Menderes'i Yenikapı'dan açacakları bir tünelle kurtarmak istediklerini güleräk dillendiren birkaç Marmaratör, ertesi gün cümbür cemaat tutuklanıp cezaevine gönderilmiştir.

Marmara Kırathanesi, müdavimlerinden önemli kişilerin ölümü sebebiyle, 1980'lere doğru eski parlak günlerini kaybetti, mahfil de hemen hemen aynı yıllarda dağıldı.

52 Ahmed Nuri Yüksel, "Ziya Nur Aksun Hakkında Birkaç Söz", *Bilge Tarihçi Ziya Nur Aksun (içinde)*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2004, s. 32.

53 11. 04. 2009 tarihinde Çağaloğlu'nda yapılan Marmaratörler toplantısındaki ses kaydı.

Şair, Yazar ve Edebiyat Meraklıların Evleri

Zeynep Hanım ve Yusuf Kamil Paşa'nın Konağı

Osmanlı'nın son dönemlerine doğru büyük konaklarda çeşitli konularda sohbetli toplantılar düzenlenir, bu konaklardaki çocuklara da hemen her alanda özel hocalar tarafından farklı dersler verirdi. Konak sahibinin önderliğinde, misafirler de siyasi ve edebî konularla ilgili sohbetler yapardı. Bu tür toplantılar, özellikle Sultan Abdülaziz'in saltanatı sırasında artmıştı.

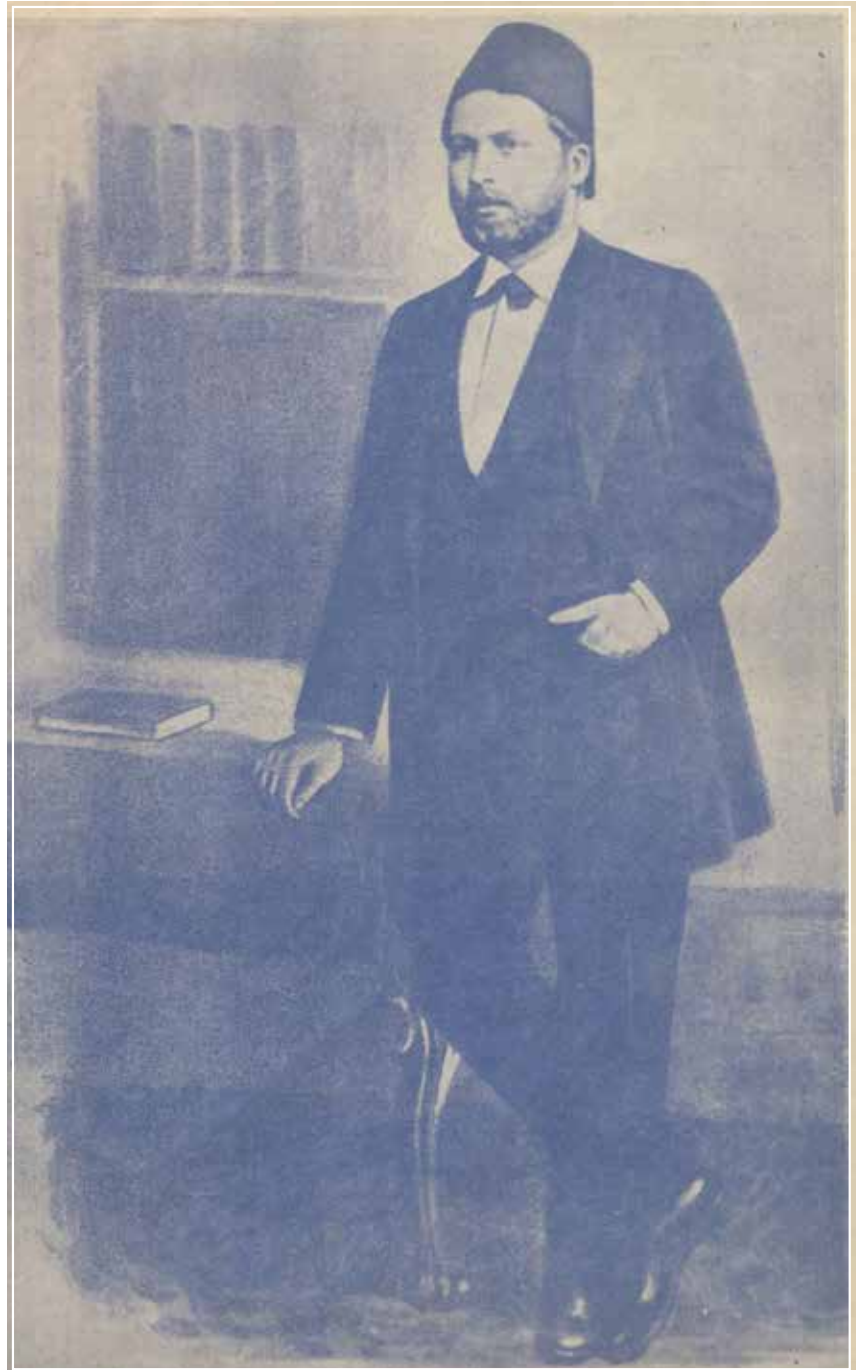
Yusuf Kamil Paşa'nın (1808-1876) konağı, devrin bu tür konaklarının en ünlülerinden biriydi. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kızı Zeynep Hanım'la evli olan Yusuf Kamil Paşa, dillere destan bir zenginliğe sahipti. Zenginliği nispetinde de eli açık bir kişi olan Yusuf Kamil Paşa'nın konağına İbrahim Şinasi, Hayri Efendi, İrfan Paşa, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Osman Nevres, Leskofçalı Galib, Hersekli Arif Hikmet, Kerküklü Şeyh Rıza, Nihad Bey, Sadullah Paşa ve kardeşi Said Bey gibi devrin önemli şair, âlim ve siyasetçileri gelirdi.⁵⁴

Yusuf Kamil Paşa'nın konağındaki toplantıların değerini vurgulamak için “Şark encümen-i dânişi”⁵⁵, “söz ve marifet ekspozisyonu” gibi ifadeler kullanılırdı⁵⁶. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, konağın önemiyle ilgili olarak Doğu'dan ve Batı'dan birçok âlimin, şairin konağa geldiğini, onların buradaki toplantılara farklı bir renk kattıklarını söyler ve konağın kültür-edebiyat için önemini vurgular.

Konağın sahibi, günümüzün kültürsüz zenginlerinden değildi. Bu mahfilde geçmiş bir olay, bunun ispatı olarak okunabilir sanırım: İbnülemin'in verdiği bilgiye göre Namık Kemal, *Barika-i Zafer* isimli eserinin temize çekilmiş bir nüshasını rahatça görülebilecek bir biçimde cebine koyup paşanın konağına gider. Paşa, Namık Kemal'in cebindeki görüp ona bunun ne olduğunu sorar. Kemal de, geçen gün sahaflardan aldığı bir yazma dergide bir eserle karşılaştığını, cebindeki kâğıtların bu yazmadan kendi el yazısıyla yazıp getirdiği sayfalar olduğunu söyler. “İzin verirseniz bunları okuyayım.” diyerek söz isteyen Namık Kemal, eserini okumaya başlar. Misafirler okunanları dinlemektedir. Okunan satırlar o kadar beğenilir ki Yusuf Kamil Paşa kendini tutamaz, “Kemal Bey, dur, eskiler böyle halt yiyemezler. Bu kitap senindir!”

der.⁵⁷ Yusuf Kamil Paşa, ilim ve edebiyat sahasında kendisini yetiştirmiş, kültürlü bir insandı. Onun konağında düzenlenen toplantılara her anlamda nitelikli insanların katılması, sohbetlerin kalitesini arttıran başlıca etkenlerden biriydi. Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan *Tercüme-i Telemak* ismiyle Türkçeye çevirdiği eser, Türkçedeki ilk çeviri roman kabul edilir. Konağın sahiplerinin vefatı, buradaki toplantıların da sonlanmasına sebep oldu.

57 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, SATŞ, c. III, s. 1121.

Namık Kemal, *Barika-i Zafer* isimli eserinin temize çekilmiş bir nüshasını rahatça görülebilecek bir biçimde cebine koyup paşanın konağına gider.

54 Konur Ertop, “Geçmişteki Edebiyatçılarımızın Özel Dünyasını Pek Az Tanıyoruz”, *Hürriyet Gösteri*, sayı: 4, Mart 1981, s. 28.

55 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, SATŞ, c. III, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 1119.

56 Konur Ertop, *a.g.m.*, s. 27.

Celal Sahir, 1919 yılının Haziran ayında evinde bir çay ziyafeti verdi. Toplantıya Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet, Halit Fahri, Vâlâ Nurettin, Kemalettin Kamu ve Necmettin Halil katıldı.

Doktor Abdullah Cevdet, uzun ömürlü *İctihad* dergisinin sahibi, Latin harflerinin kabulünü herkesten önce ve fazla isteyen, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini savunan aykırı bir kişidir.

Celal Sahir'in Evi

Celal Sahir'in Sultanahmet'teki evi, şair ve yazarların toplandıkları bir mekândı. Servet-i Fünûn hareketinin son yıllarına yetişen, daha sonra Fecr-i Âti adı verilen edebiyat topluluğunun başkanlığını yapan Celal Sahir, 1909 yılından itibaren Türk dilini ve edebiyatını sadeleşme yönünde etkileyen "yeni lisan" hareketine katıldı. O, bu akımı savunan yazıları, şiirlerindeki sadeleşmiş dili, aruzdan heceye geçmek şeklindeki tercihleriyle tanındı. Türk Ocakları ve Türk Derneği gibi Türkçü kuruluşlara üye oldu ve bu derneklerde çalıştı. Hatta Sultanahmet'teki evini Türk Derneği'ne lokal olarak tahsis etti.⁵⁸

Halit Fahri Ozansoy'un verdiği bilgilere göre Celal Sahir, 1919 yılının Haziran ayında evinde bir çay ziyafeti verdi. Toplantıya Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet, Halit Fahri, Vâlâ Nurettin, Kemalettin Kamu ve Necmettin Halil katıldı. Toplantıya katılanlar çaylarını içtikten sonra, ev sahibi Celal Sahir'in daveti üzerine "şiir ziyafeti" başladı. Önce ev sahibi şiirini okudu ve sonra da sırayla herkes en beğendiği veya yeni yazdığı şiirini okudu. Kemalettin

tin Kamu da yeni yazdığı "Hicret" isimli şiirini bu toplantıda ilk defa okudu.⁵⁹

Celal Sahir, evini Türk Derneği'ne lokal olarak tahsis ederek toplantıların resmiyet kazanmasını da istemiş olmasına rağmen evdeki toplantılar maalesef çok fazla sürememiştir.

Abdullah Cevdet'in İctihad Evi

Doktor Abdullah Cevdet, uzun ömürlü *İctihad* dergisinin sahibi, Latin harflerinin kabulünü herkesten önce ve fazla isteyen, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini savunan aykırı bir kişidir. Hakkında yüzlerce fıkra anlatılan, cimriliğiyle meşhur bu zatın İctihad Evi'nin üçüncü katında çarşamba günleri çaylı toplantılar düzenlenirdi.

Devrin önemli bir edebiyat dergisi olan *İctihad*'ta Rıza Tevfik, Süleyman Nazif, Faik Âli, Cenap Şahabettin, Abdülhâk Hâmit gibi üstatların eserlerini okuyanlar, bir ara Yusuf Ziya imzasına rastlar. İşte bu genç, *İctihad*'a yağmur gibi şiir yollamakta, bunlar da dergide kolayca yayımlanmak-

58 M. Orhan Okay, "Celal Sahir", *TDİA*, c. VII, s. 245.

59 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 71.

tadır. Yusuf Ziya, *Portreler ve Bizim Yokuş* isimli eserlerinde buradaki toplantılarla ilgili detaylı bilgiler verir. Bir gün, Zaman Kitabevi'ne uğrayan Yusuf Ziya, Tevfik Fikret'in üzerinde fırtınalar kopartılan meşhur şiir kitabı *Haluk'un Defteri*'ni görevliden ister. Orada tesadüfen bulunan Abdullah Cevdet de bu delikanlıyı dikkatli bir şekilde süzer. Oracıkta tanışılır. Abdullah Cevdet, dergisinde şiirlerine üstatlarla birlikte yer verdiği ismin bu kadar genç birisi olacağını hiç tahmin etmez; ama şaşkınlığı kısa sürer ve ondan ezbere birkaç mısra bile okuyuverir. Ertesi hafta, *İctihad*'ın kapısına gelip birkaç kere geri dönen bir gence takılır gözler. Bütün cesaretini toplayıp adımlarını zorlaya zorlaya *İctihad*'dan içeri giren Yusuf Ziya, birinci katta Orhaniye Matbaası'nın makine dairesini, ikinci katta bu sefer aynı matbaanın dizgi dairesini görür. Üçüncü katta, Abdullah Cevdet'in dairesinde yapılmaktadır toplantılar. Heyecanlı delikanlıyı sevinçle karşılayan Abdullah Cevdet, onun elini tutar ve kar-ı kadim tarzda düzenlenmiş salona doğru yürürler.

Yusuf Ziya'yı ağır perdelerin loşlaştırdığı bir salon karşılar. Kaçamak gözlerle içerdekilere bakan delikanlı ilk önce yüzünün her çizgisini güzel ve asil bulduğu Abdülhak Hamit'i görür. Sonra heykel yapı, çünkü güreşçidir kendisi, plâstron boyunbağı, güleç yüzlü Rıza Tevfik'i; çalı sakallı, ısrırgan gülüşlü Süleyman Nazif'i, Kılıçzade Hakkı'yı, Celal Nuri'yi tanır. Şaşkınlığı henüz geçmemiştir. Salona bir bakış fırlatır. Koltuklar, masalar, resimler, aynalar tozludur ama bu toz kir değil, "zamanın eşyaya sindirdiği bir havadır." Saat beşe doğru bir tepsi dolusu çay ve Cağaloğlu fırınından alınmış, susamsız halka simitler mis gibi kokularını havaya katarak içeri getirilir. Süleyman Nazif, ev sahibinin cimriliğini ayan beyan edecek bir espriyi gülerek patlatır: "Doktor, misafirlerini bir bardak çayda boğulmaktan bu simitlerle kurtarır!"⁶⁰ Afallayan genç, toplantı boyunca hemen hiçbir söze karışmaz; sus pus, konuşulanları dinler. Çaylar içildikten sonra, salonun tek susan adamından ev sahibi ve diğerleri bir şiir okumasını isterler. Henüz *İctihad*'a göndermediği "Kışın Tekkesi" (Tekye-i Kış) isimli şiirini okumaya başlar: "Giyer eşcar bir külâh-ı beyaz / Selviler zikreder mezarlıkta." Şair beyaz külâhlar giymiş ağaçların ve mezarlıktaki selvilerin zikrettiğini söylemektedir. Devamında ise "Bir kırık neydir inleyen her dal/ Dest-i zulmette ay bir eski kudüm!"⁶¹ mısralarını okur. Şiiri zevkle dinleyen üstatlar, genç şairi tebrik eder. Süleyman Nazif, toplantı bitiminde kapıdan çıkarken "Doktor, çayla simidiniz, ilk defa bir lezzet kazandı bugün!" iltifatını söyleyiverir. Dışarı çıktığında üstatlardan aldığı minik iltifat

lardan bir saray kurmaya çalışan Yusuf Ziya'nın yanında yürüyen Rıza Tevfik, yıldızların üstünde dolaşan genç şairi yeryüzüne indirir: "İçerdeki iltifatları unut ve daima çalış!"⁶² Evdeki toplantılar, Konur Ertop'un verdiği bilgiye göre Abdullah Cevdet'in ölüm yılı olan 1932'ye kadar devam etmiştir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Konağı

İbnülemin Mahmud Kemal, konağına gelenleri ilmine, statüsüne ve özellikle o kişiden hoşlanıp hoşlanmadığına göre salondaki koltuklara otururdu.

Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa'nın mühürdarı Mehmed Emin Paşa'nın oğlu olan İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul Mercan'daki Mühürdar Mehmed Emin Paşa Konağı'nda dünyaya geldi. Babası, oğlunun eğitimine önem verdiği için özel hocalardan dersler aldırdı. İbnülemin ayrıca babasının aynı konakta düzenlediği toplantılardan da çok faydalandı. Okuma ve yazmaya olan merakı, babasının düzenlediği bu kültür-sanat-edebiyat toplantılarına devam eden kişileri yakından tanıdıkça daha da arttı. Devrin tanınmış âlim, şair, musikişinas ve hattatlarının devam ettiği mahfili, babasından devralıp kardeşiyle birlikte ölünceye kadar devam ettirdi.

Süleyman Nazif, burada düzenlenen sohbet ve musiki toplantılarını çok faydalı gördüğünden konağa "Darü'l-Kemâl" ismini verdi.⁶³ Sarı Konak

60 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul, s. 19.

61 Yusuf Ziya Ortaç, *a.g.e.*, s. 19.

62 Yusuf Ziya Ortaç, *a.g.e.*, s. 20.

63 Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2001, s. 158.

adıyla da anılan bu konaktaki toplantılar, Cumhuriyet sonrasında da sürdü.

Mühürdar Mehmed Emin Paşa Konağı'nın özellikleri Turgut Kut'un verdiği bilgilere göre şöyleydi: Sokağın sol başındaki araba kapısının kapalı olduğu konağa, bahçeye açılan diğer kapıdan girilirdi. Daima loş olan birinci katta nelerin olduğu anlaşılmaz, buradan tahta bir sundurmayla üst kata çıkılırdı. Her iki tarafta da odaların bulunduğu bu geniş salonun duvarlarında bir milim yer kalmayacak şekilde güzel hatlar, levhalar, fotoğraflar asılıydı. Dolaplarda el yazması ağırlıklı bir sürü kitap diziliydi. Sol taraftaki oda, âdeta bir "panayır yerine" benzerdi. Her yer kâğıt torbaları, dergiler, kesilmiş ve fişlenmiş gazete kesikleri ve takvim yapraklarıyla doluydu. Üstat, kısa bir süre konuşacağı misafirlerini burada ağırlardı. Çalışma odasının yanında büyük bir oda vardı. İşte burası, mahfilin toplandığı yerd. Küçük bir müzeye benzeyen bu odanın köşesinde çini bir soba vardı. Havı kaçmış kırmızı kadife kaplı mobilyalar, du-

var kenarına doğru dizilmiş oturaklar, duvarları süsleyen çeşm-i bülbüller, gülabdanlar, kâseler, maktalar, divitler...⁶⁴ Bir eski zaman efendisinin evi de ancak böyle olabilirdi.

Cumhuriyet sonrasında "pazartesi" akşamları düzenlenen toplantılara Mükrimin Halil Yinanç, Fuat Köprülü, Osman Reşer, Süheyl Ünver, Hakkı Tarık Us, Ahmet Hamdi Tanpınar, Hasan Âli Yücel, Prof. Kazım İsmail Gürkan, Yusuf Ziya Ortaç, Ebulula Mardin, Sadi Irmak, Cavit Baysun, Fethi İsfendiyoğlu, Mithat Cemal Kuntay, Prof. Muzaffer Esad, Tevfik Remzi Kazancıgil gibi yazar ve ilim adamları, Alâeddin Yavaşca, Necdet Yaşar gibi musikişinaslar, hanendeler ve davetli daha pek çok kişi katılırdı.⁶⁵

İbnülemin, konağına gelenleri ilmine, statüsüne ve özellikle o kişiden hoşlanıp hoşlanmadığına göre salondaki koltuklara oturturdu. Sevmeyişi kişilerin yeri genelde çini sobanın arkası olurdu. Mahfil yoldan gelip geçenlere asla açık değildi. Buraya devam edebilmek için mutlaka bir alanda özel bir kabiliyete sahip olmak şarttı.

Turgut Kut'un "sanki gülmek için kurulmuş bir topluluk" şeklinde andığı mahfilde musiki meşkinin özel bir önemi vardı. Meşk başlar başlamaz herkes susar, başka dünyaların kapıları aralanırdı. Mahfilde Üstad'ın her yerde dillendirmediği anıları, kütüphanelerde arayıp tarasanız da bulmanızın mümkün olmadığı en ince detaylar, dedikodular konuşulur; nükteler birbirini takip ederdi.

İbnülemin'in konağındaki mahfil, onun 24 Mayıs 1957'deki ölümüne kadar, zaman zaman kesintilerle de olsa varlığını devam ettirdi. Birinci dizisi Yahya Kemal'e, ikincisi ise Süleyman Nazif'e ait olan şu beyit onun kişiliğini çok güzel açıklamaktadır:

Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine
Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine.⁶⁶

Kitabevi, Süreli Yayınların İdare Yerleri ve Sahafılar

Servet-i Fünûn Dergisi İdare Yeri

Ahmet İhsan Tokgöz, Türk edebiyatında çok fazla etkili olan *Servet-i Fünûn* dergisini uzun süre çıkardı. İlk çıktığı zaman bir bilim ve fen dergisi olan *Servet-i Fünûn*, Tevfik Fikret'in yönetimine geçmesiyle yayın dünyasında bir edebiyat dergisi olarak şöhret kazandı.⁶⁷ Tevfik Fikret, derginin

Servet-i Fünûn dergisinin
1000. sayısının kapağı.

64 Turgut Kut, "İbn'ül Emin Mahmut Bey'in Pazartesi Toplantıları", *Hürriyet Gösteri*, y.1, sayı: 5, Nisan 1981, s. 20-21.

65 Dursun Gürlek, *Ayaklı Kütüphaneler*, s. 271-272; Turgut Kut, *a.g.m.*, s. 22.

66 Orhan Okay, *a.g.e.*, s. 159.

67 Kübra Anđ, "Servet-i Fünûn Mecmuası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. IV, sayı: 7, 2006, s. 535.

idarehanesinde devrin yenilikçi şair ve yazarlarının çoğunu “çarşamba” günleri bir araya getirdi. Servet-i Fünûn hareketini başlangıcından itibaren destekleyen, hatta onları bir üstat olarak yönlendiren kişi Recaizâde Mahmud Ekrem'di. Onun telkin, teklif ve cesaretlendirmesiyle bu hareket çok fazla etkili oldu. 1896-1901 yıllarında Servet-i Fünûn hareketini oluşturan gençlerin buluşma mekânı olan bu yer, Mehmed Rauf'un verdiği bilgiye göre Sirkeci'deki postanenin sırasındaki Şekerci Rifat'ın dükkânının ikinci katındaydı.

Mehmet Rauf anılarında, Tevfik Fikret'in her gün sabahtan akşama kadar derginin idare yerinde bulunduğunu, buraya gelenleri onun izzet ve ikramla ağırladığını anlatır. *Servet-i Fünûn* dergisinin yazar ve şairleri günün belli zamanlarında burada toplanırdı. Buranın müdavimleri Mehmet Rauf, Halit Ziya, Ali Ekrem, Ahmet Hikmet, Süleyman Nesip, Hüseyin Siret, İsmail Safa, Hüseyin Cahit, Ahmet Şuayp, Faik Âli ve Celal Sahir'di. İdare yerine edebiyatla çok fazla ilgisi olmayanlar geldiğinde odada oturacak yer kalmaz, buranın müdavimlerinden bazıları ayakta kalırdı. Servet-i Fünûn hareketinin destekçisi, bir nevi kurucu gücü olan Recaizâde Mahmut Ekrem ise ara sıra uğrardı. Bu toplantılar Servet-i Fünûn edebiyat hareketinin bir güç olarak belirlediği beş yıl boyunca ara verilmeden yapıldı.

Servet-i Fünûn hareketinin mensupları, devrin siyasi atmosferinden çok fazla şikâyet etmişlerdi. Ülkede hürriyetin olmadığını iddia edip giderek bireysel konulara daldılar. Bu toplantılarda edebiyat ve sanat bahislerinin yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için siyasi çözüm yollarının arandığı, bu amaçla siyasi tartışmaların yapıldığı da bilinmektedir. Servet-i Fünûn hareketinden sonra Türk edebiyatında bir beyanname ile varlığını açıklayan ilk edebiyat topluluğu olan Fecr-i Âti mensubu şair ve yazarlar da aynı idare yerinde bir araya geldiler.

Oktay Akbal anılarında, buradaki çalışma ortamından bahseder ve idare yerinin yazarlar ile şairler tarafından nasıl doldurulduğunu anlatır. Ahmet İhsan Tokgöz'ün 1942 yılında ölümü sonrasında dergi bir süre daha yayın faaliyetini devam ettirdi, fakat dergi eskisi gibi çok satmadığından 1944 yılında kapanmak zorunda kaldı. İdare yerindeki toplantılar da sona erdi.⁶⁸

Varlık Dergisi İdare Yeri

15 Temmuz 1933'te Yaşar Nabi Nayır tarafından yayımlanmaya başlayan, aylık sanat ve edebiyat dergisi *Varlık*, ülkemizde yayınını aksatmadan en uzun süre devam ettiren edebiyat dergilerin-

den biridir. “Memlekette bir tek hakiki san'at mecmuası yok. İnkılâbın, her sahada, yokluktan varlıklar yaratmak işine girişmiş olduğu bir devirde acısı hissedilen bu boşluğu doldurmak, duyulan bir ihtiyaca cevap vermek gayesiyledir ki *Varlık* çıkıyor.” cümleleriyle Ankara'da yayın hayatına başlayan *Varlık*, 1946 yılında İstanbul'a taşındı.⁶⁹

İlk yıllarda Sabri Esat Siyavuşgil, Nahit Sırrı Örik gibi isimlerin de çıkmasına yardımcı olduğu dergi, uzun yıllar Yaşar Nabi Nayır'ın idaresinde çıktı. Birçok ünlü yazar ve şairin ilk ürünleri *Varlık* dergisinde yayımlandı. *Varlık* dergisi yazar, eleştirmen ve okurlar tarafından “bir yazın okulu”, “edebiyatımızda bir köşe taşı”, “yeni Türk edebiyatını yaratan dergi”, “Cumhuriyet kültürünün sacayaklarından biri” olarak nitelendirilmektedir.⁷⁰

Varlık dergisi ilk sayısından günümüze gelene kadar birçok şair, yazar, eleştirmen ve sanatçının eserlerine yer verdi. Bu isimlerden birkaçı şöyledir: Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık, Nurullah Ataç, Ziya Osman Saba, Oktay Akbal, Mahmut Makal, Necati Cumalı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Orhan Kemal, Haldun Taner, Tahsin Yücel... *Varlık*, günümüzde de genç şair ve yazarların eserlerine aynı dikkat ve ilgiyle yer vermeye devam ediyor.

Varlık dergisinin idare yerine uğrayan ve edebiyata ilgi duyan gençler, Yaşar Nabi Nayır tarafından karşılanırdı. Hemen herkese açık olan kapıdan içeri girenler burada ciddiyetle ağırlanırdı. Yaşar Nabi Nayır, mesafeli tavrı ile bazen buraya gelenleri hayal kırıklığına uğratsa da her zaman muhatabı olan genç şair ve yazarlara saygı ve ciddiyetle yaklaşmış, onlara edebiyatın aynı zamanda ciddi bir iş olduğunu göstermiştir. Bir aralar Enver Ercan'ın yönetiminde yayınını sürdüren *Varlık* dergisi, günümüzde edebiyat dergiciliğini başarıyla sürdürmektedir.

Yeditepe Dergisi İdare Yeri

Türk edebiyatındaki edebiyat dergilerinin ömürleri çok uzun olmaz genelde. *Yeditepe* dergisi ise 1950'den 1984'e kadar yayınını sürdürebilen uzun ömürlü dergilerden biridir. Otuz dört yıl gibi uzun bir zaman faaliyetine devam eden, aynı zamanda Yeditepe Yayınları'nın ve şiir ödülünün de kurucusu olan Hüsamettin Bozok'un çevresinde geniş bir dost ve yazar-sanatçı halkası oluşmuştu. Bu tür bir halkanın oluşmasında onun kişisel özelliklerinin de çok fazla etkisi vardı.

68 Oktay Akbal, *Anı Değil Yaşam*, Evrim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 31.

69 <http://www.varlik.com.tr/varlikNefcinCikiyor.aspx>

70 <http://www.varlik.com.tr/tarihce.aspx>

Yeditepe dergisinin idarehanesi hem derginin yazarlarının hem okurların hem de sanat-edebiyat camiasından insanların uğradığı bir kültür-sanat-edebiyat mekânıydı. Dergide şiir, hikâye, deneme türünden edebî verimlerle birlikte resim, tiyatro, sinema gibi sanat kollarından eserler, incelemeler ve eleştirilerin de görülmesi, *Yeditepe*'yi bir nevi sanat ve edebiyata ilgi duyanların merkezi yaptı. Dergi, Hüsamettin Bozok'un ifadesine göre "yazarlarımıza, ozanlarımıza, sanatçılarımıza kendi sınırlı olanakları içinde özgür bir kürsü" oldu.

Yıldırım Keskin bir yazısında burada kimlerin toplandığını ve nelerin konuşulduğunu şöyle dile getirmektedir:

Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Oktay Akbal, Agop Arad, Metin Eloğlu, Nevzat Üstün, Can Yücel, İlhan Berk, Behçet Necatigil ve şimdi adlarını anımsayamadığım pek çok genç yazar, bazı akşamlar Yeditepe yazıhanesinde toplanıyoruz. Son çıkan kitapları, dergilerde yer alan öyküleri, şiirleri ve özellikle bizden önceki kuşağın yazarlarını tartışıyoruz. Parça parça edip bırakıyoruz onları. En çok eleştirdiğimiz Yahya Kemal.⁷¹

Derginin yazı kadrosunda yer alan Fazıl Hüsni Dağlarca, Salâh Birsal, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhan Berk, Asaf Hâlet Çelebi, Fikret Âdil, Metin Eloğlu, Cahit Irgat, Muzaffer Buyrukçu, Ülkü Tamer, Tarık Dursun K. Samim Kocagöz, Behçet Necatigil, Oktay Akbal, Nevzat Üstün, Melih Cevdet, Metin İlkin, Orhan Kemal, Kemal Özer, Adnan Özalçınar, Eflatun Cem Güney, Agop Arad, Abidin Dino, Fethi Karakaş⁷² gibi devrin ünlü şair ve edebiyatçılarından birçoğu Yeditepe'nin idare yerinde zaman zaman bir araya gelmişti.⁷³

Papirüs Dergisi İdare Yeri

Cağaloğlu'nda, Nuruosmaniye Caddesi'nin sol köşesindeki Atasaray Han'ının en üst katındaki *Papirüs* dergisinin idare yeri, şairlerin, edebiyatçıların sık sık uğradıkları bir kültür-sanat-edebiyat mekânıydı.⁷⁴ Buradaki sohbetlerde, edebiyat piyasasına yeni çıkmış edebî eserlerin niteliklerinden tutun da güncel edebiyatla ilgili hemen her şey konuşulurdu. Türk Edebiyatı'nın önemli romanları, bunların diğer romanlarla benzerlik ve farklılıkları değerlendirilir ve sohbetlerde bu tür eserlerin varsa kusurları ortaya çıkarılırdı.

- 71 Yıldırım Keskin, "Müthiş Yıllar", *Varlık*, sayı: 1122, Mart 2001, s. 19.
72 Konur Ertop, "Yeditepe 30 Yaşında", *Milliyet Sanat*, sayı: 354, Mayıs 1980, s. 73-75; Tarık Dursun K., "Hüsamettin Bozok: Son Dergici", *Varlık*, sayı: 1041, Haziran 1994, s. 30-32.
73 Yeditepe dergisi ile ilgili şu yazılara bakılabilir: Konur Ertop, "Yeditepe 30 Yaşında", *Milliyet Sanat*, sayı: 354, Mayıs 1980, s. 73-75; Tarık Dursun K., "Hüsamettin Bozok: Son Dergici", *Varlık*, sayı: 1041, Haziran 1994, s. 30-32.
74 Doğan Hızlan, "Chevrolet'sini Sattı Papirüs'ü Çıkardı", (Çevrimiçi) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=138200&yazarid=4>.

Edebiyata, şiire ve dergiciliğe gönlünü vermiş olan Cemal Süreya, işi dolayısıyla Paris'e gittiğinde, biriktirdiği para ile Chevrolet marka bir araba satın aldı. Yurda dönünce bu arabayı sattı. Eline geçen parayla ya kendine bir ev alacak ya da edebiyata aşkla bağlı bir şairin hiç düşünmeden yapacağı gibi bir edebiyat dergisi çıkaracaktı. O, ikincisinde karar kıldı ve *Papirüs* dergisini çıkardı.⁷⁵ Dergi ilk yıllarda biraz bocalamışsa da sonradan uzun yıllar yayınına devam etti. *Papirüs*, edebiyat dergiciliğine bir seviye getirdi.

Derginin idarehanesine o zamanın hemen her kesiminden insan gelir, sohbetlere katılırdı. Ama buraya en fazla uğrayanlar, Türk edebiyatında eserleriyle kalıcılığı yakalamış olan şair ve yazarlardı. Onlar buraya hiç çekinmeden, bir dosta, bir şair evine uğrar gibi uğrardı. Muzaffer Buyrukçu, derginin gönüllü çalışanlarından. Aynı zamanda Cemal Süreya'nın yakın arkadaşlarından biriydi. Onun *Dillerinde Dünya* isimli eserinde, buradaki sohbetlerle ilgili çok fazla ayrıntı bulunur. Muzaffer Buyrukçu, *Papirüs*'ün idare yerinde, Cemal Süreya ve handa bürosu bulunan Avukat Nizamettin ile Kemal Tahir'in o sıralarda piyasaya yeni çıkan *Devlet Ana* romanı etrafında sohbet ettiklerini anlatır. Avukat Nizamettin, romanın bazı kusurları olduğunu söyler. Eserde tarihi yanlışlıkların çok fazla olduğundan, dürbünün o devirde kullanılmamasına rağmen romanda bir kahramanın bu aleti kullandığından, bir Moğol casusun şaman dansı yaptığından söz eder. Cemal Süreya ise romanın eleştirilecek çok fazla yönü olmadığını söyleyerek "Öyle bir roman dünya edebiyatında yoktur azizim!"⁷⁶ sözüyle kendi düşüncesini apaçık ortaya koyar. Konuşma, daha sonra Kemal Tahir'in romancılığına evrilir. Mevzu sürerken içeri Orhan Suda, daha sonra da Ercüment Uçarı girer. Onlarla da sohbet devam eder. Cemal Süreya, daha sonra sözü Yaşar Kemal ve Orhan Kemal'e getirir, bu iki romancıyla ilgili düşüncelerini söyler.⁷⁷ Bu ve bunun gibi daha birçok edebiyat sohbeti yapılan farklı bir yerdir *Papirüs*. Dergi farklı bir mizanpaj ve değişik dosya konularıyla pek çok okur tarafından ilgiyle izlenmiştir. *Papirüs* dergisinin kapanmasıyla buradaki toplantılar da sona ermiştir.

Türk Edebiyatı Vakfı / Türk Edebiyatı Dergisi İdare Yeri

1972'de Ahmet Kabaklı tarafından çıkarılmaya başlanan ve günümüze kadar da yayın faaliyetini aksatmadan devam ettiren *Türk Edebiyatı* dergisinin desteklenmesi, dergi etrafında bir kül-

75 Doğan Hızlan, *a.g.m.*

76 Muzaffer Buyrukçu, *Dillerinde Dünya*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 10.

77 Muzaffer Buyrukçu, *a.g.e.*, s. 14.

tür-sanat çevresi oluşturulabilmesi amacıyla hizmete geçen vakıfta, kurulduğu yıldan günümüze kadar birçok etkinlik, kültür-sanat programı ve çeşitli kurslar düzenlendi. Vakıf binasındaki toplantıların herkese açık olması, vakfın kültür-sanata verdiği desteğin geniş kesimlerce benimsenmesini, program ve etkinliklerin ilgiyle takip edilmesini sağladı.

Türk Edebiyatı Vakfı Çarşamba Sohbetleri, 1978 yılından beri devam ediyor. Yaz aylarının dışında her hafta çarşamba günleri birçok önemli şair, yazar, araştırmacı, akademisyenin sohbetleri ilgiyle takip ediliyor. Bu toplantıların ilki Celal Bayar tarafından yapıldı. Necip Fazıl, Mehmet Kaplan, Tahsin Banguoğlu gibi isimler de bu toplantılarda yer aldı. Çarşamba sohbetleri günümüzde de devam ediyor. Bu toplantılar o kadar ilgi gördü ki çarşamba sohbetlerinden bazıları kitap hâline getirildi.

Sahaflar Çarşısı ve Sahaf Raif Yelkenci'nin Dükânı

Eski kitap, evrak ve benzeri malzemenin satıldığı sahaf dükânları, İstanbul'un fethinden beri cami avluları, medrese çevreleri gibi yerlerde açılmış olsa da Kapalıçarşı'nın yapımından bu işle uğraşan esnaflara daha sonra kapalı bir mekân tahsis edilmek suretiyle Sahaflar Çarşısı yaptırılmıştır. Beyazıt Meydanı gibi merkezî bir yerde eskiden beri var olan sahaf dükânları, 1894 depreminden sonra yıkılmış, günümüzde Beyazıt Camii'nin arkasında ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'yle bitişik, eski ismi "Hakkâklar Çarşısı" olan yere geçmişlerdir.⁷⁸ Günümüzde asıl fonksiyonunu yitirmiş olsa da Sahaflar Çarşısı'nda kitap alışverişi yapılırken bir yandan da buraya gelen kültür-sanat ve edebiyat erbabı her biri kendince farklı bir kütüphane olan bu dükânlarda kitap sohbetinin haricinde çeşitli konularda konuşmalar yapmışlardır.

Sahaf dükânları da edebiyat mahfillerinin kurulduğu mekânlardandır. Beyazıt'taki sahafların en meşhurlarından biri olan Raif Yelkenci'nin dükânı, Haluk Güneşli'nin bizzat şahit olduğu üzere ilmî sohbetlerin yapıldığı, çeşitli münakaşaların çözümlendiği bir kitap, kültür-sanat ve edebiyat mahfiliydi. Raif Yelkenci'nin mahfilinde Haluk Güneşli'nin tespitine göre şu isimler toplanmıştı: Celal Bayar, Osman Nuri Ergin, Kasım Gülek, Hasan Âli Yücel, Fahri Bilge, Zeki Velidi Togan, Zeki Balaban, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Ali Nihad Tarlan, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Abdülkadir Karahan, Mükrimin Halil Yinanç, Şemseddin Günaltay, A. Süheyl Ünver, Faik Reşit Unat, Mustafa Namık Çankı, Mustafa Yeşil, Refii

Sahaf Raif Yelkenci

Cevat Ulunay, Kemal Batanay, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cavid Baysun, Şehabettin Tekindağ.⁷⁹

Enderun Kitabevi

Beyazıt Meydanı'na bakan eski Beyazsaray Çarşısı'nda yer alan ve ünü yurt dışına da yayılmış olan Enderun Kitabevi sanatçı, yazar, ilim adamı, kitap kurtları ve daha pek çok farklı meslekten kişiler ile üniversite öğrencilerinin cumartesi ikindi sonraları bir araya geldikleri bir kültür, sanat ve edebiyat mahfiliydi. Enderun Kitabevi'nin sahibi İsmail Özdoğan, o yıllarda üniversite tahsili yapmak için İstanbul'a gelen öğrencilere veya burada çeşitli işlerde çalışan kitap kurtlarına kapılarını ardına kadar açmıştı.

Abdullah Uçman, henüz İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün ikinci sınıfında öğrenciyken Enderun Kitabevi ve buradaki edebî toplantılarla tanıştığını belirtir *Fatih'te Geçen Kırk Yılın Hikâyesi* isimli eserinde. Edebiyata ve öğrenmeye aşk derecesinde gönül vermiş bir delikanlının hayatını anlamlı bir biçimde şekillendiren yerlerden olan Enderun Kitabevi, o zamanların en dikkat çekici mahfillerinden biriydi. Abdullah Uçman, "alıcınap"lık gösteren Enderun Kitabevi'nin sahibi İsmail Özdoğan sayesinde, ondan daha pek çok üniversite öğrencisi gibi veresiye kitaplar alma şansını yakalamış, ay başlarında evden gelen paralarla da borçlarını ödeyerek nitelikli bir kütüphanenin temellerini atmıştı.⁸⁰

78 Emin Nedret İşli, "Sahaflar", *İstanbul Ansiklopedisi*, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 787.

79 Haluk Güneşli, "Sahaflar Çarşısı ve Hatıralar", *Müteferrika*, sayı: 5, Bahar 1995, s. 126.

80 Abdullah Uçman, *Fatih'te Geçen Kırk Yılın Hikâyesi*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64.

Günümüzde asıl fonksiyonunu yitirmiş olsa da Sahaflar Çarşısı'nda kitap alışverişi yapılırken bir yandan da buraya gelen kültür-sanat ve edebiyat erbabı her biri kendince farklı bir kütüphane olan bu dükkânlarda kitap sohbetinin haricinde çeşitli konularda konuşmalar yapmışlardır.

Endurun'un başta Ali İhsan Yurt olmak üzere Âmil Çelebioğlu, Fethi Gemuhluoğlu, Ali Yakup Cenkçiler, Ersin Öcal, Mehmet Emin Agar, Erdinç Beylem, Rüstem Zaloğlu, Mahir İz, Orhan Şaik Gökyay, Kadir Mısıroğlu, Turgut Kut, Cengiz Aydın, Mehmet Şevket Eygi, Âlâ Bey, M. Ertuğrul Düzdağ, Orhan Acuner, Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, Osman Turan, Abdülbaki Gölpinarlı, Ziyat Ebüzziya, İsmail Erünsal, Mehmet Niyazi, Mustafa Miyasoğlu, Abdullah Uçman, Süleyman Zeki Bağlan, M. Serhan Tayşi, Mustafa Uzun, Mahmut Kaya gibi önemli müdavimleri vardı. Küçükük dükkân bu sohbetler esnasında bazen otuz kişiyi alırdı.⁸¹

Burada üniversitelerde öğretilmeyen ve belki de öğretilmeyecek pek çok konu üzerinde sohbetler yapılır ve her biri alanında üstat olan kişiler tarafından müdavimlere çeşitli bilgiler verilir. Enderun'da, yazma eserlerle ilk defa tanışan gençler "tezhip", "murakka", "dibace", "derkenâr" gibi kelimelerin anlamlarını, kitap ve kitaplarla ilgili pek çok bilgiyi öğrenebilirlerdi. Hemen her zaman canlı bir üniversiteye benzeyen sohbetlerde, Türk edebiyatının uzmanlık gerektiren derin konularına da değinilirdi.⁸²

Enderun Kitabevi, henüz Yümni İş Merkezi'ne taşınmadan, Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın sönmeye yüz tuttuğu sıralarda İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciyken buraya birkaç defa uğramıştım. Hatırladığıma göre içeriye şöyle bir göz attığımda hararetle bir sohbetin devam ettiğini anlamıştım. Birkaç dakika dışarıdan bu insanların

81 Abdullah Uçman, a.g.e., s. 64.; Ayvazoğlu, *Dersaadet'in Kalbi Beyazıtı*, s. 35.; M. Serhan Tayşi, *Ali Emiri'nin İzinde*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 379-403.

82 Abdullah Uçman, "Ali İhsan Yurt Hoca'yı Hatırlamak", *Ayaklı Kütüphaneler* (içinde), s. 374.

neler konuştuğunu dinlemiş, daha sonra da diğer kitapçılara uğramak için oradan ayrılmıştım.

Enderun Kitabevi'nin sahibi İsmail Özdoğan'ın oğlu Sinan Özdoğan, gelenekselleşen toplantıları bir aralar sahibi olduğu matbaaya da taşımıştı. Bu toplantılara bazı eski müdavimler de davet edilmişti. Her iki mahfil, baba ve oğlun art arda vefatlarıyla maalesef aniden sonlandı.

Lokantalar Kebapçı Kâmil

Kalpakistanbaşı'ndan geçilerek Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Camii'ne açılan kapısından çıkınca sol tarafa doğru inen sokağın başında, sol taraftaki dört dükkânı bir zamanlar Kebapçı Kâmil işletirdi.⁸³ Temizliği ve titizliği sayesinde ünlenen Kâmil'in dükkânında pek çok şair ve yazar yemeklerini yerken çeşitli konularda da sohbetler ederdi.

Ali Kemal, Rıza Tevfik, Babanzade Ahmet Naim, Yusuf Akçura, Fuad Şemsi, Mithat Cemal, Mehmet Akif⁸⁴ gibi isimlerin devam ettiği mahfilde, Mithat Cemal'in verdiği bilgilere göre edebiyat bahisleri de konuşulurdu. Darülbeydi'de edebiyat dersi veren Rıza Tevfik, talebelerine ezberlettiği *Safahat İkinci Kitap*'taki Haliç tasvirine bu lokantada hayret etmiş ve "Hodri meydan! Akif'ten başka bunları yazacak varsa çıksın!" sözleriyle görüşünü dile getirmişti. Ali Kemal ise burada Muallim Naci'nin yerini Âkif'in doldurduğunu iddia etmiş, Yusuf Akçura ise Mehmet Akif'in hiç kimseye benzemediğini, onun başka bir adam olduğunu bu dükkândaki toplantılarda dillendirmişti.⁸⁵

Mehmet Akif, bir aralar hükûmetten muntazam aylık alamadığından öğle yemeklerinin parasını Kâmil'e borçlanmak zorunda kalmıştı⁸⁶. Kebapçı Kâmil'in bir nevi sanatkar hamiliği kabul edilebilecek bu davranışı Akif'i çok fazla mütehasis ettiğinden o, birkaç gün içinde ansızın vefat eden Kâmil için *Sebilürreşad* dergisinde bir yazı yayımlamıştı.⁸⁷ Bu yazının 1918 yılında yayımlandığı düşünülürse, buradaki toplantıların da tarihi aşağı yukarı ortaya çıkar. Kâmil vefat edince dükkân kapandı ve mahfil toplantıları da son erdi.

83 Mehmed Akif, "Merhum Kâmil", *Mehmed Âkif'in Makaleleri: Sırat-ı Mustakim ve Sebilürreşad Dergilerinde Çıkan* (içinde), s. 193.

84 Beşir Ayvazoğlu, *1924: Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 248-249.

85 M. Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif*, İstanbul, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 110-111.

86 M. Cemal Kuntay, a.g.e., s. 112.

87 Mehmed Âkif'in bu yazısı, Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu tarafından hazırlanan eserdeki bilgiye göre *Sebilürreşad* dergisinin 374. sayısında yayımlanmıştır. Bk. Mehmed Akif, "Merhum Kâmil", *Mehmed Âkif'in Makaleleri: Sırat-ı Mustakim ve Sebilürreşad Dergilerinde Çıkan* (içinde), s. 193.

Ştaynburg

Ştaynburg, Babıali'den Sirkeci'ye doğru inerken sol tarafta yer alan bir lokantaydı.⁸⁸ İstanbul Lokantası olarak da bilinen mekânın⁸⁹ ne zaman kurulduğu ile ilgili net bir bilgi yoktur. Necip Fazıl Kısakürek'in *Babıali* isimli anı kitabındaki bir yazısından öğrendiğimize göre, mekân 1920'lerde açıldı. Lokanta, Babıali'ye çok yakın olduğu için yazar ve şairlerin çok kolay ulaşabildikleri bir uğrak yeri idi. Gazetelerden çıkan yazarlar ile edebiyat meraklılarının bir araya gelerek günün olaylarını, önemli sanat-edebiyat konularını tartıştıkları lokantada birçok önemli simayı görmek mümkündü. Fıkra yazarlarının birçoğu burayı mesken tutmuştu.

Yusuf Ziya Ortaç ve Babıali'de çalışan birçok kişi de burada iş çıkışı toplanırdı. Süleyman Nazif bir akşam buraya elinde Abdülhak Hamit'in "Mâhut Herif" şiiriyle çıkagelmmişti. Hamit'in zenginlik ve refah günlerini artık zor günler takip etmekteydi. Bu şiir, zenginlikten yoksulluğun girdabına kapılan Hamit'in içler acısı hâlini anlatması bakımından önemlidir. Yusuf Ziya, *Akbaba* dergisinde bu şiiri yayımlamak için telif ücreti olarak Süleyman Nazif'e peşinen beş lira ödemişti.⁹⁰

Acıklı şiirin bir bölümü şöyledir:
Yokluktu ki yoksulluğun olmuştu nasibi,
Aşkıyla onun müllhem-ü meshur,
Hemrâhı ise müflis-i meşhur:
Hâmî ki sorarlarsa eğer şimdi Nazif'e,
Ünvân-ı garibi:
Dâhi-i muazzam!
Ciddiyet-i keyfiyete munzam,
Kâfi bu latife!"

Ştaynburg'un ne zaman kapandığına dair elimizde net bir bilgi yoktur.

Sirkeci Gar Lokantası

Tarihî bir yapı olan Sirkeci Tren Garı, ayrılıkların ve kavuşmaların mekânı olarak bilinirse de, 1950'li ve 1960'lı yılların sanatçı ve edebiyatçıları için burasının farklı bir anlamı vardı. Babıali'nin henüz İkitelli taraflarına taşınmadığı 1950'li yıllarda, gazete çalışanları ile köşe yazarları ve devrin sanat-edebiyat ilgilileri bu tarihi mekândaki Sirkeci Gar Lokantası'na öğle tatilleri ve iş çıkışlarında uğramayı ihmal etmezdi. Ayrıca özel toplantılar yapılacaksa veya birkaç yazar-şair toplanıp sohbet edip yemek yemek isterlerse de bu lokanta tercih edilirdi. Babıali çalışanları ve yayınevi sahipleriyle çevredeki esnaflar da Gar Lokantası'na gelirdi.

88 Necip Fazıl, *Babıali*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999, s. 14.
89 Kemal Sülker, *Anılara Yolculuk*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 95.
90 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, s. 108.

1950'li ve 1960'lı yıllarda Selahattin Hilav, Fethi Naci, Edip Cansever, Oğuz Atay, Muzaffer Buyrukçu, Hilmi Yavuz, Refik Durbaş, Oktay Akbal, Cengiz Tuncer, Aydın Emeç, Rauf Mutluay, Halit Çapın, Safa Önal, Atilla Tokatlı, Ahmet Celal gibi ünlü kişiler bu lokantaya uğradı.⁹¹

Gar Lokantası'nın bahçesi yazın müşterilerinin hizmetine açılırdı. Buradaki masalarda İstanbul'un sayılı gazetecileri, entelektüelleri, yazar ve şairleri bir araya gelirdi. Bir zamanların ünlü *Meydan Larousse Ansiklopedisi*'nde çalışan yazarlar da iş çıkışı buraya uğramadan evlerine gitmezdi.⁹² Sirkeci Gar Lokantası günümüzde Orient Express/Gar Lokantası ismiyle müşterilerini ağırlamaya devam etmektedir.

Kulüp, Dernek ve Medreseler

Encümen-i Ülfet

Encümen-i Ülfet, Çemberlitaş'taki Asım Paşa Konağı'nda, Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın önderliğinde, sosyal amaçlar ön planda tutularak kurulan ilk kulüptü.⁹³ Eskiden Evkâf Nezareti olarak kullanılan mekân, Mustafa Fâzıl Paşa tarafından onarılıp sosyal-kültürel ve edebî sohbetlerin yapıldığı bir mekâna çevrildi. Mekân, 1870'te açıldı. Abdurrahman Şeref'in verdiği bilgiye göre bu kulübe genelde memur sınıfı üye olarak kabul edilirdi. Memur kesiminden önceleri "mütemayız" rütbesine sahipler üye olabilirken, daha sonraları "rütbe-i evveli sınıf-ı sanisi"nde olanlar da azalığa kabul edildi.⁹⁴

Encümen kelimesi o devirlerde çok revaçtaydı. Kurucular, mekân açıldığı sıralarda kulüp gibi yabancı bir kelimenin kullanılmasını uygun görmediklerinden "encümen-i ülfet" ismini tercih etmişlerdi. Buraya üye olmadan girmek mümkün değildi. Üyeler de sadece edebiyat ve sanat konularını konuşmak için buraya gelmezdi. Encümen'in kurucusu olan Mustafa Fâzıl Paşa'nın nüfuzunu elde etmek isteyenler mekâna çok fazla ilgi göstermişti.

Encümen-i Ülfet üyeleri, kulübün salonlarında çeşitli konularda sohbetler yaparlardı. Kitap, gazete ve dergilerin de okunabildiği mekânda çeşitli oyunların oynanması da serbestti. Kulübe üye olmayanlar giremediğinden, dışarıda konuşulması sakıncalı pek çok konu, paşanın himayesi

91 Muzaffer Buyrukçu, *Dillerinde Dünya*, s. 54-55.; Refik Durbaş, *Rakı ile Edebiyat Muhabbeti*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007, s. 44.; Rifat Ilgaz, *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1987, s. 77-154.

92 Refik Durbaş, *a.g.e.*, s. 31.

93 Yüksel Çelik, "Eminönü'nde İlk Kulüp", (Haz. İlber Ortaylı, Vahdettin Ergin, Erhan Afyoncu), *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti I*, (içinde), Eminönü Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 370.

94 Mehmet Demiryürek (derleyen ve haz.), *Son Vakânüvis Abdurrahman Şeref Efendi'yle Osmanlı Tarihî Sohbetleri*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2009, s. 212.

altında burada rahatça konuşulabiliyordu. Edebiyat sohbetlerinin de eksik olmadığı etkinliklerde, özellikle parlak bir gelecek tahayyül eden birçok şair, yazar ve siyaset adamı görülürdü. Encümen-i Ülfet bir seneden fazla açık kalabildi. Burası encümünde kumar oynatıldığı şikâyetleri üzerine Mahmut Nedim Paşa'nın sadareti zamanında kapatıldı.⁹⁵

Çorlulu Ali Paşa Medresesi

1980 Darbesi'nden sonra Haydar Ergülen'in ifadesine göre "kendisini ötekinde tanımak isteyen"⁹⁶ bazı şair ve yazarlar, 1983-1984 yıllarından başlayarak Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde bir araya gelip şiirin merkezde olduğu konularda sohbetler yapardı.⁹⁷

Haydar Ergülen, mahfile devam eden genç şair ve yazarların *Üç Çiçek* ve *Şiir Atı* dergilerini çıkardığını, bu süreli yayınlarda onların kendi sanat görüşlerini ortaya koyduğunu dile getirmektedir. Adnan Özer, Tuğrul Tanyol ve Haydar Ergülen'in öncülüğünde çıkan bu dergilerde iki kesimden de şair ve yazarların eserleri görülür. Poetik anlamda sert tartışmaların da yapıldığı mahfilde, aynı kesimden gelen insanlar, yaşanan askerî darbenin insanlar üzerindeki ezici etkisinden kurtulmak için birbirleriyle konuşmaya başlamıştır.⁹⁸

Mahfilde Haydar Ergülen, Seyhan Erözçelik, Tuğrul Tanyol, Adnan Özer, Ebubekir Eroğlu, Sıtkı Caney, İhsan Deniz, Mehmet Ocaktan, Cezmi Ersöz, Ali Günvar, Vural Bahadır Bayrıl, Atılğan Bayar⁹⁹; Necat Çavuş, Nusret Özcan, Mustafa Kutlu, Hakan Albayrak, Şaban Abak¹⁰⁰ sanat edebiyat sohbetleri yapmıştı. Çorlulu Ali Paşa Medresesi, 1990'lı yılların ortalarına kadar mahfil kimliğini korudu.

Kızlarağası Medresesi

Mimar Sinan'ın küçük ama güzel bir yapısı olan Kızlarağası Medresesi, Sultanahmet'te Hoca Rüstem Sokağı'ndadır. Mekân, hemen yanı başındaki Divanyolu'nun gürültü ve patırtısından uzakta, âdeta kuytu bir sokak arasında kalır. İstanbul Üniversitesi'nde okuyan gençler ile hemen her yaş grubundan insanı rahatlıkla aynı mekânda görebilirsiniz. Merkezî konumu sebebiyle 1990'ların sonu ve 2000'lerin başlarında burayı şenlendiren pek çok edebiyatçı ve sanatçı vardı. Ama burası, öyle gösterişi seven, kulis faaliyetlerinin en güzeli göz önünde olmaktır felsefesine inananların, her-

kes beni tanısın hastalığına tutulanların mekânı asla olmamıştı. Medrese, daha çok sükûneti tercih edenleri bağrına basardı. Medresenin restore edilmesiyle mekânın işlevsel kullanımı da arttı. Şimdilerde Türkiye Yazarlar Birliği, mekânı çok iyi değerlendirmekte. Medrese yerel yönetimlerin düzenlediği kültür-sanat-edebiyat toplantılarına da ev sahipliği yapmaktadır.

Diğer Kültür, Sanat ve Edebiyat Mekânları

Süreli yayınların idare yerlerinde de birçok şair ve yazar bir araya gelmiştir. *Hayat* mecmuasının idare yerinde genellikle Necip Fazıl, Nurullah Ataç, Halit Fahri edebiyat ve şiir sohbetleri yapmıştır.¹⁰¹

Şerefefendi Sokağı'nın başında yer alan *Rübab* dergisinin idare yerinde Halit Fahri, Mehmet Selim, İsmail Zühtü, Ali Naci (Karacan), Hakkı Tahsin, Yakup Salih, Şahabettin Süleyman bir araya gelmişti.¹⁰²

Celal Esad Arseven'in verdiği bilgiye göre *Kalem* gazetesinin idare yerine, "gazeteciler, muharirler, edipler" devam etmişti.¹⁰³

Vedat Günyol'un yönetimindeki *Yeni Ufuklar* dergisi, gençlerin yetişmesinde ve görüş açılarının biçimlenmesinde etkili olmuştu.¹⁰⁴ Dergide birçok şair, yazar, sanatçı ve akademisyen bir araya gelmişti.

Adnan Benk'in önerisi üzerine *Yeni Ufuklar* dergisini çıkarmak için Sabahattin Eyüboğlu, Fethi Naci, Memet Fuat, Asım Bezirci ve Vedat Günyol'dan oluşan bir ekip kurulmuş ve bu ekip her ayın belirli iki gününde Sabahattin Eyüboğlu'nun evinde toplanmıştı.¹⁰⁵

Memet Fuat'ın¹⁰⁶ büyük emekleri olan *Yazko Edebiyat* ve *Yeni Dergi* idare yerlerinde de edebiyat ve sanat sohbetleri yapılmıştı.

Mavera ve *Diriliş*¹⁰⁷ gibi süreli yayınların idare yerleri de zaman zaman şair, yazar ve edebiyat meraklıları tarafından ziyaret edilmiş, burada da sanat ve edebiyat sohbetleri yapılmıştı.

101 Necip Fazıl, *Bâbü'lî*, s. 19-20.

102 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 39.

103 C. E. Arseven, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 105.

104 İ. Zeki Eyüboğlu, *Anılar*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1999, s. 276.

105 Vedat Günyol, *Daldan Dala*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s. 181.

106 Memet Fuat'ın edebiyat dergiciliği serüveni için şu yazıya bakılabilir: Mustafa Şerif Onaran, "Memet Fuat'ın Edebiyat Dergileri", *Varlık*, sayı: 1145, Şubat 2003, s. 31-34.

107 *Diriliş* dergisindeki izlenimler için bk. Osman Bayraktar, "Diriliş Okulu", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 285-289.

95 Necdet Sakaoğlu, "Encümen-i Ülfet", *DBİA*, c. III, s. 172.

96 Haydar Ergülen ile 13. 04. 2011 tarihinde yapılan görüşme.

97 Haydar Ergülen ile 13. 04. 2011 tarihinde yapılan görüşme.

98 Haydar Ergülen ile 13. 04. 2011 tarihinde yapılan görüşme.

99 Haydar Ergülen ile 13. 04. 2011 tarihinde yapılan görüşme.

100 Ekrem Ayyıldız ile 10.08.2010 tarihinde yapılan görüşme.

Nurettin Topçu'nun adıyla özdeşleşen *Hareket* dergisi idarehanesinde Ezel Erverdi, Ebubekir Erdem, Mustafa Kutlu, Mehmet Silay, Tamer Şuer, Halit Işık, Mustafa İme'nin katılımıyla çeşitli konularda sohbetler yapılır, buraya uğrayanlarla birlikte mekân bir kültür-edebiyat mekânının bütün boyutlarını yaşar hâle gelirdi.¹⁰⁸ Bu gelenek, günümüzde Dergâh Yayınları'nda da devam ediyor.

Beyazıt'taki Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'ndan bahsetmek gerekli. İstanbul'un en merkezî yerinde, kitaplardan örülmüş bir dünyaya vardı. Biraz da yer altı çarşısı olmasından ötürü, buraya inilirdi. Beyazıt Meydanı'nın uğultusundan kitaplardan bir yer altı dehlizini andıran çarşıya dalarak kurtulabilirdiniz. Burada İslami hassasiyete sahip insanların kurdukları yayınevleri yer alırdı. Şamil, Şura, Pınar, Çile, Bahar, Enderun, Aslan burada benim hatırladığım yayınevleriydi. Şair Ali Emre, buranın önemini anlattığı yazısında daha birçok yayınevinin ismini sıralar.¹⁰⁹ 2000'li yılların başında çarşı, sahipleri tarafından tasfiye edilmiş, buradaki yayınevleri ve sahaflar, çeşitli mekânlara ve özellikle de Vezneciler'deki Yümnî İş Merkezi'ne taşınmıştır.

Cağaloğlu'nda Mehmet Varış'ın sahibi olduğu Kitabevi Yayınları'nda da kitap, kültür, sanat ve edebiyatla ilgisi olan insanlar cumartesi günü toplanıyordu. Özellikle 1991 yılından beri bu sohbetlere eşlik eden çiğ köfte ziyafetlerini unutmamak gerekli.¹¹⁰ Buranın müdavimleri arasında Cemil Çiftçi, Mehmet Genç, M. Sabri Koz, Tahir Yücel, Hüsamettin Arslan, Ceylani Gökcan, N. Ahmet Özalp, Rasim Aytin, Ali Şükrü Çoruk, İhsan Ayal, Ekrem Ayyıldız, Mustafa Nezih Pesen isimlerini sıralayabiliriz.¹¹¹ Buraya uğrayanlar arasında Abdullah Uçman, İhsan Fazlıoğlu, Beşir Ayvazoğlu, Nuri Sağlam isimleri de dikkat çekicidir.¹¹²

İz Yayıncılık'ın Sultanahmet, Merter, Mecidiyeköy, Topkapı ve Cağaloğlu'ndaki adresleri de birçok yazar, şair, edebiyatçı, âlim ve okurların bir araya geldiği bir mahfil kimliğine sahiptir. Bu yayınevinin bünyesinde çıkan *İzlenim*, *İktisat ve İş Dünyası*, *Bilgi ve Hikmet* gibi süreli yayınların etrafında birçok yazar toplanmış, onların çeşitli konular üzerinde fikirlerini dile getirdikleri başka bir sohbet mekânı olarak yayınevinin idare yerleri önemlidir.¹¹³ Hamdi Akyol'un verdiği bilgiye göre

Tarihi bir yapı olan Sirkeci Tren Garı, ayrılıkların ve kavuşmaların mekânı olarak bilirse de, 1950'li ve 1960'lı yılların sanatçı ve edebiyatçıları için burasının farklı bir anlamı vardı.

yayınevine özellikle de cumartesi günleri Mustafa Özel, Rasim Özdenören, Ertuğrul Düzdağ, Abdurrahman Aslan, İlhan Kutluer, Nabi Avcı, Güray Süngü, Hasan Aycın, Cemal Şakar, Turan Karataş, Turan Koç ve daha birçok kültür insanı gelmiştir.¹¹⁴

Şair Ali Ural'ın Şule Yayınları'nın bünyesinde *Merdiven Sanat*, *Kitap Haber* ve *Karabatak* dergilerinin idare yeri de birçok şair, yazar ve kültür insanının bir araya geldiği önemli mekânlardan biridir.¹¹⁵

Türkiye Yazarlar Birliği'nde bir zamanlar Mehmet Nuri Yardım ve Osman Akkuşak'ın önderliğinde Tahsin Yıldırım, Asım Gültekin, İbrahim Tenekeci ve daha birçok şair ve yazarın devam ettiği toplantılar yapılmıştır. İLESAM'da da Mustafa Kutlu, Mehmet Zeki Akdağ, Nejat Muallimoğlu, Yahya Akengin gibi edebiyatçılara rastlamak mümkündür.

Sonuç Yerine

Bir semtin kültür, sanat ve edebiyat mekânlarının çokluğu ve çeşitliliği, o yerin edebiyat, sanat ve kültür alanındaki önemini ortaya çıkarır. Mekânları var eden, mekânları değerli hâle getiren insanlar bu türden mekânlardaki çeşitli faaliyetler sayesinde geleceğe kalıcı eserler bırakabilmişler, buradaki sohbetler sayesinde ilgilendikleri çeşitli konularda bilgi sahibi olabilmişlerdir. Bu tür yerlerdeki kültür, sanat ve edebiyata dair iletişim, müdavimlerin dünyalarını da şüphesiz zenginleştirmiştir. Beyazıt ve Cağaloğlu, basın yayın sektörünün kalbi olarak nitelenebilecek Babıali'yle birlikte yukarıda sıraladığımız kültür, sanat ve edebiyat mekânları sayesinde İstanbul'un önemli bir kültür, sanat ve edebiyat mekânıdır.

108 D. Mehmet Doğan, "Hareket'in Bereketi...", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 310-311.

109 Ali Emre, "Kitaplardan Bir Kale: Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 266.

110 Ali Görkem Userin, "Kitabevi'nin Bereketli Çiğ Köfte Buluşmaları", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 298.

111 Ali Görkem Userin, *a.g.e.*, s. 299-300.

112 Ali Görkem Userin, *a.g.e.*, s. 301.

113 Hamdi Akyol, "Seyyâh-ı Fakir: İz Yayıncılık", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017,

s. 304-306.

114 Hamdi Akyol, *a.g.e.*, s. 303-308.

115 Ali Ural, "Mekân Bildirimidir", *Mekân Hikâyeleri* (içinde), (ed. Köksal Alver- Duran Boz), İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 281-284.

SAHAFLAR ÇARŞISI

Beşir Ayvazoğlu*

Ardı arkası kesilmez bir insan selinin aktığı Kalpakçılar Caddesi'ni sağ salim geçip Kapalıçarşı'dan çıkınca kendinizi Çadırcılar Caddesi'nin kaotik ortamında bulursunuz. Çadırcılıkla adından başka ilişkisi kalmayan bu caddedeki dükkânlar, şimdi tezgâhlarını dışarıya taşıran tekstilciler ve ayakkabıcılar tarafından kullanılıyor. Cadde öyle daralmış ki, birileriyle çarpışmadan, birkaç omuz yemeden veya ayağınıza basılmadan yürümeniz zordur. Bu bunaltıcı caddeden bir an önce kurtulmak istiyorsanız çarşıdan çıkıp sağa doğru biraz yürüdüktan sonra soldaki kapıdan Sahaflar Çarşısı'na geçmeniz tavsiye edilir. Gerçi manzara bu çarşının eski hâlini bilenler için pek cazip değil; çünkü artık yeni yayınlar, üniversite hazırlık kitapları ve kırtasiye malzemeleri satan dükkânların ağırlıkta olduğu bir Sahaflar Çarşısı'dır bu. Yine de renk renk, çeşit çeşit, boy kitaplardan yayılan bir sıcaklığı ve hemen hissedilen bir samimiyeti vardır. Bir zamanlar ilim adamlarının, yazarların ve her çeşidinden kitap meraklısının haftada birkaç defa uğradığı, zaman içinde kendine has gelenekleri teşekkül etmiş, kitaptan iyi anlayan, araştırmacılara yol gösteren ve nadide kitapları yüksek fiyatlarla satarak çok para kazanmayı değil, makul fiyatlarla ehline satarak ilim dünyasına kazandırmayı tercih eden deryadil kültür adamlarının sahaflık ettiği, kapısından girer girmez sizi tarihin ve kültürün derinliklerine çeken harika bir çarşıydı burası.

Asıl Sahaflar Çarşısı 1894 depremine kadar Kapalıçarşı'nın içindeydi ve büyük zarar görmüştü. Tamir zaman alacaktı; bu yüzden sahaflar Kapalıçarşı'yı terk ederek Beyazıt Camii'nin hemen yanında, bir zamanlar feşçiler tarafından kullanıldığı için Feşçiler Çarşısı diye bilinen, fakat o tarihte daha çok hakkâkların kullandığı barakalardan boş bulduklarına yerleşmeye başladılar ve zamanla burada çoğaldılar. Kapalıçarşı sahafla-

rının son kâhyasının Sağır lakabıyla tanınan ve bir oturuşta bir kuzu yediği söylenen şişman bir adam, bu çarşığı terk eden son sahafın da Sağır Kâhya'nın damadı Abdurrahman Efendi olduğu söylenir.

İsmi Kapalıçarşı'nın bir kapısına vererek ortadan kaybolan ve kayıtlara Hakkâklar Çarşısı diye geçen Feşçiler, artık Sahaflar Çarşısı'ydı. Sâmîha Ayverdi, geçmişi her zaman olduğundan daha güzel gösteren renkli üslûbuyla, "O Hakkâklar Çarşısı ki" der, "mukaddes bir makamı gibi, yerden bir kadem yüksek ve içlerine ancak kunduralar dışarıda bırakılarak girilen kilimli, postlu ve minderli tertemiz dükkânlarını birbirine daha yaklaştırmak, daha sokulmak, daha baş başa görmek için asmalar, morsalkımlarla karşıdan karşıya bağlanmış, müşterek bir nebati örtünün altına sokmuştu."

Bir tarafından İstanbul Üniversitesi'nin de bulunduğu Beyazıt Meydanı'na açılması, diğer tarafından Kapalıçarşı'daki Kalpakçılar Caddesi yoluyla basın ve yayın merkezi olan Çağaloğlu ve Babiali'ye bağlanması, Sahaflar Çarşısı'nı ve civarını gerçek bir kültür merkezi hâline getirmişti. Aslında asmalarla gölgelenmiş, iki tarafına küçük barakalar dizilmiş serin ve çok sessiz bir sokaktı. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur* romanında kahramanı Mümtaz'ın ağzından bu atmosferi şöyle anlatır:

Sahaflar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak gündün ve sert aydınlıktan çarşının birdenbire insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok arızî bir hâl gibi teninde duya duya yürümek hoşuna giderdi.¹

* Yazar

1 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 50-56.

Ressam Münif Fehim'in eski Sahafklar Çarşısı'nı ve İbnülemin Mahmud Kemal'in bu çarşıdan geçişini tasvir ettiği ünlü tablosu.

Münif Fehim'in büyük bir kitap kurdu olan İbnülemin Mahmud Kemal'i Sahafklar Çarşısı'ndan geçerken gösterdiği meşhur tablosu, Tanpınar'ın *Huzur*'da uzun uzun tasvir ettiği² bu sevimli sokağın eski atmosferini çok iyi yansıtır. Resimde, soldaki ilk dükkân ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiştir; kitapların bir kısmı raflara dizilmiş olmakla beraber, halılarla döşenmiş peykesi, yerde üstüste yığılmış kitapları, halıya diz çökmüş bir yazmayı inceleyen sarıklısıyla tam bir "alaturka" sahaf dükkânı, daha doğrusu bir "dükkânçe-i sahaf"tır bu. Ressam Arif Kaptan, bir yazısında bu kapısız dükkâncelerde müşteri bekleyen sahafkların kış aylarında hâllerinin harap olduğunu, soğuk bir kış günü ziyaret ettiği çarşıda ihtiyar bir sahafı soğuktan korunmak için kitapları üstüste yığarak kurduğu istihkâmın arkasında mangalın üzerine secde eder gibi eğilip ellerini ve yüzünü ısıtmaya çalışırken gördüğünü söyler ve "Bu kitapların üstünden başımı uzattım," der, "Tozdan rengi silinmiş raflar dolusu cilt cilt kitaplar yerden tavanlara kadar yükseliyor ve eski püskü rasathane eşyasına benzeyen birtakım âletler kaba iplerle tavadan yerlere kadar sarkıyor[du]. Senelerden beri insan eli değmemiş yırtık pırtık kitapları ve

başında bekleyen ihtiyar türbedarı ile bu loş yer bana bir kitap mezarlığı gibi göründü."³

Arif Kaptan'ın sözünü ettiği ihtiyar sahaf, belki de Münif Fehim'in tablosunda kitap okumakta olan, İbnülemin'in önünden geçerken kendine has tarzda selam verdiği sahafklardan biriydi. Yusuf Ziya Ortaç, İbnülemin'in bu tablodakine benzer bir geçişine şahit olmuştur:

Sahafklar telaşla yerlerinden kalkıp selâmlıyorlardı onu. Kimisine baştan savma bir el işareti yapıyor, kimisine gülümsüyor, kimisini de azarlıyordu galiba.⁴

Çarşının meydana açılan kapısının bulunduğu tarafta da barakamsı dükkânlar yer alıyordu. Ressam Ahmed Ziya Akbulut'un bir tablosunda, aşhane binasının üzerindeki ahşap Hünkâr Kasrı'nın çıkmalarının altına kadar uzanan bu dükkân

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *a.g.e.*, s. 50-56.

3 Arif Kaptan, "Sahafklar Çarşısı", *Ses*, sayı 4, 9 İkkânun 1938. Tanpınar da böyle bir dükkânı şöyle tasvir eder: "Yanı başında tahta kepenkli, peykeli, eskimiş seccadeli dükkânlarda, aynı zengin ve uzaktan bakınca büyüdü ananenin hikmetleri, ebediyete kadar türlü tasnif fikrine yabancı bir istif içinde, raflarda, rahle, sandalye üstlerinde, dükkânın döşemesi üzerinde üst üste, sanki gömülmeğe hazırlanıyorlarmış yahut gömülü buldukları yerden seyrediliyorlarmış gibi bekliyorlardı." *Bkz. Huzur*, s. 51.

4 Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*, İstanbul, 1960, s. 183.

kânlar bütün canlılığıyla tasvir edilmiştir. Bu dükkânlardan Sadakat adını taşıyanın Sahaf Mustafa Türkmen'e ait olduğunu biliyoruz. Aziz Nesin, *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* adlı hatıratının ikinci cildinde anlattığına göre, "Beyazıt Camisi'nin Sahaflar Çarşısı'na açılan kapısı bitişiğinde o zamanlar küçük dükkânlar vardı. Bunlardan biri de fotoğrafçıydı."⁵ Bu fotoğrafçı dükkânı, sahibi ve fotoğraf makinesi Ahmed Ziya Bey'in tablosunda çok net bir şekilde görülmektedir.

Beyazıt Meydanı'nı Kapalıçarşı'ya bağlayan en kısa yol olduğu için her gün binlerce insanın geçtiği Sahaflar Çarşısı'nın üzeri asma çardaklarıyla örtülü ve Arnavut kaldırımli sokağındaki ahşap barakalar, buradan geçen hemen herkese ister istemez bu çarşının günün birinde yanıp gideceğini düşündürürdü. Şevket Rado, bir yazısında "Gazete koleksiyonları karıştırılırsa Sahaflar Çarşısı'nı yangından korumak üzere tedbir alınmasını tavsiye eden kim bilir kaç yazı bulunur," diyordu. Aynı yazıda anlatıldığına göre, Dr. Lütfi Kırdar, Sahaflar Çarşısı'nı bekleyen hazin akıbeti görmüş ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi yanındaki harap hanı Va-

kıflar'dan alarak beton dükkânlar yaptırmaya ve sahafları buraya nakletmeye niyetlenmiş, ne var ki Vakıflar İdaresi'nin muhalefeti yüzünden yazışmalar çizişmeler sonuç vermemişti. Ve bir gün korkulan oldu.⁶

***

Eski Sahaflar Çarşısı'nın Münif Fehim ve Ahmed Ziya Akbulut'un tablolarında hâlâ nefes alıp veren atmosferi 1950 yılında neredeyse bütün çarşığı yalayıp yutan yangına kadar devam etti. Ancak bu yangına geçmeden önce bu çarşının Birinci Dünya Harbi ve Mütareke yıllarında yaşadığı inkırazdan da söz etmek gerektiğini düşünüyoruz. Hakkı Süha Gezgin, 1920'lerde *Vakit* gazetesinde Seyyah imzasıyla yayımlanan "İstanbul Hayatı" başlıklı yazılarından birinde Sahaflar Çarşısı'nın acıklı hâlini de anlatır. "Kim derdi ki bir gün gelip bu irfan edebiyat meşheri, içinde abur cubur satılan bir pazar yerine terk-i mevki edecektir," diyor Seyyah, bir gün kalkıp Beyazıt'a gider ve meydana gidenleri bir süre seyrettikten sonra Sahaflar'a yönelir; biri köfteciye dönüşen, sahaflıkla hiçbir alakaları kalmamış ilk iki dükkânı geçer, üçüncüsünün önünde durur. Bu dükkânın güvercin yuvalarına benzeyen bölmeli raflarında ve sağında solunda hâlâ tozlu kitap yığınları fardır, fakat beyaz sarıklı sahibi içeride oturmuş fasulye ayıklamaktadır. Dükkânın ortasında kül dolu bir sac mangal, dış tarafında ise sıra sıra pirinç, fasulye, nohut ve mercimek çuvalları vardır. "Boynundan bir sicim parçasıyla asılmış iki zeytinyağı şişesi" ise hafif rüzgârda sallanıp durmaktadır. Seyyah, olumsuz cevap alacağını bile "Baba," der, "Nef'i Divanı bulunur mu?" İhtiyar sahafın genç gazeteciye ince ve kansız dudaklarını zarif bir tebessümle bükerek söyledikleri, Sahaflar Çarşısı'nın o yıllardaki manzarasını çok iyi yansıtmaktadır:

Oğlum, kitapçılıktan geçeli çok oldu. Bulgurculuktan ne hayır? Ne bunları alacak para ne de anlayacak kafa kaldı. Nef'i Divanı'nu ne yapacaksın? Çarşığı görüyorsun işte. Burasına artık Sahaflar Arası demek gülünç olur. Kırk sene evvel burası memleketin irfan ve zarafet erbabını cezbeden bir yerdi (...) Bir o maziye bak bir de şu hâle bak! Kahtlık, yalnız buğdaya değil memleketin zekâsına, kabiliyetine de çöktü. O kadar ki kitapçılık bizlere ecdattan intikal etmiş bir meşgale olduğu hâlde işte bugün fasulye ve bulgur satmakla nafakamızı tedarikte çalışıyoruz. Bir aydan beri bir kitap satmadığıma yemin etsem başım ağrımaz. Mesleğim müsait olsa idi Nef'i Divanı'nu istediğin zaman kahaahalarla gülecektim. Senin karnın tok galiba.⁷

5 Aziz Nesin, *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez II*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 193.

6 Şevket Rado, "Çarşı Gitti, Kavga Bitti", *Akşam*, sayı: 11234, 11 Ocak 1950, s. 2.

7 Hakkı Süha Gezgin, *İşgal Günlerinde İstanbul: 1920'lerden Cumhuriyet'e İstanbul'un Toplumsal Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 147-149.

Sahaflar Çarşısı, Mütareke sonrakine böyle intikal eder ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki atmosferde uzun süre eski canlılığını kazanamaz. Sahaflığı terk edenlerin boşalttıkları dükkânlar aşçı, ayrıncı, çorapçı, fanilâcı, kunduracı, tespihçi, kolonyacı ve berber dükkânlarına dönüşür. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun bir yazısı, 1930'larda sahafların nasıl görüldüğü hakkında çok açık bir fikir vermektedir.⁸ Eskilerin "Deli Nizam" dedikleri, *Kara Davud* isimli romanında, kahramanına Fatih Sultan Mehmed'in suratına okkalı tokat aşk ettiren bu yazar, söz konusu yazısında medreselerin kapatıldığını, Darülfünun'un üniversite olmaya hazırlandığını, imaret ve foddanın unutulduğunu, sarıklı molla'nın silindir şapka'yı artık yadırgamadığını, bol şalvarlı Kadı'nın yerine saçlarını Marsel'de kestiren, tırnakları manikürlü güzel hâkim kızın geçtiğini, fakat sahafın hâlâ gidenlerin kervanına katılmadığını, selâtin türbelerinin aşınmış mermer merdivenlerinde sü-

8 Nizamettin Nazif, "Merdiven Efendisi: Sahaf", *Yedigün*, sayı: 5, 12 Nisan 1933, s. 6.

rünse de hâlâ yaşadığını söylüyor ve şöyle devam ediyor:

Üşenmezseniz bir gün Beyazıt Camii'nin arkasından Kapalıçarşı'ya giden yola sapınız. Şu tersine çevrilmiş kepenkler üstünde yaprakları kopuk murdar kâğıt tomarları yok mu? Dünya dörtlüde ilmi kovalarken sahaf bizi işte bu süprüntü yığını içinde yaşatmıştır. Salâtin türbelerinin aşınmış merdivenlerine payanda vurmaya çalışan sahaf, yeni devrin sırtında İnkılâb'ın firçasını bekleyen bir toz yığındır.

Deli Nizam, sahafların alıp sattıkları yazmalara, eski harfli basma kitaplara, vakfiyelerden fermanlara, levhalara kadar çoğu belge olmanın yanı sıra aynı zamanda sanat eseri niteliği taşıyan her çeşit değerli evraka "süprüntü" diyerek birçok sahafın kepenk indirmesine yol açan yaygın anlayışı dile getiriyordu. Ama her şeye rağmen direnen sahaflar vardı ve çarşılarını açıcılarla, çorapçılarla, kunduracılarla vb. birlikte kullanıyorlardı. Hikmet Feridun Es, Beyazıt Meydanı'nın zengin dekorunda en renkli mekânın Sahaflar Çarşısı olduğundan söz ettiği yazısında, bu çarşıdaki aşçı ve ayrıncılardan da şöyle söz eder:

Mini mini, dar ve kısa sokak, İstanbul'un çehresindeki en önemli çizgilerden biri idi. Eylülden sonra çarşının üstünü kapayan asmanın üzümleri olgunlaşmış ve irileşirdi. Başınıza degecekmiş gibi dizi dizi salkımların, tozlu asma yapraklarının altından ve koyu gölgenin içinden geçerdiniz.

Çarşının Beyazıt'a çıkan kapısının yanında iki üstat ahçı daha vardı. Burada üstat tabirini kullanıyoruz, çünkü yemek yiyenler bu iki ahçıya hep "üstat" diye hitap ederlerdi. Hakikaten de birer mutfak üstadı idiler. Zaten İstanbul'un münevver semtlerinde iyi fikir gıdasının hemen yanı başında mide gıdalarının en nefisleri bulunurdu.

Bu ahçılardan biri, en iftihar ettiği yemeğini, kırmızı biberli kuru fasulyeyi yahut bol havuçlu, diş sarımsaklı fasulye pilakisini büyük, uzun, kayık tabakla vitrininden asla eksik etmezdi. Bir de hazret zerdede üstattı. Fasulye pilakisinin yanı başında, üzerleri siyah kuş üzümü, beyaz fıstıklarla süslenmiş zerde kâseleri dururdu. Çarşıda çok namlı bir de kuskusçu vardı.

Eğer ay sonu ise ve Emin Efendi'ye uğramaya pek cesaretiniz yoksa, çarşının Beyazıt tarafından değil de bu yönünden gelerek çok daha ekonomik tarzda, nefis yemeklerle karınızı Sahaflar Çarşısı'nın tam içinde doyurabiliriniz. Sırf kuru fasulye yemek için uzaklardan buraya gelenler de vardı.

Kitapçı dükkânlarının arasında, beyzi mermer küpleri ve küçücük bardakları ile İstanbul'un en meşhur ayrıncısı habire bardak yıkayıp bardak doldururdu. En esası müşteri de Hakkı Süha Gezgin'di. Her uğradığı zaman en aşağı sekiz-on bardak -evet bir defada- ayan içerdi. Büyük Çina-

raltı'nın da ayrıntı güzeldi. O zamanlar Beyazıt'ta ayrıntı millî içki hâlinde idi.⁹

***

Muhtelif gazetelerde çıkar haberlere göre, yangın, 6 Ocak 1950 gecesi saat 19.30'da Saatçi İsmail Erol'un Çadırcılar'a açılan kapının yanındaki 4 numaralı dükkânında çıkmış ve on beş dükkân tamamen, beş dükkân ise kısmen yanmıştı. Bunlardan sadece üçü sahaf dükkânıydı. Bu çarşıya özellikle çorapçıların rağbet ettikleri, yanan dükkânların çoğunun onlara ait olmasından anlaşılmaktadır. Yangının bir saatçi dükkânında çıktığına dair haberler, sahibinin Saatçi İbrahim adıyla tanınan bir sahaf olmasından kaynaklanır.

Yangının ardından Sahaflar Çarşısı'nı gezen S. G., Sahaf Raif Yelkenci'nin çarşı dışındaki dükkânında yangın hakkında konuşulurken o tarihte yetmiş beş yaşında olan Saatçi İbrahim Efendi'nin sahaflık macerasını da öğrenecek ve *Akşam* gazetesinde neşredilen yazısında anlatacaktır.¹⁰ Kitaplarla kırk yıl kadar önce tanışan ve çok geçmeden bir kitap kurduna dönüşen İbrahim Efendi, saatçilikten vazgeçerek sahaflığa başlamış; fakat kitaplarını o kadar severmiş ki, hiçbirini satmaya kıyamazmış. Aranan kitaplar kendisinde varsa bile "Yok!" der, ısrar edilirse istenen kitabı çıkarıp gösterdikten sonra yüksek fiyatlar söyleyerek müşterilerinin kaçırırması. Bir seferinde iş inada binmiş, müşteri fiyatı kabul ederek kitabı almak isteyince, Saatçi İbrahim Efendi, "Evlâdım kusura bakma," demiş, "ben bu kitabı henüz okumadım. Okuyayım da inşallah birkaç ay sonra sana satarım." S.G., Raif Efendi'ye "İbrahim Efendi'nin dükkânında kıymetli eserler var mı idi?" diye sorduğunu ve şu cevabı aldığını söylüyor: "Vallahi bilinmez ki efendim. O kitaplarını kimsenin karıştırmasına da müsaade etmezdi."

Sahaf deyince akla ilk gelen isimlerden biri olan ve dükkânı çarşıda olmadığı için zarar görmeyen Raif Yelkenci'nin neler hissettiğini hep merak etmişimdir. Harf inkılâbından sonra sadece yazma kitaplara yönelerek ömrünü bu kitaplarda nefes alıp veren "medeniyet"i kurtarmaya adanmış Raif Efendi, Kapalıçarşı'nın Fesçiler Kapısı'ndan çıkınca hemen soldaki dükkânında, Reşat Ekrem Koçu'nun ifadesiyle, Türkiye'de ilk matbaa açılmadan önceki sahaflık geleneklerini yaşatırdı. Ateşe teslim olan dükkânlardan çok azının sahaf olması hiç şüphesiz teselli vericiydi, fakat Raif Efendi'nin en az dükkânları yanan sahaflar kadar üzüldüğü ve kül yığına dönüşmüş olması muhtemel nadide yazmalar için gözyaşı döktüğü tahmin edilebilir.

9 Hikmet Feridun Es, "Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar: Eski Beyazıt ve Sahaflar Çarşısı", *Hayat*, sayı: 35, 26 Ağustos 1965.

10 S.G., "Tarihe Karışan Sahaflar Çarşısı'nda Bir Dolaşma", *Akşam*, sayı: 11222, 9 Ocak 1950, s. 3.

Dün geceki yangından sonra Sahaflar çarşısından bir görünüş

Sahaflarda dün geceki yangın

15 dükkân tamamen 5 dükkânda kısmen yandı

Dün akşam saat 19,30'da Beyazıt'ta Sahaflar çarşısında saatçi İsmail Erol'un dükkânından yangın çıktı. İtfaiyeye haber verildiği yetmişbeş saatte diğer dükkânlara da sırayla vurulmuş, 15 dükkân tamamen, 5 dükkân da kısmen yanmıştır. Yanan dükkânlardan dörtü kitapçı, birisi çorapçı, biri kolonyacı, biri kunduracı, biri tespihçi dükkânıdır. Yangın Bodrum hanı ve Altıpaşa hanı çadırlarına sırayla vurulmuş ise de genişlemediği meydandan verilmeden söndürülmüştür.

Yangının saatçi dükkânında söndürülmesi umutlanılmadığından çıktığı tahmin edilmektedir. İtfaiye dün gece her 15 dakikada bir yangın yerine nöbet beklemiştir. Savunuk tahkikata el koymuştur. Bugün mahallinde bir keşif yapılacaktır.

lebilir. Ne yazık ki yangından sonra onun dükkânına uğrayan S. G.'nin yazdıklarında fazla ayrıntı yoktur:

Sahaflar Çarşısı'nın en eski esnafı olan Raif Yelkenci'nin dükkânındayım. Şehrimizin kitap meraklıları orada toplanmışlar. Yangından bahsediliyor.

Cuma gecesi saat 19.30 da başlayan yangın, çarşının Çadırcılar'a açılan kapısı yakınında bulunan bir saatçi dükkânındaki mangaldan çıkmış. Kitap meraklılarıyla komşu dükkâncılar birer ikişer sahaf Raif Efendi'ye gelerek geçmiş olsun diyorlar ve bir iki dakika durarak yangın hakkında söyleyenlere birkaç kelime de onlar ilâve ediyorlar. Raif Efendi, sanki bu çarşının mümessilidir. Otuz beş senedir bu işlerle meşgul olduğu için, onu tanımayan yoktur. Daha ziyade dükkânı yanan sahaf İbrahim Efendi'den bahsediliyor.¹¹

***

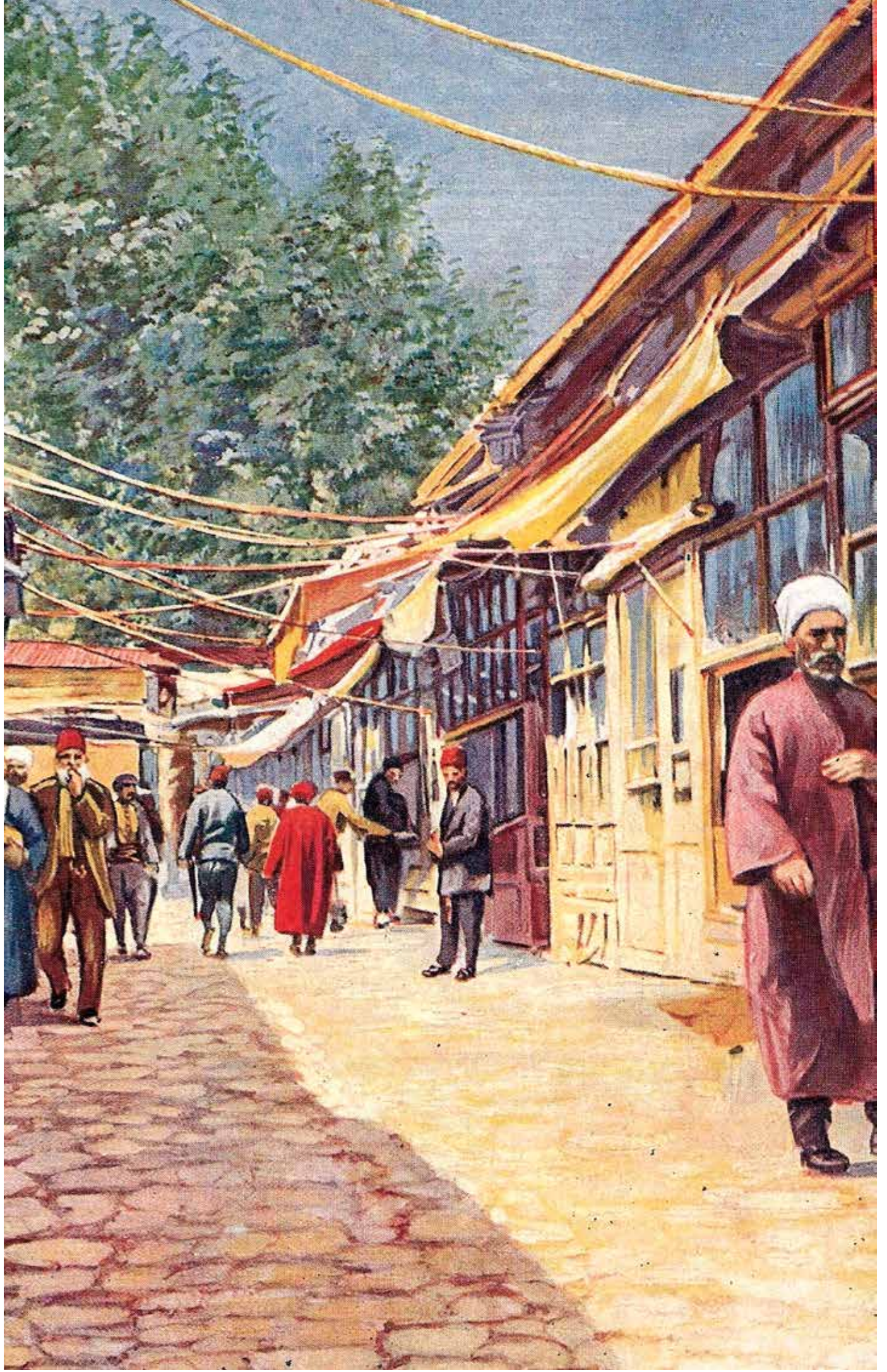
Sahaflar Çarşısı'nda çıkan yangın vesilesiyle yazılanlardan öğrendiğimiz bir gerçek de İstanbul Belediyesi'nin bu güzelim çarşığı istimlak ederek tramvay caddesine kadar uzanan bir yol yap-

11 S.G., a.g.m.

Akşam gazetesinin 7 Ocak 1950 tarihli nüshasının birinci sayfasında çıkan Sahaflar Çarşısı yangını haberi.

Eski bir kartpostalda
yanmadan önceki hâliyle
Sahaflar Çarşısı.

maya karar vermiş olduğudur. S.G., söz konusu yazısında yangının Belediye'yi bu kararı bir an önce uygulamaya zorlayacağı endişesini dile getiriyordu. Ercüment Ekrem Talu da bir yazısında Belediye'nin kararını eleştirir. "Beyazıt'taki tarihî Sahafklar Çarşısı istimlâk edilecekmiş ve hatta bir rivayete göre edilmiş de, nerede ise yıktırılacakmış," cümlesiyle başlayan yazıda, bu haberin kendisini ve kendisi gibi birçoklarını çok üzdüğünü söyler. Ercüment Ekrem'e göre, Beyazıt Camii'nin bir kenarına sığınmış birkaç mütevazı dükkânın ortadan kaldırılması hâlinde eski kitap meraklıları en değerli kaynaklarından ebediyen mahrum olacak, ayakta kalmayı başarmış üç dört sahaf da oraya buraya dağılacak ve müşterisiz kalıp ortadan kaybolacaklardı. Başka esnafa hiç benzemeyen sahafklar bir arada bulunmak zorundaydılar; nadir bir nüshanın peşine düşen bir meraklı onu bir dükkânda bulamazsa yanındaki veya karşısındakinde bulabilir, bazan aynı kitabın iki farklı nüshasını karşılaştırmak ve birini seçmek mecburiyetinde kalabilirdi. Aradıkları kitapları bulabilmeleri için şehrin bir bucağından öteki bucağına koşmanın meraklılar için heves kırıcı ve hız kesici olacağını tahmin etmek zor değildi. Daha da önemlisi İstanbul gibi bir kültür şehri sahafsız düşünülemezdi. Sahafklar asırlardır icra-yı faaliyet ettikleri yerden uzaklaştırıldıkları takdirde İstanbul kendine has hususiyetlerinden birini kaybetmiş olurdu. Nitekim Paris'te, Seine nehri kıyısındaki sahafkları oradan uzaklaştırmayı hiçbir belediyeçi aklından bile geçirmemişti. O hâlde Sahafklar Çarşısı'nı kaldırmak şöyle dursun, onun yaşamasına ve kalkınmasına yardım etmek zarureti vardı.

Ercüment Ekrem'inkine benzer eleştiri ve teklifler etkili olmuş ve Belediye Sahafklar Çarşısı'nı yangının yarattığı fırsata rağmen istimlâkten vazgeçerek sahafklara Beyazıt Camii avlusunda yer gösterdikten sonra, on ikisi çift katlı olmak üzere yirmi üç dükkân yaptırmış ve 3 Ekim 1952 Cuma günü saat 11.30'da törenle açmıştı. 4 Ekim tarihli gazetelerde yer alan haberlere göre törene İstanbul milletvekilleri, vali ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Şehir Meclisi üyeleri, Hakkı Tarık Us, üniversite profesörleri, parti temsilcileri ve kalabalık bir halk kütlesi katılmıştı. İlk konuşmayı yapan Sahafklar Derneği başkan vekili Ali Ertem, çarşının ihyasından dolayı sahafkların ne kadar derin bir mutluluk duyduklarını belirttikten sonra Fahrettin Kerim Gökay'a teşekkür etmiş dükkânların sahaf ve kitapçılardan başka esnafa kiralanmamasını rica etmişti. *Son Posta*'nın haberine göre, Fahrettin Kerim'in konuşması da özetle şöyleydi:

Yıllarca memleket irfanına hizmet etmiş olan Sahafklar Çarşısı daima bu hüviyetini muhafaza edecektir. Kiralama şartnamesinde bu nokta ehemmiyetle kaleme alınmıştır. Kitapçılık amatör zevkiyle

S.G., yangından sonra Sahafklar Çarşısı'nı ziyaret etmiş ve izlenimlerini *Akşam* gazetesinin 9 Ocak 1950 tarihli nüshasında anlatmıştı.

yapılan bir iştir. Kitap sevmek medeni âlemde yükselmiş olan milletlerin vasfı mümeyyizdir. Türk milletinin ana karakterinde mevcut olan kitap zevki, sanat sevgisi dünya kütüphanelerine en seçkin eserler vermiştir. Bu itibarla da İstanbul Belediyesi'nin şehre hediye ettiği bu çarşı herhâlde Belediye tarihinde kıymetli bir sayfa teşkil edecektir.¹²

Konuşmalar bittikten sonra kurdele Hakkı Tarık Us tarafından kesilip yeni dükkânlar hep birlikte gezilmişti, ama sahafların bu dükkânlara yerleşebilmeleri için Şehir Meclisi'nin kararını beklemeleri gerekiyordu. Törenden sonra çarşının iki kapısının tahta perdelerle kapatıldığını Sabri Esat Siyavuşgil ve Şevket Rado'nun yazdıklarından öğreniyoruz. Sahafların bir süre daha Beyazıt Camii avlusundaki güvercinlerle arkadaşlık etmek zorunda kaldıklarını söyleyen Siyavuşgil'e göre, yeni çarşı sadece gerçek sahaflara tahsis edilmeliydi. Paris'te, Seine nehri kıyısındaki kitapçı barakaları arasına oyuncak veya karamela satan esnafın sokulmaması, kültürle gelenek arasındaki sıkı bağı bilen bir şehircilik anlayışını gösteriyordu. İstanbul belediyesi de Sahaflar Çarşısı'nda aynı hassasiyeti göstermeli, sahafları mesleklerini çorapçı morapçılarla aynı mekânda icra etmek zorunda bırakmamalıydı. Yazma ve basma kitaplardan çok iyi anlayan ve değerlerini takdir edebilen sahafları tespit etmek zor değildi, çünkü eski çarşının müdâvimleri olan ilim adamları, araştırmacılar ve kitap meraklıları kimin gerçek sahaf olduğunu, kimin olmadığını çok iyi bilirlerdi.

Şevket Rado da "Yeni Sahaflar Çarşısı" başlıklı yazısında yeni çarşının gerçekten zevkli ve tertemiz bir kitap pazarı manzarası kazandığını, Belediye'nin bu pazarı içinde cereyan edecek faaliyete uygun bir şekle soktuğu için tebrik edilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra şöyle devam ediyordu:

Yeni Sahaflar Çarşısı'nın açılış töreni yapılmış olmakla beraber, pazar henüz faaliyete geçmemiştir. Dükkânlar boş duruyor. Beyazıt Camisi'nin avlusuna sığınmış olan sahaflar yeni dükkânlarına geçebilmek için Şehir Meclisi'nin kararını beklemektedirler. Bu dükkânların ne şekilde, kimlere kiralanacağını Şehir Meclisi tayin edecekmiş.

Bu kararın da bir an evvel verilmesi, Beyazıt Camisi avlusunu çirkinleştiren birtakım barakaları temizlemek bakımından zaruridir. Fakat şunu da kaydedeyim ki, şimdi Beyazıt Camisi avlusunda barınan sahaflar hayli endişe içindedirler. Yeni dükkânların kimlere tahsis edileceği münakaşa mevzuudur. Yeni kitap satanlar da Sahaflar Çarşısı'na taliptirler. Kiralar bir miktar yüksek olacağına, belki de arttırma ile kiraya verileceğine göre, eski kitap ticareti yapan fakir kitapçılar açıkta kalmaktan korkuyorlar. Binaenaleyh şimdi Sahaflar Çarşısı'nın eski karakterini muhafaza etmek bahis mevzuudur.

Elbette ki doğru olan yeni Sahaflar Çarşısını "eski kitap pazarı" olarak muhafaza etmektir. Eğer bu yapılmazsa eski kitap satmakla meşgul olanlar şehrin muhtelif köşelerine dağılarak kaybolurlar. Fakat eski kitap satıcılığını da sadece eskimiş kitapları yığın hâlinde müşteriye arz eden, işten ve kitaptan anlamaz satıcıların elinde bırakmak günah olur. Bu işten anladıkları müsellemler olanlara yeni Sahaflar Çarşısı'nda bir rüçhan hakkı tanırsa gaye biraz korunmuş olacaktır. Yoksa serbest açık arttırmadan Sahaflar Çarşısı'na hakiki sahaflıkla alakası olmayan, sadece yüksek kira ödemek kabiliyetinde birtakım kitapçılar dolacaktır.

İstanbul'un bir hususiyetini ortadan kaldırmak günah olur.¹³

Mithat Cemal Kuntay da *Son Posta*'daki baş yazısında Yeni Sahaflar Çarşısı'nın açılışından söz ettikten sonra, bu çarşının eski hâliyle üflense uçacak hissini veren salaşlığına rağmen bir "anıt çarşı" olduğunu, İkinci Meşrutiyet'in ilanında bu çarşının da payının bulunduğunu, kendi nesline çoğu edebiyattan anlayan, fihrist hafızalı kitapçı ve sahafların Namık Kemal'i, Abdülhak Hamit'i, Mizancı Murad Bey'i kısık seslerle tanıttıklarını söylüyordu. *Üç İstanbul* yazarına göre, bu çarşı sadece yasak olan Tanzimat edebiyatını değil, divan şiirini de yeni nesillere sevdirmişti. Ali Emiri Efendi'nin Fatih'teki eşsiz kütüphanesi, Halis Efendi'nin Üniversite Kütüphanesi'ne bağışlanan kitapları, Salih Fuat Keçeci'ye dedesi Keçecizade Reşat Fuat Bey'den miras kalan fermanlar ve nadide eserler hep bu salaş dükkânlardan devşirilmiş, son devrin edebiyat ve fikir adamları bu Arnavut kaldırımlı koridordan geçerek basın hayatına girmişlerdi. Sultan Hamid devrinde İstanbul'u bir yokuşla bir geçit okutmuştu: Babıali Caddesi ve Sahaflar Çarşısı.

Eski Sahaflar Çarşısı'ndaki salaş dükkânlara benzer barakaların Paris'te, Seine nehrinin kıyılarında da bulunduğunu ve bunların birinden Fransanın büyük fikir ve edebiyat adamlarından birinin, bir sahafın oğlu olan Anatole France'ın çıktığını hatırlatan Midhat Cemal, yazısını şöyle noktalamıştı:

Fakat tuhaf bir üzüntüm var: Yenilik Sahaflar Çarşısı'nın hüviyetini rahatsız edecek gibi bir üzüntü...¹⁴

***

Sonunda Belediye, mevcut dükkânları öteden beri sahaf olarak tanınan kişilere eski kitap dışında bir şey satılmaması şartının da yer aldığı mukaveleler yaparak düşük fiyatlarla kiraya vermiş, böylece yeni Sahaflar Çarşısı hızla yangından

12 "Sahaflar Çarşısı dün törenle açıldı", *Son Posta*, sayı: 5637+2336, 4 Ekim 1952, s. 1, 4.

13 Şevket Rado, "Yeni Sahaflar Çarşısı", *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni*, sayı: 130, 1952.

14 Midhat Cemal, "Salaş Çarşı, Fakat Anıt Çarşı", *Son Posta*, sayı: 5637-2336, 4 Ekim 1952, s. 1, 7.

önceki canlılığını kazanma yoluna girmişti. Ne var ki Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde kiralar günün rayicine göre yükseltince söz konusu mukavelenin bir anlamı kalmamış, sahaflar kirayı çıkarabilmek için dükkânlarında kırtasiye ürünleri, yeni kitaplar, hatta turistik eşya satmaya başlamışlardı. Esasen Dalan'dan önceki Belediye Başkanı Abdullah Tırtıl Paşa döneminde Beyazıt civarında faaliyet gösteren işportacılar ve sergici sahaflar için cami duvarına bitişik ahşap dükkânlar yapılmasına izin verilmiş, böylece çarşının gedikli esnafı gibi sergiciler de yerleşik hâle gelmişti. Bu müdahaleler yüzünden kimyası bozulan ve hızla çehre değiştirerek sıradan bir kitapçılar çarşısı hâline gelen Sahaflar Çarşısı, kendini korumayı başaramamıştır. Çarşıda mesleklerini icra eden esnaf, bu duruma zorunlu olarak geldikleri, geçinebilmek için başka çarelerinin bulunmadığını söyleseler de Beyoğlu, Kadıköy ve Moda sahafları bu gerekçelerine pek inanmıyor, sahafiyeye kitap alım satımı yaparak hayatlarını rahatlıkla idame ettirdiklerini söylüyorlar. Görünen o ki, artık İstanbul'da sahafılığın merkezi Beyazıt değil, Beyoğlu ve Kadıköy'dür. Bu semtlerde faaliyet gösteren sahaflar, severek yaptıkları işin sadece ticarî bir faaliyet değil, aynı zamanda önemli bir kültür hizmeti olduğunun biliyorlar.

Beyazıt'ta sahafılık, Sahaflar Çarşısı'nın dışına da taşmış bir meslekti. Mesela dünya çapında tanınmış bir sahaf olan Enderun Kitabevi'nin sahibi İsmail Özdoğan, Marmara Sineması sırasındaki Beyazsaray İş Hanı'nda faaliyet gösterirdi. Türk

tarihi ve kültürüyle ilgilenen yerli ve yabancı araştırmacıların vazgeçilmez uğrak yerlerinden olan Enderun'un Mahir İz, Orhan Şaik Gökyay, Ziyad Ebüzziya, Mehmet Şevket Eygi, Ali İhsan Yurt, daha sonraki nesilden de İsmail Erünsal, Mehmet Niyazi, Mustafa Kutlu, Mustafa Miyasoğlu, Abdullah Uçman gibi müdavimleri vardı. Küçücek dükkâna bazen yirmi otuz kişi doluşur, derin sohbetlere dalarlardı. 1980'lerin başından itibaren benim de sık sık uğradığım Enderun'un yayımladığı önemli kitapların yanı sıra, *Osmanlı Araştırmaları* isiminde bir de akademik dergisi vardı.

Beyazsaray, Karadenizli bir işadamı tarafından 1950'lerin sonlarında yaptırılmış ve o tarihten itibaren kitapçıların rağbet ettiği bir mekân olmuştu. 1950'den sonra hızla artan dinî yayın talebi, bu çarşıdaki yayınevleri tarafından hazırlanan popüler yayınlarla karşılandığı için zamanla dinî yayıncılığın merkezi hâline gelen ve literatüre "Beyazsaray Yayıncılığı" kavramını kazandıran bu iş hanı, Beyazıt ve Laleli civarı Doğu Avrupa ülkeleriyle bavul ticaretinin hızlandığı yıllarda bu ticaretin merkezi hâline geldiği için kitapçılar ve üst katlardaki avukat bürolarından aldıkları kiraları az bulan sahipleri tarafından uzun bir mücadele sonunda boşaltılarak otele dönüştürülmüştü.

Günümüzde sadece Sahaflar Çarşısı değil, bir zamanlar Dersaadet'in kalbi denecek önemli bir merkez olan Beyazıt Meydanı da eski cazibesini bütünüyle kaybetmiş bulunuyor.

Sahaflar Çarşısı'ndan
bir başka kesit.

DÜNDEN BUGÜNE BABIALI

Cem Sökmen*

Babialı, Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrazamlık makamını karşılayan ve özellikle 18. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaya başlanan bir tabirdir. Babialı sözcüğünün etimolojik anlamı “yüksek kapı”dır. Kapı sözcüğü eski devirlerden beri Türk halkı tarafından devleti ve devlet kurumlarını ifade eder biçimde kullanılmıştır.¹

Başlangıçta sadrazamın hem ikametgâhı hem de resmî işleri yürüttüğü bir binanın adı olan Babialı 19. yüzyılın ortalarında artık sadrazamın ikametgâhı ve devlet işlerini gördüğü mekânın ötesinde bütünüyle Osmanlı hükûmetini kastedecek biçimde kullanılır hâle gelmiştir. Bu anlam değişiminin arkasında yatan esasen Osmanlı modernleşmesinin ürünü olan yeni bürokratik yapılanmadır. Tanzimat'ın ilanının öncesinde ve sonrasında nezaretlerin kurulması, Cumhuriyet'e kadar geçen zaman diliminde, Babialı bina kompleksinin içinde ve yakın çevresinde ona bağlı olarak çalışan yeni binaların oluşumuna kaynaklık etmiştir.²

Babialı tabiri 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar “hükûmet” anlamını taşımaya devam edecektir. 1923'ten sonra devletin yönetim biçimi ve organizasyonunda gerçekleşen dönüşüm sürecinde Babialı binası önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İstanbul temsilciliği yapılmış, daha sonra da Valilik binası olarak kullanılmasına karar verilmiştir.³

Başkent Ankara olduktan sonra Babialı tabiri artık İstanbul basınına ifade edecek şekilde kullanılmaya başlamıştır. 1831'de *Takvim-i Vekayi* ile başlayan, 1860'ta *Tercüman-ı Ahval*'le yeni bir safhaya geçen, 1890'larda *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah* ve *İkdam*'la dönemin şartları içinde hatırı sayılır satış rakamlarına ulaşan, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra âdeta bir patlama yaşayan süreli yayın faaliyetleri bütünüyle olmasa da Babialı, Cağaloğlu, Bahçekapı, Nuruosmaniye, Çemberlitaş ve Sultanahmet çevresinde kümelenmiştir. Babialı Caddesi'nde matbaalar gazeteler ve dergilerin yanına 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren hem kitabevi hem yayınevi şeklinde faaliyet gösteren kitapçı dükkânlarının eklenmesiyle bu bölge basın-yayın dünyasının merkezi olarak benimsenmiştir. Eğitimli insan sayısının artması ve nisbi ekonomik güçlenme özellikle 1960'larla beraber gazetecilik, dergicilik ve kitap yayıncılığının baskı kalitesi, çalışan sayısı, tiraj, dağıtım ve yayın sayısı anlamında belirgin bir gelişme göstermesini sağlamıştır. Gazetelerin Babialı'den ayrılmaya başladığı 1990'ların ilk yıllarına kadar Babialı tabiri basın-yayın dünyasını karşılar biçimde kullanılmaya devam etmiştir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Basının İlk Adımları

19. yüzyılda Türk modernleşmesinin bir parçası olarak toplumsal hayata katılan süreli yayınlar basılı kitaba göre daha belirgin bir karşılık bulmuş, tesir bırakmış ve yüzyılın sonlarından itibaren kitap yayıncılığının da gelişmesine katkıda bulunmuştur.

* Öğretim Görevlisi Kırklareli Üniversitesi

1 Tayyip Gökbilgin, “Babiâli”, *İslam Ansiklopedisi*, c 1, 5. bs., MEB, Devlet Kitapları, İstanbul, 1979, s. 174.

2 Mehmet İpşirli, “Babiâli”, *DİA*, c 4., Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991, s. 378-379.

3 Zafer Toprak, “Babiâli”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c 2, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı ortak yayını, İstanbul, 1994, s. 519.

Başlangıçta sadrazamın hem ikametgâhı hem de resmî işleri yürüttüğü bir binanın adı olan Babialı 19. yüzyılın ortalarında artık sadrazamın ikametgâhı ve devlet işlerini gördüğü mekânın ötesinde bütünüyle Osmanlı hükûmetini kastedecek biçimde kullanılabilir hâle gelmiştir.

İlk gazete ve dergiler devlet eliyle yeni bir iletişim aracının kullanılması çerçevesinde önce sınırlı bir alanda, bürokrasi ve mevcut okuryazar tabaka arasında yankı bulmuştur. Devlet denetimi ve modernleşme gerilimi ister istemez gazete ve dergilerin yayın politikasını ve içeriğini etkilemiştir. Devleti yönetenler açısından gazete her şeyden önce icraatların haberleştirilmesi ve bildirimlerin yayınlanmasında etkin rol oynamalıdır. Gazeteleri yayına hazırlayan memur veya eski memurlar açısından ise eğitim-kültür-bilgi verme aracı olarak görüldüğü düşünülebilir.

Yeni iletişim aracının kendine has mantığına dayanarak yazı dilinin oluşması ve bunun gazetecilik meslek kültürü içinde kabul edilmesi zaman alacaktır. Nelerin yazılabileceği ve nelerin yazılamayacağı hakkındaki görüş ve tartışmalar, devletin bu süreçte hazırlanan matbuat kanunları ve kararnamelere dayanarak uyguladığı kontrol, sansür ve gazete kapatmalarla somut sonuçlara ulaşır. 1860'ta Şinasi Efendi ile Ağâh Efendi'nin ortak teşebbüsüyle yayımına başlanan *Tercüman-ı Ahval*, özel gazeteciliğin başlangıcı olarak kabul edilir. *Tercüman-ı Ahval*'den sonra *Tasvir-i Efkâr*, *İbret*, *Muhbir*, *Basiret* gibi gazeteleri çıkaranların hemen hepsi Tanzimat atmosferinde eğitim kurumlarıyla birlikte yeniden düzenlenen Babialı bürokrasisinde yetişmiş ve çalışmış kişilerdir. Sadece süreli yayınlarda değil, Batılı edebi türlerin dilimizdeki ilk örneklerinde de bu isimlerin imzalarını görürüz. Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarına tekabül eden bu yıllar aynı zamanda Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurulduğu, Anayasa ve Meşrutiyet konuları etrafında kamuoyu oluşturulan bir dönem-

dir. Devlet yönetiminin bu tartışmalara verdiği cevap ise gazetelerin kapatılması ve yayıncılarının çeşitli görevlerle İstanbul'dan sürgün edilmesi şeklinde olmuştur. Ancak gazeteleri kapatılan isimlerden bazıları başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, Mısır ve devletin yakın dönemde elinden çıkmış bölgelere gitmiştir. Böylece 1870'lerden itibaren "Yurt Dışında Osmanlı Basını" diyebileceğimiz bir neşriyat hareketi ortaya çıkmıştır. Yeni Osmanlılar'ın öncülük ettiği bu muhalif yayıncılık faaliyeti benzer konu başlıklarıyla devam etmiş, yüzyılın sonlarında Jön Türkler" olarak adlandırılan yeni bir kuşak II. Meşrutiyet'e uzanan süreçte gazete ve dergi çıkarmaya devam etmiştir.⁴ Aynı dönemde, II. Abdülhamid'in saltanat yılları içinde İstanbul'da *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah* ve daha sonraları *İkdam* gibi gazeteler yayınlanmaya başlamıştır. 1880'lerde nüfusu 800 bine ulaşan İstanbul'da yayınlanan gazetelerin günlük toplam satış rakamları 1890'lardan itibaren elli binin üzerine çıkabilmiştir. Bu gazetelerin evlerde ve kahvehanelerde okunup-dinlendiğini de göz önünde bulundurursak İstanbul halkının hatırı sayılır bir kısmının mevcut gazetelerin içeriklerinden haberdar olduğunu söyleyebiliriz.⁵

24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet birçok alanda olduğu gibi basın yayın alanında önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Meşrutiyetin başında çok geniş bir özgürlük anlayışı çerçevesinde neredeyse önüne gelenin gazete yayınladığı bir süreç yaşanmıştır. Bu hava içerisinde basınla daha önce hiç alakası olmamış kişiler bile gazete çıkarmaya başlamıştır. Fakat yayınlanan gazete sayısındaki müthiş artış bir süre sonra durmuş ve meşrutiyet rüzgârıyla yayın hayatına atılan pek çok gazete kapanmıştır.

31 Mart Olayı ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi Meşrutiyet'ten sonraki basın rejimi için bir dönüm noktasıdır. Bu olaydan sonra yeni bir matbuat kanunu çıkarılmıştır ve gazetecilerin üzerinde büyük bir baskı oluşturulmuştur.

Balkan Savaşı ile başlayan, Birinci Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele dönemleriyle devam eden zorlu süreç hayatın her alanında olduğu gibi basında da bir gerilemeyi yaşatmıştır.

Babialı Gazetelerinin Yapısı

Klasik Babialı gazeteciliği içinde faaliyet gösteren bir gazetenin organizasyon yapısı mütevazıdır. 1960'ların ortalarında baskı teknolojisi, iletişim teknolojisi, ulaşım ve dağıtımda yaşanan

4 Belkis Ulusoy Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 409.

5 Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 16-17.

24 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet birçok alanda olduğu gibi basın yayın alanında önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur.

gelişmeler gazetelerin yapısına belirgin bir şekilde etki edene kadar basın-yayın işleri sınırlı sayılabilecek kadrolarla yürütülür. Gazete çıkarmak için büyük sermayelere ihtiyaç yoktur. Bu uzun döneme damgasını vuran “gazetecilikten gelen patronlar”dır. Sedat Simavi, Ali Naci Karacan, Ahmet Emin Yalman, Hakkı Tarık Us, Ziyad Ebüzziya, Selim Ragıp Emeç, Kemal Ilıcak, Ethem İzzet Benice gibi gazete sahipleri çoğunlukla tek bir gazeteyle özdeşleştirilseler de meslek hikâyeleri o gazetelerden ibaret değildir. Çoğu uzun yıllardır Babıali’de bulunan, çeşitli dergi ve gazetelerin yayınlanmasında emeği geçmiş kişilerdir. Gazetecilikten gelen patronlar olarak tanınan isimlerden bazılarının kurduğu gazeteler kendi hayatlarıyla sınırlı kalmış bazılarının ise ailenin yeni kuşakları tarafından devam ettirilmiştir. Sedat Simavi’nin 1948’de kurduğu *Hürriyet*, onun 1953’teki ölümünden sonra oğulları Erol ve Haldun Simavi tarafından devam ettirilmiştir. Ali Naci Karacan’ın 1950’de kurduğu *Milliyet* gazetesi onun 1955’te ölümünden sonra oğlu Ercüment Karacan tarafından devam ettirilmiş 1979’da Aydın Doğan’a satılmıştır. 1924’te Yunus Nadi tarafından kurulan *Cumhuriyet* gazetesi onun 1945’te ölümünden sonra oğulları Nadir ve Doğan Nadi tarafından devam ettirilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren basın-yayın faaliyetlerinin içinde olan Ahmet Emin Yalman 1923’te kurduğu *Vatan* iki yıl sonra kapatılınca 1939’a kadar gazetecilikten uzak durmuş, bu tarihte *Vatan* gazetesini yeniden çıkarıp 1961’e kadar yönetmiştir. 1961’de *Vatan* gazetesinden ayrılan Ahmet Emin Yalman 1939-61 arasındaki dönemde eşi Rezzan Yalman ve oğlu

Tunç Yalman’ı da gazete kadrosunda bulundurmamıştır. Basın-yayın dünyasında, 1994’te *Hürriyet* gazetesinin Erol Simavi’den Aydın Doğan’a geçişi “gazetecilikten gelen aileler” dönemini sona erdiren gelişme olarak bilinir.

Gazetecilikten gelen patronlar aynı zamanda gazetelerinin başyazarı olarak birinci sayfadan okuyucuya seslenirler. Altan Öymen, “başyazarlık” kavramının hangi şartlar altında anlam bulduğunu şöyle anlatır:

Evvelden gazete sahipleri aynı zamanda başyazarıydı. Daha doğrusu başyazarlar gazete çıkarırdı. Sebebi de basitti. Çok büyük paraya gerek yoktu bir kere gazete çıkarmak için. Gazeteciliği merak edenler de kendileri yazı yazmak istiyorlardı, onun için gazete çıkarmak yoluna gidiyorlardı. Ufak tefek bir sermaye de buluyorsa gazeteyi çıkartabiliyorlardı. Küçük bir yazıhaneniz olsa, üç beş kişi bir araya gelebilir, bir matbaada bastırduğunuz gazeteyi piyasaya çıkarabilirdiniz. Gazetelerin tirajı azdı zaten. O zaman gazeteciler kendi düşüncelerindeki duruma göre gazetenin bütün politikasına hâkimdiler; hem sahibi hem başyazarıydılar. Bazıları aynı zamanda fiilen yazı işleri müdürü gibi de davranırlardı. Hem başyazarını yazarlardı, hem ‘Şu manşeti şöyle atacaksın, şunu böyle yapacaksın’ derlerdi. Gazetenin politikası birinci sayfadan sonuncu haberine kadar gazetenin hem patronu hem başyazarı olan zatın isteğine göre oluşurdu bazı gazetelerde.⁶

Gazete sahibinin aynı zamanda başyazar olduğu dönemde bugünkü “genel yayın yönetmenli-

6 Altan Öymen, *Türkiye Sözlü Basın Tarihi*, c. 3 (içinde), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 79.

ği”nin adı “yazı işleri müdürlüğü”dür.

Gazeteciliğe 1957’de başlayan Orhan Erinç, bir Babıali gazetesinin yazı işleri yapılanmasının ana hatlarını şöyle anlatır:

Merkezde bir yazı işleri müdürü vardı. Gene tabii sekreterler, gece sekreterleri, yazı işleri müdür yardımcıları dışında muhabirler doğrudan istihbarat şefine bağlıydı. İstihbarat şefi haberleri yazı işleri müdürüne götürürdü. Yazı işleri müdürü de böyle bir anaç tavuk gibi bir araya toplar, sonra sekreterlere sayfalarına göre dağıtırdı. İstihbarat şefi ile birlikte istihbarattakiler kaç kişiydi? Demek ki önce uzmanlık alanlarını saymalıyım; maarif, sağlık, üniversite bir kişi; polis, adliye bir kişi, eğer çok önem veriyorsa buna gazete, iki kişi yani polis ayrı adliye ayrı. Beyoğlu, gelen giden. Beyoğlu muhabiri. Bir de o zamanlar uçak falan daha âdet olmamış, işte Ankara’dan gelenleri Pendik’te ya da Haydarpaşa’da karşılamaya giderdik. Vapurla gelenleri de Karaköy’e... Beyoğlu gelen giden muhabiri de yabancı dil bilen, Hilton’a, Park Otel’e, Tokatlıyan’a, Pera Palas’a giden bu nedenle de kendisine vestiyer ücreti ödenen bir muhabirdi. Bir başka dal; vilayet-belediye muhabirliği. Bir başkası; deniz, tekel, iktisat... Bazılarında da deniz, tekel beraberdi.⁷

Babıali gazeteciliğinde bugünkü kadar çok sayıda köşe yazarı bulunmaz. Gazetelerin 6-8 sayfa olarak yayınlandığı dönemlerde bu durum doğaldır. Bazı köşe yazarları yazıları dışında bir sorumlulukları olmasa da günü gazete binasında geçirme alışkanlığını taşır. Gazetelerde, Burhan Felek, Ercüment Ekrem Talu, Refii Cevat Ulunay, Peyami Safa gibi isimlerin etrafında sohbet halkaları oluştuğu bilinir. Yazarlar gazetede geçirdikleri zaman içinde bilgilerine başvuru ve gazete için âdeta “yayın danışmanı” gibi çalışan kişiler hâline gelir. İnternetin, faks cihazının olmadığı bir ortamda pek çok köşe yazarı Cağaloğlu’na gelip yazılarını teslim ederler. Bu sebeple gazetelerde köşe yazıları, edebî çalışmaları, araştırma dosyaları yayınlanan pek çok kalem sahibi Babıali çevresinde karşılaşma ve görüşme imkânı bulur. Gazetelerin tirajlarının, sayfa sayılarının arttığı 1965’lerden itibaren köşe yazarlarının da sayısı artmaya başlar. Aynı yıllarda gazete sayfalarındaki haber tür-

1860’ta Şinasi Efendi ile Ağâh Efendi’nin ortak teşebbüsüyle yayımına başlanan *Tercüman-ı Ahval*, özel gazeteciliğin başlangıcı olarak kabul edilir.

lerinde ayrışmalar başlar. Ekonomi ve spor sayfaları genişler. Türk basınında köşe yazarlığı 1980’li yıllara kadar daha çok edebiyatçı-lıktan gelen isimler tarafından yürütülürken sayılan gelişmelere dayalı olarak köşe yazarlığı başta iç politika olmak üzere ekonomi, spor, dış politika, eğitim, sağlık ekseninde yeni gazetecilik ve habercilik pratiklerinden etkilenerek değişir.

Gazetecilik Bir Meslek Olarak Kabul Edildi mi?

Türkiye’deki gazeteciliğin meslek kültürünü ve süreç içinde yaşadığı değişimleri anlayabilmek için birbirinden farklı dinamikleri analiz etmek gerekmektedir. 19.

yüzyılın ilk yarısındaki başlangıcından itibaren devletin ve yöneticilerin basın-yayın faaliyetlerine yaklaşımı, ekonomik açıdan özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sermaye sahiplerinin basın-yayın organlarına bakış açısı, şehir kimliği açısından İstanbul’un özellikle son yetmiş yıl içinde yaşadığı nüfus patlaması ve bu sebeple şehrin yerleşim alanlarının genişlemesi, iletişim teknolojileri açısından telgraf, telefon, teleks, telefoto, faks gibi iletişim araçlarının gazetecilik pratiklerine sağladığı yararlar, önce radyo sonra televizyon gibi yeni kitle iletişim araçlarının toplumsal etkileri, ulaşım açısından 1960’lardan sonra kara yolları ağının genişlemesi, aynı yıllardan itibaren uçağın daha fazla kullanılır hâle gelmesi, eğitim açısından hem okuryazar sayısının hem yükseköğrenim gören insan sayısının artması gibi dinamiklerin her biri geçmişten günümüze Türkiye’deki gazetecilik kültürü ve pratiklerini etkilemiştir.

Ülkemizde gazeteciliğin ilk yüzyıllık döneminde müstakil bir meslek olarak kabul edildiğini söyleyebilmek zordur. Bilindiği gibi gazetecilik başlarken yayın için çalışacak kişiler devlet memurları arasından seçilmiştir. Bir kuşak sonra 1860’ta *Tercüman-ı Ahval*’i yayınlayan Şinasi ile Ağâh Efendi’nin hayatında da devlet memurluğu deneyimi vardır. Onlardan sonra gelen Namık Kemal gibi isimler de Babıali bürokrasisinin çeşitli birimlerinde çalışmış kişilerdi. Bu isimler ülkemizde hem süreli yayınların doğuşunda hem de yeni edebiyat türlerinde ilk örneklerin verilmesinde pay sahibi oldular. Ancak ülkenin sosyoekonomik gerçekleri yayıncılığın bir meslek olarak

7 Orhan Erinç, *Babıali Sohbetleri*, haz. Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 27.

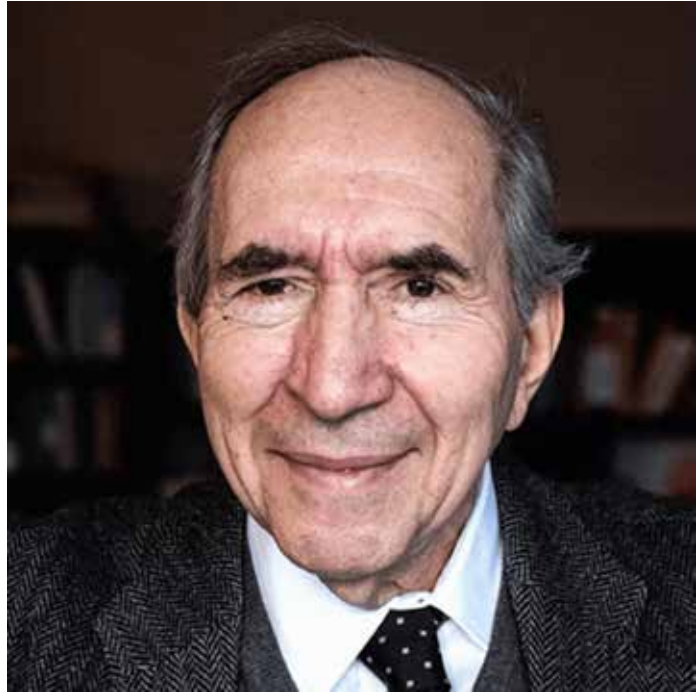

benimsenebilmesini zorlaştırmıştır. Ahmet Emin Yalman II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra gazetecilerin devlette görev almasını ve bu durum gazetelere etkisini şu cümlelerle anlatır:

II. Meşrutiyet Dönemi'nde bürokrasideki makamların sayıca çoğalmasıyla birçok yetenekli ve itibarlı gazeteci basından ayrılmış bulunmaktadır. Kimi nazır olmuş, kimi eyaletlere genel vali olarak atanmış, birkaçı da yine vilayetlerde mutasarrıflık gibi makamlara getirilmişlerdir. Geriye kalanların çoğu ise gazete dışındaki zamanlarında parlamento hayatına katılmakta, öğretmenlik yapmakta ya da mecmualara yazı yazmaktadırlar. Bunlardan boşalan yerleri ise gençler doldurmuştur. Bu gençler düşük maaşlarıyla geçinebilmek için ayrıca ek işler yapmaktadırlar. Ayda 150 dolar alan yazı işleri müdürü ve ayda 100 dolar kazanan başmuharrir dışında gazetelerin kadrosunda ayda 50 dolardan fazla maaş alan çok az kimse bulunmaktadır. Ayrıca, bu insanlar gazeteciliğe muhabir olarak değil, tercüman ya da mümeyyiz (temize çeken kimseler) olarak başladığından gazetecilik ruhuna çok da fazla sahip değildiler. Biraz eğitim almış bir kimse muhabir olmak istemez. Kadrolu olanların çoğundan daha fazla gazetecilik ruhuna sahip muhabirlerin kazancı da ayda 35 doları geçmez. Ortalama maaş ise ayda 25 dolardır. Bu şartlarda sadece pek az kişinin gazetecilik mesleğine gerçekten bağlanıp bunu hayatının işi hâline getirmek istemesine şaşmamak lazım.⁸

Gazetecilik mesleği haber toplama esnasında kurulan iletişim ve ilişkilerin sadece siyasete değil farklı mesleklere geçişte, hatta farklı ülkelere göçte kullanıldığı bir boyut taşımıştır. Türkiye'ye gelen yabancıları takip etmekle görevlendirilen Beyoğlu muhabirleri arasından yurt dışında gazetecilik yapmaya devam edenler olduğu gibi yine yurt dışında farklı sektörlerde çalışanlar da olmuştur. Gazetelerin Beyoğlu muhabirinden öncelikli talep ettiği şey bir yabancı dili iyi bilmektir. Bu yüzden Beyoğlu muhabirleri genelde Galatasaray Lisesi, Robert Koleji, St. Benoît Lisesi gibi okullardan mezun olanlar arasından seçilmiştir. Beyoğlu muhabiri önceleri Karaköy Limanı ve Sirkeci Garı'nda, 1950'lerden itibaren Yeşilköy Havalimanı'nda ünlü ya da önemli devlet görevlerinde bulunan yabancıları takip eder. Kraliyet ailelerine mensup kişiler, yabancı ülkelerin başbakan, bakanlar ve milletvekilleri, ünlü şarkıcı, sinema oyuncusu, sporcu ve yazarlar İstanbul'a geldiklerinde Park Otel, Pera Palas veya Tokathyan otellerinden birini tercih ettikleri için muhabirliğin adı Beyoğlu muhabirliği olarak benimsenmiştir. Babıali'deki çeşitli gazetelerde Beyoğlu muhabirliği yapmış, Nuyan Yiğit, Doğan Uluç, Hıfzı Topuz, İzzet Sedes gibi isimler ilerleyen yıllarda yurt dışında farklı sektörlerde çalışmışlardır.

Gazetecilik yapmış pek çok kişinin hikâyesinde aile veya yakın çevrenin bu meslekle ilgili itirazları vardır. Bununla birlikte gazetecilik sağlam bir meslek olarak görülmemesiyle evliliklere de engel olarak görülebilmiştir. Gazeteci-yazar Altan Öymen'in evlilik hikâyesinde kayınpederin gazeteciliğe bakışı unutamadığı bir hatıra olarak kalır:

Şimdi efendim gazeteciliğe devam ediyorken, bryandan da Siyasal Bilgiler'de okuyorum. Aysel'le, bugünkü karımla evlenmeye karar verdik. O da gidip babasına açacak. Babasına gidiyor, açıyor. Altan diye birisi var, beni istiyor, evlenmek istiyoruz. Tanıyor, zaten biliyor ama; 'Ne iş yapıyor' diyor. 'Gazeteci diyor. 'Kızım ne iş yapıyor, mesleğini soruyorum?' 'Gazeteci' diyor gene. Kızım mesleği ne, mesleği ne... Babası güç halle razı olmuş oluyor. Biz böyle evleniyoruz.⁹

Yıllar içinde gazetecilikten radyoculuğa, radyoculuktan da televizyonculuğa geçiş yapan Halit Kıvanç'ın evlilik hikâyesinde gazeteciliğe itiraz eden baba yerine ilkokul öğretmeni olur:

Nişanlandığım zaman İzmir'deki ilkokul öğretmeni, şimdiki eşime rastlıyor. Ayy kızım diyor, nişanlanmışsın tebrik ederim. Kutluyor. Kim diyor? O da övünerek İstanbul Ekspres gazetesinden Halit. Ay gazeteci mi diyor. Evet, diyor o da. Evladım sen çok iyi bir öğrenciydin. Baksana şimdi eczacılıkta da okuyorsun. Meslek sahibi birini bulamadın mı, diyor. Evet, biz bunlara muhatap olan bir kuşaktık.¹⁰

Gazetecilikten gelen patronlar aynı zamanda gazetelerinin başyazarı olarak birinci sayfadan okuyucuya seslenirler. Altan Öymen, anılarında "başyazarlık" kavramının hangi şartlar altında anlam bulduğunu anlatır.

8 Ahmet Emin Yalman, *Modern Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın*, çev. Birgen Keşoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 128-129.

9 Altan Öymen, *Babıali Sohbetleri*, haz. Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 172.

10 Halit Kıvanç, *Babıali Sohbetleri*, haz. Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 183.

Babıali'deki gazetelerde çalışanların arasında Vefa, Pertevniyal, İstanbul Lisesi gibi yakın çevredeki okullarda öğretmenlik yapan pek çok kişi bulunmaktadır. O dönemde gazetelerin mesai saatlerinin 16.00 ya da 18.00 sonrasında başlaması gündüz farklı işlerde çalışan kişilerin gece de gazetelerde çalışabilmesini getirmiştir. Bu öğretmenlerden biri Seyit Kemal Karaalioğlu'dur. Hilmi Yavuz genç bir gazeteci olarak *Vatan* gazetesinin tashih servisinde çalıştığı yılları anlatırken öğretmen-gazetecilerden bahseder:

Tashih Servisi'nde dört kişiydik. Kazım Hoca, Fahri Hoca, Seyit Kemal Karaalioğlu Hoca ve ben! 'Hoca' deyişim boşuna değil! Seyit Kemal, öteki hocalara göre gençti ve gündüzleri bir lisede edebiyat öğretmenliği yapıyor, gece de musahhah olarak çalışıyordu. Kazım Hoca da, Fahri Hoca da ilkokul öğretmenliğinden emekliydiler.¹¹

Babıali'nin tarihinde önemli yer etmiş öğretmen-gazetecilerden biri de Mustafa Yücel'dir. Uzun yıllar Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin genel sekreterliğini de yapan Mustafa Yücel'i kendisiyle 50'li yıllarda birlikte çalışan Orhan Erinç şöyle anar:

Son Posta'da ustamız Mustafa Yücel'di. Mustafa Yücel hem edebiyat öğretmeni idi hem Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin genel sekreteriydi hem de *Son Posta* gazetesinin genel yayın yönetmeni idi. Türkçe konusunda, gazeteciliğin yanı sıra edebiyat öğretmeni olduğu için daha da titizlenirdi. Habe-

11 Hilmi Yavuz, *Ceviz Sandığındaki Anılar*, İstanbul, Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 97-98.

rin nasıl yazılması, cümlelerin nasıl kurulması (gerektiği) konularında uyarılarda bulunurdu.¹²

Topkapı Sarayı Müzesi'nde memur olarak çalışan Elif Naci, aynı zamanda *Cumhuriyet* gazetesinin arşivinde çalışmıştır. Elif Naci gazetede çalıştığı zamanı hakkında şu bilgileri verir:

Gazeteye akşam saat 6.00 civarında gelinir, gece yarısından sonraki saatlere kadar çalışılır. Ben müzedeki işimi bitirince gazetede olurum. Saat 8-8.30 sıralarında yakındaki evime gider, yemeğimi yer yine gelirdim. Gece 11-12'ye kadar kaldığım olurdu. Klişecilerin işlerini yetiştirmelerine kadar beklerdim. Bu hengâme arasında bütün resim sergilerine katılmış, sergilerin öncülüğünü yapmışım. Yani müzecilikle birlikte basın, ayrıca resim... Gazete arşivinde çalışırdım ama resim sanatının tarihi konuların üzerinde yayın yapma zamanı da geldi. Sanat ve tarihle ilgili bir yığın yazdım.¹³

Basın-yayın faaliyetlerinin müstakil bir meslek olarak görülebilmesi ancak 1970'lerden sonra gerçekleşebilmiştir. Bu tarihlerde akşam gazetelerinin çoğu tarihe karışmış, gazetelerin çalışma zamanları sabah saatlerine çekilmiştir. Gazetecilik alanındaki rekabet, teknolojinin de yardımıyla mesleğin gündelik akışını hızlandırmış, bu süreçten sonra farklı mesleklerle uğraşanlar daha çok kısmi işlerle gazetelerde boy göstermiştir.

Babıali Mekânları

İstanbul gazeteciliğine ev sahipliği yapmış Babıali çevresi tarihten günümüze şehrin en canlı bölgelerinden biri olmuştur. Gazetecilikten önce de bir yerleşim ve çalışma alanıdır. Bu tarihsel yaşama birikimi, yayıncılık faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla oluşan Babıali atmosferiyle birleşmiştir. Babıali ve çevresi toplumsal yaşamdaki pek çok yeniliğin ilk görüldüğü ya da uygulandığı yer olmuştur. Şehirde varlık gösterecek olan otel, restoran, pastane, kahvehane gibi ortak mekânların iş yaşamının içinde veya yakınında olması doğal bir durumdur.

Babıali denildiğinde kast edilen aslında sadece bir cadde değildir. Türkiye'deki basın-yayın faaliyetlerinin hikâyesi bu uzun caddeyle birlikte Bahçekapı, Sirkeci, Cağaloğlu, Nuruosmaniye, Çemberlitaş ve Sultanahmet'e uzanan birlikte çalışma ve yaşama tecrübesine dayanır. Basın dünyası sadece gazetelerden oluşmaz. Matbaalar gazetelerin ayrılmaz parçalarıdır. Gazeteler ve matbaalarla birlikte dergi idarehaneleri, yayınevleri, kitabevleri, mücellithaneler, haber ajansları, reklam ve halkla ilişkiler ajansları, telif hakkı ajansları, an-

12 Orhan Erinç, *Türkiye Sözlü Basın Tarihi*, c. 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 297.

13 Elif Naci, *Babıali'nin Yarım Asırlıkları* haz. Günvar Otmanbölük, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1986, s. 55-56.

Bir zamanlar *Hürriyet* gazetesinin bulunduğu binanın şimdiki hâli

siklopedi büroları ve kâğıtçıların ördüğü ağ Babialı'yı tamamlar.

Ancak Babialı çalışma mekânlarından da ibaret değildir. Semtin tarih boyunca İstanbul'un en canlı hayat alanlarından biri olması farklı sosyalleşme imkânlarını da beraberinde getirir. Basın-yayın kuruluşlarının çalışanları, öğle aralarında veya mesai bittikten sonra yakın çevredeki kahvehaneler, pastaneler, lokantalar, oteller hatta berber dükkânlarında sohbet ortamları oluşturabilirler. Sirkeci'den itibaren yukarıya doğru sıralanan kitabevleri farklı kuruluşlarda çalışan gazetecilerin ve yazarların tanıştığı, sohbet ettiği yerler olarak bilinir. Gazetelerde ve ajanslarda muhabir olarak çalışanlar başta Meserret ve İkbâl olmak üzere çeşitli kahvehane ve kiraathanelerde bir araya gelip haber alışverişinde bulunurlar. Muhabirlerin başlıca haber kaynakları olan Valilik, Adliye, Emniyet, İl Sağlık, İl Millî Eğitim müdürlükleri ile siyasi partilerin il başkanlıkları uzun bir dönemde bu çevrede faaliyet göstermiştir. 1990'ların başına kadar Babialı'ya yakın bölgelerde aile hayatının devam etmesi ve basın yayın çalışanlarının çoğunun buralarda oturmayı tercih etmesinin hem çalışma hayatı hem de sosyalleşmeyi kolaylaştırdığı söylenebilir.

Lokantalar

Babialı'de basın-yayın işleriyle uğraşanlar 1960'ların sonlarına kadar mütevazı şartlarda çalışırlar. Gazetelerde öğle yemeği veya akşam yemeği verilmez. Çalışanlar öğle yemekleri için semte dağılırlar. Babialı çevresindeki lokantaların çoğu hem gündüz hem akşam saatlerinde açık bulunur. Babialı'nın bilinen lokantaları arasında Sirkeci Gar Lokantası, Ege Lokantası, Kebapçı Muzaffer, Çınar Lokantası, Çamlık Lokantası, Deli Hafız, Konyalı, Fettah Lokantası, İstanbul Lokantası gibi mekânları saymak mümkündür. Bu lokantaların bazıları geniş mekânlar içinde müşterilerine çok çeşitli yemekler sunarken bazıları da küçük mekânlar içinde 4-5 çeşit yemekle lokantacılık yaparlar.

Nail Güreli, Divanyolu'ndan Sirkeci'ye uzanan cadde üzerinde bir zamanlar hangi lokantaların gazetecileri ağırladığını şöyle anlatır:

Divanyolu'ndan aşağı inerken Basın İlan Kurumu'nun sokağına sapmadan önce Çınaraltı Lokantası gazetecilerin sevdiği bir mekândı. Lokantaya girince arka tarafta bir çınar ağacının bulunduğu bahçe akşamları gazetecilerin keyifle demlendiği mekânlardandı. Gazetelerde gece çalışanlar yemek vaktinde buraya kaçamak yaparlardı. Gazetecilerin rağbet ettiği bir başka mekân ise Sirkeci'ye inerken, soldaki son blokta, bir koridorla geçilen içkili İstanbul Lokantası'ydı. Babialı'nın göbeğindeki Muzaffer'i ve Fettah'ı da unutmamalı. Muzafferin yeri, daha çok Babialı'nın 'kaymak tabakası'

denilebilecek gazetecilerin, özellikle kebab yemek için devam ettiği derli toplu bir lokantaydı. Fettah ise Babialı'nın orta direğine hitap ederdi. Sirkeci Garı'nın lokantası da yakın zamana kadar gazetecilerin kapsama alanındaydı. Yokuşu çıkarken solda Tan gazetesinin yanındaki işkembecinin de Babialı yaşamında yeri var. Tezgâh başındaki ustanın tahta üzerinde elindeki satırla işkembe kıyarken çıkardığı müzikal tik-taka-tik-tak sesleri gelen geçeni davet ederdi.¹⁴

Deli Hafız'ın Aşevi küçük lokantalardan biridir. Deli Hafız'ın huysuzluğundan Türk basınının pek çok şöhretli ismi nasibini almıştır. Pilavın üstüne kuru fasulye isteyen kepeciyle kovalayan Deli Hafız'ı Salâh Birsâl şöyle anar:

Deli Hafız'ın Sahaflar'ın bitişiğinde caminin orda bir lokantası vardır. Yıllarca burada Sahaflar'a gelip gidenlerle, üniversite öğretim üyelerine yemek yetiştirmiştir. Sahaflar'ın büyük bir kesimi 1951 yangınında yanınca o da aşevini ve müşterilerini Nuruosmaniye Caddesi'nde bugünkü *Milliyet* gazetesinin hemen hemen karşısında büyükçe bir yere taşınmıştır. Hafız'ın yemekleri ev yemeğidir, lokanta yemeği değil. Bu yüzden dükkân her gün 3-4 türlü ile döner.¹⁵

Babialı tarihinde yer etmiş önemli bir mekân da Kebapçı Muzaffer'in lokantasıdır. Babialı'nın ilk kadın gazeteciler grubunun içinde olan Azize Bergin, "Kebapçı Muzaffer Babialı çalışanlarının ve hatta patronlarının uğrak yeriydi."¹⁶ der. Orhan

Ali Naci Karacan'ın 1950'de kurduğu *Milliyet* gazetesinin eski binası.

14 Nail Güreli, *Dünden Bugüne Babialı*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009, s. 137.

15 Salâh Birsâl, *Halley Kimi Kurtarı*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 99.

16 Azize Bergin, *Babialı'de Topuk Tıkırtıları*, İstanbul, Epsilon Yayınları, 2004, s. 150.

İttihat ve Terakkî'nin merkez-i umumisi. Daha sonra Cumhuriyet gazetesi bu binada çıkarılmıştır.

Karaveli, Kebapçı Muzaffer'in dükkânını haberciliğin devam ettiği bir ortam olarak tasvir eder:

Bu belki bir ayrıntı ama öğle yemeklerini Kebapçı Muzaffer'de yedik, zaten bütün haberler orada dolaşırdı. Ertesi gün ne çıkacağı konuşulurdu.¹⁷

Oktay Akbal, Kebapçı Muzaffer'i basın-yayın dünyasının ayrılmaz bir parçası gibi düşünür:

Bir de Muzaffer'in kebabçı dükkânı. Muzaffer de yok şimdi. Oysa Muzaffer Çağaloğlu demektir. Bizim eski günlerimiz, geçmiş güzel anlarımızın canlı simgesiydi.¹⁸

Sirkeci Gar Lokantası, konumu itibarıyla herkesin bildiği meşhur bir mekândır. Refik Durbaş, Gar Lokantasının hem buluşma hem dağılma noktası olduğuna vurgu yapar:

Kimler mi gelirdi Gar Lokantası'na? O yıllar Çağaloğlu gerçekten sanat edebiyat adamlarıyla doluydu. Gazetelerin dışında da İstanbul'un ne kadar entelektüel varsa, hemen hepsi 'Meydan Larousse'da çalışıyordu ve *Hürriyet*, *Milliyet*, *Günaydın*, *Cumhuriyet* gibi gazeteler ile 'Meydan Larousse'dan turnalar misali İstanbul'a dağılınırken her akşam ilk durak neredeyse en önce Gar Lokantası idi.¹⁹

Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* romanının bir sahnesinde "Fettah, döküntü basın işçilerinin gözdesi bir üçüncü sınıf aşçıdır. Özellikle pilaki-

sine doyum olmaz."²⁰ Yer verdiği Fettah Efendi Lokantası Vilayet'in karşısında İzzettin Han'da 1927'de açılmıştır. 1960'ların sonuna kadar Babıali çalışanlarının öğle yemeği adreslerinden biri olarak bilinmiştir. Fettah Efendi Lokantası'nın sürekli müşterisi olan gazeteciler arasında *Cumhuriyet*'ten Şahap Balcıoğlu, Ferdi Öner, Metin Toker, *Vatan*'dan Tunç Yalman, Faik Fenik, *Tasvir*'den Atıf Sakar, Fahrettin Pakkan, Selim Baban ve Kadri Kayabal gibi isimler bulunur.²¹ Gazetecilerin uğrak yeri olan bir başka lokanta da Sirkeci'de bulunan ve 1990'ların başında kapanan İstanbul Lokantası'dır. İlhan Selçuk, bu lokantanın önemli bir buluşma yeri olduğuna dikkat çeker:

Yani edebiyatçıyla gazeteci arasında bulunan bir sürü tip o zaman Babıali'de dolaşırdı. Şimdi de dolaşılıyor ama Babıali'de değil. Bu Babıali eskiden girdiğiniz zaman, sağda bir İzmirli şerbetçi vardı. O zaman coca cola yoktu tabii, şerbet vardı, bildiğiniz gibi, arkadaşlar hatırlarlar. Biraz daha yürüdünüz mü bir İstanbul Lokantası vardı sağda. O İstanbul Lokantası'ndaki buluşmalar ilginçti tabii.²²

1897'de Konyalı Ahmet Doyuran tarafından Sirkeci'de tek katlı binada açılan Lezzet Lokantası zaman içinde müşteriler tarafından "Konya Lokantası" ve "Konyalı Lokantası" gibi isimlerle zikredilince adı sahibi tarafından "Konya Lezzet Lokantası"na dönüştürülür. Lokantanın gördüğü ilgi mekânın çok katlı bir yapı olarak yeniden inşa edilmesini getirir. Konya Lezzet Lokantası İstanbul'un döneminde en canlı bölgelerinden birinde olması sebebiyle çevredeki esnaf, devlet bürokrasisi tarafından da tercih edilir. Lokanta basın çalışanlarının da gittiği bir mekândır. Konyalı Lokantası Doğan Hızlan'ın Babıali anılarında İstanbul Lokantası ile birlikte yer bulur:

Lokantaları sadece gündüz değil, geceleri de açtı. İçkili lokantayı tercih edenler İstanbul Lokantası'nı şenlendirirler, içkisiz lokantaya razı olanlar Konyalı'da sıra ile yetinirlerdi. Konuklarımız çok olurdu, Çağaloğlu'na inen şairler, yazarlar, gelmişken gerekçesiyle epey kapı yaparlardı, ziyaretler akşam bir lokantada noktalanırdı.²³

Babıali dünyası ile Konyalı Lokantası arasındaki bağın incelikli bir örneğini Orhan Okay'ın satırlarında bulmak mümkündür. Babıali'deki kitap yayıncılığının en önemli isimlerinden biri olan Hilmi Kitabevi'nin sahibi İbrahim Hilmi Çığraçan'ın şerefine Konyalı Lokantası bir yemek daveti tertip eder:

17 Orhan Karaveli, *Türkiye Sözlü Basın Tarihi*, c. 2, haz. Suat Gezgin, Veli Polat, Esra Arcan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 559.
18 Oktay Akbal, *Lunapark*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983, s. 66.
19 Refik Durbaş, *Rakı ile Edebiyat Muhabbeti*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007, s. 31.

20 Tarık Buğra, *Gençliğim Eyvah*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 129.
21 Necdet Selener, "Bir Zamanlar Lokantalar", *Milliyet*, 18 Aralık 1987, s. 6.
22 İlhan Selçuk, *Babıali Sohbetleri*, haz. Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 228.
23 Doğan Hızlan, *Çağaloğlu: Hayatın ve Mesleğin Birleştiği Yer*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009, s. 14.

Unutamadığım bir hadise de yaşı sekseni geçtiği yıllarda Konya Lezzet Lokantası'nın elli yıllık müşterisi olarak Hilmi Bey için devrin kalburüstü bütün yazarlarını davet ettiği bir ziyafet vermiş olmasıdır. Artık ne İbrahim Hilmi gibi yayıncı ve kitapçı, ne de Konyalı gibi kadirbilir lokantacı kaldı.²⁴

Kıraathaneler

Babialı'nın tarihinin önemli parçası olan bir başka mekân da kıraathanelerdir. Kıraathaneler 19. yüzyılın ortalarından itibaren kimliğini oluşturmuş sosyalleşme ortamlarıdır. 300 yıllık kahvehane geleneğine dayanır. 19. yüzyılda yetişen yeni okuryazar tipi ve yavaş yavaş etkisini arttıran süreli yayınlar kıraathanelere yüklenen anlamı birlikte üretirler. Kıraathaneler eğitimciler, memurlar ve bu iki tabakanın arasından çıkan yeni edebiyatçılar ve yayıncıların uğrak yeri hâline gelir. Babialı Caddesi üzerinde ve çevre sokaklarda bulunan bazı kıraathaneler gazetecilik, dergicilik ve kitapçılık faaliyetleri geliştikçe çalışanlarla özdeşleşmiştir. İsmail Çöl'ün anılarında öne çıkan mekânlar ve buraların müdavimi olan isimleri bulmak mümkündür:

Meserret Kıraathanesi, İkbâl Kıraathanesi, Adliye Kıraathanesi ve Bozkurt Kıraathanesi (Pehlivanlı Kıraathane) vardı ki, oralarda oturup kahvesini yudumlayan, mermer masalarında bürosu olmayan muharrirlerin günlük yazılarını ve romanlarını yazdıklarını yaşayanlar anımsarlar. Kimisi günlük karikatürlerini çizer, kimisi zehir zemberek fıkralarını yazar, kimisi deneme, öykü ve romanlarını kimisi de çarşaf gibi siyasi başmakalelerini yazardı.²⁵

Babialı'nın tarihinde pek çok kahvehane ve kıraathane yer almakla birlikte Meserret ve İkbâl'in hem aynı isimle uzun süre faaliyet göstermek hem kayıtlara geçmek bakımından öne çıktığı görülür. Bir örnek vermek gerekirse, uzun yıllar dergi ve gazete çıkaran, devamında da çeşitli gazetelerde yazarlık yapan Necip Fazıl'ın Babialı anılarında bu iki mekânı farklı bir yere koyduğunu görülür:

Babialı'nın tarihinde, ışıldattığı mana renkleri bakımından iki mühim kahvehane vardır: Biri, yokuşun başında ve sol köşedeki Meserret, öbürü de, Nuruosmaniye Caddesi'nin solunda ve Çemberlitaş'a çıkan sokağın kestiği köşede İkbâl...²⁶

Yüzyılın başından 1970'lere kadar faaliyet gösteren Meserret muhabirlerin ve köşe yazarlarının uğrak yeri olarak bilinen bir mekândır. Meserret Kıraathanesi'nin yeri Sirkeci'den Babialı'ya gider-

ken Ankara Caddesi ile Ebussuud Caddesi'nin keşiştiği köşedir.

Meserret Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş döneminde gazetelerin, dergi idarehanelerinin, yayınevleri ve kitapevlerinin yoğun olduğu Babialı ve Sirkeci bölgesinde yazarların, yazar adaylarının, gazetecilerin uğrak yeri hâline gelmiştir. Dergi ekiplerinin toplantılar yaptığı, gazetelerin muhabirleri Meserret'in edebiyatçılardan, gazetecilere, köşe yazarlarından, muhabirlere uzanan çizgisini Levon Panos Dabağyan isimleri yıllara göre belirterek şöyle sıralamaktadır:

Meserret'in yıllara göre seçtiğimiz bazı münevverlerinin kimliklerini aynen geçiriyoruz: 1912: Halit Fahri Ozansoy, Ali Naci Karacan. Ayrıca daha eski tarihlere gidilecek olursa, Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahit Yalçın gibi meşhur kalemlere de tesadüf edilmektedir ki, bu vaziyet, Meserret'in hayli eski olduğunu belirtir. 1930: Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Vala Nurettin, Mahmut Yesari, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer vs. 1940: Rıfat Ilgaz, Hüsamettin Bozok, Münir Süleyman Çapanoğlu vs. 1950: Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fikret Otyam.²⁷

Fikret Otyam da Meserret'in müdavimlerini sıralarken dönemin öne çıkan yazarlarını zikreder:

Bu kahveye Haldun Taner'ler, Melih Cevdet'ler, Oktay Akbal'lar, Rıfat Ilgaz, ne bileyim Babialı'nın hemen hemen tanınmış bütün kalemleri -başyazarlar hariç- gelirdi.²⁸

Meserret, eski Emniyet Müdürlüğü binasına da yakın olduğu için polis muhabirlerinin toplandığı, haber alışverişi yaptığı yer olmuştur. Uzun yıllar

İkbâl Kıraathanesi, özellikle Nuruosmaniye Caddesi'nde ve Şerefefendi Sokağı'nda faaliyet gösteren gazeteci ve dergicilerin uğrak yeri olarak bilinmiştir.

24 Orhan Okay, *Bir Başka İstanbul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 322.

25 İsmail Çöl, *Suyu Yıkayan Adam*, Kendi Yayını, İstanbul, 1999, s. 170.

26 Necip Fazıl Kısakürek, *Babialı*, 15.baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011, s. 42.

27 Levon Panos Dabağyan, *Zaman Tünelinde Şehr-i İstanbul'un Seyir Defteri*, Karadağ Yayınları, İstanbul, 2006, s. 198.

28 Fikret Otyam, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 261.

muhabirlik yapmış olan Şemsi Sılkım, Meserret'in bu özelliğini şöyle anlatır:

Remzi Tozanoğlu (*Son Posta*), Gavsî Ozansoy (*İkdam*), Memduh Yükman (*Tasvir*), Ragıp Şevki Yeşim (*Son Dakika*), Kasım Yargıcı (*Yeni Sabah*), Ahmet Tuna (*Son Telgraf*), Faik Şenol (*Memleket*), Sait Şenol (*Dünya*), M. Ali Yalçın (*Vakit*), Ali Karakurt (*Akşam*) ve Ferdi Öner (*Cumhuriyet*) devrin muteber polis muhabirleriydiler. Bunlar Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu Sirkeci Sansaryan Han'ında öbekenirlerdi. Hepsinin başta 2. şube olmak üzere adamları vardı. Kim gelir, kim gider takip eder; müdür veya şube müdürlerini ziyarette bulunup haber çıkarırlardı. Yeni yetişen Zeki Tükel, Feyyaz Tokar, Ender Turan, Vedat Akın ile Vedat Girgin gibi gençlere haber bile koklatmazlardı. Hepsi Sirkeci Meserret Oteli altındaki kahvede toplanırlar, haber paylaşımı yaparlardı ama Ferdi Öner her zaman en geç gelen olurdu.²⁹

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, basın tarihimizle ilgili önemli kitaplar yayımladı.

Meserret Kiraathanesi Sirkeci yönüne gidenleri toplarken İkbâl Kiraathanesi de Beyazıt tarafına gidenleri misafir eder. İkbâl Kiraathanesi Nuruosmaniye Caddesi'nin Vezir Hanı caddesiyle kesiştiği sol köşededir. İkbâl Kahvesi 20. yüzyılın dörtte üçünü kapsayan tarihiyle birkaç nesli bir araya getirmiş bir mekândır. Ahmet Hamdi Tanpınar, kendisinin öğrencilik dönemine rastlayan mütareke yıllarında İkbâl Kiraathanesi'nin eğitimcilerle gazete ve dergi yayıncılarını buluşturan yer olduğuna işaret eder:

İkbâl'i evvelâ İçtihat Matbaası karşısında bir vakitler Güzel Sanatlar Akademisi olan binada bulunan, sonra da Bezm-i Alem Valide Sultan konağına -şimdiki İstanbul Kız Lisesi- taşınan Yüksek Muallim Mektebi'nin felsefe talebeleri, bilhassa

Hasan Âli Yücel'le Hikmet keşfetmişlerdi. Biz devamla başladıktan sonra Yahya Kemal de beğendi. Yahya Kemal'in etrafında toplandığımız *Dergâh* mecmuasının idarehanesinin tam mektebin karşısında bulunan eski Tanin matbaasında -daha evvel ve daha sonra *Servet-i Fünûn-* olduğu için merkezliği bizim için bir kat daha artmıştı. Haşim de memur olduğu Düyûn-ı Umûmiye'ye çok yakın bulunduğu bu kahveye bazı saatlerinde veya akşamüzeri uğrardı. İkbâl'e ara sıra mecmuanın tertip hatalarından o kadar meyus olan Abdülhak Şinasi Hisar da gelirdi. *Dergâh'a* yazdığı makalelerle mecmuanın millî havasına Bergson'dan gelen çok özlü bir derunilik katan Mustafa Şekip Tunç, Hasan Âli Yücel, Necmeddin Halil Onan, Bir Gemi Yelken Açtı adlı çok güzel bir şiir kitabı yazdıktan sonra birdenbire şiirden vazgeçen Ali Mümtaz Arolat, mecmuayı idare eden o çok tatlı şekilde somurtkan, fakat emsalsiz dost Mustafa Nihat Özön, bu satırları yazarken vakitsiz ölümüne o kadar hüznü duyduğum Nurullah Ataç, Yunus Kâzım Köni, Zekâî, hepimiz bu kahvede buluşur, bazen yemek saatlerinin dışında bütün günü ve gecenin büyük bir kısmını burada geçirirdik. Mükrimin Halil'le başka mecmualarda ve bilhassa Aydede'de çalışan fakat gönlü bizde olan Osman Cemal Kaygılı da zaman zaman İkbâl'e veya Sultanahmet kahvelerine yahut Türbe'deki Yeni Şark kahvesine gelirlerdi.³⁰

İkbâl Kiraathanesi, özellikle Nuruosmaniye Caddesi'nde ve Şerefefendi Sokağı'nda faaliyet gösteren gazeteci ve dergicilerin uğrak yeri olarak bilinmiştir. Muhabirlerin haber kontrolü ve değiş tokuşu için buluştuğu yerlerden biri olmuştur. Gazeteci Orhan Birgit de kiraathanenin gördüğü bu işleve temas eder:

Birimiz bir haberi takip etme imkânına kavuşamazsak, bir başka gazetede arkadaşımızla hiç düşünmeden İkbâl Kahvesi'nde veyahut arka taraflardaki kahvelerde haberlerimizi değiş tokuş ederdik.³¹

İkbâl ve Meserret kadar uzun yaşamasa da Vişayyet'in karşısındaki konumu sebebiyle 1940'ların ortalarına kadar yazarların ve muhabirlerin uğrak yeri olan bir başka mekân da İhsan Kiraathanesi'dir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mütareke yıllarını anlattığı *Sahnenin Dışındakiler* romanında İhsan Kiraathanesi'ni muhabirlerin buluştuğu bir yer olarak tasvir eder:

Kalabalık çok sinirli bir hava içinde dağıldı. Ben bir müddet Ayasofya'nın kestane ağaçları altında insan kümelerinin sağa sola doğru akışını seyrettim. Sonra muhbir arkadaşlarla buluştuğumuz Babiali karşısındaki İhsan Bey Kiraathanesi'ne gitmeğe karar verdim. Orada muhakemeyi yakından

29 Şemsi Sılkım, *Babiali Anılarım*, Togan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 43.

30 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, 12. baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 66-67.

31 Orhan Birgit, *Babiali Sohbetleri*, Haz: Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 146.

takip eden arkadaşlardan gazeteye yazacağım yazının tafsilatını alacaktım.³²

Yerine bir matbaa açılan İhsan Kıraathanesi'nin bulunduğu bina 1950 yılında yıkılmış yerine iş hanı yapılmıştır.³³ Döneminde Türk basınının en ünlü muhabirlerinden biri olan Hikmet Feridun Es Babialı ve çevresindeki haber kaynaklarını sıralarken İhsan Kıraathanesi'ne ayrı bir yer vermektedir:

Oysa İhsan Kıraathanesi... Penceresinden baktınız mı? Valiyi görmeye gelen politikacılar, yabancı donanmaların komutanları, ecnebi sefirler... Hemen yanında Defterdarlık, Türk Ocağı, Belediye... Var mı İhsan gibisi? Biz yine oraya dönelim. İşte masaların başında Türkiye Haber Borsası'nın en ünlü simaları, haber kralları... Fuat Duyar, Mekki Sait, Sabahattin Sönmez, Burunsuz Tefik, Burhaneddin Ali Sadettin, Tahsin Banguoğlu, Ragıp Esatlı... Ve ötekiler...³⁴

Tabii ki Babialı çevresinde basın-yayın çalışanlarının hem sosyalleşme hem de çalışmalarını devam ettirme ortamı olarak tercih ettiği lokantalar ve kıraathaneler buraya kadar ele alınanlardan ibaret değildir. Ancak İstanbul'un uzun tarihi içinde şehrin merkezî alanları olarak bilinen yerler hızlı değişimler yaşamıştır. Mekânsal dönüşümün etkileriyle birlikte şehir ve gündelik hayata dair kayıtları düşmedeki eksikliklerimiz mesleklerin ve mekânların tarihini anlamayı zorlaştırmaktadır.

Basının Babialı'den Çıkışı

1800-1950 arasında inişli çıkışlı bir grafik sergileyen ancak 1 milyonun üzerine çıkmayan İstanbul nüfusu 1960 yılı itibariyle 1,5 milyona dayanır. 1955'lerden itibaren şehrin her iki yakasındaki boş arazilerde fabrikalar etrafında yeni yerleşim alanları kurulmaya başlar. Fabrikaların sayısı arttıkça ülkenin farklı bölgelerinden İstanbul'a göç hızlanmış, şehrin nüfusu 1985'lerde 5 milyona yükselmiştir. Uzun tarihi içinde görmediği bir nüfus patlamasını 30 yıl içinde yaşayan İstanbul, ikinci 30 yılın sonunda 15 milyonluk nüfusa ulaşmış ve dünyanın ekonomik potansiyeli yüksek şehirleri arasına girmiştir. Ekonomik faaliyetler bağlamında içeriden ve dışarıdan oluşan baskı İstanbul'un şehir planlarına da etki etmiştir. Bu çerçevede İstanbul'un dünden bugüne en önemli bölgesi olan "tarihî yarımada" hizmet sektörüne bağlı olarak turizm ekonomisini öncelleyen bir yaklaşımla dönüştürülmüştür.

Farklı sanayi sektörleriyle birlikte basın-yayın sektörünün de İstanbul'un tarihi merkezinden çıkarılması 1980 yılında yapılan şehir planına dayanmaktadır. Ancak ilk geçişler 1993 yılını bulmuştur. Canan Barlas, gazetelerin Babialı'den çıkış sürecini şöyle anlatır:

Babialı'den Çiftetelli'ye giden yolun baş mimarı Dalan oldu. İşin altında Özal da vardır mutlaka. Medyayı Çağaloğlu'ndan İkitelli'ye taşıma kararı, medya için bir dönüm noktası oldu. Benim Çiftetelli olarak nitelediğim bu yoz medya, bu değişimden kötü yönde nasibini aldı. İkinci dönüm noktası da Aydın Doğan'ın *Hürriyet*'i satın alması oldu. 19 Ocak 1986 günü Dalan ile yaptığım söyleşide: 'Haliç kıyısında 1600 toptan kuru gıdacıyı buradan çıkardık. Aynı şekilde meyve ve sebze halini, basın sanayini Avrupa Otoyolu üzerine taşıyoruz. Tarihî yarımada içindeki bütün gazeteler buradan taşınacak.' demişti. Dalan tarihi yarımada'yı boşaltmaya çalışırken Türk medyasının yapısının değişeceğini düşünmüş müydü bilmiyorum. Çağaloğlu gazeteciliği farklıydı. Vilayet, Belediye, Adliye, hastaneler, Kapalıçarşı, hepsi yürüme mesafesindeydi. İkitelli ise bir otoyol üzerinde kentten izole bir yerdi. İş algılayamamışım.³⁵

Bu desantralizasyon uygulamasında iletişim sektörünün çalışma biçimi ve üretim dinamiklerinin diğer sanayi sektörlerinden farklı oluşu anlaşılabilir ya da dikkate alınmamış gibi gözükmektedir. Nitekim matbaalar dışında içerik üretiminin yapıldığı televizyon, radyo, gazete, dergi, halkla ilişkiler, reklamcılık gibi alanlarda çalışan kuruluşlar 2000'li yıllarda İstanbul'un merkezî noktalarında konumlanmaya dikkat etmişlerdir. 1990'lı yıllarda merkezden, hemen hemen sadece fabrikaların bulunduğu alanlara geçen bazı medya kuruluşları matbaaları hariçte bırakarak yeniden şehrin toplumsal gündelik yaşamla iç içe ve ulaşımı daha kolay olan merkezî bölgelerine dönmüştür. Türkiye'nin yaşadığı hızlı ekonomik-sosyal ve kültürel değişim, başta İstanbul olmak üzere şehirlerin yapı ve görüntülerinde belirgin etkiler yapmıştır. Yirmi yıllık bir dönemde Babialı çevresi başta otelcilik ve mücevherat sektörleri olmak üzere toplumsal/ekonomik karşılığı daha yüksek faaliyet alanlarının hâkim olduğu bir bölgeye dönüşmüştür. Değişimin gücü ve hızı sebebiyle basın kuruluşlarının Babialı'den ayrılışının üzerinden henüz 25 yıl geçmiş olmasına rağmen izlerini sürmek son derece zorlaşmıştır.

32 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 266.

33 Sabri Koz, "İhsan Kıraathanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 142.

34 Hikmet Feridun Es, "Babialı'nın Sınırlarını Elinde Tutan Adam", *Yıllarboyu Tarih*, Ekim 1980, sayı: 10, s. 60.

35 Canan Barlas, *Babialı'den Çiftetelli'ye*, Hemen Kitap, İstanbul, 2012, s. 59.

Büyük kentlerin bazı semtleri ucu kendi el-lerinde olmayan birtakım dinamiklerin iş-lemesi sonucu beklemedikleri akıbetlerle karşılaşır. Cağaloğlu bunlardan biridir. Kent içindeki konumuna baktığımızda bir “geçit yeri” olduğunu söylemek mümkündür. Bu da bir semti önemli yapacak bir etken şüphesiz. Ama Cağaloğlu, 19. yüzyılın başında kazandığı önemi geçit yeri olduğu için kazanmadı. Sebepler siyasiydi. 19. yüzyıla geldiğinde siyasi kararların yalnız “saray içinde” verilmesi adet olmaktan çıkmıştı. Yönetim sanatı, ciddi bir bürokrasi ihtiyacı duymaya başlamıştı.

Eskiden sadrazamlar konaklarında oturur, Dîvân-ı Hümâyûn’da görülmemiş işlerini de evlerinde yerine getirirlerdi. 19. yüzyıl başında Babıali binası yapıldı ve burası resmî Sadrazam konutu oldu (Londra’da “10 Downing Street” gibi “Babıali” kelimesi yabancı dillere de çevrildi, “Sublime Porte” oldu ve Osmanlı Devleti anlamında kullanıldı).

Arada tarihin sarsıcı olayları oldu tabii. II. Mahmud’un hayatını kurtarıp sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa burada Yeniçeriler tarafından kuşatıldı; savaştı; bir çıkış olmadığını görünce de barutları patlatıp damdaki Yeniçerilerle birlikte öldü. Bu, tabii, binanın da yıkılması demekti. Bugün gördüğümüz Babıali binası ilk yapılarına göre daha küçüktür.

Babıali’nin yönetim merkezi olması toplumda birilerine davet gibiydi. En başta, basına. Basın, zaten o yıllarda emekleme çağındaydı. İlk gazetelerin hükûmetin bulunduğu yerde kurulması da

çok normaldi. Onların varlığı, çok geçmeden, basın-yayınla ilgili bütün kurumları, matbaaları vb. Babıali’ye çağırdı. İlk basımevlerinden birini Namık Kemal ile Ahmet Mithat Efendi Beyoğlu’nda, Hazzopulo Pasajı’nda kurmuşlardı ama artık yıllar yılı matbaaların semti Cağaloğlu olacaktı.

Matbaalar, ciltçiler, kâğıtçılar vb. Ama bu zanaatkarların birbirlerinden alarak “kitap” hâline getirdikleri ürün ne olacak, o nerede satılacak? Bunun da cevabı büyük ölçüde “Cağaloğlu” oldu. Başka yerde kitapçı dükkânı açılmadı değil ama Babıali kitapçıların “arastası” oldu.

Kitapçılar, yayınevleri gelip Cağaloğlu’na yerleşince semt, yazarların (her türlü, gazeteci, edebiyatçı vb.) da geçit yeri oldu. Bu, bazı lokantaları da çekti. Kaldı ki Eminönü, Bahçekapı, Sultan Hamamı da yakında. Oralarda zaten iş adamlarına lezzetli yemek sunan lokantalar açılmış. Borsa var, Pandeli, Ege (Havra) var, Konyalı da var. Cağaloğlu’na az daha hesaplı lokantalar açıldı: Vilayet, Konyalı’ydı; etli ekmek, fırın kebabı yapardı. Bahçekapı ile Cağaloğlu arasında çok iyi İstanbul lokantası vardı. Beyti’den ayrılma garsonlar Dörtler’i açmışlardı. Orta yerde “Sofra” vardı. Nuruosmaniye yolunda iyi bir kebabçı vardı ama asıl “Çamlık” güzeldi. Klodfarer’e girmeden solda, apartmanlar arasında bir iç avluda.

Bugün Cağaloğlu dediğimiz bu semt en eski İstanbul’dan beri meskûndü. Bizans’tan yer altında kim bilir neler var. Acımusluk Sokağı’nda ne olduğu bilinmeyen, kaderine bırakılmış bina bir “boş şişe deposu” olarak öyle duruyor. Ankara Caddesi üstünde bazı iş yerlerinin içinde Bizans ve muhtemelen Cenovalılardan kalma duvarlar görebilirsiniz, o yerlere girebilirsiniz. Cağaloğlu

* Prof. Dr. Bilgi Üniversitesi

Çok daha geniş topraklara yayılmış Osmanlı İmparatorluğu bu kadarlık yere sığarken şimdi bunun genişletilmiş olanının İstanbul Valiliği'ne yetmemesi, modern dünyada bürokrasinin nasıl önem kazandığını gösteriyor.

Kız Lisesi'nin bahçe duvarınınsa Byzas'ın yaptırdığı surlardan kalma olduğu söylentisi var ama inanmıyorum.

Semtın adı İtalyan Cigala ailesinden geliyor. Baba Cigala Sicilya taraflarında iş tutan bir kaptan ve korsandı (O tarihlerde bu iki meslek iç içe geçmişti). Oğlu Osmanlılara tutsak düştü. Ancak, nasıl olmuşsa olmuş, tutsak Cigala Kanuni Sultan

Cağaloğlu parlarken de, sönerken de çok uzaklarda alınmış kararların sonuçlarına uymak durumundaydı.

Süleyman'ın ilgisini çekmişti. Müslüman oldu ve Yusuf Sinan adını aldı. "Cigalazade"ydi. Cağaloğlu'nda kendine bir saray yaptırdı. O saray artık yok da, Sevim Burak'ın kitabına başlık diye seçtiği *Yanık Saraylar* ondan mı kalmıştır, bilemiyorum.

Semtte birçok cami de var ama en kayda değer olanı Beşir Ağa Camii ve Külliyesi olsa gerektir. Osmanlı mimarlık tarihinin altın çağında (yani Sinan'ın hayatta olduğu 16. yüzyıl) değil ama gene ilginç bir dönem olan 17. yüzyılda "Barok" döneminde yapılmıştır. Beşir Ağa, bizim tarihteki birçok Beşir gibi, harem ağası, onların başı, Dârüssaâde Ağası idi. Epey devlet entrikasına da karıştı. Sonu iyi olmadı.

Cağaloğlu Meydanı'nda Cezeri Kasım Paşa Camii varmış. Bu, benim hatırlamadığım zamanlarda yıkılmış. Ama görece yeniden yapıldı. Şimdi altında dinî yayınlar satan büyük bir dükkân da var.

Cağaloğlu'nda Sinan da eksik değil. Güzel işlerinden biri olduğunu söyleyebileceğim Rüstem Paşa Medresesi burada. Bu medresenin benzerini

II. Bayezid (galiba şehzadelğinde) Amasya'da yaptırmış. Sekizgen bir bina. Ama Sinan sekizgeni bir kare içine almış ve böylece kazandığı yerlere de ayakyollarını yapmış. Ortada şadırvan, girişe göre sağda dersane ve 21 öğrenci hücresiyle çok yalın ve usta işi bir medrese.

Hadım Hasan Paşa Medresesi, Cağaloğlu Hamamı gibi ilginç, mimari değeri olan binalar da var Cağaloğlu'nda. 19. yüzyıla gelince bunlara yenileri ekleniyor. En önemlilerinden biri İstanbul Erkek Lisesi binasıdır. Bu, başlangıçta okul olarak yapılmamış. Ünlü Düyûn-ı Umûmiye binası bu. Tanzimat'ın ekonomisi borçlanmaya dayanıyordu, desek yeridir. Özellikle de Abdülaziz saltanatında geçen yıllar. Bu borçlar ödenemez hâle gelince borçları verenler alacaklarını alabilmek için gelip böyle bir örgütlenme kurdular. Borçların ödenmemesinin önemli bir nedeni, ödeyecek parayı bulacak iyi bir örgütlenme olmamasıydı. Düyûn-ı Umûmiye bir tür "paralel Maliye Nezareti" gibi çalıştı. İşlevi bitince de okul oldu. Epey görkemli bir bina. Mimarı Alexandre Vallaury'dir. Vallaury Fransız kırması bir Levanten'di ve İstanbul'da Haydarpaşa Tıp Fakültesi (D'Aronco ile birlikte) ve Arkeoloji Müzesi gibi çok önemli binalar yapmıştı.

Eski yayıncılar genel olarak bu işe kitapçı olarak başlardı. Babiali Caddesi'nde, Vilayet'in önlerinden başlayarak, iki sırada da yan yana kitapçılar dizilmişti. Zamanla "yayın" işi dükkâna sığmamaya başladı.

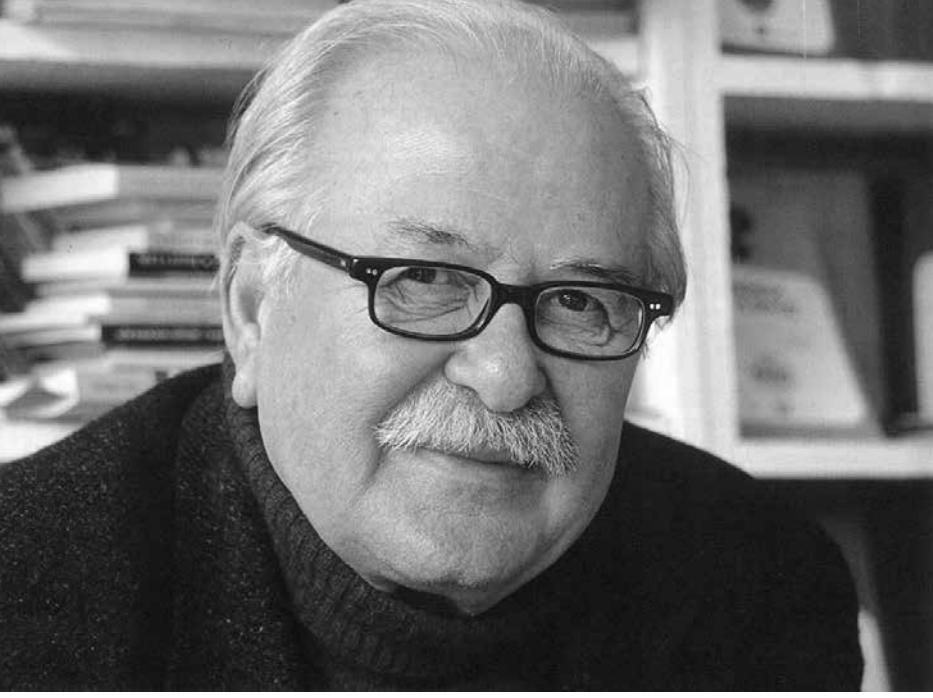
Babiali yapıldığı zaman burası bütün yönetimin yürütüldüğü yer olmuştu ama bu iş uzun sürmemiş, bakanlıklar kurulmuş, kendi binalarına taşınmışlardı. Çok daha geniş topraklara yayılmış Osmanlı İmparatorluğu bu kadarcık yere sığarken şimdi bunun genişletilmiş olanının İstanbul Valiliği'ne yetmemesi, modern dünyada bürokrasinin nasıl önem kazandığını gösteriyor. İlk ayrılanlardan biri şimdi İstanbul Üniversitesi olan Harbiye Nezareti binasına taşınan Harbiye olmuştu. Hariciye Konakları vardı. Cağaloğlu'nda şimdi Millî Eğitim Bakanlığı'nda olan bina da Maarif Nezareti olarak planlanmıştı. Mithat Paşa'nın Emniyet San-

Cağaloğlu Meydanı'nda Cezerî Kasım Paşa Camii varmış. Bu, benim hatırlamadığım zamanlarda yıkılmış. Ama görece yeniden yapıldı. Şimdi altında dinî yayınlar satan büyük bir dükkân da var.

Babiali Caddesi'nde, Vilayet'in önlerinden başlayarak, iki sırada da yan yana kitapçılar dizilmişti. Buradan aşağıya devam ederken Fethi Naci'ye de sık sık uğradım.

dığı hâlâ duruyor. Sultan Aziz'in Midhat Paşa'yı azlederek sadrazam yaptığı Mahmud Nedim Paşa'nın türbesi de Cağaloğlu Meydanı'nda.

Yakın zamana kadar bütün önemli gazeteler buradaydı. *Hürriyet*, Kız Lisesi'nin yanında cadde üstündeydi. *Milliyet*, Nuruosmaniye yolunda, sol taraftaydı. *Dünya ve Akşam*, Acımusluk tarafında sokak içindeydi. *Cumhuriyet* bir bakıma en ilginç olanı; Düyûn-ı Umûmiye'yi geçerek ilerliyoruz. Solda. Uzun zamandır kullanılmayan ve bugünlerde yıkılan ahşap bina İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi binasıydı. Böyle bir tarihî bina gözümüzün önünde yıkılıp gitti. Herhâlde bir şey yapılacaktır, diye düşünmeden edemiyor insan.

Enver Aytekin'in Sosyal Yayınları da buralardaydı. Çeşitli dergilerin büroları da buralarda sağa sola dağılmıştı. Bir "solcu" olarak beni ilgilendiren *Yön* olsun, *Ant* olsun buralarda, sağa açılan sokaklardaydı.

Abdullah Cevdet *İctihad* dergisini çıkarırdı. Onun bu işi yaptığı bina, kapısında eski Türkçe "İctihad Evi" yazısıyla, duruyor. Divanyolu'na çıkarken solda Saatli Maarif Takvimi'nin hazırlandığı bina, gene eskilerden. Buralardan soldaki sokaklara sapacak olursak Çatalçeşme Sokağı'nın oralarda şimdi okul olan Bülbül Tefik Paşa Konağı görmeye değer. 19. yüzyıl zarafeti.

Eski yayıncılar genel olarak bu işe kitapçı olarak başlardı. Babiali Caddesi'nde, Vilayet'in önlerinden başlayarak, iki sırada da yan yana kitapçılar dizilmişti. Zamanla "yayın" işi dükkâna sığmamaya başladı. Herkes işinin boyuna posuna göre daireler tuttu. İşler gündün güne büyüdü. Sanırım, bu nedenle Babiali'de pastane tipi yerler pek fazla görülmedi. Herkes herkesi yayınevinde görürdü. Bunun için dışarıda, pastane gibi bir yerde buluşmak uygun değildi, pratik de değildi. Bir yazar Türbe'nin orada, yani yokuşun başından başlayarak, tanıdığı yayınevlerine uğraya uğraya Sirkeci'ye kadar inmesi kolay ve sık sık yapılan bir işti.

Türbe'ye yakın olan, sıkça uğradığım bir yayınevi Oğuz Akkan'ın kurduğu Cem Yayınları'ydı. İlk Nobel Yayınları diye başlamış, yayın yelpazesini genişletince Cem olmuştu. Oğuz gazetecilikten geliyordu. *Akşam*'da çalışmıştı. Çok düzgün bir insandı.

Enver Aytekin'in Sosyal Yayınları' da buralardaydı. Çeşitli dergilerin büroları da buralarda sağa sola dağılmıştı. Bir "solcu" olarak beni ilgilendiren *Yön* olsun, *Ant* olsun buralarda, sağa açılan sokaklardaydı. Sonraki yıllarda yolum *Milliyet Sanat*'a da sık sık düşmeye başladı. Dergi tabii gazetenin binasındaydı. Ama en sık uğradığım dergi ya da yayınevi *Yeni Dergi* ve De Yayınları'ydı. Memet Fuat her bakımdan beni bu dünyaya sokan ustamdı. Edebiyat ortamının çok kişisiyle de onun yayınevinde tanıştım.

Buradan aşağıya devam ederken soldaki büyük binada Fethi Naci'ye de sık sık uğradım. Naci'yle buluşmanın arkası genellikle meyhanede gelirdi. "Yazar-edebiyatçı" milletinin sıkça "iştilal" ettiği meyhane faslı genellikle Babiali'de buluştuktan sonra başka bir semtte devam ederdi, çoğunlukla Beyoğlu'nda. Cağaloğlu'nda fazla yer yoktu. Bir alternatif Gazeteciler Cemiyeti'nin üst katındaki güzel manzaralı yere gitmekti ya da yokuştan inerek Sirkeci Garı'nın barına. Burada Selahattin Hilav'a ve İslam Çupri'ye rastlamak aşağı yukarı kuraldandı.

Şimdi hatırladığım, bu yıllarda (altmışlar, yetmişler) aslında Babiali hakkında hüküm verilmişti. Yazının başında semtlerin geçirdikleri tarihi sürecin kimi zaman kendi denetiminde olmadığını söylemiştim. Cağaloğlu parlarken de, söylenirken de çok uzaklarda alınmış kararların so-

nuçlarına uymak durumundaydı. İmparatorluğun “yönetim merkezi” hâline gelmesi, 19. yüzyıldaki parlamayı getirmişti (Ama şunu unutmamalı: 19. yüzyıl, sanayileşememiş Osmanlı Devleti'nin şanlı bir dönemi değildir. Onun için örneğin bir Londra hiç olmadı). 20. yüzyılda bunun tersi oldu ve başkent Ankara'ya taşındı. Böylece dinamiği başlatan etken sahneden çekilmiş oldu.

Bu olunca onun yamacında gelişmiş şeylerin de sonunun gelmesi beklenirdi. Ama öyle de olmadı. Gazeteler Cağaloğlu'ndan taşınmak üzere acele etmediler. Onu bırakın, yeni başkente taşınmak üzere de harekete geçmediler. Başkent Ankara olabilir, ama gazete dediğin İstanbul'da yayımlanır. Gazeteler yerlerinden oynamayınca öbür kurumlar da bir taşınma faaliyetine girmediler.

Gazeteler sorunu taşınarak değil, “Ankara Bürosu” açarak çözdüler. Böylece Türkiye gazetecilik kariyerine ve bu işin yaşantısına “Ankara Bürosu” ve “Ankara Büro Şefi” gibi yeni ögeler katılmış

oldu. Ne var ki Babıali birtakım nedenlerle gazetelere yetmemeye başladı. Kentin uzak -ve yeni- semtlerinde camlı binalara göçmeye başladılar. Bunun olması Cağaloğlu'na geri dönülmez bir çentik attı. Bir zaman sonra yayınevlerinin de buradan ayrıldığını gördük. Böyle olunca matbaalar da terk etti. Yayıncılıkla ilgili her şey taşındı. Mahmutpaşa Camii'nin oralardan Yeşildirek, bir mensucat dalgası, boşalan yerleri doldurmaya başladı.

Böylece Babıali ve Cağaloğlu uzunca bir süreden beri oluşturdukları kimliği büyük ölçüde kaybettiler. Peki, kaybolan kimliğin yerine yeni bir kimlik edindiler mi? Böyle bir şey gördüğümü doğrusu söyleyemem. Çoktandır uğramaz oldum. Kent içindeki konumu düşünülürse, yavaş ya da hızlı, turizme ilişkin bir semt olacağını söylemek mümkün. Bu iyi mi olur, kötü mü olur, nasıl gideceğini görmeden bir şey söylemek güç.

Kentler sanki “organik” varlıklar gibi, değişiyorlar.

Abdullah Cevdet *İctihad* dergisini çıkarırdı. Onun bu işi yaptığı bina, kapısında eski Türkçe “İctihad Evi” yazısıyla, duruyor.

NECİP FAZIL VE HAKİKİ ŞEHİRLERE HASRET

Necmettin Turinay*

Kendisi İstanbul'da doğduğu gibi, büyük babasının Çemberlitaş'taki tarihî konağında çocukluk dönemini idrak eden Necip Fazıl'ın, öğrencilik hayatının önemli bir kısmının Boğaziçi sahillerinde geçtiğini biliyoruz. Gene biliyoruz ki Necip Fazıl, Paris dönüşünde sanat ve edebiyat çevrelerinin yanı sıra gazete muhitleriyle de yakın bir ilişki içine girmiş, bilahare Cağaloğlu, Eminönü, Sultanahmet, Divanyolu ve Beyazıt civarında hayatının uzun yıllarını geçirmek durumunda kalmıştır.

Yani İstanbul gazetelerinde yazılar yayınlayan ve *Büyük Doğu* gibi önemli bir dergiyi 1943'ten itibaren tek başına omuzlayan Necip Fazıl'ın vaktinin çoğu, ister istemez şehrin Rumeli yakasında geçiyordu. Nitekim çoğu İstanbulluda olduğu gibi, o da her gün Karaköy-Sirkeci vapurlarıyla karşı sahile kadar uzanmak durumunda kalıyordu. Çünkü Necip Fazıl'ın evi karşıda, Kadıköy tarafında idi. Bu bakımdan Necip Fazıl her gün akşam saatlerinde Üsküdar sırtlarını seyrede seyrede, sabahları da ya gazetede işine ya da kendi dergisi *Büyük Doğu*'ya yetişmek telâşıyla tarihî İstanbul silüetini teşkil eden Ayasofya, Sultanahmet ve Topkapı'yı karşısına alır, öyle gider gelirdi.¹

* Dr. Öğrt. Üyesi TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

1 Nitekim Necip Fazıl 17 Eylül 1943'te ilk sayısını çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinin hazırlık çalışmaları sırasında geçirdiği telaşlı bir gününü bize şöyle anlatıyor: "Her sabah en erken saatlerde Kadıköy vapurundan çıkıp Köprü altında bir hamal kahvesine gidiyor, orada önüme getirdikleri hâlis kahveyi içip o günkü *Çerçevemi* karalıyor, gazeteme otomobile yetiştiriyor, ondan sonra kendi işlerimle, *Büyük Doğu*'yu doğurma işleriyle uğraşıyor, güneş batarken de beynim zonklamalar içinde evime dönüyor ve simsiyah uykumun perdelerini üzerime çekiyorum." Bkz. (Ne mi Var Oğlum, *Son Telgraf*, 20 Haziran 1943)

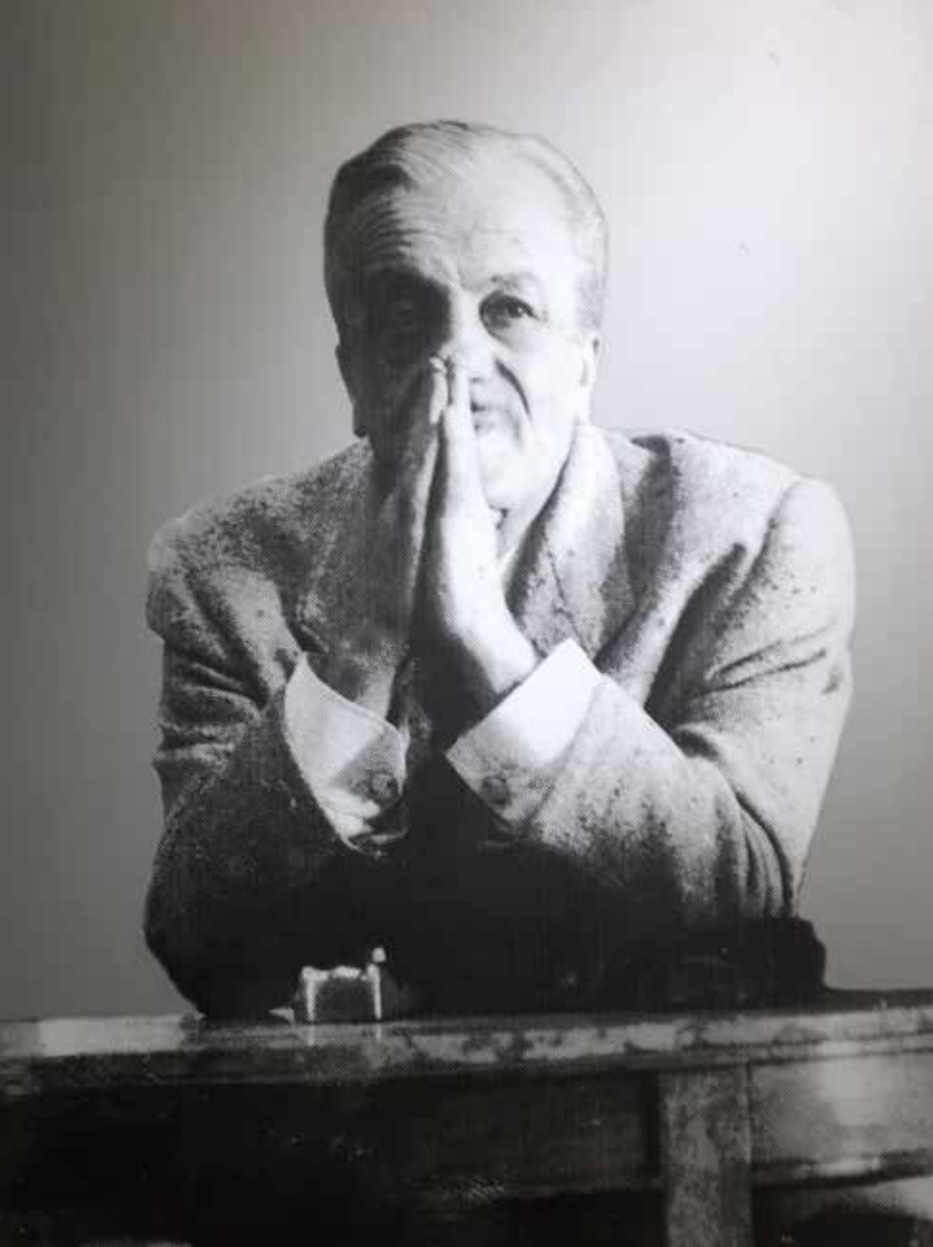
Sizin anlayacağınız, Necip Fazıl her bakımdan İstanbullu idi. Bu şehrin ekmeğini yer, suyunu içer, havasını teneffüs ederdi. Hep bir acelecilik içinde oradan oraya gider gelir, fırsat buldukça da 1959'dan önce Küllük'e, 1960'lardan sonraki adıyla Marmara'ya ya da yeni kurulmuş Aydınlar Kulübü'ne uğrar, bu mekânlarda yazar, şair, gazeteci çevrelerle sohbetler ederdi. Daha ziyade de kendisi konuşur, geniş bir çevre onu dinlemek durumunda kalırdı.

Necip Fazıl ve İstanbul

Hâl böyle olunca da Necip Fazıl gibi büyük bir şairin yaşadığı şehir hakkında neler düşünmüş olabileceği, ister istemez merakı mucip bir soru oluyor. Çünkü tarihi kültür ve medeniyetimizin muhassılası kabul etmemiz gereken bu şehir hakkında Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi önemli şair ve nâsirlerin ne düşündüğünü ve bu konuyla ilgili neler yazdığını yakinen biliyoruz. Ayrıca onların kaleme aldığı her türlü şiir ve yazı, bugün kültür ve düşünce hayatımız bakımından o kadar önemli hâle geldi ki şehir ve medeniyet tefekkürümüzü bütünüyle onların kaleme aldığı yazı ve şiirlere borçluyuz. Dolayısıyla şehir tarihi ve tefekkürünün alabildiğine geliştiği ve neredeyse bir akıma dönüştüğü zamanımızda, Necip Fazıl gibi bir sanatkârın İstanbul hakkındaki düşünceleri her bakımdan önemli hâle gelmektedir.²

2 Necip Fazıl'ın çeşitli tarihlerde İstanbul hakkında yazdığı yazıları oğlu Mehmet Kısakürek tarafından bir araya getirilmiş ve *İstanbul'a Hasret* adıyla güzel bir kitaba dönüştürülmüştür. Adı geçen eserde

Necip Fazıl gibi büyük bir şairin yaşadığı şehir hakkında neler düşünmüş olabileceği, ister istemez merakı mucip bir soru oluyor.

Tabi daha bu tespit cümlelerini kaleme alırken bile, burada “Canım İstanbul” şiirinin hatıra gelmemesi mümkün olmuyor. Şiir muhitlerinde “Çile”, “Sakarya Türküsü”, “Durun Kalabalıklar” ve “Kaldırımlar” derecesinde bir yaygınlığa erişen bu parçada, İstanbul’un gerçek bir güzellik numunesi olarak tezahür ettirildiği meydandadır.

Denizle toprağın kendisinde “visale erdiği” bir şehir! Bunun da ötesinde ahirete perde teşkil eden endamlı servileri, pırlantadan kubbeleri ve yalıların alt katına misafir olmuş oynak suları ile kademe kademe tamamlanan bir şehir! Nice zengin ve anlamlı teşbih ve çağrışımlarla bu şehrin,

Necip Fazıl’ın İstanbul üzerine yazdığı, yetmiş civarında metni bulunmaktadır. İlgili yazılar gruplandırıldığında bunlardan 17’sini 1939’da, 7’sini 1940’da, 6’sını 1941’de, ikisini 1942’de, 21’ini 1943’te, üçünü 1946’da, 5’ini de 1952 yılında kaleme aldığı görülmektedir. Bu yazılar geneli itibarıyla *Haber* (1939) ve *Son Telgraf* (1939-1943) gazeteleri ile kendi dergisi *Büyük Doğu*’da yayınlanmıştır.

pastoral bir tablo olarak ufkumuzdan ziyade, bilakis yüksek tesir gücüyle derûnumuzda teşekkül ettiğini düşünmek daha doğru olacaktır.

Bu parçayı okurken, Necip Fazıl’ın koca bir divan hacmine erisen şiirleri arasında, “Canım İstanbul”a benzeyen başka bir şiirinin bulunup bulunmadığını bayağı merak ediyoruz. Bu merakla da *Çile*’yi baştan sona karıştırmak durumunda kaldım. Bu karışımlarım sırasında Necip Fazıl’ın “Canım İstanbul”a yakın düşen başka bir şiirine tesadüf edemediğimi rahatlıkla söyleyebilirim. Her ne kadar “Karacaahmet” gibi bir şiiri bulunsa ve bazı şiirlerinde “konak, üç katlı ahşap ev” gibi birtakım motiflerle karşılaşılabilirse bile bu durum gene de değişmiyor. Çünkü “Canım İstanbul”da çok farklı, Necip Fazıl’dan alışık olduğumuz şehir algılamasının büsbütün dışında, yeni bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Zira bu şiiriyle Necip Fazıl, belki ilk defa olmak üzere, yaşadığı şehri yüksek bir değer seviyesine yükseltmiş oluyor.

Hâlbuki yakından tanıdığımız Necip Fazıl şiirinde genellikle şehir bir değer, kültür ve medeniyet göstergesi olarak kabul görmez ve bilakis şehir kendinden kaçılması ve uzaklaşılması gereken kaba realitenin remzinden öte bir anlam taşımaz. Necip Fazıl’ın şiirlerinin çoğuna ve özellikle de ilk dönem şiirlerine yerleştiği bu tür temaların sıklığı o dereceye varır ki insanı âdeta şaşırtır desek yeridir.

Nitekim 1926’da “Şehirlerin Dışından” adlı şiirinde şöyle demiyor muydu?

Kalk arkadaş gidelim!
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız,
Dünyayı seyredelim;
Şehirlerin dışından.
.....
Bırak keyfini sürsün
Şehirlerin köleler

Şairin “Mimari” başlığını taşıyan diğer bir beyiti, belki bu açıdan, size biraz daha anlamlı gelebilir:

Fikret nasıl çalışır iç içe bu iklimler?
Nasıl kaynaştırılmış sesler, renkler ve hacimler?
(1936)

Bu beyitte de şairin “mimari” kavramıyla herhangi bir şehirden ve mesela İstanbul’dan söz etmediği aşikârdır. Dolayısıyla bu güzel beyitle şairin, evrenin tâbi olduğu bir düzene ve ahenge vurgu yaptığı daha bir ağırlık kazanmaktadır.

Hakiki Şehirlere Hasret Yaşamak

Üzerinde durduğumuz hususa açıklık getirmek maksadıyla isterseniz biraz daha ilerleyelim ve “Canım İstanbul” şiirinin neşirinden (1962) üç dört yıl önce 1959’da kaleme aldığı şehirle ilgili bir başka beyitine daha dikkat çekelim. “Nur Şehri” başlığını taşıyan bu şiirinde de Necip Fazıl, şehirlere rahatsızlığını dile getiriyor. Beyitte ifade ettiğine göre şairin şehirde yaşamaktan tabanı değil, daha ötede yüreği yarılmıştır. Yani şehirde yaşamının Necip Fazıl’a haz vermediği bir tarafa, büyük bir işkenceye dönüştüğü gibi bir durumla karşı karşıyayız. Dolayısıyla ruha sıkıntı veren bu berzahtan kaçıp kurtulmak icap etmez mi? Onun yolu da şehrin dışına taşmak ve orada bakir tabiatla bir ve bütün hâline gelmekten geçer. Ya da bu dünya şehirlerinin hiçbirine benzemeyen, maddeden ve kesafetten sıyrılmış, hakiki mana/ nur şehirlerine hicret etmekten geçecektir:

Şehirlerde tabanım değil, yüreğim yanık.
Nur şehrine gidelim, yürü çilekeş çarık! (1959)

Hâl böyle olunca “Canım İstanbul”un, Necip Fazıl’ın bildiğimiz şiir çizgisinin dışında teşekkül ettiği daha iyi anlaşılıyor mu? Bu şiirinde Necip Fazıl İstanbul’u o kadar yüceltiyor, o kadar yüceltiyor ki ilk defa ve bir istisna olarak şehri, gerçekten yüksek bir değer seviyesine yükseltiyor. Daha ötede de eskiden şehirlere bunalan, sıkılan ve şehirden bir an evvel kaçıp kurtulmak isteyen şair, neredeyse ruhunun ihtiyacını duyduğu hakiki şehri bulmuş gibi bir hava veriyor:

Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar,
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim;
Çiçeği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale;
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misâle.
İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım...
İstanbul,
İstanbul.

Bazılarınca “aşırıya kaçmak” olarak yorumlansa bile “Canım İstanbul” ile Ahmet Hamdi Tan-

pınar’ın “Bursa’da Zaman”ı arasında kurduğum bir alakaya burada temas etmeden yapamayacağım. Bilindiği gibi Tanpınar’ın “Bursa’da Zaman”ı, onun şiirleri arasında çok farklı bir noktada durur.

Ayrıca Tanpınar’ın “Bursa’da Zaman” gibi daha başka şiirler kaleme almayışı üstadı Yahya Kemal’in izinden gidiyormuş, onu örnek alıyormuş gibi bir intibaya yol açmak istemeyişiyile izah edilmektedir ki biz bu görüşe hiç mi hiç katılmıyoruz.

Bu mütalaa doğru veya yanlış kaçmış olabilir. Fakat burada bize düşen, aynen nesirlerinde olduğu gibi Tanpınar’ın, daha böyle nice güzel şiirler yazmasını arzu etmek olabilirdi. Fakat ne yazık ki Tanpınar’ın 1940’lardan itibaren şiire olan şevki iyice kırılacak, özellikle de Garip hareketinin doğduğu bozgun havasında bu şiirin bütün nirengileri altüst olacaktır.

İşte Tanpınar’ın “Bursa’da Zaman”ı, kendi şiir çizgisinde nasıl “tek ü تنها bir kumuş” olarak kalmışsa Necip Fazıl’ın “Canım İstanbul” şiirinin de

benzer bir kaderi vardır. Aynen Tanpınar’ın yaptığı gibi Necip Fazıl da bu tarz bir şiiri bir defa denedi ve arkasını bir daha getirmedi. Nitekim 1963’ten itibaren ara ara yazdığı naif şiirleri arasında “Canım İstanbul” a benzeyen veya onu hatırlatan her hangi bir parçasına tesadüf edilmemektedir.

Hâl böyle olunca Necip Fazıl’ın genel şiir çizgisinin dışında teşekkül eden böyle bir denemeye niçin başvurduğunu, haklı olarak sorgulamak durumunda kalıyoruz. Gerçekten, şiire ilk başladığı yıllardan itibaren şehre ve insan eliyle inşa edilmiş, madde ve hacme bürünmüş hemen hiçbir değere prim vermeyen Necip Fazıl’ın, aynen eski büyük mutasavvıflarda olduğu gibi, kendini bu dünyada sürekli gurbette hissedenden ve hakiki güzellik namına ne varsa öbür âlemde ve ötelerin ötesinde arayan tavrı ile bu şiir arasındaki çelişkiyi anlamak gerekmektedir. Ayrıca “Canım İstanbul” üzerine biraz daha eğilecek olursak bu şiirde şairin İstanbul’u, “zamanı ve mekânı aşmış gelen ebedi bir sevgili”ye dönüştürdüğü, çoğu şiirlerine hâkim olan, ruha kasvet ve sıkıntı veren şehre muhalif temalardan bütünüyle sarfınazar ettiği ve daha ötede de gene ilk defa olmak üzere şehri tarihî tekevünüyle bir bütün olarak telakki ettiği anlaşılır. Yani bu şiirde tarih, tabiat, coğrafya, iklim, zaman vs. hemen her unsur İstanbul etra-

Necip Fazıl’ın çeşitli tarihlerde İstanbul hakkında yazdığı yazıları *İstanbul’a Hasret* adıyla bir araya getirildi. Adı geçen eserde Necip Fazıl’ın İstanbul üzerine yazdığı, yetmiş civarında metni bulunuyor.

ında yeni bir terkibe dönüşür; zaman ve mekân, mesafeleri aşıp gelen ebedi bir sevgili gibi tesirler üretir Necip Fazıl üzerinde.

Türkiye'yi Saran Yeni Bir Yahya Kemal Rüzgârı

Kuşkusuz böyle bir şehir algılaması, bildiğimiz Necip Fazıl şiiri için yepyeni bir durumdur ve bu tür bir yaklaşım bizi ister istemez, Yahya Kemal şiiri ile “Canım İstanbul” şiirini bir arada mütalaa etmeye sevk eder. Çünkü şehri bir kültür ve medeniyet değeri olarak ele almanın, onu bir kadın güzelliğiyle eşleştirerek ebedi bir güzellik numunesine dönüştürmenin patenti Türk edebiyatında sadece ve sadece Yahya Kemal’e ait bir özelliktir.

Onun için kendi şiir telakkisi açısından; fırsat buldukça Yahya Kemal’i eleştiren ve çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinde Yahya Kemal için edebiyat mahkemeleri tertip ederek onu yargılamaktan geri durmayan Necip Fazıl’ın, 1962 yılında “Canım İstanbul” gibi yeni ve farklı bir şiir kaleme almasının sebebi üzerinde önemle durmak ve buna bir izah getirmek de icap eder.

Kendisiyle yapılan sohbet ve mülakatlarda “Canım İstanbul” hakkında Necip Fazıl’ın nasıl bir izah geliştirdiğini bilemediğimiz için, burada ister istemez şiirin yayınlandığı yıl veya yıllara ait sanat edebiyat aktüalitesinden hareketle bir şeyler söyleme imkânı bulabileceğiz. İlk elde de adı geçen şiirin yazıldığı sıralarda Yahya Kemal’in artık hayatta bulunmadığını söylememiz iktiza edecektir.

Bu arada Türkiye’nin kademe kademe 1960 İhtilali’ne doğru hızla ilerlediği ve yayınına devam eden *Büyük Doğu*’nun geçmiş dönemlerinden farklı olarak muhafazakâr-milliyetçi bütün kalem-

leri bünyesinde toparladığı bir sırada vefat eden Yahya Kemal (1 Kasım 1958) etrafında, canlı bir aktüalitenin teşekkül ettiğini belirtmemiz lazım gelecektir. Nitekim 1960’lara yaklaşan bu yıllarda, gazetelerin yanı sıra hemen bütün kültür-sanat dergileri de Yahya Kemal’e geniş geniş sayfalar ayırıyor, bir kısmı *Büyük Doğu*’da da yazan nice bilim adamı, tarihçi ve edebiyatçılar bir araya gelerek Yahya Kemal’i Sevenler Derneği’ni kuruyordu. Bundan başka İstanbul’un Fethi’nin 500. yıldönümü çerçevesinde teşekkül ettirilen İstanbul Fetih Cemiyeti’ne bağlı Yahya Kemal Enstitüsü kuruluyor ve bu enstitü tarafından fevkalade kaliteli bir *Yahya Kemal Mecmuası* neşredilmeye başlanıyordu. Adı geçen enstitünün ve *Yahya Kemal Mecmuası*’nın müdürlüğünü yürüten rahmetli Nihat Sami Banarlı da gene bu yıllarda devrin büyük gazetelerinden *Hürriyet*’te İstanbul, tarih, medeniyet, şiir ve özellikle de Yahya Kemal’i merkeze alan fevkalade muhtevalı yazılar yayınlıyordu. Anlayacağınız, 1958’den itibaren bütün Türkiye’yi kucaklayan yeni bir Yahya Kemal rüzgârı hemen her tarafta kendisini hissettiriyordu.

Yahya Kemal ile Sulh Gibi Bir Şey

İyice yaklaşan 27 Mayıs İhtilali sebebiyle Necip Fazıl’ın bu tür gelişmelere yeterli alakayı gösteremediği sanılmamakla beraber, yayını sürdürdüğü *Büyük Doğu* vasıtasıyla Yahya Kemal’e ve İstanbul’a yönelik bu canlı alakanın büsbütün dışında kaldığı da iddia edilemez. Nitekim 27 Mayıs İhtilali’nin olumsuz şartlarına rağmen Yahya Kemal ve İstanbul etrafındaki bu canlı edebiyat ve düşünce faaliyeti her geçen gün artış kaydediyor, 1961’den itibaren de kademe kademe Yahya Kemal’in eserleri yayınlanıyordu. Kendi sağlığında hiçbir eseri yayınlanmadığından devamlı eleştiri-

Necip Fazıl’ın vaktinin çoğu, ister istemez şehrin Rumeli yakasında geçiyordu. Nitekim çoğu İstanbul’da olduğu gibi, o da her gün Karaköy-Sirkeci vapurlarıyla karşı sahile kadar uzanmak durumunda kalıyordu.

len Yahya Kemal *Kendi Gök kubbe* (1961), *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (1962), *Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş* (1963) ve hemen ardından yayınlanacağı ilan edilen *Aziz İstanbul* (1964) gibi eserleriyle fikir ve sanat camialarında kendi sağlığında bile mahzar olamadığı yüksek kabullere muhatap oluyordu. Tabii bu arada Ahmet Hamdi Tanpınar (24 Ocak 1962) ve Abdülhak Şinasi Hisar (3 Mayıs 1963) gibi İstanbul üzerinde titreyen ve eserlerinde İstanbul'a ait sayısız güzelliği anlatıp duran iki büyük nesir üstadının vefatını ve bu vefatları takip eden aktüaliteyi de buraya ilâve etmek gerekebilir.

İşte Necip Fazıl'ın "Canım İstanbul" şiiri, Yahya Kemal üzerindeki çalışmaların hayli yoğunlaştığı, eserlerinin birbiri peşi sıra neşrinin gerçekleştirildiği, daha ötede de çerçevelerini Yahya Kemal'in belirlediği insana, topluma, tarihe ve dolayısıyla İstanbul'a ait bir tefekkür ve estetiğin ortak bir kültüre dönüştüğü böyle bir dönemde ortaya çıktı. Yoksa Necip Fazıl'ın durduk yerde, Yahya Kemal tarzını hatırlatan "Canım İstanbul" gibi bir şiir kaleme almasını başka türlü nasıl izah edebiliriz?

Burada ayıca Necip Fazıl'ın ihtilal dönemindeki hapis hayatı ile bu ihtilalin kendi üzerinde bıraktığı tesirler bakımından da bu şiire yaklaşılabılır. Fakat bunu şimdilik gerekli görmüyoruz.

Necip Fazıl'ın "Canım İstanbul" şiiri, Yahya Kemal üzerindeki çalışmaların hayli yoğunlaştığı, eserlerinin birbiri peşi sıra neşrinin gerçekleştirildiği, daha ötede de çerçevelerini Yahya Kemal'in belirlediği insana, topluma, tarihe ve dolayısıyla İstanbul'a ait bir tefekkür ve estetiğin ortak bir kültüre dönüştüğü bir dönemde ortaya çıktı.

Necip Fazıl ve Şehir: Canım İstanbul

Necip Fazıl'ın şiirleri arasında en farklı olanı, daha da önemlisi okunduğu andan itibaren insanın üzerinde "Yahya Kemal yolunda söylenmiş bir şiir" intibai bırakamı kuşkusuz "Canım İstanbul" şiiridir. Koca bir cilt teşkil eden *Çile* adlı eserinde hiçbir şehri tasvire ve şiirleştirmeye kalkışmayan, daha ötede şehirde yaşamaktan dolayı devamlı rahatsızlığını dile getiren bu büyük şairin İstanbul için kullandığı "canım" tabiri, bu bakımdan önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir.

Nitekim Necip Fazıl'ın daha şiirine başlarken kurduğu şu iki mısra, onun "canım" tabirini niçin kullandığını açıkça ortaya koymaktadır:

Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar,
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.

Kaldı ki İstanbul için söylenen bu güzel beyit, ayrıca şu hususu ortaya koymuyor mu? Necip Fazıl, şiirini meydana getirirken sanıldığı aksine etrafını kuşatan bin bir objeden yola çıkmıyor. Ayrıca burada İstanbul ile şehri bize anlatan şair arasında tam bir çakışma ve özdeşleşme söz konusu. Daha yerinde bir ifade ile asıl olan, şehirden ziyade şairin bizatihi kendisi! Şairin müphem ve akışkan ruh âlemi bir kalıpta donduruluyor, sonuç olarak da "İstanbul" dediğimiz bu muhteşem tablo ortaya çıkıyor. Dolayısıyla şairin karşısında muh-

teşem bir tablo hâlinde seyrettiği şehir güzelliği, dikkat edilirse Necip Fazıl'ın "kendi beni"nden bağımsız bir varlık olarak algılanmıyor. Yani o tabloyu seyreden Necip Fazıl ile seyredilen İstanbul aynı şey olup çıkıyor.

Aynen Mevlana'da Olduğu Gibi

Bu özelliği dolayısıyla "Canım İstanbul"un, Necip Fazıl şiirinin bir başka yanını daha açığa vurduğuna, burada işaret etmemiz yerinde olur diye düşünüyorum. Necip Fazıl'da şiirin dıştan gelen bir uyarma ile ortaya çıkmadığı, çevremizde veya tabiatla karşılaştığımız herhangi bir durumun bizdeki şiir duygusunu harekete geçirmede, aksine kendi benimizde bir iç tazyik veya magma hâlinde mevcut olan şiir duygusunun, kendini açığa vurmaya ihtiyacıyla nesne veya objeleri aracı (gösterge) olarak kullandığı gerçeği!

Nitekim Mevlâna'nın ve nice büyük klasik şairlerimizin, şiiri veya aşk duygusunu izahları bu yoldadır. Mevlâna, *Fihima fih* adlı eserinde mealen şöyle demiyor muydu?

İçimizdeki aşk, şiir duygusu, bizim dışımızdaki nesnelere, herhangi bir güzellikten ve mesela kadından yansımaz bize. Bizdeki aşkı ve şiir duygusunu doğuran veya harekete geçiren asla bunlar olamaz. Zira biz, içimizde mevcut olan aşk ve sevgi

Yahya Kemal
Mecmuası'nın
müdürlüğünü yürüten
Nihat Sami Banarlı
bu yıllarda devrin
büyük gazetelerinden
Hürriyet'te İstanbul,
tarih, medeniyet, şiir
ve özellikle de Yahya
Kemal'i merkeze alan
fevkalade muhtevalı
yazılar yayınlıyordu.

hisleriyle dopdolu bir hâlde doğarız. Bu aşk, vakti zamanı gelince yahut da kendini açığa vurmak ve dile dönüştürmek ihtiyacını duyduğu bir anda, muhatabını veya objesini arar, bulur.

Dolayısıyla Necip Fazıl'ın Yahya Kemal şiirine yönelttiği eleştirinin temelinde az çok böyle bir düşünce yattığını söylememiz gerekir. Fakat Necip Fazıl bunu doğrudan söylemek yerine, Yahya Kemal şiirinin tasvirde ve peyzajda kaldığını iddia eder ki bize göre onun asıl maksadı doğrudan doğruya şiirin tekevünüyle ilgili bir meseledir. Hâl böyle olunca "Canım İstanbul" şiirinde Yahya Kemal'den yansıyan taraf nedir veya ne olabilir? Asıl onun üzerinde durulması icap eder.

Yahya Kemal-Necip Fazıl Zıtlığı

Burada söylenebilecek ilk husus, Necip Fazıl şiirinin daha başından itibaren çok sık kullandığı şehir karşıtı temaların, bu şiirde askıya alınması hadisesidir. Çünkü çoğu şiirinde karşılaştığımız bu tür temalar, Necip Fazıl şiirinin başat öğeleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla şehri, hatta bütün şehirleri olumsuzlama temeline dayanan bu tür bir düşünce biçiminin, Necip Fazıl'ın kendi tecrübesinin ürettiği bir sonuç olmayıp, tam aksine tahsil yıllarında edindiği birtakım felsefi kanaatlerden, ya da okuduğu Batılı bazı sanatçı ve düşünürlerden yansıyan bir algılama biçimi olduğu aşikârdır. Daha doğrusu Batılı simbolistlerden sürüp gelen bir algılamadır bu.

Yeri gelmişken hemen ifade edelim ki Yahya Kemal bu noktada Necip Fazıl'dan daha farklı bir çizgi üzerinde ilerler. O daha ziyade edindiği bilgi ve kanaatleri, yaşadığı hayatla ve tarihî tecrübelerimizle eşleştirmekten yana gözüktür. Bu yönüyle Yahya Kemal, geçen asrın aydınları arasında çok farklı bir noktada durur ve her bakımdan üzerimizde yüksek bir sağduyu tesiri üretmekten geri kalmaz. Bunun içindir ki onun şiirinde, bizim üzerimizde fantezi tesiri bırakabilecek ya da kendi gerçeklerimizle telifi kabil olmayacak temalara asla yer verilmez.

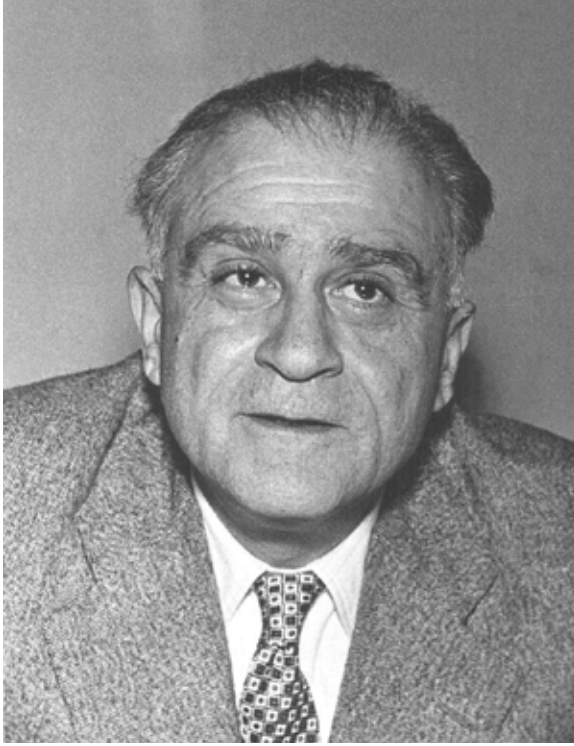
Asıl konumuza dönecek olursak Necip Fazıl'ın görünmeyen ve müteal olanın peşinde ilerleyen şiiri, ister istemez aynen büyük mutasavvıflarda olduğu gibi, maveraî hisleri tespit ve ifade temelinde gelişecek demektir. Çünkü Necip Fazıl için perdenin değil, perdenin ötesinde olanın şiiri yazılabilir. Daha ötede de gözümüzle müşahade ettiğimiz bu âleme, mesela bir şehre veya İstanbul üzerine çoklarının yaptığı gibi şiirler kurmak! Böyle bir deneme, aklın ve havsalanın alabileceği bir şey değildir Necip Fazıl için.

Bir Şiiri Ayrıştırmayı Denemek

Fakat netice olarak da işte, "Canım İstanbul" gibi bir şiir duruyor karşımızda. Dolayısıyla Necip Fazıl şiirinin "Canım İstanbul" üzerinden gerçekleştirdiği bir dönüşümü, makul bir izaha kavuşturmak da her bakımdan önemli hâl gelmektedir. Hem de bu dönüşümü alabildiğine somut, teknik bir izaha aktarmak faydalı olacaktır diye düşünüyoruz.

Bize göre bu dönüşüm şöyle cereyan etmektedir:

Necip Fazıl kendi içinde doğan bir şiiri, şimdiye kadar nasıl Sakarya Irmağı, herhangi bir otel odası, meçhul bir şehrin kaldırımları, takvimde gördüğü bir deniz, üç katlı ahşap ev ya da şehirlerin dışındaki bakir tabiat üzerinden boşaltıyorsa; bu şiirinde de şimdiye kadar hemen hiç başvurmadığı bir denemeye girişiyor ve içindeki şiiri aynen yukarıdakilerde olduğu gibi İstanbul'u, yani şehre ait birtakım göstergeleri aracı kılarak tezahür ettirmeye kalkışıyor. Yani şimdiye kadar daha ziyade Yahya Kemal'in, bir parça da Ahmet Hamdi Tanpınar ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın kullandığı materyal ve göstergeler üzerinden hareket ediyor. Hadiseye böyle yaklaşıncı "Canım İstanbul" şiirinde öne çıkan dil kullanımlarını, göstergeleri, tek tek belirlemek hiç de zor olmayacaktır: Şiirde mevcut olan hangi gösterge ve temalar Necip Fazıl'ın kendi şiirinden gelmektedir, hangileri Yahya Kemal'i çağrıştırmaktadır gibi.

Ahmet Hamdi Tanpınar ve Abdülhak Şinasi Hisar İstanbul üzerinde titreyen ve eserlerinde İstanbul'a ait sayısız güzelliği anlatıp duran iki büyük nesir üstadıydı.

Canım İstanbul'da Tarih Teması

Ayrıca bu şiirde bir de tarih meselesi karşımıza çıkmaktadır. Şehri hem yaşadığımız bir anın içinde hem de geçmiş uzun bir tarih olarak algılamamız bakımından. Zira Necip Fazıl'ın şiirinde, Yahya Kemal'de olduğu gibi, tarih duygusu fazla bir yer işgal etmezdi. Nitekim *Çile*'de karşılaştığımız "Yunus Emre", "Köroğlu", "Zeybek" gibi şiirlerin yazılış amacı da daha başkadır ve tarih duygusu uyandırmakla da bunların uzak yakın bir alakası kurulamaz. Bu tür şiirler daha ziyade kendi düşünce biçiminin ve örnek kahramanlar ihtiyacının ürettiği bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Her ne kadar Necip Fazıl özellikle 1960'lardan sonra tarihe yönelmiş ve birtakım tarihî eserler kaleme almış olsa bile bu yönelişin onun şiiriyle herhangi bir alakası kurulamaz. Tarih daha ziyade onun fikir, politika ve mücadele tarafını ilzam eden hususlar arasında yer alır. Fakat daha önemli olanı ise şurasıdır:

Necip Fazıl şiirinin geçmiş zamanın hatırlanmasına dayalı olarak doğmadığını, bilakis yaşanan bir anın içinde, ani bir idrak yükselmesi biçiminde bu şiirin doğduğunu bilmem söylemeye gerek var mıdır?

Şehirle ilgili gösterge ve temaların yanı sıra "Canım İstanbul"un tarihsel zamanla iç içe olarak okunması da her bakımdan önemli bir farkı ortaya koyar. Şiir ve tefekkür hayatımızda Yahya Kemal'den itibaren görmeye başladığımız böyle bir idrak biçimi, işte Necip Fazıl için böylesine

bakir bir denemeye vesile teşkil etmiştir demek gerekiyor. Daha doğrusu da iki farklı şiir anlayışı bir araya gelmiş, buradan da "Canım İstanbul" gibi enteresan bir terkip meydana çıkmıştır.

Bütün bu söylediklerimize rağmen de Necip Fazıl'ın, "Canım İstanbul"la kendi içinde besleyip büyüttüğü bir şiiri kaleme aldığını unutmamak icap eder. Çünkü Necip Fazıl gibi bir şiir dehasına da ancak böylesi yaraşır. Fakat sahibi olduğu felsefi bir nazariyeden yansıyan ve âdeta şairde aşırı bir saplantıya dönüşen şehri olumsuz değerlerin yığınağı gibi görme ve algılama biçimi, işte bu şiir vasıtasıyla ilk defa askıya alınmış oluyor. Demek ki düşünme biçimimizdeki herhangi bir değişiklik, doğrudan görme biçimimize yani bakış açımıza da tesir edebilmektedir.

Şiir Dili ve Sözlüğü

Bu şiir vesilesiyle söylenebilecek bir başka husus da şudur: Nirengileri teşekkül etmiş ve kendine mahsus bir şiir diliyle temayüz eden şairlerde karşılaştığımız en ufak bir sapma, derhal göze çarpmaktan geri kalmamaktadır. Onun için güçlü ve büyük şairlerin "şiir dilini nasıl oluşturdukları" üzerinde önemle durmak gerekir. Onlar öyle yaparlar ki o büyük şiirlerini tek bir "ana tema" ve on-on beş gösterge etrafında döndürür dururlar. Bu gizli ve derin tekrarlardan da ilgili şairin kendine mahsus şiir dili ve sözlüğü oluşur. Bu lügatten ne bir alıntı, ne de bir çalıntı asla mümkün değildir. Çoğu büyük şairin yaygın tesirlerine rağmen gene de takipsiz kalışları ancak böyle izah edilebilir.

BABIALİ'DE ADIM ADIM

Fahri Aral*

Bir zamanlar, bugün artık eski bir deyişle yitip giden birinin arkasından söylendiği gibi âdeta “kendi gitti ismi kaldı yadigâr” bir semt hâline gelen Babialı’yi bir baştan bir başa adımlamak hiç te zor değildi. Hele Osmanlı döneminde devlet yönetiminin merkezi olmuş bu semtin ta Çemberlitaş’tan Divanyolu’ndan başlayıp, Cağaloğlu üzerinden Sirkeci’ye kadar uzanan sokaklarını, caddelerini arşınlamak; semte dağılmış konaklarında yaşayan bürokratlar, gazete idarehanelerinde, matbaalarında çalışan gazeteciler, semtin esnafı ve aylakları vb. için günlük sıradan bir gezintiydi.

Bir Babialı emekçisi Orhan Koloğlu’nun yaptığı tanımlama bugün geçerli mi? “Babialı artık yok, ama ruhu yaşıyor...” Babialı’nın son yıllarını 60’lardan itibaren yaşayan biri olarak, bugün bu ruhun da korunmadığına, belki de korunmak istenmediğine inananlardanım. Üstelik bu ruhu yaşatmak için ufukta görünen hiçbir çaba da yok, ne medyada tekelleşmenin en uç örneğini vermekte olan gazeteler ne de zaten artık güçleri kaybolmuş, zar zor ayakta duran mesleki kuruluşlar...

1880’lerde ilk kez *Ceride-i Havadis*’te gazeteciliğe başlayan Ahmet Rasim’in “Matbuat Meydanı” diye tanımladığı eski Babialı’nın “kalem ehli” bugün yok artık. Üstad’ın sıraladığı kalem ehlerinden, “meşhur edip ve mümtaz şahsiyetler”, “meşhur şairler”, “başmuharrirler”, “muharrirler”, “makale yazarları”, “mütercimler”, “başkalarının yazılarını kendisininmiş gibi gösterenler”, “her yerde ceplerinde okunacak şiir bulunanlar”, “sarık ve kalemi hamillerle meyhanede oturanlar”, “dervişler”,

“manzume ve kasidelerin şerh edicileri”, “sene başı şairleri”, “şarkıcılar” ve ilah...

Üstad’ın tanımladığı bu kişilerin, farklı biçimlere bürünerek 80’lerin ortalarına kadar yaşadığını söyleyebiliriz. Ama sonra her şey bıçak gibi kesilerek ortadan kayboldu. Bu âlemin son temsilcileri ya bir köşeye çekilip semti arşınlamayı bıraktı ya da İkitelli’nin plazalarında mesleği başka türlü icra etmeye başladı.

“Babialı Artık Yok, Ama Ruhu Yaşıyor” mu?

Babialı, aslında kelime olarak “yüksek kapı” anlamına gelmektedir. Bir anlamda Osmanlı Devleti’nde sadaret yani başbakanlık makamını tanımlayan bu kelimeyi Batılılar da doğrudan çevirerek diplomatik literatürde kullandı. Fransızlar “Porte Sublime”, İngilizler “Sublime Porte” Almanlar da “Hohe Pforte” biçiminde kullandıklarında ise doğrudan Osmanlı yönetimini kastediyorlardı.

Babialı’nın özellikle Türkçe basının merkezi hâline gelmesi 1870’li yıllardan sonradır. İlk Türkçe gazete ve dergilerin yayınlanmaya başlaması, o yıllarda yabancı dillerde -Fransızca, Rumca, Ermenice ve Yahudice- yayının merkezi olan Galata ve Beyoğlu’nun dışında bir merkezi zorunlu kılınmıştı. Diğer yandan basını denetimi altında tutmak ve sansür uygulamalarını daha rahat uygulamak isteyen Osmanlı yönetimi de Türkçe basının Babialı’de yerleşmesinden yanaydı.

Babialı kelimesi, Osmanlı döneminde hem devlet yönetimi hem de genel olarak “matbuat”la eş anlamda kullanıldı. Cumhuriyet döneminde ise devlet ve hükümet yönetimine karşılık olarak

* Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları Genel Yayın Yönetmeni

1880'lerde ilk kez
Ceride-i Havadis'te
gazeteciliğe başlayan
Ahmet Rasim'in
"Matbuat Meydanı"
diye tanımladığı eski
Babıali'nin "kalem ehli"
bugün yok artık.

tüm dünyada olduğu gibi başkent kavramı yani Ankara yerleşirken; Babıali 20. yüzyılın sonlarına kadar basın fiziki olarak merkezi kaldı. Son yıllarda tüm gazetelerin İkitelli'ye taşınmasına ve ayrı bir "medya" kavramı oluşmasına rağmen 200 yıllık tarihimizin bu anlamlı kelimesi hâlâ günlük hayatta, konuşurken, tartışırken, yazarken vb. bü-yüsünü korumaktadır.

Adım Adım "Yokuş Yukarı"

Şimdi bunları bir yana bırakıp, son dönemlere kadar "Babıali'ye ve Cağaloğlu'na gitmek, inmek ya da çıkmak" gibi deyimlerle tanımlanmış olan "yokuş"u Sirkeci'den başlayarak tırmanmaya başlayalım. Geçmişe baktığımızda bunun için başlıca rehberimiz Reşat Ekrem Koçu'nun o eşsiz *İstanbul Ansiklopedisi* olacaktır. Elbette ki o dönemler için Ahmet Mithat Efendi'den Ahmet Rasim'e, Ahmet İhsan'a; Sermet Muhtar Alus'tan Sadri Sem'a'ya; Hüseyin Cahit'ten Yusuf Ziya Ortaç'a, Necip Fazıl'a, Bedii Faik'e ve Çetin Altan'a kadar uzanan sayısız kaynak var, ancak bunların arasında Koçu için Babıali'yi adım adım tüm ayrıntısına inerek, hoş üslubuyla anlatan tek yazar diyebiliriz.

Sirkeci'den Cağaloğlu Meydanı'nı geçtikten sonra caddenin Divanyolu ile kesiştiği yerde tamamlanacak güzergâhımız, bugün eskisi gibi değil. Bırakın 40'lı, 50'li yılları neredeyse 90'lı yılların dahi izleri kalmadı. Bazıları da bilerek yok ediliyor; tıpkı *Hürriyet* gazetesinin yıllarca mekân

tuttuğu binanın bir halı şirketine satılmasından sonra kapının girişinde yer alan ve âdeten son 40, 50 yıllık Babıali'nin simgesi olmuş kabartmanın sökülmesi gibi...

Her neyse, biz yine de bazı şeyleri daha dün-müş gibi anlatıp olayları, binaları ve kişileri gözümüzde canlandırmaya çalışacağız.

Sağ Kaldırımdan Adımlamaya Başlıyoruz

Vilayet binasına doğru ilk adımlarımızı attığımızda sağ tarafta 60'lı yılların sonuna kadar var olan iki katlı İstanbul Lokantası bulunurdu ki, daha önce burada Ahmet Rasim'in çok sevdiği Steinberg (o günlerin deyişiyle Ştaynburg) bira-hanesi varmış. Buralarda sağlı sollu birçok içkili lokantanın, ayakçı meyhanesinin bulunmasının nedeni de akşama doğru aşağı doğru inmeye başlayan gazetecilerin, esnafın ve Babıali çalışanlarının eve gitmeden önce "bir tek" atacakları son durak olmasıydı.

Dönemin lokantaları arasında yukarıya doğru solda Anadolu, Ege (Düne kadar Eminönü Meydanı'na çıkarken bodrumvari bir yerdeydi), Manastır, Merkez; köfteciler arasında Filibe ve Rumeli'yi sayabiliriz. Yüzyılı aşkın bir geçmişi olan Filibe Köftecisi, şimdi zorunluluktan dolayı cadde üstünden yan sokağa taşınmış, köklü bir aile işletmesi olarak beşinci kuşak mensupları tarafından yönetiliyor. 60'lı yıllarda soldan biraz daha yukarıda köşede kara sevdaya tutulmuş, yanık sesiyle sürekli türkü çığırın, başta Yaşar Kemal olmak üzere gelen geçen tüm yazar ve gazetecilerin takıldığı gazete bayisi Ordulu Sait'i de unutmadan geçmeyeyim.

Sağ kaldırımdan yukarıya doğru yürüdüğümüzde eski Anadolu tüccarlarının yılda bir iki kez gelip, alışveriş ettikleri Aşir Efendi Caddesi'ne girmeden devam edelim. Koçu'ya göre sağda Basiretçi Ali Efendi'nin *Basiret* adlı gazetesinin satış yeri, yanında sırayla Kanaat Kütüphanesi, 70'li yılların sonuna kadar var olan Semih Lütfü Kitabevi, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kütüphanesi ve Ece Ajandası'nı basan Afıtab Kırtasiye ile İnsel Kitabevi bulunurdu. 60'lı yılların başında biraz arkada kalmış binada Alaaddin Tiritoglu'nun şaibeli Sosyalist Partisi'nin merkezini de hatırlıyorum.

Birkaç adım sonra bir zamanlar kapısında şimdi müzayedelerde bile rastlamanın zor olduğu *İstanbul Ansiklopedisi*'nin değişik ciltlerinin tek tek sergilendiği (Ben de bazı ciltleri buradan cildi 10 liraya satın almıştım) Reşit Efendi Hanı'na sağdaki bir kapıdan girdiğimizde kendimizi bir avluda bulacağız ki, burası bir zamanların Vakit Yurdu olup Cumhuriyet döneminin ünlü gazeteci kardeşleri Hakkı Tarık ve Asım Us'un *Vakit* ga-

zetesini çıkardıkları yerdir. Burada *Haber ve Son Dakika* gazeteleri de yayınlanmıştır. Etrafı yıkık bir binayla çevrilmiş avlunun solunda elle dizgi yapıp, pedallı makinasıyla antetli zarf ve kâğıt basan Artin Usta'nın (Karakaş) matbaası vardı. Ne var ki bir kaç yıl önce yokuşu çıkarken büyük avlu kapısının zincirlendiğini gördüm. Artin Usta da çoğunu kendi ağzından dinlediğim hatıralarıyla bu dünyaya veda etmişti.

Bir keresinde avlunun sağındaki bir müştemilatta son yıllarını yokluk içinde geçiren Osmanlı'nın son büyük hattatı Hattat Hamit Efendi'den (Aytaç) bahsederken onun ne kadar büyük bir sanatçı olduğunu, her akşam yaptıkları sohbetleri, özellikle Hamit Efendi'nin çakırkeyif olunca davudi sesiyle terennüm ettiği musiki eserlerini unutamadığını anlatmıştı. 60'lı yıllarda Hamit Efendi'nin her gün akşama doğru elleri arkasında, öne eğilmiş, kamburu çıkık, dudakları sarkık, yokuşu çıkararak Vilayet'in yanından Sultanahmet'teki koltuk meyhanelerine gittiğine ben de tanık olmuş, hatta birkaç kez saygın ve vakur bir edayla oturduğu masasının yanına genç bir lise öğrencisi olarak ilişip demlenmişim. Yeri gelmişken dostum, hemşehrim Mehmet Nuri Yardım'ın yakın bir dönemde yaptığı; Reşid Efendi Hanı'nın bir Hattat Hamit Aytaç Hat Müzesi'ne dönüştü-

Son dönemlerine kadar "Babali'ye ve Cağaloğlu'na gitmek, inmek ya da çıkmak" gibi deyimlerle tanımlanmış olan "yokuş"u Sirkeci'den başlayarak tırmanmaya başlayalım. Geçmişe baktığımızda bunun için başlıca rehberimiz Reşat Ekrem Koçu'nun o eşsiz *İstanbul Ansiklopedisi* olacaktır.

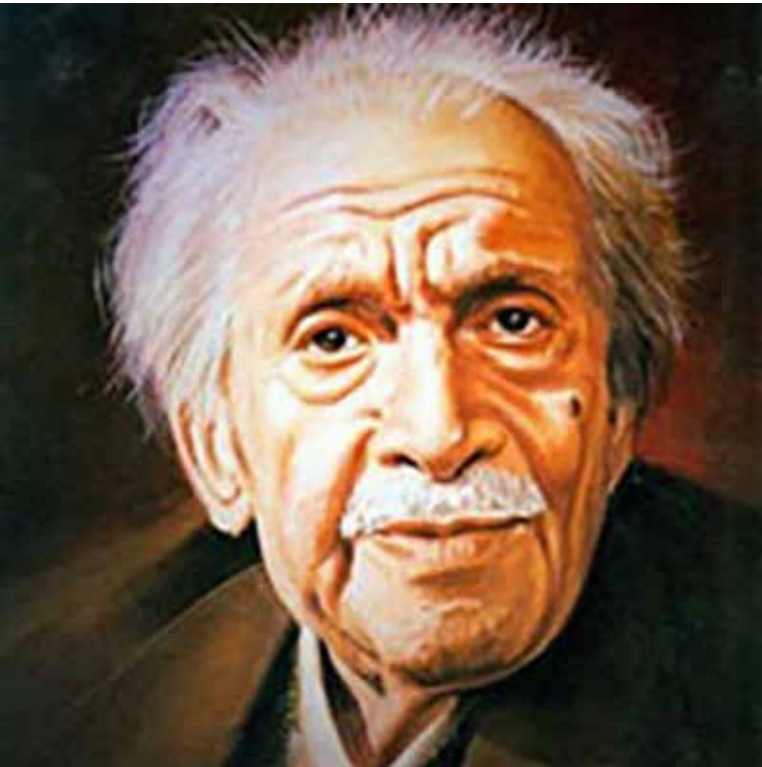
rülme önerisinin ne kadar yerinde olduğunu da belirtiyim.

Sağdan yürümeye devam edersek bir zamanlar Adalet Hanı ve daha sonra Güven Oteli olan binada Koçu'ya göre Baltacıoğlu'nun *Yeni Adam* dergisi bulunurdu. Birkaç adım sonra ise 50'li yıllara kadar var olan Zaman Kitabevi, yanında ise şimdi Polat Kitapçılık'ın olduğu yerde muhtemelen Numune Matbaası; bugün de varlığını sürdüren Serhend Kitabevi'nden iki üç dükkân sonra Garbis Fikri'nin kurduğu en eski kurumlarından İnkılap Kitabevi ve İnkılap Han; sonra artık Osmanbey'e ve Akmerkez gibi yerlere taşınmış olan, Remzi Bengi'nin önce Bayezit'ta kurup harf devriminden sonra yokuşa taşıdığı Remzi Kitabevi; köşeye kadar sırasıyla Koçu'ya göre bugün olmayan Arif Bolat Kitabevi ve Eşref Edip'in 40'lı yıllarda kurduğu Asar-ı İslâmiye Kütüphanesi; köşede ise bugün kırtasiyeci olan dükkânda Koçu'ya göre Akay Kitabevi ve benim hatırladığım dönemde Dergâh Yayınları, şimdi ise bir kırtasiye dükkânı.

Şimdi de Sol Kaldırımdan

Sirkeci'den başlayıp bu kez sol kaldırımdan yukarıya doğru yürüdüğümüzde eskiden nakliyat ambarlarının bulunduğu Ebussuud Caddesi'ne gelmeden önce az önce sözünü ettiğimiz ama artık yerlerinde bir banka şubesinin, çeşitli dükkânların olduğu ünlü bahçeli Sirkeci lokantaları vardı. Geçerken Hocapaşa Hamamı Sokağı'nın içinde ise caddeyi de gören bir zamanlar Rıfat Ilgaz, Attila Tokatlı, Selahattin Hilav gibi kişilerin öğle rakılarına yudumladıkları ünlü Selahattin'in (bir başka lakabı da vardı) lokantasına da zaman zaman uğradığımızı söyleyelim.

Köşeye doğru gelirken bir zamanların kartpostalcısı Keskin Kolor; köşede ise şimdi restore

Artin Usta, bir keresinde avlunun sağındaki bir müştemilatta son yıllarını yokluk içinde geçiren Osmanlı'nın son büyük hattatı Hattat Hamit Efendi'den (Aytaç) bahsederken onun ne kadar büyük bir sanatçı olduğunu, her akşam yaptıkları sohbetleri, Hamid Efendi'nin davudi sesiyle terennüm ettiği musiki eserlerini unutamadığını anlatmıştı.

edilerek kapısına metal harflerle Halil Lütfi Dördüncü Han yazılan, 40'lı yıllarda Sabiha ve Zeke-riya Sertel'in Halil Lütfü Bey'le çıkardıkları *Tan* gazetesi ile matbaasının bulunduğu ve 3 Aralık 1945'teki olaylar sonucunda tahrip edilen bina ki, Reşat Ekrem burada daha önce Mihran Efendi'nin *Sabah* gazetesinin bulunduğunu ve otelin Abud Efendi tarafından yaptırıldığını yazmaktadır. 60'lı yıllarda ise bu binada Doğan Özgüden'in sosyalist *Ant* dergisinin ve Yaşar Kemal'in kardeşi Ramazan Gökçeli ile kurduğu Ararat Yayınevi'nin ilk bürolarının bulunduğu belirtilir.

Hasisliği ile maruf Halil Lütfi Bey, yeni binaya yazılan adını görmüş olsaydı bu israfı dayanamaz, eskilerin deyişiyle "hücceten" giderdi. Söylendiğine göre o yıllarda yine Çağaloğlu'ndaki bir binasına kendi soyadını vermeyi düşündüğünde yazıyı rakamla "4. Han" olarak yazdırmış.

Garbis Fikri'nin kurduğu İnkılap Kitabevi yayın dünyamızda önemli bir iz bıraktı.

Halil Lütfü'yü ilerlemiş yaşında bir gün, sahibi bulunduğu Başmuhasip Sokak'taki Tan Apartmanı'nın (*Ant* dergisi daha sonra buraya taşındı, Gözlem, Habora gibi yaynevleri de bir süre burada faaliyet gösterdi. Şimdi ise otel) birinci katına hışımla girip, hemen lavabo ve tuvalete dalarak muslukları kapatıp kiracı olarak yeni taşınan ve ilk yayınlarından biri olan küçük boy 1 liralık 1961 Anayasası'nı basmış olan E Yayınları'nın kurucusu Cengiz Tuncer'e su israfıyla ilgili bir sürü laf ettiğine *Ant*'a gelirken tanık olup, tanıştığımı da söyleyeyim.

Ebussuud Caddesi'nin köşesinde bir zamanların ünlü Meserret Otel, özellikle Anadolu'dan gelen tüccarların kaldığı bir yerdi. 60'lı yılların başında Siirt'ten gelip burada kalan amcamı ziyaretimde kaldığı odada duvara asılı "Teshin Bedeli" levhasını görünce şaşırıyordum. Demek ki kışın oda

ücretine ek olarak ayrıca "ısınma bedeli" de alın-ıyormuş.

Otelin altındaki Meserret Kahvesi ise bir zamanlar Necip Fazıl, Peyami Safa, Sadri Ertem, Orhan Kemal, Haldun Taner, Lütfi Erişçi, Ömer Faruk Toprak, Nizamettin Nazif, Osman Cemal Kaygılı, Sait Faik, Fikret Adil, Münir Süleyman Çapanoğlu vb. edebiyatçıların buluşma yeri idi. Halit Ziya hatıralarında Cumhuriyet'ten önce burada Yıldız adında bir kıraathanenin bulunduğunu yaz-azar. Bugün ise değişik banka şubelerinden sonra bir lokanta olarak hizmet vermektedir.

Yukarıya doğru yürüdüğümüzde Koçu'nun daha önce Tan Matbaası sırasında olduğunu yazdığı ama sonradan yukarıya taşınmış olan Lütfi Erişçi'nin Üniversite Kitabevi'ni ben de hatırlıy-orum. Erişçi, akşam saatlerinde dükkânın kapısına dikilerek, gazetelerden çıkıp Sirkeci'ye yürüyen dostlarıyla ayaküstü sohbet ederdi. Sonra sırayla, Harf İnkılabı sırasında Alfabe Levhalarını basan Cemal Azmi matbaası; *Varlık* dergisinin ilk idare-hanesi; "Dokunmayın Bu Aslana" gibi manzumele-riyle bilinen Faruk Gürtunca'nın Ülkü Matbaası; İbrahim Hilmi Çığıracı'nın Hilmi Kitabevi; sonra yine Koçu'ya göre Anadolu Ajansı'nın 30'lardaki ilk binası gelmektedir.

Sonra sırayla Ramazan Gökalp Arkin'in Arkin Kitabevi; ondan önceki hanın ikinci katında 60'lı yıllarda çıkan Ertuğrul Zekai Ökte'nin yönettiği *Belgelerle Türk Tarihi* dergisi, Babıalî'nin ilk dağı-tımcılarından Fazıl Ünverdi'nin bürosu ve Türkiye Köylü Partisi'nin ve sonra Adalet Partisi'nin kuru-cusu Tahsin Demiray'ın Türkiye Matbaası ki, 70'li yıllarda Türkiye'nin en uzun grevine sahne olmuş-tur. 40'lı ve 50'li yıllarda *Yavrutürk*, *1001 Roman*, *Kızıl Maske* gibi dergileri yayınlayan Demiray; *Canlı Tarihler* ve Kazım Karabekir'in toplatılan *İstiklal Harbimiz*'i de basan, Babıalî'nin tanınmış Türkçü yayıncılarından.

Aynı sırada Kültür Bakanlığı'nın satış mağa-zasını geçtikten sonra bir ara Görsel Yayınları'nın bulunduğu Görsel Han'da 1962'de kurulan Tür-kiye İşçi Partisi'nin ilk genel merkezi bulunmak-taydı. Bu binada daha sonra Oğuz Akkan'ın, Cem ve Erdal Öz'ün Can Yayınları ile Osman Nuri Kara-can'ın ONK Telif Ajansı bulunmuş, en alt katında ise 60'lı yılların en iyi matbaalarından biri olan Karacan Matbaası faaliyet göstermiştir. Şimdi ise han bir otel hâline getirildi.

Babıalî Mescidi ya da Nallı Mescid'in solunda 60'lı yılların sonuna kadar açık tutulan yüksek demirli bahçe kapısından girdiğinizde bahçede ıhlamur ağaçlarının arasından geçerek Alay Köş-kü'nün karşısındaki "ismiyle müsemma" kapıya, Babıalî'nin önüne çıkabilirdiniz.

1913'ün bir soğuk kış gününde bugün terkedilen *Cumhuriyet* gazetesinin yıllarca gazete binası olarak kullandığı İttihat ve Terakki'nin Kırmızı Konak'ından; yanında cemiyetin fedailerile birlikte bir ata binerek Sadaret Dairesi'ne gelen ve Babiali Baskını'nı gerçekleştiren Enver Paşa...

Buradan Alay Köşkü'nün karşısında II. Abdülhamid döneminde Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi olarak inşa edilen, bir dönem adli tıp ve morg ardından Devlet Güvenlik Mahkemesi, sonra da çocuk mahkemesi olarak kullanılan binanın sağından çıktığımızda sol tarafta Necip Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisinin son idarehanesinin önünden geçerdiniz. Tabii Üstad'ın *Büyük Doğu*'su birçok mekân değiştirdi ki, benim bunları hatırlamam mümkün değil. Torunu sevgili Emrah'tan aldığım bilgilere göre 1943'te önce Acımusluk Sokağında (bugün Cemal Nadir) başlayan serüven, Ankara Caddesi'nde, Türbedar Sokağında ve tekrar Cemal Nadir, sonra da Şerefefendi Sokağında devam etmiş. Sağdan yürürsek Günaydın gazetesi, biraz ve sonra yeniden Türkocağı Caddesi...

Lise yıllarımda Muhakemat Müdürlüğü'nde hazine avukatı olan eniştemi her ziyaretimde, Nallı Mescid'in yanındaki açık kapıdan girip ihlammur toplar, soluğu Babiali'de alırdım. Şimdi ise bu kapı hep kapalı tutulmakta, Vilayet'e girişi ise yan taraftaki güvenlik kontrollü turnikelerden yapılmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın satış yerinden sağ tarafa baktığımızda lenduha gibi yükselen ve tam anlamıyla bir "ucube" olan metro girişiyle burun buruna geleceksiniz. Bu dünyanın hiçbir şehrinde göremeyeceğiniz bir çirkinlik abidesi olup kimin, hangi akhevvelin, hangi estetikten yoksun mimarın "dâhiyane" eseriye bırakın kaç yüzyılın

ötesinden gelen güzelim Nallı Mescid'in, âdeta bir tarihin, Babiali'nin, Ankara Caddesi'nin yüzlerce gazeteci ve yazarın kalplerine, hatıralarının ortasına oturtulmuş bir anlamsız taş yığınıdır. Yetkim olsa hemen yıktırırım.

Tarih ve Siyasetle Adım Adım

Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki yönetim merkezi olan Babiali'nin en önemli binası gelmektedir. Artık nice tarihi olayın meydana geldiği, dünden bugüne kadar uzanan siyasal olayların, miting ve gösterilerin ya da eski deyimle nümayişlerin noktalandığı ya da başladığı yere geliyoruz.

Sadaret binasının başından az şey geçmedi; 31 Mart 1908'de binanın duvarları atılan bombalardan epey zarar görmüştü. Ne var ki, binanın önünde olaylar hiç bitmeyecekti...

1913'ün bir soğuk kış gününde bugün terkedilen *Cumhuriyet* gazetesinin yıllarca gazete binası olarak kullandığı İttihat ve Terakki'nin Kırmızı Konak'ından yanında cemiyetin fedailerile birlikte bir ata binerek Sadaret Dairesi'ne gelen ve Babiali Baskını'nı gerçekleştiren Enver Paşa...

Dışarda şimdi de görebileceğiniz demir parmaklıklıklı duvara çıkarak halkı çoşturan hatip Ömer Naci, gürültüyü duyup Heyet-i Vükela toplantısından kapıyı açıp çıktığında Yakup Cemil tarafından

vurulan Nazım Paşa, elleri titreyerek sadrazamlıktan çekildiğini imzalayan Kamil Paşa...

Peki ya sonrası? Bu tarihten yirmi, otuz yıl sonra yapılan Hatay Mitingleri, Tan Matbaası'nı yakmak üzere Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Kalkın Ey Ehli Vatan..." çağrısına uyarak nümayiş yapan; 68'de 6. Filo'yu ve arkadaşlarının ölümünü protesto etmek üzere Vilayet önünde oturan, sonra da gözaltına alınan öğrenciler; 15-16 Haziran 1970'de Bayrampaşa'dan Topkapı'dan yürüyüp Vilayet'in önüne kadar gelen işçiler; 90'lı yıllarda öldürülen gazeteci arkadaşları için Vilayet'in önünde fotoğraf makinalarını yere koyup protestoda bulunan gazeteciler; Uğur Mumcu'nun öldürülmesinden bir gün sonra yağmur altında eski Sadaret Dairesi'nin önünden geçen binlerce insan...

Bunlar Babıali'yi adım adım yürüdüğümüzde karşımıza çıkan ve bir film şeridi gibi gözlerimizin önünden geçen tarihi sahneler ki, bazısını bizzat yaşadık kimini de tarihin tozlu sayfalarından çıkardık.

Cağaloğlu Yokuşu'ndan Yukarı

Sirkeci'den sağ kaldırımını izleyerek yürüdüğümüzde, köşeden yukarıya doğru çıkacağımız ünlü yokuş, şimdilerde eski özelliklerinin tümünü kaybetmiş, eskiden kalan bir iki kurumu dışında tamamen el değiştirmiştir. Çok değil daha yirmi, otuz yıl önce sabahları Kadıköy vapurundan inip, yürüyerek çıkanların; akşam da vapura yetişmek için Ankara Caddesi'sini dolanmadan İran Konsolosluluğu'nu geçtikten sonra sola saparak inenlerin tercih ettiği bu güzergâh, "yokuş" tanımına tam olarak uymaktadır.

Yokuşun tam başında solda kalan ve caddeyi kavimli bir şekilde çeviren handa 60'lı yıllarda Fethi Naci'nin Gerçek Yayınevi, hanın caddeye bakan cephesinin alt katında ise dağıtımcı Kemal Karatekin ile Tekin Yayınevi bulunuyordu. Yokuştan yukarı ise bir iki kırtasiyeciyi geçtikten sonra Saatli Maarif Takvimi'ni ve Zaloğlu Rüstem'i Hz. Ali'nin Cenkleri vb. halk kitaplarını basan Maarif Kitaphanesi'ni göreceğiz. Reşat Ekrem, şimdi de

var olan bu eski kurumun biraz daha aşağıda olan eski yerinde Meşrutiyet döneminde ünlü kitapçı Arakel Efendi'nin bulunduğu yazmaktadır.

Bundan sonra solda, lise öğrencisi iken hem dergiyi hem de kitapları indirimli almak için arada bir gittiğimde Yaşar Nabi'yi bütün ciddiyeti ile masada otururken hatırladığım *Varlık* dergisi geliyor. O yıllarda çantamda satın aldığım dergi ve kitaplarla merdivenleri inerken, ünlü bir yazarla karşılaşmış olmanın hazzını yaşıyordum.

Ne var ki, yıllar sonra Yaşar Nabi'nin sayfalarını yutarcasına okuduğum Gide'in, Flaubert'in, Dostoyevski'nin kitaplarını kısaltarak bastığım öğrencinince o yaşın heyecanı kaybolup, gidecekti.

Neyse biz yine yürüyerek, sağda eski adı Acımusluk olan Cemal Nadir Sokağı'na girelim. Eskiden sokağın tabelasında Cemal Nadir'in unutulmaz tipi *Amcabey*'in karikatürü vardı. Her nedense tabelalar değiştirildiği zaman bu atıldı ve yanlış bir Türkçe ile sadece "Cemal Nadir Sokak" yazıldı.

Sokaktan girince solda bir zamanlar öğrenci dernekleri başkanları olarak, Harun'la (Karadeniz), Çetin'le (Uygur) ve diğer arkadaşlarla mazot kokan ahşap merdivenlerini çıkıp, Tanju Cılızoğlu'nu, Çetin Altan'ı, Doğan Koloğlu'nu ziyaret ettiğimiz *Akşam* gazetesi ve karşısında şimdi boş olan arsada 50'li yıllarda sendikacılığın ilk yıllarında kurulan İstanbul Sendikalar Birliği'nin binası.

Hemen sola döndüğümüzde, yukarıda Düyün-ü Umümiye'nin (şimdi İstanbul Erkek Lisesi) duvarları hemen yanında da şimdi buradan uzaklaşmış, İkitelli'ye gitmiş *Dünya* gazetesi.

Hemen sola döndüğümüzde, yukarıda Düyün-ü Umümiye'nin (şimdi İstanbul Erkek Lisesi) duvarları hemen yanında da şimdi buradan uzaklaşmış, İkitelli'ye gitmiş *Dünya* gazetesi.

Ankara Caddesi'nden Yukarı

Tekrar Vilayet binasının karşısına dönüp, çıkmaya devam edelim. Koçu'ya göre burada Meşrutiyet yıllarında *Servet-i Fünûn*'un ilk yönetim yeri ve bir karakol varmış. Hatta Hürriyet'in İlanı sırasında hürriyeti "halka anlatmak" için at sırtında şehri dolaşan ünlü filozof Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ile Selim Sırrı'nın (Tarcan) turlarına buradan başladığını bir yerlerde okuduğumu hatırlıyorum.

Eski adı Acımusluk olan Cemal Nadir Sokağı'na girelim. Eskiden sokağın tabelasında Cemal Nadir'in unutulmaz tipi *Amcabey*'in karikatürü vardı. Her nedense tabelalar değiştirildiği zaman bu atıldı ve yanlış bir Türkçe ile sadece "Cemal Nadir Sokak" yazıldı.

Yukarıda yokuşun başında bugün Millî Eğitim Bakanlığı'nun kitap satış yeri olan, Babıali'nin en eski binasını görürüz. Hoca Yusuf Sıbyan Mektebi olarak bilinen bu bina bir süre Süheyl Ünver'in de eğitim gördüğü Medresetü'l Hattatin, Cumhuriyet'te ise Derleme Müdürlüğü olarak kullanılmış, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nun satış yeri olmuş; şimdilerde ise kötü bir boya ile boyanarak Babıali Müzesi hâline getirmek varken, hangi akla hizmetle şahsen adını hiç duymadığım bir vakfa tahsis edilmiştir. Onu da geçtik, madem böyle bir tarihî binayı alıyorsun, bari binanın geçmişini anlatan bir plaket düzenleyerek bir tarafa as, gelen geçen görsün. Ama nerdee!

Tam karşıda Vilayet Hanı'na gelmeden avukat büroları ve hamal kahveleri bulunmuş. Koçu, özellikle faizcilik yapan Niğdeli hamalların buluşma yeri olan bu kahveleri, ay sonuna doğru Babıali emekçilerinin uğrak yeri olarak tanımlıyor. Bu faizci Niğdeli hamalların bir bölümü ise ilerde Çağaloğlu'nun itibarlı kâğıt tüccarları olacaktır...

Reşat Ekrem, eski Vilayet Hanı'nda Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmeden önce Fethi Bey'le (Okyar) birlikte yazı yazdığı *Minber* gazetesi, aynı handa Millî Mücadele'ye karşı olan Refi Cevat'ın (Ulunay) *Alemdar* gazetesinin bulunduğunu yazıyor. Yeni handa ise 60'lı yıllarda Memet Fuat'ın De Yayınları ile *Yeni Dergi* vardı. Alt katında, Babıali'nin yemekleriyle ünlü Vilayet Lokantası'ndaki öğle yemekleri ise ayrı bir zevkti tabii. Şimdi ise bina terk edilmiş, cephesine bir reklam panosu asılmış, durmaktadır.

1960'lı Yıllar ve Benim Kuşağım

Benim kuşağımdan olup ta 60'lı yıllarda yolu Çağaloğlu'na düşenler, köşede Gazeteciler Cemiyeti'nin binasının bulunduğu dört yolun ortasında bir fiçı içinde trafiği idare eden ve özellikle sabahları gazete sahiplerine, tanınmış yazarlara, muhabirlere zarif hareketleriyle yerlere kadar eğilerek yol veren, selamlayan trafik polisini mutlaka hatırlayacaklardır.

Türkocağı Caddesi'ne girip *Cumhuriyet* gazetesine kadar gitmeyelim. Ancak gazeteye gelmeden önce sağ tarafta Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk hocalarından Haydarpaşa Mekteb-i Tıbbiyesi'nin de mimarı, Levanten asıllı Alexandre Vallauray'nin şimdi İstanbul Erkek Lisesi olan büyük kasalarıyla meşhur Düyûn-ı Umûmiye binasını göreceksiniz. *Cumhuriyet*, Babıali'de kalan en son gazeteydi, o da son yıllarda Mecidiyeköy'e taşındı. Artık meydana doğru geliyoruz; sağda ise eskiden Eminönü Halkevi olan şimdilerde ise logosu üçüncü kez değiştirilen, lise yıllarımda salonlarında açık oturumlar izlediğim, tartışmalara ve kavgalara tanık olduğum Millî Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) ge-

nel merkezi; sağda sokağın içinde ise eski uğrak yerimiz Nurer Uğurlu'nun GEDA dağıtım şirketi, köşede ise Osman Saffet Arolat'la nefis profiterollerini hemen her gün tattığımız Akdoğan Pastanesi.

Karşı tarafta ise yine Koçu'ya göre Mazhar Osman'ın muayenehanesi ve laboratuvarlar vardı. Şimdi İş Bankası olan binanın alt katında Güllüşah Bacı Kitabevi'ni de ekleyelim. Artık Çağaloğlu Meydanı'nın orta yerindeyiz; Nuruosmaniye Caddesi'ne hiç girmeden sağ tarafta Çağaloğlu'nun tek gazete bayisi Gazeteci Ali ile iplere mandalla asılmış gazeteler ve rotatif kartonları unutulur mu hiç...

Biraz yürüyünce şimdi yıkılmış olan bir ahşap binada Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın muayenehanesi, yanında Vardiya Yayınları ve basamakla çıkılan Minnetoğlu Kitabevi. Kitabevinde öğleden sonraları papyonlu şık giyimli, elinde piposuyla iri yarı Murat Davman'ın yaratıcısı Ümit Deniz ve yine papyonlu İbrahim Minnetoğlu'nun sohbetleri.

İlerde ise Ethem İzzet Benice'nin *Gece Postası*'nı çıkardığı Benice Han; ilerde solda *Milliyet* gazetesi, merdivenlerden çıkınca solda Abdi İpekçi'nin odası ve May'da çalışırken şimdi Basın Müzesi'nde sergilenen masasının yanında tanışmam ve beş dakikalık bir sohbet...

Bunun arka sokağında ise önce Beşiktaş'ta kurulan sonra da Çağaloğlu'na taşınan ve kapanana kadar Topkapı'daki binasında faaliyet gösteren *Tercüman* gazetesi; yolun sağında Nuruosmaniye'ye kıvrıldığımızda solda Türkiye Maden-İş Sendikası ile kuruluş aşamasında olan DİSK vardı.

Geriye dönüp, Çağaloğlu Meydanı'na dönüyoruz: Köşede şimdi Garanti Bankası olan ve ilk kez

Divanyolu'ndan Sadrazam Safvet Paşa'nın sadrazamlığında Maarif Nezareti olarak inşa edilen, ardından kısa bir süre darülfünun binası olarak hizmet gören 1900'lerde Şehremaneti'ne devredilen bina şimdi Basın Müzesi.

Başmuhasip Sokağı'nın başında durup, karşıya baktığımızda hemen Meşrutiyet döneminin ünlü düşünürü; cimriliği ve ilginç fikirleriyle tanınan Abdullah Cevdet'in çıkardığı *İctihad* adlı derginin bugüne kadar kalmış idarehanesini, duvarında İctihad Evi yazısıyla görürüz.

bir proje yarışması açılarak inşa edilen Süheyl Gürbaşı'nın İstanbul Reklam binası. Yanında Rus Elçisi İgnatıyef'e ve Çarlık Rusyası'na yakınlığıyla bilinen, bundan dolayı da Nedimof diye de anılan sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın türbesi. Mahmud Nedim Paşa'nın türbesinden sonra devam edersek, yayıncılıkta yıllarımı geçirdiğim, "Babıali'nin fularlı patronu" Mehmet Ali Yalçın'ın May Yayınları'nın bulunduğu, bir ara Cemmay ve Bilgi Dağıtım ile Tekstil Sendikası'nın bulunduğu daha sonra Küflü Galery adını alan, şimdilerde kapısı kapalı duran Sıhhiye Apartmanı.

Karşıda eskiden Bağ-Kur İş Hanı'nın bulunduğu arsaya yeniden inşa edilen Cezeri Kasımpaşa Camii ve altında Diyanet Vakfı'nın kitabevi. Biraz yürürsek sol tarafta Osmanlı döneminde muhasebat binası olarak inşa edilen, sonra CHP il binası, Türkiye Millî Talebe Federasyonu (TMTF) şimdi de İl Kültür Müdürlüğü olarak kullanılan bina; Koçu'ya göre eskiden Evlenmeyi Kolaylaştırma Cemiyeti, Ömer Besim Paşa'nın evi, Bozkurt Kiraathanesi. (Koçu, bu kiraathanenin duvarlarında çok ender bulunan pehlivan fotoğraflarının asılı olduğunu ve bunların mutlaka bir spor müzesinde korunması gerektiğini söyler) Yine buralarda Osmanlı döneminde bir arpacı dükkânı olduğunu belirten Koçu, arpacıda çalışan bir oğlanın çok yakışıklı olduğunu, arabalarıyla gelen bazı hanımların sırf bu delikanlıyı görebilmek için durup, arpa aldirttiklerini yazar. Bu satırları kaleme aldığı tarihte (30'lu, 40'lı yıllar) arpacının Büyükada'da ya-

şadığını da söyleyen Koçu, kendisine ansiklopedi adına da uzun ömürler diler!

Tramvay yoluna gelmeden soldan aşağıya doğru yürüdüğümüzde, sol tarafta Cağaloğlu Kız Meslek Lisesi ile Cağaloğlu Moda Tasarımı Meslek Lisesi'ni görürüz. Bunlardan Kız Meslek Lisesi, 1866'da Tevfik Paşa'nın konağı olarak inşa edilmiş, sonra Maliye, Tahsil ve Tahakkukat Mektebi binası olarak kullanılmış ve Millî Eğitim Bakanlığı'na devredildikten sonra Kız Meslek Lisesi yapılmıştır. Daha görkemli olan Moda Tasarım Meslek Lisesi ise 1885'te Lisan Mektebi olarak açılmış, sonra sırasıyla Hukuk Mektebi ve aralıklara Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin ilk çekirdeği Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi tarafından kullanılmıştır.

Solda Başmuhasip Sokağı'nın başında durup, karşıya baktığımızda hemen Meşrutiyet döneminin ünlü düşünürü; cimriliği ve ilginç fikirleriyle tanınan Abdullah Cevdet'in çıkardığı *İctihad* adlı derginin bugüne kadar kalmış idarehanesini, duvarında İctihad Evi yazısıyla görürüz. Buraya kadar gelmişken Şair Eşref'in Abdullah Cevdet'in hasıslığı ile ilgili söylediği şu satırları da unutmayalım:

Ne yaman pintidir şu Doktor Cevdet
Bir milim verse secde eder Melhameye
Kazara bir sinek konsa bokuna
Hakkımı ekl ediyor diye koşar mahkemeye

Divanyolu'na Çıktığımızda

Sağa sapıp, Divanyolu'na çıktığımızda solumuzda köftecileri geçtikten sonra Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'ni görürüz. Bu mektep II. Mahmud tarafından 1820'de, şehzade iken kendisini öldürmeye gelenlerden kurtaran haremde Cevri Kalfa'nın ruhuna inşa edilmiştir. Daha sonra kız rüşdiyesi olarak kullanılan bina, bir dönem matbaacılık okulu, 50'li yıllarda Cevri Kalfa Okulu olarak faaliyet göstermiştir. 80'li yıllarda ise Türk Edebiyatı Vakfı'na tahsis edilmiştir. Kuruculuğunu Ahmet Kabaklı'nın yaptığı ve 1972'den beri yayını sürdüren *Türk Edebiyatı* dergisi de burada yayınlanmaktadır. Bir anlamda amacına uygun olarak kullanılan bu mektebin, tek rahatsız eden şeyi binanın mimarisiyle hiç uygun olmayan vakıf tabelası ve pencerelere yerleştirilen afişler olsa gerek.

Sağ taraftan yukarıya doğru yürüdüğümüzde restorasyonu yeni bitmiş bir bina görürüz. Bu bina karşıda Sultanahmet Meydanı'nın sağında Mimar Vedat tarafından yapılan Defter-i Hakani binasında çalışan Senadat Müdürü Salih Efendi'nin konağı olup, sonra Kondüktör Mekteb-i Ali'si olarak kullanılmıştır. 1920'de kısa bir süre Sanayi-i Nefise Mektebi'ne tahsis edilen bina, Sıhhat Vekili Adnan Adıvar tarafından Sağlık Müzesi yapılmış-

tır. Türk sinema tarihinin önemli isimlerinden Cemil Filmer ise hatıralarında İstanbul'da ilk yazlık sinemanın bu konağın bahçesinde faaliyet gösterdiğini yazar.

Divanyolu'nu yukarıya doğru arşınladığımızda bugün eski dokunun çok değiştiğini ve Babıali'nin o bildik çehresinin kalmadığını görürüz. Sağ kolda şimdi yıkılmış olan iki katlı bir binanın ikinci katında 68'lerde Beyazıt'tan çıkıp yürüyüşe geçtiğimizde cama çıkıp bizi selamlayan, daha sonra da avukatlığımızı yapan Muvaffak Şeref; eski ahşap bir binanın üçüncü katında Çağaloğlu muhtarının sahibi olduğu ünlü Çınar Lokantası, yanında hâlâ faaliyetini sürdüren Çiğdem Pastanesi; karşıda avukat büroları ve bir pasajdan geçip, girdiğiniz âdeta bir sığınak olan tam anlamıyla dönemin "bilumum şüerasının" demlendiği bahçeli Çamlık Lokantası...

Yolun solunda şimdi adını hatırlayamadığım ünlü kiraathane. Bir sabah elimde poğaça ya da simitle geldiğimde ocağın yanında Murat Sertoğlu'nu bir masada oturmuş, önündeki kâğıtlara bir şeyler karalarken gördüm. Sonra Sertoğlu'nun ocağın yanındaki rafta dosyalarının olduğunu ve her gün *Tercüman*'a yetiştirmesi gereken "pehlivan tefrikaları" nı alelacele burada kaleme aldığını öğrenecektim...

Biraz daha soldan yürüdüğümüzde Yapı Kredi Kütüphanesi, Doğan Kardeş ve yayınları; Klodfarrer'e girdiğimizde sol tarafta Yusuf Ziya'nun *Akbaba* dergisi, Kimya-İş Sendikası, Enver Aytekin'in Sosyal Yayınlar'ı; daha sonraki yıllarda altında Binbirdirek Sarnıcı'nın bulunduğu parkın solunda Basın İlan Kurumu, karşısında şimdilerde oradan

taşınarak Harbiye'ye giden İletişim Yayınları, aynı handa sonra E Yayınları, bitişikte Hil ve Şaban Kurt'un Çağrı Yayınları'nı görebilirdiniz. Klodfarrer'den biraz aşağıya indiğinizde ise Temel ve İnsan Yayınları...

Yeniden Divanyolu'na dönelim; tam köşede siyasi tavrından dolayı o yıllarda sürekli kundaklanan Zeki Öztürk'ün Öncü Kitabevi. Karşıda ise Sultan Abdülmecid'in babası II. Mahmud için yaptırdığı ünlü türbe ve haziresi. Ohannes ve Bogos Dadyan'ların ampir üslubuyla yaptıkları bu türbede II. Mahmud, Abdülaziz ve II. Abdülhamid ile Bezmialem Valide Sultan, Esmâ Sultan ve Atiye Sultan gibi kişiler yatmaktadır. Haziresine gelince, burada kimler yok ki... Öldürülen gazeteciler, Hasan Fehmi, Ahmet Samim; sadrazam Safvet Paşa, Viyana Sefiri iken hava gazıyla intihar eden ince ruhlu şair Sadullah Paşa, Süleyman Numan Paşa, Ali Ekrem Bolayır'n oğlu Namık Kemal'in torunu Cezmi, Ziya Gökalp, Osmanlı döneminde ilk matbaa baskısı Kur'an-ı Kerim'i basan Osmanbey Matbaası'nın kurucusu Hattat Hafız Osman ve kemikleri Serez'den 1924'te Topkapı Sarayı'na sonra da buraya getirilmiş Şeyh Bedreddin ve daha niceileri...

II. Mahmud türbesini geçince sağ sokakta bir zamanlar en ileri baskı tekniği olan tıfdrukla basılan *Hayat* ve *Ses* dergilerine gelmeden lise yıllarımda müdavimi olduğum Fahrettin Kerim Gökay Kütüphanesi. Divanyolu'ndan yürüyünce solda Sadrazam Safvet Paşa'nın sadrazamlığında Maarif Nezareti olarak inşa edilen, ardından kısa bir süre darülfünun binası olarak hizmet gören 1900'lerde Şehremaneti'ne devredilen ve şimdi Basın Mü-

Bir zamanlar bazı kitapçılara ev sahipliği de yapan Vezir Han, İstanbul'un ilk konaklama mekânlarından biridir.

zisi olarak kullanılan bina; Türbe'nin karşısında 1667'de İstanbul'da ilk kez kütüphane olarak inşa edilen Köprülü Kütüphanesi, Basın Müzesi'nden yürürken sağda Çemberlitaş Hamamı, karşıda ise Darüşşafaka'nın iki ayrı sinemayı (İpek ve Şafak) yaptırmadan önce aynı yerdeki meşhur Çemberlitaş Sineması ve burada seyrettiğim Visconti'nin Alain Delon'lu unutulmaz *Düşman Kardeşler*'i... Asıl adı *Rocco ve Kardeşleri* olan bu filmin güzel bir yerli uyarlamasının daha sonra Halit Refiğ tarafından çekilen *Gurbet Kuşları* olduğunu da ekleyelim.

Bizans imparatoru Konstantin adına İstanbul'un yedi tepesinden biri olan Çemberlitaş'a dikilmiş sütunu ve sağda İstanbul'un ilk konaklama mekânlarından olan Vezir Hanı'nı geçtikten sonra Atik Ali Paşa Camii'ni ve 80'lerden sonra nargile mekânı olmuş Çorlulu Ali Paşa Medresesi'ni geçip fazla takılmadan, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ni solda bırakıp, Kapalıçarşı'nın giriş kapısının karşısından Sahaflar Çarşısı'nın birkaç basamaklı merdivenlerinden çarşıya girince elli yıl öncesine dalyorum.

Sahaflar Çarşısı'na Girince

Kimi el değiştirmiş; artık ders, çeşitli sınavlara hazırlık kitapları satan eski sahaf dükkânları arasında solda şu anda rahatsız olduğu için çarşıya gelemeyen İbrahim Ağabey'le (Manav) ilgili anıları bir iki cümlede nasıl anlatayım?

Karşı sırada uzun yıllar önce Tünel'e taşınan, en son görüşmemizde "Artık yoruldu, bırakıyorum." diyen sevgili Muhittin Eren, onun yanında Çarşı'dan sonra bir süre Cağaloğlu'nda dükkân açan, daha sonra da göremediğim Tosun'un dükkânı... Sağdan biraz yürüyünce ara merdivenlere gelmeden Necati Bey'in sizi üst üste yığılmış kitaplarla karşılayan Çarşı'nın en eski sahaf dükkânı... Aradaki merdivenleri çıkınca lise yıllarımda okuduğum kitapları -özellikle Varlık, Remzi, Yeditepe vb.- ayda bir gelip yok pahasına elden çıkarıp, karşılığında yine kitap aldığım Yavuz'un dükkânı ki, daha sonra Divanyolu'nda bir hana taşındı. Onun yanında Karadeniz Sahaf'ta Ormancı meslektaşım Sabri Bey, sağdan dönerseniz Yeşil Kitabevi'nin sahibi İsmail Yeşil'in dükkânı, köşede de Çarşı'nın en saygın ve renkli simalarından Hacı Muzaffer Ozak'ın bir anlamda dergâh sayılabilecek dükkânı.

Sahaflar Çarşısı
1960'lı yıllar.

kâni. Cerrahi tarikatının önde gelen bir ismi olan rahmetli Muzaffer Bey, Çarşı'da derin hoşgörüsü, ince espri ve hikmetleriyle nam salmıştı. Hemen yanında aklımda hep "6 numaralı dükkân" diye kalmış Tunç'un kitabevi, Ali Ertem'in İstanbul Kitabevi, sonra felsefeci Arslan Kaynarcağ'ın Elif Kitabevi. Arslan Bey, kimine göre asık suratlı, kimine göre bildiklerini fazla kimseyle paylaşmak istemeyen biriydi; ben bile yıllardır gidip gelmeme rağmen *Tarih ve Toplum* dergisini yönetmeye başlamamdan sonra itibar kazanmışım Arslan Bey'in nezdinde. Ama yine de Çarşı'da aradığınız her şeyi bulabileceğiniz bir yerdi Elif Kitabevi. Tabii bunda en büyük pay kitabevine yıllarını veren Gani Bey'indi. Daha sonra iki dükkân ötede her zaman güler yüzüyle Ali Manav ve yanında Çarşı'nın lâkabıyla sevgili "köfte" İbrahim'in (Derbeder) Der Kitabevi. En çok buraya takıldığım için hatıraları art arda sıralamam sayfalar alır; en başta artık aramızda olmayanlar, ağızına sürekli iliştiirdiği purosuyla sevgili Orhan Akçar, dükkândan çıkıp Süleymaniye'ye kuru fasulye yemeğe gittiğimiz Toktamış Ateş, İdris Küçükömer, Sencer Divitçioğlu, Işıtan Gündüz ve niceleri... Bir keresinde Hacı Muzaffer Bey'in yılda birkaç kez yaptığı bir Amerika dönüşünde kapıdan başını uzatarak İbrahim'e, "İbrahim, evlâdım emanetin dükkânda, uğra al." demesini hiç unutmuyorum. Muzaffer Bey'in emanet dediği de o yıllarda Türkiye'de kolay bulunmayan viski...

Çarşı'nın Çınaraltı girişinin sağında sevgili Turan Türkmenoğlu'nun Türkmen Kitabevi. Turan yıllardır müdavimi olduğum Çarşı'nın önemli isimlerinden, şu anda Kaynarcağ'ın vefatından sonra daha önce babası Adnan Bey'in sahibi olduğu Elif Kitabevi'nde faaliyetini sürdürmekte. Karşı sırada ise Erol'un dükkânı ve yan yana di-

zilmiş sınav kitapları satan birkaç dükkândan sonra artık Çarşı'nın eski isimleri arasında sayılan Sinan'ın kitabevi. Sinan'ı 69 yılının yazında Ak-saray'da Lunapark'ın kapısının önünde çekirdek satarken tanıdım, ben de gişede bilet kesiyordum. Sonra Çarşı'nın girişinde kitap sergiledi, ardından da inanılmaz becerisi ile içerde dükkân sahibi oldu. Bitişikte ise şimdi Galatasaray'da Aslı Han'da mesleği sürdüren Halil Bingöl'ün çalıştığı dükkân.

Sahaflar'dan sonra fazla öteye geçip, Beyazsaray'a, burada yıllar önce bir süre öbeklenmiş yaynevlerine hele Enderun'a rahmetli İsmail Ağabey'e ve Cumartesi toplantılarına girmeyeyim. Çok az bulduğum bu toplantıları bir gün yazan çıkar sanırım.

Burada benim şimdilerde pek katılamadığım ama bir anlamda "kurucularından" olduğum, hâlen devam eden Kadıköy'de Lütfü Seymen'in Müteferrikası'ndaki cumartesi toplantılarını da hatırlatmadan geçemeyeceğim. Bu toplantıların müdavimleri: rahmetli Necmettin Hilav, Erol Özbilgen, Nuri Akbayar, Sabri Koz, Mustafa Duman, Necdet Sakaoglu, Mehmet Ö. Alkan, Nurettin El Hüseyini, Raşit Çavaş, Cengiz Kahraman ve ilâh...

"Bir zamanlar Babıali" diyerek, daha anlatacak çok şey var ama artık son adımımı atıp, bitirelim. Önce de belirttiğim gibi Sıhhiye Apartmanı'nun hemen bitişiğinde *Hürriyet* gazetesinin eski binası satıldıktan sonra girişteki kabartmanın duvardan nasıl söküldüğünü görmek bile artık bir şeylerin kaybolduğunu, bir dönemin noktalandığını göstermiyor mu? O zaman değerli Orhan Koloğlu'nu anarak; "Evet Babıali öldü" ama artık ruhu da yaşamıyor, diyebilir miyiz?

VARLIK YAYINLARI YA DA DÜŞÜNSEL KİŞİLİĞİ OLAN BİR YAYINEVİNİN KAPSAMLI, ESNEK VE İSTİKRARLI YAYIN ANLAYIŞI

Kurtuluş Kayalı*

Üniversite üzerine bir metin, olağanüstü ciddi bir metin üniversitenin düşünsel anlamda önemini bilgi üretmesine ve yaymasına dayandırmaktadır. Bunu da belirgin bir biçimde üniversitenin basımevinin yayınlarıyla temellendirmektedir:

Çeviri ve araştırma sonuçlarının, akademik yayınlarla yayılması bir arada düşünüldüğünde üniversite işletmeciliği için temel teşkil eder. Ancak üniversite bu vazifesini üniversite yayınevi olmadan da yerine getiremez. Sadece bundan ibaret olmamak kaydıyla bu açıdan değerlendirildiğinde, daha önce Gordon J. Laing'den yapılan bir alıntıda da yerinde görüldüğü gibi, 'herhangi bir üniversitenin hakiki karakterini gösteren belki de en iyi endeks, kendi matbaasının kataloğudur.'¹

Türkiye'deki uygulamaya bakıldığı zaman da bir dönemde üniversitelerin sahip oldukları matbaalar sayesinde istikrarlı yayın faaliyetlerinin olduğunu görmek mümkündür. Artık zaman içinde üniversitelerin yayın faaliyetleri âdeta yok olmaya yüz tutmuştur. Belki bu nedenle de üniversitelerin ülkenin düşünce hayatını şekillendirme ve

etkileme anlamında etkisi giderek azalmıştır. Üniversitelerle birlikte ve üniversitelerden bağımsız olarak bazı yayınevleri bazı dönemlerde ülkenin düşünce ve kültür hayatına belirgin olarak etki yapmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren düşünüldüğü takdirde bir kısmı kültür hayatı öncelikli olmak üzere bu noktada Varlık ve Bilgi Yayınları'nı bir dönem çok ciddi anlamda Gerçek Yayınları'nı, doğal olarak Hil Yayınları'nı, yakın döneme gelindiği zaman da İletişim, Metis, Ayrıntı, Bağlam, Dergâh yayınlarını, bir dönemin Sander Yayınları'nı saymak mümkündür. Burada adı anılanlar arasında en eski tarihli olanı Varlık'tır. Etkili olmak anlamında fazla yayın yapmak önemlidir ama belirleyici değildir. Bu yayınların belli bir düşünsel çerçevesinin olması anlamlıdır. Onun ötesinde bu yayınların belirgin bir çeşitlilik göstermesi de kültürel anlamda zenginliğini sağlayacak bir unsurdur. Zaman içinde kültürel ve düşünsel süreklilik derginin ve yayınevinin etkisini artırabilir. Bu anlamda en istikrarlı olan Varlık'tır. Bir de bunlara telif ve tercüme metinlerin dengeli bir şekilde dağılması yayınların daha bir hakiki etki yapmasını beraberinde getirmektedir. Bu geniş özellikleri anlamında Türkiye'nin en etkili dergisi ve yayınevinin *Varlık* olduğu rahatlıkla söylenebilir. Tabii 1930'lu yıllardan bugüne kadar süren

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi

¹ Jaroslav Pelikan, *Üniversite Fikri Bir Yeniden Değerlendirme*, Çev. Cem Oskan, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s. 171.

1930'lu yıllardan bugüne kadar süren *Varlık* değil, 1933'ten Yaşar Nabi Nayır'ın 1981 yılındaki ölümüne kadar süren kırk sekiz yıllık *Varlık* dergisi ve 1946 yılından 1981 yılına kadar süren otuz beş yıllık Varlık Yayınları için böylesi bir genelleme yapılabilir.

Varlık değil, 1933'ten Yaşar Nabi Nayır'ın 1981 yılındaki ölümüne kadar süren kırk sekiz yıllık *Varlık* dergisi ve 1946 yılından 1981 yılına kadar süren otuz beş yıllık Varlık Yayınları için böylesi bir genelleme yapılabilir. 1981'den sonraki *Varlık* dergisi ve Varlık Yayınları'nın söz konusu dönemdekilerle pek bir bağlantısı olmadığı gibi yayın politikası esnekliği, özgünlüğü ve kapsayıcılığı anlamında belirgin olarak farklıdır. Ciddi anlamda da dönemin başat yayınevlerine benzemektedir. Kırk yıla çok yakın bir süre içinde de bu bağlantı neredeyse bütünüyle kopmuştur. Bambaşka bir dergi ve bambaşka bir yayıneviyle karşı karşıya kalınmıştır. Kendi kültürel ve düşünsel dünyası eşliğinde kişisel damgasını, dergisine ve yayınevine vurmuş bir yazardır Yaşar Nabi Nayır. Dergisine damgasını vuran yazarlardan da bariz bir şekilde farklıdır. Hem yayının uzun süre sürmesi hem de değişik yazarların metinleri arasında belirgin bir ahenk ve çeşitlilik olması nedeniyle. Aslında bu durumun yeni dönemdeki bir değerlendirmesi de farklılığı oldukça net bir şekilde açıklamaktadır. Yazıldığı sırada *Varlık*'ta etkin olan bir yazarın cümleleri bu kopukluğun çok net bir ifadesidir:

Varlık 1960 sonrası kavramakta güçlük çekmiştir. Bu, onun sorunu değildir. En nihayet Kemalizm'in ve Cumhuriyet'in yaşadığı bir gerçektir. Toplum önemli bir değişim geçirmektedir. Bunun önce değiştirilmesi, sonra hazmedilmesi öyle bir çırpıda yapılacak bir şey değildir.²

2 Hasan Bülent Kahraman, "Bir Nehir Serüveni: Dergicilik, Varlık, Dün - Bugün", *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi*, Editörler: Filiz Nayır Deniztekin - Enver Ercan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 17.

Aslında yeni dönemin aydınlarının geçmişi anlamlandırma konusunda ciddi problemleri vardır. Bu durumun daha doğru, daha gerçekçi bir şekilde anlaşılması yeni dönemi kavrama konusunda başka aydınlar ve yayın kurumları ile karşılaştırma yapmaktan geçer. *Varlık* dergisinin Kemalizm konusunda durduğu yer belirgin olarak farklıdır. Bunu anlamlandırmak ve yorumlamak açısından biraz da Yaşar Nabi Nayır'ın hayat hikâyesine ve onun düşüncelerini şekillendiren şartlara bakmak yardımcı olabilir.

Yaşar Nabi Nayır'ın Çok Yönlülüğü

Yaşar Nabi Nayır 24 Aralık 1908'de Üsküp'te doğmuş. "Selanik ve Manastır'la birlikte en büyük idare ve kültür merkezlerinden biri Rumeli'nin. Şehirde halkın dörtte üçü Türk (bugün beşte birinden de az)".³ 14 yaşında iken Mösyö D'Oeurre Üsküp'te bir Fransız okulu açtığında orada ilkokulu yeniden okumaya başlıyor. Türkiye'ye 1924 yılında geldikten sonra da 1929 yılında mezun olduğu Galatasaray Lisesi'nde okuyor. 1934 yılında ise *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde yazar ve çevirmen olarak işe başlıyor. Ankara'da 1933 yılında Nahit Sırrı ve Sabri Esat'ın desteğiyle çıkardığı *Varlık* dergisini 1946 yılında yayınevini de kurduğu İstanbul'a taşıyor. *Varlık* tecrübesinin en zayıf olduğu yılları da 1939-1945 yılları olarak, iki defa silah altına alındığı bu yıllar arası olarak anıyor. *Varlık*'ın önemini ıskalanması derginin en zayıf olduğu bu yıllarda *İnsan*, *Yurt ve Dünya* ve *Hareket* gibi ciddi dergilerin yayınlanmış olmasından da kaynaklanmaktadır. Burada dikkat edilecek nokta söz konusu yılların sonlarına doğru dergilerin kapatılıp inkıtaya uğramalarına mukabil *Varlık* dergisinin bir sorun yaşamamasıdır. Bu durum *Varlık*'ın sol bir kulvarda seyretmediği kadar milliyetçilik konusunda rejimin tasvip etmediği bir mecraya yönelmediğini de göstermektedir. Aslında Yaşar Nabi'nin Misak-ı Millî coğrafyası dışındaki yaşantısı onun dinselikten arınmış bir milliyetçiliği benimsemesine ve Üsküp'teki, özellikle Galatasaray Lisesi'ndeki eğitimi de ağırlıklı olarak Fransız, fakat genelde Batı belki de dünya kültürüne açıklığını sağlayan bir temel oluşturmuştur. Klasiklerin yayın döneminin son yıllarında, 1945'te Millî Eğitim Bakanlığı'nda klasik yayınları için yayın müdürü olarak görevlendirilmiştir. Daha sonraki dönemde de klasik yayınlarını en geniş şekilde Varlık Yayınları üstlenmiştir. Yaşantısı ve eğitim faaliyeti, daha Türkiye'de kültürel köklü dönüşüm olmadan önce onu milliyetçilikle hümanizmin dengeli bir şekilde sentezlendiği bir çizgiye getirmiştir. Bu nedenle de kimi dergilerde sıkça görülen hümanizm, kimi diğer dergilerde de aşırı vurgulu bir şekilde teza-

3 Yaşar Nabi Nayır, "Yaşamöyküm", a.g.e., s. 92.

hür eden milliyetçilik söylemine yöneltmemiştir. *Varlık* böylelikle iki farklı yerden bakıldığında bakıldığı yerin düşünsel anlamda karşısında olarak konumlandırılmıştır. Bir başka deyişle o milliyetçi ve dünya kültürüne açık çizgi *Varlık*'ta Yaşar Nabi Nayır'ın her döneminde dozajında yer almıştır. Örneğin *Varlık*'ta milliyetçilik vurgusu 1960'lı yıllarda hiçbir zaman dönemin milliyetçi-muhafazakâr dergileri ve *Yön*'deki kadar, hümanizm vurgusu da 1970'li yıllarda sol dergiler ve çevreler kadar güçlü olmamıştır. Bu noktada ilginç olan husus Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol ile Nurettin Topçu ve Remzi Oğuz Arık'tan temelde farklı bir yerde durmaktadır. Bir başka deyişle milliyetçilik ve hümanizm konusunda ölçülü ve dengeli sayılabilecek bir yaklaşımı olmuştur. Türk ve dünya edebiyatına yönelişinde bu farklılığın izlerini görmek mümkündür.

Yayınevinin ve sahibinin bir başka özelliği ülke dışındaki Türklere yönelik ilgisini de gösterecek mahiyettedir. Balkan Savaşı'nın hayatındaki etkileri, somut hayatı ve edebî zevki bu noktadaki en belirleyici unsur olarak tezahür etmiştir. Kemalist çizgideki başka bir yayınevinde Anadolu dışı Türklere ve edebiyatlarına yönelik bir ilgi oluşmamıştır. Aynı zamanda da bazı mahfillerde görülmeyen İslam öncesi ve Anadolu coğrafyası dışındaki Türk edebiyatına da açıktır.

Zaman İçindeki İstikrar

Varlık'ın farklı yönlerinin başlarında zaman içindeki istikrarı gelmektedir. 1930'lu yılların başlarında 1933 yılında çıktığı zaman dönem inkılapların belli bir yol ayrımına geldiği tarih kesitidir. Yaşar Nabi bu tarih kesitinden 1981 yılına kadar döneminde yapılan kültürel tercihin altını doldurmaya ve özgün bir biçimde yorumlamaya çalışmıştır. Dönemin zihniyeti her alanı kapsayan mahiyette olmadığı için *Varlık* ve özellikle Yaşar Nabi Nayır kapsam dışı alanlarda düşünsel anlamda özgün sayılabilecek yorumlar yapmıştır. Ve temel yaklaşım tarzı ölümüne kadar gelişerek aynı doğrultuda sürmüştür. Bir başka deyişle söylemek gerekirse Yaşar Nabi'de bir Behçet Kemal Çağlar, bir Sabahattin Eyüboğlu portresi aramak doğru görünmemektedir. Tabii zaman içinde Kemalizm yorumları farklılaşmıştır. Örneğin 1960'lı yılların sol Kemalizm-sağ Kemalizm tartışmalarında da Yaşar Nabi ve *Varlık*'ı bir biçimde konumlandırmak endişesi bulunmaktadır. Bizde nasıl 1930'lu yıllarda tarih ve özellikle dil alanında yoğunlaşmışsa 1960'lı yıllarda bir anlamda bir yönü itibarıyla ekonomi alanında odaklanılmıştır. Sola dönük yaklaşım sahipleri kültür alanını önemli oranda boş bırakmışlar, onunla ilgilenmemişlerdir. *Varlık* dergisinin bu anlamda konu dışı kalması ve eleştirilmesi de anlaşılabilir bir meseledir.

1970 yılında Attilâ İlhan'ın ilk baskısı ağırlıklı olarak dünyadaki sosyalizm uygulamalarını eleştiren *Hangi Sol* kitabını yayınlamıştır.

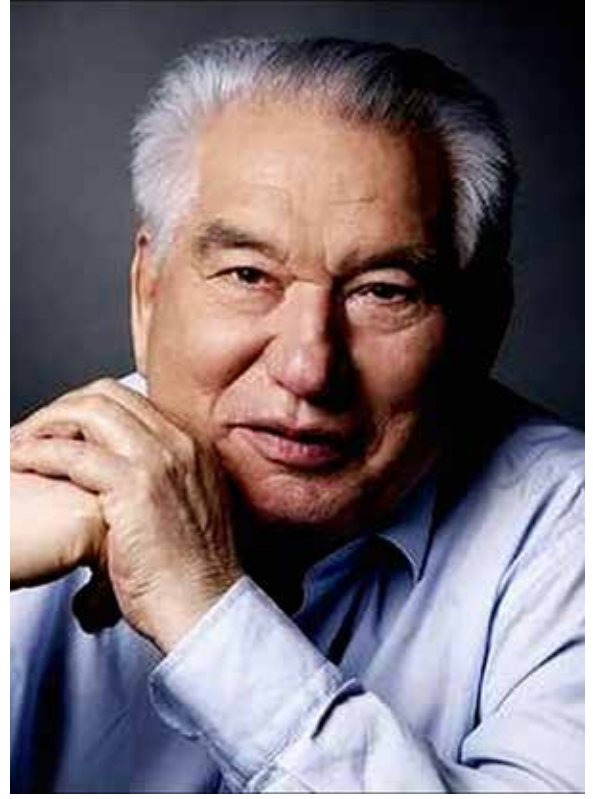
1960'lı yıllara bakıldığında Kemalizm açısından konumlandırmadan da öğretici unsurlar ortaya çıkabilir. *Varlık*'ın meselenin kültürel boyutuna derinlikli bir şekilde odaklandığı görülebilir.

Dönemin *Yön* dergisinin kendine has bir Kemalizm anlayışı vardır ve bunu sosyalizme yakınlaştırma eğilimi gündemdedir. *Yön*'ün bu eğilimi meseleyi devletçilik olarak formüle etmektedir. Bu nedenle de bu kavram üzerinden sosyalizm ve Kemalizm'i yakınlaştırmaktadır. *Yön* yazarlarının genellikle *Varlık*'ta, *Varlık* yazarlarının da genellikle *Yön*'de yazmadıkları tespit edilebilir. Bu durumun sayılı istisnalarından biri Attilâ İlhan'dır. *Varlık* o dönemin Türkiye'deki sosyalizm anlayışına eleştirel ve mesafeli bir noktada durmaktadır. Ancak bu mesafe ve eleştirelilik, dönemin antikomünizm anlayışı çerçevesinde seyretmemekte ve ondan bariz farklılıklar taşımaktadır. *Varlık* Batı edebiyatına ve düşünce hayatına bariz bir şekilde açıktır. 1960'lı yılların ortalarında da örneğin Maurice Duverger'nin *Politikaya Giriş* ve Joseph A. Schumpeter'in *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi* kitabının Türkçede yayınlanmasını sağlamıştır. Daha sonra *Varlık* Maurice Duverger'nin başka metinlerini yayınlasa da onun kitapları birçok başka yayınevinden de çıkmıştır. Nitekim *Varlık*'tan sosyalizme eleştirel bakan metinler de yayınlanmıştır. Rus devrimi, Fransız devrimi ve dünya düşünce tarihi üzerine odaklanmış kitaplar yayınlamıştır. Aslında en öncelikli hususlardan bir başkası olarak da Bertrand Russell ve Jean Paul Sartre'in kitaplarının çevirilerini yayınlamıştır. Ki 1960'lı yıllarda Türk düşünce dünyasında etkili olan, belki de en etkili olan iki Batılı yazar bunlardır. 1970 yılında Attilâ İlhan'ın ilk baskısı

Varlık Yayınları,
Cengiz Dağcı ve
Cengiz Aytmatov'un
eserlerinin
de Türkçede
yayınlanmasını
sağlamıştır.

ağırlıklı olarak dünyadaki sosyalizm uygulamalarını eleştiren *Hangi Sol* kitabını yayınlamıştır. *Hangi Sol* kitabının sonraki baskıları bir yönü itibarıyla *Varlık*'in zihniyetiyle daha bir uyumlu olmakla beraber bir başka yanı, örneğin köy edebiyatına eleştirel bakması anlamında *Varlık*'in yaklaşım tarzından fazlasıyla farklıdır. Hatta farklı olmanın ötesinde bariz olarak aykırıdır. Dönemin Kemalist zihniyetinin bir başka özelliğini *Cumhuriyet* gazetesinde de bulmak mümkündür. Ancak *Cumhuriyet* gazetesi bir yönü itibarıyla *Yön*'e yakınlaşmış olmakla beraber önemli farklı yorumlar da içermektedir. *Cumhuriyet*'teki Kemalizm anlayışı *Varlık*'tan temel farklılıklar taşımaktadır. Bir de daha sağda yer alan örneğin Falih Rıfkı, Bedii Faik ve örneğin Yusuf Ziya Ortaç'ın metinlerine göre *Varlık* dergisinde yayınlanan metinlerdeki Kemalizm anlayışları bariz farklar taşımaktadır. Bu durumu aşikâr bir şekilde bir ölçüde siyaset ve iktisat konularına fazla ve köşeli bir şekilde girmekle bağlantılandırmak anlamlı olabilir. Dolayısıyla Kemalizm'in Varlık Yayınları'nda nasıl bir biçim aldığını ciddi bir şekilde anlamaya çalışmak gerekmektedir. Bu farklılaşma Kemalizm'e bakış biçimini özgün bir hâle getirmeye çalışmakta olup o dönemin Kemalist yaklaşımlarından çok daha belirgin olarak dünyaya açıktır. Kültürel boyutu da dönemin temel yaklaşımları Türkiye'ye kapalıyken dışa yönelmektedir.

Yaşar Nabi Nayır'ın Yayın Serüveni

Yaşar Nabi Nayır'ın yayın serüvenine bakıldığı zaman dünya edebiyatının temel metinlerini Türkçeye çevirme, Türkiye'de yayınlama eğilimini bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bu anlamda Ernest Hemingway ve John Steinbeck metinlerine ciddi olarak dikkat etmek gerekmektedir. İki yazarın da temel eserlerini Türkçede yayınlamıştır. Aslında işte 1940'lı yıllardan itibaren Batı edebiyatının önemli eserlerinin Türkçede okunmasının yolunu açmıştır. Bunun yanında Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un eserlerinin de Türkçede yayınlanmasını sağlamıştır. Balkan edebiyatına olduğu kadar Panait Istrati metinlerine ve Knut Hamsun ekseninde İskandinav edebiyatına da açık görünmektedir. Dünyanın en büyük edebiyatlarının başında gelen Rus edebiyatından da başta Dostoyevski olmak üzere Tolstoy ve Çehov da yayınlamıştır. Bu süreçte seçici de olsa bir örnek olarak telakki edilemeyecek bir yönelim içine girmiştir. Ancak temel derdi eski dönem de dâhil olmak üzere dünya edebiyatının tamamına açık olmasıdır. Bu genel eğilimini uluslararası edebiyat toplantılarına katılarak da göstermiştir.

Yaşar Nabi aynı zamanda Türk edebiyatını da çeşitliliği çerçevesinde önemsemiştir. Bu önemseme eğilimi hem edebiyatın sosyal boyutuyla hem de estetik yönleri itibarıyla olmuştur. Nitekim bu noktadaki duyarlılığı daha 1960'lı yılların başlarında Kemal Karpat'ın 1950'li yılların sonlarında yazdığı *Çağdaş Türk Edebiyatında*

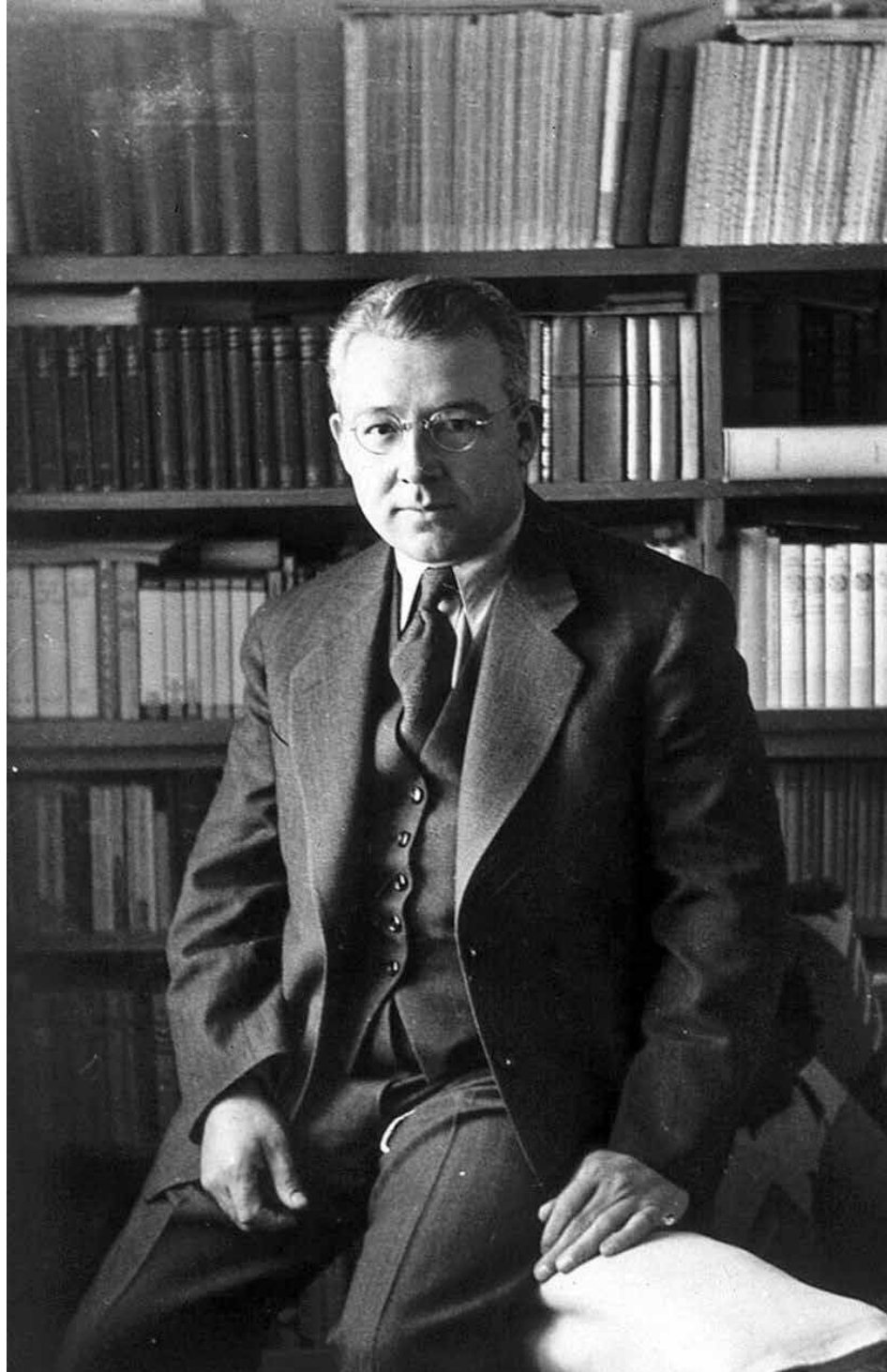
Sosyal Konular (1962) başlıklı uzun makalesini kitaplaştırmada da görülmektedir. Sosyal meselelere yatkınlığının en somut göstergelerinden biri bir sanat eseri, öykü ya da roman olarak nitelenemeyecek olan *Bizim Köy*'ü şekillendirmesi ve yayınlamasında somutlaşmaktadır. Bunun yanında Yaşar Nabi köy romancıları arasında yer alan Talip Apaydın ve Fakir Baykurt'un da öykü ve romanlarını yayınlamıştır. Nitekim köy romancılarının önemli bir kesiminin edebi ürünleri *Varlık* dergisinde yayınlanmıştır. Kemal Bilbaşar'dan Samim Kocagöz'e kadar köy romanları ve genel anlamda köy romanlarının ufkunu aşan gerçekçi romanlar da *Varlık* Yayınları arasında görülmüştür. Köy ve kent gerçekliğinden söz edildiğinde Yaşar Kemal'in eserlerinden Orhan Kemal'in romanlarına kadar daha dar gerçekçiliği aşan metinler de *Varlık* Yayınları'ndan çıkmıştır. Demek ki köy gerçekliğini çok çeşitli yönleri çerçevesinde tartışan ve edebî düzeyde yansıtan metinlerin neredeyse geniş bir parçası, her tür örnekleri *Varlık* Yayınları'nda görülmüştür. Bu yayınlama eylemi konusunda önceliği vardır.

Varlık ve Türk Edebiyatı

Tabii Türk edebiyatını temel özellikleri itibarıyla şekillendiren ve ileride tartışmanın merkezinde yer alan Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin metinleri de kitap ve somut öykü olarak *Varlık*'ta yerini bulmuştur. Hatta Sabahattin Ali'nin "gönlünde ulu gazinin aşkının yattığını" belirttiği şiiri de *Varlık*'ta yayınlanmıştır. Yaşar Nabi'nin başkalarıyla olduğu gibi Sabahattin Ali ve Sait Faik'le mektuplaşmaları vardır ve en erken dönemden taa 1930'lu yıllardan itibaren Sait Faik'i fazlasıyla önemseydiği görülmektedir. 1960'lı yıllarda Sait Faik'in öykü ve romanlarını yayınladığı gibi uzun yıllar yayınlanmayan Sabahattin Ali'nin öykü ve romanları belki de belli bir endişe nedeniyle *Sırça Köşk* dışında uzun bir aradan sonra 1965 yılından itibaren *Varlık* Yayınları arasından çıkmıştır. Yaşar Nabi'nin Sabahattin Ali'nin öykü ve romanlarına yaklaşımında belirli sınırlar koyması belki de Sabahattin Ali'nin siyasal konumu nedeniyle:

Modern gerçekçi hikâyeciliğimizin temelini atma-
da büyük emeği geçti Sabahattin Ali'nin. İdeolojik
saplantıları eserlerinin edebiyat değerine yeteri
kadar önem vermesini engellese de hayatıyla bir-
likte eserinin de yarım kalmasına yol açmasaydı
ardında bıraktığının çok daha üstünde bir eser ve-
rebilirdi bize.⁴

Sait Faik'in öykülerine, daha doğrusu sanatçılığın-
a yönelik olarak olumlu bir tutum içindedir. Yazdıklarının genel mahiyetine bakıldığında zaman

en önemli edebiyatçı olarak Sait Faik'i gördüğü ve bu doğrultuda tahliller yaptığı, nitelemelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Onun gündelik hayatı üzerine belirttikleri ona yaklaşımı hakkında ipuçları sunmaktadır:

Adapazarı'nda geçen çocukluk yılları dışında Bur-
gaz Adası'ndaki köşkerinin rahat hayatına bir tür-
lü alışmamış, balıkçılar, simitçiler boyacılar gibi
küçük işçi ve esnaf arasında geçmişti daha çok
ömrü.⁵

Sabahattin Ali'nin
öykü ve romanları
1965 yılından
itibaren *Varlık*
Yayınları arasından
çıkıştır.

4 Yaşar Nabi, *Dost Mektuplar - Mektuplarıyla Edebiyatçılarımız*, *Varlık* Yayınları, İstanbul, 1972, s. 84.

5 Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s. 88.

Aslında Sait Faik'i incelediği zaman onun yansıttığı sosyal çevrenin ötesinde yazdıklarının estetik değerinin önemine de vurgu yapmıştır. Hatta onun yayınlamakta zorluk çektiği, *Yücel* dergisinin yayınlamayı reddettiği "Stelyanos Hrisapulas Gemisi" öyküsü 15 Ocak 1936 tarihli *Varlık* dergisinde yer almıştır. Sait Faik bir anlamda "yazı(-sını) kozmopolit bulduklarını", hâlbuki yazısının "çok humain bir yazı" olduğunu ifade etmiştir. Yazısının hatta "mahalli renkli bir yazı"⁶ olduğunu belirtmiştir. İsimleri değişik olmakla insan yerine konulmaması gerekmediğinin de altını çizmiştir. Aslında öykü yazarı olarak Sait Faik'i önemsemesi, en önemli edebiyatçı olarak Sait Faik'i öne çıkarması dönemin ortamını anlatmak/anlamak

ta bu aşamaya ermenin ne çok emek, sabır, alın teri ve çile istediğini yeni başlayanlara bir anlatabilsek birçokları bu çetin yola ayak atmaya hemen tövbe ederler.⁷

Anlatmaya çalıştığı edebî tavrda Sait Faik'in merkezî yerinin altını çizen en net yaklaşımının ifadesi daha bir açık görünüyor:

Edebiyatımızın en çok edebiyatla, şiirle dolu hikâyelerini o yazdı diyebilirim. Yalnız en yapmacıklık yerinde bile içten gelme olduğunu hemen belirterek sizi kendine bağlayan, size içini döktüğünü belli eden bir büyüü var ki işte asıl bu tarafını kimse taklit edemedi. Edemez de.⁸

1960'lı ve 1970'li yıllarda en fazla önemsenen edebiyat toplumcu gerçekçi edebiyattır. Bunun yanında Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'in edebiyat metinleri daha bir önemsenmiş görülmektedir.

bakımından kuşkusuz son derece önemlidir. O dönemde, 1960'lı ve 1970'li yıllarda en fazla önemsenen edebiyat toplumcu gerçekçi edebiyattır. Bunun yanında Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'in edebiyat metinleri daha bir önemsenmiş görülmektedir. Aslında ilk dönem açısından Orhan Kemal metinleriyle Sait Faik metinleri arasında bariz yakınlıklar vardır. Bu nedenle de bu üç yazar arasında Yaşar Nabi'nin daha çok Orhan Kemal öykülerine yakın olduğu söylenebilir. Yaşar Nabi en bariz olarak Sait Faik'in farklılığının altını çizmektedir. Daha doğrusu dönemin başat eğilimleri nedeniyle ıskalanan ciddi yazarları öne çıkarmaktadır.

İçinde hiçbir şey yok gibi görünen bir Sait Faik hikâyesinde, hiç düşünülmeden düpedüz söylenmiş hissini veren bir Orhan Veli şiirinde ne çok ustalık, düşünce, yetenek, ölçü bulunduğu, sanat-

Zengin Bir Edebiyat Birikimi

Benzeri düşüncelerini "yetiştikleri sıralarda heves kırıcı zorlamaları tanumadan içlerinden geldikleri gibi yazan Sait Faik, Orhan Veli ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın" yazdıklarının kritik öneminden bahsederek dile getirir. Bu noktada meselenin özünün gerçekçilikten uzaklaşmak gibi bir tutum gerektirmediğini belirtir. Bu meyanda zaten tutumunu açıkça ifade eder:

Romancı, kişilerini gerçek hayattan mı almalı yoksa hayal dünyasından mı, bu, kendi bileceği iştir. Ancak nereden alırsa alsın, hangi dünyada yaşatırsa yaşatsın, onların gerçekten yaşamış kişiler gibi görünmeleri şart.⁹

6 Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s. 89.

7 Yaşar Nabi, "Şu Edebiyat Denen" *Varlık*, 1955, S: 4, 7 1955, Yaşar Nabi, *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971, s. 79.

8 Yaşar Nabi, "Günler Boyunca", *Varlık*, 1956, S: 430-431-433. Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s. 138.

9 Yaşar Nabi, "Uyanık Düş Gören", *Varlık*, 1954, S: 405, Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s. 73.

Gerçekçiliğe bu ölçüde yatkın bir aydın, gerçekçilik konusunda zorlamalara karşı tepkisini belirgin bir şekilde toplumcu gerçekçi metinlere karşı göstermektedir. Bu anlamda Türkiye’de kritik önemi atlanan edebiyatçılara ve edebî metinlere yönelik olarak olumlu nitelermelerde bulunmaktadır. Bu tarz yaklaşımın sadece Türk edebiyatı konusunda değerlendirme yanlışlarına yol açmayacağını söylemekte, aynı zamanda Rus edebiyatının önemini ıskalanıp Sovyet edebiyatının öne çıkarılmasıyla sonuçlanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bir dönem ki, bu dönem kısa sürmemiştir, Sait Faik metinlerin yadsınması ve eleştirilmesi sırasında onun önemini altını çizmiştir. Sait Faik’in önemini anlatılması yanında Türk edebiyatının çok çeşitli örneklerinin, çok çeşitli eğilimlerinin bir zenginlik kaynağı olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda da Varlık Yayınları’nın ve *Varlık* dergisinin belirttiği düşüncelerin sergilendiği bir alan olması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Bir dönemler, ki bu durum 1960’lı yılların sonlarına kadar gelmektedir, hem değişik yönelimleri kapsamayı hem de yeni imzalara ve yeni kuşaklara açılmayı sürdürmeyi esas almaktadır. Tabii *Varlık* dergisinin, yayınlarının ve Yaşar Nabi’nin de belirgin, hatta katı sayılabilecek düşünsel mahiyette sınırlılıkları vardır. Ancak bu sınırlılıklar hiçbir zaman 1960’lı yılların ortalarından itibaren çıkan dergiler ve oluşan yayınevlerinin sınırları, hele Sol Yayınları’nın sınırları kadar katı değildir. Edebî değerlendirmeleri belirgin olarak farklılıklar göstermektedir. Onun Türk edebiyatı değerlendirmeleri belli bir öncelik taşımakta ve sonra yaygın kabullenmelere yol açmaktadır. Sabahattin Ali ve daha çok Sait Faik değerlendirmeleri bu husustaki en öne çıkmış örnekler arasındadır. Bugünler açısından bakılacak olursa Nurullah Ataç’ın yazdıkları da bu noktada önemli bir örnek olarak belirlemektedir. Kitap olarak yayınlanmadan önce *Varlık*’ta tefrika edilen *Prospero ile Caliban* aydın meselesini olağanüstü ciddiyetle incelemektedir.

Türk edebiyatındaki değişik dönemlerdeki tıkanmaları da işaret etmekte üstüne yoktur. Bu durum Osmanlı geçmişine bariz bir biçimde yaslanmaya ilave olarak Yahya Kemal güzelleme yapma yanında son dönemdeki tıkanmaları, duraklamaları da belirgin olarak veciz sayılabilecek bir şekilde telaffuz etmektedir. “Dava bayraktarlığının” “geleceğe kendilerinden fazla bir şey katamadıklarının” yanında “Yığınla sanatçı yetişti son yirmi yıl içinde. Ama hâlâ da aşılamadı şiirde Dranas’lar, Dağlarca’lar, Tarancı’lar, Kanık’lar, Anday’lar ve onların yaşıtı daha beş on şair. Hikâye denince hâlâ Sait Faik geliyor önce akla. Roman deyince üç Kemaller ve nüfus kâğıtları epey eskimiş üç beş yazar.”¹⁰

Yaşar Nabi Nayır, 1960’lı yılların başlarında Kemal Karpat’ın 1950’li yılların sonlarında yazdığı *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular* (1962) başlıklı uzun makalesini kitaplaştırdı.

Varlık Yayınları en geleneksel metinlerden en yenilikçi metinlere kadar zengin bir edebiyat birikimini olağanüstü ciddi bir kültürel dayanağa yaslayıp seçici bir tarzda yayınlayarak Türk kültür hayatını zenginleştirmiştir. Bir anlamda kültür faaliyetini benzeri bir gelişim serüveniyle gerçekleştirmeye çalışan Remzi ile İnkılap ve Aka Yayınevi’ne göre çok daha incelikli ve etkileri köklü, Türk kültür hayatında varlığı hissedilen yayınlarla yer almıştır.

Kemalizm konusunda Yaşar Nabi’nin ve *Varlık*’ın fikrini örneğin Ceyhun Atıf Kansu ve İhsan Akay’ın yayınlanmış kitaplarında ve özellikle daha önce *Varlık*’ta yayınlanan yazılardan Yaşar Nabi’nin derlediği *Atatürkçülük Nedir?* başlıklı kitapta görmek mümkündür. Bu kitaptaki, derlemedeki metinlerden çıkan fikriyatın dönemin değişik Atatürk fotoğraflarından başka bir yerde durduğu rahatlıkla fark edilebilir. Daha çok Yaşar Nabi’nin bu alandaki en kapsamlı yaklaşımını ve zaman içindeki kısmi değişimini bizzat *Varlık*’a yazdığı başyazılarda görmek mümkün. Kemalizm konusundaki yaklaşımlar son dönemin basitleştirilmiş kategorilerinin belirgin bir şekilde dışında seyretmiştir.

Sonuç olarak söylenecek temel söz Yaşar Nabi Nayır’ın bir dergi, öncelikle bir dergi yönetmeni ve sonradan bir yayınevi yönetmeni olarak esen rüzgârların etkilerine fazla kapılmadan, uzun vadeli bir şekilde edebiyat ve entelektüel iklim konusunda ilkeli ve esnek bir şekilde düşünerek Türkiye’nin önüne edebiyat ve düşünce alanında derin bir platform açmasıdır. İlkeli ve esnek bir şekilde bakmasa bu ölçüde engin bir dünya açması mümkün değildir. Ne yazık ki dergisinin bugünkü sürdürücüleri ve kendini Yaşar Nabi’yle düşünsel olarak bağlantılı gören günümüz entelektüelleri de durumun farkında değillerdir. Bu görünüm Türkiye’mizin trajikomik durumlarından, sayısız trajikomik durumlarından sadece biridir.¹¹

10 Yaşar Nabi Nayır, “Tedirgin Bir Ortamda”, *Varlık Yılığ* 1972, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971, s. 264.

11 Kurtuluş Kayalı, “Bir Entelektüel Olarak Yaşar Nabi Nayır’ın Türkiye’nin Edebî-Düşünsel Birikimindeki Kritik Rolü”, *Düşüncenin Coğrafyası I*, Deniz Yayınları, Ankara, 2005, s. 139.

BABIALI BÜYÜK KAPISINDAN MÜRUR EDİP GEÇMEK

D. Mehmet Doğan*

Nereye deyse, elli yıl olacak, Babiali, namı diğer “Ankara Caddesi”ni bir baştan öte başa yürüyle. 1971 mi idi, yoksa 1972 mi? Kurban Bayramı galiba, mevsim kış... Şiirlerimin, yazılarımın yayınlandığı *Hareket* dergisi çevresi ile tanışmak üzere, ki bu aynı zamanda benim için İstanbul’la tanışmak demektir, Ankara’dan yola çıkmıştım. *Hareket* dergisinden Ankara’ya gelenlerle tanışmıştım, tanışma halkasını genişletmek içindi bu yolculuk.

Her şey o kadar değişti ki, başından anlatmamız lâzım!

Ankara’dan otobüse Ulus’ta Rüzgârlı Sokağı’ndan binmişim, orası da Ankara’nın Babiali’si, yani basın merkezi idi. O zaman “terminal” yok, Etlik’te “garajlar” vardı, ama İstanbul otobüsleri Rüzgârlı’dan kalkıyordu. Hamit Kaplan veya Gazanfer Bilge, yani meşhur pehlivanlardan birinin firmasından 10 liraya bilet almış ve İstanbul yoluna düşmüştüm...

Bunun nasıl bir başlangıç olacağını kestiremiyordum.

İstanbul’a giderken yanıma ayrıntılı bir İstanbul haritası almıştım; bazı binaların çizimleri de vardı bu haritada. Bu haritaya göre yolu bulacak, adres arama sıkıntısına düşmeyecektim. İstanbul’a yeşillikler içinde girdik, Harem’e geldik. İnecekler indi, otobüs araba vapuruna bindi, biz de içinde. Vakit akşamdı. Sirkeci’ye geçtik, otobüs Topkapı’ya sahil yolundan gideceği için burada indim.

Harem’den otobüsün araba vapuru ile geçmesi bir tercih değildi; çünkü Boğaz köprüsü inşa hâlindeydi...

İşte harita elimdeydi ve Babiali Caddesi’nin başındaydım. İki taraflı dükkânları, ki başlangıçta lokantalar çoğunlukta idi, seyrederek yokuşu tırmanmaya başladım. Bir süre sonra kitapçılar ve yayıncılar çoğaldı. Meşhur Babiali’yi, yani eski Sadrazamlık, hâlen Vilayet binasını seyrederek yoluma devam ettim. MTTB ve karşısında TMTF binalarını gördüm, bunlar o zaman iki rakip gençlik teşekkülü idi.

Çağaloğlu Yurdu’nu sordum bir gence; genç yüzüme dikkatlice baktı. Bir terslik olduğunu sezdim, “Erkek öğrenci yurdu arıyorum” dedim. Muhatabım, “orası artık kız yurdu” dedi.

Evdeki hesap daha buradan çarşıya uymamıştı. Harita ile Divanyolu’ndan Beyazıt’a doğru yürüdüm. Buraya yakın, Vezneciler’de büyük bir öğrenci yurdu vardı: Site Yurdu. Orayı buldum ve öğrenci olduğumu, burada kalıp kalamayacağımı sordum. Yurt yarıyıl tatili dolayısıyla bakımdaydı. Görevli, “Buralarda sizin kalabileceğiniz oteller var.” dedi ve bazı isimler saydı. O isimlerden biri miydi hatırlamıyorum, İnkılâp Oteli uygun geldi. Üç katlı, her hâlde eski bir ev. Odada alabileceği kadar yatak var. Demek ki yalnız kalmayacağız. Vakit hayli ilerlemişti, buralar Şehzadebaşı idi, bir gece yürüyüşü iyi olacaktı. Fatih Camii’ne doğru yürüdüm ve oralarda bir yerde bir lahmacun yedim, bu akşam yemeği idi. Otele döndüğümde oda kalabalıklaştı. Az uyunan bir gece geçirdim; sarhoşlar, konuşanlar, uyku tutmayanlar arasında...

* Yazar

1970'li yıllar Ezel
Erverdi, D. Mehmet
Doğan, Mustafa Kutlu,
Cahit Çollak.

Ertesi sabah, buluşacağımız mekânın yolunu tuttum. Sultanahmet'te Divanyolu, Ersoy Han... Yumuşak kubbe geçişlerinin minarelerle hareketlendirildiği Sultanahmet Camii'ni temaşa ederken, kaldırım üzerine konulmuş masanın etrafında bazı gençlerin oturduğunu, birtakımının da ayakta durduğunu gördüm. İşte bunlar Hareketçilerdi! Bana sandalye gösterdiler, oturdum. Yanımda oturan şahısla tanıştırdım: Mehmet Doğan! Yani *Hareket* dergisinin yazı işleri müdürü!

Babıali ile ilk vicahî tanışmamız böyle oldu. Babıali'den geçerken Cağaloğlu'ndan da geçersiniz. Babıali, bir külliye; Osmanlı'nın yönetim külliyesi. Cağaloğlu ise bir semttir. Babıali, Cağaloğlu'nun içindedir desem yeri var.

Bu tanışıklığın nasıl bir seyir takip edeceğini tahmin etmem mümkün değildi elbette. Dergiye çıkarılanlarla, yazarlarla tanışıklığımız ve samimiyetimiz ilerledi. O gün Sultanahmet'te cuma namazından sonra Nurettin Topçu'nun evine gittik, bayramlaştık. Topçu'nun el öptürmemesi ve konuşarak etki uyandırmak isteyen birisi olmaması dikkatimi çekti. Bu kadar genci, hem de bağlılıklarını gösterenlerini görüp de coşmayan bir üstat...

O bayram ziyaretleri sırasında hatırımda kalanlar arasında Ali Nihat Tarlan ve Kemal Tahir de var.

İki yıl sonra, Babıali yokuşunun yarı yerinde, Vilayet'e elli metre mesafede üç katlı bir binanın üçüncü katında bir yaynevinde idim. Bu eski tarz bina Dergâh Yayınları'nın merkezi idi, ben de yedek subay olarak İstanbul'da bulunuyordum.

Hafta sonları, tatil zamanları, askerlik yaptığım Kartal Maltepe'den kalkıp buraya geliyordum. Askerlik sona erdiğinde ise sürekli burada olmaya başladım.

Dergâh'ın çıkaracağı *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin yayın yönetimini üstlenmişim. Artık günlerim Babıali'de geçiyordu, yani tam istediğim yerdeydim. Ortaokul yıllarında gazete okuluğum gelişmiş, İstanbul basını ile Ankara gazetelerinin farkını anlamışım. O zamanlar Ankara'ya İstanbul gazeteleri uçakla ve akşama doğru gelirdi. "Tayyare İstanbul" gazete müvezzi böyle bağırdı. İstanbul gazeteleri, uçakla yeni geldi demekti bu.

Sabah Ankara gazeteleri ile oyalanır, akşama doğru İstanbul gazetelerini okurduk. İşte o yıllarda gazetecilik ilgimi çekmeye başladı. Belli başlı köşe yazarlarını takip etme merakı da o yıllarda uyandı. 1960 Darbesi olmuştu ve babam demokrat olduğu için muhalif gazeteleri takip ederdi. *Havadis*, sonra *Son Havadis* ve muhalefeti pek açık olmayan *Tercüman* bunlardandı. Daha sonra *Yeni İstanbul*...

Şiirle ünsiyetim lise yıllarında bir hayli ilerlemişti. İşte okuyucusu olduğum bir dergiye, *Hareket*'e şiir göndermişim. Derginin 1967 yılı Kasım sayısında yayınlanmıştı bu şiir. Bu başlangıcın devamı gelmişti. İstanbul basın ve yayının merkezi idi; fakat bizi istiap edecek bir basın söz konusu değildi. Yetersiz, çapsız "sağcı" basın, mektebinde okumuş bizleri tatmin etmiyordu. Asıl Babıali basını ise bize kapılarını açacak gibi görünmüyordu.

Babialı'deydik, fakat Babialı görünüşte burada olsa bile, esasta başka yerlerde idi.

Gazeteciliğin merkezi burası.

Kitap ve dergi yayıncılığının merkezi de.

Günlük gazete okuyucusu olarak Babialı ve civar sokaklarda dolaştığımızda bu gazetelerin tabelalarını da okuyabiliyordunuz.

Büyük ve köklü yayınevleri yanında artık Babialı'de bize gülümseyen yayınevleri de vardı. Yağmur Yayınları bunlardan biriydi ve *Yarınki Türkiye*'yi de yayınlayan bu yayınevinin kitaplarının çoğunu edinmiştim. Hareket Yayınları, Divanyolu Ersoy Han'dan buraya gelmişti ve burada Dergâh Yayınevi'ne dönüşmüştü. Bu güçlü bir hamle olarak görülebilirdi.

Sonra başka yayınevleri de ortaya çıktı, yani çoğaldık. Babialı'de dolaşırken bir hayli tanıdık yayıncı ile, yazarla karşılaşmak mümkündü. Kitabevleri içinde Muhittin Nalbantoğlu'nun yarısı kot altındaki dükkânı ilgimi çekerdi. Çalıştığım yere geldiğim her sabah, kitapçı vitrinlerini ziyaretle işe başlardım. Tam çalıştığım yerin karşısında Dergâh Yayınları bir kitabevi açtı. Bir tam iki yarım üç katlı büyük bir kitabevi. Çağaloğlu kitapçıları içinde ilk farklı kitabevi idi bu.

Basının merkezinin burada olması sebepsiz değildi. Çünkü Osmanlı'nın hükümet merkezi buradaydı. En önemli haber kaynağının yakınında gazeteler kümelenmişti. Babialı'nın asıl kapısı Topkapı Sarayı istikametinde iken basın kuruluşları aksi tarafta yer tutmuştu. Cumhuriyet'ten sonra Sadrazamlık binası İstanbul Valiliği oldu. Yine resmî haberlerin merkezi burasıydı. Zaten caddenin adı Vilayet'e kadar Ankara Caddesi yapılmış, üstü Babialı olarak kalmıştı. Bazı gazetelerin kendine mahsus binaları vardı. Zamanın en büyük gazetelerinin merkezleri buradaydı. Yeni bir gazete çıkacağında da mekân buradan seçilir, veya yakın bir yer aranırdı.

Bizim bulunduğumuz yıllarda Babialı yani İstanbul basını, kendinden emin, hatta güç zehirlenmesi içinde bir yapıdaydı. En yüksek tirajlı gazetenin patronu, gerile gerile "Darbelerde basın birinci kuvvettir!" diye beyanat veriyordu.

Demek ki, basın Babialı'de iken güçlü imiş. Büyük basın müesseseleri Babialı'yi terk etti. 1990'larda, 28 Şubat döneminde gücün zirvesini gördü gazeteciler. İniş de o zaman başladı. Basın iyi ki Babialı'de iken bu duruma düşmedi, yoksa kabahati mekâna yükleyebilirlerdi. Kendi seçimleri olan mekânlarda, kulelerde küçülmeye başladılar. Hem siyasî ve ideolojik tercihler basını küçülttü, hem de gelişen elektronik âlem. Basılı gazeteciliğin bütün dünyada güç kaybettiği ger-

çek, bu gerçek Türkiye'de daha şiddetli hissediliyor.

Babialı'deyken birbirini kollayan, ama bilen, tanıyan basın camiası bu tarihî çevreyi terk edince birbirinden habersiz hâle geldi.

Basının Babialı'yi terk etme süreci başlamadan önce Ankara'ya dönmüştüm. Ankara'nın Babialı'sinde, Rüzgârlı'da, bir gazete tecrübesinin şahidi oldum. Kısa süren bu macera gazetenin İstanbul'a taşınması ile nihayetlendi.

Basın sektörünü Babialı'den uzaklaştıran sebeplerden biri de bölgenin turistikleşmesiydi. Topkapı, Ayasofya, Sultanahmet ile Kapalıçarşı arasında kalan bölge hızla turistik malzemelerin satıldığı yerler hâline geldi. Bir zamanın anlı şanlı gazetelerinin binaları halı, mücevher vs. satılan yerlere dönüştü. Kitap yayıncıları hâlâ direniyor. Daha doğrusu direnenler var. Çoğu yayıncı semti

terk etti. Kalanlar sayesinde Babialı, Çağaloğlu eski yayın merkezi olmanın hâtıralarını yaşıyor. Bir de Türkiye Yazarlar Birliği'nin İstanbul Kültür Merkezi Babialı havasını yaşatan eski bir medresede, Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi'nde faaliyetlerini sürdürüyor. Babialı'den arta kalanların zaman zaman cem oldukları bir yer olarak hatıralara sahip çıkıyor.

Birkaç sene evvel, Babialı'yi yıllar önce olduğu gibi yürüyerek katetmek niyetiyle Üsküdar'dan Marmaraya bindim. Niyetim Sirkeci İstasyonu'nda inip, yürüyerek yokuşu çıkmaktı. Sirkeci İstasyonu'nun, caddenin tam ortasında Vilayet'in bitişiğinde olduğunu bilmiyordum ve elbette böyle bir tekrar mümkün olmadı. Asıl mesele, hayatta tekrar olmadığını da unutmamdı. Esasen artık ne Babialı vardı, ne basın ve ne de hatıralarımızı canlandıracak mekânlar ve insanlar...

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi hazırlık yılları. D.Mehmet Doğan ve Mustafa Kutlu, 1976.

HATIRATLARDA CAĞALOĞLU

Ercan Yıldırım*

Fikir hayatında, edebiyatta, süreli yayınların çıkışında muhitlerin, mecraların, mahfillerin belirleyici rolü var.

Türk modernleşmesi umumiyetle askerî sahada, teknik ve teknolojik yeniliklerin ikmal ihtiyacıyla doğmuştu. Sanayi Devrimi Batı medeniyetini kolonyalizm ile beraber dünyanın tek gücü hâline getirirken dünyayı da baştan sona etkiledi. Aydınlanma değerlerinin küreselleşmesi, tüm insanlığa, yeryüzüne yayılması Avrupa'yı üstün kıta pozisyonuna getirmesi sömürgecilik faaliyetlerinin fabrikalaşma, seri üretim, ucuza bol tüketim malzemesi liberal ilkelerle mümkün oldu. Türk modernleşmesine teknik, sanayi, kapitalist iktisadi sistem çok geç geldi. Enteresan olan şu ki Osmanlı'nın, dolayısıyla İslam âleminin geri kalmasının sorumluluğu "matbaanın geç gelmesi"ne bağlanır. Bu açıdan Cağaloğlu sadece bir caddeyi değil büsbütün modernleşme tarihimizi, İslam âleminin entelektüel birikimini, geri kalmamızın saiklerinden birini de anlatır.

Cağaloğlu hem mahfillerin, süreli yayınların, edebiyatın merkezi hem İmparatorluğun entelektüel hafızası konumundadır. Cağaloğlu'nun varlığı bir açıdan bizdeki edebiyat ve fikir akımlarının teşekkülünü, yayınların nasıl teşekkül ettirildiğini, ilişkilerin nasıl geliştiğini de anlatır. Osmanlı Dönemi'ndeki bu yekpare matbuat kimliği Cumhuriyet'te de bir biçimde devam ederken artık neoliberalizmle beraber, 1980'li yıllardan sonra, Amerikan kültür hayatının, küresel kültürün tesiriyle hükümranlığını yitirmeye başladı. 2000'li yıllardan hele ki internet devriminden sonra kâğıdın, kitabın, kalemin hatta okumanın "anlamının

değiştirdiği, sorgulandığı" zaman diliminde "nostalji nesnesi" konumuna iyiden iyiye alıştı. Biz Cağaloğlu'nu, Babıali'yi, yayınevlerini, dergi çevrelerini, siyasal hayatı tarih kitaplarından, hatıralardan biliyorduk, bilhassa 90'lı yıllara doğanlar "klasik Cağaloğlu"nu bilmez, duyar, okur, dinler, muhtemelen sonraki nesiller de matbuat merkezini, şimdi kırıntıları kalan yayıncıları, kitapçıları da hatıralardan, açık hava müzesinden öğrenecek.

Cağaloğlu muntıkası her hâliyle Anadolu'daki varlığımızın kültür, medeniyet hatta siyaset hasılası gibidir. Mekânın ötesinde bir ruhu anlatır; bilinçten şuura evrilen tarihi yapma ve yazma iradesinin bir biçimde vuku bulduğu evreyi. Bu yüzden gelecek perspektifi büyük oranda İstanbul'da düğümlenir, düğümü açacak kodlar ise bu kültür coğrafyasında gizli. Necip Fazıl'ın *Bâbüâli*'si bir bakıma sadece Osmanlı ile Cumhuriyet zihniyet dünyalarını anlatmakla kalmaz, aslında 1071 ile başlayan Anadolu hikâyesinin temel referanslarını da verir:

Babıali insana, ilk bakışta basit bir mekân hükmü içinde görünür. Bakırcılar, hasırcılar gibi bir mekân... Hâlbuki o bir mekân değil, zamanın gayet hususi bir tecelli noktasıdır. Onu, kokmuş da olsa, asrının asırlarca gerisinde de olsa zaman ölçüsü gözlüğünden seyredebiliyor musunuz?.. O zaman görürsünüz, görülmeye değer olan... Dedik ya, o, madde yerine ruhun çöreklandığı bir yuva... Başka bir mekâna nakledilemez. Nereye taşınsa ve üzerine ne püskürtülse zaman kepeçsinin onda çalkaladığı mayonez tutturulamaz.¹

* Yazar

1 Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbüâli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2001, s. 14-15.

Mahfiller, Dostluklar, Mekânlar...

Cağaloğlu'nun hareketli olduğu yıllarla ilgili epay hatıraya, hatıra kııntısına rastlamak mümkün. Bu konuda en canlı aktarımlardan birini Yusuf Ziya Ortaç yapar. Ortaç Millî Edebiyat akımının üyesi olmasına rağmen şiire ilkin *İctihad* dergisinde aruzla başlar. Sonradan Ziya Gökalp'in tesiriyle heceye yönelir, Cumhuriyet Dönemi'nde yayınlanan *Akbaba* dergisi onun asıl mecrası olur. Ortaç'ın edebî eserlerinden ziyade fikir ve kültür hayatımızda *Bizim Yokuş* ve *Portreler*'deki hatıraları daha kalıcı olmuştur. *Bizim Yokuş* tam da Cağaloğlu'nu anlatır. Bizatihi kendi tanıklıkları, gözlemleri, tecrübeleri hem Cağaloğlu'nun Cağaloğlu olduğu Osmanlı Dönemi'ni hem Cumhuriyet evresini içerir. Yusuf Ziya Babıalı'deki matbaaları sıralarken bunları yeterli görmez:

Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında Sabah Matbaası vardı Mihran Efendi'nin. Başyazarı Diran Kelekyan. Üst başında İkdam Yurdu, Ahmet Cevdet Bey'in... Bir de şimdi tatlıcı olan Meserret'in yan sokağı Ebusuud Caddesi'nde Tercüman... İşte koca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün matbuatı!²

Balkan Savaşları'ndan sonraki konjonktürde kendince üç büyük dergiyi Selanik'teki *Genç Kalemler*, İstanbul'da *Rûbab* ve *Şehbal*'i sayar; gündelik harçlıklarından öğle yemeklerinden kıstıklarıyla bu dergileri alan Yusuf Ziya, matbuat hayatımızın mühim dergilerinden çarşamba günleri çay eşliğinde toplanılan *İctihad*'a ilk gidişini de keyifle anlatır. Bu anlatım sadece tarihî bir vesika değil, yazar namzedi her kişinin başından geçen, dikkatli, imgesel, anlam yüklü gözlemler, heyecanlardır aslında:

Bu, Cağaloğlu'nda, eski Zaptiye Nezareti karşısında, üç katlı, köşe başı bir apartmandı. Birinci, ikinci katlar iki bölüktü: Birinci katın sağ bölümü Orhaniye Matbaası'nın makine dairesi idi. İkinci katın sağ bölümü yine Orhaniye Matbaası'nın dizgi dairesi. Burada dizilip basılıyordu *İctihad*. Abdullah Cevdet Bey üçüncü katta iki daireyi birleştirmişti kendisi için: Hem evi idi burası, hem de idare yeri... Ağır perdelerin loşlaştırdığı bir salona girdim, Abdullah Cevdet Bey'le el ele... Beni, içeridekilere birer birer tanıttı: Başta Abdülhak Hamit vardı, yüzünün her çizgisi güzel, her çizgisi asil Abdülhak Hamit... Sonra heykel yapılı, plastron boyun bağlı, şakası konuşmayan güleç bir adam Rıza Tevfik... Sonra çalı sakallı, ısırğan gülüşlü bir başkası: Süleyman Nazif... Sonra medresenin zorlu düşmanı Kılıçzade Hakkı... Sonra, Celal Nuri Bey... Benden başka çocuk yoktu bu salonda... kaçamak gözlerle etrafıma bakıyordum. Her şey eski, her şey tozlu idi bu salonda: Koltuklar, masalar, resimler, aynalar... Ama sonraları anladım ki hiçbir şey eski ve tozlu değildi. Zamanın eşyaya sindirdiği

bir havaydı bu... Saat beşte bir tepsi dolusu çay ve simit geldi içeriye: Cağaloğlu fırınından alınmış, susamsız halka simitler...³

Üstatlarla, ekiplerle, dergilerle, kitaplarla... esasında yepyeni hayatlarla, yepyeni dünyalarla tanışmalar da Cağaloğlu havzasında gerçekleşir. Taşradan gelen, kendine mensubiyet bağı bulmak isteyen, bir kök arayan, okur kimliği de varsa muhakkak bu kültür coğrafyasında gezinir. Halkalar oluşturulur, çaylar demlenir, üstatlar gelir, hayran bakışlarla, konuşmalardaki meselelerin dışındaki tüm sorunlar ve dış dünya unutulmuş şekilde, ef-sunlanmış gibi dinlemeler, muhasebeler yapılır. Oradan dünyaya, hayata çok farklı bakmaya başlar gençler, okullarına, vazifelerine dönerler ama kendilerine yeni kimlikler bulmuşlardır artık:

Ne kadar sonra bilmiyorum dergi Divanyolu, Ersoy Han'a taşındı, işte bir cumartesi öğleden sonraki ziyaretimde Topçu hocayı da ilk defa orda tanıdım. Belki de yurt arkadaşım Mehmet Sılay'la birlikte gitmiştik. Ezel Erverdi'den başka, yine Mehmet Doğan, ayrıca ilk defa orada tanıdığım Emin ve Abidin Işık kardeşler, belki bir iki kişi daha. Sanırım kış aylarından biriydi ve hava soğuktu. Bizler oturmuş Emin Işık hocayı dinlerken, 55-60 yaşlarında, ortadan biraz daha uzunca boylu, açık alınlı, açık kumral benizli bir zat içeri girdi; herkes ayağa kalktı, o kimseye müdahale ettirmeden paltosunu asıp oturdu.⁴

Buna benzer pek çok abi, üstat hikâyesi dinlemek mümkün. İletişimin yalnız mektupla, sözle yapıldığı yıllarda arkadaşlıklar, dostluklar bu hoca, üstat vesileleriyle gerçekleşir. Üstatların dışında derin arkadaşlıklar da bu vesilelerle, bu kültür mekânlarında başlar, Muhsin Mete'nin anlatımı örneklerden sadece biri:

1976 yılında evlendim ve eşimle ilk seyahatimizi Bursa ve İstanbul'a yaptık. Soğuk bir kış gününde, Sirkeci'den Ankara Caddesi yokuşunu çıkarak Valiliğin alt tarafındaki Hareket Yayınevi'nde Mehmet'le (D. Mehmet Doğan) görüşmeğe geldik. Bu ziyareti unutulmaz kılan, Mehmet'in bizi Ezel Ağabey'le tanıştırması oldu. Candan gülümseyişi ile bizi bağrına basan Ezel Ağabey fotoğrafı hâlâ hayalimde yaşamaktadır.⁵

Yusuf Ziya yazdığı manzumelerden aldığı ilk telifi, "mecidiye"nin hikâyesini de paylaşır, böylece dönemi içinde Babıalı'deki yazı fiyatları, eğitimler hakkında da fikir sahibi oluruz. Cağaloğlu bir anlamda Sirkeci'nin uzantısıdır. Ortaç bir mecidiye ile neler yapılacağını anlatırken kıstas olarak lokantayı kullanır; bu bağlamda Sirkeci'deki

2 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1966, s. 7.

3 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, s. 18.

4 Mustafa Kök, "Hocalar ve Talebeler İdealler ve Gerçekler" *Ezel Erverdi Kitabı*, Haz. İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29.

5 Muhsin Mete, "Ezel Ağabey", *Ezel Erverdi Kitabı*, Hazırlayan: İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29.

meşhur Ali Efendi Lokantası'nı ölçü gösterir; zira lokanta ötekiler gibi "dört masalı aşçı lokantası" değildir, Osmanlı'nın bütün müdürlerinin, müsteşarlarının yani elitlerinin, zenginlerinin öğle yemeklerini yedikleri mekânmış. Bir mecidiyeyle Ali Efendi Lokantası'nda etraflı bir yemek yenebiliyormuş. Yazar buradan Cumhuriyet'e intikal eder ve bir mecidiyenin değerinin düştüğünü yine aynı yerden örnek vererek anlatır, artık aynı parayla aynı yemeği yemenin imkânı kalmamıştır. Bunu iktisadi ve siyasi duruma yormaz büsbütün Ortaç, tam tersine yazının, şiirin kıymetiyle açıklar; eskiden yani Osmanlı Dönemi'nde "Şair toplum içinde soylu bir azınlıkmış!"

deki "cuma toplantıları" herhâlde Cağaloğlu'nun önemli tarihlerindedir.

Cağaloğlu Dünyası...

Yusuf Ziya Ortaç Cağaloğlu'ndaki "enteresan" tiplere, farklı kişiliklere örnekler de verir. Bunlardan biri *Malumat*'ın iki sahibi Hacı Kasım ve Hacı Hüseyin'dir. Köşede bodur masa üzerine oturtulan semaverde mütemediyen kaynayan çaydanlıklarıyla yine ellerinden düşmeyen çay bardaklarıyla bu iki kardeş, pek çok kitap yayımlamalarına rağmen okuma yazma bilmezmiş:

Cağaloğlu'nun varlığı bir açıdan bizdeki edebiyat ve fikir akımlarının teşekkülünü, yayınlara nasıl teşekkül ettirildiğini, ilişkilerin nasıl geliştiğini de anlatır.

Ortaç anılarında *Bizim Yokuş*'un gerçekleriyle nasıl tanıştığından da bahseder, kimi cimri kimi hakikaten yokluktan az telif veren yayınlarla doludur Cağaloğlu... *İçtihad*'da iki yıl yazdıktan sonra en az yirmi altın almayı beklerken yirmi üç kuruşa nasıl bozulduğunu anlatırken Kanaat Kitabevi sahibi İlyas Bayar'ın avans olarak iki yüz lira almasını, Serbest Fırka Hadisesi'nden sonra çıkma cesareti gösteren *Akbaba*'da aylık on beş liraya anlaşmasını da bir kriter gibi tarihe kaydeder. Tabii Babiali'de yazarlara sadece para verilmez telif olarak; İstanbul'da şekerin karaborsada bile bulunmadığı yıllarda Sedat Simavi'nin *Diken*'ine bir manzume götürür, beğenir Simavi. Karşılığında ne istediğini sorar: "Üç lira mı bir okka şeker mi?" Tabii "tatsızlıktan kaşınanlar şehri" olan İstanbul'da o, şekerini tercih eder! Ortaç bu süreçte *İçtihad*'dan artık yavaş yavaş Ziya Gökalp'e, oradan Beş Hececiler'e nasıl ünsiyet kurduğunu anlatır. Bilgi dergisinin

Yazarların getirdikleri romanları akşam dükkân kapandıktan sonra küçük bir ortaklıkla yanlarında çalışan Sudi okurmuş onlara. Eğer, dinlerken ağarlarsa hemen kabul edip basarlar mı eserini! Yazı ücreti mi? Dökülen gözyaşlarına göre hesaplanırmış...⁶

"Bizim Yokuş'un ihtiyar delikanlısı Falih Rıfkı'yı İkbâl Kıraathanesi'nde tanimasından yine Cağaloğlu'nun en ünlü ismi Sansür Şemsi'ye kadar farklı farklı tipler onun anlatılarında yer alır.

Sansür Şemsi, II. Abdülhamid devrinden kalma bir matbuat emekçisidir, Dâhiliye Vekâleti'nin alt katındaki loş, güneşsiz odada oturmuş, Arapça, Rumca, Ermenice yayınları okuyan üç arkadaşıyla birlikte. Saltanat döneminin sansürçüsü bu sefer Meşrutiyet'in sansürçüsü olmuş... kitap, dergi, gazete dizilip prova tezgahında kolonlar basılınca

6 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, s. 30.

Cağaloğlu Yokuşu. Yusuf Ziya Ortaç'ın *Bizim Yokuş* kitabı tam da Cağaloğlu'nu anlatır. Bizatihi kendi tanıklıkları, gözlemleri, tecrübeleri hem Cağaloğlu'nun Cağaloğlu olduğu Osmanlı Dönemi'ni hem Cumhuriyet evresini içerir.

eline kırmızı mürekkepli kalem alıp tek kelime atlamadan okurmuş, kendince zararlı gördükleriyle beraber anlayamadıklarını da çizermiş! Tabii Cağaloğlu'nda her türden matbaa bulunur, bazen yatağı yorganı evden getirip üç kuruşa talim edilen, dizgisinden yazarlığına, musahhihliğinden çaycısına kadar bir kişiye bakan yayınevleri de bulunur, imkânları gayet çok olanlar da... Bu harap, virane mekânlardan biri de Matbaa-i Ebüzziya'dır... Yusuf Ziya Ortaç'ın anlatımıyla "her merdiven basamağı çökük, her döşeme tahtası çatlak, her duvar yıkık, her kapı menteşelerinden fırlak" bir yerdir burası.⁷

Bu yokluğun, kalitesizliğin, imkânsızlığın temel sebebi elbette devletin içinde bulunduğu durumdur. Ne yazık ki matbuatın geliştiği yıllar İmparatorluğun çöküş dönemine, savaşlara, ricatlara rastladığı için son derece iptidai ortamlar bulunur. *Bizim Yokuş*'ta gazete çıkarmak İkinci Dünya Savaşı şartlarında ciddi miktarda para ister! Dergi, gazete, yayınevi yalnızca yayınlama işi değil aynı zamanda işletme meselesidir. *Akbaba* macerasında Ortaç'ın başına kendi idare müdürü, matbaacı ve başbayı tarafından sömürülmek de gelir. Buna rağmen Cağaloğlu canlılığını hiç yitirmemiş hatta genişleyecek yer bile aramıştır:

Bizim Yokuş'ta kiralık yer yoktu. Hızla Divanyolu'na doğru yürümeğe başlamıştı Yokuş. Hürriyet bile Cemal Nadir Sokağı'ndan çıkmış, Cağaloğlu'nda kurmuştu yeni binasını.⁸

Cağaloğlu yalnızca matbuata, entelijansiyaya dair hatıraları barındırmaz; aynı zamanda devlet organları, resmî daireler, kurumlar, yabancı temsilcilikler zaman zaman bu mahalde bulunmuştur. Bunlardan biri de İttihat Terakki'nin merkezi olan ahşabının renginden dolayı evvela Kırmızı, gün geçtikçe renginin atması nedeniyle Pembe Konak adını alan yapı...

Teşkilat-ı Mahsusa fedailerinin toplandığı Kırmızı Konak'ta Babıali Baskını planlandıktan sonra Enver Paşa ünlü Beyaz Atı'na binip ihtilali başlatmıştı. Sonradan *Cumhuriyet* gazetesinin kuruluşu burada gerçekleşti, gazete yaklaşık elli yıl, İttihatçılık ruhu sinen reflekslerini de bu ruha göre belirleyen bu konaktan idare edildi.

Refik Halid Karay müzmin bir "dil muhalifi"dir; bu vasfı nedeniyle İttihatçılarla başı sürekli derde girmiş, sürgünlere yollanmış, Cumhuriyet Dönemi'nde de yüz ellilikler listesine adını yazdırabilmiştir. Türkçe'nin en latif, fikir hayatımızın en mühim hatıratlarından *Bir Ömür Boyunca*'da tutuklanma ve sürgün sürecinde binayla ilgili değişimini yapının daha "renginin atmadığı" dönemlerde anlatırken öğreniriz ki *Yeni Mecmua* dergisi de buradan idare edilmiştir:

Baktım, *Yeni Mecmua*'nın da barındığı İttihat ve Terakki merkezinin civarındayız. Oraya renginden dolayı Kırmızı Konak denirdi; harbin ve fena idarenin bezdirdiği halk nazarında lanetlenen binardan biriydi. Öyle ikinci bir bina da Enver Paşa'nın Boğaziçi'ndeki yalısı idi; önünden ve arkasından geçenlerin gözlerinde beddua okunduğu belli olurdu. Polis Kırmızı Konak sırasındaki ahşap, boyasız

7 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, s. 106.

8 Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, s. 184.

bir evin kapısını çaldı. Orası neresi birden sezdim: Tevkifhane!⁹

Edebiyat dünyasında ve anı literatürümüzde belirgin yeri olan kitaplardan birini *Edebiyatçılar Çevremde*'yi kaleme alan Halit Fahri Ozansoy, Sultanahmet tarafında oturdukları, yazı hayatına girdiği için Çağaloğlu çevresini zaman zaman çok canlı biçimde anlatır. Mesela gençlik çağlarını yaşadığı vakitlerde gerçekleşen Babıali Baskını ile ilgili ilk elden gözlemlerini aynı zamanda ev olarak kullandıkları *Alemdar* gazetesi içinden anlatırken mekânları, ruhu, sokakları, yolları da betimler:

Bu facia üzerine, bir gün, yine o pencereden, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ilk çöküşünü ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın canına kasteden Enver'in bir at üstünde ve arkasında da başka atlıların, ellerinde bayraklarla Babıali binasının önüne sel gibi taşıklarını gördüm. Enver Paşa hemen Sadaret kısmından merdiveni süratle çıktı. Arkasından biri daha. Bu esnada karşıda, zaman sırası ile eski Ahmet İhsan Matbaası, sonra gazino ve daha sonra kebabçı dükkânı olan ve bugün yıkılmış bulunan binanın önünde bir sürü insan toplanmıştı. Bunlar aynı dakikada bir çete usulü ile oraya yığılmışlardı. Başladılar tekbir getirmeğe. İşte bu tekbirler arasında, içeride, Harbiye Nazırı Nazım Paşa söylendiğine göre Enver'in bir kurşunu ile vurulup ölmüştü. En basit bir benzetişle bir dağ gibi yıkılmıştı. Hemen matbaa tarafından ev tarafına geçtim. Yengem korkudan titriyordu. Teskine çalıştım. (...) Tekrar matbaa tarafına geçtiğim zaman bütün muharrirlerin kaçmış olduklarını gördüm. Ortada kimse kalmamış, benden evvel onlar arka bahçeden o dar sokağı ve oradan sonra kurtuluş yolunu boylamışlardı. Aynı şeyi yaptım. Fakat orta kattaki idare müdürü benden de geç kalmış ve demir matbaa kapısının kilidini bir saldırıyla kilidini kırarak içeriye giren birtakım kişiler, Refi Cevat, nerede? Söyle, diye sıkıştırarak adamcağızı fena hâlde döğmüşlerdi.¹⁰

Ozansoy dayısı Ulunay'ın Sinop sürgünü dönüşünde artık Alemdar'ın idarehanesini "Çağaloğlu'ndan Sultanahmet'e giden caddedeki Sıhhiye Müdürlüğü yanında", altında küçük bir şıracı dükkânı bulunan ve sık sık sıra içtikleri bir eve taşındıklarını anlatır. Meşhur Sultanahmet mitinglerinde bölge tamamıyla bu millî heyecanın simgeleriyle dolup taşmıştır.

Halit Fahri sadece Babıali Baskını'nı anlatmaz, Meşrutiyet'in ilanını ele alırken Abdülhamid düşmanlığından geriye gerçek Meşrutiyet'in anlaşılmasından yitip gittiğini de belirtir. Elbette İstanbul biraz da Sirkeci'den Çağaloğlu'na içine alan siyasal kültürel merkezdir, en hararetle tartışmalar, en kültür yoğun gündemler, en heyecanlı nutuklar da

bu bölgede atılır. İstanbul halkının refleksleri de yine en canlı bu sahada gözlemlenir. Meşrutiyet anlatıları içinde sahici görüntülere pek az temas edilir. Fikirlerin çatışmasından yahut İstibdat Dönemi diyerek bir "belayı def etmek"ten ibaret Meşrutiyet övgüleri peşi sıra pişmanlıkları da içerir.

Meşrutiyet bir bayram gibi kutlanırken Ozansoy'un aktardığına göre Abdülhamid'e hakaret özgürlüğünü de insanlar ferah ferah yaşamışlar! Ankara Caddesi'ndeki mahşeri kalabalık, alelacele el tezgâhlarında yapılan II. Abdülhamid ve tafesinin karikatürleri, kartpostallar "naylon çorap tezgâhları" gibi sokakları, kitapçı vitrinlerini doldurmuştur. Tabii sevinç çılgınlıklarının yanında meselenin siyasal sonuçları da çok güçlüdür. Tanzimat ile başlayan "müsavat" Meşrutiyet ile zafere dönüşmüştür... Bu acı görüntüyü Ozansoy Çağaloğlu'na çıkışıyla birlikte aktarır:

Uğultulu kalabalık içinde, fırtınalı denizde dalgalar yarar gibi güçlülükle Çağaloğlu'na çıktım. Şerefefendi Sokağı'nda Tasvir-i Efkar Matbaası önünde yan yana üç fayton araba durmuştu. Bunların birinde bir papaz, birinde bir haham, üçüncüsünde bir imam efendi vardı. Papaz ve haham külâhu ile imam sarığı birden birbirine yaklaştı, tokuştu, kollar boyunlara dolandı ve öpüşüldü, öpüşüldü. İçimden Büyük Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'ndaki anasır arası eşitlik prensibi bu olsa gerek diye geçirdim. Fakat aradan bir ay geçmeden yine bu Çağaloğlu'nda bazı evlerin kapısında "Etnik-i Eterya Rum Cemiyeti", "Ermeni Taşnak Kulübü", "Arnavut Başkım Kulübü", "Çerkes İttihat ve Taavvün Cemiyeti" gibi levhalar görünce ayıldım. Bir cemiyetin ismi de galiba "Kürt Teali Cemiyeti" idi. İçimden bir isyan kabarmıştı. Türk'ten başka her topluluğun bir cemiyeti, bir kulübü vardı. (...) Hürriyetin ilanı bütün yılanları uykudan uyandırmıştı. Fırsat bu fırsattı.¹¹

Çağaloğlu çevresinde sadece yayınevleri, gazete idareleri, dergi büroları bulunmaz, aynı zamanda Gülhane Parkı kendi başına bir ada gibi kendini belli eder. Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç Koryürek ile beraber bir taraftan Bilgi Derneği'nde Ziya Gökalp ile birlikte edebî yönlerini ararlarken öte taraftan gezintiler yaparlar:

Gençliğimizin gezme yeri neresiydi biliyor musunuz? Gülhane Parkı!... Biz de Vilayet'in arka yokuşundan oraya indik. Kırk yıl önceki o mavi ışıklı hava içinde şakıyan neşemiz, şimdi bile içimde gülüyor...¹²

İlk Kitap, İlk Kalem, İlk Yazı...

Çağaloğlu muntıkası birkaç yokuştan, matbu kültür ürünleri ve mekânlarından oluşmaz elbette. Tabii farklı ilgi alanları, kaleme, yazıya, ki-

9 Refik Halid Karay, *Bir Ömür Boyunca*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 27.

10 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1970, s. 335-336.

11 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, 271-272.

12 Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1960, s. 130.

taba dair her türlü malzeme de yine bu sahada bulunur. Kırtasiyeler, sonradan elektronik cihazlar, antikalar bölgenin kültür yönünü farklı boyutlara taşır.

Bir kalem tutkunu ve “biriktiricisi” olarak da bilinen Doğan Hızlan Çağaloğlu'nun bu boyutunu anlatır. Kültür kompetanı Hızlan'ı bu meraka yönlendiren “bir kerelik” alınan hediye, onun cazibesi ve zihinde bıraktığı derin izlerdir:

Çağaloğlu Yokuşu'ndan inerken solda Uğur Kitabevi vardı, oradan kitaplar alırdı teyzem, bir de güzel kalemlere alıştırdı beni. Ortaokuldayken teyzeniz size altın klipsli, sedefli Pelikan dolmakalem alırsa, kalem sizde tutkuya dönüşmez mi? Ondan sonra o yokuştan çok sık geçtim, Uğur Kitabevi kapandı ama onun yerine Maarif Kütüphanesi'nden kitaplar almaya başladım. Saadettin Nüzhet Ergun'un Karacaoğlan'ı ilk anımsadıklarımından.¹³

Halit Fahri Ozansoy hatıralarında yazar muhitlerinden de bahseder, Tokatlıyan Otelinden, Küllük Kahvesi'nden... Bunlardan Abdullah Cevdet'in salonu dediği İctihat'taki sohbet ortamları büyük oranda Yusuf Ziya Ortaç'ın anlattıklarıyla benzeşir. Ozansoy ayrıca Celal Sahir'in evinden söz ederken sadece ortamların, Çağaloğlu'nun, mekânların değil atmosferin de kaybolduğunu geriye yalnız hatıraların bıraktığı mutlulukların kaldığını hayıflanarak anlatır:

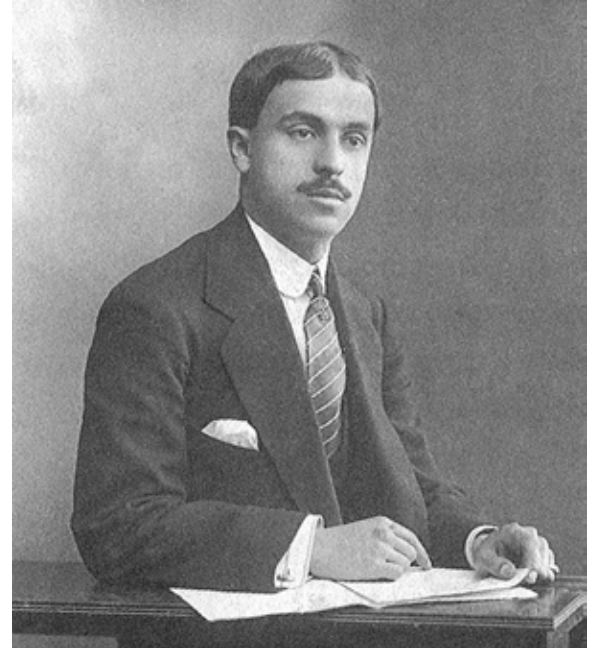
Bu yerlerden başka Celal Sahir'in Çağaloğlu'ndaki evinde de şairin daveti ile geceleri, bizim ve bizden sonraki gençlerin toplantıları olurdu. İbrahim Alattin, Ömer Seyfettin, ben, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya baş davetli. Hasılı böyle bir edebiyat devri idi gelip geçen. Bir havası vardı başka türlü. Ne yazık ki şimdi, yaşayanların hatıralarında perçik pürçük izleri kalmış. Bu kadarcığı bile insanı hatıraların içinde mutlu kılıyor!¹⁴

Hilmi Yücebaş elli yıllık arkadaşı Refi Cevat Ulunay'ı anlattığı kitabında Çağaloğlu, Babıali hayatını, patronların hangi amaçla gazete işlettiklerini anlatırken aynı zamanda basının günümüzde çoraklaşacağını, seviyesizleşeceğini de öngörmüştür:

Bugün Türk gazetecisi baş döndürücü sürat, hakikati değil kendi doktrinini anlatmak ve menfaat gibi amme hizmeti anlayışı ile bağdaşmayan üç unsurun esiridir. Sarı basın kartları; gazete ve dergilere ilan toplamak, hiçbir gayeye hizmeti olmayan broşürleri satmak uğrunda devlet kapılarında fors yapma vasıtası hâline getirilmiştir. Babıali patronları için hedef, sadece Basın İlan Kurumu ile bayi faturalarındaki binler hanesinin ne yazdığıdır! Genç muharrirler bu havanın içine girmekte bir doktrin propagandacısı gibi yetişerek yarınki Türk

gazeteciliğinin başarısız örneği bugünden hazırlanmaktadır.¹⁵

Yücebaş bu hakikati dile getirirken esasında Çağaloğlu'nda hayatın, ekmek kazanmanın, dergi-kitap çıkarmanın o kadar da kolay olmadığını bilir. Muhtemelen kaygısı her hâlükârda entelijanşiyanın vazifesini, fikir çilesini yerine getirmesine ilişkindir. Halit Fahri ise mevzunun zaman zaman imkânsızlıklara gelip takıldığını anlatır. Onun Çağaloğlu'nun akşamına ilişkin gözlemleri aynı zamanda bu fakirliğe, yoksunluğa atıftır:

Halit Fahri Ozansoy, Sultanahmet tarafında oturduğu, yazı hayatına o bölgede girdiği için Çağaloğlu çevresini zaman zaman çok canlı biçimde anlatır.

Eski Babıali Caddesi'nde akşam saati. Birazdan kitapçılar dükkânlarının kepenklerini indirecekler. Rengi uçuk paltosuna bürünmüş birkaç yorgun muharrir geçiyor caddeden. Kimi *İkdam*'da, kimi Sabah'ta, kimi *Tercüman-ı Hakikat*'te veya başka gazetelerde çalışanlar. Tramvay yok ki her tarafa! Hepsinin bir gariplikle boyunları önlere eğik. Ne düşünüyorlar? Yoksulluklarını. Ya evde ne düşünceler sönük lambanın ışığında?¹⁶

Hilmi Yücebaş'ın gazetelerde, matbuattaki dönüşüm vurgusuna Babıali ortamının sivilliğiyle de bakmak gerekir aslında. Plazalar dönemine kadar Çağaloğlu etrafındaki gazete, dergi, matbaa idarehaneleri “korunaklı” alanlar değildi.

Liberalleşme arttıkça kanaat önderlerinin, siyasilere, aydınların, kurum ve kuruluşların in-

13 Doğan Hızlan, *Sanki Bir Roman Kahramanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 45.

14 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, 315.

15 Hilmi Yücebaş, *Refi Cevat Ulunay*, Arkan Dağıtım, İstanbul, 1969, s. 100.

16 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, s. 189.

sanlarla, toplumla bağlantısı kesilmeye başladı. İnsanlar ve kurumlar kolay ulaşılabilirlik vasfını iletişim kanallarına bıraktı; bunda toplumun, bireylerin görgülerinin artması, dünyadan haberdar olması ve iktisadi faaliyetlerini sorgulayabilmesinin büyük tesiri var. Liberalleşme biraz da “gayri-meşru”yu anlattığı için hesap vermekten kaçmak elbette, korunaklı alanlara geçerek sağlanır. Plaza hayatı aynı zamanda dış ticaret kavramının yoğunlaşmasıyla ilgili. Patronlar eskiden yayınlarını büyük oranda devlet ve iltisaklı siyasi bağlantılarından alırken Özal liberalizmiyle iş dünyasından gelmeye başladı. Basının içinden çıkan isimlerin patronlaşmasından çok burjuvanın, kendi iş bağlantılarını yönlendirmek için basın dünyasına girmesi gerçeğiyle karşılaştık. Yazılı ve süreli matbuatın yavaş yavaş “medya”laşması, akabinde televizyonların çoğalması Çağaloğlu yayıncılığı fikrini neredeyse öldürdü. Hâliyle ilişki biçimleri de farklılaştı. Bu derece girift bağlantılar kuran, siyasette operasyonlar yapan, manşetlerle ayarlar çeken medyanın Çağaloğlu gibi “ayakaltı”nda bulunması beklenemez. Üstelik sahipleri İstanbul burjuvasından geldiği için zaten erişilmesi kolay kişiler değildir. Yazarların da erişilmesi, operasyon çekme aparatı vazifelerinden dolayı “tehlikeli”dir artık:

1960'lı yıllarda gazeteler bugünkü gibi korunmazdı. Kapıları herkese açıktı. Özel güvenlik elemanları yoktu. İsteyen okuyucu idarehaneye gelir, istediği yazarla görüşürdü. Zaten gazete binaları da herkesin kolaylıkla uğrayabileceği Çağaloğlu'nda idi. Eğer bir yere gönderilmemişse, kapıda bir hademe beklerdi. Gelenlere o yardımcı olurdu. Bu yüzden, bazen hatırlı bir misafirle konuşurken veya röportaj yaparken birden kapı açılır. ‘Kaymaklı küp yoğurdum var ağabey, ister misiniz?’ diyen bir satıcı ile karşılaşırdınız. Zaten gazetelerin çoğu kiralık binalarda, hanlarda yayınlanırdı. Gediz Han'da üç dört gazete birden çıkardı.¹⁷

Buna benzer bir hikâyeyi Çetin Altan 1966 yılında *Milliyet*'te çalışırken İstiklal Şairi Mehmet Akif'in oğlu Emin Ersoy'un içeri girerek maddi yardım isteğinde bulunduğunu belirterek anlatır.¹⁸

Benzer yokluk anlatıları kimi zaman asalet çıkışlarıyla karşılayabilir tabii. Bunlardan birini de yine Çağaloğlu muntakasında Akif yapar. *Sebilür-reşad*'ın idarehanesinde bir gün Akif arkadaşıyla birlikte evden getirdiği kuru fasulyeyi yemektedir. O sırada içeri birisi girer. Dâhiliye Nezaretinden geldiğini, nazırın selamı olduğunu ve yazılarında ileri gitmemesini rica ettiğini söyler. Akif, görevliye:

Nâzırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettiği müddetçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşısı yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!¹⁹

Basının Çağaloğlu'ndan İkitelli'ye geçişi pek ciddi sonuçlar da doğurur tabii. Değişim sadece yazar, okur münasebetlerinin ötesinde yeni iletişim devrimine bağlı kültürel havada da gelişir. Doğan Hızlan Çağaloğlu-plaza gazeteciliği geçişini nehir söyleşisinde bariz biçimde anlatır. Hızlan'ın gözlemleri mühim, basının “amiral gemisi *Hürriyet*”in kültür sahasındaki “kaptan”larından biridir o. Plazaya taşınma fikrinden içtinap etmez hatta memnuniyet duyar. Buna ister zaten onun toplumdaki kopuk bir sanat ve kültür anlayışına sahip olmasının etkisi deyin ister “piyasa”nın da Hızlan'ın temsil ettiği elitizme geçilmesini örnek gösterin. Fakat buna rağmen ilerleyen satırlarda yeni durumla barışık olunduğu ifade edilse de eskiye özlem duygusu baskındır:

... gazeteler şehir merkezindeyken uğrayanımız çoktu. Çağaloğlu'ndan geçerken uğrayanlar, dergilere gelenler derken gün içinde birçok misafirimiz olurdu ve günün nasıl geçtiğini inan bilmezdik. İnsanlar bir yandan haber kovalarken bir yandan da ahbablarıyla sohbetler ederdi. Tabii o zaman Çağaloğlu'nun ayrı bir ağırlığı vardı. Şimdi *Hürriyet* gazetesi İkitelli'ye gelerek merkezden uzaklaştı, böyle olunca gidenler gelenler de azaldı tabii. Randevuyla gelinir gidilir oldu ve gazete ortamı Çağaloğlu'na nazaran daha ‘steril’ oldu. Ama ben bu hâliyle barışık durumdayım.²⁰

Bir Çağaloğlu Ritüeli: Dizgi, Baskı, Koli, Posta...

Çağaloğlu siyasetle kültürün, edebiyatla tecimsel kaygıların bir arada yürüdüğü kısa Türkiye, kısa modernleşme tarihi gibidir. Osmanlı bakiyesi kadar Cumhuriyet kültürü de burada şekillenir. Tam bir Türkiye manzarasıyla Çağaloğlu çevresinde karşılaşmak mümkün. Bugün olduğu gibi dün de sosyalistler, milliyetçiler, İslamcılar benzer mekânlarda kendi tezlerini ortaya koyarlar.

Türkiye kadar fakir, Türkiye kadar zengin, Türkiye kadar bezgin yahut Türkiye kadar dinamiktir Çağaloğlu... Konjonktüre, dünya sisteminin işleyişine bağlı olarak tüm iktisadi siyasi gelişmeler, ruh, psikoloji bu kültür evreninde aynen yankılanır. Kimi zaman iflaslar, kimi zaman yepyeni fikirler, projeler yokuşu inerken yahut çıkarken zihinlerde beliriverir. Yazar, şair egosu zaten güçlü olduğu için Babıali'de hep “ada” olma, kendi yolunu seçme eğilimi ağır basar. Aynen De Yayınları

17 Ünal Sakman, *Babıali Hatıraları*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014, s. 114.

18 Çetin Altan, “Enver Paşa'nın Kızkardeşi ve Mehmet Akif'in Oğlu.” *Sabah*, 5 Ağustos 1999.

19 Ertuğrul Düzağ, *Mehmed Akif Ersoy*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 173.

20 Doğan Hızlan, *Sanki Bir Roman Kahramanı*, s. 130.

Dergilerde çalışmak, her işi yapmak esasında ıstırap değil keyif verir çoğunlukla... Özellikle kültürün, etkilenmelerin, aidiyet arayışlarının, dostlukların, entelektüel ortama verilen değerlerin güçlü olduğu dönemlerdeki Çağaloğlu'nun zorlukları bile bir tutku içerir. Üretmen Han Sezai Karakoç'un *Diriliş* dergisi başta olmak üzere pek çok dergiye ev sahipliği yaptı.

ve *Yeni Dergi* gibi. Memet Fuat ile Ülkü Tamer *Varlık* dergisinde eserlerini yayımlarken bu mümbit muntika yeni yayın mecralarını da ortaya çıkarıvermiştir:

Oyunlar elimizde, *Varlık*'tan çıktık. Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmanırken Memet Fuat, "Gel" dedi birdenbire. "İstanbul Matbaası'na uğrayalım." (...) Kısa süre sonra, çevirilerimiz on ayrı kitap olarak yayımlanacaktı. Yeni bir yayınevi doğmuştu: 'de'.²¹

Tabii yayınevi, dergi demek her türlü işi üstlenmek manasına gelir:

Dergiyi çıkarırken Çağaloğlu'nda bir handa küçük bir oda tutmuştuk. Penceresiz, karanlık bir yer. Bir sabah Adnan'la erkenden buluştuk orada. Anadolu'ya kitap postalanacaktı. Saatlerce uğraştık, paketleri yaptık, adresleri yazdık. Sonra aldık paketleri, aşağıya indik, gün ışığına çıktık. Bir de baktık, Çağaloğlu'ndan tanklar geçiyor! Ortalık bir tuhaf. Adnan'la şöyle bir bakiştık. 'Biz bugün paket postalayamayız' dedi Adnan. Hana çıkıp paketleri bıraktık. Yine indik aşağıya. Sorup soruşturduk. 'Üniversitede öğrenciler ayaklanmış' dedi biri. Üniversiteye gittik. 28 Nisan'dı. 1960.²²

Dergilerde çalışmak, her işi yapmak esasında ıstırap değil keyif verir çoğunlukla... özellikle kültürün, etkilenmelerin, aidiyet arayışlarının, dostlukların, entelektüel ortama verilen değerlerin güçlü

olduğu dönemlerdeki Çağaloğlu'nun zorlukları bile bir tutku, haz, tatmin gerçekleştirir:

Arkadaşlarla matbaadan gelen dergileri poşetliyoruz. Sonra abonelere göndermek üzere postaneye götürülecek. Cahit, Ezel Ağabey'den aldığı talimatla işleri yönlendiriyor. Çemberlitaş turşucusundan turşu alınacak, helva, peynir ve dergi kasasınının, daha çok Ezel Ağabey'in şahsi imkânlarınının o andaki şartlarına göre zenginleştirilmiş nevale ile kurulmuş sofralarda yiyecekleri paylaşmak müthiş bir duygu. Paylaşmak, ama her şeyi; duyguları, fikirleri, zamanı, imkânları, geleceği... Benim gibi taşralı bir genç için yepyeni bir ortam, sarsıcı, bir o kadar da ürkütücü. Hepimiz genciz, hayallerimiz, duygularımız dipdiri ve heyecan doluyuz. Benim gibi zaten hiç "bir varlığı" olmayanlar için ne mükemmel bir ortam.²³

Çağaloğlu muntikasında çıkarılan dergilerin, kitapların, gazetelerin kendine özgü pek çok özelliği olduğu gibi yazı temrinleri, çalışma stilleri farklı ekoller de bulunur. Ahmet Oktay gibi basın emekçileri istikrarlı şekilde birkaç on yıl aynı yerde çalışırken mesela Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimler sürekli yer değiştirir, yeni bir yayın organı kurar. "Kelebek, *Hürriyet*'in ana binasında değildi. Gazetenin karşısındaki sokaklardan birindeydi. On yıl Çağaloğlu'nda çalıştım, yığınla küçük matbaanın, klişecinin, ciltevinin, yayınevini bulduğum o ara sokakların adlarının çoğunu bilmem." der Ahmet Oktay...

21 Ülkü Tamer, *Yaşamak Hatırlamaktır*, YKY, İstanbul, 1998, s. 84-85.

22 Ülkü Tamer, *Yaşamak Hatırlamaktır*, s. 64.

23 Fatih Gökdağ, "Baba(m)" *Ezel Erverdi Kitabı*, haz. İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 257.

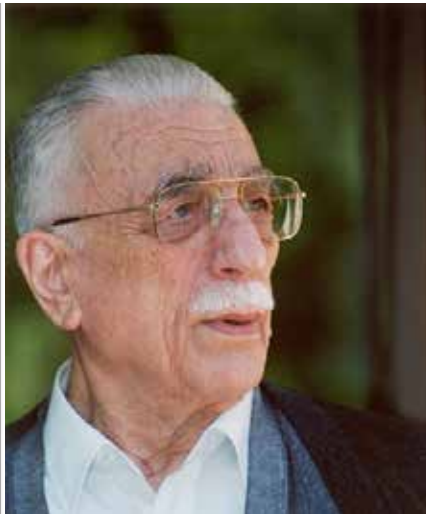
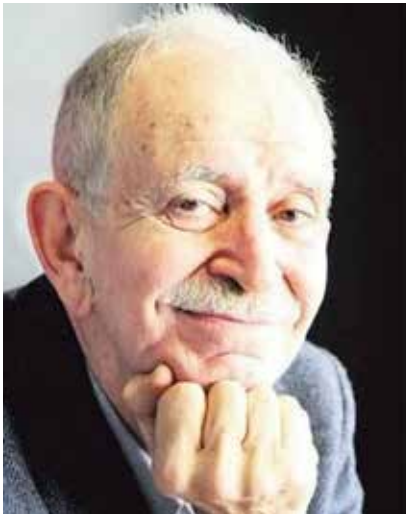

Basın sektöründe işten ayrılma ve yeni bir işe adım atma hikâyeleri çok renkli sahneler içerebilir. Genellikle bugünün dilinde kullanılan “network” yani ilişkiler basın sektöründe yani Çağaloğlu piyasasında etkili tek referans biçimidir. Ahmet Oktay’ın yeni bir işe, *Milliyet*’e başlaması da işte bu ilişkiler ağının sonucudur. Oktay Çağaloğlu Yokuşu bölümünde süreci anlatır:

Ne yaparım, diye düşünürken, o sırada *Milliyet* gazetesinde çalışan TRT’den dostum Zeki Sözer telefon etti. “Gel, bir konuşalım. *Milliyet*’te sana bir iş var.” dedi. Gazeteyi Aydın Doğan satın almıştı. Ertesi sabah *Milliyet*’e gittim. İpekçi’nin odasında iki büyük masa vardı, birinde Mehmet Ali Birand, ötekinde Orhan Duru oturuyordu. Babiali’de, görülmemiş bir yönetim biçimiydi bu. Konuştuk, anlaştık. Kadrolu oluyordum ve kırk beş bin lira aylık alacaktım. *Milliyet*’te ilk işim, TRT’dekine benzer bir redaksiyon bölümü kurmak oldu. Bu bölüm, gazeteye girecek tüm haberlerin toplanacağı, yeniden yazılacağı, birleştirileceği, dil ve üslup birliği-ne kavuşturulacağı ve yazı işleriyle iş birliği içinde çalışacak bir bölüm olmalıydı.²⁴

bulmuştum. Başmürettip gelmiş, ondan yarım sütunluk daha yazı istiyordu ve Yahya Kemal kan ter içinde bunu yetiştirmeye çabalıyordu. (...) Karşımdaki masaya adeta yığılrcasına oturmuş; önüne koyduğum matbaa kağıtlarıyla hokkaya, kaleme sanki birtakım korkunç şeylermiş gibi dehşetle bakmağa başlamış ve neden sonra boğuk bir sesle: “Ne yazayım? Bana hiç olmazsa bir mevzu ver.” demişti.²⁵

Matbuat, edebiyat ve fikir hayatımızın önemli isimlerinden Hüseyin Cahit Yalçın, daha Mülkiye’yi bitirmeden yayıncılığa atıldı. Çağaloğlu bölgesinin kitabevlerinden Kanaat Kitabevi yerindeki *Mektep* dergisini alarak başlangıç yapar. Hüseyin Cahit *Sabah* gazetesine kadar birkaç yayın organında çalışır. Tabii o dönemlerde Babiali’de tüm zamanlarda olduğu gibi gazeteler arasında yarışlar meydana gelir. Özellikle Ramazan ayında özel yazılar yazılır, sayfalar hazırlanır. Bir keresinde Yalçın, arkadaşlarıyla grev yapmayı bile düşünmüştür.²⁶

Ülkü Tamer şunları anlatır: “Oyunlar elimizde, Varlık’tan çıktık. Çağaloğlu Yokuşu’nu tırmanırken Memet Fuat, “Gel” dedi birdenbire. “İstanbul Matbaası’na uğrayalım.” (...) Kısa süre sonra, çevirilerimiz on ayrı kitap olarak yayımlanacaktı. Yeni bir yayınevi doğmuştu.

Tabii dergi çıkarma, klişeleri hazırlama, dizgi, tashih, matbaada geceleme, paketleme, dağıtma, haber takibi ile beraber yazma hususunda da belirgin emek, zahmet, sıkıntı temrinleri yaşanır. Dergilerin editörleri sadece yazıları okuyup değerlendirmez, aynı zamanda eksik kalan bölümleri tamamlama, müstear adlarla yazılar yazma, sayıyı zamanında çıkarma kavgası da verirler. Yakup Kadri, tanık olduğu Yahya Kemal’in yazı mesaisini büyük dikkatle gözler ve anlatır. *İkdam* idarehane-sinde Yahya Kemal epey terler:

Masanın üstündeki beyaz müsvedde kâğıtları karşısında cıgara cıgara üstüne, kahve kahve üstüne içerek saatlerce nasıl kıvrandığı da gözlerimin önündedir. O sıralarda, bir akşam, daha doğrusu bir gece, geç vakit onu adeta acınacak bir hâlde

Çağaloğlu, Babiali her zaman bir büyük kavganın, emeğin, göz nurunun, zekânın adı olmuştur. Standart tipler, sığ beyinler burada tutunamaz ama dünyanın, Türkiye’nin geçirdiği süreç, evreler kendini Çağaloğlu’nda da hissettirir. Emek azalırken yazı ile bir dünya kurma kavgası da terk ediliyor. Çağaloğlu’nu Necip Fazıl’ın dediği gibi yalnızca mekânla özdeşleştirirsek büyük hataya düşeriz. Çağaloğlu, mekân bağlamında sadece bir dönemin değil bir zihniyetin de çöktüğünü gösteriyor fakat onu ruh başlığında algılasak yepyeni açılımlara varabiliriz.

Yeni zihniyet hangi mecralarda nüveleniyorsa Çağaloğlu artık orası!

24 Ahmet Oktay, *Gizli Çekmece*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 251-253.

25 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yaynevi, Ankara, 1969, s. 156-158.

26 Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Amları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002, s. 111-126.

YAŞAMLA İÇ İÇE BABIALİ YILLARI

Adnan Özyalçiner*

Benim Babialı ile yani Çağaloğlu ile ilk tanışmam 1950'li yıllar. Eyüp Ortaokulu'nda okuyordum, liselere öğrenciler o yıllarda oturdukları semtlere göre seçiliyordu. Böyle durumda çocuklar, yakın semtteki liselere alınır. Eyüp'te lise olmadığı için İstanbul Erkek Lisesi, bize en yakın liseydi; çünkü vapurla Eminönü'ne kadar gitmek mümkündü. Ben Eyüp'ten Haliç vapurları ile köprüye geliyor, oradan yavaş yavaş yokuşu çıkarak okuluma gidiyordum. Hiç bilmediğim bir yokuşla karşılaştım. Bir kitap cennetiymiş o yokuş âdeta. Beni, okuldan çok Babialı yokuşu üzerindeki kitapçılar ve kırtasiyeciler etkiledi. Vitrinlerde kitapları, dolma kalemleri, kurşun kalemleri, silgileri alacak param olmadığından dakikalarca seyrediyordum.

Ankara Caddesi üzerinde Semih Lütfi Kitabevi vardı. Ucuz romanlar satardı orası. Ben ilk hevesle oradan Refik Halid Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların kitaplarını almaya başladım. Refik Halid'in *Sürgün* romanı ilk aldığım romandır. Ve çok ilginç geldi bana. Refik Halit Karay'dan ders kitaplarımızda yer alan "Eskici" öyküsünü okumuştuk. Halid Ziya'nın bazı kitaplarını ilk defa oradan aldım. Reşat Nuri'nin *Acımak* romanını hiç unutmuyorum. Yakup Kadri'nin de *Bir Sürgün* romanı vardı onu okumuştum. Ucuz kitaplardan ne varsa hep oradan alıyordum. Bu arada aylarca para biriktirip aldığım Ömer Seyfettin külliyesi başucu kitabım olmuş, hepsini zevkle yavaş yavaş okumuştum. Böyle böyle okumamı geliştirdim.

Lise Yıllarından Kesitler

Lisede edebiyat öğretmenimiz Salim Rıza Kırkpınar'dı... İlginç bir adamdı. Sabahattin Ali'nin öğretmen okulundan sınıf arkadaşıydı. Nâzım Hikmet'i tanıyordu. Öbür taraftan Yahya Kemal'in, Ahmet Hamdi Tanpınar ve başkalarıyla onun masasında bulunmuştu. O bizi normal müfredat dışındaki yazarlarla da tanıştırdı. Yahya Kemal'in "Açık Deniz", Tefik Fikret'in "Halûk'un Vedâ" şiirlerini çok güzel okurdu. Biz de hayranlıkla dinlerdik. Bir gün derse girer girmez "Kâğıt, kalem çıkarın." dedi. Biz hepimiz şaşırдық, "Hepiniz, adınızı, soyadınızı, ailenizi, yaşamınızı yazacaksınız." diye devam etti. Sanıyorum, böylece bizleri daha yakından tanımak istiyordu.

Bir gün de kompozisyon ödevi verdi. "İstanbul anıtlarından hangisini istiyorsanız yazın." dedi. Benim için İstanbul anıtları "surlar", ben de oturdum onları yazdım; ama yazarken de ortaokuldaki bahar ödevimde yaptığım gibi önce ansiklopedik bilgileri verdikten sonra asıl surların etrafını, ne hâlde olduklarını, yıkık dökük hâllerini, etrafındaki insanları, Sulukule'den gelen, sur diplerinde otlayan atları, falan filan derken oradaki yaşamı anlattım. Salim Rıza kompozisyonu çok beğendi, sınıfta okuttu "İşte, kompozisyon böyle olur." dedi.

Bu olay, yazarlığımı tetikleyen nedenlerden biridir, sanıyorum. Sonra Salim Rıza bana, "Neler okuyorsun?" diye sordu. Ben o sırada çocuk dergileri de okuyordum. "Hayır" dedi, şunları şunları okuyacaksın. Doğruca kütüphanenin yolunu tuttum. Bizim lisenin kütüphanesi çok büyük,

* Yazar

çok ilginçti. Orada çok kitap okudum. Daha sonra “sur” benim metaforuma dönüştü. Ne yazarsam yazayım içine “sur” giriyordu da “sur”un metaforu kendini gösteriyordu. Sonraki yıllarda da “sur” devam etti, hâlâ da sürüyor.

Sonradan tanınmış bir ressam olacak olan Yüksel Arslan da İstanbul Erkek Lisesi'ne girdi Eyüp'ten geldiği için... Resim deyince, öğretmenimiz Hakkı Anlı'ydı. Müzik öğretmenimiz de Fikri Çiçekoğlu'ydü... Onlar hep ünlü adamlardı. Yani ünlü hocalarda okuduk.

Üç seçmeli ders vardı: müzik, resim, Latince. Ressam olacak Yüksel Arslan Latinceyi seçti, ben ise resmi ve Hakkı Anlı'nın öğrencisi oldum. O yıllarda, 1953 başlarında Bulgaristan'dan göçmenler geliyordu; okullar arası göçmenleri anlatan bir resim yarışması açılmıştı. Hakkı Anlı, “Bu yarışmaya katılıyoruz, herkes göçmenlerin resmini yapacak.” dedi. Ben de resim yaptım onları anlatan, şöyleydi: Gökyüzü duvar, duvarın arkasında iki çadır, çadırların arasında iplere çamaşırlar asılmış. Bir yerde, kamyonun arkasında, boşalan eşyalar duruyor. Yan taraf geniş bir kırılık alan ve çocuklar oynuyorlar.

Sınıfta Orhan Doğu isminde karikatür çizen bir arkadaşım vardı. Hem resmi, hem karikatürleri çok iyiydi. O da katıldı yarışmaya. Onunla bir de karikatür dergisi çıkarıyorduk; ben yazıyordum, o da karikatürlerini yapıyordu. Hocaların da karikatürlerini çizirdi, mesela idareci Hüseyin'i elinde idare lambası ile resmederdi.

Hakkı Anlı, jüriye Latince hocası Turgut Bey'i, Fikri Çiçekoğlu'nu, kendisini ve nedense beni jüri üyesi olarak seçti. Ben niye jüri üyesi oldum, hiç bilmiyorum. Resimler yerlere serildi, âdet öyleymiş, onu da bilmiyordum; akademiye öğrenciler alınırken de resimler yerlere serilir, hocalar yukarıdan, balkondan bakarlarımış, sonradan öğrendim... Hakkı Anlı serdi resimleri hepimiz bakıyoruz. Ben baksam ne olacak, bakmasam ne olacak. Hocaları izliyorum, onlar ne diyecekler diye. Hakkı Anlı benim resmimin başına gitti, “Birinci bu” dedi. Ötekilere de “Siz ne diyorsunuz?” diye sordu. Onlar da “Olabilir” falan gibi laflar ettiler. O kadar güzel resimler vardı ki hayretle izliyordum ben. Sonunda Hakkı Anlı dedi ki: “İşte bu resimde Van Gogh'un üç kaidesi var (Hiç duymamıştım). Gökyüzü koyu, açık koyu duvar ve çok açık kırılık, yeşil alan...”

Ben sulu boyayı guvaş gibi kullanıyordum, fırça darbeleriyle yapıyordum resimleri. Belki o ilgisini çekmişti. Sonra Van Gogh'un resimlerini gördüğümde onun fırça darbelerini fark ettim. Ama ben bilmeden yapıyordum... Belki bu yönü ilgisini çekmişti. Sonra benim resmim birinci oldu. Ankara'da sergilendi, hatta satıldı sanırım...

Benim Babiali ile yani Çağaloğlu ile ilk tanışmam 1950'li yıllara rastlar.

Böyle bir resim birinciliğim var, ama o yıllarda öykü birinciliğim yok! Hâlbuki öykü yarışmalarına da katıldım, ama birinci olmadım. Biraz Orhan Kemal etkisinde yazıyordum...

Kemal Özer de hem şiir, hem öykü yazıyordu. Okulda düzenlenen bir yarışmada Kemal, benden daha iyi öykücü çıktı, onun öyküsü ikinci seçildi, benimki üçüncü olabildi. Birinciliği her okulda olduğu gibi sonradan öykü möykü yazmayacak olan okulun derli toplu olan bir öğrencisine vermişlerdi. Sonraları Salim Rıza anlattı, o ısrar etmiş benim derece almam için “Öyküde bir öğrencinin kullanmayacağı laflar var.” falan demişler. O da beni savunmuş.

Doğan Hızlan Pertevniyal Lisesi'nde okuyordu ama Konur Ertop'un Kocamustafapaşa semtinden mahalle arkadaşı olduğu için, onunla da görüşüyorduk. İkisi de 1954'te Yankı isminde bir dergi

çıkarttılar; ancak iki sayı sürebildi, onun ikinci sayısında bir öyküm yayınlanmıştı... Edip Cansever de Selahattin Hilav da İstanbul Erkek Liseliydi ve yine Salim Rıza'nın öğrencileriydi.

Lise yıllarında yazılarıma pek yüz vermeyen edebiyat öğretmenim Hakkı Süha Gezgin oldu. Gerçekçiliğine kızıyor olmalıydı. Ona göre odanın penceresinden yağın karı seyretmeye doyum olmazdı. Kar taneleri ağaç dallarında bahar çiçekleri gibi dururdu. Bana göreyse karnın tok, odanın sıcak olmadıkça böyle bir duyguya yer yoktu. Üstelik çok da yapmacık bir şeydi bu.

Yine lise yıllarımdan bir anım, Reşat Nuri Güntekin ile ilgili. Onuncu sınıftayız sanıyorum. Rıfki Melül Meriç, edebiyat dersine geliyor. Ondan da çok şey öğrendik. Lisenin pencereleri büyük, bir tanesinin camı kırılmış, içerde üşüyoruz. Kırık cama yakın sıraları boşalttık, duvar tarafına sıkıştık. Rıfki Hoca hiç bozmadan dersi anlatıyor sınıfın soğukluğuna aldırmadan. Biz de camcı gelecek, tamir edecek, üşümekten kurtulacağız diye bekliyoruz.

O sırada kapı açıldı, içeriye kısa boylu Hitler bıyıklı bir adam girdi. Hocayla göz göze geldiler... Arkaya doğru yürüdü, "tamam" dedik, "Camcı geldi." Rıfki Hoca hiç bozmadan Divan edebiyatından söz etmeye devam etti. Sözü bitince de arka sırayı gösterdi, "Çocuklar, işte ünlü romancımız Reşat Nuri Güntekin." dedi bizi hayretler içinde bırakarak. Meğer müfettiş Reşat Nuri, bizi denetlemeye gelmiş. Bizlere birkaç soru sordu, sonra hocanın elini sıkarak gitti. Çok sevdiğim kitaplarını okuduğum bir yazarı camcı sanmıştık!

Dergiler, Edebiyat Matinesi ve Sahafılar

Bir anım da şair Edip Ayel ile ilgili. 1953, İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü. Naim Tiralî'nin kardeşi Ahmet Kaya Tiralî ile beraber aynı sınıfta okuyoruz. Edip Ayel de bizim Fransızca öğretmenimiz. *Şehrayin* diye bir kitap hazırlıyor 500. yıl için... Tiralîlerin bir matbaası var. Kitabı da orada basacağız. *Yenilik* dergisinin basıldığı yer de bu matbaa.

Biz her derste hocanın kürsüsünün dibindeyiz. Hocayla *Şehrayin* alışverişi yapıyoruz. Bu arada hoca, milleti tahtaya kaldırarak sınav yapıyor. Biz de Saint Benoit'dan gelen Mesut diye bir arkadaşımızı görevlendirmişiz, cevapları kocaman bir kâğıda yazıp gösteriyor. O yıl *Şehrayin* yayınlandı, sınıfta herkes de Fransızcadan geçti...

Kemal Özer, Ergin Günçe, Ahmet Tiralî ile tek sayı yayınlatabildiğimiz bir dergi de var: *Demet*. *Demet* dergisinde yayınlanan ilk öyküm bir sanat, edebiyat dergisinde yayınlanmış ilk öyküm sayılır. "Bir Garip Adam" diye bir öyküm... Herhâlde o üçüncü gelen öyküydü bu. Genelev sokağı filan

geçiyor içinde, beğenmemelerinin bir sebebi de bu olmalı!

Demet dergisinin o ilk ve tek sayısında Ercüment Uçarı'nın bir şiiri vardı. Andre Maurois'dan bir çeviri vardı. May Galerisi'nde bir sergininin tanıtımı vardı. O yazıyı da ben yazmıştım tıpkı derginin diğer birçok yazısı gibi...

O zaman Kabataş Lisesi'nde Demir Özlü, Hilmi Yavuz, Hasan Pulur yani Behçet Necatigil'in öğrencileri aylık bir dergi çıkarıyorlardı. Biz de onlara özendik sanıyorum, ama biz, iki kişiyiz Ahmet'le. Nasıl idare edip devam edeceğiz? Edemedik.

O dönemde edebiyat meraklıları için okullar arası matineler yapılıyordu. Mesela, Galatasaray Lisesi'nde bir matineye Kemal Özer'le birlikte gittik. Demir Özlü ve Ferit Edgü de gelmişti. Herkes şiirlerini, öykülerini okuyordu. İkisini de dergilerden tanıyoruz. Matine biter bitmez yanlarına gittik, tanıştık... Daha sona belki iki saat, üç saat beraber oturduk, sohbet ettik...

Büyük matineler de yapılırdı. Onlarda Haldun Taner, Behçet Necatigil, Özdemir Asaf, Attilâ İlhan -çok havalıydı- olurdu. Özdemir Asaf da çok etkileyici bir adamdı, hafif kekemeydi, r'leri söylemeden okurdu. Eminönü Halkevi'nde bir matine, salon tıkiş tıkiş, ayakta bir sürü izleyici var. Sahnede Özdemir Asaf, şiir okuyor. Seyirci kızlardan biri kapıyı açıp çıkmak üzereyken Özdemir Asaf sahnedeki "Sana gitme demeyeceğim Lavinya" diye bağırıyor kızını göstererek, "Gitme kal!" diye de devam etti... Kız olduğu yerde çakılıp kaldı.

Benim Sait Faik'i tek görüşüm de bu matinelerden birindedir. Lisede Ahmet Güzelbey adında bir müdürümüz vardı. Çok fazla disiplinli bir adamdı. Kapıdan girerken bizi kontrol ederdi; bıyığı var mı, saç sakalı kesilmiş mi? Bilmem ne... Eğer kesilmemişse kapıdan geri döndürürdü, biz de çok kızardık. Adnan Menderes'e benzetirdik. Menderes karşıtıydık, dolayısıyla da Ahmet Güzelbey'e de karşıydık... İşte o dönemde Kemal Özer, Önay Sözer ile okulun edebiyat kolundayız ve büyük bir matine hazırlıyoruz. Bu nedenle, müdürle aramız biraz daha iyi. Haldun Taner, Behçet Necatigil, Attilâ İlhan filan derken Sait Faik'i de çağırdık, pek gelmez, bizimkine geldi. Ben onu ilk defa orada gördüm. Hikâyelerini okuyoruz, çok seviyoruz; bizim etkilendiğimiz bir yazar Sait Faik. O yıllarda Sabahattin Ali'yi daha bilmiyoruz, çünkü kitapları yasak.

Sait Faik İstanbul'u anlatıyordu. Burgaz Adası'nı, Beyoğlu'nu. Burgaz Adası'nda anlattığı insanlar, ekmek parası peşindeki balıkçılardı. Adanın yaz kış çilesini çeken insanlar. Esnafı, yerli halkı. Yazlıkçıların köşklerini, kontralarını hiç anlatmadı. Beyoğlu'ndaki kahvehanelerle meyhaneleri buradaki insanları dile getirdi. Hatta Fatih'i,

Karagümrük'ü, benim mahallemi de anlatmıştı. Adapazarı'ndaki köylüleri, ırgatları da. Anlatmayı seçtiği kişiler kadar anlatış biçimi de benim için önemliydi. Dili kıvraktı. Anlatımı görüntülemeye dayanıyordu.

İşte o Sait Faik matineye geldi ve ön sıralardan birine oturdu. Matine başladı. Sait Faik'in sırası gelmiş, ama atlanmış. Müdür hemen çıktı, özür dileyerek "Sait Bey, sizin sıranız bir karışıklığa geldi, daha önce olması lazımdı, lütfen kusura bakmayın." dedi.

Sait Faik hafifçe doğruldu "Zarar yok efendim." dedi. "Ben de İstanbul Liseliyim." Müdür, "Ooo" dedi, "Hangi yıl?" diye sordu. "Arapça sınıfında hocanın şiltesine iğne koyanlardanım." diye cevap verdi Sait Faik. Hepimiz duymuştuk, bu nedenle o sınıfın tamamı okuldan kovulmuştu. Sait Faik de Bursa Lisesi'ne gidip oradan mezun olmuştu. Müdür, mosmor oldu, söyleyecek bir şey bulamadı.

Kemal Özer'le, Konur Ertop'la en çok oyalandığımız yer, Sahaflardı. Kitapları orada keşfederdik. Mesela Sabahattin Ali'nin Ignazio Silone'den çevirdiği *Fontamara*'yı orada bulmuş, okumuştuk. Marksist hiçbir kitap okumamıştık ama solcuyduk. Nasıl oluyordu bu, edebiyattan okuduklarımızla. Hak, adalet, özgürlük duygusu bize edebiyattan geliyordu. Melih Cevdet okuyarak, A. Kadir okuyarak, Oktay Rifat okuyarak... Nâzım Hikmet'in de pelür kâğıtlara çoğaltılmış şiirleri dolaşırdı elden ele, onları da okurduk.

Sahaflarda hep bir şeyler arardık. Bir gün iki kitap buldum. Kropotkin'in *Anarşizm*'i. 1937 yılında çıkmış. Ahmet Halit Kitabevi basmış. Bir de *Lenin'in Hayatı*, gene aynı kitabevinden... Hemen alıp hızla okudum; benim o yıllarda görüp göreceğim Marksist kitaplar onlar oldu.

Lise yıllarında Beyazıt Camii'nin arkasında çınar altındaki kahveye pek gitmezdik. Orada üniversite hocaları otururlardı. Üniversiteye başlayınca biz de orayı mekân tuttuk. Küllük o zamanlar yoktu. Hatta ben "Küllük Nerede?" diye bir öykü de yazdım. Küllük'ü Sait Faik'in, Orhan Veli'nin gittiği bir yer olarak biliyordum. Onun için o öyküde sanki onları orada görmüşüm gibi anlatım. Ama ben, hiçbir zaman Küllük'e gitmedim.

Emin Mahir Sönmez Lokantası diye bir lokanta vardı, onun yanında da Küllük Kahvesi. Ben, çocukluğumda önünden babamla geçtim. Ne o lokantaya gidecek cesaretimiz vardı, ne de o kahveye oturup bir çay içecek paramız. Yanı başındaki duraktan tramvaya binip Karagümrük'e, Atikalî'ye giderdik...

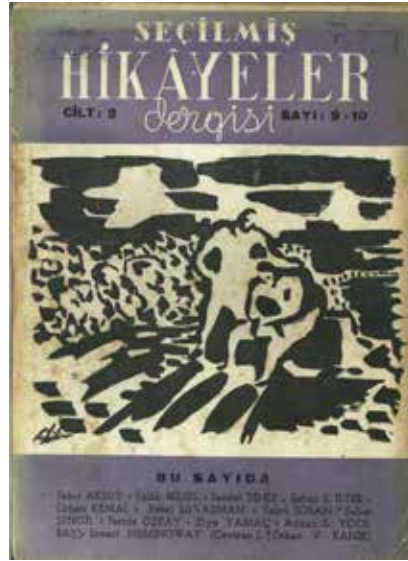
Öyküye Yönelişim

İstanbul Erkek Lisesi'nde okurken, annem Karagümrük'te oturuyordu; ben bazen halamın yanında kalyordum, ama çoğunlukla da annemin yanındaydım. Karagümrük'te Zincirlikuyu'dan başlayan, Kumrulu Mescit'in oralarda sonlanan Nişancı Mehmet Paşa Caddesi'yle çevresi Nişanca olarak anılır. Burada, iki katlı eski bir apartmanda Tanju Cılızoğlu otururdu. Cılızoğlu *On Üç* adında bir dergi çıkarıyordu. Yaşıttım olan Cılızoğlu ile aynı mahallede oturduğumuz hâlde tanışmıyorduk. "Sebil" adlı öykümü postayla gönderip dergide yayınlandıktan birkaç ay sonra tanıştık sanırım. Ama ben "Kenar Mahalleden Notlar" üst başlığını taşıyan öykülerimi dergiye sürekli gönderiyordum. Gönderdiklerim her sayıda düzenli olarak yayınlanıyordu. Ben yazılarımı posta kutusu adresine gönderdiğim için derginin yönetim yerinin Tanju'nun ev adresi, yani Karagümrük olduğunun ayırdına bile varamamıştım.

Derginin Karagümrük'te çıktığının ayırdına ilk Nurullah Ataç varmıştı. Güncesinde *On Üç* dergisinden söz ederken, Karagümrük'ü sevdiğinden dem vurarak dergiyi pek beğenmediğini, ama benim yazılarımı beğendiğini, yazarlığımın geleceğine inandığını yazmıştı. Şöyle diyordu:

İstanbul'da *On Üç* adlı bir dergi çıkıyormuş.(...) Okudum o dergiyi, doğrusu beğenmedim. İçindeki yazıları. (...) Hepsini değil, birini çok sevdim. İkinci sayıda Bay Adnan Özyalçınar'ın Kenar Mahallelerinden adlı yazısı. Belki büyük bir şey yok içinde, ama: Bay Özyalçınar, Türkçeyi iyi kullanıyor, tatlı anlatmasını biliyor; okumaya başladınız mı bırakamıyorsunuz yazısını. Yarının iyi yazarlarından olacağımı umarım.

Yeri geldi, ilkokuldan sıra arkadaşım Çetin Berkman'dan da söz etmek isterim. Öksüz olduğu için, ilkokul 3'ü bitirince, Darüşşafaka'ya gitti. Sonra da Darüşşafaka Cemiyeti'nin başkanlığını

50'li yılların ortalarında öykülerimi *Seçilmiş Hikâyeler* dergisine gönderiyordum.

da yaptı. Yıllar sonra Pera Palas'ta bir Sait Faik Öykü Armağanı töreninde karşılaştık. Ben, Darüşşafaka Cemiyeti'nin verdiği Sait Faik Öykü Armağanı'nı kazanan bir yazardım, o da armağanı veren cemiyetin başkanıydı. Mutlu bir rastlantıydı, bu benim için.

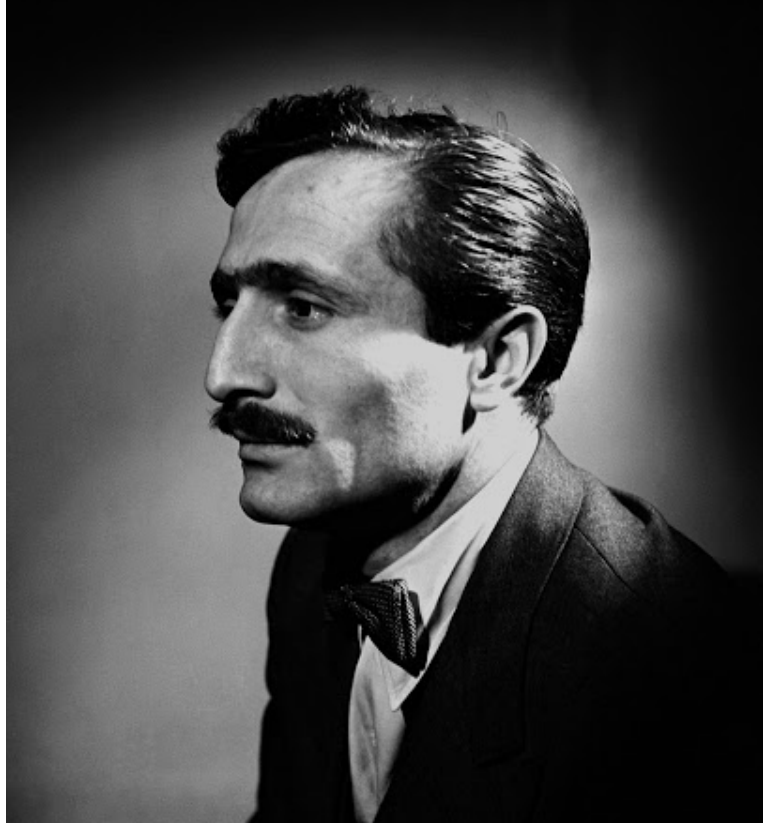
Bugün bizim tek katlı 3 sınıflı, okulun yerinde üç katlı bir ilköğretim yapısı yükseliyor: Fatih Nişancı Mehmet Paşa İlköğretim Okulu. Bir zamanların Karagümrük Ortaokulu bu okulla karşı karşıyaydı, Fatih Ahmet Rasim Anadolu Lisesi olarak öğrenimini sürdürüyor.

Okulun ortaokulluğu sırasında Rıfat Ilgaz da bu okulda edebiyat -o zaman Türkçe denirdi- öğretmenliği yapmış. Karagümrük'ün yoksul çocukları onun öğrencisiydi. *Sınıf* kitabının başında yer alan "Çocuklarım" şiiri onları anlatmaktadır. O yoksul çocuklardan biri de şimdi karikatürist olan Cafer Zorlu. Öteki de Cafer'in arkadaşı Salih Yokeş. Rıfat Ilgaz bir öyküsünde, sevgilisiyle buluşmaya gidecek olan ve kendisinden izin isteyen öğrencisine, havanın soğuk olduğunu görerek askıdaki paltolardan birini giymesi için verip gönderdiğini anlatır. Bu öğrenci Salih'tir. Benim akrabam olduğu için o öğrencinin kendisi olduğunu ondan mı dinledim, yoksa Rıfat Ilgaz mı söyledi tam olarak anımsamıyorum.

Cafer Zorlu gibi Karagümrüklü olan bir ünlü kişi de Profesör Naci Şensoy'du. Karagümrük'te onu tanımayan yoktu. Hele Karagümrük'ün eski koltuk meyhanelerine düşkün olanlar çok iyi bilirdi. Horoz dövüşüne meraklı olduğu için ahbabları arasında "Horozcu Naci" diye anılırdı. Yeğeni olan Ferhan Şensoy da amcasına sık sık gelip gittiği için o da Karagümrük'ün ünlülerinden sayılır. Bir de gençlik yıllarını Karagümrük'te geçiren Demir Özlü var. Tezer Özlü'yle Sezer Duru'nun ilk gençlikleri de Yavuz Selim'deki o küçük apartmanda geçmiştir.

Yaz aylarında ailecek Büyükkada'ya, dayıma girdik. Yörükali'ye çıkar, Dil'deki çamların altına kilimlerimizi sererdik. Dayım, sahibi olduğu manav dükkânından meyve, öteberi getirirdi. Hep birlikte yerdik. Sonra kadın, erkek, çoluk çocuk hep birlikte bir yardan aşağı iner, kuytuluktaki küçük bir ayazmaya giderdik. Ayazmanın içi karanlıktı. Suyu buz gibi olurdu. Şeker gibi de tatlıydı. Kana kana içerdik. Ben, hep tuzlu denizin kıyısında kaynayan bu şeker gibi suya şaşırır kalırdım. Sorduğumda "Tanrı vergisi" derlerdi.

Lise yıllarını yaz aylarında, Büyükkada'da dayımın o dükkânında çalışarak geçirdim. Kendime de anneme de bir katkı oluyordu bu. Gündüzleri orada tam bir çırak gibi çalışıyordum, ama geceleri, yatağın altında ütülü kalan pantolonumu çıkarıyor, temiz bir gömlek giyerek ada yollarına atıyordum kendimi. Para da önemli değildi; dayım

"Ne kadar istiyorsan o kadar al." diyordu. Splendid Palace'in yanında Mehtap sineması vardı. Kuleli damı, bembeyaz tahtadan görkemli yapısıyla onun betondan geniş bir balkonu gibiydi. Sinemanın hoparlörlerinden genellikle Napoliten şarkıların, caz plaklarının ezgileri dökülürdü. Bu konser, saat ona kadar sürerdi. Film gösterimi onda başlardı. Neden o saat diye sonra düşündüm; millet balkonlarda keyifle yemeklerini yiyecek, ondan sonra sinemaya gelecek.

Bütün filmler orijinal, yani kendi dilinde oynardı. Hiç unutmuyorum, orada seyrettiğim filmlerden birisi, *Zenda Mahkûmları*'ydı. İtalyanca filmler de çok gösterilirdi. *İki Yetime*'nin de İtalyanca oynatıldığını hatırlıyorum. O film denince halk kesimi pek bir şey anlamamıştı. Ama anlayanlar için bir hafta boyunca İtalyanca oynamıştı *İki Yetime*...

Adada Rumlar çoğunlukta, Yahudiler de vardı. Benim de hem Yahudi, hem Rumlardan arkadaşlarım vardı. Çok güzel yıllardı. Ben aday, hem bir manav çırağı, hem de adalı bir genç olarak yaşadım. Onun için hâlâ benim gözümde çok ilginç bir yeri var. Zaman zaman adaya gitmeyi, şöyle bir iki tur atmaya çok severim.

Lisede son sınıfta Sarı Kemal diye anılan bir öğretmenimiz vardı. O, beni matematikten bıraktı. O seneyi, Laleli'deki caminin külliyesinde bulunan Taşhan'da dokuma atölyesinde çalışarak geçirdim. İki tezgâhı olan bir atölyeydi. Orada masura sarmaya başladım. Ancak pek beceremiyordum.

Özdemir Asaf da çok etkileyici bir adamdı, hafif kekemeydi, r'leri söylemeden okurdu.

Orada havlucu atölyeleri de vardı. Onlarda çalışan al yanaklı güzel bir kızcağızla arkadaş oldum. Hiç unutmuyorum, bana Kerime Nadir'in *Hıçkırık* romanını okumam için verdi; onun yüzünden okuyup bitirdim.

Atölyenin sahibi, Yusuf Bey diye birisiydi. Karamürsel fabrikasının eski müdürlerinden, pek gelmezdi. Onun bir yeğeni vardı; Cahit adında, benden biraz büyükçe. Atölyeyi o yönetiyordu. Cahit'le bir gün konuşurken edebiyattan, öykü yazdığım falan söz ettim. O da "Masurayı başkasına sardıralım, sen yazıhaneye geç, kâtiplik yap." dedi.

Çıkan kumaşları ölçmeye başladım. Çalışanlara, ürettikleri kumaş miktarına göre ücret veriliyordu. Aklıma, Orhan Kemal'in Adana'da dokuma fabrikasındaki kâtipliği geldi, aynı şeyi ben de yaşadım. Cahit'in karşıma çıkması bir şanstı tabii benim için. Liseyi bitireceğim yıl (1955) bir başka kötü şey, anemi kaybetmemiz oldu.

Orhan Kemal de benim yazarım oldu. Önce Cibali'yi, Haliç'i, oradaki fabrikaları, fabrika işçilerini anlatışı beni çok çekti. Belki de edebiyatımızda ilk kez anlatılıyordu fabrika işçileri. Orhan Kemal de Cibali'de oturdu uzun yıllar. Cibali

Fabrikası'nın hemen arkasındaki bir tahta evde. Anlattığı kahramanlarla aynı yerde yaşadı. Yaşadıklarını anlattı. Anlatımı katı ve sertti. Yanı sıra en karanlık ortamda bile ışık sızdıran bir yumuşaklığa da taşardı. Umutlu, aydınlık bir yanı vardı anlatımının.

Ben de yaşadıklarımı, yaşadığım gibi anlattım. Öyle de anlatmayı sürdüreceğim. Gülünçlü, acıklı, gerçek, düş diye ayırmadan. Bugünü anlatırken geçmiş, geçmiş anlatırken geleceği unutmadan. Hepsi iç içe. Tıpkı yaşamda olduğu gibi.

50'li yılların ortalarında öykülerimi *Seçilmiş Hikâyeler* dergisine gönderiyorum. Önceki kuşağın gerçekçiliğini biraz eleştiren bir mektup da bunlar arasındaydı. Şöyle bir şey yazmıştım o mektupta hiç unutmuyorum: Her zaman yamalı yorganların altında yatanların yorganlarının mutlaka pis olması şart değil; yamalı yorganlar temiz de olabilir... O mektubumu *Seçilmiş Hikâyeler*'de Salim Şengil, öykü ile birlikte yayınladı ve sanıyorum ki Orhan Kemal okumuş. *Yeni İnsan* dergisi çıkıyordu o yıllar. Orhan Kemal, orada şöyle bir şey yazdı: "18 yaşında bir genç yazmış. Bu yaşta bir gencin cesaretini ve karşı çıkışını önemli buldum. Keşke biz de aynı şeyi yapabilseydik."

Evet, böyle yazdı. Çünkü Orhan Kemal yeniliğe açık bir yazardı. Ve söylediğim gibi ben Orhan Kemal'i çok sevdim, ona özenerek yazdım... Yıllar sonra Turgut Uyar, bir yazısında "Adnan Özyalçın, Orhan Kemal ve Sait Faik'in ortaklaştığı öyküler yazdı." dedi.

Ben de buna inanıyorum. Bilerek mi yaptım, hayır. Ama onlardan aldığım etkileri demek ki öyle yorumlamışım.

Edebiyat Fakültesi, a Dergisi ve Çınaraltı

1955 yılında biz İstanbul Erkek Lisesi'nden üç öğrenci Edebiyat Fakültesi'ne, Türkoloji'ye yazıldık: Kemal Özer, Konur Ertop ve ben. Edebiyat Fakültesi'nde Muharrem Ergin mesela benim dil bilgisi hocam. Mehmet Kaplan hocamdı. Ahmet Hamdi Tanpınar bir yıl dersimize girdi. Tanpınar çok iyi bir hocaydı. Ders anlatmazdı, öykü anlatırdı. Yaşamı, yaşanılanları. Edebiyatı anlattıkları. Bizim için müthiş bir şeydi. Can kulağıyla dinlerdik. Diyelim ki Kartal'dan geçerken gördüğü bir leyleği anlatırdı bir ders boyu. Düşünebiliyor musun böyle bir güzelliği?

Doğan Hızlan'ı da tanyorduk. Konur Ertop'un Kocamustafapaşa semtinden arkadaşı olduğu için, ben ise Karagümrük'teydim. Biz Konur'dan dolayı lise yıllarından Doğan'ı da tanyoruz. Fakültede ise öyküleri yayımlanan yazarlarla karşılaştık. Demir Özlü, Onat Kutlar, Hilmi Yavuz, Ergin Ertem Hukuk Fakültesi'ndeler. Ferit Öngören, Robert Kolej'den Ülkü Tamer de aramıza katıldı. Hepsini ayrı bölümlerde ama onları da görüyoruz. Mesela Yılmaz Güney İktisat Fakültesi'nde idi. Daha önceden birbirimizi yazılarımızdan tanyoruz, ama ilk defa bir araya Beyazıt'ta, caminin arkasındaki Çınaraltı'nda geldik. Her birimiz şiirleri, öyküleriyle yerli yerine oturmaya çalışan gençlerdik.

1956, Demokrat Parti'nin baskısını artırdığı yıl oldu. Üniversitede hareketler başladı. Biz de o hareketlerin içindeyiz. Şöyle düşündük; bunlar güzel ama siyasal ve kültürel yozlaşmalar karşısında bir şeyler yapmak lazım. Amaç, her iki alanda da özgürlükleri sağlamak. Kimimiz şiir, kimimiz öykü yazıyoruz; ne yapalım, bir dergi çıkaralım. Ve böylelikle *a Dergisi* ortaya çıktı. 1956'nun Ocak ayında başladık. Harçlıklarımızla çıkarmıştık, cepten 10'ar lira veriyorduk. Biz önce dergi bürolarında diğer yazarlarla tanışık. Mesela *Yeditepe* dergisi Nuruosmaniye'ye giden yolda bir hanın üst katındaydı. Biz oraya gittiğimizde Hüsamettin Bozok gençlere yakın bir editördü ve bizim öykülerimizi hemen basıyordu. *Varlık* ise pek yüz vermiyordu. Gençler olarak *Yeditepe*'ye gittiğimizde Haldun Taner, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Orhan Kemal ile karşılaşırdık. Onların karşısına oturur dergide sohbet ederdik. Okurlar gelip kitap alırlardı. Yaza

Yeditepe dergisi Nuruosmaniye'ye giden yolda bir hanın üst katındaydı. Biz oraya gittiğimizde Hüsamettin Bozok gençlere yakın bir editördü ve bizim öykülerimizi hemen basıyordu.

rını görünce orada imzalıyorlardı. O zamanlar böyle fuarlar olmadığı için kitap imzalatma etkinlikleri diye bir şey yoktu. Yazarı bulunca imza alınıyordu. Dergilerin ortamı bir sohbet, edebiyat ortamıydı. Edebiyatın, sanatın, gerekirse siyasanın, politikanın tartışıldığı bir yerdi, bir panel gibiydi.

Biz *a Dergisi*'ni cebimizden para vererek çıkardık fakat satışından para da kazanıyorduk. Ama (1970'lerde yeniden çıkardığımız) *yeni a Dergisi*'ne cebimizden para vermedik çünkü beş bin bastık, beş bini de satıldı. Bir sanat edebiyat dergisi düşünün ki beş bin satmış olsun. Ama başka da yayın yoktu o yıllarda. Kitapların toplandığı ve yazarların hapse atıldığı o dönem millet bence satır aralarını okuyordu. Şiirde öyküde kendine göre siyasal göndermeler buluyordu. Bir de en çok şunu önemsiyorum; eylemsiz okurdan eylemli okura diye bir sayfa açtık. Kim oraya ne isterse gönderiyordu. Dergi hakkında eleştiri ya da kendi öyküsünü, şiirini gönderiyordu. Okurlar arasından da yeni yazarlar çıktı.

"a" adı da şöyle konuldu: O zamanlar *Mavi* dergisi var renk, *On Üç* var sayı, bunun dışında ne olabilir? Ben "a" ismini önerdim. Şöyle düşündüm; benim adımın baş harfi A, derginin adı da o olsun... Arkadaşlar çok beğendiler ve dediler ki: "Alfabenin birinci harfi a, öncü bir dergi için son

derece uygun. Avangart da a ile başlıyor." Derginin adı böylece konulmuş oldu...

Küllük'e yetişemedim. O daha eski. Meserret de vardı ama ona da yetişemedik. Çınaraltı'na Yusuf Ziya Ortaç gelirdi. Abdülbaki Gölpinarlı, İsmet Sungurbey geliyordu. İstanbul Üniversitesi'nin ve bizim bölümün hocaları da orada olurdu. Ve biz, Ece Ayhan, Cemal Süreya, Ülkü Tamer, ben, Kemal Özer, Onan Kutlar, Erdal Öz, Ergin Ertem, Hilmi Yavuz, Adnan Işık yani *a Dergisi*'nin yazarları hep beraber oturur, sohbet ederdik. Konuşmalar, akşamlara kadar sürerdi. İsmet Sungurbey, akşamları meyhaneye giderken bizi de alırdı. Bir açık hava okulu gibiydi orası, daha doğrusu tam anlamıyla bir açık hava okuluydu. Böyle bir ortam. Tarihçileriyle, ünlü edebiyatçılarıyla çok geniş bir ortamdı. Çınaraltı diyoruz, ama Onat Kutlar, "Siz bu ağaca çınar diyorsunuz, ama bu kestane" diye arada bize takılarak uyarırdı.

Başka yerler de vardı elbette. İkbâl Kahvesi vardı mesela. Orası Orhan Kemal'in kahvesiydi. Ama aynı zamanda Çınaraltı'na da gelirdi. Bizden bir önceki kuşakla çok içli dışlıydık bu mekânlarda. Haldun Taner biz öğrenciyken fakültede öğretim üyesiydi. Oktay Akbal da *Vatan* gazetesi dolayısıyla. Hep bir aradaydık ama. Yine bizim 50 kuşağının bulunduğu Yenikapı'da Kemal Bey'in Kahvesi diye bilinen bir kahve vardı. Akşamüzer-

Refik Durbaş,
1979 Yeditepe Şiir
Armağanı'nı derginin
sahibi Hüsamettin
Bozok'tan alırken.
Soldan sağa: Sami
Karaören, Recep
Bilginer, Hüsamettin
Bozok, Refik Durbaş,
Oktay Akbal, Konur
Ertop ve Adnan
Özyalçınar.

leri üniversiteden çıktıktan sonra giderdik. Yenikapı'nın sahili olduğu bir dönemdi, kahve de tam denize bakıyordu. Orada oyun oynanmazdı, öğrenciler olurdu ve ders çalışırlardı. Oranın önemli bir özelliği de sadece yazarlar değil; Müjdat Gezen, Ali Poyrazoğlu, Savaş Dinçel, Yaman Tuncet, Gülşen Tuncer gibi konservatuvarlılar da gelirdi. Kahvenin arkasında bir marangozhane vardı, orayı tiyatro yaptı Ali Poyrazoğlu ve ilk olarak benim bir öykümü orada canlandırdı. Ben izlemedim ama benim *Panayır*'dan bir öykümmüş. Sonra *Ağzı Çiçekli Adam* kendi çevirisidir Luigi Pirandello'dan Ali'nin. Onu oynadı orada.

Yılbaşlarında çok ilginç konferanslar yapılırdı. Önay Sözer, kahvede felsefe konferansları verirdi. Düşünün bir kahvede felsefe konferansları veriliyor! Yılbaşlarında gelen isimlerden biri de Memet Fuat'tı. O eski yılın kitaplarını tanıtırdı kahvede. Behçet Necatigil Hoca da kahveye uğrardı. Onun gelişi, çok güzel olurdu. Önce oturulur, konuşulurdu. Sonra Behçet Hoca bizi "Gelin bakalım." diyerek alır, Yedikule'deki Narlıkapı'ya meyhaneye götürürdü, orada devam ederdik sohbetimize. O zaman mesela 60 kuşağından Sennur Sezer, Aydın Hatipoğlu, Melisa Gürpınar, Eray Canberk, Afşar Timuçin de kahveye gelenler arasındaydı.

Cumhuriyet Tashih Servisi, Kültür ve Sanatla Dolu Yıllar

İstanbul Erkek Lisesi, Cağaloğlu'nda yani Babıali'deydi. *Cumhuriyet* gazetesi ile ikinci kez düzenli olarak Babıali'ye gitmeye başladım. Aslında biz Babıali'ye Kemal Özer'le birlikte haftalık *Kim* dergisiyle de girdik. Demokrat Parti iktidarına karşı, mücadeleci bir dergiydi. Orhan Birgit, Özcan Ergüder, Emil Galip Sandalcı çıkarıyorlardı; musahhah olarak da Kemal Özer ve ben vardık. Bir gecede çıkıyordu, gazetelerde onların baskısı bittikten sonra basılıyordu. Her hafta başka bir gazetenin matbaasına gidiyorduk, çünkü polis dergiyi basan matbaayı uyarıyor, onlar da bizi kovalıyorlardı.

1959 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin kadrosu yenilendi. Ama önce bunun nasıl olduğunu anlatayım. Türk Dil Kurumu'nun İstanbul'daki temsilcisi, Vasfi Çataloğlu adlı emekli bir öğretmendi. Onu Babıali'deki Ali Avni Öneş'in Fikir Sanat Yayınları Dağıtım Bürosu'nda tanımıştım. Edebiyat yayınları ve dergilerinin dağıtımını sağlayan bir yerdi. Kemal Özer, Konur Ertop ve ben paketleri ellerimize alır, bayi bayi dolaşıp dergi, kitap dağıttık. Mesela bir *Forum* dergisi vardı, onun paketlerini taa Bebek'e kadar götürürdük. Karşıda Kadıköy ve Üsküdar'a da dergileri biz taşırdık. Türk Dil Kurumu'nun *Türk Dili* dergisini ise o büro dağıtıyordu. Vasfi Hoca'yı da oradan tanıyordum. *Türk Dili* dergisi dolayısıyla.

Benim *Cumhuriyet*'e girişimin tek nedeni Türkoloji'de okuduğum için eski yazı biliyor olmamdı. Bir gün Vasfi Hoca geldi "*Cumhuriyet*'e bir tashih kadrosu kuruyorum, seni de almak istiyorum, gelir misin?" dedi. "Tabii gelirim." diye yanıtladım. Mesele de şuymuş; eski yazı bilenleri arıyorlarmış. O zamanlar Nadir Nadi, Doğan Nadi, Burhan Felek, Hamdi Varoğlu hepsi elle ve eski yazı ile yazıyorlardı. *Cumhuriyet*'in dizgicileri de eski adamlar olduğu için bunları şakır şakır dizebiliyorlardı. O dizgilerin tashihini yapmak gerekiyordu. Onun için biz eski yazı bildiğimiz için alındık. Ben, Kemal Özer ve Konur Ertop. Asıl metinden Latin harflerine çevrilen yazıları karşılaştırmak için işe alındık, görevimiz bu metinleri okuyup karşılaştırmak, hata varsa düzeltmekti. Mustafa Baydar'ın da kadrosunda olduğu tashih servisine ben de eski yazı bildiğim için, o zamanki para ile 400 lira aylıkla girdim. İyi paraydı o gün için.

Arkadan Kemal Özer'i, Konur Ertop'u, Doğan Hızlan'ı da tashih kadrosuna aldık. Hızlan'ın eski Türkçe bilmesi şart değildi, nasıl olsa biz bilen üç kişi vardık. Sonra o, kültür sayfasına geçti...

1960 yılında Nisan ayında ilk kitabım *Panayır* yayınlandı. 28 Nisan olaylarının olduğu gün, üniversitede bir toplantı yapılacaktı, gençlik heykeli önünde saat dokuz civarındaydı. Ben üniversiteye gittim. Öğlen civarı da Ülkü Tamer'le buluşup *Panayır* kitabımı paketleyerek postaneye götürecektik. Heykelin önünde toplanmalar başlamıştı. Protesto etmeye başladık. O sırada üniversitenin kapısı açılıp hızla bir cip girdi içeriye, etrafımızı polisler çevirdi. Bir tanesi de tabancasını çıkarıp havaya ateş etmeye başladı. Biz, çil yavrusu gibi dağıldık. Arkadaşlardan birinin cılgınlığını duydum "Ah kolum!" diye. Belki kurşun geldi, bilemiyorum. Biz üniversitenin içine doğru kaçtık, Hukuk Fakültesi'nin büyük salonunun içlerine. Ardından da dışarıya Süleymaniye'ye kendimizi atacağız; bahçede atlı polisler arkamızdan geliyorlar. Üniversitenin bütün kapılarını kapatmışlar. Ben, Bakırcılar Çarşısı'na bakan kapıya gittim; duvarı tırmanıp dışarı sarkarak atlardım.

Ülkü ile buluşmak için Babıali'ye geldim. Yazıhanemiz var. Aydınlar Han'da, çatı katında. Karanlık bir oda. *a Dergisi*'nin yazıhanesi. Zaten kitaplar da *a Dergisi*'nin kitabı. Ülkü bekliyor beni, saat on bir falan olmuş. Beklerken paketleri falan hazırlardık, pullarını da yapıştırdık. Aldık paketleri Aydınlar Han'dan çıktık, Gazeteciler Cemiyeti'nin önünden geçip Büyük Postane'ye doğru yürüyoruz. Tam yokuşun başındayız iki asker önümüzü kesti. "Yasak hemşehrim" dediler, "Gidemezsiniz!"

Ülkü Tamer'e "Ben üniversiteden ayrıldıktan sonra bir şeyler olmuş galiba." dedim. Hemen geri dönüp odamıza paketleri bıraktık, doğru Beyazıt'a

koştuk. Her şey olup bitmiş etraf karman çorman, taşlar yerlerde, kâğıtlar uçuşuyor...

Sonra Onat Kutlar'dan öğrendim, ben çıktuktan sonra Süleymaniye kapısında millet bir araya gelmiş, oradan çıkarak Beyazıt'a dolmuş. O 28 Nisan topluluğu öyle oluşmuş. Ben gitmeseydim, aynı şekilde onlarla beraber olacaktım. Onat, "Marmara Sineması'nın önünde toplanmıştık." dedi. Beyazıt Kütüphanesi medreseydi o zamanlar: "Medresenin o tarafta polisler havaya ateş ediyorlardı, arada bir de bize doğru." Bu kargaşada Turan Emeksiz vurulup ölmüş, Hüseyin yaralanmış... Ergin Ertem, "Demir Özlü ile Simkeşhâne'ye kaçtık." dedi. Simkeşhâne o zamanlar harabe... "Biz de oradan polise taş atmaya başladık." diye devam etti Onat. Mahallenin çocukları da kucaklarında taş taşıyormuş. Onlara oyun gibi geliyormuş herhâlde. 28 Nisan'ı böyle hatırlıyorum.

Sennur Sezer'in şiirlerini dergilerden biliyordum, ama kendisiyle hiç karşılaşmamıştım. Sennur, Doğan Hızlan'ı tanıyormuş; bir gün karşılaşmışlar Babıali'de, *Panayır* yeni çıkmış. "Ben Adnan Özyalçın'ı çok beğeniyorum." demiş. O da "Gel, seni ona götürüyem." deyince birlikte *Cumhuriyet*'e geldiler. Konur Ertop, Kemal Özer, Mustafa Baydar ve ben tashih odasındayız. Bir baktım Doğan Hızlan, 17 yaşında bir kızla geldi. Kıvrıkcık saçlı, kara gözlü, biraz etine dolgun bir kız. "İşte hayranın!" dedi, Sennur'u bıraktı, başka yere gitti. Sennur geldi, masaya oturdu. "Hoş geldiniz, ben sizi şiirlerinizden tanıyorum." dedim. Biraz konuştuk, *Panayır*'ı çıkardım, "Size kitabımı imzalayayım." dedim. "Gerek yok, ben kitabınızı aldım, okudum." diye cevap verince kitabı yeniden çekmeceye koyuyordum ki "Dursun orda." dedi, "Onu kardeşim Aynur için imzalayın."

Sennur'la böyle tanıştık. O günden sonra, Sennur, öteki hanım şair arkadaşlarımız gibi bir arkadaşımız oldu. Hiçbir duygusal bağımız yoktu. Hatta öyle ki ikimiz evlilik karşıydık. 1960'tan 1966'ya kadar altı yıl arkadaşlığımız sürdü, sonra bizim duygusal ilişkimiz başladı. Sevda mı baskın çıktı, şiir mi üstün geldi bilmiyorum. 3 Ağustos 1967'de de Sennur Sezer'le olan yazarlık arkadaşlığımızı hayat arkadaşlığına dönüştürdük. Benim nikâh şahidim Mehmet Seyda'ydı, Sennur'unki Behçet Necatigil'di. Sennur *Varlık* dergisinde çalıştığı için Necatigil ile yakındı. Tabii bizimle de arası iyiydi hocanın, Yenikapı'daki kahveye bizimle sohbe gelirdi. Hiçbir yere gelmeyen Fazıl Hüsnü Dağlarca bile bizim nikâhtaydı. Daha birçok yazar vardı. Kitap fuarı gibi olmuştu nikâh dairesi. Yaşar Kemal vardı mesela. Sennur'u çok sevdim. Karım, arkadaşım, yardımcım oldu. Kavga ettik, barıştık. Sevgimiz eksilmedi.

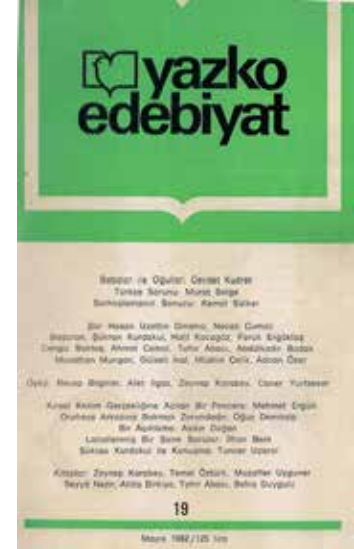
27 Mayıs 1960'ın getirdiği bir kültür patlaması vardı tabii. Nâzım Hikmet'in yasağı kalkmış,

Sabahattin Ali'nin yasağı kalkmış. Marksist teori kitapları çıkmaya başlamış, böyle bir ortam. Edebiyat her şeye rağmen toplumsalcılığa bir dönüş yaşandı. Bakış açımız daha toplumsal olana kaymaya başlamıştı. Tiyatroların yükselişi de çok önemliydi. Edebiyatçısı, tiyatrocusu, ressamı, müzisyeni herkes bir arada. Akşamları meyhanelerde de buluşulurdu. Şimdi Yakup olan yerde Nil Lokantası diye bir lokanta vardı, akşamları orada buluşurduk. Edebiyat sohbetlerimiz olurdu. Ya da yeni şiir yazmış olan Hilmi Yavuz veya Edip Cansever cebinden şiirini çıkarıp okurdu masada. Düşünebiliyor musunuz, akşamlarımız edebiyat matinesi gibiydi. Şiirler, öyküler okunuyor. Tabii ki öykülerin hepsi değil, ama bir bölümü, fikir versin diye. Yalnız şöyle bir şey vardı. Muzaffer Buyrukçu'ya okutmazdık, çünkü çok uzun yazıyordu! Leyla Erbil de gelirdi. Önay Sezer de... Ve o kadar yiyip içer, hiç unutmuyorum, adam başı iki buçuk lira falan öderdik. Hep bir aradaydık o yıllar. Ressam arkadaşlarımız Komet ile Mehmet Güleriyüz ile de bir aradaydık. Ben, Mehmet'i Arena'dan tanıyor, aktör olarak biliyordum. Laleli'de oturuyordu. Bir gece evinde kalınca bana tablolarını gösterdi, o zaman öğrendim resim yaptığını.

Komet, daha çok Sennur'un arkadaşıydı. Çünkü Sennur akademinin heykel bölümüne de gidiyordu. O yıllarda bu mümkündü. Okullara, üniversitelere rahatça girilebiliyordu. Mesela İsmet Sungurbey'in dersini dinleyebiliyordunuz. Cahit Tanyol sosyolojide ders veriyordu, onun sınıfına da gidebiliyordunuz. Böyle bir ortam bir daha olmadı. Bir kültür patlaması ve birlikteliği diyorum buna ben.

1967 yılında *Cumhuriyet*'te yazı işleri kadrosunda sayfa sekreteri olarak çalışmaya başlayan Oktay Kurtböke, yazı işleri müdürlüğüne getirildi; sonra da o genel yayın müdürü oldu. O yazı işleri müdürüyken şöyle bir şey gelişti, sanat edebiyat eki çıkarmaya karar verdik. Kurtböke Galatasaray Lisesi'nde okumuş, edebiyata meraklı biri. Aramızda hep edebiyat sanat konuşuyoruz.

Bu kararı alınca 1970 yılında çok özel bir ek yayınlamaya başladık. Ben de bu eke yazılar, röportajlar verdim. 1970 TRT ödülleri köy kökenli ve köy enstitüsü çıkışlı iki sanatçı çıkarmıştı; bunlardan biri Ümit Kaftancıoğlu, diğeri Osman Şa-

1980 Kasım'ında çıkardığımız *Yazko Edebiyat* dergisi, kooperatifin en uzun soluklu yayın organı oldu.

hin'di. Onlarla röportaj yaptım ve dergide yayınladık. Osman hâlâ söyler “Adnan abi benimle ilk röportajı sen yaptın.” der.

Bizim tashih kadrosu, “akademi” diye anılıyordu. Anlattığım kadroya sonradan Refik Durbaş ve Atilla Özkırmımlı da katıldı. Hep edebiyatla ilgili isimler çalıştı. Biraz dalga da geçiyorlardı, ama olsun “Cumhuriyet’in akademisi” böyle bir sanımız vardı.

Gazetenin bir de sanat sayfası vardı ve oraya Kemal Özer’le birlikte yazılar yazıyorduk. Bir defasında Sennur’un toplum polisi ile ilgili bir şiirini yayınladık. Yazı işleri müdürü Çetin Özbayrak’tı, soruşturma açıldı şiir hakkında. Özbayrak, savcının karşısına çıktı, onu ikna etmiş olmalı ki konu kapandı. Sennur’u ifadeye çağırmadılar. Ancak Sennur’a “Bak kızım” dedi. “İki yıl sen bu gazetede yazamazsın! Senin yüzünden, bir şiir yüzünden niye yedi buçuk yıl yatacağım?” 312’den yargılayıp yedi buçuk yıl falan istiyorlar. Politik bir şey olsa kabul edecek. Evet, o yıllar öyle bir Cumhuriyet’ti... Sennur da 1972-1974 yılları arasında iki yıl boyunca gazetede resim sergileri hakkında yazdı. Çok da beğenildi. O da Kurtböke’nin önerisiydi.

Gölge Yazarlığım

Cumhuriyet gazetesinin tashih servisinde çalışıyorum. Kayhan Sağlamer ve Erol Dalli da Cumhuriyet’ten ayrılarak Yeni İstanbul gazetesine yazı işleri müdürü olarak geçmişlerdi. Ben Yeni İstanbul’un Kemal Uzan’la ilişkisini bilmiyordum. Oranın tirajını artırma derdindelermiş çünkü sallanıyor gazete. Bir gün Kayhan Sağlamer beni aradı, buluştuk. Bana dedi ki: “Brigitte Bardot bir roman yazsa, biz de onu yayınlasak sence nasıl olur?” “Harika olur, ortalık toz duman olur.” dedim. “Peki, Türkan Şoray yazsa nasıl olur?” deyince hemen yanıtladım: “Çok daha iyi olur, konuşup rica edin.” “Yok, o yazmayacak sen yazacaksın.” dedi. Donup kaldım, ne diyeceğimi bilemedim. Zaten cevabımı beklemeden devam etti, romanı her gün beş daktilo sayfa yazmam gerektiğini, gazetede tefrika olarak yayınlanacağını söyledi. Ve elime parlak kuşe kâğıtlar tutuşturup “İlk beş sayfayı yarın bekliyorum.” dedi. Evde Sennur’la kafa kafaya verdik, bir kurgu hazırladık. Konuyu biliyordum. Daha önce taslak olarak hazırladığım, yayınlaması için Erdal Öz’e gönderdiğim bir romandı bu. O taslak yoktu, kaybolup gitmiş. Yeniden yazılacaktı. Konu kısaca şöyle:

Taşradan İstanbul’a okumaya gelen bir genç kızın başından geçenleri anlatacaktım. Kızın büyük kentteki şaşkınlıkları, saflıkları, yaşadığı sıkıntılar olacaktı. Bunları, buruk bir acıyla yaşayacaktı. Öyleyse adı *Buruk Acı* olmalıydı. Hemen yazmaya

başladım, yazarken de incelikli olmasına, çalaka-lem olmamasına dikkat ettim. Kendi öykümmüş gibi titizlikle uğraştım. Zaten başka türlüünü istesem de yapamazdım.

Ertesi akşam Kayhan Sağlamer’le buluştuk. Beni Türkan Şoray’la Rüçhan Adlı’nın birlikte kaldıkları Levent’teki villaya götürdü, tanıştırdı. *Yeni İstanbul*’dan foto muhabirleri de gelmişti. Deri kaplı, süslü bir klasörün içine yerleştirdiğim romanın parlak kâğıtlara özenle yazılmış başlangıç bölümüyle Türkan Şoray’ın aynı parlaklıktaki poz poz fotoğrafları ertesi günkü gazetede geniş bir röportaj eşliğinde yer aldı. Söyleşiden bir gün sonra da roman yayınlanmaya başladı. Her sabah, öğlen gazeteye gidinceye kadar, beşer sayfalık parçalar hâlinde romanı aksatmadan yazıyordum. Bir ay boyunca her gün çalıştım.

Romanda konu gereği bir şarkı sözü gerekiyordu. Sennur’a “Bir şarkı sözü yaz bana, romanın içine koyalım.” dedim. O da beni kırmayarak “Gurbet içimde bir ok/ Her şey bana yabancı/ Hangi kapıyı çalsam/ Karşımda buruk acı” diye başlayan şarkıyı yazdı.

Tefrika bittiğinde paramı almak için Rüçhan Adlı’nın Harbiye’deki Adli Han’ın altındaki otomobil parçası satılan mağazasına Sennur’la birlikte gittim. Demir kasasından yüzlükler hâlinde bir deste para çıkarıp verdi.

Roman beğenilmişti. Hemen filme çekilecekti. *Buruk Acı*, film olarak da tuttu. Senaryo başkasının da olsa öykü, Türkan Şoray olarak afişlere geçmişti. Sennur Sezer’in sözleri de; söz Türkan Şoray, beste Teoman Alpay şeklinde yazılmıştı. Şarkı, filminden daha çok ün kazandı.

Buruk Acı, kitap olarak basılmadı. Müsveddesi hâlâ duruyor, yeniden okumaya gönlüm el vermiyor. Aslında, iyi roman olduğunu da düşünüyorum. *Buruk Acı*’nın ardından *Buğulu Gözler* romanı geldi. Onu da, kendi romanımmış gibi, gene ben kurgulayıp yazdım. O da *Yeni İstanbul*’da tefrika edilerek yayınlandı. Telifimi Rüçhan Adlı ödedi. *Buğulu Gözler* de film oldu. Bu romanda da Sennur Sezer’in yazdığı *Buğulu Gözler* şarkısı vardı. O şarkı *Buruk Acı* gibi tutmadı, ama Hasan Saltık’ın yayınladığı albümde yer aldı. Türkan Şoray, “Şarkı sözleri benim değil.” dediği için Hasan Saltık, albümde, iki şarkının söz yazarı olarak Sennur Sezer’in imzasını kullandı. Şarkıları ona kazandırdı.

Bir gün sanırım Mehmet Seyda aracı oldu, *Hürriyet*’in pazar ekine Türkan Şoray adıyla bir öykü yazmam istendi. Elime renkli bir resim verdiler, orada Türkan Şoray’a benzeyen bir kadın, açık havada tuvali başında resim yapıyordu. Öykü, bu resimden esinlenilerek yazılacaktı. Onu da yazdım, adını anımsamıyorum...

Aradan uzunca bir süre geçti. Rüçhan Adlı'dan bir kez daha telefon geldi, bizimle görüşmek istiyordu. Yine Adlı Han'a gittik, anlattı. Türkan Şoray bir film yapmak istiyormuş, yönetmenliğini de kendisi yapmak niyetindeymiş. Bunun için bir öykü gerekiyormuş. Bir defter çıkardı, filmin konusunu kocası Almanya'ya gitmiş, kendisi köyde kalmış bir kadının serüveni olarak düşündüklerini söyledi.

Ben de yazdım: Adam Almanya'ya gidiyor, orada kendine bir sevgili buluyor, evleniyor, hatta çocukları oluyor. Türkan Şoray köyde kalmış, ona mektuplar yazıyor, ama cevap gelmiyor. Adam, Türkiye'ye dönüş yaparken de Alman karısı ve çocuğuyla birlikte geliyorlar. Köye yaklaştıklarında bir trafik kazası oluyor ve ikisi de ölüyor. Türkan Şoray'ı da kaza mahalline çağırıyorlar, karısı olduğu için. Durumu görünce her şeyi anlıyor, hemen gitmek istiyor; ama tam o sırada jandarmaların yanında çalılıkların arasındaki çocuğu fark ediyor. Çocuk "mama mama" diye ağlıyor. Hemen çocuğa sarılıyor ve bağına basarak köye doğru gidiyor. Filmin sonu böyle... Ama benim öykümde, kadın memesini çıkarıyor, çocuğa süt veriyordu. Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'nde aç bir adama meme veren bir kadının hikâyesinden esinlenmiştim. Ama senarist beğenmemiş... Senarist de Safa Önal...

Sennur'un çok iyi bir ahbabı. Sennur, İstanbul Kız Lisesi'ndeyken daha 15-16 yaşlarında şiirler yazıyor. Safa Önal da *Yelpaze* adıyla çıkan derginin yazı işleri müdürü. Sennur şiirleri Safa'ya götürüyor ve orada yayınlanıyor. Bir gün yine şiir götürüyor. Derginin baş sayfasında her ay ünlü bir şairin şiirleri çıkıyor. Sennur, şiiri orada yayınlansın diye biraz abartmış. Safa "İstersen bu şiiri orada basarım ama bu şiirle sen hiçbir yere gidemezsin. Onun için böyle değil, kendi şiirlerini yazmaya bak, benim o kapakta yayınladıklarımı boş ver." diyor ve şiiri yırtıyor. Sonra da devam ediyor: "Ben de öykülerimi yırtsaydım, bu *Yelpaze*'de kalmayıp daha ileri giderdim." Sennur'u oradan *Varlık*'a yönlendiren de Safa Önal.

Dönüş, Öykü ve Yönetmen: Türkan Şoray; Senaryo: Safa Önal olarak piyasaya çıktı. Çok da ilgi gördü, beğenildi. O günlerde *Cumhuriyet*'in sinema yazarı Atilla Dorsay'la karşılaştık. Sennur da yanımdaydı. Atilla, filmin öyküsünü çok sağlam bulduğunu söyledi. Filmi ayakta tutanın öyküsü olduğunu anlattı. Kimin yazmış olabileceğini sordu. Biz de doğal olarak, bilmediğimizi söyledik. Bunu, o zaman bir şeyden kuşkulanan mı, yoksa öylesine mi sormuştu bilmiyorum.

Yine bir gün Rüçhan Adlı aradı. Yine Adlı Han'a gittik. "Türkan şöyle bir öykü diye düşündü." diye başladı söze. Adı *Darasız Evler* olacaktı. Anlamı da şuydu: Kocası ölüp dul kalan yalnız bir kadının

onun başına gelenler. Darasız ev, erkeksiz ev anlamına geliyormuş. Oturup yazdım, paramı da aldım. Ama bir daha ses seda çıkmadı. Zaten, Rüçhan Adlı'yla Türkan Şoray da ayrılmışlardı.

Benim gölge yazarlığım da böylece sona erdi, diye düşünüyordum ki 1990'lı yıllarda yönetmen Sami Güçlü, bir film senaryosu hakkında görüşmek üzere Türkan Şoray ile buluşmak için çağırdı. Sami'nin arabasıyla Şoray'ın Etiler'deki villasına gittik. Kadın gazeteci arkadaşlardan biri, Türkan Şoray'a kadınların yazdığı kendi serüvenleriyle ilgili mektuplardan bir öykü derlemişti. Türkan Şoray, bu kadın tiplerini canlandıracaktı. Benim senaryolaştırmam isteniyordu. Üstelik gölge yazar olarak değil, gerçek adımla yazacaktım. Araşacağımızın, konuşacağımızın, yeniden bir araya geleceğimizin sözlerini vererek birbirimizden ayrıldık. O gün bugündür ne arayan oldu, ne soran!

12 Mart'tan 1980'lere

12 Mart Muhtırası ortamında Kemal Özer, Hilmi Yavuz, Demir Özlü, Onat Kutlar, Ülkü Tamer, Asım Bezirci, Ferit Öngören'in de aralarında bulunduğu arkadaşlarımız birbirimize telefon ettik, "Buluşalım" dedik. O yıllarda kahveler dönemi bitmiş, Çağaloğlu'nda, Gazeteciler Cemiyeti lokalinde buluşmaya karar verdik. Toplantıda *a Dergisi*'ni yeniden çıkarmaya karar verdik... Adını da *yeni a* koyduk. "Peki, sıkıyönetim var, toplatılırsa ne yaparız?" sorusu gelince de Ferit Öngören "*yine a* yaparız" dedi. Dağıtımcılığını da Nurer Uğurlu üstlendi. 1 Mayıs 1972'de 12 sayfa ile yayına başladık. Ve biz, o dergiyi beş bin bastık, o kadar da sattık. Neden, çünkü başka bir yayın yoktu... Edip Cansever'in en çok sevdiğim şiirlerinden "Mendilimde Kan Sesleri", Ergin Günçe'nin politik şiirleri, Kemal Özer'in toplumculuğa dönüş şiirleri, Sennur Sezer'in şiirleri *yeni a* daydı...

Yeni yazarlar da dergide toplandı. Okuyuculara da sayfa açtık. Herkes istediğini yazabiliyor, isterse dergiyi eleştiriyor, isterse kendi düşüncelerini dile getiriyordu. Aysel Özakin'ın ilk öyküsünü biz yayınladık. Ankara'dan Ergin Günçe getirmişti. Işıl Özgentürk Antep'ten, o zamanki adıyla Işıl Zeynegül adıyla bir oyun gönderdi. Çetin Öner'den bir öykü geldi. Erdal Öz, uçak kaçırma nedeniyle hapisanedeydi, ondan bir öykü ulaştı. Can Yücel de hapisanedeydi, "Sardunya"yı ilk defa *yeni a*'da yayınladık, ama Hasan Can takma adını kullandık. Hasan Kıyafet'in ilk öyküsü de bizim dergide çıktı.

yeni a, güncel olayları ele alan edebî bir dergi, kültürel bir başkaldırma platformu olarak sürdü. Kapanışı da benim bir yazım dolayısıyla oldu. 74'te 27. sayımızda Nâzım Hikmet için özel bir bölüm yapmıştık, dergi toplatıldı. Acaba Nâzım'dan dolayı mı toplatıldı dedik, hayır ondan değil, be-

nim "Sabah Ajansı" diye yazdığım bir yazıdan dolayı "suçu ve suçluyu övdüğüm" gerekçesiyle toplatılıp kapatılmıştı.

1974 yılında çıkan af yasası ile aralarında hırsız ve katillerin de bulunduğu adi suçlular serbest kalıyordu, TCK 141 ve 142. maddelerinden mahkûm olan düşünce suçluları ise hapisanede tutulmaya devam ediyordu. Tıpkı Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilişleri gibi. Bunları yazınca komünizmi övme suçundan yedi buçuk yıldan on beş yıla kadar mahkûmiyet isteğiyle yargılamaya başladılar.

O dönemde basın suçlarına basın mahkemesinde bakılırdı. Oraya çağırıldılar, avukatım Demir Özlü ile gittik. O sırada da Bülent Ecevit, *Bayram* gazetesinde bir makale yazmış "Düşünce özgürlüğü sınırsızdır" başlığıyla. Makaleyi de yanımda götürdüm. "Bakın" dedim: "Başbakan, ne diyor? Düşünce özgürlüğü sınırsızdır. Siz burada düşünce suçundan yargılamaya çalışıyorsunuz." Demir de düşünce özgürlüğünün sınırsız olması gerektiğine dair bir savunma yaptı. Hâkim dedi ki: "Sizi sıkıyönetim mahkemesine gönderiyorum." Biz, sıkıyönetim mahkemesine gittik. Orası "Konu, benim kapsamım içinde değil." deyince, bu kez ağır cezaya geçtik ve orada yargılanmaya başladık.

O zamanlar yedi buçuk yıl ile on beş yıl arasında yargılanmama rağmen tutuklamadılar, tutuksuz yargıladılar. O dönemde karar kesinleşmeden tutuklama diye bir şey yoktu. Özellikle basın suçlarında kesinlikle tutuklamıyorlardı.

YAZKO ve Sonrası

Mustafa Kemal Ağaoglu'nun girişimiyle kırk yazar bir araya gelip 22 Nisan 1980'de YAZKO'yu (Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi) kurduk. Darbenin hemen arkasından 1980 Kasım'ında çıkardığımız *Yazko Edebiyat* dergisi, kooperatifin en uzun soluklu yayın organı oldu. İlk sayısını on iki bin bastık, o bile yetmedi. Dergi, Atilla Tokatlı'nın bir aforizması yüzünden askerlere hakaretten toplatıldı, mahkemeye düştük, bir buçuk yıl sürdü mahkemesi, aklандık... *Yazko Edebiyat*'ın (1980-1984) yanında *Yazko Çeviri*'yi (1981-1983) çıkardık. YAZKO'nun ikinci başkanı, iki derginin de sorumlu yazı işleri müdürüydüm... *Edebiyat*'ın yayın yönetmeni Mehmet Fuat, *Çeviri*'ninki Ahmet Cemal'di.

O baskılar, işkenceler karşısında YAZKO ile bir kültürel karşı çıkış ortaya koyduk. Roman ve hikâye kitapları beş bin basılıyordu. Bu arada *Somut* diye bir edebiyat gazetesi çıkardık, o da beş bin basıldı ve ikinci baskı yaptı. Benim iki kitabım

Beyazıt Meydanı'nın öyle çok anısı var ki... Beyazıt Kütüphanesi medreseydi o zamanlar...

Sur-Panayır ve *Gözleri Bağlı Adam*- Yağma yine beş binin üzerinde ikişer baskıya ulaştı.

Yayınladığımız kitapların boyutları da çok güzeldi. Tam cebe sığıyorlardı, normal kitaplardan biraz daha uzunlardı... Bu arada şiir kitapları da en az dört bin basılıyordu. Sennur'dan biliyorum, *Sesimi Arıyorum* da dört bin basılıp tükenmişti.

Bir anekdot: Bir gün Mustafa Kemal Ağaoglu bana bir öykü getirdi, "Bak bakalım bu öyküyü beğenecek misin? Nasıl bulacaksın?" diye sordu. Ben öyküye baktım. Vitrindeki mankenleri kişileştiren ve onları bir öykü içinde anlatan bir çalışmaydı. Mustafa Kemal'e dedim ki: "Çok güzel, enteresan bir öykü ama ben bu öyküyü tanıyorum." Mustafa Kemal gülümsedi, "Nerden tanıyorsun?" diye sordu. "Babanın öyküsü olmasın?" deyince "Evet" dedi, "Babamın öyküsü." Samet Ağaoglu'nun bu öyküsünü dergide bastık...

Mesela *Yazko Edebiyat*'ta Ayşe Kulin'i ilk kez basan da bizdik. Mustafa Kemal'in arkadaşıydı. Bir gün onunla geldi, öyküleri getirmişlerdi. Gayet güzeldi, tabii yayınladık... Başka bir zaman Aziz Nesin'in ilk eşi Meral Çelen'i onun isteğiyle aradım, "Yeni öykü yazarsan bize ver, burada bir dergi var, basarız." dedim ve Meral, iki öykü gönderdi, ikisini de yayınladık. Ama ondan sonrası kaldı, yazmaya devam etmedi...

YAZKO, yazarların imecesiyle kurulmuştu; bunun etkisiyle Ankara'da bir kooperatif hayata geçti. YAZKO'dan yayınlanan bütün çalışmalar, darbenin karşısına dikildi, bir de böyle görevi oldu kooperatifin... Kitapların beş bin satması, insanların satır arası okumasındandı. Yani romanlarda, şiirlerde, öykülerde satır aralarını okuyorlardı... Yazar "gökyüzü kararı" dediği zaman, neden karardığını anlıyorlardı, kimin kararttığını biliyorlardı. Baskı dönemlerinde edebiyatın daha bir fışkıracak ortaya çıkışı bizde hep vardır. Mizah da bu baskının getirdiği bir karşı koyuş aslında...

Ben YAZKO'dan emekli oldum. 1984'te YAZKO'dan ayrıldıktan sonra *Hürriyet Gösteri*'de iki yıla yakın yazı işleri müdürlüğü yaptım. Doğan Hızlan'la 1980 Kasım'ından beri yayınlanan dergiyi edebiyat ağırlıklı, düşünce açısından demokratik yelpazenin hâkim olduğu bir dergi olarak sürdürelim, dedik. Çok da ilgi gördü, Sennur da yardımcı oldu.

1986'da Sedat Simavi Vakfı Yayınları'na basım sorumlusu (editörü) olarak geçtim. Orada Orhan Birgit'le çalışırken Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasal Partiler* kitaplarını çıkardık. O kitapların tashihlerini de Sennur'la birlikte yaptık. Tashihleri yaptıkça Tarık Zafer'in evine gidiyor, konuşuyorduk. Sennur "Buranın böyle olması lazım, ne diyorsunuz?" diye sorular soruyor Tarık Zafer de hiç unutmuyorum "Çok güzel, baş üstüne

komutanım!" diyordu! Genellikle Sennur'un bütün dediklerine katılıyordu, çok az itiraz ediyordu. Çok güzel bir çalışma yaptık, çok da güzel kitaplar çıktı ortaya çıktı.

Benim ilgimi çeken şeylerden birisi, Nezihe Muhiddin'in Cumhuriyet'ten önce kadınlarla ilgili bir halk fırkası (partisi) kuruyor olmasıydı. Cumhuriyet sonrası Nezihe Muhiddin'i ondan vazgeçirip Cumhuriyet Halk Fırkası ismini almışlardı. Hocanın kitaplarından böyle ilginç çok şeyler öğrendik...

Sunullah Arısoy'un derlediği Atatürk'ün söylev ve demeçlerini yayınlıyacaktık, epelyini de hazırladık, sonra pek yürümedi, öyle kaldı. Yıllar sonra Doğu Perinçek, Kaynak Yayınları'nda *Söylev ve Demeçleri* bastı, ama ilk girişimi Sedat Simavi Vakfı'nda biz yapmıştık.

Doğan Hızlan'ın yazarları olarak *Hürriyet* gazetesinin yayın biriminde 1992'ye kadar çalışmayı sürdürdük... Konur Ertop ve Atal Behramoğlu aynı bölümdeydi. Konur, bir sözlük çalışması yapıyordu, yayınlamadı sanırım. Biz de *Hürriyet*'in promosyon olarak verdiği küçük el kitaplarını hazırlıyorduk...

Söylediğim gibi 1992'de Sennur'la birlikte eve çekildik, ev servisi başladı... Salonda Sennur bir masada; ben bir masada sırt sırta çalışıyorduk. Onun masası pencere önündeydi, benim masam daha arkadaydı, duvara bakıyordu. Sırt sırta çalışıyorduk, ama sonra dönüp birbirimize bakarak gülümsüyorduk.

Bir yazı masam var. Masamın bir hikâyesi yok, üstünde üst üste duran kitap yığından başka. Ben ilk andan beri evde masada çalışıyorum. Ama benim dış ortamlarda da yazı yazdığım çok olmuştur. Dışarıda gürültüden etkilenmeden yazırım. Kendi öyküme daldığım zaman istediğim gibi yazıyorum. Kimseye aldırmadan. Evde televizyon açık olsa o da beni pek fazla etkilemiyor.

Kemal Özer'le, Konur Ertop'la en çok oyalandığımız yer, Sahafardı. Kitapları orada keşfederdik. Mesela Sabahattin Ali'nin Ignazio Silone'den çevirdiği *Fontamara*'yı orada bulmuş, okumuştuk.

BABIALI BİR EFSANEDİR HÂLÂ İÇİMİZDE YAŞATTIĞIMIZ

Mehmet Nuri Yardım*

Babiali, bir semt olmanın ötesinde bir muhit, bir yaşayış biçimi hatta bütünüyle bir hayattır. Babiali Türkiye'mizin kafası, ruhu ve kalbidir. Sadece bir semt adı değil, düşüncelerin meşheri, ideolojilerin pazarı, kanaatlerin otağıdır. Osmanlı'nın son döneminde yönetimin merkezi ve beynidir. Babiali, Cumhuriyet devrinde de önemini muhafaza etmiştir. Attilâ İlhan, "Türkiye'nin kalbi İstanbul'da, İstanbul'un kalbi Babiali'de atar." diyordu. Elhak, doğrudur. Gazete binaları taşınsa da yine gazetecilerin buluşma yeri, muhabbet güzergâhıdır Babiali'nin ara sokakları. Kimi Gazeteciler Cemiyeti'ne damlar, kimi Türkiye Yazarlar Birliği'nde buluşur, kimi Türk Ocağı'na takılırken kimi de Yeni Dünya Vakfı'nın "Babiali Enderun Sohbetleri"nin tiryakisi olur. Şüphesiz diğer vakıf ve dernek merkezlerine yönelenler de vardır. Buluşmalar, sohbetler, geçmiş zaman hâtıraları fasılasız bir şekilde devam edip gider.

Babiali yollarında Namık Kemal'in heyecanını duyarsınız, Ahmet Mithat Efendi'nin heybetli bedenine eşlik eden bastonunun tıkırtılarını işitirsiniz. Çatalçeşme Sokağı'nın başında Abdullah Cevdet'in *İçtihad*'ındaki tartışmalara kulak kesilirsiniz, etrafta Süleyman Nazif'in nükteleri eşliğinde atılan kâhkahalar çınlar. Devir geçer; Reşat Nuri, *Çalkuşu* romanını koltuğunun altına almış gazete idarehanelerini arşınlamaktadır. Peyami

Safa ve Kemal Tahir polisiye romanlarının tefrikalarını habire yetiştirmektedir.

Sonra Tarık Buğra'nın ilk hikâyesinin serencamı sürükler sizi. Necip Fazıl'ın aksiyon yüklü *Büyük Doğu* idarehanesine Vecdi Bürün'ün daktilo sesleri fon müziği olur. Babiali aslında büyük bir müzedir. Gazetelerin temeli orada atılmıştır, yayınevlerinin mekânları hâlâ semtin gözde yeridir. Bir ara semtten uzaklaşan yayıncılar bu hasrete fazla dayanamadan geri döndü. Hatta sadece idare binalarıyla değil, kitap satış mağazalarıyla arzı endam ettiler. Artık bazı yayınevlerinin Çağaloğlu'nda dükkânı bulunuyor. Bu iş yerlerinin vitrinlerini ürünlerin en güzeli olan kitaplar süslüyor. Gazeteciler ve yazarlar burada nefes alıp verir, zararsız dedikodularını ve bitmek tükenmek bilmeyen hatıralarını birbirlerine nakledip dururlar. Sütunlarında kavga edenler, bu sokak başlarında tatlı bir telaş içindedirler. Karşılaştıklarında yine selamlaşır, kucaklaşırlar. Çünkü onlar fikir kavgası eder, birbirlerine şahsi husumet beslemez.

Televizyonlar çoğaldı, internet haber siteleri de. Ama benim gibi birçok kişi hâlâ en güzel haberlerin, ele alınıp incelenen, sayfalarında göz gezdirilen, sütunları heyecanla okunan gazetelerde yer aldığını bilir ve buna inanır. Çünkü gazetenin köklü geleneği vardır. Ona verilen emek, dökülen göz nuru, harcanan ter vardır. Muhabirinden sekreterine, yazarından musahhihine, çaycısından

* Yazar

Hürriyet gazetesinin
eski binası

patronuna kadar gazete bir vücut gibidir. Vücudun ağrıyan bir uzvu bütün bedeni acıtır. Bir ailenin fertleri gibidir gazete çalışanları. Kahırları ortak, sevinçleri benzer, kederleri müşterek, gayeleri aynı, kaygıları tektir.

Babıali şenliktir, güzellemedir, hafızadır. Eski gazetelerin mekânları korunmalı, ünlü gazetecilerin isimleri duvarlara çakılmalıdır. Kalıcı çalışmaların yapılabilmesi için bu mahalde yıllardır hizmet veren bütün kültür sanat mahfillerinin yöneticileriyle istişare edilmeli ve mühim projeler geliştirilmelidir.

Babıali ve Sezai Karakoç'un Görüşü

Basın dünyamızın usta ismi Ahmet Güner Elgin'in kitabının adı *Babıali Ölürken* adını taşıyor. Şubat 1999'da yayımlanmıştı. O zamandan beri hep bu semtin nasıl can çekiştiğini ürpereyerek görüyorum. Lakin ölmedi, ölmüyor. İnşallah ölmeyecek de. Ama yaşamak için direniyor, son nefeslerini harcarken bile bize "Aslında yine yaşayabilir ve sizi mutlu edebilirim." diyor. Bir bakıma hayranlarına canhıraş bir şekilde el ediyor, yardım istiyor.

41 seneden beri Babıali'nin kalem efendileri tarafından çiğnenmiş olan kaldırımlarında dolaşıyorum. Her adımda bir tarih görüyorum. Her binası bana maziye hatırlatıyor. Babıali'nin kalbi "fikir fikir" diye atıyordu. Hâlen atıyor mu dersiniz? Bana göre evet. Bunca ilgisizliğe, terk edilmişliğe, ihanete rağmen hâlâ zayıf da olsa, cılız da kalsa

nefes alıp veriyor ve düşüncelerin yeşermesine zemin oluyor.

Yıllar önce gazetelerin göçe hazırlanıp bavullarını hazırladıktan sonra semti terk eylediklerinde üstat Sezai Karakoç'u Üretmen Han'da, Diriliş Yayınları'nda ziyaret etmiştim. "Ağabey, gazeteler tek tek Çağaloğlu'nu terk ediyor. En son *Cumhuriyet* de veda etti. Ne olacak Babıali'nin bu hâli?" diye sormuştum. Cevap kısa ve anlamlıydı: "Gazeteler gitsin, yayınevleri kalsın." Mütefekkirimiz, kıylü kal ile meşgul olan gazetelerin gitmesine üzülmüyor; ama ilim, sanat, fikir ve edebiyat taşıyıcıları olan yayınevlerinin kalmasını arzu ediyordu.

Babıali; canımızı acıtırcasına, bedenimizden parça koparırcasına her gün can çekişiyor. Neredeyse her geçen gün bir yayınevimizin taşındığını duyuyorum. Anadolu yakasına da taşınan var; Mecidiyeköy veya Yenibosna taraflarına yerleşenler de... Ne olacak bu işin sonu? Yayınevlerinin tamamı taşındığında ve bu tarihî semtimize turistik oteller, lokantalar ve mağazalar dolduğunda ne kazanacağız? Sadece biraz döviz mi? Peki, ya tarih, ya kültür, ya yaşanmış hâtıralar, ya millî hâfıza... Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın, Şinasi'nin hakkı ne olacak? Ahmet Mithat Efendi bize küsmeyecek mi? Muallim Naci dargın durmayacak mı biz vefasız evlatlarına? Ya Mehmet Akif, Peyami Safa, Refi Cevat, Ahmet Kabaklı, Vecdi Bürün, Ergun Göze, Tarık Buğra ve Mehmet Emin Alpkan'ın kemikleri sızlamayacak mı?

Mevcut Durum ve Hatıralarımız

Yahya Kemal Beyatlı'nın *Edebiyatımızın Gülleryüzü*'nde geçen bir nüktesi var. Kitaptan iktibas ediyorum: "Yahya Kemal oldukça kiloluydu ve bu yüzden zaman zaman rahatsızlanıyordu. Doktorlara görünmeyi de ihmal etmiyordu bu arada. Bir gün dostlarına derdini döktü: 'Doktorlara sorarsanız karaciğer mükemmel, kalp mükemmel, böbrek mükemmel, tansiyon mükemmel! Yalnız ben berbat bir hâldeyim.'

İstanbul'u yöneten büyüklerimizle, kültürümüze yön veren idarecilerle bir araya geldiğimizde hepsi de ağızbirliği etmişçesine "Babialı önemlidir, tarihî kimliği mutlaka korunmalıdır. Üstümüze ne görev düşerse yaparız." diyorlar. İyi de peki her gün bu semte yapılan saldırılara niçin kimse ses çıkarmaz? Basın tarihimizin tanıkları olan o binalara Yahya Kemal'in tabiriyle "kör kazma"lar saplanırken neden itiraz eden bulunmaz? Beş dakika uzaklıktaki Vilayet'e bu "kazı kazan" nağraları hiç ulaşmaz mı? İstanbul Büyükşehir Belediyesi ne zaman gözünü açıp sur içinin bu en kıymetli semtini koruma altına almayı düşünüyor? Ya Fatih Belediyesi sadece şenliklerde mi görünecek? Peki, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun bu işe seyirci kalması düşündürücü değil mi? Yoksa 'kültür' 'turizm'e feda mı ediliyor? O zaman hepimizin "Eyvah! Kimi kime şekva edeyim, ben dahi şaştım!" deyip bu semte mersiye düzüp ağıt yakmaktan başka çaresi kalmaz.

Babialı henüz ölmedi ama nebatî hayat sürüyor. "Kelaynak kuşları" gibi kalsalar da yazarlar ve yayıncılar hâlâ cadde ve sokaklarda görülebiliyor. Bir kaç basın kuruluşu beş on kitabevi bile bizi bir nebze teselli ediyor. Sadece bir hamle gerekiyor. Kültür ve sanat konularına duyarlı olduklarını sandığımız devletluların gayret kemerini kuşanma vaktidir. Aksi takdirde Babialı'nın ölümü, kültürümüzün zafiyet geçirmesi, basınının hafıza kaybına uğraması demek olacaktır. Yetkililer, sorumluluk sahipleri, bu konuda derhal sivil toplum kuruluşlarının yöneticileriyle bir araya gelmeli, istişare etmelidir. Henüz iş işten geçmeden cinayete engel olunmalıdır. Turizmciler, otellerini sur dışına yapsın. Turist otobüsleri sur içinde yaşayan vatandaşları perişan edip trafiği kitlemesin. Babialı bitkisel hayattan kurtulup ayağa kalsın. İstanbul'un silueti bozuluyor. Bu haklı sitemler, bu doğru serzenişler giderek yayılıyor. Bu öfkelelerin beddualara dönüşmesinden korkarım. Efendiler, Babialı ölmesin, bırakınız hatıralarımız bu semtte yaşasın. Çünkü bu mahalle sadece basın dünyamızın hafıza ve hatıra defteri değil, aynı zamanda yayın âleminin de sicil defteridir; siyaset tarihimizin silinmeyen süslü parlak aynasıdır. Büyüklerimiz Babialı'ye sahip çıkarak, her geçen gün bu semti terk etmek zorunda kalan yayıncıları ko-

ruyarak kültür tarihimize isimlerini altın harflerle yazdırabilirler. İnaniyorum ki böyle bir gayret netice verirse, Babialı kurtarılsa ömürleri boyunca aziz milletimizin halis duaları onlarla beraber olacaktır. Zira makamlar, mevkiler fânidir gelir geçer, ama yapılan hizmetler hiçbir zaman unutulmaz.

Babialı Boy Aynası

Babialı Türkiye'nin boy aynasıdır. Orada cemiyetin sadece dış görünüşünü görmezsiniz, iç dünyası da akseder bütün heybetiyle. Dev aynalar bazen parlaktır bazen de sisli... Babialı, memleketi bir baştan öbür başa dolaşan derin ve köpüklü bir nehirdir. Bazen berraktır suyu, bazen de bulanık... Kirini de akıtır cemiyetin, nurunu da. Babialı küçültülmüş bir insan gibidir. Melek tarafı da var, şeytan cephesi de... Bazen meleklerden yükseğe çıkar bu çarşının has esnafı. Bazen de hayvandan da aşağı bir derekeye düşer çamur deryasına sapananlar... Babialı Türkiye'nin hafızasıdır, kalbidir, hesap defteridir, takvimidir hata sevap cetvelidir. Bazen isyanı, bazen de irfanıdır. İhtişamı da yakalamıştır bu muhit, sefalet de düşmüştür. Zirveye de yükselmiş, çukura da yuvarlanmıştır.

Bir semt ve o mahallin sakinleri, bir meslek ve o iş kolunun mensupları, bir devir ve o dönemde yaşayanlar nasıl anlatılır? Elbette yaşanmış hatıralarla...Çünkü hatıralar geçmişle hesaplaşma, ma ziye eşeledir. Hatıralar vicdanı masaya yatırma, nefsi sigaya çekmedir. Her hatıra kırıntısında hakikat payı vardır. Bazen af dileme, bazen de bağışlama vardır. Hatıralarını anlatanlar bir bakıma bütün hüviyetleriyle meydana inmede, insanların muhakemesine "hodri meydan" demekteler. Bir iç döküştür hatıralar, bir hesap veriştir aynı zamanda.

"Babialı" ve "hatıra" kelimeleri yan yana gelince ortaya birbirinden nefis basın macerası, anlı şanlı gazeteler, gazete patronları, iz bırakmış yayınevleri, ilginç yayıncılar, yankı uyandırmış eserler, ömürlük dergiler ve ansiklopediler akla gelir... Geçmişte de çok basın hatırası yazıldı, bugün de yazılıyor. Ve en çok okunan kitaplar arasında matbuat hatıraları başı çekiyor.

Semtın Son Tanıkları ve Röportajlar

Bugün Babialı'nın canlı tanıkları var ama her geçen gün azalıyor. Keşke yaşayan bütün şahitlerle konuşulsa ve onlarla semtin geçmişine dair yolculuklar yapılırsa. Gazetecilik yaptığım dönemde bazılarıyla görüştim, hatıralarını tespit ettim ve onları *Babialı'de Hayat* isimli kitapta bir araya getirdim. Bu kişileri alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: Abdurrahim Balcıoğlu, Ahmet Kabaklı, Ahmet Özdemir, Altan Deliorman, Aydil Erol, Beşir Ayvazoğlu, Celalettin Bilginer, Cumhuri-

Kılıççioğlu, Dursun Gürlek, Ergun Göze, Ferit Ra-
gıp Tuncor, Gürbüz Azak, Hüseyin Movit, İsmet
Bozdağ, Lütfü Oflaz, Nezih İzmiroğulları, Olcay
Yazıcı, Osman Akkuşak, Recep Ekicigil, Ünal Sak-
man, Vehbi Vakkasoğlu, Vecdi Bürün, Vehip Si-
nan, Yağmur Atsız, Yalçın Toker, Ziyad Ebüzziya.
Bu şahsiyetlerin bir kısmı bugün aramızda değil-
ler, ebediyete yürüyüp gittiler.

Bu kitabı teşkil eden röportajlar, Babialî'nin
geçmiş ve bugünü, basınımızın meseleleri ve ya-
yın dünyamızın problemlerine dairdir. Elbette kül-
tür hayatımız bütünüyle bu konuşmaların arasına
serpiştirilmiştir. Gündelik olayların, aktüalitenin
dışında duran ve gelecekte de kalıcı olmasını iste-
diğim bu görüşlerin gazete ve dergi sayfaları ile in-
ternet dünyasında kalıp unutulmalarına gönlüm
razı olmadı. İstedim ki birçok kişinin istifade ede-
bileceği veya tartışabileceği bu fikirler kitaplaşsın
ve kütüphanelerdeki yerini alsın. Babialî hiçbir za-
man gündemden düşmedi, düşmeyecek. Bu yolda
dostlardan da teşvik edici sözler gelince 1985'ten
2013 yılına kadar olan zaman zarfı içinde yaptığ-
ım röportajları bir araya getirdim. Kendileriyle
görüşülen tanınmış isimler ve mümtaz şahsiyet-
lerin açıklamaları, düşünceleri, temennileri, tah-
minleri ve hasretleri dün olduğu gibi bugün de
çok önemlidir. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağ-
men Babialî'nin değeri her geçen gün artıyor.

Gazeteci dostlarımdan bir kısmı çok güzel rö-
portajlar yapıyor. Bir kısmı eski Babialî, Çember-
litaş, Sultanahmet, Beyazıt, Divanyolu ve Süley-
maniye semtleri hakkındadır. Eski kültürümüz,
yaşama biçimimiz, medeniyetimiz, edebiyat haya-
tımız, yayın ve basın dünyamız bu konuşmalarda
ayrıntılı olarak dile geliyor.

Bazıları röportaj yapmayı kolay sanırlar. Hiç de
değil. Aksine gazeteciliğin en zor, en ince ve en me-
şakkatli bölümüdür röportaj yazarlığı. Bir maddi
boyutu vardır: Teybiniz, fotoğraf makinanız ola-
cak. Yetmez, geniş zaman ayıracaksınız. Yaptığınız
konuşma iyi bir şekilde teybe kaydedilmiş midir
kontrol edeceksiniz. Asıl iş daha sonra başlar.
Bu röportajı deşifre edeceksiniz. Bin bir kahr ve
zahmetle tane tane kelimeleri, cümleleri dinleyip
hatasız, kusursuz yazacaksınız. Bazı kelimeler an-
laşılacak, telefon açıp konuştuğunuz kişiden
doğrusunu soracaksınız. Yazdığınız metin 10-15
sayfa tutacak, ama gazete sizden sadece birkaç say-
falık röportaj beklemektedir. Bu sefer konuşma-
nın en önemli bölümünü ayıklayacaksınız. Tekrar
cümleleri düzelteceksiniz, konuşma havasındaki
cümleleri yeniden kuracaksınız. Başlık, spot, özet,
resim altı derken bin türlü gaile başınıza açılacak.

Bitti mi? Ne gezer? Şimdi de -sıkı durun-
manevi boyuta geliyoruz. Her konuştuğunuz kişinin
farklı mesleği, birikimi ve kültürü vardır. Bir ede-
biyat tarihçisi, bir tarihçi, bir fotoğraf ustası, bir

minyatür sanatkârı, bir bestekâr, bir sosyolog, bir
romancı, bir ressam, bir hikâyeci veya şairle konu-
şabilirsiniz. O kültür ve sanat adamının eserlerin-
den haberdar olmak zorundasınız. Elbette bütün
eserlerini görmemiş olabilirsiniz, ama en azından
önemli birkaç kitabını okumuş olmanız gerekiyor.
Söz konusu şahsiyetin hususiyetlerini, dostlarını,
ilgilerini ve hobilerini bilmeniz icap eder ki ara-
sıra onun sahasında rahatlıkla dolaşabilirsiniz. Bir
de "Röportajı daha sonra göreyim." diyerek metni-
ni kontrol etmek isteyenler çıkabilir. Buna da ha-
zırlıklı olmalısınız. "Yanlış bir şey çıkmaması daha
sonra." tedbiriyle röportaj yayımlanmadan önce
tetkikten ve sansürden geçer.

Yaptığımız röportaj neşredildikten sonra bu
sefer okuyucunun ve konuştuğunuz kişinin tep-
kisini beklersiniz. Nasıl bulundu, beğenildi mi
acaba? Kalbiniz küt küt atar. Hem konuştuğunuz
kişi hem de okuyucu memnun ise mesele yok, ya
değilse çingar kopar. İşten atılmanız bile söz ko-
nusu olabilir. Röportaj sanatının bütün bu incelik-
lerinden ve hassasiyetlerinden habersiz genç bir
gazetecinin muhatabına ilk sorusu umumiyetle
"Bize kendinizi tanıtır mısınız?" diye başlar. Bazı-
ları bu soruyu hoş görmez, sorana okkalı bir fırça
bile atar. Sakın bunları anlattım diye genç gazeteci
kardeşlerim ürküp de röportaj yazarlığından vaz-
geçmesinler. Aksine azimli ve kararlı olsunlar ama
kendilerini de yetiştirsinler. Ve âdeta her röportaj
ile bir fikir muharebesine giriştiklerini kabul edip
fikren, zihnen ve moral bakımından hazırlıklı ol-
sunlar. Yapılan röportajlar gazete ve dergi sayfa-
larında, internet ortamlarında kalmamalı, kültür
hayatımıza ve araştırmacılarımıza bir kitap şek-
linde kazandırılmalıdır.

Yüksek Kapı ve Yazılmayan Basın Tarihimiz

Babialî, "yüksek kapı" demek. Osmanlı Devle-
ti'nde Sadaret (Başbakanlık), Dâhiliye (İçişleri) ve
Hariciye (Dışişleri) bakanlıkları ile Şûrâ-yı Devlet
dairelerinin bulunduğu binaya (Bina, bugün hâlâ
İstanbul Valiliği olarak hizmet veriyor.) ve Cağalo-
ğlu adıyla bilinen semte verilen isimdir Babialî.
Semt, Osmanlı'nın son döneminde siyasetin karar-
gâhı gibi vazife görürken, bir yandan da basın ve
yayın dünyasının merkezi olmaya başlar. Cumhu-
riyet'ten sonra ise artık sadece gazete, mecmua ve
kitabevleri ile yayınevlerinin mekânı olarak kültür
hayatına hizmet verdiğini görürüz. Aradan yüzyıl-
lık bir zaman geçmesine rağmen semt bugün de
hemen hemen aynı misyonunu korumaya devam
ediyor. Ne var ki, kadroca büyüyen ve baskı ma-
kinaları artık Cağaloğlu'ndaki binalara sığmayan
gazeteler tek tek Babialî'den ayrılmış; Cevizlibağ,
İkitelli, Güneşli, Mecidiyeköy, Levent ve Zincirli-
kuyu gibi semtlere taşınmışlardır.

Türk basınının kalbi olan meşhur Babıali'nin bugüne kadar ne yazık ki teferruatlı bir tarihi yazılamamıştır. Gazeteciler ve yazarlar, kaleme aldıkları hatıralarda semtte yaşadıklarını anlatırken, bölgenin tarihine önemli malzemeleri de gelecekteki araştırmacılara emanet etmişlerdir. Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim, Ahmed Cevdet, Refik Halid Karay, Münir Süleyman Çapanoğlu ve diğer yazarların muhtelif gazete ve mecmualarda yazdıkları yazılarda Babıali'nin bilinmeyen yönlerine şahit oluruz. Semt hakkında Selim Nüzhet Gerçek, Server İskit, Reşit Halit Gönç, Orhan Koloğlu, Nuri Akbayır, Ali Birinci, Cüneyt Okay, Naşit Baylav, Arslan Kaynaradağ, Alpay Kabacalı, Muhiddin Nalbantoğlu, Yahya Erdem, Lütfü Seymen, Dursun Gürlek ve Başak Ocak ile Cem Atabeyoğlu gibi gazeteci, akademisyen ve araştırmacıların muhtelif kitapları da bize Babıali'nin bir bakıma Türkiye'nin tarihi olan bilgilerinin kesitler hâlinde vermektedir. Agâh Efendi, Hüseyin Cahit Yalçın, Peyami Safa, Burhan Felek, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon gibi kalemler, gerek köşe yazılarında gerekse hatıralarında Babıali'nin renkli dünyasını okuyucularına gösterirler.

Matbuat Hatıraları

Servet-i Fünûn dergisinin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'ün iki ciltten oluşan *Matbuat Hâtıralarım* kitabı bu sahada önemli bir kaynak olarak göz dolduruyor. Halit Fahri Ozansoy'un *Edebiyatçılar Geçiyor* ve *Edebiyatçılar Çevremde* adlı kitapları ile Yusuf Ziya Ortaç'ın *Bizim Yokuş* isimli eseri, her iki edibimizin yaşadıkları dönemin basın ve yayın dünyasına da ışık tutar mahiyettedir. Özellikle *Bizim Yokuş*'ta Babıali ile alakalı olarak son derece mühim, kayda değer hatıra, anekdot ve bilgiler mevcuttur. Samet Ağaoğlu'nun *Aşına Yüzler*, Necip Fazıl Kısakürek'in *Bâbüali* eserleri ise hem edebiyat dünyamızdan hem de basın ve yayın dünyamızdan çok ilginç kişilerin portrelerini sunmaktadır. *Bâbüali*, çok farklı ve çarpıcı değerlendirmeleriyle Necip Fazıl'ın iç dünyasını ve fikirlerini okuyucuya yansıtır. O, basın dünyamızın çirkin ve taraflı yönüne dikkat çeker ve "Bâbüadi" diye isimlendirir. Ömrünü *Babıali'nin Hâtıra Defteri*'ni tamamlamaya adanmış Reşit Halit Gönç ise yapılamayan bir çalışmaya imza atmış gayretli bir gazetecidir. Vefatından sonra Ayhan Yetkiner tarafından üç cilt hâlinde yayına hazırlanan ve Gazeteciler Cemiyeti tarafından basılan bu eserde

41 seneden beri Babıali'nin kalem efendileri tarafından çiğnenmiş olan kaldırımlarında dolaşıyorum. Her adımda bir tarih görüyorum. Her binası bana maziyi hatırlatıyor.

yüzlerce edip, şair, gazeteci ve yayıncının el yazı örnekleri ve fotoğrafları yer almaktadır. 1980'li yıllarda rahmetli yazar Vecdi Bürün, benim de çalıştığım *Doğuş* gazetesinde Babialı hatıralarını kaleme almaktaydı. Bürün'ün o önemli hâtıraları da inşallah bir gün kitaplaşır.

Günümüzde birçok yazar Babialı hatıralarını yazmaktadır. Gürbüz Azak *Babialı'den Geçen Adamlar* isimli eserinde çalıştığı gazete ve dergilerde birlikte bulunduğu, sohbetlerine katıldığı ve konuştuğu ünlü yazarları, gazetecileri, şairleri, ressamı ve gazete sahiplerini mükemmel bir şekilde ve tatlı bir üslup ile tasvir eder. Altan Deliorman *Kırk Kanatlı Bir Jön ve Sessiz Bir Ses* isimli hatıra kitaplarında, yakından tanıdığı basın ve kültür dünyamızın önemli şahsiyetlerinin portrelerini yazmıştır. Gazeteci yazar Ahmet Güner Elgin de *Babialı Ölürken* kitabında, ömrünü geçirdiği gazeteleri ve gazetecileri anlatır. Şair ya-

Babialı'den bir fotoğraf. 1924 yılına ait. Cumhuriyet ilan edileli henüz bir yıl olmuş. Babialı Yokuşu diye yâd edilen bu cadde Sirkeci'ye inen yol. Şimdi Ankara Caddesi olarak biliniyor. Sağlı sollu ağaçlar dikkat çekiyor.

zar Abdurrahim Balcıoğlu'nun *Tanıdığım Şairler ve Yazarlar* kitabı umarım bir an önce okurun önüne çıkar. Ünal Sakman'ın *Babiâli Hâtıraları* çok kıymetlidir. Aziz Nesin, Attilâ İlhan, Çetin Altan ve Hasan Pulur da basın hatıralarını yazan isimler arasında bulunuyor. Günümüz basınında yaşadıklarını canlı tasvirlerle, nükteler eşliğinde ve hoş bir üslupla yazan gazeteci yazarlar arasında Osman Akkuşak'ı mutlaka anmak gerekiyor.

Aslında edebiyat hatıraları ile basın hatıralarını birbirinden ayırt etmek çok da kolay değildir. Bir bakıma bu anılar birbirine karışmıştır. Çünkü edebiyatçıların birçoğu gazetecilik yapmış, gazete dergi çıkarmıştır. Veya çeşitli yayın organlarında yazılar yazmış, röportajlar yapmışlardır. Dolayısıyla edebiyat hatıralarının çoğunda Babialı tarihinden derin izler bulmak mümkün. Bu bakımdan Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl*, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Edebiyat Hatıralarım*, Yahya Kemal Be-

yatlı'nın *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebi Hatıralarım*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nı da bir bakıma bu vadiye kaleme alınmış üst kitaplar olarak değerlendirmek gerekiyor. Peyami Safa'nın Fikret Âdil'in ve Ziya Osman Saba'nın kitaplarında da benzer konular sıklıkla işlenmiştir.

Yaşasın Hatıralar

Babialı; çok geniş, uzun, derin, teferruatlı ama aynı zamanda çok renkli ve zevkli bir konudur. Ümit ederim ki çalışkan ve genç bir araştırmacıımız, bu konuyu ele alır ve ortaya esaslı bir eser koyar. Biz kısa dokunuşlarla Babialı hatıra kitaplarından söz ettik. Bu sahada kaleme alınan önemli bir eser de değerli yazarımız Ergun Göze'nin *Kubbealtı Neşriyat'tan meraklılarına ulaşan Yaşasın Hâtıraları*'dır. Burada başta *Babialı'de Sabah*, *Tercüman* ve *Türkiye* olmak üzere yazarımızın çalıştığı muhtelif müesseseler anlatılmakta, birlikte çalışılan gazeteci, yazar, patron ve çevrelerindeki kültür, iş ve siyaset adamları hakiki duygularla dile getirilmektedir. Bir bakıma basın dünyamızın son yarım yüzyıllık hikâyesi de diyebiliriz *Yaşasın Hâtıralar*'a. Bir yönüyle de matbuatımızın sevap ve günah defteri. Ergun Göze üç vasfıyla hakiki bir "Babialı"lidir." Öncelikle matbaacılık yapmıştır. Amca Matbaası'nı kurmuş ve bu matbaada kitaplar basmıştır. İkincisi gazetelerde fıkra muharriri olarak vazife almış ve on binlerce yazı yazmıştır. Üçüncüsü yayıncılık yapmıştır. Uzun yıllar Boğaziçi Yayınları'nın genel müdürü olarak yine Babialı'de bulundu. Yani önce matbaacılık, ardından yazarlık ve yayıncılık yapmıştır. Elbette sadece basın hatıraları değil kitapta yer alanlar... Ama ağırlıklı olarak gazeteci ve yazarlar sayfaları işgal etmektedir. Birçok fotoğrafın süslediği kitapta adı geçen şahsiyetlerin bir kısmını isimleri ve meslekleriyle şöyle sıralayabiliriz:

Basın dünyası: Ahmet Kabaklı, Kemal Ilıcak, Nazlı Ilıcak, Ünal Sakman, Mehmet Ali Ilıcak, Taha Akyol, Rauf Tamer, Tarık Buğra, Agâh Oktay Güner, Kemal Uzan, Mukbil Özyörük, Gökhan Evliyaoğlu, Çetin Altan, İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Kenan Akın...

İnanç dünyamız ve kanaat önderleri: Nurettin Topçu, Mehmet Zahit Kotku, Hacı Muzaffer Ozak, Fethi Gemuhluoğlu, Sâmiha Ayverdi... Fikir, ilim, kültür ve sanat âlemi: Ahmet Ağaoğlu, Samet Ağaoğlu, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, Mümtaz Turhan, Cemil Meriç, Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi, Necmettin Hacıeminoğlu, Safiye Erol, Nezihe Araz, İsmail Hâmi Danişmend, Tahsin Demiray, İsmet Tümtürk, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İlhan Darendelioğlu, Sami Güner, Yılmaz Öztuna, Hüseyin Hatemi, Fatma Girik...

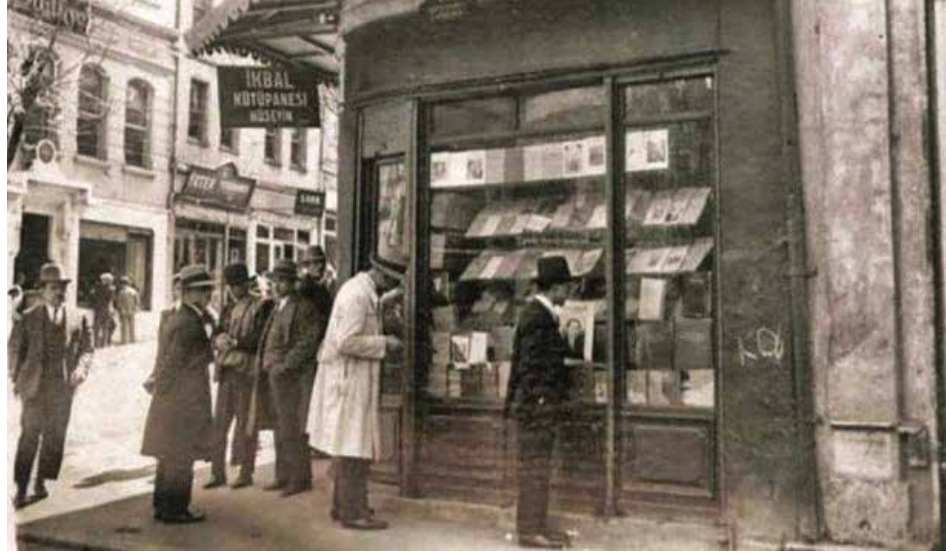
Siyaset ve iş çevresi: İsmet İnönü, Adnan Menderes, Tevfik İleri, Ali Fuat Başgil, Sadettin Bilgiç, Mehmet Turgut, Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Hasan Esat Işık, Celal Bayar, Sait Bilgiç, Mehmet Aydın, Avni Akyol, Recep Tayyip Erdoğan, Mustafa Öncel, Rasim Cenisli, Kemalettin Nomer... Tabii eserde adı geçen, hatırası anlatılan belli başlı şahsiyetlerdir bunlar. Yoksa esaslı bir inceleme yapılacak olursa daha pek çok isim bulunabilir.

Yaşasın Hâtıralar bir solukta okunuyor, eseri bitirdiğinizde Babiali'nin hâli pür melalini görüyorsunuz. Bazen tebessüm ediyor, bazen de hüzünlüyorsunuz. Ama en çok ibret alınacak anekdotlar sizi adamakıllı sarsıyor. *Yaşasın Hâtıralar*'da yazarın *Tercüman* ve *Türkiye* gazetelerinde yaşadıkları dikkat çekiyor en çok. Ama sadece o kadar değil... Barış Derneği Davası'ndan Türkiye Diyanet Vakfı'nın *İslâm Ansiklopedisi* macerasına, basın kavgalarından İslâm dünyasının durumuna kadar birçok hususta Ergun Göze'nin tespit, teşhis, bilgi ve birikimini paylaşıyorsunuz. Tecrübelerinin ışığı altında meselelere farklı ve derinlemesine bakışlar getiriyor yazar. Elbette onun da siyaset, basın, fikir ve iş dünyasında sempati ile yaklaştığı, hâl ve davranışlarından hoşlanmadığı ve şiddetle eleştirdiği kişiler vardır. Bugün yaygın olan tabirle yazar bazı "ezberleri bozmaktadır." Kitap boyunca bu sayfalara ve satırlara sık sık rastlıyoruz. Bu hükümlere katılıp katılmamak elbette okuyucunun hakkı. Ama yapılacak tenkitleri eleştirecek olanlar bile, öncelikle bu sürükleyici kitabı okumak zorunda.

Babiali hatıralarını yazan ama neşretmeyenlerle birlikte hiç kaleme almayanlar var. Bence bu doğru değil. Kalem erbabı, bilhassa basın ve yayın dünyasında uzun yıllar aktif olarak çalışanlar, hatıralarını kaleme almalı. Zira hatıralar, intibalar, tahassüsler bir bakıma sorgulamadır, nefis muhasebesidir, geçmişle yüzleşmedir. Yaşananları bugün ve gelecekte okuyacak nesiller ümit edilir ki, olumlu işlerden ders, yanlışlardan da ibret alırlar. Elverir ki bu metinler, *Yaşasın Hâtıralar*'da olduğu gibi hakikatleri tahrif etmeden, serapa samimi, hasbi ve halisane duygularla yazılmış olsun.

Medyanın Sanatla İmtihanı

Medyamız kültür ve sanata ne derece önem veriyor? Daha doğrusu hiç değer verdi mi diye sormak lazım. Medyatik ve popüler isimlerin dışında bazı şairlerin, romancıların, müzisyenlerin ölümü bile haber olmuyor bazı gazetelerde. Televizyonlarımız ise gerçek sanata nedense mesafeli durmaya özen gösteriyor. Birkaçı, dostlar alışverişte görsün kabildinden kitap kültür programı yapıyor, o kadar. Hâlbuki bizde ilk gazeteleri çıkaranlar aynı zamanda Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının da

önde gelen isimleriydi. Bir ara bir televizyonumuz kitap saati koymuştu da nasıl sevinmiştim. Ne yazık ki sonradan kaldırıldı.

Çok eskiden gazetelerin edebiyat sayfaları vardı. Muallim Naci, kayınpederi Ahmet Mithat Efendi'nin gazetesi *Tercüman-ı Hakikat*'te edebiyat sayfasını hazırlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de devam eden sayfalar, zamanla kültür sanat bölümlerine dönüştürülmüştür. Şimdi birçok gazete yöneticisi bunlara da kem gözle bakıyor, gereksiz bir gayret olarak değerlendiriyor. Televizyonlar edebiyatla barışmaya bir türlü yanaşmazken radyolar bu hususta daha munis. Bazı radyoların "Arkası yarın" programlarında roman ve hikâyeler okunuyor. Radyolar bana göre bugün bir kültür taşıyıcısı olarak televizyonlardan çok daha iyi, çok daha öndedir.

Medya genelde sanata az değer verirken, şükürler olsun muhtevasını tamamen Türk sanatına, İslam kültürüne ve edebiyatına ayıran yeni siteler kuruluyor.

Kültür, Sanat ve Medya

Türkiye'de basın ve yayın organlarının kültür ve sanatla arası nasıldır? İyi midir, kötü müdür, bu konuda şimdiden bir şey söylemek istemiyorum. Yalnız Babiali'de tam 41 yıl (1978-2019) çalışmış biri olarak basınımızın, bugünkü yaygın tabirle medyamızın kültür ve sanatla arasının nasıl olduğunu kendi fikrimce ve dilimce anlatmaya çalışacağım. Evet, görüntülü medyada (televizyon) çalışmadım. Ama irili ufaklı birçok gazetede muhabir, muharrir, redaktör, röportaj yazarı, servis şefi, yayın yönetmeni ve köşe yazarı olarak görev almış biri olarak basınımızın kültür sanat karnesine bir göz atmak istiyorum. Düşünceler benden, karar sizden olsun aziz okuyucular.

Babiali Türkiye'nin boy aynasıdır. Orada cemiyetin sadece dış görünüşünü görmezsiniz, iç dünyası da akseder bütün heybetiyle. Dev aynalar bazen parlaktır bazen de sisli...

Kırmızı veya Pembe Konak olarak da bilinen bu tarihî bina nice hadiselerle şahit olmuş asırlık bir yapıydı.

Malum ilk Türk gazetecileri aynı zamanda Tanzimat devrinin ilk edipleridir. Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve diğer şair ve yazarlar aynı zamanda devrin kudretli muharrirleri ve gazete sahipleridir. 1850'li yıllardan günümüze geldiğimizde bu tesirin edebiyat aleyhine geliştiğini söylemek mümkün. *Hürriyet* gazetesini, kurulduğu 1948 senesinden 1962 yılına kadar inceledim. Nihat Sami Banarlı'nın yazılarını tespit ediyordum. Nihat Sami Banarlı adeta gazetenin başyazarı. Her gün yazmıyor ama üç haftada, ayda bir yazdığı yazılar gazetenin en prestijli sayfasına, yani ikinci sayfasına konuluyor. Hem de çok geniş biçimde. Yahya Kemal'in birinci sayfada şiirleri yayımlanıyor. Tabii o günden bugüne çok şey değişti. Şimdi bazı değerli şair ve yazarlarımızın ve musikişinaslarımızın vefatı bile çok satan gazetelerin çoğunda haber değeri taşıyor. Mesela Mustafa Necati Sepetçioğlu, Nejat Muallimoğlu, Rüştü Eriç ve Dilaver Cebeci bir kısım gazetede haber olarak yer aldı, ama bazıları okuyucusuna bunu duyurmadı. Genelde gazeteler kültür sanat sayfalarına pek sıcak bakmadılar, hâlâ öyle, olumlu yaklaşmıyorlar. Zevahiri kurtarmak için sayfa veya köşe ayırınlar oldu ama hakkıyla yer ayırmayı tercih etmediler. Bu sayfayı ilk fırsatta üstünden bir yükümüş gibi atanları gördük. Mali sıkıntılarda ilk kaldırılan kısım, "yangında ilk çıkarılan bölüm" kültür sanat sayfaları oldu.

Babıali Karış Karış...

Tam 41 yıl oldu Babıali'ye adım atalı. Çok değişti bu tarihî semtimiz. İş yerleri değişti, mekânlar değişti, hanlar değişti. *Babıali'de Hayat* kitabımız için Halil Küçük dostumuzla Cağaloğlu'nu karış karış gezmiştik. Ne çok değişen bina var. Usta

fotoğrafçımıza bari mevcudu muhafaza edelim dedim ve ayakta duran müesseselerin fotoğrafları çekildi. Babıali Caddesi, Ankara Caddesi, Nuruosmaniye Caddesi, Çatalçeşme Sokağı, Molla Fenari Sokağı, Kâzım İsmail Gürkan Caddesi, Cağaloğlu Yokuşu, diğer cadde ve sokaklar... Bir pazar günü çekimleri yaptığımızda bir sessizlik, bir hüznün hâkimdi Babıali'ye. Eee kolay değil, semt önce siyasetin merkezi olmaktan çıktı, sonra gazetelerini yitirdi, ardından birçok yayınevi uçup gitti... Semt, tarihî kimliğiyle tanıdığımız simge kitabevlerini kaybediyor her geçen gün.

Bazı binalar dile gelse bize neler anlatır neler? Artık yerinde yellere esen İttihat ve Terakki'nin eski ahşap binası da canlı bir tanıktı esasında. Kırmızı veya Pembe Konak olarak da bilinen bu tarihî bina nice hadiselerle şahit olmuş asırlık bir yapıydı. Cağaloğlu'nda İttihat ve Terakki Fırkası'nın genel merkezi olmuştu. Ardından *Cumhuriyet* gazetesi bu binada uzun yıllar çıktı. Gazetenin sahipleri, yıllar sonra hemen yanı başına daha modern bir bina yaptırdı ve *Cumhuriyet* orada yayınlanmaya devam etti. Yakın tarihimizin mühim binası şu anda yok, ama ne güzel bir müze yapılabilirdi. Hiç kimse ilgilenmedi ve o güzelim ahşap bina yok olup gitti.

Nerde O Eski Kitabevleri?

Şehir biraz da kitabevi demektir. Fikirler soluk alıp verir o izbe, küf kokulu mekânlarda. Ta çocukluğumdan beri tanıdığım, bildiğim, beslendiğim, alışveriş yaptığım ve sahipleriyle dostluk kurduğum kitabevleri, müstakil bir yazıyı hak ediyor. Ama burada ben sadece Babıali semtindeki kitabevlerinden bahsedeceğim.

1978 yılında İstanbul'a ilk geldiğimde çalışmaya başladığım gazetenin bitişiğinde bir kitabevi vardı. Kâzım İsmail Gürkan Caddesi üzerinde bulunan bu irfan ocağının adı: Otağ Yayıneviydi. Vitrininde kitaplar sergilenirdi. Sonra gazetenin altında bir kitabevi açıldı: Yeni Asya Yayınevi. Bunlar iddiasız ve sınırlı kitap bulunduran kitabevleriydi. Asıl zengin kaynaklar ise Ankara Caddesi üzerinde sağlı sollu sıralanan o güzelim kitabevleriydi.

Başkaları için 'yokuş' bizim için 'iniş'ti ve sevgiyle inerdim o yokuşu. Zira beni bekleyen kitaplar vardı o tılsımlı dükkânlarda. Semih Lütfi Kitabevi, Ahmet Halit Kitabevi, İnkılap ve Aka Kitabevi, Remzi Kitabevi, Kanaat Kitabevi, Arif Bolat Kitabevi, Atlas Kitabevi, Millî Eğitim Kitabevi ve diğerleri... Vitrinlerde rengârenk kitap kapakları... Ahmet Halit Kitabevi'ne yaşlı bir kadın bakardı. Oradan ne kadar çok kitap aldım, iyi ki de almışım. Zira şimdi o kitapların bir kısmı mevcut değil. Ancak sahaflarda rastlayabilirsiniz. Roman ve

hikâye kitaplarının dışında Fuat Köprülü'nün bütün kitaplarını ve bilhassa halk edebiyatı antolojilerini edinmişim o günlerde...

Adresleri bile bizi sarardı. Mesela ilk sayfayı çevirdiğimizde solda en altta bu adres bizi karşıladı: İnkılâp Kitabevi/ İstanbul, Ankara Caddesi, No: 95. Diğer yayınevleri de okuyucuya ulaştırdıkları kitabın künyesini bu sayfada verirlerdi. Şimdi olduğu gibi. Kitabın adı, yazarı, yayıncısı, baskı tarihi ve yayınevinin adresi... Bir de telefon. Şimdi künye zenginleşti. Yayınevinin internet sitesi ve sosyal medya hesapları da paylaşılıyor bu sayfada. Okuyucu rahat ulaşabilsin diye.

Yusuf Ziya Ortaç o güzel hatıralarında, yani *Bizim Yokuş*'ta yaşadığı güzellikleri paylaşıyor. Sanırım Cumhuriyet'ten sonra adı değiştirildi cadde'nin, Ankara Caddesi yapıldı. Keşke *Bizim Yokuş* olarak kalsaydı hafızalarımızda. Zaten hep öyle değil mi?

Babialı, siyasetin karargâhı olmuştu bir zamanlar ama aynı zamanda basınımızın ve yayın dünyamızın da merkezidir. Bu bakımdan değeri büyüktür.

Kalem Erbabının Bitmez Hikâyesi

Babialı bir bitmez hikâyedir. Orada fikirler çatır, dostluklar kurulur, naşir-i efkâr olan gazeteler tabedilir ve bütün bir memleket sathına yayılır. Babialı bir sanat harmanıdır. Pırıl pırıl mecmualar orada ilk sayılarıyla, eski tabirle 'kari'lerine yani

okuyucularına 'merhaba' der. Sonra da nasiple-rince neşriyatlarına devam eder giderler. Babialı bir sevdadır. Kuytu mahfillerde, izbe kahvelerde bir simit ve çay eşliğinde memleket meseleleri konuşulur, vatan kurtarılır, kavgalar yapılır ama sonra yine de barışılır ve kardeşçe kucaklaşılır. Kısacası Babialı bir tükenmez sevdadır, tabii bilene...

"Terzi kendi söküğünü dikemez" derler ya, doğrudur. Aylarca *Babialı'de Hayat* kitabımın kapağı için fellik fellik fotoğraf aramıştım; yok, yok... Bu semtte gazete mecmua çıkaranlar sanki bütün memleketin resmini çekmiş de kendilerini unutmuşlar gibiydi. Neyse ki, tek tük de olsa başkaları gelip çekmiş. Yoksa meslektaşlarımıza kalsaydık, üç beş fotoğraf eskisine mahkûm kalacaktık. Alayköşkü Caddesi üzerinde Vilayet'in eski arka kapısının resmini görüyoruz. Bu tarihî kapı Alayköşkü'ne bakıyor. Kapıdaki ince sanat, çeşmelerdeki zarafet muhteşem... Ah ecdat...

Sirkeci'den Cağaloğlu'na doğru çıkan cadde'nin adı Ankara Caddesi'dir. Eskiden sağlı sollu kitapçılar yer alırdı cadde boyunca. Ne yazık ki şimdi kitapçılar azaldı. Ama şükürler olsun ki tamamen kalkmadı. Marmaray'ın Cağaloğlu İstasyonu sayesinde inşallah burası eskisi gibi yine kitap şölenlerinin olduğu bir mekân olacak. Yayıncı dostlara tavsiyem, bu cadde üzerinde küçük de olsa bir dükkân sahibi olmalarıdır. Ben Babialı'nın kültür ve sanat merkezi hüviyetini sonsuza kadar koruyacağına inanıyorum. Tabii bizler sahip çıkar-sak...

Babialı, "yüksek kapı" demek. Osmanlı Devleti'nde Sadaret (Başbakanlık), Dâhiliye (İçişleri) ve Hariciye (Dışişleri) bakanlıkları ile Şûrâ-yı Devlet dairelerinin bulunduğu binaya (Bina, bugün hâlâ İstanbul Valiliği olarak hizmet veriyor.) ve Cağaloğlu adıyla bilinen semte verilen isimdir Babialı.

Eski fotoğrafları çok seviyorum. İşte meşhur Ankara Caddesi... Sirkeci'den Vilayet'in önüne doğru çıkılan ana yol. Sağda, belki de Cumhuriyet devrinin ilk arabaları aheste aheste yokuşu tırmanıyor. Karşıkı dükkânların bir kısmı kapalı. Yoksa günlerden pazar mı? Solda ikisi fötr şapkalı, biri baş açık takım elbiseli üç kişi ağaç gölgesinde konuşuyor. Annesinin elinden sıkı sıkı tutmuş beyaz elbiseli çocuk. Diğerleri Sirkeci'ye doğru iniyor. Bilmiyorum, tahminim doğru mu ama galiba 1930'lu veya 40'lı yıllar. Babıali'de hayat o zaman da güzelmiş.

engin âlemdir ki, içinde birçok macerayı ve sırrı saklar. Allah, bu aziz semte olan muhabbetimizi azaltmasın, arttırsın.

Babıali'den Eski Fotoğraflar

Babıali'den bir fotoğraf. 1924 yılına ait. Cumhuriyet ilan edileli henüz bir yıl olmuş. Babıali Yokuşu diye yâd edilen bu cadde Sirkeci'ye inen yol. Şimdi Ankara Caddesi olarak biliniyor. Sağlı sollu ağaçlar dikkat çekiyor. Şimdi Marmaray İstasyonu yüzünden artık bu caddenin eski haşmeti yok. Atlı

Eski fotoğrafları çok seviyorum. İşte meşhur Ankara Caddesi... Sirkeci'den Vilayet'in önüne doğru çıkılan ana yol. Sağda, belki de Cumhuriyet devrinin ilk arabaları aheste aheste yokuşu tırmanıyor.

Babıali'de Hayat kitabım için eski İstanbul manzaralarını araştırırken elime geçen fotoğraflardan biri... İstanbul'un eski unutulmaz kara kışlarından biri... Acaba yıl kaç? 1960'lar mı, 70'ler mi? Burası Cağaloğlu'nun merkezi. Arkada Vilayet (Valilik binası) görülüyor. Caddede kaygan yolda ilerleyemeyen dolmuş taksiyi yürütmek için yolcular da şoföre yardım ediyor, itekliyorlar. Sol tarafta atlı arabasıyla bir seyyar satıcı. Ne satıyor acaba? Zavallı at, amansız yokuşta yorulmuş belli ki, bitkin duruyor. TABELA yazan tabelanın arkasındaki levhada "Havadis" ismi. 'Son'u da var mı acaba? Yoksa gazetenin eskiden ismi *Havadis* idi de, sonradan mı *Son Havadis* oldu? Bunu kıdemli gazeteci ağabeylerimiz bilir. Bir de şunu merak ediyorum. Acaba *Havadis* gazetesi Cağaloğlu'ndan ne zaman taşındı, yoksa *Tercüman*'dan önce o mu sur dışına sefer eyledi... Velhâsıl, Babıali bir

arabalar revaçta. Vilayet'in bitişiğindeki cami çok zarif. Fesli vatandaşlar kenarda yürüyor. *Babıali'de Hayat* kitabı, bana eski İstanbul'u ama en çok da eski Babıali'yi daha çok sevdirdi. 'Babıali' hüviyeti azalsa da Cağaloğlu hâlâ güzel.

Bu mahalle (Babıali), sadece basın dünyamızın hafıza ve hâtıra defteri değil, aynı zamanda yayın âleminin de sicil defteridir; siyaset tarihimizin silinmeyen süslü, parlak boy aynasıdır.

Babıali kelimesi sıradan bir semti, herhangi bir bölgeyi anlatmıyor. Bu semt son Osmanlı'nın idarecilerine mekân olmuştur. Tarihimizin, geçmişimizin ruhuna işlenmiş sevimli bir isimdir Babıali. Kelime olmaktan ziyade bir kavram, bir mana. Sadece siyaset mi şekillenmiştir burada? Elbette hayır. Son iki yüzyılın matbuat hayatı, bugünkü deyişle basın dünyası da, kültür evreni de burada filizlenip boy atmıştır. Gazeteler burada

çıkış, mecmualar bu sokaklarda neşredilmiştir. Matbaalar Babıali'nin vazgeçilmez unsurları olmuştur yıllar boyu. Dahası yayınevlerimiz, okumaya doyamadığımız nadide eserleri bu semtin binalarında titizlikle hazırlamışlardır. Ressamlar kapak çizmiş, yazarlar eser yazmış, mürettepler dizgi yapmış, matbaacılar baskıyı yapmış ve en önemli kültür aracı olan kitap buradan yayılmıştır dört bir yana. Babıali, İstanbul'un balkonudur. İnsanlar buradan fikirlerini yayar her yere. Sevgilerini, öfkelerini buradan seslendirirler. Hisler, düşüncelere sarılır, yazı dolu dergi ve gazetelerle dağılır, okuyucuya ulaşır. Bu balkondan memleket seyredilir.

'Vatan' âşığı Namık Kemal Babıali caddelerinde ünlenmiştir, Ahmet Mithat Efendi, Lastik Sait'i bu semtin en geniş olan Vilayet Caddesi'nde bastonla kovalamıştır. Basın patronlarının en cimrisi olan Halil Lütfi, burada gazetecilere kan kusturmuştur. Necip Fazıl burada öfkelenmiştir semtin sakinlerine. Süleyman Nazif, Abdullah Cevdet'i Çatalçeşme Sokağı'nın başındaki *İctihad*'ın önünde azarlamıştır. Reşat Nuri, Ercüment Ekrem, Peyami Safa tefrika romanlarını bu asil semtte neşredilen gazetelerle okuyucularına ulaştırıp çocuklarına 'ekmek' götürmüştür.

Babıali Refik Halit'tir, Mahmut Yesari'dir, Ziya Osman, Orhan Veli'dir. Babıali Burhan Felek'tir, Vecdi Bürün'dür, Cahit Uçuk'tur, Münevver Ayaşlı'dır, Peride Celal'dir, Halide Nusret'tir, Tarık Buğra'dır, Ahmet Kabaklı'dır. Yetmez, Kemal Tahir'dir, Attılâ İlhan'dır, Serdengeçti'dir. Türk edebiyatının, fikir ve sanat hayatının bütün isimlerini saymam, hepsini buraya alamam. Kısacası Babıali Türkiye'dir dostlar.

Gazeteler ve Dergiler Meşheri

1978 yılında Anadolu'nun ücra bir ilinden, Siirt'ten İstanbul'a geldim. İstanbul'a yani Babıali'ye... Bir gazetede çalışıyordum. Bu gazeteye en fazla mesaiyi ben harcıyordum. Çünkü gazetenin son katındaki bir odada yatıp kalkıyordum. Yani 24 saat gazetede idim. Gündüz gürül gürül kaynayan semt, akşam derin bir sessizliğe bürünürdü. Bazen çatıya çıkar, oradan İstanbul'u doya doya seyrederdim. Kâzım İsmail Gürkan Caddesi o zaman ne kadar ne loştu öyle! Tek tük turistler dolardı yolda, o kadar. Ayasofya ve Sultanahmet ise her zamanki gibi haşmetli minareleriyle semaya yükseliyor, gözleri ve gönülleri okşuyordu.

Yeni Asya, Kâzım İsmail Gürkan Caddesi üzerindeydi. Akkan Suver *Yeni Düşünce*'yi aynı caddenin üzerindeki bir binada yayımlıyordu. Mehmet Şevket Eygi'nin *Bizim Gazete*'si ise bitişikteydi. Üstte idarehane, altta matbaa. Hemen alt köşede üstat Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'su vardı. Köşeden

inen caddenin solunda *Günaydın*'ı görürdünüz. Kadir Mısıroğlu'nun *Sebil*'i ise Vilayet'in tam karşısındaydı. *Milliyet*'in heybetli binası, Kapalıçarşı'ya giden yolun solundaydı. Ahmet Güner Elgin'i, Aydın Candabakoğlu'nu ve Celalettin Bilginer'i o binada ziyaret ederdim. Sezai Bey her zamanki gibi *Diriliş*'i çıkarırdı yine. Yeşilay İş Hanı'nda Ahmet Kabaklı *Türk Edebiyatı*'nın, Selahattin Kapanağası ise *Yeşilay*'ın başındaydı. Molla Fenari Camii'ne giderken sağda *Güneş* yüzünü gösterdi bir ara, sonra gazete Beyazıt'a taşındı sessizce. *Türkiye*, Çatalçeşme Sokağı'nın üzerindeki küçük binasındaydı.

Açık bir müze olan Babıali, koruma altına alınacağına bu nadide semt darmadağın ediliyor. Sur içini koruyamıyorsak bari Babıali'yi muhafaza edelim. Bize bırakılan mühim emanetleri gelecek nesillere sağlam bir şekilde bırakalım. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi, semtte bulunan sivil toplum kuruluşları bunun için iş birliği yapmalı, bir araya gelip istişarelerde bulunmalı ve semti kurtarmalıdır.

Etmeyin eylemeyin efendiler! Birkaç turiste iki üç halı satacağız diye mazimizin soluduğu bu koca semte kıymayın. Bir tarihi yok etmeyin göz göre göre. Sultanahmet ve çevresi turistlere yeter! Çağaloğlu'ndaki yayıncılar tedirgin, Babıali'nin sakinleri rahatsız. Her taraf bozuldu, bırakın iki asırdır siyaset, kültür ve yayın dünyamızın merkezi olan Babıali aynen kalsın. Yanlış yapmayın, sonra bu vebalin altından sonsuza kadar kalkamazsınız. Bizden hatırlatması...

İstanbul'un eski unutulmaz kara kışlarından biri... Acaba yıl kaç? 1960'lar mı, 70'ler mi? Burası Çağaloğlu'nun merkezi. Arkada Vilayet (Valilik binası) görüyorsunuz. Caddede kaygan yolda ilerleyemeyen dolmuş taksiyi yürütmek için yolcular da şoföre yardım ediyor, itekliyorlar. Sol tarafta atlı arabasıyla bir seyyar satıcı. Ne satıyor acaba?

CAĞALOĞLU'NDAN İZLENİMLER, GÖZLEMLER, HATIRALAR (1983-2015)

Mustafa Kirenci*

1982 yılı Eylül'ünde İstanbul'a geldim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü kazanmıştım. Bir yıl öncesinden, Hüseyin Maviş Bey'den duymuştum Sezai Karakoç adını. Memleketimizdeki görüşmelerimizde Necip Fazıl'dan başlayarak herkese sirayet eden, heyecanlı ve hatibane konuşmalarıyla Sezai Karakoç'un fikirlerini anlatırdı. İstanbul'a gelmeden bir veya iki kitabını okumuştum. 1982 Eylül'üyle birlikte İstanbul artık benim için eğitimimi yapacağım yer, kısa bir süre sonra da Cağaloğlu yani Sezai Karakoç demek olacaktı. Fakültede ilk yılımın ilk döneminde Beyazıt'ta kitapçıların bulunduğu Beyazsaray adıyla anılan pasajda bir kitapçıdan bulabildiğim kadar Sezai Karakoç kitaplarını aldım. O zamanlar 25-30 kitabı vardı ve hepsini bir arada bulmak neredeyse imkânsızdı. Üniversitedeki ilk yılımın ilk döneminde bir yandan İstanbul'u tanımaya çalışıyor, bir yandan da *Diriliş* kitaplarını okuyor ve anlamaya çalışıyordum. Kitapları bitirmek için yarıyıl tatilinde memleketime gitmedim. Bazen kaldığım yurdun kütüphanesinde, bazen de Beyazıt Kütüphanesi'nde *Çağ ve İlham*'ları, *Sütun*'u, *İnsanlığın Dirilişi*'ni, *Ruhun Dirilişi*'ni, *Kıyamet Aşısı*'ni, *Makamda*'yı okudum. Nedense Şiirleri'ne sadece ara ara bakmış onları galiba sona bırakmıştım. Monna Rosa'dan ise hiç haberim yoktu. Şubat ayı idi. Kütüphaneden çıkıp şimdi tramvay durağının bulunduğu alana doğru yürürken orada bir gazete bayisinin önünde yazı-

lış tarzıyla diğer gazetelere benzemeyen *Diriliş*'le göz göze geldim. Uzanıp aldım, ücretini ödedim. Tek renk ve tek yaprak gazetede güncel haberler resimsiz olarak verilmişti. Diğer gazetelerle hiçbir benzerliği yoktu. Hemen gözlerim, altında Sezai Karakoç imzasının bulunduğu başyazıya takıldı: "Köprü Yıkılmışsa." Hep sakladığım gazetenin o nüshasına şimdi bakıyorum; 7 Şubat 1983, Pazartesi tarihini gösteriyor. Başyazıyı yani Köprü Yıkılmışsa'yı¹ 36 yıl sonra gazete nüshasından bir daha okuyorum. Niçin değişen bir şey yok? Niçin sözler yerini bulmamış? Köprüler yapılmış, geniş geniş yollar açılmış, tüneller iki kıtayı birleştirmiş ama asıl köprü niçin onarılmamış? Yazının son cümlesi yeni nesiller için yıkılan köprünün onarılması gerektiğini söylüyordu 1983'te. Yukarıdaki soruların cevabı galiba gelecek nesillerin en başta gelen ödevi olacak. Kader eğer köprünün onarılmasını yeni nesillere bahşederse, 1983'te söylenmesine rağmen niçin köprü bunca yıl onarılmamış sorusunu da öncelikle cevaplandırmaları gerekecek.

Yazıyı okuduktan sonra, gazetenin arka sayfasında *Diriliş* Yayınları'nın listesini ve gazetenin künyesini gördüm: İdare Yeri: Çatalçeşme Sokak, Üretmen Han, No: 29/413, Cağaloğlu. İstanbul'da

* Yazar

1 "Köprü Yıkılmışsa" daha sonra dergideki yazılar kitaplaşırken *Çağ ve İlham IV Kuruluş* kitabına alınmıştır. *Diriliş* Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1986, s. 65-67.

SEZAI KARAKOÇ'UN SON ÜÇ KİTABI
HIKAYELER II. (Portreler)
200 TL
PİYESLER I
160 TL
EDEBİYAT YAZILARI I
160 TL

Diriliş

Kuruşuk : 1960

SEZAI KARAKOÇ'UN SON SİLİR KİTABI
LEYLA İLE MECNUN
DIRİLİŞ YAYINLARI
150 TL

Şubat 1983, Pazartesi

Soy: 114 30 Lira

«Nato İttifakı'nın durumu ve geleceği: Münih'deki «Werkunde-83» konferansında tartışılacak

ANKARA (İ.A.) — «Nato İttifakı'nın durumu ve geleceği, Münih'de yapılacak «Werkunde-83» Konferansı'nda tartışılacak.

Konferansa Türkiye'yi temsil edecek olan Millî Savunma Bakanı Ünal Hünerli Başkanlık, 11 saat süreyle Federal Almanya'nın Münih kentinde geçiyor.

Nato İttifakı'nın ilgili konularında katılacak «Werkunde-83» konferansında, Avrupa ve Nato ülkelerinde yapılacak konuşmalar, ilgili konularla ilgili tartışılacak.

«Werkunde - 83» konferansına, Federal Almanya'nın Savunma Bakanı Manfred Womersley'nin temsil ettiği açıklanıyor.

Millî Savunma Bakanı Hünerli, 14 saat süreyle süreli Federal Almanya'nın Türkiye'ye davetidir.

Siyasi Partiler Kanunu tasarıları 11 şubat cuma günü görüşülmeye başlanacak

ANKARA, (İ.A.) — Danışma Meclisi Genel Kurulu, Siyasal Partiler Kanunu tasarıları 11 şubat cuma gününden itibaren görüşmeye başlayacak.

Başbakan Demirel'in görüşüne hâfta başta yapılacak oturumda, yasaların hâfta başta görüşülmesi kararlaştırıldı. Günün ilerleyen saatlarında görüşmelerin başlaması bekleniyor.

Genel Kurul'un oturumuna başkanlık eden Başbakan Demirel, konuşma yapıyor. Kurul 11 saat süreyle oturuyor. Oturumun başında Demirel, konuşuyor. Demirel, görüşmelerin 11 şubat günü başlamasını kararlaştırıyor.

Genel Kurul'un oturumuna başkanlık eden Başbakan Demirel, konuşma yapıyor. Kurul 11 saat süreyle oturuyor. Oturumun başında Demirel, konuşuyor. Demirel, görüşmelerin 11 şubat günü başlamasını kararlaştırıyor.

Danışma Meclisi Genel Kurulu'nda Siyasal Partiler Kanunu tasarıları görüşülüyor. Meclis, tasarıları görüşme için toplanıyor ve tasarıları görüşme için toplanıyor ve tasarıları görüşme için toplanıyor.

Maliye Bakanı Kafaçoğlu, Türkiye'nin ödemeler dengesinin çok iyi sonuçlandığını, şimdilik IMF'den kredi desteğine gerek olmadığını bildirdi

İSTANBUL, (İ.A.) — Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaçoğlu, Bakanlıkta bir heyet ile IMF'nin toplantısında Türkiye'nin ödemeler dengesinin çok iyi sonuçlandığını, şimdilik IMF'den kredi desteğine gerek olmadığını bildirdi.

İSTANBUL, (İ.A.) — Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaçoğlu, Bakanlıkta bir heyet ile IMF'nin toplantısında Türkiye'nin ödemeler dengesinin çok iyi sonuçlandığını, şimdilik IMF'den kredi desteğine gerek olmadığını bildirdi.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

Kreisky, Filistinli ve İsraili tutsakların değiş-tokuşu için arabuluculuk yaptığını açıkladı

NEW YORK, (İ.A.) — Avusturya Başbakan Bruno Kreisky, İsrail askerleriyle Filistinli tutsakların değiş-tokuşu yapılması için arabuluculuk yaptığını açıkladı.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

Shultz, Güney Kore'de

SEOUL, (İ.A.) — Amerika Devletleri Bakanı George Shultz, Seoul'da bir ziyaret için Güney Kore'de bulunuyor.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

ANKARA, (İ.A.) — Dışişleri Bakanı İler Türkmen, «Yunan hükümetinin Türkiye ile ilgili yaptırımlardan kurtulması, Nato dayanağına, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın kendisi ve bölge için yararlı olacaktır» dedi.

İzrak Şamir, Federal Almanya'ya gitti

TEL AVIV, (İ.A.) — İsrail Dışişleri Bakanı İzrak Şamir, İsrail hükümeti ve İsrail AET ile ilgili konularda görüşmeler için Federal Almanya'ya gitti.

Şamir, 5 gün süreyle olan Avrupa gezisi kapsamında, Lüksemburg ve Belçika'ya da ziyaret edecek ve İsrail'in, Amerika ile Arap ülkeleri arasında Ortak Doğu barış planları konusunda görüşmeler ve İsrail AET ile olan ticari ilişkileri ele alacak.

İsrail, İspanya ve Portekiz AET'ye katılmak planlarında büyük kaygı duyuluyor, bu ülkelerin İsrail'in, kendilerinin İsrail Avrupa'ya yaptığı dışarıları etkileyeceği düşünülüyor.

Tass Ajansı, Beyrut'taki pailamadan İsrail özel servislerinin sorumlu tutuyor

MOSKVA, (İ.A.) — Sovyet Başbakanı Leonid Brejnev, Beyrut'taki Fransız Ajansı'nın İsrail'in sorumlu tutulduğunu söyledi.

Yerel seçimlerde İndra Gandhi'nin partisi, üyeliklerin çoğunu aldı

YENİ DELHI, (İ.A.) — Hindistan'ın İndira Gandhi'nin partisi, yerel seçimlerde çoğunluğu aldı.

Başyazı

KÖPRÜ YIKILMIŞA ...

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Bir toplumun hayatında felâket kaynaklarından biri de, medenîler arasındaki bağların kopmasıdır. Toplum ve millet hayatı, sürekli ve kesintisiz bir akıştır. Bu akışta bir kırılma, kopma, kesilme olduğu takdirde, o toplum, ya da millet, kendini boşlukta hissediyor, hafızasını yer yer yitirmiş bir insan gibi kavrar durur. Millet veya toplum hayatında kesik kesik yaşam yoktur. Toplumun ya da milletin toluğuna, kesik kesik değil, derin ve uzun bir solukdur.

Millet ya da toplum, medeniyetidir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir. Aşır yapınının damarlarında biriktirilmişdir.

Diriliş'teki başyazıyı 36 yıl sonra gazete nüshasından bir daha okuyorum. Niçin değişen bir şey yok.

geçirdiğim yaklaşık 5 ay içinde Çağaloğlu adını duymuş, ama hangi tarafta olduğunu bilmiyordum. Galiba birine sordum, yürürme mesafesindeydi. Üretmen Han, son kat, 413 numaralı kapının önündeydim. Kapıyı tıkladım, içerden gelen sesle kolu çevirip, kapıyı araladım. İşte neredeyse bütün gençliğimin geçtiği Çağaloğlu hayatım böyle başladı. Şimdi düşünüyorum da “o an” hem geçmiş hem de geleceği gösteren ve her ikisine de hükmeden bir rasat kulesi olmuş. Bu ziyaret ve *Diriliş*'le ilgili olarak bundan sonrası çok daha büyük bir konu. Kaleme alınabilir mi Allah bilir.

Diriliş'e genellikle haftada bir, bazen iki gün gidiyordum. Gazete çıkarken yoğun bir çalışma temposu vardı. Üstat, bazen beni yeni gelen haberleri almam için Çağaloğlu'ndaki Anadolu Ajansı'na gönderirdi. Orada binanın girişinde üzerinde gazete isimleri yazılı birçok kutucuk bulunur, günün her saatinde teleksle gelen ham haberler anında rulo hâlinde o kutulara dağıtılır, gazeteler o kutuyu sık sık takip ederek yayımlanacak ham hâlde gelen haberleri ve gün içinde gelen birbiriyle iliş-

kili haberleri işlerler, yayımlanacak hâle getirerek gazetelerinde yer almasını sağlarlardı. Sezai Karakoç hangi haberin yayımlanacağını seçer ve onu düzeltir, haber metni hâline getirirdi. O sıralar kendisine Çapa Tıp Fakültesi'nde öğrenci olan Yener Yörük ve İstanbul Hukuk öğrencisi İsmail Kurt yardımcı oluyordu. Ziyaretlerimde bana da birkaç kez nasıl yapıldığını göstermiş ve seçtiği haberlerden birini düzeltmem için vermişti. Akşama doğru da başyazısını, eğer başka bir konuya değinecekse de o konuyla ilgili yazısını yazardı. Bunu, genellikle akşam saatlerinde han kapandığı için Nuruosmaniye Caddesi'nde Ali Baba Türbe Sokak'ta bulunan Fatih Yayınevi Matbaası'nda yapardı. Orada hem gazetenin son provaları gözden geçirilir, kendisi de bir masada yazısını yazardı. Fatih Yayınevi Matbaası, Numan Kurtulmuş'un amcası Hilmi Bey'e aitti ve oranın bütün işleriyle Nazmi Bey ilgilenirdi. Nazmi Bey nezaket ve sükûnet sahibi, değerbilir davranışlara sahip, beyefendi bir insandı. Üstad'ın Fatih Yayınevi ile ilişkileri daha eskiye dayanıyordu. 1967'de yayımlanan *Yazılar*

(İslâm, Farklar, Dirilişin Çevresinde bir arada), *Hızla Kırk Saat, Üç Kaside* (Kaside-i Bürde, Endülüs'e Ağıt, Bürüyen Kaside), (1967), isimli kitapları ile 1969'da yayımlanan *Sütun* isimli eseri 2 cilt olarak Fatih Yayınevi'den çıkmış, Necip Fazıl'ın bazı eserleri de yine bu yayınevi tarafından yayınlanmıştı.

Üstat, 1983 yılı Haziran'ına kadar *Diriliş*'i günlük gazete olarak çıkarmayı sağladı. Sağladı dedim çünkü tecrübesizliğime rağmen ne zor şartlarda gerçekleştiğine şahit oldum. *Diriliş* gazetesi 7 Haziran 1983'te çıkan son nüshayla gazete tecrübesini sonlandırmış oldu. Üstat, *Diriliş* günlük gazetesini tek yaprak diye küçümsemeye yeltenenlere "Bizim bu yaptığımız bir teklif, insanın parmağı da vücuduna nispetle tek başına küçük bir şey. Fakat bir insanın, bir parmağından başlayarak insan bütününe ulaşılabilir. Çünkü parmak insana ait bir şeydir. Diriliş de öyle, insanlar sahip çıksa bir yaprak zamanla 2, 4, 6 yaprak olurdu." diyerek cevap verirdi.

Ben yine okul durumuma göre haftada bir veya iki kez Üstad'a gidiyordum. 16 Haziran 1986'da son sınavıma girmiş artık mezun olacağım anlaşılmıştı. Sınav sonrası Üstad'a gittim. Sınavlarımla bittiğini, ertesi gün memlekete döneceğimi söyledim. Haftalık dergi çıkarmayı düşündüğünü, beraber çalışmak istediğini söyledi. Memlekete gitmemi, ailemi ziyaret etmemi, biraz kalıp dönmemi söyledi. Böylece özde Diriliş'li çevre olarak da Çağaloğlu'lu yıllarım başlamış oldu.

Diriliş'in bulunduğu Üretmen Han'da o zaman daha çok avukat büroları vardı. Giriş katında birkaç kitabevi, bir berber ve büfe vardı. Kitapçılar daha çok dinî yayın bulunduruyorlardı. Zamanla giriş katta ve ara katlarda yayınevleri ve kitapçıların sayısı arttı. Risale Yayınları, İsmet Özel'in Çıdam Yayınları, daha çok Gazali tercümeleleri yayımlayan Yaman Arıkan'ın Uyanış Yayınları, *Milli Gazete* irtibat bürosu, bir ara Edirne milletvekili olarak meclise de giren Ali Ayağ'ın Divan Yayınları ilk hatırladıklarım. Han'ın girişinde bulunan bir kitabevi sahibi Cahit Bey'di; oldukça ciddi, 60 yaş civarı bir zattı. O zamanlar dükkân sahipleri yemek için veya bir işleri sebebiyle dükkânlarını kapatmak zorunda kaldıklarında kapıya asılı standart bir levha bulundururlardı. Dükkân açık olduğunda dışarıdan "Açık" yazan kısmı, kapalı olduğunda da levhanın öbür yüzünde yazılı "Kapalı" kısmını çevirirlerdi. Cahit Bey de öğle sıraları yemek için veya bir işi sebebiyle dükkânını kapatır, cam kapıya asılı bulunan "Açık" levhasını tersine çevirir, "Kapalı" olması gereken yerde eliyle kalın harflerle yazdığı "Örtülüüz" ibaresi bulunurdu.

Üretmen Han'ın giriş katında zaman içerisinde daha çok kitabevi açıldı. Onlar kendi aralarında enteresan bir ticaret anlayışını da beraberinde

getirdiler. Mesela müşteri bir kitap istedi, eğer kendilerinde yoksa müşteriyi kısa bir süre bekleyip hemen komşu kitapçıdan o kitabı alırlar, müşteriye satarlar, parasını da kendileri alırlardı. Bir başka gün de aynı şeyi kendisinden daha önce alan kitapçıdan bu şekilde müşterisine vermek için kitap alır, parasını da kendisi alırdı. Mütemediyen hesaplaşmayı erteleyerek ticaret yaptıklarını zannederlerdi. Hatta oradaki bir kitapçı, dükkânının camına "Taşıma suyla değirmenin döndüğü yer" diye bir yazı asarak bu ticaret şeklini bir jargon kılığına bile sokmuştu.

O zamanlar Çağaloğlu'nda bütün gazetelerin binaları, matbaalar, dergiler hep bir aradaydı. 1990'lı yıllara kadar basın yayının merkezi, kalbi konumundaydı. Günlük gazetelerin ve matbaaların birer ikişer peş peşe taşınmasıyla Çağaloğlu artık bugünkü hâline gelmiş oldu. Çağaloğlu o zamanlar yani benim ilk geldiğim 1983 yılında basın ve yayın dünyasının kalbiydi dedim ama bizim için Çağaloğlu demek Sezai Karakoç ya da Diriliş demektir.

Belli bir sayfa sayısı ile sınırlanmış bu yazı; öncelikle *Diriliş*'te çalıştığım süre içerisinde tanıdığım ve vaktiyle güzel halleriyle bu mekâna mana katmış, artık rahmeti rahmana kavuşmuş üç kişiye ait anılar beni âdeta 1983'le başlayan yıllara döndürdü. Bu kişiler: Kâmil Öztürk, Hüseyin Rahmi Yananlı ve Recai Güdek beyler. Birbirinden çok farklı bu üç insanın belki de birbirine bağlanabilecek tek ortak tarafları "hasbî" olmalarıydı. Bunun dışında başlı başına kendine özgü bir tip olarak mücellit Ruhi Baba ve Palulu Aydın Efendi gözümde canlandı. Yazmaya çalışacağım bu kişileri *Diriliş* dışında da tanıma imkânı bulduğum için, onlar hakkında en azından derli toplu bir şeyler kaleme alabileceğimi düşünüyorum.

Kamil Öztürk (1930-2005)

Kamil Bey Konya-Ermenek doğumluydu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmişti. Kamil Bey'in öğrencilik yılları ile ilgili bilgiyi onu tanımadıktan çok sonra 1979 yılında *Diriliş* dergisinde yayımlanan "Son Eskiler'den" başlıklı yazısından öğrendim. Yazısında Beyazıt'ta Üniversite Merkez binasındaki Tıp Tarihi Enstitüsü'nün bulunduğu koridordan gelip geçerken çoğu kez kapısı hafifçe aralık olduğu için masası başında vakur bir hâlde otururken gördüğü ve daha sonra bir süre ziyaret edeceği İbnülemin Mahmud Kemal'e dair gözlemlerini anlatıyordu. Bu yazısında bahsettiğine göre o zamanlar İbnülemin Mahmud Kemal 80 yaşlarında olmalıydı. 21 yaşında olması muhtemel Kâmil Bey, bu ziyaretlerde duyduklarının çok değerli kaynaklar olduğunu söylemekte ve "Dinlediklerimizi bir yere not etmeyi düşünmedik." diyerek hayıflanmaktadır. Onunla aynı çatı altında bulun-

duklarından, “çok sakin, bazen kendisine imiş gibi yavaşça anlatan” Mahmud Kemal’i ziyaret etmek için ders aralarını, yarım saatlik fırsatları gözle-diklerini söylemektedir.

Kâmil bey bizim kendisini tanıdığımız zaman-larda Darülaceze’de avukattı. Galiba Nurettin Sö-zen’in belediye başkanlığı zamanında kurumun müdürü Hilmi Şener’in emekli olmasından sonra bir müddet vekil müdür olarak da görev yaptı.

Diriliş’e sık sık gelirdi. Ben onu 1983’ten itiba-ren tanımaya başladım. Abdullah Işıklar Bey’in ki-tabevinin de müdavimlerindendi. Bazı akşamlar da üstat Sezai Karakoç ve Turgut Akman’la birlikte Beyazıt Koska’da bir araya gelirlerdi. Kâmil Bey’in *Diriliş* dergisinde yazılarına 1966 yılında rastlıyo-ruz. Ama Üstat’la arkadaşlıkları çok daha eski. Üs-tad’ın 1956-1960 yılları arasında müfettiş muavini ve gelirler kontrolörü olarak Anadolu turnesine çıkmadığı, ailesiyle birlikte İstanbul’da yaşadığı dönemlerde tanıştıklarını söyleyebiliriz. Üstat, ha-tıraların 1959 tarihinin anlatıldığı kısmında “Mar-mara Kiraathanesi’ne arkadaşlarımızdan Ziya’dan (Ziya Nur Aksun) başka Kâmil (Öztürk), SBF’yi bitirdikten sonra İktisat Fakültesi’nde asistan olan Mehmet Genç, o zamanlar henüz öğrenci olan Mehmet Çavuşoğlu ve Erol Güngör gelirdi.”² diye yazmaktadır. Hatıralardan öğrendiğimize göre Sezai Karakoç o yıllar Gelirler Kontrolörü görevi dolayısıyla sık sık Anadolu’ya turneye çıkmakta ve İstanbul’a dönüşlerinde Marmara Kiraathane-si’nde arkadaşlarıyla görüşmektedir.

Diriliş dışında Kâmil Bey’e İstanbul semtle-rinde ve sokaklarında yalnız başına gezerken rastlardım. En çok Cağaloğlu’nda, Üsküdar’da, Sa-matya’da, Sümbül Efendi ve Yahya Efendi Dergâhı civarında. Dalgın, dolaştığı yerleri içine çeke çeke, düşüne düşüne yürürdü. Onu daldığı hayallerden uyandırmamak için yanından sessizce geçer, yo-luma devam ederdim. Belki de her zaman tazim ettiği eski zamanları arıyor diye düşünürdüm.

Emekli olduktan sonra *Diriliş*’e daha sık ge-liyor, öncesinde ya da sonrasında muhakkak Ab-dullah Işıklar Bey’e gidiyordu. Bu gelişlerinde daha çok konuşma imkânı doğuyordu. Memleket meseleleri hakkında düşünür, toplum olarak ano-nimleşmenin tehlikelerinden bahseder, taze göz-lemelerini paylaşırdı. Şahit olduğu olayları hikâye etmeyi severdi. Her zaman sakin, aynı minval üze-rindeydi; bana öyle gelirdi ki hep sessizce düz bir zemin üzerinde akan bir ırmak gibiydi. Onun hâli sanki iç anforlarını kendi içinde yaşayan, dışarıya sükûnet bahşeden bir akış; rüzgârını kendi içinde taşıyan, dışarı sızdırmayan bir mahremiyetti. Za-man zaman Necip Fazıl’ın avukatlığını yaptığını

ve hukuki konuları kendisine danıştığını, Necip Fazıl’ın bir davanın seyri ve izlenecek yol hakkında bir avukattan daha fazla bilgisi ve tecrübesi oldu-ğunu anlatırdı. İyimserdi, iyimserliği de nezaketi gibi ona mahsus bir hâldi. Onu daha çok tanımak isterdiniz. O da kendisini hemen ortaya koymazdı. Kâmil Bey’i ayrıca kalın mercekli gözlükleri ile de hatırlıyorum. Ancak gözlüğünü temizlemek ya da gözlüklerini ovuşturmak için gözlüklerini çıkardı-ğında gözlerini görebilirdiniz.

Kâmil Bey hakkında bir başka bilgi de Be-diüzzaman Said Nursi’nin *Sikke-i Tasdik-ı Gaybî* (1958) kitabının “Risale-i Nur şakirtlerinden Emin, Hilmi, Kâmil ve Fevzi’nin Bir Fıkрасıdır” başlıklı yazısının başlığında ve sonunda verilen Kâmil ismi odur.

Kâmil Bey 2005’te vefat etti. Vefatını günlü-ğüme kaydetmişim:

21 Nisan 2005 Perşembe

Bugün Kâmil Bey’in vefat ettiğini Abdullah Işıklar Bey ve Teşkilat Refik (Demir) Bey haber verdi. 75 yaşındaydı. Dün akşam vefat etmiş. Yani Mevlit Kandili akşamı. Kibar ve nezaket sahibiydi. Ab-dullah Bey bir gün “Dünyada yaşayan insanların nezaketini bir kefeye koysanız Kâmil Bey’inkini de öbür kefeye koyun, yine Kâmil Bey’inki ağır gelir.” demişti. Bu cümle ilk etapta Abdullah Işıklar Bey’e has bir coşkuyu gösterse bile, kabalığın artarak de-vam ettiği dünyamızda bu tanımlama Kâmil Bey’i hakkıyla karşılıyor. Hakikaten Kâmil Bey’in tutum ve davranışlarıyla ağızdan çıkan her bir kelime-nin şuurunda, büyüleyici, sizi kendisine doğru çeken, karşındakini de değerli kılan bir nezaketi vardı. Onunla görüşmelerinizde çoğul, çoğalan bir şeyle karşılaştığınızı hissederdiniz. Bir gün Kos-ka’dan reçel almış. Evde açmışlar, makine yağı gibi bir şey çıkmış. Geri götürüp orada çalışan kişiye “Kızım, bu size belki lazım olabilir.” deyip vermiş. Onun hakkında daima keşke yazsaydı diye dü-şündüm. *Diriliş*’te çıkmış Heidegger, Karl Jaspers çevirileri ve az sayıda denemesinden başka yazısı yoktu. Telif yazılarında Yahya Kemal, Ahmet Ham-di Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar dünyasını, an-latım tarzını ve duyarlılığını bulurdum hep. Ömer Erdem ve Cevdet Karal’ın çıkardıkları *Kaşgar* der-gisinin bazı sayılarında yazıları yayımlandı. O yazı-larından da aynı tadı aldım. Hele Sezai Karakoç’un “Karaçay’ın Türküsü Danseden İki Kardeş” isimli şiiri ile “Anneler ve Çocuklar” şiirini birlikte ele al-dığı yazısı üstat Sezai Karakoç’un şiiri ile ilgili en güzel yazılardan biri.

Kâmil Bey’in, *Diriliş* dergisinin ikinci döne-minden (1966) başlayarak yazıları ve çevirileri ya-yımlanmıştı. Ben onu tanıdığım yıllarda -1983’ten başlayarak- neredeyse birazdan söz konusu edece-ğim telif yazılarını ve çevirilerini çoktan *Diriliş*’in sayılarına emanet etmişti. *Diriliş*’in neredeyse bütün dönemlerinde yer alan, bazen derginin bir dönemi kapanıp da araya zaman girdiği için olsa gerek birçok yazısı farklı dönemlerde tekrar ya-

2 *Diriliş* “Hatıralar LXXXIII”, Yıl: 30, Dönem: 7, 9 Şubat 1990, sayı: 82, s. 9.

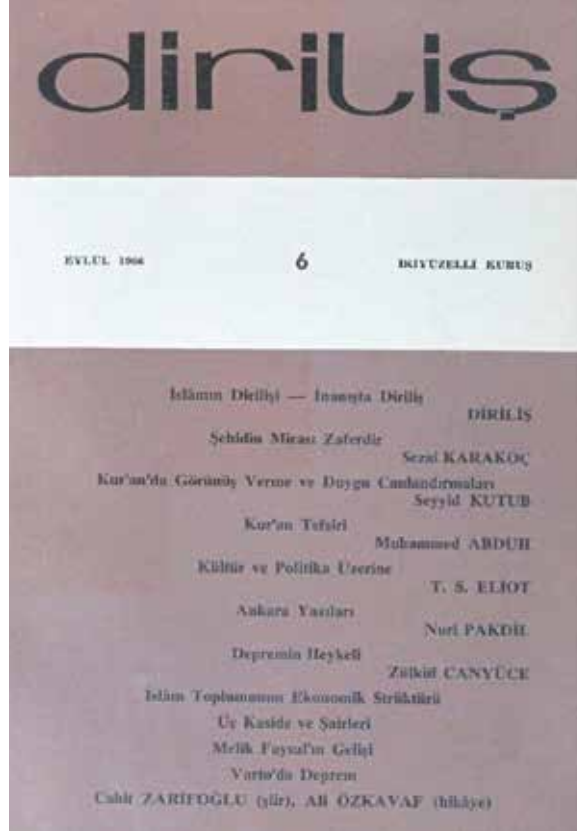

yımlanmıştı. Onun telif yazılarını ve Almandan tercümelerini burada yıl yıl zikretmek isterim.

Telif Yazıları: Az Gelişmiş Ülkelerin Krizi (1966, Sayı: 2); Tanpınar'a göre Yahya Kemal (1966, Sayı: 3); Düşünce Dünyasında Yahya Kemal (1975, Sayı: 5); Yahya Kemal ve Eyyüp Sultan (1975, Sayı: 7); Ali Fuat Başgil'in Günümüz Üzerine Düşünceleri (1975, Sayı: 9-10); Karl Jaspers (1975, Sayı: 16); Gezilerinde Rainer M. Rilke (1976, Sayı: 17); Konya Duygusu (1976, Sayı: 18); "Vebe" Unutulmasa (1976, Sayı: 19/3); Kanada Edebiyatı Üzerine (1976, Sayı: 33-34); Aktüalite İçin Latin Amerika Edebiyatı (1976, Sayı: 41-42); İstanbul Küçülüyor (1977, Sayı: 46); Diyalog Uğruna Diyalog mu? (1977, Sayı: 48); Geçmiş Zaman Peşinde: 1917'ye Bakarken (1977, Sayı: 50); Bursa Hâlâ Yeşil (1978, Sayı: 60); Doğaya Karşı (1980, Sayı: 72); Mizah Deyince I (1979, Sayı: 63); Mizah Deyince II (1980, Sayı: 64); Son Eskiler'den (1979, Sayı: 62); Yankı: Karşı Karşıya (1979, Sayı: 61); Amasya'da Bir Gün Bir Yıl (1988, Sayı: 4).

Tercümelere: T. S. Eliot'tan Kültür ve Politika Üzerine (1966, Sayı: 5-6-7); Kültürün Üç Anlamı (1966, Sayı: 2-3). Hermann Galsler'den Teknik Üzerine (1966, Sayı: 2). Hendrik de Man'dan Kavram Olarak Kültür ve Medeniyet (1969, Sayı: 1). Karl Jaspers'ten Putlaştırma (1966, Sayı: 1); Nihilizm (1966, Sayı: 4); Doğu ve Batı (1966, Sayı: 8); İnanış ve Nihilizm Üzerine (1970, Sayı: 28-31); Tarihin Amacı ve Kaynakları'ndan (1974, Sayı: 4); Tarihin Akışı Üzerine (1983, Sayı: 173); Geleneksel Değerlerin Çözülüşü (1989, Sayı: 65). Gabriel Marcel'den Değer ve Ölümsüzlük'ten (1970, Sayı: 9-10); Etik Değerlerin Kritik Durumu (1970, Sayı: 7-8); Malraux'dan Ekzistansiyelistlere (1970, Sayı: 11-12); Varlık Sırrı ve Probleme Somut Yaklaşım (1975, Sayı: 8); Sürrealizm'e Doğru Valery ve Saint-John Perse (1988, Sayı: 3). Jürgen Busche'den Martin Heidegger'in Ölümü Üzerine (1976, Sayı: 21/3). Martin Heidegger'den Martin Heidegger'le Bir Konuşma'dan (1977, Sayı: 52; 1978, Sayı: 56); Eugéne Ionesco'dan Endişeye Gömülme-Bir Monolog (1978, Sayı: 57-58). J. Bodamer'den Günümüzde Sürekli Baskı Altında İnsan Kişiliği (1983, Sayı: 147-148-149). Max Jakob'dan Max Jakob'un Bir Mektubu: Kelime İşçisi Olarak Edebiyatçı (1983, Sayı: 121). Albert Schürnding'tan "Bağlamalı Olan"ın Getirdiği (1989, Sayı: 68) ve Alman Basınında Batı: Almandan Eserlerinin Yeni Çevirileri Dolayısıyla Baudelaire'e Bakış (1976, Sayı: 31).

Kâmil Bey sürekli yazan biri değildi. 1997 yılına kadar sadece *Diriliş*'te yazmış, yukarıda söz edildiği gibi 1997-2003 yılları arasında çıkan *Kaşgar* dergisinde birkaç yazısı yayımlanmıştır. Muhtemelen *Diriliş*'teki yazı ve çevirilerini de Sezai Karakoç'un öncülüğü ve rehberliğinde kendisine verilen görevler şeklinde kaleme alıyordu. Kâmil

Kamil Öztürk'ün *Diriliş* dergisinde yazılarına 1966 yılında rastlıyoruz.

Bey'in *Diriliş* dergisi sayfalarında kalan telif yazılarından bazı bölümler paylaşarak da anmak isterim:

"Amasya'da Bir Gün Bin Yıl"dan

... İşte Selçuklu yılları, Osmanlı asırları... Kılıçsallanlar, Gıyasettin Keyhusrevler, Toruntaylar, Olcaytolar, Yıldız ve Bülbül Hatunlar, Halife Gaziler, Şadgeldi Paşalar, Mehmed Çelebiler, Şehzade Mustafa, Şeyh Mehmed Efendi, Lala Mehmed Paşalar, Beyazıt Paşalar, Zembilli Ali Efendi ve II. Beyazıt... Doğum yerleri, komutanlıkları, memuriyetleri, valilikleri... Hepsinden birer iz birer hatıra... Camiler, külliye, kütüphaneler, medreseler, imaretler, şifahaneler, türbeler, kümbetler... Taş oymacılığı, ahşap işlemeciliği, yekpare mermer minberleri, ışıklı kubbeleri, menekşe çinileri, renkli kemerleri, eyvan biçimli kapıları, burma minareleri ile bir kısmı bu yörenin hazinesi, bir kısmı klasik mimarimizin güzel örnekleri. Ve 1914 savaşı içinde inşasına başlanıp tamamlanması savaş sonrasında kalan idare binası, müdafaa-i hukuk anıtları...

Bütün bu eserler, içinde bulunduğumuz muhit, bir halkın yaşadığı zaman dilimindeki varlığını kanıtlamakla beraber, bir erişe varmış olmanın da sonucu aynı zamanda. İşte bir iki yüz yılda Erzurum'da, Amasya'da, Konya'da, Manisa'da aynı eller, aynı ocaklar, taç kapılar, temel taşlar... Aynı iklimde örülmüş ve bileşmişliğin o denli tecellisi ki, Kösedag'dan da, diğer derin acılardan sonra da bizi yalnızlık ve terk edilmişlik hissinden çekip bu toprakları sadece bir barınak değil her biri sonsuz bir mekânın odaları olan bir mahremiyete, kendi evimizde bulunuşumuzun sıcaklığına alıyor, huzur veriyor.

“Konya Duygusu”ndan

Türbe, tozlu ve bazen zahmetli yollardan gidilen eskinin yoğunlaştığı, yanına varılınca şehrin bütün vehim ve kargaşasının birdenbire kesildiği bir mahalde idi. Kapısına gelinceye kadar âdeta pek bilinmezdi. Konyalı değil ama Konya bu kadar yakın değildi ona o zaman. Müze kelimesinin soğukluğuna karşı halk her zaman bu kutsal yeri türbe diye anmıştır. Bize en çok anlatılan ya da bizi en çok etkileyen, Muiniddin Pervane'ye bir uyarısı idi; mecliste hazır bulunan Pervane'nin yanında yeni gelen bir yolcuya nerede konakladığını sorması, onun da kervanın her ulaştığı yerde emniyet ve güvenin olduğuna işaret etme kasdıyla Emir'in yanında konakladığını söylemesi üzerine, hemen, boynuna muska asılan bir deveye halkın itibar etmesi ve muska çıkarılınca o devenin diğerlerinden bir farkı kalmaması hikâyesini anlatarak Pervane'yi utandırması ve yanındakilere bir gerçeği hatırlatması idi. Daha da önemlisi burada, “Benden sonra sizin dirliğiniz olmayacak, ama çocuklarınız rahat edecek.” buyurulmasıdır. Bunu Konya'ya her geliştense düşünürüm. Şimdi, Türbe, günün her saatinde işlek iki ana cadde arasında asfalt cadde ve meydanlarda. Bir bakıma iyi, ama gizde ve sessizlikte arananı, asfaltın taşlılığı ve sertliğiyle telif etmeye çabalamadan, belki, bu ikincisini mümkün merteye yumuşatma çareleriyle didinerek. Bir de, sâbit bir semazen figürü ile semâyı her şeyin üzerinde nasıl yorumlayabilir. Bunun için, hediyeleşme eşya satan dükkânların hep Konyalı olmasını ve öyle kalmasını isterdim. İşte, hatıra mı, hasret mi, günlük hayatın dışında ama görünüp kayboluveren, hatırlanıp unutuluveren, burada başka hiç bir türbemizde olmayan bir şey vardır, ziyaretlerin içini boş geçen günlerine nedâmet duygusu bürür, kapıdan çıkıncaya kadar, öyğün, gözyaşı kadar gelir bu his, sonra bir muştı, bir arınma, âdeta insan fâni olduğuna sevinir...

“Mizah Deyince”den

Karşılaştığımız bir mizahî tablonun üzerimizdeki etkisi onun çerçeve ve sözcüklerinden değil, daha çok kendi yaşantımız içinde duygularımızı, düşüncelerimizi, yorumlarımızı kümeleştiren, eşitleyen bir çağrışımla meydana geliyor. Şöyle böyle olaylara, acı tatlı anlarımız, bir sürü oldu bittilere dair yazılıp söylenenlerde mizah serpintileri gözleniyorsa, o hâllerin ele alınmasında, vurgulanıp anlatılışında aslında bir iddia ile, bir “şey”in ortaya konması gayreti ile yüz yüzeyiz demektir. “Çirkin realite önünde gözümüzü yummadan onu yadsıma” gibi tanımlamalar da yapılmış mizah için. Ne olursa olsun, bu konuda becerisi olanlar, insanın bir makine gibi otomatik biçimde yöneltilemeyeceğini unutmuyorlar.

İkiyüzlüler ve samimiyetsizler, mizahçının hiç usanmadan törpüleyeceği, ürün alıp vereceği bir maden. Ama, kuşkusuz önce kendisi güdümlü olmadan, günübürlük polemik sınırlarında tıkanıp kalmadan yapabilmeli bunu insan...

Mizah üzerine yazılıp söylenenler onun ne olduğu değil de daha çok ne olmadığı hakkında. Rahat anların mizahı pek yok, gülerken de öyle. Eski hayatımızın yergi ve yerinmeleri, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bu konuda zengin bir kaynak.

Hüseyin Rahmi Yananlı zaman zaman Üstad'ı ziyaret eder, bir kitap yayımlamışsa onu takdim ederdi.

Taşrada bin bir sıkıntı ve meşakkat içinde vazife görürken hasımlarının sık sık öldü dedikodusu çıkararak sonunda yerine başkasını tayin ettirmeyi başardıkları Vasfî'nin İstanbul'a gelip Sadrazam'a sunduğu dörtlüğün buruk içeriği şu kadar yüzyıl sonra bile geçerli:

Vasfî-i pîri nâtüvan için
Öldü deyü rivayet etmişler,
Gördüler günde bin kez öldüğünü
Binde birin hikâyet etmişler.

Bugün, araya girmiş onca zamana rağmen onun *Diriliş*'teki yazılarını yeniden okuduğumda günlüğümünden yaptığım alıntıda ifade ettiğim kanaatimin değişmediğini fark ederek şöyle devam ettirmem yanlış olmaz: Nesirde Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar kuşağındandı.

Rilke için yazdığı şu satırlar, bana Kâmil Bey için de rahatlıkla söylenebilir gibi geldi:

... Bir kaos'un kenarında yaşadı, ama her an, iç dünyasında sürekli bir arınma ve özleyişle beraber.

Hüseyin Rahmi Yananlı (1930-2013)

Hüseyin Rahmi Bey'i de *Diriliş*'te tanıdım. Öncelikle kısa biyografisini vermek istiyorum:

1930 yılında Kilis'in Tilhabeş (şimdilerde Yananköy, Yavuzlu beldesi) köyünde doğdu. Kilis Ortaokulu'ndan mezun olduktan sonra Adana Erkek

Lisesi'ni, ardından 1950'de başladığı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1959'da bitirdi. Bir süre öğretmenlik, avukatlık, gazetecilik yaptı. 1950-1962 arasında Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu Dergisi ile günlük gazetesinde çeşitli görevler yaptı. Yazılar yazdı. Babıali'de Sabah, Yeni İstiklal, Yeni İstanbul, Bizim Anadolu, Güneş gazetelerinde yazılar yayımladı. Ali Haydar Öztürk'le beraber Türk Ruhu dergisini; Abdullah Işıklar ile Fetih dergisini; Şule Yüksel Şenler ile Seher Vakti gazetesini çıkardı. 1963 yılında Kilis eşrafından Ülker Hanım'la evlenen Hüseyin Rahmi Bey'in 3 çocuğu bulunmaktadır.

Eserleri: *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed'in Çocukluğu* (1974), *Prof. Lombus'un Maceraları-Bir Fikir Savaşçısının Romanı, Allah Vardır ve Birdir* (1979) *Damla ve Deniz* (2012), *Varlığın Sevinci* (2013).

Osmanlı Türkçesinden Hazırladığı Eserler: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'den *İslâm Tarihi ve Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?*; Hacı Zihni Efendi'den *Nimeti İslâm*, Yazıcıoğlu Ahmet Bican'dan *Envarü'l Âşıkîn*, *Ahmediye*; Mehmed Ali Aynî'den *Hacı Bayram Veli*, *Şeyhi Ekberi Niçin Severim?*, *Tasavvuf Tarihi*; İmam Kastalâni'den *Mevahib-i Ledünniyye*; *Hazret-i Dil-i Dâna Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı*; Sun'ullah Gaybî'den *Sohbetnâme-Biatnâme-Devre-i Arşîyye*; Selim Divâne El-Kırımı'den *Âlimlerin Zorlukları ve Erenlerin Edepleri ve Âriflerin Delili*; Muhammed Nûrû'l-Arabî'den *Noktatü'l-Beyan-Noktanın Sırrı ve Risaleler-Hakikat ve İnsan*; Muallim Naci'den *Hikemü'r-Rufâiyye-Rufâi Hikmetleri*.

Hüseyin Rahmi Yananlı zaman zaman Üstad'ı ziyaret eder, bir kitap yayımlamışsa onu takdim ederdi. 2012'ye kadar onunla hiç konuşmamız olmadı. Sadece ziyaretlerine şahit oluyordum. Üstad'dan onun hakkında *Büyük Doğu* dergisi ve gazetesinin yazı işleri müdürlüğü görevlerini yapmış olduğunu duyduk.

Hem Diriliş Partisi (1990-1996) hem de Yüce Diriliş Partisi'nde Merkez Disiplin Kurulu'ndaydı. Zaman zaman Cağaloğlu'nda görür, sadece selam verirdim. Cağaloğlu'ndaki Sultanahmet tramvay durağına çıkan Hacı Tahsin Bey Sokağı'nda Sevilmiş Han'ın 3. katında avukatlık bürosu vardı. Avukatlık yanında, bazen de gazetelerde yazı tefrika ediyordu. O zamana kadar bildiğim, telif birkaç kitabı olduğuydu. Oldukça şık giyinirdi. Çalışmalarını yayımladığımız sıralarda bir gün kendisine bunu sorduğumda “Çocukların her biri bir şeyler alıyor, giymeyince beğenmediğimi düşünerek alıyorlar. Ben de onlara riayet ediyorum.” demişti.

2012'de Büyüyenay'ın kuruluşuyla birlikte ilk ziyaret ettiğim kişilerdendi. Çekine çekine gitmiştim. Bana sadece bürosunun kapısını değil, gönül kapılarını da sonuna kadar açtı. Onu hep güzel hâller içerisinde gördüm. Keşke aydınlarımız onu daha yakından tanıyabilse, ondan yayılan kâmil vasıflara muhatap olabileseydi. Burada bir aydın

olarak sadece bilgiyi ve tecrübeyi kastetmiyorum. Bilgi ve tecrübenin bir hayat görgüsü, bakış açısı zenginliği şeklinde tezahür eden, insani durumları kavrayan hâllerini anlatmak istiyorum. Hüseyin Rahmi Bey kendine özgü bir düşünme tarzına sahipti. Bir konuyu muhakeme ediş tarzı sürprizlerle doluydu. Zekâsını, yükselen bir grafik şeklinde konuşmalarında izleyebildiniz. Başta *Büyük Doğu*'da 12 yıl çalışması, ardından dergiler çıkarması, hapis hayatı, mahkemeler derken Hüseyin Rahmi Bey neredeyse Türkiye'nin matbuat hayatında 1970'li yılların başına kadar aktif olarak devam etmiş, sonraları ise gazete tefrikaları şeklinde yazı hayatını sürdürmüştü. Hüseyin Rahmi Bey'i 70'li yıllardan başlayarak yukarıda künyelerinin verildiği ve daha çok medeniyet dünyamızın klasikleşmiş eserlerini gün yüzüne çıkardığı Osmanlı Türkçesinden sadeleştirme eserler yayımladığını görüyoruz. Bu eserlerin birçoğu Büyüyenay kitaplığına katıldı.

Hüseyin Rahmi Bey'in hayat seyrine dair birçok bilgiyi, vefatından bir yıl önce 2012'de hemşehrisi M. Cemal Çiftçigüzeli'nin kendisiyle yaptığı röportaja borçluyuz. O röportajda 1947'de 17 yaşında iken *Büyük Doğu*'yu tanıdığını, 1950'de başladığı Hukuk Fakültesi'nden *Büyük Doğu*'daki idari görevi dolayısıyla ancak 9 yıl sonra mezun olabildiğini söyleyen Hüseyin Rahmi Bey'in hayatının zembereği öyle anlaşılıyor ki yaklaşık 35 yaşına kadar *Büyük Doğu* ve Necip Fazıl yönünde çalışmış, bu zembereği idealleri, cemiyet hayatı, memleket meseleleri biteviye kurmuştu. Yaklaşık 1970'lerin başından itibaren iç dinamiklerine, asli hüviyetine, heyecanına asla hâlel getirmeden çevreden merkeze şuurlu bir kararla dönen Hüseyin Rahmi Bey klasik eserlerimizi yayın hayatına o hâkimane diliyle kazandırma yoluna girmişti. Belki kendisinin daha çok benimseyeceği tabirle söyleyecek olursak zahirden batına dönmüş, kendisine yolu düşenlerin kafalarına ve gönüllerine bir anlığına da olsa tevhit duyarlılığı ve yaratışın hayranlık verici oluşlarına şahit olma, dikkat kesilme bilinci vermeye çalışıyordu. Ben Hüseyin Rahmi Bey'i bu hâllerini tanıdım. Olduğumuz ve olmak istediğimiz arasındaki uçurumu Hüseyin Rahmi Bey “O her an yeni bir yaratıştır.” ilahi kelamının kavlince anı temaşa ve tefekkür ederek doldurmaya çalışıyor; yaşadıklarına ve bundan sonra yaşayacaklarına dair her ne varsa bu ilahi kelamın kılavuzluğuna sığınmıyordu. Bütün söylediklerinden hâl diliyle anladığım şey şuydu: Sır ne insanın kafasındadır ne de gönlünün derinliklerinde. Sır bu muazzam oluşa aklını teslim, gönlünü de ram etmekte, en azından dikkat kesilmekte.

M. Cemal Çiftçigüzeli'ne anlattığına göre Necip Fazıl'ın Semih İnal'a “Bu adam Kilislidir. Bir ağa oğludur! Başımı dizine koyup da arkadan bi-

çaklanmayacağı tek adamdır. Hüseyin Rahmi Yananlı ile Kilisliler iftihar edebilir!” sözleri ona duyulabilecek güvenin Necip Fazıl tarzında bir ifadesi. Birçok insan açmaza girdiği, kimi muhal diyebileceğimiz kimi de oldukça karmaşık çeşit çeşit problemlerini ona anlatıyorlardı. Bu kişiler onu tanıdıkları için gelmiyordu. Çoğuyla yollarının kesişmesi bile imkânsızdı. Hüseyin Rahmi Bey’i tanıyanlar o kişileri getiriyorlardı. Hüseyin Rahmi Bey onları önce bütün dikkatiyle dinler, arada küçük sorular sorar, meseleyi kısa sürede anlar ve gelenin anlayacağı tarzda tane tane anlatır, işte o vakitler muhakemesi buluşlar, yeni yeni doğuşlar gerçekleştirirdi. O mesele eğer olmayacak bir şey ise bütün ihtimaller tüketilir. Eğer olma ihtimali varsa da o zaman onun nasıl olması gerektiğine dair yeni yollar açardı. O güvenilen biriydi. Söyledikleriyle muhatabını korur, muhatabı haksız konumda ise haksızlık yapılanın yanında olduğunu kesin olarak ifade eder, onu savunurdu.

Onun bürosu anlaşmazlıkların hukuk yoluyla çözüme kavuşturulduğu bir yer değildi. Tabii ki avukatlık yapıyordu, az da olsa davalar alıp takip ediyordu. Demek istediğim, benim Hüseyin Rahmi Bey’in bürosunda şahit olduğum davaları o başka türlü, bambaşka bir mantıkla çözüyordu. Elbette hukuk nosyonunu kullanarak. Ta atalarından devrede devrede gelen Yavuz Sultan Selim’e ait bir beratı market poşetinde taşıyan ve ne olduğunu anlamak için getiren şahıstan tutun da bebekken bir parka bırakılmış, sonra bir ailenin yanında refah içinde yaşamış, şimdi gerçek anne babasını bulup onları sorgulamak isteyen ve bunun için para harcayan orta yaşın üzerindeki hanıma, durumunu ve hâlini bambaşka yollardan ona anlatışına kadar pek çok şey arasından sadece birini anlatmak isterim:

Bir gün bürosuna iki kişi geldi. Birisini Hüseyin Rahmi Bey’in tanıdığı anlaşılıyordu. O kişi “Hocam bu... Bey’in bir sorunu var ve size danışmak istiyor.” dedi. Buyur ettikten sonra, diğer kişi “Benim ağabeyim vefat etti. Ticaretle uğraşıyordu. Vergi borçları çıktı. Benim bu borçları ödeme durumum yok. Ne yapacağım?” dedi. Hüseyin Rahmi Bey ona “Ağabeyisinin kendi üzerine kayıtlı mal varlığı, bankada parası olup olmadığını ve kendisiyle ortak olup olmadığını” sordu. O kişi ne ortaklığının ne de üzerine kayıtlı hiçbir para, menkul olmadığını “Sağlığında geride hiçbir şey bırakmadığını ve hepsini tükettiğini” söyleyince, Hüseyin Rahmi Bey “Sizin ödeme gibi zorunluluğunuz ve mükellefiyetiniz yok. Vergi mahkemesine müracaat edin, durumu anlatın.” dedikten sonra bunun için nereye müracaat edeceği ve resmî prosedür hakkında bilgi verdi. Rahatlayan adam, “Ben” dedi “Ağabeyimin esnafa olan çay, yemek vs. gibi

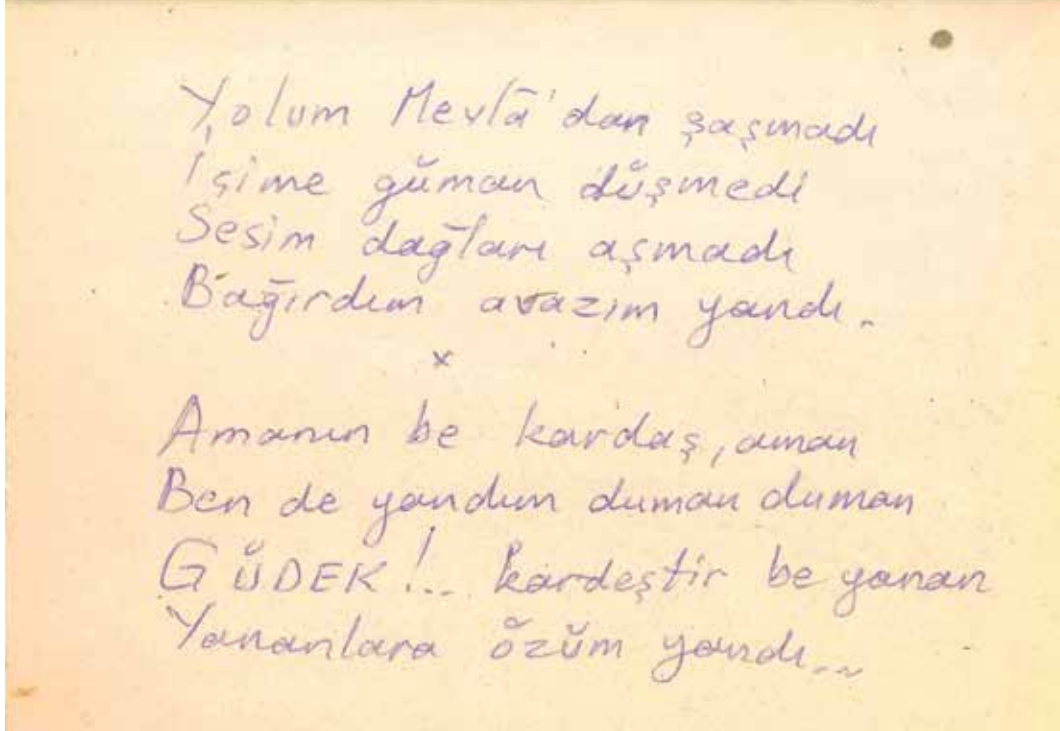
borçlarını ödedim, ama durumum müsait olsa bunu da ödeyeceğim, bu yüzden çaresiz kaldım.” deyince Hüseyin Rahmi Bey, “Sizin ağabeyinizin borcunu ödemeniz Müslüman ahlâkının bir gereğidir, siz bir Müslüman olarak bu hassasiyeti göstermişsiniz.” deyince Adam “Ben Müslüman değilim.” dedi. “Ben Süryaniyim.” diye de ilave etti. Hüseyin Rahmi Bey hiç şaşırmadı, duraklamadı, bir saniye bile ara vermeden “Siz Müslüman ahlâkına sahipsiniz, siz Müslümansınız ama farkında değilsiniz.” deyince adam, “Ne bileyim?” dedi “Vaktiyle büyüklerimiz din değiştirmeyelim diye karar vermişler. Yanlış yapmışlar, biz de o yanlış sürdürüyoruz.” dedi.

Suskun hâlleri insana huzur verirdi. Konuşması şart değildi. Etrafa yaydığı huzur yeterdi. Konuları tevhit, peygamber sevgisi, vicdani mükellefiyetler... Sık sık “En büyük eksikliğimiz hukuk ve vicdan noksanlığımızdır.” derdi. Burada bahsettiği hukuk, en geniş anlamıyla eşyadan başlayarak bitki, hayvan ve insanlara karşı hak ve hakkaniyetli davranma hukukuydu. Bu hukukun mikyası, insanın kendi içinde duyarlı hâle getirmesi gereken vicdandı.

Daima en güzel kelimeleri seçer. Söylediklerini daha önce uzun uzadıya tefekkür ettiği anlaşılırdı. Oldukça hareketli hayatında bütün yaşadıklarını, okuduklarını, görüp geçirdiklerini hazmetmiş insanın ancak sahip olabileceği kelimelerle konuşurdu. Sanki hayatı ona, tecrübe edilmiş, hazmedilmiş sözler bahşediyordu.

Herkese her şeye güven duyardı. “İnsan değil, fiilleri kötülenebilir.” derdi. Ona göre herkes yaratılmış olması sebebiyle şereflidir, el üstünde tutulmalıdır. Çalışkandı, işini hakkıyla yapardı. Büyüyenay için hazırladığı Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış bir kitabı kısa sürede tamamlamış, farklı kütüphanelerdeki nüshaları için 80 yaşını aşmasına rağmen kütüphanelerde tarama yapmıştı. Hüseyin Rahmi Bey entelektüel tarafıyla kültürümüzün son temsilcilerinden biriydi.

Hüseyin Rahmi Bey’in hayatı hep çalışmak; düşüncelerini, fikirlerini ifade edebilmenin yolunu aramak; bunun için basın-yayın yoluyla mücadele etmekle hitama ermiş bir hayat. Çıkardığı ve içinde bulunduğu dergiler, yazıları dolayısıyla mahkemeler, tutuklanmalar onun hayatını daha ayrıntılı anlatmayı gerektiriyor. 24 Eylül 2013’te 83 yaşında vefat etti. Ülker Hanım’la evli olan Hüseyin Rahmi Bey’in 3 çocuğu vardı.

Ondan ayrıldıktan sonra sanki bana emanet edildiğini düşündüğüm sayfaların ilkinin üstüne attığım tarih 20 Aralık 1997'yi gösteriyor.

Recai Güdek (1934-2010 (?))

Recai Güdek Bey'i de *Diriliş*'te tanıdım. Ünyeliydi. Bir şiir kitabı yayımladığını konuşmalarından duyardım. Zaman zaman da "Bizi Yaşar Nabi şımarttı." derdi. Muhtemelen, bu şiir kitabı üzerine Yaşar Nabi *Varlık* dergisinde yazmıştı. Ailesi Ünye'de yaşıyor, zaman zaman ortadan kaybolup memleketine gidiyor, muhtemelen özlemle geri dönüyordu. Recai Bey neredeyse her gün öğleden sonra ikindiye doğru Sirkeci'deki avukat arkadaşının bürosundan Cağaloğlu'na doğru yokuş yukarı kilolu ve istirahate hasret yorgun ama heybetli bedenini sürükler, ya *Diriliş*'e gelir ya da bir hanın girişindeki çay ocağının önündeki taburelerde çay içerdi. Neredeyse hiç konuşmaz, daima dinlerdi. Bazen kravatlı fakat hep takım elbise beyaz gömlek giyerdi. Bir yerde çok fazla kalmazdı. Belki de gönlündeki ve kafasındaki yükün ağırlığını hafifletmek için bir anlık da olsa dinlenme durakları ya da limanları arardı. Daima dinlerdi. Bana öyle gelirdi ki içine karşılık gelecek kelimeleri arıyordu. Sanki gönlünün ağırlığını hafifletecek bir söz, kendini kendisine unutturacak bir kelam peşindeydi. *Diriliş*'in haftalık olarak çıktığı 23 Haziran 1989 tarihli 49. sayısında yayımlanan Üstad'ın vaktiyle yazmış olduğu hâlde o zamanlar Bulgar zulmü için Taksim'de yapılacak mitinge katılacaklara ithaf ettiği "Gelecek Vakitlerin Marşı" şiirini her geldiğinde en az bir dörtlüğünü ezbere okurdu.

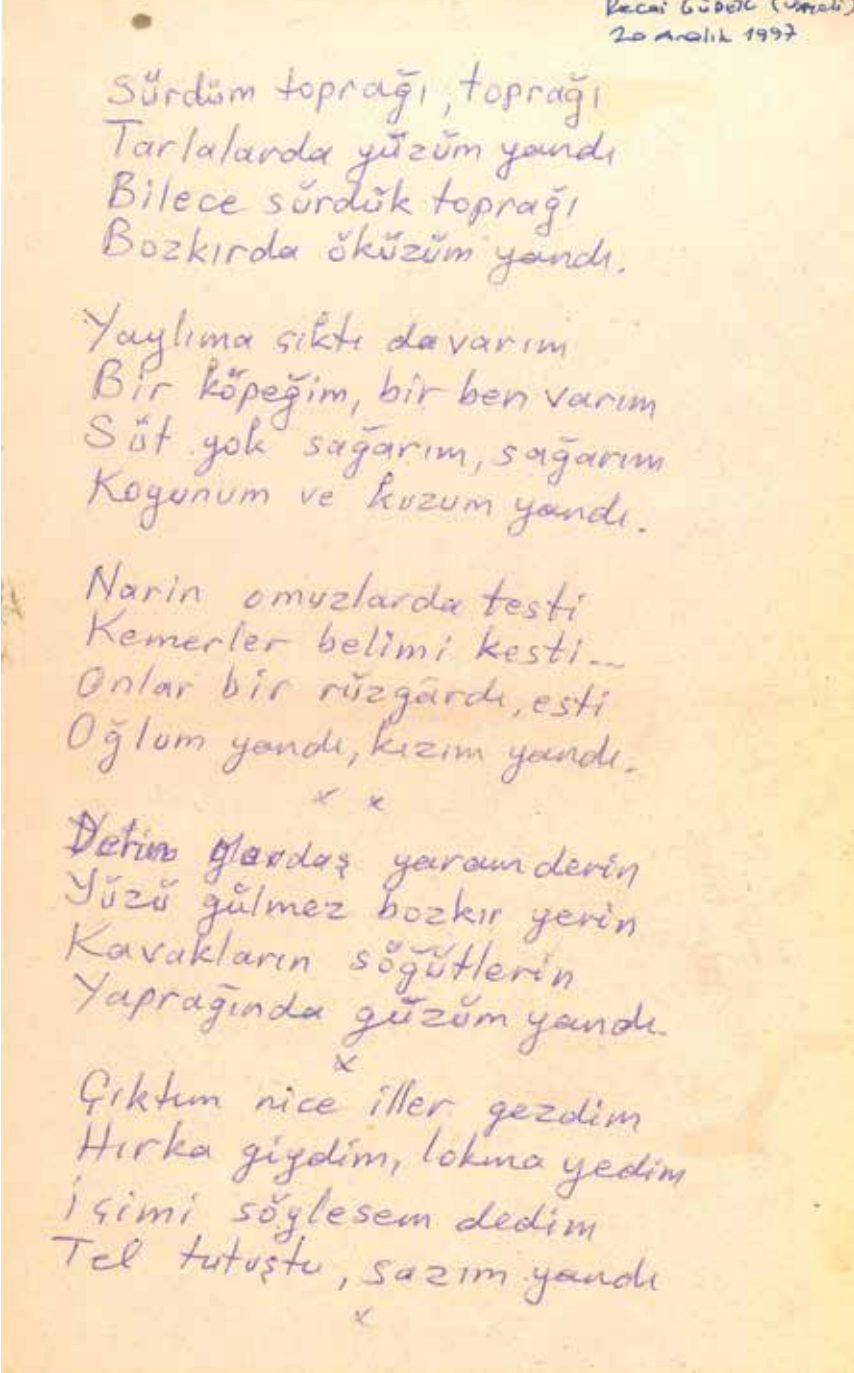
Recai Bey *Diriliş* dışında Cağaloğlu'nda en sık karşılaştığım simalardandı. Karşılaştığımızda verdiğim selama kaçamak bir bakışla ve hafif bir tebessümle karşılık verir, konuşmazdı. Bir gün yine karşılaştığımızda selam verdim, tam yanım-

dan hızla geçerken birden durdu "Kirenci" diye seslendi. Bana hiç isimle hitap etmezdi. "Çay içelim." dedi. Bir hanın girişine oturduk. Cebinden ikiye katlanmış sarı kâğıt çıkarıp "Bunlar sende kalsın." dedi. Aldım ve ortadan açtım, dört sayfa şiirdi. Ondan ayrıldıktan sonra sanki bana emanet edildiğini düşündüğüm sayfaların ilkinin üstüne attığım tarih 20 Aralık 1997'yi gösteriyor. İlk şiir:

Yandı

Sürdüm toprağı, toprağı
Tarlalarda yüzüm yandı
Bilece sürdük toprağı
Bozkırda öküzüm yandı.
Yaylıma çıktı davarım
Bir köpeğim, bir ben varım
Süt yok sağarım sağarım
Koyunum ve kuzum yandı.
Narin omuzlarda testi
Kemerler belimi kesti...
Onlar bir rüzgârdı esti
Oğlum yandı, kızım yandı.
Yetiğim gardaş yaram derin
Yüzü gülmez bozkır yerin
Kavakların söğütlerin
Yaprağında güzüm yandı.
Çıktım nice iller gezdim
Hırka giydim, lokma yedim
İçimi söylesem dedim
Tel tutuştu, sazım yandı.

Recai Güdek'le bir hanın girişine oturduk. Cebinden ikiye katlanmış sarı kâğıt çıkarıp "Bunlar sende kalsın." dedi. Aldım ve ortadan açtım, dört sayfa şiirdi.

Yolum Mevlâ'dan şaşmadı
İçime güman düşmedi
Sesim dağları aşmadı
Bağırdım avazım yandı.
Amanın be kardaş, aman
Ben de yandım duman duman
GÜDEK!.. kardaştır bu yanan
Yananlara özüm yandı...

Recai Güdek Bey'in bana verdiği dört sarı yaprak şiiri arasında yer alan "Yitik" başlığını verdiği şiirin son iki dördlüğü de şöyle.

Benim de diyeceklerim işte
Böyle yamalı bohçaya benzer
Bir gelir söyleyeceklerim dilime
Bir gider.
Büyü mü desem bir bağ var aramızda
Bir bozabilsem
Senin için şöyle canımın istediği gibi
Bir şiir yazabilsem.

Recai Bey'in söz konusu şiir kitabını daha önce hiçbir yerde görmedim. Bu yazı dolayısıyla kütüphaneden buldum. Adı *Gül Deste* olan şiir kitabı 1979'da Ankara'da yayımlanmış. Yayınevi adı geçmeyen kitabı muhtemelen Recai Bey kendi imkânlarıyla bastırılmış. Kendi imzasıyla "Şiir" üzerine kısa bir yazıdan sonra fotoğrafının da bulunduğu biyografisi yer almakta. Biyografiyi olduğu gibi alıyorum:

Recai Güdek, 1934 yılında Ünye'de doğdu. Lisenin son sınıfına kadar pekiyi ve arasız iftiharla geçti. Maraş Lisesi'ni 1950-1951 yılında birincilikle bitirdi. Aynı sene İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'ne girdi. İkinci sınıfa geçince İnşaat Fakültesi'nin giriş imtihanlarını kazandı. Bu fakültenin Demiryol Kolu'na ayrılarak bitiremeden evlendi ve 1961 yılında Kağıthane Yedek Subay İstihkâm Okulu'na gitti. Altı aylık eğitimden sonra haksızlığa uğrayarak çavuş çıkarıldı. Erken buna rahatsızlığı geçirmiştir.

1962-64 yıllarında Ankara'da İller Bankası Genel Müdürlüğü'nde teknik eleman olarak çalışmıştır.

1965 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü'ne bağlı Samsun 7. Bölge Müdürlüğü'nün köprü şefliğinde kontrol şefi olarak çalıştı. Bu görevini 1979 yılına kadar devam ettirdi. 1981 yılının 6 Şubat'ından 6 Mart'ına kadar emekli olacaktır.

Emekliliğinden sonra inşaat plan-proje ve yapım müteahhidi olarak çalışacaktır.

Recai Güdek Ankara Yüksek Tekniker Okulu'nu bitirmiştir.

30 sayfa olan ve içinde 23 şiirin yer aldığı kiptaki şiirler "Kitabımı sayın eski Ünye Kaymakamı Ömer Bedreddin Uşaklı Bey'e ithaf ediyorum." cümlesiyle başlıyor.

Recai Bey'in kendi el yazısıyla bana verdiği şiirlerin de bu kitabın içinde yer aldığını gördüm. O zaman anladım ki asıllarını bana vermişti. Recai

Bey'in kitabındaki biyografisini okuyunca onun sessizliğini, yorgun yüzünü yeniden hatırladım. Çok gezmesine rağmen muhtemelen ilaçların tesiriyle aldığı kilolar bedenini ağırlaştırmış, hatları keskin yüzünü de mülayim hâle sokmuştu.

Bu yazı dolayısıyla yaptığım araştırmalardan Recai Güdek Bey'in "Tüfeğini Omsuna Dakanlar" şiirinin türkü olarak bestelendiğini, Ünye yöresi türküleri arasında zikredildiğini görünce ayrıca sevindim. Araştırmacı Ufuk Mistepe tarafından TRT arşivlerinden derlenen *Ünye Türkü ve Şarkıları* kitap hâline getirilerek Ünye'de yayımlanan *Hizmet* gazetesi kültür hizmeti olarak yayımlanmıştı.

Bana öyle geliyor ki, Recai Bey kendi tabiriyle Yaşar Nabi'nin şımartmasının verdiği mutluluğu tatmış ama onun önünü açamamış; ihtimal ki yukarda tamamı verilen "Yandı" şiirini ömrü müddetince yaşamış biriydi. Onun bir hayatı var mıydı? O, İstanbul'un en hareketli bir semtinde vaktini geçiriyordu ama onun içine nüfuz ederek ya da ona karışarak yaşamıyordu. Geriye dönüp baktığımda bana sanki bütün çevresi tarafından unutulmuş bir insan hissi veren Recai Bey galiba bir hâle sabitlenmiş ve mütemediyen bu hâli yaşıyordu.

Mücellit Ruhi Baba

Ruhi Baba mücellit idi. Ruhi Usta olarak da bilinirdi fakat ona en çok Ruhi Baba diye hitap edilirdi. Ben tanıdığımda 60'lı yaşlarda, yüzünü kapatacak kadar sakalıyla zayıf, orta boylu biriydi. Gözlüğünün üstünden bakarak konuşur, sık sık bahsettiği Yedikule'de ikamet ederdi. İki oğluyla birlikte bugün Eminönü Halk Eğitim Merkezi'nin tam karşısındaki bir hanın 8-10 merdivenle inilen alt katında da mücellithanesi vardı. Bilmeyenler için izah edersek:

Mücellit tabaka hâlinde matbaada iç baskısı yapılan kitapların baskı tabakalarını (açılmış bir gazete sayfası olarak düşünülürse) makinayla 4'e katlardı. Mücellit bir kitabı meydana getirecek tabakaları önce katlayarak forma hâline (bu katlanılmış tabakalar 16 sayfa yani 1 forma olarak adlandırılmaktadır) getirir, sonra da bu formları sırasıyla dizer (üst üste koyar), bir araya gelen formlardaki kabarıklıkları önlemek için bir süreliğine mengeneyle alıp bağlayarak pres yapar ve bekleme müddeti dolduktan sonra da kitaba kapağın geleceği sırt kısmını yapıştırır ve kitabın basılmış kapağını takar, en sonunda da 3 kenarlarından keserek kitap hâline getirirdi. Mücellitlik kitabın kitap olarak meydana gelme sürecinde son aşamadır. Bugün kitabın kitap hâline gelmesinde iç baskı, kapak baskı, cilt süreçleri eskiden olduğu gibi ayrı ayrı iş kollarında değil hepsi bir arada

neredeyse aynı ortamda gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden eskiden Cağaloğlu'nda mücellitlik diye ayrı bir iş kolu da vardı.

Ruhi Baba da yukarıda bahsettiğimiz işlemleri yapan bir mücellitti. İki oğluyla birlikte çalışırdı. Sima olarak insana güven hissi veren pek çalışmaz, serizat gözükeni ise neredeyse bütün idareyi sağlardı. Ruhi Baba aksi bir insan olarak bilinirdi. Galiba onun aksiliği her meslek koluna ait müşterilerde görülen işi aceleye getirme, bir an önce alma taleplerinden kaynaklanıyordu. Bu yüzden Ruhi Baba, sıkıştırmaya gelmez, kafasındaki programa müdahale edilmesinden hoşlanmazdı. Böyle taleplerle taciz etmediğiniz sürece sevecen ve hoşsohbetti. Sezai Karakoç'un bazı kitaplarının mücellitliğini yaptı. Necip Fazıl'la da çalıştığını söylerdi. Necip Fazıl'ın davranışlarından, şunu dedi bunu yaptı şeklindeki tutumlarından çok, değerinden bahsedirdi.

Sezai Karakoç'un 1985'ten başlayarak 1990'lı yıllara kadar yeni baskısı yapılan birçok eserinin mücellidi Ruhi Baba idi. Sezai Karakoç'u çok sevdi. Kitapları teslim alır almaz anında Üstad'ın Ruhi Baba'ya ücretini göndermesi onu çok mutlu eder, "Herkes Sezai Bey gibi olsa bizim işlerimiz çok daha kolay olurdu." derdi. Bazen tane tane Üstad'ın "Müslüman, İslam'ı öyle canlı ve diri yaşa ki seni öldürmeye gelen sende dirilsin." cümlesini tekrar eder, ardından sitayişlerini sıralardı.

Ruhi Baba'nın bir özelliği vardı ki onu başka bir insan yapıyordu. Onun bu başkılığını zamanla gözlemleyerek keşfettim. Bir gidişimde Ataol Behramoğlu'nun hazırladığı iki ciltlik *Türk Şiiri Antolojisi* ile *Dünya Şiiri Antolojisi* kitaplarının formalarını diziyordu. Benim kitaba ilgi gösterdiğimi görünce "Çok güzel şiirler var." dedi. Arada da ezberinde kalan şiirlerden hatırladığı kadar okuyordu. Daha çok mısra ve beyit tarzında.

Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğrenciyken iki yıl Sanat Felsefesi/Sanat Ontolojisi dersimize giren Prof. Dr. İsmail Tunalı, derslerinde sanat eserinin onu meydana getirenden apayrı bir varlığa sahip olduğunu o müktedir anlatımıyla ifade ederken zaman zaman bir sanat olarak şiirden bahseder, büyük bir coşkuyla Rimbaud'nun:

"Ey mevsimler, ey şatolar

Deyin bana kusursuz kim var"

diye başlayan şiirini önce Fransızca olarak okur, sonra Türkçeye çevirirdi. Bir gün iş takibi için gittiğim Ruhi Baba hâl hatır faslından sonra bu şiirin sadece yukarıdaki iki mısrasını okuyuverdi, peşinden şairinin de adını ve memleketini ekleyerek. Yalnız "kusursuz" kelimesi yerine "mutlu" kelimesini koyarak. Şiir onun okuduğu şekliyle de güzeldi. Anladım ki o formları üst üste dizerken en üstteki sayfaya bakıyor, orada eğer bir mısra ya

da kelime kendisini çekiyorsa onu okuyordu. İşinin yeknesaklığına canlılık katıyor, sadece otomatik olarak ellerini çalıştırmıyor, zihnine de oradan bir şeyler aktarıyordu.

Benim ilgi gösterdiğimi ve kendisini dikkatle dinlediğimi anlayınca “Bu kitaptan *-Türk Şiir Antolojisi-* sana hediye edeceğim.” dedi. Ben kitapları yayınevine teslim ederken onlardan benim için alacak zannettim. Bana hediyemi verirken ne olduğunu anladım. Biraz açıklamam gerekecek: O zamanlar sadece saman kâğıt ile 1. hamur beyaz kullanılıyordu. Şimdiki gibi çeşit çeşit değildi. Bu iki kâğıt türü arasında da fiyat bakımından ciddi bir maliyet farkı vardı. Bazı yayınevleri bastıkları kitapları diyelim 1000 adet basıyorlarsa 500’ü saman kâğıt, 500’ünü de 1. hamur olarak basıyorlar, fiyat farkını koyarak okuyucularına tercih imkânı sunuyorlardı. Mücellide gelen baskı tabakaları kırıldıktan yani katlandıktan, formları dizildikten ve kapağı takıldıktan sonra bazı formlardan geriye kalıyor, örneğin bir forma eksik olsa kitap tamamlanmayacağı için onlar ya hurdaya ya da ambalaj için yayınevine veriliyordu. Ruhi Baba 1. hamur ve saman kâğıtlardan formları denkleştirip bana *Büyük Türk Şiir Antolojisi* hazırlamıştı.

Şimdi bende bulunan kitap, böyle iki tür kâğıdın karışımıyla meydana getirilmiş hâlde kütüphanemde aziz bir hatıra, bir emeğin, düşüncenin ve iyiliğin örneği olarak duruyor. Sadece bu kadar da değil. Ruhi Baba kitabı bana verirken içinden bir sayfayı kıvrımış, “Kıvrıdığım sayfada Rıza Tevfik’in çok beğendiğim bir şiiri var.” dedi. Hemen açtım ve bir çırpıda okudum:

Dilek

Dilerim ki fani dünyada kimse
Ömrünü mihnetle telef etmesin,
Fakat kâmil adam olmak isterse,
Elem çektiğine esef etmesin.

1947 (*Serab- Ömrüm*)

Hediyeye sevinmiştim. Fakat o an ne düşündüğümü hatırlamıyorum. Ama şimdi Ruhi Baba’nın işaretlemek için elleriyle ucunu kıvrıdığı sayfa hâlâ onun bir anısı olarak duruyor, şiir ise Rıza Tevfik’ten taşarak Ruhi Baba’nın o zaman yaklaşık 26 yaşındaki bir gence söylediği bir hayat düsturu olarak kaldı. Ruhi Baba 2000’lerde işini iki oğluna bırakarak çok sevdiği Yedikule’sine çekildi. Sonraları işleri yürüten iki oğlunun da bir işe girdiğini öğrendim.

Palulu Aydın Efendi

1990’ların başından neredeyse 2015’e kadar Cağaloğlu’nda en fazla karşılaştığım kişilerden biri de Palulu Aydın olarak bilinen kendi hâlinde yaşıyan meczup biriydi. Palulu Aydın Efendi daha

çok kendisine kol kanat geren Abdullah Işıklar Bey’in kitabevinde oturur, gelenleri dinler, sükût eder, arada sırada ancak bazı kelimeleri seçilebilen uzun uzun bir şeyler anlatır, sonunu da küfürle bitirirdi. Mesela muhtemelen yakın tarihe ait bir olayı gürül gürül sesiyle anlatıyor, anlattıkları arasında zar zor “İttihatçılar” kelimesi anlaşılabilir, anlatısının sonunu da “Fuat Paşa Cemal Paşa’ya demiş ki Ulan...” diye bağlardı ve bir daha ağzını açmaz ya da çıkıp giderdi. Bazen bunu yürürken de yapardı. Muhtemelen öfkesi onu bu şekilde konuşturuyor, bütün düşündüklerini bir anda söylemek istiyordu.

Aslında Aydın Efendi sadece Cağaloğlu’nda değil, her yerdeydi. Serazat, İstanbul’u gezer Hintli görünümüyle, saçlarını topuz şeklinde tepesine doğru bağlayışıyla, metal kaplama dişleriyle, hançeresinden çıkan tesirli ve gür sesiyle kendinden emin, ciddi adımlarla Üsküdar’ı, Beyazıt’ı Tahtakale’yi, Mercan’ı arşınlar; hiç kimseye bakmadan sanki bir amaca doğru dimdik, kararlı bir eda ile yürür giderdi. Âdeta evini taşıdığı sırtındaki torbasına rağmen dik yürüyüşü, kılık kıyafeti ve her şeyden önce ciddiyeti görünümünden doğabilecek muhtemel her türlü istihzayı önlerdi.

Onu en çok da Süleymaniye’de öğretmenlik yaptığım zamanlarda neredeyse her sabah görürdüm. O zamanlar Nuruosmaniye Camii’nin Kapalıçarşı girişine bakan kısmında çeşmelerin üstünde ikamet ettiği balkonda çarşının kapısının açılmasını bekleyen esnaf çıraklarına hitap ederken rastlardım. O zamanlar o yolu kullanırdı. Biraz da aklı iptal eden, belki de daha doğru bir ifadeyle aklı aşan bu adamı görmek, söylediklerini pek az anlasam da bana verdiği hissin çekimine kapılarak kapı açılana kadar onunla kimi çocuk denecek yaştaki esnaf çıraklarının birbirini coşturan -yoksa arındıran mı demeliydim- gösterisini seyretmek için giderdim. O, ikametgâhı olan Nuruosmaniye Camii çeşmelerinin üstündeki terasta, kapıların açılmasını bekleyen kuyumcu çıraklarına her sabah aynı saatte nutka başlar, onun ses vermesiyle yüzleri kapıya dönük olan çırak ve kalfalar cephelerini camiye döner, dikkatle bir kelimelerini bile anlamadıkları bu adamı dinlerlerdi. Mütemadiyen konuşmasına rağmen sözün boşluklarında fırsatı kaçırmayarak tezahürat yaparlardı, o da bundan memnun ilerde söyleyecekleri için âdeta gerekli coşkuyu yakalamış olurdu. Kılığı kıyafetiyle eski zaman bilgelerini ya da tezahüratla kesilen sözlerinin kısa molalarında memnun mesut kollarını açarak yarım kalan sözlerine devam etmeyi beklerken kıyafetinin de biraz benzerliğiyle agoradaki forumda konuşan Roma senatörlerini andırırdı. Kapalıçarşı’nın kapısının açılma anını ya seyircilerden ya da tecrübelerinden hareketle hisseder ve son cümlesini büyük bir ihtişamla, kollarını vücuduna paralel olarak

tam bir şekilde açarak herkesin hele gençlerin çok iyi bildikleri şu cümle ile muhteşem bir final yaptı: “Tek rakibim Türk Hava Yolları.” Bu cümleden önce söylediklerinin neredeyse hiçbir anlamı yoktu. O âdeta bu finali yapmak için onca lafı eder, seyircileri de sırf son cümleyi duymak için onu dinlerler, arada alkışlar ve tezahüratlarla gönlünü alırlardı. Bana kalırsa bu final cümlesi ona çok yakışıyor, onu bütün hâl ve hareketleriyle çok iyi anlatıyor, bir reklam sloganının ötesinde onunla daha bir anlamlı hâle geliyordu. Bazen kendi kendime bu reklam sloganı sanki onun için ajanslarda üretilmiş diyordum. Sırf o söylesin diye. Öyle değil mi, bir caminin terasını geceleri ev yapan ve gündüzleri de tüm eşyasını sırtında taşıyan bir insana ne rakip olabilirdi ki?

Nuruosmaniye Camii'nin restorasyonu sırasında Aydın Efendi'yi oradan uzaklaştırdılar. Abdullah Işıklar Bey vasıtasıyla ona Sirkeci'de otel arandığını duymuştum.

O bana, dünyevi tüm kayıtlardan kurtulmuş, içinde hemhâl olduğu kelimeleri kendine has bir tarzda söyleyen, espriyi de ihmal etmeyen biri olarak, iş güç koşturmacasında katılmış zaman algımızı geçici bir süreliğine de olsa tatil eden biri olarak gelirdi. Aramızdaydı ama bizler gibi yaşamıyordu. Sanki çağdaş bir Diyojen'di. Görünürde bir maşrapası yoktu ama bütün evini sırtındaki bir torbaya sığdırmıştı. Juan Goytisolo'un ifadeyle “kalabalığı her adımda Herakleitos'un ırmağı gibi yenilenen ve değişen bu şehirde” bir karmaşanın, insan selinin ortasında yaşayarak ondan hiç haberi yokmuş gibi dolaşan bu adam belki de başka türlü de yaşanabileceğini gösteriyordu.

Aydın Efendi'nin bir özelliği de karşılıksız yardım almamasıydı. Aslında o, yardım almazdı, ihtiyacını söylerdi. Mesela bir köşe başında karşılaştınız ve göz göze geldiniz; köşedeki dükkân gözleriyle işaret ederek “Bana bir gripin al” derdi. Bir gün Tahtakale'de kalabalığı yararak hızlı adımlarla yürürken onun asla bir sinir ya da öfke belirtisi göstermeyen o volümü yüksek sesini duydum. Bir dönercinin tezgâhının üstüne muhtemelen çanta-cüzdandan satan esnaflardan birinin verdiği okul çocukları için imal edilmiş küçük kalemlik çantasını koyarken “Bunu çocuklarına götür, bana da yarım ekmek arası döner ver.” dedi.

Yine bu minvalde bir başka gün vapurda gördüm onu. Çay ocağının etrafında yerlerdeki çöpleri topluyor, çöp kutusuna atıyordu. Bütün çöpleri topladıktan sonra çay ocağındaki kişiye seslendi: “Çöpleri topladım, şimdi bana bir çay ver.” Bu işi ona tevdi eden yoktu, ama o etrafına bakarak yapılması gerekeni anlamış ve bunu karşılığında da çay isteme hakkını elde etmişti.

Aydın Efendi sanki her şeyi bilir ve anlarmış ama bunu herkesin anlayacağı kelimelere dök-

mezmiş, en azından bunu her zaman yapmamış intibaı verirdi. Onca karşılaşmamıza rağmen onun en anlamlı cümlelerinden birine de yine Çağaloğlu'nda şahit oldum. Tüpünü doldurması için getirdiği kitapçının “Ne olacak memleketin hâli” sorusuna hiç düşünmeden şu cevabı verdi: “Bütün memleketi İstanbul'a yığarsanız olacağı budur.”

Yine bir gün muhtemelen onu tanıyan bir genç yanına yaklaştı, kendisine dua etmesini istedi. Bütün yoldan geçenleri kendisine rapteden o kendine özgü sesiyle “Benden ne istiyorsun, Allah bir darı tanesi kadar iyiliği görür. Var git iyilik yap, benden ne istiyorsun.” dedi.

Epeydir onu görmüyorum. Çocukluğumdan beri kendi kasabamda da şahit olduğum ve Anadolu'nun her kasabasında da olduğunu tahmin ettiğim, sözü ortasından söyleyen bu kişiler aslında toplumsal hayatımızın hem neşesi, hem de havaya fırlatılmış sözleriyle bizleri düşünmeye sevk eden bir hak ehli olarak gelir bana. Her biri, maşerî vicdana seslenen ve o vicdanı çok başka yollardan uyandıran birer derviş. Aydın Efendi de böyle biri olarak bende yer etti. Mütemediyen kendi iç zamanına hükmeden ve öyle yaşayan, arada sırada ihtiyaçlarının zaruretiyle aramıza katılan biri.

Kâmil Bey'e, Hüseyin Rahmi Bey'e ve Recai Bey'e rahmetler diliyorum. Hayatta olup olmadıklarını bilmediğim Ruhi Baba ile Palulu Aydın Efendi'ye yaşıyorsa hayırlı bir ömür, eğer vefat etmişlerse rahmetler diliyorum.

Son olarak aslında yazılması gereken kimi ebediyete göçmüş, kimi köşesine çekilmiş, kimi de aramızda olan çok kişi var. Bir yerin ruhunun teşekkül etmesinde binalarından, doğal özelliklerinden belki daha fazla orada yaşayan, oranın tarihini hâlleriyle inşa eden insanların rolü çok büyük. Bu anlamda *Diriliş*'ten tanıdığım ve aramızdan ayrılmış olan, Nihat Armağan'ı, Turgut Akman'ı, Teşkilat Refik'i, Tahir Yücel'i rahmetle anmak isterim.

MALATYA MEKTEBİNDEN ÇAĞALOĞLU YOKUŞU'NA

Metin Önal Mengüsoğlu*

Elaziz'de doğup Maden'de çocukluk, Diyarbakir'de ilk mektep, Malatya'da ise orta mektep ve lise hayatım geçti. İki binli yılların başına kadar baba evimiz hâlâ Malatya'da bulunduğu için duygusal anlamda hem Elazizli hem de Malatyalı birisiyim. Çünkü okuryazarlık hayatım büyük bir hevesle sürerken düşünce ve inanç bakımından şekillenmemi sağlayan şehir Malatya olmuştu. Babam Nakşibendi tarikatının bir koluna mensuptu; bu sebeple evimizi küçük bir tekkeye çevirmişti. Tavizsiz anlamda keskin bir İslami ve siyasi şuuru vardı. Ailemizin tamamı çok erken yaşlarda başkaları gibi "milliyetçi ve muhafazakâr" değil tırnak içerisinde söylersek "İslamcı" idi.

Zihni şekillenmem, hızlı okuma hayatım ve şiirle meşguliyetim beni babamın tekkesinden çok, başını Mehmet Sait Çekmegil üstadın çektiği Malatya mektebine yöneltiyordu. Öyle ki bir ömür babamla aramızda bu anlamdaki anlaşmazlık sürecekti. Babamla tartışmalarımız yanında mektepteki öğretiyi de ciddi biçimde kavgalı ve muarız bir ruha sahiptim. Mektebe adeta mecburen, kerhen gidiyor, artan bütün zamanlarımda Malatya mektebi sohbetleri yanında başta *Büyük Doğu* ve *Yeni İstiklâl* olmak üzere, sonraları da *Diriliş* mecmuasıyla beraber kendimce ciddi bulduğum kitapları yutarcasına okuyordum. Bu yerli damarın yanında Çekmegil'in eserleri ve yönlendirmeyle Türkiye'de ilk defa eserleri yayımlanmaya başlayan Seyyid Kutub, Mevdudi ve Muhammed

Hamidullah'ı tanımış ve öğrenmiştim. Neredeyse bütün İslami literatür ve Batı klasiklerini çok fazla derinliğine inmeden, işin özünü kavrayamadan da olsa aceleci bir tüketiciydim. Şiir ise asli meşguliyetim idi.

Ben de başlangıçta şiire, giderek de edebiyata alakanın Harputlu kimliğimden kaynaklandığını düşünüyorum. Harput folklor ve musikisi bebek yaşlarımdan itibaren kulaklarımda nihayet hayalhanemde kendisine mümtaz bir mevki bulmuştu. Anne tarafımdan bütün akrabalarımın güzel sesleriyle Harput türküleri okuduklarını hatırlarım. Ortaokul sıralarında şiire olan merakım sesli şiir okumalara, oradan da derslerde hocalarım tarafından resmî okutulmalara dönüştü. Münazaraların vazgeçilmeziydim. Diksiyonum kendiliğinden en azından taşra şehirlerindeki öteki arkadaşlarıma göre herhâlde biraz daha İstanbul lehçesine yakın duruyordu. Malatya'daki İslami kültür muhiti, Çekmegil merkezli sayılırdı. Onlar mektepteki münazaralarda göze batan birisi olarak beni yine bir münazara esnasında bulup tanışmak istemişlerdi. Onların arasına katılınca daha o yaşlarda Necip Fazıl gibi bir şahsı yüz yüze tanıma fırsatı bulmuştum. Düşünce ve sanat hayatına dair özlem ve özentilerim beklemediğim bir şekilde en üst seviyede tatmine ulaşmıştı. Artık rüyalarım, hayallerim, hülyalarım kendisini meşhur bir yazar olmuş gören egomu okşuyordu.

Bu kadar teferruatı şu sebeple veriyorum, o yaşlarda bütün hevesim bir gün Babıali'ye varmak, oradaki mecmua, gazete ve yayınevlerine yakın

* Şair

zetesindeki köşesinde hakkımda, “derya dil ozan” başlıklı birkaç köşe yazısını hatırlıyorum.

Artık İstanbul’da Hukuk Fakültesi talebesiyim. Benden bir yıl önce Malatya’dan İstanbul Hukuk Fakültesi’ne gelmiş arkadaşlarım yine kendileri de okuryazar olan Ebubekir Eroğlu ve Ahmet Yücel ile buluşarak soluğu MTTB’de almıştık. Bu talebe derneğinin yeri Cağaloğlu Yokuşu’nun tam üzerinde idi. Aradığımı bulmuştum. Cağaloğlu Yokuşu’ndan kıvrılarak Nuruosmaniye Caddesi’ne döndüğünüzde, sağ köşede Abdullah’ın kulübesi vardı. Abdullah hem gazete bayiliği yapıyor hem de yeni çıkan kitapları sergiliyordu. Nuruosmaniye Caddesi’ne girdiğinizde hemen soldaki Atasaray Hanı’nın beşinci katında ise Sezai Karakoç’un *Diriliş* yazıhanesi ile büronun tam karşısında onun mektep arkadaşı şair Cemal Süreya’nın *Papirüs* mecmuası yazıhanesi bulunuyordu.

Bitmedi, Nuruosmaniye Caddesi’ni soldan kesen sokağın adı Türbedar Sokağı’dır. Sokağın Sultanahmet’e çıkan ucunda Sultan İkinci Abdülhamid’in türbesi bulunmaktaydı. Muhtemelen bu türbeden ötürü sokak böyle isimlendirilmişti. Türbedar Sokağı’na girdiğinizde ise üç beş yapı sonrasında Aydınlar Han sizi karşılıyordu. Onun en üst katında ise merhum Nihat Armağan Ağabey’e ait Fikir Yayınları ile merhum İsmail Kazdal Ağabeyimizin İhya Yayınları yer almaktaydı.

Yine bitmedi, Nuruosmaniye Caddesi’ni boydan boya kat ederek Nuruosmaniye Camii bahçesine giriyordunuz. Bahçedeki bir servi ağacının altında gözleri görmeyen bir kadın kuşlara yem satıyordu. Çoğu kez önünden âdeta onu görmeden geçip giden kalabalık arasından ben o kadına başka türlü bakmayı biliyordum, her ne kadar yem satın alıp kuşlara atamasam da. Çünkü cami bahçesinden çıkıp hemen Kapalıçarşı’ya girdiğinizde çarşının içerisinde şair Edip Cansever ile bir Musevi’nin işlettiği bir antikacı dükkânı vardı. Yani bu güzergâh, Edip Cansever’in de tıpkı her gün benim gibi geçip gittiği bir yoldu. Ben günün birinde Nâzım Hikmet’in üvey oğlu Memet Fuat’ın çıkardığı *Yeni Dergi*’de bir şiir okumuştum; Edip Cansever’e ait. Memet Fuat’ın dergi yazıhanesi de yine Cağaloğlu Yokuşu üzerinde İstanbul Valiliği’nin tam karşısındaki Vilayet Han’da idi. Her neyse, sözünü ettiğim şiirin adı “Şaşıyorum Gözyaşına” şeklinde idi. Hatırimda kalan mısraları işte cami avlusunda kuşlara yem satan bu kadınla alakalı değil miydi? Şöyle: “Nuruosmaniye Camii avlusunda kör bir kadın/ kuşlara yem satıyor, ağlıyordu/ sonradan hatırıma geldi/ kör bir kadın nasıl ağlar diye.” O kadını bu şiir münasebetiyle tanıdım.

Kör bir kadın nasıl ağlar acaba, işte benim içimi yakan Cağaloğlu hatıralarından en küçük bir anekdot.

İlk gençlik yıllarımızda Malatya’daki İslami kültür muhiti, Mehmet Sait Çekmegil merkezli sayılırdı.

Altmışlı yılların başında *Büyük Doğu* yeniden yayınlanmaya başlandı. Haftalık periyotlarla çıkıyordu. Malatya'ya posta katarlarıyla gönderiliyordu.

Fakülteye kaydımı yaptırdıktan sonra, devam mecburiyeti olmadığından artık İstanbullu ama yoksul bir talebe sıfatıyla kendime çizdiğim bütün yolların kesiştiği nokta, Babıali yani Cağaloğlu Yokuşu'ndan geçmek zorundaydı. Topkapı Suriçi'nde, Cerrahpaşa'da, Samatya'da, Nişantaşı'nda, Kadıköy Moda ve Üsküdar Uncular'da ikametlerim oldu. Ancak neredeyse istisnaları saymazsak her gün mutlaka Babıali'ye uğramaktaydım. MTTB'de zaten Kitap Kulübü ve Basın Yayın'da görevlerim olmuştu. Yoksulluk sebebiyle günde iki öğün yemek yiyordum. Birisi sabahları ikametimde basit bir kahvaltıydı. İkincisi ise üniversite içerisinde o zamanki adı Turan Emeksiz olan lokantada yediğim öğlen sonu yemeği idi. Buradaki yemek hatırladığım kadarıyla iki lira civarında, son derece ucuz ancak bir o kadar da bol ve lezzetliydi.

Dokuz yıllık fakülte hayatım boyunca hemen hiçbir derse devam etmedim ancak okula da neredeyse her gün yemek için geliyordum. İstanbul'daki gündüz hayatımı şöyle özetlemem mümkün: Evden çıkış, Cağaloğlu Yokuşu'nda MTTB'ye uğrayış. Arada bir buradan önce yine aynı cadde üzerindeki Memet Fuat'a ait *Yeni Dergi*'ye uğrama. Ardından ya Sezai Karakoç'un *Diriliş* yazıhanesine yahut Türbedar Han'da Nihat Armağan ile İsmail Kazdal'a ait iki yayınevine selam. Sonra yola devam, kuşlara yem satan kadının önünden geçerek Kapalıçarşı'ya çıkışta hemen Sahafklar Çarşısı'na giriş. Orada yeni yayınları koklama, çok zaruri ise kimi kitapları daha önceden biriktirilmiş küçük bütçeden temin ediş. Son durak Turan Emeksiz lokantası. Çıkış ise yine aynı yolu izleye-

rek Sahafklar Çarşısı, Kapalıçarşı, Nuruosmaniye Camii, vaktise orada namaz ve kuşlara yem satan kadının önünden Nuruosmaniye Caddesi, Fikir ve İhya yayınları, *Diriliş* yazıhanesi, MTTB...

Cepte para kalmışsa evden önce Beyoğlu Dünya yahut Fitaş sinemalarında, yönetmenliğini Kayseri'den Amerika'ya göç etmiş bir Ermeni ailesinin çocuğu olan Elia Kazan'ın yaptığı, Kirk Douglas'ın başrolünde oynadığı *Kader Değişmez* adlı filmi izleme. Filmin müziği bizim bildiğimiz şu çifttelli var ya işte odur. Şaşırmas da ne yaparsınız gözyaşına?

Arkadaşlar arasında edebiyat meraklıları ile Necip Fazıl üstadın Erenköy'ündeki evinde galiba çarşamba günleri edebiyat sohbetlerine katılıyoruz. Üstat sıklıkla MTTB binasına geliyor. Gençlerle sohbet ediyor. Ancak *Büyük Doğu* mecmuası sıklıkla yayımlanmadığı gibi altmışlı yıllarda olduğu kadar bir alaka da görüyor sayılmaz. Herhangi bir sosyal etkinlikte asla görünmese de okuryazar gençlerin gözü daha ziyade *Diriliş* ve Sezai Karakoç üzerindedir. Herkese yüz vermeden, fazla konuşmayan, muhafazakâr çevreyi isabetli biçimde tenkide tâbi tutan Karakoç'un belki müdavim sayısı az ama okuyucuları giderek çoğalıyordu.

İstanbul'da Necip Fazıl'ın evine ilk girişim Mehmet Sait Çekmeçil üstatla beraber gerçekleşmişti. Malumdur, kendisi Büyük Doğu Derneği'nin kurucu azaları arasında idi. Necip Fazıl'ın kostümlerini de dikiyordu. O tarihlerde arkadaşlıkları arasından su sızılmıyordu. Çekmeçil tüccar, terzi olduğundan İstanbul'a kumaş almaya gelmişti. Buluştuk, işlerini bitirince Sezai Karakoç'u ziyaret ettik. Sonra birlikte Sebil Yayınları'na Kadir Mısıroğlu'nun yanına uğradık. Abdurrahim Zapsu'nun *İslam Tarihi* adlı eserinin yeni baskısını Sebil Yayınları yapmıştı. Ancak bu eserin ilk baskısında Abdurrahim Zapsu, Çekmeçil'in isminden ve eserlerinden övgüyle bahsediyormuş. Sebil Yayınları'nun yeni baskısında ise kitaptaki bu bölüm çıkartılmış.

Allah bütün geçmişlerimizin taksiratını bağışlasın diye dua ederek gelelim Necip Fazıl'ın evine Çekmeçil ile beraber yaptığımız ziyarete. Çekmeçil'i "sevgilim" diye kucakladı Üstat. Besbelli Çekmeçil, Üstad'ın ailesiyle de tanışlıyordu. Bir ara Çekmeçil sözü başörtüsüne getirdi. Necip Fazıl'a ailesiyle ilgili ne noktada olduklarını sormaya başladı. Üstat ezilip büzülürken bir kapının arkasından kendisini göstermeyen Neslihan Hanımefendi seslendi, "Sait, Sait bizimkini yine kışkırtıyorsun!" diyerek müdahale etti. Konu da kapanmıştı.

Altmışlı yılların ortalarından itibaren Sultanahmet civarında Beyazıt'a çıkarken bir han içerisinde bir ara Nurettin Topçu'nun *Hareket* mecmuası bürosu vardı. Aynı cadde üzerindeki Şehir

Kıraathanesi'nde zaman zaman pencere önünde yalnız başına oturan Orhan Kemal'i hatırlarım. İhsan Babalı'nın Çağaloğlu Yayınevi ve *İslam Düşüncesi* mecmuasının yazıhanesi de Divanyolu Caddesi (Ordu Caddesi) üzerindeydi. Piyer Loti'nin ikamet ettiği ev ve oteli geçince Çemberlitaş'a ulaşıldı. Bu arada Sirkeci'den Çağaloğlu Yokuşu'na tırmanılan ilk adımlarda Sezai Karakoç'un kendi yayınları dışında yayınlanmış tek şiir kitabı olan *Sesler*'in çıktığı, sahibi İsmail Dayı olan Yağmur Yayınları, ismi daha eski ve köklü olan İnkılâp-Aka Yayınları ile Remzi Kitabevi dururdu. Markalarını mektep kitaplarından beri bildiğimiz için dikkatimizi çekmedi. Sonraki yıllarda Dergâh Yayınları da bu muhitte büyük bir mekân tutmuştu. Sevgili Mustafa Kutlu ile buluşmalarımız olurdu burada.

Hürriyet, *Milliyet*, *Tercüman*, *Cumhuriyet*, *Akşam* ve daha sonraları *Bugün*, *Bizim Anadolu* ve *Babıalide Sabah* gibi gazetelerin, ayrıca birçok mecmua ve yayınevinin adresi hep Çağaloğlu idi. Bu sebeple her gün bu civarlarda bir şair ve yazara rastlamak mümkündü. Bizim gibi Anadolu'dan gelen ve okumayı yazmayı seven gençler bakımından bu semt hayallerimizin gerçekleştiği yerd. Bizler de günün birinde burada rastladığımız meşhur şair ve yazarlar gibi bilinecek tanınacak mıydık? Onlara yöneltilen alaka gibisi bizlere de gösterilecek miydi; hevesimiz burada toplanmaktaydı. Bu sebeple Çağaloğlu Yokuşu yahut Babıali benim neslim açısından böylesi bir değerler merkezidi. Radyo, kitap, gazete ve mecmuadan başka bir iletişim aracının bulunmadığı, bulunanların ise bütün memlekete kolaylıkla ulaştırılmadığı o kesat yıllarda bu araçların bulunduğu mekânların da elbet bir cazibesi vardı.

Babıali'nin medyatik cazibesi haricinde Çağaloğlu civarında faaliyet gösteren günlük gazeteler arasındaki *Hürriyet* başta olmak üzere *Milliyet* ve *Akşam* gazetelerinin memleketin siyasi ve sosyal hayatı üzerinde hükümetlerden daha ziyade bir baskı gücü vardı. *Hürriyet* o tarihlerde basın yayın hayatının amiral gemisi diye anılıyordu. Gücünü nereden, kimden aldığı bu o tarihlerde pek dile

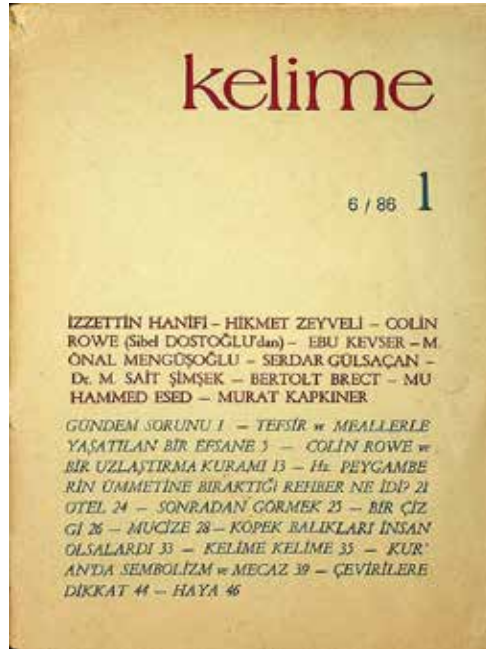
getirilemeye de yabancı kaynaklı olduğu belliydi. Türkiye'de yabancı denilince hatıra evvela Amerika CIA ve İsrail MOSSAD gelmekteydi. *Hürriyet* âdeta yabancıların ajansı gibi yayın yapıyordu. Bildiğimiz, öğrendiğimiz bir şey daha vardı ki Türk Millî İstihbarat Şubesi sanki CIA'nın bir dairesi konumundaydı.

Bütün bu çevreler, memlekette halkların kutsal saydığı her ne varsa yahut millî denilebilecek hangi değer söz konusu ise onlara karşı düşmanca tavır içerisindeydiler. Yeni nesillerin hafızasını yenilemek bakımından kendi adıma şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki o tarihlerde *Hürriyet* gazetesinin önünden besmele çekmeden geçemedik neredeyse. Âdeta bir politbüro kadar korkutucu gelirdi bize. Çünkü milliyetçi muhafazakâr kesimde kapitalistlerden çok komünistlere dair bir korku ve mücadele öne çıkartılmaktaydı. Politbüro'nun ise SSCB'de ne ölçüde otoriter olduğu konuşulmaktaydı.

Din, tarih, ahlak gibi halkın doğulu ve yerli hassasiyet damarlarına *Hürriyet* gibi gazeteler âdeta Batılı (batıl da denilebilir) zehirler zerk etmekte pek mahirdiler. Çağaloğlu Yokuşu'dan düze çıkarırken sağ tarafta kocaman *Hürriyet* gazetesi binası vardı. Yanında ise tipik bir Osmanlı mimarisi taşıyan Mahmut Nedim Paşa Türbesi bulunuyordu. Türbenin yanı başına kim bilir hangi usulsüzlüklerle gazete binası inşa edilmiş ve vakıf olan bölgeye bu

soğuk, beton ve Batılı karakterdeki yapı ecnebi bir ruh katmıştı.

Bununla yetinilmedi, yetmişli yılların başında bu defa türbenin öteki tarafına yeni ve kocaman bir yapı daha dikilmeye başlandı. Sorup soruşturduğunuzda karşınıza yine *Hürriyet* ile alakalı bir müessese çıkıyordu: İstanbul Reklam. İstanbul Reklam'ın bu binası cam, demir ve betondan ibaret modern mimarisiyle zaten bir tarafı kapatılmış mezkûr türbenin diğer yanını da tamamıyla kapatarak âdeta onu ortadan kaldırmış, gözlerden iraga atmıştı. Bir zamanlar İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nde çalışmış birisi sıfatıyla biliyorum ki bu yapı da tamamen imara ve usule aykırı olarak sırf *Hürriyet*'in baskıcı gücünün korkusuyla oraya dikilmişti.

Kelime Dergisi Yayınları adıyla kurulan bizim yayınevimiz ise herhangi bir dergi nüshası yayınlayamadan, sadece *Gavur Kayıncılar* adlı eserle beraber tarihe gömülmüştü.

Reklam deyince o tarihlerde birçoğumuzun elinden düşürmediği bir kitabı da hatırlatmakta fayda vardır. Fransız reklamcı Jacques Seque-la'nın *Sakin Anneme Reklamcı Olduğumu Söylemeyin O Beni Bir Genelevde Piyanist Sanıyor* adlı eseridir. Vaktiyle Türkiye'de bulunmuş hatta Türkçe de bilen bu kişi aynı zamanda doksanlı yıllarda Anavatan Partisi ve Mesut Yılmaz adına da reklam kampanyaları düzenlemişti. Bu hatıranın benim açımdan şöyle bir ehemmiyeti vardır. Türkiye muhafazakârları Komünizmle Mücadele Derneği'nde faaliyet gösterirken benim gönlüm ve bedenim o tarihlerde Dolmabahçe Limanı'na demirlemiş bulunan Amerikan 6. Filosu'na "Yankee go home" diyen sosyalist gençlerin arasındaydı. Reklam ile Amerika'yı, yanına da *Hürriyet* gazetesinin tahrifatını katıyor ve bu çevrenin İslam âlemine komünistlerden çok daha zararlı olduğunu düşünüyordum. Hâlâ da kanaatim pek değişmemiştir.

Babali'nin Anadolu'daki karşılığını özellikle de memleketin inanan ve yerli nüfusu bakımından anlatacak ve öğretecek bir hatıramı önemsiyorum. Altmışlı yılların başında *Büyük Doğu* yeniden yayınlanmaya başlamıştı. Haftalık periyotlarla çıkıyordu. Malatya'ya posta katarlarıyla gönderiliyordu. Çarşamba günleri yayınlanıyorsa Malatya'ya ancak cuma günü ulaşıyordu. Gazetelerin başbayisi olan kişi bizzat istasyona geliyor ve kargosunu orada teslim alıyordu. Malatya'nın heyecanlı okuyucuları mecmuanın şehre gelmesini beklemez, her cuma akşamüzeri gelen posta saatinde istasyona uğrar ve başbayiden *Büyük Doğu* mecmuasını satın alır, okumaya başlarlardı. Bir seferinde posta katarı akşam sekizde beklenirken sabaha karşı saat üçte ancak şehre varmıştı. İnsanlar o saate kadar posta katarının yahut *Büyük Doğu*'nun yolunu beklemiş ancak bundan sonra susuzluklarını giderebilmişlerdi. Bana bu fotoğraf, memleketin bugününden bakarak nereden nereye ulaştığımızı gösteren bir teleskop gibi görünmektedir.

Cahit Zarifoğlu kendi imkânlarıyla ilk şiir kitabı *İşaret Çocukları*'ni bastırılmış, bir kısmını dağıtmış, diğer kısmını ise Sirkeci'de kaldığı bodrum katındaki evine koymuştu.

Ankara'da bir İlahiyat Fakültesi vardı. İstanbul ve öteki illerdeki muadilleri henüz Yüksek İslam Enstitüsü adını taşıyordu. Bir ara Çağaloğlu Yokuşu üzerinde tam MTTB binasının karşısındaki üst katta Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu *İslam Medeniyeti* adlı mecmuayı yeniden çıkaracak denildi. Eserleri yayınlananlara da telif ücreti ödenecekti. Heves ettik, ben ve rahmetli Cahit Zarifoğlu mecmuaya birer şiir gönderdik. Yanılmıyorsam yeni dönemin ilk sayısı idi. Bir müddet sonra bizi mecmuaya çağırdılar. İkimize de birer zarf uzattılar, ancak zarfları dışarı çıkınca açtığımızda içerisinde yüzer Türk lirası bulunduğunu görmüştük. İkimizin de hayatta temin ettiği ilk ve uzun bir süre daha tek kalacak olan telif hakkı bu idi. Ancak aynı mecmua yanılmıyorsam birkaç sayı sonra kapandı.

Mektebe devam etmediğim için bütün zamanlarımı Çağaloğlu civarında geçiriyordum. En fazla, sinema sevdasını bastırmak maksadıyla Beyoğlu'na çıkmak vardı. Bunun dışında akşamları Beyazıt'ta Marmara Lokali'nde kendilerine ayrılmış ön kısımdaki sohbet bölümünde bulunan nadiren Necip Fazıl, çokça Sezai Karakoç ve arkadaşlarının sohbetlerine katılır, yan masada oturarak neleri konuştuklarını işitmeye çalışırdık. Çay paralarımızı elbette Sezai Ağabey öderdi.

Marmara Lokali'nden önce yine bu bölgede mevcut Küllük namı mekâna biz kavuşmadık.

Ancak düşünce ve edebiyat dünyamızda Küllük sohbetlerinin de bir yeri olduğunu biliyorduk. Bizim zamanımızda ise Marmara Lokali sohbetleri vardı, ancak sohbet konuları edebiyattan ziyade siyasi idi. Sağ-sol kavgalarının kızıştığı, ideolojilerin çarpıştığı bir dönemden başkası da beklenemezdi zaten. Ancak biz hep Sezai Karakoç'un edebiyat üzerine konuşmasını da beklerdik. Beklentimizi ona ulaştırdığımızda memleket elden gidiyor, siz şiir, edebiyat diyorsunuz şeklinde uyarıları da olmuştur. O yıllarda Türkiye'nin geleceğine dair ciddi umutsuzluk sahibi olmuştuk hepimiz. Bir Marmara Lokali sohbet gecesinde, o tarihlerde

Ancak düşünce ve edebiyat dünyamızda Küllük sohbetlerinin de bir yeri olduğunu biliyorduk. Bizim zamanımızda ise Marmara Lokali sohbetleri vardı, ancak sohbet konuları edebiyattan ziyade siyasi idi. Sağ-sol kavgalarının kızıştığı, ideolojilerin çarpıştığı bir dönemden başkası da beklenemezdi zaten. Ancak biz hep Sezai Karakoç'un edebiyat üzerine konuşmasını da beklerdik. Beklentimizi ona ulaştırdığımızda memleket elden gidiyor, siz şiir, edebiyat diyorsunuz şeklinde uyarıları da olmuştur. O yıllarda Türkiye'nin geleceğine dair ciddi umutsuzluk sahibi olmuştuk hepimiz. Bir Marmara Lokali sohbet gecesinde, o tarihlerde

Çetin Altan'ın başyazarlığını yaptığı *Akşam* gazetesinin muhabirlerinden birisi, Sezai Karakoç'un bulunduğu masada, galiba Hz. Peygamber hakkında kötü sözler söylemiş. Bunun üzerine adamın ancak yarı beline kavuşan boyuyla Sezai Karakoç ayağa fırlatarak yakasına yapışmış ve adamı dışarıya fırlatmış. Hep anlatılırdı Karakoç'un bu yürekliliği.

Marmara Lokali'nin bulunduğu iş hanının komşusu olan iş hanı ise Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı adıyla anılmaktaydı. Aslında üst katlarında başka bürolar vardı ancak bodrum katını dolduran muhafazakâr çevre yayınevlerinden ötürü burası kitapçılarla bilinmekteydi. Halk tipi kitaplar yayınlayan yayınevlerinin daha fazla görünür olduğu bu mekânda Ertuğrul Düzdağ, Ali Arslan hocalarla beraber gençlerin uğrağı ve seviyeli eserler yayınlayan Pınar Yayınları da yer almaktaydı.

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın sahibi yanılmıyorsam eski başbakanlardan Mesut Yılmaz'ın babası idi. 1973 yılında bu çarşıda bizim de bir yayınevi büromuz oluşmuştu. Bu mekân bir müddet sonra daha ziyade tespil takke ile birlikte bu seviyede kitaplar satan muhafazakâr ve gelenekçi çevrelerle dolunca Pınar Yayınları buradan taşınmıştı. Yine yanılmıyorsam onların boşalttığı 33 numaralı büroyu bizim arkadaşlar kiralamıştı.

Arkadaşlarım Ahmet Şişman, Hayati Yazıcı, Aziz Torun ve Süleyman Akdemir bana bir iş sağlamak amacıyla küçük bir sermaye biriktirmişlerdi. Benim kitaplarımı yayınlamaya yarayacak olan Kelime Dergisi Yayınları'nı böylece kurmuştuk. Kurmuştuk diyorum bu resmî bir kuruluş değildi. Hukuk ve iktisat talebeleri olan bizler, hiçbir resmî girişimde bulunmaksızın bu dükkânı kiralamıştık. Sermayeyi arkadaşlarım sağlayacak, güya ben de eser ve çalışmalarımı ortaya koyacaktım. Nitekim 1973 yılında ilk eserim olan *Gâvur Kayırcılar* adlı hikâye kitabımı yayımladık. Cahit Koytak ve kardeşi Mehmet Koytak kitabın kapağına ve editörlüğüne ciddi emek verdiler. O yıl ben evlenmek üzere Malatya'ya gittim. Ortaklarımla beraber Cahit Koytak da düğününe gelmişlerdi. Böylece yayınevimiz bir müddet kimsesiz kalmıştı. Gerçi kitabım yayınlanmış, bir kısmı satışa çıkmıştı. Ben eşimi Malatya'da bırakarak döndüğümde işlerin kesat olduğu görünüyordu. Tek bir kitabı satarak ne kirayı ödeyebilir ne de ben geçinebilirdim. Artı sermaye ilavesi için de tamamı talebe olan arkadaşlarımdan hiçbirinin iktisadi gücü yoktu. Bütün birikimleri ortadaydı.

İlk birkaç ay zarfında bir şey oldu; yine ben Malatya'da iken mali polis bizim yayınevini basmış ve *Gâvur Kayırcılar* adlı kitabın geriye kalanlarına el koymuş. Kitap beş bin adet basılmıştı. En fazla bin adetini satmış olmalıyız. Geriye kalan dört bine yakın kitabı mali polis ne yaptı? O zamanlar

yine Cağaloğlu civarında bizim arkadaşlarımızdan Ali Kemal Temizer ve Ali Bulaç'ın içerisinde bulunduğu *Düşünce* dergisi ve yayınları vardı. Benim kitapları onların bürosuna yediemin olarak teslim etmişler. Maliyeye müracaat ederek resmî işlemler yapmadığımız için güya mali polis büromuzu basmıştı. Kurulalı en fazla üç dört ay olmuştu ki başımıza bu iş gelmişti. Aslına bakarsanız mali polisi bizden haberli kulan, kitapçılar çarşısındaki diğer yayınevleriydi diye düşünüyorum. Çünkü hikâye kitabı namıyla yayınlanmış olmasına rağmen muhtevası bidat ve hurafelerle, atalar kültüyle mücadeleyle ayrılmış bulunan eserime karşı oluşan kolektif olumsuz bir tavırları vardı, çarşıdaki öteki muhafazakâr esnafın.

Gâvur Kayırcılar kitabı yediemin olarak *Düşünce* dergisi ve yayınlarına teslim edilince onlar dört bine yakın kitabı ancak balkonlarına sığdıramışlardı. Üstüne de mavi bir naylon branda örtmüşlerdi. Bize yakın arkadaşlarımız olduğundan bazen brandanın altından kitap aşırılmışlığımız vardır. Ancak geriye kalanlar İstanbul'un ayazı ve yağmurunun altında eriyip gitmişti.

Benzer bir hadise Cahit Zarifoğlu'nun başına gelmişti. Kendi imkânlarıyla ilk şiir kitabı olan *İşaret Çocukları*'ni bastırılmış, bir kısmını dağıtmış, diğer kısmını ise Sirkeci'de kaldığı bodrum katındaki evine koymuştu. Bir kış havalar çok soğuyunca elinde kalan, satamadığı kendi kitaplarını sobada yakarak ısındığını anlatmışlardı.

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'na egemen olan zihniyeti anlamak bakımından yaşadığımız hadiselerden birisi şöyleydi: Hilal Yayınları Yusuf Kardavi imzalı bir ilmihal kitabı yayınlamıştı. Yazar, eserin önsözünde eserini tek bir fıkhi mezhebe değil, bilinen birçoğuna dayanarak hazırladığını söylüyordu. Kitabın genel dağıtımını üstlenen yayınevi ise Beyazsaray'da idi. Ben kitabı okuyup tavsiye ediyordum.

Az önce *Düşünce* dergisi ve yayınları demişken başka bir hatırayı da anmadan geçmemeliyim. Bizim camianın basın yayın hayatında yani Babiali'sinde isimsiz kahraman diyebileceğimiz, sonraki yıllarda küçük bir işletmede bir müddet kendisiyle ortaklık yaptığım Necati Aktülün ismini anmadan geçmek doğru olmaz. Malumdur ki kültür yayıncılığı hele de İslami muhtevalı ciddi yayınlar hiçbir zaman ticari getirisi olan bir müesseseye dönüşmemiştir. Bunda aralarında bulunduğumuz muhitin meseleye amatörce bakışıyla beraber Müslüman dünyasındaki düşünce kısırlığının da elbet büyük rolü vardı. Bu sebeple Necip Fazıl'dan beri İslami yayınlar hep yayın hayatı dışındaki Müslüman çevrelerin destekleriyle ayakta durmuştur. İşte bu destekçilerin başında küçücük işletmesinden ayırdıklarıyla Necati Aktülün unutulmamalıdır. *Düşünce* dergisi ve yayınları kuru-

lurken onun kattığı sermayenin büyük rolü olmuştur. Kaldı ki sonradan başkalarının eline geçen *Zaman* gazetesinin kuruluş aşamasında da onun sermaye katkısı vardı. Başlangıçta *Düşünce* dergisi ve yayınlarının başına Necati arkadaşım benim geçmemi istemişti. Ben ise asla partici tutum içerisinde olmama şartını ileri sürmüştüm. Necati ise her şeye rağmen partiye destek verilmesi taraftarıydı. Malumdur ki Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam Partisi aktif politikada boy göstermişti. *Düşünce* dergisi ve yayınları neticede yukarıda isimlerini andığım arkadaşlarımız tarafından faaliyete geçirildi ve iyi işler de yaptı o tarihlerde.

Kelime Dergisi Yayınları adıyla kurulan bizim yayınevimiz ise herhangi bir dergi nüshası yayınlamayadan, sadece *Gavur Kayırcılar* adlı eserle beraber tarihe gömülmüştü. Ancak benim Mengüşoğlu kimliğimi, İstanbul'da yani Babıali'de kimi çevrelere olumlu, çoğu çevreye de olumsuz biçimde tanıtan bu çabadır.

Hepimiz dünyamızın birer kiracısıyız evet ama Çağaloğlu Yokuşu yahut Babıali denildiğinde ben kendimi bu muhitin neredeyse bütün mıntıkalarında kısa süreli kiracılıklar yapmış birisi olarak görmekteyim. Her zaman göçer birisiydim. MTTB maceram kısa süreliydi. Fikri anlamda oradaki arkadaşlarımla tam bir uyum içerisinde bulunduğum söylenemez. Fikir ve İhya Yayınları'nın kimi eserlerini tashihle uğraştım ama yine kısa süreliydi. *Diriliş* mecmuasına, Sezai Karakoç üstadın yazıhanesine de yine kısa süreli de olsa uğradım. *Diriliş* mecmuası yayınlanınca bazen Sahaflar Çarşısı'nın avlusuna bir gazete sererek mecmuaları üzerine yığıp satmaya çalışmışlığımız vardır. İlk müşterimiz ise o tarihlerde tam adı Hüseyin Perviz Hatemi olan bizim fakültenin asistanlarından birisiydi. Ayrıca İstanbul'un belli muhitlerinde kırk sekiz noktaya bırakırdık satılsın diye. Yeni sayı çıktığında eskinin iade, yeninin ise satılmak üzere bırakılmasını biz yapardık. Beyoğlu İstiklal Caddesi üzerinde Madamın Kulübesi diye bir tek kişinin sığıdığı bir tekel bayisi vardı. Oraya da beş adet mecmua bırakırdık. Madam her seferinde hepsini satmış olurdu.

Necip Fazıl'ın evindeki edebiyat sohbetlerine de az da olsa katılmışlığım vardır. Kısa süreliğine İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nde Takip memurluğu bile yaptım. İstanbul hayatımdaki semt kiracılıklarımı sayacak olursam: Topkapı Sur İçi, Cerrahpaşa, Samatya, Nişantaşı, Kadıköy Moda, Kadıköy Feneryolu, Üsküdar Uncular, Karagömrük, Fatih, Şirinevler. Toplam on iki yıl içerisindeki kiracılıklarım buralarda geçmişti. Hayta birisi miydin yoksa tutunamayanlardan biri mi? Fiili anlamda tembel ama fikri anlamda Necip Fazıl'ın "Çile" şiirinde anlattığı entelektüel krize tutulmuş bir hâletiruhiye miydi bu, bilemiyorum.

Bütün mekânlarımın kavşak noktası, vakit bulduğum bütün zamanlarda, Türkiye'nin yahut İstanbul'un yani memleketimin düşünce ve sanat merkezi saydığım Çağaloğlu Yokuşu idi. Bir ara MTTB binasının tam karşısındaki bir iş hanının en üst katına yenilerde kurulmuş bulunan Yeniden Milli Mücadele Derneği'nin şubesi açılmıştı.

Necmettin Erbakan Milli Nizam Partisi'ni kurunca İstanbul'a Almanya'dan çok büyük, o zamanki ifadeyle *Hürriyet* gazetesindekinden de büyük bir matbaa getirip kurmuştu. Adı Milsan idi ve bir de *Millî Gazete* yayınlamaya başlamıştı parti taraftarı olan. En büyük matbaanın en büyük gazeteyi çıkartacağını sanmak yanıltıcı olurdu. Daha o zamandan belliydi ki bu alanda yetişmiş elamanı olmayanlar basın yayın yarışında başarı kazanamazlar. Nitekim öyle oldu. *Millî Gazete* bir yarışma açmıştı, yazı işleri müdürü Zübeyir Yetik idi. Yarışmaya ben de bir deneme ile katılmıştım. Benim yazıyı yarışma dışı saymışlardı. Gidip Zübeyir Bey'den yazımı istedim ve katılmama sebebini sordum. Bir cevap vermedi. Ancak benim sekiz on sayfalık yazının daha ilk sayfasındaki "örneğin" kelimesinin altı kırmızı kalemle çizilmişti. Mesele de anlaşılmıştı.

Hürriyet gazetesi tesislerinden daha modern ve gelişkin olan Milsan Matbaası elbet Milli Nizam Partisi'ne gönül veren "milliyetçi ve muhafazakâr" insanların sermayesiyle, çoğunluğu o zamanlar epeyce geliri olan Almancuların da katkısıyla kurulmuştu. *Millî Gazete*'de yıllarca sorumlu yazı işleri müdürlüğü yapan arkadaşım Osman Tunç, Babıali'nin en düşük ücretli gazetecisiydi. Bu işler böyle fedakâr insanlar tarafından, aslında her zaman "Allah rızası için, hizmet olarak" yapılmalıydı. Bu Allah rızası sanki yukarıdakilere hiç lazım değilmiş gibi algıyıorduk. Mesela *Cumhuriyet* gazetesinde benzer görev yapan kişi bizim Osman arkadaşımızdan en az on misli fazla ücret alıyordu. Bana dokunan başka bir husus da, ki hâlâ aynı sancı ile mustaribimdir, bu camianın gazete ve mecmuaları o gün yahut haftada biraz fazla reklam almışlarsa ilk çıkartacakları sayfa kültür-sanat sayfasıydı. Oradan fedakârlık yapımları, kültüre ve sanata verdikleri ehemmiyeti gösteriyordu.

Sezai Karakoç Necmettin Erbakan parti kurunca şöyle bir tenkit getirmişti: "Hakkârî'nin Şemdinli kasabasında Yurttaşlık Bilgisi öğretmeni olabilecek kapasitedeki birisi memleketi kurtarmaya nasıl talip olabilir?" Erbakan'ın *Millî Gazete*'nin her günkü manşetini bile Ankara'dan telefonla bizzat kendisinin attığını öğrenince hep şaşırılmışızdır. İlan geliriyle geçinen bazı gazetelerin ücretsiz bedava yazarları hep Müslüman kimlikli insanlardı. Bugün bile az satan ancak camianın sözcüsü görünümü veren kimi gazetelerin hâlâ bedava yazan hayli köşe yazarı mevcuttur. Te-

lif ücretinin bir alın teri hakkı olduğunu bilen, o kadar az sayıdadır ki. Babıali böylesi bir trajedinin de bizim çevre bakımından mekânı sayılabilir.

Cağaloğlu hatıraları arasında Kadir Mısıroğlu ile alakalı bir başka diyalogu önemsiyorum. Yine dil meselesi üzerinden sürmüştü. MTTB kitap kulübünü devraldığım zaman orada üniversite öğrencilerinin okuyacağı hemen hiçbir kitap mevcut değildi. Âdetâ tespih takke satıcılarının sattığı, cami bahçelerinde bulundurulmuş namaz sureleri, dua mecmuaları gibi kitaplar vardı. Ben ilk defa Sezai Karakoç üstadın kitaplarını koydum. Birçokları bundan rahatsız olmuşlardı. Kimileri Sezai Karakoç'u kullandığı bazı yeni kelimeler münasebetiyle Marksist filan sanıyormuş. Ayrıca öteki yayınevlerini dolaşarak kitap talebinde bulundum ve kitapları çeşitlendirme yoluna gittim. Bu arada Vilayet Han'da Sebül Yayınları'na, Kadir Mısıroğlu'na da uğrayarak "üyelerimiz" için kitap talebinde bulundum. Merhum Kadir Bey beni şiddetli bir dille azarladı ve "üyelerimiz" değil "azalarımız" demem gerektiğini hatırlatıp kovdu. Kitap da alamamıştık. Böyle kovulmalar da yaşamışım- dır Cağaloğlu'nda.

12 Mart Muhtırası verilmiş, sıkıyönetim ilan edilmişti. Bütün sivil toplum faaliyetleriyle beraber MTTB binası da kapatılmıştı. İstanbul sıkıyönetim komutanı Faik Türün Paşa idi. MTTB'nin dönem başkanı Ömer Öztürk ile düşündük; Mehmet Akif'in yüzüncü ölüm yılı dönümü yaklaşıyordu, onunla alakalı bir programa belki sıkıyönetim komutanlığı izin verir denildi. Neticede izin alındı. Taksim'de o zamanki Spor Sergi Sarayı'nda bir gece Mehmet Akif'i anacaktık. Konuşmacılar hatırladığım kadarıyla Mahir İz, Faruk Kadri Timurtaş, Ahmet Kabaklı, İsmail Kahraman ve gençlik temsilcisi olarak bendim. Benim konuşmam hayli tartışmalara yol açmıştı. Mesela Ahmet Kabaklı benim fikirlerime katılmayarak beni itham etti ancak mesela Mahir İz hoca kendisinin Akif'i bizzat tanıdığını ve benim konuşmamın isabetli olduğunu, kendisiyle irtibata geçersen bana burs verdirteceğini vaat etmişti. Dinleyiciler arasında bulunan Fethi Gemuhluoğlu ise beni tebrik etmiş "Sen ilk defa devlet fikrini ortaya koydun." diyerek taltif etmişti. Kabaklı'nın öğrencileri onun benim konuşmamdan rahatsız olduğunu öğrenince ellerine sopalar alarak çıkışta beni dövmeye hazırlanmışlar. Dinleyenler arasında bulunan arkadaşım Cahit Koytak hadiseyi öğrenince yanıma geldi, bu işleri boş vermem gerektiğini söyledi ve uyararak yan kapıdan kaçmamı sağladı. Oradaki dayaktan böyle kurtulmuşum. Suçum Mehmet Akif'in sahici Müslümanlığına dair kanaatimdi.

Gecenin başarısı bana yaramıştı. MTTB olarak bu sefer Konya Müftülük salonunda bir Akif konuşmasına davet edilmişim. Ancak Yüksek İslam Enstitüsü kimi arkadaşlar bana itiraz etmiş ve

Mehmet Akif'in Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh, Ferit Vecdi, Reşit Rıza gibi ıslahatçılarla sanki hiç alakası yokmuş yahut bu fikirlerinden ömrünün sonunda vazgeçmiş olduğuna dair iddialarda bulunmuşlardı. Bütün bunları Babıali'nin bana kazandırdıkları veya kaybettirdikleri sadesinde dile getiriyorum.

Sonradan rahmetli arkadaşımız Sedat Yeniğün'ün editörlüğünde İstanbul'daki Akif gecesinde yapılan konuşmaların derlendiği bir kitapçık yayınlama fikri doğdu. Başka hocaların konuşmalarına ulaşamadı ama ağırlığını benim konuşma metnimin oluşturduğu *Mehmed Akif Armağanı* adlı minik bir kitapçığı MTTB logosuyla yayınlamıştık.

O tarihlerde yeni kurulmuş bulunan Yeniden Milli Mücadele Derneği hakkında, bütün dernekler için yapılan suçlama yapılmaktaydı. Ama ben buna aldırmadan onların yaptığı yayınları da izliyordum. Haftalık mecmuaları çok önemli değil ama kitaplık çapta yapılan çalışmalar arasında özellikle *Gerçek* mecmuasındaki kimi yazılar iti-

12 Mart Muhtırası verilmiş, sıkıyönetim ilan edilmişti. Bütün sivil toplum faaliyetleriyle beraber MTTB binası da kapatılmıştı.

Merhum
İsmail Kazdal

kadî noktada MTTB'nin bakışından daha yakın geliyordu bana. Ama maalesef sonraki yıllarda o çizgi bu çevrenin içerisinde yok olup gitti.

Cağaloğlu Yokuşu'nun tam göbeğinde MTTB binasının arka kısmındaki Basın Yayın Kulübü odasında otururken başkanlık makamı önünde iki kişinin beni aradığını, benimle tanışmak istediklerini ulaştırdılar. Gittim. Cahit Koytak ve Şakir Kocabaş karşımdaydı. İki kişiyle de yüz yüze ilk kez görüşüyorduk. Cahit'in ismini *Diriliş* mecmuasındaki şiirlerinden biliyordum ama Şakir bana yabancıydı. Eskişehir'de Atasoy Müftüoğlu ve arkadaşlarının yayımladığı *Deneme* adlı mecmuada benim "Susan Adam" adlı şiirimi okumuşlar, beğenmişler ve beni burada bulacaklarını öğrenince de tanışmaya gelmişlerdi. Biri merhum bu iki arkadaşım bana Babıalı'nın kazandırdığı emsalsiz bir dostluk değeri olmuştur.

Artık üçümüz hemen her gün beraberdik. Çoğunlukla Sultanahmet Camii civarındaki çay evlerinde oturup sohbetler ediyor, İngilizce öğrenmeye çalışıyoruz. Şakir İngiltere'de kalmış olduğundan bizden çok iyi biliyor, bize yardımcı olmaya çalışıyor. Ne var ki bizler öyle disiplinli ders alabilecek birileri değiliz, dağınık bir hayat yaşamaktayız. Kimi zaman o tarihlerde Beyazıt semtinde Malatyalı eski bir külhanbeyinin açtığı Platin Bilardo adlı bir kahveyi, tıpkı Marmara Lokali gibi kullanarak orada ben merkezli sohbet halkaları kurmaya çabalıyoruz. Sultanahmet civarında ise o tarihlerde memleketimize turist olarak gelen, üstleri başlarındaki kir ve bakımsızlıktan ötürü "bitli turist" denilen genç insanlarla, yabancılarla tanışma hevesindeyiz. Dil öğrenme arzumuzun bir gerekçesi de buydu. Ancak onlardan dil öğrenemedik, başka dersler aldık. Mevcut hâlleriyle birileri alay ederken biz neredeyse bütün dünyayı otostopla dolaşan, son derece ekonomik yaşayan fakat her birinin elinde mutlaka dünya çapında değerli bir kitap bulunan bu gençleri özentiyle izlemekteydik. Otostopla dünyayı dolaşmak bir

yana memleket içerisinde bile bunu başarabilecek miydik ki? Nitekim arkadaşlarım Şakir ve Cahit otostopla bir yılbaşı günü Bursa Uludağ'a gitmeyi başarmışlardı. Ben tabansızlığım sebebiyle gide-memiştim.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı romanı yayınlanmıştı. Çıkar çıkmaz Babıalı'nın otorite-leri olan meşhur solcu eleştirmenler eseri topa tutmuşlardı. Oğuz Atay'ı küçük burjuva olarak suçluyorlardı. Çünkü o, sağ sol demeden bütün münasebetsizlikleri, bayağılıkları, sığılıkları, seviyesizlikleri, sonradan görmelikleri, basitlik ve amatörlükleri son derece ironik bir dille harika bir şekilde kaleme almıştı. Övünmek gibi olsun, belki de romanın memleketteki ilk okuyucuları arasında bizler vardık. Kitabı temin ettik; defalarca okuduk, tartıştık. Öyle ki Oğuz Atay daha sonra ne yazacaksa artık onun tiryakisi olacağımız aşikârdı. Oğuz Atay İstanbul Teknik Üniversitesi sıfatıyla elbette o çevrenin seçkinleri, solcuları tarafından bilinen tanınan birisiydi. Ama biz onu

Tübedar Sokağı'na girdiğinizde ise üç beş yapı sonrasında Aydınlar Han sizi karşılıyordu. Onun en üst katında ise merhum Nihat Armağan Ağabeye ait Fikir Yayınları ile merhum İsmail Kazdal Ağabeyimizin İhya Yayınları yer almaktaydı.

Tutunamayanlar'dan evvel bilmiyorduk elbette. Desem ki Oğuz Atay'ın büyük bir usta yazar ve kâşif olduğunu, daha ilk eseri *Tutunamayanlar* ile ilk tespit edenler Cahit, Şakir ve benden oluşan üç kişidir; Cahit'in buna itiraz edeceğini bile bile kanaatimdeki ısrarı sürdürürüm.

İskenderpaşa müdavimleri *İslam* adlı bir mecmua yayınlamaya başlamıştı. Öteden beri beşerî birtakım eserlerin üzerine İslam ismini koymayı münasip bulmamışımdır. Her neyse bu mecmua bir sayısında ayrı basım bir ek yayınlamış, dağıtmıştı. Merhum Mehmet Akif İnan Ağabey Esat Coşan hoca ile "Tasavvuf Üzerine" başlıklı uzun bir konuşma yapmış; ek o konuşmayı ihtiva ediyordu. Ben de yanılmıyorsam *Kriter* dergisinde bu konuşmanın hem soru hem de cevaplarını tenkit eden bir yazı döşenmişim. Bir gün Nihat Armağan'ın

| Nihat Armağan

Fikir Yayınları bürosuna vardığımda onun Urfa'dan mektep arkadaşı olan Mehmet Akif İnan'la karşılaştık. Kendisiyle daha ben lise talebesi iken Ankara'da o, Türk Ocağı müdürü idi; oradan tanışıyorduk. Türk Ocağı'nın yayınladığı *Türk Yurdu* mecmuasına bir iki şiir göndermiştim yayınlanmıştı. Ayrıca Türk Ocağı'ndaki haftalık sohbetlere de katılıyordum. Ben liseden belge alıp evden kovulunca sıklıkla Ankara'daki amcamlara giderdim; Ankara maceram da böyledir. O gün Mehmet Akif İnan beni görünce gözlerinin içi parlamıştı. "Gel bakalım Mengüşoğlu, bizi tefe koyup çalmışsın!" deyince mahcubiyetimi anlayıverin. Kanaatlerim değişmemişti ama onun yüce gönüllülüğü karşısında utanmış ve o vefat edene kadar dostu kalmaya karar vermişim.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, Osmanlı'nın sancılı bütün son dönemlerinde birçok ana fikir akımının doğup yayıldığı şu Babıali adlı Cağaloğlu Yokuşu'ndan nice münevver geçip gitmişti. Muallim Naci, Ziya Paşa, Namık Kemal, Süleyman Nazif, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Abdülhak Hamit, Mehmet Akif, Elmalılı Hamdi Yazır ve böyleleri. Cemalettin Afgani, Ferit Vecdi, İzzet Derveze, Piyer Loti'yi de sayabiliriz. Onların bastığı topraklara şimdi bizler basıyoruz. Burada fiziki anlamda ne bir inşaa faaliyeti, ne bir endüstri mamulü, ne ziraat, ticaret ve zanaat işi görülmektedir. Adını memleketin idare edildiği Topkapı Sarayı'ndan ötürü belki Babıali diye koymuşlardı ama buradan defakto olarak devlet de yönetilmiyordu. Ancak devleti ve milleti var kılacak ve geleceğe taşıyacak olan fikir ve sanat imalatı yapılmaktaydı. Bir vakitler, en ücra köşesinde, onun kısa süreli kiracılarından birisi olmaktan ötürü duyduğum hazzı asla unutmayacağım.

CAĞALOĞLU'NDA DOLAŞIRKEN

Dursun Gürlek*

Bende gazete, dergi ve kitap okuma alışkanlığı daha ilkokuldan itibaren başladı. Ortaokul ve lise yıllarında bu alışkanlık zevk hâline geldi. Bilindiği gibi yüz yıllardır şanlı Osmanlı Devleti'nin başkentliğini yapan İstanbul aynı zamanda tam bir ilim, kültür ve sanat merkezidir. Bu tarihî şehrin hemen her tarafında başta kütüphaneler olmak üzere birçok kültür mahfili bulunuyor. Ancak Babıali, daha doğru ifadesiyle Cağaloğlu en gözde bir sent olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca basın ve yayın dünyasının kalbi burada atıyor. Gazetelerin, dergilerin ve yayınevlerinin asıl mekânı da -keza- Babıali ve Cağaloğlu'dur.

Bin dokuz yüz yetmişli yılların başında İstanbul'a ilk geldiğim zaman bendeniz de kendimi tam Cağaloğlu'nun göbeğinde buldum. Yazılarını büyük bir zevkle okuduğum köşe yazarlarını yakından tanımak, gazete sahiplerini matbaalarında veya iş yerlerinde ziyaret etmek için özel bir gayret gösterdim. Mesela önce haftalık *Yeni İstiklâl*, sonra da günlük *Bugün* gazetesini çıkaran merhum ağabeyimiz Mehmet Şevket Eygi'yi ziyaret ettim. Çünkü daha Tokat İmam Hatip Okulu'nda okurken Şevket Bey'in çıkardığı bu iki yayın organını da dikkatle takip ediyordum. *Yeni İstiklâl* ciltleri, takım hâlinde, bugün de kütüphanemi süslemeye devam ediyor. Biraz da bu ilgiye güvenerek Şevket Bey'e gazetede çalışmak istediğimi söylediysem de -maalesef- kabul etmedi; sen hemen memleketine dön, otobüs biletini de ben alayım, dedi.

Bizim Anadolu ve Meş'ale

İstanbul aşkıyla yanıp tutuştuğum için -tabii ki- memleketime dönmedim, yine Cağaloğlu'nun caddelerinde döne döne dolaşmayı sürdürdüm.

Bir gün Şerefefendi Sokağı'ndan geçerken *Bizim Anadolu* gazetesinin levhası gözüme ilişti. Mademki adı *Bizim Anadolu*, ben de Anadolu'dan yeni geldiğime göre şu bizimkileri bir ziyaret edeyim diye içeriye daldım. Doğruca gazetenin sahibi Mehmet Emin Alpkan merhumun kapısını çaldım. Selam verip kendimi tanıttım. O vakur insan ilk önce ne yaptığımı, nerede kaldığımı sordu. Cevap vermekte zorlandığımı görünce hemen telefona sarıldı. Beyefendi, sana bir delikanlı gönderiyorum, otelinde kalacak, lokantanda da yemek yiyecek. Çocuğun istediği yemekleri vereceksin, dedi. Ve ben Unkapanı'na gidip merhumun tarif ettiği bu otelde epeyce kaldığım gibi yemek ihtiyacını da yine o zata ait lokantada giderdim. Her ikisine de -bu vesileyle- Allah'tan rahmet niyaz ediyorum. "Millî Bakkal" Mehmet Emin Alpkan'ın bana gösterdiği bu ilgi Cağaloğlu'na olan ülfetimi daha da kuvvetlendirdi.

Yine o yıllarda daha önceden kitaplarını okuduğum, yazılarını takip ettiğim Eşref Edip Fergan'ı da Cağaloğlu'nun merkezinde bulunan Yeşilay İş Hanı'nda, *Sebilürreşad* bürosunda ziyaret edip elini öptüm. Merhum, aziz dostu Akif hakkında kaleme aldığı iki ciltlik *Mehmed Akif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* isimli son derece önemli kitabını hediye etti.

Sirkeci'den İstanbul valilik binasına çıkarken caddenin sol tarafında bir yayınevi vardı. Toker Yayınevi adını taşıyan bu kitap yurdunun sahibi Yalçın Toker Bey'le de tanıştım. Bana hem yayınladığı Türk klasikleri serisinden epeyce kitap hediye etti hem de o yıllarda neşrettiği *Meş'ale* dergisine yazmamı istedi. Yazılarım beğenilmiş olmalı ki, Yalçın Bey, bazı meşhur yazarlarımızla röportaj yapmam için teşvikte bulundu. Ben de bu teklifi cana minnet bilerek Cemil Meriç, Münevver Ayaşlı, Vecdi Bürün gibi kalem erbabıyla yaptığım

* Yazar

Ekrem Kızıtaş ile
Sebil Yayınevi'nde
Sebil gazetesini
tetkik ederken...

bu mülakatları *Meş'ale*'de yayımladım. Allah uzun ömür versin, Yalçın Bey yayıncılığa bugün de devam ediyor. Unutmadan söyleyeyim, üstat Necip Fazıl'ın eserlerini ilk neşreden yayınevlerinden biri de işte bu Toker Yayınevi'dir. Toker Yayınevi'nden çıkan Necip Fazıl kitapları hâlen kütüphanemi süslemeye devam ediyor.

Müşterisini Azarlayan Kitapçı

Yine bir gün Sirkeci'den Cağaloğlu'na çıkarken caddenin sağındaki eski bir kitapçının önünde durdum. Toz toprak içindeki vitrini seyrederken Mithat Cemal Kuntay'ın Mehmet Akif adındaki kitabı dikkatimi çekti. Satın almak için içeri girince yaşlı ve acayip bir kadınla karşılaştım. Vitrindeki eseri işaret ederek bakabilir miyim dedim. Sert bir dille bakamazsın, cevabını verdi. Ama hanımefendi, almak istiyorum deyince söylene söylene kitabı vitrinden çıkarıp elime tutuşturdu. Daha sayfalarını çevirmeye yeni başlamıştım ki "Çabuk ol!" diye ihtar çekti. Biraz indirim yapabilir misiniz sorusunu yöneltince birden yüzü öfke küpüne dönüştü: "Bana bak, ne Mithat Cemal kaldı ne Mehmet Akif. İkisi de ölüp gitti. Yakında ben de beraber gideceğim. Alıyorsan al, almıyorsan çık git!"

diye bir güzel azarladı. Neticeyi mi merak ediyorsunuz? Bu azarı siyene çekerek Mehmet Akif kitabını aldım.

Müşterisine böyle nobran davranmaktan çekinmeyen bu madamın, bir zamanlar Babıali'nin en meşhur kitapçılarından olan Semih Lütfi'nin karısı

olduğunu daha sonra öğrendim. Evet, yıllar önce Suhulet Kitabevi'nde böyle garip, hatta çirkin bir manzarayla karşı karşıya geldim. Ne yazık ki o kadından suhulet (kolaylık) değil, suubet (zorluk) gördüm.

Yeni *İstiklâl* ciltleri,
takım hâlinde, bugün
de kütüphanemi
süslemeye devam
ediyor.

Adı geçen madam sadece bana değil, meğer diğer müşterilerine de aynı kabalığı gösteriyormuş. Merhum hocamız Prof. Orhan Okay da *Bir Başka İstanbul* isimli eserinde aynı kitabevinden söz ederken "Necip Fazıl'ın eserleriyle beraber bir dönemin kalbur üstü eserlerini de yayımlayan Semih Lütfi zarif bir kitap esnafıydı ama öldükten sonra tezgâhın başına geçen karısı, müşteriye âdeta azarlayan ve kaçıran suratsız bir kadındı." diyor.

Hattatlar Mektebi ve Hoca Tahsin Efendi

Cağaloğlu'nun tarihî binalarından biri de İran Konsolosluğu'nun yanı başında bulunuyor. Bir zamanlar, Medresetü'l-Hattatin yani hattatlar medresesi olarak hizmet veren bu bina aslında 1771-1773 yılları arasında Tersane Emini Yusuf Efendi tarafından sıbyan mektebi olarak inşa edildi. Meşhur astronomi bilgini Hoca Tahsin Efendi, adı geçen yapıyı "dârü'l-ilm" hâline getirip özel dersler vermeye başladı. Hocanın ölümünden sonra tekrar sıbyan mektebine dönüştürüldü. 1950'li yıllarda "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü" olarak kullanıldı. Son olarak da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet kitaplarının satış merkezi adıyla hizmet verdi. Millî Eğitim Bakanlığının çıkardığı hem değerli hem de ucuz birçok kitabı ben de buradan satın aldım.

Uğur Derman hocamızın *Medresetü'l-Hattâtın Yüz Yaşında* adıyla neşrettiği kıymetli eserden öğrendiğimize göre, adı geçen tarihî binanın sol tarafında bulunan küçük hazire de 1957 yılında ortadan kaldırıldı. Burada sıbyan mektebini inşa ettiren Tersane Emini Yusuf Ağa ve aile efradına ait kabirler bulunuyordu. Yakın zamanlara kadar hazireden kalma üç beş ağaç bu tarihî mekânı süslemeye devam ediyordu. Çirkin bir boya ile boyanan işte bu hattatlar mektebinin bitişiğindeki ağaçları da kesip zeminini betonla kapattılar, böylece tarihî özelliğini ve güzelliğini -kısmen bile olsa- tahrip etmiş oldular.

Fatma Sultan Camii

Caddenin tam karşısına geçip bir zamanlar burada bulunan bir binada *Mahfil* mecmuasını çıkaran Mevlevî şeyhi ve edebiyat tarihçisi merhum Tahir Olgun'a Fatiha okuduktan sonra sağa dönüp Vilayet'in önünden biraz ilerleyelim. Burada görülen Defterdarlık binasının yanı başında eskiden Fatma Sultan Camii ve Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi Dergâhı vardı. Cami de, dergâh da 1959-1960 yılları arasında "imar" adı verilen yıkım kavgasına kurban gitti. Ne zaman buradan geçsem, Lale Devri padişahu Üçüncü Ahmed'in kerimesi Fatma Sultan'a, Ahmed Ziyaeddin Hazretleriyle halifelerine Fatiha okuma ihtiyacı duyuyorum. Merhum Semavi Eyice, *Prof. Dr. Sabri Ülgener'e*

Armağan isimli kitapta yer alan hacimli makale-şiyle uzun uzun bilgi veriyor. Ayrıca mezar taşlarındaki ibretimiz şiirleri de nakletmek suretiyle Gümüşhanevi Dergâhı'nı ve burada görev yapan şeyh efendileri bize teker teker tanıtıyor.

Cağaloğlu'nun tam göbeğinde dolaşırken Babıali'den, diğer bir ifadeyle Sadrazam Konağı'ndan da -bir iki cümleyle de olsa- söz etmezsek bu yazı eksik kalır. Öyleyse bir adı da "Paşa Kapısı" olan ve günümüzde İstanbul Valiliği binası olarak görev yapan bu tarihî yapıyı kısaca tanıtmaya çalışalım. *Maziye Bir Bakıver* isimli kitabımda "Babıali'den Manzaralar" başlığıyla yer alan bir bölümü, konumuzla ilgili olduğu için aşağıya iktibas ediyorum:

Sadrazam Konağı veya Paşa Kapısı

İstanbul'un Fethi'ne kadar devlet işleri sarayda görülüyor, vezirler 'Divan' adı altındaki mecliste toplanıyorlardı. Tabii ki bu toplantılara devrin padişahı başkanlık ediyordu. Devlet adamları Topkapı Sarayı'ndaki Kubbealtı'nda bir araya geliyorlar, siyasi ve idari kararları da burada alıyorlardı. Fatih Sultan Mehmed de ilk zamanlarda bu toplantılara başkanlık yaptı. Fakat daha sonra garip bir gelişme oldu. Âdab, erkân bilmeyen bir adam bir gün hükümdarla sadrazamı birbirinden ayırmayıp acayip sözler söylemeye başlayınca Fatih'in canı sıkıldı ve Divan toplantılarına bizzat başkanlık etmekten vazgeçti, bakanlar kurulunu kafes arkasından izlemeye başladı. Daha sonra tahta çıkan padişahlar da bu kurala uydular, çok önemli gelişmeler dışında, Kubbealtı toplantılarını kafes arkasından takip ettiler.

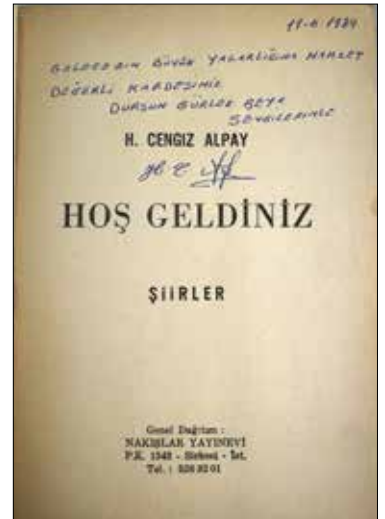
Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde sadrazamlar İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturuyorlardı. Buna paralel olarak Babıali binaları da muhtelif mekânlarda hizmet veriyordu. Mesela Kanuni Sultan Süleyman'ın ünlü sadrazamı İbrahim Paşa'nın konağı, o zamanki adı "Atmeydanı" olan Sultanahmet'de bulunuyordu. Diğer sadrazamların konakları da, tabii ki, çeşitli semtlerde aynı görevi yerine getiriyorlardı. Bu uygulamaya on yedinci yüz yılın başlarından itibaren son verildi. Bugünkü Vilayet Konağı, Babıali olarak sabit bir mekân kabul edildi. İlk zamanlar Babıali'nin haremlik ve selamlık bölümleri de vardı. Ayrıca burada atlar, koca koca mutfaklar, asker koğuşları da yer alıyordu. Üst katlar ise sadrazama ve ailesine tahsis edilmişti.

Babıali'de doğrudan doğruya sadrazama bağlı olan resmî daireler ve bunların idare amirleri de önemli bir yer tutuyordu. Kâhya Bey, Reisülküttab, Çavuşbaşı ve daha başka rütbe sahipleri Babıali'nin renkli simalarını teşkil ediyorlardı. Bugünkü Dışişleri Bakanlığı'nun görevini yapan reisülküttab, önemli konularda padişaha sunula-

cak takrirleri, telhisleri hazırlıyordu. Divan-ı Hümayun tercümanı, âmedi ve beylikçi gibi amirler reisülküttabın maiyetinde görev yapıyorlardı. Tercüman bey, Babıali'de önemli bir konumda bulunuyor; elçilerin bildirimlerini sadrazama veya reisülküttaba o arz ediyordu. Ayrıca yeni tayin edilen elçilerin, güven mektuplarını da -keza- tercüman bey sunuyordu. Kısacası tercüman bey, devletin dışişlerinde reisülküttaba büyük oranda yardımcı oluyordu.

Babıali'de görev yapan beylikçiler de kayıtları tutuyorlar, anlaşmaların asıllarını muhafaza ediyorlar; padişah fermanlarını, sadrazam buyruklarını düzenliyorlardı. Amedci bey ise, padişaha sunulacak maruzatın taslaklarını kaleme alıyordu. Önemli konuşmaların zabıtlarını tutmak da, amedcinin vazifeleri arasında yer alıyordu. Çavuşbaşının yaptığı işlere gelince, o da halk ile sadrazam arasındaki ilişkileri düzenliyor, dilekçeleri inceliyor, şikâyetleri dinliyor, suçluları mahkemeye sevk ediyordu. Ayrıca güvenliği sağlıyor, protokol işlerine çeki düzen veriyordu.

Babıali'de belli bir hiyerarşi ve sıkı bir disiplin söz konusuydu. Sadrazamlar muayyen günlerde yapılan divan toplantılarında başvuruları değerlendiriyorlar, halkın dertleriyle yakından ilgileniyorlardı. Babıali'de mesai erken bir saatte başlıyor; memurlar şafakla beraber iş başı yapıyorlar, güneşin batımına bir saat kala işi bırakıyorlardı. Başta kâhya bey olmak üzere yüksek rütbeli görevlilere sadrazam mutfağından yemek çıkıyordu. Ciddi bir mazeret olmadığı sürece Babıali'de memurlar vazifelerinin başından ayrılamıyorlardı.

İttihatçıların Babıali Baskını

Babıali Baskını'yla Babıali yangınları da yakın tarihimizin önemli olaylarından bazılarını teşkil ediyor. Babıali Baskını İttihat ve Terakki Fırkası tarafından gerçekleştirildi. Bu darbeden sonra Kâmil Paşa kabinesi düştü. Mahmud Şevket Paşa'nın sadrazamlığında yeni bir hükümet kuruldu. O günden itibaren bütün yetki İttihatçıların eline geçti. Şurası da bir gerçektir ki, devrin şartları ve birtakım olumsuz gelişmeler böyle bir darbeye âdeta zemin hazırladı. Şöyle ki: Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nda büyük bir hezimet yaşadı. Rumeli'nin büyük bir bölümü elden çıktı. Halk, kelimenin tam anlamıyla perişan oldu. Sefalet diz boyunu aştı. Kolera salgını her tarafı istila etti.

Cağaloğlu'ndaki Nakışlar Yayınevi'nin sahibi Merhum H. Cengiz Alpay'ın imzalı *Hoş Geldiniz* isimli kitabı.

Bulgar ordusu Çatalca'ya kadar dayandı. İstanbul caddeleri ve sokakları Rumeli göçmenleriyle doldu taşı. Salgın hastalıklar birbirini takip etti. Toplu ölüm vakaları görünmeye başladı.

İşte bütün bu olumsuzlukları fırsat bilen İttihat ve Terakki Fırkası'nın ileri gelenleri, meşhur hükümet darbesini gerçekleştirdiler. Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa gibi bildik isimler bu darbenin öncülüğünü yaptılar. 'Yaşasın Millet', 'Yaşasın İttihat Terakki' sloganlarıyla başlayan bu siyasi baskın esnasında devrin Harbiye Nazırı, Nazım Paşa, Yakup Cemil'in kurşunlarıyla öldürüldü. Darbecilikteki gelenek bu olayla da kendini gösterdi; Enver Paşa derhal Kâmil Paşa'nın yanına gitti, milletin kendisini istemediğini ve hemen istifa etmesi gerektiğini bildirdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na dayanan Kâmil Paşa da hiçbir direnç göstermeden istifa dilekçesini imzaladı.

Korkunç Yangınlar

Babialı yangınlarına gelince, devlet kapısına musallat olan bu korkunç felaketlerin sayısı altıyı, yediyi buluyor. Ama daha çok Alemdar Mustafa Paşa'nın büyük rol oynadığı 1808 Yangını ile 1911 Yangını ayrı bir önem taşıyor. Bir Ramazan gecesi yeniçeriler, Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı ayaklanıyorlar. Menhus planlarını gerçekleştirmek için kasten yangın çıkarıyorlar. Asiler geceleyin sessizce Soğukçeşme'deki tarihî kapının önüne geliyorlar. Burada bulunan kethüda odasını, direklerinin arkasına kuru otlar yerleştirerek tutuşturuyorlar. Bu arada tabii ki silahlarını da ateşliyorlar. Yangını söndürmeye koşan görevlileri, pusuya yatan yeniçeriler birer birer öldürüyorlar. Yangın giderek bütün Babialı'yi sarıyor. Bir mahzene sığınan ve büyük dehşete kapılan Alemdar Mustafa Paşa, korkunç bir karar alıyor, orada bulunan barut fıçısını ateşliyor. Böylece hem kendisi intihar ediyor hem de birçok yeniçeriyi havaya uçuruyor. Yeni Babialı inşasına 1810'da başlanıyor.

1911'de çıkan yangın ise, Babialı yangınlarının sonuncusunu teşkil ediyor. Bu faciada da Babialı'nin çeşitli daireleri -maalesef- kül oluyor. Özellikle Vakanüvis Dairesi'nin yanması büyük bir üzüntü meydana getiriyor. Devrin vak'anüvisi Abdurrahman Şeref Efendi konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

'Odada bir hayli evrak mevcuttu. Bâhusus Divan-ı Harb-i Örfî maiyetindeki komisyonda muayene edilen Yıldız evrakı meyanında (arasında) tarihe ait olmak üzere bir hayli vesaik (belgeler) sureti mahsusada (özel olarak) taraf-ı aciziye (bana) gönderilmişti. Tarih-i Lütfî'nin yayımlanan sekizinci cildine konulmak üzere devrin kibarlarına ait resimlerin birçoğu oradaydı. Daha önce matbaaya gönderilmiş sekiz parçasından başka diğerleri yanmıştır. Yangının Babialı Telgrafhanesi'nden çıktığı rivayet edilmektedir. İş bu yangın münasebetiyle

Tanin gazetesinin sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit, o gün Babialı yangınları hakkında benden tarihî bilgiler istediğinden "Hicri On Üçüncü Asırda Babialı Yangınları" başlığıyla *Tanin*'e gönderdiğim makale ertesi gün neşredilmiştir.

Şaheser Kitabe ve En Kısa Sokak

Söz Babialı'den açılmışken birkaç cümle daha söylemek istiyorum. Bu tarihî binanın giriş kapısının üstünde, hat sanatının şaheserlerinden iki kitabe bulunuyor. En üstte küçük bir dairenin içinde Arap harfleriyle "Türkiye Cumhuriyeti" yazısı görülüyor. Ne yazık ki, bugün o güzelim yazıları birkaç meraklının dışında hiç kimse okuyamıyor. İstanbul'un en kısa sokaklarından biri olan "İs Mürekkebi Sokağı" da Vilayet'in hemen yanı başında bulunuyor. Üç beş adımlık bu sokağın sonunda bir de su yerine hüznü damlaları akıtan musluğuyla gelip geçenlere "sizi vefasızlar" diye sesleniyor.

İs Mürekkebi Sokağı'nın bitişiğindeki koca bir iş hanı, tarihî bir özelliğe sahip değilse de yapının isminden dolayı önem arz ediyor. Bu isim, Ord. Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay'dır. 1950'li yıllarda hem İstanbul Belediye Başkanı hem de İstanbul Valisi olarak görev yapan Fahreddin Kerim Gökay Bey'in de - tabii ki - Babialı ve Cağaloğlu ile ilgili birçok hatırası bulunuyor. Ben de kendisini bu binada ziyaret etmiş ve uzunca bir röportaj yapmıştım.

Hürriyet Gazetesi ve Tashih Servisi

Yokuşu tırmanıp Cağaloğlu'nun orta yerine gelince caddenin sağında *Hürriyet* gazetesiyle karşılaşıyoruz. Babialı'yi terk eden gazeteler furyasına o da katılıp İkitelli'ye taşındı. *Hürriyet*'te benim 1985 ile 1990 yılları arasında tam beş yılım geçti. Müsaade ederseniz, Cağaloğlu'yla ilgili bu hatıra kırıntlarına küçük bir katkıda bulunmak içi onu da anlatayım.

Mizahi konulara özel bir ilgim olduğu için bu gazetede karikatürler yayımlayan Nehar Tüblek'in çizimlerini de takip ediyordum. Bir gün gazetenin önünden geçerken aklıma geldi; gidip kendisini ziyaret edeyim, tanışayım, dedim. Sağ olsun, beni kırk yıllık bir dost gibi karşıladı. Ben kahve tiryakisiyim, sana da söylüyorum dedi. Kahvelerimizi yudumlarken sohbete daldık. Bir ara, tahsilimi ve ne iş yaptığımı sordu. Edebiyat öğretmeniym, tayinim Kars'a çıktı ama İstanbul'dan ayrılmamak için gitmedim, cevabını verdim. Hemen yerinden fırladı. Kolumdan tutup tashih servisinin bulunduğu kata götürdü. Tashih servisinin şefine, bu delikanlı sizin serviste çalışacak, dedi. Şef, kadromuz dolu dediyse de Nehar Bey ısrar etti. Bu sefer şef, peki, Nehar Abi, arkadaş başlasın ama önce bir süre denemeye tabi tutalım, dedi. Nehar Bey,

sesini biraz daha yükselterek ne denemesi Rıza Bey, bu delikanlı edebiyat hocası, hemen başlatın ve kadrosunu yapın, talimatını verdi ve ben işte o gün *Hürriyet* gazetesinin tashih servisinde çalışmaya başladım.

Çetin Altan, o sırada *Hürriyet*'te köşe yazıyordu. Ertesi gün çıkacak yazısını tashih ederken bir kelimeye takıldım. Tereddüt ettiğim bu kelime “mecelleşmek” idi. Biraz Osmanlıcam vardı ama böyle bir kelimeyle ilk defa karşılaşılıyordum. Servisteki kıdemli arkadaşlara sorduysam da onlardan da tatmin edici bir cevap alamadım. Kendi kendime, acaba bu “mecelleşmek”, “cebelleşmek” olmasın sorusunu yönelttim. Neticede müsveddeyi alıp Çetin Altan'ın odasına çıktım. Yazınızda “mecelleşmek” diye bir kelime geçiyor, bu “cebelleşmek” olmasın, dedim. Kahkahayla güldükten sonra “Dikkatinize bravo. Aslında öyle bir kelime yok. Onu ben uydurdum. Biraz da “*Mecelle*”den yola çıktım.” dedikten sonra *Mecelle*'den, Ahmet Cevdet Paşa'dan uzun uzun söz etti. Böylece Çetin Altan'la da tanışmış oldum.

Nakışlar Yayınevi, Cağaloğlu Yayınevi Millî Türk Talebe Birliği

Sık sık uğradığım yayınevlerinden biri de *Hürriyet* gazetesinin bulunduğu caddenin üzerindeydi. Adı “Nakışlar Yayınevi” olan bu kitabevinin sahibi şair Hakkı Cengiz Alpay'dı. Nakışlar Yayınevi mekân itibarıyla küçüktü ama müdavimleri arasında hayli “büyük” adam vardı. Tabii ki bu zevatın ekseriyetini yazarlar ve şairler teşkil ediyordu. Tam bir İstanbul efendisi olan Cengiz Ağabey'in, burada yaptığı sohbetler, okuduğu şiirler, söylediği hicivler Nakışlar Yayınevi'ni tam bir cazibe merkezi hâline getiriyordu. Büyük tarihçimiz merhum Prof. Dr. Osman Turan'ın kitapları da burada çıkıyordu.

Yine bir gün, Cengiz Ağabey'le sohbet ederken söz döndü dolaştı, Halet Efendi'ye geldi. Sultan İkinci Mahmud'un gaddarlığıyla, zulmiyle ünlü bu müsteşarını idamla cezalandırması üzerine devrin şairlerinden birinin söylediği şu beyti okudum:

Ne kendi eyledi rahat ne halka verdi huzur
Yıkıldı gitti cihandan dayansın ehl-i kubur

Karşımda oturan ve her hâlinden beyefendi bir insan olduğu anlaşılan yaşlıca bir zat, gayet kibar bir üslupla küçük bir düzeltme yaptı. “Evladım, beyitte geçen “eyledi” kelimesinin doğrusu “etti” olacak. “Eyledi” diye okursak vezin bozulur dedi. O zat ayrıldıktan sonra Cengiz Ağabey'e kim olduğunu sordum. Edebiyat Profesörü Kaya Bilgegil, dedi. Adını duyduğum, giyabi bir muhabbet bes-

lediğim Prof. Dr. Kaya Bilgegil merhumu da işte böyle tanımış oldum.

Cağaloğlu'nda bir de “Cağaloğlu Yayınevi” vardı. Bu yayınevinin sahibi, M. İhsan Babalı, neşrettiği faydalı kitapların yanı sıra bir de bir dergi çıkarıyordu. *İslam Düşüncesi* adını taşıyan ve ilk sayısı Mart 1967'de yayımlanan bu dergi gerek kâğıdıyla, gerek mizanpajıyla ve gerekse zengin yazar kadrosuyla göz dolduruyordu. Nihat Sami Banarlı, Mahir İz, Ahmed Suphi Furat, Esat Coşan, Ahmed Davudoğlu, Muhammed Hamidullah, Kadircan Kafalı, Ali Ulvi Kurucu, Muhammed Tayyip Okiç, Veli Ertan, Selçuk Özçelik ve Sezai Karakoç gibi kalem erbabı zevkle okunan yazılarıyla *İslam Düşüncesi*'nin sayfalarını süslüyorlardı. Sekiz sayı çıkan bu üç aylık İslami fikir ve edebiyat mecmuası için tam bir kültür hazinesiydi dersek, bir gerçeği dile getirmiş oluruz.

Cağaloğlu'nda en çok devam ettiğim kuruluşlardan biri de Millî Türk Talebe Birliği idi. Burada geçirdiğim günleri, yaşadığım olayları, karşılaştığım önemli şahsiyetleri anlatmaya kalkışsam koca bir kitap yazmak gerekir. Sadece şu kadarını söyleyeyim ki, Millî Türk Talebe Birliği biz gençleri birliğe, beraberliğe davet eden, aynı zamanda tam teşekküllü bir eğitim kurumu özelliğine sahip olan ilim ve kültür merkeziydi. Üstat Necip Fazıl'ın burada verdiği konferansların heyecanı, aradan geçen bunca zamana rağmen bugün bile beni heyecanlandırıyor.

Özetle söylemek gerekirse Cağaloğlu; yayınevleriyle, gazeteleriyle, dergileriyle, renkli şahsiyetleriyle, tarihî binalarıyla İstanbul'un en gözde semtlerinden biriydi. Cağaloğlu'nun kendine mahsus bir hayatı, bir havası ve bir terbiyesi vardı. Bu terbiyeyi alanlar, “Mektep medrese bitirmediysek de Babalı terbiyesi aldık.” diye övünürlerdi. Son olarak şunu söylemek isterim ki Cağaloğlu'nu, yine bir kültür merkezi hâline getirmek için derhal harekete geçmek gerekiyor. Unutmayalım, hareketli şehirler aynı zamanda bereketli şehirlerdir.

1980'li yıllar...
Hürriyet
gazetesinin
tashih servisinde
çalışanlar bir
arada...

MEKÂNIN HAFIZASINA EDEBÎ BİR YOLCULUK: KÜLLÜK VE MARMARA KIRAATHANELERİ

Ebru Burcu Yılmaz*

Giriş: Edebiyat ve Mekânsal Bellek

Mekân da insan gibi zamana tutunarak geçmiş, hâl ve geleceğin buluşmasına aracılık ederken kolektif hafızanın oluşmasında önemli bir işlev üstlenir. Hafızanın kayıtlarının açığa vurulduğu alanlardan biri de mekân ve o mekânda yaşanmış hayatın ayrıntılarını, insanı merkeze alarak aksettiren edebiyattır. Dolayısıyla edebiyat, mekânın fizikî gerçekliğini tasvir yoluyla aktarırken insan ruhu ve hafızasıyla olan ilişkisini de ses, renk, koku gibi duyuşsal boyutlarıyla zenginleştirerek sunar.

Hafıza içinde hafıza olarak değerlendirilebilecek olan edebî eser, yazar ve okurun iç içe geçen hafızalarına çeşitli göstergeler üzerinden görünürlük kazandırır. Geçmiş zamanı bugüne eklemelerken aynı zamanda nesiller arasında da sürekliliği sağlayan edebiyat, ürünlerini estetize edilmiş bir dil işçiliği ile ortaya koyar. Dolayısıyla edebiyat, -algısal yönüyle de ön plana çıkardığı- mekânın biriktirdiği hikâyeleri hafıza, kimlik ve estetik gibi farklı bağlamlarda değerlendirme imkânı sunar. Edebiyatın hayat verdiği ya da hatırasını yaşattığı mekânlar, hafızayı metinleştirirken aynı zamanda kurmacanın etki gücünden yararlanarak mekâna ölümsüzlük kazandırabilirler. Zamana mukavemet edemeyen pek çok mekân, edebiyatın kelimelerle inşa ettiği hafızada yaşamaya devam

eder. Ancak mekânın varlığını anlamlı kılan husus, kimlik unsurları ve mekâna sinen hikâyeler eşliğinde idrak edilmesidir.

Kültürel hafızanın üretilmesi ve korunmasında işlevsel bir muhtevaya sahip olan edebiyat, mekân üzerinden sadece neyin nerede olduğunu hatırlatmakla kalmayıp aynı zamanda mekâna sinen geçmiş zaman hikâyelerini de bugünün sahnesine taşır. Edebiyatın mekânsal hafızayı temsilinde üstlendiği rollere bakıldığında anıları kültürel bir hâle ile çevreleyen ve aktaran gücüyle anlam kazandığı görülür. Bu roller, 1) bir anma aracı olarak edebiyat; 2) bir anma nesnesi olarak edebiyat ve 3) kültürel bellek üretimini gözlemlemek için bir ortam olarak edebiyat(tır).¹ Anma aracı ve anma nesnesi olarak edebiyat, farklı yüzyıllarda yaşayan farklı okurları ortak anılar etrafında buluşturarak kültürel sürekliliği sağlar ve mensuplarının aidiyet duygusunu güçlendirir. Bahsi geçen rol ve işlevler sadece tarihî romanlar ve otobiyografik anlatılar gibi doğrudan anılardan beslenen metinlerle sınırlı olmayıp onlarla birlikte edebiyatın nefesini taşıyan bütün metinler için söz konusudur. Hafızayı inşa ederken bir yandan da tahrif edilmiş

* Prof. Dr. İnönü Üniversitesi

1 Astrid Erl-Ann Rigney "Literature and The Production of Cultural Memory: Introduction", *European Journal of English Studies*, 2006, Volume 10, Issue 2, s. 112. (<https://doi.org/10.1080/13825570600753394>) Erişim Tarihi: 22.10.2019)

hafızayı sağaltan edebiyat, birlikte hatırlamanın şifasına ihtiyaç duyan toplumu ortak bir gök kubbe altında buluşturur.

Sosyal hayata dinamizm kazandıran karşılaşma ve toplanma mekânları gibi muhitlerden, kamuoyunun nabzını tutma ve devrin kültürel mahfillerini temsil etmeleri bakımından edebiyat sosyolojisi bağlamında yararlanılabilir. Bunlar arasında önemli bir yer teşkil eden kıraathaneler, Türk kültür ve düşünce hayatında derin izler bırakan yerlerdir. Şehirde yaşama kültürü konusunda da fikir veren kıraathane ve kahvehaneye dair pratikler, edebiyatçıların bizzat vakit geçirdikleri ya da ilham alarak metinlerinde kullandıkları yerlerle birlikte devrin sosyolojik portresini ortaya koyarlar. Zira kahvehane kültürü geleneksel köklere sahip olup Tanzimat öncesinden Cumhuriyet devrinin ortalarına kadar toplumda etkisi hissedilen bir dinamizme sahiptir. Salâh Birsnel, İstanbul'daki ilk kahvehanelerin

açılış tarihi olarak 1555 yılına işaret ederken, özellikle okuyazar kesimin ve keyiflerine düşkün bir kesim insanın müdavim olduğu bu mekânlarda kitap okuma, satranç ve tavla oynama gibi etkinliklerin yanı sıra sanat üzerine sohbetler yapıldığını anlatır:

1971 yılında yapılan bir sayıma göre sadece Beyoğlu'nda 1259 kahve vardır. İstanbul'un kahvesi en çok olan semti de burasıdır. Beyoğlu'nu 1133 kahve ile Eminönü ilçesi izler. Fatih'teki kahve sayısı ise 857'dir. Ondan sonra 417 kahve ile Kadıköy, 400 kahve ile Zeytinburnu, 383 kahve ile Eyüp gelir. Üsküdar'ın 277, Beşiktaş'ın 217, Beykoz'un ise 139 kahvesi vardır.²

Kimi zaman mahiyeti ve işlevi değişse de, kahvehane, farklı fikirleri bir çatı altında buluşturan, müdavimlerinin niteliği ölçüsünde gelenlerin istifade ettiği bir terbiye mekânı olarak uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Ancak bir bölümü imar politikalarına kurban giderken bir bölümü de zaman içinde değişen kahvehane algısı sebebiyle sadece vakit öldürmek için gidilen yerlere dönüşmüştür. Zamanın değerlendirilmesi için kahvehaneye giden insan, orada hem bir sosyal çevre edinip hem de bu çevrede düşünsel anlamda çoğalırken; modern zamanların kahvesi vakitle birlikte değerleri de öğüten bir tüketim mekânına dönüşmüştür. Edebiyatın araladığı hayal perdesinden geçmiş zamana bakarak kıraathane ve kahveha-

nelerin kültür hayatımızdaki etkinliğini görmek, mekân ve mekâna anlam kazandıran insan ilişkilerinin geçirdiği dönüşümü fark etmek açısından önemlidir. Bu noktada edebiyata yansıyan insan ve hayat manzaraları, kurmaca ve gerçek arasında bir köprü oluşturarak bugünün insanına, mekâna dair unuttuğu hikâyeyi hatırlatmaya yönelik bir çağrı olarak okunabilir.

Türk Romanından Mekânın Hafızasına Düşülen Sivil Dipnot: Kahvehaneler ve Kıraathaneler

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*'de İstanbul'u anlatırken şehrin herkes tarafından görülen dış manzarasının yanında kendisini sadece keşfetmeye talip olanlara gösteren bir iç manzarasının olduğuna dikkat çeker. Kaynağını sivil mimariden alan bu manzara, şehirde yaşama kültürünün ayrıntılarını yansıtan mütevazı mekânlar ve bu mekânlara has pratiklerle görünürlük kazanır.

Kahvehanelerin kahve tüketiminin dışında birer toplanma ve iletişim mekânı olduğu, kıraathanelerin de etimolojik olarak atıf yaptığı okuma fiilini merkeze aldığı dönemleri, modern ve post-moderni birlikte yaşamak zorunda kalan bir neslin anlaması ya da tahayyül etmesi pek kolay değildir. Zira toplumsal değişimler ve beraberinde yaşanan zihniyet dönüşümü insanlarla birlikte sosyal hayat pratiklerinin de değişmesine sebep olmuş ve kahve zevki de bu değişimden nasibini almıştır. Tanzimat'la hız kazanan bu değişim sürecinde zamanla işlevlerini kaybetmeler de kahvehanelerin toplumsal çeşitliliği ortak mekânlarda buluşturan bir kültür mahfili olarak etkisi uzun yıllar devam eder. Tanpınar, *Beş Şehir*'de Yeni Şark Kahvesi'ni anlattığı satırlarda bu kahve üzerinden mekâna ruhaniyet kazandıran kültürel havanın kaynağındaki çeşitliliğe dikkat çeker. Burada bilardo istakalarının gürültüsü, birbirine karışan tavla ve garson sesleri arasında gazete haberleri üzerine münakaşa edilir, şiir okunur veya cepheden ulaşılan havadisler hakkında konuşulur:

Kaç nesil ve kaç terbiye burada birleşirdi. Birkaç cephenin hâtrısını vücutlarında, hatta yüzlerinde taşıyan çoğu malûl ihtiyat zabıtları, ordudan yaralı ve sakat ayrılmış muvazzaf zabıtlar, henüz Anadolu'ya geçmemiş yüksek rütbeli askerler, yarı mutasavvıf, yarı pederaste, son derece kibar kimi santranç, kimi dama meraklısı ve hemen hepsi müflis birkaç Abdülhamid devri kazaskeri, kim bilir hangi devrin ikinci, üçüncü derecede, halim çehreli ve mütereddit ricâli, aşırı milliyetçi ve Ferid Paşa casusu burada, Baudelaire'in, Verlaine'in, Yahya Kemal'in, Haşim'in, Nedim ve Şeyh Galib'in hayranı genç Dergâhçılarla beraberdiler.³

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*'de İstanbul'u anlatırken şehrin herkes tarafından görülen dış manzarasının yanında kendisini sadece keşfetmeye talip olanlara gösteren bir iç manzarasının olduğuna dikkat çeker.

2 Salâh Birsnel, *Kahveler Kitabı-Salâh Bey Tarihi 1-*, Sel Yayınları, İstanbul, 2014, s. 35.

3 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 177.

İstanbul'daki yerli hayatı aksettiren ve kamuoyunun nabzını tutan kahvehaneler, yabancı seyyahlar için de canlı bir arşiv niteliğindedir. Nitekim onların kaleme aldığı metinlerde kahvehanelerin hususi bir yer teşkil etmesi, bu mekânların toplumsal hayat içindeki işlevselliğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Seyahatname ve hatıratların yanı sıra mekânın hikâyesini tüm canlılığıyla aktarabilen edebî eserler, şehrin kayıp zamanlarının izini sürerken kelimelerden muhayyileye açılan kapılarıyla okuru maziyle buluşturur; geçmiş zamanları da bugüne davet ederler.

Sosyolojik düşünme biçimi olarak roman okurluğu, mekânların sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini ve kimlik inşasındaki belirleyici rolünü bir inceleme konusu mahiyetinde dikkatlere sunar. Evin dışında kişiye sosyalleşme imkânı sunmasının yanı sıra fikirleri de buluşturan dış mekânlar, farklı yaş ve meslek gruplarından insanların ortak bir zeminde karşılaşmalarını sağlamaları bakımından da birer hafıza mekânı olarak kıymet taşır. Edebî eserlerde kimi zaman ismi verilen kimi zaman da kahramanın uğradığı bir kahvehane olarak bahsi geçen karşılaşma ve toplanma muhitleri, dönemin entelektüel simalarının nerelerde vakit geçirdiklerini göstermeleri bakımından dikkate değerdir. Örneğin Sabahattin Ali'nin 1940 yılında yayımlanan *İçimizdeki Şeytan* romanında Beyazıt'taki kahveler baş kişinin arkadaşlarıyla bulunduğu ve entelektüel sohbetlerin yanı sıra günlük siyasetin konuşulduğu mekânlar olarak sunulur. Bir köşesinde iki fen talebesinin ezber yaptığı, diğer köşesinde "sakallı bir softa"nın nargile içerek etrafı süzdüğü bu kahvehane gazeteciler, yazarlar ve akademisyenlerden oluşan müdavimleriyle; karşısındaki lokanta ve yakınındaki cami ile birlikte şehir hayatının en canlı manzaralarını sunan yerlerden biridir:

Mekteplerin tatil zamanı olduğu için bu kahveleri memleketin muhtelif yerlerinden İstanbul'a eğlenmeye gelen muallimler dolduruyordu. Öğleden sonra birer ikişer gelip burada diğer arkadaşlarıyla buluşan ve akşama kadar vakitlerini tavla oynamakla geçiren bu 'yazlık' müşteriler, gece nereye gideceklerine dair kararlar verdikten sonra gene geldikleri gibi grup grup kalkar ve Beyoğlu'nun ucuz birahanelerinin yolunu tutarlardı. Ortalık karardıktan sonra burada yalnız talebeler, bir de ders senesi esnasında tatil için para biriktirememiş olanlar kalırdı.⁴

Yolu Küllük'ten geçen yazarların, kaleme aldıkları anı veya otobiyografik tarzdaki eserlerde onların zihniyet dünyalarını şekillendiren bu özel mekândan sınırlı ölçüde de olsa bahsettikleri dikkati çeker. Bilhassa öğrencilik yılları Küllük

zamanına rastlayanlar için burası, gençliğin kimi zaman bohem kimi zaman da aksiyoner kimliğini aksettiren anıların sindiği özel bir mahfildir. Mina Urgan, *Bir Dinazorun Anıları*'nda, İstanbul Üniversitesi'nde 1935 ile 1939 yılları arasında geçen öğrencilik dönemini kendisi için büyük bir talih olarak nitelerken, Almanya ve Avusturya'dan ayrılmak zorunda kalan Yahudi ya da anti-Nazi profesörlerin üniversiteye ve çevresine yaptıkları önemli katkılardan bahseder. Bahsi geçen hocaların uğrak mekânları arasında üniversiteye yakın kahvehanelerden biri olan Küllük de yer alır. Urgan, anılarında Küllük'ten aynı zamanda Eminefendi Kahvesi olarak söz eder:

Tramvay caddesinden Beyazıt meydanına bakınca, havuzun sağında, Küllük kahvesi ve Eminefendi lokantası vardı. Paramız olunca lokantada otuz beş kuruşa, biri etli olmak üzere, iki tabak yemek yiyebilirdik. Ama çoğu zaman, açık hava kahvesinde oturup, çayla birlikte evlerimizden getirdiğimiz sandviçlerle karnımızı doyururduk. (...) Hava iyi olunca Küllük denilen Eminefendi kahvesi toplandı yerimizi.⁵

Kahvelerin edebiyatçılar için cazip bir mekân haline gelmesi, içinde barındırdığı çeşitliliğin yanı sıra gözleme elverişli bir ortam sunmasından kaynaklanır. Hatta bazı yazarlar için pek çok eserinin ilham kaynağı olacak kadar malzeme sunan kahveler, edebiyat tarihine yazarın ismiyle birlikte kazınırlar. Sözelimi Orhan Kemal'in Adana'daki kahvelerle olan münasebeti İstanbul'a geldikten sonra da devam eder. Orhan Kemal'le birlikte anılan İkbâl Kahvesi, Orhan Kemal ve arkadaşlarının âdeta ikinci bir ev olarak benimsedikleri mekândır. Onların isimlendirmeleriyle "Kahvetü'l-İkbâl" olarak anılan yer 1960'lı yılların sonlarına doğru kapanırken yerini Acemin Kahvesi ve Şehir Kırathanesi gibi yeni mekânlara bırakır. Bilhassa 1940 ve takip eden yıllarda kahvehaneler etrafında kümelenen entelektüel çevrelere bakıldığında her kuşağın ve ideolojik gruplaşmanın da kendisine ait bir kahvehane ekibi oluşturduğu ve bu ekibin bir muhit etrafında bir araya geldiği görülür. Bu açıdan bakıldığında kütüphane, sahaf- lar ve üniversite ile çevrelenmiş olan Küllük ile onun devamı mahiyetinde olan Marmara Kiraathanesi genellikle sağ, milliyetçi ve muhafazakâr olarak tabir edilen insanları ortak bir çatı altında buluşturur. Söz konusu düşünsel içerik mekânın edebiyatçı müdavimlerinin de aynı hassasiyetler etrafında bir araya gelmeleri sonucunu doğurur. Mekâna rengini veren hâkim temayüllere rağmen aykırı seslerin de duyulabileceği bir sivil ortam olan kahvehanelerin hikâyesi, mekânla birlikte insan ve toplumun da hikâyesidir. Mekânsal hâ-

4 Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 45.

5 Mina Urgan, *Bir Dinazorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 173.

fizayı canlı tutan bu hikâyeler dil ve edebiyat yoluyla toplumsal hafızanın taşınmasına aracılık edebilirler. Yazar, edebî metinde sadece anlamı bir arada tutmakla kalmaz aynı zamanda toplumun dağılan ve tahrip olan hafıza içeriği üzerinde de sağaltıcı etkiye sahip olabilir. Bu açıdan nostaljik birer anı mekânına dönüşen kıraathaneleri ve içeriği değişerek devam eden kahvehaneleri edebiyatın penceresinden görmek, şehrin hafızasına dair eksik parçaları estetik ve kimlik bağlamında tamamlama gayreti olarak okunabilir.

Diploma Vermeyen Sivil Akademi: Küllük ve Marmara Kıraathanesi

Neresi mekteptir? Bazen çocukluğun mukaddes hülyaları ile içine girilen sınıflı, muallimli, siyah tahtalı ve dershaneli çatı mektep olmuyor da, birkaç gencin bir kalp etrafında kendini arayan topluluğu mektep olabiliyor. Bu manada bildiklerimizden daha çok, mektep hayatı zannettiğimizden daha yaygındır.⁶

Toplumsal hafızayı bugünün sahnesinde canlandırma araçlarından biri olan edebiyat, kurmacanın imkânları çerçevesinde birtakım hatırlama figürlerinden yararlanarak geçmişi bugünle buluşturur. Sosyal çevreyle yakından ilişkili olan kültürel hafıza, insanın toplumsallaşma macerasının aşamalarını mekânların hikâyeleri üzerinden okuma imkânı sunabilir. Bu noktada önemli bir mevkide yer alan edebiyat, bir yandan hikâyelerle anıları biriktirmeye ve nakletmeye devam ederken bir yandan da mekânın fiziksel varlığını anlamlı hâle getiren metafizik aksiyonu hissettirir. Bir mekâna edebiyatın penceresinden bakmak, statik bakışın ötesine geçerek mekânın duygusal tarihine nüfuz etmek anlamı taşır. Dolayısıyla edebiyatın anlatımında dile gelen mekânlar, eşyaya sinen anlamı, karakterin ruhsal dünyasından yansımaları ve mekâna izafe edilen kimlik değerlerini fark ettirme açısından hikâyenin dışına taşan bir birikime işaret ederler.

Şüphesiz Küllük'ü mekânsal hafızası ile birlikte en çok gündemde tutan yazarlardan biri Tarık Buğra'dır. 6 Ekim 1974 tarihinde *Tercüman* gazetesinde yayımlanan ve daha sonra *Düşman Kazanma Sanatı* kitabında yer verdiği "Küllük" başlıklı yazısında Tarık Buğra, Küllük'ün yıkılması üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirirken bir talebe kahvesi olmasının ötesindeki anlam üzerinde durur. Darülfünununun tamamlayıcısı olarak kabul ettiği Küllük'ten mezun olmakla övünen Buğra, Küllük'ün, buradan yolu geçen herkes üzerinde hak sahibi olduğu kanaatinde. Ona göre, yaşlı akasyalarından atkestanesi ve çitlembik

ağaçlarına kadar buram buram kültür kokan bu yer, "*Sindirimi bozuk olmayan herkesi beslemiştir.*" Buğra'nın yazısındaki asıl eleştiri bu derece münbit bir mekânın, hak ettiği vefayı görememesidir:

Küllük, yalnız edebiyatçıların, ilim ve meslek adamlarının ünlülerini toplayan bir kahve değildi; öyle kimseleri yetiştiren yer de olmuştur. Ne çâre ki, yetiştirdiği edebiyatçılar ona karşı pek de vefalı çıkmadı: Hani Küllüğün romanı, piyesi? Yok. Üç beş hikâye, birkaç şiir ve o kadar hatıra yazısı. Halbuki Küllük bir dönemin sergilenişi için ne kadar uygun, ne kadar elverişli bir ortamdır!⁷

Buğra, 1981 yılında, Küllük günleri ve Babıalı yılları üzerine kendisine yöneltilen bir soruya cevap verirken "*borcunu ödeyemediğim birkaç alacaklımdan birisi*" olarak tanımladığı Küllük, onun için sadece başı sıkıştığında sığındığı bir yer değil aynı zamanda kültür ve medeniyetin havasını teneffüs ettiği sivil bir akademidir:

Küllük garsonları, briççileri, okjincileri, prafacıları, Fuat Köprülü'leri, Yahya Kemal'leri, Mükrimin Halil'leri, Rıfki Melûl'leri, Yavuz Abadan'ları, Nurullah Atâ'ları, Ali Nihat'ları ve üniversitelilerin yanında çarşı esnafı ile edebiyata ve kültüre bağlılığını babamın kitapları kadar beslemiş, beni bir o kadar da zenginleştirmiştir. Kültürümüzün ve medeniyetimizin havası Küllük'e sinmiştir.⁸

Üniversite öğrencisi olduğu yıllarda yolu Küllük'e düşen Tarık Buğra, pansiyondan atıldığında da burada bir ay kadar sandalyeleri birleştirip, üzerine ceketini serdiği tavlayı yastık yaparak gecelediğini anlatır. Yaklaşık iki defter dolduracak kadar kalem tecrübelerine mekân olan Küllük, hayatına kattıklarıyla Tarık Buğra için ayrı bir önem taşır ve bu önemin bir tezahürü olarak Küllük'ün romanını yazmak ister. Ancak bu niyet, *Robert Taylor Küllük'te* adlı piyesi tasarlamak, *Küllük* başlıklı bir hikâye kaleme almak ve bazı metinlerinde küçük göndermeler yapmaktan öte ciddi bir neticeye ulaşamaz.

Tarık Buğra'nın "hakikî bir fakülte" olarak adlandırdığı Küllük Kahvehanesi'yle tanışması ilk hocam dediği Rıfki Melûl Meriç sayesinde olur. Buğra'nın Küllük'te karaladığı defterler onun romanlarının ilk habercisi sayılacak metinleri ihtiva eder. Sonradan kaleme aldığı romanlarında adı Küllük olmasa da ondan mühlhem mekânlar kurgular. Buğra, her ne kadar müstakil bir eseri Küllük'e ithaf edemese de onun adını taşıyan bir hikâyesini 1951 yılında yayımlar. *Küllük* başlıklı hikâye, mekânı içerden bir gözlemci tarafından yapılan ayrıntılı tasvirlerle okura tanıtır. "Bu bir

6 Nurettin Topçu, Türkiye'de Maarif Davası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

7 Tarık Buğra, *Düşman Kazanmak Sanatı - Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 312.

8 Mehmet Tekin, *Tarık Buğra -Söyleşiler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004, s. 61.

kahvedir; Bayezid'de meydanın sağ tarafında, içerlek bir şey. Oraya 'Küllük' derler." cümleleriyle başlayan hikâye, müşahit anlatıcının takdimiyle sunulurken mekândan insana doğru genişleyen bir perspektifle Küllük'ün müdavimleri hakkında bilgi verilir. Burası, "bahçesinde yaşlı ıhlamur ağaçları, dalyan boylu akasya ve kestane ağaçları" olan bir mekân olup sakinlerine mevsimleri duyuran güçlü bir etkiye sahiptir. Sadece mekâna düzenli olarak devam edenlerin bildiği bir isimlendirme ile tanımlanan bu insanlar, statü ve diğer mensubiyetler açısından birbirinden oldukça farklıdır. Sözelimi, "kırlangıçlar" olarak isimlendirilen grup, Küllük'ün yazlık müşterileridir ve kış geldiğinde Şehzadebaşı'na ve Aksaray'a göç ederler. Buna karşılık anlatıcı, yaz kış değişmeyen kırk kişilik bir kadronun varlığına dikkat çeker:

Bu kırk kişinin içinde bütün dünya insanları toplanır, bu kırk kişinin arasında dünyanın bütün bağları kurulur:

Birbirimizle kavga ederiz, dost oluruz, gruplara ayrılır, borç alır, öder veya ödemeyiz, borç verir, alır veya alamayız. Sırası gelir küskünlüklere son verir, sırası gelir dostlarımızla bozuşur ve mizaçlarımızı göre, bütün bu hâlleri santimental, hatta trajik, alaycı veya umursamayan bir eda ile yaparız. (...) Bunlar, hepsi, yâni hepimiz, evlerimizden, pansiyonlarımızdan veya varı yoğu bir şilte ile bir bavul ve üç beş kitap -büyük aşklara, büyük hayatlara dair; büyük, ah!.. ve sefil şartlar- olan odalarımızdan daha gün kendini bulmadan fırlar, şehrin her yönünden Küllüğe dökülürüz.⁹

Hikâye türünün sınırları içinde aksettirilen Küllük manzarası, mekânı anlamlı kılan çevre ve insan unsurlarıyla birlikte sunulur. Bununla birlikte, "mekân, karşılaşmalara biçim verir"¹⁰ ve kişinin çevresiyle kurduğu ilişkiler üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Mekâna anlam kazandıracak bir kültür olmadığı sürece mekânın yaşaması fizikî varlığın ötesinde bir anlam ifade etmez.

Mekânı kuşatan anlam dünyasının izini sürerken uğrak noktalarından biri olan edebiyat, her ne kadar kurmaca bir dünyanın gerçekliğiyle vakayı takdim etse de yazarın ilham aldığı tanıklıklar ve kaynaklar doğrultusunda mekânın duygusal tarihine dair önemli ayrıntılar elde edilebilir. Örneğin Tanpınar gibi karakterlerini mekânın ruhuna nüfuz ettirebilen ve mekânı derinlikli tasvirlerle sunabilen yazarlar, eserdeki sosyal zamanla okuma zamanı arasındaki mesafeyi ortadan kaldıracaklardır. *Huzur* romanında Nuran ve Mümtaz'la birlikte bütün duyularını şehre açma imkânı bulan okur, Tanpınar'ın refakatinde İstanbul'da dolaşırken, mekânın, yetişemediği zamanlarındaki

yaşam pratiklerini de yakından gözlemleme imkânı bulur. Romandan elde ettiği mekân bilgisi, karakterler hakkında olduğu kadar devrin ruhu ve sosyal atmosferi hakkında da önemli bilgiler nakleder. *Huzur*'da Mümtaz'ın üniversite yıllarını hatırladığında yaptığı mazi yolculuğundan bugüne taşınan mekânlardan biri Küllük'tür. Mümtaz'ın Küllük hatıraları, mekândaki çeşitliliği ve mekândan taşarak uzun yıllara yayılan dostlukları göstermesi bakımından dikkate değerdir. Mümtaz ve arkadaşları arasında geçen konuşmada Suat'ın "telaşlı katil" ifadesiyle tanımlanması Küllük müdavimleri arasında bilinen bir tasnifi hatıra getirir:

Bir gün Küllük'te büyük bir tarihçimizin insanları, 'Esafil-i şark, Nizam-ı âlem, Şiş' diye üçe ayırdığını işitince, bu tasnifi genişletmişlerdi. Yamyamlar, herhangi bir ideolojide, sağ veya sol, mutaassıp olanlardı. Katiller, birtakım meseleleri olan ve her gördüklerine onlardan bahsedenlerdi. Telaşlı katiller, bu meseleleri fazla enfüsileştiren, isyan hissiyle dolu olanlardı. Müntehirler ise bunları iki taraflı azap hâline sokanlardı.¹¹

Huzur romanında Küllük Kahvehanesi'nin ismi telaffuz edilmemekle birlikte bu kahveha-

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre mekâna ve mekânın hikâyesine şahitlik eden insanlar, zaman geçtikten sonra kalemi ellerine aldıklarında o anki samimiyet ve heyecanı yakalayamayabilirler.

9 Tarık Buğra, *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 83, 2001.

10 Stavros Stavrides, *Müşterek Mekân -Müşterekler Olarak Şehir-*, çev. Cenk Saraçoğlu, Sel Yayınları, İstanbul, 2018, s. 245.

11 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s. 88.

Yolu Küllük'ten geçen yazarların, kaleme aldıkları anı veya otobiyografik tarzdaki eserlerde onların zihniyet dünyalarını şekillendiren bu özel mekândan sınırlı ölçüde de olsa bahsettikleri dikkati çeker.

neden de bahis açılır. Mekânın çevresel unsurlar açısından tasvirine ve içinde geçen konuşmalara bakıldığında bu yerin Küllük olduğu anlaşılır. Zira “akasyaların arasından sızan akşam güneşi”, dünya siyasetine dair yapılan hararetli tartışmalar, bahçe duvarına sırtını dayayarak oturan arkadaşlar, “caminin bahçesinden sarkan ağaçlar” ve fikir tartışmalarının aralarına serpiştirilen şiirlerle mekânın ve mukimlerinin hâl dili bu ortamın adresini sezdirir. Tanpınar, Mümtaz'a sözünü emanet ederek onun zihninden geçen düşünceleri iç monolog tekniği ile sunarken, Küllük'ün hafızası olabilecek metinlerin gerekliliğine işaret eder:

Birdenbire bu kahvede bu akşamüstü her masada söylenen sözler, savrulan kehanetleri toplayacak bir kitabı düşündü. Ne güzel bir şahadetti. ‘Ve sadece bu harbin başındaki -eğer olacaksa- ruh hâletini onlarla anlatmak!’ Hadiseler olup bittikten sonra, bunun kadar alâka çekici, insan düşüncesinin garabetini gösterecek bir şahadet olamazdı.¹²

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Küllük'ten hareketle dikkat çektiği mekânsal hâfıza, anıları biriktiren mâzinin, yaşandığı anda, sıcağı sıcağına yapılacak tespitlerle bir anlam ifade edeceğini söyler. Çünkü ona göre mekâna ve mekânın hikâyesine şahitlik eden insanlar, zaman geçtikten sonra kalemi ellerine aldıklarında o anki samimiyet ve heyecanı yakalayamayabilirler. Bellek konusundaki teorik çalışmaların bilim diliyle ayrıntılı bir şekilde altını çizdikleri hakikat, Tanpınar'ın romanında az sözle sarih ve derinlikli bir anlatımla ortaya konur:

12 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, s. 346.

Hadiselerle birlikte biz de değişiriz ve biz değişince mazimizi de baştan kurarız. (...) Hâli bu bıçak sırtı, hem mazinin yükünü taşır hem de onu çizgi çizgi değiştirdi.¹³

Kişi gibi toplumsal hafıza da sürekli değişim ve yeni kazanımlarla mahiyet değiştiren dinamik bir süreçle görünür hâle gelir. Eski deneyimlere yaslanarak yeniye eklenen hafıza, kuşaklar arasında olduğu gibi mekânlar arasında da bir önkenden devralınan hikâyeyi devam ettirir. Örneğin Küllük'ün hikâyesi fiziki düzlemde bitmiş gibi görünse de işlev ve anlam bakımından Marmara Kiraathanesi ile devam eder.

Marmara Kiraathanesi, Beyazıt Meydanı'nda yapılan değişiklikler sebebiyle Küllük Kahvesi ortadan kalktığı için onun devamı sayılan bir mekân olarak belirginleşir.¹⁴

Marmara Kiraathanesinin bir hafıza mekânı olarak bugüne taşınmasında edebî eserlerin rolü oldukça önemlidir. Sözlü ve yazılı hatıralara dayanmakla birlikte kimilerinde yazarının da bizzat yaşadığı bir ortam olarak Marmara, kaleme alınan hikâye ve romanlar yardımıyla -fiziki olarak ömrünü tamamlamış olsa da- hafızalarda canlı bir şekilde yer etmiştir. Edebiyatın penceresinden Marmara Kiraathanesi'ne bakan az sayıda yazar içinde ilk akla gelenlerden biri Mehmed Niyazi'dir. Marmara'ya kısa bahislerle yer verdiği *Varolmak Kavgası*'nın ardından 2001 yılında yayımlanan ve başlı başına bir Marmara Kiraathanesi romanı olan *Dâhiler ve Deliler*, mekânın kahramanlar kadar ön planda olduğu bir romandır. Hilmi Oflaz'a ithaf edilen *Dâhiler ve Deliler*, yolu Marmara Kiraathanesi'nden geçen birçok insanın macerasıyla örülmüş bir vaka düzlemi içinde mekânın hikâyesini sunar.

Romanda, basın merkezi olan Babıali yakınında bulunan ve üniversite muhiti olması se-

13 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, s. 347.

14 Cem Sökmen, *Marmara Kiraathanesi -Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi-*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018, s. 29.

bebiyle çoğunluğu öğretim üyeleri ve üniversite öğrencilerinden oluşan müşteri profiliyle diğer kahvelerden farklı olan Marmara Kırathanesi, ayrıntılı tasvirlerle tanıtılır:

Müdavimlerinin arasında her fikirden insan vardı; dindarlar, ateistler, milliyetçiler, Batıcılar, demokratlar, komünistler, faşistler aynı masada otururlar, rahatça tartışırlardı. Bazen öyle konular ele alınır ki, uzman olmayanların bir şey söylemeleri mümkün değildi. Meselâ Çar I. Nikola'nın kaynanası Çek mi, yoksa Slovak mıydı? Kahvenin müdavimi olmak, âdeta bir cemiyete dâhil olmaktı; resmî dairelerde çalışanların, hangi fikirden olurlarsa olsunlar, kahvede aynı masada sohbet etmemiş olsalar bile, işi düşünlere yardımda bulunmaları için göz aşinalıkları yeterdi.¹⁵

Mekânın fiziki konumunu ayrıntılı tasvirlerle sunan yazarın bu tavrı, ortamı okurun gözünde canlandırabileceği şekilde sunma kaygısının bir dışı vurumu olarak değerlendirilebileceği gibi bu ayrıntılar, kendisinden geriye hiçbir fiziki emare kalmayan bir mekânın muhayyel düzlemde de olsa yaşatılmasını sağlar. Romanı bugün için anlamlı ve kıymetli hâle getiren husus, tematik muhtevasının yanı sıra yakın tanıklıklara dayanan konumsal bilgiler de vermesidir:

Caddeden biraz yüksekte olan kahveye sekiz on basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Bayezid meydanına bakan ön tarafında balkonu andıran bir yer vardı; havanın müsait olduğu günler, buraya iki üç masa konurdu. Kahvenin bu yönü tamamen camdı. Kahveyle balkonu ayıran veya birleştiren bu camın batı tarafında duvara bitiştiği yerdeki kapıdan içeriye girilirdi. Girişteki on kadar masaya oyun kâğıdı, tavlâ, okey takımı verilmezdi; bu bölüm sohbet için ayrılmıştı. Kahvenin sahibi Mustafa Bey, müşterileriyle gurur duyar, onlara layıkıyla hizmet etmeye çalışırdı. Kahve genellikle temiz ve düzenliydi, bilhassa sohbet bölümündeki masaların yeşil örtüleri sık sık değiştirilirdi.¹⁶

Yahya Kemal, “iki fecî noksanımız” olarak tanımladığı nesirsizlik ve resimsizlik meselesini ele aldığı yazısında, resimsizlik yüzünden atalarımızın ve yanıp yıkılmış olan binalarımızın yüzlerini, eski kıyafetlerimizi, zafer kazanan ordularımızı göremediğimizi ifade eder. Nesirsizlik sebebiyle de mazinin kâğıt üzerinde kayıt altına alınamadığından haklı olarak şikâyet eder:

Eğer Türk milletinin resim bir, nesir iki bu iki sanatı olsaydı bugün milliyetimizin kudreti, olduğundan yüz kat daha fazla olurdu. Muhayyileyi en fazla işleyen bu iki sanatı tâlih bizden esirgedi.¹⁷

Edebiyatta karşılık bulan ve edebiyatın nefesinin değdiği mekânların anlatımı, Yahya Kemal'in eleştirisinde olduğu gibi nesirsizliğin sebep olduğu eksikliği bir nebze telafi edebilir. Mekânla mukim arasındaki ilişki ve mekâna sinen anlam, nesrin açtığı pencereden görülebilecek estetez edilmiş bir manzara sunar. Edebiyatın ifade imkânları ölçüsünde inşa edilen mekânlar, gerçek dünyada bir zaman ve mekân sınırıyla mukayyet oldukları hâlde edebî metnin okurla iletişimi sürdüğü müddetçe hayatiyetini devam ettirir. Bu açıdan bir dönemin düşünce hayatına tesir eden, sanat ve kültür mahfili olarak da insanları buluşturan kırathanelerin edebî eserlerde yer bulması hafıza, kimlik ve estetik bağlamında yapılabilecek mekân okumalarını gündeme getirir. Mehmed Niyazi'nin anlattığı Marmara Kırathanesi, Çağaloğlu'ndaki herhangi bir buluşma mekânının ötesinde, farklı fikirleri ölçülü bir tartışma atmosferi içinde bir araya getiren bir kültür ocağı olarak kabul edilebilir:

Buradaki yakın dostluklarda fikirlerin aynılığı değil, yaş, seviye önemli rol oynardı. Emekli profesörlerden, yaşlı yazarlardan gençlere doğru inerken birbirinden farklı gruplar oluşurdu. Gençlerin, yaşlılara ilgisi fazlaydı; nerede okuduklarını, hangi üniversitede doktora yaptıklarını, neler yazdıklarını bilirlerdi. Onlar ise gençlerin dünyasına fazla girmezlerdi; nereli olduklarını, öğrenim durumlarını önemsemezlerdi. Ama Marmara'nın havası sadece bu iki grubu değil, memurları, işçileri, meczupları da kuşatırdı. Herkes haddini bilir, büyüklere saygısızlık yapmayı kimse aklının ucundan geçirmezdi. Kimse kimseyi hor görmezdi; bazen dünya bilim literatürüne girmiş emekli bir öğretim üyesi veya ünlü bir şâir, bir gençle, hatta kahvenin sakini bir meczupla saatlerce sohbet ederdi.

Marmara Kırathanesi'nin mekân sosyolojisi açısından taşıdığı anlam, kaynağını toplumun kültürel hafızasında biriktirdiği anlamlardan alır. Toplumsal hayatı ve bu hayatı şekillendiren düşünsel arka planı sivil bir ortamda görme imkânı sunan kırathanelerin, sosyolojik olarak her dönemde karşılık bulmaları da bu ortamla yakından ilişkilidir. Zira bugün Marmara Kırathanesi'ne dair anılar, o mekânda kurulan ilişkiler ağının mahiyetini aksettirdiği için kıymetlidir. Mekân, kırathane ya da kahve adıyla varlığını devam ettirse de “mekânsal yapının, toplumsal örgütlenme örüntülerinin belirleyicisi olarak görüldüğü”¹⁸ yaklaşıma göre artık bir anlam evrenine sahip olmaması, onun hafızasını da zayıflatmaktadır. Yani Türkiye'nin farklı noktalarında görülen Küllük ya da Marmara Kırathanesi adı verilen mekânlar, nostaljik bir hatırlama figürü olarak bile işlevini yerine getirememektedir. Çünkü mekânın hikâ-

15 Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001, s. 13.

16 Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 14.

17 Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1990, s. 71.

18 John Urry, *Mekânları Tüketmek*, çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999. 96.

yesi unutulmuş ve zamansal aktarımı sağlayacak olan kültürel süreklilik kesintiye uğramıştır. Bu noktada edebiyatın anlattığı mekân hikâyeleri, koruyucu bir zırh gibi mekânı çevreleyerek hatıraları bugünün sahnesinde canlı tutar ve fiziki açıdan yok olsa da manevi çehresiyle bugünün dünyasına taşır.

Marmara Kıraathanesi, salt bir mekân olarak değil mekânsallaşma biçimi ile kültür tarihimize önemli bir mahfil olarak anılır. Türk fikir hayatının önemli simalarını bir araya getiren ve doğal bir iletişim ve haberleşme mekânı olarak işlev gören kıraathanelerdeki ortama dinamizm kazandıran unsurlardan biri de devrin hareketli siyasi ortamıdır. Haber kaynağı olarak gazetelerin yer aldığı masalarda kümelenen farklı yaş, meslek ve statüdeki insanların tenkit mekanizmasını özgülürce işletebildikleri bu ortamda, konuşulanlar kadar konuşma biçimi ve üslûbun mahiyeti dikkat çeker. Konu ne kadar hararetli olursa olsun, aynı mekâna devam etmenin sağladığı âşinalık duygusu ve muhabbet, tarafları ortak bir nezaket çizgisinde buluşturur. Duygu ve düşünce dünyası üzerinde çoğaltıcı bir etkiye sahip olan bu ortam, Mehmed Niyazi'nin penceresinden aksettirdikleri ve kaleminin dokuduğu satırlarla okurun muhayyesinde canlı bir şekilde karşılık bulur:

Kahvede sadece ülkedekilerin değil, dünyadaki bütün fikirlerin nabzı atardı. Bir masada kömünizm ilan edilir, diğer masada dinî esaslara göre devlet kurulur, bir başka masada Existansiyalizmin tenkidi yapılır, bir diğerinde de Nietzsche sigaya çekilirdi. Birbirlerine düşman gözüyle bakmazlar, İstanbul'un bir diğer semtinde veya bir başka şehirde karşılaşırlarsa, aynı kahvenin sakinleri olarak birbirlerine sıcak davranırlardı. Bazıları müdavimlerini biraz hafife aldıklarından, onları "Marmaratör" olarak nitelendirirlerdi; ama onlar bu sıfatı benimsemişlerdi. Bir yabancı yerde, onlardan biri hakkında söz edilirse, orada bulunan ona sahip çıkar, o da "Marmaratör'dür" derdi.¹⁹

Romanda macerasına yer verilen merkezî karakterlerden biri olan Kartal'ın gözlemleriyle de sunulan mekânda mevzubahis edilen konulara bakıldığında, buranın "Türkiye'nin Özeti" olarak tanımlanmasındaki haklılık anlaşılır. Hâkim bakış açısı ve yazar anlatıcının aktarımıyla sunulan entrik kurgu, farklı masalar etrafında kümelenen insanlar arasındaki düşünsel çatışmalarla şekillenir. "Marmatör" sıfatını taşımanın haklı gururuyla içinde buldukları mekânın kendilerine sağladığı fikrî zenginliğin farkında olan bu insanlar, dolayısıyla kıraathaneye gelirken de zaman öldürme düşüncesi taşımazlar. Bohem tavırları ve yaşam biçimiyle romandaki en savruk karakter olan Kartal bile, dâhil olduğu masalardaki tar-

tışmalarda fikrini beyan eder ve kendisi dışında kimseyi önemsemez gibi görünse de etrafındaki konuşmalara kayıtsız kalmaz. Örneğin Kartal kahveye geldiğinde Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç, Avukat Osman, Hilmi Oflaz ve Abdüsselam Hikmet bir masada sohbet ederken, Filozof Cemal bir başka masada Aristoteles'in *Organon* adlı eserini okumaktadır. Binbaşı Hüsrev, genellikle öğretim üyelerinin oturduğu masayı tercih ederken, her gün okuduğu Fransız gazetesi ile anılan Le Monde Hasan, tartışmalara Batı hayranlığının eşlik ettiği zaviyeden yaklaşır. Marmara Kıraathanesi'nde aktörler değişse de her gün bu minval üzere devam eder. Mehmed Niyazi'nin kendi adını verdiği roman kahramanı, yanındaki arkadaşının kulağına, "Dünyada bu Marmara kahvesinin eşi menendi yoktur. Ortaokul mezunu bir genci yirmi günde profesörle tartışabilecek duruma getirdi." diye fısıldarken "şerefü'l-mekân bi'l-mekân" sözünün Marmara Kıraathanesi bağlamındaki yorumunu yapar.

Şehircilik tecrübesi açısından erken Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye örneğine bakıldığında kültürel mahfillerin korunması konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmediği kolaylıkla anlaşılabilir. Zira bu tespiti doğrulayacak çok sayıda örnek mevcuttur. Billhassa imar çalışmalarının yoğun olduğu dönemlerde şehrin iktisadi kalkınmasını önceleyen ve yabancı tecrübelere yaslanarak gerçekleştirilen inşaa faaliyetleri, insanı ve şehrin manevi çehresini ihmal eden bir yaklaşımın belirleyici olması sonucunu doğurmuştur. En belirgin kimlik kaybı geleneksel Türk evinde yaşanırken şehre ruhanîyet kazandıran diğer mekânlar da iskân düşüncesinin dikkate alınmadığı birer inşaa dönüşümüştür. Bu baş döndürücü hızdaki dönüşümün şehrin kimliği, hafızası ve estetik birikimi üzerindeki olumsuz etkilerini görmek zaman almış ancak bu süre zarfında geri dönüşü mümkün olmayan bir yıkım gerçekleşmiştir. *Dâhiler ve Deliler* romanında Nuri Karahöyüklü'nün ağzından aktarılan eleştiri, mevcudu muhafaza konusundaki kayıtsızlık ve mekânsal hafızanın tahribine yönelik önemli tespitler içermektedir:

Azizim, ne zaman kültür ve medeniyetin bir birikim işi olduğunu anlarsak, adam olmaya başlarız. Zaten bu noktada Batı ile aramızdaki fark hemen karşımıza çıkıyor. Adamlar tarihe çok önem veriyorlar; adeta tarihle iç içe yaşıyorlar. Avrupa'ya kahve bizden gitti; Paris'te açılan ilk kahve bugün bile faaliyetini sürdürüyor. Yahya Kemal'in öğrencilik yıllarında sık sık uğradığı La Closerie des Lilas (Leylaklı Köşe), günümüzde yine kahve olarak devam ediyor; hatta Yahya Kemal'in çok sık oturduğu masaya, üzerinde adı bulunan plaket bile çakılmış. Bizde Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında fikir hayatımızın mayalandığı yılların başlarında kültürümüzün adeta üretim merkezi

19 Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 60.

olan Küllük'ü buldozerlerin dümdüz etmesi, kim-
senin umurunda olmadı. Şimdi sıra buraya geldi.²⁰

Mekân hafızasına yapılan suni müdahale, ken-
diliğinden gerçekleşmesi gereken bir sürekliliğin
insan eliyle kesintiye uğraması anlamına gelir.
Küllük ve Marmara örneğinde olduğu gibi iktisadi
kalkınma odak noktaya yerleşirken kültürel
mahfillerin göz ardı edilmesi, şehrin manevi
çehresini kaybetmesine sebep olur. Böyle olunca,
şehir hafızasından silinip giden sadece bir madde
yığını değil, şehrin entelektüel atmosferine katkı
sunan bir kültür muhitidir aynı zamanda.

Sonuç

Cağaloğlu'na sinen hatıralarla burayı bir kimlik
mekânı haline getiren edebiyat mahfilleri, bugün
-eksikliğinden duyulan hüznün refakatinde- öz-
lemle anılan mekânlardır. Ancak fiziki varlıklarını
devam ettiremeyen bu mekânların bıraktığı
boşluk, insanların alelâde bir karşılaşma mekânı
kaybetmesi değil şehirde yaşama kültürünün
önemli bir cüzünü oluşturan pratiklerin ve
zihniyet dünyasının da yokluğunu hissettirir.
Modernizmle postmodernizmi bir arada yaşa-
maya mecbur kalan insanın hafızasız mekânlara
olan mahkûmiyeti, bir mekânda kök salmak ya
da mekâna güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlan-
mak gibi metafizik tecrübelerle yabancı kalacaktır.
Dolayısıyla hafızasız ve hatırasız mekânlarda
maddeyle tüketim odaklı bir ilişki kurmak, top-
lumsal ilişkilerin de -kaçınılmaz olarak- bu odak
çevresinde şekillenmesi sonucunu doğuracaktır.
Mekân hikâyeleri aracılığıyla geçmişi bugüne ça-
ğırarak ve mekânla ilişkili hafızayı tazelemek, ki-
şinin aidiyet duygusunu güçlendireceği gibi insan
ve mekân arasındaki çıkar ilişkisinin de daha sağ-
lıklı bir zemine taşınmasını sağlayabilir.

Mekânsal hafızanın nakledilmesinde edebiyat
oldukça işlevsel bir rol üstlenir. Türk edebiyatı
mekânsal hafıza açısından zengin bir arşive sa-
hip olmakla birlikte, kültür dünyamızın tarihine
dair ayrıntıları bulabileceğimiz bazı mekânların
yeterince edebî metinlere konu olmadığını söyle-
yebiliriz. Sözgelimi bugün şehrin içinde göreme-
yeceğimiz mezarlıklar ya da cami bahçelerindeki
hazireler derin sessizlikle muhataplarına ne çok
şey anlatırlar. Şehirli kimliğinin dinî, ahlaki ve es-
tetik temellerinin atılmasında pay sahibi olan özel
mekânlar ve özel şahsiyetler, uhrevî âleme açılan
bire bir kapı hükmünde olmakla birlikte şehrin ma-
nevi bir çehreye sahip olmasını sağlarlar. Şehir,
içinde barındırdığı farklılıklara borçlu olduğu
enerjisini metafizik aksiyona kapı aralayan muhit
ve tecrübeler aracılığıyla görünür kılar.

Kahvehane ve kiraathane örneği üzerinden
yapılacak bir sosyolojik okuma, bu mekânların
zamana yenik düşmesinin arka planındaki dina-
miklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Ede-
biyat sosyolojisinin hareket noktasını oluşturan
sorulardan biri olan, toplumu bir arada tutan ya
da toplumsal ayrışmaya sebep olan etkenlerin ne-
ler olduğu sorusu, mekân odaklı okumalar yoluyla
cevaplanabilir. Sivil akademi ve kamuoyu olarak
kabul gören kahvehanelerin hangi sebeplerle bu-
günün dünyasında yeterince karşılık bulmadı-
ğını sorgulamak, beraberinde insanın kendisiyle,
çevresiyle, mekânla ve eşyayla kurduğu ilişkinin
de tahlilini getirecektir. İstanbul'da veya bir Ana-
dolu şehrinde kapısında Küllük ya da Marmara
yazılı bir tabelanın asılı olduğu kahvehane, müda-
vimlerine isme dair anlamlı bir şey sunamıyorsa
bunun sebebi, isimle kodlanan kültürel içeriğin

Marmara
Kıraathanesi

bugüne taşınamamasıdır. Edebiyatın kurmaca
dünyasında yaşatılan mekânlar, yetişemediğimiz
zamanların canlı temsillerini sunarken mekâna
şahsiyet kazandıran hikâyelerin de bugüne ve ge-
leceğe intikalini sağlarlar. Küllük ve Marmara'nın
susturulan şarkısını okura yeniden duyurmayı
başaran edebiyat, yıkılan ve yok olan mekânları
kelimelerle inşa ederek onlara zaman karşısında
mukavemet kazandırır.

20 Mehmed Niyazi, *a.g.e.*, s. 341.

SAHAFLAR ÇARŞISI HAYATIN VE KÜLTÜRÜN KESİŞTİĞİ MEKÂN

Turan Türkmenoğlu*

Sahaflar Çarşısı, uzun yıllar ilkokul öğrencisinden profesörüne yerli ve yabancı tüm kitapseverlerin uğrak yeri olmuştur. Bilinir ama biz gene de söyleyelim: Genel olarak sahaf, kitap ile okur arasında köprü vazifesini görürken kitapseverin zamanla en yakın dostu hatta sırdaşı kabul edilir. Söz kitaptan açılınca kitabın çeşidi kadar meraklısının da bol olması tabiidir. Kimisi duvarları süslemek için kitap alır, kimisi araştırma için arar.

Türkiye’de kültür hayatına büyük katkıları olan sahaflardan ve çarşıdan söz etmeden önce biraz kendimi anlatmam lazım...Ben 1951’de İstanbul’da dünyaya gelmişim. O zamanlar bugünkü gibi değil, doğuma kadar cinsiyetin bilinmiyor tabii. Babam haber almak için Süleymaniye Doğumevi’ne gidiyor sabırsızlıkla. Ablam var, bir de erkek çocuk lazım. İsim yürüyecek, soy devam edecek ya... Sonra annem, getirip göbek bağımı Sahaflar Çarşısı’na gömüyor. “Ya âlim olur, ya ilme hizmet eder.” düşüncesiyle. Şimdi âlim olmadığımız belli ama çok şükür ilmin hizmetkârıyız. Hiç pişman değilim, iki nesil sahaflık yapmış, üçüncüsü devam ettirsin diye göbek bağımı çarşıya gömmüşler. “Başka yer yok muydu anne?” dedim öğrenince ama biz de oğluma aynısını yaptık. Sonra torunumunkini aldım, üniversitenin duvarına sıkıştırdım. Çok da uzağa götüremedim yine. Kontrol altında olsun, neme lazım... Ashında babam da çarşıda doğmuş.

Çarşının Kısa Hikâyesi ve Büyükbabam

Hemen her tür ve dilden eski yeni kitabın bulunduğu Sahaflar Çarşısı’nın kuruluş yılına ilişkin kesin bilgi bulunmamakla birlikte Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’ne göre çarşının yüz elli esnafın çalıştığı elli dört sahaf ile ilkin Kapalıçarşı’da kurulduğu anlaşılıyor. 1894 depreminden sonra da o zamanlar Hakkâklar Çarşısı olan şimdiki yerine yerleşiyor. Büyükbabam 1901’de dükkânına tabela asmış. Önce kiracı; ardından belediye sarayının arkasındaki küçük caminin bulunduğu Kelaynak Kuşu Sokağı’ndan bir ev alıyor. Çok çalışkan, hiç kötü alışkanlığı yok.

Kiralık kitap veriyor, onların takibini tuttuğu bir defteri var. Zira bazılarında kitap pahalı geliyor ya da kütüphanesi yok; evde saklamaya değer bulmuyor ama okumak istiyor. Bir zamanlar çok popülerdi kiralık romanlar. Bayağı kalın bir defteri vardı, yakın zamana kadar durdu o defter. Sonra ne yazık ki kaybettim... Büyükbabam ev aldıktan sonra kazandığı parayla caminin minaresinin dibinde bir dükkân alıyor. Hacı Muzaffer Ozak’ın, hattat Kazım (Mutlu) Amca’nın, Nizamettin Aktuç’un dükkânları da orada o zaman. Aşağıda da saatçiler, hakkâklar (mühür kazıcılar), Tunuslu fesçiler, tespihçiler, çorapçılar... Hakkâkların hatta boş kalan dükkânların doldurulması için çarşı dışındaki meydan fotoğrafçıların da kitap satmaya başlamasından önce burası Tahtakale gibi salaş bir yer.

* Sahaf

Büyükbabamın Sahaflar Çarşısı yangınıyla ilgili de anlattıkları olurdu. Bir rivayete göre saatçilerden biri mangalın üzerini kapatmadan gidiyor. Oradan bir kıvılcım sığıyor ve olanlar oluyor. Samanlar arasına atılan bir sigara izmariti sebebiyle başladığını söyleyenler de var. Onun öncesinde sahafların tümü Kapalıçarşı'da. Orada dükkân sahibi olmak zor... Hem yaşlı, kıdemli hem de para sahibi olacaksınız. Evliya Çelebi'nin bahsettiği Sahaflar Caddesi'nden 1894'teki depremden sonra kaçımaya başlamış esasında sahaflar. Ama yine de orada kalanlar var. Sonradan canlanmış burası. Remzi Kitabevi ilkin burada, mesleğimizin ustalarından Raif Yelkenci meydandaki dükkânında babası ile tütün satıyor. Babasının orada tütün dükkânı var, esas meslekleri tütüncülük. Raif Bey kitaba ve okumaya meraklı olduğu için meslek değiştiriyor.

Büyükbabamdan söz ettim; adı Mustafa Mehmet, Gedizli bir aileye mensup. Aile Gediz'de orduya yelken dokuyor. Bahriye'yle bir bağları var. Büyükbabam İstanbul'a askerî okula geliyor. Zeytinburnu'nda silah fabrikası var. Oradaki dersler esnasında gözüne çapak kaçıyor ve bir gözü kör oluyor. Okulu bırakmak zorunda kalınca Beyazıt'ta kitap tezgâhı açıyor. Elindekileri satıp yol harçlığı yapacak. Daha onlar bitmeden bir grup kitap daha ediniyor. Bir grup daha derken kitap sayısı artmaya başlıyor. İki üç yıl tezgâh açtıktan sonra 1901'de dükkân satın alıp tabelasını asmış. Başlangıcı on yedi yaş civarında olsa gerek. Hiç kimseye çıraklık yapmadan sahaflığın ortasından başlamış tabir caizse. Büyük valide de burada. "Oğlum, memlekete haber gönderdik, bizi bekliyorlar!" diyor. "Anne kitaplarımı satayım gideriz, kitaplarımı satayım!" derken ev alıyor. Ben bunu yıllar sonra kendime göre öyle yorumladım tabii. Sanki memlekettekilerin "Asker bile olamadan geldin!" demelerinden çekindiği için gitmiyor.

Hatırlıyorum, büyükbabam askeriyeye harita bezliyordu. Laleli'deki evimizin bir katını kendisine atölye yapmıştı. Tülbentleri ıslatıp duvardan duvara yayar, ben de ona kola taşıyıp harita paftası veriyordum. Harita yapıştırdığını hatırlıyorum. Bir kış günü çarşıya geliyoruz. Küllük'ten yürüyoruz... Beyazıt Camii'nin minaresinin dibinde, yerde bir gümüş 50 kuruş gördüm. Çocukluk refleksiyle uçtum o paranın üzerine. Yerler buz tutmuş. Büyükbabam kolumda, "Ne yapıyorsun?" dedi. "Para buldum!" deyince kızdı: "Koy yerine!" dedi. "Ama buldum!" dedim, "Sahibi gelir, bulamaz." dedi. Bir laf vardır ya "Yerde para bulsa almaz!", demek onlar böyle insanlarmış...

Tezgâh işinden sonra yayıncılık yapmaya başlamış. Eski yazıyla basılıyor tabii. *Nedim Divanı*'nı ilk defa büyükbabam yayınlıyor. Jules Verne'i kimse bilmezken onun *Deniz Feneri*'ni Fransızcadan tercüme ettiriyor. *Yemek Kitabı*, *Kanarya*

Bakımı başta olmak üzere hayli kitap basıyor peş peşe. Sonra kiralık kitap vermeye başlıyor. Defteri vardı, hem teşvik ediyor hem de kendisi okuma meraklısıydı. Ben hatırlıyorum; akşamleyin eve gelirdi, bakır leğenin içerisine bir top tülbent açardık beraber, hadi ucundan tut derdi. Bir duvardan bir duvara... Açarız, onu gerer kolalar, beraber gererdik. Şimdi benim elime eski bir harita geçse acaba büyükbabamın elinden mi geçti diye duygulanmadan edemem. Bazen çok kaba yapılandırılmış olduğunu fark edince bu bizim yaptığımıza benzer miyor diyorum.

Yayınevlerinin adları Sadakat, Doğruluk Kütüphanesi ardından da Türkmen Kitabevi oluyor. Harf İnkılabı'ndan sonra oluk oluk kitap akıyor. Harf İnkılabı Hilmi Kitabevi'ni batırırken Sahaflar Çarşısı'nı ihya etmiştir. Muallim Cevdet Bey'i batırmıştır zira kitaplarının yayın tarihinden bir müddet sonra Harf İnkılabı'nın yapılması ile *Şehname* 100, *Askere Din Dersleri* 30 adet satılmış, bütün kitaplar elinde kalarak sıkıntıya düşmesine sebep olmuştur.

Büyükbabamın kütüphanesinde kıymetli eserler, yazmalar vardı elbette. Ama o dönem için yazma, kıymetli görülüyordu ki. Elde kalmasın diye ucuz fiyatlara satılıyordu. Harf İnkılabı'ndan dolayı insanlar, korkudan ellerindeki eski kitapları evinden çıkarma gereği duymuş, sahaflara getirip yığmışlar. Esnaf birçoğuna para bile vermemiş. Müşteri de eski eseri almaya korkuyor. O yüzden zaman içinde Osmanlıca eserler birikiyor. Yıllar geçtikçe okumayı bilen insan da azalınca sahafların bu eserleri paylaşacak kimsesi kalmıyor. Osmanlıca kitap uzun bir zaman para etmedi.

Babam halkevlerinin mücellitik kurslarına gitmiş. Klasik Osmanlı cildi yapardı. Şimdiki ciltleri görüyorum, cilt değil aslında yapılanlar. Babam deriyi traş ettiği zaman arka taraftan resminizi görürdünüz, zar gibi olurdu. Harika şiraze örerdi. Meraklı baktığımı görünce bana anlatırdı: "Buna sıçandışi derler, ilmeği böyle atacaksın!" diye. Dükkânda kitapları koyduğumuz tezgâhın yanında bir de mücellit tezgâhı vardı. Kütüphanesindeki bütün kitapların ciltlerini kendi yapardı. Evimizde duvardan duvara, kapaklı bir kitaplık vardı. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsiri yeni çıkmaya başlamıştı. 9 cilt, 10. cilt de fihrist. Eve getirdi, cildini söktü, dağıttı. "Ne yapıyorsun baba?" diye sordum. "Takip etmek zor oluyor, her cildin fihristini kitabın arkasına dikeceğim." dedi. Diyanet de sonradan o şekilde bastı. Babam Adnan Tefvik Türkmenoğlu hezarfen bir adamdı. Elinden her iş gelirdi. Çok güzel kitap derlemeleri vardı. *İzahlı Büyük Dua Mecmuası*'nı ilk o hazırlamıştı; Türkiye'de en çok satan dinî kitaplar arasına girdi o kitap.

Usta-Çırac İlişkisi

Sahaflar Çarşısı'nda bir hususa hep dikkat ettim; birkaç kişi dışında okuryazar yok sahafların arasında. Vaktiyle İran'dan göç edenler Zincirli Han'da Şirket-i Sahafiye'yi kurmuşlar ve kitabiyat bilgisi açısından bizimkilerden öndeler. Onlarla beraber bir canlılık gelmiş, sonra yayıncılık yapmışlar. Maarif Kütüphanesi'nin kurucusu Hacı Kasım Bey'in babası, Şark Kitabevi'nin sahibi Hüseyin Tutya, Naci Kasım'ın kardeşi... Yayıncılıkta ve kitapçılıkta çığır açmışlar.

Bizim dükkânı sahaf ve felsefeci Arslan Kaynaradağ'dan aldık ama ondan önce de bizim bu dükkân. Bir sebeple Arslan Bey'e geçiyor, sonra ben devraldım ondan. Çok yakından tanıdım Arslan Kaynaradağ'ı. Üniversitede felsefe okurken harçlığımı çıkarmak için Hacı Muzaffer Ozak'ın 7 numaradaki dükkânının önünde kitap satarmış. Yazın da hukukta okuyan kardeşi Korkut Kaynaradağ ile beraber Silivri, Kumburgaz, Fenerbahçe gibi sayfiye yerlerinde sergi açarlarmış.

Kendisi Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kastamonu Lisesi'nden öğrencisi. Alışıldık bir esnaf değildi Arslan Abi. Veresiye alamazsınız, alışveriş yaptıktan sonra bir çayını içemezsiniz. O bana geldiğinde istediği kitap 10 liraysa "Siz 5 lira verin!" derdim ama ben ona gittiğimde "Üzerinde fiyat yazıyor!" derdi. Bir müddet sonra yurt dışında Türkiye ile ilgili araştırma yapan akademilerle irtibatı geliştirmişti, iç piyasaya bakmaz oldu. Deposunu satın aldım. Aşağı yukarı 110 metrekarelik iki daire. Aradaki duvarı kaldırmış. Günlerce taşıdık. Ama ne kütüphaneler almış! Ben posasını gördüm. Tefik Paşa'nın kütüphanesini almış belli ki, Almanya'da elçilik yaparken defterler tutmuş Paşa. Kütüphane satılınca defter de Arslan Abi'ye gelmiş. Devralınca bana geçti. Sonra Erkan Mumcu'nun Kültür ve Turizm Bakanlığı döneminde Millî Kütüphane'ye aldılar o defterleri. Daha neler vardı kim bilir. Arslan Abi mahremdi. Kimseyi ortak almazdı. Yanında çalışanlar depodan kitap getirirken yeşil brandadan yapılmış çuvallar kullanırdı.

Bizim meslek babadan oğula ya da ustadan çırağa geçen bir iş. İster kütüphanecilik mezunu olun ister edebiyat ve tarih isterse herhangi bir bölümü bitirin, müşteriyle kuracağınız diyalog farklı olur. Arslan Bey Sahaflar Çarşısı'nda farklı bir çiçektir, diğer esnaflardan farklıydı çünkü hem sergicilik yapmış hem üniversite eğitimi almış. Halka da inebiliyordu, akademisyenle de muhatap olabiliyordu. Fakat biz burada köylüsüyle, kentlisiyle konuşurken ona göre nabzı tutmayı öğreniyoruz. Biraz da tezgâhtarlık yapmaya çalışıyoruz. Aslına bakarsanız, önceden akademik unvanı olanların herkese tepeden bakar bir hâlleri vardı. Bizim de onlara karşı hayranlığımız var çünkü çok şey öğrendik biz onlardan. Bir defa biz metodoloji bilmi-

yoruz ki, onların sayesinde öğrendik ama kendimizi de ezdirmeden.

Sahaflar arasında Arslan Kaynaradağ dışında üniversite mezunu yok diye yazılıp çiziliyor bazen. Düşünmüyorlar ki o dönemde sahafların akademik eğitime ihtiyacı yok. Zaten gözünü kitaplar arasında açıyor. İçinde doğuyor, içinde büyüyor. Metodoloji bakımından eksikliği olabilir ama bu sahafların okumadığı anlamına gelmez. Bir ara hep toplamış bizimkiler, hiç okumadan satmışlar. Ama eskiler hep çekirdekten yetişme, akademik eğitim almış iki ya da üç kişi ancak var. Yeni kuşak ise eğitilmiş. Sahaflar Çarşısı'nı bir baştan bir başa dolaşın, orta tahsilli ya üç kişi çıkar ya dört kişi. Ben de oğluma şart koştum: "Önce üniversiteyi bitireceksin. Sonra oturup konuşacağız, ne olacağına okuldan sonra karar verirsin. Ben bu işi yapmayacağım dediğin anda dükkânları satar giderim!" Sonra annesine demiş: "Ben kitapçı olmak istiyorum, şimdiden söylersem babam beni sıkıştırarak." Sonra iktisat fakültesini bitirdi, geldi işin başına geçti.

Sahaflar Çarşısı'nı küçüklüğümde beri hatırlarım. İki yaşında dükkânın kapısında çekilmiş fotoğrafım var. Okul tatillerinde düzenli geliyordum. Kendi başıma hareket edebildiğim sekiz yaşından itibaren de okuldan çıktıktan sonra geliyor, akşam babamla beraber dönüyordum. Babam bir yere gidecekse, hazır çırac gelmiş, bana bırakıp çıkıyordu. Ödevlerimi dükkânda yapıyordum. Elbette başka çırakları da vardı tabii; mesela İbrahim Manav babamın çırağıydı. İsmail Abi (Açay) bir ara babamın yanında çalışmış. Babam, Gümüşcineli Mustafa Efendi'nin talebesiydi. Hocası, ihtiyaç sahibi mollaları harçlıklarını çıkarırsınlar diye onun yanına gönderirdi. Mümin Çevik bu suretle babamın yanında bulunmuştu mesela. Çarşıda aylak gezen çok insan olurdu. Güngörmüş ama paraları tükenmiş, başlarına bir hâl gelmiş falan.

Çarşı yandıktan sonra bir buçuk yıl Beyazıt Camisinin avlusunda kaldı.

Onlar zaten kolluyor, mal gelse de taşısam diye. İşini yapar, ya "Parmağım içinde!" der, ya "İmşamı istiyorum." der.

Buranın kendine göre bir jargonu var. İki kitapçı karşılıklı konuşsun, hiç bir şey anlamazsınız. Ne var ki şimdilerde karşımda bunları kullanacak kimseyi bulamıyorum. Hatırladıklarımı ve kullandıklarımı sıraladım. Not olarak duruyor bende. Bazıları argo lügatinde olacak kelimeler neredeyse. Kitapçıya yakıştıramadığımdan babama sordum. "Kitapçılar Kapalıçarşı'dan gelirken koltukçuların dilini getirmişler, burada şekil değiştirmiş." dedi. Hanut orada hâlâ devam ediyor. Buraya geldiklerinde aynı mana için imşayı kullanmaya başlamışlar.

Sahafılıkta babamın da ustası yok, bizi de çırak vermedi kimseye. Çok şanslı o nesil. Babam, büyükbabamın yanında yetişmiş. Bizim de şansımız şu oldu: 1960'tan sonra İstanbul'a müteahhitler girdi. Şehrin altından girip üstünden çıktılar. Konaqların hepsi tarumar edildi. Tavan arasındaki, bodrumdaki kitaplar buraya geldi. Ne biz kıymet

Matbaalar ve matbuat hayatına dair nice hikâyeyi barındıran Sahafılar Çarşısı'ndan bir görünüm.

bilebildik ne de devlet bilebildi. Bir tek rahmetli Seyfettin Bey (Özege) farkındaydı durumun.

Seyfettin Özege

Seyfettin Bey akşamüzzerleri gelirdi. Onu görünce biraz canum sıkılır; "Eyvah! Yine ihtiyar geldi, yine geç çıkacağız galiba!" derdim. Tanımıyorum, bilmiyorum ama babam hürmet gösterirdi kendisine. "Babam saygı gösterdiğine göre önemli biri herhâlde!" diye düşünürdüm. Uzun kalacaksa kahve, fazla kalmayacaksa çay içerdi. Babamın hazırladığı kitapları önüne koyardık. Cebinden çelik mezurayı çıkarır; ölçer, not eder, giderdi. Benim canım sıkılıyor tabii. O kadar beklemişiz, bir şey almadan gitmiş. Bir gün dayanamadım sordum babama; "Bu adam geliyor, yazıp yazıp gidiyor. Ne yapacak bunları?" "Oğlum elinde liste var, mükerrer almamak için evdekilerle karşılaştırıyor. Sonra gelecek!" dedi. Birkaç gün sonra Seyfettin Bey yine gelirdi. Bu sefer mezurayı çıkarmazdı. Listesi elinde, kendisinde olmayan kitapları ayırır, fiyat sorar ve babam son derece insafı bir fiyat söylerdi. Ya "Geçerken alayım." der ya İsmail Bey'in dükkânına göndeririz; orada birikirdi kitaplar. Hiç konuşmazdı Seyfettin Bey. Konuşsa işi bitmez. Dükkânda bir hasır sandalyesi vardı. Oturur, devamlı not ederdi. Bir gün cüret ettim ve "Bu kitapları ne yapıyorsunuz? Okuyacak mısınız?" dedim. "Yok, evladım!" dedi. "Atatürk Üniversitesi'nde kütüphane yokmuş, oranın kütüphanesini ben kuracağım." Daha üniversite faaliyete geçmemişti. "Çok uzak değil mi? Taşınması, nakliyesi zor. Hem arada bir kitaplarınızı görmek istersiniz. Neden burada bir yere vermiyorsunuz?" dedim. "Evladım, orası uzak olduğu için gönderiyorum zaten. Yoksa o insanlar bu kitaplara nasıl ulaşır!" dedi. Benim için kırılma noktası oldu o cümle. Seyfettin Bey bir anda abide oldu. Kitapları bağışladıktan sonra kütüphaneden epey kitap çalındı galiba. Maalesef bizim elimize üç beş defa oradan çıkma kitap geldi. Sağlığında gelenleri kendisine veriyorduk. Epey zaman bu trafik devam etti. Dijitale geçildikten sonra herhalde dışarı kitap vermeyi bıraktılar ki gelmez oldu. Ya da başka kitapçılara gidiyor.

Seyfettin Bey Osmanlı sınırları içinde basılmış tüm kitapları alırdı. Konu ayrımı yapmaz, içeriğine bakmazdı. Bir daha ulaşılamayacak çok kitap vardı aldıkları arasında. Fatih'te oturuyordu. Yeğeni kitapların fişlerini tanzim ediyordu. Evli değildi; hiç evlenmemiş. Emekli, son derece beyefendi bir insandı. Gelip gittiğini hissetmezsiniz. Kimseye rahatsızlık vermez. Bu insanları görmüş olmak kazanç ama bugünle mukayese ettiğinizde insana "Ne günlere kaldık!" dedirtiyor.

Seyfettin Bey çarşıda üç yere uğrardı. İsmail Açı (Nihal Kitabevi'nin sahibi İsmail Bey'in Akçay olarak bilinen soyadı aslında Açı'dır.), abisi

Ali Bey ve bizim dükkân. Gittiği yerlerde çok saygı görürdü. Bu dükkânları tercih etmesinin sebebi herhalde daha çok Osmanlıca kitapları bulabilirdi. Biraz da ilgi görmesiydi belki. Diğer dükkânlara pek uğramazdı. Kendimi şanslı görüyorum; ona kahve getirdim, hizmetinde bulundum... Dükkâna enteresan simalar gelir, her birinden bir şey öğrenirsiniz. Sohbetler oluyordu. Hava kararıyor, kapılar kilitleniyor, ben burada babamı bekliyorum. Kimler gelmiyordu ki...Bir gün Şemsettin Yeşil, babam, İbrahim Elmalı, galiba hâkim Baha Bey (Bahaddin Aydıral) de vardı. “Radyoda Kur’an-ı Kerim okunması caiz midir, değil midir?” onu tartışıyorlar. Öyle tatlı bir muhabbet ki... İlerleyen saatlere kadar devam ediyor, konuşulacaklar bitmiyor. Geç oldu, diye ilerleyen günlerde devam etmek üzere ayrılıyorlar. Sonra Muallim Cevdet Bey’in hatıralarını karıştırırken gördüm ki onun zamanında da varmış böyle sohbetler. Kitabın muhabbeti de dedikodusu da bitmez. “O onu almış, bu bunu almış!” dedikodu bu. “Sen gördün mü o kitabı? Ucuz kaptı bak!” , “O zaten anlamaz!” Sahaflar Çarşısı’ndaki sohbetler, daha sonraki saatlerde devrin edip âlimlerinin çıktığı Küllük Kiraathanesi’nde devam eder, tartışmalar geç saatlere kadar sürerdi.

Hacı Muzaffer Efendi’nin vefatından sonra çarşıda kültürel manada bir gedik açıldı. Ve o gedığın içerisine muzahafat doldu. O, bir denge unsuruymuş demek ki. Babam, dedem falan demiyorum. Hacı Bey’in vefatından sonra böyle oldu. Babam 1926’da doğmuştu, 1982’de vefat etti. Cenazesini Muzaffer Hoca kaldırdı. Bir alışverişten dolayı araları açıldı. Ama ondan önce kardeş gibiydiler. “Ayaklı Kütüphane” Gümülcineli Mustafa Efendi’den birlikte ders alıyorlardı.

Şöyle söyleyeyim; bir gün Fransız bir iki müsteşrik gelmişti. Tasavvuf ve fıkıhla ilgili kitap topluyorlardı. Ben de herhalde on yedi yaşındaydım. Babam bana döndü ve “Bir gün dinimizi bu adamlardan öğrenmek zorunda kalacağız!” dedi. Ekledi ayrıca: “Bunlar var ya, bir gün bize İslamiyet diye başka bir din satacaklar!” “O ne demek baba?” dedim. “Bak bizinkiler okumuyor, bunlar yazmaları topluyor!” dedi. Yabancılar kitap satmanın hiçbir mahsuru yoktu, parayı veren alıyordu. Sonra bir hoca efendi ikaz etti beni. O günden sonra satmadım. Çok cazip, kıymetli bir şey çıkarsa koleksiyoncular alırdı. Şevket Rado, Hüseyin Kocabaş gibi bir iki hem parası hem de bu işe meraklı olan insanlar vardı. Kıymetli eser topladıkları için onları mutlaka bir kitapçı ile sohbet ederken bulabilirdiniz.

Birkaç Anekdöt

Vaktiyle Ahmet Vesim Paşa’nın Kur’an-ı Kerim’i geçti elime; onu Deniz Müzesi’ne kazandırdık, ama epey macerası var. Keşke o zaman

imkânım olsaydı da satmasaydım diye hayıflanırım. Turan Baytop’a otuz cumhuriyet altınına mı ne satmıştım o zaman. “Hocam, niye cumhuriyet altını veriyorsun para vermek varken.” dedim. “Ben mezun olduğumdan beri maaşımla hep altın alırım tasarruf etmek için, altınla da alışveriş yaparım. O zaman bedava gelmiş gibi oluyor bana, cebimden para çıktığını anlamıyorum. Bugün 900 tane cumhuriyet altınım vardı, işte 30 tanesi eksildi.” dedi.

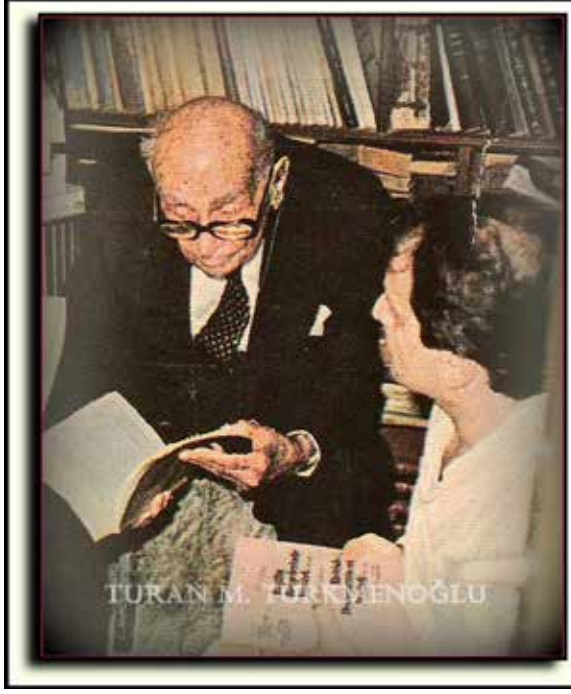
Sahaf kitabı aldıktan sonra müzayedede bir an evvel paraya çevirir. Çünkü dükkânlar ufak, bir de medarı maişet motorunun dönmesi lazım. O dönemin şartlarında, aldığınız kitapların içinden bir grup sattınız mı gerisi bedavaya kalırdı. “Bir an önce sermayemi cebime koyayım, gerisini satıp yiyeyim.” diye düşünürdü esnaf. Bir ara Millî Eğitim Bakanlığı da yapmış bir zat vardı; Hüseyin Avni Başman. Onun kütüphanesini aldık. Sedef kakmalı komodinler, masalar, sehpa... Ben küçüktüm; 12-13 yaşlarında. Babam muhtemelen birkaç ortakla almıştı. Hem yer hem de imkân bakımından bizim şartlarımız müsait değildi. Zengin bir kütüphaneydi, bizim dükkâna sedef komodin, birkaç güzel kılıç vesaire gelmişti. Kitaplar Hacı Muzaffer Efendi’nin dükkânında müzayedede usulü satıldı.

Herkes birbirinin elinde ne olduğunu her zaman bilmezdi. Esnaf bazı durumlarda diğerlerini kendine ortak eder. Ya adres size gelmiş ama yeterli paranız yoktur. Dersiniz ki “Adres benden para senden!” Ya da para da, adres de var ama yeriniz ufak veya bu kitaplara uygun müşteriniz yok. Öyle durumlarda esnaf ortağa ihtiyaç duyar. Başka sebepleri de var tabii; benim elimde bir kitap 5 liraya gidiyorsa sizin elinizde 20 liraya gidiyor. Benim ya yaşımı küçümsüyorlar, ya acemi görüyorlar. Ondandır dolayı almaya giderken de sarken de yanında bir ortak olması âdettendi. Bir de şu var; size iki kamyon kitap gelmiş, dükkâna indiriyorsunuz. Diğer esnaf da iş yapmamış. Herkesin gözü üzerinde kalacak... Etraftakiler çağırılır, “Tut ucundan ortak ol!” denir...

Ben ya ilkokul sondaydım ya da ortaokul bire gidiyordum. Babam Mazarakis’in, Amerikan Kitabevi’nin kitaplarını almıştı. Mazarakis, Fransa’daki neşriyatı takip ediyordu, Türkiye’nin tek bayisiydi. Piyasaya epey borç taktıktan sonra almış ceketini Yunanistan’a gitmiş. Depolar dolusu kitap geldi oradan. Beyazıt Camii’nin şadırvanlı avlusu, bu bahçenin etrafı leba leba kitap dolmuştu. Babam tek başına alsa, “Çarşığı işgal ediyorsun!” diyecekler. Mecburen üç beş kişiyi ortak etti. Ben haftalarca diyeyim siz aylarca anlayın, satıldı satıldı bitmedi. Hâlâ eski kitapçı raflarında kalan mutlaka bir şey vardır. Ne bereketli, ne kadar ucuz kitaplardı. Böyle bir kütüphane geldiğinde mecburen birilerini ortak etmek zorunda kalıyorsunuz.

Celal Bayar, yakın tarihimizin en önemli siyasi kişiliklerinden biridir. Ayrıca sadece bir okur olarak değil, Sahafklar Çarşısı müdavimliğiyle de büyük bir şöhret kazanmıştır.

Ortak aldığımızda hırsızlık riskinden de kurtuluyorsunuz. Alınan olmasın! Ayakçılık yapanlar var mesela. Onu esnaftan sayarsanız... Bir gün kapıda duruyorum, dükkânlardan birine kitap taşıyor. Götüren adama espri olsun diye, "Oraya kadar yorulma, bir kucak da bize bırak!" dedim. Getirdi bıraktı gerçekten. Sonra götürüp sahibine iade ettim.

Unutamadığım Kütüphaneler

Unutamadığım kütüphaneler arasında Şükrü Kaya'nın vardı mesela. Yıllar oldu, akşam saatlerinde hafriyat kamyonu gibi büyük bir kamyon geldi meydana. Lebalep kitap dolu. Kamyon boşaldı. Ben o kitapların şaşkınlığını yaşarken yarım saat kadar sonra bir kamyon daha geldi. Bende film koptu. Kitaplar Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne gidiyor. Hiç olmazsa ne olduğunu görelim diye kamyonun yanına gittik bir arkadaşla. Şoföre yanaşıp nereden geldiğini sordu arkadaş. "Fenerbahçe'den geliyor." dedi. "Şükrü Kaya dediler, bakan mıymış neymiş! Onun kitapları..." "Hadi atla gidiyoruz!" dedim arkadaşla.

Doğru köşke gittik oğlu Umur Kaya Çapa'da cerrahmış, onu bulduk. Köşkü müteahhitte vermişler, yerine yedi sekiz dubleks bina yapılacaktı. Bir an önce de boşaltılması gerekiyormuş. Kitap para etmez diye düşündükleri için kütüphaneye yollamışlar. Neler var içinde ama... Hemen "Envanter yaptınız mı?" diye sordum. Hiç akıllarına gelmemiş. "Ya memurlar akşam evlerine taşırsa ne olacak?" dedim. Dediğim de oldu, bir kamyonu gitmiş olabilir o kitapların.

Neyse biz, elimiz boş dönmeyelim diye köşke girdik. Vitray pencereler, muhteşem mobilyalar... Bir sehpayı çevirdim, altında Abdülhamid imzası vardı nerdeyse üç kamyon dolusu eşya aldık. Bahçede büyük bir havuz var, neredeyse Sahafklar Çarşısı'nın meydanını kaplar. Duvarları çeşitli yerlerden patlamış. Kâhya etrafımda dolaşiyor. "Yazık değil mi, bu havuzun içinde yaprak yakılır mı?" dedim. İçim yandı. "Sandığımız gibi değil mesele!" dedi. "Beyefendi öldükten sonra Milli Emniyet'ten geldiler. Ne kadar yazılı evrak varsa hepsini buraya doldurdular. Benzin döküp yanıp kül olunca kadar başında beklediler..."

Zorluklar ve Çarşının Müdavimleri

Harf İnkılabı'ndan sonra kitap sayısı çok arttı. Basmak yasak ama alıp satmakta sorun yok. Babam Osmanlıca eser neşretti diye Atatürk inkılaplarına muhalefetten 27 Mayıs 1960 sonrasında kırk gün cezaevinde yattı. O yasak, Turgut Özal dönemine kadar devam etti. 1960'tan sonra bir hileşişeriye buldular. Önce kamusta denediler. Basacakları kitabın ilk formasına Latin alfabesiyle yazılmış, kitabın muhtevasını anlatan bir metin koyuyorlar. Devamında, "orijinali budur" diyerek kitabı basıyorlar. Babam o zaman Seyyid Süleyman El-Hüseyni'nin *Kenzü'l Havas ve Keyfiyeti Celp ve Teshir* isimli dört ciltlik kitabını neşretti. O da tıpkıbasımdı. Çok satıyordu, yetiştiremiyorduk müşteriye...

Bulundurulması, satılması yasak kitaplar da döneme göre değişiyordu. Bir defa bunun takibini yapan insanlar cahildi. Bir sene, üniversitelerin yeni açıldığı günlerdeydi. Kapiya çıktım, karşı tarafta halamın oğlunun dükkânının önünde bir kalabalık var. Göz işaretiyle "Hayırdır!" dedim. Bir anda iki kişi koluma girip beni yerden kesti. "Ne oluyor?" demeye kalmadan "Çıkar kitapları!" dedi biri. Keynes'in *İktisat Devrimi* diye bir kitabı çıkmış o zaman. Üç adet var rafta. "Bulduk!" deyip üçünü de aldılar, "Çok ayıp ediyorsunuz!" dedim. "Yerine koyun, kimse görmesin, size cahil derler." Fakültede ders kitabı... Sonra ortaya çıktı ki çarşıdan alışveriş yapmak isteyen biri satıcıyla anlaşmamış, aralarında tartışma çıkmış. Dükkânda yasaklı olduğu dönemde bir bağ içinde Nâzım Hikmet kitapları varmış. Adam yemiyor içmiyor, Gayrettepe'ye telefon ediyor; "Kapıdan girince köşedeki dükkânda yasaklanmış kitaplar var!" diye. Ben de köşedeyim o zaman...

Çocukluğumuzda çarşının müdavimleri arasında Celal Bayar vardı. Kendisi bizim dükkândan ayrıldıktan sonra hemen polisler gelir; "Ne konuştunuz?" diye babamı sorguya çekerdik. "Kitapçı dükkânında ne konuşulursa onu konuştuk." dediğine şahidim. Damadı Ahmet İhsan Gürsoy, kızı Nilüfer Hanım yakın zamana kadar gelirdi.

Her biri kitap meraklısıydı. Nadir ve münderecatı itibarı ile kıymetli olanın mutlaka kendilerinde bulunmasını isterlerdi. Celal Bayar bize son geldiğinde Kayseri Cezaevi'nden çıkmıştı. Babamın ve büyükbabamın çarşıdan iyi müşterisiydi. Benim de müşterim oldu. En son İbrahim Kafesoğlu'nun cenazesine geldi. Meydanda karşıladım. Koluma girdi, dükkâna geldik. "Evlat, namaza kadar ne varsa bakayım!" dedi. Türk Tarih Kurumu'ndan iki sıra, sivil yayınlardan bir sıra yaptık. Ezan okununca cenazeye gittik, tekrar geldik. Bayar bakmaya devam ediyor. Alacağı kitapları "Bizde yok!" diye bir kenara ayırıyor. Nilüfer Hanım geldi, ona gösterdi ayırdıklarını. Bir kitapta takıldı Nilüfer Hanım; "Babacığım bu kitap bizde var!" dedi. "Yok kızım!" Yaşı hayli ilerlemişti o zaman. Vardı, yoktu derken Bayar, "Bana içinden bir iki satır oku bakayım." dedi. Dinledi ve ekledi: "Bizde yok!" Nilüfer Hanım "Var, Umurbey'e göndermiş olabiliriz." diyor. O ara kütüphane memuresi hanım geldi. Ona sordular. Baktı ve "Hayır efendim, bizde yok" dedi. O hafıza Allah vergisiydi. Her kitaptan iki tane alırdı. Biri Umurbey'deki kütüphane, diğeri evdeki kitaplık için. Tarih ağırlıklı kitaplar alıyordu. Son zamanlarda çıkan popüler kitaplardan baktıkları da olurdu.

Çarşının meraklı ve devamlı müşterileri gündün güne azalsa da herkesin kendine özel müşterisi vardır. Yoldan geçen müşteriyle bir şey yapamazsınız ki. Gelecek, kitap soracak, varsa alacak. Kendi dükkânımızdan söyleyeyim, üç dört tane raf vardı. Birine Atatürk kitaplarını koyardık, bunlar için Cemal Kutay gelirdi. Başkaları ne derse desin, merakı ve araştırmacılığı başlı başına bir fazilet hikâyesidir. Tarihî belge topluyordu, dergi çıkarıyordu o zamanlar. Çok çalışkan bir adamdı. Mustafa diye bir asistanı vardı, yıllarca iki kişi hem dergi çıkardılar hem yayın yaptılar. Hiç boş göremezdiniz. Bir başka raf için şarkı sözü yazar Suat Sayın gelirdi. Gene bir rafımız var, oraya Enver Behnan Şapolyo, Arif Nihat Asya için kitaplar konurdu. Günleri belliydi onların. Bir mason müşterimiz vardı mesela. Masonik bütün ürünler onun rafına konurdu. Onlar haricinde hatırladığım müdavimler; Cemalettin Server Revnakoğlu, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Faruk Sümer, Reşat Ekrem Koçu, Ömer Sami Coşar, Süheyl Ünver... İbnülemin Mahmut Kemal İnal Bey de büyükbabama gelirmiş. Bunun dışında Fevziye Abdullah Tansel vardı; Türkolog'du. Ankara Dil Tarih Coğrafya'da hoca. İstanbul'a geldikçe uğrar, mutlaka bir iki gün buralarda vakit geçirir. Önce Necati Alpas'a gider. Orada onun için ayrılanlar arasından alacaklarını alırdı. Onun dışında yokluğu belli oluyor diyebileceğim Mübahat Kütükoğlu var. Seyrek de olsa uğrardı. Zeynep Kerman ve İnci Enginün gelirdi.

Celal Şengör ilk geldiğinde on üç yaşlarındaydı. Annesi İbrahim Abi'nin müşterisiydi. Tasavvuf kitapları alırdı. Mevlevi bir hanımefendiydi. Dükkânlarımız yan yana. Müşteri yokken kapıda oturuyorum. İçeriden gürültü geliyor. Yine tombiş gelmiş, diyorum. Gürbüz bir oğlan. Bağra bağra konuşuyor. Yerinde duramıyor. Bir gün geldi, *Gökkuşağı Ansiklopedisi* aldı. Kendi kendime dedim ki bu çocuk kim böyle; kendisi seçti, annesi de hiç itiraz etmedi. Başka bir geldiğinde *Cumhuriyet Ansiklopedisi* aldı. O zamandan beri de geliyor. Celal'in yeri ayrı. Benden beş yaş falan küçük. Hiç kesmedi ayağını. Asım Amca var, babası. O da gelirdi. Nuruosmaniye'de Şengörler halı mağazası vardı Asım Amca'nın. Gazozcu Asım, Topkapı'da gazoz fabrikası var. Sonra Fruko'nun Pepsi'nin sahibi oldu.

Semavi Eyice gelir giderdi. Hırçın bir insandı, pek sevilmezdi. Benimle arası çok iyiydi, anı defterimi de imzalamıştı. Eğer esnafla iyi geçinse daha çok kitabı olurdu, bizim de onunla ilgili anlatacak bir şeylerimiz olurdu... Ömer Faruk Akün Hoca gelirdi, dünya tatlısı bir insan. Yolunu gözlerdik, gelsin de iki laf etsin diye. Çok önemli insanlar geldi geçti buralardan. Bir anı defterim var, bazılarına imzalattım o defteri. Hasan Âli Yücel de imzalamış; "Bir şey satacaksan kitap sat, bir şey ala-

Dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Sahaflar Çarşısı'nın açılışında bir konuşma yapmıştı.

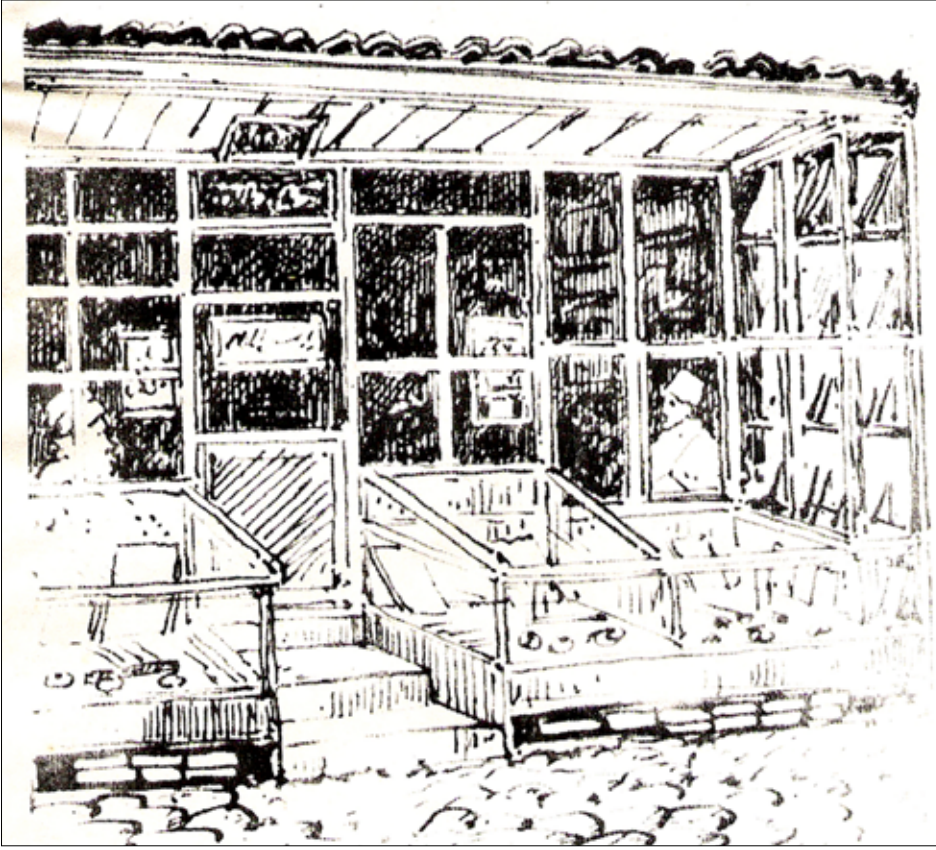

caksan kitap al. Hiçbir nimet onun kadar kıymetli olmamıştır.” Bizim düsturumuz bu oldu.

Çarşının Yenilenmesi

Önceden babadan oğula ya da ustadan çırağa geçerdi meslek. Askerden geldim, babam aşağıdaki dükkânı bana bıraktı. Bir müddet sonra o dükkân iki kişiye bakamaz oldu. Duvarın dibinde iki salaş tezgâh vardı, babamın yanından ayrılıp orda tezgâh açmak zorunda kaldım. Kitap satıyoruz, başka bir işi hem bilmiyoruz hem de izin yok. 1973 falandı, 20 bin lira para verdim ve iki tezgâh açacak yer aldım duvar dibinden. Cami tarafın-

Süheyl Ünver, bir kısmı sanat eseri binlerce nadide dosya bırakarak bu dünyadan göçtü. Bunlardan biri Sahaflar Çarşısı çizimiydi.

daki girişin sağ tarafındaki duvarın dibinde tezgâhlar vardı. Esnaf bizden rahatsız oldu, şikâyet ettiler. Sonra hak verdim onlara. Enflasyon olunca kalite bozuluyor. Üç dört tezgâh idare edilirdi ama sen başkalarına emsal oluyorsun, yoldan geçen de geliyor. Adam defter satıyor, geldi burada tezgâh açtı. Okuma yazma bilmiyor, tezgâh açtığı için ona bir hak tanındı falan derken çarşının kalitesi 1982'den itibaren yavaş yavaş gerilemeye başladı. Görülmüş şey mi; kapının önüne çıkıp “Güzel kitaplarımız var, buyurun!” diye müşteri topluyorlar. Hâlâ bunu yapanlar var... Bize “Sakin müşteriye buyurun demeyin. Burası Mahmut Paşa değil. Alacağı varsa girer içeri.” derlerdi. 12 Eylül'ün bir

faydası oldu bu çarşıya; dağınıklığı toparladı ama bu arada muzahafat da bize miras kaldı.

O tarihe kadar tezgâhların sayısı yirmiye yaklaşmıştı. Bir akşam belediyede şube müdürü olan rahmetli Sami Erdem geldi. Eliyle bir “Kaldırın!” işareti verdi yanındakilere. Tek hareketle yıkacaklar tezgâhları. O saatlerde hareketli de buralar. Ben de peşindeyim. Döndü, “Peşimden ayrılmıyorsunuz, kimsin sen?” dedi. “Kaderim sizin iki dudağınızın arasında, onu duymak istediğim için takip ediyorum sizi!” dedim. “Gel görüşelim!” dedi. Makamına gittim. Sahafları anlattık, kendi tarihimizden biraz bahsettik. “Bana bir hafta içinde hayata geçireceğin bir projeye geleceksin. Kimsenin de buna itirazı olmayacak. Yapamazsan tezgâhından olursun!” dedi. Bu sadece benimle alakalı değildi aslında, çarşıyla ilgili büyük sorumluluktaki. Arkadaşları toparladık. Durumu anlattık. Projeyi biz tarif edeceğiz, belediyecekler çizecek. Fakat sonunda beğendiremezsek kapının önünde kalmak var. Kimi itiraz etti, kimi haydi bir görelim dedi. Nihayet “ya Allah” deyip harekete geçtik. Projeyi beğendi. Bir gecede çarşı kurulur mu? Kovboy filmlerindeki gibi bir gecede kasaba kurduk. Bu hadise 1982'de oldu. Projeye 18 dükkânın onarımı yapılan çarşıda salaş barakaların yerini modern dükkânlar, eğri büğrü zeminin yerini pırıl pırıl parke taşları aldı.

Çarşının ortasındaki alan çiçeklendirilip, yeşillendirildi. Bir boşluk kalmıştı, oraya Atatürk büstü koyalım dedim. Yoksa mutlaka biri gelip dolduracak boşluğu. Sami Bey, “Sizin hüviyetinize uygun bir şey olsun.” dedi. Türkiye'deki ilk matbaanın kurucusu İbrahim Müteferrika'da karar kıldık ama ara da yapacak adam bul. Münif Fehim'in dergilere çizdikleri dışında malzeme yok elde. Müteferrika büstünün alçı kalıbını, Güzel Sanatlar Heykel Bölümü'nden Erol Kınalı, dökümünüyse Sultanahmet Matbaa Meslek Lisesi yaptı. 20 bin ya da 25 bin liraya anlaştık. Bütün çalışmalar Belediye'nin katkılarıyla gerçekleşti. Albay, açılışa yetiştirin diyor. Yetiştirdik yetiştirmesine de öyle bir büst geldi ki gören, “Müteferrika kambur muydu?” diye soruyor. En son işi pişkinliğe verdik, “Sahaflık size mi kalmış!” diye küsmüş dedik. Büstün dikildiği yerde bulunan üç çınar ağacından biri kesildi. Bu ağaçları Muzaffer Efendi 27 Mayıs Darbesi'yle idam edilen üç siyasetçi anısına dikmişti. İbrahim Müteferrika sayesinde de üç gün boyunca kitaplar

%10 indirimli satıldı. Çarşı esnafı da müşteriler de yeni düzenlemeden oldukça memnun oldu. Zaten çarşıdaki dükkânların onarımı, yerlere parke döşenmesi ve göbekteki bahçenin düzenlenip bütün hazırlanması için yapılan bütün masrafı çarşı esnafı karşıladı. Yeni düzenleme önceleri kitap sergilemeyi engelledi, kitapları dışarıda görüp karıştırabilen müşteri biraz güçlük çekti ama sonra duruma alışıldı, çarşıya bir düzen geldi.

Bizim yirmi otuz yıllık müşterilerimiz vardı o yıllarda. Daha sormadan biz onların kitaplarını hazırlar, ayırırdık. Dört beş aileden müteşekkil bizim mekân. İki erkek, bir kız kardeşime ait beş dükkân var. Oğlumla benim iki dükkânımız, etti yedi. İki de halaoğlu; dokuzu bizim ailede. İbrahim Derbender ve oğlunun üç, İbrahim Manav ve kardeşlerinin de dört dükkânı var. Hacı Muzaffer Ozak'ın kendi dükkânı, yeğenleri Fatih ve Muzaffer, üçü de onlar. Gerisine de ve 'diğerleri' diyelim. 1982'de, tezgâhlar dükkâna dönmeden önce çarşıdaki esnafı şöyle sıralayabiliriz: Bir numarada İhsan Manavoğlu, iki numarada Nizamettin Aktuç, üçte Kötü İsmail, ondan sonra İsmail Açıy. Babam ve devamında Arslan Kaynardağ, Ali Ertem, Nadir Onan, Hacı Muzaffer Ozak ve Şemsettin Yeşil. Fotoğrafçı Pertev Altınköprü köşede 9 numarada. 10 numarada Şakir Hoca, sonra oğlu Hüseyin Çörüş devam etti. Yanında, 11 numarada Ali Üşük var. Devamında Ekrem Amca (Karadeniz), Hattat Kazım (Mutlu) Amca ve sonra 14 numara çay ocağı. Fakat adam çaycılıkla geçinemediği için orada Hacı Muzaffer Efendi'nin yeğeni Cemal Tezergil kitapçılık yapıyordu. 15 numarada önce Naki Bey vardı, sonra onun yerine Ali Üşük'ün damadı Halil Eser geçti. Akabinde Nurettin Eren, Mustafa Kâmran Ardağ, Çığır Kitabevi, Yurttaş Mehmet diye bilinen Mehmet Ertezcanlı, Sadakat Kitabevi, Mustafa M. Türkmenoğlu ve sonra Türkmen Kitabevi Adnan Türkmenoğlu yani, babamın dükkânı, Acem İsmail (Dilmen); şimdi İbrahim Manav'ın olduğu yer var. Onun yanında 21 numarada Necati Alpas'ın kayınpederi Raşit Efendi Cemil Zorlu ve en sonda 23 numara Selahattin Bekir, Bekir Kitabevi... Selahattin Bekir kasap, Cemil Zorlu çorapçı, Pertev Bey fotoğrafçı, Nadir Abi Samsun'da plastik imalatı yapıyormuş. Şöyle bir eleseniz kitapla, kitapçılıkla alakası olan 8-10 kişi ya çıkar ya çıkmaz. Kapalıçarşı yangınından sonra dükkânlar boş kalmamış diye caminin dibindeki esnafa "Kitapçılık yapar mısınız?" demişler. Yazılanları okuyorum şimdi, asıyla alakası yok. Ben içinde büyüdüm fakat kime anlatacaksın.

Bizim çöpe attıklarımız antika oldu. Efemera diye bir şey yoktu eskiden. Paçavra, süprüntü denirdi. Hayır, çöpe atılırdı. Hiç itibar edilmiyordu ki onlara. Berat, ferman falan görmez kimsenin gözü. Rütbe beratı, imam efendinin tayini kim ne yapsın. Şimdi alanlar da görsel diye alıyor. Oku-

yabilen kaç kişi var? Sonradan birilerinin parası ancak süprüntüye yetti. Öbürü de çöpten buldu, satarsam üç beş kuruş kazanırım dedi. İşin aslı bu! Koleksiyon değil onların topladığı. Oyalanıyorlar. Çok önemli bir mektup çıkar, imzası ya da konusu için, o değer. Ama hiç tanımadığın bir adam, mahallede berber ya da bakkalmış. Onun faturası kimi ilgilendirir? Şehir tarihi yazıyorsan onun içinde hak ettiği yeri bulur ancak. Hurdacılar eskici oldu, eskiciler antikacı oldu, antika bitti zaten... Kitabın ismini telaffuz edemeyen adamlar piyasayı işgal etmiş durumda. Kapalıçarşı'daki lokantacının oğlu, babası dükkânı kapattıktan sonra Karaköy'de kitapçı dükkânı açmış. Buna hiç bir itirazım yok ama sahaflık böyle ucuz bir iş değil. Biz edepten "sahafız" diyemiyorduk. Rahmetli Sami Albay, "Tabelanıza sahaf yazacaksınız!" dedi. "Burada sahaf olmayanlar da var!" dediğimde "Çarşı, Sahaflar Çarşısı" cevabını vermişti. Şimdi herkes yazıyor. Tabelaların modelini bile Sami Albay vermişti o zaman.

Düzen Bozulmadan Önce

Sahaflar Çarşısı'nda düzen bozulmadan evvel Hacı Muzaffer Efendi'nin dükkânında müzayedeye yapılırdı. Biz de yeni kanat çırpıma başlamışız. Adam tanıyacağız, kitap ismi öğreneceğiz, davranışları göreceğiz. Kapının kenarına ilişip bakıyoruz. İçeri girmek edebe mugayir... Nizamettin Aktuç yönetiyor müzayedeyi. Yaptığı hareket aynen şu: Kitabın kapağını hızlıca açıyor; "Evliya Çelebi 5. Cilt" Kapatıyor, serlevhayı okumuyor. Biri "Aldım!" diyor. Sonra diğerine geçiyor. Bir gün yine bir kitap aldı eline, açtı kapattı. "Eşekler, siz bu kitaptan anlamazsınız!" dedi, kenara ayırdı. Esnaf-tan bazıları homurdandı. Hacı Muzaffer Ozak "Bir bildiği vardır!" dedi. Sonradan orada kimsenin o kitaptan anlamayacağına karar verdiler. Saygı ve bilgi vardı. Adam açıyor, göz ucuyla bakıp tanyor kitabı. Hangi dilde olursa olsun. Belki Rusça, Bulgarca falan bilmiyor olabilir ama Latin alfabesiyle yazılı her kitaba aynı ölçüde vakıf. Yanına gider, "Bir şey öğrenebilir miyiz?" diye dikkatlice dinlerdik. Şimdi kimden ne öğreneceyiz? Ya da kime ne öğreteceğiz? Talip yok ki. Talip olmadıktan sonra siz istediğiniz kadar elimde iyi mal var deyin...

Bir gün Necati Abi'nin dükkânına gittim. Dağınık! "Abi!" dedim "Sana yardım edeyim de rafları düzenleyelim, açılan yerlere de yeni kitaplar koy!" Güldü. Yeni gelen kitapları harmanlıyorum, müşterinin daha önce gözünden kaçan varsa onu da alıyor. "Oğlum! Buranın esnafı tespih tanesi gibi birbirini tamamlar. Biri koparsa bütünlük bozulur. Bak Hulusi Efendi'nin oğluna!" Ekrem Amca'yı gösterdi: "O musikiyle ilgili kitaplar satar. Hacı'ya git, dinî kitaplar satıyor. Yurttaş Mehmet'e git; kırtasiye, okul kitapları. Yeşil Hoca kendi ki-

taplarını, ben de döküntüleri satıyorum.” Döküntü dediği nadir bulunan ne kadar risale, ayrı basım varsa onlar... Raşit Efendi'nin bir kardeşi varmış, sonradan öğrendim, o da yedek parçacıymış. Eksik kitapları toplarmış. Elinde eksik kitabı olan onu bulur, kitabının eksikliğini tamamlatırmış.

Mesleğin önemli pek çok ismini de tanıdım burada. Nail Esmer arkadaşımı mesela. Ben Nail'i tanıdığımda otuzlu yaşlarındaydı. Bir koli kitap getirdi. İstanbullu olmadığını hissediyorsunuz. Kitapların bazılarında Nail Esmer yazıyor. “Kim bu Nail Esmer? Bayağı iyi kitaplar topluyormuş.” dedim. “Benim.” dedi. İçeri çağırdım, sohbet ettik. “Mehmet Esmer'in oğluyum. Babam İzmir'de sahaf. Ben okuduklarımın bir kısmını elden çıkarıyorum.” dedi. Biraz konuştuk, buradaki bütün sahafırları cebinden çıkarır. Bir Anadolu kitapçısının birikimi şu anda burada kimsede yok. Okumayı seven bir adamdı. Kaderi güzel olsa hayatı bambaşka olabilirdi. Sonra arkadaş olduk. Tanıdığım için kendimi çok şanslı hissediyorum. Ondan öğrendiğim çok şey oldu. Yerine oğlunu yetiştirmek istedi ama olmadı ne yazık ki. Nail'i babası yetiştirmemişti, kitaba olan merakıyla kendi kendini yetiştirmişti o. Baba terzilik ve lokantacılık yapmış, camide imamlık-müezzinlik. Meslekten değil, esnaflığı sağlam bir adam. Nail öyle değil. Eline aldığı şeyin hakkını verirdi. Define arayıcısı gibiydi. Dinî kitaplar konusunda bir numaraydı. Babası tasavvuf erbabıydı. O çevredeki kişilerden çok şey öğrenmişti.

Ekrem Amca çırak yetiştiremedi. Muzaffer Ozak'ın çırağı olmadı. Müritleri gelirdi, ona yardımcı olurlardı fakat sahafırlığı meslek olarak görmediler. İbrahim Abi'nin kız tezgâhtarları vardı, evlenince gittiler. Kendi kızı duruyor dükkânda ama onun üzerinde Necmettin Hilav'ın da çok emeği vardır. Ondan çok şey öğrendi. Asıl esnafın kalitelisi Ankara'daydı. Geçen haftalarda vefat etti; Etem Coşkun. Necmettin Abi'den icazetli. Yakından tanıma fırsatım olmadı ama kırk yıllık dostumu kaybetmiş kadar üzüldüm. “Sen bundan sonra sahafılık yapabilirsin!” diye bir yazı yazmış ona. Benim defterime de o mealde bir şeyler yazmıştı. Necmettin Ağabey, ayaklı kütüphane gibi adamdı. Latinceyi çok iyi biliyordu. Bizim evimizde huzur dersleri yapılır, dedi bir gün bana ve ben çocuktum, kapının eşğine oturur dinlerdim, dedi. Kendisinin inancı yoktu ama ağzından bal damlayan, her soruya cevap alabileceğiniz bir insandı.

Mesleğin Zanaatkârları

Raif Yelkenci, sahafırlığın bir numarasıydı, yıldızdı. Her şeyden evvel Yunus Emre uzmanı. Yazma eser mütehassısı. Fakat Sahafırlar Çarşısı'na karşı bir tavır vardı. Kırgın mıydı, bilmediğimiz

bir şey mi vardı, diye düşünürüm zaman zaman. Zira çocukluk yıllarımdan beri dükkânın önüne çıkar, merdivenden gireni çıkamı izlerdim. Onun dükkânını da görüyorum. Yaşlı yaşlı hanımlar geliyor. Ellerinde bir paket. Bazen para verip alıyor, bazen de ellerine bir kart tutuşturup Kapalıçarşı'ya gönderiyor. Çok dikkatimi çekti. Çarşıda kimseye selam vermiyor. Bir, tuvalete geliyor buraya. Sordum: “Kapalıçarşı'da Musevi bir turist rehberi var; Aslan. Ona gönderiyor. O da birilerine satıp komisyonunu getiriyor.” dedi babam. “Neden bize göndermiyor?” diye sordum. “Çarşıyı sevmez o” şeklinde cevapladı. Bir zaman geçti üzerinden, yine iki hanım Raif Bey'in dükkânından çıkıp Kapalıçarşı'ya yöneldiler. Babamla dükkânın önünde oturuyoruz. Yolladı beni, “Git onları bizim dükkâna davet et.” diye. Geldi hanımlar. Keçecizade Fuat Bey'in varisleriymiş. Açtılar ellerindeki paketi. O yazmaları aldık.

Babam dedi ki “Askerden geldiğinde sana iki sene müsaade; dükkânı iki sene sen çalıştır, iki sene içinde ya git Beyazsaray'da kendine bir yer aç ya çarşıda bir yer boşalırsa oraya geçersin.” Ben de kabul ettim. Bütün borca girdim, kendi birikimlerimin hepsini dükkâna yatırdım, 6 ay sonra babamla ihtilafa düştüm. “Senin verdiğin para bana yetmiyor.” dedi. Baba, yetmiyor, ama bu kadar, yani daha fazlası olurdu olmazdı derken git başının çaresine bak, dedi. İyi de yaptı. Belki ben babamın sırtında kambur gibi kalacaktım yıllarca. İbrahim Abi, Raif Bey'in sağlığında “Turan, paran var mı?” dedi. “Var Abi, ne olacak?” “Raif Bey'in dükkânını alacağız. Elli bin liraya pazarlık ettim!” dedi. “Mülkünü mü alıyorsun?” diye sordum ben, “Nerede o kadar para, sende para var mı? Kitapları ortak alalım.” dedi. O zaman yirmi bin lira param var. Askerde harçlık lazım olacak. Ortak olamadım ama rafları boşaltmasına yardım ettim. Bir Kur'an-ı Kerim çıktı. Sanki dün yazılmış, buğday başağından yapılmış bir özel kutu içinde, kumaşa sarılmış saray ciltli bir Kur'an-ı Kerim. Sol taraftan açtık acaba hattat kim diye. Ketebe hanesi boş... İbrahim Abi “Muhtemelen Şeyh Hamdullah ama imza atmamış.” dedi. Yazdıklarının çoğuna atmamış zaten. O zaman Raif Bey'e saygı duydum. İstese Şeyh Hamdullah imzası attırırdı. Kimse de itiraz edemezdi. Çünkü Kamil Akdik'in para karşılığı attığını söylerlerdi. İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, “Piyasadaki Şeyh Hamdullah'ların çoğu Kamil Akdik ketebelidir.” demişti.

Bizim dükkân Kapalıçarşı tarafındaki merdivenlerden çıktığımız zaman tam karşıdaki yerde olduğu için çarşıya gelip gidenleri rahatlıkla görebiliyordum. Çok hareketli bir yerdi orası. Karşıda Raif Bey'in dükkânı var. Raif Beyin dükkânına kim gidiyorsa ben görüyorum, yani istemesem gözümü yummam lazım görmemek için, sonra o zamanlar bu kadar kalabalık değil, gelen geçen ken-

dini belli ediyor. Ya kitap soruyor ya kitap satmaya geliyor. Sabri Ülgener Bey rahmetli gelir giderdi yanına. Ahmet Ağabey de elinde çantayla kapıda beklerdi. İçeriye girdiğini ben hiç görmedim.

Raif Bey çok konuşmazdı; soracaksınız, söyleyecek. Danışacaksınız. Muhabbet yok. Dükkânına gelenlerle ilmi konular üzerine tartışır ama amiyane tabirle geyik muhabbeti yok. Osman Reşar geldiğinde önce Raif Bey'e uğrar sonra İsmail Amca'ya gelirdi. Osman Reşar'ın Ayla isimli bir yeğeni vardı, diş tabibi. Kocasını öldükten sonra kadıncağız depresyona girmiş. 10-15 sene önce evdeki eşyalara saf alkol dökmüş, 40-50 tane de kedi var. Onları da odalara toplayıp kibriti çakmış. Kendisi de üst kattan apartman boşluğuna atlayıp intihar etmiş. Tereke Hâkimliği vasıtasıyla evi alan eskici bana haber verdi. Gittim, kitapların külleri duruyor. Bakıyorsun Melling ama kül. Ne görüyorsan hepsi kül olmuş. En son bir odaya girdim, kısmen kurtulanlar var. Oradan bir kutu çıktı, o zaman an-

ladık Osman Reşar'a ait olduklarını. İyi bir parayla İbrahim Abi'ye devrettim o kitapları...

Mesleğin eskilerinden devam edersek; Muzaffer Efendi, halamın ilk çocuğunun cenazesini yıkayıp defninde bulundu. O zaman Beyazıt Camii'nde kayyım. Sonra Nurettin Cerrahi Tekkesi'ne intisap etmiş ve yıllar sonra o tekkenin şeyhi olma lütfuna ermiş. Çok zeki bir adamdı, hafızası çok kuvvetliydi. Tam bir İstanbul çocuğu... Karagümrük'te yetişmiş. Bitirimden de anlıyor, beyefendiden de. Nizamettin Bey'den dinlediğim bir şeyi anlatabim. Cemil Meriç bir akşam geliyor, Nizamettin Aktuç'a Muzaffer Efendi'yi soruyor. "Ne yapacaksın?" diyor Nizamettin Bey Amca. "Bizim kız fakülteye gidip gelirken yanına uğramaya başlamış. Merak ettim, kimdir? Gidip bir tanışayım dedim." diyor. Yanında da yardımcısı var. Gidiyorlar, yarım saat kadar sonra tekrar geliyor. "Ne yaptın?" dile soruyor Nizamettin Bey. Cemil Meriç'in cevabı: "Âlim değil ama arif adam!" İlminin ölçüğü Cemil Meriç tabii... Arifliği de tasavvuf ehli olma-

Ahmet Ziya Akbulut'un tuval üzerine yağlıboya tablosunda (35 x 46) Beyazıt Külliyesi aşhane binası üzerindeki Hünkâr Kasrı ve Sahafklar Çarşısı'nın girişindeki barakamsı dükkânlar. Dükkânlardan biri Mustafa Türkmen'in Sadakat Kitabevi, diğeri ise Aziz Nesin hatıratında bahsettiği fotoğrafçıdır (İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi.)

sından kaynaklanıyor. O günlerin esnafının bugün kemikleri sızlıyordur herhâlde, size mi kaldı bu meslek diye. Hacı Muzaffer Efendi rahmetlinin geleceği saat belliydi. Kapıdan girmeden tavla oynayanlar falan varsa tavlasını kapatır, dükkâna geçer. Sıcaktan gevşemiş oturuyorsa toparlanır, Hacı Bey şimdi gelir ayıp olmasın diye. Esnaf böyle saygılıydı ona karşı. O da hem abiydi hem hocaydı hem babaydı. Gideni boş çevirmez. Esnafın açığını kapatır... Aslında Muzaffer Hoca sözlü kültürün insanı, Süheyl Bey yazın derdi. Benim büyükbabamın da ahabıydı. Babamın ölümüne kadar hemen her gün uğrar ve “Evladım, şifahi olmanın kurtulun!” derdi. Bunun üzerine ben kartlar tutmaya başladım kendime göre, not ediyordum. Ondan sonra anı defteri gibi kendim için bir şeyler tuttum. Gazete ve dergilerden kupürler kestim sahaflarla ilgili. Metin Erksan diyor zaten, Sahaflar Çarşısı'na uğramayana ben adam demem.

Şemsettin Yeşil ise çok kibar ve yakışıklı bir adamdı. Akşamları ders veriyordu camide. Sohbetini hanımlar takip ediyordu. Bir gün babam beni namaza gönderdi, herhâlde akşam namazıydı. Namazı kıldım, o kürsüye çıktı. Ağzından bal damlıyor hazretin. Çocuk yaşına rağmen bitmesin diye

"Sahaflar Şeyhi" diye de anılan Muzaffer Ozak, Sahaflar Çarşısı'nda derin hoşgörüsü, ince esprisi ve hikmetleriyle nam salmıştı.

dua ediyorum. Yatsıya kadar kimse kıpırdamadı... Sabahları avluya çıkar dolaşırdım. Mis gibi bir yemek kokusu... Yanında çalışan hanımlar vardı, yemeğini onlar hazırlar, yedirirdi. Günlük gazetesini okuyan bir hanım vardı. Gündüzleri müritleri ziyaretine gelirdi. İpek gömlek giyer, kravatı fular gibi bağlar. Her gün elinde farklı ve kıymetli bir baston. Aşağıdaki merdivenlerden dükkâna çıkması on dakika falan sürer. Her basamakta durur, etrafını izler... Son basamağa geldiğinde Muhittin Eren'in babası Nurettin Bey amca rahmetli, o koşar, önce elini öper, sonra koluna girerdi. Dükkâna kadar refakat eder. Dükkânda iki hanım bekler. Biri Fevkiye Hanım, diğerinin ismini hatırlayamıyorum. Mis gibi içeriden yemek kokusu gelir. Yeşil bir tezgâhı vardır. Tezgâhın üzerinde o günkü gazeteler. Gazeteleri Fevkiye Hanım okurken oradaki diğer hanım boynuna peçetesini takar, böyle yemek yedirirdi.

Nizamettin Aktuç tabir caizse sahaflığın profesörüydü. Paraya hiç önem vermez. Çok sevdiği bir dostu vardı, “Veli Efendi Dergâhı'nın son şeyhi” derdi Nizamettin Amca'ya. At yarışı oynamaya meraklıydı. Haftada iki gün dükkân kapalıydı. Yarış izlemeye gider, kazanmışsa ertesi gün dükkâna gelenler yaşadı. “İhtiyacın vardır oğlum, bulamazsın bu kitabı, al götür. Para istemez.” Ya da “Bunu senin için ayırmıştım!” der, verip yollar. İkrâm gibi kitap dağıtan bir adamdı. Bir gün Muzaffer Ozak'ın yeğeni Burhan Tezergil'i Kurtuluş taraflarında bir eve çağırmuşlar. Nizamettin Bey de işin mütehasası, ondan birlikte gitmeyi rica etmiş. “Gittik, evde bir şey yok” diye anlattı sonradan. Cepteki parayı da yola vermişler, kara kara düşünüyorlar. Dönüşte bir muhalebicinin önünden geçerken “Burhan içeri gir, şu iki tavukgöğsünü paket yaptır. Ama kâsesiyle beraber versinler.” diyor Nizamettin Amca. “Abi, cepte para mı kaldı? İçeri girip yiyelim!” falan dese de ısrar ediyor. Tatlıları alıyorlar. Nizamettin Amca kâselerin içini köşedeki çöp kutusuna sırıyor. Bu şaşkın tabii. “Senin aklın ermez!” diye geçiştiriyor. Çarşıya gelince tabakları yıkatıp, “Kapalıçarşı'daki Halit'e götür, Nizamettin Abi yolladı de, kaç para verirse al gel!” diye gönderiyor. İki tane Selçuk kâse. Tatlıcı da bilmiyor ki ne olduğunu. Ya eskiciden aldı, ya eski bir evden geldi. Nizamettin Amca geçerken görüyor o kâseleri... O kadar hâkim meseleye...

Ekrem Amca'nın babası, çayı Türkiye'ye getiren ilk kişi. Tohumları bastonunun içine koyup getirmiş ama şimdi başkasının ismi geçiyor. Ağzı bozuk, biraz da kabadayı bir Karadenizliymiş. Çok sevilirdi ama burada. O da sahaf. Ekrem Bey Amca 1904 doğumlu. Hukuk tahsilinden sonra Tekel Genel Müdürlüğü'ne müfettiş olarak atanıyor. Bir iş seyahatinde geçirdiği trafik kazası sebebiyle gözlerini kaybediyor. 1944'ten itibaren de babasından kalan dükkânda kitapçılık yapmaya başlıyor. Ab-

dükkadir Töre'den musiki dersleri almış. Musikiye aşinalığından dolayı musiki kitaplarına ağırlık veriyordu; ud, keman, kanun gibi sazlar da satıyordu. Ben de iki üç defa keman götürdüm. Bir iki teline dokunur, markasını söylerdi. Dükkâna döndüğümüzde babam içine bakardı ki evet, o marka. İnanamazdınız âmâ olduğuna. Ayrı bir ilim yuvasıydı orası. Geleni gideni başka, kılık kıyafet başka. Aristokratlar gelir...

Meşâhir-i Meçhûle ve Hatırlı İnsanlar

Eskilerin meşâhir-i meçhûle dedikleri tanımadığımız meşhurlardan Cinüçen Tanrıkorur'un ağabeyi Mecdi Nevin Tanrıkorur vardı, Beyazıt'ta mücellit. Deli dolu, hezarfen bir adam. Hoş sohbet, sanatkâr... Çarşı yakınlarında mücellittik yapıyor. Evinin altına da küçük bir marangoz atölyesi kurmuş. Daha piyasada böyle şeyler yokken sekiz köşe Selçuklu yıldızı desenli tahtalar keser, üzerine presle ayet-i kerimeler, kelâm-ı kibarlar basar, getirir esnafa dağıtırdı. Satarsın, bazen uğrayıp parasını bile almaz. Allah rahmet eylesin, çok hoş bir insandı. Üsküdar'da oturuyordu. İçinde, yaşadığı kuşaktan kimse kalmadığı için Mecdi Bey'i tanıyan da kalmadı. Musiki ehliydi. Yangına kadar buradaymış. Sonra dükkânı olmamış ama babamın arkadaşı olması hasebiyle bu taraflara geldiğinde mutlaka uğrardı. Eskileri yâd ederlerdi. Babam iyi mücellit olduğunu söylüyordu. Hatta iki üç katlı ahşap bir dükkânı varmış. Dönemin hatırı sayılır esnafındanmış.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Raif Bey'in dükkânına geldiğini hatırlıyorum... Yıllar evvel, Bakkırcı Gündoğ Kayaoglu gazeteye ilan vermiş, 'Eski kitaplarınız alınır!' diye. Kendisine kütüphane kurmak istiyordu. Bir adres almış; Boğaz'da, Emirgan'a doğru bir yerlerde. "Müsaitsen gel beraber gidelim." dedi. Uzunçarşılı'nın evine gidecekmış. Sorulur mu? Ne para, ne pul, ne dükkân kaldı aklımda tabii. Bir yalya gittik. Geline karşıladı bizi. İkinci kata çıktık. Kitap yok! "Geçenlerde sattık" dedi. "Biz neden geldik o zaman?" "Bu odaya geldiniz!" dedi bir kapıyı açarak; Uzunçarşılı'nın arşivi. Ne kadar vesika toplamışsa hepsinin fotokopisi ya da fotoğrafları, bazılarının orijinaleri... Bir miktar kitap, bir miktar ayrı basım... Aldık tabii. Alışveriş bitti, çay ikram ettiler. Dayanamadım, sordum; "Hanımefendi, çok saygı duyduğum bir büyüğümüz olduğu için sorma gereği duydum. Neden satıyorsunuz?", "Oğlum ikili set istedi, onun parasını çıkarmak için satıyorum." dedi. Günümüzde yerde bir kâğıt parçası buluyorlar, efemera deyip getiriyorlar. İlgilenmeyince de ya anlamadı ya da bizi küçümsüyor diyorlar. Uzunçarşılı'nın evine gitmişsiniz, o havayı teneffüs etmişsiniz, çıta yüklenmiş. İsteseniz de heyecan duymuyorsunuz... Kitapları diğer oğlu satmış. Bunları ben Aslan Bey'e

sattım topluca. O da Nihal Atsız'ın oğlu Yağmur'a sattı. Münih Üniversitesi'nde hocalık yaptığı vakitler. Yurt dışına mı gitti, burada mı kaldı bilmiyorum ama dağılmadı. Bir kucak ona, bir kucak başkasına gitse alanın da işine yaramayacak, tarihi kıymetî de değerlendirilemeyecek.

Hiç unutmuyorum, vaktiyle akşamları bir sarhoş geliyor dükkâna. Koltuğunun altında iki *İstanbul Ansiklopedisi* cildi, bir tane *Yeniçeriler* ya da *İstanbul Yosmaları*. Satıp gidecek. Biraz eşledik ki Reşat Ekrem Koçu'nun oğluymuş, daha doğrusu evlatlığı, Mehmet Koçu. Münasebeti ilerlettik. Arada borç veriyorum. Kitapları bırakıyor, satıp parasını veriyorum. Göztepe'de oturuyorlar. Yıl 1974 ya da 75. Bayağı daralmışlar herhâlde ki "Depoyu satacağım, alır mısınız?" dedi. Benim için önemli olan depo değil, Reşat Ekrem'in kitabını almak. Bazıları da anlattıklarının palavrası bol olduğu için onu tarihçi kabul etmez. Ama tarihi sevdiren adamdır. Gittim, Göztepe yeni yeni imara açılmış. Apartmanın bahçesinde büyük bir kömürlük var. Arabayı dayadık, kitapları kamyonu yükledik. Baktım Reşat Ekrem geliyor. Kısa boylu, boyundan büyük bir fötr şapka takmış. Utandığından mı, kızdığından mı, üzülmediğinden mi... Bana bir baktı, ciğerimi söktü. Sonra yukarı, eve çıktık. Reşat Ekrem'in annesinin çeyizlerini gösterdi Mehmet Koçu. Porselen takımlar, çini eşyalar. Misafir odasına geçtik, koltukların üzeri klasörlü zarflarla dolu. Körüklü zarfların içinde kupürler var. "Bunlar nedir?" dedim. "İstanbul Ansiklopedisi'nin maddeleri. Burada tamamı var! Paramız yok, bir türlü basamıyoruz." dedi. Ben yayınlarını aldım. Uzun yıllar bir daha da basılmadı zaten o kitaplar.

Çarşıdaki en kadim dostum İbrahim Manav'dır ki kendisi kundağımı taşımıştır. Yaşım kadar tanıyorum İbrahim Abi'yi. Şimdi ben İbrahim Ağabey'i kızdıracak ya da muhalefet edecek bir durum olsa "Fazla konuşma, ben senin kundağımı taşıdım!" der. On iki yaşlarındaiken Naki Bey'in yanına getiriyorlar İbrahim Abi'yi. Naki Bey, emekli albay. Birkaç Mayk Hammer kitabı yazmış, galiba Teşkilatı Mahsusa'nın adamıydı. Babam orada görüyor ve gelenin gidenin yanında harcanmasın diye kendi yanına alıyor. Yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmedi yıllarca. Abim, arkadaşım, zaman zaman ustam oldu. Çok şey öğrendim ondan. Kimseyi kırma- mayı da ondan öğrendim. Kimseyi kırmaz, içinde bitirir. İnsanlar onu tanımadığı için yokluğunun farkında değil. Kendi neslinden kimse kalmadı. Yoksa... Eline bir kitap geçer, onun işidir diye götürürsün. Hiç ikiletmez, gönlünüzü edecek rakamı verir. Ortak alınması icap eden bir parti varsa ortağınız olur. Son zamanlarda Pera'nın müzayedelerinde münadilik yaptı. İbrahim Abi meslek olarak hak ettiği yerde değil. Avrupa'da, Amerika'da olsa en azından "Arkadaş 50 sene bu mesleğe hizmet

ettin!” diye bir şilt verirler. Öğretme meraklısı... İsmail Açı da öyleydi. İsmail Abi’den de çok şey öğrendim. Musiki üzerine uzmandı. İbrahim Abi ne kadar cömertse İsmail Abi de o kadar eli sıkıydı. “Yere düşersen bir avuç toprak almadan kalkma!” derdi. Canını al, parasını alma, o kadar diyeyim. Ama cuma günleri namazdan sonra sofraya kurar dükkânda. Etrafında sohbet meclisi kurulur. O sofraya herkese açıktır. İsmail Ağabey ayaklı bir bibliyografyaydı, çok kuvvetli bir hafızası vardı. Size kitabın sayfa sayısından tutun basıldığı tarihi, yeri ve yazarını söylerdi, böyle müthiş bir hafızası vardı ama o nispette de parayı severdi.

Bibliyomanlar, Bibliyofiller ve Kleptomani

Sahaf kitap müşterilerini birkaç kategoride değerlendirmek lazım. Muallim Cevdet vardı ki, oburluk derecesinde kitap alırdı. Oburluk diyorum; bu teşhisi ona en yakın arkadaşları koymuştu. Önce *bibliyomanlar*. Böyle birkaç müşterimiz vardı. Ya vefat ettiler ya da çok yaşlandıkları için gelmiyorlar artık. Birden fazla kitap alırlardı onlar. Hele bir İzzet Bey vardı, Allah rahmet eylesin, “Türkmenoğlu gözlerim görmüyor, okuyamıyorum ama şu koku bana yeter.” diyordu. Mürekkep ve selüloz kokusuna müptela olmuştu. Sanat tarihi, tarih ve bazı edebiyat kitaplarından ikişer tane alıyordu. “Abi okuyamıyorsunuz, neden alıyorsunuz?” dediğimde de “Birini yeğenime alıyorum!” diyordu. “Öbürü?” “Benden sonra ne yaparlarsa, belki bir yerlere hediye ederler!”

Turan Türkmenoğlu'nun babasının Kapalıçarşı'nın giriş kısmının solundaki sahaf dükkânı

Bir gün elinde boş su bidonlarıyla gelmiş. “Hayırdır abi?” dedim. Ataköy’de oturuyordu. Suları kesildi sandım. “Yok Turan’cım. Sirkeci’de çeşmeden doldurup trene biniyorum. Su parasıyla da kitap alıyorum” dedi. Şapkasını çıkarıp saçını gösterdi; “Bak saçımı annem tıraş etti, onun parasıyla da kitap aldım.” Hakiki bir bibliyomandı o.

Bir de *bibliyofiller* var; onlar hem kendilerini tatmin etme hem de başkalarını kıskandırma derdindediler. Tek nüsha, kıymetli kitaplar toplarlardı. Hamdullah Suphi’nin yeğeni vardı, Baki Bey. Müteferrika toplamayı çok severdi. Bir sabah geldim, İbrahim Abi’nin kapısında bekliyor. İbrahim Abi geldi. “İbrahim, bu kitabı senden almıştım, içinde sinek pislikleri var!” dedi. “Abi kaç yıl oldu siz bu kitabı alalı” falan dedi ama öbürü ısrar ediyor; “Sen bunun temizini bulursun bana.” Buldu İbrahim Abi, verdi...

Çok meşhur bir romancımızın yeğeniyle evli bir abimiz vardı. Bir zamanlar yayıncılık da yapmış. Arada gelir, ya kitaplarını satmak için evine davet eder ya da “Bir evde kitap var, gidip bakalım.” derdi. Her seferinde başka bir insanın kütüphanesinden çıkmış kitapları satar, başka başka insanların evine götürürdü. Merak ettim, sordum bir gün “Abi sen bu insanları nereden tanıyorsun?” diye. Güldü, “Her gün en çok satan gazetelerden birer tane alırım. Oradaki cenaze ilanlarını keser, adı geçen tanınmış müteveffanın cenazesine katılır, yakınlarına taziyede bulunurum. Bu arada kendimi takdim eder ve dayımın ismini veririm. Dayımı duyunca mutlaka yedisine ve kırkına da çağırırlar. İşte bu ziyaretlerimde ev sahibine, “Rahmetli, ‘Ölümünden sonra kitaplarımı sana versinler!’ derdi. Acaba size de söyledi mi, diye sorarım. Boş döndüğüm pek nadirdir. Bazen hediye dahi ederler.” dedi.

En enteresan müşteriler *kleptomani*lerdir. Böyle bir hikâyeye sebebiyle Kemal Elker’e yanlışlıkla bir tokat attım ve üzerinden yıllar geçmesine rağmen unutamadım. Yanındaki adam çalmış, ben hırsızları karıştırdım... Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi’nin müdürü Abdurrahman Bey, emekli olunca kitaplarını Ali Manav ve Muhittin Eren’e satmıştı. Oradan bir parti kitap aldım. Aralarında saray ciltli bir Fitnat Hanım Divanı da var. Kemal Elker ve bir arkadaşı da o mezatta yanımızdaydı. Ertesi gün Pazar. Hem kitapları tasnif edeyim hem de divanı inceleyeyim diye çarşıya geldim ama divan yok. Bütün kitapları elden geçirdim, bulamadım. O arada Kemal Bey geldi. Ona sordum görmüş olabilir diye. Ters bir cevap verdi. Gençlik de var tabii, çok sinirlendim. Bir tokat aşk ettim suratına... Benden büyük, babamdan da büyük adam. Çok üzüldü, birkaç kişiye anlattı falan. Mesele duyuldu, araya girmeye çalışanlar oldu ama dinlemiyorum kimseyi. Aradan zaman geçti, bir gün Kemal Bey yazma bir Kur’an-ı Kerim getirip tezgâha

Sağdan sola
Nizamettin Nazif
Tepedelenioğlu,
Adnan Tefik
Türkmenoğlu, Ak
Kitabevi sahibi
İhsan Manavoğlu
ve Çığır Kitabevinin
sahibi Mustafa
Kamran Ardaçoç.

bıraktı: “Bunu al, zararını karşılırsın!” İçime bir kurt düştü, bir yerde hata var ama ne? Sonra Hafız Osman’dan bir kıta getirdi: “Al, sana hediyem olsun!” Bir müddet sonra Cavit Baysu’nun terekesinden çıkan sahaflarla ilgili bir dosya getirdi... Konuşmuyoruz bu arada, bırakıp gidiyor. Her gelişinde ben tokat yemiş gibi oluyorum. Bir gün yine geldi, “Turan haklıymışsın ama yanlış adama tokat attın.” dedi. Alışveriş yaptığımız gün yanında olan bey, bir akşam Kemal Elker’i yemeğe davet etmiş. Benim kitabı orada, masanın üzerinde görmüş. Çok üzülüm tabii. Hırsız, camiaya aşına, herkesin tanıdığı biri. O olaydan sonra çarşıya ya bir defa geldi ya iki defa. Kitap geri gelmedi. O da unutmamış! Ben unuturum da hırsız unutmaz çaldığını... O zat bir yere misafir gittiği zaman yanından ayrılmazlarmış, sonradan öğrendim tabii. Üniversite’den bir hoca vardı yine, kleptomansın. Bir gün Necati Abi geldi: “Turan’cım, sakın hocayı kırma, olur mu?” “Abi niye kırayım ki durup dururken?” deyince “Olsun, baba dostumuz, eski müşterimiz!” dedi. Hocanın bir iki ziyaretinde Necati Abi hep kapıdan izliyor. Bir şeyin farkında değilim. Sonradan dediler ki: “Rahatsızlığı var, kitap götürüyor, görmezden gel. Bir başka sefere aldığı kitabın fiyatına eklersin.” Yakında vefat etti, Allah rahmet eylesin... Herkesin çok iyi tanıdığı bir gazeteci, gelir ara sıra. Koltuğunun altında bir gazete, gazetenin arasında basit bir kitap. Beğendiği kitabın üzerine koyar. Giderken gazeteyi terse doğru katlar, alttaki kitap arada kalır, kendi kitabı açığa çıkar. Alır gider.

Allah rahmet eylesin, bir Fevzi Amcamız vardı. Bir gün onunla sohbet ediyoruz, bir yandan da camdan dışarıyı izliyorum. Bir an durdum, “Bir dakika!” dedim. “Ne oldu?” dedi Fevzi Amca. “Kitabı götürüyorlar!” Çalıyor da diyemiyorum. “Otur!” dedi. “Ama kitap gidiyor!”, “Bak sana ne anlatacağım.” dedi. “Dedenin dükkânındaydım, böyle soh-

bet ediyoruz. Birini gördüm, kitabı çalıyor. ‘Mustafa Bey Amca, kitabınızı çalıyorlar!’ dedim. ‘Otur! Parası olsaydı verirdi.’ dedi. Sen onun torunusun, görmezden gel!” Aldığımız terbiye böyle. Çalıyorsa görmezden gel, hatta onu zorda bırakma, hediye et!

Hatıra Defteri, Olaylar ve Sahaflığın Durumu

İbrahim Abi (Manav), bizden ayrıldıktan sonra 18 numaraya Mehmet Ertezcanlı’nın Yurttaş Kitabevi’ne geçti. Pırl pırl, uzun bir cam tezgâhları vardı. Kutu içinde bir şey var tezgâhın altında. İçinde ne var, diye sordum İbrahim Abi’ye, dikkatimi çekti. Dükkânın hatıra defteri varmış. Mehmet Bey kızar diye kimseye göstermiyor. Bir iki defa ucundan baktım. Askerden geldikten sonra bir gün Mehmet Bey’den müsaade istedim deftere bakmak için, rahmet olsun, kabul etti. O akşam eve götürdüm, uçuyorum, ayaklarım yerden kesildi. Hasan Ali Yücel, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Reşat Nuri Güntekin, Yaşar Kemal, Hasan Ali Ediz, İsmail Hakkı Baltacıoğlu... Daha onlarca isim var. Ertesi gün erkenden geri götürdüm, fotokopi çektiğim istiyorum ama defter açıldığı zaman bozulacak... Yine de sordum, “Gerek yok, defter senin olsun.” dedi. Şaka yapıyor zannettim. “Bu işlere meraklısın, sende kalabilir.” dedi. “Çocuklarınız ilerde isterse?” “O meşe odunları bir şeyden anlamaz!” dedi. Hakikaten oğlu babası öldükten sonra dükkânı satıp gitti. Defter 1952’de açılmış, bana intikal ettiği 70’li yılların sonuna kadar ancak 20-25 sayfa dolmuş. “Mehmet Abi de amma tembelmiş!” dedim başlarda. Defter 10 defa dolardı, tembellik edip yazdırmamış diye düşünüyorum. Ama hala boş, dolmadı... İçine yazabilecek adam çok az. Yazması için uzattığımda eli titreyenleri gördüm. “Akşam evde müsveddesini yazayım, sonra deftere

geçireyim” diyenler, “Ben bu imzalar arasında sırtırım.” diyerek yazmayı kabul etmeyenler...

Üniversiteden pek çok hoca gelirdi çarşıya. Mesela, Allah rahmet eylesin, Turhan Baytop. Efendi, kibar bir insan; gider dağda bayırda dolaşır, bir çiçek bulur getirir. “Bak, yeni bir çiçek buldum, ona ad koyduk!” derdi. İşte Marmaris’ten gelmiş bir bitki, yeni bir ot keşfetmişler, onu anlatır. Eczacılık tarihiyle ilgili çalışmaları var, onunla ilgili bir şey elimize geçerse mutlaka verirdik. Bir gün böyle bir şeye sinirlendim herhâlde, onun üzerine gelmişti. Şunu anlattı: “Hocama sordum, yani bu kadar uzun yaşamanızın özel bir reçetesi var mı? Öfkemi otuz saniyeden fazla yaşatmam.” demiş. Yani sen de fazla sinirli olma, erken gidersen gibi bir tavsiyede bulundu bana, ama ne zaman gelse mutlaka uğrar, bir şey alsa da almaya da hal hatır sorar. Çok zarif bir insan, sonra Feza Hanım kızı, o geldi. Esas benim içime böyle ukde olan, yara olan Süheyl Bey’in arşivinin darmadağın edilmesi. Ben kurtarabildiğim kadarını kurtardım, ama sanki... Aslan Terzioğlu. Kartvizitinde Prof. Dr. Aslan Terzioğlu diye yazıyor. Ben bu adamla çok uğraştım. O da tıp tarihinin başkanlığına getirmişler, Tıp Tarihi Enstitüsü’nün başına. Hamdullah Suphi’nin Horhor’daki konağını taşıyacaklarmış. Süheyl Bey’in odasını boşaltmış, meydana koymuş. Rahmetli Seyfettin Manisalı vardı. Bir akşam koşa koşa geldi. Dedi ki: “Hemen kâğıtçıya git, kitaplar hurdacıya gitti.” Sordum: “Kimin kitapları gitti, ne oldu?” Benim bir şeyden haberim yok tabii. “Süheyl Bey’in arşivini kamyonu yüklediler, Marmara Sineması’nın orada bir hurdacı var, ona satmışlar.” dedi. Ben buradan gittim, kamyonu yanaşırken kamyonun üstüne çıktım. Fakat migren var bende, o ara biraz da heyecanlandım, yoruldu, migrenim bir azdı. Hiç indirmeyin, buradan dönelim, Sahaflar Çarşısı’na gidelim, hem nakliyenin hem de kaçça aldıysan kârının üzerine söyle, ben alacağım bunların tamamını, dedim. Çoğunu ben sattım. Babam al götür, diyordu; belgeydi, vesikaydı, eski kitaptı, Süheyl Bey’i bilmeyen yok. Hukukumuz var, bir de tarih... Onların bir kısmını ben aldım getirdim ancak vermedi, huylandı eskici. Herhâlde başkası gelirse ver mallarımızı geri, der diye o da kendini garantiye almak istedi. Ben getirebildiğim kadarını getirdim. Sonra Nil Hanım’a haber verdik, Nil Hanım bedava istedi benden, dedim ki ben bunları parayla aldım. Tıp tarihinin başındaki *Bilim* dergisini çıkarıyorlardı o zaman, onun kızı. Biz para filan veremeyiz, dedi. Ama ben bedava almadık ki bunları, dedim. *Milliyet* gazetesine bir bölüm yaptım, sattım. İslam Araştırma Merkezi’ne verdim. Hep dağılmasın istiyorum, blok hâlinde kalsın, harcıâlem şeyleri de sattık. Cemal Anadol’un bir kitabını basmadığım için *Türkiye* gazetesine manşet oldum ben “Süheyl Bey’in arşivi sahaflara düştü” diye, bizi orada zemmettiler.

Evet, bir başka bir şey daha var. Dilimiz devamlı değişim gösteriyor. *Çalılık*’nın bütün baskılarını karşı karşıya getirirsek ilk baskıyla son baskısı farklı bir kitapmış gibi çıkar ortaya, o yüzden bir şey aktı, kitap aktı. Biz kıymetini bilemedik, devlet kıymetini bilemedi. Halamın oğlu yeni evlenmişti. Kayınpederi ustabaşımı İzmir Kâğıt Fabrikası’nda. Allah aşkına beni götürün dedim, bir ay başının etini yedik. En sonunda kendimizi davet ettirdik İzmir’e. Akşam yemeğini onlarda yedik, ondan sonra ben laf arasında adam o gece nöbetlemiş; biliyorsun niye geldiğimizi, dedik. Beni SEKA’ya götürdü, günlerce uyuyamadım ben ve hâlâ aklıma geldikçe... Büyük bir cinayet o kâğıt fabrikaları, hiç gezdiniz mi? Hiç kimseden böyle bir yakınma duydunuz mu? Kamyon geliyor böyle geri geri, bu çarşığı içine alacak kadar bir alan düşün, kapalı bir alan, boşaltıyor gidiyor, ondan sonra kepçeler geliyor. Değirmen havuz var, havuzun içine atılıyor. Üzerinde değirmen taşı böyle dönüyor. O selüloz oluyor, bir taraftan yıkanıyor. Öbür taraftan o yıkanıp su hâline gelen akıyor, makinenin üzerinden kâğıt olarak çıkıyor. Gitti benim tarihim, coğrafyam, bir şeyim kalmadı. Oturacağım ağlayacağım, saçımı başımı yolacağım, o haldeyim. Gece 02.00 filan, adamın bir tanesi orada çömelmiş ayıklıyor. Bir yandan kutuya dolduruyor. Bu ne yapıyor, dedim. “Maltepe Sigara Fabrikası’ndan filtresi bozuk olanları gönderirler; bu sağlamlarını ayırır, içer, içemediğini de satar.” “Öbürü ne yapıyor?” Bu da dedi “Emniyetten gelen Danimarka’dan pornografik dergiler var, müsadere edilenler. Onların içinden götürür, satan bize de bir şey getirir.” dedi. Bizim kitaplar ne oluyor? Şimdi yani düşünün; ne sigara kadar değeri var kitabınızın ne bir porno dergi kadar değeri var. Çıktım ben böyle tınaz tınaz oradan, elimi bir attım; *İlk Mutasavvıflar*. Piyasada yok. Köprülü’nün. Allah Allah, Nusret Kürkcüolu’nun *Cisimlerin Mukavemeti*, piyasada yok. Elimini bir attım; Rıza Nur’un bir külliyesi, Osmanlıca yeni yazı kitapları, arada bir sürü vesaik. Ben bunu bir küme yaptım. Dedi ki: “Ne yapıyorsun?” Parasını öder alırız, dedim. Özelde bir şey çıkaramazsın ki sen sadece göreceksin, dedi. Ben çalarım bunları, dedim. “Dışarıda arayacaklar üzerini çıkarken, sen bir iki tane al o zaman, çok istiyorsan götürmek ben de rica edeyim bekçiye. İzin verirse çıkarırsın, yoksa bırakırız.” dedi. Üç ya da dört tane kitap aldım, geldim. Dükkânda bir gün, öbür taraftaki dükkânda bir kalabalık var vitrinin önünde. “Beyefendi, bu taşları buradan alalım, AKM’ye götürelim, oraya yakışır bu.” deyince dayanamadım. Zaten hâlâ SEKA’nın etkisindeydim, “Buraya yakıştıramadığınız şey nedir sizin” dedim. Gençliğin de verdiği böyle cüret de var. Bakanmış Tınaz Titiz, döndü: “Ne diyor” dedi. “Beyefendi, gidin Sultanahmet Meslek Lisesi’nin kömürlüğü dolu bu taşlarla.” Buraya yakışmayan oraya nasıl yakışacak? Yanındaki müste-

şarı mı, artık kimse kıvrırdı. “Efendim, ziyaretçisi daha çok” dedi. “Buraya kitap ziyaretçisi geliyor, oraya tiyatro için de geliyorlar bale için de, konser için de” dedim. Biz böyle uzatınca...

Sahaf, bulunmayan kitabı bulup ilgisine ulaştıran kişidir özet olarak; lügat manası ayrı. Piyasada bulunmayan kitap artık pek kalmadı. Sahaflık kitabını da rafta saklanma değeri olan kitap diye düşünürsek her türlü kitap basıldığına göre sahafa pek ihtiyaç kalmadı. Öte yandan sahafın hizmet vereceği okuyucu da yok aslında. Çünkü eskiden araştırmacı gelirdi, günlerce sahafalarda dolaşır, kafasına takılan bir şey olur, onun cevabını arardı. Mesela ben, hatıralarımı yazarken geceleri uykudan uyandım. Yeni isimler geldi aklıma düzeltmek için. O adamlar da dükkândan içeri girerlerdi listelerle. Böyle müşteri yok; o müşteriyi ağırlayacak, muhatap olacak esnaf da kalmadı. İyi bir sahaf kime, hangi kitabı vereceğini bilmeli ve hemen hemen tüm kitapları tanımalı, haklarında bilgi sahibi olmalı. Bazen çarşığı gözlemliyorum ve utanıyorum. Elinde kupa, içinde neskafe, “Ne istemiştin?” diyor müşteriye tezgâhtar, o da cebinden telefon çıkarıp “Bu sende var mı?” diyor.

Ayrıca eski, kıymetli ve nadir bulunan eserler de artık gelmiyor. Çünkü internetten bütün eski kitapların çok kıymetli olduğu zannediliyor. Bir de bir sürü nevezuhur mecra ve sahaf var. Sahaflığı bir statü şeklinde görmeye başladı birileri; kartı sahaf dediği zaman sanki dâhiliye mütehassısı filan gibi, kendini öyle hissediyor. Hâlbuki sahaflık başka bir şey, eski kitapçı başka bir şey. Şimdi maşallah herkes sahaf, fili tutan bir tarafını tarif ediyor. Ben hâlâ kendimi, her şeyi bilen ya da duymuş olan ben diye tanımlayamıyorum. Büyükbabama soruyorlar, “Hiç görmediğiniz bir kitap var mı? Görürseniz ne hissedersiniz” diye. “Üç kızım var, bir oğlum var. Yeni bir erkek evladım olmuş kadar sevinirim.” diyor. Her zanaat gibi amatör tarafı olacak bunun. Elbette sıkıntı çekiyoruz. Bazen aklıma geliyor; bir gün Arslan Abiyle kapıda bir şey konuşuyorduk. Bir gazeteci geldi. “Sizinle röportaj yapabilir miyiz” dedi. “Hangi gazeteden geliyorsun” dedi. Ya *Hürriyet* ya *Milliyet*'ti. Kartını göster bakayım, dedi Aslan Ağabey. Stajyerdi. Sen git dedi, sarı kart aldığın zaman gelirsin. Benim o zaman garibime gitmişti. O adam sonra bana geldi. “Sattığınız en pahalı kitap kaç para?” dedi. “Oğlum, sen maliyeden mi geli-

yorsun, gazeteden röportaj yapmaya mı?” dedim. Şimdi bilenle konuşmak, bilenden almak, satmak. Zaten bir şey öğreniyorsunuz sohbet esnasında, bizim kültürümüz hep sohbeta dayalı, gazetecimiz bir türlü, işte satıcımız bir türlü.

İnsana ıstırap veren bu olaylara rağmen sahafaların çarşıda bir arada bulunması önemli bir avantaj hiç şüphesiz. Tek başına olsak kim uğrayacak bizim dükkânlara? Almaya da gelmezler, satmaya da. Sonra burada esnafıktan kaynaklanan bir dayanışma az da olsa varlığını koruyor. Eskiden paslaşırdı; müşteri gelir, sohbet edilir, alışveriş biter, çıkarken ona “Bir de yandakine baksaydınız!” denirdi. Ya da tanıştırmaz ama ondan alır getirir, satar, parasını verirdi.

Seyfettin Özege
Sahaflar Çarşısı'nın
müdümlerinden
birdir.

Babamın bana söylediği bir şey vardı; nasihat mi diyeyim, vasiyet mi bilemiyorum ama onu hiç unutmam: “Oğlum, müşterini bir başkasıyla tanıştırma. Onlar iyi olur, sen kötü olursun!” Emin olun bu sözü doğrulayan o kadar kişiyle karşılaştım ki ticari hayatımda anlat anlat bitmez. Müşteriyi elde etmek için aynı kitabı beş kuruş eksikçe veriyor ya da “Bu kitap, bu kadar etmez!” diyor mesela. Hâliyle alıcının size olan itimatı sarsılıyor.

Oğluma şunu vasiyet ettim: “Kitaplar içinde doğdu, kitaplara doyamadan öldü!” diye yazacaksınız mezar taşıma. Hakikat bu! Burnumda iki güzel koku var; biri kitap kokusu, öteki bebeklerin ten kokusu. Ne var ki ikinci kokuyu çocuklarımda değil torunumda hissettim. Diğerini de hâlâ hissediyorum, bundan daha güzel ne olabilir ki?

PAPİRÜS GÜNLÜĞÜ

Uğur Kökten*

1966'nın ilk aylarında, altı yıldır -kesintisiz- bulunduğum Fransa'dan yurda döndüm. Hemen gecikmiş askerlik hizmetimi gerçekleştirmek üzere gereken başvuruda bulundum. Mart ayında İstanbul İstihkâm Okulu'nun öğrencisiydim. Bu dönemi izleyen ikinci altı ayda ise yedek subay istihkâm asteğmeni olarak yine İstanbul'da ve Okul'da kalmıştım.

İşte bu aylar içinde edebiyat çevresiyle ilişkiye girdim. Sözelimi ilkin Dr. İbrahim Bahar ve Sait Maden yönetiminde *Soyut* dergisiyle, ardından da -rahmetli yakın dostum- Muzaffer Buyrukçu aracılığıyla *Papirüs*'le, başka bir deyişle de Cemal Süreya'yla.

Papirüs'ün yönetim yeri, Cağaloğlu'ndaki köşede, Eser İş Hanı'ndaydı. Yanılmıyorsam üçüncü katta, numara 27/3... Orada, zaman içinde değerli dost Ülkü Tamer başta olmak üzere birçok ünlüyle tanıştım.

Papirüs, 1966 yılında, ayda bir çıkan bir dergiydi. Orada çevirilerim, özellikle "Savran" üst başlığını taşıyan bölümde kitap değerlendirme yazılarım, birkaç kez de Cemal'in yerinde -imzasız- başyazılarım yayımlandı. Dergide, o tarihte birçok seçkin yazı yayımlanıyordu. Oysa Cemal Süreya, daha sonra -elbet, Memet Fuat'ın *Yeni Dergi*'siyle karşılaştırarak- *Papirüs*'ün yalnız "teelif"e dayanan bir dergi olduğunu ileri sürmüştü. Bence böyle bir soyutlama, somut gerçeklerle karşılaştırılınca eksik kalır.

Sonuçta *Papirüs*'ün yaşamı yaklaşık dört yıl -belki biraz daha uzun-sürdü. 12 Mart'ın ilk ay-

larında kapandı denebilir. Sonra 1980'de bir kez daha yayımlandı. Zaten, Cemal de her dergi bir başka dergiyi doğurur, derdi sık sık. Bu arada *Yeni Papirüs*, üç ayda bir çıkıyordu. Ancak yine de birkaç sayıdan fazla çıkmadı.

Kısaca denebilir ki, Cemal Süreya'yla üç dönem birlikte oldum: 60'lı yılların ikinci yarısında İstanbul'da, 70'li yıllarda Ankara'da ve sonra 80'li yıllar içinde tekrar İstanbul'da. Dolayısıyla, son kırk beş yılın yirmi beşine gölgesini düşürmüş anılar, izler, izlenimler birikti arada. Birçok açıdan eksik olsa bile, yine de o dönemin günü gününe tutulmuş notları niteliğiyle bu birlikteliğe ilişkin kaba bir döküm çıkabilir ortaya!

***

17 Aralık 1966 Cumartesi

Papirüs'ün yönetim yeri. Bir Türkçe dosyayla (benim "Gece'ye Evet" isimli uzun öykümün el yazması), bir de Sartre'ın *Quepeut la littérature* isimli kitabını götürdüm. Bu arada, Breton çevirisi nedeniyle, kimi sözcükler (hareketi hayal, girişimi ilinç...) üstüne Asım Bezirci ve C. Süreya'yla büroda tartışma.

O gün, daha sonraki saatlerde Aziz Nesin, Oktay Akbal ve Necati Cumalı da oraya geldi. "Birleşmiş Yazarlar" isimli yeni bir yayınevi üstünde tartışmalara da böylece-ilk kez ve istemeyerek bile olsa- tanıklık etmiş oldum.

06 Şubat 1967

"Kafka" üstüne yazıyı hazırladım ve *Papirüs*'te yayımlanmak üzere Cemal'e verdim.

* Yazar

09 Şubat, Çarşamba

Modern Avusturya edebiyatından bir yapıt: Fritz Habeck'in *Gece Yarısı Bir Gemi* isimli romanı.

03 Mart

Gece Yarısı Bir Gemi'ye ilişkin değerlendirme yazısını bitirdim. Yarın *Papirüs*'e götüreceğim.

08 Mart Çarşamba

Cemal'in vurdumduymazlığı -ya da özensizliği diyelim- yüzünden yazıyı ancak bugün verebildim. "*Gece'ye Evet*" dosyasını da zorunlu olarak geri aldım. İnaniyorum ki, Memet Fuat gibi Cemal Süreya da dosyamı okumadı.

Bugün *Papirüs*'te üç kişiyle tanıştım: Adnan Özyalçın, Turan Oflazoğlu ve bir de Vedat Üretürk. Birinci çok konuşkan, karşısındakine çok kolayca hak veren türden bir insan. İkinci, daha ağır ve kendine güvenen bir kişi. Ama onun bu tavrında, yine de hafif bir "yukarıdan bakış" saklı. Sevimsiz sayılacak bir "kibir". Sonuncuyu ise hiç tanımıyorum.

19 Mart Pazar

Dünden beri hazırlıklarımı sürdürüyorum. Jose Semprun'un *Savaş Bitti*'si hakkında yazacağım yazıya, artık neredeyse başlayabilirim.

Sonunda, Fransız sinema yönetmeni Alain Resnais'yle gerçekleştirilmiş konuşmayı bulabildim. Ancak, *Que peut la littérature* kitabımın elimin altında bulunmayışı ne kötü! Cemal bir türlü kitabı geri vermiyor.

25 Mart

Savaş Bitti üstündeki çalışmam sona ulaştı. Onu, dört değişik doğrultuda hazırladım.

10 Nisan

Pazartesi, "*İspanya'da Ölmek*" başlıklı denememi Cemal Süreya'ya bıraktım.

13-14 Nisan

Papirüs'ün Nisan 1967 sayısı, hemen hemen yarım ay gecikerek çıktı. *Gece Yarısı Bir Gemi* (Fritz Habeck) üstüne yazdığım eleştiri yazısı bu sayıya girmemiş.

Cemal'le görüşmek istiyorum. Dergiyle ilişkim nedir? Ben, dört beş ortaktan biri miyim? Yoksa, arada sırada yazı yazıp parasını alan bir profesyonel yazar ya da yazısının yayımlandığını görmeye meraklı bir "heveskâr" mı?

Ayrıca *Que peut ...*'yü birçok kez istememe karşın bugüne dek geri alabilmiş değilim. Belki de hiç alamayacağım.

03 Temmuz

Artık Çankırı'dayım. Askerliğimin ikinci yılı ve ikinci yarısı. Süren askerî inşaatları denetlemek üzere. Mecizötü ve Amasya'ya gittim. Bu uzun sayılacak yolculukta yanıma aldığım *Dünyayı Saran On Gün*'ü (John Reed) okuyup bitirdim. *Papirüs* için gerekli notları hazırlayarak ve Devrim'in yaklaşan ellinci yıldönümü (1917-1967) dolayısıyla bu kitap üstüne bir yazı yazmayı düşünerek.

12 Eylül

Ülkü Tamer'le olan görüşmemize uygun ve bağlı bir biçimde John Reed'in ünlü tanıklık türünün (*Dünyayı Sarsan On Gün*) tanıtım yazısını *Papirüs*'e gönderdim. Bu arada, Şastakoviç'in "*Ekim*" adını verdiği senfonik şiirinden de özellikle söz ettim.

Kasım'ın İlk Günleri

On Gün yazısı *Papirüs*'te çıktı. Stalin, bu kitabı "yasaklanan kitaplar" listesine almış. Ancak XX. Kongre'den sonradır ki, yeni baskısı yapılabiliyor.

02 Aralık, Çankırı, Cumartesi

saat 22.30

A.Malraux'un *Fatihler* romanıyla ilgili yazı bitti. Yazmak istediklerim, yazabildiklerimi çok çok aşılıyor. Ama yoruldu; üstelik ortaya çıkan sonuçtan da hoşnut değilim.

29 Aralık Cuma

Yıl sonu kaçıışı. Saat 13'te Çankırı'dan Ankara'ya hareket. Ankara kalabalık. Hava ne sıcak, ne soğuk! Ancak yağış var ve de çamur ortalık. Bu arada, hemen *Papirüs*'ü sordum. Dergi çıkmış. Gece, saat 21.30'da Gazanfer Bilge'yle İstanbul'a yola çıkış. Ertesi gün, sabah ayazında bir İstanbul buldum karşımda.

Öğleden sonra *Papirüs*'ü ziyaret. Orada Zühtü Bayar'la tanışma. Genç bir çocuk. Doğulu izlenimi veriyor. Bu arada, bir süre sonra da Asım Bezirci geldi. Elinde, Akşam Yayınları arasında yeni çıkmış olan *Ahmet Haşim* isimli kitabı vardı. Bana, *Okurken*'i imzalayıp verdi. Buyrukçu da daha önce, *Kavgam*'i imzalayıp bırakmış.

Cemal Süreya
Papirüs'ü, 1966
yılında çıkarmaya
başlamıştı.

04 Ocak 1968 Perşembe

Papirüs'e yeni yıl ziyareti. Cemal Süreya, Asturias'tan çevirdiği *Yeşil Papa* romanını imzaladı.

16-17 Ocak, Çankırı, Salı-Çarşamba

L. Andrev'den Fransız "yeni roman" akımıyla ilgili bir çeviri yaptım. Gece çalışıp daktilo ettim ve Çarşamba akşama doğru da *Papirüs*'e postladım. Ağır bir zarf: 90 kuruş.

On beş gün gecikmeyle birlikte, acaba dergiye girebilecek mi?

18 Ocak

Asturias'ı (*Yeşil Papa*) okuyorum. Prag'dan mektup ve fotoğraf.

02 Mart, Cumartesi

Ankara. Bilgi Kitabevi'nde *Papirüs*'ü aradım. Şubat sayısı daha gelmemiş. Akşam da Paris'ten bir arkadaşıyla (Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinde bir öğretim üyesi), Mehmet Kemal'in Bayındır Sokak'taki Kalem Lokantası'nda birlikte bir yemek yedik. Lokantada Mehmet Kemal, bana son kitabı *Acılı Kuşak*'ı imzalayıp verdi. Yemek sırasında, zaman zaman şu ya da bu dostunun masasına oturup birazcık konuşuyor. Lokantanın duvarında da Balabalan'ın bir resmi.

11-17 Mart, İstanbul

Sosyal Yayınlar'la (Enver Aytekin) görüşme. Ardından da Cemal'e (*Papirüs*) uğradım

08 Nisan Pazartesi, İstanbul

Altıncı gün. Gündüz Cemal Süreya'yla buluştuk.

17 Şubat 1974, Ankara (12 Mart dönemi sonrası)

Türlerin Kökeni'nin ünlü çevirmeni Öner Ünalın (takma adıyla Ragıp Gelencik) ve Ahmet Say'la beraberlik. "Zekâyla duygululuk çok iyi bir bileşimle ortaya çıkıyor. Benim için, hiç olmazsa İspanya yazılarını bir iki sayı daha sürdür." diyor Öner, *Soyut*'ta yayımlanan bir dizi denememi kastederek.

Ahmet'se, "Yazıların güncel, ancak fazla 'entelektüel'; daha 'orientale' olmalı!" diyor. Bu arada, "Sen hiç şiir yazdın mı?" diye soran Öner'e cevabım, kesin bir "Hayır!" oldu.

06 Mart

Mülkiyeliler Birliği'nde Cemal Süreya ve Ali Püsküllüoğlu'yla görüşme.

08 Nisan

Soyut'a yeni bir yazı: "Sahte İspanyol Barışı". Geçen ayın ortalarında yine *Soyut*'a "Barselona'da 1 Mayıs" yazısını yollamıştım.

04 Temmuz

Türk Dil Kurumu (TDK). Ali Püsküllüoğlu'na telefon.

Akşam Özdemir İnce ve Salim Şengil'le karşılaştım. Sonra Erdal Öz de yanımıza geldi. Özdemir, bana yeni çıkacak kitabının kapağını gösterdi.

07 Temmuz, Cuma

TDK'nin Dil-Tarih-Coğrafya Salonu'nda yapılan kurultayına gittim. *Cumhuriyet*'in Yazı İşleri Müdürü Sami Karaören'le tanıştık. Kurultayda Fazıl Hüsnü Dağlarca'yla da biraz görüştük. Oktay Akbal da Dağlarca'yla birlikteydi. Sonra İlhami Soysal geldi. Erol Toy üstüne konuşuldu. Öğleyin Cemal Süreya, Erdal Öz ve Osman Bolulu hep birlikte yemek yedik.

18 Temmuz

Dr. İbrahim Bahar'dan (*Soyut*) bir mektup aldım. "Yazıların burada seviliyor. Sen durmaksızın yazılarını yazmaya bak!" diyor.

31 Aralık 1974

Yılbaşı, böylece salı akşamına denk düştü. Akşam saatlerinde C. Süreya ve Ahmet Say'la birlikte beş on dakikalık zoraki bir görüşme yaptım. İçimizde yalnız Cemal neşeliydi. Zencilere özgü iyimserlik içinde, biz ikimize yılbaşı için para vermeyi bile önerdi. Görüşmenin başlangıç dakikalarında ona Fethi Naci'yi sorarak "Ne düşünüyorsun?" dedim. Uzun uzun anlattı: "Zeki, çalışkan, derinliğe sahip ve duygusal" diye özetledi düşüncelerini.

Onlardan ayrıldıktan sonra bir yürüyüş yaptım gecenin bağırında. Islak bir gece, umut vermektense uzak ve karanlık. Kendi kendime, yüksek sesle, hiç kimseyi görmek istemediğimi yineledim. Evet, yalnız kalmak istiyordum.

***

1977 ilkyazı... Cemal, bir ara Ankara'da yayımlanan aylık *Türkiye Yazıları* dergisinin de kurucularından olmuştu. Yazı kurulundaysa dört isim bulunuyordu: Vecihi Timuroğlu, Ragıp Tepecik (Ünal Ünal), Ahmet Say ve Ali Püsküllüoğlu. Ne ki, ilk sayıdan sonra o ayrıldı.

Bununla birlikte, bir kez de yine *Türkiye Yazıları* yazı kurulundan üç isimle C. Süreya "dergicilik" tartıştı ve bu konuşma dergide yayımlandı.

80'li yıllara girerken koşullar ve yaşam coğrafyası bir kez daha değişmişti. 12 Eylül'ün getirdiği,

dayattığı kimi zorluklar Cemal'in ve bir kez daha benim aynı işte çalışmamıza yol açmıştı. Gelişim Yayınları, sonra ANSA (Ansiklopedi Yayın Çalışmaları), *Oluşum* dergisi ve *Gösteri* bu arada sayılabilir.

Öte yandan, 1982'de *Gösteri*'de yayımlanan (D. Hızlan'ın Cemal Süreya'yla yaptığı) bir konuşmada, "Yazılarım daha çok 'deneme'ye yaklaşır gibi; yine de bunlara 'değinme' desek belki daha uygun düşecek. Ben her konuda ileri-geri düşünen bir adamım" diyordu. Gerçekten, hem *Milliyet Sanat*'ta kendisi yanlılıkla *Gösteri* dergisi diyor-sürekliliği çıkan "Günlükler"i hem de *İki Bin'e Doğru*'da yayımlanan "Portreler"i bu durumun bir örneği sayılabilir.

Dahası Cemal, o yazılarını "siyasete yakınlığının kanıtları" olarak da görür ve göstermeye eğilimlidir. Zaten, 1950'de parasız yatılı bir okul olarak Mülkiye'ye girmişti. Kaldı ki o yıl, 14 Mayıs'ta DP iktidara geldi.

Bu anlamda, ilerleyen zaman içinde, Cemal Süreya büyük ölçüde şiirden düzyazıya doğru kaydı denilebilir.

***

04 Haziran 1984

Nişantaşı'ndan Taksim'e yürüyüş. Cemal, ben ve Galip Üstün. BİLSAK'a girdik. Fethi Naci ve Cevat Çapan da -eşleriyle birlikte-oradalar. Bir süre geçince F. Naci'yle Cemal Süreya yazın dünyasından pek çok kişiyi iri baltalarıyla yere devirdiler. BİLSAK'ın tezgâhı, ister istemez bir kan gölüne döndü.

Aralık 1984

Çocukça, Gelişim Yayınları'nın haftalık çocuk gazetesi. Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü Şeyma Gençel. Cemal Süreya, "Aritmetik İyi, Kuşlar Pekiyi" başlığında çocuklara yönelik yazılar yazıyor. Her sayıda yayımlanan öykü havasında, öykü tadında bir yazı.

O sırada on üç yaşını süren büyük oğlum Umut da her sayı *Çocukça*'ya daha önce kendi kendine yazdığı tatil izlenimlerini veriyordu. Üstelik, yazısına para da alarak.

Kısa bir süre sonra Cemal, öbür dergiler gibi *Çocukça*'yı da bıraktı. Onun yerine Hilmi Yavuz geçti. Ancak, daha sonra yazdığı günlüklerde (185. Gün, 15 Mayıs 1985) "İki ay oldu, *Çocukça* dergisinden kovulalı. Oysa ben, sütunumu çok seviyorum." demekle yetindi.

31 Mayıs 1985

Papirüs'ün yönetim yeri, Cağaloğlu'ndaki köşede, Eser İş Hanı'ndaydı.

Koço'ya gitmek üzere Cemal'le Çağaloğlu'ndan Kadıköy'e geçtik. Orada Kadıköy Postanesi'nin önünde Muzaffer Buyrukçu'yla Dr.H.İ.Bahar'ı bekledik. Bir ara Tuğrul Tanyol geldi yanımıza. Babıali'de yaşanan kitap bunalımından söz etti. "Daha büyüğü de bekleniyor." dedi. Bundan böyle kendi dergilerini de çıkartamayacaklarını söyledi... Daha sonra Necati Güngör gelip bize katıldı. *Gelişim*'deki büyük kıyım konusunu açtı. Besbelli, ikimizin düşüncesini öğrenmek istiyordu.

Moda'ya vardığımızda, Koço'nun penceresinin altında kalafata çekilmiş bir tekneye ilişkin boya ve öteki çalışmaların -akşamın ileri saatine karşın- sürdüğü görülüyordu. Bu arada az ilerideki deniz ise, adamakıllı durgun görünümdeydi. Ve deniz kadar, Dr. Bahar da öylesine sessizdi. Buna karşılık Cemal, sözü kimseye bırakmaksızın konuşuyor; öte yandan Necati de bir ölçüde susuyor, buna karşılık Buyrukçu bir kelebek gibi daldan dala atlıyordu.

Koço'da uzun süre Memet Fuat'ın yeni yayımlanan *Şiir Antolojisi* tartışıldı. "Ne canlı kitapmış", dedim içimden.

15 Haziran

Cemal, daha sonra "206.Gün" başlıklı yazısında bu Koço akşamından; Buyrukçu, Halil İbrahim Bahar ve Necati Güngör'le birlikte benden de söz etmişti.

Dr. Bahar, *Yazko Edebiyat*'ın yönetimini üstlenmiş.

22 Ağustos Perşembe

Nişantaşı. Dün Berke Vardar'ın Kurban Bayramı arifesindeki ani istifasından sonra, akşama doğru, ANSA'da hepimizin işine son verildiği haberi dolaştı orta yerde. Bir arada, Şirin Tekeli'nin odasını toparladılar. İş bitimini bildiren mektuplar geldi herkese. Sekreterlerin bazıları ağlıyor. Yangından mal kaçırırçasına bu tür bir işe son veriş dolayısıyla, Cemal, "Kendimi yıl sonunda ikmale kalmış bir öğrenci gibi hissediyorum." diyor. Bir bakıma haklı da!

23 Ağustos Cuma

Turgut Uyar'ın cenaze namazına katılmak üzere Teşvikiye Camii'ne gittim. Ve Cemal de orada...

Bugününün tam üç hafta sonraki tarihine kayıtlı olarak yayımlanmış olan günlüğüne Cemal Süreya, ister istemez, "300. Gün! İşsizliğin ilk günü!" diye siyah bir not düşmüştü. Ancak bu tarihten sonra haftada üç gün katıldığı söz konusu "Ansiklopedi" çalışmalarını için, "İyi ki benim için bitmiş!" demiştir.

***

Kasım ayı başları, 1986

Cemal'i evinde aramış, bulamamıştım. Bu arada neredeyse akşam oluyordu. Ne gideceğim sahafın sokağını bulabilmişim ne de Cemal evindeydi. Oysa bir ara kendisine, "Kadıköy İskelesi'ne en yakın oturan Türk yazarı" unvanını uygun görmemiş miydi? Özellikle Hatay Lokantası sahildeki yerinden "icra yoluyla" boşaltılıp çok uzaklara gidince. O zaman zaten, Cemal'in "Hatay öldü!" deyişi de başlı başına dikkat çekiciydi.

Kaldı ki yıllar boyu o, herhangi bir yerde sabit oturamadı. Kendi tanımıyla yirmi altı yılda yirmi sekiz ev değiştirmiş bir yazardı. Biricik sabit eşyasıysa, "Karaköy'deki posta kutusu" ydu denebilir.

O gece, yaya kaldırımının gölgeli tarafından yürüyordum. Neredeyse, yarı karanlıkta. Tam anlamıyla gecenin derinliğinden fıskıran bir sese benziyordu sesim: "Ortada bir dost yok!"

***

Mart 1987

Gergedan'ın ikinci sayısına yazdığı "Üç Yahya Kemal" başlıklı yazısında, Cemal Süreya, "artık sanki" kalıbını kullanmış. Oysa bu sözcük bir arada ne kötü bir ses veriyor! Kaldı ki anlam da aydınlık değil!

02 Aralık

Gösteri'de bu sayı, benim ve Cemal'in yazıları birbirini izlemiş.

Mart 1989

Çerçeve'nin son sayısındaki C. Süreya, "Ataç'a tuhaf bir biçimde karşıydım. Bu duyguyu yıllarca taşıdım." diyor. Nedeni ne olabilir ki?

10 Ocak 1990

Turgut Uyar'dan, yani Teşvikiye'den dört yıl dört ay sonra Şişli Camii. Sunay Akın'ın da eşlik ettiği cenaze arabası, Haydarpaşa Hastanesi'nden Şişli'ye geliyor.

Tomris'in son sözleri, bir son nokta: "Bazı deneyler anı hâline geliyor, bazı anılar ise geçersizleşiyor." (*Varlık*, Mart 1983).

YAYIN HAYATIMIZIN MANZARASI

Ebubekir Erdem*

Erzurum'da, babamın kumaş ve konfeksiyon satılan bir mağazası vardı. Lise son sınıfta sömestr tatilinde İstanbul'a mal almaya gelirken beni de yanında getirdi. O yıllarda Eminönü'nde ilk defa tramvay gördüm. İstanbul'a geldiğimizde tabii işimiz icabı Sultanahmet'te geçti vaktimizin çoğu. Doğrusu tarihî camileri merak ettiğim için nerdeyse hepsini gezdim. Aradan altmış yıl geçti fakat ilk seyahatimdeki iki hususu daima anlatırım. Bunlardan biri gezdiğim camiler. Süleymaniye muhteşem, Sultanahmet ise ayrı bir değer ifade ediyor. Fakat Bursa'daki Ulu Cami beni öyle etkiledi ki canım hiç çıkmak istemedi. On yedi belki on sekiz yaşındayım. Ayrıca Gümüşsuyu tarafına giderken İstanbul Teknik Üniversitesi'ni ve boğaz manzarasını keşfettim. Dükkân için gerekli olan malzemeleri aldıktan sonra akşam Sirkeci'de Hocapaşa'da toplanırdık diğer tüccarlarla. O yıllarda Anadolu esnafı İstanbul'dan yoğun alışveriş yapardı. Akşam namazından sonra hep beraber otururduk. İnsanı sarıp sarmalayan hoş bir havası vardı bahsettiğim buluşmaların.

Üniversite ve Yayın Dünyasıyla Tanışma

Erzurum Lisesi fen bölümünden 1962 yılında mezun oldum. Okulumuz fevkalade başarılıydı. Düşünsenize altmış dört arkadaşımızın elli dördü üniversite kazandı. O yıllarda Anadolu için yıldızı parlak bir okuldu İstanbul Teknik Üniversitesi. Neredeyse tüm liseler teknik üniversiteye gönder-

diği öğrenci sayısı ile övünürdü. Çevremizde bizi yönlendiren olmasa dahi bu okul herkesin hayallerini süslüyordu. Nitekim sınava girince ben bu okulu kazandım. Çok sevindim fakat iki yıl ara vermek mecburiyetinde kaldım. Ailemizin mağazası büyük bir mağazaydı, ağabeyim askere gittiği için benim kalmam icap etti. O arada da Erzurum'da rahmetli Mehmet Kırkinci, Osman Demirci Hoca gibi bazı isimlerin de refakatinde Risale okumalarına katıldım. Erzurum'da bulunduğum 1962 ile 1964 arasında hem mağazayı yönettim hem de davayla dolayısıyla onun bir boyutunu oluşturan Çağaloğlu'ndaki yayıncılarla tanıştım.

İki yıl ara verdikten sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'ne geldim ve belli bir süre Erzurum Talebe Yurdu'nda kaldım. Fatih'te Akşemsettin Caddesi'ndeydi bu yurt. Daha sonra yurda pek alışamadığımızı fark ettim ve eve çıktım. Ne var ki babamın zoruyla 1967'de hayli erken sayılabilecek bir zamanda evlendim. İstanbul'da Teknik Üniversite gibi bir okulda güzel bir öğrencilik hayatı geçirmemiz mümkün iken, evli olarak okumaya devam ettik. Hiç unutmuyorum Erzurum Talebe Yurdu'nda kalırken İlhami Oğuz Ağabey'e bir dergi gelmişti. İlhami Ağabey de Erzurum'daydı. Merak ettiğim için hemen o dergiyi aldım, açtım. Bahsettiğim dergi merhum Nurettin Topçu Hoca'nın *Hareket* dergisiydi. Doğrusunu söylemem gerekirse ilk sayısını beğenmediğim bu dergi benim hayatımı tümüyle değiştirdi. Tabii bir taraftan da, merakla, diğer sayılar çıktıkça onları almaya başladım. Yanılmıyorsam, beşinci sayıdan itibaren Toplumcu Anadolucular Cemiyeti'nin

* Yayıncı

tüzüğü yayınlanmıştı. Derginin en etkili ismi hiç şüphesiz Ezel Erverdi idi. Bir ara derginin idarehanesine gitmeye çalıştım fakat kapalıydı. Derginin yedinci ya da sekizinci sayısından sonra dergi idarehanesinde dergiyi yöneten, çalışan arkadaşlarla tanıştım. Ezel Erverdi, Dr. Mehmet Doğan, Muzaffer Civelek ve diğerleriyle.

Tabii hepsi benim kuşağım; dergiyle aktif bir şekilde ilgilenen Ezel'le aynı kuşaktan sayılırız. Bizden büyük olarak başkaları da vardı ama ben rahmetli Emin Işık Ağabey ve Ercüment Konukman'ı hatırlıyorum daha çok. Artık ben de *Hareket* dergisine gidip gelmeye başladım. Üniversitede öğrenciyiz ama liseli gibiyiz. Hafta sonunda Divanyolu, Ersoy Han 148/5'e rahmetli Nurettin Hoca ve başka insanlar da gelirdi. Bazı mekânların ancak insanlarla yaşadığı gerçeğini daima hatırlatır bize bu. O zamanlar Hoca, İstanbul Erkek Lisesi'nde felsefe öğretmeniydi. Dergideki sohbetleri unutulmazdı. Doğrusu biz ondan çok istifade ettik. Sohbetlerde günlük meselelerden, sanattan, fikirden, yani o gün herhangi bir mesele varsa o konuşulurdu. Bu sırada Emin Ağabey mezun olmuştu. Soğanağa Camii'nde cuma namazı kıldırırdı. Okulumun bulunduğu Taşkısla'dan her cuma Emin Ağabey'in hutbelerini dinlemek için gelirdim. Orası bizim için aynı zamanda bir buluşma noktasıydı.

Türkiye'nin son derece hareketli olduğu o yıllarda dönemin milliyetçi-muhafazakâr kesiminde yeni filizlenen oluşumlar vardı. Hiç şüphesiz en önemli kültür sanat mahfillerinden biri *Hareket* dergisi ve çevresiydi. Fakat bizler *Hareket* dergisi ortamındaki gençler olarak sadece kendi inanç ve düşüncemizdeki kültür sanat adamlarını değil fikir ve sanatı bir bütün olarak takip ederdik. Geniş bir ufukumuz vardı. Nurettin Topçu, Necip Fazıl ve Sezai Karakoç dışında Kemal Tahir, İdris Küçükömer, Niyazi Berkes ve İsmail Cem gibi yazarların kitaplarını, Metin Erksan'ın filmlerini gündemimize almıştık. Elbette bu okumaları yaparken Nurettin Topçu Hoca'nın kurduğu *Hareket*'in çevresinde kalmaya devam ettik. Derginin ufak tefek işlerine yardım ederdik. Postaya bir kitap ya da evrak verilecek, matbaadan bir şey getirilecekse hep biz koşardık. Dergi ve kitaplar için ne gerekiyorsa yapardık. Mesela ben nişanlıyken öğrenci olduğum için kayınpederim bana beş yüz lira para göndermişti. Ben onunla *Mesuliyet* dergisini çıkardım.

Hareket tirajı çok yüksek olan bir dergi değildi. 1969'dan itibaren *Hareket* Yayınları olarak yayıncılığa başlandı. İlk kitap Mehmet Kaplan'ın *Nesillerin Ruh'u*'ydu, sonra Muzaffer Civelek'in *Köle Bacası* çıkmıştı, Remzi Oğuz Arık'ın kitapları da basılmıştı. Yayınevi devam ederken kurulan Anadolu Fikir Derneği'nde ben bir sene başkanlık yaptım. Bu derneğin karar defterini hâlâ muha-

faza ederim. Arada açıp baktığımda çok önemli seminerler yaptığımızı fark ediyorum. İşlerinde son derece titiz olan Nurettin Hoca bizim aktüel siyasete ve gençlik hareketlerine katılmamızdan hoşlanmazdı. Bu yüzden Hoca *Mesuliyet* dergisinin yayınlanmasına muhalefet etmişti. Ben "Hocam, *Hareket* dergisi ağır, arkadaşlarımız dergiyi ağır bulduğu için okuyamıyorlar. Günlük meselelerin yazıldığı yeni bir dergiye ihtiyacımız var." demiştim. Nurettin Hoca "Kaç kişisiniz teknik üniversitede?" diye sormuştu. Abarttım, yedi sekiz kişi dedim. O ise "Çok, iki üç kişi olun, yeter!" demişti. Hoca'nun sağlam, az sayıda insana yani kemiyete vurgusu vardı. Bu yönüyle Hoca Necip Fazıl'ın tam zıddıdır. O nasıl aksiyoner ve kalabalıklar isterse Nurettin Hoca da tam tersine yetmişmiş aklı başında, sağlam, az sayıda insan isterdi. Belli bir muhteva ve çizgi doğrultusundaki *Yarınki Türkiye* kitabının arka kapağında kısa bir alıntı yer alır: "Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek; sabırlı ve azimli, lakin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan; ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir. Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemeyecekler, sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir." Hoca bunu isterdi. Dolayısıyla *Mesuliyet* o manada aktüel konulara dönük bir yayın olması hasebiyle farklılaşıyordu.

Babialı, 1960'larda ve 1970'lerde günümüzdeki gibi metruk bir yer değildi. *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Dünya*. Bütün gazeteler aynı muhitteydi. Millî Türk Talebe Birliği'ni geçince, Nuruosmaniye Caddesi'nin ilerisi *Hürriyet*'in yeri. Arka sokakta *Tercüman*'ın binası vardı. Narlıbahçe Sokağı'nda *Günaydın*'ın yeri vardı. Babialı'den Nuruosmaniye'ye giden cadde içinde *Bizim Anadolu*'nun matbaası hemen fark edilirdi. *Hergün* gazetesi Akbıyık'taydı. Çağaloğlu, tepeden tırnağa gazetelerle doluydu. Bu yıllar Soğuk Savaş'ın sıcaklığının hissedildiği hararetili zamanlar olduğu için münferit olarak insanlar birbirleriyle münasebet kurardı ama genel çerçevesiyle farklı çevreler birbiriyle pek görülmezdi. Mesela, Tarık Dursun *Hareket* dergisini okurmuş ama bunu saklamak mecburiyetinde kalmış. Bir gün geldi, aldığı dergiyi gazetenin içine sakladı. "Vallahi bizim arkadaşlardan saklayarak okuyorum." dedi. O yıllarda Remzi, İnkılap veya oradaki diğer sol kitabevleri dinî içerikli hiçbir yayın buldurmazdı.

Yayıncılığımızın Meseleleri

Soğuk Savaş Dönemi'nde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sağ sol ayrışması tabii sınırlarını aşmıştı. Burada bir şeyi ifade etmeden geçmemek lazım: Biz 1974'te Cağaloğlu'nda Dergâh Kitabevi'ni kurduk; burada ilk defa hiçbir ayırım yapmaksızın Türkiye'deki bütün yayınlar bir arada satıldı. Ali Gevgilili vardı; *Milliyet*'te yazardı, o bizden gelip kitap alırdı. Niye? Bizde dinî yayınların tamamı vardı, sol yayınlar da bulunuyordu, edebiyat, araştırma, sanat vb. bütün türler bizde mevcuttu ama diğerlerinde olmazdı. Yani sağcılar kendine göre, işte ülkücüler milliyetçi ağırlıklı biraz da dinî, dindarlar yalnız dinî yayınlar satardı. Solcular da Marksist, Leninist kitaplar başta olmak üzere bütün sol yayınlardan başkasını bulundurmazdı. Biz ise yayın dünyasının tüm unsurlarına yer verdik. Fakat Nurettin Hoca biz Dergâh Kitabevi'ni açmadan önce tıpkı *Mesuliyet* dergisinde olduğu yine muhalefet etti. Bizim ticaretle uğraşmamızı doğru bulmuyordu. Gelgelelim açılıştaki en fazla sevinen oydu. Bize "Siz Babıali'ye bayrak diktiniz çocuklar." dedi. Çünkü karşımızda Kültür Kitabevi vardı. Biraz aşağıda Kanaat Yayınevi, Dostlar Yayınevi vardı, bunların tümü Museviydi. Hemen altımızda İnkılap, hemen onun üstünde Remzi vardı.

Cağaloğlu'nda Dergâh Kitabevi'ni kurduğumuzda her bayramda Hacı Bekir'den yarımşar kilo lokum alır, bütün komşulara dağıttırdık. Kanaat Yayınevi'nin sahibi Aslan Bey çok beyefendi

bir adamdı, bizzat gelip "Ben böyle bir şey görmedim, teşekkür ederim!" demişti. Doğrusu hiç ayırım yapmadık, herkesle bir şekilde diyalog oldu. Derya Dağıtım'ı kurunca hâliyle tüm yayınevleriyle münasebetimi sürdürdüm.

Yayıncılığı ele alırken şunu daima göz önünde bulundurmanız gerekir: Türk yayıncılığı çeviri eserler üzerine kurulmuştur. Tanzimat sonrasında yayımlanan ilk romanlara kadar gittiğimizde de bunu görürüz, sonraki yıllarda da. Bu yüzden öncelikle Batı klasikleri her zaman çok satılanlar listesindedir. Hasan Ali Yücel'in çabasıyla yerli yazarlar ve Şark klasikleri yeniden Türk okurla buluşmuştur. Altmışlardan sonra ise dinî yayınevleri kurulmuş ve dinî kitaplar basılmaya başlamıştır. Öncesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çabasıyla tefsir ve hadis kitapları çıkarılmıştır. Bir de Tahsin Demiray'ın Türkiye Yayınları var yine mesela, Fevzi Çakmak'ın hatıralarını basmış bir yayınevidir.

27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra Türkiye'de genel olarak yayıncılığa ilginin çoğaldığını söyleyebiliriz. O döneme baktığımızda Düşün, Cem, Bilgi Yayınevleri kurulmuştur mesela. Yine Ötügen Neşriyat 1960'lı yıllarda yayıncılığa başlıyor. Ayrıca bir döneme damgasını vuran dinî yayınevlerinin merkezi olan Beyazsaray'daki yayıncıların çoğu da bu yıllarda kuruluyor. Yağmur, İrfan, Bedir Yayınları, Diriliş, Cağaloğlu'nu sayabilirim. Yine daha sonra el değiştiren Sönmez Neşriyat var. Ders Kitapları Anonim Şirketi de Cağaloğlu'n-

1974 Mayıs, Cağaloğlu Dergâh Kitapçılık açılış günü. Soldan sağa, Mehmet Ali, İbrahim Tabakoğlu, Mehmet Doğan, Mustafa Kutlu, Mustafa Kara, Ebubekir Erdem, Fatih Gökdağ, Halit Işık, Adem Gürses, Ezel Erverdi, Ahmet Tabakoğlu, (Merdivendekiler) Muzaffer Civelek ve kitabevi çalışanları...

yazmışım, ama bu benim çilem, kimseyle dertleşemediğim için dertlerimi hep gün-lüklerime dökmüşüm. Laf aramızda bu benim meziyetimdir, özelliğimdir. Hiçbir zaman fikrimi saklamam ama eğer karar verilmişse ona tam manasıyla uyarım.

Erzurum Dergâh Kitabevi'nde şair rahmetli İlhami Çiçek, benim akrabamdır o vesileyle, lisede ve üniversitede öğrenciyken çalıştı. Ama ben daha sonra dönüp İstanbul'da yayıncılık alanında çalıştım. 1970'li yıllarda Ezel Elverdi, Mustafa Kutlu ve ben vardık. Fikir kısmında Ezel Elverdi vardı, ben ise Remzi Oğuz Arık'ın meşhur o sözündeki gibi 'kazma kürek işlerine' bakıyordum. Mustafa Kutlu ise hikâyecilikte öne çıktı. Dergilerde şiir ve hikâyesi çıkanlar eserlerini kitaplaştırıyordu. Mesela Mustafa Kutlu bizde 1970'lerde başladı yazarlığa. Doğrusu Ezel'in çok teşvik edici rolü vardı. Bu yetmişlerden sonra arttı. Hafızamı zorladığım zaman yanılmıyorsam Mehmet Çınarlı'nın *Hisar* dergisi bayağı iyi bir dergiydi. *Türk Edebiyatı*, *Diriliş ve Edebiyat* dergisi vardı. Bir de mesela, *İslâm'ın İlk Emri Oku* mecmuası gibi bazı dinî mecmualar vardı.

Dergâh Yayınları'nın hazırladığı *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin Topkapı'daki yemeğinden bir kesit. Soldan ikinci Gültekin Samancı, yanındaki Prof. Dr. Mehmet Kaplan.

daydı, Can da bizim dükkânın üstündeydi. E Yayinevi bir ara romanda en popüler yayıneviydi.

Biz daha sonra Dergâh Kitabevi bünyesinde Türkiye'deki ilk kitapçı zincirini oluşturduk. İstanbul'daki kültür sanat ortamını Anadolu'ya bu kitabevi zinciriyle taşıdık. Ben üniversiteyi bitirince Erzurum'a dönüp üç dört yıl çalıştım. Dergâh Kitabevlerini açtık. Önce Ankara'da Zafer Çarşısı'nda, sonra Erzurum'da ve 1974'te Cağaloğlu'nda Remzi Kitabevi'nin üstünde çok büyük bir kitabevi açtık. Yine Afyon, Bursa ve Antalya'da şubelerini açtık. Hareket Yayınları ve dergi bağımsızdı. Hiçbir yerden destek almıyordu. Çalışmalarımızı sürdürebilmek için ekonomik faaliyetlere ihtiyaç vardı. Erzurum'da kitapçılık çalışmaları başlattık. Yıkılan Doğu Sineması'nın bulunduğu yerde Dergâh Kitabevi'ni kurduk.

Aynı zamanda Erzurum'da tavuk çiftliği kooperatifi kurduk. Erzurum için zirai çalışmalar da yaptık ama beklenen sonuç alınamadı. Bu şunu gösterdi ki her işi kendisi için yapacaksın. Sen eğer gidip tavukçuluk ticareti yapacaksın git yap. Ama yayıncılığa destek olacağım diye gidip başka işlerle uğraşmanın bir faydası yok. Düşünsenize liseyi yeni bitirmiş, üniversiteye giren gençlerle biz bu işe girmişiz. Bu konuda tabii bizim yöneticimiz olan Ezel Bey'in tercihleri var. Ben her zaman kendimi şöyle nitelerim: Bulunmaz bir ikinci adamım. Çünkü yüzde yüz karşı olduğum bir şey olsa dahi karar verilirse onu yaparım. Birçok insan grup çalışmalarında eğer kendi fikrine uymuyorsa yapmaz. Bense hayatımı hep öyle yaşadım. 1981'de ayrılana kadar yazdığım günlüklerde görüyorum bunu. Aslında itirazlarımı bir şekilde

Dağıtım, Eğitim ve Okuma Kültürü

Türk yayıncılık hayatında öteden beri ön önemli mesele dağıtım olduğu için 1977 yılında İstanbul'da Dergâh, Yağmur ve Şamil Yayınevleri, Ülkü Takvimcilik ile birlikte Derya Dağıtım kuruldu. Sağ camianın o yıllarda en büyük dağıtım şirketi Anda Dağıtım idi. Ancak seksen sonrası yoluna devam edemedi. Biz tüm olumsuz şartlara karşın Derya Dağıtım'ı geliştirdik. Türkiye'nin en başarılı ve en büyük dağıtıcısı Bates'ti, o da Hayat Yayınevi'nin, Yapı Kredi'nin kurucusu Kazım Taşkent'in desteğiyle ayakta kalabiliyordu. Serhat Dağıtım Cağaloğlu'nda kurulmuştu ayrıca. Türkiye'nin en büyük dağıtımçıları üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapma imkânım oldu sonraki yıllarda. Milliyet Yayınevi, Bates Dağıtım ve Derya Dağıtım başta olmak üzere dağıtımçıların üç yıllık bilançolarının finansal analizini yaptım. Dağıtım işini 1996'da bıraktım. Gördüm ki Türkiye'de dağıtımın ticari bir işletme olarak kendi başına var olma şansı yok. Neden? Çünkü sürekliliğini sağlayabilmesi için en az yüzde 20 kâr elde etmesi lazım.

İnsan ve kitap ilişkisine baktığımızda birkaç okuma şekli karşımıza çıkar. İhtiyaç okuması var; yemek kitabı, çocuk bakımı kitabı vb. Bunlar ihtiyaç kitaplarıdır. Hatta Kur'an-ı Kerim, dindarlar için ilmihal kitapları; bunlar ihtiyaç kitapları ama bir de eğitime doğrudan doğruya materyal olan, yardımcı olan, destek kitaplar var. Bu da belli öl-

çüde mecburi yayınlardır. Ders kitapları, yardımcı ders kitapları, üniversite test kitapları, bunlar hep yardımcı yayınlardır. Bir de özellikle edebiyat, tarih, sosyoloji, ilahiyat fakülteleri gibi yerlerde hocaların okunmasını tavsiye ettiği eserler vardır. Örneğin edebiyat fakültesinde Ahmet Hamdi Tanpınar okunması gereken isimlerdendir. Bir de okuma zevki gelişkin, kendi seçimlerini yapabilen okur vardır. İşte bu sonuncusu solda baya yüksektir, bizim çevrelerde eskisine göre artış vardır ama henüz yeterli değildir. Elbette ben bunu gözlemleme dayanarak bir tespit olarak söylüyorum, bugün de durum üç aşağı beş yukarı aynıdır. Geçmiş yıllarda Ahmet Günbay Yıldız veya Şule Yüksel olmasaydı imam hatip okullarındaki talebeler ne okuyacaktı? Mecburen onları okudular. Ahmet Günbay'ın ilk kitaplarının tek dağıtımıcısı bendim. On bin yirmi bin basar, satardı. Bu bile ideolojik tercih kitabıdır. Şayet Ahmet Günbay okuyan biri Dostoyevski okuyorsa bu iyidir. Fakat uzun zaman Dostoyevski, Balzac gibi edebiyat klasikleri okunmadı.

Benim popüler yazarlarla ilgili şöyle bir tespitim vardır: Eğitim müfredatına giren kitaplar ve yazarlar ülkemizde her zaman çok satmıştır. Mesela Mehmet Kaplan'ın *Şiir Tahlilleri* kitabı üniversitelerde ders kitabı olarak okutulduğu için her zaman çok satar. Daha sonraki yıllarda, bunu daha iyi fark ettik. Yüksek İslam Enstitüsü, edebiyat veya tarih fakültelerinin tavsiye edebileceği eserlere öncelik verdik. Hem edebî, ilmi değeri olacak hem de piyasada karşılığı olacak. Dara düşüğümüz yıllarda üç popüler kitap yayınladık: Kadıfî'nin, Muhammed Ali'nin ve Abdülhamid'in hatıratını. Ama bunları yayınlamamız Hoca tarafından hoş karşılanmadı. Dergâh Yayınları'nda, kendi çevremizde yetişmiş yazarların kitaplarını yayınladık. Başta Nurettin Topçu Hoca'nın, Emin Ağabey'in iki kitabını, Mustafa Kara'nın kitabını yayınladık. Daha sonra Süleyman Uludağ'ın hazırladığı *Kuşeyri Risalesi* isimli kitabı başta olmak üzere klasik kitapları tercüme ettik. Onları bir yandan yayınlıyorduk.

Türk yayıncılığının bel kemiğini eğitim ve eğitime destek kitapları oluşturur. Yakup Kadri, Peyami Safa, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Refik Halid Karay, Ömer Seyfettin, Halid Ziya Uşaklıgil, Sait Faik Abasıyanık gibi pek çok yazarın popülerliği aslında eğitim müfredatında yer aldıkları içindir. Müfredata girmediği hâlde Kemal Tahir'i çok sattık bir dönem. Yine sağda Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun kitapları bir dönem saman alevi gibi yandı söndü. Yine Füzûzan'ın romanları bir dönem sattı. Yaşar Kemal ise her zaman satan yazarlardandı. Sabahattin Ali, Adalet Ağaoglu beğenilen yazarlardı. Sağda Tarık Buğra, Hekimoğlu İsmail, Ahmet Günbay Yıldız, Sevinç Çokum, Yavuz Bahadıroğlu vardı. Bir de basit yapılı aşk

romanları satardı. Olmadık karşılaşmalarla kuru olurdu bu romanlar. Mesela Kerime Nadir ya da Altın Kitaplar'ın bastığı Barbara Cartland gibi.

Kültür sanat camiasında her zaman dergilerde gazetelerde çıkan yazılar etkili olmuştur. Geçmiş yıllarda da tıpkı şimdiki gibi dergilerde gazetelerde haklarında çıkan yazılar, röportajlar sayesinde yazarlar parlardı. İdeolojik tercihler de satışı her zaman tetikler.

Kitabevleri ve Kültür Ortamı

Derya Dağıtım'dayken en az elli vilayeti gezmişimdir. Yetmişli yılların başında kitabevleri aynı zamanda fikir mahfilleriydi. Gerek sol kesim gerekse sağ kesim buralarda toplanırdı. Ülkü ocakları mesela o yıllarda sıkı okumaların yapıldığı yerler arasındaydı. Çok sayıda kitap odaklı seminerler düzenlenirdi.

İstanbul'da Çağaloğlu kitapçıların merkeziydi. Sahafılar Çarşısı vardı. O yıllarda İstiklal Caddesi'nde çok fazla kitapçı yoktu. Sadece Haşet Kitabevi'ni hatırlıyorum. Osmanbey'de ise Türkiye'nin en büyük kitapçısı bulunurdu. Site Sineması'nın yanındaydı. Kadıköy'de Gençlik Kitabevi vardı. Şişli'de meşhur Sander Yayınları vardı, Bakırköy'de Beyaz Adam vardı galiba. Ancak 1974'te af ile cezaevinden çıkanlar bir anda fikir tartışmalarını silahlı eylemlere dönüştürdüler. Şimdi dönüp bakınca o yılları ve kırılmaları daha iyi anlıyoruz. Mesela bir bölgede sağcılar çoğunluktaysa solcu kitapçılar taciz ediliyordu. Solcular ağırlıktaysa o zaman da sağ kesime ait kitapçılar basılıyordu. Dağıtımda da sıkıntılar oluyordu. 12 Mart 1971 İhtilali'nde hapse atılanlar birileri tarafından cezaevlerinde silahlı örgütlere yönlendirildi ve onlar cezaevlerinden çıktıktan sonra sağ sol fikir çatışması silahlı çatışmaya dönüştü. Günde dört beş kişinin sokakta öldürüldüğü yıllardı.

Yetmişli yıllar Anadolu'da kitapçıların çok fazla sayıda olduğu yıllardı. Nüfusu yüz binin üzerinde olan her yerde mutlaka kitapçı bulunurdu. Dergi ve kültür kitapları satan kitabevleri aynı zamanda buldukları şehrin birer kültür merkeziydi. O şehrin okumuş yazmış isimleri kitapçalarda buluşurdu. Ama 12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra Anadolu'nun irfan yuvaları tarumar oldu. Gaziantep'te İrfan Kitabevi vardı. Allah rahmet eylesin, sahibi o dönemki sağ sol çatışmalarında öldürüldü. Baba mesleği olarak kitabevi işini yapanlar vardı. Adapazarı'nda İhvan Yayınevi, Konya'da Üniversite Kitabevi, Erzurum'da Atalay, Dergâh Kitabevleri, dinî kitapların satıldığı İslam Kitabevlerini hatırlıyorum. Yine Samsun'da Selamet Kitabevi, Malatya ve Konya'da şimdi ismini hatırlamadığım birkaç kitapçı vardı. Maraş'ta iyi bir kitapçı vardı. Bazı kitapçılar kültür kitaplarının yanında

kırtasiye de satardı. Kırtasiye alışverişi için gelen çocuklar kitaplarla ilk olarak bu vesileyle tanıştırdı.

12 Eylül İhtilali'nden sonra ise kültür sanat ortamı ağır birdarbe daha aldı... Bu darbe kültür yayıncılığını sildi diyebilirim. Çünkü 1980 Darbe-si'nde kitap silah gibi suç aleti sayıldı. Medyada çıkan haberlerde "Örgüt evine baskın düzenlendi; şu kadar mermi, şu kadar silah, şu kadar kitap ele geçirildi." denirdi. Kitap silah gibi suç aleti olarak topluma lanse edilirdi. Bu görüntüler kitapla toplumun arasındaki mesafeyi açtı. Bir yandan yasak-

sonra köşe yazarları bu konuda kalem oynatmaya başladı. Gençler kitapçılardan çekildi. Sadece ideolojik yayınevleri değil kültür sanat kitapları çıkarılan yayınevleri de zarar gördü. Çünkü okumanın suç kabul edildiği yıllardı o yıllar. Kitabevleri kapılarına kilit vurmaya başladı. Mesela o dönem sağ kesimin en büyük dağıtım şirketi olan Anda Dağıtım kapandı. Yine hem sağ hem solda ideolojik kitap çıkarılan yayınevleri tek tek kapandı. Diğerleri ise alternatif arayışlara girdi.

Kültür sanat yayıncılığı gerileyince kitapevleri kırtasiye ve spor malzemeleri satarak ayakta kalmaya çalıştı. Kitap satmayınca mecburen bu tür ürünlerle hayatlarını idame etmeye çalıştılar. Biz de herkes gibi kırtasiye işine yöneldik. Ha, 1980 İhtilali'nde hiç yapmayacağım bir şey yaptım ve darbe sonrası kapanan sol yayınlardan Ararat Yayınları'nın deposunda kalan tüm kitapları aldım. Ama bu kitapları satamadım. Kitapların yasaklı olanlarını mecburen SEKA'ya gönderdik. Bir yarıncı olarak hiç yapmayacağımız bir şeyi o dönemde yapmak zorunda kaldık. Biz SEKA'ya göndermesek devlet zaten gelip o kitapları alıp imha edecekti. Devletin toplayacağı, bizi de suçlu olarak tutuklayıp sorgulayacağı bir ortamdıydık. Ancak bu şekilde kendimizi kurtarabildik. Karl Marx, Lenin, Mao kitaplarıydı. Yine Che Guevara'nın günlüklerini hatırlıyorum. Kitapların bir kısmını ise sakladım. Ararat'ın deposundan alıp sakladığımız o kitaplardan Kabalcı Yayınevi kuruldu. Kabalcı Yayınları'nın sahibi Sabri Kabalcı ne zaman beni görse teşekkür eder.

Ararat Kitabevi'nin sahibi Ramazan Bey'di. Solun kitaplarını yayınlardı. Bu kitapları o zaman Payel Yayınları'nda çalışan ve hafta sonları kitap tezgâhu açan Sabri Kabalcı'ya verdik, kendine sermaye yaptı ve daha sonrasında Kabalcı Yayınları'nı kurdu. Bir bakıma benim satamadığım sol kitapları kendine sermaye ederek yeni bir sol yayınevi kuruldu. Seksen öncesinde Töre Devlet Yayınları vardı Emine İşinsu'nun kitaplarını basardı. İrfan Kitabevi vardı; Necati Sepetçioğlu'nun kitapları çıkardı. Türk Kültürü Yayınları vardı; Ziya Gökalp ve Arvasi'nin kitaplarını basardı. Toker Yayınları vardı Almanya'ya gitti sahibi. Hatta bir dönem Necip Fazıl'ın kitapları bu yayınevinden çıkmıştı. Pi-yasa darbeden sonra hızla değişti, ideolojik kitap çıkarılan yayınevleri hızla kapanırken portföyünü daha geniş tutan yayınevleri ayakta kaldı.

Yayıncılığın Canlanması ve Çocuk Yayınları

Seksen İhtilali'nin ardından 1983 yılında Dinî Yayınlar Fuarı başladı. Bu fuarda her türlü kitap vardı. Önce Ankara'da ardından Sultanahmet'te açıldı, biz de desteklemek için katıldık. İlk beş on yıl çok popülerdi ancak daha sonraki yıllarda

Orhan Okay'ın Levent'teki evi. Kurban Bayramı ziyareti. Soldan sağa Ebubekir Erdem, İsmail Kara, Orhan Okay, Ezel Erverdi, Arkada T. Fikret Gönçüler önde Alpaslan Doğan. 11 Mayıs 1995.

lanan, toplanan kitaplar bir yandan suç aleti gibi gösterilen kitaplar kültür yayıncılığını önemli ölçüde gerilettiler. Bundan en büyük zararı da kitapçı ve yayıncılar gördü. İhtilal her kesimin kitabını suçlu ilan etti. 12 Mart 1971 Muhtırası sonuçları itibarıyla kitap okumayı arttırdı fakat 1980'de tam tersi oldu. Solcular kadar sağcılar da zarar gördü bu dönemde. Evler basılıp kitaplar toplanmaya başlanınca evlerinde bulunan kitaplardan dolayı aileler tedirgin olmaya başladı. Kitaplardan korkan insanlar evlerindeki kitapları yakmaya, imha etmeye başladı. Bunda tabii kitaplar hakkında hiç bilgisi olmayan askerlerin evleri basıp her kitabı bir suç aleti gibi algılaması da etkili oldu. Toplumun geneli kitaptan korkup uzaklaştı. Maalesef bu duruma uzun süre kimse ses etmedi. Ben o dönemde Türkiye Yayıncılar Birliği'nin yönetim kurulu üyesiydim. Konya'da Tonton Dağıtım'ın açılışına davetliydik. Solcular dahi bu duruma ses etmezken ben o açılış töreninde bir konuşma yaptım ve silahla kitabın yan yana medyada yer almasından duyduğum rahatsızlığı dile getirdim. O günden

4-5 Aralık 1998 günlerinde hazırlıklarını İsmail Kara'nın yürüttüğü "Nurettin Topçu Semineri" yapılmıştı. Seminere Orhan Okay'dan İsmet Özele, Mustafa Kara'dan Beşir Ayvazoğlu'na, Ezel Erverdi'den İhsan Fazlıoğlu'na pek çok isim katılmıştı.

o parlaklığı kalmadı ne yazık ki. Seksenli yılların ikinci yarısından sonra yavaş yavaş yayıncılık yeniden canlanmaya başladı. İletişim'in arkasında büyük sermaye vardı. Yapı Kredi, İş Bankası Yayınları seksenlerden sonra yeni büyüyen yayınevliydi. Önceleri Ötüken Neşriyat ve Pınar Yayınları basıyordu Cemil Meriç'i, daha sonra İletişim basmaya başladı. Yayıncılık dünyasında bu tür olaylar daha önce de yaşanmıştır. Mesela Ahmet Hamdi Tanpınar'ı ilk Remzi Kitabevi basmıştı ama tamamınca deposundaki *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanını alıp Dergâh Yayınları'na ben getirmiştim. Aslında Tanpınar bir dönem unutulmuş yazarlarımızdandı. Remzi Kitabevi Tanpınar'ın beş bin adet *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kitabını basmış, 2 bin 500 tanesine kapak yapıp piyasaya vermiş. Satamamış, deposunda da 2 bin 500 kitap kapaksız duruyor. Bir gün kitabevinin sahibiyle konuşurken Tanpınar'ın kitaplarının depoda beklediğini anlatınca ben de Dergâh Yayınları adına kitapları istedim. Solcuların okumadığı Tanpınar'ın kitapları sağ camiada büyük ilgi gördü.

Anadolu'daki yayıncılığı seksen sonrası ders kitapları canlandırdı ancak daha sonra ders kitapları bedava dağıtmaya başlanınca bundan en büyük darbeyi Anadolu'daki yayıncılar aldı. Özellikle okulların çevresindeki küçük kitapçılar yavaş yavaş kapanmaya başladı. Oysa çocuklar ve lileriyle ders kitabı almak için gittiklerinde buradan kitap da satın alırlardı.

1980'lerde çocuk edebiyatında da çeviri kitapları öne çıkıyordu. Mesela Ayşegül serisi vardı, çok popülerdi ancak dikkatli bir göz bu kitapların Hıristiyan propagandası yaptığını anlayabilir. Ben de çocuklara yerli, millî eserler hazırlayalım diye bir çalışma başlattım. O yıllarda Mustafa Ruhi Şirin'le bu ihtiyacı karşılamak için yola çıktık. Milliyet Ço-

cuk vardı, Sebil, Damla Yayınları vardı ama yerli ürün yok denecek kadar azdı. Seksen sonrası okullara din kültürü ve ahlak dersi mecburi bırakılınca biz de çocuklar için ilk defa Türk ve İslâm klasiklerinden seri oluşturduk. *Mantiku't Tayr*'dan *Dede Korkut'a*, *Kelile ve Dimne*'den *Mesnevi*'ye kadar pek çok kaynak eseri çocuklar için yeniden yazdık. Bir diğer serimizde ise Ömer Seyfettin, Narettin Hoca, Keloğlan gibi bilinen eserler de yer aldı. Çocuk kitapları ekibimizde Alim Kahraman, Cahit Zarifoğlu, Mustafa Ruhi Şirin, Derman Bayladı gibi isimler vardı. Resimleri profesyonel olan Reha Yalnızcık yapıyordu. Doksanlardan sonra çocuk yayıncılığı hayli canlanmaya başladı. 2000'li yıllarda ise zirveye çıktı. Bizim bu alandaki çalışmalarımız yeni gelişmeleri dikkate alarak belli bir istikamette devam ediyor.

Ne var ki birçok yayınevi başkalarının eserlerini makaslayarak kitaplar çıkarmaya, ucuz ve kalitesiz işler yapmaya başladı. Bu kitaplarla da okullardan tavsiye almak istediler. 2000'li yıllara kadar özellikle okullara satış yapan yayınevlerinin sayısı arttı ama kalite azaldı diyebiliriz. Fakat sonrasında ülkenin ekonomik gelişmişliğine bağlı olarak üst kalitede kitap üreten yayıncıların sayısı artış gösterdi. Çeviri kitapların da, yerli kitapların da sayısı her geçen yıl daha da artıyor. Fakat yerli, millî ama evrensel kalitede işler üretmek için biraz daha çalışmak gerekiyor.

Şunu belirtmek gerekir ki biz popüler, çok satan şeyler yapmak yerine hâlâ kaliteli ve güzel şeyler yapıyoruz ama Türkiye'de bunun müşterisi az. Katlandığımız sıkıntılar ve yaptığımız fedakârlıklardan istediğimiz sonucu alamamış olsak da istikametimiz doğrultusunda ülke kültürüne yaptığımız katkılarla iftilhar edebiliriz.

YAYINCILIĞIMIZDAN NOTLAR

Ahmet İyioldu*

Bizim kuşak, 27 Mayıs 1960'daki Askerî Darbe'nin ardından oldukça sıkıntılı bir ortamda üniversiteye başlamıştı. Çocukluğumu, ilk, orta, lise yıllarımı geçirdiğim ve darbeyi yaşadığım Konya'dan 1962 başında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kayıt olduğum günlerde Yassıada duruşmaları sonuçlanmış; Başbakan Adnan Menderes, Bakanları Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan idam edilmiş; Demokrat Parti milletvekilleri, yöneticileri hatta mensupları cezaevlerine konulmuşlar ancak ortalık yine de durulmamıştı. Bu durumdan üniversiteler de nasibini alıyor, huzurlu bir eğitim öğretim ortamı bulamıyorduk. Askerî darbeye meşruiyet fetvası veren İstanbul Üniversitesi Rektörü ve idare hukuku hocası Ord. Prof. Sıddık Sami Onar başta olmak üzere Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya gibi Anayasa hocaları darbecilere destek veriyor, danışmanlık yapıyorlardı! Bunların şımarttığı solcu, CHP'li öğrencilerin hâkim olduğu bir ortama düşmüştük. Halk, askerî darbenin yol açtığı çeşitli acıları yaşarken devleti sıkıyönetime teslim eden; cumhuriyeti yaşatacak, ülkeyi uçuracak olan bu devrimci gençlik her şeye sahip olmak, hükmetmek istiyorlardı.

Hukuk ve İktisat Fakültesi öğrencileri, merkez binadaki yan yana amfilerde derslere giriyor, aynı kantini paylaşıyorlardı. Birinci sınıftayken dersleri pek muntazam yapamıyorduk. Dersin ortasında sınıfa giren bir öğrenci "Arkadaşlar dersi bırakıyoruz ve bahçeye çıkıyoruz! Gençlik heykelinin yanında toplanacak; faşizmi, irticayı protesto edeceğiz." diyor, ders anlatan doçent ya da profesör ünvanlı hocadan çıt çıkmıyor, amfi boşalıyor, çeşitli marşlar ve sloganlar eşliğinde sık sık eylem-

ler yapıyordu. Karşı çıkan öğrenciler ise saldırıya uğruyor, kalabalık gruplar tarafından dövülüp okula sokulmüyordu.

Bu durum Anadolu'dan yeni gelmiş, önemli bir kısmı da Demokrat Partili ailelerin çocukları olan bizleri derinden etkiliyor, her gün radyoda, gazetelerde karşılaştığımız "düşük, kuyruk, sabık" ithamlarıyla birçok sivil vatandaşın, esnaf ve sanatkârın da huzurunun kaçırılmasına şahit oluyorduk. Bu yaşananlar, bizi de gruplaşmaya, bir arada olmaya itiyordu.

Kantinde de tartışmalar eksik olmuyor; herkes kendine uygun arkadaşları arıyor, ellerde tutulan *Cumhuriyet* veya *Yeni İstanbul* gazetesi ya da ceplerde, çantalarında taşınan Peyami Safa, Nihal Atsız, Aziz Nesin, Yaşar Kemal kitapları yeni tanışmalara, arkadaşlıklara başlangıç teşkil ediyordu. O günlerde kantindeki masalarda koyu sohbetler, yer yer de kavgaya kadar varan tartışmalar olurdu. Kantine çay içelim diye girdiğimizde Kadir Mısıroğlu'nun bulunduğu masada her zaman 10-15 kişilik bir dinleyici bulunurdu. Mısıroğlu yıllanmış bir hukuk öğrencisi olup heybetli, yakışıklı, başında henüz fesi, elinde bastonu yok ama natıkası yerinde, etrafını etki altına alan konuşmalarında bilhassa Osmanlı tarihi konularını, sürgündeki hanelerden mensuplarını anlatır, ilgi uyandırır. Kantinde sıkça konuşulan, gruplar oluşturan önemli bir konu da öğrenci kuruluşlarını yani Millî Türk Talebe Birliği ve Türkiye Millî Talebe Federasyonu yönetimlerini ele geçirmektir. Fakülte'deki öğrenci dernekleri MTTB'yi, öğrenci cemiyetleri ise TMTF'yi oluşturuyordu. Bu iki önemli öğrenci teşkilatı için yapılan çalışmalar, kongre kulisleri sık sık bir araya gelmemize, arkadaşlıklarımıza sebep olu-

* Yayıncı

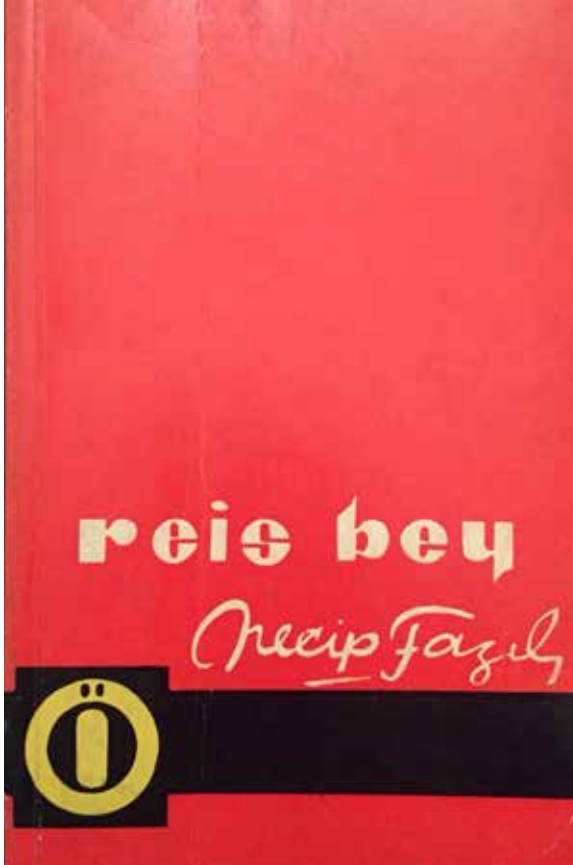

yordu. İstanbul Hukuk Fakültesi, bu çalışmalarda daima öncü rolü oynuyordu. O günlerin öğrenci liderlerinden Nevzat Kösoğlu, Niyazi Özdemir, Rasim Cinisli'nin önderliğinde oluşturulan Genç Hukuklular, Hür Hukuklular grubu olarak sabır ve azimle yürüttüğümüz çalışmalar nihayet 1965 yılında semeresini veriyordu. Önce MTTB'ye Rasim Cinisli başkan oluyor, ardından Ekrem Özer arkadaşımız TMTF'nin başına geçiyordu. İdeolojik, fikri, hayat tarzı, sosyokültürel farklılıklarımız, dünya görüşümüz, olaylara bakış açımızdan kaynaklanan ayrışma sonucu mücadeleyi biz "milliyetçi-mukaddesatçı" gençlik olarak kazanıyor; "solcu-devrimciler" ilk defa kaybediyordu. İşte bu hasbî mücadeleler sırasında oluşan arkadaşlıklar birçok yerde, örneğin Beyazıt'ta bir kültür merkezi olan, "ikinci üniversite" denen Marmara Kiraathanesi'nde, Laleli'de Acemin Kahvesi'nde, Çemberlitaş'daki Milliyetçiler Derneği'nde, konferanslarda, konserlerde, futbol/basketbol maçlarında, komünizmi telin mitinglerinde, İstanbul'un Fethi kutlamalarındaki beraberliklerle devam ediyordu. Birbirimizden pek ayrılmadan tarih, medeniyet, sanat, edebiyat, musiki, din, ahlak, fazilet üzerine vatan kurtarma sohbetleri yapıyorduk. Milliyetçiler Derneği'nde klasik musiki, şarkı, türkü ve tasavvuf musikisi meşk ederek günlerimizi geçiriyor, derslere de daha güven içinde devam ediyorduk. İstanbul'un o güzelim yıllarında keyifle gençliğimizi yaşıyorduk artık.

Ötüken'in Kuruluşu

Bu arkadaşlıklar zamanla dostluğa dönüşerek günümüze kadar devam eden birlikteliğimize, müşterek işlere imza atmamıza, müesseseler kurmamıza yol açtı. İlk adımı, 1964 yılında "Vatan kurtarmanın bir yolu da kitap yayınlamaktır." deyiş Ötüken Yayınevi'ni kurarak attık. Laleli/Vezneciler'de Fen Fakültesi'nin karşısında Ali İhsan Yurt, Ahmet Nuri Yüksel ve Özer Revanoğlu'na ait Yaprak Kitabevi'nin bitişiğindeki birkaç metrekarelik yarı bodrum bir yer kiralanarak Ötüken kuruluyor. İlk müteşebbisler Ahmet Nuri Yüksel, Özer Revanoğlu, Nevzat Kösoğlu, Niyazi Özdemir ve Rasim Cinisli. Üç hukukçu, iki mühendis. Rasim Cinisli kısa sürede ayrılınca iki hukukçu Fehim Üçışık ve Ahmet İyioldu Ötüken'e dâhil oluyorlar. İşte bugün 56.yaşını süren Ötüken Neşriyat, kitaba inanan üniversite öğrencisi bu gençlerin cep harçlıklarını, heyecanlarını, alın terlerini, ideallerini bir araya getirmek suretiyle tamamen millî kültürümüze ve nesillere hizmet amacıyla kuruldu. En gençleri olan ben henüz 19 yaşındaydım, büyüklerim ise 22-25 yaşlarındaydı, İTÜ'de asistan olan Ahmet Nuri yegane evli olan ağabeyimizdi. Yayınevini kurduğumuzda şüphesiz belli ideallere, heyecanlara, hedeflere, hayallere sahiptik. Fakat Cenab-ı Allah'ın bu kadar lütufkâr davranıp bizleri ayrılmadan, savrulmadan bugünlere getireceğini bilemezdik. Kitap dostlarının ifadeyle artık "Türk Basın Yayın, kültür hayatı içerisinde önemli bir marka" hâline gelmiş olan yayınevimiz millî, İslami, insani istikamette çok değerli yazarlarımızın kitaplarını, tercümelerini, kaynak eser mahiyetindeki telifleri, ilmî araştırmaları, makaleleri, çeşitli tezleri, yazı ve denemeleri geniş bir yelpazede her zaman okunacak kitapları yayınlayıp kültürümüzün hizmetine sunmak imkânını bulmuştur. Bizim yıllar yılı Ötüken'den maddi bir beklentimiz olmadı. Ortakların kendi işleri vardı. Yayınevinin kazandığını yeni yayınlara yatırmak suretiyle büyümeye devam ettik. Bilhassa başlangıç yıllarında ortaklarımızın hiçbir ücret almadan bizzat sarf ettikleri mesailerle sürdürdük yayıncılığımızı.

Burada şunu vurgulamam gerekir; günümüzde ortaklık kültürüne, ortak işler yapmaya çok ihtiyaç var. Hele kapitalist sistemin tabiatı gereği büyüklerin küçükleri ezdiği bir ortamda küçük ve orta ölçekli işletmelerin bir araya gelmeleri zarurettir. Bu yönde birtakım çabalar da sarf ediliyor. Fakat ortaklık kolay yürüyen bir iş değil. Aslında biz yıllar evvel hizmet için dürüstçe yola çıktık ve çok şükür bugünlere geldik. Kimsenin aklına "burada yayın yapılıyor ama ne kadar para kazanılıyor, ne olup bitiyor" gibi sorular gelmeden tam bir güven duygusu içerisinde çalışmalar sürdürüldü. 1968 yılından bugüne 52 yıldır yayınevinin genel müdürlüğünü yürüten, kuruluşumuzun 4. yılında or-

Duyduk ki üstat Necip Fazıl Kısakürek, *Reis Bey* piyesini yeni yazmış. Gittik, kendisiyle konuştuk, anlaştık. Böylece ilk yayınıımız *Reis Bey* oldu.

1960'larda üniversite kantinlerinde sıkça konuşulan, gruplar oluşturan önemli bir konu da öğrenci kuruluşlarını yani Millî Türk Talebe Birliği ve Türkiye Millî Talebe Federasyonu yönetimlerini ele geçirmekti.

tak olarak da aramıza katılan Nurhan Alpay'a teslim olduk. O da kendi işi gibi sorumluluk duygusu içerisinde Ötüken'i bugünkü başarılarla ulaştırdı; aynı güvenle Nurhan'a yardımcı olan Erol Kılınç'ı da hizmetleri bakımından anmam gerekir. Hamdolsun, aynı anlayış ve karşılıklı itimatla Ertuğrul Alpay yönetimindeki ikinci nesil de yayınevimizi başarıyla yönetiyorlar.

Ötüken Adı ve İlk Kitap

Yayınevimiz kurulunca adının konulması ve yayınlayacağımız ilk kitabın seçilmesi gündeme geldi. Nevzat Kösoğlu, ilk kitabın Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanı ve adının da romandaki hayal ülke "Simeranya" olmasını istiyordu. Diğer ortaklar ilk kitaba tamam diyorlar, ama Simeranya'yı uygun bulmuyorlardı. İsim arayışı devam ederken yayınevine hayırlı olsun ziyaretine gelen TMTF Folklor eğitmeni Sevgi Babaoğlu Hanım, isim arandığını öğrenince "Ötüken koysanıza" deyiverdi. Bu ismi tarihi köklerimizi çağrıştırmaması, Orta Asya'daki başkentimiz olması, eski Türklerin hatırasını yaşatması bakımından oy birliğiyle kabul ettik. Başlangıçta birtakım çevreler, bu isim etrafında dedikodular ürettiler, Ötüken adından dolayı ırkçılıkla itham edildik ama aldırmadık. Biz kendimizden emindik, hiçbir zaman ırkçılık yapmadık. Tür milletine mensubiyet şuuruna, onun şerefli tarihine, zengin kültürüne, diline ve töresine bağlı, Türk Birliği Turanı umut eden milliyetçiler idik ve hamdolsun Müslümandık. Türk-İslam medeniyetinin bir gün yeniden ihya-

sına inanıyor, bunun için gayret sarf ediyor, güzel yayınlar yapmak istiyorduk. Bu sarsılmaz imanımız ve amelimiz Ötüken'imizi yolundan döndürmedi, istikametinden ayırmadı. Ötüken isminden dolayı haksızlık ve ayıp edenler de zaman içinde işimizi görmüş, bizi tanımış, suizanlarını terk etmişlerdir.

Gelelim ilk kitabımızın hikâyesine: Nevzat Kösoğlu, Peyami Safa'yı çok takdir eder ve severdi. İlk kitap olarak *Yalnızız*'ı basalım dedikten sonra Peyami Bey'in eşi Nebahat Hanım'ı Şişli'deki çatı katında ziyaret edip 5000 adetlik baskı için 1500 TL peşin ödeme yaptık ve romanı İstanbul'un en iyi matbaalarından Çeltüt'e bıraktık. Birkaç gün sonra Çağaloğlu'nun kızı Muhittin Nalbantoğlu, Nevzat Ağabey'e ulaşıyor ve diyor ki "Siz bu kitabı basıyorsunuz ama İnkılap Kitabevi'nin sahibi beni gönderdi. Görüşmek istiyor sizinle." Nevzat ve Niyazi ağabeyler gidiyorlar. Yayınevinin sahibi Garbis Fikri "Bu kitabın telif hakları bende. Sadece bunun değil yazarın diğer kitaplarının da telif hakları bende olduğu için hiçbirini basamazsınız" diyerek sözleşmeyi gösteriyor. Rahmetli Peyami Bey geçimini hep yazarak sürdürmüş ve nasıl bir zaruret hâli yaşamışsa çok düşük bir bedelle kitaplarının tüm baskı haklarını 1.500 liraya devretmiş! Muhtemelen Nebahat Hanım hasta olduğu için bu durumu bilmiyor. Tabii yapacak bir şey olmadığından matbaaya yapılan işler karşılığı 800 lira kadar masraf ödendi ve baskı süreci durdu. Haliyle Ötüken Neşriyat'ın ilk kitabı Nevzat Ağabey'in çok sevdiği *Yalnızız* olamadı. Doğrusu üzücü bir durum yaşadık. Sermayenin de yarısı

gitmişti. Tabii o yıllarda yayıncılığı henüz bilmiyoruz. El yordamıyla işleri yürütmeye çalışıyor, basmak üzere kitap arayışımız devam ediyordu. Bu arada duyduk ki üstat Necip Fazıl Kısakürek, *Reis Bey* piyesini yeni yazmış. Gittik, kendisiyle konuştuk, anlaştık. Böylece ilk yayınumuz *Reis Bey* oldu. Kitabın kapağında Üstad'ın orijinal imzası yer alıyordu. Esasen bizim bastığımız eserlere hızlıca bir göz atıldığında çeşitli alanlarda yayın yapma arzumuz hemen anlaşılır. 1964'te *Nasıl Öldüler?* isimli Osmanlı padişahlarının son demlerini anlatan ikinci kitabı bastık. Bu kitabı Özdemiroğlu Osman Paşa'nın soyundan gelen ve Peyami Safa'nın yakın dostu gazeteci Vecdi Bürün Ağabeyimiz yazmıştı. Üçüncü kitap yine 1964'te basılan Yugoslavyalı Milovan Cilas'ın o günkü şartlarda antikomünist bir eser olan *Stalin'le Konuşmalar*'ın tercümesidir. Toplam üç kitap yayınlamıştık. İlk yılımızda büyük ilgi gören, kısa sürede beşer binlik baskıları tükenen o üç kitap bize çok heyecan vermişti. Şimdilerde tekrar basılanlar hariç yılda 100'ün üzerinde yeni kitap yayınlar hâle geldik. Ama o ilk yılların manevi hazzı da daha farklıydı. 1965 senesinde iki kitap yayınlayabilmişiz. Necip Fazıl Üstad'ın *Ruh Burkuntularından Hikâyeler* yine Necip Fazıl'ın *Ulu Hakan Abdülhamid Han* adlı kitabı. Ancak iki kitaba gücümüz yetmiş. 1966'da *Çirkin Amerikalı, Sosyalizm, Gençliğimiz, Eve Doğru (Üyge Taba)*, 1967'de Sezai Karakoç'un *İslam'ın Dirilişi ve İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*'nü yayınladık. Ama bu kitap toplatıldı, Sezai Ağabey mahkemeye verildi! 1968'de Peyami Safa'nın *Fatih Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı* ile *Çağlayanlar, Yavuz Sultan Selim, İslam ve Demokrasi, 9. Hariciye Koşuşu, Rus İhtilalinden Hatıralar, Bir Sipahinin Romanı* gibi eserler peş peşe neşredildi. 1970'te aynı zamanda ortağımız olan Mehmet Niyazi Özdemir'in *Varolmak Kavgası*'nı yayınlamışız. Bütün bu kitaplar 5.000 ile 7.000 adet basılmıştır. Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu diye Gemlik'te yaşayan bir doktor ağabeyimiz vardı. Kendisi şairdi ve aruz veznini en iyi bilenlerdendi. 1972 yılında onunla *Mesnevi* şerhini neşretmeye başladık. *Mesnevi*'nin ilk bölümlerini günümüz kelimeleriyle genç nesillere kazandıran çok başarılı bir çalışma oldu. Maalesef devamı gelmedi çünkü Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu Ağabeyimiz her şair gibi biraz zor ulaşılan bir adamdı. Bizleri sever, biz de onu severiz ama devamı gelmedi bu güzel çalışmanın, dolayısıyla tek cilt hâlinde kaldı. Mevlana'yı temsilen bir resim vardır o kitapta, başını hafifçe öne eğmiş ve elindeki tespihi cübbesinin önüne sarkmış vaziyette. Kapaktaki o resmi ilk defa arkadaşımız Olcay Okan çizmişti. Kapaklarımızı eşi Nur Hanım'la birlikte yaparlardı. Olcay'ı maalesef elim bir trafik kazasında çok genç yaşta kaybettik. O resim kabul gördü ve yıllardan beri Hz. Mevlana'yı temsilen muhtelif yerlerde hâlâ kullanılıyor.

Yazarlarımız ve Yayınlarımız

Vezneciler'de başlayıp, Nuruosmaniye, Bab-ı Ali, Klodfarer'den sonra 1995 Ocak ayından bu yana Beyoğlu/İstiklal Caddesi'ndeki kendi mülkümüzde aralıksız devam eden faaliyetlerimizle 2020'lerin başında mükerrer baskılar ve takım hâlinde yayınlanan eserler hariç, seçkin kitaplardan oluşan yayın adedimiz 1600'lere ulaşmış bulunuyor. Geçmişten itibaren kimlerin kitaplarını yayınlamışız diye yazarlarımız açısından baktığımda aklıma geliverenler; Yılmaz Öztuna, Tarık Buğra, Erol Güngör, Arif Nihat Asya, Nihal Atsız, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Sofuoğlu, Necip Fazıl Kısakürek, Cemil Meriç, Fuat Köprülü, Abdülhak Şinasi Hisar, Mevlana, Peyami Safa, Şefik Can, İzzet Tanju, Bahtiyar Vahabzade, Anar, Meşa Selimoviç, Mehmet Niyazi Özdemir, Sevinç Çokum, Emine Işınsoy, Nevzat Kösoğlu, Beşir Ayvazoğlu, Cengiz Aytmatov, Cengiz Dağcı, Suphi Saatçi, İsmail Yakıt, Zeki Kuşoğlu, Hasan Erdem, Hasan Erimez, Cengiz Aydoğdu, Metin Savaş, Filibeli Ahmet Hilmi, Ziya Nur Aksun, Belma Aksun, Ömer Seyfeddin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Sadri Maksudi Arsal, Saadettin Ökten, Necati Gültepe, Fatih Salgar, Ahmed Güner Sayar, Mehmet Genç, Ziya Bakırcıoğlu, Abbas Sayar, İsmail Gaspıralı, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Abdurrahim Karakoç, Galip Erdem, Bahattin Özkişi, Mehmet Çınarlı, Durali Yılmaz, Haluk Dursun, Refik Özdek, Senail Özkan, İskender Pala, Özer Revanoğlu, Fehim Üçışık, Yaşar Çağbayır gibi Türk fikir, kültür, sanat, edebiyat, şiir hayatının hemen her alanında fikri olan, ilmi olan, davası olan yazar, düşünür ve edebiyatçılardır. Bunların eserlerini bastık ve basmaya devam ediyoruz. Bu arada yeni kabiliyetlere, gençlere de önem veriyor, çalışmalarını yayınlıyoruz. Kâr gâyesi gütmeyen doktora tezlerini basıyoruz.

Ötüken'in internet sayfasına girenler yayınlarımızın kategorik dağılımlarını ve geniş yelpazesini de görebilirler. Akademik, biyografi, hatırat/armağan, din/tasavvuf, deneme, edebiyat, şiir, destanlar, mitoloji, dünya ve şark klasikleri, hikâye, gezi, hukuk, felsefe, genel Türk tarihi, İslam tarihi, iktisat/iktisat tarihi, kültür/sanat, mizah, milliyetçilik, musiki, psikoloji, roman, Osmanlı/Selçuklu tarihi, siyaset, sosyoloji, söyleşi, tarih araştırmaları, tarihî roman, yakın tarih, 100 temel eser, çocuk/genç, dış politika, edebiyat tarihi, spor, tiyatro, polisiye, Türk / İslam klasiklerini yayınlamışız.

Burada birkaç yayınumuzu kültüre, tarihe, sanat ve edebiyata, Türk diline katkıları bakımından zikretmeden geçemeyeceğim.

- *Ötüken Türkçe Sözlük* -5 cilt 7000 sahife, 320.000 kelime. Yaşar Çağbayır hocamızın 40 yıllık emek mahsulü olan Söz Varlığımız.
- *Osmanlı Tarihi* -10 cilt-Yılmaz Öztuna

- Selçuklu Tarihi üzerine çeşitli kitaplar - Osman Turan
- *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* - Osman Turan
- *Türk Kültürü* - İbrahim Kafesoğlu
- *Büyük Türk Klasikleri* -14 cilt- Nevzat Kösoğlu ve akademisyenler. Türkçe'nin başlangıçtan günümüze macerası.
- Hz. Mevlâna'nın Eserleri - Şefik Can tercümesi
- *Sahih-i Buharî* - 17 cilt tam metin, Mehmet Sofuoğlu
- *Osmanlı Tarihi* -6 cilt- Ziya Nur Aksun
- *İslam Tarihi* - 3 cilt Filibeli Ahmet Hilmi
- *Dede Korkut Destanı* - Necati Demir
- *Kutadgu Bilig* - Yusuf Has Hacib
- *Türk Kültür Coğrafyası* - Bayram Durbilmez
- Peyami Safa/Server Bedii'nin bütün eserleri
- Hüseyin Nihal Atsız'ın bütün eserleri
- Ziya Gökalp'in eserleri/yazıları
- Erol Güngör'ün bütün eserleri
- *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti* -4 cilt- Nevzat Kösoğlu
- *Türklerde Devlet Anlayışı* - Bahaeddin Ögel
- *Kadıköy Kitabı* / Tamer Kütükcü
- *Üsküdar Kitabı* / Sinan Yılmaz
- *Millî Mecmuâ* dergisi
- *Söğüt* - Türk Edebiyatı dergisi

Söğüt

Ötügen, ilk 4 yılında müsait olan ortağın ilgilenebildiği bir durumdaydı. 1967'de Cağaloğlu'na taşınmıştı. Ancak Ötükenciler peyderpey İstanbul'dan ayrılmışlardı. Ahmet Nuri Yüksel Fransa'ya, Niyazi Özdemir Almanya'ya, Özer Revanoğlu Adana'ya, Nevzat Kösoğlu Ankara'ya gitmişti. İstanbul'da Fehim Üçışık ve Ahmet İyioldu kalmıştı. Fehim Ağabey Marmara Üniversitesi'nde asistandı, ben de *Babali'de Sabah* gazetesinde çalışıyordum; 1966'da mezun olmuş, avukatlık stajımı yapıyordum. Bu dönemde Fehim Ağabey'le birlikte Ötügen'in işlerini yönetiyorduk. Ancak ben de askerliğimi yapmak istiyordum. Ötügen'in başına gelecek birini aramaya başladık. Birkaç namzet arasında Nevzat Ağabey'in İspir'den arkadaşı Nurhan Alpay'da karar kıldık. Nurhan 1 Ocak 1968'de işe başladı. Birkaç ay Nurhan'la birlikte Ötügen'i yönettik. Nurhan kısa zamanda kâğıtçı, matbaacı, mücellit, kitapçı çevresini tanıdı, işlere adapte oldu. O tarihten bugüne hâlâ Ötügen'e emek veriyor. Nevzat Ağabey'in Ötügen'e birçok hizmeti yanında en önemli katkısı Nurhan'ı tavsiye etmesidir. Nurhan işe başlayınca bir kitap tanıtımı broşürü çıkarma düşüncemiz kuvveden fiile çıktı. *Söğüt*'ün ilk sayısı Ocak 1968'de 4 sayfa

hâlinde çıktı, zamanla 8 ve 12 sayfa olarak Nisan 1971'e kadar 40 sayı yayınlandı. 10 bin basılan ve ücretsiz dağıtılan, kitap tanıtımı yapılan, yayın haberleri veren, çeşitli konularda yazılara ve yazarlara kucak açan bir sevimli dergicikti. Ötügen'in ortakları yanında kitap dostları, yazarlar görüşlerini dile getiriyorlardı. Nevzat Ağabey ve ben asker olduğumuzdan müstear isimle yazıyorduk. Nevzat Kösoğlu, Peyami Turan, ben Müslüm Turan imzasını kullanıyorduk. 1968 başında *Söğüt*'ün çıkışında rahmetli Nevzat Ağabey'in yayınevini kurduğumuz günlerdeki arzu ve heyecanımıza da tercüman olan nefis yazısını özetleyerek burada arz ediyorum:

Her ay edebî ve fikrî bir mecmua çıkarmayı düşündük. Ona bir isim aradık. *Söğüt*'te karar kıldık. Bunun cevabı bizim fikriyatımızın, hayallerimizin, rüyalarımızın, sevdamızın, aşkımızın içinde.

Bir dava tutturmuşuz, Onu sürdürüp gidiyoruz. Haklı mıyız, haksız mı? Bunu ne düşünüyor ve ne de münakaşasını yapıyoruz. Zira mücadelemizin mukaddes olduğuna inanıyoruz. İnançta münakaşa olmaz. Biz milletimizin bu ilâhi hizmete layık ve

Söğüt'ün ilk sayısı Ocak 1968'de 4 sayfa hâlinde çıktı, zamanla 8 ve 12 sayfa olarak Nisan 1971'e kadar 40 sayı yayınlandı.

arzulu olmasını istiyoruz. Bu ilâhi emanete tesahup etsin istiyoruz. Allah, dinini ve nizamını sonuna kadar koruyacağına ve devam ettireceğine dair vaatte bulunuyor. Fakat bu muhafaza işine kimi memur ettiğine ve edeceğine dair herhangi bir sözcük yok. Biz bu emaneti muhafazaya bu millet layık olsun istiyoruz, bu şerefe bu şehit ve gazi millet nail olsun istiyoruz. Biz böylesine inanıyoruz.

Biliyoruz ki İslam milletleri camiasında en son esarete düşmek üzere olan ve yine de en evvel esaret zincirini kıran milletimizdir.

Biz birkaç genç bayrak açtık. Beşerî kudretin müsaadesi nispetinde bu bayrağı dalgalandıracamız. muvaffak olacak mıyız, yoksa hüsrarla mı karşılaşacağız? Biz orasını bilmeyiz ve ona karışmayız. İşin bu cephesi mülkün sahibine aittir. Biz emre uyar, esbaba tevessül ederiz. Takdir yaradanın tasarrufudur.

Şu tuttuğumuz yol, güttüğümüz dava için sözde Müslüman olanlar bize belki de, belki ne kelime, muhakkak Türkçü, kurtçu, kavmiyetçi diyecekler. Ne derlerse desinler. Biz “kişi kavmini sevmekten kınanmaz” hadis-i şerifine dayanmışız. Kozmopolitler, devrimbazlar, kötü niyetliler, şer kuvvetler de ırkçı, Turancı, kafatasçı vesaire şeklinde itham yağmuruna tutulacaklar.

Ya Türk milleti... Onun söğütten ne farkı var? Asırlardan beri Çinli Türk'ü keser, Rus Türk'ü öldürür, İngiliz Türk'e saldırır. Yunan, Fransız, Alman, şu bu, Tito, Nasır, herkes, herkes Türk'ü yok etmeye çalışır. Ama ona Söğütün hasleti verilmiş. İncelir, son kerteye gelir, yok olmak üzeredir. Ama gene de vardır. Yaradan vermiş bu hayatıyeti ona, onu kim yok edebilir?

SÖĞÜT... Kesile kesile bir türlü bitmez, yok olmaz. Çoban onu keser. Sepetçi ona musallattır. Oduna ihtiyacı olan ona saldırır. Bağına dam, evine çatı yapmayı kafasına koyan baltayı eline alınca kendini onun dibinde bulur. İnsanoglunun hangi ihtiyacını karşılamaz ki söğüt?

Türk, SÖĞÜT gibi kırıla kırıla bitmez. Türk, SÖĞÜT gibi kesile kesile tükenmez. Budandıkça fişkırrır. Türk, SÖĞÜT gibi yok olduğu zannedilen bir anda birdenbire fişkırrır, büyür, boy atar ve bir orman oluverir.

Söğüt; Anadolulu onun dibinde düşünür, içlenir, sevişir, hâlleşir, vedalaşır, kavuşur, onunla sarmaş dolaş hayat sürer...”

TÜRK ve SÖĞÜT iç içe girmiş sarmaş-dolaş olmuştur. Onu bundan, bunu ondan ayırmak âdeta imkânsızdır. Türkülerimize, hayatımıza, rüyalarımıza, ruhumuza işleyen, karışan SÖĞÜT... Söyleyin dostlar, biz mecmuamıza Söğüt'ten başka ne isim koyabilirdik?

Nezvat Kösoğlu, *Söğüt*, Ocak 1968.

Ötüken Neşriyat'ın genç yöneticileri, 2020 Ocak ayından itibaren süreli yayın olarak *Söğüt* Türk Edebiyatı dergisini yayınlamaya başladılar, *Söğüt*'ü yeniden yeşertmelerini tebrik ediyor, harırlı olmasını diliyoruz.

Beyazıt'ın Bereketi

Ötüken'in kurulduğu yıllarda Beyazıt önemli bir kültür merkeziydi. İstanbul Üniversitesi merkez binasındaki Hukuk, İktisat, Süheyl Ünver Hocanın başında bulunduğu Tıp Tarihi Enstitüsü, Eczacılık, Dişçilik, Kimya, Fen-Edebiyat Fakülteleri Beyazıt'ta bulunuyor, muhit üniversiteli kaynıyordu. Site Yurdu, Vefa Yurdu, Konya Yurdu gibi mekânlar da Beyazıt-Şehzadebaşı-Aksaray'daydı. Ayrıca Sahaflar Çarşısı, Beyazsaray Kitapçıları, Karaağaç İş Hanı'nın üst katındaki Aydınlar Ocağı, Milliyetçiler Derneği, Kubbealtı Cemiyeti, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul Fetih Cemiyeti, Küllük, Marmara Kıraathanesi Beyazıt civarında kümelendi. Hasılı Beyazıt çok hareketli, bereketli hizmet ve sohbet mekânlarıyla donanmıştı.

Çınaraltı'na yetişemedik ama Küllük'ün ve Marmara Kıraathanesi'nin müdavimleri arasında yer alabildik. Günümüzde araştırma tezlerine konu olan Marmara Kıraathanesi'nden biraz bahsetmeliyiz. Şimdilerde çarşı hâline getirilen Marmara, Üniversite'nin tam karşısında kolay ulaşılan, geniş bir mekândı. Burada tavla, kâğıt oyunları, bilardo masaları vardı. İki katlı idi. Mekânın girişinde, kapıya yakın, geniş camlı pencerelerden Beyazıt Meydanı'nın, Ordu Caddesi'nin ve Üniversite'nin görülüşü yerdeki masalar “Marmaratörlerin” sohbet, muhabbet ve tartışmalarına tahsis edilmişti. Burada çok kıymetli hocalarımızı, yazar-çizer, gazeteci, sanatkâr, hattat, musikişinas üstatları dinleme, anlattıklarından müstefit olma imkânını bulduk. Gerçekten “Marmara Akademisi” adını hak ettirecek bir ortam vardı. Kimler gelip, kimler geçmişti buradan! Merhum Mehmet Niyazi Özdemir'in kaleminden *Deliler ve Dahiler* ile yine merhum gazeteci-yazar ağabeyimiz Ahmed Güner Elgin'in *Marmara Kitabeleri* isimli kitaplarıyla, İstanbul kahveleriyle ilgili doktora çalışmaları yapan Cem Sökmen kardeşimizin *Marmara Kıraathanesi* okuyucuda yeterli bilgi ve kanaat oluşturacaktır. Her üç kitap da Ötüken Yayınlarımızca yayınlanmıştır.

Öğrenciliğimiz, Ötükenciliğimiz, gazeteciliğimiz, Andacılığımız, MHP'liliğimiz günlerinde yaklaşık çeyrek asır boyunca arkadaşlarımızla gittiğimiz, oturup sohbet ettiğimiz, değerli büyüklerimizi, üstatlarımızı, hocalarımızı dinlediğimiz, etkilendiğimiz, sevdiğimiz, hoşça vakit geçirdiğimiz bir yerdi Marmara. Kapanması kültür hayatımız adına da bir kayıptır, yerine aynı nitelikte bir merkez henüz bulamadık. Günümüzde çeşitli vakıf, dernek ve kafelerde insanlar buluşuyor ama Marmara'daki keyif alınamıyor ve gelene gidene faydalı olunmuyor. Bir vefa ve hatırlatma olarak Marmara'da dinleme şansını bulduğumuz, neslimiz üzerinde hakkı olan kıymetlerden bazılarını şöylece sıralayabiliriz: Ziya Nur Bey, Nuri

Karahüyükü Hoca, Erol Güngör, Mehmet Genç, Necip Fazıl, Şeyh Muzaffer Ozak, Saip Ragıp Atademir, İzzettin Şadan hoca, Emin Işık, Ali İhsan Yurt, Mükremin Halil Yinanç, Zaptiye Ahmet Yücel, Üstün İnanç, Reşat Akı Hoca, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze, Yurdakul Dağoğlu, Dünder Taşer, Mehdi Sungur Paşa, Reşat Şen, Abidin Sungur, Niyazi Özdemir, Rasim Cinisli, Özer Revanoğlu, Nevzat Kösoğlu, Galip Erdem, Osman Yüksel Serdengeçti, Ahmet Nuri Yüksel, Fehim Üçışık, Fethi Erhan, Paşa Erol, Emre Topçu, Vehbi Erdebil, Rifat Besceli, Ali Karcı, Hasan Korkmazcan, Said Bilgiç, Abdullah Özcan, Mehmet Yazıcı, Ömer Okçu, Mehmet Şevket Eysi, Sezai Karakoç, Dünder Taşer, Gündoğdu Serhatlioğlu, Abdullah Gucur, Erol Kılınç, Yumuşhan Günay, Hanefi Polat, İsmail Kahraman, Dursun Ali Çemberci, Teşkilat Refik Abi, Şoför Kamil Abi, Belediyeci Zeki Abi, Hilmi Oflaz, Filozof Cemal ve diğerleri. Son söz olarak şunu söyleyebilirim ki, Küllük ve Marmara genç insanlar olarak bizim ufukumuzu açmış, hâlen devam eden arkadaşlıklar ve dostluklar oluşturmuştur. Yaşayan Marmaratörlere selam, vefat edenlere rahmet olsun.

Cağaloğlu ve Gazeteler

Gazete çıkarmak, sağ camia için hep arzu edilen bir iş olmuştur. Bilhassa darbeler sırasında yaşananlar, her zaman bağımsız ve doğru haber ihtiyacını gündeme getirmiş, siyasette de baskı unsuru olarak gazeteler daima önem kazanmıştır. Basın 4'üncü kuvvet olarak kabul edilmektedir. 27 Mayıs Darbesi'nde milletin sesi olma adına *Yeni İstanbul ve Son Havadis* gazeteleri vardı. 1965 yılında rahmetlik Mehmet Emin Alpkan'ın önyak olarak bir grup iş adamını ikna etmesi sonucunda *Babiali'de Sabah* yayın hayatına başlamıştı. Gazetenin ilk sahibi Hüseyin Avni Alpay idi, milliyetçi bir kadro oluşturulmuştu. Ağabeyler bu gazetede çalışmamı istediler. Böylece gazetecilik hayatımız başlamış oldu. Hukuk üçüncü sınıf öğrencisiydim.

Mezuniyet, ardından avukatlık stajım derken üç yıl bu gazetede çalıştım. Musahhah (düzeltmen) olarak girdiğim *Babiali'de Sabah*'da önümüz açıktı, dar bir kadroyla işler yürüyordu, nerede bir boşluk doğarsa orada görevlendiriliyordum. Bu sebeple kısa sürede polis ve adliye muhabirliğine başladım. Ardından sayfa sekreterliğine yükseldim, yani yazı işleri ekibinde görev yapmaya, iç sayfaları hazırlamaya, Ramazan sayfalarının (Ramazan sayfasının içeriğini Fen Fakültesi asistanı olan Enver Ören getirirdi) kültür ve köşe yazılarının mizanpajını yapıyordum. Bir gün yazı işleri Müdürü Ergun Kaftancı, Genel Yayın Müdürü Av. Ergun Göze ile tartışıp gazeteden çıkıp gitti. Vakit öğleden sonra, Ankara baskısı için matrislerin uçağa yetişmesi lazım. Ergun Bey "Ahmet, geç şu

masaya gazetenin birinci sayfasını bağla." dediğinde heyecanlandım, korktum ama başka şansım yoktu. Böylelikle 1. sayfa, haberlerin değerlendirilmesi, atılacak manşetin seçilmesi benim rutin işim oldu, bir süre zorlandıktan sonra bu işi *Akşam* ve *Hürriyet* gazetelerinde yapacak kadar iyi öğrendim. Gazetede başyazıları eski Demokrat Parti Milletvekili ve Avukat Said Bilgiç yazıyordu. Yazarlarımız arasında Necip Fazıl Kısakürek, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Vecdi Bürün, Vecihi Ünal, Kamil Turan vardı. Ankara bürosunun başında da mezuniyetini takiben ailesinin yanına giden Nevzat Kösoğlu bulunuyor, Şerafettin Yılmaz İdare Müdürü, Nurhan Alpay polis- adliye, Cezmi Bayram parlamento muhabirliği yapıyordu. Ergun Bey'den sonra mesleğin ustalarından Hami Tezkan ve Ömer Öztürkmen genel yayın müdürlükleri yaptılar. Bu dönemlerde *Babiali'de Sabah* ses getiren, milliyetçi-mukaddesatçı camiada tutulan, siyasette de ağırlığı kabul edilen etkili bir gazeteydi.

1967 yılına gelince gazeteyi Aşirefendi tüccarlarından, kumaş fabrikası sahibi Muammer Topbaş satın aldı. İşin başına da akrabasından emekli bir kaymakamı getirdi. Kısa süre sonra işler karıştı. Bu Genel Yayın Müdürü Osman Kılınç Bey'in basın hayatında geçmişi yoktu. Kendince yeniden kadro kuruyor, birilerini alıp gazeteye emek veren bazı arkadaşları işten çıkarıyordu. Bu cümleden olarak Ankara bürosundaki Nevzat Kösoğlu ve ekibini topluca görevden alıp, işten çıkardı. Bunu haber alınca odasına gittim "Ben ayrılıyorum, şimdi bırakıp gitsem Ankara baskısı tehlikeye girer. Onun için yarın sabah işe gelmeyeceğim, yerime adam bakın." dedim. Osman Bey şaşırılmış vaziyette, benden memnun olduklarını, gazetede iyi bir istikbalin beni beklediğini, ayrılmamam gerektiğini vs. söyleyerek beni ikna etmeye çalışıyordu. Gençliğin de verdiği bir kızgınlık içerisindeyim. "Bakın Osman Bey, Nevzat Kösoğlu ve arkadaşlarını hangi gerekçe ile işten çıkardıysanız aynı gerekçe benim için de geçerlidir, beni de çıkarmanız gerekirdi. Hâl böyleyken siz, hâlâ beni iknaya çalışıyor, yanınızda kalmamı istiyorsunuz! Kalamam, ben de istifa ediyorum." deyip ayrıldım. 1967'nin son aylarıydı. Ankara'da işten çıkarılan Nurhan'ı İstanbul'a getirtip, Ötüken'de işe başlattık. Ötüken'i bir süre Nurhan'la birlikte yönettik. 1968 Nisan ayında askere gitmemle gazeteciliğimin birinci dönemi bitmiş oldu.

O yıllarda Cağaloğlu ve Sultanahmet; matbalarla, gazetelerle, yayınevleri ve kitapçılarla, gazetecilerle, yazar-çizerlerle öne çıkıyordu. Babiali'nin namı basım-yayın ve kültür faaliyetlerinin yoğunluğundan kaynaklanıyordu. Çok hareketli bir muhitti. Altı ay Tuzla Piyade Okulu'nda, 1,5 yıl da Erzurum Aşkale'de vatani görevimi yaptıktan sonra 1970 baharında İstanbul'a döndüm.

Nasıl Öldüler Osmanlı padişahlarının son demlerini anlatır. Bu kitabı Özdemiroğlu Osman Paşa'nın soyundan gelen ve Peyami Safa'nın yakın dostu gazeteci Vecdi Bürün yazmıştır.

Bu iki yılda Nurhan Ötüken'de yalnız kaldı. İstanbul'da Ötükençi olarak sadece asistan Fehim Üçışık kalmıştı. Yayın faaliyetimiz zar zor devam ediyor, sermayesizliğin sıkıntılarını yaşıyorduk. Nurhan'ın isteği üzerine zaman zaman Nevzat Abi ve ben yedek subay maaşımızdan takviyede bulunuyorduk. Keza Fehim Abi de imkânı nispetinde yardımcı oluyor, böylece Ötüken kitap çıkarmaya devam ediyordu. Para gönderemediğimiz zaman da "Az gayret, az cesaret Nurhan" diyerek moral veriyorduk! Askerlik dönüşü İstanbul'da bir yandan iş arıyor, bir yandan da Hukuk Fakültesi'nde doktora öğrencisi olarak ders ve seminerlere girip, çıkıyordum. Ötüken, iki kişiyi istihdam edecek durumda değildi. Onun için bana iş lazımdı. Derken Marmara Kıraathanesi müdavimlerinden İrfan Derman Ağabey bana yardımcı olarak *Akşam* gazetesinde gece sekreterliği işini verdi. İrfan Ağabey *Akşam*'da yazı işleri müdürlerindendi. Böylece gazetecilikte ikinci dönemim başlamıştı. *Akşam* saat 18.00'de işim başlıyor, gece 01.00'a kadar devam ediyordu. Sabahleyin 09.00'da da üniversiteye gitmem gerekiyordu. Gündüzleri boş zamanım olunca Ötüken'e geliyor, işlere yardımcı oluyor, Nurosmaniye'den beş dakika içinde Cemal Nadir Sokak'taki *Akşam* gazetesinin tarihî binasında mesaiye başlıyordum.

Akşam'ın sahibi Malik Yolaç'tı. Hulusi Turgut, İrfan Derman, Güray/Muazzez Yalavaç, Fevzi Sa-

muk (Tıp profesörü olan Fevzi Ağabey öğrenciyken *Akşam*'da çalışıyordu. Fakülteyi bitirdikten sonra Ayhan Songar Hoca'nın asistanı olmuştu) resimli romanlar çizen aktör Süleyman Turan ve benim dışımda *Akşam*'da sol takımın hâkimiyeti vardı. Çetin Altan, Turhan Selçuk, İlhami Soysal, Altan Öymen gibi şöhretlerle mesai yapıyorduk. Benim Ötüken ile ilgimi biliyorlar, Milliyetçiler Derneği'ne, Marmara'ya falan gidip geldiğimin farkındaydılar. Ama çalışmamdan, işimi iyi yapmamdan dolayı fazla ses çıkarmıyorlardı. Gazetede mali sıkıntı vardı, ücretler zamanında ödenemiyordu, birkaç taksitle maaş alabiliyorduk. Bu durum Türk İş'in gazeteyi devralıp sendikanın genel sekreteri Ülkü Arman'ın Genel Yayın Müdürü olmasıyla düzeldi; artık maaşlar ödeniyor, işler rahatlıkla devam ediyordu. Malik Bey zamanında ücretini almadan köşe yazısını vermeyen Çetin Altan'a bozulanlar da şimdi ücretlerini zamanında alıyorlardı ve artık Çetin'in ayrıcalığı da sona ermiş, sosyal adalet oluşmuştu! Bir de dikkatimi çeken Çetin Altan'ın maaş bordrosunu hep kırmızı kalemle imzalamasıydı; mesaj mı veriyordu, ben kızılı mı demek istiyordu acaba? Her ne ise *Akşam*'da 2 yıl kadar çalıştıktan sonra *Hürriyet*'e geçtim. *Akşam*'ın yazı işleri müdürlerinden Erol Türegün *Hürriyet*'e transfer olmuştu. Erol Bey de CHP'li ve Sosyal Demokrat olmakla birlikte terbiyeli, efendi, sakın mizaçlı birisiydi. Benim mesaimden memnundu, diğer solculara nazaran bana güvenirdi. Aramız iyi idi. Erol Türegün beni bir akşam telefonla arayıp, "*Hürriyet*'te çalışmak ister misin?" dedi. *Hürriyet*, basın hayatının lideri ve çok güçlü, kurumsallaşmış bir gazeteydi. Öyle kâzip şöhretlere, sol takıma kapalı, ideolojik kavgaya girmeyen liberal bir gazete. Çok tecrübeli ve profesyonel ekiplerle çıkarılıyordu. Cevabımı çabuk verdim "Olabilir, gelirim." demem üzerine "Seni, Nezih Demirkent'le görüştüreceğim." diyerek telefonu kapattı. İki gün sonra tekrar arayıp *Hürriyet*'e davet etti. Önce Erol Bey'le, sonra Genel Yayın Yönetmeni Nezih Bey'le görüşüp ertesi günü işe başladım. Sanırım, 1971 yılının Haziran ayında iddik.

Hürriyet'te gazetecilik adına çok şey öğrendim. Anadolu'dakiler dâhil altı matbaada haber ağı geniş, Almanya'da baskı yapan, iş organizasyonu, ekip çalışması çok uyumlu ve başarılı bir yayın organıydı ve Türkiye'nin bir numarasıydı. Basında liderliği muhafaza etmek çok önemli ve ilk hedefti. Gazetenin yanında çeşitli dergiler, kitap yayınları da yapıyordu. Bunun için en iyi kadrolarla işi devam ettirmek, basın-yayın ve kültür alanında iddiasını sürdürmek için iyi ücretlerle eleman çalıştırmak dâhil gereği ne ise yapıyordu. Gazetenin sahibi Erol Simavi idi. Genel yayın müdürlüğünü Nezih Demirkent yapıyor. Yazı işleri kadrosunun başında Salim Bayar bulunuyor, çok sayıda mu-

habirin görev aldığı istihbarat birimini Mehmet Türker yönetiyordu. Ankara, İzmir, Adana ve Erzurum'daki Anadolu bürolarının ve matbaaların başında da tecrübeli temsilciler, gazeteciler ve ustalar bulunuyordu.

Gazetede başyazıları Ecvet Güresin yazıyor, Nezh Bey de haftada bir okuyucuyu bilgilendirmek, *Hürriyet*'in yeni atılımlarından haberdar etmek, gazetenin görünen imzalar dışında işin yükünü taşıyan personelini tanıtmak amacıyla yazılar yazıyordu. Nezh Bey, görüşmemizi takiben, Hukuk Fakültesi'ndeki doktora öğrenciliğim sebebiyle beni Gece Haber Merkezi'nde görevlendirdi. Akşam saat 18.00'den 01.00'e kadar haber merkezini, bana bağlı iç ve dış haber servislerinden gelen haberleri derleyip toparlayıp yazı işlerinden sorumlu Gece Sekreteri Ergün İnanç'a veriyordum. Bu şekilde iki ay çalıştıktan sonra beni, Ergün Bey'e yardımcı olarak tayin ettiler. İki ay geceleri yazı işlerini Ergün İnanç'la idare ettikten sonra gece sekreterliğini tek başıma yapmama karar verdiler. Oldukça sorumluluk altındaydım, sadece İstanbul değil Anadolu baskılarında da haber ve sayfa değişikliklerini yapmam, haberlerin akışına göre hızlı ve doğru kararlar vermem gerekiyordu ve yanımda istişare edebileceğim kimse yoktu. Bu sebeple görevi kabulde biraz tereddüt ediyordum. Henüz 25 yaşındaydım. Böylesine büyük bir işletmenin gece sorumluluğunu üstlenmekten korkuyordum. Bu durumu Nezh Bey'e açıkça söyleyince "Sen bu görevi yapamayacak olsan sana teklif etmem, riske girmem. Korkma başarılı olacaksın, böyle böyle iyi yetişirsin. Ayrıca her zaman beni arayıp, sorabilirsin." diyerek moral verdi, teşvik etti. Yeni görevim beni geliştiriyordu; inisiyatif kullanma, hızlı kararlar alabilme, genişçe bir ekibi yönetebilme gibi kazanımlar elde ediyordum. Bu görev nispeten ağır olduğu için haftada 5 gece çalışıyor, 2 gece izin yapıyordum. Bu durumda gündüzleri üniversiteden artan vaktimi Ötügen'de geçiriyor, varsa yapacağım işlerde Nurhan'a yardım ediyor, gelen gidenle sohbetler ediyordum. Ben gece yazı işlerini yönetirken sadece iki kez Nezh Bey'i evinden aramış ve görüşünü almıştım. Şöyle ki ben gece mesaimi biraz uzatırdım; bazen 15 dakika, bazen yarım saat fazla çalışır, gündüz Yazı İşlerine bırakacağım notlar ve materyalleri hazırlardım. Gece ekibi ise ben çıkıncaya kadar aşağıda toplanır, servis başında beklerlerdi. Bir gece yarısı odamdan ayrılırken telekten gelen sesler üzerine eğilip baktım. "Flash, flash, flash. Johnson dead." haberini gördüm. Vakit gece yarısını geçmişti ve muhtemelen diğer gazetelerin gece ekipleri evlerine gidiyorlardı. Bir atlatma haber olabilirdi. Hemen gece ekibini yukarıya çağırdım, binanın matbaa bölümüne geçip ön cephesinin ışıklarını söndürdük. Dışarıya bilgi sızmasına karşı tedbir aldık.

Gazetenin arşiv müdürlüğünü yapan ve aynı zamanda Beyazıt Kütüphanesi Müdürü olan Muzaffer Gökmen'i aradım. Muzaffer bey Çemberlitaş'ta oturuyordu, çabucak geldi ve önüme ABD Başkanı, Johnson'la ilgili dosyayı koydu. Bu ABD Başkanı, İsmet İnönü'ye yazdığı üslup dışı bir mektupla da biliniyor ve ülkemizde hiçte iyi bir şekilde anılmıyordu. Gece saat 01.30'da Nezh Bey'i uyandırdım ve gelişmeleri anlatıp, haberin atlatma olabileceğinden bahsettim. Bana "Haberi büyüt." deyince sekiz sütun üzerine "JOHNSON ÖLDÜ" sürmanşetini attım. Ertesi gün bu haber hiçbir gazetede yoktu, *Hürriyet* tam manasıyla atlatma haber vermişti. Anadolu'da şehir içi baskılar da aynı haberi verebilmiştik. Ertesi gün gazeteye geldiğimde Nezh Bey'in beni görmek istediğini söylediler, odasına girince ayağa kalkıp beni kucakladı ve "Aferin Ahmet. Abdi İpekçi dâhil herkese saç baş yoldurtmuşsun. Görüyorsun ya mesaini biraz uzatınca haberi yakaladın, gazetecilik yaptın. Hep böyle çalış ve başar." diyerek tebrik etti, ayrıca maaşın yanında ilave ödeme ile de beni ödüllendirdi. Nezh Bey'le görüşme ihtiyacı duyduğum ikinci olay. Sanırım, 1972 yılındaki üniversite giriş imtihanlarının iptal edilmesine ve yenilenmesine sebep olan *Hürriyet*'teki haberimizdi. Olay şöyleydi: *Hürriyet*'in gece ekibi işe başlamış ama yaz günleri olduğundan ortalık gündüz gibi her yerde hayat devam ediyor, iş yerleri açık, sokaklar kalabalık derken odama giren Necmi Onur, heyecanla anlatmaya başladı. İmtihan sorularının bir öğrenci tarafından ele geçirildiğini istihbar etmiş, öğrenciyi de bulup konuşurmuş ve kesin kanaat sahibi olarak haberi yazmıştı. Ben biraz tereddüt ettim "Merkezi sistemle yapılan bu imtihan da bir öğrenci soruları nasıl ele geçirebilir?" falan dedim. Necmi Bey çok tecrübeli ve şöhretli bir gazeteci idi. Haberin doğruluğu konusunda beni iknaya çalışıyordu. Çünkü ben ikna olursam, o da özel bir habere imza atmanın hazzını ve fiyakasını yaşayacaktı. Uzun ısrarları karşısında Nezh Demirkent'i evinden aradım; önce benimle, sonra da Necmi Onur'la konuşup bana "Vakit erken ben geliyorum. Sen gerekli tedbirleri al, hazırlık yap vs." dedi. Nezh Bey Kadıköy'de oturuyordu. Vapurla geçip gazeteye geldiğinde saat 20.00 sularındaydı. Haberin doğruluğuna güvenmiştik de olayı nasıl ve kaç sütun olarak vermek konusunda görüşmeler yapıyorduk. Ben "Bu haber doğru ise hakkı manşet olmaktır." diyordum, Nezh Bey ise "Oğlum, haberi manşet olarak verirse bu imtihanın iptal edilmesi gerekir. Bu, iptal olmazsa mahcup oluruz. Onun için gel haberi üç sütundan fazla büyütmeyelim." dedi. Bir süre bu minval üzere konuyu tartıştıktan sonra Nezh Bey'e "Bu haberin manşet olması ve çarpıcı bir şekilde verilmesi lazım geldiği kanaatindeyim. Ama patron sizsiniz, nasıl istiyorsanız öyle yapalım." dedim. O da "İhtiyatlı olalım, sen üç sütun üzerine ve Anadolu bas-

kıları da dâhil haberi kullan.” diyerek gazeteden ayrıldı. Dediğini yaptık. Ertesi gün bütün gazeteler bu haberi verememiş, atlamışlardı. *Hürriyet* gazetesi ciddi tiraj rekabeti içinde olduğu başında Abdi İpekçi'nin bulunduğu *Milliyet*'le ve Haldun Simavi'nin (Erol Simavi'nin kardeşi ve *Hürriyet*'in eski ortağı) sahibi olduğu *Günaydın*'ı atlatarak haberi bomba gibi patlamıştı. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra üniversite sınavı iptal edilerek yenilenmesine karar verildi. Nezih Bey “Sen haklı çıktın Ahmet. Seni dinlemek lazımmış! İmtihanlar iptal edildi vs.” diyerek haberi kullanırken yaptığımız tartışmayı hatırlatınca “Efendim, haber sadece *Hürriyet*'te yer almış ve gereğini yaptırmıştır. Haber manşet olabilirdi ama siz de tecrübeniz sebebiyle ihtiyatkâr davranıp hem haberi kullandınız, hem de gazeteyi riske sokmadınız. Belki de doğru olan buydu.” dedim. Omuzuma elini vurarak “Efendi çocuksun, beni teselli etme artık. Böyle haberler kırk yılda bir olur, değerlendirilmeleri de öyle olmalıydı.” diyerek pişmanlığını belirtiyordu.

Dağıtım Sorunu ve Anda'nın Kuruluşu

Ötüken Yayınevi'nin kuruluşunun 10. yılına gelmiştik. Yayımladığımız birbirinden güzel ve önemli kitaplarımızın ülkemiz çapında kitapçılara ve kitapsever okuyuculara ulaştırılmasında sıkıntı çekiyorduk. Yayın faaliyetlerimiz iyi ve faydalı istikamette geliyor, okunması gerekli kitaplar çıkıyordu ama sektördeki diğer yayınevleri gibi Ötüken'in de ciddi sorunu dağıtım ve pazarlamaydı. İstanbul'da kendi imkânlarımızla Çağaloğlu, Sahafklar, Beyazsaray, kısmen Kadıköy ve Beyoğlu'ndaki kitapçılara yayınlarımızı ulaştırabiliyorduk. Ayrıca gazete bayileri küçük büfelerde, Karaköy, Kadıköy gibi vapur iskelelerindeki gazete-dergi-kitap satan noktalarda yayınlarımız ilgi görüyordu. Anadolu ve Trakya'daki kitapçılara ise muntazam ulaşamıyorduk. Bu bölgelerden İstanbul'a gelen kitapçılar, Çağaloğlu'ndaki yayınevimize de uğrayarak kitaplarımızı görüp, bir miktar sipariş vererek senetleri imzalayıp giderlerdi. Posta ödemeli siparişler de pek fazla yaygın değildi. Kısacası bizim bir dağıtım ve pazarlama ağı yoktu, mevcut kitap dağıtım kuruluşu da bizim yayınlarımızı dağıtımına almıyordu. Dağıtıma olan ihtiyaç her geçen gün artıyor, bilhassa Nurhan Alpay, artık dağıtım işinin de kesin olarak çaresine bakmamızı ve bu sorunu halletmemiz gerektiğini dile getiriyor, bizleri ikna etmeye çalışıyordu. Şüphesiz Ötüken'in başında Nurhan vardı, dağıtım-pazarlama derdini de en çok o hissediyor, yayınlanan kitaplarımızın uzun zaman satış için beklemesine üzülüyordu. O günlerde Türkiye'de iki dağıtım kuruluşu vardı. Bateş kitap dağıtım yapıyor, Gameda ise gazete ve süreli yayınları dağıtıyordu. Bateş, bizlere kapalı idi ve Doğan Kardeş, Hayat Yayınları

ve Altın Kitapları dağıtıyor; piyasanın hâkimi durumunda olduğundan çok seçici davranıyordu.

1971 senesinde Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının yani Malazgirt Zaferi'nin dokuz yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle o yıla armağan kitaplar yayınlanıyordu. Biz de dokuz yüzüncü yıl ödülünü alan Emine Işınsoy Hanım'ın *Ak Topraklar* adlı romanını yayınladık. Tabii bu dönemde rafımızda bulunan yayınlarımızın tamamını kendi sınırlı imkânlarımızla satıyoruz. Emine Hanım'ın eşi de Ankara'da bürokrattı. Birtakım temaslar sonunda bize dediler ki: “Emine Hanım'ın romanını Bateş dağıtacak. Hem ödül almış bir roman, daha geniş kitlelere ulaştırılacak.” Peki, dedik ve Bateş'in yöneticileri ile konuştuk. Bize “Yüz tane kitap getirin.” dediler. Altı ay geçti, ses çıkmadı. Emine Hanım da merak ediyor kitabın yazarı olarak. “Ne oldu Bateş'e verdiniz mi?” “Biz verdik ama ablacığım isteyen yok, tekrarını veremedik.” Neticede aylar sonra gittik. Maalesef bizim bağladığımız hâliyle, depoya teslim ettiğimiz gibi kitapları geri aldık. Bu durum zorumuza gitti! Bu iş böyle olmayacak dedik ve tabii durumu Emine Hanım'a da bildirdik. O da şaşırıldı.

Bizim bir dağıtım şirketi kurmamız lazım deyip duruyoruz, ara sıra piyasada ufak tefek tokatlar da yiyoruz. Yani yayınlar çoğalınca gönderiyoruz, adam ödemiyor vs. Bu dağıtım fikri öyle ortaya çıktı. Önceleri Ankara'dan bir arkadaşımız bu iş için düşünülmüştü. Son anda vazgeçti “gelmeyeceğim” dedi. Dağıtımın merkezi Ankara'da olursa görev alırım vs. diyordu. Oysa yayıncılığın bilhassa o yıllardaki merkezi İstanbul'du. Konya ve Ankara Hacıbayram'daki yayıncılık daha ziyade dinî eserlerle sınırlıydı. Dağıtımın İstanbul'da kurulması lazımdı. Bu şartlarda da dağıtımın başına İstanbul'dan birinin geçmesi gerekiyordu. İsimler düşünülürken Nurhan, “Bu dağıtım işini sen kur. Senden başka müsait durumda yakın birisi yok vs.” diyerek ısrar ediyordu. Bu arada diğer Ötükenliler ikiye ayrıldı; bir kısmı benim *Hürriyet*'te devam edip gazetecilikte ilerlememi, bir kısmı da heyecanlarla kurduğumuz Ötüken'i daha da büyütmek için dağıtımın şart olduğunu ve bunu benim yapmamı istediler. Çaresiz kabul ettim. Yukarıda anlattığım gibi *Hürriyet*'te çalışıyordum, hakikaten iyi bir pozisyonum vardı. Nezih Bey'le görüşüp, ayrılacağımı söyleyip müsaade istedim. Canı sıkıldı “Benim, *Hürriyet*'te seninle ilgili düşüncelerim vardı. Günü gelince seni Almanya'ya gönderecek, yeni tecrübeler edinmeni, iyice yetişmeni, lisan öğrenmeni sağlayacaktım. Ayrılma, kitap yayıncılığı senin için daha cazipse *Hürriyet* Yayınları'nda görevlendireyim.” dedi. Ben, hakkımdaki düşüncelerine teşekkür edip, ayrılmam ve bu dağıtım kurmam lazım deyince “Kararlı mısın?” dedi. “Evet. Söz verdim arkadaşlarıma. Ama sizi zorda bırakmayayım, iki üç hafta daha çalış-

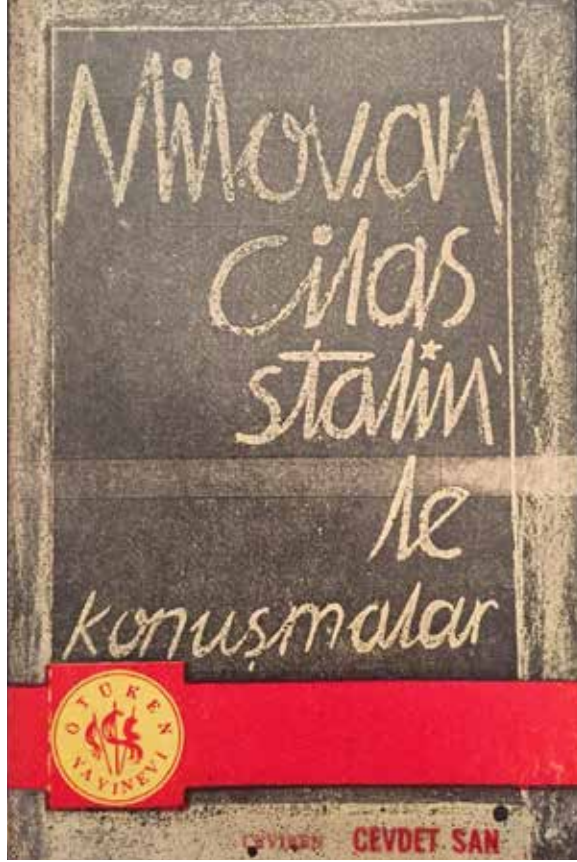
şıp ondan sonra ayrılabilirim,” dediğimde Nezih Bey son bir şey daha öğretti bana, gider ayak ders verdi: “Kararın kesinse çık muhasebeye, hesabını kessinler. *Hürriyet*'te boşluk olmaz. Senin yerine çok talipler bulunur.” İşte böylece gazeteciliğimizi noktayıp, pazarlamacılığa soyunduk!

Böylece zor şartlarda fakat heyecanla ve sabırla yürüttüğümüz yayınevi çalışmalarımız, 1973 sonlarında Anda (Ana Neşriyat ve Dağıtım AŞ) diye bir dağıtım şirketine öncülük etti. Ben onun ilk kurucu genel müdürüyüm. Sekiz sene o işin başında kaldım. İstanbul'daki merkezimiz dışında Ankara, İzmir, Adana, Samsun ve Erzurum'daki bürolarımız, çalışan elemanlarımız ve arabalarımızla her ay en az bir defa bölge turları yapıyor, kitapçının ayağına kar kış demeden kitaplar götürüyorduk.

Anda işinde Ötüken, İrfan, Ankara'da Töre-Devlet yayınevleriyle Üniversiteliler Kültür Derneği'nin çıkardığı *Ocak* dergisi vardı, bunlar kurucu ortaklar olup eşit oranda hissedarlardı. Genel müdür olarak bana ve Ankara'daki Genel Müdür Yardımcısı Süleyman Kürkçü'ye cüzi hisseler verildi. Kurucuların yayınları dışında o gün için sağda yayın yapan hemen hemen bütün yayınevlerinin kitaplarını dağıttık. Çok prensipli çalışıyorduk. Beyazsaray, bu konuda beni çok yormuştur ilk genel müdürlük yıllarımda. Çünkü takas gibi farklı alışveriş usulleri vardı orada. Yani bir kitap veriyor sana, sende bir kitap veriyorsun. Biz takas işi yapmıyor, kendimiz %40-45 indirimle alıp %25 indirimle kitapçıya veriyorduk. Aradaki %15-20 de bizim masraflarımıza gidiyor ve cüzi bir kâr bırakıyordu.

Beyazsaray bu konuda epey bir süre direndi bize, fakat biz de direndik. Sonunda onlar da bizden almaya başladılar. Çünkü biz %25 indirimle veriyorduk ama kimseye de %26 yapmıyorduk. Bunu herkes gibi Beyazsaray'daki dostlar da gördüler ve çalışmaya başladık. Bizim yayınevleriyle iş birliğimiz, dağıtım faaliyetlerimiz çok başarılı devam etti. Mesela bir yayınevi kitabını ilk defa bize getirdiği zaman, biz onu konsinye olarak alıyor; ilk hesabı üç ay sonra, sonraki hesapları da yarısı nakit, yarısı çek veya senet olmak üzere her ay görüyorduk. Dolayısıyla bir yayınevi kitabını verdiği zaman beş bin basmışsa üç binini bir anda alıyorduk. En satmaz kitabın beş yüz tanesini alıp bürolarımıza gönderiyorduk. Bunlar yayıncılık için büyük gelişmelerdi o yıllarda. Bu sistemi hiç taviz vermeden uyguladık. Dolayısıyla iyi bir çalışma oldu. Tirajlar yükseldi. Yayınevleri ile güzel bir iş bölümü yapıldı. Yayıncı sadece yayını düşünür hâle geldi. Dağıtım konusunda Anda'yı muhatap biliyordu. Yayınevi kitap basıyor, Anda satıyordu.

Anda Dağıtım'ın iş yaptığı yıllarda, Türkiye'nin dört yüz küsur kazası vardı. Hakkâri gibi birkaç

Ötüken Neşriyat'ın üçüncü kitabı yine 1964'te basılan Yugoslavyalı Milovan Cilas'ın o günkü şartlarda antikomünist bir eser olan *Stalin'le Konuşmalar*'ın tercümesidir.

vilayet ve onun yanında birkaç kaza dışında bu turlar aşağı yukarı yirmi günde tamamlanıyordu. Arabamız yolda iken yeni bir kitap çıkmışsa, mesela İzmir'den çıkıp Antalya'ya gidiyorsa, biz Antalya ambarına malı veriyoruz. Elemanımız malı arabaya alıyor ve yoluna devam ediyor. Yani hızlı bir sistemdi. Yayınevleri adına da çalışan, güvene dayalı bir de müfettişliğimiz vardı. Velhasıl kitapçıya her ay periyodik olarak gidiyorduk. Kitapçı bilirdi Anda'nun arabası gelecek. Geldiği zaman da kitapları alacak, iadesi varsa yapacaktı. Bu şekilde tıkır tıkır işleyen bir sistemdi. O dönemde Anda'nın muadili olan fakat sağ tandanslı kitaplara itibar etmeyen Bateş de dağıtımını sürdürüyordu. Bir de Anda'dan üç sene sonra *Dergâh ve Hareket* dergisi öncülüğünde Ebubekir Erdem'in genel müdürlüğünde Derya Dağıtım diye yine sağda ikinci bir müessese kuruldu. Derya Dağıtım'ın Anadolu büroları yoktu, merkezden çıkan arabalarla dağıtım yapıyorlardı. Kitap yanında kırtasiye de pazarlıyorlardı.

Anda kısa sürede Babiali Caddesi'nde MT-TB'nin karşısındaki şirket merkezini Ankara Caddesi'ndeki Basın İş Hanı'na nakletti. Şimdi Kültür Bakanlığı kitaplarının satış yeri olan bu handa üç yıl kiracı kaldıktan sonra giriş mağazası, asma katı ve üç kat bodrumu satın alarak kendi mülkünde hizmete devam etti. Ben 1981'in Eylül ayında Anda'dan ayrıldım. Benden sonra ikinci genel müdür olarak Cezmi Bayram arkadaşımız geldi. O da beş sene kaldı. Ben ayrıldıktan üç yıl sonra 1984

yılında Anda büyük bir yangın felaketi geçirdi. Depolarında yangın çıktı. Yangını söndürmek için gelen itfaiyenin tahribatı ise yangından daha fazla oldu. Zira suyu sıkınca yanmayan kitaplar da ıslandı. SEKA'ya kâğıt hâlinde, hamur hâlinde, hurda hâlinde belki 40 kamyon kitap verdik. Büyük zarara uğradık o yangında. Sigortadan cüzi bir ödeme alabildik. Ötüken de o günlerde 200 çeşidi aşan eser yayınlamıştı. Bütün kitapları yandı. Zira Ötüken'in kitaplarını, basılır basılmaz olduğu gibi depoya alıyorduk. Diğer yayınevlerinden iki üç bin adet kitap bulunurken Ötüken'in bütün kitapları bu depoda yer alıyordu. Ötüken'in ayrı bir deposu yoktu. Sadece Anda'nın Anadolu bürolarındaki kitaplar kalmıştı elde. Yayınevimiz bir anda sifıra düşmüştü. Oldukça sıkıntılı bir durumdaydık. Sonuçta "Ne yapalım, biz Ötüken'i talebe harçlıklarıyla kurmuştuk. Sıfırdan yeniden başlayalım." diyerek gayret kemerini kuşandık. Bu yangın felaketi vesilesiyle iş hayatında itibar denen şeyin ne kadar önemli olduğunu, ticarete itibarın sermayeden de önce geldiğini görüp anlamış olduk. Yangını takip eden günlerde Anadolu'daki kitapçı müşterilerimizin üzüntülerini belirten ve "yardımcı olmak isteriz" diyen mektupları unutmuyoruz. Söz buraya gelmişken bizim müessese olarak çalışma yaptığımız, karşılıklı memnun olduğumuz firmalarla ilişkimizi hiç kesmediğimizi belirtmeliyim. Yayınevleri genelde kâğıtçı değiştirir, matbaayı mücellidi değiştirir, bizim kâğıtçımız da, mücellidimiz de yetmişli yıllardan beri hiç değişmemişti. Böyle bir istikrarlı durumumuz vardı. Yangın sonrası bu dostlar geldiler. Kâğıtçı Hakkı Amca "Benden ne kadar kâğıt istiyorsanız alın. Ne zaman müsaitseniz o zaman ödeyin." dedi ve Ötüken'e kredi açtı. Mücellit Hasan Usta'yı hiç unutmuyoruz; adam getirmiş masanın üstüne para koymuş; ben yoktum, o günkü arkadaşlar anlatıyor. Demiş ki: "Benim olan param bu, bunu da kullanabilirsiniz işinizde." Bu tarz güzelliklerle yayınevi tekrar kaldığı yerden devam etti. 1984'te bu olayı yaşadık. Aşağı yukarı iki yüz çeşit kitap mevcudu tamamen sifıra indi. Ötüken'e, ikisi de ayrı ayrı şirket olduğu için, ortağı da olsak borçluyuz. Ama biz Ötüken'e ikisi de ayrı şirketler olduğundan borçluyuz. Ötüken'in ve diğer bütün yayınevlerinin zararlarını tazmin ettik, bu arada Anda'nın mülkünü de satmak zorunda kaldık ödemeleri yapabilmek için. Satıp borçlarımızı ödedik. Kimseye, piyasaya borç kalmadı fakat müessesenin kendisi de devam edemedi, bir müddet sonra faaliyetine son verdi.

Anda, Türk yayıncılık sektörüne ve kültür hayatımıza 20 yıl hizmet etti. Anda'dan sonra yeni bir dağıtım maalesef oluşamadı, satış-pazarlamanın da şekli değişti, e-ticaret başladı vs. ama bugün yayınevlerimiz hâlâ dağıtım problemini ciddi şekilde yaşıyor.

Yayıncılığımızın Bitmeyen Sorunları

Yayıncılık alanında günümüzde de devam eden bazı sorunlara kısa kısa dokunmakta yarar var. Şöyle ki:

1964'te Ötüken kurulduğunda Türkiye'de yayınevi adedi iki elin parmakları kadardır. İnkılap, Remzi, Türkiye Yayınevi, Hayat, Doğan Kardeş, Altın Kitaplar, Sönmez Neşriyat, Bedir, Üçdal, Yağmur, Cağaloğlu, Minnetoğlu aklıma gelenlerdir. Şimdiler de irili ufaklı 2000'in üzerinde yayınevi kültür hayatımıza renk katıyor. Kemiyet olarak bu sevindirici artışa karşılık yayıncılığımızdan kalite probleminin hâlâ devam ettiğini üzümlere görüyoruz. Diğer yandan Anda Dağıtım günlerinde yakinen bildiğim ortalama 5000-20000 arasında basılan kitaplar, günümüz de bazı istisnalar dışında 500-1000-3000 adet basılıyor. Birkaç cins kitap da 50-100 bin tirajlara ulaşabiliyor. Büyük çoğunluğu eğitimli 83 milyona nüfusu dayanmış bir ülkede ortalama tirajların yükselmesi gerekir. İlk emri "Oku" olan İslam dininin mensupları olarak kitaba inanmalı, kitapları sevmeli, onlarla konuşmalı, onlardan istifade etmeliyiz. İstatistikler, yayın sektörü olarak dünya sıralamasında 6. olduğumuzu gösteriyor. Bu önemli bir gelişme. Ancak alınan kitaplar okunuyor mu yoksa evlere kütüphane süsü mü veriyor, emin değilim. Bilhassa gençlerimiz biraz sosyal medyadan uzaklaşıp kitapları iyi dost, arkadaş bilmeli, okumalıdır.

Yayıncılık sektörümüz geçmişe nazaran şüphesiz daha organize ve açılımlar yapan bir konuma geldi. Öncelikle bu gelişmede önemli payları olan dernek ve meslek birliklerini kutluyorum. Kurucusu, üyesi, yöneticisi, denetçisi olarak yıllar içerisinde görevler aldığım Basın-Yayın Birliği, Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği, Yayıncılık Federasyonu (YAYFED) ile Türkiye Yayıncılar Birliği'nin ayrı ayrı ve müşterek olan mesleki gayret ve faaliyetlerini önemsiyor, hizmeti geçenlere teşekkür ediyor, nice güzel ve kalıcı hizmetler diliyorum.

İç ve dış fuarları, tanıtım toplantılarını, paneleri, oturumları önemsiyorum. Üç dönem görev yaptığım, İstanbul Ticaret Odası'nın (İTO) yayıncılık sektörümüze katkıları çok değerlidir. Bu arada iki yıllık bir çabanın sonucu sağ sol ayrımı olmaksızın bütün yayınevlerinin kabulüne mazhar olmuş "KitapKent" projesinin de hayata geçirilmesinin nesillere intikal edecek büyük, kalıcı, itibarlı bir hizmet olacağına inanıyorum. Sektör kuruluşlarının, yayıncıların ve İTO'nun el birliğiyle bu işi kuvveden fiile çıkarmalarının bir görev ve sorumluluk olduğunu da açıkça ifade ediyorum. Bugüne kadar sarf edilen çabalar boşa gitmemeli, gereği neyse yapılmalıdır.

Yayıncılığımızın temel mevzuatını teşkil eden ve 1950'lerden beri defalarca yenilenen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun (FSEK) bunca tecrübe

ışığında yayıncılarında görüşleri ve beklentileri doğrultusunda düzenlenip uygulamaya konması zarurettir. Meslek birliklerimizin çabalarına rağmen önlenemeyen korsan baskı ve kopyacılığın, dijital yayıncılıkta, e-ticarette yayıncılığımızı tehdit eden durumların ortadan kaldırılması bu kanunun dünya standartlarında iyi hazırlanmasına bağlıdır. Bu bakımdan mevcut tasarımın eksikliklerinin de giderilerek yasalaşması daha fazla gecikmemelidir.

Yayın sektörüne birkaç banka dışında güçlü bir sermaye henüz girmemiştir. Yayınevleri, kendi sınırlı imkânlarıyla ve sermayeleriyle faaliyetlerini devam ettirmektedir. Son zamanlarda yaşanan sıkıntılar, ilan edilen konkordatolar da sektöre büyük darbe vurmuştur. Diğer yandan Amazon gibi bir dünya devi Türkiye'ye gelmiştir. Yayın piyasasındaki muhtemel etkileri hesap edilip, tedbirler düşünülmalıdır.

Piyasa rekabeti, kaliteli-ciddi-faydalı ve iyi hizmetler açısından olmalıdır. Haksız, usulsüz işler itibar görmemelidir. Kimseyi incitmek istemem ama yayınevleri birbirleriyle davalık oluyorlar. Eskiden bunlar olmazdı. Herkes telif haklarına saygılı idi. Şimdilerde ihtilaflar çoğalıyor, mahkemeler uzun zaman alıyor. Adalet geç ve güç tecelli ediyor. Telif hakları düzenlemesinin ihtiva ettiği boşluklardan yararlanmaya kalkmak sektöre zarar verir. Yayıncılar birbirlerinin ayağına basmadan ilerlemeli, herkes kendi işini en güzel şekilde yapmalı; kültüre, sanata, edebiyata, ilme katkı sağlamalıdır. Yayıncılığımız ancak doğru ve kaliteli rekabetle büyüyebilecektir. Bunu unutmamalıyız.

Sanat, edebiyat, kültür hayatı sadece yayınevlerimizin sınırlı imkânlarına ve çabalarına bağlı kalmamalı, devlet de üzerine düşeni yapmalıdır. 2006'da başlatılan ve pek çok yazarımızın emek mahsulü eserlerinin dışa açılmasını sağlayan TEDA benzeri yeni projelerle gereken desteği ve katkıyı sağlamalıdır.

Yayıncılar olarak yine Devletten ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden önemli bir beklentimiz var. Yıllarca basım-yayın işlerinin üretim ve satış merkezliğini üstlenmiş olan Çağaloğlu, günümüzde kuyumcuların, mücevherat işi yapanların ve halıcıların doldurduğu bir mekân hâline geldi. Bu değişim maalesef Babıali'yi öldürdü. Birkaç yıl önce Çatalçeşme Sokağı'nda belediyeye ait boş bir arsaya Basın Yayın Birliği Derneği olarak talip olduk. Burada yazarlar odası, kitap ve kültür müzesi kuralım, eski günleri hiç değilse bu sokakta hatırlatmaya ve burada kalmaya direnen yayınevleri ve kitapçılarla yaşatmaya çalışalım istedik. Ne yazık ki bu talebimizi belediyemize kabul ettiremedik, oraya 2 araçlık İtfaiye İstasyonu yapmayı, daha geniş kültürel bir hizmete tercih ettiler! Bu yanlış düzeltilmeli artık; hiç değilse Çatalçeşme Sokağı

ve devamı olan Alayköşkü Caddesi güzel ve kalıcı bir şekilde kültür, sanat, edebiyat muhiti haline dönüştürülmeli, yazar-çizer, yayıncılık faaliyetleri burada sembolik de olsa yaşatılmalıdır.

Bir Temenni

Biz altı genç Ötüken Yayınevi'ni kurmuş, sonra iki arkadaşımızı aramıza alarak kuruluşundan 14 yıl sonra 1978'de Anonim Şirket hâline gelmiştik. 40. yılımızda Ötüken'i ikinci kuşağa teslim ettik. Evlatlara ve yeğenlere devredilen hisselerle artık 15 ortaklı bir firmayız. 2004'ten bu yana genç ve dirayetli yönetim kurulu ve Ertuğrul Alpay'ın sorumluluğunda 15 yılı geride bıraktık. Bu gençler de başarılı oldu ve bizim işi kendilerine devrederken vasiyetname gibi ortaya koyduğumuz çalışma esaslarına, yayın ilkelerine, kaliteye ve eser seçimine titizlikle riayet ettiler. Ötüken'i vakıf şuuru ile, bir millî kültür hizmeti heyecanıyla yönetiyor ve büyütüyorlar. Nazar değmesin, kendi aralarındaki uyum da bizim kuruluş günlerimizdeki birlik beraberlik anlayışıyla devam ediyor. Birbirinden güzel ve her zaman okunacak kitaplar yayınlıyorlar. Bizler de yazarlarımız ve gönül dostlarımızla birlikte çarşamba günleri Ötüken sohbetlerini sürdürüyoruz.

Son günlerde vizyoner bir yaklaşımla süreli yayına da geçtiler. *Millî Mecmua*'nın yayınına bünyesine katan Ötüken, 52 yıl öncesi *Söğüt*'ümüzü de bir edebiyat dergisi hâline getirdi.

İyi ve kötü anılar biriktirdiğimiz maziye baktığımızda Ötüken'in üzerine düşeni tam olarak yapamasa da elinden gelen gayreti gösterip kültür hayatımıza katkılarından ve okuyucularımız tarafından bunun takdir edilmesinden memnunuz. Kuruluşumuzun 50. yılında devletimiz de 2015 "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"ne yayınevimizi layık görerek bizleri onurlandırmıştır.

Ötüken'in vefat eden üç değerli kurucusu Nevzat Kösoğlu, Ahmet Nuri Yüksel ve Mehmet Niyazi Özdemir'e gani gani rahmet, hayat da olanlarına sağlıklı, uzun ömürler, hayırlı hizmetler diliyoruz. Arkamızdan bir sadaka-i cariyeye olarak Ötüken'imizin kiblesini değiştirmeden devamını ve üç tuğlu damgasını dünyaya tanıtmasını niyaz ediyoruz.

Türk yayıncılığının başarılarının artarak hak edilen yere geleceğine inanıyor, emeği geçen bütün meslektaşlara ve dostlara teşekkür ve tebriklerimizi sunuyoruz. Yolumuz açık olsun.

CAĞALOĞLU'NUN SON KİTAPÇILARI

Necati Mert*

Beni Çağaloğlu'na tanıştıran, Enver Aytekin'dir.

12 Mart Muhtırası (1971) verildi, tam iki ay sonra, biri ben, üç öğretmenle üç TİP'li altı kişi Adapazarı'ndan İstanbul'a, Sıkıyönetim Komutanlığı'na götürüldük, dokuz gün sonra çıkarıldığımız mahkeme tarafından tutuklanıp Kartal-Maltepe'deki 2'nci Zırlı Tugay Hapishanesi'ne kapatıldık.

TİP'lilerden biri öğrenci, biri işçi, biri de işi muhasebecilik olan ama yörede sosyalist kimliğiyle bilinen, hepimizin büyüğü gazeteci bir ağbimiz: Muzaffer Şatır. Ben 26 yaşındayım, o 45 falan. Bir gün, masadayız... Kapı açıldı. Asker, daha getirdiği tutukluyu bırakmadan, "Enver!" diye seslendi Muzaffer Ağbi, "Geçmiş olsun!" Bize döndü: "Sosyal Yayınlar'ın sahibi, Enver Aytekin."

Enver Ağbi, bizden önce salındı. Fakat o iki, iki buçuk ay zarfında hepsi birbirinden kıymetli ne dersler çıkardım anlattıklarından. Salındıktan sonra da ilişkiyi kesmedim. Hele 12 Mayıs 1973'ten sonra istesem de kesemezdim. Şundan ki kitabevimi onun yardımıyla kurmuştum; ya da şöyle: Kitapçılık sektöründe yayıncıdan ve dağıtıcıdan sonra ben de kitapçı olarak yer alacaktım artık.

GEDA'ya götürdü Enver Ağbi. Nurer Uğurlu'yla tanıştırdı. Kazançlarını dağıtıcılarla bölüşmek istemeyen, senetle satış yapmayan, indirimi de

yüzde 20 olan Altın Kitaplar, Remzi, Redhouse vb. dışında hemen her yayınevinden kitap vardı, açılımlı Genel Dağıtım olan GEDA'da. İndirim yüzde 25. Nurer Uğurlu; ödenmesi beş ay sonra başlamak üzere altı da sıra senet düzenledi, imzaladım.

Yazarlığım kitapçılığımın kademlidir. İlk hikâyem Temmuz 1972'de *Yansuma* dergisinde çıkmıştı, derginin kapandığı Eylül 1975'e kadar sürdü. Öğretmen çevremden sıkıştırılıyordum: İşçileri anlatmıyormuşum, kelimelerim solculuğumla uyuşmuyormuş, "cehennem" diyormuşum mesela. Bu da bağnazlıkmış. Bir de ciltli, şömizli pembe roman soranlar oluyordu, çevremden korkuyor, getirmekte tereddüt ediyordum. Başım sıkıştıkça Enver Ağbi'ye soruyordum o da "Hoca, sen kimi biliyorsan onu anlat, işçileri de işçileri bilenler anlatsın." diyor; dil anlayışı dönemin edebiyat diliyle hiç mi hiç uyuşmuyordu. Hele ki popüler kitaplara gönülsüzlüğüm, onun gözünde bağışlanır bir şey değildi: "Hoca, orası dükkân, hücre evi değil. Kitapçılık yapıyorsun, sorulan her kitabı getireceksin!" Ya şu uyarısı: "Her lafa girme. Her eleştiriye cevap verme. Marx her duyduğuna cevap verseydi *Kapital*'i yazabilir miydi?"

Kitapçılığa başladığımda *Meydan Larousse Ansiklopedisi* tamamlanmak üzereydi. Bunu edinemeyenler için Bateş de yine fasikül fasikül *Hayat Ansiklopedisi* çıkarmaya başladı. Geç duyanlar, kimi fasikülleri kaçırıyor; getirmemizi istiyorlardı. Cemal Süreya da bir yazısında haftalık çizgi romanlarla yetişmiş çocukların, alışkanlıklarını gençliklerinde de sürdürmek isteyeceklerini,

* Yazar

ilpa İSTANBUL Pazarlama ve Tanıtım A.Ş.

TAHSİLAT MAKBUZU

Belgenin Yayın Pazarlama Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
Kırdarlar Caddesi, Belgenin Han Çeşmesi, 34430 İSTANBUL
Tel: 512 22 63-64
Şirketi V.D.: 4729850018
Tic.Sic.No: 212151/199702

№ 0842

İsim: Gelişim Kitabevi Tarih: 17.01.91
Adres: Adapazarı Tutar: 556.500
Şehir: İstanbul Vergi No: _____ Hesap No: _____
Açıklama: Panin 02 Belge No: _____
Yukarıda yazılı Beyaz Elif Altın Düzenleyen: Erol
Bir Seri 702 1000 alınmıştır.

1990'ların başından
bir tahsilat makbuzu.

bunun da haftalık fasiküller hâlinde çıkan ansiklopediler olacağını yazıyordu ki doğrudu, ikna ediciydi. Müthiş bir imanla ansiklopedi işine giriştim, ta 90'lı yılların ilk çeyreğine kadar. O kadar ki dükkânın cirosunun yüzde 75'ini, belki 80'ini fasiküller alıyordu. 250 kadar aboneli olan ansiklopedi bile vardı. Başlı çeken yayınevi, Gelişim'di; arkasından da Görsel geliyordu. Sonraki ayın dört fasikülüne yetecek kadar parayı aidat olarak topluyor, cilt tamamlandığında ciltliyor, abonenin hesaptaki parası fazla ise artanı bakiye geçiyor, azsa yetmeyen miktar için ek para alıyorduk. Görünüşte şık, tatlı bir alışveriş. Ama riskli. Şöyle ki Adapazarı'nda gazeteler başbayisine bağımlıydık, onların indirimi de yüzde 10'du. Az. İstanbul'daki dağıtım merkezinin indirimi yüzde 20'ydü ama onlar illerden aylık iadeleri bekliyor, fasikülleri ancak ondan sonra satışa çıkarıyorlardı. Özeti, dört sayı geriden gelmekteydiler. Artı olarak arada zam olur, eski sayılara da uygulanırdı. Sıkıntılı bir durum. Merkez, yayınevinin emanetçisi. İşe, hele eski sayılara ilgisiz. Şikâyetim var, satışına da güveniyorum, sonuç alacağımdan eminim. Enver Ağbi'ye "Gelişim'de bir tanıdığın var mı?" diye sordum. "Hilmi (Yavuz) Gelişim'de!" dedi, aradı, görüştük. Satışımın yüksek olduğunu, Hür Dağıtım'ın ilgisizliğini, geçmiş sayıları direkt Gelişim'den almak istediğimi söyledim telefonda. "Ama *Hürriyet*'le global bir anlaşmamız var, dağıtım ve satış onlara ait; sattığınız fasikül sayısı ne olursa olsun onlarla anlaşmamızı bozamayız" dediler.

Altan adlı bir aile şirketinin dikkatini çekmişiz. Gelişim'in İstanbul içi dağıtımını yapıyorlarmış, İstanbul dışına satmaları yasakmış ama bizim hatırımız varmış falan... Hatta çek, senet de kabulleriymiş. Bundan iyisi Şam'da kayısı. Ne ki fasiküller kapaksız gelecekmış; basmaya yetişemiyormuş matbaa, bir de kapakla oyalanılmasınmış... Bizim için fark etmez; kapak kâğıdı iç kâğıdıyla aynıydı, fasiküller dikiş için sıralanırken bunlar atılıyordu zaten. Gelenler de hiç yanlışsız üstelik vadeli ge-

liyordu. Âlâ! Aliyyülâlâ! Bir yıl kadar sürdü bu durum. Birden fasiküller gelmez oldu. Öğrendik ki aile şirketi matbaayla anlaşmış, kendileri için de kayıt dışı fasikül bastırmakta imiş. Gelişim, aileye kestikleri faturanın hem miktarında hem tutarında birden görülen düşme üzerine uyanıyor, devamı mahkeme. Gelişim'in İletişim sırasında, köşede, Binbirdirek Sarıncı'na bakan yerde bütün yayınlarını, bütün sayılarıyla bulunduran satış mağazasını açması bundan sonradır. Çok rahat ettik. Başında İbrahim adında çok neşeli, şen şakrak bir yetkili vardı; yardımcı eleman da Adnan. Beşiktaşlı. Bir kolundan sakattı; öyleyken ne kadar büyük olursa olsun, Çağaloğlu'nun en seri ve en sıkı kolisi onun ellerinden çıkardı.

Dükkânın âdeta ansiklopediyle dönmesi gide rek beni ürküttü. Riski paylaştırmalıydım. Nurer Uğurlu da "Ne büyük burunlusunuz! Ders kitabı satmayan on kitabevi varsa Türkiye'de biri sensin." derdi sık sık. Uzatmayayım, ders kitabı da çేశidimiz arasına girdi böylece.

Ders kitabı demek -benim için- Bakanlık yayını demek. İlkokul ders kitaplarının tamamı, ortaokul kitaplarından da Türkçe dışında hepsi MEB etiketli idi. Hatta Ders Kitapları Şirketi'nin yayımladığı dört yazarlı bu Türkçe kitabı bile grubu içinde uzun yıllar MEB'in ders kitapları gibi tek tabanca tutuldu. MEB'den kitap almanın da şartları var: Bakanlıktan bayilik belgeniz olacak. Bu belge iş yeriniz müfettiş tarafından uygun bulunursa veriliyor. Kitabı da iş yerinizin bağlı olduğu bölgenin MEB deposundan almanız gerekiyor. Biz İstanbul'a bağlıydık, sabahın köründe 140 km öteden yola çıkar, kitabımızı gelip Çapa'daki MEB'den alırdık. Alırdık, lafın gelişi: Sıraya girilir, fatura kesilir, para yatırılır ve kitap için beklenirdi. Yola ne kadar erken çıkarsak çıkalım, İstanbul kitapçıları erken sıra almış olurlar, daha doğrusu şöyle: Satışta veya depoda çalışan personel onlar adına daha akşamdan sıra düzenler... Diyeceğim bize sıra bir türlü gelmezdi. Geldiğinde de faturasını yazdırdığınız, parasını yatırdığınız kitabın kalmadığı, hatta bittiği veya mesaiden sonra geleceği söylenirdi, yine beklerdik.

Piyasanın, ders kitabında tek tabanca olan yayıncıları devletten de gaddardı. Ders Kitapları Şirketi örneğin. Sezona hazırlanılırken şirketin girişine dört masa konur, başlarında dört insan. Kitapçılar kuyrukta. Yağmur yağıyor olsa da bu böyle. Biri siparişi yazar, biri siparişe göre şu kadar atlas ekletir listeye, diğeri de bir o kadar sözlük mözlük. Hazırlanan para yetmez, hukuk mük eder, bir cepten bir cebe aktarma yaparız. Sonunda o fatura onların istediği gibi kesilir.

Kitapçıyı bu rezillikten kurtaran, Recai Akpul'dur. Serhat Dağıtım 1972'de kurulmuş; alışverişimiz 1977 veya 1978'de başlar. Çağaloğlu'nu

sokaklarının adlarıyla severim ben: Narlıbahçe, Çatalçeşme, Selvili Mescit, Nuruosmaniye, Türbedar, Tasvir, Molla Fenari, Cemal Nadir, Şerefefendi, Soğukçeşme... Bu sokaklarda bir mistisizm vardır sanki. Bir zamanlar bu sokaklarda İttihatçılar esmemiş gürlenememiş gibi. Yakup Cemil Babalı'yi basmamış, Harbiye Nazırı'nı vurmamış gibi. Sertellerin Tan Matbaası tarumar edilmemiş gibi. Serhat, Narlıbahçe'deydi tanıştığımızda. Sokağın sonunda İtimat Kitabevi; dünya kadar Kemalettin Tuğcu aldık oradan. Sahibi "Ali Gasteci" diye bilinirdi; piyasa kıymetini yitirmiş ne kadar kitap varsa alırdı ve satardı. Hayret ederdim. Serhat'ın yeri küçüktü. Kitaplar üst üste, ama düzen içinde. Çok geçmedi, aynı pasajda karşiki dükkânı, çok geçmedi üstte de bir başkasını tuttu Recai Bey. 1979 sonu olmalı, Cağaloğlu Meydanı'ndan Yerebatan Sarnıcı'na inen yolun sağında, Özyürek'ten hemen sonra ve Cağaloğlu Hamamı'nın tam karşısında, oto galericilerinin bile cesaret edemeyeceği, âdeta yayla genişliğinde bir yere taşındı Serhat. O güne kadar Millî Eğitim'in bayisi olmak hiçbir dağıtıcının aklına gelmiş değil. Recai Akpul bunu gerçekleştirdi yeni yerlerinde. Teminat mektubuyla çekiyordu kitabı herhâlde, belki ona yapılan indirim de farklıydı. Ama ilk yıl MEB'in kitaplarını bize yüzde 10'la verdi, ertesi yıl 14'e çıkardı. İşimiz kolaylaşmış, satışımız artmıştı. İnkılap-Aka gibi, Remzi gibi, Tekin gibi şartları ağır yayınevlerinin kitapları bile vardı Serhat'ta. Hem göstermelik değil, yığmaca. Yayınevleri de memnundu durumdan; az satan dizilerinin kitapları da dolaşıma giriyordu böylece. Kitapçı memnundu; senetle, çekle aldığımızı mahalle bakkallarına, semt kırtasiyecilerine biz de aynı kolaylıkla veriyorduk. Kitap ve kitapçılık yayıldıkça yayıldı, hele ki teminat mektubunun öğrenilmesiyle tavan yaptı.

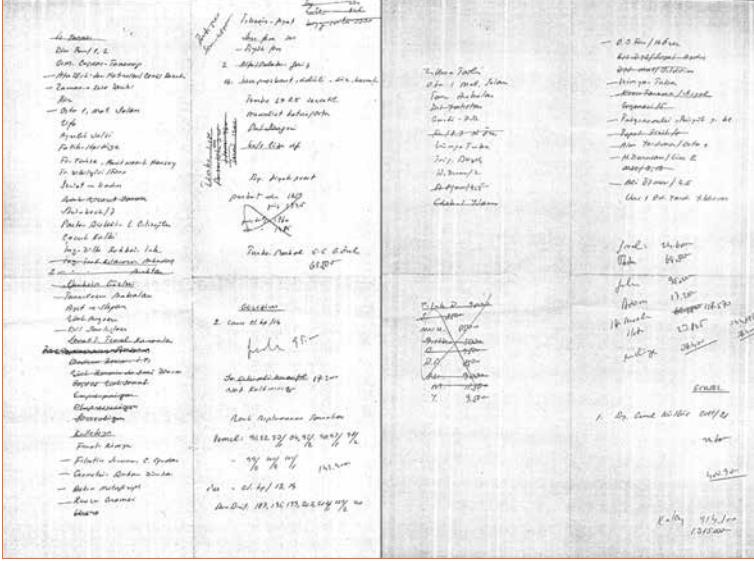
Kitapçılığım sekiz dokuz yılda nereden nereye gelmişti... Başlangıçta bunu hayal bile edemezdim. Eksilen kitapları alt alta, yanlarına adetlerini de yazar, her pazartesi sabahtan Nurer Uğurlu'ya mektup ederdim. O da siparişleri toplar, o haftanın yeni çıkanlarını da ekler, Adapazarı Expres Ambarı'na verir, biz de perşembe veya cuma alırdık. Ne kadar sol yayın, ne kadar devrimci roman varsa beşer, onar adet; bir o kadar da Nâzım Hikmet başta, arkasında Hasan Hüseyin ve Ahmed Arif olmak üzere şairlerin kitapları gelir, satılır, ertesi hafta yine onlar istenirdi. Gün geldi, GEDA'dan alamadığımız kitapları da peşin meşin demeden takip etmek, birer ikişer de olsa getirmek zorunda kaldık. Enver (Aytekin) Ağbi, karısı Nebia Hanım'ı saygıyla, kızı Zeyno'yu özlemle anardı. İçeriye önceki alınışlarında, karısı bir valize Sosyal Yayınlar'ın kitaplarından koyar, Sirkeci'den yukarıya sağlı sollu her kitapçıya uğrar, siparişlerini anında valizden karşılar. Valiz, aklımda. Ben de bavul aldım. Uzun sürecek seyahatler için bile büyük

sayılır bir bavul. Safari avcılarının ceket ve pantolonları gibi de göz göz. Ön ve arka yüzleri sımsıkı bir duvarla gövdeden ayrı, sanki 50x70 karton alsın için özel yapılmış. Fermuarlı.

Harem'den Sirkeci'ye geçer, yokuşu tırmanır, GEDA'dan alacaklarımı alır, acilleri bavula, gövdeye yerleştirir çıkardım. Cadde geçer, sokaklara gir çık yapar, o yayınevinden bu yayınevine uğraya uğraya bir kitap, iki kitap, ufaklı büyüklü paketler toplaya toplaya bavulu doldurur, Sirkeci'ye iner, arabalıya binerdim. Çok sıkılırdım. Tekin Yayınevi, Ankara Caddesi'nde, altı yedi katlı bir binanın cadde katındadır. Fakat binanın mimarisi ilginç. Ankara Caddesi'ni gördüğü gibi arkasındaki Cağaloğlu Yokuşu'nu da görür bina, burası önemli: Üst katların girişi de buradan yapılır. Arka taraftan. Sahibi Kemal Karatekin, Balkan göçmeni. Dalgacı. Alaycı. Gerçi hiç seslendirmedim ama her buyur edişinde, Balkanlı gülüşünün altında, "Gel bakalım bavullu!" hafifseyişi vardı -onu gördüm, gördüm. Okudum. Ne söyleyeceği belli olmaz Karatekin'in. Bir hikâyesini hiç unutmam. Kitap seçiyorum, bir adam geldi, bir firmayı sordu, bizimki başparmağıyla tavanı gösterip "Üstümüzde!" demiş oldu. Adam çıktı, az sonra yine geldi, "Bulamadım" dedi, "Nasıl çıkacağım oraya?" Önce bir hasbinallah çekti Karatekin, cevabı "İyi bari üstüme nasıl çıkacağımı da göstereyim!" oldu. Çok sıkılırdım. Laf yemekten korkardım belki. Nebia Hanım'ın valizini bavul yaptığım gibi, dört beş yaşlarındaki Zeyno'nun yaptıklarını da hikâyeme

Edebiyat gazetesi bürosunda Leyla Şahin, Necla Işık, Zuhal Tekkanat, Hasan Mercan ve Faik Baysal ile birlikte.

Kitapçılıkla
ilgili
notlardan...

taşıdım. Polislerin, askerlerin, evi arayıp kimi kitapları alıp götürdüğünü görünce Zeyno'nun da kendi masal kitaplarını nasıl sakladığını anlatırdı Enver Ağbi gevrek gevrek gülüşüyle. "Sıkıyönetimle Gelen" adını taşıyan bu hikâyemi pek sevmem. Acemilikler görürüm. Öyle ki Selim İleri ile Ayşe Sarısayın, hazırladıkları *İlkgençlik Çağına Öyküler*'in üçüncü cildinde yer vermiş olsalar da bu böyle.

Cevabını hâlâ veremediğim sorudur: Bilgi Dağıtım'la alışverişe niçin başladım? Çeşidi GE-DA'nın çeşidinden kıttı. Ders kitabı satmaz, test kitabı bulundurmazdı. Başında çocuk kitapları yazarı Ömür Candaş vardı. Beni o mu çekti acaba, bilmiyorum. Kemal Tahir'in kardeşi Ratip Ağbi de orada bulunuyordu, galiba görevi Ankara'daki Ahmet Tevfik Küflü adına gözcülük yapmaktı. Ömür Candaş'la geçinemediler, Küflü akrabasını tuttu haliyle. Candaş'ın yerine, Bates'in Ankara bölge müdürü Çetin Tüzüner'i getirdi. Türkiye genelindeki bütün kitapçıları biliyor Çetin Bey, istihbaratı da tam, bunları Bilgi'ye taşıdı ve Bilgi'yi kendi dağıtım grubu içinde bir numara yaptı. Başkalarını bilmem, ama bizim için böyle. On yedi yıl çalıştık Bilgi'yle, bunun en az on yılı Tüzüner dönemidir. Çetin Bey, ticaret için yaratılmış insan. Pazarlamacı. Ansiklopedi alır, koyar bir kenara. Yap-boz işine girer. Sayfaları açıldıkça üç boyutlu resimleri kabaran çocuk kitapları bulur, alır. Satar. En kıymetli çeşidi Redhouse sözlükleridir. Bilgi'den seçeceklerimizi seçip ayırdıktan sonra sandviç içi döner söyler, dönerler yenirken de kendi çeşidini gösterir. Arkasında, çelik kasanın üstündedir örnekler. İndirir. Dil dökmez. Sabırlıdır. Elden çıkarmaya karar verdiği ürün için konuşur sadece. Fiyat söyler, caziptir; düşünürsünüz, fazla düşünüünüz mü belli bir miktarda olmak şartıyla öyle

bir fiyat yahut öyle bir ödeme tarihi önerir ki cazip bulur alırsınız/alırım. Tavına gelip çok şey almışımıdır. Bu yüzden Çetin Bey'den alıp bir tane bile satmadan attığımız çok kitap olmuştur. Mesela Yeni Büyük Dağıtım'ın okul ansiklopedilerini satmadan attık. Mesela ne kadar yap-boz almışsak ucuz sanıp, yıllarca tüketemedik. Neden kanyorduk? Redhouse'ın indirimi azdır. Redhouse her yerde bulunmaz ve peşin satılır. Çetin Bey, aynı indirimle vadeli satıyor, hem de elinden hiç eksik etmiyordu. Ne zaman istesek alıyorduk. Redhouse'ın hatırı vardı belki üstümüzde.

Bilgi Dağıtım, Cağaloğlu Meydanı'nda, Cezeri Kasım Paşa Camii'nin karşısında Sıhhiye Apartmanı'ndadır. Kapısı çingiraklıdır. Açarsınız, tepeden çın! diye bir ses gelir. Çetin Bey, kapıyı bütünüyle gören bir köşede, masadadır. Çocuklar arka odaya çingırağı duyup gelir, karşılayıcı olurlar. Çay söylenir, içilirken kitap da seçilir. Bir gün kolu çevirdim, kapıyı ittim: çın! çın! Baktılar. Ama her zamanki gibi değil. Bir şey demem lazımmış, onu dememi bekliyorlarmış gibi. Demeyince açıkladılar: Birkaç gün önce bir adam girmiş kapıdan, benimle İstanbul'a gelirken arabamızın Kartal'da arızalandığını, üstümdeki paranın tamire yetmediğini, benim araba başında kalıp kendisini gönderdiğimi söylemiş, Çetin Bey'den 800 lira istemiş, anında almış. Adam daha çıkar çıkmaz dağıtım uyanmış ama nafi! Ne yapmalıyım? O güne kadar hiç borç para istemedim Çetin Bey'den, böyle bir örnek olsa onu ölçü aldıklarını düşünüp verdiklerini kapatacağım, yok. Yine de bir şey yapmalıyım diye düşünüp "Yarısını vereyim." diyorum, "Olmaz!" diyorlar. Diyorlar da çocuklar da gülüyor, Çetin Bey de. Niçin? Çetin Bey, çalışanlardan Cemal'i de yanına alıp Bilgi'den ayrıldı, Yerebatan'a inen cadde üzerinde Sağlık Müdürlüğü'nün karşısında, üç katlı bir binanın üçüncü katında Nurdan'ı kurdu. Orada bile, gidişlerimde, beni yanındakilere aynı tebessümle tanıttı; ilginç bir arkadaşımızdır, notunu da ihmal etmeden. Hâlâ düşünürüm: Hepsinin vereyim diye üstelemeli miydim, yahut vermeye hiç mi niyetlenmemeliydim? Neyse.

Bilgi'yle çalıştığımız yıllar, Gelişim'den yüklü yüklü fasikül çektiğimiz yıllardır. En ufak koli bile Adapazarı'na, Adapazarı ne söz, benim 100 metre bile elde götürmeyeceğim kadar ağır olur. Bilgi'nin götür getir işlerine bakan İsmet, bir gün bir paket Marlboro alırsam işimi göreceğini söyledi. Elbette. Gelişim'den aldığı koliyi Bilgi'ye taşıdı, üzerlerine adresimizi yazdı, Bilgi'dekilerle birlikte ambara verdi. Bu, böyle sürdü. Çetin Bey'den sonra dağıtımın başına iki yeğenini gönderdi Ahmet Küflü. Efendi çocuklardı; alışverişi sürdürdük. Fakat nazımızı çekemediler...

Tarık Dursun K. ile Çetin Tüzüner iyi görürsürdü, fakat ikisini birlikte hiç görmedim. Tanışmak istediğimi söylediğimde Çetin Bey, bugün

Serhat Dağıtım 1972'de kurulmuş; alışverişimiz 1977 veya 1978'de başlar.

yarın dedi, "Adapazarı'na bile getiririm." dedi. Söz verdiğiyle kaldı. Tarık Ağbi'yle Gebze'de bir toplantıda tanıştım; Necati Güngör, Osman Şahin ve Akgün Akova da oradaydı. İlgilendi benimle. Bir öykü dosyası yapıp Küflü'ye göndermemi istedi. 21 Aralık 1990'da gönderdim. Küflü cevap vermedi. Tarık Ağbi'ye söyledim, "Bir daha gönder." dedi, "Göndermemi sizin istediğinizi de yazayım mı?" dedim, "Yaz!" dedi. 23 Mayıs 1992'de gönderdiğim dosyaya da cevap vermedi Küflü. Ben de on yedi yıllık alışverişin bile dikkate alınmadığı Bilgi Dağıtım'la alışverişi kestim.

Bir dosya daha istedi Tarık Ağbi. *Minnacık Bir Uçurum* adıyla hazırladım. İnceledi. Bu defa bizzat ilgilendi, Remzi'ye gittik. "Erol! Mala da kefilim, sahibine de" dedi, olmadı. Erdoğan Tokmakçioğlu'nun yönettiği Yılmaz Yayınları'na iletildi dosya. Tokmakçioğlu dosyanın adına itiraz etti, dosyadaki bir başka öykünün adını önerdi kitap adı olarak, istemeye istemeye kabul ettim, bereket yayınevi iflas etti, ben de "Bekârlar Hamamı" adından kurtuldum.

Beni tanıyanlar, kolay kandırıldığımı, kendimi savunamadığımı düşünür; alenen "Senin bir saf tarafın var." diyenler de çıkar zaman zaman. Oysa sabırdır bendeki saflık değil. Sabırla beklerim ben, yaşadıklarımı bir bir toplarım, gün gelir, an gelir patlarım.

Nurdan'ın çeşidi okul ağırlıklıydı. Alışverişi-
miz Bilgi'deki kadar olmadı. Ama kalamazoda'¹
bize ayırdıkları yaprağın hiçbir yıl yetmediğini,
her yılın ikinci yarısında yaprak eklediklerini bili-
rim. Bunu Nurdan'da da sürdürdü Çetin Bey. Ama
gün geldi, ekledikleriyle kaldılar. Neden? Bizim
kitapçılığımız çeşit üstünerdir. Pek çok kitapçı söz-
lüğün en kârlı olanıyla yetinir oysa. Bizde kârlısı
da vardır, TDK'ninkiler de, başkaları da. Nurdan
da bilir bunu. Öyleyken muadil göndermeye baş-
ladılar. TDK yerine o da sözlük, bu da sözlük deyip
Ali Püsküllüoğlu'nu, Püskül-
lüoğlu'nun plastik kaplısını
istediğimde ciltlisini gön-
dermeleriyle alışverişi bitir-
dik. Nurdan daha sonra ad
değiştirerek Çatalçeşme'de
bir binanın -1'inci katında ko-
caman bir yere taşındı; orası
bir zaman sonra Kadıköy'den
Cağaloğlu'na geçen Artı Dağı-
tım'ın tuttuğu yerdi galiba.

Çetin Tüzüner Türkiye Ya-
yınlar Birliği Başkanlığı da
yaptı. O dönemde hiç görüş-
medik. Şimdi nerededir? (Go-
ogle'a bir bakayım, dedim...
Maalesef, üç yıl olmuş.)

Alınanumdur, iltimas edil-
sin, nazım çekilsin de isterim
galiba. Recai Akpul, turizm
ve inşaat sektörüne geçti diye
biliyordum, yine Google'dan
öğrendiğime göre yayıncı-
lığa devam ediyormuş, hatta
2019'un Eylül'ünde Türkiye
Yayıncılar Birliği tarafından
onursal üyelik verilen 22
yayıncı arasında imiş. Bakı-
nız aklıma ne geldi: Serhat'a
Haydar Dümen geldi bir gün,
Serhat'ta Haydar Dümen'in
kitapları da vardı ancak bu-
gün konuşulabilen kimi cin-
sel sorunları erken erken an-
latan, çözen kitaplardı hepsi, peynir ekmek gibi
satılmaktaydı. Yayıncılarla dağıtıcıların kendi ara-
larında ayrı, birbirleriyle ayrı şakalaşmaları olur.
Bir gün Haydar Dümen'in yazar ve yayıncı, Recai
Bey'in dağıtıcı olarak şakalaşıp gülüşmelerine
rastladım. Kiloydu konuları, Haydar Dümen Recai
Bey'in kilosuna takılmış, onu etkili bir dille uya-
rıyor, aksi hâlde yine etkili bir dille pişman olaca-
ğını söylüyordu. O kadar. Çizgide duruyordu. Ata-
türk'ün 100 yaşında olduğu yıld. Serhat'ta Necati
Tosuner'le karşılaştım; Derinlik Yayınları'na yatır-

mış bütün birikimini, galiba uğruna bir de daire-
den olmuş, bunları anlatıyordu hiç mi hiç yakın-
madan. Recai Bey'in yanında ayakta duran, uzun
boylu, kardeşi sandığım bir çalışan da Tosuner'i
uyarıyordu: "Bırak Derinlik'i merinliği, Atatürk ki-
tabı yaz. Bak nasıl satıyor!" Tosuner "Yahu Atatürk
kitabı yazmak istesem yazarım, ama onu yazmak
istemiyorum." dedi defalarca, nafi! Adam dinle-
miyordu.

Recai Bey'le Çetin Bey *Meydan Larousse'u* al-
dılar ortaklaşa. Takımı iki koli. Sevindim. İndirimi
azdı. Bu ikiliyle iyi alışverişi-
miz var ya, kolay alırız sandım.
Çetin Bey, Nuh der peygamber
demez, bunu biliyorum, Recai
Bey'den istedim birtakım, "in-
dirim" dedim, 20 dedi. Ne de-
diysem anlatamadım. Ben de
geri adım atmak istemiyorum;
o kadar ki +1 indirim bile razı
olacağım, vermedi, orayla da
kestim alışverişi. Kemal adında
bir çalışan vardı Serhat'ın, ça-
lışkandı, edepli, yolda her
rastlaştığımızda "Ağbi uğra,
telafi ederiz." dediyse de git-
medim. İstediler, her ay sonu
borcumun iki katı senet verdim
Serhat'a; alışveriş devam ediyor
nasıl olsa... Bunların bir hedi-
yesi olmayacak mıydı? Kemal
boyun bükerdi.

Galiba bir tek GEDA ile ay-
rılışımız gönül koymadan oldu.
Nurer Uğurlu GEDA'yı 12 Eylül
(1980) şartlarında kapattı, ken-
dini azınlıklar, etnik konular,
Türk tarihi üzerine araştırma
ve incelemelere verdi. Ortağı ve
kardeşi bildiğim kişi, dağıtımı
Say Dağıtım adıyla sürdürdü,
varlığını bugün Mehmet Ali
Uçar'ın yönetiminde Say Ya-
yınları adıyla ve felsefe ağırlıklı
kitaplarıyla *hâlâ* sürdürmekte.

Henüz mü demeli yoksa...

Ulucan da sürdürmekte. Say ve Ulucan ve Artı,
alışveriş ettiğimiz son dağıtımçılar. Üçüyle de açık
hesap çalıştık. Ne senet ne çek ne de kredi kartı.
Alıyor, ay sonunda mutabakat yapıyor, borcumuzu
da beş ay sonra ödüyorduk. Dağıtımdan ilk çeki-
len Artı oldu. Yayıncılığı güçlü değildi, sürdürüyor
mu bilmiyorum. Cağaloğlu'ndan o kadar habersiz-
im ki artık! Telefon ve faks, yüz yüze alışverişi
yok etti, internet de telefonla faksı. En son 2011 yı-
lında çıkmışım Cağaloğlu'na; o da kitap için değil
ha! TYB'de bir toplantı için. Sekiz yıl olmuş kitap-

MEB'den kitap almanın da şartları var.
Bakanlıktan bayilik belgeniz olacak. Bu
belge iş yeriniz müfettiş tarafından uygun
bulunursa veriliyor.

1 Her çeşit kaydın yapılmasına yarayan bir defter şekli. (Ed.)

Türkiye Yazarlar Sendikası Yönetim Kurulu üyeliği için Necati Mert'e gönderilen davet mektubu.

çaları görmeyeli. Ulucan, okullar için kaynak kitap dağıtımcılığını dilerim sürdürür. Fakat aldığımız duyurular var: Hakkı Bey, Say'ın bitişiğindeki bir binanın zemin katını satın almış bütünüyle; sanırım kitapçılığın geleceğini görüyor, yine duyurularımıza göre kebab, döner veya fast food gibi geçerli bir meslekle ayakta kalmayı düşünüyor.

Hakkı!

Kitap müstensihden matbaaya geçtiği gibi şimdi de matbaadan elektroniğe geçmekte. Üstelik çok daha yok edici hızla. Çetin Tüzüner yok bugün. Mehmet Ali Yalçın da yok. Ahmet Tefvik Küflü de. Ne Nurdan var ne May ne de Cemmay. Bilgi Dağıtım eski hızında mı? Ya Serhat? Oysa hepsini 1970'li yıllarda tanıdım ben. Topu topu kırk yıl olmuş. Çağaloğlu'nun son kitapçıları Artı değil sadece. Ulucan değil. Say değil. Şu kırk yılın bütün kitapçıları Çağaloğlu'nun son kitapçılarıymış meğer.

Çağaloğlu'nda Sıhhiye Apartmanı'ndayız. Çetin Bey, sandviç içi dönerlerimizi söylemiş, bekliyor; bir yandan da Remzi Bey'i çekiştiriyor, dinliyoruz: "Sefer tasında yemek getiriyor evden. Yahu iki adım ötede Konyalı, bir dönerli sandviçi var ki nefis! Getirt oradan! Yılların kitapçısına yakışıyor mu sefertası!" Ne bu şimdi? Biz döner yeriz, size de yediririz övünmesi mi? Dönerimiz Konyalı'dan değil özü mü? Bereket, aynı binada karşı dairede Cemmay Dağıtım, yukarıda May ve Oda Yayınları vardır. Mehmet Ali Bey iner, May'ın bütün işlerinin takipçisi Teoman Ağbi iner, Oda'dan Celal Bayar Satar iner; muhabbet alan değiştirir hem de koyulaşır; Çağaloğlu'na, piyasaya, insan ilişkilerine dair mizahi, ibretlik, çoğu dedikodu veya özdeyiş kıvamında hikâyeciklerdir hepsi. Diyelim, kapısına gelen her kitapçıya, istihbaratı boşlayıp kitap veren, bunu satıp sanıp bununla da övünen bir dağıtıcı için kerih olarak değerlendirir-

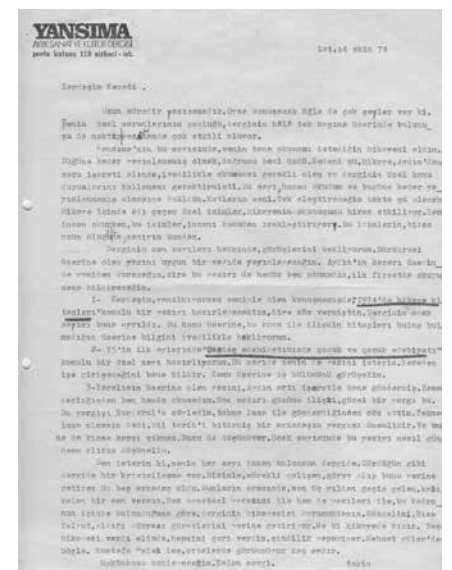
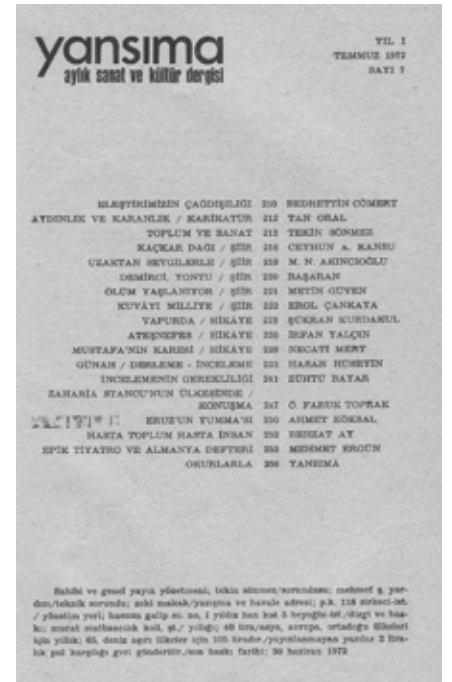
lebilecek bir cümle kuruverir Celal Bey. Gül Allah, gül! Benim Muzaffer Ağbi'min Enver Aytekin'le arkadaşlığından dolayı Çağaloğlu'nda ünlü isimlerden tanıdıkları olacağını tahmin ediyordum: örneğin Aziz Nesin, örneğin Fethi Naci. Öykücü Metin İlkin'le de arkadaşmış meğer. Celal Bey, Metin İlkin'in kızkardeşiyle evli, dolayısıyla Celal Bey'le de arkadaş Muzaffer Ağbi. Benim Adapazarlı olduğumu öğrenince Muzaffer Ağbi'yi soruyor Celal Bey, sonra da yine kendisinden çok kez dinleyeceğim bir hikâyeye anlatıyor orta oyununa çıkmış mukallit gibi ağzını yamulta yamulta. Enişte kayınço Adapazarı'na Muzaffer Ağbi'ye gelmişler. Ramazanmış. Yenmiş, içilmiş, Muzaffer Ağbi'min annesi Fikriyanım yanaşmış, Üsküp şivesiyle demiş ki: "Namaz kılmaysınız, oruç tutmaysınız, komonist derler kızaşınız!"

Kitabı elde çoğaltanlar yok bugün. Mürettepler de çekip gitti. Görünen o ki elektronikçiler de yeni bir teknolojiye yenik düşecekler, hem de görülmedik bir hızla. Ama insanlar anlatacak, dünya döndükçe anlatacaklar. Anlattıklarının elle veya hurufatla çoğaltılması yahut ağ üzerinden dolaşıma sokulması pek de önemli değil. Gidenler ve gidecek olanlar kitapçı hep. Nedir kitap? "Sayfa" yani "sahife". "Mushaf"la kökleri ortak. Ama kitabın içeriğini anlatmaz mushaf. Yahut şöyle: Mushaf başkadır, Kur'an başka. Peki, ikisi de kitap değil mi? Kitap elbette. Mushaf "kitap", ama Kur'an Kitap -K büyük.

Gittiler. Gidenler kitapçıydı. Müstensih. Matbaacı. Yahut alıp satandı. Gittiler. Hep gittiler. Sıraları gelecek e-kitapçılar da gidecek.

Enver Aytekin'i düşünüyorum. Çetin Tüzüner'i. Mehmet Ali Yalçın'ı. Ve başkalarını. Gittiler. Hep gittiler. Çarşılardan çekildiler. Nasıl ki 31 Ekim 2019 günü Kitapçı Necati de 46 yıl 172 gün ayakta tuttuğu kitabevini kapattı. Yok artık. Gelişim'i de yok. Nurer Uğurlu'yu düşünüyorum bir de. Evet, çekip gitti kitapçılar. Çarşılardan çekildiler. Geriye kitaplar ve yazarlar kaldı sadece.

Yazarlığım kitapçılığımın kıdemlidir. İlk hikâyem Temmuz 1972'de Yansima dergisinde çıkmıştı, derginin kapandığı Eylül 1975'e kadar sürdü.

Yansima dergisinden aldığım bir mektup.

BENİM CAĞALOĞLUM

Ali Kemal Temizer*

Malatya'da başlayıp Diyarbakır ve Erzurum'da devam eden öğrencilik sürecini bitirip Karaköy'deki Vakıflar Başmüdürlüğü'ne tayinim çıktığında tarihler 1975'i gösteriyordu. Öğretmen olmak istiyordum fakat kader bana evkafta memurluğu uygun görmüştü. Daha önce aralıklarla geldiğim İstanbul'a kalıcı olarak geliş sebebim bu oldu. Elimde tayin yazımın olduğu sarı bir zarfla Haydarpaşa Tren Garı'na indiğimde yağmur yağıyordu. Tarihi, bugün gibi aklımda: 8 Ağustos.

İstanbul'a geldiğimde aslında Çağaloğlu'na geldiğimin farkındaydım. Çünkü benim için İstanbul demek Çağaloğlu demekti. O güne kadar okuduğum tüm kitapların basım ve yayım yerinde hep aynı adresi görüyordum. Bu nedenle çocukluğundan beri kitaplı bir hayat düşü kurmuş biri olarak zihnimde bu ismin kalmış olmasından daha doğal bir şey olamazdı. Nitekim göreve başladıktan sonra mesai saati bitiminde soluğu Çağaloğlu'nda almaya başladım. Sonra zaman çabuk geçmeye başladı. Sahafaları, Beyazsaray'ı, yayınevlerini ve dergi bürolarını tanıdım.

Artık 1975 bitmiş, 1976 yılı girmişti. O yıllar, ülkede ideolojik kamplaşmanın sağ-sol ekseninde yeniden çatışmalı bir sürecin eşliğine geldiği yıllardı. Herkes bir şeyler söylüyor, yazıyor ve yayınlıyordu. İslami camianın da yayınevleri, dergileri ve gazeteleri vardı. Fakat henüz yeterli güçte değildi veya ben bunlardan herhangi birine ait bir aidiyet duygusuna sahip olamıyordum. *Gölge* isiminde dinamik bir dergi çıkıyordu. Sol jargona ait kavramları İslami bir içerikle seslendiriyordu. Dergâh eki-

binin yayınladığı *Hareket* dergisi çıkıyordu. Şaban Kurt'a ait Çağrı Yayınları'na uğruyordum. Zamanın çoğunu Çağaloğlu'nda geçiriyor, her fikre ait yayın organlarını buluyor ve okuyordum. Ağırlıklı olarak edebiyat dergilerini takip ediyordum; şiirler, hikâyeler okuyor ve yazıyordum. Bir dönem *Yeni Devir* gazetesinin sanat ve edebiyat sayfasını yöneten İhsan Işık'a destek olabilecek yazılar yazdım.

Üsküdar'da kalıyordum. Orada da eski dostluklar yeniden canlanmaya, yeni dostluklar ve arkadaşlıklar oluşmaya başlamıştı. Dönem dönem eski okul arkadaşlarımla kaldığı Valide Atik yurduna uğruyordum. O günlerin birinde Ali Bulaç'la tanıştım. Bir grup arkadaşla birlikte dergi çıkarma çabası içindeydiler. Bu yeni derginin Üsküdar'da yapılan birkaç toplantısına katıldım. Sonunda ben de bu çabanın kenarında kıyasında yer aldım ve yayıncılık hikâyem de böylece başlamış oldu.

Düşünce Yılları

Düşünce dergisinin ilk sayısı, 1976 yılının Nisan ayında Ahmet Kuru'nun sahipliği ve Ali Bulaç'ın yazı işleri müdürlüğünde, Türbedar Sokak'taki Aydınlar Han'ın 10 metre kareyi geçmeyen penceresiz odasında yayına başladı. Daha sonraki yıllarda, bu tür hayırlı işlerde en fedakâr ve en ateşli teşvikçi olarak gördüğüm Necati Aktülün ve çevresindeki arkadaşların bu oluşuma ekonomik destek verdiğini tahmin etmek zor değildi. Daha sonraki yıllarda kader birliği ettiğimiz arkadaşlardan İstanbul dışında olanları pek tanımıyordum. Ömer Özbay, Ankara'da yaşıyor ve dergiye şiirlerin yanında estetik destek de veriyordu. Derginin ve kitapların bazı kapakları onun elinden çıkıyordu. Rahmetli Ahmet Şişman o yıllarda Almanya'da

* Yayıncı

yaşıyordu ve İstanbul'a her gelişinde dergiye uğruyor ve büyük projelerden bahsediyordu. Cumali Ünal'dı, dergiye Malatya'dan destek oluyor ve şiirler gönderiyordu. Sabri Orman, Hüseyin Besli, Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Ahmet Kuru, Sait Şimşek, Ahmet Şişman, İsmail Bacacı ve ismini hatırlayamadığım pek çok arkadaş yazı desteğinde bulunuyorlardı. Daha sonra ekibe, sol bir gelenekten gelmesine rağmen taşıdığı samimiyet ve yüksek entelektüel birikimiyle özel bir güç katan Abdurrahman Aslan da katıldı. Derginin neredeyse her sayısında benim de bir hikâyem veya şiirim çıkıyordu. Mesaiden arta kalan boş zamanlarımı artık orada geçiriyordum. *Düşünce* dergisine gösterilen ilgi, bu girişimin bir şirkete dönüşmesi gerekliliğini ortaya çıkardı ve 1977 yılında Düşünce Basım-Yayım Ticaret Anonim Şirketi (DÜBTAŞ) adıyla bir şirket kuruldu. Ben de bu şirketin ortakları arasında yer aldım. Dergi, bir süre sonra Beyazıt'ta, Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın arkasındaki Büyük Haydar Efendi Sokağı'ndaki Başak İş Hanı'na taşındı. Burada kitap yayınına da başlandı ve ilk olarak Muhammed Esed'in *İslâm'da Yönetim Biçimi* isimli kitabı yayımlandı. Bunu daha sonra yeni kitaplar takip etti. Bu gelişmeler yaşanırken 1977 yılında askere gittim. Askerî görevim Ankara'da Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaydı. O günlerde yeni kurulan şirket, Demetevler'de bir matbaa almıştı. Matbaayla, Ankara'da yaşayan Ömer Özbay ilgileniyordu. Derginin o yıllarda yayınlanan sayıları ve kitaplar artık bu matbaada basılmaya başlandı. Bu matbaa vesilesiyle İsmet Özel'le de kısa süren bir ortaklık dönemimiz oldu. O yıllarda Ankara'da görev yapan Ahmet Kuru da matbaayla yoğun olarak ilgileniyordu. Ben de fırsat bulduğumda matbaaya uğramaya başladım.

İsmet Özel'i, daha önce Erzurum'da öğrenirken tanışmıştım. Sanıyorum 1974 sonu veya 1975 yılı başıydı. İslam'la yeni şerefleşmişti. Erzurum'daki bir öğrenci evine, o yıllarda Erzurum'da hocalık yapan Nazif Gürdoğan'la beraber Nabi Avcı ve Ahmet Kot olduğunu tahmin ettiğim bir arkadaş grubuyla birlikte gelmiş ve yeni yayınladığı şiir kitabını orada baştan sona kadar okumuştum.

İsmet Özel'i, daha sonra Ankara'da bulduğum kısa zaman diliminde tekrar görmüştüm. Ankara'da tayin işleriyle meşgul olurken Karanfil Sokak'taki Karanfil Kiraathanesi'ne de uğruyordum. Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve şu an ismini hatırlayamadığım pek çok kalem erbabıyla beraber İsmet Özel de akşam saatlerinde bu kiraathaneye uğruyor ve gittikçe genişleyen masada ilgi çekici sohbetlere katılıyordu.

İsmet Özel'le matbaa vesilesiyle oluşan bu ortaklık sürecinden önce bir kere daha, yine Ankara'da görüştük. Bu sefer gerekçe biraz daha farklı ve daha özeldi. Sanıyorum içine girdiği bu yeni

dünyada farklı ekolleri tanımak istiyor, belki de güvenebileceği bir çevre arıyordu. Kalpleri Allah bilir. Böyle bir arayışının sonucu olarak bizimle görüşmek istedi veya biz onunla görüşmek istedik. Ali Bulaç ve rahmetli Ahmet Şişman'la beraber Kızılay'daki bir pastanede buluştuk. Bizim hakkımızda kafasındaki bazı belirsizlikleri ve soruları giderecek tarzda bir sohbet gerçekleştirdik. O konuşmadan aklımda kalan, tasavvuf konusundaki düşüncelerimizi merak ettiğiydi. Ali Bulaç onu ikna edecek cevaplar vermiş olmalı ki ilişkimiz daha da gelişti ve matbaa üzerinden bir ortaklık tesis edildi. Dergide yazılarının çıkması ve *Üç Mesele*'nin Düşünce Yayınları arasında yayınlanması bundan sonra gerçekleşti. Fakat bu iş birliği çok uzun sürmedi.

Askerlik bitip tekrar İstanbul'a döndüğümde önümde iki seçenek vardı. Ya Vakıflar'daki memuriyetime devam edecek ya da bir üniversiteye geçmeye çalışacaktım. Vakıflar'da çalıştığım kısa süre içinde iyi bir konuma gelmiştim. Göreve başladıktan 11 ay sonra şef olmuşum. Bunun, Vakıflar'da o güne kadar yaşanmış en hızlı terfi olduğu söylenmişti. Göreve tekrar dönmem durumunda bürokraside iyi bir yere gelme imkânım olabilirdi. Askerden önce İngilizcemi geliştirmek için bir dil kursuna da gitmiş ve İslam sosyolojisi üzerine kitaplar okumaya başlamıştım. Böylece akademik hayata girebilecek bir altyapı oluşturmaya çalışıyordum. Fakat dergideki arkadaşlar bana üçüncü bir seçenek sundular. O güne kadar derginin ve yayınevinin işlerini yürüten rahmetli Fikret Özdin ayrılmaya karar vermişti. Gerçi, hem derginin hem de yayınevinin ana omurgası Ali Bulaç üzerine kuruluydu fakat idari ve mali işler için ona yardımcı olacak birine ihtiyaç vardı. Yayınevinin ve derginin diğer etkin unsurları Ahmet Ağırakça ve Beşir Eryarsoy başka görevlerdeydiler ve oradan ayrılıp Fikret'in bıraktığı boşluğu doldurmak yerine dışardan destek olmayı tercih ediyorlardı. Ali Bulaç'a, ben de dışardan destek olabileceğimi, eğer fiilen çalışmaya başlarsam yazı hayatımı sürdüremeyeceğimi söyledim. Buna rağmen arkadaşlar fiilen çalışmamın daha uygun olacağını söylediler. Sonuçta kabul ettim ve bundan sonraki hayatım, artık geçimini de yayıncılıktan kazanan bir yayın emekçisine evrildi. Büyük bir heyecanla işe koyuldum ve İbrahim Bulaç'la beraber yayınevinin işlerini yürütmeye başladık. O yıllarda yayıncılığın kalbi Beyazsaray'da atıyordu. Burada, onlarca yayınevi bir aradaydı ve neredeyse her yıl 365 gün süren bir fuar coşkusuyla kitaplar yayımlanıp satılıyordu. Kültür hayatına ilgi duyan herkes, Anadolu'nun her yerinden İstanbul'a geldiklerinde mutlaka buraya uğrar, yeni kitapları görür, denk gelirse bir iki yazarla tanışıp sohbet edebilirdi. 1960'lı yılların başlarından başlayarak 1990'lı yılların sonuna kadar burası bir kültür merkezi

işlevi gördü. Türkiye'de yayıncılığın, özellikle İslami yayıncılığın tarihini yazacakların Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'na özel bir yer ayıracaklarından şüphe yok. Hem çalışanları hem de kurumlarıyla çok özel bir mekândı.

Beyazsaray, yayıncılığımızın merkeziydi fakat basım işlerimiz Cağaloğlu'ndaydı. Matbaaların, kâğıtçıların, mücellitlerin hemen hemen hepsi Cağaloğlu'nda bulunuyordu. Bu nedenle her gün birkaç sefer Beyazıt'la Cağaloğlu arasında mekik dokuyorduk. O dönemde kitaplarımız, Dergâh Yayınları'nın işlettiği matbaada basılıyordu. Bu matbaa, Cağaloğlu'nun en eski matbaalarından biri olan Ahmet Sait Matbaası'nın el değiştirmiş hâliydi. Alayköşkü Caddesi'nden Gülhane'ye doğru inilirken soldaki sokağın hemen başındaydı. Matbaanın idaresini rahmetli Cahit Çollak yürütüyordu. Mustafa Kutlu'yu da matbaada sık sık görüyordum. Bir süre sonra kitaplarımızı, Cağaloğlu'nun en büyük hanlarından biri olan Üret-

men Han'ın en alt katındaki Zafer Matbaası'nda bastırmaya başladık. O yıllarda kitaplar kurşun dizgi tabir edilen bir sistemle dizilip basılıyordu. Kitabı oluşturan her harf, mürettepler tarafından, daktiloya benzer bir sistemle yazılıyor, yazılar bir satır hâline gelince kurşun kazanına batırılıyor ve boşluklara dolan kurşunlar bir satıhta toplanıyor, sayfa tamamlanınca oradan alınıp özel iplerle bağlanıyor ve baskı makinesinin önünde sayfa numarasına göre yerleştiriliyordu. Bu arada bir harf veya kelime değişikliği gerektiğinde o satırın bağlı olduğu sayfa bulunuyor, ipleri çözülüyor, o satır yerinden alınıp tekrar kaynayan kurşun hazinesine atılıp eritiliyor ve aynı satır, tashihleri yapılmış olarak tekrar diziliyor ve sayfadaki yerine yerleştirilip tekrar bağlanıyordu. Bu nedenle matbaalarda kesif bir kurşun kokusu oluyordu. Çalışanlarına, kurşun zehirlenmesine karşı her öğünde yoğurt yediriliyordu. Bu ortamda çalışan dizgicilerin ve matbaa personelinin çok fazla ya-

Ali Kemal Temizer
İslâm tarihi
çalışmalarıyla
bilinen İhsan
Süreyya Sırma
hocayla.

şamadıkları, bir Çağaloğlu gerçeği olarak dillendiriliyordu. Bir süre sonra IBM, kurşun dizgi yerine direk aydıngere dizgi yapan bir sistem geliştirdi ve daha sonraki yıllarda yaşanan elektronik gelişmeler, sektörü daha temiz ortamlarda çalışma imkânına kavuşturdu.

Düşünce dergisi ve yayınları, Beyazıt'taki bu handa kısa fakat etkili olduğunu düşündüğüm bir yayıncılık yaptı. *Düşünce* dergisi fasılalarla 36 sayı çıktı. Her sayısında bugün bile özgünlüğünü koruyan yazılar yayımlandı. Yayınevi de o dönemde İslam dünyasındaki tüm etkin düşünce, siyaset ve fikir adamlarının eserlerini yayın dünyasına kazandırdı. Dört yıllık bir süre içinde yayınlanmış toplam 38 kitap arasında; Mevdudi, Muhammed Esed, Muhammed Hamidullah, Seyyid Kutup, Hasan el-Benna, Ali Şeriati ve Gülbeddin Hikmetyar gibi ümmetin farklı ülkelerinde iz bırakmış isimlerin kitaplarına yer verildi. Sadece tercümelere dayalı tek kutuplu bir yayın yapılmadı. Yerli yazarlardan da Mesut Uçakan, Ali Bulaç, Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Cumali Ünal, Selahaddin Eş, İhsan Süreyya Sırma ve İsmet Özel'in çalışmaları yayımlandı. Bu süreçte ben de dergide çıkan hikâyelerimi *Feveran* ismiyle kitaplaştırdım.

Zaman 1980'nin Eylül ayının 12'sini gösterdiğinde bilinen darbe gerçekleşti ve tüm fikri hareketler gibi biz de sarsıldık. Ülkeyi 12 Eylül ortamına getiren sağ ve sol gruplara operasyonlar yapılmaya başlandı. Bu süreçte İslami camia genel olarak temiz kalmıştı. Fikrî çatışmanın tarafıydık; o günün tartışılan konularına İslami yorumlar getirecek yazılar ve kitaplar yayınlıyorduk fakat isimimiz cinayet dâhil hiçbir kirli işle anılmıyordu. Fakat ülkede sağcılar ve solculardan başka üçüncü bir taraf daha vardı. Resmî kayıtlara; "Gericiler", "Şeriatçılar", "İslamcılar" diye geçen bizim gibi unsurlara da denge politikaları gereği operasyonlar yapılmaya başlandı ve bir süre sonra yayıneviyle iltisaklı gördükleri kalabalık bir grup olarak içeri alındık. Sonuçta bir şey çıkmadı. Bir süre Gayrettepe'de, daha sonra Selimiye Kışlası'nda yattıktan sonra peyderpey serbest bırakıldık. Ali Bulaç, İbrahim Bulaç ve birkaç arkadaşımız bir süre de Kartal-Maltepe'deki askerî hapisanede kaldılar. Daha sonra onlar da serbest bırakıldığında Ali Bulaç'ın sırtında, o günlerde gördükleri işkencenin izi olan morluklar hâlâ geçmemişti. Tutukluluk günlerimiz bittikten sonra da bir araya gelmeye devam ettik. Fakat artık o yapıyı devam ettirebilecek ekonomik ve psikolojik gücümüz yoktu ve dağıldık.

Geriye doğru dönüp baktığımda hayatımın en verimli yılları diyebileceğim *Düşünce* yıllarını hep şükranla anıyorum. Bana, bu güne kadar sürdürdüğüm dostluklar ve hayırla andığım bir geçmiş bıraktı. Bugün hangi pozisyonda olurlarsa olsunlar, o dönemdeki tüm arkadaşlarımın bugün bile

hayatımda önemli yerleri var ve inşallah hayat boyu bu böyle kalacak. *Düşünce* dergisi ve yayınları, kişisel olarak benim, genel olarak ülkenin zihin dünyasında büyük etkileri olan bir çizgiyi temsil etti. Bugün konuşulan ve tartışılan pek çok konuyu ilk defa fikir hayatımıza kazandırdı ve doğru yorumlarla pek çok sapmanın önüne geçmeye çalıştı.

Beyan Yılları

Sonuçta her şey bir kadere göre tecelli eder. Bundan ben de nasibimi aldım. *Düşünce* Yayınları'nı 1981 yılında tasfiye ettik ve herkes kendine yeni bir gelecek kurmaya çalıştı. O yıllarda yeni evlenmişim ve bir kızım olmuştu. Kirada oturuyordum. Yapabilecek başka bir işim ve gelirim yoktu. Yayıncılıktan başka bildiğim bir iş de yoktu. Çağaloğlu'ndan, yayıncılıktan kopmak da istemiyordum. Nihayet 1982 yılının sonuna doğru Çağaloğlu'nda, Nuruosmaniye Caddesi'nde, İş Bankası'nın bitişiğindeki handa bir oda kiraladım. Eni 2, boyu 3 metre olan küçük bir odaydı. Ancak bir masa sığabiliyordu ve 3 kişiden fazla ziyaretçiye oturacak yer kalmıyordu. Burada, Beyan adını verdiğim yeni bir yayınevi kurdum ve yayıncılığa kaldığım yerden devam etmeye başladım.

Ne yayınlıyacaktım? *Düşünce* Yayınları'ndayken Mevdudi'nin *Kuran'a Göre Dört Terim*'ini yayınlamıştık. Yayınevi kapanınca mütercimleri o kitabın yeniden basımını istemişlerdi. İlk olarak onu yayınladım. Fakat daha sonraki yayınlarla ilgili zihnimde bir program yoktu. Çünkü her şey hızlı geliyor ve anlık karar vermek zorunda kalıyordum. O günlerde Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından Ahmet Bin Bella'nın uzun bir röportajı yayınlanmıştı. Sosyalist olarak girdiği hapisten on yıl sonra İslam'ı yeniden tanımış olarak çıkmıştı. Gazetede o uzun röportajı ikinci yayınum olarak *Esaretin Karanlığından İslâm'ın Aydınlığına* ismiyle yayınladım. Fakat bu kitabı, o zamana kadar piyasada yayınlanan normal kitap boyutunda değil, cep kitapları boyutunda yayınladım. O günlerde Lübnanlı bir yayıncının röportajını okumuştum. Bir kafede otururken önündeki kırmızı ışıkta bir motosikletlinin durduğunu, motoru süren adamın bir elinde sandviç olduğunu, bir yandan motor sürerken bir yandan da bir şeyler yemenin telaşı içinde olduğunu görünce "Günümüz insanının acelesi var, hiçbir şeye ayıracak fazla zamanı yok, biz de bu insanlara yönelik kısa, küçük ve etkili şeyler yayınlamalıyız." diyordu. Bu, bana da makul geldi. Üçüncü kitabım da dâhil olmak üzere bu esriye uygun, cep kitapları boyutunda yüzü aşkın kitap yayınladım. İlk dönemde kitapların bazılarını müstear isimle ben yazdım, kapaklarını hazırladım, bazı kısa makaleleri uzun önsözler yazarak kitap boyutuna ulaştırdım. Çev-

remdeki arkadaşlara, ilgi göreceğini düşündüğüm konuları bu ölçüye göre yazmalarını söyledim. Bazı arkadaşların normal kitap olamayacak nitelikteki makalelerini bu ölçüye uygun olduğu için kitaplaştırdım. Sonuçta bu tarz rağbet gördü ve yayın sayım kısa sürede yüzü aştı.

Bir süre sonra Yerebatan Caddesi üzerinde, şimdi yerine park yapılmış olan Özel İdare binasının yanındaki bir hana taşındım. Büyük Azim Palas ismindeki bu handa, her biri üçer odalı çok sayıda daire vardı. Bunlardan birini tuttum. Hemen yan dairede o günlerde yeni kurulmuş olan ve İsmet Uçma tarafından yönetilen Bir Yayıncılık vardı. Bir üst katımızda *Mavera* dergisinin İstanbul bürosu yer alıyordu. Bu hana bir süre sonra Ahmet Kot'un Yazıevi adını verdiği ajans da geldi. Daha sonra da alt katımıza rahmetli Mustafa Miyaşoğlu'nun Suffe Yayınları taşındı.

Bu handa bereketli ve muhabbetli birkaç yıl geçirdim. Yayıncı dostlarla bir arada olmak, yaptığımız işi daha bereketli kılıyordu. Bu mekân, pek çok yayının okuyuculara ulaşmasına aracılık etti. Bir süre sonra bu han, otel yapılmak üzere bir tüccara satıldı ve bir müddet boş kaldıktan sonra otel oldu.

Bu arada, o günlerde yakın çevremizde aktif yayıncılık yapan Fikir, İhya, Pınar, Bir ve Beyan gibi yayınevlerinin birbirine benzer yayınlar yaptığı, bunların hep aynı okuyucu profiline hitap ettiği, oysa bizim dışımızda yer alan geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden, kültürel seviyesi daha yüksek bir yayinevine ihtiyaç olduğundan hareketle yeni bir yayinevi kurma fikri ortaya atıldı. Her zaman olduğu gibi bu tür düşünceleri, hem ekonomik hem de heyecan dozu yüksek sözlerle destekleyen Necati Aktülün'ün de teşvikleriyle, Ali Bulaç'ın yayın yönetmenliğinde, İnsan Yayınları adında bir yayinevi kuruldu. Ben de bu yayinevinin kurucu ortaklarından biri oldum. Günün belli bir saatine kadar Beyan'da kalıyor, daha sonra İnsan Yayınları'na geliyordum. Bu yayinevi daha sonra Adnan Başdemir ve İlhan Akıncı'nın da yayıncılık sektörüne girmelerine vesile oldu.

1985 veya 86'da Ankara'ya gittiğim bir gün, Rasim Özdenören'e uğradım. Evleri kayınpederimin evinin bir üst sokağında. Kütüphanesinin de olduğu bir mekânda otururken rafların en altında yığılma bir vaziyette dosyalar gördüm ve bunların ne olduğunu sordum. Rasim Abi, bunların o güne kadar gazetelerde çıkmış yazıları olduğunu söyledi. Bunları neden kitaplaştırmadığını sordüğümde muhtemelen vakti olmadığını beyan eden bir cevap verdi. Ben de uygun görmesi hâlinde bu yazıların kitaplaşması konusunda kendisine yardımcı olabileceğimi söyledim. Rasim Abi bunu memnuniyetle kabul etti ve o yazıların tamamını alıp İstanbul'a geldim. Birkaç aylık bir sürede,

tüm yazıları gözden geçirip konularına göre tasnif ettim. Yazıldığı günlere ait özel ifadeleri genel ifadelere dönüştürdüm. Çok aktüel bazı paragrafları çıkarıp konu bütünlüğü taşıyan bazı yazıları birleştirdim. Sonuçta ortaya sekiz kitaplık bir külliyat çıktı. Bunlara içeriklerine uygun başlıklar koyup tekrar Rasim Abi'nin onayına sundum. Onun da son hâlini verdiği bu kitapların önemli bir kısmını Beyan Yayınları yerine o günlerde yeni kurmuş olduğumuz İnsan Yayınları'nda yayınladık. Çünkü bu kitaplar bizim o güne kadar yayınladığımız kitaplara göre daha nitelikliydi ve bizim dışımızdaki okurlara rahatlıkla sunulabilir içerikteydi. O çalışmanın ortaya çıkardığı kitaplardan

İsmet Özel'in Düşünce dergisinde yazıları çıktı ve *Üç Mesele* kitabı Düşünce Yayınları arasında yayımlandı.

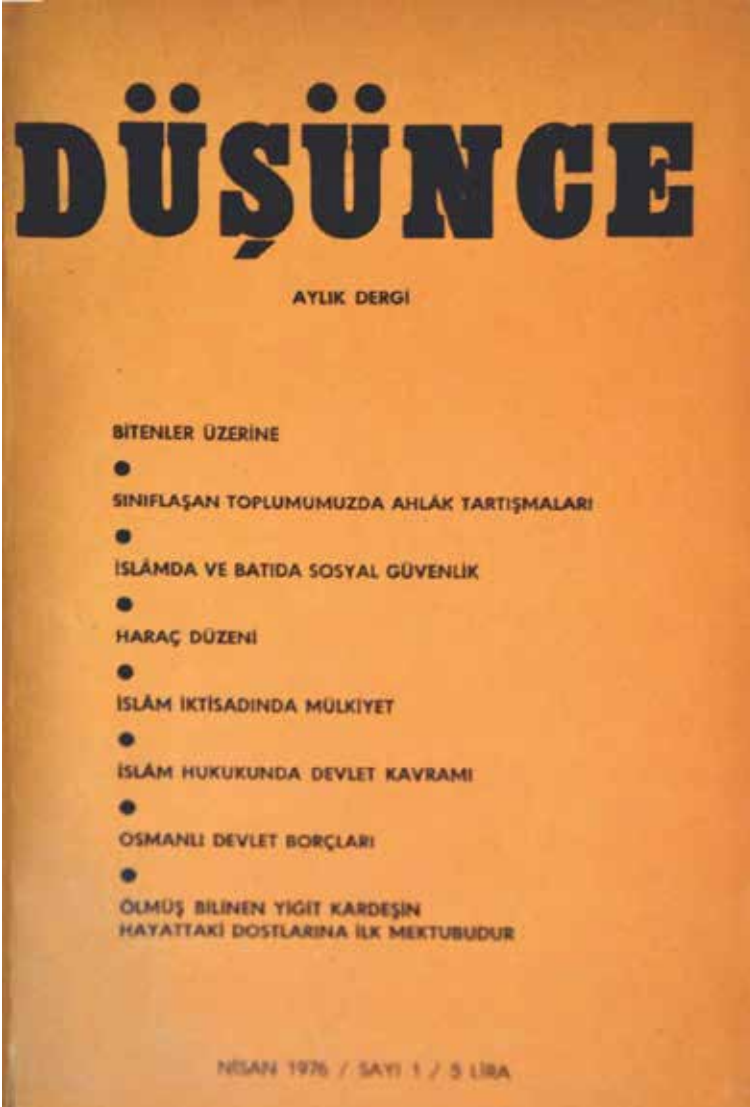
edebiyatla ilgili olanları daha sonra İz Yayıncılık'ta yayımlandı. Sadece birini, bölgesel siyasetle ilgili olan ve *Red Yazıları* ismini verdiğimiz dosyayı Beyan'da yayınladık.

Yayın sayımız ve yayinevi sayımız artınca bu sefer dağıtım konusundaki ihtiyaç ön plana çıkmaya başladı ve bir dağıtım kurma fikri oluştu. Uzun konuşma ve istişarelerden sonra Beyan, Bir ve İnsan yayınları olarak bir dağıtım şirketi kurmaya karar verdik. Bu dağıtım şirketinin de yönetimini üstlenmem istendi ve bir süre sonra Yerebatan Caddesi üzerindeki üç katlı müstakil bir binada Birleşik Dağıtım ismiyle bir dağıtım şir-

keti kurduk. Bu şirket, o yıllardaki dağıtım ihtiyacının da oluşturduğu bir ivmeyle süratle büyüdü ve sektörün en önemli kurumlarından biri oldu. Dağıtım bünyesinde yine Ali Bulaç'ın genel yayın yönetiminde bir de *Kitap Dergisi* çıkarmaya başladık. *Kitap Dergisi*, özgün bir dergiydi. Hem yeni çıkan kitapları tanıtıyor, hem okuma kültürünü geliştirici yazılara yer veriyor hem de camiamızın önemli adamlarıyla röportajlar yayınlıyordu. Birleşik Dağıtım'daki görevim iki yıl sonra sona erdi ve tekrar bütün mesaimi Beyan Yayınları'na vereceğim bir süreç başladı. Fakat bir sorun vardı; Büyük Azim Palas'tan tahliye olmuştu ve bu arada dağıtımla ilgilendiğim için Beyan'a bir yer tutmamıştık. 1987 yılında her şeye yeniden başlamak zorunda kaldım. Yayıncılığa ilk başladığım yıllara benzer bir durumdaydım. Yine Cağaloğlu'ndaki hanlardan birinde oda tuttum. Alayköşkü Caddesi üzerindeki Sıdika Batu İş Hanı'nın giriş katındaki bu oda, ilk yerime göre biraz daha büyüktü. Burada yayıncılığımın yeni bir evresi daha başladı.

Düşünce dergisinin ilk sayısı, Ahmet Kuru'nun sahipliğinde 1976 yılının Nisan ayında yayın hayatına başladı.

Bir süre sonra aynı handa, daha geniş bir mekâna geçtim ve hanın satılması nedeniyle çıkmak zorunda kaldığım 1995 yılına kadar burada kaldım.

Cağaloğlu'nun Değeri

1995 yılında hâlâ yayıncılığa devam ettiğim Ankara Caddesi üzerindeki Ünal Han'a taşındım. Bu mekân, Cağaloğlu'nda en uzun süre kaldığım yer oldu. Pencereden bakınca İstanbul Valiliği'ni görüyorum. Meşhur Babiali Baskını'nın gerçekleştiği bu tarihî bina, bana, Cağaloğlu'nun sanıldan daha önemli bir yer olduğunu hatırlatıyor. Han kapısından çıkıp sağa baktığımda başta Kadir Mısıroğlu'nun büyük bir azimle çıkarmaya gayret ettiği *Sebil* dergisi ve yayınları olmak üzere pek çok kültürel kuruma uzun süre ev sahipliği yapan Vilayet Han'ı görüyorum. Biraz daha ileride efsane gençlik teşkilatı Millî Türk Talebe Birliği'nin tarihî binasının varlığı kendisini hissettiriyor. Bu bina, bir dönem İslami gençlik hareketinin oluşum ve gelişimine ev sahipliği yapmıştı. Sola dönüp Sirkeci'ye doğru 20 metre yürüdüğümde yakın siyasi tarihimizin en önemli olaylardan biri olan 1945 yılındaki *Tan* gazetesi ve matbaasının basıldığı mekânın önünden geçmiş oluyorum. Biraz daha aşağı indiğimde giriş katında, bir zamanlar başta Necip Fazıl Kısakürek olmak üzere dönemin önemli edebiyat adamlarının oturduğu Meserret Kiraathanesi'nin olduğu binanın önüne gelmiş oluyorum. Şimdi orada bir dönerci olsa da ben buranın bir zamanlar Türkiye'nin sanat, edebiyat ve hatta siyasetine yön veren şair ve yazarların buluştukları bir mekân olduğunu biliyorum. Tam karşısında Kanaat Kitabevi'nin olduğu bina yer alıyor. Şimdi otel olsa da bir dönem burada basılan ve satılan kitapların mürekkep kokusunu hayal edebiliyorum. Biraz yukarısında Eşref Edip'in, bir ekol hâline gelmiş olan dergisi *Sebilürreşad*'ın ve kurduğu yayınevini idarehanesinin olduğu hanın, değişime karşı direnmeye devam ettiğini görüyorum.

Cağaloğlu'ndaki asırlık kaldırımlarda Sezai Karakoç'un yürüdüğünü gördüm. Cahit Zarifoğlu'yla aynı hanın merdivenlerinden çıktım. Necip Fazıl'ın, köhne bir hanın giriş katında yer alan "Büyük Doğu Dergisi ve Yayınları" tabelasının hemen yanındaki kapıdan girişini izledim. Tüm bunları yaşayıp görmüş olmayı, hayatımın en büyük nimetlerinden biri olarak kabul ediyorum. Bu emanetin sürdürücüsü olmaya gücümün yettiğince katkıda bulunmaya çalışıyorum.

Bu semtte başlayan hikâyem, anlatması uzun sürecek, inişli çıkışlı bir grafikte pek çok aşamadan geçerek bugüne kadar devam etti.

Sonuçta hep Cağaloğlu'nda kaldım. Bu semtin her santimetrekaresinde ayak izimin olduğu

bir zaman geçirdim. Bir zamanlar buralar, her sokağında mürekkep kokularının hissedildiği bir mekândı. Ülke genelinde yayın yapan büyük gazetelerin tamamının yönetim yerleri, matbaaları ve depoları 500 metrelik bir çapın içinde yer alırdı. Onlarca yayınevi, yüzlerce küçük matbaa faaliyet gösterirdi. Doğal olarak onları besleyen kâğıtçılar, matbaa malzemeleri satıcıları, kalıpcılar, mücellitler, kâğıt taşıyan hamallar, lokantalar ve kahveler vardı. Her gün sokakta kitabını okuduğunuz bir yazara rastlamanız mümkündü. Pek çok yazar, aynı zamanda yayıncıydı. Her yayınevi bir dergâh gibiydi. Ekonomik veya ailevi sıkıntısı olan, ülke sorunları hakkında bilgi almak isteyen, Anadolu'dan gelip bir dost yüzü görmek isteyenler için bu mekânlar birer terapi merkezi gibiydiler. Denemeleri, hikâyeleri veya şiirleriyle dünyayı değiştirebileceğini düşünen üç beş arkadaşın, harçlıklarını birleştirip bir dergi çıkarmaya cesaret edebilecekleri bir altyapıya sahipti. Koltuğunun altında bir deneme, şiir veya roman dosyası bulunan yazar adayları bu yorgun yokuşu bin bir ümitle tırmanırlardı.

Cağaloğlu'nun Geleceği

Şimdi? Şimdi artık bunların büyük çoğunluğu yok. Mevcutların da yarına kalma ihtimalleri oldukça az. Güçlülerin zayıfları geriletme, sürme veya değiştirme potansiyeli Cağaloğlu'nda da hükümünü sürdürüyor. Yayınevleri kimlik değiştiriyor; büyüyenler buralara sığmıyor, küçülenler kapanmak zorunda kalıyorlar. Turizm sektörü, yayın dünyasına ait mekânları teker teker ele geçiriyor. Hanlar, otellere dönüşüyor. İki asırlık bu kültür semtinde artık yayınevinden çok kafe var.

Cağaloğlu'nu önce sol yayıncılar terk etti. Sosyal çevre ve hayat tarzına uygunluğu nedeniyle pek çoğu Beyoğlu'na taşındı. Daha sonra internet çağının etkisiyle ansiklopedik kitaplar yayınlayıp pazarlayan yayınevleri kapandı. Büyüyen veya arkasında güçlü şirketlerin olduğu yayıncılar, sur dışında daha geniş mekânlara taşındılar. Dağıtım şirketleri, potansiyellerine uygun yerler bulamadıkları için şehrin dışında yeni yapılan sitelere gittiler. Dergiler, okuyucu bulamadıkları veya kendilerini yaşatacak heyecanlı dava adamları kalmadığı için varlıklarını sürdüremediler. Sonuçta arkasında iki asırlık kültürel bir miras taşıyan bu yorgun semt, kendi yağıyla kavru lan birkaç butik yayıncının değişime karşı direnmeye çalıştığı bir mekâna dönüştü.

Ne yapılabilir? Hayatın doğal işleyişine müdahale etmek çok zor. Söylenecek veya yapılacak şeylerin zorlama destek veya teşviklere dayalı olmaması lazım. Yayınevlerini Cağaloğlu'nda tutmak için öncelikle yayıncıların bu tarihî semtin kıymetini bilmeleri gerek. Dünyada iki yüz yıldır

Ali Kemal Temizer
Beyan Yayınları'nın
bürosunda.

kültür merkezi işlevi görmüş bir başka semt yok. Şehir dışındaki uzak ve ücra yerleri kültür-kentlere dönüştürme gayretleri yapay çözümler olur ve tutmaz. Tarihî kimliği olmayan yeni şehirler, bu tür mekânlar oluşturmaya çalışabilirler. Fakat dünyanın en eski şehirlerinden birinde, iki yüz yıldır kültür merkezi işlevi görmüş bir yer varken, yeni kültürel mekân arayışlarına girmek, bu semtin değerini bilmemek olur. Doğrudur, bu semtin fiziki şartları, günümüz yayın sektörüne yetmiyor. Mekânlar dar ve yetersiz geliyor. Fakat hiç olmazsa her yayınevi, deposunu veya dağıtım birimlerini başka semtlere taşısa bile yönetim yerini veya irtibat bürosunu Cağaloğlu'nda tutabilir. Böylece bu semt, hızla geleneklerinden kopmaya başlayan, geçmişini unutma riskiyle karşı karşıya kalan yeni zihin yapısına karşı kültürel geçmişi ve geleneği hatırlatan bir semt olarak varlığını devam ettirebilir.

YAZARLIK ATÖLYESİ GİBİ, CAĞALOĞLU

Cihan Aktaş*

Üniversite öğrencisi olduğum yıllarda Çağaloğlu Yokuşu'nu sevip saydığım yazar ve şairlerle, mesela Sezai Karakoç'la karşılaşma ihtimalini gözeterek tırmanırken bir yandan da vitrinlerin önünde duraklayıp yeni çıkan kitapları incelerdim. Bir tür atölye çalışması sesleriyle kuşatırdı benliğimi Çağaloğlu Yokuşu o dönemde; vitrinler, sesler, karşılaşmalar ve binalarla. Sonraki yıllarda Çağaloğlu'nda çalışmaya başladığımda aynı öğrenme merakıyla yokuşu tırmanmaya devam ettim. Karşılaşmalar yaşar, ayaküstü bir konuyu tartışabilir, ziyaretlerde bulunur, bir sohbebe katılır, aklınızdan çıkmayan bir soruya ansızın bir karşılık bulur, bir yazarla, bir kitapla tanışır ve yeni arkadaşlar edinirsiniz. Yolculuklar ve yer değiştirmelerle geçen hayatımı toparlayan sabitelerden biri oldu hep, bir zamanlar Babıalı olarak da hatırlanan yokuş güzergâhı.

Hayatımın çeşitli dönemlerinde Çağaloğlu, farklı mesafelerle hayal ve tasarılarımda yer tutmaya devam etti. Öncelikle yazar olmaya çalışan bir okuyucuydum, henüz öğrenmediğim ama bilmem gerekenler açısından ve yazarlığımı kendimi inandırmak için de orada olmak istiyordum: Çağaloğlu yokuşunu tırmanmayı sürdürmek bir ısrar gerektirirdi.

Çocuktum. Başlıca oyuncaklarım kitaplar, ansiklopedilerdi. Kütüphaneler, kitaplıklar, koliler dolusu kitapla çevriliydim. Bir dağ köyünün lojmanında, üç dört yaşındayken kitap kolilerini

karıştırıyor, kapaklarıyla dikkatimi çeken Altın Kitaplar romanlarının içinde neler yazıldığını merak ediyordum. Elimde merak uyandıran bir resimle süslü kapakları olan bir Victor Hugo bir Jules Verne kitabıyla annemin peşinde koşuyordum; içindekileri bana okusa keşke! Bir kitap, birçok kitap karlarla kaplı, kasabanın uzağındaki dağ köyünü ısıtan, aydınlatan bir ocak ve dünyaya açılan bir pencere; radyo gibi. İçerikler, dinlediğim masalların dünyasıyla bütünleşiyordu, bunu keşfetmiştim. Böylelikle harfleri birbirine çatmayı denemeye başladım. Bir kamyonun kasasına yerleştirilmiş denkler arasında Kürt köyü Bekolar'dan Refahiye'ye taşınırken gözlerimle ezberlediğim harfleri birbirine çatmayı sürdürüyordum. Cami Şerif Mahallesi'nde bir elma bahçesine bakan iki katlı "Rumlardan kalma" evin üst katında kiracı olarak yaşamaya başlamıştık. Babam bir kitabevi açmıştı. Renkli, resimli çocuk kitapları, çizgi romanlar, fotoromanlarla okuma merakım harfleri çatma hevesime güç katmıştı. Okuma gitmeden okumayı öğrendim ve bunu da ev sahibemiz Vesile Bölük Babaanne, evindeki duvarda gördüğüm, merakımı celbeden Saatli Maarif Takvimi'nin ismini usul usul hecelemeye çalıştığım sırada fark etti.

Kitaplar oyuncaklarımdı; belli bir sırayla rafalara diziyo, çekmecelere kaldırıyordum. Sayfalarını karıştırırken de jenerikte Çağaloğlu ismine takılıyordu gözüm. Bütün kitaplar, dergiler, gazeteler ve yazarları, fotoromanlar, kırtasiye dükânları, kokulu silgiler, rengârenk kartpostallar, ansiklopediler, takvimler, atlaslar, ajandalar ve

* Yazar

kilitli hatıra defterleri bir şekilde Cağaloğlu ile ilişkiliydi. Heceleyerek kendi kendime okumaya çalışırken aklım bir yanıyla Cağaloğlu Yokuşu'nu tırmanıyordu. Ben artık nüfusta Refahiye'nin Kalkancı köyünde doğduğu yazılı olan, Refahiye Cemal Gürsel İlkokulu'na gitmeye hazırlanan ama bir yanıyla da kendini Cağaloğlulu hisseden bir çocuktum. Sonraki yıllarda da aklım bir yanıyla hep Cağaloğlu'nda oldu. Anadolu göçmenlerinin çoğu için İstanbul bir zamanlar düşlerini süslemiş olan şehir. Benim için ise İstanbul, Cağaloğlu'ydu.

Lise yıllarında günün birinde elimde şiir ve roman dosyalarıyla Cağaloğlu Yokuşu'nu tırmanan yazarlar topluluğuna katılmayı hayal etmeye başladım. Akranlarım futbolcuları, pop starları, sinema oyuncularını, siyasetçileri kahramanlaştırırken benim kahramanlarım yazarlar, düşünürler, şairlerdi. Yatılı öğrenciydim. 11 yaşında parasız öğretmen lisesi sınavlarını kazanarak Beşikdüzü Öğretmen Okulu'na gitmiştim. Çocukça hayallerin cesaretiydi bu: 11 yaşında bir çocuk yüzlerce öğrencisi olan altı yıllık okula nasıl uyum sağlayabilir? Bana cesaret kazandıran kitaplar, yatılı okula uyum sağlamamda yardımcı oldular. Boş zamanlarımda bahçede kitap okuyarak dolaşıyor veya kütüphanede vakit geçiriyordum. İstanbul'da yayımlanan sayısız dergiyi kütüphanedeki matbuat masasında tanıdım. Sayısız edebiyat klasiğini zengin bir kapsamı olan o kütüphanede okudum. Arkadaşlarıma kutularla yiyecek gönderirdi aileleri, bana ise bizimkiler kitap ve dergi gönderirlerdi. 1974'te elime verilen paketten çıkan kitaplardan biri *Pol ve Virjini*'ydi. Aslında kitabı daha önce okumuştum; bir kez daha okudum. Daha sonra *Pol ve Virjini*'nin Mehmet Akif, Necip Fazıl ve Akif Emre'nin ilk okuduğu kitap olduğunu öğrenecektim.

Ne çok kitap, ne çok yazar var; bir baş dönmesine kapılıyordum. Hem yazarlık bir meslek olabilir miydi? Ailem, ağabeyim üniversiteyi kazanınca İstanbul'a taşınmıştı. Beşikdüzü'nden İstanbul'a her gelişimde Cağaloğlu'na koşmak için bahaneye bakıyordum. Türkiye'nin sağ ve sol diye iki kutba ayrıldığı bir dönemdi. Yatılı okul ise minyatür bir Türkiye gibiydi. Ateist solcuların arasında olamayacağım için ülkücülerin arasına katılmışım. Fakat niçin ABD de Sovyetler gibi emperyalist olarak tanınmıyordu? Bu dönemi bütün sorularıyla ve tanıdığı olduğum veya katıldığı olaylarla birlikte *Bana Uzun Mektuplar Yaz* isimli romanımda anlattım.

Yatılı okuldan tamamen ayrılarak eve dönmeye ve üniversite sınavlarına birlikte hazırlanıyordum. Isıtması olmayan buzhane misali yatakhane, çalınan eşyalar, bulaşıcı hastalıklar, sağ-sol çatışmalarının huzursuzluğu... Zorluklar ve çaresiz kalınan problemler ilk yıllarda kalmıştı, artık her açıdan tecrübeli ve okulu evi gibi görmeye başlamış bir yatılı öğrenciydim. Döndüğün yer bırak-

tığın olmuyor. Aile evine geri dönüş ve yerleşme hiç kolay olmayacaktı. Arkadaşlarımı, öğretmenlerimi, yatılı okulun çalışma düzenini özlüyordum. Fakat özlemde duraklamaya izin vermiyordu süreç. 18 yaşında ve üniversite öğrencisiydim artık. Minyatür Türkiye'den ayrılmış, ailemin yaşadığı İstanbul'daki eve yerleşmeye çalışıyordum. Aklım hâlâ yatılı okul nizamında ve yılların arkadaşlıklarının sağladığı faaliyetlerin uzamındaydı. Kitap okuyarak ve şehrin bilmediğim köşelerini keşfederek bu yeni döneme uyum sağlamaya çalışıyordum.

Bir kaybolma korkusu yaşıyordum bazen; çünkü etrafıma baktığımda düzene uygun bir şekilde yaşayıp giden insanların çoğunun hayatı telef edilmiş gibi geliyordu. Mekânların tekdüzeliği sanki hayatları da kuşatıyor ve birbirine benzetererek solduruyordu. Varlığını derk etmek amacıyla etrafımı yokluyor ve kendi sesimi arıyordum. Yatılı okul çekingenliğini tamamen üzerimden atılmış değildim. Gündelik hayatta konuşkandım, edebiyat ortamlarında ise dinleyici. Elimde karladığım çeşitli metinlerle dergilerin bürolarını arayıp buluyor ve bu yolla yazarlık geleceğime dair bir fikir edinmeye çalışıyordum. Bir kenarda oturarak üstatların ve "ağabey" yazarların konuşmalarını dinliyor, nadiren söze karışıyor, belki böyle bir izlemeye hakkım olduğunu bildirme çabamda aşırıya gittiğim kuruntusuyla an geliyor sessizliğe gömülüydüm: "İşte yazım, şiirim, hikâyem. Ben de bir şekilde buralarda bir yerde bulunmalıyım, bunun nasıl olacağına karar vermem için lütfen bana yardım edin!" demeye çalışıyordum sessizliğimle. Yanlış yerde bulunduğunuzu anlatmaya dönük bakışlar bazen incitici sözlerle size kapıyı gösteriyor. O kapıya bir daha gitmiyordum tabii.

Biraz zikzak çizerek anlatmayı sürdürüyorum: 1978 yılı olmalı; kolumun altında bir şiir dosyasıyla Cağaloğlu Yokuşu'nu tırmanarak *Türk Edebiyatı* dergisine gitmişim. Derginin genel yayın yönetmeni Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu şiirlerimi inceledikten sonra düz yazı alanında daha başarılı olacağımı düşündüğünü söylediğinde hayal kırıklığına uğradım doğrusu. Bu ziyaretimde öykü yazarı Kadir Tanır'la da tanıştım. DGSA'ya bağlı MYO'da öğrenim görüyordum, birinci sınıftaydım. Tanır'ın mimar olduğunu öğrendiğimde, demek ki mimarlıkla birlikte yürüyebilir edebiyat diye sevinç duyduğumu hatırlıyorum. Öykülerini okuduğum yazar karşımdaydı, yine de birkaç cümlemin ardından sessizliğe gömüldüm. Aslında karşılıklı bir sessizlik içindeydik. Okur-yazar ailesinin samimi bir ferdiyim, ama farklı bir metin yoksa elimde kendi imzama taşıyan, buna nasıl inandıracacağım? Dolayısıyla bana göre sabırlı bir sessizlik içindeydim. Bazen Gençosmanoğlu, "Hanım kızımız da böyle mi düşünüyor?" şeklinde bir soruyla bana yöneldiğinde konuşuyordum tabii. Tanır da

sessizdi gerçi. Daha sonra bunun farklı bir sebebi olduğunu öğrendim: 1953 Maraş doğumlu Tanır için yazmak, 13-14 yaşlarında geçirdiği menenjit hastalığı sonucu yitirdiği işitme yeteneğinin de yerini alan bir tutkuydu. İlk roman denemesini 14 yaşında gerçekleştirdi ve yayınlamaktan değilse de yazmaktan hiç kopmadı. “Bütün yüreğiyle duyduğu hayatı ve insanları kelimelerle dokumaya devam etti: *Alagün*'le, *Güz Yağmurları*'yla, *Sonsuz Uzun Ölüm*'le.

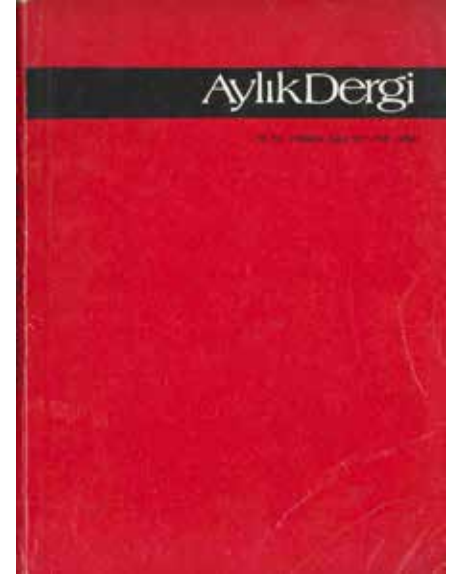
Resim, öğretmenlik, mimarlık, basın yayın... Giderek her şey elenecek ve yazı kalacaktı. Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmanırken kendime ait İstanbul'u bularak hayatımın dağınık parçalarını bütünlemeye çalışıyordum sanırım. Valery, kendi kamusunu oluşturan şairlerden söz eder. Kitaplarla hayatın öğreticiliğinde çözümlenmeye çalıştığım dünya, bir saçma durum, rastlantı eseri, insanın fırlatıp atıldığı yalancı bir cennet ya da bir cangıl değildi; olmaması gerekirdi. Anlamı içimde geliştirip zenginleştirme sorumluluğu duyuyor, *Kuşeyri Risalesi* ve *Gariplerin Kitabı* misali kitapların gösterdiği gibi hayatı bağışlayanlar aramdaki dostluk ilişkisini geliştirmenin yollarını arıyordum. Gazali'nin *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* ve *İlahi Nizam* kitaplarını döne döne okurken sorularla doluyordu zihnim. Okuduklarımı bir süzgeçten geçirecek donanuma sahip değildim henüz. Huzurevleri, kimsesiz çocuklar yurdu, sokak çocukları, geneleve düşürülmüş kadınlar... Ne çok yalnız, yaralı, ilgiye muhtaç, zayıf düşürülmüş insan vardı! Gazali'nin takvalı bir kadın için gösterdiği ideal hayatın sınırlarını zaman ve mekân farkını gözetmeden olduğu gibi günümüz kadınlarından talep eden bir yaklaşımla çağdaş meseleleri tanımlayamayacağımızı söylüyordu bana hayatın sesleri. Dünyadan el etek çekemezdik; şehirlerin, üretim ilişkilerinin ve mekânlarının değiştiği, evlerin eski evler gibi olmadığı şartlar altında kadınları yüz sene öncesinin mekânlarındaymış gibi bir hayata mecbur etmek, zamanından koparak zayıf düşmeyi kabullenmek olurdu. *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği* kitabının metinlerinde Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmanırken “işte orada bulunma hakkı” üzerine karşılaştığım soruların rolü büyük. Başörtülü olduğuma göre evde oturmam gerekmiyor muydu? Bu soruyu “modern” bir yazar da sorabilirdi, gelenekselci bir yazar da...

Bu sorgulamaların dil ve kamu açısından ne anlama geldiğini henüz tam olarak tanımlayamasam da İslam'ın bana açık görünen adaletli olma sorumluluğunu bastırın ve böylelikle dili ve kültürü fukaralaştıran bir zihniyeti tartışmadan bir adım öteye gidemeyeceğimi fark ediyordum. Edebiyatın kötücül olması gerektiğine dair iddiaları benimsemiyor, çok yönlü okumayı sürdürüyordum. Refahiye'deki kitapçı dükkânı, yatılı okuldaki kütüphane ve nihayet İstanbul'da ağa-

beyim Ümit Aktaş'ın kurduğu zengin kütüphane okurluk seyri açısından sağlam bir altyapı oluşturmuşlardı. *Edebiyat, Hareket, Düşünce, Diriliş, İslami Hareket...* gibi dergilerle tanışmıştım.

Kuşkusuz toplumsal dinamikler dil ve söylemleri değişmeye zorluyordu. Şiir okuma toplantıları veya Afganistan/Filistin temalı mitinglerde kadınların katılımı göz kamaştırıcıydı.

Çağaloğlu'ndan Topkapı'ya yönelen hat boyunca edindiğim çevre, adını koyamadığım edebî kamu arayışım konusunda umutlandırıyor beni. İsmet Özel'in, Rasim Özdenören'in köşe yazısı yazdığı *Yeni Devir* çeşitli sayfalarıyla sanat ve edebiyat alanında da gençleri yazmaya teşvik eden bir kültürel merkez gibiydi o dönemde. O yılların tasvirlerinde çok az kadın yazara atıfta bulunuyorum, bu okumalar için de geçerli ne yazık ki... İslami kesimlerin yayınlarında kadınlar daha çok kadın-aile konularına sınırlanmışlardı 1980'lerin ilk yarısında, beri taraftan Çağaloğlu Yokuşu'ndaki basın-yayın üzerine faaliyet gösteren mekânların birçoğunda metin üzerinden varlık gösteren kadın oranı henüz bir hayli düşüktü. Bir makale yarışmasında “İslam mimarisi” etrafında bir yazıyla derece almıştım. Gazetenin o dönemdeki genel yayın yönetmeni Hüseyin Evliyaoğlu, gazetecilik alanında beni yüreklediren ilk isimlerden biridir. Gönderdiğim mektupları karşılıksız bırakmamıştı, beni gazeteci olacağıma inandıran cümleleriyle yazmaya teşvik ediyordu. *Yeni Devir*'de kadın sayfası çıkarmaya başladığımda *Millî Gazete*'nin Topkapı'daki merkezine gidip gelmeye başladım. Çağaloğlu'ndaki dergi bürolarında kapıldığım yalnızlık hissi, *Yeni Devir* bürosu ziyaretlerimde azalmaya başlamıştı. Gazetede benimle aynı dönemde yazmaya başlayan Mine Alpay Gün'ün varlığının bu değişimdeki payı büyük. Daha sonra yayın dünyasında ağırlıklı rollere sahip olacak birçok kişiliği *Yeni Devir* yıllarında tanıdım. Sayfamda yayımlamak istediğim, ama başlığına karar veremediğim bir şiirime “İsimsiz” başlığını Ahmet Kot koymuştu. Bir keresinde *Yeni Devir*'den Mine Alpay ve Ahmet Özalp'le çıkmış, sohbet ederek otobüs durağına gidiyorduk. Bugün bile hatırlıyorum, konumuz İstanbul'un vazgeçilmezliğiydi. Anadolu'nun herhangi bir şehrinde yaşasaydık, şimdi olduğu gibi yazmayı sürdüremez miydik? Okuma bilincine sahip bir yazar için ne kadar önemi olurdu yaşa-

Aylık Dergi'de dergi kapanıncaya kadar birkaç öyküm yayımlandı ve bu öykülerden sadece “Teşekkürü Hak Ettiniz Bay Yargıç!”, 1991'de yayımlanan ilk öykü kitabım *Üç İhtilal Çocuğu*'nda yer aldı.

diği mekânın... Mine ve ben takip eden yıllarda İstanbul'dan kopmama mücadelesi vererek başka diyarlarda yaşadık yıllarca. Direncimizde ailelerimizin İstanbul'da yaşamasının yanı sıra edebiyata ve İstanbul'a duyduğumuz sevginin payı büyük. Ahmet Özalp İstanbul'dan hiç kopmadan istikrarlı bir şekilde edebiyat çalışmalarını sürdürdü. Bir gün öyküyle deneme arası bir metnimden söz ederken üslubumu -daha önce hiç okumadığım- Tomris Uyar'a benzetmesinin, beni öyküye yönelme konusunda yüreklendirdiğini belirtmeliyim.

Mimarlık öğreniminin geceler boyu süren çalışmaları bana yatılı okulda kazandığım disiplini geliştirme fırsatını sunmuştu. Proje çizerken zamanın nasıl geçtiğini unutturdum; ancak çizdiklerim şüphesiz büyük tasarım örnekleri değil, orta düzeyde öğrenci çizimleriydi. Onur Altan, Mete Ünal, Muhteşem Giray, Mehmet Çubuk, Sinan Genim gibi isimlerle proje çalıştım; çizimleri ayrıntılara büyük bir dikkat göstererek hazırladığım için hocalarla aram iyiydi. Rüzgârın uğultusu, köpek sesleri, çöp işçilerinin yaydığı gürültüler ve ardından sabah ezanı... Teypte Orhan Gencebay, Cem Karaca veya Jose Feliciano çalıyor olurdu. *Yeni Devir* gazetesinde haftada bir kadın sayfası çıkardığım için gece yarısı çalışmalarında yazıya da bir zaman ayırmam gerekiyordu. Bazen çizim masasına geri dönmeden yazmayı sürdürürdüm. Hakikate dokunduğumu düşündüren ve bana bu denli açık seçik görünen bilgilere başkalarının, benzeri konulara ilgi duyan/duyması gereken herkesin

nasıl o denli kayıtsız kalabildiğini sorgulayarak, ille de yayımlamayı düşünmeden sayfalarca yazardım. İlkokul yıllarından itibaren bize, hayatta mutlu ve başarılı, anlamlı ve saygın olmamız için biricik model olarak belletilmeye çalışılan ulusal kadın modeline ve aynı zamanda tüketim ideolojisinin model kılmaya çalıştığı alışveriş ve vitrin kadınına dönük sorgulamalarla dolu denemeler kaleme alıyordum. Kendi sesimi bulmak için geleneksel kabullerle öne sürülen mütediyyin kadın tanımlarına olduğu gibi, ulusal kadın modeli etrafındaki tanım ve iddialara da eleştirel yaklaşmaya sevk ediyordu beni gözlem, izlenim ve tecrübelerim. Başarı ve mutluluk adına tartışılmaz kılınan şablonlar, göklere çıkarılan klişeler, taltif edilen sahte tutumlar, gizli-açık işsizlikle kadınların yaşadığı benlik acılarını yeni sorular çıkarıyordu önüme. Uykusuzluk çektiğim hâlde öğrenme ihtiyacıyla ayakta duruyordum. Sabah namazı kılmak için uyanan annem beyaz geceliği ve uyku mahmuru gözleriyle odanın kapısında beliren annem, beni yatmaya giderken bıraktığı gibi yüksek taburenin başında bulunca üzüntüye kapılıp, biraz olsun gözlerimi dinlendireyim diye çalışmaya son vermeye çağırıyordu. Allah aşkına söyle kızım, bunca çalışmaya, uykusuz kalmaya değer mi, diye soruyordu yardım edememekten ileri gelen bir çaresizlikle. Hasta olacağım diye endişe ediyor, kahvaltı yapacağımdan emin olmaya çalışıyordu. Bir saat kadar sonra Bostancı'dan hareket edecek olan 111 veya 112 numaralı karşı otobüslerinden birine yetişmek üzere trene yetişmek için evden çıkmam gerekiyordu.

Ne kadar yorgun olursam olayım arka arkaya kahve içerek gece çalışmalarını sürdürüyordum. Beşiktaş'taki Dev-Sol'un hâkim olduğu okulla ilişkiyi sürdürürebilmek için aynı zamanda Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmanmaya devam etmem gerekiyordu. Mimarlık öğrenimim yazarlığımı, edebiyata düşkünlüğümü ise mimarlığa bakışımı etkilemiştir. Şehri okumayı, sahneleri izlemeyi, ayrıntıları fark etmeyi öğrendim projeler çizerken. İstanbul'un sadece Çağaloğlu'ndan ibaret olmadığını da aile ziyaretleri ve arkadaş topluluğu gezilerinin yanı sıra mimarlık ödevleri için yaptığım saha araştırmalarıyla keşfediyordum. Sarıyer'de röleve ödevim için yaşlı konakları dolaşırken, Tepebaşı'nda bina detayı örneklerini inceliyor, okul ve iş hanı projeleri için Kasımpaşa ve Üsküdar'da uygun arsalar arıyor, bir detayın peşinde Heybeliada'ya gidiyordum. Huzurevleri ve kimsesiz çocuk yurtlarını gezerek çeşitli sorunları yanı sıra mekânlardan ileri gelen şikâyetleri öğreniyordum. Öğrenme karşılıklıdır, hep buna inandım. Gecekonduarda tanıştığım insanlardan hayatta izleyeceğim yön üzerine dersler alıyordum. Kimler için projeler çecektim, hayal gücüm nereye kadar serbest olabilirdi, istediğim binaları yapabilecek miydik sanki?

Mimarlık öğreniminin geceler boyu süren çalışmaları bana yatılı okulda kazandığım disiplini geliştirme fırsatını sunmuştu. Proje çizerken zamanın nasıl geçtiğini unutturdum; ancak çizdiklerim şüphesiz büyük tasarım örnekleri değil, orta düzeyde öğrenci çizimleriydi.

Küçükalyalı'da, mimarlık eğitimi almış ve aynı zamanda çok iyi bir okuyucu olan Mevhibe Kor'un, projesini kendisinin çizdiği Turgut Reis Apartmanı'ndaki evinde düzenlediği okuma günlerine katılmaya başlamıştım. Hem Kur'an okumayı geliştirmek hem de İslami bilgilerimi güçlendirmek için ablam Hülya Aktaş'la birlikte bir yazı Süleymaniye'deki Tuğba Kur'an Kursu'nda geçirdik. Hocalarımızın arasında Osman Öztürk, Nedim Urhan gibi saygın, ilim ehli isimler vardı. Kız Kur'an Kursu'nun yatılı okul hayatını çağrıştıran düzeninin izlenimleri ileride bazı öykülerime dâhil olacaktı elbette. Süleymaniye; ihmal edilmiş mezarlıkları, türbeleri, kitabeleri, kütüphanesi, ıssız camileri ve ansızın Eminönü'ne ulaştıran hareketli, şamatalı sokaklarıyla çekiyordu beni. Az ilerisi Cağaloğlu'ydü. Süleymaniye'ye gelirken bazen bir kitapçıya uğramış oluyordum. Kursta kaldığım sırada tanıştığım nişanlı bir genç kızla edebiyat üzerine sohbet ederek geziniyorduk bahçede. Nişanlısının ondan Sezai Karakoç şiirlerini iyi anlaması yönünde bir beklentisi olduğunu, Karakoç şiirlerini âdetâsıyla anlayamayacağına dair bir ön kabulü okuduğunu söylediğinde şaşkınlığa kapıldığımı hatırlıyorum.

Süleymaniye dönüşlerinde bazen de Eminönü'deki Zeki Sayar yönetiminde yayımlanan *Arkitekt* dergisinin bürosuna uğruyordum. Mimarlık mı yapacağım, gerçekten yapabilir miyim, peki nasıl vazgeçerim, mümkün mü bu? Sorularımın cevaplarını yapı projesi ya da bina bilgisi dersi hocasının açıklamalarından çok bir mimarlık dergisini çıkartarak emekli oluncaya kadar tam elli yıl yayımlamayı başaran Zeki Sayar'ın hatıralarında bulabilir miydim? 1931'den 1981'e kadar yayımlanmış bir dergi *Arkitekt* ve ben derginin Anadolu Han'ın 33 No.lu odasındaki bürosuna gitmeye başladığımda tarihinin son bir iki yılını yaşıyordu. O bürodan aldığım onlarca dergi şimdi nerelerde? Bir cevap veremiyorum bile. Ülke ülke, şehir şehir dolaşırken yaşadığım evlerden birinin deposunda kalmış olmalı. Kız kardeşim Aynur dergiye çok yakın olan bir bankada çalışıyordu, onun işten çıkmasını bekliyordum, beraber vapurla Kadıköy'e geçiyorduk. Dergi dolu torbaları taşımama yardım ediyordu.

Arkitekt'le ilgili ilginç bir notu çok düşündürücü bulurum. İlk adı *Mimar*'mış, ancak 1935'te "Dil Devrimi"yle birlikte adından vazgeçmeye zorlanmış. Yeni isim *Arkitekt*'i Matbuat Umum Müdürlüğü başta reddetmiş, bunun üzerine yayınlayanlar Finlandiya kökenli bir kelime olan "Arkkitteht"i Türkçe ile Fince'nin Ural-Altay dil ailesi ortaklığını delil göstererek kabul ettirmeyi başarmışlar. *Arkitekt* sayfalarında bir taraftan kendimi dâhil edeceğim, bana şevk verecek bir mimarlık üslubunu araştırırken bir taraftan da mimarlık ve şehircilik tasavvurlarımı geliştirmeme

yardım edecek metinler arıyordum. Turgut Cansever adına ilk kez *Arkitekt*'te rastladım. Derginin yazarları arasında bulunan biri de Muhteşem Giray hocamdı. Şevki Vanlı tasarımlarıyla sözü edilen saygın bir hocaydı.

Proje çizmeyi ve mimarlık keşiflerini seviyordum ancak akademiye ilerlemek benim için artık bir hayaldi. Okulun son yılında başımı gizli saklı, vapurdan inerken açacak şekilde örtmeye başlamıştım. Okul bittikten sonra sürekli örtmeye başladım. Başörtülü olarak altı ay kadar iş aramayı sürdürdüm, bulamadım. Yüksek lisans eğitimi için, artık Mimar Sinan Üniversitesi olarak anılmaya başlayan akademiye (DGSA) gittiğimde kapıdan alınmadım. Birkaç ay süren bir iş arayışının ardından, mimar bir arkadaşım kendisinin çalıştığı Üsküdar Ahmediye'deki bir büroda iş buldu bana. Ne hayal gücü, ne kişisel zevk gerekiyordu bu işte, birkaç ay geçmeden bunalmaya başlamıştım. Çizdiğim projeler, daha önce çizilmiş ve inşa edilmiş projelerin uyarlaması olmaktan öte gitmiyordu. Oysa bir metin nasıl da kişisel ve aynı zamanda paylaşımına açıktı! Kimsenin yakalamadığı seslere erişmeyi hayal edebilirdim, ne patron kısıtlaması vardı de zaman. Basın yayın alanında bir iş aramaya başladım. 1983'ün muhtemelen Mart ayında *Yeni Devir*'de gördüğüm bir ilan üzerine Cağaloğlu Yokuşu'nun yolunu tuttum. İran Konsolosluluğunda basın bürosunda çalışacaktım artık. Sebep, aileme ve akrabalarımın anlattığı gibi işverenlerin beni büro atmosferinde başörtülü olduğum için geri planda tutmaya çalışan tutumları değildi sadece. Mimarlıkta alabileceğim yol belliydi, görüyordum. Oysa Cağaloğlu'nda hayal ettiğim edebî kamuya dâhil olabileceğim kapıları aramayı sürdürebilirdim.

Kuşkusuz radikal bir karardı aldığım ama buna mecbur hissediyordum kendimi. Başörtüsü nedeniyle kenarda tutulan ve birbirine benzeyen projeler çizen bir mimar olmaksızın, her zaman ilgi duyduğum basınla ilgili bir çalışma içinde olacaktım. Daha önemlisi mekân Cağaloğlu'ydü; kitapçılar, yayınevleri ve matbaalar oradaydı, yaşlı binalarında konuşulmayan bir tarihin işaretlerini sökmeye çalışacağım gezintiler yapmaya fırsat bulabilirdim.

Konsolosluga gelen dönemin birçok ünlü gazetecisiyle tanışmak, gazetecilik konusunda da benzeri bir tereddüde sevk ediyordu beni. Açık ki ilgilendiğimiz bir olayı izlemek ve yorumlamak heyecan vericiydi, fakat o kadar da çabuk tükeniyordu ki gazetecilik çalışmaları... *Yeni Devir*'deki köşemde bazen denemeye yakın bazen de haber yorum içerikli yazılar yazıyordum. *Sömürü Odağında Kadın*'ın yayımlandığı dönemde Bir Yayıncılık'ta tanıştığım bir edebiyatçının, Ahmet Keleş'in, okuması için verdiğim bir öykümü *Aylık Dergi*'ye göndermesi ve öykünün hemen yayım-

Galiba 2004 yılıydı, Beşir Ayvazoğlu derginin genel yayın yönetmenliğine getirildiğinde bir kahvaltılı toplantı düzenlemişti. Davetlileri arasında bulunduğum o toplantıda, aynı masada bulunduğumuz Belkıs İbrahimhakkı, Yıldız Ramazanoğlu, Sibel Eraslan, Melek Paşalı ve Bünyamin Yılmaz'la uzun sohbet etmiştik.

lanması, dergilere metin gönderme konusundaki çekingenliğimden kurtulmama yardım etti. Bir çekirdek aile muhasebesi olan öyküm “Melankoli” başlığını taşıyordu. *Aylık Dergi*'de dergi kapanıncaya kadar birkaç öyküm yayımlandı ve bu öykülerden sadece “Teşekkürü Hak Ettiniz Bay Yargıç!”, 1991'de yayımlanan ilk öykü kitabım olan *Üç İhtilal Çocuğu*'nda yer aldı.

İran Konsolosluğu'nun Ankara Caddesi (Babalı Caddesi) ile Türkocağı Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan binası, 1866'da bir Osmanlı paşasından satın alınan bir arazi üzerine yapılmış. Binanın tasarım ve inşası, İtalyan kökenli Giorgio Domenico Stamp'ın imzasını taşıyor. Stamp'ın tasarımında daha önce Kaçar Şahı Nasrettin tarafından yine İtalyan kökenli bir mimara, Gaspare Fossati'ye hazırlatılan bir elçilik projesinden yararlandığı ihtimalinden söz ediliyor. 1900'de İstanbul'u ziyaret eden Muzafferettin Şah, elçiliğin arazisinin kuzey tarafından genişletilmesini talep edince II. Abdülhamid o tarafta vakıflara ait olan araziye satın alarak elçiliğe vermiş. Üslup itibarıyla Osmanlı Tanzimat Dönemi mimarlığı özellikleri gösteriyor.

Sağlam yapısına rağmen çok katlı bir otel inşasına feda edilebilecek konuma sahip taş binaların başından neler ama neler geçmiş olabilir, kim anlatacak bize? İşte, şimdilerde Bağımsız Sanat Vakfı'nın bulunduğu Medresetü'l Hattatin binası benim İran Konsolosluğu'nda çalıştığım yıllarda vitrininde sergilenen Millî Eğitim Bakanlığı kitaplarına rağmen bakımsız bir görünüş içinde, gerçekleşmeyen bir söyleşi için sessizce bir bekleyiş içindeymiş gibi gelirdi. Elbet bir işe yarıyordu ama bununla yetinmesine izin vermeyen gerekçeleri olmalıydı, öyle düşünürdüm. Gelip geçerken bazen dokunurdum duvarlarına ve kimler yaşadı burada, neler yaptılar, son öğrencileri nerede, yaşayan kimler için bir hatırası var bu binanın, diye sorardım. Küçükyalı'dan ve DGSA'dan arkadaşım Hülya Yazıcı'nın büyük çabasıyla kurduğu Bağımsız Sanat Vakfı düzenlediği etkinliklerle, resim

sergileri ve söyleşilerle metruk binayı yeni bir anlamla canlandırdı.

Tanışma zamanını kaçırmamak, tevafukların kıymetini bilmek gerek. 1981 yazında yatılı kaldığım Süleymaniye Tuğba Kur'an Kursu'ndan Handan Çelik'le sonraki dönemlerde de arkadaşlığımız sürdü. Handan o dönemde şair kimliğiyle tanıdığım ve kısa bir süre sonra Nehir Yayınları'nı kuracak olan Mustafa Çelik'le evlendi. Mustafa Çelik, bir sohbetimiz sırasında *Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar* başlıklı iki ciltlik çalışmayı teklif etti bana; özellikle ilk cilt için Osmanlıca kaynakları da içeren bir hayli doküman sağladı. Kitapları, kişisel tasarımın başlangıcıyla birlikte 1987-1990 tarihleri arasında hazırladım. Aynı tarih aralığında kadınlar üzerine yaptığım okumaların düşüncelerinden oluşan *Sistem İçinde Kadın* ise Beyan Yayınları tarafından yayımlandı. Nehir Yayınları benim bu kitapları hazırladığım dönemde Alayköşkü Caddesi'nde, Sıdıka Batu Han'ın üçüncü katındaydı. Beyan Yayınları da bu hana taşınmıştı aynı dönemde. Her iki yayınevinde de eşzamanlı olarak kitaplarım çıktı. Beyan Yayınları'nın Alayköşkü Caddesi'nde bulunan 12 No.lu binaya taşındığı dönemde yayımlanan *Sistem İçinde Kadın ve Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği* başlıklı kitaplarım kısa süre içinde üst üste baskılar yaptı. Büyük bir içtenlikle yazdığım ancak ilk kitaplara özgü acemilikler barındıran bu kitaplar Anadolu yolculuğumda sıklıkla karşıma çıkıyor, sararmış sayfalara imza atarken duygulanıyorum. 2000'lere kadar bu kitapları yeniden ele alma fikrine sahiptim ancak yeni çalışmalar nedeniyle buna fırsat bulamadığım için Ali Kemal Temizer'den yeni baskılarının yapılmamasını rica ettim. Temizer de eksik olmasın, anlayışla karşıladı beni. Kuşkusuz bu kitaplarda ele aldığım fikir ve tespitleri sonraki kitaplarımda sürdürdüm ancak onlar kendi kuşağım ve takip eden kuşak nezdinde kendilerine ait yeri korudular; Bir Yayıncılık'tan çıkan *Sömürü Odağında Kadın ve Veda Hutbesi* kitaplarıyla birlikte.

Mustafa Çelik aynı zamanda *Mavera* dergisinin genel yayın yönetmeniydi. O dönemde eşimin askerliği nedeniyle bir buçuk yıl kadar İran'da yaşadım. *Mavera*'ya Selma Toprak imzasıyla metinler göndermeye başlamıştım. İstanbul'a geldiğimde Nehir Yayınları'na ve *Mavera*'nın Çemberlitaş'ın arka sokaklarında bulunan bürosuna mutlaka uğruyordum. Yıl 1986 olabilir; bir ziyaretimde Mustafa Çelik'in odasında Cahit Zarifoğlu ile karşılaştım. Tanışmak için ileri çıkmadım, durduğum köşede yine sessizliğe gömüldüm. Bir eserle, bir metinle birlikte tanışmak isterdim kıymetli şairle, ama henüz içime yatacak bir metin kaleme almamıştım ki... Zarifoğlu'nu nasılsa yine görürdüm, sorular hazırlıyordum, daha vakit vardı. Müstear isimle yazılar yazıyordum *Mavera*'da, henüz "kendim" değildim, peşinde olduğum sese ulaşmamıştım. Salon bir hayli genişti, birileri uzaktan uzağa tanıştırdılar, uzaktan uzağa bir selamlaşma oldu. Kibirli ya da itici değildi Zarifoğlu. Yine de usta şairlerin okurlarını sorularıyla şaşırttığına dair ön yargım nedeniyle aynı salonda uzağında kalmaya devam ettim ve sonraları bunun pişmanlığımı yaşadım. O erkence aramızdan ayrıldı çünkü. Uygun tanışma anı bir daha gelmeyecekti. Artık onu görmenin, sohbet etmenin, sorular sormanın imkânı yoktu. *Mavera* bürosundaki çekingenliğimle şairi yakından tanıma, onunla sohbet etme fırsatını kaçırmış oldum. Aynı çekingenlik yüzünden Sezai Karakoç'u eserlerini okumayı sürdürdüğüm hâlde yakından tanımam ancak 2005 yılında Asım Gültekin'in düzenlediği bir ziyaretle mümkün oldu. Korktuğuma uğramadım üstelik. *Gerçek Hayat* dergisinde "Diriliş Mimarı'na Saygı" başlığı altında şöyle anlatmıştım:

Gitme, demişti bir yakınım, bırak büyük şair bildiğin gibi kalsın dünyada. Başka biri, ondaki "ben merkeziliği" kaldıramayacağımı, bürosundan üzülmeye ayrılacağımı öne sürdü. Çünkü mesela ziyaretçilerine, 'Ben türbe miyim ki' diye bağırıp çağırın ya da somurtarak tek kelime etmeyen hatta onları pekâlâ kovmaktan beter hâle getirebilecek, aksi bir üstat tipiymiş resmedilen. Tasvirler genel olarak böyleydi ama yine de bana göre eksikti hatta yanlıştı; kesinlikle bir yerde hata ediliyordu. Şiirleriyle beslendiğimiz o büyük şairi kendim de görmeliydim, bunu hep istiyordum ve nihayet yarıncaydım işte.

Karakoç, hakkında oluşturulan efsanelerle inzivaya zorlanmasına karşılık orada, kendi çağının ötesine sıçramış olarak, üçüncü, beşinci ve yüzüncü kez yeni. Gençlere klasikleri hatırlatıyor, yani hayatın değişmeyen derslerini ve dilin inceliklerini, başka bir açıdan ise tabiatla birlikte çocukluğumuzun cennetini teşkil eden bitimsiz hazineyi... Klasikleri okuyanlar, Tolstoy'u, Shakespeare'i, Mevlana'yı, Nietzsche'yi tanıyanlar, her seferinde yeniden başlayabilmek için, 'bakalım

nerelerde yanılmışız' şeklindeki soruyu sormakta çekingen davranmazlar.

Sevilen yazarla tanışma fırsatını kaçırmamanın, ya da uzaktan sürdürülen dostluğu yüz yüze konuşmalarla pekiştirme imkânından mahrum kalmanın telafisi bir ölçüde mümkün: Eserleri hâlâ onun mevcudiyetinin bir parçası olmaya devam ediyor. *Yaşamak* her zaman elimin altında olacaktı. *Serçekuş* da her zaman uçmaya devam edecekti. "Sen Kuş Olur Gidersin Bir Trenle"yi okumayı sürdürcektim. "Ağaçlar"dan mısralar Hüsrev ve Şirin'i günümüz İstanbul'unda yorumladığım *Şirin'in Düğünü*'nde leitmotif olarak yer alacaktı.

Gazetede köşe yazısı yazmaya başladığımda kadın sayfası hazırlamayı bırakmıştım. O dönemde yazdığım köşe yazılarına dönüp baktığımda izleklerimin fazla değişmediğini görüyorum. Bir yazar bütün hayatı boyunca döne dolaşa aynı cümleyi mi yazıyor? Çocukluğunu tamamlamadan ansızın büyümeye maruz kalmanın cümlesi mi o bir türlü son şeklini alamayan, doğduğu yerleri terk etmenin cümlesi mi? Erkenden fark edilen baskı ve tahakküm sistemi karşısında bir çare aranacaksa cümlelerde eksik kalanın sebepleri yeniden ve yeniden sorgulanmalı. Sürüden ayrılma korkusundan duyulan korkuyla sıradanlıktan duyulan nefretin cümleleri nerede bütünleşiyor, ne zaman ayrışıyor? 2013 Mart ayında kadınların anlatarak ve yazarak değiştirme gücünü bulamadıkları yıkıcı şartlar karşısında tükenmekten kurtulabilecekleri fikrine dayanan "Öykü Şifadır" başlıklı bir konuşma yaptım kadın öykücülerini konu alan bir sempozyumda. Yıllardır ulusal kadın modeline sıkıştırılmak istenen, şekilci modernleşmenin ölçülerine uymadığı için kamusal alanın kapılarından geçemeyen, modanın her türlü araçla dayattığı ideal kadın formlarının baskısını duyan, göç yorgunluğuyla hayat kavgasına çekilen, sırf geçindirilme sebebine dayalı evliliklerle bezginleşen kadınlar üzerine denemeler ve öyküler yazmaya devam ediyordum. Mimarlıktan ayrılarak bütün zamanımı yazıya ayırma kararında, *Yeni Devir* yazılarımın okuyucularında bulduğu karşılığın payı büyüktü. Destelerle okuyucu mektubu ulaşıyordu elime. O dönemde internet yoktu tabii. Köşemde fotoğrafım da yoktu. Bu nedenle bazen isimimden dolayı beni erkek sanan okuyuculardan mektuplar alırdım. Nadiren de olsa, kadın olarak kendi

Müstear isimle yazılar yazıyordum *Mavera*'da, henüz "kendim" değildim, peşinde olduğum sese ulaşmamıştım. Salon bir hayli genişti, birileri uzaktan uzağa tanıştırdılar, uzaktan uzağa bir selamlaşma oldu.

adıyla yazmamın tesettür vecibesine mugayir olduğunu savunan mektuplar olurdu içlerinde. Güneydoğulu bir âlimin gazetelerde kendi adıyla yazan Müslüman kadın yazarlar gördüğünde hicap duyduğunu söylediğini aktarmışlardı bana. Kadın yazılı kültürden ve dilden dışlanarak zayıf düşürülürken bir taraftan yüceltilen bu zayıflığın aynı zamanda bir kamusal eksiklik gerekçesi olarak öne sürülmesi, kurcalanmaya değer bir tutarsızlıktı. Kaldı ki Oktay Akbal gibi ulusalcı yazarlar da başörtüsüyle tahsil yapma mücadelesi veren genç kızları evinin mutfağına dönüp orada kendileri gibi “yobaz” bir koca beklemeye çağırıyordu.

Başka bir yol vardı bu ikisinin arasında ve bu yolu bulmak için de samimi bir arayış içinde olmalıydık. 1984'te, böyle bir arayışı yansıtan yazılarımdan bir kısmını İsmet Uçma'nın yönettiği Bir Yayıncılık *Sömürü Odağında Kadın* başlığı altında kitaplaştırmak istedi. Dosya hazırlanmıştı; editörü, şair Necati Polat beni aradı. Büyük bir sürpriz olmuştu doğrusu, konuştuk, sevinerek kabul ettim. Artık jeneriğinde Çağaloğlu yazılı bir kitabım olacaktı. Eş zamanlı olarak iki küçük biyografi çalışması yapmıştım Hz. Zeynep ve Hz. Fatıma üzerine, ancak onlar bir kitap serisi çerçevesinde hazırlanmışlardı. Şimdi elime aldığımda aceleye getirildiklerini görüyor, bununla birlikte hissettirdikleri heyecanı, samimiyeti öğretici buluyorum. *Sömürü Odağında Kadın* basıldığında yazar olarak kendime bir güven duymuştum duymasına ama kendimi meslekten bir yazar saymak için daha çok kitap yazmam gerekecekti. Yazarlığımın başlangıcında beni bu yolda ilerlemeye inandıran üç mekândan söz etmeliyim: İlk kitaplarımı çıkaran yayınevlerinin bulunduğu, Yerebatan Sarayı'na doğru giderken solda küçük bir caminin arkasında bulunan Büyükazimpalası'nın dördüncü

kata çıkan merdivenlerini kim bilir kaç kez tırmanmışımdır. Bu uğramalar, mekânların kitabı merkeze alan atmosferi, karşılaşılıp sohbet ettiğim edebiyatçılar kendimi yolun başlarında bir yazar olmaya inandırıyor. Beyan Yayınları ve Bir Yayıncılık binasının dördüncü katında yan yanaydı. Bir üst katta Akabe-Mavera ve Ahmet Kot'un büroları vardı. Tabii ileriki yıllarda bu ofislerin hepsi Çağaloğlu'nun farklı bölgelerine taşındı.

Birleşik Dağıtım böyle bir yazıda anılmadığında çok şey eksik kalır. Ali Kemal Temizer, Necati Aktülün, Akif Kerimoğlu ve Ali Bulaç tarafından kurulan bu dağıtımın sunduğu imkânlarla kuşağımın okuryazarları üzerinde ne çok hakkı var! Kutu kutu kitap alır, yeni çıkan kitapları inceler, birbirimizi görür, bir köşesinde bir yazarla buluşabilirdik. Birleşik Dağıtım ilk kurulduğunda Yerebatan'a doğru sağdan 3. binada yer alıyordu. Daha sonra yine Çağaloğlu'nda, Molla Fenari Camii'ne bitişik bir binaya taşındı. Kapanmadan önce ise İstanbul Valiliği'nin karşısındaki bir binadaydı yeri.

Yazarlık hayatımın başlangıç yıllarında bir ağırlığı olan üçüncü Çağaloğlu mekânı, Çatalçeşme Sokağı'nda bulunan ünlü Üretmen Han'dır. Diriliş Yayınları ve Milli Gazete bürosu bu handaydı o dönemlerde. *Milli Gazete*'nin Topkapı'daki merkezine gidemeyecek durumdaysam eğer, yazımı Üretmen Han'daki büroya götürüyordum. Sezai Karakoç *Diriliş*'in bürosuna uğruyor olmalıydı, fakat işte, nasıl bir metinle gidecektim yanına... Üretmen Han'ın bodrum katlarında matbaalar, zemin ve birinci katında yayıncı ve kitapçılar, üst katlarında ise hukuk büroları vardı. Mehmet Üretmen, 1973'e kadar apartman olarak kullanılan dört katlı binayı satın alıp önemli yayınevi ve yazarlara mekân olan bir hana dönüştürmüştü.

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin 19. yüzyıl ampİR üslubunu yansıtan binasında bulunan Türk Edebiyatı Vakfı, edebiyatımız adına istikrarlı bir çabanın adresi yıllardır.

Millî Gazete bürosuna gittiğimde merdivenlerden sürekli inen ve çıkanların olması, binadaki aşırı kalabalık ve ses dikkatimi çekti. “Benim üniversitem Üretmen Han’dır diyor.” Ömer Erdem, İlker Nuri Öztürk’ün *Yeni Şafak* için kendisiyle yaptığı “Üretmen Han”ı konu alan röportajda. Sezai Karakoç’la tanışmak için Üretmen Han’a gitmiş ve altı yıl kalmış orada, Cemal Süreya’yı da ilk kez orada tanımış. Çağaloğlu’nda işte böyle ne çok han vardı, var... Kim yazacak onların hikâyesini, turistik amaçların kargaşasında tüketilmeden önce... İctihad Evi’nin yeri Çatalçeşme Sokağı’ndaymış, acaba hangi binadaymış... İttihat ve Terakki’nin merkezi olan Münif Paşa Konağı’nın çöküşe geçmesi kaçınılmaz mıydı? İnşaatında kullanılan kırmızı ahşap nedeniyle “Kırmızı Köşk” olarak da bilinen bu konak seksen yıl *Cumhuriyet* gazetesine ev sahipliği yaptı, 2012’de bir iş insanı tarafından otel yapılmak üzere satın alındı, çökmek üzere olduğu için 2019’un başında Anıtlar Kurulu gözetiminde yıkıldı. Hakkında yer alan haberlerde müze-otel olarak yeniden yapılacağı belirtiliyor. Münif Paşa 1877-1884 yılları arasında üç kez Maarif Nazırı olarak atanmış üretken bir münevver.

“Uğultu” metafor olarak her zaman ilgimi çekmiştir. Orada bir şeyler oluşuyor, kimi cümleler yeni bir düzen arayışı içinde, bakalım ne çıkacak karşımıza! Çağaloğlu veya Babıali nasıl oldu da turistik amaçlara feda edildi, bir cevabı bulunabilir mi geçmişin sohbetlerinde?

1983 başları olabilir. Ağabeyim elime “hemşerimiz” Mustafa Kutlu’nun bir kitabını verdi: *Yoksulluk İçimizde*. Kutlu’yu *Hareket* dergisindeki yazılarından tanıyordum ama ilk kez bir kitabını okuyacaktım. Beni mimarlık mesleğinden uzaklaşmaya zorlayan başlıca saik başörtüsü nedeniyle çalışma ortamında geri planda tutulmaktan çok edebiyat değil mi? Kitabıyla ilgili izlenimlerimi “Gözlemler” başlığını taşıyan köşemde yazdıktan sonra Kutlu’yu gidip Dergâh Yayınları’nın Çağaloğlu’ndaki bürosunda buldum. Beni büyük bir yakınlık göstererek karşıladı ve yanındaki misafirlerine “meslektaşım ve hemşerim” diye takdim etti. Kendimi henüz “yazar” konumunda görmediğim için çok şaşırmıştım. Konsolosluktaki işimden ayrıldıktan sonra kucağında bebekle gitmişim bir keresinde. Ansiklopedi çalışılıyordu o dönemde Dergâh’ta, konuşmalardan hatırlıyorum. Sonraki yıllarda Dergâh’ın adresi üç kez değişti. Ama ortam değişmiyor gibi geliyordu bana. İsmail Kara eğer odada ise masabaşı çalışmasını sürdürür ve bazen sohbete dâhil olurdu. Ezel Erverdi, İsmail Kara, kuş sesleri, çiçekler, Nurettin Topçu’nun bulunduğu fotoğraflar, Mustafa Kutlu’nun o insana dünyadaki garipliğini hatırlatan bir yalnızlıktan seslenen tek tek ağaçlı tabloları, edebiyat, memleket ve Erzincan sohbetleri... Öykülerim dergilerde yayımlanmaya başlamıştı ancak yazarlık yolculu-

ğumda kazandığım güvende Kutlu’nun bir romanının taslağını okuduktan sonra söylediği “yazmayı biliyorsun” şeklindeki yorumu büyük paya sahip. 1986 olmalı; yine bir İran dönüşü, elimde bir yıl kadar çalıştığım romanın dosyasıyla gitmişim ziyaretine. “Bana yakın, ama yayımlama, pişman olursun sonra.” dedi. Haklıydı. Çağaloğlu’nda 1980’li yılların başlarında inançlarını geliştirmesine izin verecek bir muhit arayışı içinde olan ve yazarlık düşleri kuran genç bir yazar olarak metin yolculuğumu sürdürmemde Kutlu’nun açık sözlü ancak hakkaniyetli eleştirilerinin katkısı büyük.

Dergâh benim ilk ziyaretimi gerçekleştirdiğim dönemde Çağaloğlu Hamamı’nın karşısında bulunan Celal Erçıkan’a ait binanın ikinci katındaydı. Altta Serhat Dağıtım vardı. *Hareket* dergisinin bir süre aynı büroda yayımlandığını Mustafa Kutlu’dan, bu yazı için bazı bilgileri kesinleştirmek amacıyla açtığım telefonda, konuşmanın akışı içinde öğrendim. Dergâh daha sonra Sirkeci’ye, ardından Çemberlitaş’taki sinemaların arkasına düşen bir sokağa taşındı. Nehir Yayınları aynı dönemlerde Dergâh’tan biraz daha aşağıda bir yerdedi. Küçükyalı’dan her iki adrese de uğrayacak şekilde çıkardım. Mustafa Kutlu’nun kanaryaları bu büroda sanki daha bir şen şakrak öterdi, öyle hatırlıyorum.

Sirkeci’den Topkapı’ya tramvayla değil otobüsle gidebiliyordum. Bazen yazılarımı bir buluşma dolayısıyla gazetenin Çağaloğlu bürosuna bıraktığım oluyordu. Bir gün öğle tatilinde yazımı bırakmış, Üsküdar vapuruna yetişmek için Sirkeci’ye inme telaşıyla Ankara Caddesi’ndeki ışıklarda beklerken Selim İleri’yi gördüm. Romanlarını okuduğum, resmî ideolojiyle bütünlük içinde bir edebiyat anlayışının uzağında kaleme aldığı eserlerine aşina olduğum yazar caddenin karşı tarafındaydı, gelgelelim ben Üsküdar vapuruna yetişmek zorundaydım. Sonraları hatırladığımda, keşke vapuru kaçırsaydım, niye bir selam vermedim ki, diye hayıflanacaktım.

Aslında yokuşu vitrinleri inceleyerek indığım için *Niçin Feminizm Değil?* kitabını bir vitrinde gördükten sonra alıp okudum ve söyleşi yapma niyetiyle yazarı Sibel Özbudun’a ulaştım. Böylelikle bir gün Çağaloğlu’nun şimdi hatırlayamadığım bir köşesinde bulunan *Süreç* dergisi bürosunun kapısını çaldım. Sibel Özbudun ve Aytunç Altındal güler yüzle karşıladılar beni. Uzun bir söyleşiydi, ancak ne zaman nerede yayınlandı metin, hatırlamıyorum şimdi. Altındal *Türkiye’de Kadın* kitabını hediye etmişti bana. Bu kitabın yazıldığı dönem göz önünde tutulduğunda benzeri kitaplar arasında farklı bir yeri olduğunu da düşünürüm.

Mary Wallstonecraft’tan Kate Millet’e, Alexandra Kollantai’dan Şirin Tekeli’ye, feminizm üzerine okumalarımı sürdürüyordum. Bir yan-

dan da Asrı Saadet'in kadınlarının nasıl bir hayat sürdürdüğünü öğrenmeye çalışıyordum. Onların yaşadığı hayat elbette günümüz Müslüman kadınları için de ilkelere dönük ayrıntıları haiz olacaktır. Hz. Zeynep üzerine yaptığım küçük çalışmadan söz etmiştim. Onun haksızlık karşısında yükselen sesi ve öz güveni, hak ve adalet yolunda verdiği mücadele Müslümanlar ve kadın konularında çalışan kişi ve kurumlar tarafından layıkıyla bilinmiyordu. Çokları Zeynep'in Kerbela'da üstlendiği rolden bihaberdi. Buna karşılık benzeri bir trajedinin işlendiği Sofokles'in Antigone'si sanat ve edebiyat alanında sıklıkla karşımıza çıkıyordu.

İki yanlı kuşklar, iki yanlı bilinemezlik, sürekli bir cevap yetiştirme sorumluluğu ve yanlış anlaşılma endişesi... 80'ler boyunca kadın üzerine okumalarımın notlarından hareketle bir kısmı aceleci bir heyecanla yazılmış kitaplar yayımladım. Evler ve üretim araçları değiştiğine göre kadınlar nasıl bir değişmezlik içinde var olabilirlerdi, hele ki kentleşen şehrin keşmekeşinde... Yeni gelenekselci Müslüman veya muhafazakâr düşünürlerle birlikte modernistler de üretim ve çalışma hayatı bağlamındaki öznellikleri hesaba katmaktan uzak eleştiri ve tekliflerde bulunuyorlardı. Pratikte kendi hayatıyla ilgili karar veremez bir duruma, en yakınındaki erkeğin tanımladığı bir konuma yerleştirmenin, kadın varlığını yeni, gerçekçi ve faydalı, aynı zamanda da insafli cevapların üretilmesine izin vermeyen bir boşluğa savurduğunu fark ediyor ve bunu tartışmaya çalışıyordum.

Kitaplarımın çıkmasını hayal ettiğim yayınevlerinden biri Pınar Yayınları'ydı; *Cezayir Bağimsızlık Savaşının Anatomisi* gibi kitaplarına duyduğum yakınlıkla. 1984'te eşimle birlikte Beyazsaray'daki merkezine gitmiştik. 2000'lere doğru, Nehir Yayınları'nın yayın sürecini yavaşlattığı bir dönemde Pınar Yayınları'na geçtim. İlk romanım *Bana Uzun Mektuplar Yaz*, Pınar Yayınları tarafından yayımlandı; *Bacıdan Bayana-İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübeleri* de öyle... Bu ikinci kitap yayımlandıktan sonra 28 Şubat'ın artçı sarsıntılara maruz kaldı ve TCK'nın 312. maddesi gerekçe gösterilerek toplatıldı. "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik" metinlerine isnat edilebilecek bir hedef veya amaç nasıl olurdu; kuşkusuz bir kasıt vardı kitabımın toplatılmasında. Birkaç duruşmanın ardından beraat etti kitap. Asım Gültekin kitabımın toplatılması üzerine bir imza kampanyası yaparak destek verdi bana, sağ olsun. 1990-1991'de tuttuğum Körfez Krizi dönemi notlarını da içeren günlüğüm *Turuncu Günler* ismiyle yayımladı Pınar Yayınları, İkinci Körfez Krizi sırasında. Günlükte savaş sesleri ile ikinci kızıma hamileliğim sırasında hissettiğim çeşitli rahatsızlıkların sesleri birbirine karışıyordu. Kitabın yayınından sonra aldığım "hamilelik ifadelerine" yönelik çeşitli tepkiler üze-

rine Cevat Özkaya'ya tekrar baskı yapılmamasını rica etmiştim. Şimdi buna pişmanım, ancak yeniden yayımlanması için kitabı gözden geçirmem gerekiyor. Pınar Yayınları'nda kitaplarım çıktığı sürece "karşıya geçişlerim"de ilk hedefim yayınevinin Vezneciler'deki merkezi oluyordu, bu nedenle Cağaloğlu'na her zamankine göre daha az uğrar olmuştum. İran'da yaşadığım yıllardı. Bütün tatillerde ve bazen de aralarda, otobüsle veya uçakla, yanımda küçük kızım veya iki kızım birlikte her fırsatta İstanbul'a geliyor, Küçükyalı Mağara Sokağı'nda, bir apartmanın en üst katında bulunan evime yerleşir yerleşmez de "karşı" ziyaretlerine başlıyordum. "Karşı" da hâlâ büyük ölçüde Cağaloğlu'ydu. Bir sürekliliği sağlamanın, kopmamanın, sınırın ötesinde kaybolmamanın çabası, arkadaşlık ilişkilerini canlı tutmanın yanı sıra hayattan yükselen eleştiriye fark etmeyi de gerektirirdi. Dilde yurtlanma sezgisinin ayakta tuttuğu bir program olmalıydı bu: Yayınevi ziyaretlerini gerçekleştiriyor, yeni çıkan kitapları araştırıyor, dergileri arayıp buluyor, Birleşik Dağıtım'a uğruyordum. Pınar Yayınları'nın kitap yayını konusunda durgun bir döneme girdiği tarihlerde Kapı Yayınları'na geçtim. Alfa Yayınları'nın bulunduğu Ticarethane Sokağı'ndaki büroya gittiğim günlerde bazen Kızlarağası Medresesi olarak bilinen Mehmet Ağa Medresesi'ne de uğruyordum, Türkiye Yazarlar Birliği'nde günün her saatinde aşına bir simaya rastlanabilirdi. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin 19. yüzyıl ampir üslubunu yansıtan binasında bulunan Türk Edebiyatı Vakfı, edebiyatımız adına istikrarlı bir çabanın adresi yıllardır. Bir binanın dokularına sinmiş birbirinden farklı ve belki birbirinden tamamen habersiz ne çok ses var, bir kez daha düşünürüm bunu yanından geçerken. Bu bina, 1819-1920 yıllarında Çerkez asıllı bir harem görevlisi kadın adına yapıldı. Cevri Kalfa, Şehzade Mahmut'u kendi canı pahasına bir suikasttan koruma cesareti sergileyen bir kadın. II. Mahmut'un bu cesur kadına şükranının bir eseri olan bina 1858'e kadar sıbyan mektebi ve daha sonra kız sanat mektebi olarak kullanıldı. Cumhuriyet'ten sonra bir yıl kadar Devlet Basımevi'nin Matbaacılık Okulu olarak hizmet verdi. Adliye Sarayı yangının ardından bir süre bazı mahkemeler tarafından kullanıldı. Başbakanlık Arşivi deposu olarak da kullanıldıktan sonra 1945'te "Elli Dokuzuncu İlkokul" adıyla mektep kimliğine geri döndürüldü. 1955-56 yılında "Cevri Kalfa İlkokulu" olarak değiştirildi adı ve 1970'lere kadar bu adla eğitim vermeyi sürdürdü. 1980'lerin ilk yarısında artık nasıl kullanılacağı bilinemezmiş gibi boş kaldı ve 1985'te farklı tecrübelerin yorgunluğu nedeniyle âdeta ödüllendirilmiş gibi Türk Edebiyatı Vakfı'na tahsis edildi. Bunca tecrübenin izlerinin uzamındaki yansımaları üzerine bir çalışma yapılırsa keşke! İki yıl kadar önce sevgili Funda Özsoy Erdoğan ve Erhan Genç ile buluşmak

için vakfa uğradığımda kıymetli Cemal Aydın ile de sohbet etme fırsatı bulmuştum. Galiba 2004 yılıydı, Beşir Ayvazoğlu derginin genel yayın yönetmenliğine getirildiğinde bir kahvaltılı toplantı düzenlemişti. Davetlileri arasında bulunduğum o toplantıda, aynı masada bulunduğumuz Belkis İbrahimhakkı, Yıldız Ramazanoğlu, Sibel Eraslan, Melek Paşalı ve Bünyamin Yılmaz'la uzun uzun sohbet etmiştik.

Yukarıda anlattığım gibi yokuşun çeşitli adreslerinde tanıma şansını bulduğum kalemi/klavyeyi bir iktidar alanı silahı gibi görmeyen yazarlarla sürdürdüğüm sohbetler, önemli olanın samimiyetle çalışmak olduğu inancıma güç katıyordu. "İsrar, ısrar; öykü de başka türlü yazılmıyor ki..." diye anlatmıştım bir öykümde. Şu gerçeği henüz kesin olarak ifade edemesem de seziyordum: Edebî alanda derinleşebilmenin ön şartı, yazma hakkını öncelikle kendi kişisel zaaf ve tereddütlerine karşı savunmaktı. Ve yazının başarısı asla -kimi eleştirilenlerin demeye getirdiği gibi- kendi içinde ne varsa dışı vurma tutumunda dile gelecek bir cesaretle ölçülemezdi. Sınırlara sahip olmanın değeri ve sunduğu ilhamı İngiliz polisiye romanlar yazarı Phyllis Dorothy James "merhametli mesafe" diye ifade ediyor. Çalışarak kendi yazmak istediğimiz metne doğru keşif kazaları yaparken kendimizi de daha iyi tanıyoruz. Okuyarak ve yazarak öğreniyor, öğrendiklerimizi biraz da telaşlı bir heyecanla yazıya dökerek ilgi duyacak insanlarla paylaşmak istiyordum. Bazen hiç beklemediğim tepkilerle karşılaşmıyor değildim. Hz. Fatıma üzerine çalıştığım dönemde Bir Yayıncılık'ta İsmet Uçma ile kitap üzerine konuşurken, sonraki yıllarda çeşitli konularda serdettiği aykırı görüşlerle bir hayli ün kazanacak olan bir ilahiyatçı girmişti odaya. Bütün iyi niyetimle kitapçık üzerine yaptığım okumalardan ve kitabın içeriğinden söz ederken bu ilahiyatçı sert bir dille sözümü keserek söz konusu kitabı yazmaya nasıl cesaret edebildiğimi sormuştu. Şaşkınlığa kapılarak itiraz etmeye çalışmıştım. Önümü kesen soruları cevaplandırmadan bir adım olsun atamayacağım bir yerde duruyordum; okuyor, anlamaya çalışıyor ve paylaşıyordum. Bunlar öğrenmeye dönük denemelerdi. İlim adamıydı; sorgulamasını değil yol ve yöntem göstermesini bekliyordum. Karşılaştığım küçümseme dolu sorgulama yazı hayatımda karşılaşacağım engeller konusunda uyarıcı bir işaretti. Öğrenme ve yazının oluşmuş veya vehmedilen iktidar alanları vardı belli ki, ancak ben de hiç olmazsa iyi yazıyla kötü yazıyı ayırt edebilecek birikimi olan bir okuyucuydum.

Geri dönüp baktığımda yayın dünyasında bana açılan bir yeri hiçbir zaman kendi isteğimle terk etmediğimi, orada kalmak için sonuna kadar direndiğimi görüyorum. Nostalji hayatımda ağırlıklı bir hissiyat değil. Geleceğe dönük olarak da

tasarlamıyorum çalışmalarımı ve şimdiki zamana yoğunlaşmayı tercih ediyorum. Kapı Yayınları'ndan ayrılmam ani bir kararla gerçekleşmedi. Cahit Akın ayrılmıştı yayınevinden ve ben de Cahit Akın'la çalışmaya alışmıştım. *Seni Dinleyen Biri*'nin kapağıyla ilgili memnuniyetsizliğim ayrılma kararımı güçlendirdi. Fakat nereye gidecektim? Başka bir ülkede yaşadığım için gittiğim adreslerden ayrılmak her şeyden önce zihinsel düzenimi zora sokuyordu. Üç yayınevinde bulunan kitaplarımı taşımak da düşündürüyordu. Kapı'dan ayrıldıktan sonra kararsızlıkla geçen birkaç ayın ardından Asım Gültekin İz Yayıncılık'ı önerdi bana. Asım *Kitap Postası* dergisini çıkarmıştı İz Yayıncılık bünyesinde, ben de bazen yazı yazardım, böyle de bir yakınlık vardı. Martin Lings, Hodgson, Rasim Özdenören, İlhan Kutleer... İz Yayıncılık zengin bir kitap yayını birikimi olan oturmuş bir yayıneviydi, özen gösteriyordu kitaplarına, bu açıdan da güven duyuyordu. Mehmet Kahraman'la görüşmenin ardından geçişi gerçekleştirmiş oldum. Yayımlanan ilk kitabım *Yakın Yabancı*, ikinci ise *Kusursuz Piknik* oldu. İlkinin editörlüğünü Asım Öz, ikincinininkini ise Mehmet Ali Akyurt yaptı. Her iki kitap da hemen hemen hiç hata olmadan yayımlandı; böylelikle iyi bir başlangıç yapmış olduk İz Yayıncılık'ta. Asım Öz daha sonra pek çok kitabımın hazırlığına katkıda bulunmaya devam etti. Mustafa Zahid Ergün'e de kitaplarımı yayınevine teslim etmeden önceki okumaları nedeniyle çok şey borçluyum. Ali Akyurt akademiye yönedikten sonra yayınevinin daha önceki editörü Hamdi Akyol geri döndü. Hamdi Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim eğitimi görmüş bir editör, birçok kitabımın kapak

2012'de Mustafa Kutlu'yu *Dergâh*'ın Klodfarer Caddesi, Altan İş Merkezi'nde bulunan bürosunda ziyaretten.

İran Konsolosluğu'nun Ankara Caddesi (Babiali Caddesi) ile Türköcağı Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan binası, 1866'da bir Osmanlı paşasından satın alınan bir arazi üzerine yapılmış.

resmi ve tasarımında emeği var. Güray Süngü'nün editörlüğü, yayınevinin edebiyat yayıncılığı boyutunu öne çıkardı zaman içinde. Edebiyat eserleri yayımlayan Muhayyel Yayıncılık'ın genç yazarlara dönük faaliyeti Cağaloğlu'nun hâlâ yaşadığını hissettiriyordu. Ancak semtin yeniden tasarımında etkili unsurlar da sahip çıkıyordu amaçlarına ve hızla değişiyordu çevre, yayınevleri uzak semtlere taşınıyordu. İz Yayıncılık da yerinde kalmak için direndi uzun zaman ve sonunda Cağaloğlu'ndan ayrılarak Topkapı'ya taşındı. Litros Yolu'nda bulunan Fatih Sanayi Sitesi'ne sadece iki kez gidebildim; sapa geliyordu epey. Litros Yolu ismi ise duyduğumda heyecanlandırmıştı beni, üç yıldır eski adı Litros olan Esenler'in kuruluş hikâyesini yazıyorum, tasarladığım iki kitabın biri yayımlandı, şimdilerde ikincinin üzerine çalışıyorum. İşin ilginç yanı İz Yayıncılık 2019 yazında Esenler'de bulunan Tekstil Kent'e taşındı. Bu taşınma benim için büyük kolaylık, beri taraftan Cağaloğlu'ndan giderek uzaklaştığımız da bir gerçek. Bir başka ilginç gelişme ise İz Yayıncılık'ın ayrıldığı Çatalçeşme Sokağı'ndaki mekâna Pınar Yayınları'nın taşınması. Bu taşınma bana hâlâ direnen bir varlığın işareti olarak görünüyor. Kim bilir?

Kültür Bakanlığı'nın Turizm Bakanlığı'na eklenmesini eleştiren bir tweet yazmıştım 14 Ağustos 2019'da. Ne yazık ki Cağaloğlu bu eklenmenin ne anlama geldiğini gösteren ciddi değişiklikler sergilemeye devam ediyor. Benim gibi semtin mazisindeki rolünü önemseyenler için telafisi zor değişiklikler bunlar. Otelcilik veya turizm açıkça yayıncılık veya kültüre tercih edildi, binaların basın yayın alanında kıymetli yazarlara ve yayıncılara ev sahipliği, sokakların söyleşi ve karşılaşmalara şahitliği, emekçilerinin mekânlarla uyumu hiç önemli değilmiş gibi... Cağaloğlu Yokuşu'nda sürdürdüğüm söyleşiler, keşfettiğim kitaplar ve tanıdığım yazarlar, Valery'nin sözünü ettiği "alternatif kamu"ya ulaşma arayışının bir parçasıydı. İkinci öykü kitabım *Son Büyülü Günler*'de yer alan "Virginia Wolf Mutsuzluğu", mütedeyyin kadınları da hesaba katan bir edebî kamu arayışının öyküsü sayılabilir. Sadece yazarlar ve şairler değil bu arayışın arkadaşları. Vapurda tanıştığım overlokçu kızlar paralel yollardan izbe atölyelere yöneliyorlardı; bazen beraber yürürdük bir sokağın başına kadar. Vapurdan inerken içlerinden biri alıp okuyabilir diye elimdeki kitabı bıraktım oturduğum yerde; buydu elimden gelen. Biri bir kitap ısmarlardı, biri düğün davetiyesini bastırarak için uygun bir adres sorardı. Sirkeci'ye inen

kestirme yan yol her zaman çok kalabalık olurdu. Geçerken yol üzerindeki ikinci el kitap satılan tezgâhların önünde duraklamadan edemiyordum. *Ak Zambaklar Ülkesi, Avare Yıllar, Yeşil Yıllar, Orkide, Acımak, Yolpalas Cinayeti, Sefiller, Monte Kristo Kontu, Asi Kalpler, Rüzgâr Gibi Geçti, Hanımın Çiftliği...* Birçok kez okunmuşluğun izlerini taşıyan, üzerinde annemin adı bulunan çocukluğumun kitap kırtasiye dükkânından aşına olduğum kitaplarla yeniden karşılaşmanın duyurduğu sevinç, kendi yazmak istediğim kitaplar üzerine düşünmeye sevk ediyordu: Bu kitaplar her karşılaşmamda içimde bulunan, okurken alıp sürükleyen, sıkıcılıktan uzak, bununla birlikte eğlencelik olmayan romanlar ve öyküler yazma isteğini canlandırıyor.

Yazı alanında kendi sesimi arıyordum, yazmak benim için öğrenmenin en etkili yoluydu. Bu yol güllük gülistanlık değildi; kendime güvenimi korumam, bu güveni sahici kılan bir donanım edinmeyi sürdürmem gerekiyordu. Ailem mimarlık yapmamı beklerken meslek olarak benimsenmeyen bir işi seçmiştim. Aslında yazarlığı işten bile saymıyordu insanlar. Son *Kuşlar* kitabının yazarının pasaportuna “işsiz” yazmamışlar mıydı? Çağaloğlu yazarı bir yandan işini ciddiye almayı öğretirken aynı zamanda yüreklendirirdi. O derinlikli karşılaşma ve sohbet ortamı üzerine çoktandır nostalji ağırlıklı yazılar kaleme alınıyor. Çağaloğlu'nda göz göre göre gerçekleşen kimlik değişiminin kültürümüz üzerine etkileri kuşkusuz daha oylumlu konuşulmalı. Henri Lefebvre her üretim tarzı kendine ait bir mekâna sahipken mekânın üretiminde üç düzeyle karşılaştığımızı belirtir: Evvela, bizi çeşitli faaliyetler (pratikler) kanalıyla etkileyen bir düzeydir söz konusu olan ve ikinci olarak bu pratiklerin tecrübesinin kavramsallaştırılmasına gelir sıra. Bir mekân üzerine, o başka bir kimliğe sevk edilirken, yeterince konuşmadan nasıl kavramsallaştırma yapabiliriz? Üçüncü olarak ise elbette o mekândan geriye kalanda hayal gücü ve keşiflerin sürmesini sağlayan düzeyin inşası. Mekânın üretiminde ilk iki düzeyi etkileme gücüne sahip; bu düzeyi “temsil mekânları” olarak tanımlıyor Lefebvre, *Mekânın Üretimi*'nde.

İki üç yılda bir metro ve metrobüsle üç saati bulan bir yolculukla Beylikdüzü'ne gidiyorum, imza günlerinde. Yazarlarla tabii bir şekilde karşılaşıp sohbet ettiğimiz Çağaloğlu'nun yerini boğucu bir ortamda apar topar gerçekleşen söyleşiler alıyor. “Hafızası Alınmış Hatıralar Alanı” diye ifade ediyor benzeri başkalaşımaları Carel Bertram, *Türk Evi Üzerine Yeniden Düşünmek*'te. Osmanlı'ya ait semboller turistik satış figürleri olarak vitrinleri kaplarken, Osmanlı Dönemi'ne ait temsil değerini haiz binalar sınırlı sayıda ilgili insanın yazı ve sohbetlerine konu oluyor.

Alemdar Caddesi üzerinde yer alan Babıali'yi de içeren Çağaloğlu, kaldığı kadarıyla yeniden hayata geçirilmeli; yeteri kadar cam kaplı bina var İstanbul'da, yeterince rezidans, plaza, beş yıldızlı otel var. Yine Carel Bertram'ın ifadesiyle, “hatırlamayı unutturan” mimarlık politikalarını son noktaya taşımının göstergesi sayılabilir, Çağaloğlu'nun basın ve yayımla ilişkili geçmişini silikleştiren fonksiyon değişimleri.

Yokuştan çıkarken veya inerken hep bir kitap olurdu aklımda. *Avrupa'nın Doğu İmajı*'ni almak için uğrayıp da Sabit Bey'le sohbe daldığım Bağlam Yayınları 2016'da Narlıbahçe Sokağı'na taşındı. *Agorafobi-Eviyle Evli Kadınlar* isimli kitabı bulmak için ne çok dolaştım, çok iyi bildiğimi sandığım Çatalçeşme Sokağı'nda! Kim bilir kaç kez işte şu caddede yürüdük Yıldız Ramazanoğlu, Fatma Barbarosoğlu ve Nazife Şişman'la Mustafa Kutlu'yu ziyaret için. İlk kitap imzasını gerçekleştirdiğim Birlik Vakfı, ilk kitabımın çıkış müjdesini aldığım Büyükazımpalas Han, ilk köşe yazımı gazeteye iletmek üzere *Yeni Devir* bürosuna teslim ettiğim Üretmen Han... İlk daktilom olan turuncu Silver Olivetti'yi gazetecilikten kazandığım parayla yokuşun başlarında bulunan bir mağazadan aldım. Aşağıda bir yerlerde bazen eşim Mehdi'yle sabahları ezogelin çorbası içtiğimiz esnaf lokantası, onun hemen yukarısında arada bir gittiğimiz diş doktorunun muayenehanesi başka yerlere taşındılar. Bu yokuşta ne çok ayak izi bıraktım; Recep Seyhan'ın *Zongo'nun Değirmeni* isimli öyküsü üzerine Türkiye Yazarlar Birliği'nin düzenlediği bir panel katılmak için 16 Kasım 2019 tarihinde Marmaray'dan indiğimde bunu düşündüm. Beyaz, koyu sarı ve kiremit rengi ağırlıkta kalem işi bitki kompozisyonlarıyla hatırladığım Fatih Dönemi eseri, Vilayet Camii olarak da bilinen Nallı Mescid, günümün akışını kolaylaştırıyor hâlâ; Marmaray'dan çıktığımda öğle namazını kılmak için oraya yöneliyorum. İşte böyle bir programa katılmak için geldiğimde bazen bir kişi, bazen bir grupla birlikte yürüyerek Sirkeci'ye kadar iniyorum. Bu kez Asım Öz'le birlikte Marmaray'ın Çağaloğlu kapısına kadar yürüdük ve henüz yazılmamış ama yazılması gerekenleri konuştuk.

Hepimiz bu dünyada sonsuz hayatımızı bir heykeltıraş gibi biçimlendirerek yol alıyoruz. Yeniden dünyaya gelsem, yine mimarlık tahsili yapmak ister ve çalışma hayatında ister istemez hayal kırıklığına uğrayarak yazarlığa yoğunlaşırım. Yeniden dünyaya gelsem yine defalarca atölyeyi andıran ortamlarından yararlanmak için Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmanır ve acelem olsa bile bazen bir binasının önünde durup uzun uzun inceler, anlamaya çalışırdım görüp geçirdiklerini.

BEYAZSARAY KİTAPÇILAR ÇARŞISI

Ali Emre*

Mekân; insanın hem hazır bulduğu hem de bir bilinç ve cehd gözeterek kurduğu, bir hafıza inşası ve kesintisiz bir müdahale eşliğinde geleceğe aktardığı bir varlık katmanıdır. Mahlûkat için bir kapıdır. Ömür için bir kaidedir. Ölüm için bir kubbedir. Hayata bir tür ev sahipliği yapmasının yanında o evin içinde yeşerecek bedenlerin, yer alacak nesnelere, yaşanacak hadiselerin bir dil, şahsiyet ve istikamet kazanmasında da öne çıkan merkezî bir unsurdur.

Dünya dediğimiz o büyük, o hünerleri ve sürprizleri bitimsiz terkipte bazı mekânlar vardır ki sosyal hayat ve tarihî süreç içerisinde onlar, birçok insanı değiştiren, etkileyen, ateşleyen muhkem ve dönüştürücü bir özne rolü üstlenir. Kendilerine özgü bir tanıklıkları, hatırlamalar yoluyla çoğalan, genişleyen, dallanıp budaklanan ilginç bir tarihleri vardır.

Esaslı ve etkili bir hikâye gibidir onlar. Güçlü bir çekim merkezi oluşturan ve birçok insanda benzersiz hatıra demetleri bırakan çok yönlü ve hünerli bir aktördür. Sadece mekân değil kendi içinde dünyaların yıkılıp yeniden kurulduğu bir muhittir, müfredatı ve mezuniyeti çuval dolusu parayla kotarılamayacak bir mekteptir. İnsan gibi kurucu ve ufuk açıcı, yol gösterici, azık hazırlayıcı bir iradedir. Kıymeti, iş işten geçtikten sonra anlaşılan devasa bir biyografidir. Hafıza koleksiyoncusu, duygu ve düşünce tamircisi, gelecek in-

şacıdır. Emektar ve güngörmüş külliyeinin son bekçisidir yahut.

İstanbul'un Beyazıt semtindeki Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı da birçok yönüyle, özelliğiyle sıradışı bir mekândır.

İstanbul'un kalbi yahut beyni sayılabilecek bir yerdedi her şeyden önce; Beyazıt Camii ve Meydanı, Edebiyat Fakültesi, Kapalıçarşı, Sahaflar, Divanyolu, Cağaloğlu, Sultanahmet, İstanbul Üniversitesi Merkez Binası, Kütüphane, Çorlulu Ali Paşa Medresesi, Süleymaniye gibi fazlasıyla önemli yapı ve yerlerle çevriliydi etrafı. Çoğaltmak, biraz daha genişletmek, daha da saymak mümkün.

Tarihin, mimarinin, mazinin hatta turizmin yanında yayıncılığın, maneviyatın, fikriyatın, kültür ve sanatın da kalbinin attığı mekânlardı buralar. Doğal bir mektep demek daha doğru belki de. Süreç içinde, kendi kendine oluşmuş bir "zemin kat birlikteliği". Kendisiyle, kendi ufkuyla çelişen ilginç dükkânlar arasında bir tür "kitap kalesi", kitaptan bir sur; harcı da burcu da kitaplardan müteşekkil bir yayın istihkâmı, söyleşme ve soluklanma mevzii, kültür kardeşliği.

Yer altında farklı bir dünya kuran ve 1990'ların sonunda kapanan bu mekân, hiç değilse belli bir dönem kitap ve sohbet meraklısı birçok insanın "uğrak yeri" olmuştur kuşkusuz. Sadece İstanbul'da yaşayanlar değil, İstanbul dışından gelenler de bu çarşıya uğramış, kitap almış, dergileri karıştırmış, sohbet dinlemiş, tartışmalara şahit olmuş, yeni insanlarla ve hatta yazarlarla tanışmışlardır.

* Şair

İyi kötü, olumlu yahut olumsuz birçok insanda bir hatırası, bir karşılığı, bir izi vardır bu mekânın.

Fakat ne üzücü ve düşündürücüdür ki bir zamanlar kitap dünyasının, yayıncılığın kalbinin attığı bu mekânla ilgili müstakil bir kitap, fikir verici bir fotoğraf albümü, eli yüzü düzgün bir belgesel film bile yok henüz.

1980'lerde Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı

Ben, 80'li yılların sonlarına doğru gördüm Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nı. Üniversite öğrenciydim. Öğrenciliğimin ilk yıllarında "İslami kesim"le fazla bir irtibatım olmadığı için bu mekânı da pek duymamış, görmemiştim doğrusu. Sonra sık sık uğradığım yerlerden biri oldu.

Beyazıt'tan denize doğru aşağı inince karşınıza çıkan Kadırga'da bir devlet yurdunda kalıyordum. Yurdumuza yakındı. Hafta içleri okuldan dönerken de hafta sonları gezmeye çıktığımızda da en azından bir bakındığımız, yeni yayınlardan haberdar olduğumuz, selam verip geçtiğimiz bir mekândı artık burası.

Bugünlerle kıyaslandığında çeşitli zorluklar içeren bir dönemdi şüphesiz. Şehre tutunmak zordu. İmkânlar kısıtlıydı. Sular, birkaç günde bir akıyordu söz gelimi. Bizi fazlasıyla ezip hırpalayan yoksulluk, gurbet, sıla özlemi, farklı bir hayat beklentisi gibi duygu ve durumlar içinde hayata ve şehre çarpa çarpa büyüyorduk. Ben de hem okuyor hem de çalışıyordum. Hafta sonları maçlarda çekirdek sattığım bile oluyordu. Kadırga'ya yahut biraz daha ilerideki Kumkapı'ya inen yollar üzerinde çok sayıda küçük atölye, iş hanı, çoğunda memleketlerini terk etmiş gençlerin çalıştığı onlarca dükkân vardı. Bir kısmı eskimiş, yıpranmış, derme çatma hâle gelmiş bu mekânlarda bizden

çok da farklı olmayan hatta daha zor şartlarda yaşayan gençlerle her gün bir şekilde karşılaşılıyor, konuşuyor, dertleşiyor, ahbablık ediyordum. Kendince bir umut büyüten, yeni bir hayat ve gelecek kurmaya çalışan insanlarla doluydu yanımız yöremiz.

80'lerin ortaları, gençlerin darbe sonrası süreçten sıyrılmaya gayret ettikleri, ideolojik çıkışların tekrar canlandırılmak istendiği, bugüne göre oldukça zor fakat hareketli bir dönemdi. Herkes kendince bir şeyler okuyor ve bunları paylaşmak, tartışmak, gündemleştirmek istiyordu. Yurt odalarında, okul kantinlerinde, öğrenci evlerinde konuşmalar, sohbetler, tartışmalar oluyordu. Ben de bu ortamda, dağınık da olsa farklı kitaplarla karşılaştım. Farklı çizgilerde, istikametlerde gezinen okumalar yaptım. Bir süre sonra İslami dünya görüşüne bağlandım. Bu bağlılık, önemli bir değişimi, yönelişi ve isteği de beraberinde getirdi. Edebî eserleri bırakmamakla birlikte tefsirler, hadis kitapları, Müslüman düşünürlerden yapılan çeviriler de elimizden düşmüyordu artık. Mevdudi ve Seyyid Kutub'un yanında Sezai Karakoç'un, Ali Bulaç'ın kitapları vardı başucumuzda şimdi. Ali Şeriatî'nin bütün kitaplarını okuyor ve tartışıyoruz. Solun önemli kitaplarını da solcu arkadaşlardan geri kalmayacak şekilde takip etmekteydik. Üniversitede de beni seven, bana kitap alan, kitap veren hocalarım oldu. Hatta son iki yıl çeşitli yayınevlerinde çalışmaya, harçlığımı çıkarmaya da başlamıştım. Üniversite yılları, aynı zamanda çeşitli gazete ve dergilerde yazmaya başladığım dönemdi. Bazı şairlerle, yazarlarla tanıştım. Okuyup düşündükçe, okuryazarlığı ileri düzeydeki insanlarla tanıştıkça bu alanlardaki bilgim, görgüm de genişledi sanırım. Bu çabaların, dönüşümlerin, koşuşturmaların, tanışmaların ve yazıp çizme gayretlerinin bir bileşeni, ortağı olmuştu zamanla Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı. Üniversiteyi bitirip öğretmen olarak Anadolu'ya geçince de kopmadık elbette bu mekândan. Sömestr yahut yaz tatillerinde de uğradığımız ilk yerlerden biri, farklı bir sinerjiye sahip bu çarşı oluyordu.

Bugünkü gibi öyle her türlü kitap satılmaz, bulunmazdı çarşıda. İyi kötü dinî bir yönü, özelliği olan kitaplar bulunurdu daha çok. Solcu yayınların, kitabevelerinin bulunup bulunmadığını pek hatırlamıyorum şimdi. Fakat sağcı, milliyetçi yayınevleri, kitapçılar da vardı. Bazılarında çeşitli dergiler de satılırdı. Esnafı da genellikle öyle cimri, açgözlü, suratsız değildi. Birkaç kitap alıp da paranız yetmediği için gözünüz başka bir kaptapta kaldığında, hâlden anlayıp o kitabı da size hediye edenler yahut "Onun da parasını sonra verirsin." diyenler de çıkardı. Tanışıklık artınca veresiye yazarları da görürdük elbette. Beyazıt Meydanı'ndaki bazı protestolara, eylemlere birlikte gittiğimiz ağabeyler, amcalar da vardı aralarında

1980'lerin sonunda ve 1990'lı yıllarda İstanbul'a gelen Anadolu'daki kitapçıların ilk uğrak yeri olan Beyazsaray Kitapçılar Çarşısındaki mekânlardan biri rahmetli Selahaddin Özer'in Şûra Yayınları'ydı.

Rahmetli Hasan Başpehlivan, Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın hem dönüşüm sevincini, dinî neşriyatta adı duyulan yayıncıların buraya gelişini hem de dağılıp hüznünü, kitapçıların buradan ayrılışını yakinen bilen bir yayıncıydı.

sonuçta. Kardeşlik, dostluk ölmemişti ve “dava bilinci” dediğimiz şey de ete kemiğe bürünerek, kendine özgü refleks ve tutumlarla gelişerek hayat buluyordu.

Çokluk İçinde Birlik

Aralarında çeşitli renk, çizgi ve ton farklılıkları bulunan çok sayıda yayınevi yahut kitabevi karşıları sizi burada. Şamil, Şura, Risale, Pınar, Tuğra, Çile, Çile, Bahar, Enderun, Arslan, Burak, Tohum, İslamoğlu, Ravza, Berekât, Tavaslı, Feriştat, Aydın, Pamuk, Hisar bunlar arasında sayılabilir.

Bu yayınevlerinin, farklı çizgilerine rağmen zamanla huyu suyu birbirine benzemeye başlayan bu dükkânların vitrinlerine koydukları kitaplara göz gezdirmek, hiç ummadığınız bir anda yeni çıkan bir kitapla karşılaşmak, raflara bakarak bir arkadaşınızla sohbet etmek bile ayrı bir zevkti. Yağmurda, karda kışta bu zevkin, bu hoşnutluğun iki katına çıktığını söylemeye gerek yok şüphesiz.

Beyazsaray, o yıllarda, birçok gencin, İstanbul'da okuyan Müslüman genç kız ve erkeklerin bir kitaplık kurma/oluşturma düşüncesine ulaştıkları, bu düşüncüyü planlı ve coşkulu bir şekilde eyleme döktükleri yerdi aynı zamanda.¹

Öğrenci evlerinde hatta yurtlarda kalanların bile kendilerine kitaptan bir dünya kurmalarına

yardımcı olmuş ve çevrelerini bu anlamda titreştirmelerini, etkilemelerini sağlamıştı Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı. Sadece bir misafir gibi görmezdi kendisine uğrayanları. Bulduğu yerden hem yakın çevresine hem de tahmin bile edilemeyecek yerlere, çok uzaktaki şehirlere bir incelik, bir ışık, bir tür kitap kardeşliği yayardı.

Biz de yurttayken, dolabımız kısa sürede dolduğu için, kitaplarımızı koyacak yer bulamazdık. Sömestr ve yaz tatillerinde memleketimize dönerken yükümüzün çoğu kitaplardan oluşur, valizlerimiz kitaplarla dolup taşardı.

Başka özellikleri, başka katkıları da vardı elbette bu çarşının.

Her şeyden önce bir tür sosyalleşme ortamı, imkânı da sağlıyordu müdavimlerine. Sadece yayın dünyasını, kitapları, dergileri değil ülkedeki ve dünyadaki gelişmeleri de duyabiliyor, öğrenebiliyor, takip edebiliyordunuz burada. “Ayaklı kütüphane” diye nitelendirilebilecek insanların yanı sıra “ayaklı gazete” diye adlandırılacak malumatfuruş kitapseverler de eksik olmuyordu. Bugünün sosyal medyasının yerini tutuyordu bu çarşı âdeti. Bir köşeye ilişip bir tartışmayı izlemenize, sohbete katılıp soru sormanıza hatta “Bir çay da ben alayım abi.” demenize kaş çatılmazdı. Buluşma, tanışma imkânı sağlayan bir adrestti. Doğal bir forumdu bir yönüyle. Okkalı hocaların, yazarların ve kendini göstermek isteyen gençlerin sayısı arttığında da küçük ölçekli ve diri bir amfi özelliği kazanıyordu.

¹ Köksal Alver, “Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı: Bir Okuma Durağı”, Duran Boz (ed.), *Okuma Hikâyeleri*, Hangar Kitap, 2013, s. 237-238.

| Beyazsaray'ın eski hali

| Beyazsaray'ın bugünkü hali

İstanbul ve Anadolu'ya hitap etmenin yanı sıra yurt dışına da buradan kitap gönderiliyor ve söz gelimi Almanya'da da karşılık buluyor, benzerlerini çok uzak beldelerde de inşa ediyordu. Etkisi, ülke sınırlarını aşan bir yerdi yani. Aynı tartışma konularıyla, bir süre sonra, başka illerde hatta ülkelerde de karşılaşmak mümkündü.

Diğer taraftan "İslami bestseller" olarak nitelendirilen birçok kitap ve kaset de bu ortamda, bu çarşının oluşturup yaydığı öz güven, enerji ve dinamiklerle ortaya çıktı. Çok satan ve yayıncısına epeyce para kazandıran tefsirlerin, meallerin, çeviri kitapların yanında bir ara sosyal bir fenomene dönüşen "hidayet romanları" da bu bağlanmalı hatırlanmalı, zikredilmeli elbette.

Ara sıra maraza çıkırsa da günlerce konuşabileceğiniz tehlikeli görüşlere, hararetli polemiklere de rastlayabiliyordunuz. O yıllarda her üç kişiden biri polis ya da ajandı muhakkak ve bu tedirginliğin esir aldığı gençlerin sayısı da az değildi.

Çarşının görüntüsü, tasarımı iyi değildi belki ama farklı mizaç ve eğilimdeki birçok insanın, hocaların, öğrencinin, kitapçının, düşünürün, yazar ve çizerin de soluklandığı, boy verdiği, bir tiryaki gibi müptelası olduğu bir mekândı. Yeri gelmişken Mustafa Kutlu'ya kulak verelim bu konuda:

Burası, bizim zamanımızda, sadece dinî yönü ağır basan kitaplarıyla değil; kasetleri, hediyelik eşya satan dükkânları ile kendine mahsus bir çarşıydı. Beyazıt Meydanı'na bakan ve cadde üstünde bir mekânda olduğundan gelip geçenler için bir "uğrak yeri" sayılıyordu. Lakin çarşı esnafı uzun yıllar "boşaltma" kâbusu yaşadığından mıdır, nedir fizikî görüntüye pek iltifat etmiyordu. Mal sahibi ile mahkemelik olmuşlar ve süre uzadıkça uzamış-

tı. Çarşıda "kendini bırakmış" bir hâl vardı. Bu hâl belki o yıllardaki "imaj"ına da yandaşlık ediyordu.²

Kültürel Hafızamızda Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı

Çarşı kadar, çarşının yer aldığı binanın geçmişi de birçok yönüyle ilginç. Söz konusu binanın tarihçesiyle ilgili olarak Beşir Ayvazoğlu şu bilgileri aktarıyor bize:

Beyazsaray, 1950'lerin sonlarında Hariciye Mektupçusu Münir Bey'in ahşap konağını satın alarak yıktıran Karadenizli bir işadamı tarafından yaptırılmıştı. O tarihten itibaren kitapçıların rağbet ettiği bir mekân oldu. 1950'den sonra hızla artan dinî yayın talebi, bu çarşıdaki yayınevleri tarafından hazırlanan popüler yayınlarla karşılandığı için zamanla dinî yayıncılığın merkezi hâline gelen ve literatüre "Beyazaray Yayıncılığı" kavramını kazandıran bu iş hanı, eski başbakanlardan Mesut Yılmaz ve kardeşine babalarından kalmıştı. Onlar da Doğu Avrupa ülkeleriyle bavul ticaretinin hızlandığı yıllarda, Beyazıt ve Laleli civarı bu ticaretin merkezi hâline geldiği için; kitapçılardan ve üst katlardaki avukatlardan aldıkları kiraları az bularak kendilerine çok para kazandıracak bir otel yapmaya niyetlenmiş, uzun bir mücadele sonunda kitapçılardan temizledikleri Beyazsaray'ı onararak yerine bugünkü Barcelo Saray Hotel'i yaptırmışlardı.³

Bizim tanıklığımız daha çok İslami yönüyle ilgili olsa da binanın ve çarşının tarihini sağcı, milliyetçi duyarlılık ekseninde araştıran ve hatta solcu olarak bilinen yayıncılar, kitapçılar üzerinden okuyan, yorumlayan, aktaran yazarlar da var.

2 Mustafa Kutlu, "İstanbul Kitap-Kültür Merkezi", *Yeni Şafak*, 2 Şubat 2000.

3 Beşir Ayvazoğlu, *Üçüncü Tepede Hayat / Beyazıt Meydanı'nın Derin Tarihi*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2012, s. 97

Köksal Alver, Beşir Ayvazoğlu ve Mustafa Kutlu gibi yazarların anlattıklarının yanı sıra Birol Biçer ve Yasin Aras gibi yazarların bu konuyla ilgili yazıları, aktarımları, araştırmaları da mevcut. Bu çarşıda kitapçılık yapan bazı şahıslarla yapılan söyleşiler, röportajlar olduğunu da biliyoruz. Diğer taraftan kurulduğu 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye'nin ilim ve kültür hayatına önemli katkılarda bulunan, kültür adamlarının buluşma ve sohbet mekânları arasında yer alan Enderun Kitabevi'nin kurucularından "Enderunî" İsmail Özdoğan'ın 2012 Eylül'ünde vefatı üzerine de epeyce yazı yayımlanmış ve bu vesileyle çarşı da yine çeşitli yönleriyle yâd edilmiştir. Bu konuda zikredilmesi gereken ve kitap bütünlüğü taşıyan belki en önemli çalışma Asım Öz'ün imzasını taşıyor. Öz, "Bahar"dan "Gonca"ya elli yılı aşan yayıncılık serüveniyle Hasan Başpehlivan'ı merkeze alarak hazırladığı *Kâğıt Kokulu Yıllar* adlı kitapla, bu konuyla ilgili birçok ayrıntıyı, zengin ipuçlarını da hatırlatmış, aktarmış oluyor. Rahmetli Hasan Başpehlivan, Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın hem dönüşüm sevincini, dinî neşriyatta adı duyulan yayıncıların buraya gelişini hem de dağılıp hüznünü, kitapçıların buradan ayrılışını yakinen bilen bir yayıncıydı. Onu, yolu bir şekilde çarşıdan geçen okurlar, yayıncılar, yazarlar velhasıl kuşaklar tanır, bilir yahut en azından adını duymuştur. Asım Öz'ün, uzun soluklu bir söyleşi eşliğinde büyük bir emek ve sabırla hazırladığı *Kâğıt Kokulu Yıllar*, bir devrin hatıralarını sunarken aynı zamanda Türkiye'deki İslami neşriyatın seyrine dair kıymetli bir birikimi de bir araya getiriyor. Çarşının sesine soluğuna, neşesine, müdavimlerine, suretlerine, çizgilerine, farklı tonlarına ve hüznüne kulak vererek farklı bir iklimde, değişik bir zaman ve zeminde gezmiş gibi oluyorsunuz kitabı, kitap-taki söyleşileri okurken.⁴

Birçok ayrıntıyla süslenen sıra dışı bir sürece tanıklık etmenin yanı sıra başlangıçta tebliğ amaçlı olarak kurulan bazı yayınevlerinin, bir süre sonra aynı zamanda ticari kurumlar hâline de dönüştüğünü ve bu süreçte çeşitli sorunların ve sıkıntıların da ortaya çıktığını öğreniyor ya da hatırlıyoruz kitabı okurken. Gerek tercüme eserlerin niteliği, gerekse dinî anlayış farklılıklarının Beyazsaray yayıncılığı söz konusu olduğunda ilk akla gelen tartışma konuları olması, mevcut sorunların kaynaklarını göstermesi bakımından son derece önemli. Zamanla yayıncılık ve kitap dünyası da insanların tanımakta ve takip etmekte zorlanacağı kadar farklılaştı, değişti. Asım Öz'ün belirlemesiyle söylersek "Endüstriye dönüşen yayıncılık, tabii dokusunu, hassasiyetini de kaybetti."

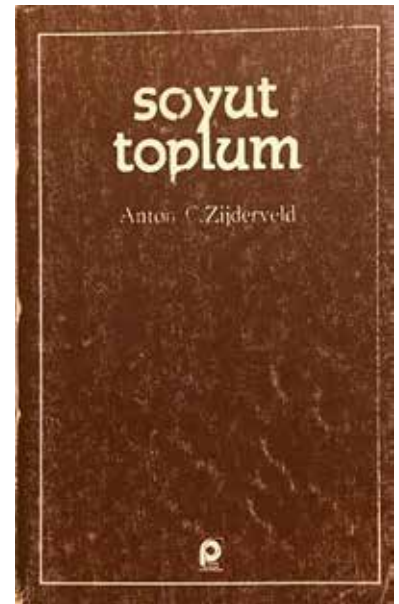
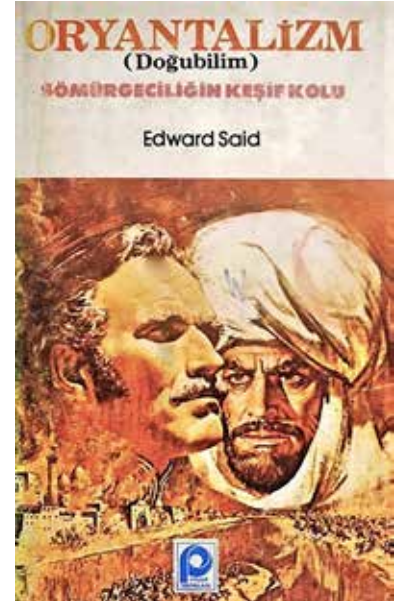
4 Hasan Başpehlivan, *Kâğıt Kokulu Yıllar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013.

Niceliğin egemenliğinin ve piyasa koşullarının yönlendirmesiyle sosyal hayatın birçok ünitesi gibi kitapçılık, yayıncılık da değişti, evrildi elbette. İslami düşünce ve hissiyata sahip insanların da bu değişimlerden kaçınabildiklerini, alternatifler geliştirebildiklerini söyleyebilmek zor. Fakat bir zamanlar ortaya çıkan birikimin nicel olarak dökümü bile etkileyici. Sadece 80'li yıllara bakıldığında dahi önemsenmesi gereken rakamlarla, verilerle karşılaşıyoruz. 21 Ocak 1987'de *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan bir habere göre Türkiye'de neşredilen dinî içerikli kitaplarda yüzde 226'lık bir artış gerçekleşmiştir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma Plan ve Koordinasyon Dairesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de 1960-1985 yılları arasında toplam 7.966 yayın yapıldığı ve bu yayınların 2.663'ünün 1980-1985 yılları arasında basıldığı tespit edilmiştir.⁵

Peki, sonra ne oldu? Burada uzun yıllar yayıncılık yapan emektarlar ya da artık onların çocukları, torunları, ortakları olan kişiler, 2000'li yılların başında gene bu civarda; Vezneciler'deki Yümni'ye taşındılar. Fakat buradaki atmosfer; kokusu, yıllanmışlığı, heyecanı ve hatıraları ile farklı bir havası, kendine özgü bir dünyası olduğunu müdavimlerine hemen hissettiren Beyazsaray'ın yerini tutmadı.

Bütün güzel şeyler gibi, Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı da anılarda deveran etmeye ve hüznü iç geçirmelerde yaşamaya terk edildi. Yerinden ayrılan, köklerinden ve doğal ikliminden koparılan, dahası baş döndürücü gelişmeler karşısında söz alma gücünü yitiren o efsane kitap ağacı, zorlu şartlar altında dimdik ayakta duran o devasa ve bin dallı çınar, yapraklarını sağa sola dökerek sükût etti.

5 Hasan Başpehlivan, *a.g.e.*, s. 13.

Pınar Yayınlarının, Batı dünyasının içinden çıkmış ve Batı dünyasını tenkit eden eserlere öncelik veren bir yayın politikası vardı.

DİNÎ YAYINCILIĞIN BEYAZSARAYLI YILLARI

Biröl Biçer*

Ülkemizde dinî yayınların son yıllarda hiç olmadığı kadar yaygınlaşıp çeşitlenmesi, süreli yayınların yanında dinî kitap ve yayınevlerinin sayılamayacak kadar çoğalması Andre Malraux'nun "21. yüzyıl ya din ve maneviyat asrı olur ya da hiç olmaz." öngörüsünü getiriyor akla. Matbuat ve neşriyat âlemindeki bu dinî yayın enflasyonuna bakılınca daha 50-60 yıl önce din ve dinî yayıncılık adına neredeyse sıfır noktadan dönüldüğüne inanmak güç gibi görünüyor. Ülkemizde dinî yayıncılığın nereden nereye geldiğini anlamak için önce işin evveliyatına inmek gerekiyor.

1923'te ilan edilen Cumhuriyet beraberinde birçok değişikliği getirir ancak bunlardan bazıları asırlardır benimsenmiş kültür üzerinde oldukça sarsıcı etkiler bırakır; alfabe, dil hatta inanç biçimi değişir... Bazıları bu değişiklikleri modernleşme, bazıları devrim, bazıları ise köklerden kopuş olarak değerlendirir. Toplumsal yapı ve kültürde gerçekleştirilen bu keskin değişiklikler günümüze dek süren tüm siyasi ve toplumsal süreçlerimizin ve tartışmalarımızın da temelini atar.

Sabahattin Zaim bu köklü değişiklikler döneminin şöyle nitelendirir: "20'nci yüzyılda iki büyük devrim olur: Biri Rusya'da, diğeri Türkiye'de. Çarlık Rusyası borçlarını reddeder ama mirasını saklı tutar; alfabesini, dilini, edebiyatını bozmadı. Hatta el altından kilisenin hukukunu bile saklı

tutar. Türkiye ise borçları kabul etmekle beraber Osmanlı'dan kalan ne varsa reddi mirasa gider".

Tek Partili Devrin "Tek Tük" Yayınları

Bu reddi mirasa konu olanlardan biri de din meselesidir. Toplumsal anlamda oldukça yaygın bir kabul görmesine rağmen günümüzde bile ülkenin en önemli tartışma konularından biri olma özelliğini sürdüren din konusunda özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan devlet politikalarının önemli bir yansıması da dinî yayıncılık alanında kendini gösterir ve 1923-45 arası dinî yayıncılığın ve yayınların oldukça sınırlı olması sonucunu doğurur. Ancak o dönemde devletin bu alanı tamamen boş bırakmadığını hatta çok az da olsa oldukça sağlam birkaç eserle doldurduğunu belirtmek gerekir. *Sahih-i Buhari* hadis külliyyatı ile Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kur'an tefsiri gibi temel eserler bu dönemde basılmış güçlü eserlerdir ancak yaygın basımları 1945'den sonra gerçekleşecektir. Üstelik bu eserler halka yönelik yayınlar değil, esasen din âlimlerine hitap edecek kaynak eserlerdir.

Din karşıtı tutumun devlet politikasıyla özdeşleştiği bu dönemin bir diğer dinî yayın çalışması da neticelenmeyecek olan Mehmet Akif'e ısmarlanan meal projesi olur. Türkçe Kur'an tuzağına düşmemek için Akif tarafından bu mealin yok edildiği de söylenir. Aynı konu Elmalılı'ya da sunulmuştur. Bu, aslında bir "Tek Parti Cumhuriyeti" projesinin temel taşıdır: "İbadette Arapçayı kaldırıp Türkçe ezan, namaz, dua projesi yapmak". Abdülhakim

* Yazar

Arvası'nın ifadesiyle "Türkçe meal bir cinayettir." görüşünde olmalı ki Elmalılı buna yanaşmaz ve Arapçadan Arapçaya bir meal hazırlar. İşin çoğunu tefsire bırakır... Akif'in Mısır'a kaçışının bir sebebinin de bu sinsice projeyi kabullenemeyişi olduğu düşünülür. Tek Parti Dönemi'nin dinî yayınları, özü itibarıyla bunlarla sınırlı kalır.

Ancak devletin Osmanlı mirasını reddetmesinin halkın reddetmesi anlamına gelmediğini zaman ortaya çıkaracaktır. Cumhuriyet elitinin dine karşı amansız tutumu, halkın dinî bilgilenme ihtiyacını bastırmaz. Aksine bu ihtiyaç açılığa dönüşecek ve yeri doldurulmaya çalışılacaktır. Halkın dinî meselelerdeki talebini yönetici tabakada ilk hissedenlerden biri İsmet İnönü yönetiminin bürokrat ve bakanlarından Hasan Âli Yücel'dir denilebilir. O dönem devlet eliyle basılmaya başlanan Batı klasiklerinin yanında onun ısrarıyla Doğu klasiklerinin de tercüme ve neşredilmeye başlaması bu toplumsal ihtiyacın karşılanmasına yönelik bir adımdır aslında. *Sahih-i Buhari* için Atatürk de ısrar etmiş ancak Elmalılı tefsirinin asıl yaptıranı İnönü olmuştur. Ne var ki, Doğu klasiklerinin tercüme hatta hitap etmediği gibi aydın dindarların da doğrudan kaynak arayışlarına çare olmayacaktır. Sayılan kitaplara ek olarak Hasan Basri Çantay'ın meali ve bir de bazı yaynevlerinin el altından Arapça ya da Osmanlıca baskılarla çıkardığı eserlerle 1950'li yıllara gelinir. Özel sektörde ise dinî eserleri eski yazıyla tek tük de olsa yayımlayan birkaç yayıncı hiç eksik olmaz. O günlerde meşhur *Mızraklı İlmihal* ile *Kur'an Elifbası* halka hitap eden başlıca dinî kitaplardır.

DP ile Su Yüzüne Çıkan Dinî Talepler

Demokrat Parti iktidarı pek çok toplumsal talep gibi halkın dinî duygu ve ihtiyaçlarının da su yüzüne çıktığı bir dönem olur. Ekonomik durum gibi inancın ifadesinde de bir filizlenme başlar.

İmam hatipler, ilahiyat fakültelerinin açılması bu dönemin rüzgârıyla olacaktır. Bu filizlenme dinî yayın ve fikir sahasında önce birkaç dergiyle başlar. Demokrat Parti Dönemi'nde de dinî kitap yayıncılığı büyük bir gelişme kaydetmez esasen; ancak *Büyük Doğu*, *Sebilürreşad* gibi birkaç dergi geleceğin altyapısını oluşturmaktadır. Bu 10 yıllık dilim için Türkiye'de dinin yeniden inkişaf ettiği devir demek hiç de mübalağalı sayılmaz. Ancak devletin yayınladığı birkaç kitap dışında, 1950-60 arası özel sektörün yayınladıkları arasında da kayda değer ciddi eserlerin fazla olmadığı görülür.

Yine de bu dönem, çok önemli bir kitap hareketinin doğuşuna sahne olacaktır. 1957-58'lerde o güne kadar elle çoğaltılarak dar bir dairede yayınlan "Risale-i Nur" basılmaya başlar ama o da belli bir kesimin eline ulaşabilir. Bu risaleler uzunca bir dönem "kaçak" yayınlandığı ve kapalı bir topluluğa hitap ettiği için resmen tedavülde olmazlar. Bununla birlikte dindarlara yönelik en çetin politikaların yürütüldüğü bir dönemde din alanında benzerine az rastlanır orijinallikte bir dinî kitap serisi olan Risale-i Nur'lar Türkiye'de yayıncılık alanının da yıldızı olacaktır sonraki dönemlerde.

1960'lara bir başka ifadeyle 27 Mayıs Darbesi'ne kadar dinî eğitim ve dinî yayıncılığın durumu iç açıcı olmaz. Demokrat Parti'nin getirdiği hürriyet havası din açısından bir süre ancak cami avlusuyla yetinmek zorunda kalır. Takrir-i Sükûn yasası ve daha sonrasında Tek Parti Dönemi dindar halka büyük bir darbe olduğu için "Allah" demeye korkulan zamanlardır. 1950'lerle değişen siyasi atmosfer bu açıdan bir serbesti getirirse de bu dönem 27 Mayıs Darbesi ile sona erer. O günlerin siyasi ağızlarının sık sık dile getirdiği "DP öncesinde köylerdeki camilerde imam bile bulunamaması, bir cenaze olduğu zaman komşu civar köylerden imam getirilmek zorunda kalınması" gibi pek çok sebep halkta büyük bir birikime de sebep olur ve Halk Partisi rejimine karşı bugünlere dek sürecek olan büyük bir tepki uyandırır. Bu birikim ve ihtiyaçla DP Dönemi'nde halk önce Kur'an kursları hareketini başlatır. O günlerde bir de Nurculuk hareketi gelişir. Said Nursi o günün İslami hareketinin bir numaralı lideri konumundadır. Bir yandan da ilk ciddi İslami yaynevleri açılmaktadır. Mehmet Şevket Eyyi'nin ifadesiyle "Türkiye'de dinî yayıncılık 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nden sonra başlamıştır denilse yanlış bir şey söylenmiş olmaz."

İlk Ciddi Kıpırdanmalar

Dinî yayıncılık denilince ilk ciddi kıpırdanmalar Osmanlı'dan 1990'lara kadar matbuatın merkezi konumunu koruyan Çağaloğlu'nda gerçekleşir. Babıali'ye ev sahipliği yapan Çağaloğlu gece yaralarına kadar oldukça hareketli, bayram yeri

1960 yılında Yağmur Yayinevi'ni kuran merhum İsmail Dayı'nın yayıncılık faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. İsmail Dayı dizilen yazıların düzeltilmesi, gazetelerdeki gece sekreterliği, baskısı biten kitapların ciltlenmesi esas olmak üzere forma katlama gibi matbuatın farklı alanlarında da çalışmıştır.

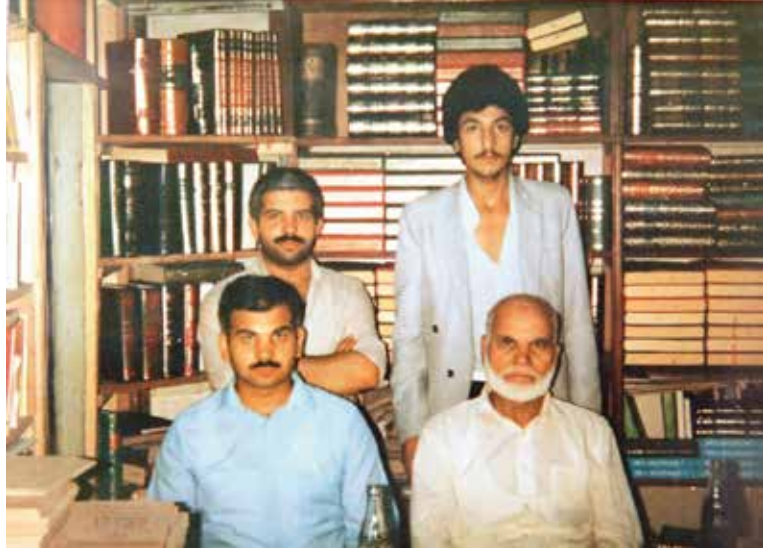

gibi bir semttir. Öyle ki o günlerin Cağaloğlu'sunda kiralık yer bulmak oldukça müşküldür. Gazetecilerin, yazarların, akademisyenlerin uğrak noktası olan ve yayıncılığın ana üssünü teşkil eden Cağaloğlu; gazeteler, yayınevleri ve matbaaların şehir merkezinden uzak yeni semtlere kaçışıyla birlikte 80 ve 90'lı yıllardan itibaren matbuat açısından eski hareket ve canlılığını yitirmeye başlar. Esas itibarıyla Cumhuriyet Dönemi'nde dinî yayıncılık da Cağaloğlu'nda, bu semtin parlak günlerini sürdürdüğü 60'lı yıllarda serpilmeye başlar. Esas olarak sol ve ideolojik yaklaşımlı kitapçılar eskiden beri Cağaloğlu'nda toplanmışlardır. 1960'tan sonra "sağcı" ve "muhafazakâr" kesimler de yayıncılık faaliyetlerine merak sararlar ve doğal olarak bu sektöre yayıncılık denilince ilk akla gelen adres olan Cağaloğlu'nda adım atarlar. Bu dönemde devlet güdümünden uzak ve sivil olarak dindar kütleye yönelik ilk yayınları gazeteci Mehmet Şevket Eygi, İhsan Babalı, İsmail Dayı gibi isimler başlatır.

Yakın tarihimizde dinî yayıncılık ve kitap denilince hatıra ilk gelen İstanbul müftüsü, dersiamdan Ömer Nasuhi Bilmen hocadır. Bilmen Yayınevi'nin *Büyük İslam İlmihali* bir dönem âdeta kurtarıcı olur ve günümüze kadar milyonlarca basılır. Türkiye'de dinî yayıncılık anlamında ilk ciddi kıpırdanmalar ise Sönmez Neşriyat, Mehmet Şevket Eygi'nin Bedir Yayınları, Bozkurt Yayınları, Halil Eser'in Eser Yayınevi, Fazilet Neşriyat, İsmail Dayı'nın Yağmur Yayınevi, Cağaloğlu Yayınevi, Bilmen Yayınevi gibi yayıncıların faaliyete geçtiği 1960'lı yıllarda olur. Bunlar arasına sadece dinî yayın yapmamakla beraber dinî eserlere de yer veren Toker Yayınları da katılır. Necip Fazıl'ın 15 kadar kitabı Toker'den yayınlanır. İsmail Dayı, İhsan Babalı da ilk yayıncılar arasındadır. Modern manada ilk yayınevi, İsmail Dayı tarafından kurulan Yağmur Yayınevi sayılabilir. 1960'larla başlayan bu kıpırdanmalara Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu'su* ya da *Hareket* gibi etkili dergiler eşlik eder. Nurettin Topçu'nun başını çektiği *Hareket* dergisi önce Hareket Yayınları'na, ardından da Dergâh'a dönüşür. Entelektüel dünyaya hitap eden Dergâh kendi alanında bir ekol de oluşturur.

Dinî yayıncılığın en eskilerinden Sönmez Neşriyat, 1955-56'lı yıllarında dinî yayıncılık alanındaki ihtiyacı karşılamak için Ali Fuat Başgil gibi seçkin bir ismin etrafında toplanan dindarların bir araya gelmesiyle kurulur. Bu noktada adı geçen yayınevinin kurucularından Raif Cilasun'u da anmadan geçmek olmaz. *Sahih-i Müslim*, Ali Fikri Yavuz'un Kur'an meali, Hilmi Soykut'un *Unutulmaz Mısralar* gibi kitaplarının yanı sıra kaliteli kitaplar yayıncılar. Zaman içinde el değiştirip misyonunu kaybeden Sönmez yakın zamanlara Sultanahmet'te hediyeelik eşya satan bir isim olarak ulaşabilir ancak. Başlangıçta bu yayınevine ortak olanlar sırf İslam'a hizmet etmek ve toplu-

Beyazsaray
Kitapçılar Çarşısı
1980'li yıllar...

mun dinî yayın ihtiyacını karşılamak için gönül birliği yapmış kimselerdir. Meseleye ticari olarak yaklaşmamışlardır. Sönmez'in kuruluş yıllarında, daha sonra günümüze kadar çizgisini değiştirmeden gelen Bedir Yayınları'nın kurucusu Mehmet Şevket Eygi de vardır. 1962'de Yağmur Yayınevi sektöre atılan ve daha sonra açılacak olan Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın namılılarından Beylem Yayınevi'ni kuran Erdinç Beylem'in ifadeleriyle bu dönemde dinî yayıncılığın atılıma geçmesini tetikleyen "1960 İhtilali ve o ihtilalin getirdiği din aleyhtarı ortama karşı halktan gelen bir reaksiyon" olur. Bu ilk kurulan yayınevleri çok çaplı dinî yayın yapmasalar da ciddi bir ihtiyacın ilk taleplerini seviyeli eserlerle karşılarlar.

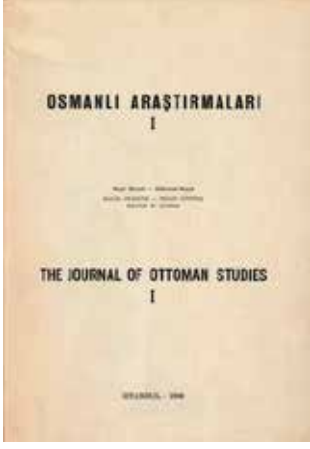
27 Mayıs 1960 Darbesi'nden önce dinî yayın yapanlar arasında "sahaflar şeyhi" olarak bilinen Muzaffer Ozak da bulunur. Ozak, Salah-Bilici Yayınevi vasıtasıyla birtakım dinî kitaplar yayınlamaktadır. Ayrıca, yasak olmasına rağmen bazı Osmanlıca kitapları da basıp dindarların hizmetine sunmaktadır. O tarihlerde özel notlarını, mektuplarını Osmanlıca yazan vatandaşların sayısı az değildir. 27 Mayıs'tan sonra bu Osmanlıca kitaplara el konulur, kamyonlarla İzmit Kâğıt Fabrikası'na gönderilerek hamur hâline getirilir. Tabii Muzaffer Ozak da tutuklanıp Sultanahmet Cezaevi'ne konulur.

50'li yıllarda sahipleri Şii olan bazı yayınevleri de başta Mushaf olmak üzere bazı dinî yayınlar yaparlar ancak Sünni halk onlara pek iltifat etmez. Kur'an-ı Kerim'i Latin yazısıyla bastırarak bu cenah o zamanın medreselerde okuyup icazet almış ulemasından ve tasavvufa yatkın Müslümanlarından itibar görmez.

Sönmez Neşriyat başlarda matbaacılık yapmakta, kitaptan çok takvim basmaktadır. Bir dönem milletvekilliği de yapan Fehmi Cumalıoğlu bu matbaanın başındadır. Dindar halk da bu dinî

içerikli takvimi “Saatli Maarif Takvimi”ne karşı bir alternatif olarak benimser. Sönmez Neşriyat bundan sonra ufak tefek kitaplar çıkarmaya başlar ve kitapçılığa yönelir. Bu kitap hareketi zamanla halkın taleplerine göre şekillenmeye başlayacaktır.

İsmail Özdoğan'ın çıkardığı *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 1980 yılından beri kesintisiz bir şekilde yayımlanmış ve sadece farklı ülkelerden değil, aynı zamanda farklı ekollerden gelen araştırmacıları bir araya getirdi.

Anadolu'dan Göçün Getirdiği Dini Yayın Talebi

1960'larda “Beyazsaray” namıyla anılacak olan kitapçılar çarşısı henüz ortalarda yoktur ama kurulmasını sağlayan sosyolojik etkenler hızla ortaya çıkmaktadır. Talebelikten akademisyenliğe kadar 60 yılını okullarda geçiren Erdinç Beylem'in nesli ve öncekiler dinî kitapların okullara girdiğine bir kez dahi şahit olmanışlardır o zaman kadar. Okullarda ciddi manada bir

şey öğretilmez. Mektepte din olmayınca halk dinî bilgilenme ihtiyacını sokaktan karşılamaya yönelir. Ama ortaya sokak İslamcılığı tarzı bir şey de çıkar. 60'lardan sonrası Anadolu'dan İstanbul'a göç hareketinin başladığı yıllardır. Anadolu'dan göçenler taşrada korunmuş bulunan kültür, âdet ve inanç değerlerini beraber getirirler. Dolayısıyla hem İstanbul hem Anadolu'daki bu nüfus, manevi ihtiyaç olarak ortaya çıkan dinden anlayan adam ihtiyacını karşılamak üzere imam hatip okulları ve Kur'an kurslarının açılmasına önderlik eder, dernekler kurarlar. Bu beraberinde dinî yayıncılığında serpilmesi anlamına gelmektedir.

İlk İslami yayıncılık hareketi entelektüel bir nitelikte ortaya çıkar. Ali Fuat Başgil'in başını çektiği bu hareket büyük çaplı bir harekete dönüşmese de dindar aydınların önünü açar. Başgil'in Yağmur Yayınevi'nden çıkan kitapları entelektüel dindarların oluşmasına katkıda bulunur. İslami uyanış hareketinin entelektüel diğer uçlarında Sezai Karakoç da vardır. O ve *Diriliş* mecmuası Necip Fazıl'a bağlı olarak başlar ama onun tarzının dışında bir tarz geliştirir. Kendine mahsus, orijinal bir harekete dönüşür Diriliş hareketi. Diriliş de, Necip Fazıl da, Nurettin Topçu da kendi entelektüelini geliştirir.

Dindarlar arasında daha seviyeli entelektüel eserleri okuyan bir kitlenin yetişmesinde önemli katkılardan biri de Millî Türk Talebeler Birliği'ne aittir. Öyle ki, son 20 yılın iktidarı ve parlamentosu bir MTTB iktidarı sayılabilir. O zamanın MTTB'ileri arasından bakanlar, başbakanlar hatta cumhurbaşkanları çıkar. MTTB'liler entelektüel dinî kitapları okuyanların başında gelir. Ancak tüm bunlar dindar kitleyi entelektüel manada seviyeli

yayınlarla yöneltmeye yetmez. Aydın dindarların camiye devamı zayıfken avami dindarların da kitapçılarla arası pek sıkı fıkı değildir. Anadolu'dan İstanbul'a gelenlerin çoğalmasıyla daha ziyade avami kitaplara talep oluşmaya başlar. Kitapçılar da bu talebe göre üretime yönelirler. Bu Beyazsaray'ın doğumunu da hazırlayan süreç olacaktır.

Beyazsaray'ın Doğuşu

1960'lara kadar dinî yayın fazla sayılmaz. Anadolu dindarların alım güçleri arttıkça dinî yayınlara da rağbet artmaya başlar. Ancak dinî yayınlara talep Tek Parti Dönemi'nin bitişiyle hemen başlamaz. Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle halkın kendi gerçek eğilimlerini iyice göstermesi için biraz daha zaman geçmesi gerekecektir.

Kapalıçarşı'da 1958 yılında çıkan büyük yangın 1500'ün üzerinde dükkânı tahrip eder. Kapalıçarşı'nın tamiri bitene kadar çarşı esnafı civardaki dükkânlara yerleşir. Bunlardan biri de eski başbakanlardan Mesut Yılmaz'ın babasının bir ortağıyla yaptırdığı Beyazsaray İş Hanı'dır. Beyazıt'ta şimdi yerinde Hotel Barcelo Saray'ın olduğu bu bina geçmişinde ahşap bir köşktür. Buraya bir han yapmak isteyen Halil Bey parası kâfi gelmeyince Hasan Yılmaz'la ortak olur. Biri yeri, diğeri sermayeyi koyar ve hanı yaptırır. Bu iş hanı ilk birkaç senesi dışında sürekli kitapçılara hizmet edecek ve kapatıldığı 1999 yılına kadar Türkiye'de dinî yayıncılıkla özdeşleşen Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nı barındıracaktır. Üst katlarında avukat büroları, en altında bir garajı barındıran hanın geri kalanını kitapçılar dolduracaktır.

Kapalıçarşı'nın özellikle ayakkabıcı esnafını 1960'lı yıllarda Beyazsaray Hanı ağırlar. Rivayet olunur ki Kapalıçarşı esnafının Beyazsaray'ı doldurduğu bir kaç yıl Hasan Yılmaz ve ortağı Halil Bey'in harcadıkları parayı kiradan amorti etmelerini sağlar. O döneme kadar tüm yayıncılık faaliyetleri Çağaloğlu'ndadır. Basın ve yayın dünyasının, eski Babıali'nin ikametgâhı olan Çağaloğlu'nda o dönemler boş yer bulmak âdeti imkânsızdır. Devrin tüm kalem erbabının cirit attığı Çağaloğlu geceleri de ıslık ıslık ve hareketlidir. Kapalıçarşı'nın restorasyonu ile beraber 60'ların sonlarına doğru Beyazsaray'daki esnaf birer birer eski yerlerine dönmeye başlarken boşalan dükkânlarla beraber iyice düşen kiralar Çağaloğlu'nda yer bulamayan kitapçılar için iyi bir fırsat yaratır.

Aslında daha Kapalıçarşı esnafı çıkmadan 60'ların ortalarından itibaren tek tük kitapçıların yerleşmeye başladığı görülür iş hanına. Önceleri ayakkabıcı ve manifaturacıların arasında, bodrumda gözlerden kaybolan bu kitapçı ve yayınevleri zamanla çoğalacak, iş hanının bodrum katlarında bir döneme damgasını vuracak olan

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nı kuracaklardır. İşin ilginç 30 yıl boyunca dinî yayıncılığın merkez üssüne dönüşecek olan Beyazsaray iş hanında ilk açılan kitabeveleri aslında zamanın modasına uygun olarak sol eğilimlidir. 60'ların ortalarından sonra iş hanında açılan birkaç solcu kitapçı burada tutunamayacaktır. Daha sonra Bahar Neşriyat gibi birkaç yayınevi buraya yerleşecektir. 1969 yılında burada kurulan Enderun Kitabevi'ne kısa zamanda benzerlerinin eklenmesiyle yayınevlerinin sayısı zamanla 50'yi bulacak ve bildiğimiz Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın da ilk nüveleri atılacaktır. Ancak Enderun'dan sonra buraya yerleşmeye başlayan kitabevelerinin tamamı dindar-milliyetçi çizgide olacağından Beyazsaray kısa sürede dinî yayıncılığın merkezine dönüşecektir.

Talebin Doğurduğu Kitapçılar Çarşısı

Türkiye'de halkın nabzına göre yayıncılığın miladı 1960'lardır. 1960 Darbesi işleri biraz durursa da geriye daha ciddi bir dinî taleple dönecek ve bu talep 1968'de palazlanacaktır. Bu yıllar sırasıyla pek çok dinî yayınevinin kuruluşuna sahne olur. Bedir, Aydın, Pamuk gibi yayınevleri 1965-68 arasında açılırlar. Daha sonra 1969'da ise bu furya Beyazsaray'ı doğuracaktır.

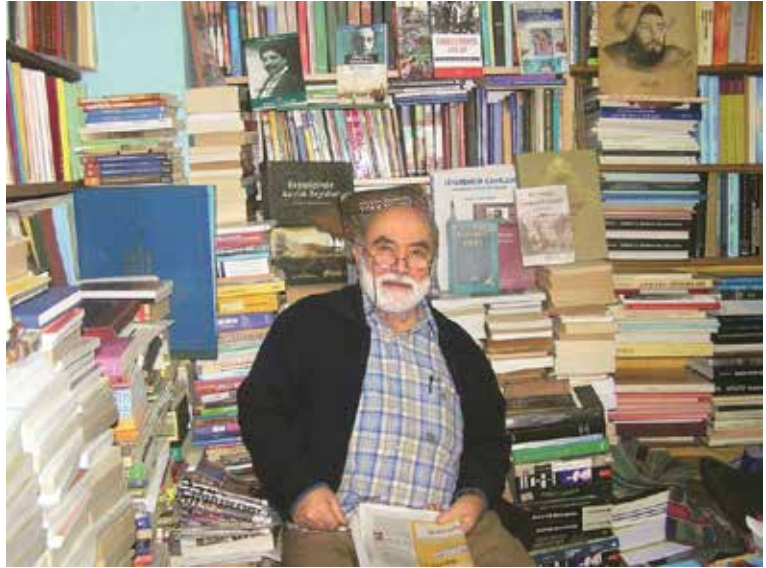
İstanbul'un nüfusunun iki milyon civarında olduğu tarihlerde Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi'nin tam karşısındaki mermer kaplı Beyazsaray İş Hanı'nın alt katlarında çoğalan İslami kitapçılar, zamanla burayı dinî yayınlar çarşısına çevirir. Âdeta tüm dinî yayınevleri kafa kafaya vermiş ve burayı merkez seçmiştir. Bunlar büyük müesseseler değildir. Öyle bağımsız binalarda idare yerleri, ofisleri, sekreterlikleri, müdürleri, matbaa tesisleri de yoktur. Genellikle bir dükkândan, bir de civardaki bir depodan ibaret küçük işletmelerdir. Bu çarşı, taşradan İstanbul'a göçlerin en hareketli dönemlerinde Anadolu'dan gelen dindar halkın da taleplerini karşılayan yeni bir dinî yayıncılık furiasının başlangıcını oluşturacak ve bu yayıncılık furiası içinde kurulduğu hanın adıyla anılacaktır: Beyazsaray.

"Marifet iltifata tabidir, müşterisiz meta zayıdır." der bir Osmanlı vecizesi. Beyazsaray'ın marifeti de çoğunluğu eserlerden oluşan dinî yayınlardır ve halk bunlara hayli itibar eder, rağbet gösterir. Bir anlamda Beyazsaray'ın doğuşunun sebebi de budur denilebilir: Halkın talebi vardır ve birileri bunu karşılamalıdır.

Dinî yayınlar tabandan tavana, avamdan elite kadar geniş bir zümreye hitap eder. Ancak içlerinde ancak bir kaç elite, entelektüele hitap ederken çarşı yayınevlerinin neredeyse tamamı halka hitap etme eğilimindedir. Beyazsaray'ın ve dolayısıyla Türkiye'de dinî yayıncılığın genel ka-

rakterini bu tespitle özetlemek mümkündür. Arz talep ilişkisi Beyazsaray kitapçılarının yol haritası olur âdeta. Enderun'un kurucusu sahaf İsmail Özdoğan'a göre dinî yayıncılığın uzun süre merkezi olan Beyazsaray "ihtiyaçtan doğmuştur". Çünkü o zamana kadar dinî yayın ya yoktur ya da belli ve dar bir kesime hitap etmektedir.

İslami kesim Cumhuriyet'in ilk 25 yılı içinde yediği darbelerin sarsıntısını üzerinden henüz atamamıştır. Beyazsaray dinî kitaplar yayınlıyarak İslam kültürüne ve Müslümanlara hizmet edecek ve bu sarsıntının etkilerini hafifletecektir. Lakin Beyazsaray dinî yayıncılığı planlı programlı olmaktan uzak, popüler ve ticari eğilimi hayli baskın olur. Dönemin yayıncılarında ne mali sermaye, ne de kültürel birikim yeterli değildir. Genel itibarıyla dindar entelektüele yeterince hitap etmeyen ama halk kesimini dinî kitaba boğan, ori-

Enderun Sahaf Kitabevi'nin sahibi İsmail Özdoğan'ın dükkânındaki Cumartesi sohbetleri çok önemlidir.

jinal ve ağır eserlerdense çabuk satılan kolay eserleri ve dua mecmualarını tercih eden yayıncılık anlayışıyla Beyazsaray yaptığı hizmetin yanında dinî yayıncılığın "Mahmutpaşa"sı olur âdeta.

Beyazsaray'ın Yayınevleri

1969 yılında Enderun Kitabevi'nin açılmasıyla beraber Beyazsaray'a yerleşmeye başlayan yayınevlerinin sayısında artış başlar. Kısa sürede yenileri burayı mesken edinmeye başlar. İlkler arasında Abdullah Aydın Hoca'nın Aydın Yayınları, ardından Pamuk, Hisar, Tavash, milliyetçi çizgideki Burak gibi yayınevleri birer birer açılacak ve zamanla bu sayı elliye aşacaktır. Beyazsaray'da arada sırada radikal eğilimli yayınevleri açılrsa da halkın eğilimlerine hitap etmedikleri için tutunamazlar. Beyazsaray dinî yayıncılığı halkın da

Beyazsaray'daki
Enderun iftarından
unutulmaz bir kare...

talebine göre şekillendiği için daha Anadolu tarzı, gelenekçi, muhafazakâr, mutedil ama liberal ve iddiasız bir eğilimde karar kılacaktır. Tamamı dinî yayınlardan oluşan bu çarşıda daha tarafsız konuyla Enderun bir istisna teşkil eder. Milliyetçi çizgideki Ahmet Büyükkarabacak ve Millî Hareket yayınları da diğer bir istisnadır.

Bu yayınevleri çoğunluk olarak esnaf zihniyetiyle işletilirler. Ticari kaygılardan uzak yayıncılar çarşının kalabalığı içinde azınlıkta kalırlar. İsmail Özdoğan'ın Enderun Yayınları, Tekirdağ Müftüsü Ali Aslan Bey'in yayınevi, Bahar Yayınları, Tuğra, Şûra bu hususta kayda değer olanlardır. Beyazsaray deyince ilk akla gelenler, Kadir Mısıroğlu'nun Sebil Yayınları, Ahmet Büyükkarabacak'ın Millî Hareket Yayınlarıyla Çile Yayınları'dır. Ardından bir dönem oldukça kitap üreten Hisar, Çelik, Berekat ve Süleyman Demir'in Demir Yayınları ve Çağrı Yayınları gibi yayınevleridir. Bir zamanlar büyük satış rakamları yakalayan Şamil Yayınları da bu cümleden sayılabilir. Pınar ve Burak da fikir kitaplarına ağırlık veren yayınevleri arasında yer alır.

Beyazsaray kendi dışında kalan dinî yayıncıların eserlerini de Anadolu'ya pazarlar. Büyük Doğu Yayınları Çağaloğlu'nda kalmayı tercih etse de diğer büyük yayıncılarla beraber Necip Fazıl'ın

eserlerini de büyük ölçüde Anadolu'ya pazarlayan Beyazsaray olur.

Beyazsaray'ın Gözde Kitapları

Genel olarak popüler kitaplara yönelen ve az sayıda yayınevlerinin fikir kitaplarına rağbet ettiği Beyazsaray yayıncılığının ana karakteristiği ya da hülasasını üç temel kitapla özetlemek mümkün. Beyazsaray'a yıllarını vermiş merhum Erdinç Beylem bir söyleşimizde bunları şöyle ifade ediyor:

Tam Namaz Hocası, benim 'Çiçekli Yasin' dediğim Yasinli dua mecmuaları, bir de bir yapının meşhur ettiği *Cevşen-i Kebir*. Bu üç kitapla özetlenebilir Beyazsaray'ın kitapçılığı. Halk İslam'ı yani avami İslam bu üç kitaba münhasır kalmıştır.

Bunlara İslami romanlar, dua mecmuaları, ilmi-hâller ve mealleri de eklemek gerekiyor. Özellikle 80'li yıllar, laik sistemde yetişmiş manen kayıp insanların doğru yolu bulma hikâyelerini anlatan "hidayet romanları"nın yükselişine şahit olur. Beyazsaray bu tür kitaplardan sayısızını piyasaya sürer. Bu alanda yazar olarak sıyrılabilenlerden biri de Emine Şenlikoğlu olur.

Bununla beraber Beyazsaray yayıncılarının yayınladıkları eserler arasında kendi dönemlerinde çok ses getirmiş, büyük satış rakamları yakalamış

olanlar da bulunur. Çağrı Yayınları'nın yayınladığı *İbn Kesir Tefsiri* satış başarısıyla ön plana çıkanlardan biridir. Şamil Yayınevi bir dönem İslam tarihi, fıkıh gibi alanlarda ciddi satışlar yakalayan kitaplar yayınladı. Beyazsaray'ın en ilgi gören ve ticari başarı da yakalayan kitapları ise klasikler olur: İmam Gazali'nin *İhya-ı Ulumiddin ve Kimyayı Saadet*'i, Emalılı Hamdi Yazır'ın Kur'an Tefsiri, Ömer Nasuhi Bilmen'in ilmihâl kitabı her devrin itibarlı kitapları olmayı başarırlar.

Beyazsaray'ın büyük ses getiren yayınlarından biri ise Mustafa Müftüoğlu'nun *Yalan Söyleyen Tarih Utansın* serisidir. Hâlen tarih gazeteciliği yapan pek çok yazara da alıntı kaynağı olan bu alternatif tarih serisi Türkiye'de popüler ve alternatif tarih kitapları içerisinde bir milat teşkil edecek niteliktedir. Müftüoğlu'nun yakın tarih olaylarının gerçek yüzünü anlattığı serisi kendi zamanına göre büyük satış rakamlarına ulaşır. Sebil Yayınları'nın Kadir Mısıroğlu imzalı *Osmanoğulları'nın Dramı* kitabı ise sürgündeki Hanedan mensuplarının bilinmeyen öykülerini en dramatik yönleriyle yurda taşırken bir anlamda uzun süre Türkiye'deki dindarlar için âdeti kutsallık ifade eden "Hanedan" kavramının da yıkılmasında istemedi de olsa rol oynayacaktır. Kitaba göre "Hanedan mensupları hiç de süper kahraman değildir ve pek çok sıradan insandan bile daha kötü durumlara maruz kalmışlar, zafiyet içindedirler." Kadir Mısıroğlu'nun bu kitabı da zamanında hayli tartışmaya neden olur.

Bir dönem piyasaya damgasını vuran bir furya da meale olan taleptir. Abdülhakim Arvasi "Meal cinayettir dese de" halkın dinini tercüme Kur'an'dan anlama gayret ve iyi niyeti bir dönem Beyazsaray'ın da meallere yönelmesini sağlar. İlk popüler meal kitabı Sönmez Neşriyat'tan çıkan Fikri Yavuz Hoca'nın meali iken günümüzde piyasadaki meal çalışmaları yirminin üzerine çıkmıştır. İmam Gazali'nin *İhya'sı* ve Elmalılı'nın tefsiri esasen avami eserler değilse de Beyazsaray'ın popüler alana başarıyla yaydığı eserler olur. Her ne kadar Elmalılı kendi tefsiri için "Âlimler için yazdım." dese de halk bu kitaba fazlasıyla sahip çıkar. Ancak dinî yayıncılık alanında en çok kar getiren kitaplar çoğunlukla dua kitapları, şifalı bitkiler, yemek kitapları olarak kalmaya devam eder. Bunlar içinde Tavashı Yayınevi'nin birkaç kuşak boyunca satılan *Tam Dua Kitabı* gibi başucu kitapları bilhassa kayda değer. Entelektüel seviye açısından Beyazsaray kitapçılığı çoklarınınca eleştirilse de merhum Mehmet Şevket Eygi'nin şu değerlendirmesini kaydetmek insaf gereğidir:

Beyazsaray'da yayınlanan bazı kitapların kalitesi tartışılabilir ama bu çarşının İslam kültürüne ve dindar halka hizmet etmiş olduğu gerçeği asla inkâr edilemez.

Halkla Hemhal Yayıncılık

70'li yıllarda hemen hemen tüm dindarlar için âdeti bir kültür merkezine dönüşen Beyazsaray'ı, 1985'den beri Tebliğ Yayınları'nı işleten yazar Bahattin Sağlam "Türkiye'deki dinî yayıncılık için bir anaokulu veya ilkokul" olarak değerlendiriyor. Beyazsaray'dakilerin çoğu dinî yayıncı olmalarına rağmen belli bir siyasi veya ideolojik zihniyete bağlı insanlar değillerdir. Sağlam'a göre Beyazsaray'ın en önemli fonksiyonu "1960 yılına kadar bilgi ve inanç konusunda aç kalan halkı inanca yönelik açıktan iyi ve ya kötü korumak ve doyurmak" olur. Etkili bir pazarlama yöntemiyle halkın ihtiyacı olan ne varsa Kur'an'dan meale, fikir kitabından ilmihâl, hadisten tasavvufa, tarih kitaplarına kadar bu ihtiyacı iyi kötü kapatır Beyazsaray. Hatta sınırları aşmış, Almanya'daki dindar vatandaşlara kadar uzanır... Böylece Beyazsaray halkta bir din algısının oturmasına da ciddi şekilde vesile olur.

Okumuş, aydın, yarı aydın pek çok kişinin yolu bir şekilde Beyazsaray'la kesişir. Pek çok mensubunun gözünde milliyetçiliğin, inancın, ibadet etmenin suç olduğu devirlerde insanların gelip fikri bir sığınak bulduğu; kitaplarla tanıştığı, inancını besleyen eserlere kavuştuğu, kendisi gibi birileriyle tanışıp konuşabildiği bir lokal gibidir Beyazsaray. O dönemin milliyetçi-muhafazakâr aydınları başta olmak üzere pek çok kişinin karşılaşma noktasıdır aynı zamanda. Halkla temas açısından ise resmî ideoloji kontrolündeki diyanetten çok daha etkin bir iletişim ağının oluşmasına vesile olmuştur denebilir. Halkla dinî, manevi iletişimin kurulmasına katkısı büyüktür. Beyazsaray'ın Mushafları, mealleri, tefsirleri ilmihâlleri, dua mecmuaları, tasavvuf ve İslam tarihi kitapları özellikle 80'li

İlk İslami yayıncılık hareketi entelektüel bir nitelikte ortaya çıkar. Ali Fuat Başgil'in başını çektiği bu hareket büyük çaplı bir harekete dönüşmesine de dindar aydınların önünü açar. Başgil'in Yağmur Yayınevi'nden çıkan kitapları entelektüel dindarların oluşmasına katkıda bulunur.

Dinî yayıncılığın en eskilerinden Sönmez Neşriyat, dinî yayıncılık alanındaki ihtiyacı karşılamak için kurulur. Sönmez Neşriyat, 1964 yılından itibaren yayın dünyasının meselelerini ele alan *Sönmez Neşriyat* adlı bir dergi çıkarmaya başlar.

Enderun, Mahir İz hocanın teşvikiyle kültür muhabbi ve aşınası yaklaşık 10 kişilik bir gurup tarafından kuruldu.

90'lı yıllarda girmedik köy, girmedik ev bırakmaz.

80'li yıllarda Turgut Özal iktidarıyla başlayan liberalizmle beraber Beyazsaray ikinci bir patlama da yaşar. Bu dönemde en çok okunan kitaplar arasında dinî kitaplar önlerde gelmektedir. Daha önce milyon satan kitaplar, 80'lerde satışlarını katlamaya başlar. Bu dönemin dindarlaşma hareketlerinde de Beyazsaray önemli bir pazarlama rolü üstlenir. Gerçi halk kalın kalın ciltli

dinî kitaplar ve ansiklopedileri alıp okumasa da, evlerde dekor olarak bulundursa da "Biz okumuyoruz ama çocuklarımız okusun." iyi niyetinin yol açtığı dinî kitap pazarlaması sayesinde o dönemler bir hayli kitap satılır.

Dinî yayınların Beyazsaray'da toplanmasının o zamanki sosyal hayatımıza şöyle bir etkisi de olur: Öncelikle dinî yayın yapan veya halkın dinî hissiyatına tercüman olan bir tabakanın teşekkül etmesine vesile olur. En önemlisi yıllarını bu piyasada geçirmiş Buhara Yayınları'ndan Kemalettin Keçeci'nin belirttiği gibi "Beyazsaray dinî yayının süratle yayılıp satılmasına ciddi katkı yapar." Ancak bu noktada da esnafılık devreye girer ve ayrı ayrı orijinal eserler yayınlamak yerine, tutulan kitapların benzerlerini piyasaya sürmekle uğraşıldığı da çok olur.

Bir Okul Olarak Beyazsaray

Ancak her şey esnafılıktan ibaret kalmaz. Bir dönem akademisyeninden talebesine, yazarından muhabirine eli mürekkep kalem tutan hemen herkesin uğrak yeri olan ya da en azından yolunun düştüğü Beyazsaray, müdavimleri için bir anlamda okul vazifesi de görür. Çarşı, Ramazan'da iftar buluşmalarına sahne olur. Yıl boyunca Enderun, Beylem, Millî Hareket yayınları başta olmak üzere kültürlü insanların müdavim olduğu bir yere dönüşür. Dindar ya da muhafazakâr olup da Beyazsaray'a uğramamış olan yoktur herhâlde. Necdet Sevinç, Ahmet Arvasi Hoca, Sakin Öner gibi pek çok şahus milliyetçiler için mektep gibi olan Millî Hareket Yayınları'na devamlı uğrarlar. Genelde dindar ve milliyetçilerin uğrak noktalarından biri olur Beyazsaray.

Sebil Yayınevi de bu toplanma odakları arasındadır. İsmail Ünal'ın Akçağ Yayınları, gelen gidenleri ağırlayan bir merkez gibidir. Üniversiteden uzaklaştırılan Erdinç Beylem'in her düşünce kampından entelektüellerin devam ettiği Beylem

Yayınları bu açıdan Beyazsaray'da ayrı bir yere sahip olur.

Beyazsaray dışında da kitapçılar mevcuttur hâliyle ama dinî yayın sahasında bu çarşı popüler alana hitabıyla bir simgeye dönüşür. Âdeta baharatçılar için Mısır Çarşısı neyse kitapseverler için de Beyazsaray o demektir. İnsanların dinî yayın sahasında aradıkları her şeyi bulacaklarını düşündükleri bir yer olarak ün salar. Bununla beraber saydığımız istisnaların dışında tam anlamıyla entelektüel bir ortama da dönüşemez.

Beyazsaray'ın AlametifarİKası Enderun

Türkiye'de sahaflık denilince akla gelen ilk isimlerdendir Enderun Kitabevi ve merhum İsmail Özdoğan. Entelektüel kitap kurtlarından olup da 40 yıldır İsmail Özdoğan'a işi düşmemiş olan yoktur denebilir. Kitap kurdu Mehmet Şevket Eygi'nin deyimiyle "Beyazsaray'ın 70'li, 80'li ve 90'lı yıllarında Enderun Kitabevi, dünya çapında bir merkezdir". Çeşitli ülkelere mensup oryantalistler, Türkologlar buraya uğrar; kitap alır, sohbet ederler. İşin ilginç, dinî yayıncılıkla özdeşleşmiş Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın alametifarİKalarından sayılan Enderun aslında Beyazsaray'daki egemen dinî- muhafazakâr çizgide olmayan yegâne sahaf ve yayıncıdır. Geleneksel sahaf anlayışını hâlâ sürdüren nadir yerlerdendir.

Beyazsaray'ın kültür hayatımızda iz bırakmasındaki en önemli etkenlerden birisi Enderun ve benzeri birkaç kitabevinin münevverlerin, kültür meraklılarının, akademisyen ve kitap kurtlarının burada oluşturdukları sohbet halkasıdır. İşinin ehli sahaflığının yanı sıra dönemin seçkin münevverlerinin katıldıkları toplantılar ve gelen gidenin hiç eksilmediği sohbetler Enderun'u âdeta dergâha çevirir:

Başımızda Mahir İz olmak üzere kültür muhabbi ve aşınası yaklaşık 10 kişilik bir gurup tarafından kuruldu Enderun. Burada küçük bir yer açtık ki hem boş zamanlarımızda toplanıp sohbet edelim, hem de yayıncılık yapalım. Sohbet eski sahaf ananesinde olan bir şey. Sahaflık yalnız kitap satmak değildir. Enderun bir kültür hareketi olarak ve biraz da sohbet yeri olması amacıyla böylece kuruldu.

Yıllar önce yaptığımız bir söyleşide böyle özetliyor merhum İsmail Özdoğan, Enderun'un ve onunla beraber başlayan Beyazsaray kitapçılığının doğuşunu. 1969'da Enderun'a öncülük eden sadece Mahiz İz değildir. Aralarında pek çok akademisyen ve entelektüel de vardır. İsmail Özdoğan o sıralar Hava Kuvvetlerinden yeni emekli olduğundan işin yürütülmesi için onu seçerler. Basılacak kitaplar seçilir, 60 kadar yayına ulaşılır; *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* de işin cabası olur.

Beyazsaray'a Ruh Veren Sohbetler

Enderun'un asıl menşei sahaflıktır. Eski sahaflık ananesini devam ettirmek de amaçlardan biridir. Eski sahaflarda dükkâna gelenler çepeçevre oturur, bilenler konuşur, bilmeyenler dinler. Sohbet olur. Enderun -bir başka deyişle Türkiye'de sahaflığın abidevi örneklerinden İsmail Özdoğan-bu mirası yakın zamandaki vefatına dek yaşatmayı başarır:

Küçük dükkâna toplananlar bezen 40 kişiyi bulur. Abdülbaki Gölpınarlı konuşurken millet içeri sığmaz, dışarı taşar. Bir Osman Turan, Ziyad Ebüzziya konuşur gene öyle olur... Tarihi hatıraları tatlı, güzel konuşan insanlardan zamanının muteber fikir adamlarına kadar kimler geçmez ki Enderun sohbetlerinden.

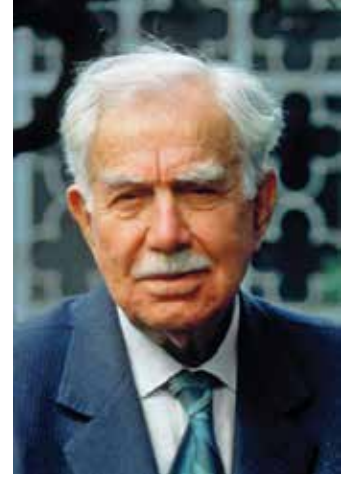
Beyazsaray'a ruh veren bu usulün tek temsilcisi değildir şüphesiz Enderun. O dönemlerin fikri gelişmelerini takip eden akademisyen, yazar, entelektüel ve gazetecilerinin sürekli sohbet ve toplantılarıyla âdeta dergâh gibi vazife görür. Beyazsaray İslami yayıncıları ağırlasa da Enderun her kesime hitap eder. Mete Tunçay, Murat Belge, İlber Ortaylı gibi isimler de vardır uğrayanlar arasında. Bu sohbet geleneğinin önemli diğer iki temsilcisi yine Beyazsaray'daki Beylem ve Millî Hareket Yayınları'dır. Bu sohbet, karşılaşma ve toplantı geleneği çoğunluğu esnaf usulü iş yapan Beyazsaray'ın bir okul hüviyeti kazanmasında da rol oynar: "Benim üniversite tahsilim yok ama orası benim üniversitemdir. Ben burada çok şey öğrendim... Gelenlerin, sohbet edenlerin hepsi dolu insanlardı. Hepimiz ellerimizi bağlar, onları dinlerdik. Şimdi de adam geliyor ama... aynı havayı yakalamamız mümkün değil. Şimdi o adamlar da kalmadı." diyen İsmail Özdoğan'ın Enderun sohbetlerine gelenlerden biri de milliyetçi hareketin en önemli entelektüellerinden Prof. Dr. Osman Turan Hoca'dır: "Osman Turan sık sık üstelik yanında hanedandan hanımı Satia Hanım Sultan'la gelir. Osman Hoca konuşurken herkes pür dikkat dinler, Satia Hanım Sultan ise sessizce ve sabırla oturur, hiç sesini çıkarmaz. Osman Hoca sohbetine en itibar edilenlerdendir." diyen İsmail Özdoğan onun sohbetini anmadan geçmez: "O kadar tatlı, güzel konuşurdu ki hepimiz ağızına bakarak dinlerdik."

Müdavimlerden bir diğeri meşhur Ziyad Ebüzziya'dır. Beyoğlu'nda 4-5 katlı bir kitabevi kurmuş, kültüre hizmet etmiş, eski toprak gazeteci ve fikir adamıdır Ebüzziya. Orhan Şaik Gökyay da Enderun sohbetlerinin vazgeçilmezlerindendir. İsmail Bey'e göre "Gökyay yalnız şair değil mütefekkir adamdır. Gelir otururdu, biz bıkmadan usanmadan saatlerce dinlerdik. Hocayı akşama kadar tırdık, dükkânı kapatınca alır evine götürür, teslim ederdik."

Beyazsaray'dan Buruk Ayrılış

Eski adamların kalmaması gibi zamanla eski şartlar da değişecek, dışarıda yeni ve yaygın, çok daha modern anlayışla yayıncılık yapanlar çoğalacak, piyasa değişecek, sosyal konumlar farklılaşacaktır. 2000'lere yaklaşıırken internet ve televizyon kültürünün de etkisiyle Beyazsaray'ın eski işlevi hızla değişime uğrar. Bunun üzerine bir de 30 yıllık mekânı, Beyazsaray'ı terk etme mecburiyeti gelir. 1999 yılı 30 yıl boyunca Beyazsaray İş Hanı'nı mesken tutan ve bu hanın ismiyle özdeşleşen dini yayıncılar çarşısı için kesin kopuşun gerçekleştiği dönem olur. Beyazıt, Laleli ve çevresi Sosyalist Doğu Bloku'nun çöküşüyle bavlul ticaretinde altın dönemine girmektedir. Balkanlar ve Sovyet Cumhuriyetlerinden gelenlerin bölgede canlandırdığı ekonomi Beyazsaray hanının sahibi Yılmaz ailesinin de rantabl işlere yönelmesine sebep olur. Han, ticari açıdan fevkalade elverişlidir. Ancak bunun için kitapçılardan boşaltılması gerekmektedir.

Demirperde ülkelerinden bavlul ticareti için gelenler akın edip, buralardan mal alıp götürmeye başlayınca civardaki dükkânlar, hanlar ticari açıdan daha önemli hâle gelir. Mesut Yılmaz ve Kardeş Turgut Yılmaz buradan elde ettikleri geliri az bulmaya başlar. O zamanlar "izvoltacı" tabir edilen (Romence izvolta "buyurun" demek) Romenlerle iş yapan esnaf, kira piyasasını yükseltince Yılmazlar da "Biz niye kitapçılara düşük kiraya veriyoruz!" deyip yükseltmek isterler. Sonradan bin bir yolla buradaki 55 esnaf tahliye edilmeye çalışılır. Öncelikle eski binadan taşınmayı hızlandıran sebepler olur. Esnafı zorlamak için mesela, hanın elektriği kesilir, dört kapısından üçü kapatılır. Bu durum notere tespit ettirilir ancak neticede kitapçılar hanı terk etmeye mecbur kalırlar. Beyazsaray'ı en son terk edense ilk gelenlerden Enderun olur. Baskılar karşısında Don Kişot gibi direnen Enderun da çareyi ayrılmakta bulur. Ancak bu bir efsanenin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın 2000'li yılların başından itibaren yeni sığınağı artık Direklerarası'ndaki Yümni İş Merkezi olur. Ancak çarşı yeni yerinde bir daha asla aynı havayı bulamayacaktır.

Dil, tarih ve edebiyat araştırmacısı, şair Orhan Şaik Gökyay da Enderun sohbetlerinin vazgeçilmezlerindendir.

CAĞALOĞLU İSTANBUL'DUR

Necdet Subaşı*

Benim İstanbul'un Cağaloğlu'nda başlar, oradan kademe kademe genişler ve şehrin her tarafına yayılır. Bir İstanbul çocuğu değilim, öyle akılda kalacak kadar da bu güzel memlekette yaşamışlığım yoktur. Yine de İstanbul sayısız kereler yaptığım ziyaretlere, zihnimden silinmesi imkânsız hatıralarıma rağmen zihnimde Cağaloğlu kaydıyla zapt edilmektedir.

İstanbul'a görece çok uzak bir yerde doğrum. Artvin'in Şavşat ilçesinin Karaağaç köyünde gözlerimi dünyaya açtım, çocukluğum Savaş köyünde tamamlandı. Babam öğretmendi, Cilavuz Köy Enstitüsü mezunuydu, idealist ve iddialı bir gelecek peşindeydi. Ben ve kardeşlerim onun için üzerinde çalışılacak, emek verilecek bir mermer gibiydik. Yontacaktı, zımparalayacaktı, şekil verecekti, ondan bir şey çıkarcaktı.

Babamın kütüphanesi köy şartlarında hiç de mütevazı sayılmayacak kadar zengin sayılırdı. O zamanlar bile annemin sık sık elinde kitapla gelen babama olan serzenişlerini hatırlarım. Evde bir kitaba yer kalmazdı, öyle bir yerde yaşadım. Ama babam için kitap başka her şeyden daha değerliydi. Benim onun okumalarına dâhil olmam ilkökul 3 ya da 4. sınıfa denk gelse de evin genel olarak iklimini oluşturan hava genellikle kitap etrafında sayılırdı. Arada bize gelip gidenlerin, babamın herkesten ayrı tuttuğu arkadaşlarıyla bir yolunu bulup ilerlediği mevzuların hepsinde kitap vardı. Onu anlamak zor değildi, babam misafirlerle ne zaman bir mevzu açsa birden ortadaki sehpanın üzeri kitaplarla dolup taşardı. Belki de babam düşündüklerini kanıtlamak için onlara sık sık atıfta bulunmaya ihtiyaç duyardı, belki de bilmediğim başka bir şey ama hatırladığım şeyler arasında şimdi burnumun direğini sızlatan şey o sehpadaki kitapların türü ya da içeriği ne olursa olsun oradakiler tarafından gördüğü hürmetti.

Kitap okumaya artık ucundan kıyısından bir şekilde başladığım yıllarda benim için seçili olanlar genellikle çocuk kitaplarıydı. Gerçi arada tercih karışıklığı yaşadığım olur, bazen de onların okuyup yuttuklarına ilgi duyardım ama yine de sanırım ortaokul sonlara kadar daha çok çocuk kitaplarıyla haşır neşir sayılabilecek bir okuma trafiğim vardı. Belki de bu liste içinde biraz geçiş olarak da değerlendirilebilecekler arasında Kemalettin Tuğcu vardı. Ben işte "Cin Ali" ya da "Afacan" serisiyle Tuğcu arasında bir yerde bana ikram edilen kitaplarla günümü gün etmeyi öğrenmiştim.

Kitaba nereden başlanır, iç kapak nedir, arkada neler yazar, bunların ayırdına varmam zaman alacaktı. Kitabın hemen her tarafını satır satır okuduğum yıllardan zihnimde kalan bir adres var ki o da zihnime hiçbir şekilde silinmeyecek bir derinlikte kazanmıştır. Cağaloğlu Caddesi.

Okuduğum, göz gezdirdiğim ya da babamın elinde gördüğüm kitapların neredeyse hepsinde böyle bir ibare vardı ve ben henüz bunun bir adres olduğundan bile haberdar değildim. Her şey birer yazıydı ve kitap nereden başlar, nerede biter bilmesem de Cağaloğlu zihnime işte böyle bir bağlar zincirinde eklenmiş ve yazılmıştı. Yıllar sonra kitapla daha ciddi ve derinlikli bir temasa girdiğimde Cağaloğlu'nun o zamanlarda İstanbul'da yayımlanan kitaplar için önemli bir adres noktası olduğunu öğrenecektim.

Babamın ister laik-seküler isterse dindar-muhafazakâr kodlarla edindiği kitapların çoğunda Cağaloğlu Caddesi'nin adı vardı. Hatta belki şimdi yanılabilirim ama mesela babamın o yıllarda elinden düşürmediği kitaplar arasında yer alan *İslâm'da Sosyal Adalet*'i yayımlayan da Cağaloğlu Yayınevi idi. Aslında birçok kitap şimdi kapak desenleriyle birlikte zihnime üşüşmekte ve ben hafif bir zorlamayla orada hemen ikinci sayfadaki iç kapakta künye bilgileri arasında

* Dr. Millî Eğitim Bakanlığı

yer alan Çağaloğlu ifadesine bir çırpıda ulaşabilmekteydim.

Konya'ya yerleştikten sonra kitapla irtibatımız daha bir ilerledi. Mesela hayatımıza bir de kitabeveleri girdi. Hele İmam Hatip'te okurken Allah'ın emri bir duyarlılıkla hemen her gün okuldan çıkar çıkmaz uğradığımız Seriyye Kitabevi'nde belki her gördüğümüz kitabı alıp götürmezdik ama orada bulunduğumuz süre zarfında hemen her kitaba kesin bir dokunur, önünü arkasını kolağan eder, şu Çağaloğlu adına bir dar vakitte olsun rastlamadığımız an olmazdı. Çağaloğlu henüz İstanbul'u görmemiş benim gibiler için artık niteliği ne olursa olsun basılı hemen her şeyle alakalı, onlarla irtibatlı bir kod bir şifre gibi bizde yer edinmeye başlamıştı.

Ben Çağaloğlu'nu İstanbul'la birlikte 1978'de gördüm. Konya'da önümüzdeki günlerde gerçekleştirilecek bir etkinlik için gereken bir slayt makinesini alıp getirmek üzere İstanbul'a gidecektik. Yanımda bana da mihimdarlık yapacak olan bizim o zamanlarda takıldığımız dernekten Yusuf Ağabey de vardı. O eğitimde okuyordu, bense İmam Hatip'te daha son sınıfa bile gelememiş, çömez bir öğrenci havasındaydım.

İstanbul beni nasıl da heyecanlandırmıştı. Düşünsenize İstanbul. Nasıl da güzel bir hayaldi. İstanbul'u görecekmişim, aklımda fikrimde ne varsa birkaç güne sığdırarak yaşayabilecek miydim bilemem, ama ben yine de adını duymaktan bile büyük bir haz aldığım şehri işte şimdi görecekmişim.

Herkesin İstanbul'u farklıydı. Büyüklerimizden üniversiteyi İstanbul'da okuyanların her biri bize başka bir İstanbul anlatıyordu. Hepsinin kendine has bir İstanbul'u vardı. Taksim'i dillerinden düşürmeyenler, günlerini Fatih'te selatin camilerinde geçirenler, Karaköy'den yaşanmış ergenlik fantezileri anlatanlar, büyük şehrin ara sokaklarında kaybolanlar. Ne ararsak vardı anlatılardaki İstanbul'da...

Ben aslında ne eski ne de yeni İstanbul'dan haberdardım. Bende İstanbul biraz mistik biraz efsaneviydi. Acaba dokunsam bana görünen her şey tuz buz olacak mıydı? Öyle bir şeydi işte, belki bir hayal belki bir kurgu. Ama olsun işte, bir fırsat doğmuştu ve parça parça bilgilerle örülmüş bir şehre adımımı atmam için hiçbir engel yoktu.

Gitmeden neler düşünmüştüm. Sahi biz hangi İstanbul'a gidecektik? Bizi karşılayacak olan acaba hangisi olacaktı? Üsküdar vardı, Eyüp Sultan vardı, İstiklal Caddesi hatta orada Yeşilçam Sokağı bile vardı. İnsan birkaç gün içinde hangisine yetişebilirdi, belki onların hepsi birbirine bağlı, birlikte ancak görülebilecek bir bütünlük arz ediyordu. Ya deniz ya uçsuz bucaksız sahilleri? Acaba bütün bunların arasında bir de kalkıp suya girebilecek miydik?

Aklımdakileri bir bir gözden geçiriyor, Yusuf Ağabey'i sıkboğaz eden sorularla onu resmen yoru-

yordum. Mesela İstanbul'da bir sinemaya gitsek fena olmazdı, kıyıda bir kayığa binip sahil sefası yapsak, bir iki camiye uğrasak, Eyüp Sultan'ı ziyaret edip ne kadar günahımız varsa onlardan da halas olsak, bir de kitapçıları düşünsek ne güzel olurdu.

Gerçi Konya'nın kitaptan yana hiçbir eksikliği hatta gecikmişliği söz konusu değildi. Kitap yeter ki çıksın, ertesi gün Konya'da raflardaydı. Üstelik Konya bir bizim Seriyye'den de ibaret değildi. Sağcılarının da solcularının da İstanbul'la sıkı bağları vardı. Sirkülasyona bir diyecek yoktu. Yeter ki biz kitapla olan irtibatımızı koruyalım, gerisi kolaydı.

Yusuf Ağabey'e sık sık İstanbul'da ne yapacağımızı sordüğümüzde o hep kitapçılardan bahsediyordu, tamam dediğim yerleri bir bir dolaşacak, oralarda birkaç elif miktarı duracaktık, ama esas solüğümüzü alacağımız yer Çağaloğlu olacaktı. Yazarları görecekmişim, bizim gözümüzde kesin çok büyük yerlerde olan o ünlü simaları ofislerinde ziyaret edecek, sıkı bir şekilde takip ettiğimiz yayınevlerini bizzat ziyaret ederek varsa oradaki muhabbetlere ortak olacaktık. Hoş, bizim gibi taşradan gelen birilerine kimsenin söz vermesi söz konusu olacak gibi değildi ama biz de haddimizi bilir, öyle kenardan sonra birkaç ay dilimizden düşmeyecek hikâyelere tanıklık ederdik.

İstanbul'a iner inmez ilk yaptığımız Fatih Camii'ni çevreleyen yurttardan birine uğrayıp eşyalarımızı bırakmak, ardından da çoğunluğunu kitapçıların oluşturduğu Çağaloğlu'na geçmek oldu. Zaten çok da uzak sayılmazdı, kendimizi oraya atmak zor olmadı.

Yokuşun ağzından bismillah deyip tek tek kitapçılara uğrayıp artık bir güzel dolaşmaya başlamıştık. Allah'ım bu nasıl bir şeydi! İşte okuduğum kitapların hepsi buradaydı. Belli ki onların ortaya çıkma yeri burasıydı, yayıncılar resmen etrafımızı kuşatmıştı. Dolaşırken arada yayınevlerine giriyor, orada doğaçlama kaynatılan muhabbetlere kulak misafiri oluyor, uzaklardan ismen bildiğimiz ve kısmen de aşina olduğumuz kişilere şimdi dokunacak kadar yakın olabilmenin mutluluğunu yaşıyorduk. Bir kitabeviden giriyor öbüründen çıkıyorduk. Görünüşe bakılırsa burası bir yazarlar, kitaplar ve okuyucular panayır-yıydı.

İlerleyen yaşlarımda kitabın hayatımızdaki yerini daha bir kavrayacak, onunla aramızdaki yakınlığı bir başka şeyle takas etmeyecek kadar özenli bir dostluk geliştirecektik. Ama şimdi daha yolun başındaydık.

Konya'da farklı mecralar içinde tanıdığımız ya da isimlerinden haberdar olduğumuz simalar belli ki buralardan çıkmıyordu. Cesaretimizi toplayıp buralara postumuzu sersek sanki memleketin ne kadar yazarı, düşünürü varsa hepsini burada bir çırpıda görecek gibiydik. Şimdi isimlerini sıralamak belki de çok güzel olurdu, ancak onlar arasında unutup atla-

yabileceklerim kuvvetle muhtemel olabileceğinden dolayı onları burada tek tek adlarıyla anmayacağım, ama ben o kısacık günde sonra bir ömür muhabbetlerine ortak olacağım pek çok insanı orada “uzaktan” da olsa görecek, onları pencere arkasından değil tam da diplerine sokularak gözetlemeye alacaktım. Çocuk sayılırdım, birilerine hayranlık duymak benim için bir zaaf değil bir arayış eşiydi.

Daha yeni çıkmış ve belli ki henüz taşraya dağıtımı yapılmamış olan kitaplar bizde başka bir ilgi uyandırıyor. Bu hevesle ben de bir kitap almış, onu Konya'ya dönünce bir an önce okumayı aklıma koymuştum. Elimize öylesine tutuşturulan kitap için ne bir poşet ne de bir paket yapma ihtiyacı duyulmuştu ve ben de onu öyle elimde sallaya sallaya götürecektim. Bir anormallik yoktu, kitap için daha bir muhafaza düzeni oluşmamıştı.

Akşam yaklaşırken artık biz de iyice yorulmaya başlamıştık Bir an önce kendimizi yurda atsak iyi olurdu. Ayakta duramıyorduk, ayaklarımıza kara sular inmişti desek asla abartı olmazdı. Gösterişli binaların, imrenerek baktığımız bu güzel muhitin içinden yavaş yavaş sıyrılarak Fatih Camii'ne doğru yola koyulmuştuk. Yemek falan gözümde yoktu, yurda girer girmez orada bir ranzaya kendimi atsam dünyada benden başka mutlu bir insan olmazdı, o kadar yorulmuştuk yani, o kadar.

Caminin avlusuna girdiğimizde artık yurda birkaç adım kalmıştı. Yurda doğru ilerlemeye başlamıştık ki birden kendimizi oldukça kalabalık bir polis kordonunun içinde bulmuştuk. Gelen giden tartaklanıyor, millet kimlik kontrolü için sıraya sokuluyor ve azarlanıyordu. Artık bu noktada geri dönüp oradan ayrılmanın açıkça zorlaştığı yeni bir ortama dahil olmuştuk. Ne oluyor, neden, nasıl sorularını daha sormaya fırsat bulmadan kendimi hemen oracığa yanaştırılmış bir cemsenin içinde karga tulumba iteklenirken bulmuşum. Polis şefi kimlikten önce elimdeki kitaba bakmış, onunla bana bir güzel tokat atmış ardından da etrafındakilere beni arabaya atmaları için talimat vermişti.

Geceyi burada geçirecektik. Şimdi aradan yıllar geçtikten sonra bütün bu yaşadıklarımın bir hayal ürünü olabileceğini düşünenlerin hiç de azımsanmayacak derecede çok olabileceğini biliyorum, ama ne yazık ki gerçek anlattığım gibiydi. Polis, daha sakalları terlememiş bir çocuğu sırf elindeki kitaptan dolayı muaheze etmiş ve hiçbir soruya ihtiyaç duymaksızın aklına koyduğu gibi beni de alıp arabaya attırmıştı.

O geceyi her biri bir nöbet değişimin sifatahı sayılabilecek birkaç parti dayakla geçirdik. Gelen her bir vardiye, hâlâ elimden bir türlü atmadığım kitaba bakıyor, onunla beni bir temiz tokatlıyor, iyice bir darp ettikten sonra sıradakine yöneliyordu.

Ertesi gün durumumuzun daha da derinleştirilerek derhal bir sonuca bağlanması için bizi Gayrettepe'ye götürdüler. Orada da aklımdan bir türlü silinemeyecek derecede sert ve tavizsiz tokatlamalara maruz kalsam da artık sona geldiğimiz belliydi. Ülkede sıkıyönetim vardı ve kimin ne yapacağını kestirmek zordu. Ancak bizimle ilgili de yapılacak başka bir şey kalmamış gibiydi. Oradan bizi savcıya götürdüler, o da “Bu çocuğun ne işi var burada?” diye beni götürülenleri azarlayıp sonra da serbest bıraktı.

Çıktığımda sözüm ona özgürdüm, kitap hâlâ elimdeydi. Onu bir türlü bırakmamıştım. Oysa onu polisle karşılaştığım ilk etapta alıp bir tarafa atabilir ya da cemsede onu usulca bir kenara bırakabilirdim. Bunu neden yapmadığımı ve her seferinde o kitabı eline alanların hışımlı saldırılarına neden katlanmak zorunda kaldığımı hâlâ bilmiyorum.

Neyse dışarı çıktığımda artık İstanbul'un bana kalacak hiçbir tarafı yoktu. Korkmuş, yanağımdaki kitap izlerinin Konya'ya gidene kadar nasıl ortadan kalkacağını düşünmeye başlamıştım. Çağaloğlu'ndan bin bir hevesle aldığım kitap bakar mısınız başıma ne belalar açmıştı?

Artık kaybedecek daha fazla vaktimiz yoktu. Geldiğimiz gibi işte şimdi yine hızla yurda gidecek, orada bir türlü açmaya fırsat bulamadığımız çantalarımızı aldığımız gibi en kısa süre zarfında Konya'ya dönmenin yollarını arayacaktık.

Garaja geldiğimizde artık İstanbul hızla terk edilmesi gereken bir şehir olarak kalakalmıştı. Sonradan bu şehre defalarca gelecek, İstanbul'a uğradığım her seferinde de Çağaloğlu'ndan aldığım kitabı ve onun akıbetini bir türlü aklımdan çıkaramayacaktım.

Şimdi Çağaloğlu'nun yerinde yeller esiyor, ama bendeki hatıraların hiç de unutulacak gibi bir yanı yok.

Babiali'de geceyi Sultanahmet Cezaevi'nde burada geçirenlerin sayısı az değildi.

DERD ÇOK, HEMDERD YOK

Mehmet Varış*

Küçük yaşlarımdan bu yana kitapların içinde yaşıyorum. Dedem hatırı sayılır insanlardandı ve bizim evde kitap eksik olmazdı. Çocukluğum da Cenk kitaplarını okuyarak, dinleyerek geçti. Bir de köyün öğretmenleri yazın tatile gittiğinde kitaplarını bize emanet ederlerdi ve ben de onları okurdum. *Doğan Kardeş* dergisinin verdiği *Bin Bir Gece Masalları*, bir de içinde menkıbelerin ve halk hikâyelerinin olduğu "Tatlı Dil" diye bir dizi okurdum. Bir de yaz tatilinde ben köye gittiğim zaman öğretmenler de köyden ayrılırdı. Onlar, kitaplarını bize bırakırlardı. O zaman onların kitaplarını alırdım, işte hayvan otlatırken yahut bizim oranın ifadesiyle kuzu yayarken onları da okurdum. Hâlâ o kitapların peşindeyim aslında. Küçük küçük darbimesellerin anlatıldığı, ama hep ibretli hikâyelerin yer aldığı kitaplardı.

1976 yılında muhtelif yayın evlerinin mücellithanelerinde çalıştım. Sonra bir otelcilik deneyimim oldu ama askerden sonra bilfiil perakendecilik, yayıncılık yaptım. Cağaloğlu'na ilkin 1974'te lise birinci sınıfa giderken geldim. O zaman arkadaşlarımız bizi Millî Türk Talebe Birliği'ne götürmüşlerdi. Bu vesileyle bu mekânla tanıştım, ardından devamlı olarak gelip gittim. 1981'de askerlikten sonra Divan Yayınları'nda çalışarak burada bulunmaya başladım, sonra da pazarlamacılık ve yayıncılık yaparak.

1970'lerden 1990'lara

Çatalçeşme Sokağı'ndaki Üretmen Han'da Kırkpınar Ağası Ali Ağamızın yanında işe başladım, ama daha önceden 1976-1977'de Hisar

Mücellit yani Mevlüt Karaca'nın Gedikpaşa'daki mücellithanesinde çalışmışlığım var. Oraları biliyordum aslında, Cağaloğlu'nda bir işçi olarak çalışmadan önce de muhtelif otellerde çalışırken maaşımın yarısını getirip İstanbul Valiliği'nin karşısındaki Anda Dağıtım'a veya Bedir Yayınları'na veriyordum. Sürekli kitap okuyordum. Peyami Safa ve Arif Nihat Asya'ları bu yıllarda okudum. Gene bu yıllarda Mehmet Şevket Eygi Bey'in *Büyük Gazete'sini* alırdım, götürüp kahvelerde anarşinin çok can aldığı zamanlarda satardım. Oradan ayrıca Kadir Mısıroğlu Bey'in *Sebil'i*ni alırdım.

Ali Ağa'nın yanından ayrıldıktan sonra meşhur James Bond çantalarıyla kitap pazarlamacılığına başladım. Aslında yaparsam yapacağım, yoksa köye dönmek zorunda kalacaktım. Önce iş yerlerini kapı kapı dolaştım, sonradan kitapçılara pazarlama yapmaya başladım. 1983'tü sanıyorum, Türdav Yayınları Canan Ceylan'ın *Sahneden Mabede* adlı bir kitabını basmıştı. Çokça satmışımdır o kitaptan. Onunla başladım. Birkaç yıl sonra Yaşar Kaplan'ın *Demokrasi Risalesi* kitabı çıktı. Onun için Ankara'ya gittim, iki bin adet almıştım. Tabii bunları getirip iki günde satıyordum. 1980'lerde böyle şeyler satılıyordu. Pazarlama yapmana gerek yoktu, bende var demen yetiyordu bir bakıma. O zamanlar bugünkü anlamda ciddi kitap sayısı çok azdı, ama bu tarzda protez şeyler veya kötü yoldan iyi yola gelen birisinin hayatı insanların ilgisini çekiyor ve satıyordu. Neticede hepsini biz de okuduk. Pazarlama işi kitapçı dükkânı açınca kadar yani 1987'e kadar sürdü, ardından Üretmen Han'ın ikinci katında 220 numaralı odada kitapçılık yapmaya başladım.

* Yayıncı

Günümüzde Çağaloğlu eskisi kadar hareketli olmasa da neticede kültürümüzün payitahtı burası. Arz etmese de yine böyle, ne yaparsanız yapın yine böyle. Şimdi tabii daha çok turistik mekânlar var. Yayıncılar veya dağıtıcılar bundan şikâyet ediyoruz. Büyük yayıncılardan gideler kalanlar oldu ama Çağaloğlu'nun yayıncılık açısından öneminin azalması 1990'larda gazetelerin buradan gitmesiyle oldu. Gazeteler taşınunca gazetecilerin bizlerle yani yayıncılarla ve kitapçılarla doğrudan bağı koptu. Zira gazeteciler bizden gelip kitapları sorup satın alırlardı. Ardından Başbakanlık Osmanlı Arşivinin gitmesi bir felaketti. Zaten farklı yerlerde depoları var arşivin, ama burası merkez olmalıydı. Açıkça söylemek gerekirse buraya otel kondurmanın âlemi yoktu.

Yayıncılık Serüvenim ve Birkaç Hatıra

1990'da kurduğum Kitabevi Yayınları'nın politikası; Türk kültürü, tarihi, edebiyatı, sanatı ve ilahiyat alanlarında ciddi kitaplar yayınlamaktır. Yayıncılığımın pişmanlık duyup duymadığım konusunda kararsızım. Pişman mıyım, değil miyim bilmiyorum ama yayıncılıkla ilgili çok iddialı laflar söyledim ben. İşte memleket için, millet için bu işi yapalım, yapan kimse yok diye çok iddialı laflar ettim. Fakat bunları yaptığım için çoğu yayınevi de bu adam tek başına yapıyor bu işleri, bir şey var diye bu işe girdi. Bazılarına hamasi gelebilir söylediklerim. Bu topraklarda yaşıyoruz. Olası bir aksilik olursa Türk'ün adı unutulmasın diye yapıyorum bunları.

Yayıncılığa başladığımda ilk kitabım Mahir İz'in *Yılların İzi*'ni Molla Gürani Sokağı'ndaki Fethullah Kahraman'ın Elif Ofset Matbaası filme çekerek yapmıştı. Sonraki iki kitabımı; Mahir İz'in *Tasavvuf'u* ile *Din ve Cemiyet*'ini rahmetli Ali Sümül Yaylacık Matbaası cilt yapmıştı. Ondan sonra buralarda kurşunlu iş görmedim ben. Beş kitabımı Yaylacık bastı, sonradan da Bayrak Matbaası, kapanana kadar en azından ciltlerimi yaptı. Üretmen Han'ın aşağısında Zafer Matbaası vardı. O yıllarda Acar'la birlikte en temiz iş yapan matbaacıydı Zafer Matbaası'nın sahibi Tugay Ağabey.

Üretmen Han'da yayıncılığa başlayınca depolar aldım ben. Mehmet Tamgüney'in deposunu, sonra Abdurrahman Dilipak'ın Çekirdek Yayınları'nı aldım, epey kitap aldım. O zamanlar Üretmen Han'da Sezai Karakoç'un Diriliş'i ile İsmet Özel'in Çıdam Yayınları da vardı. Madve, İklim, Tevhid Vural ve diğer yayıncılar bulunuyordu handa. Aslında ilk çığ köftelerimizi Üretmen Han'da yedik. Aslına bakarsanız benim yayıncılık fikirlerimin ve davranışlarımın değişmesine en büyük etki eden kişilerden birisi rahmetli Nihat Armağan'dır.

Üretmen Han'daki yerimizi 1988-89'da tuttuk. Nihat (Armağan) Ağabey her sabah geliyor dükkâna. Ben de o zaman otuzlu yaşlardayım. Kahvaltı yapacak, "Ben yaptım ağabey" diyorum. Bir, iki, üçüncü gün derken masaya vurdu yumruğunu, yumruğunu değil de şaplak indirdi. "Oğlum, burası İstanbul, köylü olma. Hanımlarımız 11.00'e kadar yatacak, biz kahvaltıyı bundan sonra seninle beraber yapacağız burada." dedi. Ben de "Tamam ağabey" dedim. Ondan sonra Nihat Ağabey rahatsızlanana kadar uzun müddet beraber sabah kahvaltıları yaptık, öğle yemekleri yedik. Cumartesi günleri ise çığ köfte yapardık.

Önce Üretmen Han'daki küçük yerde başladık, sonra Aziz Vural'ın devraldığı yerde devam ettik. Kışları perşembe akşamları orada kolileri altımıza koyup çorba, çığ köfte, tatlı ile iftarlar yaptık. Yazları çığ köfte biraz ağır olduğu için yapmazdık. Burada tabii Ahmet Kot'u da anayım. Uzun zaman burma kadayıfımızı Ahmet Bey getirdi. Nerdeyse yirmi yıl boyunca Nihat Armağan Ağabey'in nezaretinde çığ köfte yaptık. Nihat Ağabey bizim başımızda dururdu. Ya ben yapardım ya da Mehmet Tefik Ekiz arkadaşım yapardı. Bir de uzun zaman çığ köftelerimizi yapan Hasan Ayhan Bey vardı. Son biberle birlikte çığ köfte faslını kapattık. Ramazan ayı, kış aylarına denk geldiğinde de iftarlarımızı çorba, çığ köfte ve tatlıyla yapardık.

Mekânın Müdavimleri

Daha sonra Kitabevi Yayınları olarak Kitsan'ın yerine geçtik. Rahmetli Halil amcanın oğlu ve damadının ortak olduğu bir yerdi. Onlar Güvenal Kâğıtçılığı bıraktılar. Onlar bırakınca ben kiraladım orayı. Beş sene kaldım orada, altı aldım fakat alttaki kokuyu halledemeyince, yanındaki halıcı da devredince oraya geçtim. Kitabevi'nde Nihat Ağabey'in çığ köfte günlerini başka bir formata çevirecek cumartesi günleri devam ettirdik. Kahvaltı ve kaliteli çaylarla devam eden bir geleneğe dönüştü bu. Hani "Gönül sohbet ister çay bahane" misali. Ben otelcilik mezunu olduğum için otellerde çalıştım. Çay nasıl iyi demlenir, yemek nasıl yenilir, bu tür şeylerin kitabını okuduk diyeyim. Bu tür konularla ilgili olarak *Milliyet*'te yayımlanan İstanbul'daki lokantalarla ilgili yazıları uzun yıllar takip ettim. İyi yemek nerede yenir, nasıl yapılır diye buralara gittim; arkadaşlarımla da gittim, yalnız da gittim. Bunları bildiğimiz için Kitabevi mekânını bu şekilde düşünmek daha kolay oldu. Zaten geniş bir mekânımız vardı. İşlerimiz iyiydi, elemanımız çoktu. Mecburen bir aşçı tuttuk. Aşçı olarak da şansımıza bu işi iyi yapan birisi geldi: Cemalettin Menteşe. O, gerçekten yemeği ve çayı çok güzel yapardı. Ayrıca benden dolayı da kötü malzeme almazdı. Zincir marketlerden alışveriş yapmazdık. Her zaman kahraman bakkalın ya-

Kitabevinden bir anı.
Soldan sağa; Dr. Şahap
Erkoç, İhsan Ayal,
Mehmet Varış, Abdullah
Uçman. Arkada ayakta
Dr. Ceylâni Gökcan.

nında olduk. Cemalettin Bey'e çok fazla müdahale etmezdim ama o bizim hassasiyetimizi bilirdi. Tulum peynirini Alayköşkü Caddesi'nde iki üç kardeş var, onlardan alırdık. Zira onlar kaliteli mal satardı. Zeytini, bir arka sokakta Adıyamanlı çocuklar vardı, oradan alırdı Cemalettin Bey. Ayrıca beni bilenler bazı yiyecekleri yollardı. Kışları ekim ayında Tahir Yücel getirirdi tulum peynirlerimizi, bu tür ortam kendiliğinden oluşmuş olurdu.

Kitabevi, Çağaloğlu ve Sultanahmet taraflarına düşen akademisyenlerin, yazarların ve kitap kurtlarının uğramadan geçemedikleri, hemen her akşamüzeri lezzetli sohbetlerin yapıldığı bir mekândı. Dükkânımız, başvuru eserlerini alan Sudan, Bangladeş, Afrika ülkeleri başta olmak üzere yabancı ve yerli birçok öğrencinin uğrak yeri aynı zamanda. Kitabını aldığımız yazarı burada görebilir, sohbet ve çaydan sonra imzasını alabilirdiniz. Zira, hocalar gelirdi mesela. Abdullah Uçman Bey her perşembe günü muhakkak gelirdi. Simitleri getirirdi. Sonradan üniversite Beşiktaş'a taşınunca getiremez oldu. Tabii Cemalettin Bey'in demleyip ikram ettiği lezzetli çaylar eşliğinde muhabbete doyum olmazdı. Kitabevi'nde derin ve tatlı sohbetler olurdu. Beşir Ayvazoğlu, Ahmet Güner Sayar hocamız ve arkadaşları, her cumartesi gelirdi. Çok sık uğrayanlardan birisi de arşiv buradayken haftanın iki günü gelen Mehmet Genç'ti. Hâlâ buradan, bu dükkândan, bu mekândan ayağını kesmeyenlerden birisi de Ahmet Güner Sayar'dır. Yine her cumartesi Ali Şükrü Çoruk,

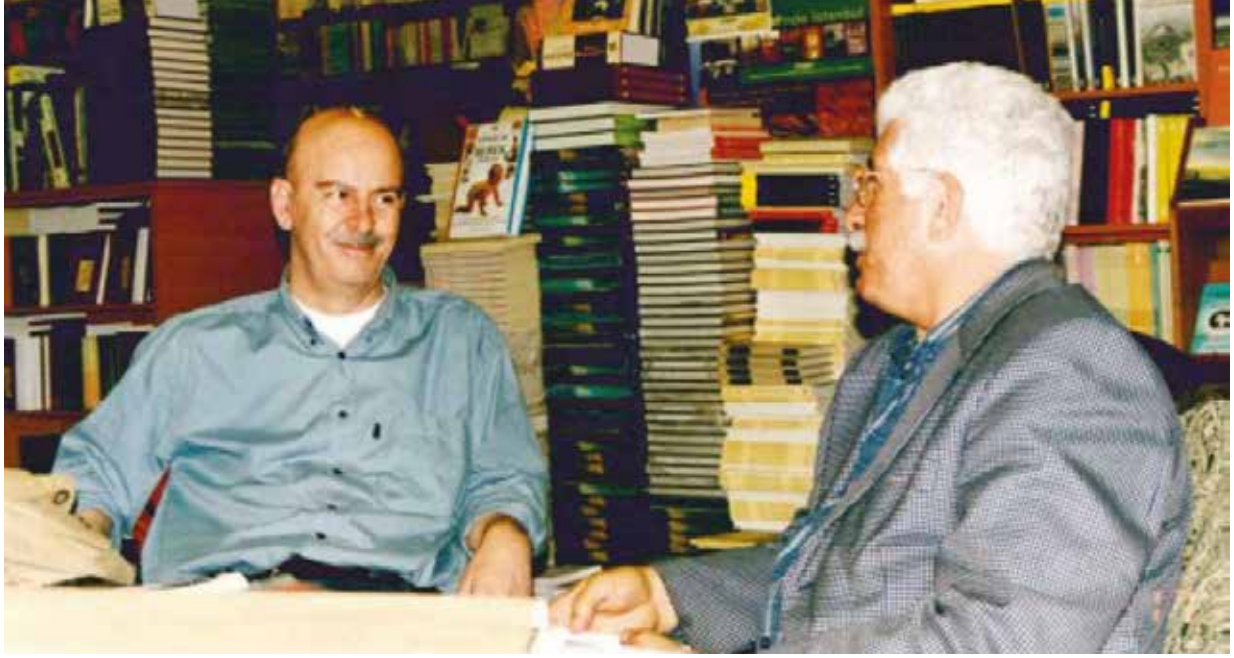
genç şairlerimiz gelir. Eskiden birkaç dergi çıkarıyordum. O zaman daha çok edebiyat ortamı vardı ama 2010'dan sonra bu biraz daha azaldı. Filozof Cemal diye bir ağabeyimiz vardı, rahmetli oldu, o sık sık gelirdi. Marmaratörlerden Teşkilat Refik dedikleri rahmetli Refik Demir gelirdi. Refik Amca kızdığı kişilere "Halk Partili" derdi. Osmanlıca bilmeyeni okumuş yazmış saymazdı. Isis Yayınları sahiplerinden rahmetli olan bir dostumuz Sâmân Helvacıoğlu gelirdi. Onlar büyük yayınlar yaptılar. Şimdi diğer ortağı devam ettiriyor: Sinan Bey. Ondan sonra işte Nihat Armağan'la arkadaşlık yaptım. Benim hayatım boyunca arkadaşlarım hep yaşça benden büyük olmuşlardır. İşte Tahir Yücel vardı, bu *Diriliş*'teki gençler vardı, onlarla ahbaptık. Sezai Bey'e gidip gelenler, onlar sürekli gelirdi. Unuttuklarım da olmuştur mutlaka.

Politikacı arkadaşlarım sık sık gelirdi. Gazeteci arkadaşlarım da. Cemil Çiftçi ve İsmail Dervişoğlu, Halk edebiyatçısı Sabri Koz, Ömer Mahir Alper, Ali Ayçıl, Ömer Erdem, İsmail Kara, Erol Özvar, Fahri Solak, İlhan Berk, Mustafa Kutlu, Adnan Özer, Ahmet Tabakoğlu, Selim İleri, Turan Koç, Mahmud Erol Kılıç, Emine Gülsoy, D. Mehmet Doğan, İhsan Fazlıoğlu, İhsan Ayal, Psikiyatrist Şahap Erkoç Kitabevi'ne gelen isimler arasındadır. Orada da on altı yıl kaldım, 2016'nın sonunda ise bıraktım. Yayıncılığı küçük bir büroda devam ettiriyorum. İlgili kişilere söyledim, dostlarıma söylemedim. Devlet kurumları kitaba inanmalı. Kültür politikamızın gözden geçirilmesi gerekiyor.

Kitabevi yıllarca yazarların uğrak yeri idi. Mustafa Kutlu ve Mehmet Akif Ak Kitabevi'nde sohbet ederken.

Yayıncılık Memleket Meselesidir

Türkiye'de devletin bir kültür politikası olacaksa, olabileceksen hemşehricilikten, hemşehricilikten, grupçuluktan, cemaatçilikten kurtarılmış işler olması lazım. 1970'li yıllarda herkes birlik içindeydi, yalnızca sağ ve sol ayrımı vardı. Uzun zamandır her cemaat, kendini büyütme sevdasına girdiği için başka kitaplara yer açılmıyor. Bizim gibi bağımsız düşünebilen yayınevlerinin kitaplarını maalesef nazarıtibara almıyorlar. Kitabevi'nin yüzlerce yayını var, en baba kütüphanede 150-200 tanesini bulamazsın. Derdimiz çok bizim fakat hemdert yok.

Kitabevi Yayınları, Türk kültür tarihiyle ilgili yayınlar yapmak için kuruldu. İmkânlarımız el verdiği müddetçe az çok buna devam edeceğiz. Mesela biz *Çay Kitabı*, *Kahve Kitabı*, *Saç Kitabı* ve benzeri kitap serisine şu şekilde başladık. Mübarek Ramazan ayında dış kirası kitapları dağıttıydık. Bunun için evvela bir *Ramazan Kitabı* çıkardık. Sonra sırasıyla *Karagöz Kitabı*, *Orta Oyunu Kitabı* şeklinde devam etti.

Ardından Celal Bayar'ın torunu Emine Gürsoy Naskali Hanımefendi, Marmara Üniversitesi'nde yapılan "Osmanlı'da Tütün ve Türk Kültüründe Tütün" adlı sempozyumun bir neticesi olarak bize *Tütün Kitabı*'nı hazırladı.

Devamında Emine Hanımefendi'den gelen çeşitli çalışmaları *Ayakkabı Kitabı*, *Saç Kitabı*, *Kahve Kitabı* olarak yayınladık. Bu suretle onlarca kitabımız oldu. Bunlardan bazısını da biz kendimiz sipariş ettik. Mesela *Yemek Kitabı*'nı, *Yağmur Duası Kitabı*'nı, *Çay Kitabı*'nı, *Fındık Kitabı*'nı... Ardından *Karacaoğlan Kitabı* ile *Köroğlu Kitabı*'nı çıkardık. Daha sonra *Korku Kitabı*, *Yılan*

Kitabı ve *Ekmek Kitabı*'nı bastık. *Muska Kitabı*'nı yayınladık. Bu arada hayvanlara da başlamış olduk. On tane hayvan seçtik. *Geyik Kitabı* ve *Deve Kitabı* çıktı önce. Sonra *Yılan Kitabı* basıldı. Diğerleri de peyderpey yayınlanıyor.

Televizyon programında Süleyman Çobanoğlu ile mektuplar üzerine konuşan Abdullah Uçman'ı arayıp elindeki çalışmaları yayınlamak istediğimi söyledim. Böylece Rıza Tevfik, Ali İلمي Fani'nin aralarında olduğu 7-8 kitaplık bir seri yayınladık. TRT'deki bir programdan esinlenip Sabri Koz Bey'i arayarak bir *Yağmur Duası* kitabı yazmasını önerdim. Bir de Beykoz taraflarında rastgeldiğim askıda ekmek uygulaması hakkında Emine Gülsoy'la konuşmamamızın ardından bununla ilgili bir eser çıktı ortaya.

Hüseyin Vassaf'ın beş ciltlik *Sefine-i Evliya* kitabının birinci cildini Seha Neşriyat 1990'lı yıllarda yaptığı zaman, 1. cildini okumuştum ben. Arkası çıkmadı. Ben, bu kitabın peşinden çok koştum. O zaman kitabı yayına hazırlayan hocalar bize vermek istemediler. "Biz Seha Neşriyat'a söz verdik, veremeyiz." dediler. Sonra Seha kapanınca ve ticari faaliyeti sürmeyince hocalardan biz bu kitabı aldık ve *Sefine-i Evliya*'yı bütün ciltleri ile birlikte yayınladık.

Bununla birlikte *Aşçı Dede'nin Hatıraları* çıktı. Aşçı İbrahim Dede, 1830'lu yıllarda doğuyor. Hem Osmanlı hem asker hem Mevlevi, Nakşi ve Kadiri-lik'te de biraz behresi var. Onun tuttuğu günlükleri yayınladık. Avni Konuk'un *Mesnevi Şerhi*'ni daha önce Gelenek Yayınları çıkarıyordu. Orada 3 cildi çıkmıştı. Onu da yayınevi olarak takıma tamamladık.

Kitabevi'nde bir sohbet ânı... Soldan sağa Prof. Dr. Turan Koç, Osmanlı iktisat tarihçisi Mehmet Genç, Kitabevi'nin demirbaş müdavimlerinden İhsan Ayal ve Osmanlı tarihçisi Prof. Dr. Hans Georg Mayer...

Tüm bunlardan nasıl tepki aldığımızı gelince: Satışla doğru orantılı olarak bakarsak iyi tepkiler almıyoruz. Ama bunlar insanları gülümsetiyor ve sizi tebrik ediyorlar mı diyorsanız biz bundan ziyadesiyle memnunuz. Bu şekilde hem maddi kültür tarihi hem de Türk kültürü ve folklorunda bunların yerlerini göstermiş olduk. İnanın, bu kitapları çıkartmak bana sonsuz zevk veriyor.

Yaptığım işlerin hepsini (satılmıyor belki, 500-600 tane basıyorum) satınsın diye basıyorum. Üstat Necip Fazıl'ın dediği gibi "Tohum saç, bitmezse toprak utansın." Aslında ben satacak diye basıyorum. Birkaç ders kitabı hariç, kitapları 500-600 basıyorum. Bazılarını ise daha az basıyorum. Mesela *Belagat Geleneğimiz* diye bir kitap çıkardık, 300 tane bastık. *Sinanoğlu Mevlidi* de bastık, o da aynı adette. *Pentatonik Müzik* diye bir kitap çıkardık, 300 tane bastık bunlardan.

Kültür hafızamıza katkı sağlayacak eserler memleket meselesi. Başkaları için bu tür şeyler biraz belki istihza ile karşılanabilir. Ama ben gerçekten memleket için yapıyorum. Millet in ne dediği de çok umurumda değil, ama Don Kişot da değilim. Yani yel değirmenlerine karşı savaşmıyorum. Sosyal medya hareket sağlıyor fakat okunduğuna inanmıyorum. İlk başladığımızda içeriği boş, çok satan kitapları basarsan rahatlırsın, dediler. O zamanlar buna nasıl tenezzül etmediysem şimdi de sosyal medyaya dönüp bakmıyorum. İyi işler yaparak bir yere gelmeye çalıştık, görünen o ki başaramadık.

Bizim kimseye "eyvallah" etmememiz, eğilip bükülmememiz, meşhur yazarların peşinden koşmamamız bazıları tarafından hayretle karşılanmış olabilir. Tek başına bir insan nasıl ayakta durabilir kimseye yaslanmadan diye... Herkes

klikleşmiş durumda. Herkesin bir grubu, herkesin bir cemiyeti var. Ama ben yaslanılacak en büyük yere yaslandığımı söyleyeyim. Mesela bir yazar vardı, kitapları bizden çıkıyordu. Daha sonra çok daha büyük bir yayınevine geçti. O yazarın kendi kitaplarıyla ilgili tespiti şuydu: "Kitaplarım sizden çıkarken daha az satılırdı ama daha çok konuşuluyordu şimdi ise kitaplarım daha çok satılıyor ama konuşulmuyor."

"Yayıncılığın sorunları hakkında 40 yıldır söylüyoruz, 40 yıldır ağlıyoruz. Yani, kalkınma kültürel kalkınma ile olur. Bunların hepsi beylik cümleler. Bunları yetkililerin hepsine anlattık ama bir netice elde edemedik. Ne diyeyim: "Kaderime küstüm, kimseye küsmedim."

Şunu söylemem gerekir ki her zaman normal bir insan olmaya çalıştım. Dürüst olmak, güler yüzlü olmak, yardımsever olmak... Bunlar normal olan şeyler. Bunun için ekstra bir çaba sarf etmedim. Zaten diğerleri de anormal olan şeylerdir. İnsanlar bunun için de özel bir gayret gösterir. Surat asmak ve kötülük yapmak için gayri insani bir gayret gerekiyor. Normal olan, bir insanın iyi olmasıdır. Bizim de kötülüklerimiz olmuştur ama en aza indirmeye çalışmışızdır.

Türk kültür tarihiyle ilgili yayınlara katkı için kurulan Kitabevi Yayınları, her kuşaktan yazarın uğradığı önemli bir mekândır. D.Mehmet Doğan Kitabevi'nin sahibi Mehmet Varış ile bir arada.

CAĞALOĞLU GÜNLERİ

Ali Ayçil*

Senesini tam olarak hatırlayamıyorum. Muh-temelen 1988'in yazı. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden arkadaşım Celal ile birlikte ilk kez İstanbul'a gelmişiz. Güneşli bir gün. İşaret Yayınları'nın Ankara Caddesi üzerindeki bürosunda oturmuş, bizi Aksaray'daki öğrenci evlerinde misafir edecek olan Vahdettin Işık'ın işlerinin bitmesini bekliyoruz. Işık hem öğrenci hem de yayınevinde çalışıyor. İsmet Uçma, odada bulunan birkaç kişiyle Hüseyin Hatemi'nin yeni çıkacak olan kitabının ismini tartışıyor. 19 yaşındayım, sıkı bir okurum, odadaki her şey beni tesiri altına almış. Vahdettin'in işi bitince çıkıp Sirkeci'ye doğru yürüyoruz, gözüm denize ilişiyor. Hafızam bu ışıklı yaz mavisini bu güne kadar sakladı, hâlâ Sirkeci'ye inerken denize o günün deniziyle birlikte bakarım...

1988'deki ilk İstanbul ziyaretimizden sonra Celal ile memleketimiz Erzincan'a döndük, yaz tatilimiz bitince de Erzurum'a. Üniversiteden sonra Anadolu'da 6 yıl kadar öğretmenlik yaptım. İlk öğretmenliğe başladığım yer Bolu'nun Göynük ilçesiydi. Fatih'in hocası Akşemseddin'in medfun olduğu bu ilçe ahşap mimarisi ve doğal güzelliğiyle hayatımın en güzel duraklarından biridir. İlk şiirlerimi buradayken *Dergâh* dergisine gönderdim. Mustafa Kutlu şiirlerimi yayınlanmaya layık bulmasaydı bugün belki de bu yazıyı yazmıyor olacaktım. Şiirlerim yayınlanmaya başlayınca bende de İstanbul'a yerleşmek fikri kuvvetlenmeye başladı. Ama taşınabilmem için askerliği ve Karabük'te zorunlu hizmetimin bitmesini beklemem gerekiyordu. Bu yıllar içerisinde seyrek de olsa İstanbul'a gelip gittim ve hevesle özellikle Çağaloğlu

ve Kadıköy'deki kitapçıları dolaşıp durdum. Şiirlerim ara ara yayınlanıyor ama ben *Dergâh*'ın bürosunu ziyarete cesaret edemiyordum. *Dergâh*'ı ilk ziyaretim 1997 yılında, şiirlerimin yayınlanmaya başlamasından yaklaşık dört yıl sonra, İstanbul'a taşınınca gerçekleşti. Bu anıyı, genç bir şairin hâletiruhiyesinin anlaşılması için paylaşmak isterim:

Dergâh dergisini de bünyesinde barındıran *Dergâh* Yayınları'nın yeri Gedikpaşa'daydı. Yanlış hatırlamıyorsam, *Dergâh*'ın matbaası da aynı binada bulunuyordu. Binanın önüne kadar gitmiş ama içeriye girecek cesareti bir türlü bulamamıştım. Girişte sağda tek bir ağaç vardı; dönüp dolaşıp o ağacın altına geliyor, bir sigara yakıyor, pencere-lere bakıyordum. Nihayet son bir "Uzun Samsun" daha tellendirip yukarıya çıktım. Çok da büyük olmayan dikdörtgen bir salonda pencere dibinde oturan Mustafa Kutlu ile selamlaşıp bir koltuğa çöktüverdim. Kutlu ile Göynük'e yaptığı bir ziyaret sırasında tanışmış, kasabayı birlikte gezmiştik. Dergide ikinci kez karşılaşıyorduk; masası oturduğum yerin tam karşısına denk gelen İsmail Kara ile ise ilk kez. Ne kadar oturduk hatırlamıyorum, sonra Kutlu birden "Kalk, sana Sultanahmet'i gezdireyim." deyiverdi. Ersoy İş Hanı'nı gösterdi o gün, *Hareket*'ten, Nurettin Topçu'nun talebele-riyle sohbet ettiği o daracık mekândan bahsetti. Sonra Sultanahmet Meydanı'ndan geçip Akbiyık Mahallesi'ne indik. Ben, acaba nereye gidiyoruz derken birden hâlâ ev hâlini koruyan bir binanın önünde duruverdik. Burası, Mustafa Kutlu'nun İstanbul'da ikamet ettiği evlerden biriydi. Şöyle demişti: "Geç saatlere kadar çalışıyorduk. Geldi-ğimde Sevgi Hanım çocukları uyutmuş; kendisi de beni beklerken pencere önünde uyumuş olurdu." Öyle zannediyorum, o yıllar *Türk Dili ve Edebiyatı*

* Şair

Cağaloğlu'nun çevresinde müdavimleri olan edebiyat ve sohbet mekânları vardı. Bunlardan biri Çorlulu Ali Paşa Medresesi'ydi.

Ansiklopedisi'nin hazırlandığı yıllardı ve bu koca ansiklopedi başta Kutlu, birkaç kişinin sırtındaydı. Dergâh Yayınları daha sonra sırayla Ankara Caddesi'ne ve Klodfarer Caddesi Altan İş Hanı'nda bulunan şimdiki yerine taşındı. Kapısından ilk adımımı attığım günden düzenli çalışmaya başladığım güne kadar, yaz tatilleri ve aksattığım bazı haftalar hariç, hemen her hafta Dergâh'ı ziyaret ettim. 15 yılı aşkın bu ziyaretlerde hem Ezel Erverdi'yle hem de yayınevini ziyaret eden insanlarla tanışma fırsatı buldum. Benim girip çıktığım yıllar boyunca Kutlu ve Kara daima aynı odayı paylaştılar, hâlâ öyledir. Aralarında kendilerine özgü bir muhabbet ve selamlaşma da vardır. Ezel Bey ise patrondu, onu zaman zaman yayınevinin dergiye ayrılmış salonunda görürdüm. Babacan bir tavırla içeriye girer, yol arkadaşlarına tatlı bir selam verir, bir süre sohbet eder, yeni gelenlerle tanışır, sonra da işlerinin başına dönerdi. Yayınevinin taşındığı her binada *Dergâh* dergisine mahsus salon, ben de

dâhil pek çok şairin, hikâyecinin, akademisyenin ve edebiyatseverin uğrağı oldu. Bu salondaki sohbetlerden çok şey öğrendik. Az konuşup çok dinlediğimizi söylememe gerek yok!

Cağaloğlu'nun hayatımda merkezi bir yer almaya başladığı yıllarda bu semtin çevresinde müdavimleri olan edebiyat ve sohbet mekânları vardı. Onlar âdetta Cağaloğlu'nun toprağını sulayan bereketli arklar gibiydiler. Beyazsaray'dan, Sahaflar Çarşısı'ndan, Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nden, İLESAM'dan bahsediyorum. Sonra, ipi kopmuş bir tespihin taneleri gibi bir bir düşüverdiler ve geriye bir iki mekân ile tespihin imamesi olarak Cağaloğlu, bir de Cağaloğlu'ndaki yayıncılar kaldı. Gazete binaları ben geldiğimde zaten taşınmıştı, yayınevlerinin bir kısmı da benim tanık olduğum yıllar içerisinde başka başka yerlere taşındılar. Geriye az sayıda yayıncı, oturulacak yer olarak da Türk Ocağı ve Türkiye Yazarlar Birliği binası kaldı. Şimdilerde Cağaloğlu'na yeni gelip gidenlere, bi-

zim ilk zamanlardaki semtimizi anlatabilmek zor görünüyor. Bizden öncekilerin Çağaloğlu'nu ise ağzımız açık dinliyoruz. Çağaloğlu'nun Babıalı günlerini benim kuşağım hiç göremedi.

90'lı yılların sonunda Şule Yayınları İsmet Özel'in yayıncısı olmasından ötürü genç şairlerin uğrak yerlerinden biriydi; pek çoğu İsmet Bey'le karşılaşmak, tanışmak, mümkünse sohbet etmek isterlerdi. Öyle zannediyorum ki bu ilgi Özel kitaplarını yayınevinden çekinceye kadar devam etti. Yayınevinin sahibi Ali Ural'ın çıkardığı *Merdiven* dergisi de bu canlılıktan bir ölçüde nasibini alıyordu. Çünkü yayınevine girip çıkan bazı kalemler hem bu dergiye hem de sonrasında çıkacak olan *Kitap Haber* dergisine katkı veriyordu. Sırası gelmişken aktarmadan geçmeyeyim, İsmet Özel'de iki hususiyet vardı; ya kendi gündemini konuşur ya da gündemi bütünüyle kendine özgü bir çerçeveye çekerdi. Ondan yeni şeyler duymamızı sağlayan da bu özelliği idi. Şimdilerde *Varlık* dergisinin editörlüğünü yapan Mehmet Erte ile arkadaşlığımız o döneme dayanır. Erte de İsmet Özel'i görmeye gelenlerden biriydi. İlk dört kitabımın yayımlandığı Şule ile ilişkim 2000'li yılların başında, hatırladığım kadarıyla 2004 senesinde bütünüyle sona erdi.

Şule Yayınları'na girip çıktığım yıllarda rahmetli Mahmut Balcı'nın Birey Yayınları'nda da yaklaşık bir yıl editör olarak çalıştım. Çatalçeşme Sokağı'ndaki Defne Han'ın 2. katındaydık ve büromuz Mehmet Varış'ın Kitabevi'ne bakıyordu. Kitabevi'nin hayatımızdaki yerinden biraz sonra bahsedeceğim. Mahmut Balcı ile Erzurum'dan tanışıyorduk. İşlettiği kitapçı dükkânı Tekyay uğrak yerlerimizden biriydi. İstanbul'a taşınıp yayınevi kurmadan bir süre önce de *Kalem ve Onur* dergisini çıkarmaya başlamıştı. İstanbul'da da bir dönem bu dergiye devam ettirdi. Balcı, 28 Şubat'ın hemen sonrasına denk gelen o siyasi iklimde yayıncılığını birkaç hat üzerinden sürdürdü. Bir yandan 28 Şubat baskısına rağmen hâlen ayakta kalabilmiş Mehmet Altan, Ali Bayramoğlu gibi köşe yazarlarının yazılarını kitaplaştırmaya çalışıyor, bir yandan genç edebiyatçılar için seriler

başlatıyor, bir yandan da Sedat Umran'ın çevirileri başta olmak üzere bazı düşünce kitaplarıyla yayın seviyesini yükseltmeyi amaçlıyordu. Kıymetli eşi Sümeysra Hanım da haftada birkaç gün yayınevine uğrayıp işlerin ucundan tuttu. Ahmet Hakan'ın İskele-Sancak programının dökümlerinin küçük kitaplar hâlinde yayımlanması da bu döneme denk gelir. Ben ayrıldıktan sonra da Balcı, yayıncılığa epey bir süre devam etti, sonra Erzurum'a geri döndü ve Birey'e nokta koydu. İkinci kez İstanbul'a gelip yerleştiğinde ise büyük oranda öğretmenlikle ve bazı sivil faaliyetlerle meşgul oldu. İki yıl önce de genç denebilecek bir yaşta aramızdan ayrıldı.

Çatalçeşme Sokağı 54/A adresinin, benim Çağaloğlu yıllarımda özel bir yeri vardır. Mehmet Varış'ın hem kitabevi hem dağıtım yeri hem de yayınevi olarak kullandığı bu mekân yaklaşık 15 yıl boyunca uğrağımız oldu. Haftada bir çiğ köfte yapılır, her gün bodrum kattaki mutfakta birkaç çeşit yemek çıkarılır, ramazanlarda iftar verilir ve kitabevinin ortasındaki masaya sürekli çay servis edilirdi. Bütün bu işleri de yerine göre patronuna bile çıkışmaktan geri durmayan ve hakikaten patronunu korumak için her şeyi yapan Cemalettin Bey çekip çevirirdi. Cemalettin Bey pratik olarak Kitabevi'ne girip çıkanları üçe ayırmıştı: Sevmediği ve gelmesini asla istemediği insanlar, haklarında şimdilik bir karar vermediği insanlar ve sevdikleri. Cemalettin Bey'in size hangi gözle baktığını; çayı erken mi yoksa geç mi getirdiğine, bir de bardakları önünüze koyup alma şekline

Eski TRT 2'de yayımlanan "Sesler Kalır" adlı programın danışmanlığını şair İhsan Deniz üstlenmişti. 39 bölüm yayımlanan programda bir şair hayatında önemli izleri olan başka bir şairi anlattı. Çekimleri metruk bir binada yapıldı.

dikkat ederek anlayabilir-
diniz. Sevmediği insanların
önüne çay bardağını biraz
sertçe koyarak o kişi hakkın-
daki kanaatini mutlaka belli
ederdi. Benim hakkımdaki
kanaati, öyle zannediyorum
sevdikleriyle henüz kararını
kesinleştirmedikleri
arasında bir yerdedi. Onun
huylarını hepimiz bilir, se-
verdik ve içimizden bazıları
ona takılmadan edemezdi.
Kitabevi'nin masası biraz
da Edip Cansever'in şiirin-
deki masaya benzerdi. Bazı-
ları daimi, bazıları zaman
zaman uğrayan pek çok in-
sanla bu masanın başında
tanıştım; ilk girip çıktığım
yillarda Cevdet Karal ve
Ömer Erdem Kitabevi'nin
bünyesinde *Kaşgar* adlı
edebiyat dergisini çıkarmaktaydılar, bu dergiden
dolayı da girip çıkanlar oluyordu. Kitabevi'ne çok
kıymetli arkadaşım rahmetli İsmail Dervişoğlu ile
birlikte gittiğimiz de çok olurdu. Hatıraları hâlâ
bende canlı duran Dervişoğlu'nun kendine özgü
bir mizacı vardı. Yakın tarih çalışıyor, Çağaloğ-

Mahmut Balcı, İstanbul'a taşınıp yayınevi
kurmadan bir süre önce de *Kalem ve Onur*
dergisini çıkarmaya başlamıştı.

lu'nu avucunun içi gibi bili-
yordu. Şimdi bile cümleleri
kulaklarımda çınlıyor: "Beye-
fendi, Ahmet Samim işte tam
şu noktada öldürüldü!", "San-
saryan Han bak şu binalı!", "Şu
yemek yediğimiz yerin tam
karşısının bir vakitler bası-
lan Tan Matbaası olduğunu
bilmenizi isterim!", "İşte Kızıl
Konak'a geldik, Ziya Gökalp
Bey alt katta muhtemelen şu
köşedeki odada otururdu.",
"Tespitlerime göre İkbâl Kı-
raathanesi'nin yeri şurası ol-
malı." İlahi İsmail Bey, senden
ne çok şey öğrendim, ruhun
şad olsun.

Kitabevi'ne kimler girip
çıkamazdı ki... Ali Şükrü Ço-
ruk, sert ve mesafeli duru-
şuyla İsis Yayınları'nın sahibi

Sâmân Helvacıoğlu, Mehmet Genç, Sabri Koz,
İhsan Ayal, Erol Özvar, Beşir Ayvazoğlu, grafiker
Onur Sönmez, İbrahim Ganioglu, Ali Ergun Çı-
nar, Çarşamba'da bir camide katledilen Bayram
Hoca, İsmail Kara, arada bir Mustafa Kutlu, Cemil
Çiftçi, Tahir Yücel, Rasim Aytin, Aras Neftçi, Ek-
rem Ayyıldız, Abdullah Uçman... Kitabevi üç yıl

Sirkeci'de
düzenlenen dergi
fuarı, dergilerle
okurları bir araya
getiren önemli
buluşmalardandı.

önce mali sıkıntılar sebebiyle Yerebatan Caddesi üzerindeki yeni mekânına taşındı ve 54/A artık bir “hafıza mekânı” hâlini aldı. Çağaloğlu’nda da Cevat Özkaya’nın Pınar Yayınları ve Ana Kitabevi gibi hâlâ iskemlesi ve masası olan birkaç yer kaldı!

Şule Yayınları’ndan ayrıldıktan sonra kitaplarımı nerede bastıracağıma karar veremiyordum. Mehmet Varış, yayınevinin bana her zaman açık olduğunu, istediğim an basabileceğini söylemişti. Bu açık çek içimi rahatlatmıştı. Ama Kitabevi çoğunlukla akademik makaleler basan bir yayıneviydi. Mehmet Bey’e çekincelerimi söyledim, haklı buldu. Bir süre sonra da Timaş Yayınları’ndan teklif geldi ve kitaplarım burada basılmaya başlandı. Her mekân yeni tanışıklıklar demektir. Yayınevinin ortaklarından Osman Okçu ile hep nazik bir ilişkim oldu, dahası Timaş Yayınları’yla yaklaşık on yıl süren yazar-yayıncı ilişkim boyunca daima saygı ile karşılandım. Ayrılırken de hiçbir sorun yaşamadım. *Dergâh* dergisini Mustafa Kutlu’dan devralmış ve *Dergâh*’ta editör olarak da daimi işe başlamıştım. Kitaplarımın bu yayınevinde yayınlanması konusunu olgunlukla karşıladılar. Nazan Bekiroğlu, Kemal Sayar, Yıldız Ramazanoğlu ve Fatma Barbarosoğlu gibi isimlerle yüz yüze tanışıklığım kitaplarımın Timaş’ta yayınlandığı yıllara denk gelir. Kuşkusuz bu isimleri daha önce *Dergâh* dergisinden de bilmekteydim.

Türk Edebiyatı Vakfı da uğraklarım arasındaydı. Kitabevi’nin Cemalettin Abisi vardıysa, Türk Edebiyatı Vakfı’nın da Naime Hanım’ı vardı. Sayesinde Sultanahmet’te ev yemeği yeme şansı buluyorduk. Vakfa uğramamızın sebebi *Türk Edebiyatı* dergisiydi. Benim tanıştığım dönemde dergiyle İsa Kocakaplan ilgileniyor, Türk Edebiyatı Yayınları’nın müdürlüğünü ise Cemal Aydın yapıyordu. Dergide İskender Pala ve birkaç başka isimden oluşan bir de yayın kurulu bulunmaktaydı. Sonrasında Beşir Ayyazoğlu *Türk Edebiyatı* dergisini yönetmeye başladı ve uzun süre de başında kaldı. Başta vakfın başkanı Servet Kabaklı olmak üzere Ayla Ağabegüm, Belkıs İbrahimhakkioğlu ve diğer bazı isimlerle vakfın Sultanahmet Meydanı’na bakan binasında tanıştım. Bir zamanlar Cevri Kalfa Mektebi olan bu bina, Sultanahmet ve

Çağaloğlu civarındaki en görkemli edebiyat mekânıdır.

Hayatımın son 20 yılında Çağaloğlu’na gidip gelişim iş koşullarıma göre değişiklik arz etti. On yıla yakın bir süre çalıştığım *Mostar* ve *Gerçek Hayat* dergilerinin büroları Çağaloğlu’nda değildi. Bu dönemde haftada en az bir kere ya *Dergâh*’a ya Kitabevi’ne ya da yayıncıma uğramak için gidip geldim. Arkadaşlarımızla nadirattan da olsa Türk Ocağı, Türkiye Yazarlar Birliği gibi mekânlarda buluşup oturduğumuz da oldu. Bu yazının yazıldığı

Şiirlerim ara ara yayınlanıyor ama ben *Dergâh*’ın bürosunu ziyarete cesaret edemiyordum. *Dergâh*’ı ilk ziyaretim 1997 yılında, şiirlerimin yayınlanmaya başlamasından yaklaşık dört yıl sonra, İstanbul’la taşınırken gerçekleşti.

tarif itibarıyla (Kasım, 2019) dört yıldır *Dergâh*’taki vazifem gereği hemen her gün Çağaloğlu’nda ve Sultanahmet’teyim. “Ne günlerdi” yakınmasına girmek istemem. Ama son 20 yıl içerisinde Çağaloğlu ve ona akan kültür arkları ciddi ölçüde cılızlaştı. Bir zamanlar yayınevlerinin bulunduğu binalar hızla otel hâline gelmeye başladı, yayıncılık piyasası şehrin farklı bölgelerine dağıldı, yürürken karşılaştığımız tanıdık simalar seyrekleşti, geriye hâlâ ısrarla bölgeyi terk etmek istemeyen az sayıda matbaa, dağıtımçı, yayıncı ve kitabevi kaldı. Ama hafıza bazı anları canlı tutuyor: Türk Ocağı’nın köşesinde Mustafa Miyasoğlu ile bir saate aşkın ayakta sohbet, Üretmen Han’ın önünde Hasan Aycın’la karşılaşma, Türkiye Yazarlar Birliğinde

bir araya gelmiş genç edebiyatçıların heyecanı, kaldırımında yürürken uzaktan seyrettiğim Sezai Karakoç, ansızın karşınızda gördüğünüz Mehmet Şevket Eygi, güzel gülüşüyle grafiker Yunus Bey, Mehmet Nuri Yardım, Şerif Aydemir ve daha nice... Bir teselli olacaksa söyleyeyim: Hâlâ bölgedeki yayınevlerinde çay demlenmeye, *Dergâh*’ın bürosu da dâhil bu mekânlara pek çok insan girip çıkmaya devam ediyor.

Son olarak, açık yüreklilikle şunu söylemek isterim: Çağaloğlu’nda hem bu semti hem de bu semtteki simaları ve mekânları çok iyi bilen insanlar tanıdım. Onların bilgi ve birikimlerine hürmetim var. Bu kısa metin, bir şair-yazar-editörün girip çıktığı belli başlı yerleri kayda geçmesinden ibarettir. Daha fazlasına yeltenip elime ayağıma bulaştırmak istemem.

BABIALI'DE TARİHLE BİRLİKTE AKAN IRMAK: OSMANLI ARŞİVİ

Fatma Zehra Beyaz*

*Hafızayı değilse de arşivi denetim altında tutmaksızın
bir politik iktidar olamaz.*
Jacques Derrida

Dibace yahut Hatime

T ramvay yolunu takiben, Sultanahmet'ten Gülhane'ye doğru inerken hemen sol baştaki o büyük ve azametli kapı: Babıali... Ve bu devletli kapı dâhilindeki irili ufaklı yapılardan birkaçının üç asırlık misafiri: Osmanlı Arşivi... Asırlar boyunca dünyanın büyük bir kısmının tarihinin yapıldığı/yazıldığı Asitane'den, iki binli yıllara muhtevası bozulmadan intikal eden nadir yerlerden... Babıali'nin gölgesinde tarihle birlikte akan, aynı zamanda o "tarih"i içinde akıtan bir hâfıza mekân...

Buraya ilk gelişimi hatırlıyorum... Arşiv uzmanı Dr. Mustafa Küçük Hoca ile birlikte Babıali'nin eşğine yüz sürüp kendi küçüklüğümüzü fazlasıyla hissederek içeri adım atışımızı. Birkaç metre ötede kalan, sağdaki arşiv binalarından birine doğru ilerleyişimizi. Hocanın ömrünün büyük bir kısmını geçirdiği bu mütevazı binalara, ilk defa şahit olmanın bana yaşattığı heyecan ve şaşkınlığı... Bir "tarih talebesi" olarak, hocalarımdan defalarca dinlediğim, hayalimde heybetli bir mekân olarak canlandırdığım Osmanlı Arşivi'nin tevazuu karşısında düştüğüm hayreti... Bu kadar mı küçüktü "koca" Osmanlı'nın arşivi!

İki bin on yılının sonlarında başlayan müdâvenetim, kâh arşiv derneğindeki derslerin akabinde kâh fakültede verilen ödevlerin adres göstermesiyle kâh yaptığım bazı çalışmaların icbar etmesi ile bu tarih-mekân yerinden edilene kadar sürecekti. Çok zaman burada gün'den dün'e giden yolda düşse kalka yürüyecek, evrakların tozlarına bulanarak tarihe yol bulmaya çalışacak, ekseri o yollarda kaybolacaktım. Yorulduğumda, arşivin çay ocağından aldığım demli çayı yorgunluğuma katık edecek, çayımı yudumlarken bahçedeki gülleri seyre dalacak, kuş seslerini ve hararetili sohbetleri ardımda bırakarak mekânın tarihine doğru bir geçmiş zaman düşüne doğru uzanacaktım. Osmanlı asırlarındaki adıyla Hazine-i Evrak'ın tarihine doğru, içine düşsel tozların bulaştığı bir yolculuğa doğru adım atacaktım.

Klasik Dönem: Saray ve Padişah Merkezli Osmanlı Bürokrasisi

Fatih Sultan Mehmet'in Kostantiniyye'yi fethetmesi ve teshir edip "İstanbul"a kalb eylemesi ile tarihin seyri, hem dünya tarihi hem de Osmanlı tarihi açısından dönülmez bir şekilde değişiyordu. "Dünyada tek bir devlet, tek bir hükümdar" şeklinde özetlenebilecek cihanşümul siyaseti doğrultusunda fethi bir netice değil mebdetle ittihaz eden padişah, yeni siyasetini mevki-i icraya koyacak

* Yazar

bir “mekân”a ihtiyaç duymuştu. Bu meyanda hem devletin idari merkezi hem de kendi hanesi olarak tasarladığı Saray-ı Cedid’i (Topkapı Sarayı), İstanbul’un merkezine yerleştirmişti (1468). Böylece bugünün Suriçi İstanbul’unun ilk temeli atılırken dünya siyasetinin yapılacağı ve yazılacağı bir merkez de tebarüz etmiş oluyordu.

Padişah-ı âlem-penah’ın, “nizam-ı âlem”i tesis uğrunda takip edeceği cihanşümül siyasetin üretileceği yer ise sarayın tam ortasına kondurulan “kubbealtı”, nam-ı diğer “divanhane” idi. Kendisine atfedilen kanunnamesine göre ehli divan, haftanın dört günü (cumartesi, pazar, pazartesi, salı), burada bir araya gelecek “hukuk-ı emval ü a’mal” ve “tesis-i nizam-ı âlem” için mesai sarf edeceklerdi. Padişah ise kendine has kafesli pencerenin ardından burada üretilen siyaseti takip ederek bir gölge misali varlığını erkân-ı devlete hissettirecekti. Artık İstanbul dünyanın, Saray-ı Cedid İstanbul’un, divan Saray’ın, padişah ise tüm bunların merkezine yerleşmiş bulunuyordu. Bu suretle dünyaya yön verecek cihanşümül Osmanlı siyaseti, bir yandan merkezileşiyor diğer yandan padişahın şahsında temerküz ediyordu.

Haftanın muayyen günlerinde Ayasofya’da kılınan sabah namazının ardından kubbealtında akdedilen divanlarda, divan ehli (veziriazam, kubbe vezirleri, kazaskerler, defterdar ve nişancı), teşrifat resmini takiben kendilerine has mahallere yerleşiyor ve umur-ı siyasiyeyi meşveret ediyor, birtakım davaları hall ü fasl eyliyorlardı. Onların ardındaki kubbelerin altında klasik Osmanlı bürokrasisinin baş tutarları sayılan divan haceleri, maiyyetlerindeki halifeleri ve şakirtleri ile oturuyorlardı. Ehli kalemi oluşturan bu ekip, divanda karara bağlanan ve padişahın onayının alındığı hususları kayda geçiyor, bir yanda yapılmakta olan tarihi diğer tarafta yazıyorlardı. Böylece bugün Osmanlı arşivinin ilk defter serilerini oluşturan Divan kayıtları (ahkâm-ı miri daha sonraki ismiyle mühimme defterleri), birer birer vücuda geliyordu. Kaydı hitama eren ve artık “tarih” olan defter ve evraklar, kubbealtının yanındaki diğer kubbenin altına, yani Hazine-i Amire’ye (devlet hazinesine) sandukalar içine yerleştiriliyordu. Divan akdi günlerinde açılan devlet hazinesi, divan sona erince mühürleniyor, böylece evrak sağlam kayıtlar altında, sarayın kalbinde, padişahın yanı başında muhafaza ediliyordu. Bu icraatlar Osmanlı bürokrasisinin ve hazine-i evrakının esasını teşkil ediyordu.

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi’nde, Osmanlı müesseselerinin pek çoğunun teşekkülü tamamlanırken bürokrasi de en vazih şeklini almıştı. Koca Nişancı Celalzâde Mustafa eli ile bir çerçeveye oturtulan Osmanlı klasik bürokrasisinde yazışma usulleri belirlenmiş; evraka, bugünün tarih yazıcı-

sının işini kolaylaştıracak önemli işaret levhaları yerleştirilmişti.

İşleyiş “klasik” şeklini almış ve kurumsallaşmış; artık yekûn tutmaya başlayan evrakın tertibi de bu tarihlerde yerleşik bir hâl almıştı. Bir kısmı ciltli defterler, bir kısmı ise müteferrik olan Osmanlı evrakı, saklanmak üzere muntazaman ve daimi surette tasnif ediliyordu. Tarihî vesikaları muhafaza için özel atlas keseler, kırmızı mahfazalar imal ediliyor; işi biten evrak takımıyla kendine has kesesi içine yerleştiriliyordu. Her dairede günün evrakı bir tomarı, her ayın tomarları bir torbayı ve her yılın torbaları da bir sandığı teşkil ediyordu. Bu sandıkların üzerine, ihtiva ettiği vesikaları gösteren etiketlerin yapıştırılması da ihmal edilmiyordu. Ve sandıklar Hazine-i Amire’nin yanı sıra saraydaki evrak mahzenlerine yerleştiriliyordu. Böylece ihtiyaç durumunda aranan evrak, ilgili dairenin söz konusu senesine ait sanduka içinde suhuletle bulunabiliyordu.

Bugünün tarihçileri evrakları okurken, emsal teşkil edebilecek bir evrakın, takip edilen bu pratik usul sayesinde kolayca bulunup çıkarılabildiğine, çok hızlı ve sistemli işleyen Osmanlı bürokrasisine, evraklar üzerinden hayretle şahitlik etmektedir. Bu hızlı ve pratik işleyen bürokrasi sayesinde ki 16. yüzyılda daima genişleyen toprakların, tek bir merkezden idaresi mümkün olabiliyordu.

Bu dönemi diğerlerinden ayıran hususiyet de bu idi: Saray ve padişah merkezli idare ve yine aynı ekseninde seyreden bürokrasi ve tarih yazımı. Zira padişah; divanda yapılan, yazılan ve sarayın içinde muhafaza edilen tarihin merkezinde yer almakla kalmıyor, saray tarihçiliği olan “şehnamecilik” de padişahu ve sarayı merkezine alıyordu. Yani tarih dört bir yandan aynı yöne doğru akıyor, Osmanlı arşivi ve tarih yazımı da bu akışın içinde kendine has mecrasında ilerliyordu.

Tarihî Akışın Yön Değiştirmesi: Osmanlı İdaresinin ve Evrakının Saray’dan Paşa Kapısı’na İntikali

Tarih denen coşkun ırmak kendi yatağında akarken, yedeğindeki de aynı mecraya doğru sürüklenmekten hâli kalmamıştır. Bu, Osmanlı evrakının üretildiği vasat ve muhafaza edildiği yapılar için de geçerli bir hükümdür.

Bu babda 17. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle, veziriazamlar Osmanlı idaresinde yükselişe geçmeye başlamış, padişahlar zimam-ı hükûmeti onlarla paylaşmak zorunda kalmıştı. Bunların neticesinde de saray yakınında veziriazamın hem hanesi hem de bürosunu ihtiva eden, o günkü adı ile “Paşa Kapısı” bir idari merkez olarak tebarüz etmişti. Bu gelişme, IV. Mehmet zamanında 1654 yılında Vezir-i Azam Derviş Mehmet Paşa’nın Alay

Köşkü'nün karşısındaki sarayı, hem ev hem idari bir merkez olarak kullanması ile tecessüm etmişti. Böylece saraya ilaveten sadrazamlara mahsus bir daire meydana geliyor, tarihî akış yavaş yavaş yön değiştiriyor; saray, merkezden çıkarak "Paşa Kapısı" fotoğrafa giriyordu.

Bu gelişmeler çerçevesinde yüzyılın sonlarına doğru sarayda akdedilen Divan-ı Hümayun (padişah divanı) önemini kaybetmeye başlamış, vezir-i azama atfen "paşa kapısı", "sadr-ı azam kapısı", "bab-ı âsafî", "vezir kapısı" gibi ifadelerle anılan sadrazam (veziriazam) dairesi ve burada akdedilen sadaret divanları öne çıkmaya başlamıştı. Divan kâtipleri de artık Paşa Kapısı'nda şekillendirilen tarihi kayıt etmek için saraydan çıkıp sadaret dairesine intikal ediyorlardı. Artık Osmanlı evrakı, takriben bir yüz yıl sonra "*Babıali*" olarak tesmiye edilecek bu nev-mekânda üretilecek, tarih burada hem yapılacak hem de yazılacaktı. Aynı süreçte tarih yazımı da mecra değiştiriyor, saray tarihçiliği olan "şehnamecilik", yerini "vakanüvislik" adı verilen devlet tarihçiliğine bırakıyordu.

Osmanlı idaresi, tarihi ve yazımı, sarayın/padişahın tarassudundan yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Artık tarihin ve tarih yazımının merkezinde padişah ve saray değil; onu da içine alan, çeşitli grupların ortak maslahatından doğan daha geniş bir "devlet" kavramı oluşmaya başlıyordu. Tarihî tekâmülün taşıyıcısı olan evrakın bulunduğu mahal de aynı doğrultuda mekân değiştiriyordu. Zira Osmanlı bürokrasisinin sevk ve idaresinde ihtiyaç duyulan evraklar için Paşa Kapısı'ndan saraya gidip gelmek zorlaşıyor; tarihî vesaikin bir kısmının, Paşa Kapısı yakınlarındaki mahzenlerde saklanması tercih ediliyordu. Bu gelişme, hem geleceğin Babıali'sine hem de ona bağlı olarak faaliyet gösterecek Hazine-i Evrak'a (Osmanlı Arşivi'ne) esas teşkil edecekti.

Paşa Kapısı'ndan Babıali'ye

Paşa Kapısı'nın teşekkülü ve bunu müteakip gelişmelerin akabinde Osmanlı idari sisteminde meydana gelen sessiz değişime paralel olarak Osmanlı evrakı da çeşitlenmişti. Zira padişahın aksine sadrazamlar, idarenin merkezine kendilerini koymuyor; devletin geniş topraklarına yayılan ve ortak maslahatlar çevresinde kendisiyle bütünleşen pek çok grupta iş birliği yapıyorlardı. Bu yeni düzen, Divan-ı Hümayun kayıtlarını ihtiva eden mühimme defterlerini, önem sırasında ikincil konuma itiyor, her eyalete mahsus defterler tutulmasını elzem kılıyordu. 18. yüzyılda iyice çeşitlilik arz edecek ve genişleyecek Mühimme-i Mısır, Mora Ahkâmı, Şam Ahkâmı vb. defter serileri bu suretle oluşuyordu. Tarihî akış, Osmanlı arşiv birikimini alabildiğine genişletiyor ve zenginleştiriyordu.

Bahis konusu olan bu çeşitli evrak ve defterler, onların başka türlü tanzim ve tahririni elzem kılıyor, bu da sadarete bağlı yeni dairelerin oluşmasına zemin hazırlıyordu. Bu çerçevede sadrazam sarayı olarak bilinen Paşa Kapısı'nda sadaret ket-hüdalığı, reisülküttâblık, çavuşbaşılık gibi mansıplar, sadaretin alt birimleri hâlinde görev yapan müstakil dairelere dönüşüyordu. Her daire, maiyetinde görev yapan "kalem"lerden ve buralarda görev yapan değişen sayıda kâtipten meydana geliyordu. Zamanla "kalem efendisi" olarak anılacak bu kâtipler, geleceğin devlet adamı namzetleri olmalarının yanı sıra dönemin münevverlerinin kaymak tabakasını da teşkil ediyordu.

Zira kalem efendileri, aynı zamanda bir mektep hüviyetinde olan bu kalemlere küçük yaşta intisap ediyor, usta-çırak ilişkisi içinde bir yandan mesleği öğreniyor, diğer yandan kalemlerde edinimi mecburi olan vasıfları haiz olmak için gayret sarf ediyorlardı. Bu meyanda şiiirden inşa, Kur'an ve hadis hıfzından kitabete, edebiyattan belagate, tarihten hesaba uzanan geniş bir yelpazede müktesebatlarını tevsi etmeye gayret ediyorlardı. Bu keyfiyet, hem Osmanlı bürokrasisinin gelişimine ve genişlemesine katkıda bulunuyor hem de bölgenin "bir kültür iklimi" olarak şekillenmesini temin ediyordu. Çünkü çalıştıkları dairelerin çevresini mesken tutan paşalar ve maiyetlerindeki kalem efendileri, konaklarında, o dönemde revaçta olan edebiyat ve kültür mahfilleri tertip ediyor, cömert hamilikleri ile kültür-sanat erbabını destekliyorlardı.

Bu destek hiç şüphesiz en başta edebî eserlerin çoğalmasına sebep oluyordu. Bununla birlikte hami-mahmi ilişkileri ile gelişen "devlete mensubiyet ve aidiyet" hissi, resmî ve gayriresmî tarih yazımı verimlerini nitelik ve nicelik olarak ziyadeleştiriyordu. Böylece dönemin "Paşa Kapısı" etrafında kümelenen "efendiler" eliyle Osmanlı arşivindeki resmî evrak serilerine yenileri eklenirken, himaye ettikleri müellifler ve resmî tarih yazıcıları sayesinde de tarih teliflerinde olağanüstü bir artış yaşanıyor. Artık saray çevresi tarihin hem yapıldığı hem de yazıldığı bir yer olarak tebarüz ediyor, Osmanlı evrakı da bu mihverde kümelenen çeşitli mahzenlerde muhafaza edilmeye devam ediliyordu. Yönü Babıali'ye çevrilen tarihî akış, mecra-sında usul usul akmaya devam ediyordu.

Bir İdari Merkez ve Bir Kültür Mahfili Olarak Babıali

Batı merkezli çalışmalarda iddia edildiği gibi donuk ve cansız bir yapı değil, daima akışkan ve değişken bir mahiyet arz eden Osmanlı idare ve bürokrasisi önceki asırlarda olduğu gibi 18. yüzyılın sonları, 19. yüzyılın başlarında değişen ihtiyaçlar çerçevesinde tekrardan bir kabuk değişimine

sahne oluyordu. Bu babda, “Paşa Kapısı” olarak bilinen sadrazam sarayı ve etrafındaki dairelerden kaynaklarda, azametli kapısına atfen “Babıali” olarak bahs olunmaya başlanmıştı. Bu tahavvül elbette sadece bir isim değişikliğini değil, yakın gelecekte gerçekleşecek idari-mülkî anlamdaki köklü değişimi de imliyordu.

İyice çeşitlenen ve genişleyen bürokratik evrakın muhafazası ve suhuletle istimali noktasında sadaret çevresine dağılmış mahzenler ise artık ihtiyaca cevap vermiyordu. 18. yüzyılın sonlarında I. Abdülhamid Dönemi’nde sadrazamdan reisülkütuba yazılan resmî bir yazıda, sadrazam sarayının bahçesindeki bir kârgir binanın tamir ettirilerek önemli evrak ve defter serilerinin buraya taşınması ve Osmanlı arşivinin ilk nüvesi olan bu daireden mehterbaşının mesul tutulması emrediliyordu. Buna göre bürokratik muamelelerde gerekli olan evrak, her sabah buradan ilgili kalemlere çıkarılacak, akşamları da tekrardan mesul şahsa iade edilmek suretiyle söz konusu mahzene konulacaktı. Evrakın muhafaza edildiği bu binaya, mesul personel haricindekilerin girmesi yasaklanıyor, evrakı ödünç alan padişah bile olsa Babıali’ye iade etmeye mecbur tutuluyordu. Bu keyfiyeti, Abdurrahman Şeref Bey şu satırlarla izah ediyordu:

Kudemâ-yı küttâb besmele ile [hazîne-i evrâkın] kapısını açarlar, hürmet-i mahsûsa ile içeri girerler, nazarlarında defâtir-i atıka bir kıymet-i ma’nevîyi hâizdir. Devâir-i resmîyeden birinde bir kayd görülmek lâzım geldikde kalemin defter memûru o defteri alıp bizzât götürür ve kaydı ba’de’l-irâe yine defteri getirir. Orada bırakmak muhâlif-i kaide ve gayr-i mümkündür.¹

Bu tutum, hiç şüphesiz Osmanlıların yazılı vesikaya ihtiram gösterme geleneğinden ve onları muhafaza noktasındaki hassasiyetlerinden kaynaklanıyordu. Yazıya ve yazılı olan saygı sadece resmî evrak bağlamında değil, üretilen tarihî ve edebî mahsuller vadisinde de kendisini gösteriyor, Babıali, Osmanlı idari merkezi olmasının yanı sıra bir kültür muhiti olarak teşkilatlanıyordu.

19. yüzyılın başlarında seri bir hâlde akmaya başlayan tarih, yaşanan değişimleri de hızlandırmıştı. II. Mahmud Dönemi’nde büyüyen bürokratik yapıda bir uzmanlaşmaya gidilmesi lüzumlu görülmüş, sadaretin alt birimi olarak görev yapan mezkûr daireler birer birer nezaretlere tahvil edilmeye başlanmıştı. Sadaret kethüdalığı Dahiliye Nezareti’ne, reisülkütupluk Hariciye Nezareti’ne, çavuşbaşılık Deavi Nezareti’ne dönüşmüş, bunlara ilaveten modern dönemdeki bakanlıkların ilk evresini teşkil eden birtakım nezaretler daha

1 Abdurrahman Şeref, “Evrâk-ı Atıka ve Vesika-i Tarihiyyemiz”, *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, C 1, sayı: 1, s. 13.

ihdas edilmişti. Artık “Paşa Kapısı” devri kapanmış, sadrazamın idaresindeki “Babıali” dönemi açılmış, nezaretler de birer resmî daire olarak devlet idaresinin uzmanlaşmış farklı birimleri olarak teşekkül etmişti.

Yeni idari sistem, her zaman olduğu gibi birçok değişimi beraberinde getirmiş; en temelde ise bürokratik yapı, geri dönüşsüz bir şekilde yeni bir yola girmişti. Bu bağlamda artık klasikleşmiş tek bir evrak üzerinde bürokratik muamelâtın tamamlanması usulü terk edilmiş, lefli (ekli) vesika tanzimine geçilmişti. İhtisaslaşmış bürokrasi ve artan evrak işi, nezaretlerdeki kalem efendilerinin sayısında artış yapılmasını gerektiriyor, bu mecburiyet “kalemiye” zümresinin daimi bir surette genişlemesine sebep oluyordu. Nezaretlerin alt birimleri olarak vazifeye devam eden kalemlerde kâtip yetiştirilmesi usulüne devam edilmekle birlikte gittikçe artan ihtiyaçlar, buralarda çalışacak personelin daha hızlı yetişmesini lüzumlu kılıyor, bu da nezaretlere eleman yetiştirecek modern okulların açılmasını beraberinde getiriyordu.

Lefli (ekli) vesika ile çalışma tarzı, evrak tahririnin daha hızlı olmasını gerektiriyor, bu babda yazı çeşidinde de bir değişikliğe gidiliyordu. Böylece önceki dönemlerdeki defterlerin pek çoğunun yazıldığı *divani* yazı ikinci plana itiliyor, daha süratli üretime imkân veren *rik’a*, hızla kalemlerde yaygınlaşıyordu.

Sadece resmî evraktaki yazının nev’i değil, tarih yazımı da bu hızlı değişimden payına düşeni alıyordu. Vakanüvisler görevlerine devam etmekle birlikte ilk resmî gazete olan *Takvim-i Vekayi*, tarih yazıcılığına yeni bir boyut getiriyordu (1831). Resmî gazetenin peşi sıra çıkan diğer özel

Babiali'nin 20. yüzyıl başlarındaki görünümü.
Osmanlı Dönemi'nde Sadaret Dairesi'nin kapısı.

gazete ve dergilerle kültür hayatına yeni bir soluk geliyor, tarih yazımı kaynaklarına, resmî evrakın yanı sıra süreli yayınlar da ekleniyordu. Siyasete müteallik haberleri almayı kolaylaştırması ve memalik-i Osmaniye'nin münevver kesimi olan devlet adamlarının umumiyetle Babiali çevresinde kümelenmesi, bu neşriyatın üretiminde bölgenin tercih edilmesine sebep oluyordu. Bu da ilim ve kültür adamlarının bölgeye olan ilgisini gün geçtikçe artırıyordu. Böylece sadrazam riyasetindeki Babiali, bir idari merkez olmasının yanı sıra bir kültür muhiti olarak da temayüz ediyordu.

Hazine-i Evrak Vücuda Gelirken...

Tarz-ı cedit üzere üretilen resmî evrak bahsedildiği gibi birçok ekten oluşuyor, bu da üretilen evrakın sayıca olağanüstü derecede çoğalmasına sebep oluyordu. Üç asırdır çeşitli mahzenlerde biriken evrak da bunun üzerine eklendiğinde devlet, devasa bir evrak yığını ile karşı karşıya geliyordu. Söz konusu evrakın bir kısmı At Meydanı'ndaki mahzen-i atikte bir kısmı Topkapı Sarayı'nda, bir kısmı da Babiali yakınındaki Tomruk Dairesi'nde birikmişti. Maliye evrakı ise Sultanahmet'teki Çadır Mehterleri Kışlası'nda muhafaza ediliyordu. Artık bu derece dağılmış fakat hızlı işleyen bürokraside daimi surette el altında bulunması gereken evraka mahsus bir binanın inşasına şiddetle ihtiyaç duyuluyordu.

1846 yılında Mustafa Reşid Paşa, Babiali yakınında Osmanlı evrakının toplu ve düzenli bir şekilde muhafazasına imkân verecek bir binanın yapılması için girişimlerde bulunmuştu. Bu çerçevede tarihî evrakı, İstanbul'un meşhur yangın-

larından muhafaza edebilecek bir kârgir binanın Babiali (Sadaret) yakınına yapılmasına karar verilmişti. "Hazine-i Evrak" adı verilen binanın projesini, Darülfünun'u inşa etmek için İstanbul'a getirilen İtalyan Mimar Fossati hazırlayacaktı.

Dönemin şartlarına göre hızlı bir şekilde, 1847 yılı sonlarında inşası tamamlanan, resmî açılışı 1853'de gerçekleşen Hazine-i Evrak, Babiali'de 2013 yılına kadar hizmet verecek mekân olarak tarihsel akışa dâhil oluyordu. Arşiv evrakının birçoğunun bu mekânda bir araya getirilmesi ile Alman tarihçi Ranke'nin arşiv belgesine dayalı tarih yazıcılığı ekolünü kurmasının aynı zamana denk düşmesi, hiç şüphesiz tesadüften başka anlamları bünyesinde ihtiva ediyordu. Bu dönemde modern usullerle tasnifine başlanan Hazine-i Evrak'ın tarihçilere hizmet vermesi söz konusu değilse de çok geçmeden Alman tarihçi Ranke'nin geliştirdiği resmî evrak merkezli tarih anlayışı, Osmanlı tarihçilerini de tesiri altına alacak ve Hazine-i Evrak, tarihçiler için gerçek bir "hazine"ye dönüşecekti. Fakat o günlere erişmek için bir miktar daha beklemek gerekiyordu.

Gözden Uzak, Gönülden Irak: II. Abdülhamid Dönemi'nde Babiali ve Hazine-i Evrak

Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerine gelindiğinde önceki dönemde mahzenlerde kalmış vesikaların Hazine-i Evrak'a taşınmasına devam edilmişti. 1870 yılında I. Mahmud'dan II. Mahmud'a kadarki evrakın tasnifi yapılmış, divan-ı hümayuna ait defterlerin bir envanteri çıkarılmıştı. II. Abdülhamid Dönemi'nde Ahmet Cevat Paşa'nın sadareti sırasında 1892 yılından itibaren, nezaretler nazariitibara alınarak arşiv malzemesinin yeni bir nizam üzere kayıt ve muhafazasına başlanıyordu.

Bununla birlikte tam da bu dönemde tarihî akış ani bir dönüşü ile yeni bir mecraya icbar edilmiş, Babiali bir anda gözden düşürülmüş, artık Yıldız/padişah merkezli yeni bir idari yapı öne çıkarılmıştı. İki asır sonra padişah, tekrar merkeze yerleşiyor, umur-ı siyasiyeyi bizzat eline alıyordu. Bu gelişme ile birlikte resmî evrak tahririnde Yıldız'daki Mabeyn-i Hümayun (padişahın özel kalemi) öne çıkıyor, Babiali'deki sadaret ve alt kademesindeki nezaretler önemlerini yitiriyordu. Yazışma yoğunluğunun Babiali'den Yıldız'a geçmesi, Osmanlı evrak birikimine Yıldız Arşiv Evrakı adında yeni bir seriyi daha ilave ediyordu.

Önemli kısmı Babiali'ye taşınan, bir kısmı da Topkapı Sarayı'nda kalan evrak, Babiali'nin gözden çıkarılması, gönülden irak tutulması ile âdeta unutulmuş terk edilmiş gibiydi. Resmî vesikalar, gelişigüzel bir şekilde torbalara doldurulmuş ve

Hazine-i Evrak'tan bir
görünüm, 1940'lar.

hazineye öylece bırakılmış, böylece aranan evrak bulunamaz hâle gelmişti. Dönemin vakanüvisi Ahmet Lütfi Efendi, Hazine-i Evrak'ın o günkü durumunu şu cümleler ile hülâsa ediyordu:

Belgrad'a müteallik bir torba taharrî olundukda Bağdad'a dair evrâk zuhûru görülüp matlûb vecihle malûmat ahzında suûbet bulunur idi.²

Abdurrahman Şeref Bey ise bu keyfiyeti şöyle açık ediyordu:

Eslâfımız dâire-i hükûmetde muâmelesi ikmâl olunan hiçbir kâğıdı velev gayr-i mühim olsun yırtıp atmamışlar lâkin ahlâf senelerden beri müterâkim ve selefden müdevver evrâkın hüsn-i muhâfazasına himmet etmemişlerdir.³

Bu dönemde Hazine-i Evrak'ın ihmâli, her alanda kendini gösteriyordu. Mesela önceki döneme ait kırma divanî yazının okunması dahi mesele hâline geliyor, Mısır hakkında elzem olan ve Hazine-i Evrak'ta bulunan eski devre ait bir vesikayı okuyacak kimse bulunamıyordu. Gerçi padişah, arşivin önemini ve sağlam kayıtlar altında muhafazasını önemsediyini, bizzat yazdığı bir evrakta belirtmişti. Fakat Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa gibi kudretli paşaların döneminde

önemi zirveye çıkan Babıali'nin gözden uzaklaşması, erkânının kuvvetten düşürülmesi, sadarete bağlı çalışan Hazine-i Evrak'ın da ihmaline yol açıyordu. Bununla birlikte Yıldız evrakı, padişahın emri üzere düzenli ve esaslî bir şekilde muhafaza ediliyordu.

Padişah merkezli yeni dönem, bir müddetten beri tanzim edilen irade-i seniyyelerin önemini artırıyor, jurnal, muhtıra vb. bir bakıma yeni sayılabilecek evrak çeşitleri de Osmanlı arşivinde yerlerini alıyordu. Sadece belge çeşitleri değil, tarih yazıcılığı da padişahın kontrolü yeniden ele aldığı bu dönemden nasibini alıyordu. Süreli yayınların yaygınlaşması ile önemi azalan vakanüvislik vazifesinde Ahmet Lütfi Efendi, önceki vakanüvislerin kudretine erişemiyordu. Bunun yanı sıra Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*'i ile Osmanlı tarih yazıcılığını, âdeta zirveye çıkarıyordu. Mamafih o dahi, padişah odaklı yapıdan hissesine düşeni alıyor, II. Abdülhamid'in emriyle kaleme aldığı bir başka tarih eserini, yine padişahın merkezde olduğunu hissettiren bir isimle, *Maruzat* adıyla sunuyordu. Bütün bunlara rağmen padişahın fırtına öncesi sessizliği andran devrinin sonlarında Hazine-i Evrak, müessis-i sanisi addedilen Sadrazam Said Paşa eliyle yeniden ihya edilmeye çalışılıyordu. Dört yüz yıllık muhteşem bir evrak birikimini içinde saklayan Hazine-i Evrak için hareketli günler iyice yaklaşıyordu.

2 Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 163.

3 Abdurrahman Şeref, "Evrâk-ı Atika ve Vesika-i Tarihiyyemiz", *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, C 1, sayı: 1, s. 9.

II. Meşrutiyet'in Çalkantılı Günlerinde: Babialı'nın Yükselişi ve Hazine-i Evrak'ın Tarihçiler Tarafından Keşfi

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından Babialı siyasi-idari anlamda yeniden hareketlenmiş ve yükselişe geçmişti. Önceki dönemlerde olduğu gibi değişen siyaset, diğer alanlarda da tesirini göstermiş, bölge uzun bir aradan sonra tekrardan tarihin ve tarih yazımının merkezine yerleşmişti. Bu meyanda ilk olarak son vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey, uzun süredir yeterince ihtimam gösterilmeyen Hazine-i Evrak'ın yeniden tanzimi ve dağınık hâldeki evrakın bir yerde toplanması için görevlendirilmişti. Abdurrahman Şeref Bey, Topkapı Sarayı Kubbealtı, Ayasofya vb. yerlere dağılmış yüz binlerce evrakı toplayıp adedi 518'e baliğ olan arabalara doldurtmuş ve Babialı'deki Hazine-i Evrak binasına naklettirmişti. Hemen ardından ise Yıldız evrakının bir dökümü çıkarılmış, sayısı milyonu bulan evraktan jurnaller, İttihatçıların emriyle yaktırılmış, kalan evrak yine Hazine-i Evrak'a sevk edilmişti.

Bu ve benzeri faaliyetler gün geçtikçe artıyor, arşivin önemi sadece idarî anlamda değil, tarih yazımı noktasında da anlaşılıyordu. 1909'da, A. Şeref Bey'in Babialı'deki odasında, halka millî şuur aşılıyor vatan sevgisi kazandıracak, ilmî esaslara bağlı tarihçilik anlayışı doğrultusunda Tarih-i Osmani Encümeni kuruluyordu. Bu cemiyetin yayın organı olarak neşredilen mecmuada, daha önce Osmanlı tarih yazımında pek rastlanmayan bir usul takip ediliyor, peşi sıra resmî evrak neşrediliyordu. Ayrıca resmî evraka dayalı tarih makalelerine yer veriliyor, Ranke'den ödünç alınan bu usulün ilmî tarihçiliğin esası olduğu fikri yerleştirilmeye çalışılıyordu. Bu kapsamda A. Şeref Bey, mecmuanın 1 Nisan 1329 tarihli ilk sayısında "Evrak-ı Atika ve Vesika-i Tarihiyyemiz" başlıklı bir yazı neşrediyor, Hazine-i Evrak'ın Batı dillerindeki karşılığı olan "archives" kelimesi ile Osmanlıları tanıştırtıyor, temeddün etmiş milletlerde "archive"nin tarihçilerin istifadesine açık bir şekilde teşkilatlandırıldığı, zira tarih yazımının resmî vesikaya müstenit olması gerektiği tezini işliyordu.

Bu dönemde Babialı, önceki döneme inat tekrardan yükselişe geçiyor, padişah ise "Kanun-i Esasi" ile fotoğrafın dışına itiliyordu. Bu değişim beraberinde evrakların da düzenlenme şeklini değiştiriyor, II. Meşrutiyet kendine has bürokratik bir yapıya bürünüyor.

Babialı'nın siyasi hareketliliğinden doğan pek çok neşriyat, süreli yayın ardı sıra yayın hayatına katılıyor, Osmanlı matbuatında görülmemiş bir hareketlilik yaşanıyor, bazı araştırmacıların ifadeyle âdeta "basın patlaması" gerçekleşiyordu. Bu yayınlarda, temelinden sarsılan devleti kurtarmak yolunda pek çok fikir serdediliyordu. Neşredilen

yazılarda, bir yandan olmakta olan anlaşılmaya çalışılıyor, diğer yandan dönemin karanlığını aydınlatmak ve zayıflayan kuvve-i maneviyyeyi takviye etmek amacıyla ihtişamlı maziden misaller getiriliyordu. Bu zengin neşriyat, bir sonraki dönemin tarih yazımının yeni malzemeleri olarak tebarüz ederken, İslâmcılık, Batıcılık, Milliyetçilik gibi pek çok fikrî akımın mecrası olarak da tarihe geçiyordu.

I. Dünya Savaşı'nda kaybedilen her toprakla devletin şahsı manevîsinden bir parça daha kopuyor, bu da Babialı'deki erkân-ı devleti ve kültür hayatına yön veren münevverleri bir "millî bilinç" arayışına itiyordu. Böylece "devlet ve resmî evrak" eksenli tarih yazımına "milliyetçi saikler" de eklenmiş oluyordu. Ziya Gökalp'in, Babialı yakınlarındaki İttihat-Terakki merkezi olan Kırmızı Konak'ta çıkardığı *Yeni Mecmua* bu fikrin mihreri oluyor, Cumhuriyet Dönemi tarih yazımının kurucusu olan Fuat Köprülü burada ilk yazılarını yazıyordu.⁴

Bu esnada Hazine-i Evrak, mezkûr saiklerle tarih yazım faaliyetini hızlandırmak ve tarihçilerin istifadesine sunulmak için hızla tasnif ediliyordu. Fakat pek çok yönden çatırdayan devletin mali müzayakası, daha hızlı seyretmesi gereken işleri zaman zaman akamete uğratiyordu. Bununla birlikte altı asırlık devletin sona yaklaştığı hissediliyor, evrak-ı antikayı layık-ı veçhile okuyup telhis ve tasnif edecek eşhasın da azaldığı müşahede olunuyordu. Bu zorunluluklara milyonlarca evraktan oluşan devasa hazinenin sıhhatli bir şekilde sonraki döneme intikali mecburiyeti de eklenmişti. I. Dünya Savaşı'ndan hezimetle ayrılan devlet, vaziyeti takdir ederek hiçbir fedakârlıktan kaçın-

4 Yasin Beyaz, "Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme", *İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 171-172 vd.

Meşrutiyet döneminde Hazine-i Evrak'ta yapılan tasnif çalışmalarında görev alan ekip.

Topkapı Sarayı
(Babü's-Selam)

mamıştı. 1920'de Ali Emiri'nin başkanlığındaki bir heyetle 172 bin evrak, padişahların dönemleri esas alınmak suretiyle tasnif edilmişti.

Hâsılı devlet sona yaklaşırken bir yandan Hazine-i Evrak'ta yahut başka alanlarda kaybolan "şahsiyetini" arıyor, diğer yandan bir sonraki döneme devir-teslim için asırların birikiminin bir sayımını yapıyor, göz kamaştırıcı mirasın envanterini çıkarıyordu. Hem Babıali hem de bahçesindeki Hazine-i Evrak, yeni bir döneme girmeden önce son hareketli günlerini yaşıyordu.

Yeni Dönem, Yeni Kader: Hazine-i Evrak'ın Cumhuriyet'e İntikali

Cumhuriyet'in ilanından önce, İstanbul'un işgali sırasında erkân-ı devletin muvakkaten terk ettiği Babıali'ye artık bir daha dönülemeyecekti. Akabinde yaşanan gelişmelerle "Osmanlı Devleti" tarihten silinecek, tarihî akış hem Babıali'yi hem de yedeğindeki Osmanlı mirası Hazine-i Evrak'ı uzun bir süre büyük bir sessizliğe gömecekti. Zira iyice küçülen, Anadolu'ya çekilen yeni devletin idari merkezi taşınmış, devri sabıkı unutmama saiki ile İstanbul (Babıali) iyiden iyiye gözden düşmüştü. Bu gelişmelerle Hazine-i Evrak önceki yapısından sıyrılıyor, eski yerinde boynu bükük

Meşrutiyet
döneminde Hazine-i
Evrak'ta yapılan
tasnif çalışmaları.

bir vaziyette bırakılıyordu. Bununla birlikte Türkiye'deki ilmî tarihçiliğin müessisi Fuat Köprülü'nün tavassutu ile eslâfın bakıyyetü's-süyûfundan İbnülemin Mahmud Kemal eliyle, tasnif çalışmalarına Osmanlı müesseseleri merkeze alınmak suretiyle devam ediliyordu.

Tarih yazımı da bu gelişmelerden nasibini almış, devletçi-milliyetçi çerçeve güçlenmiş, daralan sınırlarla Anadolu merkezli tarih mahsulleri ağırlık kazanmıştı. Osmanlı, şanlı addedilen dönemleri hâriç tutularak, tarih yazımının odağından çıkarılıyor, maslahata uygun kısımlar ise yeni anlayışa uygun olarak sistemin tarihçileri tarafından yeniden yazılıyordu. *Hayat Tarih Mecmuası* gibi süreli yayınlarda, bu anlayışla vücuda getirilen tarihî anlatılar neşredilirken, Rifat Osman gibi tarihî tetkikatında kılı kırk yaran müverrihler kapının dışında bırakılıyordu. 1928'deki Harf İnkılabı ile mazi olan son bağlar da koparılıyor, Osmanlı tarihi sadece mütehassısların alakadar olacağı bir sahaya dönüşüyordu.

Hazine-i Evrak da bu gelişmelerden nasibini alıyor, asırlar boyunca görmediği muamelelere maruz kalıyordu. 1931'de İstanbul Defterdarlığı, işe yaramadıkları gerekçesi ile Osmanlı Maliye evrakını, okkası üç kuruşa Bulgaristan'a satmaya kalkışıyor, Muallim Cevdet'in girişimleri ile bunların büyük kısmının ülke sınırları dâhilinde kalmasına muvaffak olunabiliyordu. Daha sonra tasnif heyet başkanlığına da getirilen Muallim Cevdet evrak-ı atıkayı, konularına göre tasnif ediyor, tarihçilerin istifadesine hazır hâle getiriyordu.

1930'larda Nazi zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan Alman tarihçilerin başlattığı kaynak neşri ve kaynaklara dayalı tarih yazımı anlayışı, Hazine-i Evrak'ın öneminin anlaşılmasına önemli oranda katkıda bulunmuştu. Öyle ki Alman tarih ekolü dönemin tarihçilerini inhisarı altına alıyor, Ömer Lütfi Barkan ve halefleri, bu anlayışın gölgesinde eser veriyorlardı. Uzun yıllar cari olacak, kaynaklara ve resmî evraka dayalı tarih yazımı, bu suretle neşvünema buluyordu.

Cumhuriyet, Osmanlı'yı tarih anlayışından büyük oranda dışlamış olsa bile, bürokratik ve idari anlamda, devri sabıkın bir devamı olarak faaliyetlerini sürdürüyordu. Bugünkü "bakanlık"lara karşılık gelen önceki dönemin "nezaret"leri, vekâletlere tahvil ediliyor, pek çok müessesede kopuş değil devamlılık esas alınıyordu. Düzenlenen evraklar da gerek şeklen gerekse de muhteva olarak önceki dönemin izlerini taşıyordu. Böyle olması, belki bir mecburiyetti; zira devletler, kopuşlardan değil devamlılıklardan beslenerek hayatîyetlerini koruyabiliyordu.

Uzun Bir Sergüzeştin Sonu: Osmanlı Arşivi'nin Babıali'den Uzaklaştırılması

1960'ta Başbakanlık'a tekrardan bağlanan ve ismi "Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü"ne çevrilen Osmanlı Arşivi'nde Macar Tarihçi Lajos Fekete, Mithat Sertoğlu, Kamil Kepeci gibi isimlerin himmetiyle 1980'lere kadar tasnif çalışmaları sürdürülmüştü. Fakat bu ara dönemde tarih yazımında Osmanlı Arşivi'nden maksada matuf bir istifade söz konusu olamamıştı. 1980'den itibaren buradaki tasnif çalışmaları hızlanmış, özellikle de Turgut Özal eli ile kurum yeniden teşkilatlandırılmış, çok sayıda personelle desteklenerek tasnif çalışmaları hızlandırılmıştı.

Bu gelişmeler çok geçmeden tarih yazımını ve Babıali'yi yeniden hareketlendirmeye yetmişti. Bu dönemde evrak odaklı tarih yazımı hem mektepliler hem alaylı tarihçiler arasında revaç bulmuş, "Osmanlı Belgelerine Göre..." şeklinde başlayan tarih kitapları art arda yayınlanmaya başlamıştı. Muhafazakâr kesimin taşradan İstanbul'a artan göçleri, milliyetçi-mukaddesatçı damarı güçlendiriyor, köklerini arayanlar soluğu "Osmanlı" başlıklı kitaplarda alıyorlardı. Böylece Babıali yeniden canlanıyor, özellikle 1990'larda bölgede pek çok dinî yayınevi boy gösteriyordu. Bu yayınevleri, kitlelerin alakasını cezbeden "Osmanlı" konulu kitapları raflara çıkararak taşradan yeni gelen, bir kimlik arayışı içindeki muhafazakârların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışıyorlardı. Böylece Osmanlı Arşivi'nin merkezinde olduğu Babıali, yeniden eski canlı günlerini yaşıyordu.

Tarih yazımındaki devlet-millet eksenli, resmî Osmanlı evrakı neşrine dayanan anlayış, 2000'lere gelindiğinde yeni tarih yazım ekollerinin tesiri ile sorgulanmaya başlanmıştı. Küreselleşmenin ve daha pek çok akımın tesiri ile artık "devlet", tarih

Osmanlı Arşivi'nin eski binasının dış görünümü.

yazımının kenarına itiliyor, gündelik hayat ve sıradan insan, tarihin merkezine yerleşiyordu. Böylece evrak ekseninde seyreden tarih yazımına olan rağbet, canlılığını kaybetmeye başlamıştı. Resmî evrakın menbaı olan Osmanlı Arşivi'ne olan alaka da bu meyanda azalıyordu.

Bu gelişmelerin paralelinde yaşanan Babıali'nin artık bir kültür mahfili olarak değil de "nemalanılacak bir meta" şeklinde algılanışı ve bölgeye dair siyasetin bu ekseninde seyretmesi, paradigmayı yeniden değiştiriyordu. Artan kiralara ve ağırlaşan şartlar, mütevazı bütçelerle yayın yapan yayınevlerini bölgeden tart ediyor, tarihî hanlar ve mekânlar, turizmi canlandıracak birer otele dönüşüyordu. Edebiyat-düşünce mahfili hâline gelmiş irili ufaklı yayınevleri ise taşınması güç yüklerin altında ezilerek ya kepenk kapatıyor ya hut başka mahallere taşınıyordu. Böylece bu tarihî kültür muhiti gittikçe ıssızlaşıyor, Babıali eksenli tarih yazımı ve düşünce dünyası hayatımızdan çekiliyordu.

Babıali'den Kağıthane'ye taşınma arifesinde, Osmanlı Arşivi'ni son ziyaretimde, film şeridi gibi gözlerimin önünden geçen bu serencam, tarihî akışın bir bütün olduğunu ve ona mukavemet edilemeyeceğini gösteriyordu. "Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir" diyen şair haklı çıkıyor, "akışta demetlenen büyük küçük her bir kâinat", bir diğerinin kaderine tâbî olarak tarih içindeki akışını sürdürüyordu. Tarih akarken, kendisiyle birlikte siyaseti, bürokrasiyi, düşünce dünyasını ve onun tesirinde gelişen tarih yazımını da başka mecralara sürüklüyordu. "Zaman, mekân ve insan" ekseninde dönüp duran bu hikâye, bir dünya hâli olarak tarih ırmağındaki akışını sürdürüyordu...

Meşrutiyet'in ilk yıllarında Kubbealtı'na gelişi güzel atılmış Osmanlı evrakı.

SULTANAHMET KİTAP FUARI

Mehmet Erken*

2019 yılında 38'incisi düzenlenen Sultanahmet Kitap ve Kültür Fuarı, İstanbul yayıncılığının ve İstanbul Ramazanlarının en önemli unsurlarından bir tanesidir. Fuar, İstanbullular için bir kitap şenliği olmasının yanında yayınevleri için de fiilen yeni kitapların sergileneceği bir vitrin işlevi görür. Yayıncılar yeni kitaplarını bu tarihe yetiştirir, okurlar alacakları kitapları fuara endeksleyerek biriktirir. Hem İstanbullular hem de sektör açısından tartışmasız öneme sahip fuar hakkında şimdiye kadar dört başı mamur değerlendirmelerin yayınlanmamış olması ise bir yanı ile şaşılacak bir durum olmakla beraber, basın-yayın tarihinin aktörlerinin kendi tarihleri konusunda her daim tutunduğu ketum tavır nedeniyle de anlaşılabilir değildir.

Bu yazı, kırk yıla yaklaşan fuarın tarihini etraflıca ele almak iddiasında değildir. Ana hatları ile fuarın başlangıç tarihinden bugüne geçirdiği bazı önemli dönemeçleri belirleyip, süreç içinde yaşanan kırılma noktalarına değinmek, bağlamı içinde yer yer karşılaştırmalar da yaparak fuarın tarihine dair bir girizgâh olma hedefindedir.¹ Bu maksatla önce fuarın başladığı 80'li yılların genel atmosferi, aynı yıllarda düzenlenen diğer fuarları ve dönemin kültür ortamını kısaca ele alıp, fuarın serencamına odaklanacağım.

80 Darbesi ve Kitap

1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbe, 80 öncesinin oldukça hareketli ortamını bıçak gibi keserek Türkiye'yi yeni bir rotaya yönlendirmiştir. 80 Darbesi'ni hazırlayan sürecin detaylarına girmeden konumuz ile alakalı olarak 70'li yılların şu özelliğini vurgulamamız elzemdir; bu dönem içinde çatışmalara sebep olan ideolojik kamplaşmalarda belirli isimlerin konuşma ve yönlendiriciliği kadar belirli kitaplar ve dergiler de merkezdedir. Komünizm, sosyalizm, milliyetçilik, İslamcılık ve bu üst başlıkların onlarca farklı fraksiyonu kendi düşüncesini belirli kitaplar ve dergiler aracılığıyla ifade etmiştir. Bu nedenle 80 Darbesi'nin hedefindeki öğelerden bir tanesi kitap, dergi ve okuma mefhumu olmuştur. Darbe sonrasındaki mahkeme ve tutuklamalarda kitap, suç unsuru olarak da ele alınmış; gazetelerde, televizyonlarda sergilenen suçlular ve suç aletleri arasında kitap da yerini almıştır.² Darbe yönetiminin kitaba olan düşmanlığı noktasında en bilinen örneklerden bir tanesi; Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın deposunun basılması, kitapların toplatılması, yakılması hadisesidir. Bu süreç gazete ve dergilere de yansımış, konu hakkında pek çok haber, yazı ve eleştiri yazısı yayınlanmış ve yayınevi sahibi Süleyman Ege tarafından sürecin bütün de-

* İstanbul Üniversitesi

1 Fuarın katılımcıları, katılımcıların yıllara göre artış-değişimleri vs. gibi bilgileri maalesef bilmiyoruz. Bunları takip edebileceğimiz, düzenli yayınlanmış bir katalog-broşür tespit edemedim. Fuarın düzenleyicileri konusunda yıllar içinde yaşanan değişimler, bu hafızanın devrini etkilemiş olmalı. Bu nedenle fuara dair genel bilgiler, dönemin dergileri taranarak elde edildi.

2 Ebubekir Erdem, Mehmet Erken (söyleşen) "Yayıncılık en büyük darbeyi 80 ihtilalinde yedi" Yayınlanma Tarihi 1701.2015, Son Erişim Tarihi: 04.12.2019.
<https://www.dunyabizim.com/soylesi/yayincilik-en-buyuk-darbeyi-80-ihtilalinde-yedi-h19256.html>

İstanbul'daki Dinî Yayınlar Fuarı'nın Mayıs 1986'da yapılan açılış törenine ilişkin bir haber.

tayları kaleme alınmış, konu hakkındaki yazılarla beraber yayınlanmıştır.³

Fakat darbe yönetiminin kitaplar ile ilişkisi, kategorik olarak kitabın hayatlardan çıkarılması ve yok edilmesi değil, belirli türlerin etkisinin azaltılması amacını taşımaktadır. Hatta şöyle de denilebilir ki darbe, kitap ve dergileri değil; kitaplar ve dergiler etrafında oluşan sosyal hareketliliği hedef almıştır. Bu durum Nurdan Gürbilek'in 80'li yılların kültürel iklimine dair vurguladığı ikiliğe uygundur⁴; zira sayısal olarak 80 sonrası yayınlanan kitap miktarında bir azalma yoktur. Bu dönemde devlet tarafından ikisi kültür şurası başta olmak üzere muhtelif faaliyetler gerçekleştirilmiş, aynı zamanda yine bu dönemde bol renkli dergiler, popüler kitaplar fenomeni de yaygınlık kazanmıştır. Özetle 80 sonrasında ideolojik yayınların önünde engeller varken, pek çok farklı türde kitap aynı şekilde yayımlanmaya devam etmiştir.

80'lerde Fuarların Başlangıcı ve Fuar Hareketliliği

Darbenin, kitabı bir suç unsuru olarak ele alması yayınevlerinin, kitapçıların ve dergilerin kapatılması ya da kapanmak zorunda kalması karşısında yayın dünyasında önemli bir boşluk meydana gelmiştir. Türkiye'de kitap yayıncılığının baş-

3 Süleyman Ege, *Kitabın Ateşle Dansı*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, İstanbul, 1992.
4 Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

ladığı günlerden itibaren en büyük problemlerden bir tanesi olan kitabın dağıtımı ve satışı probleminin 1980'li yıllarda değişen sosyal, siyasal ve iktisadi şartlar ile buluşması neticesinde, kitapların satışı noktasında yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu arayışların sonunda karar kılınan yöntemlerin en bilineni olan kitap fuarları dışında, kitap kütüphaneleri de 2000'li yıllara kadar farklı yayınevleri ve kitapçılar tarafından uygulanmıştır.⁵

Kitap fuarları, Avrupa'da matbaanın yaygınlaşmaya başlamasından itibaren uygulanan bir ticari faaliyettir.⁶ Fakat gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet idaresi altında kitap satışı için fuar düzenleme uygulaması yaygınlaşmamıştır. 1975 yılında gerçekleştirilen Yayıncılık Kongresi'nde de bu fikir bir öneri olarak dile getirilmiş fakat uygulamaya geçmesi 80'lerden sonra olmuştur.⁷ Yazımızın konusu olan Türkiye Diyanet Vakfı Dinî Yayınlar Fuarı ya da bugünkü adı ile Kitap ve Kültür Fuarı ile aynı yıl başlayan TÜYAP Kitap Fuarı bu noktada öncü bir rol üstlenmiş, bu fuarların başarısından sonra bugüne kadar (zaman zaman dalgalı bir seyir izlese de) fuarların popülaritesi hiçbir zaman azalmamıştır. Nurdan Gürbilek'e göre 1980'li yılların siyasal atmosferi içinde fuarlar aynı zamanda yazarlar ile yayıncıların, hatta aynı görüşten insanların meşru bir şekilde bir araya gelebildikleri ortamlar olarak da işlev görmüştür.

1980'li ve 90'lı yıllarda da hem İstanbul-Ankara hattında hem de Anadolu'nun diğer şehirlerinde pek çoğu devamlılık sağlayamayan fuarlar düzenlenmiştir. Bu yıllarda, Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen 1. Millî Kitap Fuarı⁸, Babıalı Kitap Şenliği ya da Anadolu'nun pek çok şehrinde düzenlenen kitap fuarları.⁹

Sultanahmet Kitap Fuarı

Yukarıda kısaca değindiğimiz fuar hareketliliği içinde Sultanahmet Camii'nde düzenlenen fuar ilkler arasında yer almaktadır. Sultanahmet Kitap Fuarı, 1983 yılında TDV'nin Ankara'da düzenlediği kitap fuarının hatırı sayılır bir ilgi görmesi sonrasında 1984 yılı Ramazan ayında Sultanahmet Camii avlusunda açılmıştır. Fuar, devlet ile bağlantılı bir Vakıf tarafından düzenlenmekte,

5 Dönemin uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Erken, "Türkiye'de Yayıncılık Alanı'nın Dönüşümü (1980-2015)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 86-93.
6 Lucien Febvre- Henri-Jean Martin, *Kitabın Doğuşu*, çev. Gül Batuş, Avcıol Basım, İstanbul, s. 177-203.
7 Toplantı tutanakları için bk. İzzet Özgüç, (haz.) *İkinci Türk Yayın Kongresi 24-27 Ocak 1975*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
8 1. Millî Kitap Fuarı (16-25 Ekim 1987) İstanbul, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1987.
9 Özellikle Anadolu şehirlerinde 1994 yerel seçimleri sonrasında Refah Partisi tarafından kazanılan belediyelerin fuar düzenleme konusunda ciddi gayretler gösterdiği not edilmelidir. Aynı hareketlilik 2010'lu yıllarda AK Parti belediyeleri eliyle de sağlanmaya çalışılmıştır.

Sultanahmet gibi İstanbul'un en merkezî camilerinden birinin bahçesinde gerçekleştirilmektedir. Sultanahmet Meydanı bu yıllarda (bugün olduğu gibi) trafiğe kapalı değildir ve kitap ticaretinin merkezi olan Cağaloğlu'nun hemen yanındadır. Fuarın düzenlendiği Ramazan ayı da Cami'nin en hareketli olduğu dönemdir. Fiziksel şartların uygunluğu, fuarın gelen pek çok eleştiriye rağmen yıllar boyu istikrarlı bir şekilde sürebilmesinin altında yatan önemli bir sebeptir. Aşağıda da görüleceği üzere zaman içinde fiziksel şartların değişmesi ile fuarın anlam ve işlevine dair tartışmalar arasında paralellik vardır.

Sultanahmet Kitap Fuarı'nın, ilk yıllardan itibaren İstanbul'un Ramazan ayının ayrılmaz bir parçası olması hedeflenmiştir.¹⁰ Fuar, 1996 yılına kadar Türkiye Diyanet Vakfı tarafından organize edilmiştir. Bu tarihten beri ise Vakıf'ın iştiraki olarak kurulan Vakıf Fuarcılık bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Fuar'ın, hâlen Türkiye yayıncılığının merkezi olan İstanbul ayağı daha çok vurgulansa da fuarın ilk açıldığı Ankara, Diyanet'in ve bürokrasinin merkezi olması dolayısıyla resmî duyuru ve tanıtımlarda daha fazla vurgulanmakta, resmî açılışlar ve ziyaretler burada yapılmaktadır. Fuarın ilk yıllarında bu açılışların bakan düzeyinde gerçekleşmesi dikkate değer bir noktadır.

1983 yılında düzenlenen birinci dinî yayınlar fuarı TOBB'un Ankara'daki merkez binasında düzenlenmiş, 1984 yılından itibaren ise Kocatape Camii avlusunda düzenlenmeye başlanmıştır. İstanbul'da ise 1984 yılında başlayan serüven, 1989 yılında camide gerçekleştirilen restorasyon nedeniyle Fatih Camii'nde yapılmasını istisna tutarsak, 2010 yılına kadar Sultanahmet Camii'nde gerçekleştirilmiştir.¹¹

Fuarın tarihini birkaç bölüme ayırmamız mümkündür: 1983-1999 yılları arası birinci dönem, 1999-2010 arası ikinci dönem ve 2010 sonrası üçüncü dönem.

Birinci Dönem-Dinî Yayınlar Fuarı

Dinî Yayınlar Fuarı 1980'li yıllarda yavaş yavaş gelişen bir önem kazanmıştır. Yayıncıların fuara alışması, fuarı kabullenmesi ve benimsemesi zaman almıştır. Bu dönemde Diyanet Vakfı'nın, fuarı kurumsal anlamda sahiplense de fuarın fiziksel şartlarının geliştirilmesi noktasında özel bir çaba göstermediği anlaşılmaktadır. Zira aynı yıl gerçekleştirilmeye başlanan TÜYAP Kitap Fuarı'nda olduğu gibi etkinlikler, ödüller yahut muhtelif gazetelerin kitap ekleri/özel ekler gibi fuarı destekleyici çalışmaların Dinî Yayınlar Fuarı için

yapılmıyor oluşu dikkat çekmektedir. Dinî Yayınlar Fuarı ile ilgili özel ekler ve reklamlar daha çok, gazetelerin kitap eklerinin yaygınlaştığı 2000'li yıllarda görülmektedir.

1993 yılında TDV genel müdür vekili Niyazi Baloğlu fuarı ve hedefini şu şekilde anlatmaktadır;

Dinî yayınlar tabiri dinî, millî, fikrî, ahlaki, edebî her türlü basılı, sesli ve görüntülü yayını ifade etmektedir. Bu sebeple fuarın, Türkiye'nin teneffüs ettiği kültürel atmosferi tamamiyle temsil ettiğini rahatlıkla ifade edebilirim...

Asıl hedefimizi, Türkçe konuşan halkların tamamının iştirak ettiği, dünya çapındaki bir 'dünya Türk fuarı'dır. Kültürel iş birliğimizi, aramızdaki ünsiyeti arttıracak olan böyle bir organizasyonun kültür hayatımız üzerinde kalıcı izler bırakacağını düşünüyorum¹²

Fuarın, Türk ve dinî yayınlar fuarı olduğu vurgusu önemlidir. Zira bu beyandan birkaç sene sonra fuarın adı değiştirilmiştir. 90'ların ilk yarısında muhafazakâr-milliyetçi camia içinde büyük bir heyecan oluşturan Türki Cumhuriyetlerin kurulması olgusuna mutabık olarak yapılan Türklük ve Türk dünyası vurgusu ise bugüne kadar fuar içinde belirgin bir yer edinmemiştir.

Bu noktada dikkat çeken bir diğer husus, dinî yayınlar ve dinî olmayan yayınlar ayırımının muğlaklığıdır. Aynı yıllarda dinî yayıncıların temsilcileri TÜYAP Kitap Fuarı'na alınmamaktan şikâyet etmektedir.¹³ TÜYAP da Dinî Yayınlar Fuarı da öznel ve sınırları belirsiz bir dindar ve seküler ayırımına dayanmaktadır. İki fuar da sonraki yıllarda organizasyonlarını belirli yayın birlikleri ile ortaklaşa düzenlemeye başlamış¹⁴ ve fuar alanlarında öncelikli olarak birlik üyelerine stant açarak bu muğlaklığı kısmen de olsa gidermiştir.

İkinci Dönem

28 Şubat 1997'deki meşhur MGK toplantısı sonrasında Türkiye'nin girdiği "28 şubat atmosferi" doğrudan ama çoğunlukla dolaylı olarak pek çok faaliyeti ve etkinliği etkilemiştir. Dinî Yayınlar Fuarı'nın isminin değişimi de bu atmosfer ile izah edilmektedir. Hatta 1999 yılında fuarın yapılmayacağı söylentisi gündeme gelmiştir. Bu konuda 1999 yılında *Umran* dergisinde Abdullah Hacıoğlu imzalı "TDV Dinî Yayın Fuarından İzlenimler" başlıklı soruşturma yazısında İhsan Süreyya Sırma, Ahmet Taşgetiren gibi bazı yazarlar fuarda kitaplarının satışının engellendiğini kesin bir dille söylemişlerdir. Buna karşın yazarın, sansür ve fu-

10 Hatice Suat Deniz, "7. Dinî Yayınlar Fuarı Amacına Ulaştı", *Olaylara Objektif*, 1989, sayı: 2-3, s. 71.

11 <http://vakiffuarcilik.com.tr/kitap-ve-kultur-fuarlari-2/>

12 Yazar yok (soruşturma) "Ne dediler?" *Diyanet*, 1993, sayı: 28, s. 36.

13 Yazar Yok [soruşturma] "Tüyap Neyin Fuarı?" *Yörünge*, 1990, sayı: 1, s. 28.

14 TÜYAP ve Türkiye Yayıncılar Birliği, TDV ve Basın Yayın Birliği

arın yapılmaması meselesini sorduğu ismi belirtilmeyen bir Diyanet görevlisi, sansür iddialarını kesin bir dille reddetmiştir. Ayrıca fuarın yapılmama ihtimalinin de siyasete çekilmesinin doğru olmadığını, firmanın sadece çok sert geçen kış şartlarından dolayı fuarın iptalini düşündüğünü fakat yayıncıların ısrarı ile bu karardan vazgeçildiğini dile getirmiştir.¹⁵ Bu tarihten sonra ise fuarın ismi değiştirilerek “Kitap ve Kültür Fuarı” hâline gelmiştir. Vakıf Fuarcılık’ın internet sitesinde bu değişiklik şöyle izah edilmektedir;

1999 yılına kadar “Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı” olarak devam eden organizasyon, yayıncıların dinî yayınlar dışında da eserler neşretmesi hatta bu eserlerin dinî eserlerden daha fazla çeşidinin olması sebebiyle fuarın ismi “Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı” olarak değiştirildi. Bu tarihten sonra bu organizasyon bu isimle devam etti.¹⁶

Bu dönemde değişen tek şey, devletin dinî yapılara, konumuz özelinde dinî yayınlara karşı tavrı değil, fuarı cazip kılan fiziksel zeminin ve sosyal şartların da değişmesidir.

Uzun yıllar basın yayınının merkezi olan Babiali ve Cağaloğlu hattı, 1990’ların ilk yarısından itibaren büyük bir kan kaybı yaşamıştır. Belediyenin bölgeyi üretimden arındırma ve turistikleştirme politikası,¹⁷ bölgeden taşınan gazeteler ve nihayet yayınevleri yanında İslami yayıncılığın merkezi mekânlarından Beyazsaray’ın¹⁸ el değiştirmesi ile beraber dinî yayıncılığın yaygınlık kazandığı mekânlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Aynı dönemde Sultanahmet ve bölgesinin araç trafiğine kapatılması ve sadece tramvay ile ulaşılabilir duruma gelmesi de hem caminin hem de etrafının yaşayan hayattan ayrılmasına sebep olmuştur.

Değişen fiziki şartların yanında 90’ların ikinci yarısından itibaren meydana kitap dışında alışveriş stantlarının açılması önemli bir gelişmedir. Caminin Ramazan’a has hareketliliği yanında avlusunda düzenlenen fuarın bir yan unsuru olarak ortaya çıkan stantlar bir zaman sonra meydanın tamamını kaplamış ve büyük bir festival ortamı oluşmasına sebep olmuştur. Muhtelif hocaların burada yaptığı konuşmalar, televizyonlar için çekilen canlı yayınlar zaman içinde fuar ve cami atmosferini bastıran bir unsur hâline gelmiştir. Kerim Buladı’nın 2009 yılındaki yazısı, ısrarla

Ramazan’ın maneviyatını bozan bu unsurlardan şikâyet etmektedir.¹⁹

Fuarın fiziksel şartlarının 20-30 yıl içinde hiç değişmemiş olması da ayrı bir tartışma konusudur. 2003 yılında gerçekleştirilen Birinci Dinî Yayınlar Kongresi’nde Mehmet Doğru bu duruma değinmektedir:

Kitabın, yayıncının diğer bir problemi, elbette pazar ve pazarlama problemleridir. Bu pazarlama yöntemlerinden biri de fuarcılıktır. Türkiye Diyanet Vakfı’nın hayırlı bir teşebbüsü olarak, 22’ncisinin bu yıl düzenlendiği bu fuarların daha da gelişmesi dileğimizeyiz. Bu fuarların, yurt dışında da düzenlenmesini temenni ediyorum. Ancak, burada bir dileğimi daha ifade etmek istiyorum. Kocatepe’deki fuar; Cami avlusunun üstü kapandığı için daha derli toplu bir hâle gelmiştir. Ama İstanbul’da, şaheser, bir o kadar da zarif mimariye sahip olan 16 şerefeli 6 minareli Sultanahmet Camii’nin avlusundaki fuarımızda bu güzellik yoktur. Sanki, Osmanlı’nın Söğüt ilçesinde kurulduğu devirde yaşamaktadır. Çadır hâli hâlâ devam etmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı bir an önce Sultanahmet’teki dinî yayınlar fuarını da bu durumdan kurtarmalıdır.²⁰

Bu tablodan, 2000’li yıllarda Kitap Fuarı’nın kaderine terk edildiği sonucunu çıkarabiliriz. İslâmcı Dergiler Projesi bünyesinde yaptığımız taramalarda 2005 yılında *Kitap Postası* dergisinin yaptığı Ramazan Fuarı özel sayısı ve *Umran* dergisinde iki yazı fuarı ve fuarın etrafını şiddetli bir dille eleştirmektedir.

Fuarın bu ikinci döneminin genel seyrinin, sektörün ve siyasetin yaşadığı değişiklikleri bünyesinde taşıdığını görmekteyiz. Fakat fuar yönetiminin değişen şartları dikkate alarak fuarı iyileştirme yoluna gitmediği anlaşılmaktadır. Hatta yukarıda yer alan Abdullah Hacıoğlu imzalı haberdan yola çıkarak (biraz da abartı katarak) Vakıf Fuarcılık’ın 1999 yılında fuarı tekrar açmama fikrine geldiğini ve o tarihten sonra fuarın, (tıpkı 1999 fuarında olduğu gibi) yayıncıların ısrarları neticesinde devam ettiğini söylememiz mümkündür.

Üçüncü Dönem

Kitap fuarının Beyazıt Meydanı’na taşınması ile beraber fuarın üçüncü dönemi başlamıştır. Fuar’ın Beyazıt’a taşınması TDV ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü kararı ile gerçekleştirilmiş ve yayıncılardan ciddi tepki görmüştür. Fakat bu

15 Abdullah Hacıoğlu, “TDV Dinî Yayın Fuarından İzlenimler” *Umran*, 1999, sayı: 54, 76.

16 <http://vakiffuarcilik.com.tr/kitap-ve-kultur-fuarlari-2/>

17 *Tarihi Yarımada Eminönü-Fatih : 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu*, Planlama ve İmar Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2003.

18 Mekâna dair detaylı bilgi için bk. Hasan Başpehlivan, *Kâğıt Kokulu Yıllar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013. Aynur Erdoğan (söyleşen) *Babiali Yayıncılığı ve İslami Neşriyat* (Alparslan Durmuş, Ömer Lelesiz, Ali Kemal Temizer), DÜBAM Yayınları, İstanbul, 2012.

19 Kerim Buladı, “İktidardan İhtirasa Sultanahmet Camii ve Ramazan Şenlikleri” *Umran*, 2009, sayı: 182, s. 54-56

20 Mehmet Doğru “Dinî Yayıncılığın Sorunları: Yayıncılar Arası Diyalog Sorunları ve Dayanışma; Telif Hakları ve Korsan Yayıncılıkla İlgili Sorunlar; Pazarlama Sorunları, Mustafa Tuncel, Şaban Kurt, Doğan Gökmen, Mehmet Doğru, *Türkiye I. Dinî Yayınlar Kongresi*, 31 Ekim - 02 Kasım 2003 - Ankara, 2004, s. 316

Sultanahmet Kitap Fuarı'nın, ilk yıllardan itibaren İstanbul'un Ramazan ayının ayrılmaz bir parçası olması hedeflenmiştir.

tepkiler sonuçsuz kalmış ve fuar 2017 yılına kadar Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik yapıldığı esnada öne sürülen, Beyazıt Meydanı ile Sultanahmet Meydanı arasında yer alan Divanyolu'nun da fuar ile entegre hâle getirilmesi suretiyle, Ramazan ayında bu hat üzerinde yer alan hareketliliğin fuara gelmesinin temin edilmesi fikri gerçekleşmediği gibi bu dönemde Beyazıt Camii'nin restorasyona alınması, fuara gelen insan sayısını ve fuarın fiziksel yeterliliğini etkilemiştir.

Fuar 2018 yılında Ayasofya Meydanı'nda, 2019 yılında da Sultanahmet Meydanı'nda yapılmıştır. Yayıncıların yükselen itirazları sebebi ile olsa gerek Beyazıt döneminde fuara yönelik reklamlar, fuar etrafında gerçekleştirilen kültürel etkinlikler ile gazete-dergi desteklerinin arttığı görülmektedir. Fuarın ilanları İstanbul'da pek çok panoda yer almış, fuar alanında her gün farklı isimler tarafından konuşmalar gerçekleştirilmiş, zaman zaman konserler tertip edilmiş ve *Yeni Şafak*, *Star* gibi bazı gazeteler kitap eklerinin fuara denk gelen sayılarını bu fuara ayırmıştır.

Fakat yayıncılar Beyazıt'tan memnun kalmamıştır. Fuarın burada sahipsiz kaldığı, insan yoğunluğunun az olduğu ve fiziksel imkânların yetersizliği daimi şikâyet konuları olmuştur.²¹

Sonuç

TDV Kitap ve Kültür Fuarı, eski adıyla Dinî Yayınlar Fuarı ya da insanlar arasındaki adı ile Sultanahmet Kitap fuarı; sosyal, iktisadi ve toplumsal şartlar içinde doğan ihtiyaçların bileşkesine cevap veren bir organizasyon olarak uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir. Fuarın düzenleyicilerinin, katılan yayıncıların ve yazarların bu fuarın şartlarını daha iyi hâle getirmek yönünde ciddi bir gayret gösterdiği söylenemez. Fuarın kırk yıla yaklaşan ömründe, değişen şartların zorlaması ile bazı mecburi farklılaşmalar meydana gelmiştir. Yine süreç içinde fuar, İstanbul ve Ankara'da yaşayanlar için Ramazan ayının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesi olmak gibi önemli bir özellik de kazanmıştır.

Fakat bu değişiklikler, dayatmalara verilen reflekslerden öteye gidememiş, sistematik bir değişim meydana gelmemiştir. Değişen şartlara uyum sağlama noktasındaki bu zaaf, fuarın niteliğinin de, çekiciliğinin de gündün güne azalmasına sebep olmuştur. Fuarı bu hâlden kurtarmanın, kolektif bir gayret ile olacağı muhakkaktır. Bu amaçla en başta fuarın serencamının, birincil şahitlikler ile desteklenerek kaleme alınması; yayın dünyasının geçirdiği değişimlerin de derinlemesine tahlil edilmesi elzemdir.

21 Fuarın ilk yılında Mehmet Tevfik Ekiz'in yazdığı yazı da benzer temaları işlemektedir; Mehmet Tevfik Ekiz "Bir Fuar Sürgünlüğü: Dinî Yayınlar Fuarından Kitap ve Kültür Fuarına" *Umran*, 2010, sayı: 195, s. 75-78.

BİR YAYINCININ GÖZÜNDEN DİYANET KİTAP FUARI

Yasin Beyaz*

Babiali ya da nam-ı diğer Cağaloğlu. Türkiye'deki yayıncılığın merkezi. İçinde birçok yayınevini barındıran bu yer, aynı zamanda Türkiye'de düşünce adına üretilen eserlerin memleketin en ücra köşelerine kadar gitmesini sağlayan bir fikir membaıdır. Bunun yanında Cağaloğlu (özellikle hafta sonları) çeşit çeşit insanların kümелendiği, yoğun tartışmaların yaşandığı, birbirine benzemez bir sürü tipin yan yana geldiği, en kırtıpıl insanları bile güler yüzle kabul eden gariplikler diyarıdır. Benim Cağaloğlu maceram İşaret Yayınları'nın Hoş Ağası İş Hanı'ndaki 63 ve 67 numaralı iki göz odasında 21 Kasım 1999 tarihinde başladı. Bu tarihte ben İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü birinci sınıf öğrencisiydim. Yayınevinde çalışmaya başlar başlamaz kendimi Diyanet Vakfı'nın organize ettiği Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı hazırlıkları içinde buldum. Aralık ayının evâilinde Ramazan başlayacaktı. Ancak ben yeni olduğum için daha çok izleyici konumundaydım. Gördüğüm şey yoğun tempoda çalışan insanlardı.

Evet, Ramazan ayı Cağaloğlu'nun en hareketli dönemidir. Bu ayda kitap satışlarında büyük bir artış olduğu gibi (Ramazan bereketi olsa gerek) buna bir de Diyanet Vakfı tarafından düzenlenen Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı eklenince durum daha da karmaşık bir hâl alırdı. Daha Ramazan gelmeden telaşesi başlardı. Evvela o seneki Ramazan fuarına mutlaka bir veya birkaç kitap yetiştirilip neşredilmelidir. Bir yayınevinin yeni

kitap veya kitaplar basmadan Sultanahmet Kitap Fuarı/Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı'na girmesi onu okuyucusu nezdinde zor duruma sokardı. Çünkü yayınevinin yeni eser bir neşretmemesi demek okuyucusunu ciddiye almaması demektir. Bu anlayış nedeniyle çok önce başlayan kitap hazırlıkları Ramazan ayında semeresini vermek zorundadır. Aynı anda bütün yayıncıların yeni kitap basmaya kalkması matbaalarda da bir yoğunluk ve telaşa sebebiyet verirdi. Sadece yayınevleri ve matbaalarda değil, Cağaloğlu sokaklarında da bir hız ve hareket vardır. Elllerinde renkli kapak örnekleri, filmler, ozalitler, kâğıt çıktıları olan birçok insan hızlı hızlı koşturmaktadır. Yayınevlerinde de telefonla sürekli kâğıtçı, matbaacı aranmakta, kitabın akıbeti soruşturulmaktadır. "Ama abiciiiiim olmaz ki! Şunun şurasında fuara ne kaldı? Biliyorsunuz bu kitabı fuara yetiştirmemiz lazım." cümleleriyle matbaacıyı ikna turları yapılmaktadır. Eğer kitap daha matbaaya gitmediyse gelen aydinger çıktıları son bir gayretle kontrol edilmektedir. Bütün bu olanlar bir amaç içindir: Fuara yeni kitap yetiştirmek.

Kitap haricinde katalog, poşet, araç da hazır edilmesi gereken diğer fuar materyalleridir. Bunlar okuyucuyla gönül bağının fuarda ve sonrasında devamını sağlayacak eşyalardır. Tüm bunlar yayınevlerinin mutfak kısmında olan tatlı heyecanlardır. Bir de depo kısmının telaşesi vardır. Orada durum biraz daha farklıdır ve işler bedene dayalı olduğu için yorucudur. Yayınevinin standının büyüklüğüne göre fuara götürülecek kitap listeleri hazırlanmaktadır. Bu işlem yapılırken

* Doç. Dr. Yalova Üniversitesi

kelepir kitaplar büyük bir yekûn tutmaktadır. Tabii hangi kitapların kelepire konacağı, kaç paradan satılacakları da belirlenmelidir. Listeler hazırlandıktan sonra kitaplar taç kolilerine yerleştirilmektedir (Bu kitaplar önceleri 50 ile 100 adet iken daha sonraları 15-20 adede kadar düşmüştür). Toplamda 20-30 taç kolisi ve 10-15 adet raf, poşet, katalog vb. eşya bir kenara istif edilmiştir.

Yayınevlerinin bu kadar uğraşı boşuna değildir. Çünkü bu fuar, dinî kitap neşreden yayınevlerinin agoraya/görücüye çıktığı en önemli yerdir. Orada yayınevi okuyucuyla birebir, ilk elden muhatap olma imkânı bulmaktadır. Kitap kurtlarının önemli bir kısmı bu fuarları takip ettikleri için onların kitaplar ve yayınevine dair uyarıları, eleştirileri, takdirleri, tavsiyeleri büyük önem arz etmektedir. Okuyucunun nabzı buralarda tutulmaktadır.

Fuarın unutulmaması gereken telaşelerinden biri de fuarda çalışacak elemandır. Çağaloğlu'ndaki yayınevlerinin bir kısmı Sultanahmet Kitap Fuarı'nda okuyucularla iyi iletişim kurulması amacıyla en iyi elemanlarını istihdam ederek bu elemanların yanında onlara yardım etmesi için üniversite öğrencileri de konurdu. Bazen de bazı yayınevleri bu fuarı çok ciddiye almaz ve herhangi bir üniversite öğrencisini stantta görevlendirmeyi tercih ederdi. Bu da yayınevinin okuyucusu ve görevlisi arasında bir doku uyumsuzluğuna sebep olur ve okuyucuyu rahatsız ederdi.

Bütün bu hazırlıklar devam ederken Ramazan'ın ilk haftasına girilmiştir. Çağaloğlu'ndaki herkes bir yandan işini yapmakta bir yandan da haber beklemektedir: Fuar sözleşmeleri ne zaman yapılacak? Bu soru bir müddet Çağaloğlu sokaklarını meşgul ettikten sonra telefonla sözleşme yapılacağı haberi yayınevlerine ulaştırıldığında yayıncılar fuar sözleşmesi yapmak için Diyanet Vakfı'nın Sultanahmet'teki satış bürosuna hücum

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından düzenlenen Dini Yayınlar Fuarı ile ilgili vakfın çıkardığı bültenler, fuarın tarihini ele almak bakımından önemli bir imkân sunmaktadır. 1996 yılında 14'üncüsü düzenlenen fuarın Ankara ve İstanbul'daki açılış törenleri vakfın bülteninde geniş bir yer bulmuştur.

ederdi. O küçük satış bürosu bir yıl boyunca görmediği insan kalabalığını birkaç gün içinde görme onuruna sahip olurdu. İçerisi bu dönemde ana baba günüdür. Kapıdan giren yayıncının ilk işi fuaradaki yerinin neresi olduğunu ve kaç metrekairelik yer verildiğini öğrenmektedir. Bunun için önce yerleşim planı bulunur ve yayınevi için neresi uygun görülmüş, bakılırdı (Bu ayarlamalar Ankara'daki Diyanet Vakfı görevlileri tarafından yapılırdı ya da bize öyle söylenirdi). Bu bilgi elde edildikten sonra duruma göre olumlu ya da olumsuz tepkiler verilir, müdahale edilmeye çalışılırdı. Bazen yerini ve metrekaireyi beğenmeyip kızanlar, küsenler dahi olurdu. Neticede hararetli ve hareketli birkaç günden sonra tüm sözleşmeler yapılırdı. Şimdi sıra kitapların fuar alanına taşınmasında ve yerleştirilmesindedir.

Ramazan'ın ilk haftasından sonraki perşembe günü birkaç gün öncesinden ayarlanan nakliye arabaları harıl harıl çalışmaktadır. Koliler depolardan nakliye arabalarına, oradan da Sultanahmet Camii avlusundaki stantlara taşınacaktır. Kitapların stantlara taşınma işi çalışanların sabah dinç olan bedenlerindeki enerjinin büyük bir kısmını yok edecektir. İşin birinci kısmının verdiği geçici rahatlık

ve dinlenmenin ardından sıra kolilerin açılmasıdır. Kolilerin yavaş yavaş açılıp, kitapların raflara dizilmesi uzadıkça hiç bitmeyecek gibi gelen yığınlarca kitap çalışanların ayarını bozmaktadır. Birbiri ardına verilen molalar... Hele Ramazan ayı yaza denk gelmişse işte o zaman işler daha da zorlaşmaktadır. Diğer stantlara gidip çene çalmalar, dolanıp dolanıp yine geri gelmeler... Nihayet iftara doğru veya iftarın akabinde son kolinin açılmasının ardından kitapların raflara dizilme işi nihayet bulmuştur. Artık derin bir inşirah hissiyle gidip dinlenilebilir.

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı, Sultanahmet Camii avlusunda yapıldığında her sene Ramazan ayının ikinci haftasında açılırdı. Ancak resmî olarak

Birincisi 1983 yılında Ankara'da düzenlenen Dini Yayınlar Fuarı'na yayıncılar ve okuyucular tarafından büyük ilgi gösterilmesi üzerine aralıksız olarak sürdürülmüş ve bir gelenek hâlinde bugünkü seviyeye gelmiştir. Dini Yayınlar Fuarı, Ankara'nın yanı sıra ilk defa 1984 yılında İstanbul Sultanahmet Camii avlusunda da gerçekleştirilmiştir.

açılışı cuma gününe denk getirilirdi. Bundan dolayı da Cağaloğlu'ndaki yayıncıların stantları yerleştirme işlemleri Ramazan ayı başladıktan sonra gerçekleşirdi. Bu da yukarıda bahsettiğimiz gibi çalışanları oruçlu olmaları hasebiyle çok zorlardı. Bu durum 2010 yılına kadar böyle devam etti. Kitap ve Kültür Fuarı, 2010 yılında Beyazıt Meydanı'na taşındıktan sonra tüm Ramazan'ı kapsayacak şekilde organize edildi. Beyazıt Meydanı'nda da fuar yine resmî olarak ikinci hafta açılrsa da gayriresmî bir şekilde yayınevlerinin stantlarını kurması Ramazan'dan bir veya iki gün öncesine denk geldiğinden çalışanlar için büyük bir kolaylık sağlanmaktaydı. Çünkü Kitap ve Kültür Fuarı, Sultanahmet'ten Beyazıt'a taşındığı dönemde Ramazanlar tam yaz aylarına denk gelmekteydi. O sıcağın ortasında kitapları sırtlayıp standı taşımak ve ardından da dizmek bitip tükenmek bilmeyen bir sabır ve güç gerektiriyordu.

Kitap ve Kültür Fuarı'nın Beyazıt'a taşınmasıyla ilgili olarak şunu belirtmekte fayda var ki Cağaloğlu'ndaki yayıncıların büyük bir kısmı fuarın Sultanahmet Camii avlusunda yapıldığı dönemleri özlemle anmaktadır. Sultanahmet Camii avlusu onlar için "Nerede o eski Ramazanlar" gibi bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı bu yayıncılar Beyazıt ve Ayasofya Meydanı'nda düzenlenen fuarlara bir türlü alışamadılar ve buralar içlerine sinmedi. Satışların azlığını zamanın şartlarına değil de mekâna bağladılar.

Sultanahmet/Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı, Diyanet Vakfı tarafından organize edildiği için yukarıda da bahsettiğimiz gibi resmî olarak her daim cuma günü açılırdı. Fuar resmi açılışının basın yayın organlarına yansması nedeniyle ve hafta sonu olduğundan cuma, cumartesi, pazar günleri kalabalık geçmekteydi. Diyanet Vakfı'nın basın-yayın ve reklam konusunda (benim Cağaloğlu'nda bulunduğum dönem boyunca 1999-2013) çok yavaş davrandığını da belirtmek gerekir. Vakfın bu tavrında yayıncıların fuara katılmak için aşırı istek gösterip birbirleriyle yarışmalarının, organizasyona katılmanın bir şans olduğu kanaatinin ve

genel resmî görevli umarsızlığının büyük payı bir vardır. Yayıncıların topluca gidip organizasyondaki eksiklikleri Vakıf görevlilerine iletmemeleri, şikâyetlerini bildirmemeleri de kendi eksiklikleridir.

Açılışın ardından hafta içi fuar oldukça sakinidir. Gün içinde daha çok okullardan topluca gelen öğrenciler ve öğretmenler vardır. Bundan dolayı yayınevleri çalışanları birkaç haftanın yorgunluğunu birbirlerine takılarak, stant stant dolaşarak diğer görevlilere laf atarak ve bu sene fuarın nasıl gideceğine dair yorumlar yaparak atarlardı. Bu ilk haftaların, sessiz günlerin diğer dikkat çekici misafirleri de kitap kurtları ve iyi okuyuculardır. Bunlar fuarın kurulduğu ilk hafta gelip yayınevlerinden katalog toplayarak ortadan kaybolurdu. Ya da bütün stantları dolanıp yeni çıkan kitapları, okumaları gerekenleri inceleyip not alır ve liste yaparlardı. Bunlar iki haftalık bir sessizliğin ardından son hafta ortaya çıkardı. Ellerinde kitap katalogu veya kitap listeleriyle gelen bu okuyucular poşetlerini doldurarak, istediği kitapları edinmiş olmanın sevinciyle tıslaya tıslaya evlerinin yolunu tutarlardı.

Ramazan'ın ilk gününden itibaren gürültüsünü ve kalabalığını kaybetmeyen tek yer Sultanahmet Meydanı'dır. Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı'nın, Sultanahmet Camii avlusunda olduğu dönemlerde Ramazan ayı boyunca Sultanahmet Meydanı iftar vakitlerine doğru bir panayır hâlini alırdı. Hele bir de hafta sonu oldu mu her taraf mahşer meydanı gibi kalabalık olurdu. Bu manzara bana kitaplarda okuduğum direklerarasının Ramazanlarını hatırlatırdı. Meydandaki bu kalabalık için cami avlusundaki fuar bir anlam ifade etmemekteydi. Bu insanlar ancak dışarıdaki kalabalıktan sıkılıp, camiye gezmeye karar verdiklerinde veya içeride ne olduğunu merak ettiklerinde stantların önünden geçer ve garip garip bakardı. Aslında Sultanahmet Camii avlusundaki fuarı kalabalıklaştıran etkenlerden birisi buydu.

Hafta içi, gün boyu sakin geçen fuar iftara doğru biraz hareketlenirdi. Fuarın en güzel zaman-

ları iftar zamanlarıydı. İftar yaklaştıkça çalışanların dilinin zembereği boşalıp espriler arda arda sıralanırdı. Hele bir de ezan okunup iftar edildi mi tamamdır... Herkes oturup iftarını açarken bir bakarsınız ki bir okuyucu kitaplara bakmakta... İşte o an kan beyninize sıçrar. O tatlı ve muhabbetli iftar saatini bölen bu okuyucu fuarların en sevilmeyen insan tipidir. Neyse ki kitaplara kısaca bir göz attıktan sonra ortadan kaybolur. Artık iftar yapılmış ve keyifle çaylar yudumlanmaktadır. Okuyucular da yavaş yavaş birer ikişer gelmektedir.

Kitap fuarı daima hafta sonları kalabalık olurdu. Özellikle öğleden sonra insanlar birer ikişer ortaya çıkmaya başlar ve iftar sonrasında hem cami avlusu hem de meydan insan seline teslim olurdu. Hafta sonlarının kalabalık olması nedeniyle Cağaloğlu'ndaki yayıncılar imza günlerini cuma günü de dâhil bu üç güne sığdırırdı. Bütün yayınevleri aynı şeyi yaptığı için bazen fuar alanında adım atacak yer bulunmazdı. Yanlış hatırlamıyorsam fuar organizatörleri çok daha sonraları buna imza günü için ayrı bir mekân ayarlayarak çözüm sağlamışlardı.

Ramazan'daki kitap fuarının en unutulmaz günleri Kadir Gecesi'dir. O gün ve gece mübarek olduğu gibi fuarın da son ve en kalabalık günüdür. Gün içinde yayıncılar raflardaki kitap eksiklerini tamamlamış okuyucusunu beklemektedir. Gerçekten de o gece stantların önünde sürekli hareket hâlinde bir insan seli olurdu. Bunların bir kısmı o geceyi ihya etmek için camileri dolaşan insanlar, bir kısmı da fuarın son gününde elindeki listeyi

temin etmeye çalışan okuyuculardır. Kadir gecesinde genellikle satışlar zirve noktaya ulaştığı için yayıncıların yüzleri gülerdi. Çalışanlar ise gece boyunca sahura kadar fuar alanının açık olması nedeniyle ayakta durmak ve okuyucularla/ziyaretçilerle ilgilenmek zorundadır. Ancak kış aylarında bu durum stant görevlileri için çok büyük zorluk demektir. Hava buz gibidir. Cami avlusu ise çok soğuktur. Tek ısınma aracı küçük tüplerdir. Elektrikli sobalar yangın çıkarma riski olduğu için yasaktır. Sultanahmet Camii sahura kadar açık olunca doğal olarak avluda bulunan fuar da açıktır. Bu da fuar çalışanlarının sahura kadar fuar alanında beklemesi demektir. Sahurdan sonraysa şahsi aracı olmayanlar kendilerine sahur yapacak ve gece kalacak bir yer bulmak zorundadır. İmkânları kısıtlı olanlar müdüriyet odasında sabahlardı. Orada da çok fazla yer olmadığı için bir koltuk ya da sandalye bulan, bir kenara kıvrılan sabah olana dek biraz kestirmeye çalışırdı.

Ertesi sabah stantları toplama telaşı başlamıştır. Kadir gecesi, gecenin ilerleyen saatlerinde raflardaki kitaplar tek tek sayılarak kolilere yerleştirilmiştir. Sabah taşınacak hâle getirilmiştir (Tabii görevlilerin bir kısmı bu toplama işini ertesi güne bırakmaktadır). Nakliye araçları bir bir cami avlusundan içeri girmektedir. Koliler bu araçlara taşınarak depoya yerleştirilecek ve ardından hesaplar görülmek üzere herkes Cağaloğlu'nun yolunu tutacaktır. Böylelikle bir Ramazan fuarı daha nihayete ermiştir.

Sultanahmet kitap fuarında (ve daha sonra diğer fuarlarda) okuyucuların dikkat ettiği şeylerden biri de "kelepir kitaplar"dır. Yayınevlerinin neşredip belli bir müddet boyunca satamadıkları kitapları uygun fiyatlarla satışa sunmaları okuyucu için büyük bir fırsata dönüşmektedir. Okuyucunun yüzünü güldüren bu eylem yayınevinin mutfağında çalışanların içini acıtmaktadır. Yoğun bir uğraş sonucunda, büyük umut ve emeklerle neşredilen kitapların okuyucu tarafından ilgi görmemesi kitap hazırlayanların okuyucuya gönül koymasına neden olmaktadır. Çünkü kelepire konan kitaplar iltifat görmemiş ve değer verilmemiş olarak algılanmaktadır.

Ben yayın dünyasına ilk adımımı attığım zaman Türkiye Diyanet Vakfı'na bağlı olan Vakıf Fuarcılık 17. Kitap Fuarı'nı düzenlemekteydi. Vakıf, 1983 yılında "1. Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı" adıyla başladığı bu serüvene 1999 yılında yeni bir isimle devam etmiştir. "Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı" ismi "Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı" şeklinde değiştirilmiştir. Bu isim değişikliğinin sebebi Vakıf Fuarcılık'ın sitesinde şu şekilde izah edilmiştir:

1999 yılına kadar 'Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı' olarak devam eden organizasyon yayıncıların dinî yayınlar dışında da eserler neşretmesi hatta bu

Cağaloğlu'ndaki yayınevlerinin bir kısmı Sultanahmet Kitap Fuarı'nda okuyucularla iyi iletişim kurulması amacıyla en iyi elemanlarını istihdam ederken bu elemanların yanında onlara yardım etmesi için üniversite öğrencileri de konurdu.

Türkiye Dini Yayınlar Fuarı sadece İstanbul Sultanahmet'te düzenlenmiyordu. Fuar Ankara'da da kitapçıları okurlarla buluşturuyordu. Haziran 1983.

eserleri dinî eserlerden daha fazla çeşidinin olması sebebiyle fuarın ismi 'Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı' olarak değiştirildi. Bu tarihten sonra bu organizasyon bu isimle devam etti.¹

Fuarın organizatörleri isim değişikliğini böyle izah etse de asıl sebep bundan iki yıl öncesine uzanan 28 Şubat'ın tesirlerinin kültür alanına da sirayet etmesinden ibaretti.

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı'nın aklımda kalan diğer bir garip uygulaması da görevlilerin ara ara stantları dolanarak Diyanet Vakfı tarafından oluşturulan yasaklı kitapların stantlardan kaldırılması sağlamaktı. Ben çalıştığım yayınevinin (İşaret Yayınları) bu listedeki kitaplarını hatırlamaktayım. Ali Şeriatî'nin *Dine Karşı Din ve İnsanın Dört Zindanı* adlı kitapları bu listenin ilk sıralarında yer aldığı için görevliler geldiğinde gereken uyarıları dinler ancak satmaya devam ederdik. Başka yayınevlerinin neşretmiş olduğu (Örneğin Özgün Yayınları) Ali Şeriatî ve Mevdudi kitaplarını da el altından okuyucuya ulaştırırdık. Çünkü bu kitaplardan birini okuyan diğerlerinin de muhtemel okuyucusu olacağı için okuyucunun benzer kitapları bir yerde bulması önemlidir. Diyanet'in fuarda dikkat ettiği diğer bir şey de basılan Kur'an-ı Kerimlerde Diyanet mührünün olmasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı haklı olarak basılan her Kur'an-ı

Kerim tercümesinin veya Mushaf'ın metnini kontrol edip, bir sorun yoksa mühür vurmaktadır. Böylelikle Kur'an'ın Arapça metninde herhangi bir atlama ve yanlışın önüne geçilmektedir. Bunun için Diyanet'in Mushaf'ları İnceleme Komisyonu vardır ve bu komisyon her matbu Kur'an'ı kontrol etmektedir. Bu kontrolden geçmeyen ve üzerinde komisyonun mührü olmayan Kur'an-ı Kerim (tercüme, tefsir) toplatılmaktadır. Ancak çalıştığım yayınevinin neşrettiği Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı* adlı eseri böyle bir mühür taşımadığı için her Ramazan ayında Sultanahmet'teki Kitap Fuarı'nda Diyanet'in fuar görevlileri ile belli aralıklarla muhatap olmamak mümkün değildi. O dönemlerde kızmış olsam da daha sonraki tecrübelerimle Diyanet'in bu Mushaf uygulamasının çok yerinde olduğunu anladım.

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı'nda yasaklanan sadece kitaplar değildi. Bazı yayınevleri de mimlenmiş olduklarından bu fuara adım atamadıkları gibi onların kitapları dahi fuar alanında görülmezdi. Bunlardan hatırlayabildiklerim Ravza Yayınları, Ekin Yayınları, Özgün Yayınları, Yöneliş Yayınları... Bu yayınevleri neşrettikleri kitaplarla ve varoluşlarıyla belli bir düşünceyi temsil ettiklerinden onlara fuarda yer verilmezdi. Ancak daha sonra 2010'lara doğru ismini zikrettiğim bu yayınevleri de Diyanet Vakfı'nın fuarında kendilerine yer bulabildiler.

1 <http://vakiffuarcilik.com.tr/kitap-ve-kultur-fuarlari-2/> (Erişim Tarihi: 16.10.2019)

BİR ANKARALI'NIN CAĞAOĞLU GÜNLERİ

Necip Tosun*

Her yazar/yazar adayı benzer eğilimi, duygu ve düşünceleri taşıyan insanlarla iletişime geçmek, birlikte olmak, en azından yaptığı işin onlardaki karşılığını öğrenmek, bilmek ister. Bunun için de çeşitli mekânlar, ortamlar yaratmışlardır. Edebiyat meraklıları kahvehaneler, meyhaneler, köşkler, dergi ve yayınevi mekânları gibi yerlerde toplanarak karşılıklı iletişime geçmişlerdir. İlk dönemlerde sanatsever zenginlerin davetlerinde, salonlarda, evlerde, tertip edilen toplantı ve meclislerde daha sonraları ise kahvehanelerde, pastanelerde, lokantalarda toplanılır; edebiyat, sanat, kültür sohbetleri yapılırdı. Çeşitli mekânlarda buluşan edebiyatçılar, edebiyat heveslileri birbirini tanır; okuduklarından, yazdıklarından, ilgilerinden haberdar olurlardı. Kuşkusuz bu etkileşim yaptıkları sanatı geliştiren, zenginleştiren bir işlev görmüştür. Özellikle genç yazarlar için bu mekânlar; bir okul olmuş, pek çok üstatla bir arada bulunma ve onların tecrübelerden yararlanma imkânı sağlamıştır. Edebiyat merkezli bu toplantılar giderek bir mahfil olmaya, bir edebiyat anlayışı oluşturmaya doğru yön almıştır.

Özellikle kitabeveleri de yazar ve yazar adaylarını karşı karşıya getiren önemli mekânlar içerisinde yer alır. Buralarda yapılan sohbetler pek çok genç yazar adayı için ufuk açıcı, yol gösterici olmuştur. Kahvehaneler, pastaneler, lokantalar, kafe buluşmaları da aynı görevi üstlenmiştir. Ustaların mekânı tespit edilir, genç yazar adayları bu yerlerin müdavimi olurlardı. Bu toplantıların

çoğunda yazarlar/şairler eserlerini okur, katılanların beğenisine sunarlardı. Tüm bu mahfillerde özellikle genç yazarlara bir yol çizilir, edebiyat-sanat vb. alanlardan bilgiler aktarılırdı. Pek çok genç edebiyatçı kendisini kabul ettirdiği usta yazarların desteğinde ancak edebiyat dergilerine, kitap yayınlarına adım atabilmişlerdir.

Edebiyat mahfilleri açısından zaman zaman Ankara'da yazar olmakla İstanbul'da yazar olmayı karşılaştırırım. Acaba İstanbul'da olmak daha mı avantajlı Ankara'da mı? Bu iki şehirde yaşamak bir yazara ne getirir, ondan ne götürür? Ankara bürokrasinin merkezi. Memur ve öğrenci çoğunlukta. Bu anlamda edebiyata, sanata ilginin yoğun olması beklenir. Ama hiç de öyle değil. Adı sembolleşmiş, çok gidilen, bilinen edebiyatçıların ortak mekânları ne yazık ki yok Ankara'da. Kafeler önemli bir işlev görüyorlar bu anlamda. Kitapçıların yoğunlaştığı Konur Sokak ve civarındaki kafeler bir nebze... Ama daha çok dergi mekânları yazarların karşılaştığı, görüştüğü yerler.

Yazarların buldukları ortamla, eserleri arasındaki bir ilişki elbette söz edilebilir. Bu bağlamda İstanbul gibi hem tarihî hem de coğrafi anlamda zengin, önemli bir şehirde yaşamının yazarlara artı bir katkısı olduğu açıktır. Ama bu başlı başına yazarlığın niteliğini belirleyen temel bir ölçüt değildir. Sonunda her şey yazarın bizzat kendisinde biter. Onun kalitesinde, yaratıcı çabasında. Ankara da bir başkent olarak yazarlara büyük imkânlar sunmakta. Yaşadığımız bu kentte bir yazarın ulaşmak isteyip de ulaşamayacağı hiç-

* Yazar

bir imkânsızlık yok. Hele günümüzde özellikle kaynaklara ulaşma anlamında iki şehir arasındaki fark epey kapandı. Ama yine de edebiyat mahfilleri anlamında fark çok açık.

Geçmiş dönemde, bir Ankaralı yazar olarak açık konuşmak gerekirse, yazarların çoğunun Ankara'yı tercih ettikleri için değil, bir görev nedeniyle burada yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bir edebiyat muhiti olarak Ankara, gücünü önemli ölçüde genç cumhuriyetten almış; başkent olması, cumhuriyetin kurumlarının burada olması nedeniyle edebiyatçıların yaşadığı, bir şekilde yollarının geçtiği bir şehir olma özelliği taşımıştır. Bürokratik kurumlar, merkezler sonuçta pek çok edebiyatçıyı Ankara'da toplamış, dönem dönem Türk edebiyatının kalbi burası olmuştur. Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Yaşar Nabi, Melih Cevdet Anday, Sabahatin Ali, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Cemal Süreya, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Cahit Sıtkı, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Muhip Dıranas, Oktay Rıfat, Peyami Safa, İsmet Özel gibi İstanbul ile anılan isimler bir dönem Ankara'nın başkent konumu nedeniyle burada bulunmuşlardır. Yine Adalet Ağaoğlu, Attila İlhan, Tomris Uyar, Nezihe Meriç, Tezer Özlü, Leyla Erbil, Erdal Öz bu şehirde bulunmuşlardır.

Günümüzde ise sanatçı-edebiyatçı yoğunlaşması açısından Ankara ile İstanbul kıyas bile kabul etmez. İstanbul merkez. Bu anlamda İstanbul'da yaşamak sanat-edebiyat uğraşısında her durumda bir adım önde olmak demek. Kuşkusuz bunun sayısız nedenleri var. Yazarı besleyecek, kıskırtacak sayısız neden. Ne var ki Ankara'da yaşamının da avantajları var. Öncelikle Ankara güvenli, sakin ve insan kendine vakit ayırabiliyor. İstanbul çok kalabalık, güvensiz ve insanı kendine bırakmıyor. Kendi adıma konuşursam eğer yazı adına ortaya bir şeyler koyabildiysem bunu Ankara'ya borçluyum. Ankara'nın artı olarak sayılabilecek en önemli özelliği insanı eve kapatıp okumaya, yazmaya mecbur etmesi. İnsan Ankara'da üç gün evden dışarı çıkmasa bir şey olmaz. Ama İstanbul'da bu yapılamaz herhâlde. Çünkü İstanbul'da evde üç gün geçirmek kabul edilemez bir durum. Bu anlamda Ankara'yı seviyorum. İnsana kendine dönme imkânı sunuyor.

İstanbul Günleri...

İlk kez gördüğüm 1984 yılı ile bugün (2020) arasındaki 36 yıllık süre içinde hesaplarıma göre İstanbul'da yaklaşık 6 yıl ikamet etmişim. İstanbul'u tanımak için 6 yılın hiçbir şey ifade etmediğini elbette biliyorum. Ben daha çok bir Ankaralı edebiyatçı, yazar olarak ömrümü geçirdim. Ama bir edebiyatçının/yazarın İstanbul'dan kopuk bir yazar hayatı sürdüremeyeceğini yaşayarak gör-

düm. Edebiyatın, sanatın, kültürün merkezi elbette İstanbul. Bu nedenle ikamet dışında sıklıkla İstanbul'a yolum düştü. Ankara'dan İstanbul'a gelişlerimde Laleli'de iner, Eminönü'ne kadar yürür, bu arada Beyazıt'ta, Sultanahmet Meydanı'nda, Çağaloğlu'nda dolaşırdım. Beyazıt, Çınaraltı, Erenler, Türkiye Yazarlar Birliği, Türk Edebiyatı Vakfı, Dergâh, Türk Ocağı, Sultanahmet Meydanı buluşma ve uğrak yerlerim olurdu. İstanbul demek benim için biraz da bu güzergâh demektir. Günlüklerime baktığımda bütün anılarımın buralarda yoğunlaştığını görüyorum. Bu da normal, tarihsel süreç içerisinde burası sadece ülkemizin değil dünyanın da sanat, edebiyat, kültür merkezlerinden biri.

Mavera dergisi Ankara'dan İstanbul'a taşındıktan sonra benim uğrak yerlerimden biriydi. Dergi yönetimindeki Mustafa Çelik'e, Âlim Kahraman'a uğrardım. Ama derginin İstanbul macerası hayırlı olmadı. Kapanmak zorunda kaldı. Çağaloğlu'ndaki Üretmen Han demek *Diriliş* ve Sezai Karakoç demektir. Üretmen Han'ın yanından geçerken Sezai Karakoç'un hep orada olduğunu, istediğimiz zaman girebileceğimiz bir kapı olduğunu bilirdik. Tercihine saygı duyar, onu uzaktan sevmeyi seçerdik. Ama Karakoç 90'larda Ankara'ya her geldiğinde hep etrafında olacaktım.

Çorlulu Ali Paşa Medresesi bizim asli mekânlarımızdandı. 12 Eylül sonrası ideolojik keskinliğin köreldiği bir dönemde sağ-sol ayrımı yapılmadan gelinen edebiyatçıların uğrak yerlerinden biriydi. 12 Eylül öncesi birbirlerini dinlemeyen ideolojik kesimlerin belki de ilk kez birbirlerini dinledikleri bir yer olmuştu. İstanbul'da ikamet ettiğim dönemlerde neredeyse her günümüz burada geçirdi. Günlüğümde Mustafa Kutlu, Hasan Aycın, Necat Çavuş, Ahmet Kekeç ile buraya ilişkin pek çok anı bulunmakta. Özellikle o günlerden aklımda çevremimin nargile tutkusu kalmış.

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı ara sıra uğradığım mekânlardandı. Daha çok dinî yayınların bulunduğu çarşı her yerde bulamayacağımız kitaplar için iyi bir imkândı. Ayaküstü ve merkezi bir yer olduğundan bir şekilde uğranırdı. Diğer yandan hidayet kitapları, dinî bestseller kitapları bulunduğu için entelektüeller pek itibar etmez, biraz da küçümserlerdi. Bu anlamda günlüklerime baktığımda Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı hiçbir zaman buluşma mekânım olmamış. Öyle ki entelektüellerin "Beyazsaray türü kitaplar" sözü bir kitabı beğenmemenin ifadesiydi.

Çağaloğlu'ndaki Dergâh Yayınları ve dergisi de uğradığım mekânlardandı. Buraya daha çok Mustafa Kutlu'yla haberleşir, öyle gelirdim. Günlüklerimde bu mekânla ilgili de oldukça çok anı biriktirmişim. Son dönemlerde ise yine aynı bölgedeki Türkiye Yazarlar Birliği'nin Kızlarağası Medresesi'ndeki mekânı önemli uğrak yerlerimizden biri

olmuştu. Çeşitli etkinliklerde burada yer aldık, dinleyici olduk. Daha sonra Çağaloğlu'ndan taşınan İz Yayıncılık da uğrak yerlerimizden biriydi. Buradaki Türk Ocağı önemli adreslerimizdendi.

Günlüklerime bakılırsa İstanbul'a ilk gittiğimde yolum doğruca Çağaloğlu'na çıkmış. Ahmet Kekeç'in çalıştığı yayınevine uğramışım. Daha sonra yine aynı yerde Hasan Aycın ve Osman Bayraktar'ın grafik bürosunda sabahlamışım. Şimdi ben aradan çekileyim ve otuz beş yıllık Çağaloğlu, Divanyolu, Beyazıt günleriyle sizi baş başa bırakayım.

20.01.1985, İstanbul

Yemin töreninden sonra sivil elbiselerimi Kırkkale'ye göndermem gerek. Nereye bırakırım, elbette Ahmet Kekeç'e. Ahmet Kekeç'in çalıştığı yayınevine gidip bırakıyorum. Ahmet neşeli, hiç askerlik dinlemek istemiyor. "Ya askerlikte olur böyle şeyler." diyor. İlk kez İstanbul'u görmek, Tuzla'dan trenle Haydarpaşa'ya gelmek, sonra vapurla karşıya geçmek, Çağaloğlu'nda dolaşmak, hayata dokunmak, en kötüsü de geri dönmek, o nizamiyeden içeri girmek, tekrar koşullara yönelmek, çay sırasına girmek...

Akşam gidecek yerim yok, ya otelde ya da ajansta sabaha kadar oturmak. Ben ikincisini seçiyorum. Hasan Aycın ve Osman Bayraktar çıktuktan sonra ben sabaha kadar büroda oturuyorum. Erkenden Eminönü'ne iniyorum. Karaköy'e, Haliç'e, karanlıklar içindeki Galata Köprüsü'ne bakıyorum. İstanbul'un karanlıklarına sığınmak, kaybolmak istiyorum.

01.06.1985, İstanbul, Mavera

Geç vakitlere kadar uyudum, öğleye kadar. Aceleyle üstümü giyinip pasaj kapanmadan Âlim Kahraman'la görüşmek amacıyla Fındıkzâde'den

ayrıldım. Ahmet Kekeç de yok, Âlim Kahraman da. Mustafa Çelik'le tanıştık. Mehmet Metiner, Sezai Karakoç'un bir kitabı üzerine yazı yazmamı istiyor, önce "Doluyum." diyorum sonra kabul ediyorum. Ruşen Çelik, Ahmet Kot, Hasan Aycın, Süleyman Kalkan'lı bir gün sona eriyor.

02.06.1985, İstanbul, Erenler

Çok güzel bir gün. Nurettin Yaşar ve Süleyman Kalkan'la birlikte Erenler'de, yollarda birlikte, kahkaha, tartışma...

08.06.1985, İstanbul

Ahmet Kekeç'le birlikteyiz. Sultanahmet'te bir parkın banklarına oturuyoruz. "Dur" diyor "Sana yeni öykümden bir parça okuyayım." Nefis sesiyle okumaya başlıyor ve "Erenler'deki sohbetleri ti'ye alıyorum." diyor. Bana dönüp "Kardeşim sen de öykü yaz, okuyalım." diyor. İsimler, dergiler, kitaplar içinde yüzüyoruz.

04.05.1999

Sabah Marmara'ya bakarak kahvaltı etmek müthiş. Çok güzel bir yerde kalıyorum. Yürüyerek Sultanahmet'e çıkıyor sonra Defterdarlığa geçiyorum. Tam Çağaloğlu'nun merkezindeyim. İstanbul harika. Çantamda Tanpınar'ın *Huzur*'u. İstanbul'u Tanpınar ile gezeceğim.

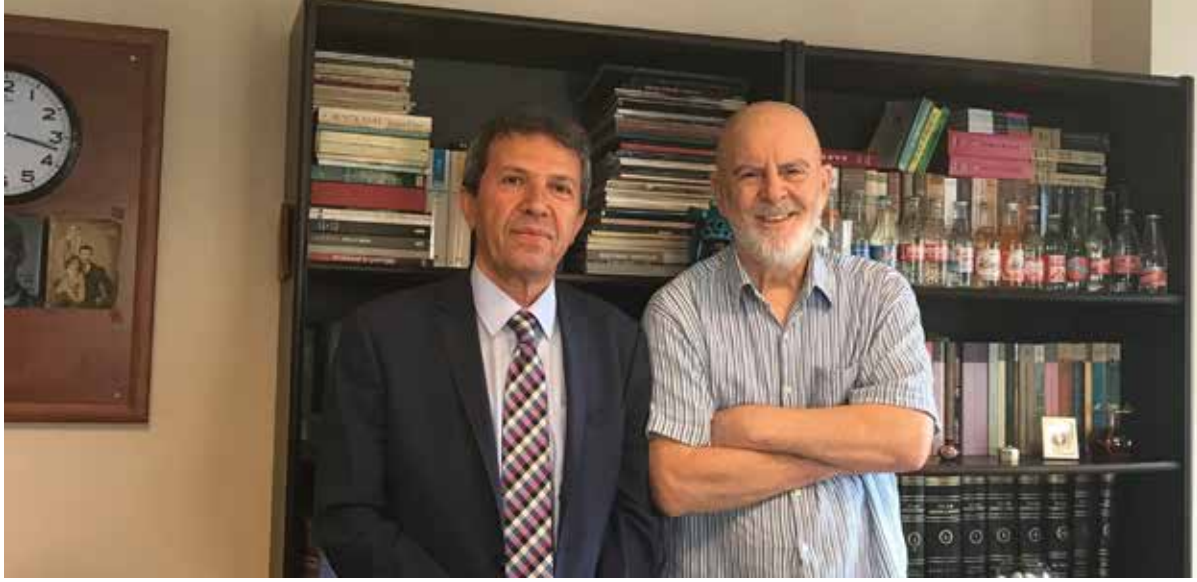
26.06.1999

Sultanahmet Meydanı'nda yürürken âdeta Mustafa Kutlu'yla çarpıştık. Ben cebimde Tanpınar'ın *Huzur*'u, İstanbul keşfindenim. Kutlu elimdeki kitabı sordu. "Abi" dedim, "Tanpınar okurken hep komplekse kapılıyorum, adam müzik biliyor, resim biliyor, kurmaca biliyor." Kutlu beni rahatlatıyor, "Problem etme ben de aynı duyguya kapılı-

Son dönemlerde ise yine aynı bölgedeki Türkiye Yazarlar Birliği'nin Kızlarağası Medresesi'ndeki mekânı önemli uğrak yerlerimizden biri olmuştu.

Dergâh'in bürosunda Mustafa Kutlu'yla buluştuk. Kutlu biraz rahatsız. Ama neşesinden bir şey kaybetmemiş. Kahkahalarla geçmişe, anılara uzandık. İlk cümlesi "Bugün benim doğum günüm." oluyor.

yorum. Ama onlar öyleymiş biz de böyle, boş ver." diyor.

Sonra Mustafa Kutlu'yla yürümeye başlıyoruz. Kutlu yanından geçtiğimiz bir pasajın girişinde durup bir ağacı gösteriyor. "Görüyor musun?" diyor. "İşte eskiden *Hareket* mecmuasının bürosu bu pasajdaydı. O ağacı ben dikmişim. Vay be! Ne kadar büyümüş. Unutmuş gitmişim ağacı." Sonra ağacın boyuna bakıyoruz birlikte. Kutlu hayranlık içinde ağaca dalıp gidiyor. İçimde bir gülümseme. Kendimi zor tutuyorum. Ağaç ve Kutlu. Sanki bir Kutlu hikâyesindeyiz.

Sonra birlikte Türkiye Yazarlar Birliği'ne gidiyoruz. Orada Hakanlar, Murat ve diğer genç arkadaşlar var. "İsmet Özel'i bekliyoruz." diyorlar. Biz Kutlu'yla çayımızı içip yeniden Sultanahmet'e doğru yürürken yolda İsmet Özel ile karşılaşıyoruz. Kutlu, İsmet Özel'e "Nereye?" diyor. İsmet Özel "Ya arkadaşlarla buluşacağız, Yazarlar Birliği'ne gidiyorum, konsomatrislik yapacağım." diyor, kahkahalar caddede uçuşuyor.

13.07.2011, İstanbul

İbrahim Çelik'le Sultanahmet'te oturuyoruz. Köksal Alver de var. Sıcak, nemli bir İstanbul ikindisi. Sultanahmet'e yakın bir çay bahçesinde hayata, edebiyata bakıyoruz. Yakınlarda ölen Hulki Aktunç üzerine konuşuyoruz. Aktunç'la Çelik'in iyi bir ilişkisi olduğunu biliyorum. "Bir gün telefon etti." diyor Çelik: "Aktunç ağlayarak anlatmaya başladı: 'Allah var, peygamber var, cennet var, cehennem var...'"

21 Nisan 2012, İstanbul, TYB

Türkiye Yazarlar Birliği'nde ödül töreni var. Merhaba İstanbul! Sabah İstanbul'a inip Sultanahmet'teki otelimi bulup eşyama yerleştirdim. İstanbul bomboş. Henüz güneş doğmamış. Sulta-

nahmet'i hiç böyle görmedim. Sabah tek açık yer olan bir börekçiye girip kahvaltı ettikten sonra Gülhane'den yürüyerek Eminönü'ne indim. Karaköy'de balıkçıları izledim bir süre. Haliç henüz uyanmamış. Üşüdüm ve bir kafeye oturarak İstanbul'un uyanışını izledim. Bir saat sonra Eminönü hınca hınç doldu. Sonra tekrar Sultanahmet'e çıkarak Ayşe Kara ile buluştuk. Ardından Yazarlar Birliği'ne gittik. Herhâlde en sıkıcısı bu. Ödül töreni. Herkes orada. Törende tek cümle söyledim: "Öykünün sesine yankı olduğu için Türkiye Yazarlar Birliği'ne teşekkür ederim."

16.01.2015, İstanbul, İz Yayıncılık

Cemal Şakar ile sözleştiğimiz yere, Cağaloğlu'ndaki İz Yayıncılık'a gittim. Turan Koç ile Cemal Yayınevi'nin girişinde sigara içiyorlardı. Sonra birlikte içeri geçtik. Ali Görkem Userin, Güray Süngü, Hasan Aycın, Doğukan İşler oradalar. Daha sonra Fatih Kutan, Nihan Kaya da geldiler. Bu kadar yoğun insan arasında ortak bir nokta bulup sohbeti ilerletmek hiç o kadar kolay değil. Sonra Cemal Şakar ve İsmail Isparta ile TYB İstanbul Şubesi'ne geldik. Hüseyin Akın, Mahmut Bıyıklı, Şerif Aydemir, Cengizhan Yorulmaz da oradalar.

Ahmet Kekeç aradı ve buluşmak istiyor, birlikte yemek yiyelim arzusunda. Cemal, İsmail ve Şerif beni Ahmet Kekeç'in yanına götürdüler, onlarla vedalaştık. Ahmet Kekeç ile eski günlere, akıp giden hayata baktık. Mektuplaşmamızdan başlayarak geçmişi şöyle bir sayfa sayfa araladık. Akşam yemeği yiyip bir kafeye geçtik. Yusuf Ziya Cömert de oradaydı. Öyküye, eski günlere baktık.

13.09.2018, İstanbul, Dergâh

Dergâh'ın bürosunda Mustafa Kutlu'yla buluştuk. Kutlu biraz rahatsız. Ama neşesinden bir şey kaybetmemiş. Kahkahalarla geçmişe, anılara

uzandık. İlk cümlesi “Bugün benim doğum günüm.” oluyor. Ben gerçekten doğum günü zannediyorum. “Yok ya, benim ne işim olur doğum günümle. Yeni kitabım geldi.” diyerek kahkaha atıyor. Önündeki masa yeni kitaplarıyla dolu. İmzalar atıyor, paketler hazırlıyor. “Bugün kitap için buradayım” diyor. “Ben her kitabımı yazarken yeni bir kitap içinden doğuyordum ama bunda öyle olmadı. Sanki bundan sonra yazamam gibi geliyor. Bir de *Ya Tahammül Ya Sefer* romanından sonra olmuştu. Artık yazamam diyordum.” Bir ara beni şaşırtan bir yorumda bulunuyor: “Kitap daha uzun olabiliyordu ama o zaman pahalı olurdu. Bu yüzden hikâyeyi kısa tuttum.” Sonra isimlere ve anılara geliyor sıra. “Nurettin Topçu derin bir adamdı. Ama ruhi sosyalizm iddiası insanları ürküttü. Ona inanıyordu. Randevusunu küçük küçük bir camiye verir namazını orda kılardı.”

Konu birden İsmet Özel’e geldi. “Ben Sultanahmet’te bir yerde oturuyorum. İsmet Özel pasaja girdi. (...) İsmet Özel şiir yayını konusunda müthiş ilkeliydi. Daktilo ile yazar altını da imzalar, tam zamanında dergiye getirirdi. Dergiye geldiğinde yayınlanacak o şiiri yüksek sesle okurdu. Dergâh’ın odası gürr sesiyle çınlardı.” Dışarı çıkarken “Yine beklerim.” diyor, “Nasılsa buradasın.” Ardından sekreter kızdan su istiyor. Ah yalan dünya...Yıllar girmiş araya. Mustafa Kutlu bu kadar meşhur değildi o zaman. Ama sokak sokak dolaşıyorduk. Ah yalan dünya...

02.10.2018, İstanbul, Dergâh

İyice İstanbul’a alıştım. Bugün Dergâh’ta Ali Açıllı ziyarete gittim. Uzun bir görüşme yaptık. TVNET’te yaptığı bir televizyon programına davet etti. Aklımda bir cümlesi kaldı: “Yılan yanında zehir taşır. Ona zehir bir şey yapmaz. Ama zehrini dışarı akıttığında herkesi zehirler. Kötülerin görevi budur.” Bir ara içeri İsmail Kara geldi. Merhabalaştık ama yanımıza oturmamış. Daha sonra Asım Erverdi ile muhabbet ettik. Tam çıkışta Cengizhan ile karşılaştık. Hüseyin Akın ile buluşacakmış. Biz de Türk Ocağı’na geçip muhabbete başladık. Randevum olduğu için yanlarından ayrılıyorum. Akşam Süleymaniye’den, ara sokaklardan, ışıltılı Haliç’i seyrede seyrede Eminönü’ne iniyoruz. Akşam Haliç ne kadar da güzel gö-

züküyor. Ama bu görüntüyü lokantalar, gazinolar görüyor sadece. Yoksullar buraya yaklaşamaz bile.

17.10.2018, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı

Türk Edebiyat Vakfı’nda Sevinç Çokum’u dinledim. Sanatına, hayatına, yaşadıklarına bakarken ne kadar incelikli, acılıydı. Hep bir yarım bırakılmışlık, eksik kalmış bir şeyler, tamamlanmamışlık duygusu... Bir ara konuklara “Beni tanıyan var mı?” dedi. Edebiyat tam da böyle bir şey. Kızım Öykü ile bu konuşmadan sonra Eminönü’ne doğru yürüdük.

23.10.2018, İstanbul, Everest Yayınları

Ömer Erdem ile Everest’in Çağaloğlu’ndaki yerinde buluştuk. Anılardan, acılardan konuştuk. Ömer ile Çağaloğlu’ndan aşağı inerken “Tam burada Sezai Karakoç bana dönüp...” diye başlayan muhabbet, Adalet Ağaoğlu’ndan, Sevinç Çokum’dan, Ahmet Bayazıt’tan geçip anılara, acılara döküldü. Hayatla, geçmişle yüzleşme başladı. Dokunduğumuz her şey için “Bunun romanı, öyküsü, şiiri yazılmaz mı?” diyerek sürdü. İstanbul o an bir başka güzelleşti.

29.04.2019, İstanbul, Türk Ocağı

Aykut Ertuğrul aradı. Sedat Demir, Aykut Ertuğrul, Güray Süngü ile birlikte İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde “Günümüz Öyküsü” adlı bir panelde konuşmamız var. Aykut ile Türk Ocağı’nda buluştuk. Biraz sonra Güray Süngü de geldi. Ortak konumuz sosyal medya ve entelektüel şiddet. Eskiden edebiyatçıların kıskançlıkları, dedikoduları sınırlı bir ortamda gerçekleştiği için yaygınlık kazanmıyordu. Ama sosyal medya ile birlikte kıskançlıklar, dedikodular, iftiralar aynı anda tüm kamuoyu önünde yapılmakta. Olayın içyüzünü bilmeden, tümüyle duyumlar üzerinden, merhametsiz, kalpsiz kişiler üzerinden iftiralar atılmakta, yorumlar yapılmakta.

Çağaloğlu uzun yıllar edebiyatın, sanatın, kültürün merkezi olmuştu. Bir Ankaralı olarak Çağaloğlu’na geldiğimde kültürün, yayıncılığın, gazeteciliğin çekildiğini; turizme doğru bir yönelme olduğunu; otellerle, kafelerle tümüyle kimlik değiştirdiğini görüyor, üzülüyorum.

Sedat Demir, Aykut Ertuğrul, Güray Süngü ile birlikte İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde “Günümüz Öyküsü” adlı bir panelde konuşmamız var.

CAĞALOĞLU'NA DAİR VE CAĞALOĞLU VESİLESİYLE HATIRLAMALAR

Alpaslan Durmuş*

Üsküdar'dan "karşı"ya çıktığım yolda ilk gençlik yıllarımdan beri hedefim hep "Cağaloğlu-Beyazıt" ikilisi olmuştur. Onun için bende "karşıya geçmek" Cağaloğlu-Beyazıt'a gitmekle eş anlama gelir, Cağaloğlu-Beyazıt ise- benim için tabii ki- Eminönü-Sirkeci'den başlar.

"Karşıya geçmek: Cağaloğlu-Beyazıt'a gitmek" hep yürüyerek yaptığım bir seyrüsefer olmuştur; geze geze, eşe dosta uğraya uğraya ve aradığım kitapları -mühimmatımı yani- bula ala bir sefer... Bu sefer hem kişisel tarihimin kenar köşesinde ve hafızamın izbelerinde hem de mekânda bol bol ve rahat rahvan yürüyerek dolaşacağım. Bu sebeple çoğu zaman yaptığım gibi Sirkeci'de Kennedy Caddesi'nden Ankara Caddesi'ne geçerek başlayıp, Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan ile Alayköşkü caddeleindeki yayınevi ve kitapçılarda işlerimi hallettikten -mühimmat tedarikinden- sonra Divanyolu Caddesi'nden Beyazıt'a varmak şeklinde olmayacak rotam. Koşuşturmasız, dertsiz tasasız günlerimde yahut beraberimde birilerini gezdirirken olduğu gibi alabildiğine ayrıntılı bir seyir olacak...

Vira Bismillah!

Kültür Dünyasının Başlangıç Noktasında

Üsküdar'dan vapurla Avrupa yakasına geçince karada ilk adımınızı Eminönü Meydanı'na atarsınız. Ayağı sağlam zemine değince insan; havayı

koklamalı, sağa sola bakmalı ki gördükleriyle, duyumsadıklarıyla "Evet, bizim burası, ben buralıyım!" güvenliğine, duruluğuna kavuşsun. Nitekim havayı şöyle derinden bir teneffüs edince havada hâlâ balık ekme tütüsünü buluyor olmanız; denizin, tuz ve yosununun rayihasını fark etmeniz; martıların çığlıklarının ve iskeleden yayılan siren ve kampana seslerinin kulağınızda patlaması ilk itminan eserlerini oluşturur sinenizde. Şimdi sola doğru bakın; eski Kadıköy İskelesi'nde mekân tutmuş İstanbul Kitapçısı'nı, bakışlarınızı onun sırtından aşırduğumuzda 2011'den itibaren Yeşilay Genel Merkezi olarak kullanılan -Kennedy Caddesi'nin deniz tarafındaki yakasında- Sepetçiler Kasrı'nı göreceksiniz. Kasrın kırmızı mermerleri Darıca ve Rusçuk'tan, çinileri İznik'ten, demir aksam ve çivileri Samakoy ve Selanik'ten getirilmiştir; inşa usul ve üslubundan aksesuarına değin her şeyiyle tam bir imparatorluk bakiyesidir yani.¹ Sağa doğru baktığımızda da hiç yabancılık çekmezsiniz; Galata ve Unkapanı köprüleri şehri birbirine bağlayıp bütünleştirirken içinizdeki itminan ve sekinet hissiyatını da ikmal eder. O hâlde tamamsak sakince, aheste bir şekilde yola revan olabiliriz.

* Eğitimi

1 Sepetçiler Kasrı hakkında ayrıntılı ve ilave bilgi için bk. Sepetçiler Kasrı, <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/sepetciler-kasri> adresinden 9 Aralık 2019'da erişilmiştir ; bk. Tuğba Erzincan, "Sepetçiler Kasrı", (içinde), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2009, c. 36, s. 538-539.

Uluslararası Dergi Fuarı

Rotamız gereği solumuza doğru yürüdüğümüzde az ileride karşılaşacağımız İstanbul Kitapçısı'nı bir göz atmadan geçmek olmaz. Ağırıklık olarak İstanbul üzerine kitap ve dergilerin yanı sıra hediyelik ve hatıra cinsinden yapboz, dekoratif biblo, tablo, kırtasiye, züccaciye vb. nesnelere bulunduğu İstanbul Kitapçısı ziyareti bitip de Kennedy Caddesi'nden karşıya geçilir ve soldaki ufak parktan devam edilirse Sirkeci Tren Garı'na ulaşılır.

Ne yalan söyleyeyim; Alman mimar ve mühendis A. Jasmund'un 1890'dan beri hizmet veren bu muhteşem eseri² zati özellikleriyle gelmez hatırıma. Örneğin İstanbul'un, Batı'nın bitip Doğu'nun başladığı yer olmasını vurgulamak üzere bölgesel ve ulusal biçim kalıpları bağlamında cephelerde kullanılmış tuğla bantlar, sivri kemerli pencereler ve harika vitrayları, Selçuklu Dönemi taş kapılarına gönderme yapan geniş giriş kapısı, hatta demir yolları tarihimizin önemli parçalarına ve TCDD Meslek Lisesi ile TCDD Pratik Sanat Okulu'na ait fotoğraf ve objelere sahip müzesi ilâ-âhrihi tüm derinlik ve görkemlerine rağmen kişisel ilişki kurmama vesile değildir. Zira 2011'den bu yana Sirkeci Tren Garı denince yahut gardan içeri girince neredeyse sadece TÜRDEB ve Uluslararası Dergi Fuarı geliyor yâdıma.³

TÜRDEB o sıralar *Cafcaf* mizah dergisinde Yusuf Kot'la birlikte yol alan Asım Gültekin'in öncülüğü ve *Birdirbir* dergisinden Alpaslan Durmuş, *Karakalem* dergisinden Metin Karabaşoğlu, *Kuranî Hayat* dergisinden Muharrem Baykul, *Kültür* dergisinden Fatih Güldal, *Rihle* dergisinden Abdullah Zerrar, *Yeni Dünya* dergisinden Mahmut Bıyıklı'nın girişimleri ve çabalarıyla 2008 senesinde kurulmuş bir dergi yayıncıları platformudur.

"Türkiye Dergi Fuarı" adı altında 55 derginin katıldığı ilk fuar, Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi'nin ev sahipliğiyle Kızlarağası Medresesi'nde 2010'da yapılmış, 2011'de Sirkeci Tren Garı'nda yapılan ikincisiyle birlikte adı "Uluslararası Dergi Fuarı" olurken her yıl artan sayıda farklı ülkeden dergilerin katılımıyla da kapsamı giderek genişlemiştir. Yıldan yıla katılan dergi profiline çeşitlendiği fuarın yıllara göre katılım sayıları şöyle gerçekleşti: 2010; 55 dergi, 2011; 70 dergi, 2012; 70 dergi, 2013; 93 dergi, 2014; 120 dergi, 2015; 150 dergi, 2016; 220 dergi, 2017; 300 dergi, 2018; 500 dergi, 2019; 200 dergi. Bu sayısal verilerle her

2 Gar ve müze tarihçesi için bk. *TCDD İstanbul Sirkeci Garı Demiryolu Müzesi* (<http://www.fatih.gov.tr/tcdd-istanbul-sirkeci-gari-demiryolu-muzesi> adresinden 9 Aralık 2019'da erişilmiştir).

3 TÜRDEB ve Uluslararası Dergi Fuarı hakkında sunduğum hatıra, gözlem ve bilgilerimi ikmal ve tashih eden Asım Gültekin'e (merhum) teşekkür ederim.

yıl mayıs ayında düzenlenen fuarın⁴ artık durmuş oturmuş bir kültür platformu olduğunu söylersek herhâlde hakkını teslim etmiş oluruz.⁵

Temel İhtiyaçlar İçin Duraklar

Gar'ın yanındaki kısa merdiveni tırmandığınızda Merzifonlu-Sadrazam Kara Mustafa Paşa Vezir Camii gelir karşınıza, merdivenin üst başında, hemen sol yanda. Bu cami, aslında civar esnafın bir ihyasıdır. Zira meşhur 1865 Hocapaşa Yangını'nda harap olan cami tekrar yapılmış ve fakat 1928'de bir daha yıkılmıştır. 1987 yılında dönemin belediye başkanı Tahir Aktaş'ın, o dönemde Eminönü Müftülüğü yapan Damla Yayınları kurucusu Mehmet Doğru Hoca'nın, Gülhane'ye doğru giderken tramvay yolu üzerinde solda kalan Karaki Hüseyin Çelebi (Çinili) Camii'nin o zamanki imam hatibi Ali Mazak Hoca'nın teşvikleri ve öncülükleri ile hayır sahiplerinin himmetleri caminin ihyasına ve ibadete açılmasına vesile olmuştur. ÖNDER'in sabık başkanlarından Hüseyin Korkut Hoca'nın iki yıl kadar imamlık yaptığı Vezir Camii benim de genellikle Çağaloğlu dönüşlerinde ikinci veya akşam için uğradığım bir cami olagelmıştır.

Merdivenden sonra dosdoğru devam ettiğinizde Muradiye Caddesi'ne çıkılır. Caddeye çıkıldığında Orhaniye Caddesi'nin köşesinde şimdi büfe olarak kullanılan Mirimiran Mehmet Paşa'nın yaptırdığı Muradiye Sebili vardır. Ankara Caddesi'ne geri dönüp sol koldaki Hocapaşa Hamamı Sokağı'na ve sokağın sonundaki Hocapaşa Hanı'na⁶ girilirse çok sayıda fotoğraf albümü imalat ve satışıyla iştiğal eden dükkân görülür. Bu civardaki albümcüler öteden beri elime geçen fotoğraf, evrak, efemera cinsi malzemeyi nasıl muhafaza ederim diye bilgilerine, ürünlerine başvurduğum esnaftır.

Hocapaşa Hamamı Sokağı'nın bir üstündeki Hocapaşa Sokağı, sağlı sollu tarihî Hocapaşa lokantalarının bulunduğu ve Halil Lütfü Dördüncü

4 Fuarın oturmuş tarihi mayısın ikinci haftasıdır. Son yıllarda Ramazan ayına denk geldiği için geçici olarak nisanın son haftasına çekilen fuar takviminin tekrar mutata yerine oturtulacağı bilgisini veriyor organizasyondaki arkadaşlar.

5 TÜRDEB, bu fuar sayesinde oluşturduğu çevreyle birlikte Dünya Dergiler Birliği, Dünya Gençlik Dergileri Birliği, Dünya Türkçe Dergiler Birliği adlı sivil organizasyonları da vücuda getirmiş bir yapı olarak Osmanlıca dergisi yayın yönetmeni Metin Uçar başkanlığında 30 ülkeden dergiyle irtibat hâlindeki yolculuğunu sürdürmektedir.

6 Aslında "Hoca Paşa Hamamı" demeliyiz, nitekim Murat Belge öyle kayda geçiyor. bk. Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, haz. Ayşe Anadol, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993. Ancak bir tarihî eser olarak hamamın kurtarılması amacıyla bazı değişikliklerle (hamamın halvet hücrelerine yeni kapılar açılmış, eyvanlar camekânlarla kapatılmış, kat kazanmak için altındaki cehennemlik kaldırılmış ve bundan dolayı göbek taşı da alttaki kata indirilmiş, hamamın kadınlar kısmı ile erkekler kısmı arasındaki bölüme geniş bir geçit açılmış vs.) yeni işlev kazandırılarak çarşı hâline getirilmiştir. bk. Semavi Eyice, "Hoca Paşa Hamamı", içinde: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 1998, c.18, s. 193. Bölgedeki diğer hamamlar bağlamında Semavi Eyice'nin *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Hamam" maddesine yazdığı "Tarih ve Mimari" bölümüne mutlaka bakılmalı: c. 15, s. 402-430, 1997, TDV, İstanbul.

İş Hanı'nın yan kapısının açıldığı sokaktır. Sokağa, Ankara Caddesi tarafındaki başından, "Tarihî Hocapaşa Lokantaları" yazılı tabelanın altından girilir. Eskinin Babialı gazetecileri, yakın zamanların Çağaloğlu yayıncıları, şimdinin de yerli yabancı turistlerinin hem leziz hem de ehven fiyatla yemek yedikleri mekânların bol olduğu bir mahaldir bulunulan yer. Sokağı geçerken bir zamanlar bu civardaki Karadeniz Pide ve Üçler İşkembe'nin, Ankara Caddesi'nin yukarısındaki Vilayet Han'ın altında Valilik personelinin ve çevre esnafının yemeğe geldiği Vilayet Lokantası'nın önemli buluşma noktaları olduğunu da kaydedelim.

Ne Ararsanız Bulunur

Bu bölgede üstteki, alttaki, karşıdaki sokaklarda bulunan dükkân ve mağazalarda bir kültür insanının merak sahasına girebilecek ilginç ve çoğu türünün tek örneği olan dükkânlar vardır. Örneğin dolma kalem hastalarının nadir bir kaleminin pompası mı bozuldu, ucu mu kırıldı, her ne sorunu olduysa tamirini yaptırmak için buraya koşması gerekir, doktor buradadır çünkü. Gerçek örneğinden ölçeklenerek yapılmış otomobil, motosiklet, tren, minibüs vesaire koleksiyonu mu yapmak yahut mevcut koleksiyonunuza yeni parçalar mı katmak niyetindesiniz, buyurun sizi de buraya alalım. Fotoğraf makinesi ve aksamını bulmak, tamir ettirmek için de gelmeniz gereken yer burasıdır, buradadır.

"Bu bölgedeki" dedik, lütfen unutulmasın. Şekerci Ali Muhiddin Hacı Bekir'in iki dükkânının arasındaki Zahire Borsası Sokağı'nda İstanbul Ticaret Borsası, Reşadiye Caddesi'ndeki zaman zaman yayıncıların mesleki yahut kültürel toplantılarına ev sahipliği de yapan İstanbul Ticaret Odası (İTO) Merkez Binası, Hidâyet Camii'nin sokağındaki İstanbul Ticaret Odası Ek Hizmet Binası gibi ticaretin kalbinin gümrak attığı mekânları hayatın yüksek debili akışına şahit tutarak tarih ve kültür kokan sokakları, caddeleri hızlıca kolaçan edip gezimizde kaldığımız yere dönelim.

Gündelik Hayatın İçindeki Kültür ve Sanat

Hocapaşa Sokağı'nın karşısında Büyük Postane Caddesi vardır. Bu caddeden ayrılan ve caddeye birleşen cadde ve sokaklarda gündelik hayatın içinde doğal bir unsur olarak tarih, kültür, sanat bir ve beraber yaşar. Örneğin Eminönü Yeni Camii'nin arkasına kadar gitmeyi göze alanlar Yeni Camii Hünkâr Kasrı Türk el sanatları dükkânlarını yahut kasrı ziyaret edebilirler. Zira İTO'nun 6 aylık dönemler hâlinde seramik, çini, hat, minyatür, ebru gibi Türk el sanatlarını icra eden sanatçılara ücretsiz olarak tahsis ettiği bu dükkânlarda

sanatkârların el emeği göz nuru eserlerine yahut yine İTO'nun kasırda dönemsel olarak düzenlediği çeşitli sergilerde yer alan objelere veya kasrın çinilerine, sedefkârî ve Edirnekârî bezemelerine dalıp gitmek herkes için ayrıcalıksız bir ayrıcalıktır.

Kasrın hemen az yukarısında Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, Havatin (Hatunlar) ve Cedit Havatin (Yeni Hatunlar) türbeleri vardır ki bu üç türbede padişahlar, valide sultanlar, padişah eşleri ve çocukları metfundur. Tam 82 hamûşânıyla en fazla Osmanlı hanedan mensubunun defnedildiği bu türbelerde bir Fatiha ikram etmek herhâlde hora geçer.

Hünkâr Kasrı'nın kapısının açıldığı Bankacılar Sokağı'nda bulunan Türkiye İş Bankası Müzesi'ne⁷ ilgi duyacak çok kişi olacağına eminim. Kasım 2007'den beridir ziyaretçilerini ağırlayan müzenin üst katındaki sürekli sergi salonunda, özellikle benim gibi bilgi iletişim ve baskı teknolojileri meraklılarını farklı marka ve modelde daktilolar, hesap makineleri, mürekkeple yazılmış mektupların pelür kâğıda transferi için kullanılan kâğıt presleri, ses kayıt cihazları, fotokopi makineleri, yazı ve kırtasiye malzemeleri bekleyip durmaktadır zira... Sirkeci Büyük Postane içindeki Postane Müzesi'ni ziyaret etmek isteyenler Büyük Postane'deki restorasyon sebebiyle hayal kırıklığı yaşayabilir. Buna karşın Büyük Postane'nin Ankara Caddesi yönündeki iki bina sonrasında "İstanbul PTT Başmüdürlüğü Filateli ve Pul Galerisi", tabelası ve vitriniyle koleksiyonlarını zenginleştirmek için pul ve filatelik ürünler temin etmek isteyen filatelistleri beklemektedir.

Büyük Postane'nin arkasında Aşirefendi Caddesi'nde Sırrı Girîdî Paşa'nın⁸ ve Leyla [Saz]⁹ Hanım'ın oğlu, TBMM binasının da mimarı olan Vedat Tek'in Büyük Postane binası ile birlikte tasarladığı Hobyar Camii;¹⁰ cümle kapısının alınışının sağ üstünde Osmanlıca harflerle "Mimarı Yenidünya Kîriyâkîdî", Latin harfleriyle kapital olarak "Yenidünya & Kyriakides Architectes" yazılı Türkiye -eski adıyla Millî Reasürans- Hanı vardır.¹¹ Ve Aşirefendi Caddesi ile civarındaki cadde

7 *Hakkımızda*, <https://muze.isbank.com.tr/Sayfalar/hakkimizda.aspx> ve *Müze Binası*, <https://muze.isbank.com.tr/Sayfalar/muze-binası.aspx> her iki adrese 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

8 "Sırrı-i Girîdî", "Giritli Sırrı Paşa" ve "Selim Sırrı Paşa" olarak da bilinen bu Osmanlı devlet adamı, edip, şair ve âlimin adını ilk kez Sultanahmet Çağaloğlu'nda *Tavur* dergisi yazıhanesinde, Mustafa Saka'nın arkasındaki rafta duran kitaptan okudum. Kitap için bk. Sırrı Girîdî (sdl. Kazım Albayrak), *İlm-i Kelamın Özü*, Tahkim Yayınları, İstanbul, 1987.

9 Nezihe Neyzi (haz. Leyla Neyzi), *Küçük Hanım'dan Rubu Asırlık Adama: Nezihe Neyzi'den Oğlu Nezihe Neyzi'ye Mektuplar 1947-1948*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1999.

10 Sema Doğan, "Hobyar Mescidi", içinde: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul 1998, c. 18, s. 271-272.

11 Bu handa Muhammet Çiftçi'nin son aşamasına kadar geldiği bir pazarlıkla Kaknüs Yayınları mülk sahibi, EDAM da kiracı olacaktır; nasip değilmiş.

ve sokaklarda İmar Han, Feşçibaşı el-Kâtip Hanı (Fesdji Bachi Elkiatib Khan), Emir Han, İhsaniye Han, İstanbul Han, Ticaret Han, Dilsizzade Hanı, Katircioğlu Han, Aşir Efendi Han, Hocapaşa İş Hanı ilâ-âhirihî hanlarda ticaret ve iş hayatı, han geleneği içinde sürer gider. Bu bölgede perde ve brodeden iç ve dış giyime tekstil ağırlıklı ham ve mamul ürünler aranıp bulunabilir.

İş Hayatı Organizasyonu Geleneği

Han geleneği demişken yukarıdaki ucu İstanbul Üniversitesi eteklerinde Bakırcılar'a, aşağıdaki ucuya Karaköy'e kadar uzanan tarihî yarımada'nın hanlarının, iş ve çalışma hayatıyla etkileşim içinde bir tarz; ticaret dışındaki işlevleri ve sosyokültürel katkılarıyla da önemli bir tarihçe oluşturmuş olduğunu belirtmeden geçmeyelim.¹² Örneğin çalışma gün ve saatleriniz, han içindeki iş yerinizi kullanma kapsam ve sınırları, hana mal ve eşya taşımada anlaşılabilir hamal bölüğüyle ilişkileriniz gibi han içindeki faaliyetler hancının -odabaşının- bildirdiği kurallarla olmak durumundadır. Bu ortak yaşam kurallarına uyar herkes. Öyle olmasa bu kadar iş hanı ve hatta Sultanhamam'daki Aşir Efendi hamal bölüğü, bölük çavuşu ve kolbaşı idaresinde iki yüz civarında hamalıyla varlığını hâlâ sürdürebilir miydi?¹³

İçinde yaşayıp durduğumuz, çocukluk ve gençlik yıllarında belki de fark etmediğimiz bütün bu iş hayatı organizasyonunun, turistik han gezi rotalarıyla artık yeni bir ilgi alanına dönüşmeye başladığı göze çarpmaktadır.

Halil Lütfü Dördüncü

"Gezimizin kaldığı yere dönelim" niyetiyle ayrıldığımızda Hocapaşa Sokağı'nda Halil Lütfü Dördüncü İş Hanı'nın yan kapısının önündeydik. Hana girdiğimizde vaktiyle Tan Matbaası'nın ve gazetesinin olduğu binaya girmiş olur; hanın bodrum katında oluşturulan "Tan Evi Kültür Avlusu" ve giriş katındaki *Tan* gazetesi hakkında hazırlanmış posterlerle *Tan* gazetesi hatırasının yaşatıldığını görebiliriz.

Tan'ın kurucusu, ortağı ve Tan Baskını'ndan sonra gazeteyi tek başına sürdüren gazeteci ve gazete patronu Halil Lütfü Dördüncü 1893'te Se-

lanik'te doğmuştur. İstanbul Darülfünun'dan mezuniyeti sonrasında *Tan*in gazetesinde başladığı gazetecilik hayatına *İleri*, *Vakit*, *İstiklâl*, *Yenigün*, *Tasvir-i Efkâr* ve *Vatan* gazetelerinde çalışarak devam etmiş, en son *Tan* ve *Yeni Gazete*'nin ortağı ve sahibi olmuş, Babıalililer arasında yahut eserlerinde adı geçince hemen cimrilikine dair bir hayli anekdot aktarılan bir gazeteci ve gazete patronudur. 1972'de vefat ettiğinde Sirkeci'de adını taşıyan bu iş hanı kalmış geriye. İş merkezinin logotayı -muhtemelen şu anekdota atıfla- H ve L harfleriyle 4 rakamının grafik istifinden oluşur: Halil Lütfü Dördüncü yeni yaptırdığı binanın levhasına adını "Halil Lütfü 4." diye yazdırır. Sebebinin soranlara da "Dördüncü kelimesi 8 harf... Hâlbuki '4' rakamının yanına nokta konulunca yine dördüncü diye okunur. Böylece hem boyadan tasarruf ettim hem de tabelayı daha ucuza yazdırdım."¹⁴ der.

İlle de Dolmakalem

Hocapaşa Sokağı'ndan çıkıp Ankara Caddesi'ne sağ tarafından girildiğinde İkbâl Kitabevi, Yeni Zaman Kırtasiye ve Özler Kırtasiye sırasından yürünmeye başlanır. Yol; davetiye, kartvizit, reklam, tabela işi yapanlar ile kırtasiye ve kitabevleri eşliğinde az ötede Marmaray Sirkeci İstasyonu Çağaloğlu Girişi hizasında ikiye ayrılıp gideceğimiz istikamete, Çağaloğlu Yokuşu Sokağı'nın katılımıyla yukarıya Babıalî Caddesi'ne kadar uzanır.

Ankara Caddesi'nin Büyük Postane Caddesi köşesinden başlayan kısımdaki üç kırtasiye 90'lardan beridir görüp en azından vitrinini hiç sektirmeden seyrettiğim, bazen de alışveriş yaptığım yerlerdir. Nitekim Yeni Zaman Kırtasiye 1963'te İnkılâp Kitabevi'yle beraber işe başlamış, sonra yol genişletme esnasında dükkânın bir kısmı yola gidince, yani dükkân ufalınca İnkılâp Kitabevi yukarıdaki yerini alıp taşınmıştır; ikisi de hâlâ o değişiklikten sonraki yerlerindedir. Bu üç kırtasiyenin sahipleri aynı kişiler midir bilmem ama yaptıkları iş dünden bugüne ana hat olarak hep aynı iş olmuştur; müşterilerine çeşit çeşit marka ve modelde dolmakalemler sunmak. Kırtasiye, resim boya ve malzemeleri gibi ürünleri ise hep dolmakalemin "yanı sıra" kalmıştır.

Kırtasiyelerden biraz yukarı çıkınca -Aşirefendi Caddesi'ni geçer geçmez- eskiden, öyle fazla değil altı yedi yıl önce, buraların gayet canlı olduğuna tanıklık edenlerdeneniz şimdiki sakin metruk hâli sizde bir özge hüüzün uyandırır ve aklınıza bir Sezen Aksu şarkısı düşürür belki de: "Etrafımızı sarıverecek/ Bir boşluk ki asla bitmeyecek/

12 Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2012. Nursel Gülenaz, *Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2011. Mehmet Sadettin Fidan, *Geçmişten Günümüze İstanbul Hanları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2009.

13 Güray Kırpık, Osmanlı'da Hamallık Mesleği ve İlgili Arşiv Belgeleri, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2013, 2(3), s. 1-14. Ayrıca bölgede yaşayan hamallık geleneği üzerine gözlem ve saptamalar için bk. Güngör Uras, "Sultanhamam Sakin Halkımız Stresli!" *Milliyet*, 29 Aralık 2015, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/sultanhamam-sakin-halkimiz-stresli-2170924> ve Hamal olmadım, *Türkiye Gazetesi*, 10.08.2001, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a119750.aspx> adresinden 31 Aralık 2019'da erişilmiştir.

14 Abdullah Satoğlu, *Hocam Halil Lütfü Dördüncü*, <https://www.edebiyatdunyamiz.com/index.php/biyografi/938-hocam-halil-lutfu-dorduncu> adresinden 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

Halil Lütfü Dördüncü İş Hanı'nın bodrum katında oluşturulan "Tan Evi Kültür Avlusu" ve giriş katındaki *Tan* gazetesi hakkında hazırlanmış posterlerle *Tan* gazetesi hatırasının yaşatıldığını görebiliriz.

Her şey bir anda anlamsız gelecek / İşte biz o gün tükeneceğiz.”

Bu noktadaki iki kırtasiye dükkânı -ki şükür hâlâ yerlerindeler- geçilince bir han girişi olmakla beraber arkalara doğru uzanan, davetiye işleri yapan dükkâna ve içinde yer aldığı hana girilmeden ilerlendiğinde hemen sağındaki kapı bir iç avluya giriş verirdi. Bu avluda iki güzel yapının iskeleti, dükkânlar ve küçük bir matbaa görülürdü.¹⁵ Avludan tekrar kaldırıma döndüğünüzde kapıdan çıkışta, hemen sağınızda Türkiye’de uzun yıllara dayanan ajandacılığıyla herkesin çantasında, masasında kendisine yer bulmuş Ece Ajandalarının Afitap tabelalı dükkânını bulurdunuz. Şimdi ne o avluya açılan kapıdan girebilirsiniz ne de Ece Ajandası dükkânını görebilirsiniz; ikisi de kapalı, kepenkler inmiş durumda. Bu arada Ece Ajandası deyip geçmemek, biraz durmak lazım; hatıralarımız var onunla da...

15 Murat Belge başka bazı tarihî taş duvar kalıntıları da görmüş orada. bk. Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

“Muhtıra” mı, “Ajanda” mı Daha İyi?

Ece Ajandası'nın hikâyesi aslında bir ticari gözlem, emek ve zekâ hikâyesidir.¹⁶ Mehmet Sadık Efendi 1905'te yaşanan Beyazıt yangını sonrasında daha önce Beyazıt'ta olan, sermayesini hamallık dâhil birçok iş yaparak doğrulttuğu dükkânını Sirkeci'deki Reşit Efendi Han'a taşır. Kâğıtçılarla iyi münasebetleri dolayısıyla daha sonra soyadı olarak alacağı “kâğıtçı” lakabıyla anılan Mehmet Sadık Efendi'nin Afitap adını verdiği kırtasiye dükkânında mürekkepli kalemde kâğıda, zarftan bloknota, imza defterlerinden dosya gömleklerine pek çok kırtasiye ürünü vardır. Müşterileri de çoğunlukla çevredeki memurlardır. Babiali'de memurlarla bir arada bulunmanın getirdiği gözlemlerine dayalı olsa gerek, devlet erkânına yapacakları işlerle ilgili bir hatırlatma aracı sunmak üzere “muhtıra” ismini verdiği defterin üretimine başlar. Çıktığı yıldan itibaren rağbet gören muhtıraların daha sonra jandarma, kâtip, tacir gibi farklı meslek gruplarını hedefleyen çeşitlerini de üretir Mehmet Sadık Efendi. Vesilesi hakkında rivayetlerin muhtelif¹⁷ olduğu karakteristik yenilik ise 1932'de gelir; muhtıraların ismi “Ece”, logosu da gelini Cahit Uçuk'un el yazısıyla yazdığı “Ece” yazısı olur. 1937'de dört farklı boyda üretim bir standarda dönüşür ve uzun yıllar ajandaların bu ebatlarda üretimine devam edilir. Dört boyut içinde en çok ilgi gören 17x23 cm ve 17x33 cm ölçülerindekilerdir. Mehmet Sadık Efendi'nin vefatından sonra, Afitap'ı 2001 yılındaki vefatına kadar oğlu -ve yazar Cahit Uçuk'un eşi- Murtaza Sadık Kâğıtçı işletir. Benim de 1987'den itibaren uzun yıllar hem ajanda hem de veresiye defteri olarak kullanmayı tercih ettiğim Ece Ajandalarında tuttuğum ebat 17x33 cm oldu. Her sene bir

16 Mehmet Sadık Kağıtçı: *Türk Ajandasının Başarı Hikayesi*, <https://blog.ofix.com/mehmet-sadik-kagitci-ve-ece-ajandaları/> adresinden 20 Aralık 2019'da erişilmiştir.

17 Konu hakkında malumat için bk. *Ece ismi gizli bir yaraydı, bu defterlerle iyileşti*, <https://www.sabah.com.tr/cumartesi/guncel/2009/10/10/ece-ismi-gizli-bir-yaraydi-bu-defterlerle-iyilesti> adresinden 20 Aralık 2019'da erişilmiştir.

sonraki yılın ajandasını en geç yeni yıla girmeye bir ay kala alır, önceki yılın defterindeki hesapları toplar ve her yılın 1 Ocak sabahında yeni deftere geçerdim. Ama-fakat-lakin Ankara Caddesi üzerindeki o "Afitap" tabelalı dükkân varisler arası sorunlar sebebiyle uful etmiş durumda...

Hoşağası İş Hanı "İyioldu" ki Yerinde

Bereket Hoşağası İş Hanı köşede, yerli yerinde hâlâ... İçeride birinci katta Ahmet İyioldu'nun İyioldu Kâğıtçılık'ta çayını içebilirsiniz -artık "içebildiniz" demek daha doğru olacak galiba, Ahmet Bey de 2019 Aralık sonu itibarıyla kendini ve Anda'da da beraber çalışmış olduğu Mahmut Yerlikeya'yı emekli etti zira- 1945 Konya doğumlu Ahmet İyioldu, üniversite öğrenciliği günlerinden beri basın yayın hayatıyla iç içe geçen bir hayat sürmüştür. Gazetecilikle başlayan bu hayat Ötüken Neşriyatı beş arkadaşıyla kurmasıyla yayıncılık, 1973'te üç yayınevi ortaklığıyla kurulan Anda'nın genel müdürlüğüyle dağıtımcılık, İyioldu Kâğıtçılık'la tedarikçilik, ticaret odası ve yayıncı meslek örgütleri gibi mesleki çalışmalarda yer almasıyla sivil toplumculuk gibi şapkalarla tezahürlere kavuşmuştur. Emekliliğinde de muhtemelen bir bağ bulup buluşturacaktır sektörle lakin bu nasıl bir bağ olacaktır, merakla bekliyorum.

Hoşağası İş Hanı'nın sakinleri davetiyeciler, kâğıtçılar, matbaa irtibat ofisleri, kaşeciler, reklamcılar, fotokopi makinesi ve sarf malzemesi satıcıları vesairedir. Bunlar handaki süregelen iş, oluş, hareketin unsurlarıdır. Bu hanın birinci katında İşaret Yayınları vardı vaktiyle. İsmet Uçma'yı ve İşaret Yayınlarını orada tanımuştum ilkin. İsmet Bey, İşaret'i Hoşağası İş Hanı'nın ilk kiracısı olarak o birinci kattaki ofiste açmıştı. Uzun zaman faal olduğu bu handan sonraları ayrılmış, az yukarıdaki Ünal Han'a taşınmıştır ancak hatırasına hürmeten "İşaret Yayınları" tabelası hâlâ orada durmaktadır, kaldırılmamıştır.

Kudemadan Biri

Ahmet İyioldu ve Hoşağası İş Hanı dolayısıyla Ötüken adı geçmişken bilgi, düşünce ve kültürümüze verdikleri emeğe hürmeten Çağaloğlu'nun bu eski sakini üzerine birkaç kelam etmek lazım. Öncelikle kişisel bir not olarak ilahiyattan edebiyata, tarihten sosyal bilimlere kütüphanemde hayli kitabı olduğunu, çok miktarda kitabını okuduğumu belirtmeliyim Ötüken'in. Birkaçını zikredebim. Örneğin daha çocukken -orta iki yahut üç öğrencisiyken- Erol Güngör'ün *İslam'ın Bugünkü Meselelerini* alıp muhtemelen pek bir şey anlamadan okumuştum ki bu okuduğum ilk Ötüken kitabıydı. Adını bir hocamdan duyup bir kitabını okuyayım niyetine girdiğim Cemil

Meriç'ten okuduğum ilk kitap yine Ötüken'den çıkmış *Bu Ülke'dir* ve yanlış bilmiyorsam *Bu Ülke'nin* ilk baskısı da budur. Ahmet Güner Sayar'ın biyobibliyografik ve akademik olarak son derece güçlü hatıra tadındaki biyografi çalışmalarını kesinlikle kaçırmadığımı da söylemeliyim.¹⁸ İsmail Gaspıralı'nın külliyyatının eğitim ve usûl-i cedit fikri etrafında şekillendirdiği düşüncelerini ihtiva eden cildinde ilk okuma yazma öğretimine dair bulduğum bilgi ve tespitler de tarihinin erkenliğiyle beni şaşırtmıştı. Son olarak Mehmet Genç Hoca'nın *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi* kitabının başındaki elli sayfalık bölümü, *er-rıhle fî talebi'l-ilm* -ilmin peşinde yolculuk- geleneğinin günümüzdeki bir numune-i imtisali olarak nice dostumla paylaştığımı tarih düşüreyim şuracığa. Şüphesiz bu kadar değil Ötüken'in neşriyatı içinde yer alan eserler de, okuduğum yazarlar da, okuduklarımdan bende kalanlar da... Zira bini çoktan aşmış yaygın portföyü ve 50. yılını kutlamış bir yayınevinden bahsediyoruz.

Ötüken Neşriyat 1964'te altı kişinin ortak girişimiyle kurulur. 1978'e kadar bu şekilde devam eder; 1978'te altı kişiye ilaveten Mustafa Yıldırım ile uzun yıllar Ötüken'i sırtlanan Nurhan Alpay'ın da ekibe katılması sonucunda sekiz ortaklı bir kuruluş olarak Ötüken Neşriyat AŞ ismini alır. Ötüken Neşriyat'ın 1973'te İrfan, Töre Devlet yayınevleri ve Üniversiteliler Kültür Derneği'yle birlikte dört girişimci olarak kurduğu ANDA Dağıtım AŞ'nin 1976'da taşındığı Ankara Caddesi'ndeki üç katı bodrum, toplamı beş katlık Basın İş Hanı'ndaki yerinde 1984'te çıkan yangında Ötüken Neşriyat'ın 200'ün üzerinde çeşitten oluşan kitaplarının tamamı zayi olur. Öyle ki bu üzücü olay sonrasında yayınevi ikinci kez kurulmuştur dense yeridir.

Yıllar içinde yeğenler ve evlatların katılmasıyla sayıları sekizden on beşe çıkan ortaklar, 2006'da yönetimi genç kuşağa devrederken nasıl öğrenip öğrettilerse öyle öğrenip öğretmeleri için yürütme görevini de Ertuğrul Alpay'a tevdi ederler. Ötüken Neşriyat'ın yayımladığı ilk kitap yayınevini el linci yılında Büyük Doğu Yayınları'nın jestiyle bir hatıra baskısını yapmış oldukları Necip Fazıl'ın *Reis Bey*'idir.¹⁹

18 Ahmet Güner Hoca'nın *Hasan Âli Yücel'in Tasavvufi Dünyası ve Mevleviliği, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri, Sabri F. Ülgener, Sahhaf Raif Yelkenci* kitaplarını özellikle anmak isterim. Bu arada hocanın iktisat ve ahlak ilişkisine dair görüşlerini anlamakta oldukça yararlı bir biyografi çalışması olarak *Filozof- İktisatçı Terence W. Hutchison* muhakkak zikredilmelidir.

19 Ötüken'in ilk kitabı olarak bastığı Necip Fazıl Kısakürek'in *Reis Bey*'inin baskı tarihi 1964'tür.

Yokuşun Yayıncıları, Kitapçıları

Hoşagaşı İş Hanı'ndan çıkıp sağa doğru Ankara Caddesi'nin yokuşunda tırmanışa devam edildiğinde Serhend Kitabevi, İnkılâp Kitabevi, Polat Kitapevi görülür -tabii ki başka iş yerleri de görülebilir fakat biz bu yolculukta kitap, kültür, sanatla ilgilendiğimizden sadece adını zikrettiklerimizi görüyoruz-. Ben Serhend'den ucuz Arapça kitaplar, 90 yıldır aynı yerde olduğunu tabelasına "Türk Kültür Hizmetinde 90 Yıl" diye nakşetmiş İnkılâp Kitabevi ve kiracısı Remzi Kitabevi'nden Türk ediplerinin eserlerini, Polat'tan üniversitelerdeki edebiyat ve tarih bölümü hocalarının kitaplarını edindirdim. Remzi Kitabevi buralardan taşınalı, AVM'de kitabevi geleneğini başlatılı çok oldu. İnkılâp ve Polat kitabevleri ise vitrinleri, arz ettikleri kitap çeşitleri ve sattıkları ürünler arasına yeni kattıkları kırtasiye, oyuncak vesaireyle epey değişmiş durumda. Bu noktada durmadan devam edildiğinde yolun sonunda, köşede Hakikat Kitap Kırtasiye'ye ulaşılır. Daha çok sanatçılar için kâğıt, boya, tuval, çerçeve çeşitleriyle aklıma gelir Hakikat. Onu sağa alıp yolun karşısındaki Valilik binasıyla paralel yürününce, Hakikat'in yukarı köşesinden sağa doğru hafif kıvrılınca Taner Kitabevi'ni geçerek Ünal Han'a, dolayısıyla o handa faal Beyan Yayınları, İşaret Yayınları ve DBY'ye (Dün Bugün Yarın Yayınları) ve İhsan Süreyya Sırma Hoca'nın çalışma ofisine ulaşılır.

Bu taraftaki seyre ufak bir ara verilip yolun karşısına geçilecek olursa T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kitap Satış Mağazası'ndan Bakanlığın ve Yazma Eserler Kurumu gibi bağlı kurum ve kuruluşların yayınlarına ulaşılabilir. Ayrıca yayıncılığının yanı sıra kitap satış ve dağıtımını da yapan Say Kitabevi Yayın Dağıtım'dan da epey bir kitabı görüp incelemek, satın almak mümkündür. Say'ın zemin katında bulunduğu Pamir Han'ın üst katlarında Erkam Yayınları ile yayınevini sürelî yayını *Altınoluk* dergisinin ve Seyyit Nezir'in kurduğu, daha çok edebiyat alanındaki yayıncılığıyla bildiğim Broy Yayınevi'nin tabelaları durur. Handan çıkılıp sola, Valiliğin yan giriş kapısına doğru ilerlenince evvela Babiâli Kitapçısı, sonra da okul öncesi ve ilköğretim çağı kitapları yayımlayan Morpa Yayınları ve e-öğrenme platformu Morpa Kampüs'le karşılaşılır. Eskiden olsaydı -hayal meyal hatırladıklarım istinaden- Gelişim Han'dan ansiklopedi, Erdal Öz'ün İstanbul'da ilk olarak burada başlattığı Can Yayınları'ndan roman yahut *Milliyet* gazetesinin kurduğu Karacan Yayınları'ndan kitap alabilirsiniz derdim, fakat artık orada bir otel arzıendam ediyor ve ansiklopedi furyası da kalmadı. Sahi, neydi o ansiklopedi furyası değil mi?

Ansiklopedi "Olayı"mız

Ansiklopedi furyası mı dersiniz, ansiklopedi düşkünlüğü mü, sevdası mı bilmem ama ansiklopedi hazırlayıp yayımlamak "uzun zaman boyunca milletleri ve hatta fertleri avucunun içine alan bir şeref meselesi olmuştur âdeta" kanaatine herhâlde katılırsınız.²⁰ Hele 19. yüzyıldan günümüze ulusal ansiklopediler meydana getirmekten spesifik bilgi ve ilgi noktalarına veya disiplinler alan genişliğine uzanan bir yelpazede çok sayıda ansiklopedi girişimini hatırlayınca sanırım hak verilmemesi pek mümkün olmayacaktır.²¹ Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi ansiklopedi yayıncılığında bahsettiğimizde Ali Suavi'yle başlayan bir dizi isim hemen akla gelir: Bursalı Mehmed Tahir, Maarif Nâzırı Emrullah Efendi, Eşref Edip, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İbrahim Alâeddin Gövsa, Mehmed Süreyyâ Bey, Mehmed Zeki Pakalın, Mehmet Zekeriyâ Sertel, Reşad Ekrem Koçu, Sabiha Zekeriyâ Sertel, Salih Zeki, Şemseddin Sami, Yağlıkçızâde Ahmed Rifat Efendi, Yunus Nadi.

Bu isimler -ve tabii ki buradaki kastımı örneklemek sadedinde tüketici olmak diye bir derdim olmadığından adını anmadığım daha birçok isim-sahaf ortamlarında, yayıncılar arasında, eli kalem tutanların sohbet ve araştırmalarında, tamamlanmış veya akim kalmış girişimleriyle sürekli bir şekilde yer bulurlar kendilerine.

Burada "ansiklopedi furyası" nitelemesiyle gazetelerin, günlük olarak yayımladıkları kuponları, ilan ettikleri sayıda biriktiren okurlarına ansiklopedi hediye ettikleri 1990'lardaki atmosferi kastediyorum. Bu dönemi izah içinse özel sektör eksenindeki esaslı çıkışın başladığı 70'lere kadar inmek kâfidir herhâlde. Zira 1969'da Safa Kılıçlıoğlu'nun sahibi, Hakkı Devrim ve Nezihe Araz'ın yöneticisi olduğu ciddi bir organizasyonla yayımlanmaya başlayan Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Limited Şirketi'nin fasiküller hâlinde çıkardığı *Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi* adlı eseri, 80'ler 90'lar ansiklopedi yayıncılığının belirleyicisi olarak görmek esas itibarıyla yanlış olmayacaktır.

Grand Larousse Encyclopedique adlı Fransız ansiklopedisinin tercümesi olan *Meydan-Larousse* 1973'te on iki büyük ciltte tamamlanmış ve biz de çocukken kütüphaneye gittiğimizde yahut ona sahip olduğumuzda kucağımızda ağır bir emanet olarak taşıyıp incelediğimiz ilk ansiklopediydi. Benim yaşındakilerin benzer ifadelerle hatırla-

20 İlber Ortaylı, "Dijital de olsa adı Britannica", *Milliyet*, 18 Mart 2012. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/dijital-de-olsa-adi-britannica-1516729> adresinden 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

21 Ansiklopedi hakkında ariz ve amûk bilgi için Ayhan Aylku'ın "Ansiklopedi" maddesine müracaat edilebilir. bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 1991, c. 3, s. 217-227.

Narlıbahçe Sokağı sağlı sollu davetiye, matbaa, kaşeci, depo vs. iş yerleri ve otellerle uzar gider ama sokağın yayıncıları da az sayılmaz hani.

yacağı bu eser, ansiklopedi yayıncılığı açısından bir miladı ifade eder; çünkü onu takiben büyük oranda onun tecrübesinden faydalanıp izinden giderek çok sayıda eser yayımlandı. Büyükçe bir kısmı da Cağaloğlu'nda bulunan yayıncılarca... *Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi* (Gelişim Yayınları, I-VIII, 1976-1979), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (Dergâh Yayınları, I-VIII, 1976-1991), *Yurt Ansiklopedisi* (Anadolu Yayıncılık, I-XI, 1981-1984), *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* (Görsel Yayınlar, I-VI, 1982), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (İletişim Yayınları, I-VI, 1982), *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi* (Anadolu Yayıncılık, I-X, 1983-1985), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (İletişim Yayınları, I-X, 1983-1986), *Yeni Türk Ansiklopedisi* (Ötügen Neşriyat, I-XII, 1985), *Büyük Larousse* (Gelişim Yayınları, I-XX, 1986), *Ana Britannica* (Ana Yayıncılık ve Encyclopaedia Britannica, I-XXII, 1986-1992), *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih/Medeneiyet/Kültür* (İz Yayıncılık, I-VII, 1996) gibi birçok ansiklopedi... Sonra 90'ların başından itibaren -sarımsı- *Yeni Şafak* gazetesinin İz Yayıncılık tarafından yayımlanmış *Osmanlı Ansiklopedisi*'yle başladığı; dönemin tirajı yüksek *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi gazeteleri tarafından sürecin ivmelenildiği; gazetelerin günlük satış rakamlarını geometrik olarak arttıran "kuponları biriktir, çoluk çocuğun ansiklopedi sahibi olsun" dönemi başladı ki bu "ansiklopedi furyası" değilse neydi?

Yokuştaki ve Civarındaki Kültür Sanat İşçileri

Gelişim Han dolayısıyla gündemimize aldığımız ansiklopedi tahatturundan gezintimize dönüp Valilik binasını solumuza alarak yürüdüğümüzde İstanbul Valiliği'nin duvar komşusu olan Fatih devri bakiyesi Nallı Mescid'e (Vilayet Camii) varır ve onun önünden tekrar yolun karşısına ge-

çip gezintiye Ünal Han'dan, kaldığımız yerden devam edebiliriz.

Gezinti cuma yahut cumartesiye denk düşüyse İsmet Uçma'nın bir çayını içip güzel bir sohbete girişilebilir. İşaret, elan Ünal Han'ın bir ve ikinci katlarında faaldir; İsmet Bey milletvekili seçilip Ankaralara gidince yakın zamana kadar büyük oğlu Mehmet Ali Uçma işlerin başına geçmişti, şimdilerde ise kardeşi Hüseyin Uçma var. İşaret Yayınları, Muhammed Esed'den çeviriyle yayımladığı *Kur'an Mesajı* adlı meal-tefsir çalışmasıyla bu alanda önemli tartışma ve açılımlar sağlamış, şimdilerde "Kur'an Kitaplığı" başlığı altında yayımladığı eserlere ilaveten İsmet Abi'nin hocası ve tez danışmanı merhum Sabahattin Zaim Hoca'nunki başta olmak üzere önemli isimlerin hatıralarını ve son olarak da Süheyl Ünver'in eserlerini yayımlamaya başlamış olarak yoluna devam ediyor.

Beyan Yayınları uğranıp selam verilmesi zorunlu bir noktadır; çünkü yayıncılıkta uzun bir geçmişi olan, *Feveran* yazarı gönül adamı Ali Kemal Temizer vardır orada. Beyan Yayınları ise Kur'an'da temel kavramlar, biyografi, yeryüzünde kötülük odakları başlıklarındaki cep kitaplarıyla oluşturduğu "okul"la aklıma gelir en evvelâ... Çünkü ortaokul lise yıllarımda bu cep kitaplarını sektirmeden alırdım, okurdum, arkadaşlarımla paylaşırdım. Peşi sıra *İslami Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkençe* kitabıyla okumaya başladığım İhsan Süreyya Sırma Hoca'nın kitapları, Muhammed Hamidullah Hoca'nın külliyyatı, Mevdu'di'nin *Kur'an'a Göre Dört Terim*'i ve Vecdi Akyüz'ün editörlüğünde konusunda uzman hocaların kaleme aldığı ve görsel olarak yayımlandığı tarihlerde göz doldurmuş *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm* kitapları geldi Beyan'la ilişkimizde. Tabii çoluk çocuğa karıştırdığımız dönemde de o zaman 25 kitaptan mürekkep bir dizi olan *Gülücük Çocuk Kitapları* gündemimize girdi.

96'da taşındığı bu dördüncü durağında, elliden fazla kategoride bini çoktan aşmış kitap çeşidiyle kendi kozasını örmeye devam eden Beyan Yayınları'na girip Mehmet Tefik Ekiz'le selamlaşmak, 80'lerden itibaren yayıncılığının verimlerinden yararlandığım Ali Kemal Temizer'le sohbet etmek muhakkak istisnai bir zenginliktir ama gün cumartesiye akşamleyin çiğ köfte başına davet edilmek apayrı bir kısmettir, müstesna bir nasiptir. Zira yıllardır Ali Kemal Bey dostlarıyla bu geleneğini sürdürür. Yazar dostlarından yayıncılara kimler yoktur ki misafirleri arasında; sofrada kapıda gönüller de açıktır gelene sonuna kadar... Hem belki çiğ köfte sofrasından önce veya sonra beşinci kattaki çalışma ofisinde İhsan Süreyya Sırma Hoca'yı ziyaret edip ilminden fikrinden istifade imkânı da oluşur, kim bilir?

Handan çıkınca sağa dönüp yüründüğünde yolla hemzemin vitriniyle Tekin Yayınevi görülebilir. Bekir Yıldız, Emin Çölaşan, Kemal Bilbaşar, Mehmet Ali Aybar, Orhan Kemal, Toktamış Ateş, Uğur Mumcu, Yalçın Küçük, Yaşar Kemal gibi yazarların kitaplarıyla akla gelen Tekin Yayınevi, Kemal Karatekin tarafından kurulmuş bir yayınevi olarak 1962'den beri aynı yerdedir.

Tekin Yayınevi'nin sağına doğru ilerlendiğinde sağda ufak bir ara vardır; İsmürekkebi Sokağı'dır bu ara ve Çağaloğlu Yokuşu Sokağı'na bağlanır. İsmürekkebi Sokağı'nda bir zamanlar -1997 yılına kadar- Ülke Dağıtım vardı. Ülke vesilesiyle Dergâh Yayınları'yla da vicahi ilk tanışmam olan bu tarih, sanırım 86 yahut 87 idi. Daha önce Mehmet Kaplan kitaplarını ve bazı siyasi liderlerin imzalarıyla çıkmış kitaplarını farklı kişilerin kütüphanelerinde görüp gıyaben tanıdığım Dergâh Yayınları'nın kapısından Mustafa Kutlu'nun iki kitabını almak üzere girmiştım. Bir hanım vardı Ülke'de, alışverişimi ondan yapmıştım, adını sonradan Asım Onur Erverdi'den öğrendim: İnci Yolaç. Artık ne Ülke Dağıtım'ı ne de İnci Hanım'ı orada bulabiliriz, o hâlde İsmürekkebi Sokağı'na dalmadan devam edelim ve Prof. Fahrettin Kerim Gökay Vakfı İş Merkezi'nin zemin katındaki ağırlıklı olarak bilişim, işletme ve dil bilim alanlarından akademik kitaplar yayımlayan, Papatya Bilim, Toroslu Kitaplığı, Dörtkardeş Yayınevi, post-edu institute, Toros Dağıtım Kitap markalarıyla yayın yapan Papatya Yayıncılık'a ulaşalım. Eşimle arkadaşları 2013-14'te Suriyeli bir gruba Türkçe öğretirken ders materyali bulmam konusunda yardım istedikleri bir sıra Papatya Yayıncılık'ın İzmir²² adlı yabancılar için Türkçe öğretimine yönelik ders kitapları

22 "İzmir: Yabancılar için Türkçe" adlı bu kitap seti on kitaptan oluşmaktadır. Kitaplardan beşi ders kitabı, üçü de onların alıştırma kitabıdır, B1 ve B2 kitapları için öğretmen kitapları da vardır. Set; Ata Atak, Betül Çetin, Yeliz Demirhan, Özden Fidan, Doğan Günay, Emine Oflaz Köleci, Utku Oryaşın, Ekin Şen, Tuğba Aktaş Tülü, Funda Uzdu Yıldız tarafından hazırlanmış ve Papatya Bilim Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

olduğunu öğrenmiş, bu sayede yayınevini bulup tanımıştım. Papatya'nın kapı komşusu Hattat Kâmil Nâzik'tir. Hattat'ın eserlerini sergileyip sattığı bu yerin yanında bir market ve onun yanında da ikinci el ve sahafiye kitaplar ile sanat eserleri bulunabilecek Geçit Kitabevi Sahaf ve Sanat yer alır. İkinci el kitaplardan iyi bir koleksiyonu ehven fiyatlarla satan Geçit'ten epey roman ve deneme almışlığım da vardır elbette.

Kâşif Sabit Abi

Artık yokuşun dönemecine gelinmiştir; dönünce sağda, zemin kat olmasına rağmen altındaki sahafın kot farkından dolayı yüksek girişte kalan Bağlam Yayınları'na ulaşılır. Her zaman orada gördüğüm Bağlam'ı, gitmesek de gelmesek de yerli yerinde olduğunu bildiğim Sabit Abi'yi görmemek ister istemez bir hüzün salıyor sineme. Sabit Abi ki gözümde hep ya Bağlam Yayınları'nda gözlüklerini burun ucuna doğru devirmiş bir elinde tuttuğu çıktıkları okuyup tashih yaparken ya da birileriyle sohbet ederken -Bağlam'ı ve Sabit Abi'yi ilk tanıdığım anın ilerleyen dakikalarında tam karşısındaki iskemlede oturan sohbet ettiği kişinin *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi* kitabıyla tam da o sıralarda tanıdığım Şükrü Hanioglu hoca olduğunu anlamıştım- veyahut sırtında bir paketle Ahırkapı civarındaki deposundan kitap getirirken gözümün önüne gelir. Bağlam'ın ortakları yahut çalışanları kimdir, fuarlarda görmesem hiç bilmem; Bağlam Sabit Abi, Sabit Abi Bağlam'dır benim için. İlk Nadir Paksoy'un *Bir Demet Pasifik ve Sirt Çantamda Coğrafyalar* kitaplarını ararken bulmuş, Hilmi Yavuz'un *Doğu Şiirleri ve Bedreddin Üzerine Şiirler* kitaplarını kapak tasarımları dolayısıyla almış, sonrasında Kemal Tahir'in benim için adı özetle *Notlar Külliyyati* olan kitaplarıyla Bağlam'la ilişkim devam etmiş, Sabit Abi'nin ilginç bir ustalıkla keşfedip kültür camiasına takdim ettiği yazarlar ve eserlerinden haberdar olmak gibi sebeplerle de uğramalarım sürüp gitmişti. Lakin şimdi insandan kitaptan hâlî camlarının ardından görünce bu mekânı, en çok Sabit Abi'yi görmek, bir selam alıp vermek için gitmekte olduğumu anlıyorum. Neyse ki bu binanın hemen arkasında, Çağaloğlu Yokuşu Sokağı'ndan girilen Narlıbahçe Sokağı'nda kâin Nimet Han'ın ikinci katında çalışmaya, üretmeye devam ediyor Sabit Abim; orada bir çayını içmeye gidebilirim.

Yerini bırakmış Buhan Yayınları'nı ve arka sokağa taşınarak buradaki dükkânını boşaltmış Bedir Yayınları'nı da katarak gözümü kaçırıp sol tarafa bakıyorum. Karşıda Vilayet Han'da Sebil Neşriyat ve Büyük Doğu'yu arıyor gözlerim; Nehir'i, Nar'ı arıyor ama bulamıyor. Önüm sıra yürüyorum.

Giden Yayıncı Dostlar ve Gelen Oteller

Sıralarından hicret etmiş, yerleri metruk kalmış üçlüyü geçince köşede önce Medresetü'l Hat-tatin, Cumhuriyet'te ise ilkin Derleme Müdür-lüğü daha sonra da 1979 yılına kadar 1 numaralı Taşmektep olan, o tarihten sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından devlet kitapları satış bürosu olarak kullanılan binaya ulaşırız. Orada Millî Eği-tim Bakanlığı tarafından yayımlanmış ders kitap-ları için uzun sıralar oluşturulur, kuyruklara giri-lirdi. 2000'li yılların başlarına kadar sıraya girme olayı kısa yahut uzun hâliyle hep oldu, daha sonra Bakanlığın ders kitaplarını öğrencilere ücretsiz ulaştırmaya başlamasıyla bu kuyruklar bitti. Bina şimdi resim, heykel, video-art, enstalasyon atölye ve eğitim çalışmaları yapan Bağımsız Sanat Vakfı tarafından kullanılmakta olup iç dizaynda bir de sanat galerisi düzenlemesine yer verilmiştir.

İran Konsolosluk binasının yüksek arka duva-rının baktığı Cağaloğlu Yokuşu Sokağı'nda sağ kol boyunca dağıtımçı, kitapçı, yayıncı, matbaa, dave-tiyeci vs. dükkânları yer alır. Hemen Derya Dağı-tım'la başlar hatıralarım, devamında Bedir Yayın-ları, Erdem Yayınları sökün eder. Derya Dağıtım'ın karşısında, "Cağaloğlu Yokuşu Sokağı" tabelasının altında 80'lerin başından itibaren Sait Bey'in bir tabluya yerleştirdiği tütün, sigara, pipo vs. satan seyyar tezgâhı ve duvara dizilmiş ikinci el kitapları da her geçişimde baktığım bir yerd. Gerçi onun esas işi para koleksiyoncularına yönelik bulundur-

duğu madeni ve kâğıt paraları satmaktı, fakat yine de Baudelaire'in bir şiir kitabını, birkaç başka şiir kitabı ve romanı, bir de Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bazı kitaplarını ondan aldığımı hatırlarım. Şimdi orada karşısındaki Kemaliye Han'da 1945'ten beri yayıncılık yapan Işıl Yayınevi vardır. Sıra boyunca davetiyeciler, kırtasiye toptan ve perakendecileri ve son yıllarda oteller uzanır gider aşağıya kadar. Kemaliye Han'dan sonra zemin katta önündeki seyyar sergide bazı kitaplarını göreceğiniz Bakış Yayın Yapımı, birkaç bina aşağıda 1994'den beri orada Mürsel Dokumacıer'in yönetiminde faal Bedir Yayınevi'ni, az aşağıda Aktepe İş Hanı'nı geçince 2017'ye kadar burada olan Erdem Yayın-ları'nın ve Sadık Uygun Yayınları'nın yerinde bir oteli görürsünüz. Karşısındaki sokak Narlıbahçe Sokağı'dır.

Kitapların Kaderi

Narlıbahçe Sokağı sağlı sollu davetiye, matbaa, kaşeci, depo vs. iş yerleri ve otellerle uzar gider ama sokağın yayıncıları da az sayılmaz hani. He-men daha başlarda TDK Yayınları'nı İstanbul'da bulabileceğiniz bir dağıtımçı olan Ulucan Yayın ve Dağıtım'a çarpar bakışlarınız. Onu geçince aynı sırada bazı klasik romanları ve Ivan Illich'in daha önce okuduğum *Okulsuz Toplum*'unun farklı bir çevirmen tarafından yapılmış çevirisini aldığım Oda Yayınları konumlanır. Az ilerisinde Beta Ki-tap, sokağın sonundaki İstanbul Erkek Lisesi'nin bahçe duvarının karşısındaki sırada Günyüzü Yayıncılık, Toplumsal Yayınları, Toplumsal Dönü-şüm Yayınları, Kedim Yayınları tabelalarını görü-rüz.

Okulsuz Toplum vesilesiyle bazı kitapların bazen hayra bazen de neye yoracağınızı tam da kestiremeyeceğiniz ilginç kaderlerine dikkat çek-menin yeridir galiba. Örneğin Illich'in birçok tar-tışmanın öncüsü olan bu eseri, evvela T. Bedirhan Üstün çevirisiyle Ankaralı bir yayınevi olan Birey ve Toplum'dan 1985'te yayımlanmış, uzun yıllar boyunca tekrar baskısı çıkmamış ve kitabevle-rinde zor bulunur olmuştu. Sonra 1998'te Şule Yayınları Mehmet Özay çevirisiyle yayımlandıysa da 2006'ya kadar ancak iki veya üç baskı yapabil-mişti. Oda Yayınları, Celal Öner çevirisiyle 2006'da yeni bir versiyon yayımlamış oldu ve bildiğim ka-darıyla bu tek baskıda da kaldı. Oysa -ne saadet ki-ayını kitap Şule'den yıllar içinde elliye aşkın baskı yaptı ve hâlen de raflarda Şule Kitap etiketiyle yol-culuğunu sürdürüyor.

Duvar Takvimleri

Tekrar geçmişte Erdem Yayınları'nın mekânı olan otelin önüne geri dönüp Cağaloğlu Yokuşu So-kağı'ndan aşağı inmeye devam edince az aşağıda

Taşmektep binası, şimdi resim, heykel, video-art, enstalasyon atölye ve eğitim çalışmaları yapan Bağımsız Sanat Vakfı tarafından kullanılmakta olup iç tasarımında bir de sanat galerisi düzenlemesine yer verilmiştir.

sağ tarafta Maarif Kitaphanesi'ni görürüz. Maarif Kitaphanesi'nin çok sayıda kitap yayımlamışlığı vardır. Hatta ben çocukken babamın kütüphanesinden okuduğum *Horasanlı Ebâ Müslim*²³ kitabını, çok yıllar sonra Maarif Kitabevi'nin buradaki dükkânının vitrininde görüp hatırlamıştım. Esasen Maarif Kitaphanesi ve matbaası kitaplarından çok "alafranga ve alaturka saatleri, Rumi ve Arabî ayları, havaları, mevsimleri, birçok faydalı bilgileri, tarihî vakaları gösteren", günü gelip yaprağı koçandan koparılınca da bir kitabın arasında araç vazifesi gören Saatli Maarif Takvimi yayıncılığıyla meşhurdur benim hatıralarım arasında. Bu duvar takvimi geleneği birçok farklı tür ve içeriklerdeki ajandalarla, her yaprağı bir veya iki aydan oluşan duvar takvimleriyle, bilginin edinilme ve tedavül şeklindeki farklılaşmayla değişmiş olsa da hâlâ dünün dünyasına gömülüp kalmamıştır, öyle ki az aşağıda solda görülecek Evren Çarşısı'ndaki tam adı "Vâsif Ülkü Takvimi" olan takvim gibi gün gün yapraklı duvar takvimleri yine kolaylıkla bulunabilmektedir.

Sol tarafta, Maarif Kitaphanesi'nin az yukarısında -galiba buralardan 80'lerin ikinci yarısından sonra ayrılmış olan- Keskin Kolor; kurucuları Naci Keskin ve kardeşi Abdullah Keskin'in kartpostal üretimiyle başlayıp poster, takvim ve ajandayı ürün yelpazesine katmalarıyla o gün gün yapraklı duvar takviminin yerini sarsanlardan oldu muhtemelen. Ürettikleri kartpostal ve posterler yanı sıra vitrinlerinde gördüğüm dosya, bloknot ve defter gibi kâğıttan mamul ürünlerine, yazı ve resim malzemelerine özenerek baktığım Keskin Kolor'un ve altındaki üstündeki kırtasiye malzemeleri üretim ve satışıyla iştigal eden iş yerlerinin bulunduğu mekânlarda başka iş yerleri var şimdi; Yeni Asya Yayınları gibi...

Cemal Nadir ve Akşam Gazetesi

Yeni Asya'nın kapısının açıldığı sokak Cemal Nadir Sokağı'dır. Cemal Nadir'in vefatından sonra uzun yıllar çalıştığı *Akşam* gazetesinin bulunduğu Acımusluk Sokağı'na onun adı verilmiştir. Akşam gazetesinden kalan son hatıra, giriş kapısında "Akşam İş Hanı" -Arabî harflerle "Akşam 1918"- yazan handır ki onun pencerelerine gerilmiş "sahibinden satılık" bez afişi bu hatıranın da zihinlere irca olunacağını haber vermektedir.

Cemal Nadir Sokağı'nın hemen başında Ayrıntı Yayınları göze çarpar. Aynı sokakta Yeni Asya Yayınları, Öteki Adam Yayınları, Doğu Kütüphanesi, çok miktarda davetiyeci, matbaa, kaşeci, depo, kargo firması ilâ-âhırilhi de yer alır. Sokağın sonuna doğru, sağ kolda Büyük Milas Hanı görü-

lür. Nar Yayınları'na geldiğim handa şimdi Abaküs Yayınları, Ay Yedi Yayınları, buraya yeni taşınmış Ayrıntı Yayınları, Cağaloğlu Yayınevi, Ali Adil Atalay'ın Can Yayınları, Hermes Yayınları, Sınır Ötesi Yayınları, Şira Yayınları, Totem Yayın Dağıtım, Yar Yayınları ve 7 Harf Yayınları'nın yanı sıra çerçeveciler, hediyelik eşyacılar, kargo şirketi ile bazı yayınevlerinin depoları bulunmaktadır.

Cemal Nadir'in vefatından sonra uzun yıllar çalıştığı *Akşam* gazetesinin bulunduğu Acımusluk Sokağı'na onun adı verilmiştir.

Sokağın sonundan aşağı yukarı Büyük Milas Hanı'nın karşısından Narlıbahçe Sokağı'na çıkan ara sokağa girilince sokağın sonundaki *Dünya* gazetesi ve Dünya Dağıtım'ı gördüm buralarda gezgince dolaştığım zamanlarda. Yabancı dergi abonelikleri yaptırdığım Dünya Dağıtım, Nezih Demirkent *Hürriyet* gazetesinden ayrıldığı yıllarda *Dünya* gazetesiyle birlikte kurulmuştu.

Gerisin geri dönüp Cağaloğlu Yokuşu Sokağı'nı bitirmeye azmederseniz sağlı sollu okul ve büro malzemeleri, kırtasiye, kâğıt, defter vs. toptan ve perakende satışı yapan iş yerleriyle ve benzer işleri yapan dükkânların bulunduğu, üst katlarından birinde Payel Yayınevi'nin ve birkaç sınav kitabı yayıncısının olduğu Evren Çarşısı'yla yolunuzu Ankara Caddesi'ne bağlarsınız. Narlıbahçe Sokağı, Cemal Nadir Sokağı ve İs Mürekkebi Sokağı hatıralarında dolanmayı bitirdiğimize göre İran Konsolosluğu önüne, kaldığımız yere geri dönelim.

Fatih-Harbiye

Osmanlı Dönemi'nde Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* ikilemesinde işaret edilen mana gözetilerek Suriçi'ne elçilik veya konsolosluk binası alınmayıp hepsi Harbiye'de toplanmış olduğu hâlde İran'a Müslüman bir ülke olduğu için elçi-

23 Ziya Şakir, *Kerbela Vakası ve Kerbelânın İntikamı, Türk Kahramanı Horasanlı Ebâ Müslim*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1944.

liğini burada açma ayrıcalığı tanınmıştır.²⁴ Sonrasında da bu yeri koruyan İran Konsolosluğu'nun önünden geçerken nedense hep 80'li 90'lı yıllarda farklı içeriklerle görmeye alıştığım panolarını arar gözlerim. O panolardan aklıma önceleri İran İnkılabı, sonralarıysa Irak-İran Savaşı'yla ilişkili hazırlanmış canlı tasarımlara sahip poster ve afişetler geliyor, bir de o panolarda gözüme çarpa çarpa öğrendiğim İran'da inkılap sonrasında yeniden ayağa kalkma, bütünleşme, kalkınma gibi ortak hedefleri dile getirmek için kullanılan "cehâd-ı sâzendegî (inşa edici gayret/ yapıcı çaba)" ifadesi.

İstanbul Erkek Lisesi

İran Konsolosluğu'nun duvarı bitip bir yanında konsolosluğun diğer yanında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin bulunduğu Türkocağı Caddesi'ne girip ilerlendiğinde sağda kalacak olan muazzam yapı İstanbul Erkek Lisesi'dir. Üzerinde yer aldığı arsasının yaklaşık üçte birlik kısmına oturan bina bir zemin, iki tam ve iki bodrum kattan oluşur; güney cephesi üç katlı, kuzey cephesi ise -arazinin eğimli olması sebebiyle birinci bodrum kat, tam kat hâlinde ortaya çıktığından- dört katlı olarak görülür.

Kültür, sanat, bilim, medya, siyaset, bürokrasi, sanayi ve sair alanlardan çok sayıda önemli isim yetiştirmiş olan okul, bahriye emekli yüzbaşı Mehmet Nadir Bey tarafından "Numune-i Terakki" adıyla özel okul statüsüyle 1884'te açılır. Kısa zamanda gelişip tanınan okul, 12 yıl sonra, 1896'da Maarif Nezaretince satın alınarak devletleştirilir. Aldığı isimler Numune-i Terakki'den itibaren değişir; İstanbul Leyli İdadisi, İstanbul Lisesi, İstanbul Sultanisi, İstanbul Erkek Lisesi.²⁵ Genel olarak İstanbulluların ve özel olarak Cağaloğlu ahalisinin okulun "İstanbul Erkek Lisesi" dışındaki bir adını bildiğini de sanmam, hatırlayacağını da, hatırlamak isteyeceğini de... Nitekim elan okulda kız öğrenciler de okuyabiliyor olmasına rağmen ismi -kısa bir inkıta dışında- 1923'ten beridir hep İstanbul Erkek Lisesi oldu. Aynı şey bina için de geçerli sanırım: "İEL" hep burada, bu binadaydı sanki.

İlk kez 1854 yılında dış borç alan ve sonrasında borçlanmaya devam eden Osmanlı Devleti'nin iç ve dış borçlarının ödemesini bir plan dâhilinde yürütmek ve alacaklıların menfaatlerini korumak üzere oluşturulan Düyûn-ı Umûmiye teşkilâtı önce Sirkeci'de bir binaya yerleşmişse de 1897'de Cağaloğlu'nda kendisi için Fransız mimar Alexandre Vallauray'e yaptırılan büyük binaya ta-

şınır.²⁶ İşte, Düyûn-ı Umûmiye'nin çok da uzun olmayan bir süreyle işgal ettiği bu bina, 1933'te Atatürk'ün emriyle İstanbul Erkek Lisesi'ne tahsis edilir. O günden bugüne de bu binada eğitim ve kültür hizmetine devam eder; okulun "Ünlü Mezunlarımız" listesi²⁷ üstünkörü bile taranacak olsa sırf Cağaloğlu'ndan tanınan onlarca kültür dünyası vatandaşı görülebilir. Nitekim benim aklıma, o listeye dahi bakmadan *Hareket* dergisi ve *Hareket Yayınları*'nın fikirleri çevresinde örgülediği Nurettin Topçu, aslen Üsküdarlı bir yayinevi olsa da Cağaloğlu'yla irtibatını Çatalçeşme Sokağı'ndaki dükkânıyla kesintisiz sürdüren Kaknüs Yayınları'nın eşiyile birlikte ortağı ve editörü Seda Çiftçi, gerek çeviri gerekse teliften uzak durmayan İletişim Yayınları editörü Tanıl Bora geliverir. Ayrıca okulun şimdiki müdürü Fatih Güldal da hem dergicilik yapmış hem de kitapları olan bir tarihçidir. Onun tarihçiliğine yaraşır okulundan çıkıp sağa biraz daha ilerleyince solda *Cumhuriyet* gazetesi ve bahçesinde oldukça harap hâle gelmiş İttihat ve Terakki Fırkası'nın "Merkez-i Umûmi" binası olarak kullanılmış olan ahşap konak görülür.

Ders Kitapları Sektörü

Unutmuş olabilirsiniz, son olarak tam köşeden, İran Konsolosluğu ile Türkiye Gazeteciler Cemiyeti arasındaki Türkocağı Caddesi'nin başından girmiştik. Aynı noktaya geri dönünce Türkiye Gazeteciler Cemiyeti binasının zemin katında, yine köşede Mesih Kotil'in Ders Kitapları bulunuyordu, şimdi yerinde bir mücevherci var. Oradan başlayarak ders kitabı, okul yardımcı kitapları, sınav hazırlık kitapları, artık örneği kalmamış ünite dergisi yayımlayan, dağıtan bazı başka yayıncıları hatırlıyorum. Defterdarlık binasının karşısındaki sokakta Bilal Denge'nin Denge Yayınları'na ve daha önce Narlıbahçe Sokağı'ndayken bu sokağa, kendi binasına taşınmış olan matematikçi Hasan Özer'in Özer Yayınları'na uğramışlığım, daha sonraları buralardan taşındıktan sonra tanışıp kaynaştığım Mustafa Nemutlu'nun Mutlu Yayınları ile Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi-Molla Fenari Sokağı kesişimindeki Recai Akkol'un Serhat Yayınları'nı ve önceleri Cağaloğlu Hamamı'nın erkekler tarafında, sonrasında ise Ankara Caddesi'nde tabela asan rahmetli Ahmet Buhan'ın Buhan Yayınları'nı görmüşlüğüm, Serhat'ın yakınındaki Derya Dağıtım'da yöneticilik yapan lise fen bilgisi hocama selam vermişliğim, Damla Yayınları Eminönü Halkevi karşısındaki Güran Han'dayken Mehmet Ali Sarı'nın Kur'an-ı Kerim

24 Bu dikkat Belge'de geçer. bk. *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

25 *Okulumuzun Tarihiçesi*, http://istanbulerkekkesisi.meb.k12.tr/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_123360.html adresinden 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

26 Cevdet Küçük ve Tefik Ertüzün, "Düyûn-ı Umûmiye" (içinde), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, c.10, s. 58-62.

27 bk. *Ünlü Mezunlarımız*, http://istanbulerkekkesisi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/10/970255/icerikler/unlu-mezunlarimiz_126033.html?CHK=d1ef1aa7fc27456a2dcfae6863e27f36 adresinden 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

dersimizin kitabını aramışlığım ve Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ndeki yerindeyken Hasan Hüseyin Doğru'yla toplantı yapmışlığım, Üretmen Han'ın hemen üstünde bulunan handaki Fil Yayınları'yla iş konuşmuşluğum, Ankara Caddesi üzerindeki Pamir Han'da bulunan Salan Yayınları'na gözümün takılmışlığı, Cağaloğlu Yokuşu Sokağı üzerindeki Erdem Yayınları'na iş yapmışlığım ve yayınevinin kurucusu Ebubekir Erdem amcanın güzel sohbetlerinden ve yayın dünyasına dair hatıra ve gözlemlerinden istifade etmişliğim, yine Erdem Yayınları'nda çalışan arkadaşlarla beraber yayınevinin mutfağında, aynı sofrada çatal kaşık işletmişliğim, Sadık Uygun Yayınları'nın sahibi merhum Sadık Uygun'la sohbet etmişliğim vardır; bunlar hep buradaydılar. Şimdi çoğu başka yerlerde, işlerinin mahiyeti de epey değişmiş durumda ama Mustafa Nemutlu'dan "Cağaloğlu Lonca Grubu" adıyla periyodik olarak bir araya geldiklerini, yiyip içip sohbet ettiklerini öğrendim. Lonca üyelerinin isimlerini teberrüken kaydedyim: Cengiz Özgün (Bil Yayın Dağıtım), Ebubekir Erdem (Erdem Yayınları), Ender Karvar (Derya Dağıtım), Erol Üner Karabıyık (Üner Yayınları), İsmet Özoğuz (Ünite Bilgisi Yayınevi), Mehmet Helvacıoğlu (Helvacıoğlu Yayın Dağıtım), Mesih Kotil (Ders Kitapları), Mustafa Nemutlu (Mutlu Yayınları), Recayi Akpul (Serhat Yayınları), Turan Özuduru (Yapa Yayınları), Uğur Gergin (Kanaat Yayınları), Ziyaettin Büyükkoyuncu (Bu Yayınevi).

Millî Türk Talebe Birliği Karşısı

Türkocağı Caddesi'ni, ardından Türkiye Gazeteciler Cemiyeti binasını geçince benim uzun yıllar boyunca hep Eminönü Halkevi binası olarak bildiğim binanın önüne geliriz. Bugün bina daha eski-

lerdeki kimliğine avdet ederek Millî Türk Talebe Birliği Genel Merkezi binası olarak gençliğin çağrıştırdığı dinamizm ve ivmeyi pek de yansıtmadan duruyor orada. Birlik Vakfı tabelasıyla MTTB tabelasının bulunduğu bu binanın karşısında benim şahsen tanımadığım dönemlerdeki Ötügen Neşriyat ve Anda Dağıtım ile benim tanıdığım dönemlerdeki Yağmur Yayınevi ve Damla Yayınevi'nin yeri olan Güran Han vardı; han hâlâ var fakat artık dördü de yok orada. Anda kapandığından, Ötügen İstiklâl Caddesi'ndeki yerine taşındığından... Yağmur Yayınları, sahibi İsmail Dayı Damla'yla paylaştığı bu binadan ANAP'tan Balıkesir milletvekili olunca mı çıkmıştır bilmiyorum ama Damla kendi mülkünü alınca çıkmış, bunu biliyorum. O sıralarda Damla Yayınları mutasavvıf müfessir İsmail Hakkı Bursevî'nin *Ruhu'l-Beyân* adlı tefsirini; Yaşar Kandemir, Kemalettin Tuğcu, Haluk Nurbaki, Samiha Ayverdi'nin eserleri ile imam hatip liseleri için Kur'an-ı Kerim dersi ders kitaplarını yayınlardı. Şimdi bulunduğu kendi yerine 1983'te taşındı. Bu noktada yayıncıların sıklıkla yolunun düştüğü Güran Han'ın yanındaki Vural Han'da bulunan İstanbul 8. Noterliği'ni ve kendisi de kitaplarla haşır neşir olmaktan çokça hoşlanan Sait Karaarslan'ı "kültür endüstrisi"nin bir parçası olarak zikretmek de boynumuzun borcudur.

Babıali Caddesi

MTTB'nin de Şerefefendi Sokağı'nın başlangıcıyla birlikte beraberce bir ucundan paylaştığı ufakça meydan Cağaloğlu Meydanı'dır. Sağa yüründüğünde önce Nuruosmaniye Camii'ne, sonra Kapalıçarşı'ya; Babıali Caddesi'nin Divanyolu Caddesi istikametine devam edilirse köşede bir kez kitap ve kültür fuarı da düzenlenmiş olan -o fuarda

Molla Fenari (Çatalçeşme) Mescidi'nden başlayıp sokağın sonuna kadar gidilecek olursa Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'yle buluşulur.

Necip Fazıl'ın çalışma odası ve kişisel eşyaları bir oda mizanseninde sergilenmiş, okuma koltuğu yanındaki sehpa Rossini'nin adını gördüğüm bir plak dikkatimi celbetmiş, ondan sebep Rossini adı daha sonra uvertürlerinden mürekkep bir kaset almak üzere zihnime yerleşmişti- İstanbul Reklam Sitesi'ne varılır. İstanbul Reklam Ajansı'nın kurucusu Süheyl Gürbaşıkan'ın, İstanbul Reklam bünyesindeki tüm reklam birimlerini tek bir reklam sitesi altında toplama hayalinin tecessümü olan bu bina, Türkiye reklamcılık ve mimarlık hayatı açısından ciddi bir önemi haizdir.²⁸

Babıali Caddesi'nde yürünmeye devam edilirse yüksek ve görece yeni binaların arasında kalmış Tanzimat Dönemi sadrazamlarından Mahmud Nedim Paşa Türbesi'ne rastlanır. İstanbul Reklam Sitesi ile türbenin karşısında eskiden varken yıkılan, 1989'da yeniden yapılp ibadete açılan Cezirî Kasım Paşa Camii ve altında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi tabelasıyla işletilen kitabevi dikkati çeker. Kitabevinin alt ucunda zamanın behrinde İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü hizmet binalarından biriyken İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün eski Sultanahmet Adliyesi'ne taşınması sonrasında Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne tahsis edilmiş bina vardır. Caminin önünden sola aşağı, Yerebatan Sarnıcı istikametine girilecek olursa Nuruosmaniye Caddesi'nin son kısmına dâhil olunur, cadde ise az sonra Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'nde nihayetine erecektir.

İstanbul Reklam Sitesi'nin yanı sayılabilecek bir konumdaki Mahmud Nedim Paşa Türbesi'nin az ilerisinde görülen okul Sultan Abdülmecit Dönemi'nde açılmış ilk sivil lise olarak sırasıyla Mekteb-i Maarif ve Valide Mektebi, İnas İdadisi, İstanbul Kız Lisesi isimleriyle hizmet vermiş olup günümüzde de Çağaloğlu Anadolu Lisesi adıyla öğrencilerini ağırlamaya devam etmektedir. Okulun duvarı, II. Mahmud Türbesi'nin Türk Ocağı çayevi olarak işletilen kısmında son bulur. O çayevinde nice yazar, çizer, yayıncı, entelektüel arkadaşla oturdum; okulun bahçe duvarına bitişik salonunda toplantı düzenledim; bahçesindeki Türk Ocağı yönetim odasında "Ustalarla Sohbetler" toplantısının birkaçını yaptım; hey gidi hey!

Babıali Caddesi'nin bittiği, Divanyolu Caddesi'ne çıkıldığı, Türk Ocağı çay bahçesinin içinde yer aldığı, bu nokta II. Mahmud Türbesi'dir. Türbede II. Mahmud'un yanı sıra Sultan Abdülaziz, II. Abdülhamid, Osmanlı hanedanından kişiler, Ziya Gökalp, Muallim Naci, Sait Halim Paşa gibi önemli şahıslar metfundur. Metfun şahıslar arasında Çağaloğlu-Beyazıt çevresindeki birçok binada imzası olan Mimar Vedat Tek ile annesi Leyla Hanım'ın

anılarını Fransızcaya *Souvenirs de Leila Hanoum sur le Harem Impérial* adıyla tercüme edip yayımlanmış (Paris, 1925) ve işgal döneminde İstanbul şehreminliği yapmış olan Yusuf Razi Bel'in pederi, hem Darülfünun hocası hem de ağırlıklı olarak tasavvuf ve felsefe alanlarında kırka yakın eseriyle maruf Mehmet Ali Ayni'nin kayınpederi Sırrı Paşa da vardır.²⁹

Çağaloğlu Anadolu Lisesi'nin karşısında, Çatalçeşme Sokağı'nun başındaki köşede, aynı zamanda kitabevi olan ve aradığım birçok kitabı -üstelik indirimli- bulduğum Mazlum Beyhan çevirisiyle *Suç ve Ceza'yı* aldığım Sosyal Yayınları yer alırdı; artık orası kitabını yayımlamak isteyenlere belirli bir ücret karşılığında basım ve dağıtım hizmetleri veren -kişisel destekli yayıncılık yapan- adı İngilizce "genius" kelimesinden devşirilmiş Cinius Yayınları'dır.

Çatalçeşme Sokağı'nda Eğitim

Çatalçeşme Sokağı'nda ilerledikçe yayıncılık ve kültür âleminin dününü ve bugününü bir arada görür yaşarsınız. Örneğin Çağaloğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nin bahçe duvarının baktığı sokak Başmuhasip Sokağı'dır. Metis Yayınları'nın birçok kitabını o zaman bu sokakta olan yayınevinden almıştım, *Metis Çeviri ve Defter* dergilerinin de bazı sayılarını Ramazan Gül'e oradan aldırılmıştım. Metis şimdi Beyoğlu'nda. Bir de sonradan Beşiktaş'ta Kabalıcı Yayınları'nı ve Kabalıcı Kitabevi'ni kurmuş Sabri Kabalıcıyla -yanlış hatırlamıyorsam Başmuhasip'te bir deposu vardı ve sanırım 1994'tü- orada görüşmüştüm. Sabri Bey öğretmenlikten yayıncılığa geçiş yapmış, 1974'ten beri de yayıncılıkla ve kitapçılıkla uğraşan, dolayısıyla daha o yıllarda "bir kitap emektarı" denmeyi hak etmiş bir zattı. Kardeşi Besim Kabalıcıyla bir taraftan Beşiktaş'ta seyyar kitap tezgâhı açar bir taraftan da seyyar tezgâhlarına kitap temin ederlerdi. Sonradan İstanbul'daki en bilinen kitabevlerinden birini kurdular Beşiktaş'ta.

Eskilerden yeniye, bugüne hafif dönecek olursak Çağaloğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne bir göz atmakla başlayabiliriz Çatalçeşme Sokağı'ndaki yolculuğa. Okul 1866 yılında Sadaret müsteşarlarından Bülbül Tefvik Paşa tarafından konak olarak yaptırılan binadır. Çoğunlukla eğitim amaçlı kullanılmakla beraber okulun hizmet verdiği kitle, yapı ve yönetim kurulduğu günden bugüne takibi güçleşecek denli çok değişiklik geçirmiştir. Örneğin okulun sitesinden tarih tarih ayrıntılı takip edilebilecek isimleri sırasıyla şöy-

28 Basım, yayım ve reklam tarihine dair tanıklık ve tespitler sadedinde bk. Birce Gürbaşıkan Akyüz, *Rubikon: Bir Reklamcılık Efsanesi Süheyl Gürbaşıkan ve İstanbul Reklam*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.

29 Cemal Kurnaz, "Sırrı Paşa", içinde, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 2009, c. 37, s. 127-129.

ledir.³⁰ Bezm-i Alem Sultanisi Öğretmen Okulu Yatakhane, Amel-i Hayat Mektebi Maliye Tahsil ve Tahakkuk Şubesi, Erkek Ortaokulu, Çağaloğlu Kız Enstitüsü, Kız Meslek Lisesi, Büro Yönetimi ve Sekreterlik Anadolu Kız Meslek Lisesi, Çağaloğlu Anadolu Kız Meslek Lisesi, Çağaloğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi.

Çağaloğlu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nin komşusu Çağaloğlu Geleneksel Türk Sanatları Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'dir. Bu bina da tarihi boyunca hep eğitim kurumlarına ev sahipliği yapmıştır. İlk olarak Babiali hariciye kâtipleri için lisan mektebi kimliği verilen binaya 1994'teki son kimliğine kadar atfedilmiş olan kimlikler sırasıyla Hukuk Mektebi, Mülkiye Mektebi, darülfünun Fizik Kimya Laboratuvarı, Darülmualim, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlîsi, İstanbul Kız Ortaokulu, Müstakim Çağaloğlu Akşam Kız Sanat Okulu, Çağaloğlu Anadolu Moda Tasarımı Meslek Lisesi-Moda ve Sanat Eğitim Merkezi'dir. 94'ten itibaren Çağaloğlu Anadolu Moda Tasarımı Lisesi olarak hizmet vermeye başlamış, Ekim 2018'de ise Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile adı "Çağaloğlu Geleneksel Türk Sanatları Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi" şeklinde değişerek lise düzeyinde geleneksel Türk sanatlarına yönelik eğitim verecek bir kurum olmuştur. 1994'te moda tasarımı teknolojileri ve 2005'te çocuk gelişimi ve eğitimiyle sürdürdüğü eğitim yolculuğuna 2018'de geleneksel Türk sanatları alanının katılmasıyla yeni bir misyon kazanmıştır. Uhdesine tevdi edilen bu yeni misyonu, okulun tarih ve kültürle iç içe lokasyonu itibarıyla son derece ümit vericidir. Üstelik adı geçen iki bakanlığın protokolünün okulun mezunlarının müze, kütüphane gibi kültür sanatla iç içe mekânlarda istihdam edilmesinin yollarını tayin etmiş olması ümitleri büyüten başka bir boyuttur.

Okulun karşısında, vaktiyle çok sayıda Osmanlıca eserin fotokopilerini aldığım fotokopici Malatyalı Hanifi Kayan vardır. Hanifi Bey'in Kubbealtı Fotokopisi'nin arşivinde binlerce kitabın fotokopisi vardır. Kubbealtı; çoğunluğu üniversite hocalarının siparişi olan kitapların sarı şamua kâğıda özenle yaptığı fotokopilerini, aynı özenle ciltleyip hazırlarken kendisine de bir nüsha ayırıp kataloglamayı ihmal etmez ve böylelikle daha sonraki talepleri kısa sürede karşılardı. Dijital imkânların yaygınlık kazanmadığı, telif hukukunun birtakım prangalar üretmediği yıllarda bu, müthiş bir hizmetti. Örneğin ben uzun yıllardır tekrar baskısı yapılmamış olan Seyfettin Özege kataloğunun³¹ -bir sahaftan orijinalini bulduğum hâlde- "Kubbealtı

baskısı"nu almayı tercih etmiştim. Şimdi, şükür ki hâlen faal Kubbealtı'nın aşağı yukarı çaprazına ve Çağaloğlu Geleneksel Türk Sanatları Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nin altına denk düşen sokağa da bi' bakıp çıkalım.

Molla Fenari Sokağı

Molla Fenari (Çatalçeşme) Mescidi'nden başlayıp sokağın sonuna kadar gidilecek olursa Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'yle buluşulur. Bu dosdoğru gidişi Babiali Caddesi'nden gelen; önce Himaye-i Etfal Sokağı, sonra Nuruosmaniye Caddesi keser.

Molla Fenari Mescidi'nin hemen yanı başındaki hanın altında bir süre Nobel Yayınları yer almıştı, bu yerinden önce de aynı sokağın öteki ucunda şimdi bir kâğıtçı olan dükkânı kullanmıştı Nobel. Hanın üst katlarında ise kısa bir süre Düccane Cündioğlu ile Ferid Vecdi'nin tefsirini³² okumuş olduğumuz, onun bazı Arapçadan çeviri eserleri edite ettiği bir odası olan Birleşik Dağıtım vardı. Binanın yan kolunda Alevi klasiklerini bulabileceğiniz Ali Adil Atalay'ın Can Yayınları, devamında şimdilerde Dergâh Yayınları'nın dağıtım işleri yapan kuruluşu Ana Dağıtım'ın merkezi olan kitabevi, ilerledikçe IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Himaye-i Etfal Sokağı'nda gözükken Yeni Zamanlar Yayınevi-Dağıtım sokağın diğer yayıncı sakinleridir. Ve tabii Ana Dağıtım ve IQ arasındaki kâğıtçıları da atlamamalıyım; bilgi fişi ve not kâğıdı olarak kullanmak üzere ne güzel kâğıtlar, kartonlar alırdım, hem de kırpıntı oldukları için ne kadar ucuz gelirdi kısıtlı talebe bütçeme. Nuruosmaniye Caddesi'nden geçmeden önce Sabri Ülgener'in iki kitabını keşfedip aldığım³³ Der Kitabevi Yayın Dağıtım -ki daha sonra Derin Yayınları adını da kullanmaya başladı Der Kitabevi yayınlarında, aynı mekânda iki isimle de faaldir ve ben Ahmet Güner Sayar'ın yayına hazırladığı versiyonlarını da almıştım oradan- sağda son köşebaşı mekândır. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ne doğru geçerken Molla Fenari Sokağı'nın çıkışında sağa Hadım Hasan Paşa Medresesi'ni ihya etmiş Yeni Dünya Vakfı, solaysa *Kapıaltı*³⁴ adlı hatıralarının sahibi Oğuzhan Cengiz'in kurucusu olduğu Bilge Oğuz Yayınları yerleşmiştir.

32 Muhammed Ferid b. Mustafa Vecdi Ferid Vecdi, *el-Mushafii'l-Müfesser*, Dârü'l-Şa'b, Kahire, 1977.

33 Duyduktan kısa bir süre keşfedip aldığım Sabri F. Ülgener'in iki kitabı *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası: Fikir ve Sanat Tarihi Boyu Akisleri ile Bir Portre Denemesi*, ile *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din: İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Der Yayınları, İstanbul, 1981 idi. Ahmed Güner Sayar, Sabri Ülgener'in -adı geçen iki kitabı da dâhil eserlerini- Der Yayınlarının bir markası olan Derin Yayınlarından 2006'da yayımladı: *Makaleler, Tarihte Darlık Buhranları, Zihniyet Aydınlar ve İzm/ler*.

34 Oğuzhan Cengiz, *Kapıaltı: Cezaevi Günlüğü*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2004.

30 bk. *Tarihçe* http://cagaloglukml.mebk12tr/meb_jys_dosyalar/34/08/967717/icerikler/tarihce_503231.html?CHR=eed522110a2c804f08fde2ccf10a11c514 Aralık 2019'da erişilmiştir.

31 M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1971.

Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi

Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ne varıldığında, sokağın sol başında İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün yangından çıkmış ve tamiratı bir yere kadar getirilmiş binası vardır. Onu takiben önünde kurucusu Mithat Paşa'nın büstüyle -elan kullanılmayan, metruken bekleyip duran- Emniyet Sandığı binası görülür. Binanın içine bir kez girmiş, orta avluda zeminde bir ufak hamam kalıntısı fark etmişim, daha öte bir bilgim yok amma... Devam edince Cağaloğlu Hamamı bulunur. Hamamın karşısında caddenin sağ yanında 2000'li yıllardan itibaren defalarca tatlı sohbetine misafir olduğum Hidayet Pınarbaşı ve beraber çalıştığı eşi Gülay Pınarbaşı'nın Beyaz Yayınları vardır. Beyaz'dan ilk John Holt'un kitaplarını, sonrasında da o zamana kadar çıkmış bütün kitaplarını EDAM kütüphanesine almıştım.³⁵ Beyaz Yayınları'ndan çıkılıp yüründüğünde -Ahmet Kot'la bir sohbetimizden öğrendiğime göre- İl Sağlık Müdürlüğü binasından hemen önce, şu anda boş duran alanda *Yeni Devir* gazetesi varmış. Yine Ahmet abiden Yeryüzü Yayınları'nı da ilk olarak orada kurduklarını öğrenmişim. Rene Guenon, Martin Lings, S. Hüseyin Nasr ve Abdülkadir es-Sûfi'nin kitapları ile *İmam'ın Öldürülüşü*³⁶ ve *Mahrem Macera*³⁷ romanlarıyla yayımlanmalarından 10-15 yıl sonra tanıştığım Yeryüzü Yayınları'nın kuruluş hikâyesi de ondan rivayetle şöyledir: 1979'da İngiltere'den döndüklerinde yanlarında getirdikleri kitaplarla önce bir yayınevinin çatısı altında özel bir dizi hâlinde yayımlamayı düşünürler; girişimlerinden umdukları sonucu alamayınca Nabi Avcı, Ahmet Kot, Bekir Şahin ortaklığıyla Yeryüzü Yayınları kurulur. İlhan Kutluer ve N. Ahmet Özalp da Yeryüzü'nde çalışırlar. Yeryüzü'nün ilginç uygulamalarından biri "yayımlanacak 10 kitaba abone olanlara kitapları yayımladıkça göndermek" şeklindeki kitap aboneliği sistemidir. Başlangıçta yayımladıkları her kitaptan yüz adedini birinci hamur kâğıda özel baskı yaparlar, sonraları bu adet iki yüze çıkar.

35 Beyaz Yayınları'ndan ev okulu fikriyatının önemli isimlerinden John Holt'un üç kitabı yayımlanmıştır: *Çocuklar Neden Başarısız Olur?* (çev. Gürol Koca, İstanbul, 1998.), *Çocukluktan Kaçış* (çev. Sinem Yılcı ve Cihan Aksoy, İstanbul, 1998), *Çocuklar Nasıl Başarılı Olur?* (çev. Hülya Koşar, İstanbul, 1999).

36 Barney Desai ve Cardiff Marney, *İmamın Öldürülüşü*, çev. Vedat Ergün, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, 1980. Bu dokümanter roman daha sonra Nehir Yayınları ve Özgün Yayıncılık tarafından da aynı adla ve aynı çeviriyle yayımlanmıştır. Güney Afrika ırkçı Apartheid rejimi tarafından 1969'da şehit edilen Abdullah Harun'un biyografisinin belgesel romanı olan bu kitabın birçok kişiyi etkilediği malumdur. Örneğin Hasan Aycın büyük oğlunun ismini İmam Abdullah Harun'a nispetle "Harun" diye vermiştir. bk. <http://www.mucerreret.com/portre/afrikali-anneler-cocuklarini-onun-hikayeleri-ile-buyuturur-imam-harun/>

37 Senegalli yazar Şeyh Hamidu Kan'ın otobiyografik öğeler içeren geleneksel eğitim-modern eğitim çatışmasının izlenebileceği bu romanın Türkçede üç farklı çevirisi yayımlanmıştır: *Hayat Çıkmazi*, çev. İbrahim Topaloğlu, Damla Yayınevi, İstanbul, 1976 § *Mahrem Macera*, çev. Adnan Tekşen, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, 1982 § *Mahrem Macera*, çev. Saim Akmeahmet, Özgün yayıncılık, İstanbul.

Geçmişteki Yeryüzü'nden bugünkü Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ndeki yolumuza devam edersek Üretmen Han'a ulaşırız. Hana girmeden önce yolun karşı kıyısına bir göz atmakta kuşkusuz fayda var. Zira Barkan Hoca'nın kitabını³⁸ aldığım Hamle Yayınları, Yaşar Kandemir Hoca'nın kitaplarını aldığım Damla Yayınları, Ömer Nesefi Akaidi'ni³⁹ aldığım Bayrak Matbaa ve Kâğıtçılık o taraftaydı. Hamle'yi göremiyorum. Babamın kütüphanesindeki birçok sayısını okuduğum *Pınar* ile tek bir sayısını okuduğum *Gerçek* dergileri dolayısıyla tanıyıp bildiğim Yeniden Milli Mücadele Hareketi'nin yayınevi ve matbaası da yok, bir otel dikilmiş yerine. Damla'yı görüyorum.

Damla Yayınları'nda ikinci kuşak olarak babasının 1974'ten itibaren taşıdığı bayrağı devralan Hüseyin Doğru ile yollarımız yayın âleminde yarıncı meslek birliği çalışmaları dolayısıyla kesişmiştir. Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği kurucu başkanı olan Doğru, Bilgili Yayıncılık, D Publishing, Damla Eğitim, Damlasoft, Genç Damla, Mavi Göl Yayınları, Mihrabad Yayınları, Minik Damla markalarıyla çocuk kitapları yayımlamaya ve eğitim yayıncılığı yapmaya devam ediyor. Başlangıçta beraber çalıştıkları kardeşi Mustafa Doğru 2014'ten beridir bağımsız bir şirket olarak yayıncılık yapmaya başladı; bir yandan Yumurcak Yayınları'nda ağırlıklı okul öncesi yayıncılık yaparken bir yandan da TBYM başkanlığını yürütüyor.

Üretmen Han

Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'nin bitip Yerebatan Caddesi'nin başladığı sınırı oluşturan Alayköşkü Caddesi'ne girmeden önce Üretmen Han'a bir uğramak gerekir. Gençlik yıllarında dostum Ramazan Gül burada, Selamet Yayın Pazarlama'da çalıştığı için bu kadar çok yayıncıyı bir araya toplayan, ayağımı ilk bastığım handı Üretmen Han. Selamet Yayın Pazarlama'nın sahibi Ömer Kuşlu bir ara İklim Yayınları'nı devralıp iki markayla yayıncılık yapmış bir Orduluydu. Selamet'te çalışan, Cağaloğlu'ndan benim için birçok kitap temin etmiş Ramazan Gül ise şimdilerde Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdayi'nin eteklerinde, onun kanatları altında kitapçılık yapıyor.

Üretmen Han'da kimleri tanımadım, kimlerle tanışmadım ki: Sezai Karakoç'u o handaki Diriliş Yayınları ofisinde ziyaret edip kelimenin gerçek anlamında rahatsız etmişim; gencecik bir çocukla ne konuşsundu ki... Ancak ben çat kapı gitmişim, o da bir süre sikkın sikkın bakıp en sonunda dışarı

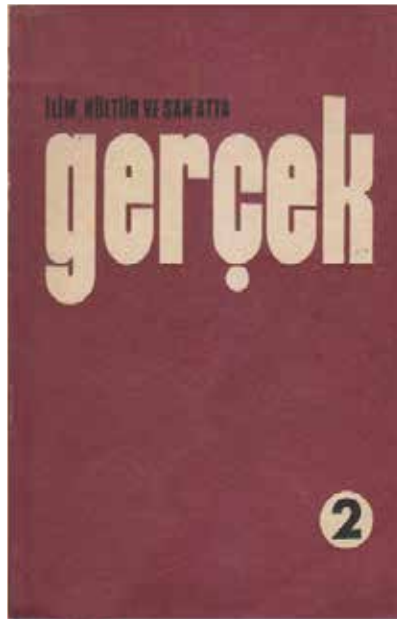
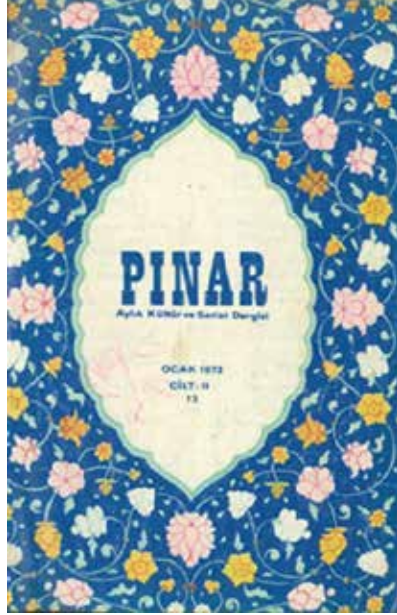
38 Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, [t.y.], Hamle Basın Yayın, İstanbul.

39 Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed Nesefi, *Akaid: İslam İnançının Temelleri*, 4. baskı, haz. M. Seyyid Ahsen, Otağ Yayınevi, İstanbul, 1975.

çıkmişti, hayır “kaçmıştı” demek daha doğru, onun arkasından ben de “artık ayrılmak lazım” deyip çıkmıştım. Hâlâ orada Diriliş; “Ahmet Sezai Karakoç, No: 115”te. 1986’da İbn Teymiye Külliyyatı’nın birinci cildini yayımlayarak işe başlamış ve külliyyatın devamı 2007’de yayımlanan 9. ciltle gelmiş olan Tevhid Yayınları’nı kurmuş meşhur âlim Halil Günenç’in oğlu ve *Millî Gazete* yazarı Edip Günenç’i de, Madve Yayınları’nı da hep orada gördüm, bildim. Hanun dışında, Çatalçeşme Sokağı’na bakan tarafında Alioğlu Yayınevi vardı. Sahibi Remzi Alioğlu olan yayınevinin vitrininde bir dönem Kırkpınar ağılığı ve Edirne milletvekilliği yapmış bir zat olan Ali Ayağ’ın sahibi olduğu Divan Yayınları’ndan çıkan *Hayatüssahabe*⁴⁰ ile yeşil şömizli *Hayatüssahabe*⁴¹ ve kalın bir cilt hâlinde *İstiklal Harbimiz*⁴² kitapları her daim gözünüze çarpardı. Beka Yayınları, Pamuk Neşriyat, Madve, Ramazan Baytan’ın Baytan Kitabevi hanun zemin katındaki dükkânlardı. Ayrıca Ertuğrul Düzdağ’ın, Sezai Karakoç’un, Mehmet Varış’ın ofisleri de bu handaydı.

Üretmen Han’ın dışında, tam köşesinde vaktiyle Risale-i Nur külliyyatını kendisinden aldığım Tenvir Neşriyat vardır. Ancak Çatalçeşme tarafındaki kapıdan girerseniz girişteki han sakinleri listesinden yayıncı ve yazarları saymaya kalkmayın artık; zira bodrum dâhil altı kattan oluşan binada kala kala Ahmet Sezai Karakoç, Kırk Kandil, Kitap Rengi Kitabevi, Remzi Alioğlu ve Tenvir Neşriyat kaldı.

Yeniden Millî Mücadele Hareketi’ni, babamın kütüphanesindeki birçok sayısını okuduğum *Pınar* ile tek bir sayısını okuduğum *Gerçek* dergileri dolayısıyla tanıdım.

Varış mı, Kitabevi mi?

Mehmet Varış Kitabevi’ni ilk Üretmen Han’da kurdu, hanın Çatalçeşme Sokağı tarafındaki girişinde; sonra da uzun zaman karşısındaki sırada, itfaiyenin yukarısındaki hanın zemin ve bodrum katında yürüttü Kitabevi’ni; hem yayın hem dağıtım hem de kitapçılık yaptı.

Kitabevi geniş mekânında bulunduğu döneminde rahmetli İsmail Dervişoğlu’nun, Varış’ın hemşerisi Sabri Koz Hoca’nın, Paradigma’nın uzun yıllar editörlüğünü yapmış edebiyat öğretmeni Ekrem Ayıldız ve daha birçok entelektüelin sohbet ve sofraya müdavim olduğu mahfildi aynı zamanda. Mehmet Varış şimdilerde oradan ayrılmıştır, Yerebatan Caddesi’nde eczanenin üstünde, 3. kata taşındı, orada salt yayıncılıkla iştigal ediyor. Kitabevi ve Ay Işığı markaları altında 800’den fazla yayın yapmış Kitabevi’nin tarih, edebiyat, folklor, ilahiyat, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerin temel sahalarında yayımladığı kitaplar arasında *Ramazan Kitabı* ile başlattığı kitapların ayrı bir yeri vardır. Zira sayısı 50’yi aşmış bu kitaplar ele alınan başlığı tarihten folklor, edebiyattan sanata tüm boyutlarıyla ele alan makale ve bildirilerden oluşur.

Çatalçeşme Sokağı Yayıncıları

Molla Fenari Mescidi’nin önünden “Molla Fenari Sokağı’na bi’ bakıp çıkalım” dedik ve Üretmen Han’a kadar geldik. Şimdi tekrar Çatalçeşme Sokağı’nın kaldığımız noktasına dönüp sokağı ve hatıralar labirentini Alayköşkü Caddesi’ne doğru adımlayalım.

Molla Fenari’nin karşısında, cümle kapısı alınlığında “İctihad Evi 1910/ İdjihad 1904” yazılı Dr. Abdullah Cevdet’in yeri vardır. İctihad Evi’nin yanındaki sokağa girince göreceğiniz bina grubunda ise şimdilerde daha çok gümüş takı satan ama eskiden sahafiye kitaplar bulacağınız bir kitapçı vardır. Az devamında Alfa Yayın Dağıtım bulun-

40 Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hayat’üs-sahabe: Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar*, çev. Sıtkı Güllü, Divan Yayınları, İstanbul, 1987, c. 4.

41 Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hadislerle Hazreti Peygamber ve Eshabının Yaşadığı Müslümanlık*, çev. Ahmet Muhtar Büyükcınar, A. Ömer Tekin, Ömer Faruk Harman, Kalem Yayınevi, İstanbul, 1977, C 5.

42 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.

maktadır. Üstünde eskiden rahmetli Hüsamettin Arslan'ın Paradigma Yayınları, karşısında Başbakanlık Osmanlı Arşivleri vardı. Aynı sokakta öteden beri ve hâlâ Yusuf Tavaslı (Tavaslı Yayıncılık) bulunmaktadır. Molla Fenari Mescidi'nin kible tarafındaki duvarını solumuza alarak yürüdüğümüzde eski *Türkiye* gazetesini binasının yüksek giriş katında Sel Yayıncılık, üst katlarında Yordam Kitap vardır, yandaki binada ise Sağlam Yayınevi... Aşağı doğru Çatalçeşme Sokağı boyunca solda Kızılkulesi Yayıncılık ve Furkan Kitaplığı markalarıyla beraber Kaknüs Yayınları görülür. Kaknüs'ün altında İz Yayıncılık vardı, o taşınınca yerine Pınar Kitabevi geldi. Üretmen Han'a doğru zemin ve üst katlarda Guraba Yayınları, Uysal Yayınevi, İlgi Kültür Sanat, Pınar Yayınları tabelaları görülür.

yakın zamanlara kadar Eskişehir Kütüphanesi olarak bilinen 11 numaralı yer düşer; buradaki meşaisiyle Sahaflar Şeyhi olarak tanınır.⁴³ Halil Eser kayınpederinden aldığı elle 1956-57 gibi yine Sahaflar Çarşısı'nda ilk olarak Eser Kitabevi'ni açar ve ardından neşriyata da yönelerek dinî yayıncılığın her dönem müşterisi bulunan (longseller) kitaplarını neşreder. Eser Neşriyat özellikle Arapça bastığı eserlerle öne çıkar ki bu çabayla o dönem için tehlikeli bir ilki gerçekleştirerek haleflerinin yolunu açar. Halil Bey'le aynı dönemde kitap dünyasına giren evlatları Kitsan'da ortak olarak başladıkları yolculuklarını müstakil olarak sürdürürler. Halil Bey'in kızı ve damadı Kitsan'ı, oğlu H. Ali Eser ise Alem Yayıncılık'ı kurar ki başlarken dediğimiz gibi Alem Yayıncılık zamanında Eser

Çatalçeşme Sokağı'nda ilerledikçe yayıncılık ve kültür âleminin dününü ve bugünü bir arada görür yaşarsınız.

Karşı hatta yayınevi daha fazladır. Mesela üst katlarda Huzur Yayınevi ve Çizgi Kitabevi tabelaları görülür. Hemen altındaki binayı Profil Yayınları buradan uzaklara gidince Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ndeki yerinden buraya taşınan Boğaziçi Yayınları; öteden beri aynı yerinde olan Yeditepe Yayınevi ve diğer markaları Yedipınar, Ataç Yayınları, kitapadresi.com; yıllarca Elmalı'nın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı meşhur tefsiri ile Fransız felsefe tarihçileri Paul Janet ve Gabriel Seailles'ten çevirdiği *Metalib ve Mezahib: Tahlilî Târih-i Felsefe* adlı eserlerinin yayıncısı olan merhum Halil Eser'e ait Eser Neşriyat'ın varisi ve halefi Alem Yayıncılık aynı binayı paylaşmaktadır. Burada bir es verelim ve merhum Halil Eser'den söz edelim çünkü usul ve furuu ile sayıldığında Eser ailesi dördüncü kuşakla hâlâ Çağaloğlu'ndadır.

Halil Eser'in kitapçılık hikâyesinin başlangıç noktasında son sahaflardan kayınpederi Ali Üşük durur. Eskişehir'de icra ettiği mesleğini Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nda sürdüren Ali Üşük'e Sahaflar Çarşısı'ndaki yangın sonrası düzenleme esnasında

Neşriyat'ın bulunduğu binanın zemin katındadır ve kitapçılık torun Halilürrahman Emre Eser'in sorumluluğunda yani dördüncü kuşakla devam ettirilmektedir, kim bilir belki de beşinci kuşağa devredilmek üzere...

1988-89'da İstanbul Dağıtım adıyla beş yayınevinin katılımıyla ortaklaşa kurulmuş ve bugün hâlen aynı yerde kurucu ortakları dağılmış ama çalışmaya devam eden dağıtımcının altında Kahraman Mücellithanesi vardı. Kahraman Mücellithanesi aynı zamanda yayıncılık da yapardı. İbn Mace⁴⁴ çevirisini, İbn Hişam⁴⁵ çevirisini yayımla-

43 Ali Üşük için bk. Hattın ve İnsanlığın Numune Şahsiyeti Adanali Hattat Ahmed Fatih Andi-IV, *İttifak Gazetesi*, 14.06.2019, <https://www.ittifakgazetesi.com/hattin-ve-insanligin-numune-shahsiyeti-adanali-hattat-ahmed-fatih-andi-iv-m958.html>. Ayrıca bk. *Sahafların 3 Tip Müdavimi var; Bibliyoman, Bibliyofil ve Kleptomanlar* Kasım 2017 <https://www.nadirkitap.com/turan-turkmenoglu-roportaji-2-bolum-blog12.html> adreslerinden 5.01.2020'de erişilmiştir.

44 Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvîni İbn Mace, *Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, tercüme ve şerh: Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982 (C 1-3. ciltler) ve 1983 (4-10. ciltler).

45 Ebu Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, *Siret-i İbn-i Hişam Tercemesi: İslam Tarihi*, çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, C 4.

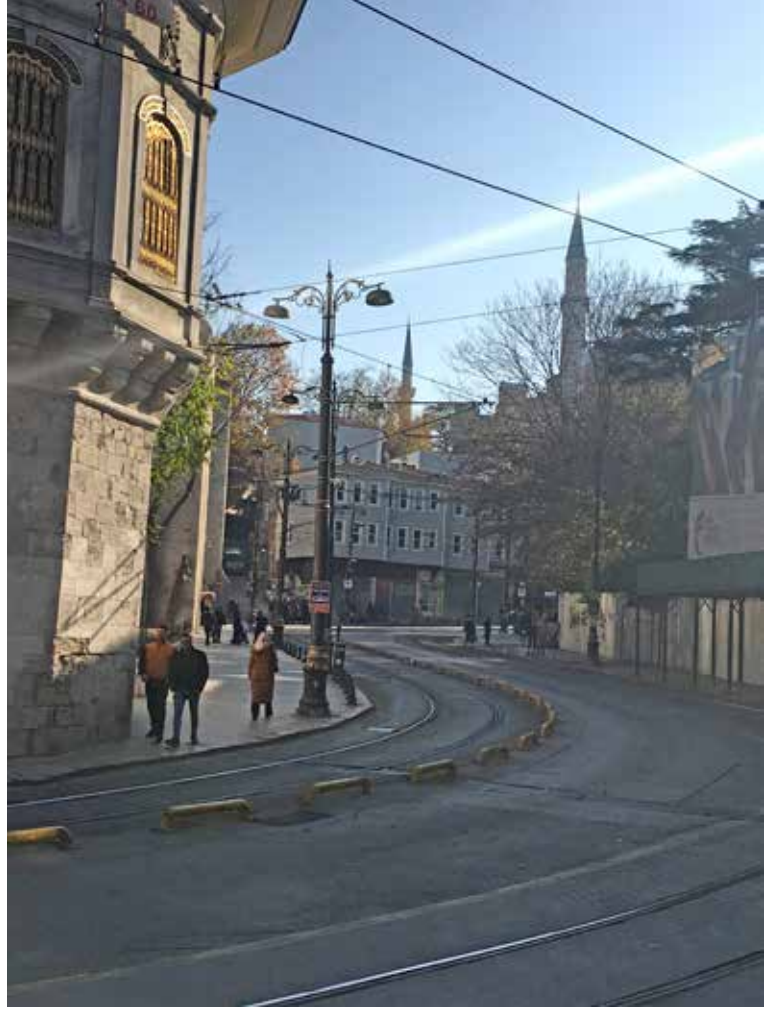
mışlardı. Alem'in altındaki binada âdeta bilgisayarla yazılmış gibi açık-istifsiz bir hatla yazılmış Ahmet Tefik Tekbaş hattı Mushaflar aldığım, vitrininde her zaman Sezai Karakoç'un eserlerinden birkaçı görülebilecek Abdullah Işıklar Kitabevi ve onun altında renkli resimli görsel olarak göz dolduran ansiklopedi yayıncısı ve dağıtımıcısı Bateş Yayınları vardı vaktiyle; şimdi -sanırım onların yeri olmalı- Özyürek Yayın Grubu tabelasıyla Özyürek, Pozitif, Feniks, İskele çalışıyor.

Çatalçeşme Sokağı hancıları ve hamalları han geleneği içinde çalışan, çoğu Malatyalı insanlardı. Kâğıtçılar ise bir taraftan nakliyecilik de yapan Niğdelilerden oluşurdu. Şimdi muhtemelen bu profil de kalmamıştır.

Alayköşkü Caddesi

Çatalçeşme Sokağı'nın devamı, Güllhane Parkı'nın köşesindeki Alay Köşkü'ne dek yayın dünyasıyla içli dışlıdır. Sokağın başlarında bir zamanlar yayıncıların satıştaki kitaplarının toplu kataloğunu yayımlayan TÜRDAV vardı, şimdiyse bir otel. Karşısındaki Hasoğlu İş Hanı'nda ve yanındaki binada kültür sanat âleminin unsurları olarak Şûle Kitap, Ferfir Yayınları, Anatolia Kültür, kitapnehri.com göze çarpar. Az ilerisinde Hasan Aycın'ın Aycan Grafik'ine, Beyan Yayınları'na, Hizmet Vakfı Yayınları'na ev sahipliği yapmış Sıdka Batu Han görülür. Şimdi muhtemelen bir otel olmayı bekleyen boş ve harap vaziyetteki binanın karşısında Timaş bulunmaktadır. 1982 yılında çok ortaklı bir yayınevi olarak kurulan Timaş Yayınları; Timaş, Genç Timaş, Timaş Çocuk, Timaş Okul, Eğlenceli Bilgi, Carpe Diem, Portakal, Mavi Kirpi, Sufi Kitap olmak üzere sekiz ayrı marka altında edebiyat, tarih, kültür, düşünce, politika, aile, inanç ve ibadet, çocuk, genç gibi başlıklarda 4 binden fazla yayın yapmıştır. Timaş, endüstriyel yayıncılık denebilecek bir klasmanda konumlanmış, meşhur ve/ veya önemli isimleri yayın listesine katan, uluslararası telif alışverişini önemseyen bir çizgide ilerlemektedir.

Alayköşkü Caddesi'nin devamında, Şengül Hamamı Sokağı'nın köşesindeki bir hanın üst katlarında Pınar Yayınları yer alırdı, sonradan daha yukarıda İz Yayınlarının boşalttığı yere geçerek buradan ayrıldı. Alayköşkü Caddesi'nden Güzel Sanatlar Sokağı'na girişinde 2000 başlarında yeni yayımlamaya başladığımız KUYEB (*Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*) adlı akademik dergimizin işleri için gittiğim Repar vardı. KUYEB'i aydınlerden baskıya giriyorduk ancak bazı sayfaları için film çıktı almak gerekiyordu ve film çıktıları da Repar'dan alıyorduk. Repar Tanıtım ve İletişim, 1985'ten beri yayıncılar tarafından baskı sorunlarına bilişim odaklı çözümler üretmekle temayüz etmiş bir kurum olarak bilinip çalışılmaktaydı za-

ten. Röprodüksiyon, film, dizgi, mizanpaj ve yazılım konusunda sektörün önemli ihtiyaçlarını karşıladı uzun yıllar. Repar, kurulduğunda sektöre taze kan pompalamıştı çünkü o vakte kadar Piyer Loti'deki Çaligrafik sektöre neredeyse tekel olarak hizmet veriyordu. 1998'de ön çalışmalarına başlayıp 2000'de "İnternet Kitapçınız" sloganıyla sanal dünyada Kitapyurdu'nu konuşturduğu andan itibaren önemli bir internet kitap satış platformu ve imkânı da kazandırmış oldu yayın âlemine. Ben de filmle başlayan temasımı KUYEB'in Kitapyurdu üzerinden satışıyla alakalı olarak Sadi Bey'le yaptığımız görüşmeyle sürdürdüm. Şimdi aynı yerde, Repar'ın "Güzel Sanatlar Sokağı" tabelası çakılı binasında, yine Sadi Bey'in bir işletmesi olan Buzzağı Media Solutions var, Kitapyurdu bir anlamda ilk mekânında devam ediyor.

Güllhane Parkı'na girince sola denk düşen köşedeki Alay Köşkü artık Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi'dir.

Babıali ve Gazeteleri

Karşımızda "Babıali" var şimdi. Bilindiği üzere "18. yüzyılın sonlarında sadrazamın başkanlığındaki teşkilâta Babıali denmeye başlanmıştır. Bu döneme gelinceye kadar sadrazamların ikametleri ve devlet işlerini görmeleri için belli bir resmî yerleri bulunmadığından Topkapı Sarayı'na yakınlığı sebebiyle bugünkü Babıali çevresinde muhtelif

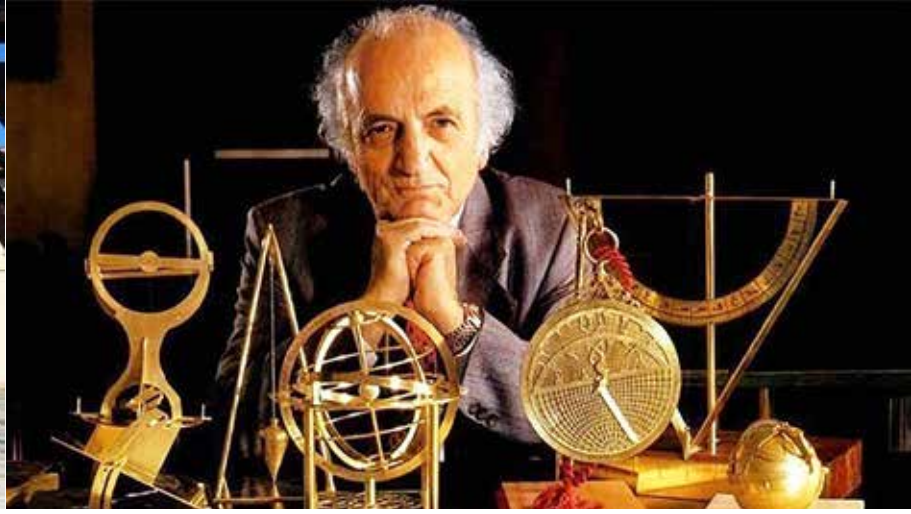

konak ve binaları resmî daire ve ikametgâh olarak kullanmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Babiali bahçesi ve binaları, yangınlar sebebiyle bir iki muvakkat yer değişikliği dışında, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sadaret dairesi olarak kullanılmıştır." Nitekim Babiali'nin tamamen yandığı Eylül 1755 yangınından sonra aynı yıl yeniden yapımına başlanan Babiali'nin 4 Temmuz 1756'da "debdebe-i mülûkâne ve tantana-i hüsvânê" ile açıldığı kaynaklara yansımıştır. "Giderek Batı'daki anlamıyla Osmanlı hükûmeti için kullanılan kelime, Avrupalı tarihçi ve seyyahların eserlerinde de "yüce kapı" manasına Sublime Porte, Hohe Pforte şeklinde kullanılarak tanınmış bir isim hâline gelmiştir. 19. yüzyılda özellikle Abdülmecid ve Abdülaziz'in saltanatlarında ise tek başına Osmanlı hükûmetini ifade etmek için kullanılmıştır."⁴⁶

met merkezi hâline gelen Babiali'de atmaya başlar. Gazete idarehaneleri burada kurulunca matbaasından yayınevi ve kitabevine bütün entelektüel kurumlar da tabiatıyla bu semte yerleşirler.⁴⁷ Bir kısmına erişip gördüğüm bir kısmını ise çeşitli vesilelerle duyup öğrendiğim Babiali'de konuşlanmış bazı gazeteler şunlardı: Çatalçeşme Sokağında *Türkiye*, Molla Fenari Sokağında şimdi otopark olan yerde ve ana caddede Cağaloğlu Anadolu Lisesi'yle yan yana *Hürriyet*, Nuruosmaniye Caddesi'nin başında *Milliyet*, şimdiki Timaş Yayınları binasında *Günaydın*, Üretmen Han'a varmadan Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan Caddesi üzerinde *Yeni Devir*, İttihat ve Terakki binasında *Cumhuriyet*, Ömer Nasuhi Bilmen'in oğlundan -orijinal cildindeki yazımıyla- *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*'nu aldığı Bilmen Yayınları binasında *Son Saat*, Cemal Nadir Sokağında *Akşam* ve hemen üst sokağında *Dünya*,

Gülhane Parkı'nda ilerleyince sol yanda 2008'de kurulmuş İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi görülür.

1839'daki yangından sonra sadrazamın ikametgâhı olmaktan çıkarılarak 1844'ten itibaren tamamen devlet dairesi statüsü almıştır. Babiali defalarca yanmış ve yenilenmiş olmakla beraber mimar Stefan Kalfa'nın yaptığı ana hatlar hâlen durmaktadır. Saray erkini temsil eden iki katlı Alay Köşkü'nün -şimdiki Ahmet Hamdi Tanpınar Kütüphanesi- karşısındaki Babiali'nin giriş takı sadrazam ve hükûmette temerküz eden yürütmenin sembolik ifadesini yansıtırken Alay Köşkü'nden daha alçak olmasıyla da hiyerarşiyi mimaride de yaşatmaktadır. Cumhuriyet'ten itibaren Vilayet Konağı olarak kullanılmaya başlanan Babiali, hâlihazırda İstanbul Valiliği'ne muhassastır.

19. yüzyılda şekillenme yoluna giren Osmanlı basınının kalbi de artık Batılı anlamda bir hükû-

Nuruosmaniye Caddesi'nin devamında Yeşilay'ın yakınında *Yeni İstiklal*, Şerefefendi Sokağında *Bizim Anadolu* ve *Babialide Sabah*, Halil Lütfü Dördüncü İş Hanı'nda *Tan*'ın gazete ve matbaası bulunuyordu.

Sirkeci'den Eminönü'ne Kütüphaneler

Alayköşkü Caddesi tramvay yolunda son bulur; cephenizde Gülhane Parkı'nın dış duvarları uzanır, tam köşesinde Alay Köşkü vardır. Topkapı Sarayı'nın dış bahçeleri olarak kabul edilen Gülhane Parkı, 20. yüzyılın başında parka dönüştürülerek halka açılmıştır. Günümüzde Tayahatun Sokağı'ndan da girilen Gülhane Kandil Cafe ve içerideki diğer çay bahçelerinin ve çocuk parklarının yer aldığı Gülhane Parkı, Sultanahmet'te yeşillikler içerisindeki huzur duraklarından biridir. Eskiden

46 Buraya özetlenerek alıntılar yapılmış Mehmet İpşirli'nin "tarih" boyutuyla ele aldığı Bâbiâli maddesi için bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 1991, c. 4, s. 378-389.

47 bk. Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, haz. Ayşe Anadol, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

giriş kapısının sağında İlhami Atalay Art Gallery vardı, ressam İlhami Atalay galeriyi daha sonra Tayahatun Sokağı tarafına taşıdı ve nihayet birkaç yıl önce tamamen kapattı. Şimdilerde ise İstanbul Tasarım Merkezi'nde resim dersi veriyor.

Gülhane Parkı'na girince sola denk düşen köşedeki Alay Köşkü artık Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi'dir. Ahmet Emre Hoca'dan "Alay Köşkü'nü kütüphane ve müze yaptık, git gez, ilgini çekecektir eminim." demesiyle öğrenmiş lakin uzunca süre bir fırsat bulup da gidememişim. 2015 sonlarında bir gün ortağım ve eşim Hatice Işlak Durmuş'la civarda avare avare dolaşırken aklıma düşen bir romanı bulurum ümidiyle onu da sürükleyerek gitmişim ilkin; bu tarihten sonra benim için "Tanpınar Kütüphanesi" oldu orası. Tanpınar Kütüphanesi'nde camekânlarda meşhur onlarca edibimizin yazı malzemeleri, imzalı eserleri, el yazılarıyla mektupları, eserlerinden müsveddeleri, notları vesair hatıralara bakabileceğiniz gibi kütüphanenin buram buram tarih kokan salonlarında şiir, roman, hikâye, deneme, eleştiri ilâ-âhirihi tüm edebiyat türlerine dair eserlerin sohbetine de oturabilirsiniz. Tanpınar Kütüphanesi'nden sözü açmışken bölgede ve hatıralarımda yer tutan diğer birkaç kütüphaneye de dokunuverelim.

Gülhane Parkı'nda ilerleyince sol yanda 2008'de kurulmuş İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi görülür. Müze bina kompleksi içinde Fuat Sezgin'in şahsi kütüphanesinin memlekete getirilebilmiş kısmı yer almaktaydı. İslam bilim ve teknoloji tarihiyle tanışmaya gelen öğrencilere sunulabilecek eğitim içerikleri üzerine 2014 yılında müzeden hocalarla çalışmışım, o dönemde kütüphanedeki hem hocanın kendi eserleri ile yayımladığı eserleri ve hem de oluşturduğu kütüphanesindeki özel dünyasının tezahürü yüzlerce eseri görmek, incelemek, velhasıl ziyaret etmek nasip olmuştu. Kütüphanenin benim o ilk gördüğüm hâli üzerinden çok zaman geçti, artık bir ihtisas kütüphanesi hâline getirilip Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir kütüphane olarak Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler

Gülhane'den çıkıp Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ne girerseniz Osman Hamdi Bey'in zâti kitaplarının da olduğu kütüphaneye dalarsınız.

Tarihi Kütüphanesi adıyla 2019 Haziran'ında hizmete açıldı. Kütüphanede şimdi Fuat Sezgin Hoca'nın Goethe Üniversitesi'ndeki kütüphanesinden getirilen kitapları ve rahmetli hocanın bizzat seçimiyle Vakıfça satın alınmış Arapça kitaplar ile Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Kütüphanesi tarafından temin edilmiş sair kitaplardan müteşekkil 27 bin civarında eser bulunuyor.⁴⁸ Ayrıca vefatından önceki iki yıl

boyunca Fuat Sezgin Hoca'nın kütüphanede çalışıp vakit geçirdiği çalışma ve dinlenme odası da korunuyor.

Ezcümle Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi bugün İslam bilim tarihine ilişkin geniş bir koleksiyon ile alınan araştırmacılarına gelenekli bir hizmet sunuyor.

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in, beş ciltlik GAL kısaltmasıyla ünlü *Geschichte der Arabischen Literatur/ Arap Yazını Tarihi* adlı- Carl Brockelmann tarafından hazırlanmış eseri geliştirmek ve ek yazmak niyetiyle yola çıkıp daha büyük bir mecra oluşturarak ortaya koyduğu 17 ciltlik GAS'ı (*Geschichte des Arabischen Schrifttums/ Arap-İslam Bilimleri Tarihi*) şüphesiz onun başyapıtıdır. Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı tarafından orijinal dili Almanca olan bu 17 ciltlik eserin Türkçe tercümesinin yapılmakta olduğunu da burada kayıtlara geçelim.

Gülhane'den çıkıp Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ne girerseniz Osman Hamdi Bey'in zâti kitaplarının da olduğu kütüphaneye dalarsınız; bir taraftan açacağınız kitaplarda bulacağınız deryalara dalmaktır kastım, bir taraftan da kütüphanenin antika vasfına ulaşmış dolaplarının, mobilyalarının, atmosferinin oluşturacağı maziye dalgınlık hâlidir kastım... Lakin benim kütüphanede değil ama müzenin bahçesindeki asırlık ağaçlar, lahitler, heykeller arasında çocuklarım ve yeğenlerimle dalgınlık dışı şeyler de yapmışlığım vardır; saklambaç oynamak gibi, ebelemece oynamak gibi...

⁴⁸ Koleksiyona dair sayıları verilen bilgilerden, basından ve İstanbul Valiliği'nin sitesinden kontrol edip birleştirerek sunuyorum. bk. *İstanbul'un Kütüphaneleri: Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi*, <http://www.istanbul.gov.tr/istanbulunkutuphaneleri-prof-dr-fuat-sezgin-ve-dr-ursula-sezgin-bilimler-tarihi-kutuphanesi> adresinden 14 Aralık 2019'da erişilmiştir.

Gülhane Parkı'ndan çıkıp tramvay yolu boyunca ilerleyerek bu bölgenin ilk camisi olan Firuz Ağa Camii'ne ulaşılır.

Sözü kütüphanelerden açınca Sirkeci'deki İTO Bilgi Merkezi'ne değinmemsem olmaz.⁴⁹ Zira İTO Bilgi Merkezi hep işime yaramış, imdadıma yetişmişti; bazen sağda solda bulamayacağım bir ekonomik veriyi kolayca bulmuşumdur, bazen memleketin ekonomik hayatında bir yer işgal etmiş, bir boşluk doldurmuş bir işletmeye dair bilgilere ulaşmışımdır, bazen de Türkiye dışındaki bir ülkenin derinlikli ekonomik analizine... Bu arada MARC standardında tutulan kütüphane kayıt bilgilerindeki hassasiyeti de belirtmeli, İTO Bilgi Merkezi görevlilerini kutlamalıyım; nitekim kütüphanemdeki kitapların kayıtlarını giren hikâyeci Cemal Kılınç dostum girdiği, gireceği kitap künye bilgilerini İTO kataloglarından kontrol ederken, yani kendisinin sağlamasını İTO Bilgi Merkezi'nden yaparken sıklıkla şahit olmuşumdur.

Buradan Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne zıplayalım hemence... "Kütüphane" diyorsam eğer; ortaokul yıllarımdan bahsediyorsam Şemsipaşa (İlçe Halk) Kütüphanesi, lise ve üniversite yıllarımdan bahsediyorsam Beyazıt Devlet Kütüphanesi ge-

lir aklıma. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne gidip alacağım kitabı kataloglardan bulma, istek fişini doldurma, görevliye teslim edip depodan çıkarılmasını bekleme, kitap depodan gelince kavuştuğum dostumla sohbet etmek üzere kütüphane okuma salonuna veya salonun yanındaki bahçeye çıkma fasıllarının tamamıyla birlikte... Bir de sanırım 90'ların sonunda kalkan bir uygulamayı sık sık hatırlarım; kitap istek fişini doldurup teslim ettiğiniz bankoda görevli memur kitabı depodan çıkarttırır, kitapta "yasak kitap" olduğuna dair bir kayıt varsa kimlik bilgilerinizi kaydeder ondan sonra verirdi istediğiniz kitabı size. Ben bu uygulamaya muhatap olarak -maruz kalarak demek daha mı doğru olur acaba- epey bir kitap okudum, karıştırdım Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde. Kütüphane, Kültür ve Turizm Bakanlığı için İstanbul'daki kültür dünyasıyla bir buluşma noktasıdır aynı zamanda; bazı sohbetleri, seminerleri, kutlamaları, sergileri, tanıtım toplantılarını hep burada yapar Bakanlık. Bunda Ahmet Emre Bilgili Hoca'dan Coşkun Yılmaz Hoca'ya bütün İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlerinin gayretleri de mutlaka vardır tahminimce. Son olarak Beyazıt Devlet Kütüphanesi dolayısıyla Kültür ve Turizm İl Müdürü Coşkun Yılmaz Hoca'nın 24 saat açık kütüphane sohbetleriyle cumayı cumartesiye bağlayan gecelerini burada misafirleriyle geçirdiğini yâd edelim hayırla...

Üstüne konuştuğumuz bu bölgede başka epey kütüphane vardı, bir kısmı hâlâ da var. Ancak doğrusu benim pek yolum düşmediği için eğitim tarihine dair bir belgeyi bulmak üzere bir kez gittiğim, sonradan Kasımpaşa'ya taşınmış ve yerine bir otelin gelmiş olduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden; sadece adını kapı levhasından ve bazı kitaplardan bildiğim kendisini hiç çalşır görmediğim Sultanhamam'daki Aşir Efendi Kütüphanesi'nden; *Kadın Çalışmaları* dergisini yayımladığımız dönemde bir kez gittiğim Haliç'teki Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndan ve tabii ki Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nden uzun uzun bahsetmeyeyim ve bu faslı burada noktalayalım.

Firuz Ağa Camii'nden Divanyolu'na

Gülhane Parkı'ndan çıkıp tramvay yolu boyunca ilerleyerek bu bölgenin ilk camisi olan Firuz Ağa Camii'ne kadar çıkalım. II. Beyazıt devrinin Hazinedarbaşı Fîrûz Ağa'nın banisi olduğu camiyi arkamıza, Türk Edebiyatı Vakfı'nı -Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'ni yani- önümüze alıp solda kalan Ticarethane Sokağı'ndaki -mazide kalmış- Binbirdirek Han'a uğrayalım. Hanın kapısında bir tel rafta sergilenen kitaplara bakmış, Sâî Çelebi'nin Mimar

49 Ayrıntılı tanımak için bk. *İş Dünyasına Yönelik Bilgi Merkezleri Kütüphaneler, Dokümantasyon ve Özel Araştırma Merkezleri*, İTO, İstanbul, 2008, s. 18-27.

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı sayesinde mevsimine göre 500 bin ila 1 milyon arası insanın fuar ziyaretiyle kıvıll kıvıll bir canlılık yaşayan Sultanahmet-Beyazıt bölgesi yayıncısından yazarına, öğrencisinden okuruna, esnafından sanatkârlarına çok sayıda insanda acı tatlı birçok hatıra biriktirmiştir.

Sinan'dan dinleyip yazdığı *Tezkiretü'l-Bünyan*'ını⁵⁰ almıştım. İçeri girip kitabın ücretini ödediğim kişinin de babamın kütüphanesinden kütüphaneme doğru "yerini değiştir"diğim *Açıklamalı Mecelle*⁵¹ kitabının müellifi Ali Himmet Berki'nin torunu, ileride T. S. Elliot'tan *Kedilere Ad Koymak* çevirisini okuyacağım şair ve çevirmen Kamil Eşfak Berki olduğunu sonradan öğrenmiştim. Binbirdirek'ten çıkıp az ilerideki sokağa girince Türk Edebiyatı Vakfı'nın arkasında kalan sokağa girilir. Orada bir zamanlar Bilim Sanat Vakfı vardı. İlk olarak burada hizmet vermeye başlayan Vakıf'ta İslam felsefesi, iktisat tarihi, siyaset felsefesi seminerlerine katılmış, fakat vaktim uymadığı için İsmail Kara'nun verdiği İslamcılık düşüncesi seminerlerine katılamamıştım. Bir hayat şeklindeki o sokağa bakan binalarda yeri olan Fazilet Neşriyat'tan sarf nahv kitabı ve Cantaş Yayınları'ndan ilahiyat hazırlıkta okuduğumuz "Cantaş Arapça" diye isim taktığımız dil öğrenim setini aldığımı da hatırlıyorum. Sonra sonra bazı arkadaşlarımın da çalıştığı sokağın dış kısmındaki Başbakanlık Osmanlı Arşivi binasını da bir kez ziyaret ettim.

Divanyolu Caddesi'ne dönüp yukarıya doğru devam ettiğimizde sağdaki dar sokaklardan birinde, önünde masa sandalyeler bulunan ve günümüzde Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından kullanılan -Kızlarağası Medresesi diye bilinen- Mehmet Ağa Medresesi'ni görürüz. Medresenin önündeki sokağın devamı Çatalçeşme Sokağı'yla buluşarak aşağıda Molla Fenari'ye, yukarıda II. Mahmud türbe, sebil ve haziresinin olduğu yapı adasına çıkar.

Sultanahmet Meydanı

Firuz Ağa Camii'nin sağındaki parka girelim. Sağ yanımıza İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaptırdığı amfitiyatroyu alıp Sultanahmet Camii'yle bakışarak parkın merdivenlerinden aşağı inelim. İşte, Sultanahmet Camii'nin yanındaki At Meydanı'nı, içindeki Theodosius Obeliski, Örme Obeliski, Yılanlı Sütun, Alman Çeşmesi'yle birlikte geçip Sultanahmet Camii'ne varalım. Zira caminin bahçeye giriş kapısının solunda bir zamanlar Sönmez Neşriyat vardı; ben yetişemedim, rûberû tanıyamadım ama Sönmez Neşriyatı "ayaklı kütüphane" diye maruf Ali İhsan Yurt kurmuştur. Kendisi birçok hatıratında adına rastlanan biridir. Zamanının birçok okumuşu, entelektüeli, akademisyeni, muhibb-i kütübü gibi o da eski bir astsubay olan İsmail Özdoğan'ın Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'ndaki Enderun Kitabevi müdavimlerindedir. Beyazsaray, Divanyolu Caddesi'nin bitip Çarşıkapı'nın başladığı noktada, tramvay durağının yaklaşık karşısındaki bir konumdaydı. Şimdi otel ve mağazalardan mürekkep binaya bakılınca Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı hatırlanır doğal olarak. Dergi, kaset ve kitap bulacağınız, kendine özgü bir estetik bile oluşturmuş bir dünya idi Beyazsaray. Arslan, Aydın, Berekât, Burak, Çile, Enderun, Gonca, Hisar, Nizam, Pınar, Şelale, Tohum, Tuğra vardı alışveriş yaptıklarım, hatırladıklarım; İsimleri "yayınevi", "neşriyat", "kitabevi" ile biterdi. Beyazsaray ahalisinden özellikle Pınar Yayınları'nı unutamam zira orta sonda iken hocamız olan Abdullah Yıldız'ın tavsiye ettiği kitapları gider oradan alırdım. Mesela daha o yıllarda hocamın tavsiyesiyle Edward Said'in *Oryantalizm*'ini Pınar çevirisinden okuduğumu, aradan yıllar geçince yayınevinin başka bir çevirmene yeniden yaptırdığı aynı kitabın bu yeni çevirisini de edindiğimi ve okuduğumu hatırlıyorum. Hemen peşinden de "Acaba o yıllardaki ilk okuyuşumda ne anlamıştım?" diye sorular sökün ettiği gayet net

50 Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyan: Mimar Sinan'ın Kendi Ağzından Hayat ve Eserleri*, haz. Sadık Erdem, Binbirdirek Yayınları, İstanbul, 1988.

51 Ahmed Cevdet Paşa, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye)*, haz. Ali Himmet Berki, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1979.

aklımda. Pınar'ın bendeki izlerinden biri de baştan sona okuduğum ilk mealimin yayıncısı olmasıdır. Sonrasında liseden arkadaşım Metin Çıgırıkçı'nın Pınar'da editörlüğe başlaması, Cevat Özkaya Abi'yle tanışmamız Pınar'la ünsiyetimi ilerletti. Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı'nın sahipleri olan Mesut Yılmaz ailesi boşaltınca burayı, kiracıları olan yayıncı ve kitabevleri bir tamam Yümnî'ye geçtiler. Yümnî'ye geçerken eksilenler olduğu gibi eklenenler de oldu, işlerine yeni başlık ekleyenler de... Arapça kitap yayın ve ithalatı yapanlar, Nûbihâr gibi Kürtçe yayın yapanlar ve diğerleri de eklendi.

Tekrar Sönmez Neşriyat'a dönersek oradan vaktiyle Kahraman Yayınları'nın yayımladığı ve fakat baskısının kalmadığını öğrendiğim *Keşşafu Istilahati'l-Fünûn*'u⁵² almışlığımı -sanırım 1989'du- hatırlayarak camiye girip fuar günlerini bir yâd edelim.

Dinî Yayınlar Fuarı

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı sayesinde mevsimine göre 500 bin ila 1 milyon arası insanın fuar ziyaretiyle kıvıll kıvıll bir canlılık yaşayan Sultanahmet-Beyazıt bölgesi yayıncısından yazarına, öğrencisinden okuruna, esnafından sanatkârına çok sayıda insanda acı tatlı birçok hatıra biriktirmiştir. İstanbul'daki ilk yılından itibaren ziyaretçisi, zaman içinde kitaplarımla ve yayınevimle katılımcısı olduğum "Ramazan Fuarı"nın bende biriktirdiği anılar hem arz hem de talep tarafını

52 Muhammed b. Âla b. Ali el-Faruki el-Hanefi Tehanevi, *Keşşafu Istilahati'l-Fünûn*, Kahraman Yayınları, 1984 (c. 1, s. 806; c. 2, s. 807-1524).

görmem, başka bir deyişle masanın iki tarafında da bulunmuş olmam dolayısıyla bambaşkadır.⁵³

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi 1982 yılında kurulur, bir yıl sonra 1983'ün Ramazan ayında Ankara'da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin Kızılay'daki merkez binasının fuaye salonunda çok az sayıda yayıncının iştiraki ile 1. Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı'nu organize eder. Bir sonraki yıl Ankara'da Kocatepe Camii avlusunda 2. Dinî Yayınlar Fuarı, İstanbul'da ise Sultanahmet Camii avlusunda ilk Dinî Yayınlar Fuarı yapılır. Bu mekânlarda yayıncı, yazar ve okuyucuyu buluşturmak suretiyle hem toplumun her kesiminde okuma alışkanlığını geliştirmek ve kitap dostluğunu pekiştirmek hem de geçmişte olduğu gibi camilerin fonksiyon çeşitliliğini artırmayı amaçlayan Türkiye Diyanet Vakfı'nın bu organizasyonu 25-30 yayıncıyla başlayıp her geçen yıl yükselen katılımcı sayısı ile en son 250'ye yakın standı ulaşılarak geleneksel hâle geldi. Yayıncıların dinî yayınlar dışında da eserler neşretmesi, hatta zaman içinde bu eserlerin çeşidinin dinî eserlerden daha fazla olması sebebiyle yayıncıların talebi üzerine fuarın ismi 1999 yılından itibaren Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı olarak değiştirildi ve her sene Ramazan ayında bu isimle varlık göstermeye devam etti.

Dinî Yayınlar Fuarı'nın İstanbul ayağı 1989 yılında Sultanahmet Camii'nin avlusundaki tadilat sebebiyle bir defaya mahsus olmak üzere Fatih Camii avlusunda gerçekleştirildi. Onun dışında bu fuar organizasyonları Türkiye'nin iki abide eseri Ankara Kocatepe Camii ve İstanbul Sultanahmet Camii avlularında yapıldı. Avrupa Konseyi tarafından 2010 yılında İstanbul'un "Avrupa Kültür Başkenti" ilan edilmesi üzerine, 28 yıldır Sultanahmet Camii iç avlusundaki revakların altına kurulan fuarın yeri değiştirilerek 29'uncusu ile birlikte Beyazıt Meydanı'na taşındı. Bu tarihten itibaren Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı 36'ncısına kadar Beyazıt'ta, 37.si Ayasofya önünden Topkapı Sarayı uzantısına kadar devam eden yolda, 38'incisi Sultanahmet At Meydanı'nda yapıldı.

Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı 26 kez Ramazan'ın ikinci haftası başlayıp Kadir gecesi sona eren, 27. fuardan sonra ise Ramazan'ın birinci günü başlayıp yine Kadir gecesiyle biten bir zaman aralığında icra edildi. Bu yaklaşık bir aylık zaman dilimi her sene yazar imzaları, okur-yazar sohbet programları, Ramazan sohbetleri ve doğal buluşmalar gibi etkinliklerle Ramazan ayı kültür hayatının vazgeçilmezleri arasına katıldı.

53 TDV işletme müdürü Ömer Köse'yle birlikte fuarın başından itibaren fuarın iki emekçisinden biri olan Osman Sarköse bu bölümdeki bilgilerin tamamını benim için notlarından ve hatıralarından derledi. Fuara dair bilgilerimi tamamlayıp zenginleştiren ve hatıradıklarımı teyit ve tashih eden Osman Sarköse'ye müteşekkirim.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve ikinci veziri olan Pargalı Damat İbrahim Paşa'nın sarayındadır, nam-ı diğerle "At Meydanı Sarayı"nda.

Tapu Kadastro Binası

Camiden At Meydanı tarafına çıkınca karşınızda sütunları, Türk İslam Eserleri Müzesi'ni, Defter-i Hâkânî'yi -Tapu Kadastro İstanbul Bölge Müdürlüğü binasını- görürsünüz. Tapu Kadastro binasının mimarı yüzyıl başında eser veren I. Uluşal Mimarlık Akımı'nun önde gelen temsilcilerinden olan Vedat Tek'tir.

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı ve ikinci veziri olan Pargalı Damat İbrahim Paşa'nın sarayındadır, nam-ı diğerle "At Meydanı Sarayı"nda... Müze'de İslam dünyasının farklı köşelerinden ve farklı dönemlerden yazma kitaplar, yazı takımları, minyatürlü bezeli kitaplar yanı sıra madenî kaplar, tabaklar, aynalar, ahşap ve taş işçiliğinin çeşitli dönemlerden örnekleri, cam eşyalar, metal ve seramik objeler sergilenmektedir. Müze benim dünyama halı ve kilim desenlerinin semboller dünyasına merak sardığım bir dönemde zengin el işi Türk halılarıyla girmişti. Ayrıca Müze'nin koleksiyonundaki etnografik eserler de daha ilkokul çağındaki öğluma "bir zamanlar bizim oralarda" anlatımlarımda işime epey yaramıştı.

Hipodromun alt ucunda Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlî'si vardır. Günümüzde Marmara Üniversitesi'nin rektörlük binası olarak kullanılan binanın sol tarafında Marmara Üniversitesi'ne bağlı Cumhuriyet Müzesi yer alır. Sağ yanındaki sokaktan Sultanahmet Endüstri Meslek Lisesi'ne ve bahçesindeki Cumhuriyet Eğitim Müzesi'ne girilebilir. Sokağın devamında vakıf ve derneklerinden İnsan ve İz Yayınları gibi yayınevlerine, dergilerden gazeteye kültür ve yayın âleminin hemen her alanına son derece önemli ve öncü katkılar yapmış merhum Ahmet Şişman'ın kurduğu ve vefatından önce birkaç görüşme ve toplantıyı orada yaptığımız tarihî Kadırga Özbekler Tekkesi binasında faaliyetine devam eden İstanbul Tasarım Merkezi yer alır. Ahmet Abi'nin uzun yıllar beraber yürüdüğü Hüsrev Şeref, İstanbul Tasarım Merkezi'nin müdürlüğünü yapmaktadır ve merkezin usta sanatkârları, onların ürün ve talebeleri üzerine her zaman mütebessim çehresiyle enfes bir çay eşliğinde demlenen koyu bir sohbete emin olun ki vardır.

Fuat Paşa Camii

Müze'den çıkarak yanında uzanan Terzihane Sokağı'na girerseniz sokağın sonunda Keçecizade Fuat Paşa Camii'ne ve Paşa'nın bediî türbesine varırsınız.

Hemen karşısında da Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu konuşlanmıştır. Kız yurdunu geçince köşede Dostlar İş Hanı'nı görürsünüz. Bir yaz tatilinde, hanun en üst katında bir gömlekçide

çalıştığım günlerde hanun zemin katındaki tipo matbaada kutulardaki hurufatı, harfleri kalıba dizen mürettibi, maşalı matbaa makinesinde basım yapanları seyretmek; handan çıkıp da Keçecizade Fuat Paşa Camii'ne doğru dönünce caminin karşısına denk düşen yanında -adını çok yıllar sonra öğrendiğim- Selahi Çiloğlu'nun Seçil Ofseti'ni ve vitrinindeki işlerinden örnekleri seyretmek şimdi hatıraların arasından süzüp çıkarınca karnı aç adamın fırın camındaki ekmeklere bakışıyla baktığımı getiriyor aklıma. Az aşağısında lise sonda öğrenci yıllığımızı hazırlamak için arkadaşlarımla beraber koştururken Aycan Grafik'te Hasan Aycın'ı çizgi talep etmek üzere, Piyer Loti Caddesi'ndeki Dağ Han'da bulunan Yazıevi İletişim'de Ahmet Kot'u KUYEB'in tasarım baskı işlerini görüşmek niyetiyle ziyaret etmişim.

Hasan Aycın ve Diğer Dostlar

Liselî yıllarımda çünkü Hasan Aycın *Yeni Devir* ve *Millî Gazete*'de yüksek ve derin düşünceler uyandıran çizgilerini hayranlıkla okuduğum, kesip sakladığım "hakim çizer"di. O özenle sakladığım kupürler dosyasındaki çizgiler *Bocurgat*'ta⁵⁴ bir araya geldikten sonra arkadaşlarıma bilmünasebe hediye edilerek boşaldı zamanla. Allah kalemini var etsin, kitaplara ayrı bir değer katan kapak tasarımlarıyla ve neredeyse bütün dergilere verdiği çizgi desteğiyle entelektüel dünyaya silinmez katkıları olan muhallet eserlere sahip sanatkâr-ı kâmil Hasan Aycın'ı hep gıpta ve hayranlıkla izledim uzaktan uzağa. Dikkatini çekmem *Birdir-bir* dergisine çizmesini istemekle başladı; *Kırk Hadis Kırk Çizgi*'nin oluşması sürecinde Topkapı'da Matbaacılar Sitesi'ndeki ve Üretmen Han'daki ofisine gidip gelmelerimle, Balıkesir'in köyündeki evinde misafirliğimle muhabbetimiz sürekli gelişti, kavileşti, kalplerimiz arasında sağlam müstakim yollar oluştu. Ne zaman kapısına varsam, bir projemi anlatıp yardımını istesem, yüzünde

54 Hasan Aycın, *Bocurgat*, Çıdam Yayınları, İstanbul, 1989.

Hasan Aycın, lise yıllarımda *Yeni Devir* ve *Millî Gazete*'de yüksek ve derin düşünceler uyandıran çizgilerini hayranlıkla okuduğum, kesip sakladığım "hakim çizer"di.

oturmuş tebessümüyle “Ya nasip!” deyip kalbimden tutuverdi Hasan abi... Ve en çok da bana ithaf ettiği çizgisini gördüğüm zamanki havalara uçuşumu, “Benim adıma konuşmasını kabul ettiğim, sözünü benim sözüm saydığım üç kişiden birisin.” diye emniyetini izhar ettiğindeki göğsümün kabarmasını unutamam herhâlde -şahitlik ederim ki diğer iki kişi de Cemal Şakar ve Ömer Lekesizdir.

İlk kez Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) yönetimine bir projemi sunmak için gittiğimde vicahen tanımuştım Ahmet Kot'u, hemen ertesi gün de kendi işimi -KUYEB'in tasarım baskı işini- görüşmek için ziyaret ettim. Yazıevi'ne gittiğimde dikkatimi ilk çeken sekreterin masasının üzerinde üst üste 20-30 günlük gazeteydi, odasına girdiğimde Kot'un masasında da benzer bir yığın vardı. Sonradan öğrendim ki Ahmet Kot her gün belli gazeteleri yıllardır arşivlemekteymiş; 1976'dan itibaren on gazeteyi, 1981'den itibaren 26 gazeteyi sürekli takip edip arşivlemiş. Ahmet Kot ilginç ayrıntılarla geliyor aklıma: Kurucusu ve 15 yıl boyunca başkanlığını yaptığı Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) İstanbul Şubesi'nde bir seçimde yönetim kurulu üyeliği adaylığımız olduğunda beraber çalışmıştık, aklıma gelen ayrıntılardan biri bu mesela. TYB'nin İstanbul macerası önce Türk Edebiyatı Vakfı'nın arkasındaki sokakta Mustafa Çelik'in açtığı bir iribat bürosuyla başlar, sonrasında Ahmet Kot'un İstanbul Şubesi'ni oluşturmasıyla devam eder; bugüne kadar gelir. Ahmet Kot'tan bahis açınca yazıevi ve hemeninde birtakım işleri koşuşuverir yâdına: Yazı Yayıncılık'tan sık bir kapak tasarımıyla kisve-i tab'a büründürdüğü 16 şiir kitabı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için hazırladığı kitaplar, Millî Eğitim Bakanlığı kitapları için yaptığı tasarımları, birçok dilde *Mesnevî* yayın hazırlıkları, *Yunus Emre Divanı* bunlardan birkaçı sadece... Hâlâ da koşturmaya devam ediyor, demek ki zihnimizde koşturacak biriktirmeleri de durmadan artacak; Allah bereket versin!

İnsan Yayınları

Keçecizade Fuat Paşa Camii'ne girip kız öğrenci yurdunun tam karşısındaki diğer kapısından çıkınca neredeyse yüz yüze kalacağınız apartmanın giriş katında İnsan Yayınları'nın o yıllardaki mekânını görürsünüz. Yeryüzü Yayınları kapanmış, Ahmet Şişman ve Ali Bulaç bir sohbetlerinde iyi bir yayınevine ihtiyaç olduğunu, Yeryüzü'nü kapatmalarının iyi olmadığını söylemiş Ahmet Kot'a. O da sermaye soluklarının buraya kadar yettiğini, o yüzden devam edemediklerini, planladıkları yüz kitaplık listenin on altıncısında durmak zorunda kaldıklarını söylemiş, kendilerinin planladıkları listeyi İnsan Yayınları'nı kurma niyetindeki Ahmet Şişman ve arkadaşlarına emanet etmiş. Ken-

disi de Yazıevi Grafik olarak İnsan'ın ilk kitaplarının kapak tasarımlarını yapmaya başlamış. Hasan Aycın da o yıllarda Yazıevi'nde çalışmaktaymış, sonrasında İbrahim Usul'la Marmara Reklam'ı kurmuşlar ki ben de lise sonda hazırlıklarını sürdürdüğümüz okul yıllığımız için kendisinden çizgi istemek üzere ilk kez burada ziyaret etmişim meğer Hasan Abi'yi.

İlk kez o yıllardaki ismi Etap Marmara olan otelde yapılmış TÜYAP Kitap Fuarı'nda, kapakları ve açtığı -benim için *ilginç, yeni, farklı* kelimeleleriyle tavsif edeceğim- başlıklarındaki kitaplarıyla tanıştığım, hatta ortaokulda öğretmenim olmuş Abdullah Yıldız hocamla standında sohbet ederek tanıdığım İnsan Yayınları'nın farklı bir anlamı, yeri vardır bende. 80'li yılların ikinci yarısından itibaren ise İnsan Yayınları; Mustafa Armağan'ın editörlük yaptığı, Düccane Cündioğlu'nun *Tefhim* redaksiyonuyla uğraştığı, halamoğlu Hüseyin Çetin Bozdemir'in bir taraftan üniversiteye devam ederken bir taraftan da redaktörlük ve editör yardımcılığı yaptığı, İbrahim Kalın'ın M. M. Şerif'in *İslam Düşüncesi Tarihi*'ne⁵⁵ çeşitli bölümlerin çevirisini yaptığı, amcamın kayınbiraderi Slayt Reklam'ın kurucusu grafiker merhum Yusuf Yılmaz'ın *Müslüman Halklar Ansiklopedisi*'nin⁵⁶ ve birkaç başka kitabın kapak tasarımlarını çalıştığı, Abdurrahman Erçetin'in tashih redaksiyon işleri aldığı bir yerdi benim için... Yıllar içinde bu saydıklarımın daha yeni tarihli hatıralar birikti: Dostum İlyas Arslan'ın editörlüğü döneminde gidip gelmelerim, Yunus Karaaslan'ın bir kitabın iç dizaynıyla yahut bir kapak tasarımıyla uğraşırken birdenbire *Amadeus* filmindeki Mozart karakterinin kahkahalarına benzer çılgin “Buldu!” kahkahaları, Cabir Atık'ın sessiz sessiz yayınevini muhasebe matbaa işleriyle meşgul olması, rahmetli İlhan Akıncı'nın bin bir işi arasında özel bir önem atfettiği her hâlden belli duruşu oturduğu giriş çıkışı imbikten süzülürcesine birikti... İnsan Yayınları artık Klodfarer Caddesi'ndeki o yerinde değil; önce Merter'e gitti, sonrasında İstiklal'de Galatasaray'la karşı karşıya oturduğu mekânına...

Klodfarer Caddesi

İnsan Yayınları'nın eski mekânını geride bırakıp Divanyolu Caddesi'ne doğru Türk dostu Fransız yazar Claude Farrère'in adını okunuşuyla yaşatan Klodfarer Caddesi'ni adlandırmaya başladığınızda az yukarıda sağda, 90'lardan itibaren orada gördüğüm İletişim Yayınları'na, yayıncıların bandrol almak üzere sıklıkla ziyaret ettikleri İletişim Han'daki YAYFED'e ve yine aynı handa

55 M. M. Şerif (ed.), Mustafa Armağan (çev. ed.), *İslam Düşüncesi Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

56 Richard V. Weekes (ed.), *Müslüman Halklar Ansiklopedisi*, çev. Deniz Diker ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

Klodfarer Caddesi, Türk dostu Fransız yazar Claude Farrère'in adını okunuşuyla yaşatır.

Türkçe ve başta Arapça olmak üzere yabancı dillerde yetkin yayınlarıyla faaliyetine devam eden Şaban Kurt'un Çağrı Yayınları'na, Binbirdirek Sarıncı'nın arka kısmına denk düşen sağ kolda Arapça kitaplar bulduğum İrşat Kitabevi'ne, köşede fi tarihinde Şamil Yayınevi'nin olduğu yere ulaşabilirsiniz. Rahmetli Duran Kömürcü'nün Şamil Yayınevi Ahmet Ağrakça Hoca editörlüğündeki *Şamil İslam Ansiklopedisi*'yle⁵⁷ herhâlde son önemli yayını yaptı dense sezadır. Şimdi torunu Şamil Kömürcü yayınevini Çatladıkapı'da sürdürüyor. Bir zamanlar Kenan Yabanigül Azim Dağıtım, Sera Müzik ve Nakkaş Prodüksiyon markalarıyla köşedeki binasındaydı. En üst kattaki odasında sohbet ederken Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nun üstünden Marmara Denizi'ni, Boğaz'ı seyrederdiniz. Bina şimdi otel olarak yaşıyor, terasta çoğu Kenan Yabanigül'ün ev sahipliğinde yapılan yayıncı toplantılarında artık Sera'dan değil fakat otelden manzarayı seyre devam edebilirsiniz. Otelin karşısındaki Altan İş Merkezi'nde Dergâh Yayınları vardır.

Dergâh Yayınları

Dergâh Yayınları Ezel Erverdi'nin komutanı olduğu bir "kale"dir. Kale yekten vücuda gelmemiştir. 1976'daki kuruluşuna ve 77'deki şirketleşmesine kadar geçen süre de sonrası da büyük emeklerle önemli bir birikim oluşturarak o kaleye can vermiştir. Ezel Erverdi'nin öncülüğünde 1966'da yayımlanmaya başlayan *Hareket* dergisi, ardından kitaplarıyla Hareket Yayınları ve o dö-

nemde Türkiye'nin birçok yerinde açılan Dergâh kitabevleri bu bağlamdaki kilometre taşlarıdır. Bu süreçte Dergâh Yayınları denince birçok kişinin aklına mutlaka evveliyetle Ezel Erverdi'nin öncülüğü ve gayretleri, emek ve eserleriyle Mustafa Kutlu ve İsmail Kara geliverir. Bir kütüphane kurma ufkuyla yol almış ve bu kütüphaneyi zenginleştirmeye devam etmekte olan Dergâh'ta Türk ve İslâm düşüncesi başta olmak üzere tasavvuf, felsefe, tarih, sanat ve sosyal bilimlerde Doğu'dan, Batı'dan, İslam dünyasından çok sayıda yazarın telif ve tercüme eserleri yayımlanmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Tabakoğlu, Ali Birinci, Cincüçen Tanrıkorur, Hüsrev Hatemi, Mustafa Kara, Necla Pekolcay, Orhan Okay, Orhan Şaik Gökyay, Süleyman Uludağ, Teoman Duralı -benim için- öncelikle sayılması elzem isimlerdir. Bir de benim gibi dergi yayıncılığı hastalığına duçar olmuş biri için Mustafa Kutlu'nun birçok edibe mekteplik etmiş *Dergâh* dergisi, *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları* ve *Yeni Türk Edebiyatı* isimli akademik dergileri de zikredilmelidir. Takip etmekle zenginleştiğim diğer eserlerin yanı sıra bayrağı devralmış genç "Dergâh"çuların kaptanı Asım Onur Erverdi'nin sağ olsun beni haberdar etmeyi ihmal etmediği eğitim tarihimize kuvvetli ışıklar salan kitapları da Klodfarer Caddesi'nde kâin Altan İş Merkezi'ndeki bu kapıya sık sık varmama vesile olmaktadır. Dergâh'tan çıkıp aşağı doğru dönerek Divanyolu Caddesi'nde tramvay yolunca azıcık ilerlediğinizde yolun hem sağında hem solunda yeri olan, Türkiye hakkında ve Türkçeden çevrilmiş başta İngilizce olmak üzere yabancı dillerde kitap ve hatıra kültür ürünleri bulunduran, müzelerin girişlerinde de yeri olan Book Shop tabelalı kitabevlerini görebilirsiniz. Tekrar sağa, Klodfarer Caddesi'nin paralelindeki Işıklı Sokağı'na girdiğinizde Çağrı Yayınları'yla karşılaşırdınız ancak Şaban Kurt orayı boşaltıp İletişim Han'a taşındı. Geride bıraktığı Çağrı İş Merkezi ise şu an metruk bir bina görüntüsünde. İletişim Han'ın önünden devam edip Klodfarer Caddesi'ni geçerek Dostluk Yurdu Sokağı'na girerseniz sağınızda Üçdal Neşriyat'ın kurucusu Mümin Çevik'in -bir süre Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği ve Basım Yayın Birliği Derneği'ne ev sahipliği yapmış- ofisi vardır. Üçdal daha önce Ankara Caddesi'ndeydi, ilk tanıdığım kitabı hocamın evindeki kütüphanesinde gördüğüm *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*⁵⁸ ve Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin tefsiri⁵⁹ idi. Üniversite yıllarında Üçdal'dan ilk satın aldığım kitap ise Şükrü Hanioglu Hoca'nın *Doktor Abdullah Cevdet*⁶⁰ kitabıydı.

58 Evliya Çelebi (sdl. Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1976-1984, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

59 Mehmed Vehbi Efendi, *Hulasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1966-1971, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

60 M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, [t.y.], Üçdal Neşriyat, İstanbul.

57 Ahmet Ağrakça (ed.), *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990.

II. Mahmud Türbesi'nde, II. Mahmud'un yanı sıra Sultan Abdülaziz, II. Abdülhamid, Osmanlı hanedanından kişiler, Ziya Gökalp, Muallim Naci, Sait Halim Paşa gibi önemli şahıslar medfundur.

Eski TBYM ofisinin karşısında önceleri Sıdıka Batuhan'da bulunan, şimdi ise burada faal olan Hizmet Vakfı Yayınları'nı görürsünüz.

Divanyolu Caddesi

Sağdan, Piyer Loti Sokağı'ndan çıktığınızda Kaymakamlık yanındaki 17 numaralı binada Ayrıntı Yayınları'nı görürdünüz. Artık orada bir otel bulunuyor, Kaymakamlık da taşınmış durumda. Ayrıntı Yayınları ise Cemal Nadir Sokağı'nın hemen başındadır. Ayrıca aynı sokağın sağ yanının sonuna denk gelen Büyük Milas Hanı'nda da bir yeri bulunan Ayrıntı Yayınları'nı, ilk çıkardığı kitaplardan olan -hatta ilkiydi galiba- Ivan Illich'in *Şenlikli Toplumu*'nu⁶¹ alarak tanımuştım. İlk zamanlarda Arslan Kahraman, Erol Mut ve Ömer Faruk üç ortak olarak kurmuşlardı, sonradan ilk ekipten sadece Erol Mut kaldı, İlba Kahraman'la ortak yürütüyorlar yayınevini. Ayrıntı Yayınları'nın bu eskide kalmış mekânından ayrılıp Divanyolu Caddesi'ne çıkıldığında tam karşıda II. Mahmud Türbesi'yle aynı kolda, türbenin karşı köşesinde Basın Müzesi görülür. Burası dönemin Maarif Nazırı Safvet Paşa tarafından Darülfünun binası olarak yaptırılmıştır. Üç katlı olmasına rağmen yüksekçe görünen bina, bugün Basın Müzesi tarafından kullanılmaktadır. Müzenin gazete ve

matbaa hayatında kullanılan farklı dönemlerin teknolojilerini temsil eden makine, teçhizat ve sair objelerden oluşan sergi salonları ile iletişim ağırlıklı kitaplar ve gazete koleksiyonlarından mürekkep fena olmayan bir kütüphanesi vardır.

II. Mahmud Türbesi'nin tam karşısında Demokrat Parti'nin kurucularından meşhur tarihçi Fuat Köprülü'nün atalarından Köprülü Mehmet Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmet Paşa tarafından babasının vasiyeti üzerine 1678 tarihli vakfiye ile yaptırılan Köprülü Kütüphanesi bulunmaktadır. Mescit, medrese odaları, dükkânlar, çeşme ve sebilden oluşan Köprülü Külliyesi Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış; bu kütüphane ve Çemberlitaş Hamamı'nın hemen arkasındaki Vezir Han ise daha sonra oğlu Fazıl Ahmet Paşa tarafından Külliye'ye eklenmiştir.

Az ileride Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin medrese kısmında kâin İstanbul Fetih Cemiyeti'ni -ki Yahya Kemal'in⁶² iki kitabını oradan alarak tanışmıştım- ve Sıbyan Mektebi'ndeki Yahya Kemal Müzesi'ni arkanızda bırakarak karşıya geçerseniz Darüşşafaka Pasajı altında Sezgin Cilt Evi'ni ve Sezgin Neşriyat'ı görürdünüz. İlk olarak Dostlar Han'da çalıştığım konfeksiyon atölyesine gidip gelirken kullandığım bu yolda gördü-

61 Ivan Illich, *Şenlikli Toplum*, çev. Ahmet Kot, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1988.

62 Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbe*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul, 1986. Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasi ve Edebi Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul, 1986.

ğüm Ahmet Başoğlu'nun bu cilt evi özenli ve ustaca işler yapardı. Osman Okçu da babası Hekimoğlu İsmail'in talimatıyla Hamit Aytaç hattı Mushaf'ın baskı cilt işlerini edebe riayetle yaptırarak bir yer ararken Ahmet Başoğlu'nu özel bir hassasiyeti ve silesiyle duyup bulduklarını hatırlıyor; kulaktan kulağa öğrendiklerine göre Ahmet Bey'in Mushaf basım ve ciltlemede özel bir hassasiyeti vardır; hem Mushaf basılı formları yerlere koydurmaz, işlerini masalarda, tezgâhlarda gördürür hem de elemanlarının abdestli çalışmalarını ister, onlara "abdest parası" vermiş. Oranın vitrininden yahut açık kapısının aralığına denk düşerse masalarda Ebu'l-Leys Semerkandi'nin tefsirinin çok şık bir baskısını ve cildini⁶³ görebilirdiniz.

Çemberlitaş

Darüşşafaka Pasajı'nın önünde, Çemberlitaş tramvay istasyonu arkasında Bizans Dönemi'nin Constantinus Forumu ortasında bulunan ve semte adını veren Çemberlitaş Sütunu vardır. Çemberlitaş tarih boyunca ilginç iddia ve efsanelere konu olmuştur; altında bir odada Hazreti İsa'nın gerildiği haçın tahtaları, çivileri ve kafasına takılan dikenli tel, kaymak taşından yapılmış kutsal kâse, Hazreti Musa'ya ait taş ile Hazreti Lut'a ait asa, Hazreti Nuh'un baltası ve Hazreti Süleyman'a ait 7 kollu şamdan gibi Eski ve Yeni Ahit'in müminlerince var ve kutsal olduğuna inanılan eşya ve nesnelerin bulunduğu bu rivayet ve iddialar cümlesindedir. Ben bu rivayetlerin allanıp pullanıp birkaç yılda bir haber yapıldığını görür güler geçirim. Yine de babamdan birkaç kez dinlediğim şu anekdotu Melih Aşık'ın kaleminden⁶⁴ aktarmadan da duramayacağım:

...Cüneyt Arcayürek, mesleğe 19 yaşında Çetin Altan'ın teşvikiyle katılır. 1947 yılında Çetin Altan 20 yaşında hukuk, Cüneyt Arcayürek 19 yaşında tıp öğrencisidir. İyi arkadaşlıklar. Arcayürek'in harçlığını çıkarmaya ihtiyacı vardır. Altan ve Arcayürek CHP resmî organı *Ulus* gazetesinde muhabirliğe başlar. Ulus'tan yine CHP'nin güdümündeki *Akşam Haberleri* gazetesine kaydırılırlar. Arcayürek bir gün Ulaştırma Bakanlığı'nda bir bürokrati haber diye sıkıştırırken adam bunalır;

- Bu kadar haber sıkıntısı içindeyseniz Çemberlitaş'ı Ankara'ya getiriyorlar diye haber yapın olsun bitsin, der...

Arcayürek konuyu Çetin Altan'a açar. Çetin Altan yapalım haberi der. İki kafadar haberi imal ederler. Çemberlitaş, İstanbul'daki yerinden sökülmeğe, özel bir trene konulmakta ve Ankara'ya taşınarak Başbakanlığın karşısına dikilmektedir. Arcayürek

haberi, hiç sevmedikleri Yazı İşleri Müdürü Nihat Tangüner'e götürür. Tangüner atlatma haber diye manşete 8 sütun koyar. Ertesi gün tabii ortalık birbirine girer. Ne var ki bir kıvrım fırsatı doğar. Rakip Kudret gazetesi haberi aynen almış, ertesi gün iç sayfasında büyütülmüştür. Tangüner ertesi gün birinci sayfaya şu yazıyı koyar ve durumu kurtarır:

'Kudret gazetesini suçüstü yakaladık. Kudretin her haberimizi makasladığını ispatlamak için dün Çemberlitaş'la ilgili tamamen yalan bir haberi birinci sayfamıza koyduk. Kudret bu haberi de olduğu gibi alıp kullandı...'

Çemberlitaş'ın çemberleri çevrede çıkan yangınlar sonrasında eserin yıkılmaması için çemberlerle sağlama almaktan naşidir. Tarih içerisinde Haçlı Anıt, Tavukpazarı'ndaki Dikilitaş, Yanık Sütun gibi isimlerle anılmıştır. Çemberlitaş'ın arkasındaki yapı grubunda Atik Ali Paşa Külliyesi bulunur. Ancak yol genişletme çalışmalarından nasibini alan külliye günümüze cami, türbe, dükkânlar ve muvakkithanenin bir kısmı ile yolun diğer tarafında bir kısmı bu genişlemelerden ötürü kesilmiş medresesi bulunmaktadır.⁶⁵ Medrese yapısı günümüzde Birlik Vakfı İstanbul Şubesi tarafından kullanılmaktadır. Birlik Vakfı'nın bir zamanlar bahçesinde kitap satışı yapıldı ve ben o sergiden her zaman alınacak, ilgi alanıma giren bir kitap bulmuşumdur. Ayrıca zaman zaman yapılan bazı toplantılar için de gidilen yerlerdendir.

Ebediyen Hür!

Ve çay molası için güzel adreslerden birisi hemen önümüzde yer alan Çorlulu Ali Paşa Külliyesi içerisinde. Bu medrese birçok edibin nargile fukurdatıp sohbet kaydattığı bir yerdir. Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin bitiminde varılan yer Çarşıkapı'dır; bu bölgeye döneminde Esirpazarı, Irgatpazarı da denmiş.

Aklını ve iradesini esir vermiş köle ruhlu gürûhun, oğluya beraber katlettiği Şehit Erol Olçok'u ilk kez bir abimle o yolda, Beyazıt'a ilerlerken medresenin kapısından çıkmış bize doğru yürürken görmüştüm. Kendisini tanıyan yanımdaki abimle selamlaşıp kucaklaşmışlardı, biz de tanışmıştık o vesileyle.

"Vira bismillah!" diyerek başlayıp "vesile"lerle yürüttüğümüz seferimizin sonunu Şehit Erol Olçok vesilesiyle ebediyen hür ve özgür olduklarına şahit tutulduğumuz bütün şehitlere ve kültür, sanat ve yayın dünyamızdan hoş sada bırakarak göçmüş seleflerimize Fatih'ayla getirelim.

El-Fatih!

63 Ebül-Leys İmamülhüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed Semerkandi, *Besmele ve Fatih Tefsiri*, çev. Mehmet Karadeniz, Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1986.

64 Melih Aşık, "Çemberlitaş geliyor!", *Milliyet*, 28 Haziran 2015. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/melih-asik/cemberlitas-geliyor-2080178> adresinden 30 Aralık 2019'da erişilmiştir.

65 Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, haz. Ayşe Anadol, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

BABIALI VE DÜŞÜNCE DÜNYAMIZDA İZ BIRAKAN DERGİLER

Mustafa Gülali*

Babiali, Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'e, 1970, 80 ve 90'lara ve hatta günümüze kadar fikrin, zikrin, aksiyonun, eğlencenin, hayattan ve sorunlardan kaçışın, yer yer süfliyatın yer yer ulviyetin ama ne olursa olsun bütün bir matbuat âleminin öyle veya böyle atan kalbi, düşünen aklı olmuştur. Buradaki hayat sıradan bir hayat değildir; uzun yıllar ülkenin kaderine etki etmiş ve hatta hükmetmiş, dominant, entelektüel bir hayattır. Bazen kuytu, izbe mahfillerde, bazen bir eski konakta, bazen bir apartman katında, bazen sağı solu kağşamış ucube yapılarda bazen bir handa bazen de mektep medrese gibi tarihî binaların bir bölümünü yazıhane ve basımhaneye çevirmek suretiyle çıkan gazete ve dergiler; siyasetten edebiyata, ekonomiden sanata, hukuktan eğitime, askeriyeden bürokrasiye oldukça geniş yelpazeden etki alanları bulmuş, toplumun modern veya klasik anlamıyla ihya ve inşasında ciddi görevler üstlenmiş gerçek birer mektep, medrese ve ekol müesseseleridir.

Sadece İstanbul'un değil Osmanlı'nın son dönemlerinden bugüne kadar bütün Türkiye'nin de basın, yayın, kültür, sanat ve düşünce hayatının merkezi olan Babiali/Cağaloğlu, irili ufaklı yüzlerce, binlerce dergi, gazete gibi yayınlara ev sahipliği yapmıştır. Kendisi de bir Babiali müdavimi olan Attilâ İlhan'ın "Türkiye'nin kalbi İstanbul'da, İstanbul'un kalbi Babiali'de atar." sözleri bir vakıyı ve tecrübeyi ortaya koymaktadır.

Sürekli yeni yayınlar ve yeni beyinler çıkarması yönüyle doğurgan, toplumun hemen her kesimine hitap edip insanların bilgi, kültür ve sanat açlığını gidermesi yönüyle de doyurgan bir muhit olan Cağaloğlu, pek çok dergi ve gazete için âdeta bir "aşıyan" vazifesi görmüştür. En esneğinden en rijitine, en sekülerinden en dindarına, en liberalinden en radikaline pek çok düşünce/ideoloji bu aşiyanda nüvelenmiş, yuva yapmış ve maya tutmuştur. Bu mekânın hemen her karış toprağında, her kaldırım taşında, kadim sokak ve caddelerinde her an ya bir şaire ya bir ressam ya bir editöre ya bir mütefekkiye ya bir politikacıya yahut da bürokrata rastlamak pekâlâ mümkündür.

Önemli bir İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu, "ömrünü adadığı ve gerçek bir kent kütüğü" olan *İstanbul Ansiklopedisi* adlı eserinde Babiali'yi anlatırken Babiali Caddesi'nin 1934 yılında yeni sokak ve caddeleri isimlendirmekle sorumlu olan Osman Nuri Ergin tarafından ikiye ayrıldığını, II. Mahmud Türbesi'nden Vilayet Konağı önüne kadar olan kısmına Babiali, Vilayet önünden Sirkeci'ye kadar inen ikinci kısmına da Ankara Caddesi ismi verildiğini belirtir. Bu cadde-deki en büyük yıkımın 1946-1959 yılları arasında yaşandığını söyleyen Koçu, tarihî kimliğe sahip pek çok kültürel mekân, çeşme ve kitabevinin bu dönemde yıkıldığını veya farklı adreslere taşındığını anlatır. Babiali'nin kültür sanat merkezi olan Ankara Caddesi'ni Koçu şöyle ifade eder:

* Yazar

İctihad Evi kapısının üstünde "İctihad Evi 1910-İdjtihad 1904" yazmaktadır. Abdullah Cevdet bilinçli olarak iki ad ve iki tarih kullanmış. "İdjtihad 1904" ibaresi derginin Cenevre'de yayıma başladığı tarihi göstermektedir. "1910 İctihad" ise Dr. Abdullah Cevdet'in yeniden Mısır'dan ülkesine döndüğü ve İstanbul'un en hareketli semtlerinden biri olan Cağaloğlu'nda yeniden yayımını başlattığı derginin adidir.

Büyükşehrin, dolayısıyla Türkiye'nin fikir ve sanat merkez ve meşheri; İstanbul basınının beşiği, bir politika kanalı; âlimler, mütefekkirler, müellifler, muharrirler, sanatlar güzergâhıdır. İstanbul'un büyük tabii kitapçıları, en büyük kırtasiye mağazaları, mücellitleri, klişe atölyeleri, ilanât büro ve şirketleri, gazete ve mecmua idarehaneleri bu cadenin iki kenarı boyunca sıralanmıştır.¹

Nuruosmaniye Caddesi'ni, Sultahmet'ten Gülhane'ye inen yolları, ince, dar sokakları, Paşa Kapısı olarak da bilinen Vilayet Konağı'nı ve çevresini de içine alan Babıali'yi "Doğu Roma Dönemi'nde oluşturulmuş ve Mese diye de bilinen bugünkü Divanyolu üzerindeki Sultan Mahmut Türbesi'nden başlayıp Sirkeci'ye kadar inen büyük bir bölgenin adı" şeklinde tanımlamak ve onu fiziki sınırlardan ibaret görmek onun ufkunu daraltmak ve sesini kısımak olur sadece. Zira Babıali, bu fiziki sınırlara hapsedilemeyecek kadar büyük bir cumhuriyettir. Bu bölge, bir devre ve bir nesle tanıklık etmiş canlı bir uzviyet ve güçlü bir hafıza mekânıdır. Nice ulu

şahsiyetlerin nice yazarçizerlerin asırlık hatırası, yere göğe sinmiş ruh ve tabiatları bu muazzam hafızada saklıdır.

Dergilerin Dünyası

Sait Faik Abasıyanık *Hikâyecinin Kaderi* eserinde "İstanbul'un meşhur yokuşları vardır: Şişhane Yokuşu, Kumbaracı Yokuşu, Eşekçatlatan, Devebağırta... her türlü. Kimi dikliği, kimi uzunluğu, kimi tatlılığı ile anılır. Babıali Yokuşu'na gelince insanı ne çıkarken ne inerken yormaz ama oranın insanları boğuşa boğuşa, didine didine ekme paralarını çıkarırlar. Yokuşa ayağınızı bastınız mı, altınızdaki karpuz kabuğuna dikkat etmezseniz kaydığınız gündür. Burası öyle bir yokuştur ki kimler inmiş kimler çıkmıştır. Ne Eşekkanırta Yokuşu ne de Kumbaracı Yokuşu, bu yokuş kadar zalim değildir. Küçük muhbirinden büyük muhabir, büyük muharririnden kalpazan, başmuharririnden hain, musahhihinden vatanperver, dâhi şairinden lafazan, üç mısra binlerce beyte bedel insan burada yetişmiştir." tespitleriyle bu hafıza mekânın gerçekçi resmini çizer.

¹ Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi "Ankara Caddesi"*, c. II, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, s. 862. Ayrıca bk. Babıali'de 150 yıllık bir gelenek: kitapçılık. <https://www.yenisafak.com/hayat/bbialide-150-yillik-bir-gelenek-kitapcilik-3451324>

Ahmet Rasim, bülbül gibi şakıyan Türkçesiyle dost meclislerinden çıkmakta, Muallim Naci, kayınpederi Ahmet Mithat'ın Tercüman-ı Hakikat Matbaası'ndan kovulmanın üzüntüsüyle elleri belinde yokuş tırmanmaktadır. *Servet-i Fünûn* dergisinin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz karışık düşüncelerle, yeni satın aldığı Âlem Matbaası'ndan ayrılmak üzeredir. Mehmet Akif ile Eşref Edip yan yana, kol kola "dosdoğru yol"dan ilerleyip "sebil"den sular akıta akıta ilerlemektedir, Çatalçeşme'deki İctihad Evi'nden çıkan Abdullah Cevdet'in yolda karşılaştığı Süleyman Nazif'e "Ben Bu Vatanın Öksüzüyüm" başlıklı makalesinin mürettip/dizgici marifetiyle "Ben Bu Vatanın Öküzüyüm" şeklinde çıktığını söylemesi üzerine esprili bir kişiliğe sahip Süleyman Nazif'in "Ne demek efendim, düpedüz mürettip sevabı olmuş!" hazırcı vapırlığı çınlamaktadır. "Genç Mistik Şair" Necip Fazıl'ın, arkadaşı Peyami için tokatladığı Ahmet Haşim'in Babıali'den aşağı doğru inerken, kavga ettikleri Peyami Safa'nın koluna girdiğini görürsünüz, yaşayan en büyük şairlerden Sezai Karakoç'un, Üretmen Han'da Taha'yı diriltmek için beyaz sayfalar üzerinde gezdirdiği kalem sesleri işitilir, hemen ilerisinde Necip Fazıl'ın kırk elli yıl kadar çıkardığı *Büyük Doğu*'sunun gür sedasının yankısı duyulur. Cemal Süreya'yı elinde yeni *Papirüs* nüshasıyla cadde boyu arşınlarken görmek olasıdır. "İç dünyası harikulade zengin insanlara mahsus ince, manidar çehre"siyle Nurettin Topçu fikir ve sanatta *Hareket* hâlinde, Mustafa Kutlu *Dergâh*'ta çağdaş bir derviş gibi zikrini çekmekte ve ziyaretçilerini beklemektedir. Hattat Hamit Aytaç bir anda eserleriyle meşgul olmaktadır.

Bir dönem Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Ahmet Haşim'in sık sık uğradığı, Orhan Kemal ve Muzaffer Buyrukçu, Yaşar Kemal, Ece Ayhan, Oktay Akbal, Konur Ertop, Behçet Necatigil, Ümit Yaşar Oğuzcan gibi arkadaşlarının *Kahvetü'l-İkbal* dediği, 1965'te kapanana kadar sabah sohbetlerinin ev sahipliğini yaptığı Nuruosmaniye'deki İkbal Kiraathanesi'nde, kapıdan girince sağ taraftaki masada Orhan Kemal yine öykü ve romanlarını yazmaktadır. Ankara Caddesi ile Ebussuud Caddesi'nin kesiştiği köşede kendisine sağlam bir yer edinmiş olan; Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit gibi *Servet-i Fünûncuların* bulunduğu, Salâh Birsâl'in *Kahveler* kitabında "Tüm İstanbul'un kahvesidir." dediği, "Orada hiç değilse bir kez bile oturmamış herhangi bir edebiyatçının gösterilemeyeceği"ni söylediği, İttihat ve Terakî'nin Çerkez fedailerinden Yakup Cemil'in isyan hareketlerini hazırlayıp planladığı, Rıfat Ilgaz, Hüsamettin Bozok ve Ömer Faruk Toprak'ın *Yürüyüş* dergisini çıkardıkları meşhur Meserret Kiraathanesi'ne ve İbnülemin Mahmud Kemal'in ilim irfan fişkırın o muhteşem konağına giren çıkan belli değildir. Tepebaşı'nda İttihatçıların devam ettiği

Kanunuesasi Kiraathanesi'nden çıkıp Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kiraathanesi'ne giden, oradan kalkıp soluğu Divanyolu'ndaki Arif'in Kiraathanesi'nde alan dedeler, babalar, oğullar farklı zaman ve mekânlarda bir nesil olarak esasında aynı yolun yolcularıdır. Türk edebiyatının en uzun soluklu dergisi olan *Varlık*'ın sahibi Yaşar Nabi Nayır, Ankaralardan gelip cumhuriyetçi, aydın, yazar, sanatçı ve Yedi Meşaleci dostlarıyla âdeta bir varlık yokluk mücadelesi verdiği yokuşun başındaki handa büyük bir titizlikle çalışmaktadır. Ve daha nice okur, yazar, düşünürün tarihten bir kesit, gerçek bir hafıza, şenlik, mozaik, panayır ve güzelleme olan bu mekânlarda dolaştığını görmek mümkündür.

Yaklaşık 150 yıllık geçmişiyle Babıali "Sadece basın dünyamızın ortak hafıza ve hatıra defteri değil, aynı zamanda yayın âleminin de kanaat ve sicil defteri, siyaset tarihimizin silinmeyen süslü ve parlak boy aynasıdır." Cemil Meriç'in "hür tefekkürün kalesi" diye nitelendirdiği dergilerin önemli bir kısmı bu mekânlarda hayat bulmuştur. Edep ve erkânın öğrenildiği, fikir ve ideolojilerin edinildiği dergilerin hemen hepsi de misyon dergileridir ve bir amaca, bir gayeye matuf yayınlar yapmaktadırlar. Dolayısıyla Babıali yahut Çağaloğlu, muhit olarak da kendisinde hayat bulmuş dergi ve gazeteleriyle de misyon ve vizyon mekândır.

Bugün Türk matbuat âleminde kendini gösteren dergilerin ciddi bir envanteri yapılırsa sayılarının Batı dünyasında çıkan dergilerden hiç de geri kalmadığı hatta bunda sadece Babıali'de çıkan dergiler bile hesaba katılmış olsa asla azımsanmayacak bir yekûn tuttuğu görülecektir. Türk düşünce hayatında iz bırakan dergilerin en yoğun çıktığı dönem II. Meşrutiyet yıllarıdır. Sansürün kaldırıldığı, birçok alanda hürriyetin ilan edildiği Meşrutiyet yılları, Türk dergiciliğinin "altın çağları, hitabet kürsüsü veya bayrağı"dr. Meşrutiyet sonrasında da edebî, fikrî, siyasi dergiler yayımlanmaya devam etmiş ve çok önemli görevler üstlenmişlerdir.

Babıali'de birçok dergi daha doğmadan ölmüş, pek çoğu yayın hayatına düşse kalka devam etmiş ve fakat bunların ancak çok azı ülke sahinde gündem olmuş veya edebî, fikrî kamuoyunda iz bırakabilmeyi başarmıştır. Cemil Meriç'in "Bizde hazin bir kaderi var dergilerin; çoğu bir mevsim yaşar, çiçekler gibi. En talihlileri bir nesle seslenir. Eski dergiler, ziyaretçisi kalmayan bir mezarlık. Anahtarı kaybolmuş bir çekmece. Sayfalarına hangi hatıralar sinmiş, hangi ümitler, hangi heyecanlar gizlenmiş, merak eden yok." dediği dergiler içinde çınar gibi uzun yaşayan, kısa yaşasa bile hiç unutulmayan dergiler de epeyce çoktur. Ki bu dergiler doğup büyüdüğü muhitlerin sicil defteri gibi her şeyi kaydetmişlerdir. "Bir şehrin iç sokakları gibi mahrem ve samimidirler. Devrin çehresini

makyajsız olarak onlarda bulursunuz. Müzeden çok, antikacı dükkânı, mühlmel ve derbeder.”

İçtihad

Jön Türk hareketinin kurucularından olan Dr. Abdullah Cevdet ve çıkardığı *İçtihad* dergisi, son devir Osmanlı fikir ve siyaset arenasında ismi Babialî'yle özdeşleşmiş çok önemli bir figür ve yayındır. Bunlar için belki de Babialî'nin “öteki” yüzü demek daha doğru bir nitelendirme olur. Zira Necip Fazıl'ın da *Babialî* kitabında ifade ettiği gibi “Bütün kötülükleri içinde ve çapında iyiyi ve güzeli yine Babialî'den beklemeli.” dediği Babialî, neredeyse bütün renkleri bünyesinde taşıyan, bir değil birden çok yüzü olan, iyisiyle kötüsüyle bütünsellik sağlamış halita bir muhit. Bu meyanda Abdullah Cevdet'i ve dergisini Babialî'nin esaslı ve öteki bir yüzü görmek hiç de yanlış olmaz. Gerek düşünce ve eylemleri gerek kişilik ve hayat tarzı Abdullah Cevdet'i Babialî'nin en ilginç, en muhteris, en geçimsiz, en inkârcı ve en Batıcı kişilerinden biri yaparken çıkardığı *İçtihad* dergisi de hemen her konuda yayımladığı makale ve çevirilerle, eleştiri ve reddiyelerle Babialî kamuoyunda ses getirmiş, devlet ve millet nezdinde büyük tepkilere neden olmuştur.

Babialî'nin dar ve ince sokakları arasında yükselen İctihad Evi'nde Osmanlı coğrafyasının gördüğü belki de en yabancı ve en aykırı düşünceleri çok uzun yıllar boyunca kadın erkek, genç yaşlı toplumun bütün kesimlerine hitap ederek Batılı ahlak ve düşünceleri onların zihinlerine âdeta genlerine yerleştirmeye çalışan Abdullah Cevdet; İslam'ın terakkiye engel teşkil ettiğini, Batı medeniyetinin tek gerçek medeniyet olduğunu,

başka hiçbir medeniyetin olmadığını ve Osmanlı'nın çöküşten kurtulabilmesinin ise ancak Batı medeniyetini sorgusuz sualsiz kabul etmesinden, örnek almasından ve hatta tamamen taklit etmesinden geçtiğini iddia etmiştir. Bu yönüyle Cevdet, II. Meşrutiyet'in Batıcılığı savunan fikir akımı içerisinde yer alan entelektüellerin en uç noktasını temsil etmektedir.

Cağaloğlu'nun en meşhur ve en renkli sokağı, “o olmasa geriye bir şeyin kalma-

yacağı, yayıncılık müzesi hükmünde üstü açık bir pasajı veya en nadide anıların sergilendiği galeri” olan Çatalçeşme ile Ticarethane sokaklarının keşiştiği noktada, ilk Osmanlı şeyhülislamı olduğu düşünülen Şemseddin Muhammed bin Hamza (Molla Fenari) adına 1470'te yaptırılan Molla Fenari Camii'nin tam karşısında, İctihad Evi adını verdiği, şahsına ait birinci ve üçüncü katında dergiyi bastığı Orhaneli (Orhaniye) Matbaası, ikinci katında ise sahibinin yazı işleri odasının, muayenehanesinin ve ikametgâhının bulunduğu, içinde Yusuf Akçura, Hasan Âli Yücel, Nâzım Hikmet, Mehmet Emin Resulzade, Alman Doğu bilimcisi Prof. Karl Süsseim, Madam Corrine, Necip Fazıl, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Süleyman Nazif gibi pek çok yazarı ağırladığı üç katlı binada tam 28 yıl çıkardığı ilmî, siyasi ve edebî muhtevalı *İçtihad* dergisi bu yayın politikasıyla Babialî'nin çok uzun soluklu yayınlarından birisi olmuştur. Burası *İçtihad*'dan başka Kütüphane-i İctihad adı altında seri kitaplar da basmıştır. Abdullah Cevdet'in telif ve tercümelemleri, Süleyman Nazif'in *Gizli Figânlar'ı*, *Elcezire Mektupları*, *Malum-ı İlam'ı* vs. bunlardan birkaçıdır.

İctihad Evi kapısının üstünde “İctihad Evi 1910-İdjtihad 1904” yazmaktadır. Cevdet bilinçli olarak iki ad ve iki tarih kullanmış. “İdjtihad 1904” ibaresi derginin Cenevre'de yayıma başladığı tarihi göstermektedir. “1910 İctihad” ise Dr. Abdullah Cevdet'in yeniden Mısır'dan ülkesine döndüğü ve İstanbul'un en hareketli semtlerinden biri olan Cağaloğlu'nda yeniden yayımını başlattığı derginin adıdır. Bu bina söz konusu mecmuanın merkezidir.

Başta Abdullah Cevdet, Celal Nuri İleri ve Kılıçzade Hakkı olmak üzere yazar kadrosu 200'ü geçen derginin onca rijit yayın politikasına ve halktan aldığı tepkilere rağmen devrin çok önemli ve farklı kesimlerinden yazılar alması dergi açısından dikkate değer bir başarı sayılabilir. Abdullah Cevdet, Jön Türklerle birlikte çalıştıktan sonra, II. Meşrutiyet'te kendini tamamen fikir ve edebiyat hayatına vermiştir. “Onun düşüncesinin özeti; halkı eğitmek, Osmanlı kitlelerini medeniyet akımına katmaktır.”

“İctihad sahibi” unvanı ile ölünceye kadar “modern müçtehit”lik yapan Abdullah Cevdet, hayata Batı gözüyle bakmakta ve bütün meselelere Batılı kaynaklarla çözümler getirmeye çalışmaktadır. Batılılaşmaya ilişkin görüşleri bakımından oldukça ısrarlı, istikrarlı, kesin ve keskin çizgilere sahiptir. O, Batı'yı yalnızca şeklen, kültürel ve teknolojik bakımdan taklit etmenin yeterli olmayacağı inancındadır. Konuşma ve yazılarında Batılı ülkelerin erişmiş olduğu seviyeye erişebilmek için aynı zamanda Batı medeniyetini tamamıyla ithal etmek gerektiğini, tekniğiyle beraber ahlakını da

Jön Türk hareketinin kurucularından olan Dr. Abdullah Cevdet ve çıkardığı *İçtihad* dergisi, son devir Osmanlı fikir ve siyaset arenasında ismi Babialî'yle özdeşleşmiş çok önemli bir figür ve yayındır.

yaşam tarzını da fikir ve siyasetini de alıp içselleştirmek lazım geldiğini söylemektedir:

Avrupa demek üstünlük demektir. Avrupa'ya göre Osmanlı toplumu ve devleti aşırı derecede geridir. Biz bu medeniyete doğru gitmeliyiz, ona kavuşmalıyız. Nur ondadır ve bizzat kendisidir. Zira başka bir örneğe lüzum yoktur. Çünkü bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet Avrupa medeniyetidir, bunu gülü ve dikenle ithal etmek mecburidir.²

Abdullah Cevdet, taşıdığı düşüncelerle ne kadar aykırı bir kimliğe sahipse³ düşüncelerini söylemek, yazmak ve yaymak konusunda da bir o kadar cesurdur. Bunda sert, kavgacı, hırçın, hasis, geçimsiz kişiliğinin de çok büyük etkisi vardır. O günün şartlarında bütün İslam âlemini karşısına almak, en ağır eleştiri ve hakaretleri pervasızca ve de mütemadiyen yazıp söylemek hiç de kolay değildir. Fakat Cevdet gerek *İctihad*'da çıkan yazılarıyla gerek çevirdiği eserlerle bunu defalarca yapmıştır. Mesela Hollandalı oryantalist Reinhart Dozy'nin *Tarih-i İslamiyet* adlı eserini çevirmesi buna örnek gösterilebilir. Başta *Sıratmüstakim* ve *Sebilürreşad* gibi İslamcı basını olmak üzere Babıali basını, ulema çevresi, hükümet kanadı Abdullah Cevdet'e çok sert eleştiri yöneltti. Sonunda kitap yasaklandı ve toplatıldı. Şunu da söylemek lazımdır ki Abdullah Cevdet, *İctihad*'da olsun müstakim çeviri eserlerinde olsun, Şükrü Hanioglu'nun da belirttiği gibi sadece Goethe, Schiller, Shakespeare, Dozy gibi Batılı yazarlardan çeviriler yapmamıştır, Ömer Hayyam, Firdevsi ve Ebu'l Ula el-Maarri gibi Doğulu yazar ve düşünürlerin de eserlerini incelemiş ve Türkçeye çevirmiştir.

Abdullah Cevdet ilk dönemler sıkı bir Osmanlı ve Abdülhamid muhalifi olmasına rağmen II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemlerde olsun, Cumhuriyet yıllarında olsun Batıcı yeni siyasi anlayışın ve rejimin sıkı bir destekçisi hatta ideoloğu, fikir babası olmuştur. İlke ve inkılapların ilanından çok seneler önce *İctihad*'da yayımladığı yazılarda Harf İnkılabı'ndan tutun kılık kıyafet değişikliğine, laikliğe kadar daha pek çok alanda yapılması gereken yeniliklerden söz ederek Cumhuriyet'e zemin hazırlamış, dinin değil bilimin üstünlüğünü dillendirmiş, "bilimcilik ve popüler materyalizm ile İslam'ı bağdaştırarak Müslümanları modernlikle uyumlu" hâle getirmek gerektiğini ve bu düşüncelerin hayata geçirilmesi hususunda ivedi davranılmasını söylemiştir. Bu yüzdendir

ki sürekli "Bütün yapılanlar ve yapılacak olanlar benden kopya." iddialarını dillendirmiştir.⁴

Felsefe, toplum, siyaset konularında 70 kitabın yazarı olan Abdullah Cevdet, 1932 yılında 63 yaşında iken İctihad Evi'nde geçirdiği bir rahatsızlık sonucu hayata gözlerini kapamıştır. Ölümüyle birlikte erken Cumhuriyet ideolojisinin çok önemli bir yayın organı olan *İctihad* dergisi de 358 sayısı ile yayın hayatını tamamlamıştır.

Sıratmüstakim ve Sebilürreşad

Sıratmüstakim ve *Sebilürreşad* bütün bir Türk dergiciliği tarihinde hiç unutulmayan ve adı hep Babıali ile anılan, imparatorluk gibi geniş bir coğrafyaya sahip müstesna dergilerin belki de en başında gelir. Birbirinin devamı ve mütemmim cüzü olan bu iki selef-halef dergi Türk basın tarihinin etki alanı en yaygın, ömrü çok uzun, fikrî istikrarı yalpasız olan ender yayınlardan biridir. İslamcı yayımlar içinde onun kadar uzun ömürlü, onun kadar entelektüel, onun kadar devrin fikrî, siyasi akımlarını temsil eden çok sayıda Batıcı, Türkçü, gelenekçi, ıslahatçı, İttihatçı, İslamcı, modernist aydını bir çatı altında toplamayı başarmış bir başka dergi gösterebilmek mümkün değildir.

Mehmet Akif'in isim ve fikir babalığında haftalık çıkan dergi, Ebulula Zeynel Abidin (Mardin) ve Serezli Hafız Eşref Edip Fergan tarafından 11 Temmuz 1324'te (24 Temmuz 1908) kurulmuş fakat 14 Ağustos 1324'te (27 Ağustos 1908) yayın hayatına başlamıştır. 16 sayfa tutarındaki haftalık dergi din, felsefe, edebiyat, siyaset, hukuk, ilim, toplum ve Müslümanlardan bahsetmektedir.

Derginin sorumlusu Ebulula Mardin'in milletvekili olması ve daha sonra da İstanbul Üniversitesi müderrisliğine atanması üzerine bütün sorumluluğu Eşref Edip almıştır. Esasında Eşref Edip'le Ebulula'nın muhabbeti ve dergi çıkarma düşünceleri yeni değildir.

Eşref Edip'in Mekteb-i Hukuk'u kendisinden birkaç yıl önce bitirmiş "timsali fazilet birisi olan Ebulula Mardin" ile ilerleyen samimiyet ve dostluğu, bir ömür sürecek basın hayatının da temellerini atar. Eşref Bey, Ebulula ile Direklerarası'nda beraber kaldığı oda arkadaşı aracılığıyla tanışmıştır. İki arkadaş her cuma Ebulula'nın Kırkçesme'deki konaklarına giderek sohbetlere katılırlar. Dostlukları bu minval üzere ilerleyen Ebulula ve Eşref Edip, anayasanın ilanından hemen sonra uzun süredir kurdukları "kendilerine ait dinî bir gazete hayali"ni gerçekleştirmeye karar verirler. Eşref, zaten entelektüel, ilim ve edebiyat çevreleriyle ilişki kurmuştur.

2 Abdullah Cevdet, "Şime-i Muhabbet". *İctihad*, (1329/1911), sayı: 89, s. 1980-84.

3 "Umumi kanaate aykırı düşünceden hoşlanırdı. Orijinal olma merakı ile paradoksa kadar gitmesi bazı fikirlerini aşırı bir şekilde ifade ederken düşüştüğü çelişmeler, şiddetli tepkilere sebep olmuştur." Hilmi Ziya Ülken, "Abdullah Cevdet (1869-1932)", *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979.

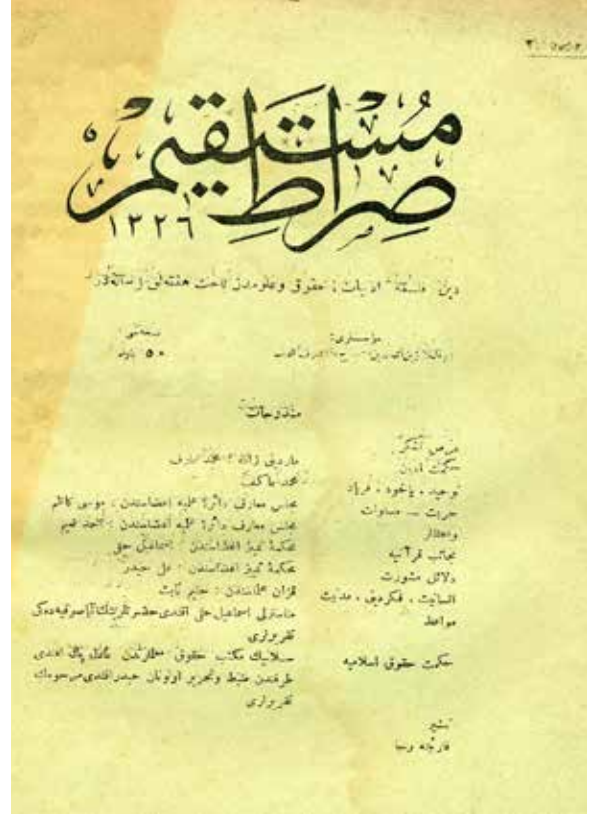
4 Necip Fazıl Kısakürek, *Babıali*, Büyük Doğu Yayınları, s. 56.

Sıratı müstakim ve *Sebilürreşad* bütün bir Türk dergiciliği tarihinde hiç unutulmayan ve adı hep Babıali ile anılan, imparatorluk gibi geniş bir coğrafyaya sahip müstesna dergilerin belki de en başında gelir.

Eşref Edip, tasavvur ettikleri muhayyel mecmuanın ete kemiğe bürünmesini şöyle anlatmaktadır:

İlk çıktığı günlerin heyecanını hiç unutmuyorum. Yıllarca hasretini çektiğimiz hürriyet güneşi doğar doğmaz matbaalara koştuk. *Sıratı müstakim* unvanıyla ilk nüshamız 14 Ağustos 1324 (27 Ağustos 1908 Perşembe) çıkınca Babıali alt üst oldu. Müvezzilerin '*Sıratı müstakim!.. Sıratı müstakim!..*' avazeleri caddeleri kapladı. 24 saat sürmedi, on binlerce nüshası yağma oldu. Tekrar bastık, yine bitti. Arkasından ikinci nüshası yetişti. Memleketin her tarafından telgraflar yağmaya başladı. Matbaalar gece gündüz çalıştığı hâlde yetiştiremez oldular. Az zamanda İşkodra'dan Bağdat'a ve Yemen'e kadar bütün memleket *Sıratı müstakim*'le doldu ve bütün İslam dünyasına taşmaya başladı. Büyük âlimlerin, kudretli üstatların eserleriyle, kıymetli şiirleriyle *Sıratı müstakim* en birinci mecmua hâlini aldı. Hele Akif'in şiirleri bütün gönüllere öyle heyecanlar verdi ki...⁵

Neşrinden yegâne maksadın Müslümanların intibahına ve İslam'ın tealisine hizmet olduğu belirtilen derginin temel konusu ilim, fen, tefsir, hadis, siyaset, felsefe, fıkıh, edebiyat, tarih, eğitim, ekonomi, sosyal meseleler, günlük hayat ve kadın sorunlarıdır. Yazar kadrosu bir hayli zengin, fikrî olarak renkli ve heterojendir. Hepsisi de dönemin önde gelen aydın, ilim ve siyaset adamıdır. Birbirine benzemez onca büyük yazarın kalem

oylattığı *Sıratı müstakim*'de hâkim olan renk ise ümmetçilik ve İttihad-ı İslam düşüncesidir. Bu düşüncenin bir neticesi olarak dergide çok zengin bir tercüme faaliyeti görülmektedir.

Sıratı müstakim, yedi cilt tutan 182. sayısına kadar yaklaşık üç buçuk yıl boyunca yayın hayatına bu adla devam etmiştir. 182. sayısındaki "Aynı mesleği daha etraflı bir surette takip etmek üzere *Sebilürreşad* unvanı altında intişar edecek-tir." notu gereği 24 Şubat 1327 (8 Mart 1912) tarihinde, 183. sayısından itibaren ise isim değişikliğine giderek *Sebilürreşad* adını almıştır.

Eşref Edip, ismin niçin değiştirildiğine dair net bir açıklama yapmamakla birlikte, mecmuanın yeni adının nasıl ortaya çıktığını şöyle anlatır:

Sebilürreşad adını merhum Prens Abbas Halim Paşa'nın Heybeliada'daki selamlık köşkünde koyduk. Mecmuanın ismini değiştirmeye karar verdikten sonra Akif Bey'le beraber Paşa'nın köşkünde konuşuyorduk. Abbas Paşa bir teklifte bulundular. Kur'an'dan bir sahife açalım, ne isim çıkarsa oradan alalım. Muvafık, dedik. Harem dairesinden bir Mushafîşerif getirildi. Besmele ile bizzat bir sahife açtılar. '*Ya kavmi't-tebiûni eh-diküm sebîlürreşâd*' (Mümin, 38) ayet-i kerimesi çıktı. Hah, dedik. *Sebilürreşad* ismi pek münasip. Hem de *Sıratı müstakim* manasına. Hemen karar verdik.

Ancak bu adın imtiyazını kendilerinden önce Tahirü'l-Mevlevî almış olduğundan Mehmet

5 <https://www.fikriyat.com/fikriyat-ozel/2018/12/23/mehmet-akifin-sirat-i-mustakimde-kaleme-aldigi-ilk-siiri>

Akif'in ricasıyla ondan devralınır. *Sebilürreşad*, devrin siyasi baskılarına rağmen yayın hayatını sürdürmekte ısrar etmiştir. İttihat ve Terakki ile yaşanan fikrî ayrılık ve çatışma, sansürü ve kapatma cezasını beraberinde getirmiştir. 300 ve 301. sayıları kapatma dolayısıyla *Sebilünneccat* adıyla çıkar. Yayın periyodu da 308-354 sayıları arasında iki haftada bir olarak değişmiştir. "İki sayısını birleştirdiği; bir ay, iki ay veya altı ay çıkmadığı zamanlar da olmuştur."⁶

1925'teki Şeyh Said İsyanı bahane edilerek çıkarılan Tahriri Sükûn Kanunu ile dönemin matbuat âlemi büyük zarar görür, bunlar arasında *Sebilürreşad* da vardır. 1908'de *Sıratı müstakim* adıyla başladığı yayın hayatına birtakım zorluklar nedeniyle 1966'da son verir.

Dergâh

Yayın hayatına Cumhuriyet Dönemi'nde başlayan *Dergâh* dergisi (1921-1923) de bir döneme damgasını vurmuş yayınlardan biridir. İlim ve sanat ağırlıklı bir yayım yapan dergi, Yahya Kemal ve öğrencisi Mustafa Nihat Özön öncülüğünde on beş-on sekiz sayfa aralığında 42 sayı çıkmıştır.

Damat Ferit Paşa hükûmetini destekleyen *Ümit* adlı derginin antitezi olarak ortaya çıkan dergi, Türk muhafazakârlığının sembol yayınlarından biridir. Batı'nın maddeciliğine, pozitivizme ve mekanizme karşı bir tavır sergileyip Anadoluçuluk fikri etrafında teşekkül eden dergi kadrosu, Türkiye sahunda ses getiren önemli yayınlara imza atmıştır.

Dergiye göre "Müslüman Türk halkı, Anadolu'da düşmana karşı yürüttüğü ölüm kalım savaşında maddi bakımdan kendisinden çok üstün olan bir düşmanla çarpışıyor. Böyle bir durumda, ancak birer araç olarak değer taşıyan sayı, ölçü, pozitif bilim ve teknoloji söz edilemez. Başarı ancak yeni bir hayat hamlesinden doğabilir ve o da niceliğe karşı niteliğin, mekanizme karşı yaratıcı hamlenin zaferi demektir."⁷

Ziya Gökalp'in teklifiyle 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne müderris olan Yahya Kemal, Zeynep Hanım Konağı'nın üst katında ilk dersine girdiğinde daha sonraları *Dergâh*çılar olarak bilinecek bir öğrenci grubu ile karşılaşır. Aralarında Ahmet Hamdi'den Mustafa Nihat'a kadar pek çok öğrenci vardır. *Dergâh*'ın ilk nüvesinin oluştuğu bu birliktelik ileriki yıllarda Türk edebiyatına Anadoluçuluk fikrini sokan grup olarak anılacaktır. Ders çıkışında Babıali'nin belli yerlerinde, bazen bir odada bazen bir kıraathanede bir araya

gelen bu öğrenci grubu Yahya Kemal'le birlikte aradıkları kişiyi bulmuş olurlar.

Derginin genel fikriyatı, Yahya Kemal'in düşünce haritasının bir özeti mahiyetindedir. Kemal, derginin yazılarından dizgisine, tasarımına kadar pek çok şeyiyle ilgilenir. İlk sayısında yayımladığı "Üç Tepe" makalesi Türk edebiyatında manifesto niteliğinde bir yazıdır.

Çamlıca, Namık Kemal ve genç arkadaşları Hamid, Ekrem, Sezai ve ötekilerinin elli sene evvel âleme baktıkları tepedir.(...) Milletın önüne o zaman yeni fikirlerle bu hanedan çocukları düştüler. Eserlerinde Çamlıca havası eser, Çamlıca bahçelerinde bülbül yavrusu dinledikleri sezilir, şiveleri o semtin vezir konakları gibi ağır, harap ve şairanedir. Yeni nesil, alafranga edebiyatın kırık dökük manzumelerinden, sarışın mensurelerinden, tek gözlüklü tenkitlerinden beri artık onları okumadıysa zevk, lisan ve hayâl sahasında bir düziye tecelli eden inkılâptandır. (...) Çamlıca Tepesi'nden Tepebaşı'na geçiş nice muasırlara bir inhitat hadisesi gibi görünüyor. Mai ve Siyah kahramanı Ahmed Cemil'in Tepebaşı'ndaki meşhur gecesinden sonra son neslin gençleri millî rüyadan uyanarak var kuvvetiyle medeniyete atıldılar. Bu hareketi Galatasaray Mektebi'nden çıkmış bir nâsirin sanatı sananlar ne kadar aldanır...⁸

Yahya Kemal, Tanzimatçıların Çamlıca Tepesi'ne ve Servet-i Fünûncuların Tepebaşı'na karşılık Millî Mücadelecilerin Metris Tepesi'nin olduğunu söyler. "Ona göre Türk edebiyatı Millî Mücadele'nin sembolü Metristepe'den hareketle, millî değerlerle bütünleşecek yeni ve kendi değerlerini oluşturacaktır."

İlk sayısı Tanin Matbaası'nda, sonraki sayıları Evkaf-ı İslamiye Matbaası'nda basılan *Dergâh*'ın Türk edebiyatına armağan ettiği çok önemli kitaplar da vardır: Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*, *Rahmet*; mensur şiir tarzında yazılmış *Erenlerin Bağından*; Ahmet Haşim'in *Göl Saatleri*; Mustafa Şekip'in *Gülmek Nedir Kime Gülüyoruz* bunlardandır.

Haftalık çıkan dergi 42 sayının sonunda toplamda 4 ciltte toplanmıştır. Her cildin sonunda o cildin genel fihristi konulmuştur. Dergide karikatür, manzara resimleri ve fotoğraflara bolca yer verilmiştir. Ahmet Haşim'in de etkisiyle "Saf Şiir" anlayışını savunan dergide dikkat çeken bir başka özellik de modern mistik yöndür. Mustafa Şekip Tunç'un yazıları, incelemeleri ve Bergson'dan yaptığı çeviriler dergiye mistik, felsefi bir nitelik kazandırmıştır.

6 <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebilurresad>

7 <https://www.turkdebiyati.org/dergah-dergisi-ve-turk-siirine-etkisi/>

8 Yahya Kemal, "Üç Tepe", *Dergâh Mecmuası*, sayı: 1 (15 Nisan 1337), c. 1, s. 1-2.

Varlık

Babıali'nin asırlık dergilerinden olan *Varlık*, Sezai Karakoç'un "Bizde fikir ve edebiyat dergisi çıkarma, bir dağa tırmanmaya benzer. Önce uçar gibi hızla yol alırsınız fakat giderek yol dikleşir, en sonunda da bir yerde durur kalırsınız." cümlelerinin tersine Türk edebiyatının en uzun soluklu edebiyat ve fikir dergisi olmayı başarmış "ekol" ve "tezli" bir dergidir.

Dergi sadece şiir, hikâye, deneme, fıkra, eleştiri, tefrika roman, piyes, tahlil, mülakat, hatıra ve gezi yazıları yayımlayan bir edebiyat-kültür-sanat dergisi değildir. Aynı zamanda "yazar ve eleştirmenler tarafından bir yazın okulu, edebiyatımızda bir köşe taşı, yeni Türk edebiyatını "yaratan" dergi, Atatürk ilke ve inkılapları ile Cumhuriyet kültürünün sacayaklarından biri" olarak nitelendirilen köklü bir düşünce platformudur da. Bu yönüyle *Varlık*, bütün müstemilatını ve kurumsal kimliğini tamamlamış, fakülteleri, bölümleri, ana bilim dalları olan tam teşekküllü bir üniversiteye benzer. Bu üniversiteden dededen toruna ailenin bütün fertleri tedrisat görmüştür, birkaç kuşak onun sıralarından, sayfalarından geçmiştir.

Doğan Hızlan, Dostoyevski'nin ünlü "Hepimiz Gogol'un *Palto*'sundan çıktık." özdeyişini hatırlatarak "Biz de *Varlık* dergisinin ve yayınlarının sayfalarından çıktık diyebilirim. Gerek yerli gerek yabancı edebiyatı *Varlık*'tan ve Varlık Yayınları'ndan öğrendik." tespitlerinde bulunur.⁹ O dönem yazarlarının büyük çoğunluğu ilk ürünlerini *Varlık*'ta yayımlamak için büyük bir mücadele verir. Çünkü *Varlık*'ta yazmak yahut eserlerini *Varlık*'ta yayımlatmak o zamanlar için rüşdünü ispat etmek demektir. Garip akımı, Köy edebiyatı gibi fikrî, edebî hareketlerin pek çoğu kendilerini ilk olarak *Varlık*'ta göstermişlerdir. Doğan Hızlan şöyle diyor:

Varlık dergisi yalnız bir edebiyat dergisi değildi; Cumhuriyet aydınının edebî zevkini, dünya görüşünü, Cumhuriyet anlayışını da belirleyen, yönlendiren bir yayın organıydı. Köy Enstitüsü de onu okurdu, bir öğretmen de, bir aydın da. Türk edebiyatının bağımsız bir okuluymuştu âdeta.

Daha pek çok yazara, esere, şahitlik ve itiraflara bakılacak olursa denebilir ki yayımlandığı günden bugüne yolu *Varlık*'la kesişmeyen, ondan beslenmeyen hemen hiçbir ünlü şahsiyet, hiçbir gazeteci, hiçbir yazarçizer, sanat, siyaset ve düşünce adamı yoktur. Yine hiçbir ev yoktur ki *Varlık* dergisi ya da Varlık Yayınları'ndan neşrolunmuş bir kitap, bir kültür eki, cep boy risaleler girmemiş olsun.

Cağaloğlu, Ankara Caddesi yokuşunda, alt katında geniş bir Maarif Kitaphanesi bulunan küçük

ve harap bir hanın odacığında kurulan Varlık Yayınevi ve *Varlık* dergisi Yedi Meşaleciler'in kudretli kalemlerinden Yaşar Nabi Nayır imzasını taşımaktadır.

İlk çıktığı yer, başkent Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye Matbaası (Sonraki adıyla Ulus Matbaası. 1947'den sonra ise İstanbul'da Ülkü Basımevi'nde çıkarılmaya başlanır. Ekin, Rekabet, Serbest matbaaları ilerleyen yıllarda çıkarıldığı basım evleri olmuştur); tarih Cumhuriyet'in ilanının 10. yılı olan 15 Temmuz 1933. 132. sayıya kadar iki haftada bir yayımlanan derginin alt ismi "Sanat ve Fikir Mecmuası". 132. sayıdan itibaren bu ibare "Milliyetçi ve memleketçi Fikir Dergisi" sloganına dönüşür. Bu değişiklikte Atatürk düşünce ve devrimlerinin ışığında, altı ilkedden birine hizmet etme gayesi vardır.

Yaşar Nabi, ilk sayı için yakın çevresine, 1928 yılında kendisinin de kurucuları arasında bulunduğu Yedi Meşaleci kadim dostlarına başvurur. Mesela "edebiyatımızın en naif prensi" Ziya Osman Saba'ya gönderdiği mektupta "Yeni Türk edebiyatının bir *Varlık* olduğunu ispat edeceğim. Senden de ilk sayı için bir şiir istiyorum. Yalnız rica edeceğim, lütfen fazla bedbin olmasın." cümlelerine yer verir.

Yaşar Nabi'nin *Varlık* ismini tercih edişi bir tesadüf değildir. Seferberlik yıllarında Birinci Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda Osmanlı'da siyaset, ekonomi, sosyal hayat bitmiş durumdadır. Hazine bomboş, borçlar dağlar kadar, tarım ve sanayi iflas etmiştir. İnanç ve ümitlerin tükendiği bir dönemde her şeyin daha bitmediği anlamına gelecek bir çıkışla *Varlık* koyar derginin adını. Hem de Cumhuriyet'in 10. yılına denk gelecek şekilde. Kültürel, sanatsal yoksulluktan çağdaş, Atatürkçü bir varlık yaratmak gayesi ile derginin adının *Varlık* konulmasını Mahmut Makal kendi ifadeleriyle şöyle dile getirir: "Yaşar Nabi, ülkedeki yazım ve kültür yoksulluğundan yola çıkıp bu alanlarda bir varlık yaratma imkânıyla *Varlık* koymuştur dergisinin adını." der.¹⁰

Derginin sahibi olarak künyede o sıralar Fransa'dan yeni dönen 26 yaşındaki Sabri Esat Siyavuşgil'in ismi bulunmaktadır. Fakat *Varlık* dergisinin 40. yılı münasebetiyle *Milliyet Sanat* dergisine verdiği röportajda Yaşar Nabi, dergiyi İstanbullu Sabri Esat Siyavuşgil ve Nahit Sırrı Örik'le birlikte kurduklarını ancak sonraları ikisinin de bu ortaklıktan ayrıldığını belirtmektedir. Yazı işleri müdürü 25 yaşındaki Üsküplü Yaşar Nabi Nayır, finansmanı İstanbullu Nahit Sırrı Örik'tir. Abdülhak Şinasi de bu oluşuma yazılarıyla destek vereceği taahhüdünde bulunur.

9 <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dogan-hizlan/varlik-85-yasinda-40891700>

10 Mahmut Makal, "Yokluk İçinde Varlık", *Varlık*, 1 Aralık 1979, sayı: 867, s. 6.

Yaşar Nabi, bu hatırayı ve o zamanki kültür ortamını derginin otuzuncu yıl dönümü münasebetiyle yazdığı bir yazıda şöyle ifade eder:

Otuz yıl önce, Ankara'da gene sıcakların ortalığı kavurduğu bir yaz gününde karar vermiştik *Varlık*'i çıkarmaya. Hiçbir edebiyat dergisi yoktu o sıralarda. İlk gençliğimizin, yazılarını kendimiz yazıp gene kendimizin okuduğu *Servet-i Fünûn* ortadan silinmiş, *Hayat*'tan sonra çıkan *Muhit* kapanmış, halkevi dergisinin ilki olan (adını Mustafa Kemal'in verdiği) *Ülkü* henüz edebiyatla ilgilenmeye başlamamıştı. Rahmetli Nahit Sırrı ile baş başa verdik. Kolları sıvadık. İlk iki sayının sermayesini, sonradan hesaplaşmak üzere o koyacak, yazı işlerini ben üzerine alacaktım. O sıralarda Fransa'dan yeni dönüp Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde stajyer öğretmen olan Sabri Esat da resmî sahibi olacaktı.¹¹

17 yaşındaki genç bir yazardan Halit Ziya Uşaklıgil gibi kudretli bir yazara kadar pek çok kişi yazar dergide. Yelpaze oldukça geniştir. Yazar ve destekçi kadrosu gittikçe genişler fakat dergi yeterince ilgi görmez. İlgisizlik, umduğunu bula-mamak ve askerî mahkemelerde yargılanmalar sorumlularını radikal kararlar almaya sevk eder; bunun üzerine daha iki yıl geçmeden Nahit Sırrı finans desteğini keser ve ortaklıktan ayrılır; Sabri Esat ise Sait Faik'in bir hikâyesinin mahkemeye verilmesi üzerine derginin sahipliğinden çekilir. Bütün yük hem şair hem yayıncı hem de çevirmen olan Yaşar Nabi'ye kalır. Sonrasında Yaşar Nabi ile *Varlık* isimleri özdeşleşir, Türk edebiyatında *Varlık* demek Yaşar Nabi demektir.

Varlık, Babıali'nin kâh köhne kâh entelektüel kâh ufunetli ortamında dönemin üstünde bir kaliteye sahiptir. Daha ilk sayılarında ele aldığı konularla, "derin" kalem ve yazılarla, grafik ve tasarımındaki farklılıklarla sıradan bir dergi olmadığını kanıtlar. Yaşar Nabi, yıllar sonra bunu ifade etme ihtiyacı duyacaktır:

Açın bakın 15 Temmuz 1933 tarihli ilk sayımızı. Zamanın olanak ve koşullarına göre gerçekten uygun ve doyurucu bir dergi olduğunu, ilk sayıda doğal görülebilecek birtakım acemiliklere bile düşülmeden ortaya konmuş derli toplu bir sayfa düzeni bulunduğunu kabul edeceksiniz.¹²

Galatasaray Lisesi'ni bitiren, yabancı dil bilen, Türk Dil Kurumu'nda, Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalışan bir şair, roman, öykü, manzum oyun, eleştiri ve deneme gibi yazılar yazan ve çevirmenlik yapan Yaşar Nabi çok çalışkan ve titiz bir kişiliğe sahiptir. Matbuat hayatı boyunca Babıali'nin zaman öldürmeye yönelik amaçsız, gayesiz ve seviyesiz sohbetlerinden uzak durmuştur. Kendisini yakından tanıyan Doğan

Hızlan bu konuda şunları söylemektedir: "Bir dakikasını bile ziyan etmeyen, bir karınca yoğunluğuyla çalışan biriydi. Babıali'de dergi ve yayınevi idarehanelerinde günün büyük bir bölümü konuk ağırlamak, gelen yazarlarla sohbetle geçirdi. Hele birkaç yazar buluşmuşsa bu süre daha da uzardı. Böyle bir alışkanlığın olmadığı tek yayınevi yönetim yeri *Varlık*'tı.

Yaşar Nabi, 1945'te Ankara'da Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde sayısı 500'ü bulan Türk ve dünya edebiyatı klasikleri için yayın müdürlüğünde müşavir olarak çalışır. Dönemin politikasına edebî, fikrî, siyasî destek verir, yol gösterir, yeni siyasal ve sosyal zihin yapısının yayılmasına ve kök salmasına katkı sağlar. Sonra işler istediği gibi gitmeyince ve özel/resmî finanslar da kesilince "bir heves" uğruna evini satıp 1946 yılında İstanbul'a gelir. Babıali'deki yokuşta bir yer bulur, aynı yıl *Varlık* Yayınları'nı kurar; dergiyi, telif ve tercüme binlerce kitabı orada yayınlamaya başlar. 1933'ten vefat ettiği 1981 yılına kadar 48 yıl boyunca hemen her sayıda (884 sayı) kaleme aldığı başyazılarıyla gündem oluşturan, siyaset, düşünce ve edebiyat rüzgârları estiren, yerli ve yabancı kültürü sentezlemeye çalışan, Babıali'nin ses getiren güçlü bir kalemi ve yayın yönetmeni olur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında -diğer pek çok dergi gibi- çok zor durumlara düşen dergi an gelir yazı bulmakta bile güçlük çeker. Bunun için boynunu küçültmeyi dener olmaz, sadece "düşün" alanına eğilmeye karar verir, tutturamaz. Masrafların artması, sahibinin askere alınması, sayıların artık ordugâh çadırında ve neredeyse ayaküstü çalışmalarla hazırlanıp baskıya gönderilmesi dergiyi hem kalite hem de yayın periyodu olarak düşüşe zorlar. Fakat sonraki yıllarda her yönden bir yükseliş başlar, *Varlık*'ın yazar kadrosu da tirajı da gün geçtikçe artar. Öyle ki 1950'li yıllarda tiraj 10 bini bulur. Bu rakam bir sanat ve fikir dergisi için çok yüksek bir rakamdır ve o güne kadar Babıali'de neredeyse görülmemiştir. İlk sayıda ismi bulunan yazarlardan başka sonraki sayılarda şu isimlere de yer verilmiştir: Cahit Sıtkı Tarancı -ki Galatasaray'dan hocası olan Ahmet Halit'in kendisine şiir kitabı yayınlamaması öğüdüne rağmen *Varlık*'ın ilk yayınladığı kitap, şiir kitabıdır ve o da bir yılda 3 bin basılıp 1 liraya satılan *Otuz Beş Yaş*'tır- Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık, Nurullah Ataç, Ziya Osman Saba, Oktay Akbal, Mahmut Makal, Necati Cumalı, Fazıl Hüsnu Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Orhan Kemal, Haldun Taner, Tahsin Yücel, Orhan Hançerlioğlu, Samet Ağaoğlu gibi yazar ve şairlerin kitaplarını art arda yayımlarken Batı edebiyatından da Homeros, Dostoyevski, Turgenyev, Gogol, Kafka, Tolstoy, Steinbeck, Hemingway, Balzac, Malraux, Zola, Gide, Ca-

11 *Varlık*, "Otuzuncu Yıl", 15 Temmuz 1963, sayı: 602.

12 *Varlık*, 15 Temmuz 1963, sayı: 602.

mus, Sartre, Panait İstirati gibi ünlü yazarları Tür okuruna tanıttı.

1981'de öldüğünde Varlık Yayınevi otuz beşinci yılındadır ve kitap sayısı 2 bini aşmıştır. Nayır, *Varlık* dergisi ve Varlık Yayınları'yla tek başına devletin, Kültür Bakanlığı'nın, Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve üniversitelerin yapmadığını/yapamadığını yapan bir kültür adamı olur:

Yaşar Nabi bu işe giriştiğinde İstanbul'da yayıncılık kendi geleneğini sürdürüyordu. Ahmet Halit, Remzi, Hilmi, İnkılap, Kanaat, Suhulet gibi yayınevleri başarılı ve olumlu çalışmaların içinde idiler. Fakat bunlardan hiçbiri Varlık Yayınları kadar etkili ve yaygın bir verimlilik gösteremediler. Yaşar Nabi Babıali yayıncılığına her bakımdan değişiklik getirmiştir. Onun çapında kültürlü bir adam o zamana kadar bizdeki yayıncılık alanına gelmemiştir.¹³

Varlık, o yıllarda Babıali'nin telif ücreti ödeyen tek dergisidir. Nayır; Sait Faik Abasıyanık gibi daha pek çok yazarın hikâyesini alır, az yahut çok telif ücretini öder, tashihini yapar ve onları Türk kamuoyuna tanıtır. Hikmet Altınkaynak konuyla ilgili şu anısını aktarır:

...Mektupla gönderdiğim şiirim Varlık Yıllığı'nda yayımlanmasının bilmem kaçınıcı ayında hem tanışmak hem yeni yazılar vermek hem de şiir parası almak için -Cağaloğlu'ndaki- *Varlık*'a gittim. Yaşar Nabi Bey, herkesi olduğu gibi beni de gayet iyi karşıladı. Kendimi tanıttım. Konuştuk. Benim amacım telif ücreti almak değil, dedim; sizinle tanışmak. Sizin Babıali'nin telif ücreti ödeyen tek kurumu olduğunuzu duyduğum için ben de anılarına ilk telif ücretini sizden aldım diyebilmek için geldim, dedim. Gülümsedi. Tabii, dedi. Muhasebe ye uğrayın, adınızı söyleyin paranızı alın, dedi.¹⁴

Yaşar Nabi'nin Abdullah Cevdet ve *İçtihad* dergisiyle ilginç bir ilişkisi vardır. Nayır, gençlik yıllarında ilk yazılarından birini Babıali'nin önemli dergisi *İçtihad*'a gönderir. Dergi sahibi Abdullah Cevdet, yazıyı alır almaz okur ve yayımlar. Yazının altında da övgü dolu satırlar yer alır. Cevdet, genç kalemin büyük bir gelecek vadettiğini, Türk düşünce ve edebiyatının kendisinden çok şey beklediğini ifade eder.

Babıali'nin bu iki yazarı ve bu iki dergisi arasında bütünüyle bir fikrî, zihnî, ahlaki aynilikten söz etmek mümkün olmasa da tamamen bir ayrılıktan ve aykırılıktan söz etmek de mümkün değildir. Kadim geleneğe, Osmanlı'ya, dine, kültüre, medeniyete, Batı'ya, Batılılaşmaya dolayısıyla ilke, devrim ve inkılaplara bakışta paralellik dikkat çekmektedir.

13 Arslan Kaynardağ, *Varlık*, 1981, sayı: 884, s. 18-19.

14 <http://hikmetaltinkaynak.com/2015/02/ya%C5%9Far-nabi-nay%C4%B1r-ve-k%C3%BClt%C3%BCr/>

Yaşar Nabi'nin ölümünden sonra sorumluluğu kızı Filiz Nayır Deniztekin üstlenmiş, 1983 yılında yayın yönetmenliğini Kemal Özer yapmış, 1990 yılında ise Enver Ercan devralmıştır. 2018 yılı ocak ayında Enver Ercan'ın vefatıyla beraber *Varlık* bugün Filiz Nayır Deniztekin'in sorumluluğunda yayın hayatına Babıali'nin dışında Şişli Perpa Ticaret Merkezi'nin 5. katında devam etmektedir.

Fikir ve Sanatta Hareket

Babıali, her türlü sosyal ve siyasi düşüncenin yuvalandığı "düşünce üssü"dür. Bu üste ulvi ve süflü düşünceler, yükseliş ve düşüşler birlikte yaşanır. En ruhçusundan en materyalistine pek çok düşünce çevrelerini, dergi ve gazete yayınlarını bu muhitte bulabilmek mümkündür.

Orhan Okay'ın tespitleriyle "milliyetçilik görüşünde yeni bir tebliğ" ve "kaba ve hoyrat bir şovenizmin yerine, kaynağını önce insana, sonra İslam'a dayayan spritüalist bir milliyetçi"¹⁵ olan Nurettin Topçu'nun öncülüğünde çıkan *Hareket* de renkli ve uç fikirlerin yaşam alanı bulduğu Babıali'nin ruhçu, mistik ve muhalif bir yayınıdır. Son derece muhalif, aykırı ve eleştirel bir duruşu olan derginin millî, manevi, muhafazakâr ve dinî bir yapısı vardır. İsmail Kara'nın ifadesiyle, "ruhçu (mistik), cemaatçi (toplumcu, sosyalist) ve Anadolu tavrını bütün neşir (1939-1982) hayatı boyunca muhafaza etmiştir." Derginin "Babıali'nin ufunetli ve habis" havasında bu kimlik ve duruşla uzun yıllar ayakta kalabilmesi, Millî Şeflik gibi dönemin zor siyasal ve ekonomik şartlarında davasına inanmış bir entelektüel eğitimcinin, "Batan bir dünya nizamının enkazı üzerindeyiz. Yeni bir nizam, ahlakta, hukukta, sanatta, dinde ve devlette insanlığa, dayanacak yeni temeller bulma zarureti neslimizin zayıf omuzlarını şiddetle sarsıyor." diyerek düşüncelerini kamuoyuyla korkusuzca paylaşması önemli bir örnektir.

Tek Parti Dönemi'nde yayınlanan dergilerin büyük bir kısmı resmî ya da yarı resmî olmaları bakımından genellikle devlet desteklidir. Devlet tarafından örtülü ya da açık bir şekilde destek verilen süreli yayınlar uzun yıllar yayınlanabilirken belli bir fikir etrafında şekillenen ve bir gruba ait (milliyetçi/muhafazakâr) olarak yayınlanan dergiler ise maddi sebeplerden ötürü daha ilk yıllarında yayın hayatlarına son vermek zorunda kalmışlardır. *Hareket* de Topçu tarafından sınırlı imkânlarla çıkarılan bir dergidir.

Fikir, sanat, şiir, hikâye, eleştiri gibi türlerin yoğunlukta olduğu *Hareket*, Türk düşünce hayatında iz bırakmış bir dergidir. Yayınlanmaya başladığı dönemde var olan fikir sanat dergileri içinde

15 Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2011, s. 23.

konjonktüre eklenmeden, siyasi anlayışa vagon yahut lokomotif olmadan muhalif olan tek yayındır. Topçu, *Hareket*'te döneme hâkim olan pozitivist anlayışa tepki olarak düşüncesinin temelini metafiziği, kalbi ve ruhu koyar.

1939'dan itibaren Topçu'nun başyazarlığını yaparak yayımladığı *Hareket*, dönemin pek çok büyük dergisi gibi bazı çevreler için bir okul bir sığınak işlevi görmüştür. Toplam yedi dönem yayımlanan dergi, ilk döneminde, Şubat 1939-Aralık 1942, kesintili bir şekilde 12 sayı olarak çıkmıştır. Derginin hemen her sayısında tutarlı ve istikrarlı bir çizgi göze çarpmaktadır. Ana felsefe olarak Fransa'da eğitim gördüğü yıllarda tanıştığı/öğrendiği aksiyonu yani hareketi benimsemiştir. Bu ismi, hocası Fransız filozof Maurice Blondel'in sistemleştirdiği hareket felsefesinden almıştır. Topçu, daha ilk yazılarından itibaren din, devlet, ahlak, bin yıllık tarih, Müslüman Türk, Anadolu, milliyetçilik, Türk-İslam sentezi gibi kavramlar etrafında millî, dinî, mistik ve muhafazakâr bir duruş sergilemeye çalışmış, bununla birlikte Batı'yı da çok ağır bir şekilde tenkit etmiştir. İlk sayıdaki "Rönesans Hareketleri" başlıklı yazı buna örnek gösterilebilir.

Büyük Doğu

Cumhuriyet Dönemi'nin önemli isimlerinden Necip Fazıl'ın, "bir fildişi kulesi sanat anlayışının peşinde olan ve sadece elit bir çerçevede ilgi görmesi tabii olan *Ağaç* dergisi tecrübesinden" yedi yıl kadar sonra bu kulenin dışına çıktığı, 35 yıl boyunca on altı devrede, haftalık, aylık günlük olarak ve toplamda 512 sayı çıkardığı *Büyük Doğu*, Türk matbuat tarihine damgasını vurmuş fikrî, siyasi, edebî ve dinî yönleri ağır öncü bir dergidir. Adını, çıkışından yaklaşık altı yıl önce, 1938'de yazdığı ve "Türk Millî Marşı" olarak adlandırdığı "Büyük Doğu Marşı" şiirinden alan derginin ilk sayısı 1 Eylül 1943'te, son sayısı 5 Haziran 1978'de çıkar. Dergi, Necip Fazıl'ın idealize ettiği düşüncenin, Büyük Doğu hareketinin adını temsil etmektedir. Dergide seri yazıların yanı sıra sanat, fikir, felsefe, politika, edebiyat, şiir ve hikâyeye de büyük ölçüde yer verilmiştir.

"Bir mefkûrenin ismi" olan derginin çıkış tarihleri ülkenin o yıllar içinde bulunduğu fikir ve inanç çoraklığına da denk düşer. Yeni kurulan siyasi sistemle beraber yaşanan değişimler, hayata geçirilen keskin devrimler ve İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı dramatik sonuçlar toplumda derin izler bırakmış ve dinî, fikrî ve ahlaki çözümler toplumsal çöküntülere sebep olmuştur. "Artık bu memlekette tokmak inkılabına değil, fikir inkılabına sıra geldiğinin kafalara dank etmesi lazımdır." diyen Necip Fazıl da hayatın her alanında yaşanan baskıları, zorbalıkları, fikrî ve ahlaki çürümeleri

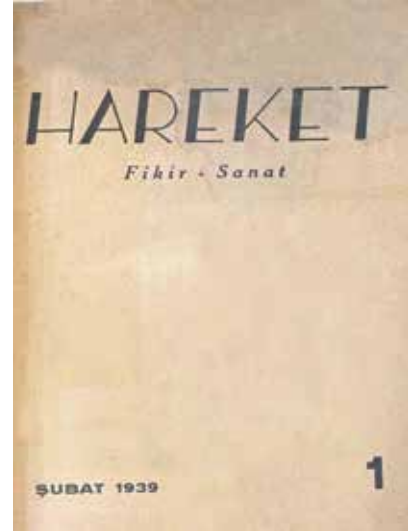
durdurmak, ülke insanına maddi manevi kurtuluş yolu göstermek, en azından düşünce eksikliğinin giderilmesine katkılar sağlamak için *Büyük Doğu*'yu çıkarmaya koyulur. İlerleyen yıllara bakıldığında *Büyük Doğu*'nun ve yazarının bu hedeflerine ulaştığı söylenebilir.

Orhan Okay'ın *Silik Fotoğraflar*'da ifade ettiği üzere polemikleri, sansasyonel kapanış ve çıkışlarıyla dikkatleri çeken dergi, Türkiye'de İslamcı harekete yol açan önemli yayın organlarının başında gelmektedir. Okay, derginin 1950 öncesi dönemi hakkında şu tespitleri yapar:

Büyük Doğu'nun, İslam'ın toplum hayatında yeniden zinde bir ruh kazanmasında büyük rolü olmuştur. Bununla beraber dergi sadece bu açıdan mühim değildir. Özellikle 1945-1948 arasındaki büyük boy 87 sayfalık koleksiyon, *Büyük Doğu*'nun en zengin muhtevalı dönemi olmasının yanı sıra siyasi yorumları, fikir yazıları, edebî mahsulleri ve zengin yazar kadrosu ile dergi tarihimizin dikkate değer örnekleri arasına girmeye layıktır. Bunun dışında ulaştığı tiraj bugün bile magazin yayınların dışında pek çok derginin gıpta edeceği bir seviyede idi.¹⁶

Necip Fazıl'ın Babıali'nin öz güveni yüksek deha sahibi yayıncılarından olduğu su götürmez bir gerçektir. Basın-yayın dünyasında Sezai Karakoç'tan Cemal Süreya'ya, Nuri Pakdil'den Çetin Emeç'e bu dehanın kaleminden, mefkûresinden, tecrübesinden beslenen çok önemli simalar yetişmiştir. Sezai Karakoç'un düşünce dünyasının oluşmasında, *Diriliş* düşüncesinde ve sanatında Necip Fazıl'ın müstesna bir yeri vardır.

Dinî yayınların hemen hiç bulunmadığı bilhassa 1950 öncesinde gençlerin dinî inanç ve kültüre yönelmesinde oldukça önemli roller üstlenmiştir. Bu etkinin yarattığı infial, yazara da dergiye de ağır bedeller ödetir. Öyle ki derginin pek çok sayısı Bakanlar Kurulu veya mahkeme kararıyla sık sık kapatılır yahut polis tarafından toplatılır ve takibe uğrar, sahibi de adli takibata alınır, hakkında defalarca beraat, tevkif ve hapse mahkûmiyetle sonuçlanan kararlar verilir, "cinnet müstatili" dediği hapishanelerde yıllarca ömür çürütür. Necip Fazıl'ın Türkiye genelinde tanınmasında derginin

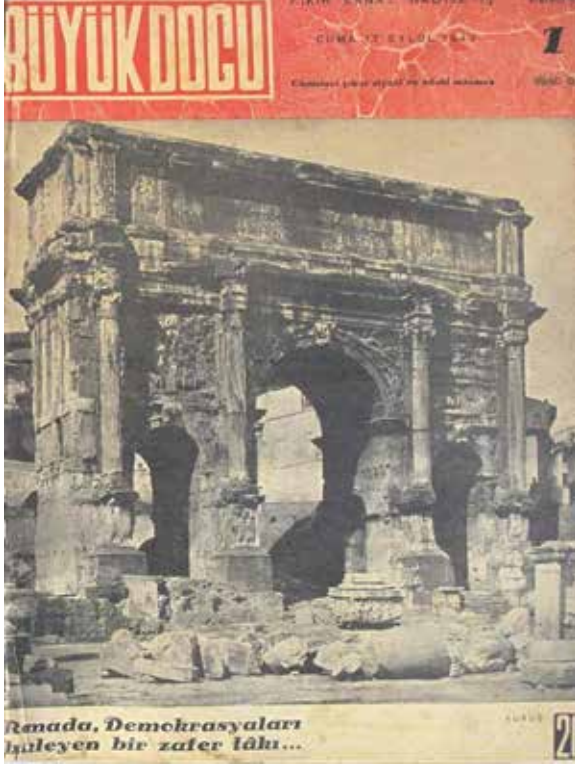
Fikir, sanat, şiir, hikâye, eleştiri gibi türlerin yoğunlukta olduğu *Hareket*, Türk düşünce hayatında iz bırakmış bir dergidir. Yayınlanmaya başladığı dönemde var olan fikir sanat dergileri içinde konjonktüre eklenmeden, siyasi anlayışa vagon yahut lokomotif olmadan muhalif olan tek yayındır.

16 Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, "Sanatkârın Talihi", Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2001, s. 126-127.

Büyük Doğu'nun, İslam'ın toplum hayatında yeniden zinde bir ruh kazanmasında büyük rolü olmuştur. Bununla beraber dergi sadece bu açıdan mühim değildir. Özellikle 1945-1948 arasındaki büyük boy 87 sayfalık koleksiyon, Büyük Doğu'nun en zengin muhtevalı dönemi olmasının yanı sıra siyasi yorumları, fikir yazıları, edebî mahsulleri ve zengin yazar kadrosu ile dergi tarihimizin dikkate değer örnekleri arasında girmeye layıktır.

çok büyük etkisi olmuştur. Şehir şehir dolaşarak konferanslar vermiş, özellikle genç nesiller nezdinde büyük bir ilgi görmüştür.

Papirüs

Babiali'de gerek ismiyle gerek cismiyle iz bırakmış dergilerden biri de *Papirüs*'tür. *Papirüs*, İkinci Yeni şairlerinden Cemal Süreya'nın önce Ankara'da, sonra da İstanbul'da olmak üzere belli aralıklarla ve üç farklı dönemde çıkardığı bir dergidir ve toplamda 53 sayıya ulaşır. Dergide hâkim renk edebiyat, fikir, kültür ve sanattır. Siyasi tartışmalara çok fazla girmemiştir. Zaman zaman plastik sanatlarla, sinemaya ve tiyatroya da yer vermiştir. Derginin "Savran" başlıklı son bölümlerinde ise kitap tanıtımları bulunmaktadır.

İstanbul'da Nuruosmaniye Caddesi'nin sol köşesindeki Atasaray Hanı'nın en üst katındaki kira-lık dairede yayımlanan derginin ilk sayısı Ağustos 1960'ta, son sayısı ise Mart 1981'de okuyucularla buluşur. Aynı iş hanı Aziz Nesinlerin, Meral Çelenlerin Düşün Yayınevi'ne de ev sahipliği yapıyordu. Dergi idarehanesi dönemin edebiyatçılarının uğrak yeridir. Yeni kitaplar orada öğrenilir, ziyaretler oradan ayarlanır, yeni tartışmalar orada yapılır, meyhanelere, birahanelere oradan geçilirdi; Leyla Erbil, Muzaffer Buyrukçu, Edip Cansever, Adnan Özyalçın, Tomris Uyar, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Kemal Özerlerle buluşulup Nil'in bahçesine gidilir, piyano dinlenir ve yeni yazılmış şiirler, hikâyeler okunurdu. Hikâyeleri uzun olduğu için

Muzaffer Buyrukçu'ya masada okuma izni verilmezdi.

Yaşamını baştan sona bir dergi olarak ifade ve "Bu yüzden ben ölmem, batırım." diyen Cemal Süreya, daha ilkokul sıralarında iken dergi hevesine tutulur. Bu heves ilerleyen yıllarda daha bir artar, enikonu aşka, sevdaya dönüşür. Bundan dolayıdır ki varını yoğunu *Papirüs*'e verir. Babiali'de kendini dergiye bu denli adayan bir başka yazar bulabilmek zordur. Ondaki dergi sevgisi ihtirasa, enikonu tutkuya dönüşmüştür. *Papirüs* onun için evdir, okuldur, bürodur. Nesi var nesi yoksa ödülleri, telif/tercümelerden kazandıklarını hepsini çok sevdiği dergisine yatırmıştır.

Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Cemal S. Seber, 1931'de Tunceli'nin Pülümür ilçesinde doğmuştur. Baba Hüseyin Bey, 1938 Dersim Olayları patlak verince Bilecik'e sürgün edilir, "kalbinin kuşu" annesi Gülbeyaz Hanım ise kısa bir zaman sonra vefat eder, kendisi de İstanbul'a gönderilir. Bu yıllar annesinin de etkisiyle Hz. Ali cenkname-leri okuduğu yıllardır. Büyük yazarlara öykünerek üç isimli olmak isteyen yazar, esas ismi Cemalettin Seber'i kısaltarak Cemal Seber yapar, yanına da "Süreyya" ismini ekler. Fakat arkadaşlarıyla girdiği bir iddiayı kaybeder; verilen söz gereği, ismindeki bir "y"yi sildirir ve "Süreya" şeklinde kullanır.

Papirüs ismini dergiye Mısır hiyerogliflerinden ilhamla koyan Cemal Süreya, esasında ilk düşündüğü ismin *Ararat* olduğunu belirtir. Fakat siyasi sebepler, onu bu fikrinden vazgeçirir. Cemal Süreya, isim değişikliğini şöyle açıklamıştır:

Derginin adı değişti: Papirüs. Ermeniler, Ağrı Dağı'nı istiyor. Hem de Ararat ismiyle istiyorlar. Ayrıca "Ararat Gençlik Teşkilatı" diye de bir teşkilat kurmuşlar. Bu yüzden değiştirmek zorunda kaldık.¹⁷

Çeviri şiir ve denemelere çok az yer verilen dergide telif yazıların çokluğu dikkat çekmektedir ve temelde "kendi edebiyatımız olmalı" fikrine ağırlık vermektedir. Dergi üç kez farklı aralıklarla çıkar ve kapanır. 1960 ilk döneminde Ankara'da, *Papirüs* sadece 4 sayı çıkar ve o da 2 yapraklık format şeklindedir. İçerik beğenilir fakat grafik-tasarım çok eleştirilir. Ali Püsküllüoğlu'nun teknik işleri üstlenmesiyle bu sorun da ortadan kalkar. Maddi sorunlar derginin yayını sekiz ay kadar sekteye uğrattır. Daha sonraları Cemal Süreya resmî görev icabı Fransa'ya gitmek zorunda kalır. Paris'ten dönerken getirdiği Chevrolet marka arabasını dayanamayıp satar. Ev almak fikrinden vazgeçerek birikimini kendisinde enikonu bir tutkuya dönüşen dergiye yatırır. Dergi 1966-1970 ikinci döneminde

17 <http://www.edebifikir.com/dergi/papirus-dergisi.html>

47 sayı çıkar. Bu yıllar, derginin verimli olduğu ve kamuoyunun dikkatini çektiği bir dönemdir.

Ne var ki maddi zorluklar ve 12 Mart Muhtırası ile yayın hayatı yine sekteye uğrar. 1980'de iki sayı daha çıkar fakat bu sefer de 12 Eylül darbesi olur. Böylece bir dergi daha kapanır. Bu, derginin son kapanışıdır. Dergi kapandıktan yıllar sonra Milliyet Yayınları'nı yöneten Ülkü Tamer, bütün masrafları üstlenmek ve içeriğinden mizanpajına kadar bütün yetkileri Cemal Süreya'ya vermek şartıyla dergiyi yeniden çıkarma teklifinde bulunur fakat Süreya buna bile razı olmaz; çünkü gözü gibi koruduğu, özel ve biricik *Papirüs*'üne kimseyi yaklaştırmak istemez.

Cemal Süreya'nın İkinci Yeni'den dostu ve dergide mesai arkadaşı Ülkü Tamer'in 18 Ocak 2003 tarihli *Radikal* gazetesindeki şu hatırası o günlerin Babıali'si ve Cemal Süreya'sı hakkında önemli ayrıntılar içermektedir:

Cemal'in ikinci *Papirüs* dönemi. İlk dönemde yaprak biçiminde çıkarmıştı dergiyi; bir süre sonra da yayınına ara vermişti. Şimdi İstanbul'da daha kalın, daha doyurucu bir dergi hazırlığındaydı. Birlikte kolları sıvadık. Çağaloğlu'nda Eser Han'da küçük bir oda tuttuk. Evlerden getirilen bir iki eşyayla döşedik. Yazılar hazırlandı. Dizgiye verilecek. Toplam basım gideri 2000 lira. Ceplerde 200 lira ya var ya yok.

Bir gün Edip (Cansever) geldi. Çıkarken yerdeki ufacık, eski püskü bir halıya ilişti gözü. "Bu iyi bir şeye benziyor." dedi. Kapalıçarşı'da ortağı Jak'la bir antikacı dükkânı vardı. Halı da satıyorlardı. "Jak'a söyleyeyim, gelip baksın." dedi. Yarım saat sonra Jak damladı. Halıya baktı. "Siz bunun üstüne basıyor musunuz?" diye sordu şaşkınlıkla. Halıyı katladı, aldı gitti. Biraz sonra da yardımcıları Hakki geldi. Elinde 2000 lira. Uzattı: "Halının parası." Hayır, ilk sayının parası! Cemal, "Halıya teşekkür ilanı koyalım dergiyeye." dedi.

O hafta kolları daha da sıvadık coşkuyla. İlk sayının yazıları basımına verildi. Bir hafta boyunca gece gündüz çalıştık. Cumartesi akşamı ayakta duracak hâlimiz yoktu artık. "Yarın pazar." dedim Cemal'e. "Han kapalı. Akşama kadar yatıp uyuyacağım. Sen de keyfine bak. Pazartesi görüşürüz." Ertesi sabah evde gözümü açınca başucuma annemin bıraktığı *Cumhuriyet* gazetesini aldım elime. İlk sayfanın altında bir haber: "Çağaloğlu'nda yangın. Eser Han kül oldu.". Cemal'i aradım hemen. Biraz sonra harap olmuş eşyaların, itfaiye suyuyla şişmiş kitapların arasından yazı dosyalarını ayırmaya çalışıyorduk. Aydınlık Han'da bir oda bulup oraya taşındık. İkinci *Papirüs* dönemi, sonuna kadar orada yaşandı.

Papirüs, özel sayılarıyla da Babıali'nin dikkat çeken dergilerindedir. Dört yıl içinde "Orhan Veli", "Nâzım Hikmet", "Çekoslovakya'da Entelektüel Hayat", "İkinci Yeni Antolojisi" ve "Otobiyografiler" olmak üzere beş özel sayı hazırlamıştır.

Atilla Özkırmı, Babıali'nin üretken bir şairi olan Cemal Süreya için "Ya bir dergi çıkararak ya da çıkaracağı bir dergiyi düşünerek" yaşar niteliğinde bulunur. Kendisiyle yapılan bir röportajda toplamda 17 dergi batırıldığını söyleyen Süreya, özel hayatında da oldukça hareketli ve sıra dışı bir profil çizer. Hayatındaki dağınıklık, ölçsüz ve kontrolsüzlük, alabildiğine serazat tavırlar sanatına da yansır. Dört kez evlenip boşanır, evlilik hayatında bir türlü dikiş tutturamaz, hep mutsuz olur, uzun seneler aile sorunlarıyla mücadele eder. 29 farklı evde oturur. Futbolu sever, fanatik derecede Fenerbahçelidir, Metin Oktay'ı sevse de idolu hep Lefter'dir. Arkadaşlarıyla Edebiyatçılar ve Tiyatrocular takımları kurarak maçlar yaparlar ve gol krallığını hep Orhan Kemal kazanır.

Diriliş

Çok yönlü bir şair ve düşünür olan Sezai Karakoç'un 1960-1992 yılları arasında ve farklı zaman aralıklarında toplam yedi dönemde çıkardığı *Diriliş* dergisi yayın faaliyetine "haftalık düşünce, edebiyat ve siyaset dergisi" alt başlığıyla önce Ankara'da başlamış, sonra da İstanbul Çağaloğlu'nda devam etmiştir.

Basübadelmevt'e karşılık olarak bulunan diriliş hem bir dergi hem de bir kavram olarak Sezai Karakoç ismiyle özdeşleşmiş çok özel bir kelimedir. Gerçek anlamda dirilme işi, canlanma; mecaz anlamda yeni bir atılımla güç kazanma ve dinî terminolojide ölümden sonra dirilme, "basübadelmevt" anlamına gelen Diriliş, Karakoç'un düşünce dünyasını özetleyen anahtar bir sözcüktür: Karakoç, hatıralarında *Diriliş*'in doğuşunu şu cümlelerle anlatır:

1960 Ocak, Şubat ve Mart ayları benim *Diriliş*'i aylık bir dergi olarak çıkarmayı düşünme, karar verme ve hazırlıklarını yapma aylarımdır. Yeni bir nesil gelmişti. Ortam otuz yıl öncesine göre çok değişmişti. Düşünüşte bir tazelenmeye ve yenilenmeye ihtiyaç vardı. Yeni bir dil ve üslup gerekiyordu. Bir süredir daldığım metafizik düşünceler de kendini ifade için beni zorluyordu. Bu fevkalade şartlar içinde doğdu *Diriliş*.

İslam medeniyetini hayatın her alanında yaşatmak ve yeşertmek için *Diriliş*'in kaçınılmaz olduğunu belirten Karakoç, kalem kullanmaya başladığından itibaren "İslam medeniyeti" tezini işlemiş ve bu idealini gerçekleştirmek için her türlü fedakârlığı göstermiştir.

Kırk yıldır savunduğumuz düşünce İslam medeniyetinin dirilişidir. İslam milletinin dirilişidir, İslam devletinin dirilişidir. Bunun dışında çözüm yoktur; bunun dışında kurtuluş yoktur.

Sezai Karakoç, bütün kitaplarında ve dergi yazılarında *Diriliş*'in “Tanzimat, ıslahat, reform, devrim, inkılap” gibi kavramlarla nitelendirilmesine karşı çıkmıştır, bunların yerine “İslam’ın dirilişi” tabirini tercih etmiştir. Onun “diriliş” tercihi tesadüf yahut duygusal değil, bilinçli bir tercihtir; akla uygundur, tarihî bir vakiadır. Çünkü ona göre diriliş “insanlık tarihinin büyük değişim dönemlerinde gerçekleşmiş ve gelecekte yine gerçekleşecek olan somut bir vakiadır”.

Dergi, olağanüstü gayretlerin bir sonucudur. Sahibi, yazı işleri müdürü ve daha doğrusu her şeyi Sezai Karakoç’tur. 1933 Diyarbakır Ergani doğumlu olan Karakoç’un asıl adı Muhammed Sezai’dir. Dindar ve orta hâlli bir ailenin çocuğudur. Babası Yasin Efendi, annesi Emine Hanım’dır. Eğitim maksadıyla Maraş, Antep gibi pek çok önemli vilayetlerde bulunmuş, 1955 yılında ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü’nden mezun olmuştur. Türkiye’nin birçok il ve ilçesinde Maliye Bakanlığı Gelirler Kontrolörlüğü yapmış, daha sonra memuriyetten ayrılarak *Diriliş*’i çıkarmış ve bir dizi kitap yazmıştır. Bugüne kadar toplam 56 kitabı yayımlanmıştır.

Sağdan soldan, ideolojisi, inancı ne olursa olsun her büyük ilim ve düşünce adamının kendilerine ait bir ideal dünyası, mefkûresi, düşleri, özleryi, inşa etmeyi düşündükleri nesilleri/dertleri/davaları vardır.

Çok eskilere gitmeden sadece şu son yüzyılı hesaba katarak söyleyecek olursak Muhammed İkbâl’in Cavid’i, Mehmet Akif’in Asım’ı, Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu*’su, Tevfik Fikret’in Haluk’u buna örnek olarak gösterilebilir. Sezai Karakoç da mefkûresi olan bir insandır. Onun da Taha’sı, “Diriliş Nesli” vardır. Diriliş Yayınları ve *Diriliş* dergisi ve hatta Yeniden Diriliş Partisi bu mefkûrenin bir neticesi olarak doğmuştur. Yazarın kendisi de bu idealler uğrunda işçilik yapmıştır. Hatıralarında belirttiği şu cümleler bunun ifadesidir:

Biz (N. Fazıl’la) sadece yazar olmayıp davamızın bir eri olarak hareket etmişizdir hep. Yazı yazmışsak bunun için yazmışızdır. Onur kavgamız da yazarlık onurundan çok, dava/inanç onuruna bağlanmalıdır.”

Karakoç’un içinde bulunduğu sosyal, siyasi, edebî ortam en genel manada Babialî’nin entelektüel şahsiyetleri ile Beyazıt’taki Küllük ve Mar-

mara Kırathanesi’nin şair, akademisyen, sanatçı, düşünce adamlarıdır. Ve bir de tabii ki 1950’li yıllarda Edip Cansever, İlhan Berk, Cemal Süreya, Turgut Uyar ve Ece Ayhan’dan oluşan İkinci Yeni çevresi. Bunlar şiir ve edebiyat ağırlıklı ürünler vermekle beraber siyasî, fikrî yönleri de güçlü olan kişilerdir. Karakoç, şiir üslubu ve biçimi olarak bunlara yakındır fakat muhteva, düşünce, eylem ve karakter olarak onlardan çok uzaktır. İkinci Yeni’nin önemli şairlerinden Cemal Süreya, Mülkiye’den arkadaşıdır. Arkadaştırlar ama duyguları, düşünceleri, dünyaları ayrıdır. Bu ayrılık ve aykırılık çıkardıkları yayınlara, dergilere tamamen yansımış durumdadır.

Babialî’de o dönemlerde yüzünü Ortadoğu’ya çevirmiş ciddi bir şair ve sanat dergisi yok gibidir. Bunun ilk örneği Sezai Karakoç ve *Diriliş*’tir. Bu nedenle o, “Türkiye’nin ilk Ortadoğulu şairi” sayılabilir. Karakoç’un ilkeli ve erdemli duruşu hem düşüncelerinde hem eserlerinde ve hem de yaşantısında açıkça görülür. Tutarlı ve istikrarlı bir çizgisi olmuştur her zaman. Babialî’nin cilalanmış, ideolojik çevrelere yaslanarak şöhret bulmuş menfaat düşkünü yazarlarından olamamıştır hiçbir zaman. Beşeri münasebetleriyle de sade, tabii ve halktan hâliyle de kendisi olabilmiş ve kendisi kalabilmiş, matbuat âleminin ender insanların dan biridir.

Dergi ilk sayısından son sayısına kadar sadece İslamcı yayınlar içinde değil bütün bir Türk matbuatı içinde nitelikli yazıları ve oldukça geniş konu yelpazesiyile ve de Türk düşünce tarihine kazandırdığı çok sayıda yeni kalemlerle aşılması güç bir seviye yakalamıştır. O dönemlerde yahut sonraki dönemlerde çıkan pek çok İslamcı yayının, pek çok yazarın ufuk çizgisinde bir *Diriliş* ve Sezai Karakoç olgusu vardır. Hem Doğu’yu hem Batı’yı çok iyi bilen; tarihi, felsefeyi, siyaseti, sanatı, edebiyatı ve iktisadî iyi özümsemiş kudretli bir şairin ufku, etrafında kümelenmiş yetenekli genç yazarlara rehberliği, dinî, edebî, fikrî klasik metinlere vukufiyeti, Muhammed Hamidullah’tan Kierkegaard’a, T. S. Eliot’tan Rilke’ye, Pound’dan St. John Perse’ye, Virginia Woolf’tan A. Nedvi’ye, Osman Yahya’dan Mahmud Ahmed’e, Seyyid Hüseyin Nasr’dan İbn Arabî’ye kadar çeviriler yapması/yaptırması bu ufuk çizgisini oluşturan ana etkiler olarak sıralanabilir.

Derginin başyazılarını Sezai Karakoç yazar. Burada veya diğer bölümlerde “Diriliş, Zülküf Canyüce, Mehmet Yasin, Sait Yeni, İmzasız, S.K, Mehmed Yasinoglu, D.” gibi pek çok müstear isim kullanır. M. Şevket Eygi, Erol Gungör, Mehmet Genç, Kadir Mısıroğlu, Cahit Zarifoğlu, Mehmet Çavuşoğlu, Nuri Pakdil, İsmet Özel, Bahri Zengin ve dönemin daha pek çok yetenekli kalemi dergide yazılar yazar. İsmet Özel’in meşhur “Amentü” şiiri ilk defa burada yayımlanır.

Çok yönlü bir şair ve düşünür olan Sezai Karakoç’un 1960-1992 yılları arasında ve farklı zaman aralıklarında toplam yedi dönemde çıkardığı *Diriliş* dergisi yayın faaliyetine “haftalık düşünce, edebiyat ve siyaset dergisi” alt başlığıyla önce Ankara’da başlamış, sonra da İstanbul Çağaloğlu’nda devam etmiştir.

Millî Gençlik

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en büyük öğrenci kuruluşu olan Millî Türk Talebe Birliği gerek eylem ve söylemiyle gerek yayın ve sosyal faaliyetleriyle üniversite gençliği üzerinde önemli roller üstlenmiş, o zor şartlara rağmen oldukça profesyonel bir teşkilatlanma işine girilerek merkezden taşraya ülkenin çeşitli yerlerinde toplamda 200 küsur temsilcilik açmış ciddi bir gençlik hareketidir.

Millî Gençlik de tıpkı *Çatı* dergisi gibi, bu gençlik hareketinin kültürel çalışmalarının sonucu olarak doğmuş bir dergidir. Derginin ayak seslerini Tevfik İleri'nin başkanlığı döneminde birliğin ilk resmî yayın organı olarak 1933'te haftalık çıkan *Birlik* dergisine kadar götürmek mümkündür. 14 sayı çıktıktan sonra devlet eliyle kapatılan dergi, 50. Dönem MTTB Genel Kurul Raporu'nda da ifade edildiği üzere *Millî Gençlik* dergisinin alt yapısını hazırlamıştır.¹⁸

Birlik dergisi kapatıldıktan sonra *Millî Birlik*, 1950'de *Yeni Millî Birlik*, Kâmuran Evliyaoğlu döneminde *Türkiye Üniversiteler Postası*, Faruk Narin devrinde *Bir* adıyla çıkan MTTB dergileri 1960'lı yıllara gelindiğinde *Millî Gençlik* ismiyle çıkmaya başlamıştır.¹⁹ Derginin çıkış gayesini anlamak bakımından şu satırlar önem taşır:

Fikir, sanat, hareket idi Millî Gençlik'in mefkûresi. Ne sadece bir edebiyat, ne sanat, ne tarih, ne yalnızca fikir, araştırma, inceleme mecmuası değildir o.²⁰

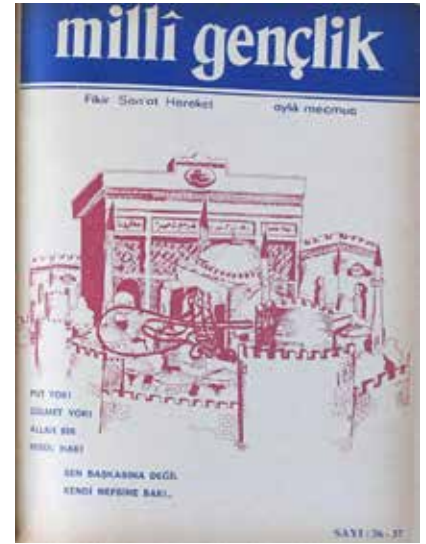
Dergi 1963-1979 yılları arasında 16 yıl boyunca sadece 58 sayı çıkabilmiştir. Sırasıyla Yüksel Çengel, Rasim Cinisli, İsmail Kahraman, Burhanettin Kayhan, Abid Özmen ve Rüştü Ecevit, Cemalettin Tayla ve Kasım Yapıcı başkanlığında çıkan dergi; başkan ve kadro değişimi, maddi imkânsızlıklar ve daha başka sebepler yüzünden aralıklarla yayımlanmıştır. Bu değişimler derginin yayın politikasını ve fikriyatını da hâliyle etkilemiş ve değiştirmiştir.

Derginin ana kadrosu üniversiteli gençlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte İbrahim Kafesoğlu, Nihat Sami Banarlı, Mehmet Kaplan, Faruk Kadri Timurtaş, Nurettin Topçu, Ali Nihat Tarlan, Necmettin Hacıeminoğlu, Ercüment Kuran, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Fethi Gemuhluoğlu da dergide yazı yayımlayan yazarlar arasındadır.

Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Yahya Kemal ve Tanpınar'dan da alıntılar yapılmıştır.²¹

Yüksel Çengel döneminde (1963-1965) çıkan ilk 12 sayıda hâkim renk resmî ideolojidir. Atatürk'e, Atatürk ilke ve inkılaplarına, Cumhuriyet kazanımlarına, Batıcılığa, ırk temelli Türk milliyetçiliğine sık sık vurgu yapıldığı görülen bu ilk sayılar hem içerik hem grafik-tasarım bakımından sonraki sayıların oldukça gölgesinde kalır. Bundan sonraki dönemlerde çıkan derginin hem muhtevasında hem formatında farklılıklar görülür. Özellikle Rasim Cinisli'nin başkanlığa seçilmesinden sonra dergide de birlikte baştan sona bir değişim yaşanır. Resmî ideoloji vurgusu yerini geleneğe, dine, manevi değerlere ve Osmanlı-İslam kültür mirasına bağlılığa bırakır. 1976'da derginin ve birliğin amblemindeki bozkurtlu ay yıldız sembolü kaldırılır, yerine Kur'an'ı çağrıştıran bir kitap konur. Bu sembolik değişimin gençlik ve okurlar üzerinde çok ciddi etkileri olur.²²

1979 yılına doğru çıkan sayılarda ise daha belirgin bir İslami söylem hâkimdir. MTTB'nin misyonu ile derginin yayım amacı bu sayılarda birbirini tamamlar niteliktedir, teşkilatın faaliyetleri ile derginin yayım ilkeleri yeni bir İslami gençlik, iyi yetişmiş Müslüman bir nesil var etme idealinde birleşmiş gibidir. İslam milleti, ümmet, İslami devlet gibi kavramların öne çıktığı bu dönemde İslam'ın bir hayat tarzı olduğunun ve dolayısıyla idari, siyasi, iktisadi bir yönünün de tabii olarak bulunması gerektiğinin altı bir misyon ve vizyon gereği sıkça vurgulanır. Dergi bir yandan bütün cahil düşünce ve inançlardan sıyrılıp İslamcı ve Müslüman kimliğini öne çıkarır ve İslami söylemi en yoğun tonlarda kullanırken bir yandan da siyasal rejime, Batı'ya, ideolojilere ve milliyetçiliğe sert bir dille eleştiri yöneltir.

Millî Gençlik dergisinin 1979 yılına doğru çıkan sayılarda daha belirgin bir İslami söylem hâkimdir. MTTB'nin misyonu ile derginin yayım amacı bu sayılarda birbirini tamamlar niteliktedir.

Türk Edebiyatı

Derginin kurucusu, yayım yönetmeni ve başyazarı Ahmet Kabaklı'dır. İlk sayısı 15 Ocak 1972'de çıkan dergi, aylık fikir ve sanat dergisi alt başlığıyla

18 51. Genel Kurul, Genel Merkez Faaliyet Raporu, "50. Döneminde Millî Türk Talebe Birliği", 26. Mart 1971-27 Mayıs 1973, Özdemir Matbaası, İstanbul, s. 18. Ayrıca bk. Yunus Öztürk, *Yakın Dönem İslamcı Dergilerde Millet ve Ümmet Kavramları: Millî Gençlik Dergisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 64.

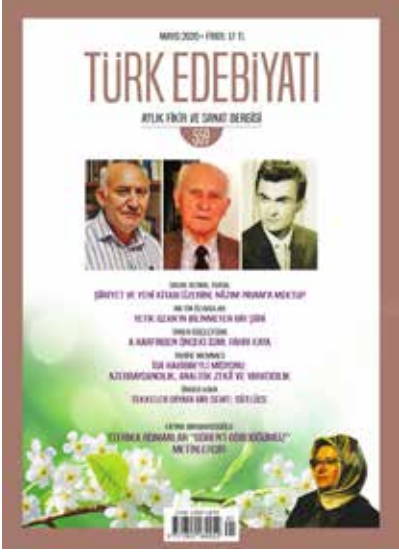
19 51. Genel Kurul, Genel Merkez Faaliyet Raporu, "50. Döneminde Millî Türk Talebe Birliği", 26. Mart 1971-27 Mayıs 1973, Özdemir Matbaası, İstanbul, s. 39.

20 MTTB 54. Dönem Faaliyet Raporu, s. 55. Akt. Serkan Yorgancılar, *1965 Sonrası İslamcı Bir Öğrenci Hareketi Olarak Millî Türk Talebe Birliği*, İzmir, 2006, s. 173.

21 Rasim Cinisli, *Bir Dönemin Hafızası*, Doğan Kitap, 1. baskı, 2017, s. 239-240.

22 <https://www.haksozhaber.net/okul/milli-genclik-dergisi-1965-1967-740yy.htm>

Ahmet Kabaklı
öncülüğünde kurulan
Türk Edebiyatı nesiller
yetiştiren bir dergi
oldu.

önceleri “her ayın 15. günleri” sonraları da “her ayın ilk günleri” olarak yayımlanır. İki yıllık bir kesinti hariç derginin oldukça düzenli ve istikrarlı bir yayın hayatı olur.

Derginin kurucusu Türk Edebiyatı Cemiyeti'dir. Cemiyetin merkezi İstanbul Beyazıt'tadır. 1960'lı yılların ikinci yarısında milliyetçi-muhafazakâr, demokrat görüşleriyle öne çıkan Celal Bayar, Alparslan Türkeş, Süleyman Demirel, Tahsin Banguoğlu ve Necip Fazıl Kısakürek²³ gibi simalar tarafından kurulan cemiyetin ilk başkanı Nihat Sami Banarlı, başkan yardımcısı ise Ahmet Kabaklı'dır. Genel sekreterliğini bir süre Osman Akkuşak'ın yaptığı cemiyet, bünyesinde Osmanlı'nın son nesliyle Cumhuriyet'in ilk neslinden önemli ilim ve düşünce adamlarını barındırmıştır: Orhan Seyfi Orhon, Ali Nihad Tarlan, Muharrem Ergin, Faruk Kadri Timurtaş, Zeki Ömer Defne, Gültekin Sâmanoğlu, Mehmet Kaplan, Erol Güngör, Mümtaz Turhan, Ayhan Songar, Tahsin Demiray, Tarık Buğra, Mustafa Necati Karaer, Nevzat Yalçıntaş, Samiha Ayverdi, İlhan Ayverdi, Kadircaan Kafı, Sabri Esad Siyavuşgil, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, İbrahim Kafesoğlu, Malik Aksel bunlardan bazılarıdır.

Bürokrasi ve devlet erkânıyla da iletişim kanallarını açık tutmaya önem veren cemiyet üyeleri eğitime, kültür-sanata dair teklif ve temennilerini Meclis ve bakanlıklara iletmenin gayreti içinde olmuşlardır.²⁴

Cemiyetin ilerleyen yıllarda çalışmalarını Türk Edebiyat Vakfı çatısı altında yürütme kararı alınmasının altında yatan düşünceyi şu satırlar gayet açık bir şekilde özetler:

Türk edebiyatının Destanlar çağından bugüne, Saz, Tekke, Divan, Tanzimat ve Yeni Edebiyat çevrelerinde görünen manzarasını, bu vakıf tek ve büyük bir nehrin akışı hâlinde seyretmektedir... Türk Edebiyatı Vakfı, ancak siyaset dışı sanatı, sanat sayacaktır... Türk Edebiyatı Vakfı'nın şüphesiz en başta gelen vazifesi dilimizi yaşatmak ve büyük mücadelesi, dil bozgunculuğunu yenmektir... Türk Edebiyatı Vakfı, cemiyetimizin içine düşürüldüğü

korkunç kültür katliamı ve kültür ihtilali hengâmesinde millete, geleneğe, İslam'a, çağa dayalı yeni büyük terkinin “Mevlid”lerini yazacak sanatkarlar yetiştirmek azmindedir.²⁵

Bir ara Cağaloğlu Nuruosmaniye Cad. 17/3 Yeşilçay binasında faaliyet yürüten cemiyet, sonraları Sultanahmet'e taşınır, Divanyolu üzerindeki tarihî binada haftalık toplantılar yapılır. Önemli düşünce adamları burada sohbet, seminer ve açık oturumlar tertip eder. Cemiyetin ve vakfın en kalıcı ve ses getiren çalışmalarının başında *Türk Edebiyatı* dergisi gelir. Osman Akkuşak'ın verdiği bilgiye göre²⁶ dergi TBMM'den aldıkları 15 bin liralık ödenekle kurulmuştur. Akkuşak, Ahmet Kabaklı tarafından kendisine ısrarla yapılan “Derginin başına geç” teklifini çeşitli sebeplerden kabul edemez.

Dergi ile “millî-İslami-muasır” fikriyata sahip Ahmet Kabaklı isimleri özdeş hâle gelmiştir. Türk-İslam sentezini savunan, pek çok özelliğinin yanı sıra bu yönüyle de önemli bir edebiyat ve düşünce adamı olan Ahmet Kabaklı'nın ve sonraki dönemlerde dergide sorumluluk alan Sevinç Çokum, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Ahmet Kabaklı'nın yeğeni Servet Kabaklı, İsa Kocakaplan, Gazi Altun, Cemal Aydın, Belkis İbrahimhakkıoğlu, Ayla Ağabegüm, Beşir Ayvazoğlu ve Bahattiyar Aslan gibi isimlerin gayretleri dergiyi Türk edebiyatının en uzun süreli yayınlarından biri yapmıştır.

Derginin çıkış gayesi, kimlik ve düşünce haritası Ahmet Kabaklı'nın kaleminden “Çıkarken” başlığı altında oldukça sarih bir şekilde ortaya konulmaktadır:

Türk Edebiyatı dergisi, fikir ve sanat hayatımızdaki “hercümerc”in içinde telaşsız ve tarafsız olarak sağduyu ve sakin düşünceyi işaret eden bir gösterge olmak arzusu ile çıkıyor.²⁷

Yazarlarından ve yayım politikasından da görüleceği üzere, ay çiçeğinin gıda almak için yüzünü sürekli güneşe döndürmesi gibi dergi de Türkçeye, Türk gerçekliğine, memleket meselelerine, millî kültüre, millî tarihe, millî idrake ve bütün bir Türk dünyasına döner, bu konulara daha bir dikkat kesilir.

Ahmet Kabaklı, sözü edilen aynı yazıda “Türk edebiyatını en uzak mazisi, uzak ve yakın geçmişi ve bugünü ile yekpare bütün hâlinde düşündüklerini”, “önce kendi ülkelerinde, eski veya çağdaş sanatkarlarının deneyişlerini tanımak zorunda

23 Türk Edebiyatı Vakfı tarafından Mayıs 1980'de Necip Fazıl'a “Sultanüş-Suara” unvanı verilir. Ayrıca *Türk Edebiyatı* dergisi de Temmuz 1980-81. sayısını “Necip Fazıl Özel Sayısı” olarak hazırlar.
24 <https://www.yenisafak.com/yazarlar/osmanakkusak/turk-edebiyati-dergisi-27685>

25 Ahmet Kabaklı, “Vakıf ve Kurultay”, *Türk Edebiyatı*, 1978, sayı: 57, s. 3-4.
26 <https://www.yenisafak.com/yazarlar/osmanakkusak/turk-edebiyati-dergisi-27685>
27 Ahmet Kabaklı, “Çıkarken”, *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 1, s. 3.

olduklarını”, “Millî hazineyi horlayıp sadece Batı malı aktaranların alacalı yeniliklerinin çabuk eskiyeceğini”, “tercüme yazılara yer vereceklerini”, “dilde, yaşayan Türkçeyi esas tutacaklarını”, “uydurma Türkçeyi kullanmak gerektiğini kabul etmediklerini”, “yurdun neresinde bir değer, istidat görürse ona sahip çıkacaklarını”, “ideolojiye, dar görüşlülüğe ve kalıpcılığa karşı olduklarını”, “bütün unsur ve insanlarını içine alacak şekilde memleketi işleyeceklerini”, “Türk sanat ve kültürünün hiçbir kolunun ölü sayılmayacağını” da belirtir.²⁸

Birikim

Yayın hayatına 1975 Mart'ında Ankara'da başlayan *Birikim*, 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar geçen beş yıllık süre zarfında 61 sayı yayımlanmıştır. Vladimir Lenin'in klasik hâle gelmiş “Devrimci bir teori olmadan devrimci bir hareket olamaz.” sözü gereği teorik yönleri ağır basan dergide sol, sosyalizm, sosyalizmin sorunları, sosyalist düşüncüler, güncel, siyasal ve toplumsal meseleler, dönemin koşulları entelektüel bir bakış açısıyla ve oldukça üst bir akademik dille ele alınmıştır. Çıkış gayesinden biri “sosyalist politikaya teorik müdahale”dir. Bir düşünce hareketi, çığır açan bir öncü hareket olmaktan ziyade teorinin, düşüncenin, bilginin konuşulup tartışıldığı *Birikim*; kendisini dönemin koşullarının gerektirdiği bir dergi olarak tanımlamıştır.

Türkiye'de solun, sosyalizmin en canlı ve iyimser döneminde çıkmaya başlar dergi. Amacı; o heyecan içinde, uzun erimli, geniş perspektifli, serinkanlı ve özleştiril bir bakışın eksik kalmamasına katkıda bulunmak. Antonio Gramsci'nin ünlü “İradenin iyimserliği-akılın kötümserliği” düsturunun hakkını vermek. Güncelliğin hararetine kapılıp kalmamak, olup bitene insanlık tarihinin uzun ve karmaşık devranı içinde bakmak *Birikim*'in meşrebidir ve herhâlde bunca zaman yaşamasını sağlayan temel bir vasfı da budur.²⁹

Nisan 1980'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yayını durdurulan ve yaklaşık 9 yıllık bir aradan sonra 1 Mayıs 1989'da yeniden çıkan dergi, hâlen yayınlanmaktadır. Telif eserlerin yanı sıra tercüme eserlerin de büyük bir yekûn tuttuğu dergide en çok da Murat Belge, Ömer Laçiner, Can Yücel, Yavuz Çizmeci, Onat Kutlar imzaları dikkat çekmektedir. Bunlarla birlikte Doğu Ergil, Asaf Savaş Akat, Ahmet İnel, Tahsin Yücel, Mete Tuncay, Haluk Şahin, Berna Moran, Server Tanilli gibi akademisyenler ve Luis Althusser, Rolant Barthes, Walter Benjamin, Claude Levi

Kültür, hem dar anlamıyla sanat-edebiyat-resim-sinema dünyasıyla, hem de geniş anlamıyla, “insana dair her şey” menziline *Birikim*'in ilgi alanındadır.

Strauss, Michel Foucault gibi yabancı yazarlar da dikkat çeken diğer isimlerdir. Tercüme eserlere ve yabancı yazarlara -özellikle de İngilizlere- çokça yer verilmesi, Murat Belge'nin dergi için kullandığı şu tespitler hatırlandığında daha anlaşılır bir hâl almaktadır:

İngiliz solunun önemli bir dergisi olan *New Left Review* gibi bir derginin Türkiye koşullarında yaratılma çabasıdır.

Kendisini, ilk çıktığı dönemlerde *Birikim*'in marjinal bir solu olarak tanımlayan Şirin Teke- li'nin 100. sayı için kaleme aldığı yazısındaki şu satırlar, derginin gençlik üzerindeki etkisini ve sol çevreler nezdindeki yerini ve önemini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

Birikim, o yılların “sol”una egemen olan çeşitli ortodoksluklara, bağnazlıklara karşı çıkan; solda tartışılan tezleri başka dergilere damgasını vuran vurucu, yıkıcı, öldürücü üsluptan çok farklı, yumuşak, âdeta “feminin” bir üslupla gündeme getiren; o yıllarda gözünü “Batı” dışındaki her yöne -Arnavutluk'a bile- çevirmiş olan Türkiye solu için, bir yenilik olarak “Batı” solunda -başta NLR olmak üzere- entelektüellerin nelerle uğraştığına ilgi duyan; tartışmalarını aktaran ve Türkiye için yeni sorunsallar öneren -Murat'ın açtığı ‘Edebiyatta Doğu-Batı sorunsalı’ gibi- benzersiz bir dergiydi. Bana

28 Ahmet Cemil Bedir, *Türk Edebiyatı Dergisi Hakkında Bir Değerlendirme Çalışması (1-86. Sayılar)*, Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Şubat 2015. s. 11-12.

29 https://www.birikimdergisi.com/hakkimizda#.XhDiw_kza1s

Kubbealtı Akademi Mecmuası, Çemberlitaş Peykhane Sokak, 3 numaralı tarihî binada faaliyetlerini yürüten Kubbealtı Cemiyeti'nin yayın organı olarak çıktı.

ve eminim benim gibi pek çok kişiye yeni ufuklar açtı. Geniş ufuklar.³⁰

Birikim'i oldukça özgün, düzeyli ve derinlikli bulan; onun sadece sol çevrelere değil, düşünceyi önemseyen her kesime faydasının olduğunu ve onu dergiden öte bir düşünce okulu olarak gören Mehmet Metiner'in derginin Türk soluna ve düşünce dünyasına çok önemli katkılar sunduğunu, bunun başında da Kemalizmle solun göbek bağının kesilmesi geldiğini söylemesi ve dolayısıyla sol Kemalizmin güç kaybetmesinde derginin büyük bir rol oynadığını ifade etmesi dikkat çekicidir.³¹

Bunlardan başka Abdurrahman Arslan, Ümit Aktaş, Erol Göka, Aydın Menderes gibi düşünsel anlamda *Birikim*'e uzak aydın kesimin 100. sayı dolayısıyla kaleme aldığı yazılar da derginin misyon ve vizyonunun "öteki" çevrelerce de nasıl anlaşıldığını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

30 Şirin Tekeli, "Çalakaalem Birikim Anıları", *Birikim*, 1997, sayı: 100, s. 172-174.

31 Mehmet Metiner, "Birikim Bir Düşünce Okuludur", *Birikim*, 1997, sayı: 100, s. 139.

Kubbealtı Akademi Mecmuası

Çemberlitaş Peykhane Sokak, 3 numaralı tarihî binada faaliyetlerini yürüten Kubbealtı Cemiyeti'nin yayın organı olarak 1 Ocak 1972 tarihinde üç ayda bir, toplamda yılda dört sayı çıkan *Kubbealtı Akademi Mecmuası* da yarım asırlık tarihiyle muhafazakâr kültür dünyasının önemli mecralarından biridir.

İlk iki yıl boyunca derginin yazı işleri müdürlüğünü yapan Nihat Sami Banarlı'nın ilk sayıda büyük bir titizlikle kaleme aldığı on dört sayfalık "Beyanname" çok dikkat çekicidir. "Beyanname", beklenen tesiri gösteremese de derginin çıkış gâyesini, hedeflerini, misyon ve vizyonunu göstermesi açısından önemli ayrıntılar içermektedir:

Edebiyatta dil olarak Türk milletinin yarattığı ve asırlarca işleyerek güzelleştirdiği Türkçeyi kullanınız. Milletiniz, bu asırlar içinde, aynı işleyişle Türkçelediği kelimeler de vatanınız gibi, sizindir. Tarihsiz, musikisiz, zevksiz ve uydurma kelimelere iltifat etmeyiniz. Dilimize, Türkçeyi soyuzlaştırmak isteyenlerce yerleştirilmek istenen devrik cümle, ters cümle gibi cümle çeşitlerine yüz vermeyiniz. Biliniz ki dünyanın en güzel ve

en mantıklı söz tertibi, fâil-mef'ûl-fiil (özne-tümleç-yüklem) şeklindeki hâlis Türk cümlesidir.

Edebiyatımızın, gerek aydınlarca gerek saz şairlerince kullanılan nazım şekillerini, vezinlerini, kafiyelerini, dil ve söyleyiş inceliklerini araştırınız. Onlardaki musikiyi; onlardaki zevk, zekâ, kültür ve tefekkür çizgilerini benimseyiniz. Beğendiklerinizi modernize ederek yeni Türk edebiyatını kendi millî temelleri üzerinde yükseltiniz.

Eserlerinize gıda olacak ideolojiler içinde, siz yine Asya'daki ve Türkiye'deki atalarınızın milliyetçi, vatancı ve insançı hedeflerini seçiniz. Milliyetçiliğin ve vatançılığın belki en üstün ve orijinal sözlerini, Asya'daki eski Türk edebiyatı eserlerinde bulacaksınız. İnsancılığa gelince, bu hususta size, bu yolda bir dünya hâkimiyeti kurmuş olan Müslüman Türk atalarınız büyük örnek olacaktır. Dilde, edebiyatta, duyuş, düşünüş ve davranışta Türk üslûbuna ve millî maziden kuvvet almaya ehemmiyet veriniz. Mevzu olarak Türk halkının, dünkü ve bugünkü, hayat, sanat, iman, feraset ve yaşama neşesi yollarındaki macerasını işleyiniz. Türk şehir halkını, Türk köylüsünü, son zamanlarda örneklerini çok gördüğünüz gibi kaba, pis, izansız, şahsiyetsiz, ezilmiş insanlar olarak değil, onları hakikî hayatları ve hakikî şahsiyetleriyle görüp gösteriniz. Halide Edip'in, Reşat Nuri'nin romanlarında tanıtılan halk tipleri gibi tipler yaratınız.³²

Zaten mecmuanın birinci sayısının hemen başında Yahya Kemal Beyatlı imzalı "Bugünkü Türkçe" başlıklı yazıya yer verilmesi de derginin dile, Türkçeye ve Türk kültürüne verdiği önemi gösterir. Mecmuanın en önemli misyonu özellikle dinî ve millî konularda araştırmalar yapmak; dil, kültür, din, milliyet, vatan bilincine sahip kişiler yetiştirmek, bu bağlamda nitelikli fikir ve sanat eserleri ortaya koymaktır. Banarlı'nın ifadesiyle "Yeni Türk nesillerinin, her adımı millî ve insanî köklere dayanan ve tıpkı tarihteki büyüklük asırlarımızda ulaştığımız üstün seviyeye, bir defa da asrımızda ulaştıklarını görmek gibi mesut bir hedef gözetmektir."³³

Kubbealtı çevresinin oluşmasında mecmuanın çok önemli bir yeri vardır. Zira mecmua vesilesiyle pek çok yazar ve sanatkâr yetişmiş; bir nesle, bir döneme mektep olmayı başarmış, Türk kültür dünyamızda iz bırakmıştır. Türk edebiyat, dil, tarih, sanat ve kültürüne, Türk-İslam sentezine akademik bir kimlikle hizmet etmeye çalışan derginin yazı işleri müdürlerinden Şeyma Güngör dergide yazı yazan kişileri üç gruba ayırır: "Vefat etmiş önemli yazar/şairler, yaşayan seçkin yazar/şairler ve kabiliyetli gençler."

Yahya Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Nihat Sami Banarlı, Tahsin Banguoğlu, Ekrem Hakkı Ayverdi, Samiha Ayverdi, Orhan Seyfi Orhon, Be-

kir Sıtkı Erdoğan, Faruk Kadri Timurtaş, Fevziye Abdullah Tansel, Kaya Bilgegil, Cemil Meriç, Halil Açıkgöz, Cinuçen Tanrıkorur, Orhan Okay, Yavuz Bülent Bakiler, Mustafa Tahralı, İskender Pala gibi yüzlerce yazar ve şairin yazı yazdığı dergi yayın hayatını sürdürmektedir.

Düşünce

Toplumun İslami ve siyasi bilinçlenmesinde, İslamcılık düşüncesinin gelişmesinde ve yayılmasında çok etkin bir rol oynayan *Düşünce* dergisi yayın faaliyetini 1976-79 yılları arasında aylık periyotlarla sürdürmüştür. Bu süre içerisinde sadece 36 sayı çıkan derginin yayımlandığı ilk adres Babiali sınırları içerisinde bulunan Nuruosmaniye Caddesi'ndeki Aydınlar Han, son adres ise Beyazıt'taki Büyük Haydar Efendi Sokağı'nda bulunan Başak Han'dır. İlk 7 sayı Aydınlar Han'da, diğer sayılar Başak Han'da çıkmıştır.

İmtiyaz sahipliğini önce Ahmet Kuru'nun yaptığı derginin sonraki sayılardaki sahipleri ve yazı işleri müdürleri Ali Bulaç ve Ali Kemal Temizer'dir. Derginin çekirdek kadrosunda Yüksek İslam Enstitüsü ve Millî Türk Talebe Birliği'nden pek çok mühim şahsiyet göze çarpmaktadır. M. Beşir Eryarsoy, Ahmet Kuru, M. Sait Şimşek, Sabri Adıyaman ve Ahmet Ağrakça bunlardandır. Ayrıca Sedat Yenigün, Abdurrahman Arslan, Ahmed Şişman, İsmet Özel, Abdullah Uçman, A. Haydar Haksal, Yüksel Kanar, Ömer Özbay, Mustafa Özdamar, Ali Nar, Cumali Ünalı Hasannebioğlu, Hüseyin Besli, Salih Akdemir, Avni Doğan, Mehmet Atilla Maraş, Mustafa İsen, Hüseyin Hatemi, Mesut Uçakan ve daha pek çok kişi yazılar yayımlamıştır.

Dergide din, edebiyat, sanat, kitap tahlili, siyaset, siyasal gelişmeler, devlet nizamı, fıkıh, işçi hareketleri ve hakları, beşerî düzenler ve sistemler, emperyalizm, Lübnan sorunu, İran İslam İnkılabı, Batılılaşma, Osmanlı, şirketler gibi oldukça geniş, renkli ve farklı konularda yazılar yayımlanmış; Batı'dan ve İslam dünyasında çeşitli çeviriler yapılmıştır. Derginin ilk sayısı çıktığında M. Beşir Eryarsoy Gümüşhane'de öğretmenlik yapmaktadır. Ali Bulaç'ın ricasını içeren mektup kendisine geç ulaştığından ilk sayıya yazı gönderememiştir. Birkaç sayı hariç, sonraki sayıların hemen hepsinde imzası vardır Eryarsoy'un. Ali Bulaç ise giriş yazıları başta olmak üzere derginin her sayısında bazen gerçek bazen müstear isimlerle yazılar kaleme almıştır. Vaktinin büyük çoğunluğunu dergide geçiren Bulaç, yayın kurulu içerisinde dergiye en çok fikrî ve fiilî katkı sağlayan kişidir. İçeriğinden mizanpajına ve yazıların teminine kadar derginin büyük yükünü ve genel sorumluluğunu genelde kendisi üstlenmiştir. Sonraki aylarda *Düşünce* Yayınevi'nin kurulmasına karar verilmiş ve başta Ali

32 Nihat Sami Banarlı, "Beyanname", *Kubbealtı Mecmuası*, 1972, sayı: 1, s. 9.

33 Nihat Sami Banarlı, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1972, sayı: 1, s. 5.

Bulaç, M. Beşir Eryarsoy, Ali Kemal Temizer, Ahmet Ağrakça ve Mesut Uçakan olmak üzere pek çok yazarın telif ve tercümelemleri ivedilikle baskıya hazırlanmıştır.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde sınıf arkadaşları olan M. Beşir Eryarsoy ile Ali Bulaç'ın beraberliği Mardin İmam Hatip Lisesi yıllarına kadar uzanır. İkilinin daha o yıllarda kitaplara, okumaya, yazmaya ve edebî-fikrî yayınlara özel bir ilgisi vardır. Siyasi ve içtimai manada İslami bilinçlenmeleri de o dönemlerde filiz verir. Aralarında pek çok konuyu konuşup müzakere ederler ve kitap alışverişlerinde bulunurlar. Çağdaş kavramlar ve düzenleri, örnek İslam davetçilerini, fikrî ve siyasi düşünceleri, Batı'yı ve İslam dünyasını daha o yıllarda tartışıp tahlil ederler. Öyle ki aralarındaki ilişkiler şahsi günlüklere bile konu olur. Aradaki bu yakın ilişki yıllar sonrasında da taşınır, Türkiye gençliğinin İslami bilinçlenmesinde önemli bir kilometre taşı sayılabilecek *Düşünce* dergisinin doğmasına vesile olur.

Ne var ki dergi uzun ömürlü olmaz, buna rağmen derin izler bırakmayı başarır. Dergi özellikle ikinci adresinde sağdan soldan pek çok yazarın, düşünce ve iş adamının uğradığı entelektüel bir mekân hâline gelir. Zaman zaman altı bini bulan tirajıyla 70'li yılların ses getiren bir İslamcı dergisi olur. İslam'a, Müslümanlara ve ümmete dair her konuda duyarlı ve cesur davranan dergi, dönemin maddi manevi zorluklarına daha fazla dayanamaz; 1980 İhtilali'nin ülke sathında yarattığı kaos ve baskı her şeyi olduğu gibi dergiyi de esir alır, pek çok yayın gibi *Düşünce* de bir daha yayımlanmamak üzere kapanır.

Yeni Dergâh

Türk edebiyat ve düşünce tarihinde merkezi bir geleneği temsil eden *Dergâh* dergisinin ilk döneminden başka, bir de ikinci dönemi denebilecek yayın hayatı vardır. İki dergi arasında ciddi benzerlikler vardır hatta ruh kökleri itibarıyla ikisi de aynıdır. Her iki dergi de Yunus'tan, Mevlana'dan, Fuzuli'den, Şeyh Galip'ten bugüne akan Türkçe ırmağına eklenmiş bir kaynak ve Yahya

Kemal'in 'Ne harabi ne harabatıyım/ Kökü mazide olan atiyim.' mısralarını şiar edinmiştir.

Dergi, ikinci dönem bir damarıyla Yahya Kemal'den, diğer damarıyla da Nurettin Topçu'dan beslenir. İlki modern Türk şiirinin kurucularından, ikincisi "Anadoluculuk" fikrinin inşacılarından. Her iki dönem dergilerinin ortak yanları geleneğin köşe taşlarından olan yerlilik, millilik ve estetikdir. Bunlardan birincisi coğrafyayla, ikincisi tarihsel mirasla, üçüncüsü de edebiyatın evrensel estetik standartlarıyla ilişkilidir.³⁴

Yaklaşık 70 yıllık aranın ardından yeniden yayımlanan dergide bu sefer Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, İnci Enginün, Orhan Okay, İsmet Özel, Ahmet Tabakoğlu, Hüsrev Hatemi gibi isimler bulunmaktadır. Her iki derginin de çıktığı yıllar ve konjonktür çok farklı olmakla beraber coğrafyaya, tarihe, dile, kültüre bakışında; "yerli ve milli" duruşunda ciddi bir benzerlik söz konusudur. Esasında derginin yükünü çeken Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara gibi isimler Anadolu Nurettin Topçu geleneğinde yetmiş ve ilk olarak *Hareket* dergisinde boy göstermişlerdir. Dergide İslamcı çevreler başta olmak üzere yeni edebiyatçılar ve akademisyenlerin önemli metinleri yayımlanmıştır.

Yayın hayatına başladığı 1990'lı yıllardan itibaren *Dergâh* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yapan Mustafa Kutlu, 17 Kasım 2015 tarihli derginin 310. sayısında yazdığı şu kısa veda mektubuyla görevi şair ve öykücü Ali Ayçil'e bıraktığını bildirdi.

İlk sayısını Mart 1990'da çıkardığımız *Dergâh* dergisinin "Yazı İşleri" görevinden ayrılıyorum. Tanıyanlar bilir, uzun vedaları sevmiyorum. Bu görevi artık Ali Ayçil yürütecek. Ali Ayçil ismini Asım Erverdi'ye ben teklif ettim. *Dergâh*'la ilgili tüm sorumluluk bundan böyle ona aittir. Ürünlerinizi ve mektuplarınızı Ali Ayçil'e gönderin. Bu yirmi beş yıl nasıl geçti? Rüzgâr gibi. Geçen zaman içinde kimin kalbini kırdım, kimi üzdüysem hakkını he-

Dergâh dergisinde İslamcı çevreler başta olmak üzere yeni edebiyatçılar ve akademisyenlerin önemli metinleri yayımlanmıştır.

34 <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2018/03/27/dergah-dergisi-EDITORU-ALI-AYCIL-YERLILIK-MILLILIK-VE-ESTETIK-KOSE-TASIMIZDIR/>

lal etsin. Ben eğer varsa hakkım, helal ediyorum. Cenab-ı Hak yar ve yardımcımız olsun.

Aynı minvalde Dergâh Yayınları'nın sahibi Ezel Erverdi'nin yazdığı mektup da önemli ayrıntılar içermektedir:

1968 yılının Şubat veya Mart ayında Erzurum'da Orhan Okay'ın odasında hocasının tanıştığı Mustafa Kutlu ile o günden bu yana gelişen arkadaşlık, sonrası doğan dostlukla şükür bu günlere geldik. Mezuniyet sonrası Tunceli'deki öğretmenlik günlerinden İstanbul günlerine, öğretmenliği noktalararak meslek olarak yazarlık ve yayıncılığı seçtiği günleri yaşadık. Divanyolu Caddesi, Hamam Sokak, Nuruosmaniye Caddesi, Çemberlitaş, Ankara Caddesi, Klodfarer Caddesi'nde (ama hep Çağaloğlu civarında) yılları tükettik. Mustafa Kutlu'nun deyişiyle "az zamanda çok iş, çok emek" sarf ettik. Ocak 1977'de fasiküller hâlinde çıkarmaya başladığımız *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ni yirmi senede tamamladık. Mart 1990'da yayınına başladığımız *Dergâh* dergisi 2015 yılını geride bırakmak üzere. Mustafa Kutlu dergide üç neslin yetişmesini sağladı, çok büyük "palto"sunda gençleri barındırdı. Projelendirdiğimiz *Medine Müdafası* filminin senaryosu için rahmetli Metin Erksan'la dört ay sabahlara kadar çalıştı. Rahmetli Halit Refiğ ile de senaryo çalışmaları yaptı. Osman Sınav onun hikâyelerini filme çekti. Ben Mart 2010 tarihinde *Dergâh* dergisi sahipliğini, iki yıl sonra da yayınlardaki hissemi ve sorumluluklarımı oğluma devretmişim. Yılların yıpratmasına hastalıklar da ilave olunca kaçınılmaz bir devir ve nöbet değişimi oluyor. Dergâh Yayınları yeni ve genç bir neslin elinde. Şahsen ben gelecekte umutluyum. Mustafa Kutlu'nun şu anda 33 kitabı var. İnşallah sayı daha da artacak. Yöneticilikten emekli olunur ama yazarlıktan asla. Benim elimde bir deneme derlemesi var ve projeler bitmez. Kutlu hastaneleri sevmeyiz, çok çok az doktoru sever ve güvenir. Son senelerde cenazelere de gidemiyor. Yer değiştirmeyi ve vedaları da sevmeyiz. Çok kısa bir "veda" yazmış. Ben tamamlıyorum. Yayınevindeki masası, köşesi hep duracak, istediği zaman gelecek. Görevi devrettiği hemşehrisi ve arkadaşı Ali Ayçıl'la yirmi senedir tanışıyorlar. Son senelerde dergiye az yazı yazıyordu artık daha çok yazacak. Bütün okuyucuları gibi ben de yeni kitaplarını bekliyorum. İlk röportajı ben yapacağım, canım kardeşim...

Bu ikinci dönem itibarıyla, 25 yıldır yayın hayatını kesintisiz sürdüren derginin yeni yayın yönetmeni Ali Ayçıl, görevi devraldıktan sonra şunları söylüyor:

1994'ten bugüne zaten *Dergâh* dergisinde yetişmiş, şiirlerinin hemen hemen hepsini burada yayınlamış bir şairim. Burası bizim evimiz gibi oldu. Mustafa Kutlu, bu dergide Türk şiirinin ve hikâyesinin en önemli isimlerini yetiştirdi. Ve dergi muhafazakâr toplumun entelektüellerinin dergisi oldu. Kutlu'dan öğrendiklerimizi de dâhil ederek genç sanatçıların, yetiştikleri bu merkezi canlandırıp devam ettirmeyi istiyoruz. *Dergâh* dergisi herhangi bir gruba ait olmayan, sadece edebiyatın peşinde olan bir yerdir. Bir anlamda edebiyatımızın kaptan köşküdür. Umuyorum ki burası genç sa-

natçıların yazmaya devam ettiği, heves ve özgüven kazandığı, ben de *Dergâh*'ta hikâye, deneme yayınlattım diyebileceği bir merkez olacak.

Sonuç Yerine

İstanbul her yönüyle mümbit ve renkli bir coğrafyadır. Eskilerin "Suriçi" diye tesmiye ettiği mekân ve muhitler, özellikle de konak, çay ocağı, kahvehane ve edebî mahfillerin rahat bir yaşam alanı bulduğu, dergi ve gazete gibi matbuat dünyasının ses getiren yayınlarının bolca boy gösterdiği, Beyazıt'tan Sirkeci'ye uzanan otantik uzun yolun her iki tarafında kurumsal ve kamusal bir kimlikle mekân tutmuş tarihî sokak ve caddelerin renk, dil, düşünce, kültür ve sanat cümbüşü olarak hayat sürdüğü Babıali; bu renkliliğin çok daha yoğun ve derin yaşandığı önemli, önemli olduğu kadar da özel ve özgün bir mekândır.

Babıali'yi "dergiler ülkesi" olarak nitelendirmek yanlış ve abartılı olmayacaktır. Soldan sağa en sıradan, en marjinal, en entelektüel dergileri burada, sokak aralarında, cadde boylarında, apartman katlarında bulabilmek pekâlâ mümkündür. Buradaki dergilerin çeşitliliği ve seviyesi toplumun da genel görünümünü verir. Farklı dünyaların yayın organı onca siyasi, edebî, İslami, millî, liberal, sol, sağ, muhafazakâr, Kemalist kimlikli dergi, gazete ve kitap; uzun yıllar yan yana, sırt sırta, karşı karşıya yayım yapmış ve inandıkları davalarını, kendi dünya görüşlerini, ülkülerini ülke sathına yaymaya çalışmıştır.

Yenileşme dönemi Türk düşünce tarihinde çok önemli bir yeri olan Babıali, bünyesinde barındırdığı misyonlu ve vizyonlu yayınlarıyla Balkanlardan Ortadoğu'ya, Afrika'dan Uzak Asya'ya kadar imparatorluk coğrafyasının şekillenmesinde; dinsel, dilsel ve duyuşsal anlamıyla modern düşüncenin teşekkülünde çok önemli görevler üstlenmiştir.

Bunun içindir ki Babıali'nin serencam ve sosyolojisini bilmeden ülkenin sosyal, siyasal, kültürel, entelektüel haritasını çıkarabilmek, özgün çıkarımlarda bulunmak ve yakın tarihe dair sağlıklı tespitler yapabilmek zordur.

Onun inişli yokuşlu cadde ve sokaklarında yürümek, bütün bir toplumun beyin kıvrımlarında gezinmek gibidir. Kimlik ve düşünce dünyası ne olursa olsun her bir dergi ve gazete bu kıvrımlardan biridir. Onların her bir sayfası bir devri, bir olayı, bir coğrafyayı aydınlatır.

YOLU BABIALI'YE DÜŞENLER...

Ayşe Olgun*

Zamanın uzunluğu, geçtiği mekâna da bağlıdır elbet. Mesela kadim şehir İstanbul için 150 yıl ne kadar kısa ise, Babialı için o kadar uzundur. O 150 yılda kimler geçmez ki bu sokaklardan; Ahmet Mithat Efendi, Şinasi, Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Fatma Aliye, Yahya Kemal, Ahmet Rasim, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Akif Ersoy, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Ömer Seyfettin, Yaşar Nabi Nayır, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Nurettin Topçu, Rifat Ilgaz, Halide Edip Adıvar, Cahit Uçuk, Mahmut Yesari, Aziz Nesin, Kemal Tahir bir çırpıda sayacağımız isimlerdir. Eli kalem tutanların yazılarında Babialı'ye sıkça yer verilmesi de bundandır. Ne romanlar yazılmıştır hakkında, ne şiirler, ne hatıratlar. Zamanın sessiz tanığıdır Babialı...

Basılmış kitaplar, mecmualar, kaleme alınmış hatıralar, fotoğraflar Türk basın ve yayın dünyasının özeti gibidir. Yolu Babialı'ye düşenlerin kimi patron olarak tırmanmıştır o yokuşu kimi yazar kimi ise okur. Ekmek parasını, sırtına yüklediği kitaplardan kazananlarla, kalemiyle kazananların selamlaştığı yokuştur. Muhitin en şanslıları ise kitapçı tezgâhı altında büyüyen nesildir.

Kahvelerinde soluklanan, çayını yudumlarken Babialı'nın dünkü hikâyesine kulak kabartanlar az değildir; haberini, makalesini ya da romanını orada yazarlar gibi...

Babialı yokuşu imrenilecek dostluklar kadar, büyük öfkelere de tanıklık eder. Meşhurdur kalem kavgaları. 1870'lerden itibaren basın ve yayın

dünyamızın merkezi hâline gelen Babialı, II. Meşrutiyet Dönemi'nde en hareketli günlerini yaşasa da siyasi çalkantılar, gazeteci cinayetleri, savaş ve işgalle birlikte epey sıkıntılı bir dönem geçirir.

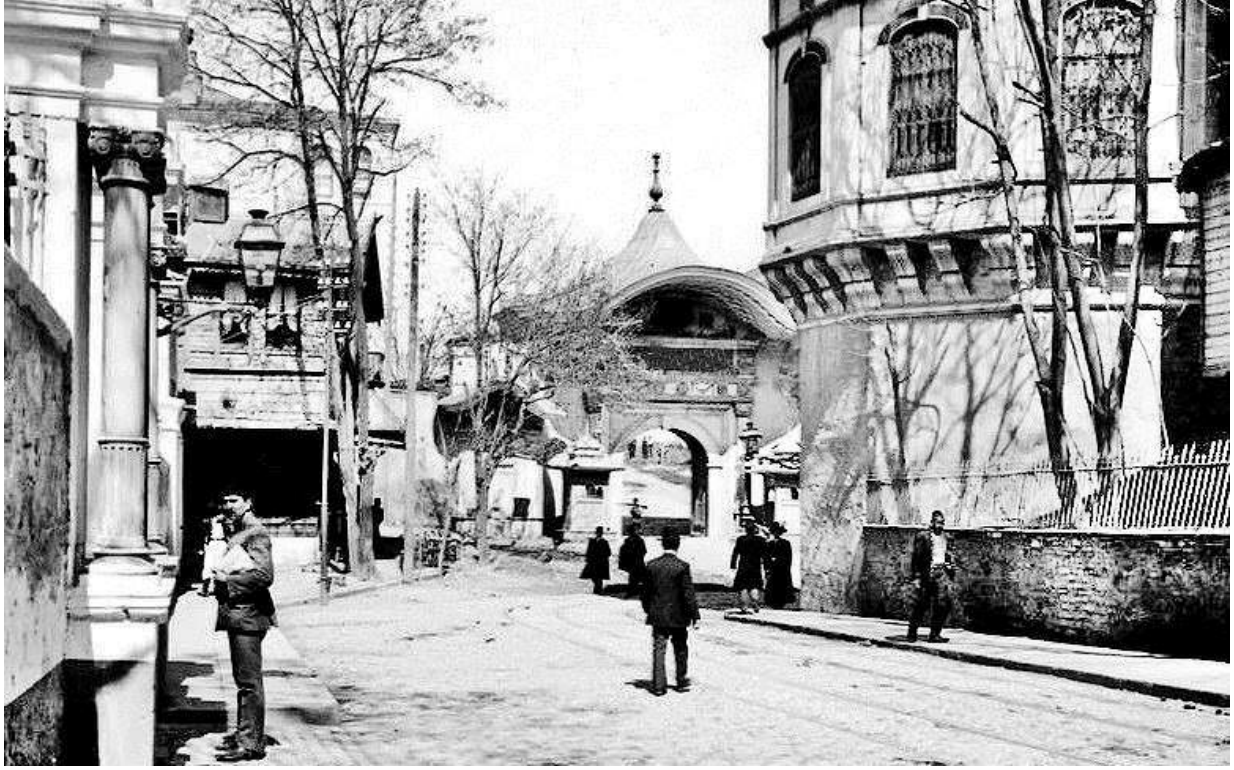
Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ise önce Ankara'nın başkent olmasıyla bulunduğu muhitteki devlet daireleri taşınır; bu da kültür sanat merkezindeki hareketliliği bir kez daha sekteye uğratar. Ardından da yayın dünyasını maddi zarara uğratan Harf İnkılabı gerçekleşir, basılmış kitaplar depolarda kalır, iflaslar yaşanır. Ancak okuma seferberlikleri, yeni harflerle basılan ders kitaplarıyla 1930'lardan sonra yeniden hareketlenir Babialı. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise daha profesyonel bir yayıncılıkla başlayan asıl canlılık ise 1970'li yılların sonuna kadar devam eder.

150 yıllık hikâyesinde Babialı; patronundan işçisine, sağcısından solcusuna, ünlü simalardan yazar olmaya heveslenen gençlere kadar herkesi ağırlayan cömert ve müşfik bir ev sahibi gibidir. Ama her devrin sonu gibi Babialı de zamanla tükenir. Renkli günler hatıralarda kalır, yavaş yavaş siyah beyaz kartpostallara dönüşür. Dar sokaklarında, dik yokuşlarında ve kaldırımlarında bir ömür geçirmiş olanlar birer birer elini eteğini çeker.

Ne gariptir ki insan, hiç yaşamadığı bir çağa da özlem duyabilir. Bizim kuşak Babialı'nın muhteşem günlerine yetişememiş olsa da her birimiz hikâyelerini dinleyerek bu mesleğe adım atmışız bir kere. Ve aradan yıllar da geçse, çocukluğumuzun güzel günlerini arar gibi o yokuştan geçmiş büyüklerimizi arıyoruz; telaşla adreslerini, telefonlarını bulup her fırsatta hatıralarını dinlemek için heyecanla kapılarını çalıyoruz.

* Gazeteci

Babialı, imrenilecek
dostluklar kadar, büyük
öfkelere de tanıklık
eder.

Dinledikçe yeniden canlanıyor sanki o sokaklar, caddeler, mekânlar. Ağır ağır adımlarıyla bir hatıra Yahya Kemal çıkıyor yokuşu. Bir başkasında Peyami Safa. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Yusuf Ziya Ortaç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ömer Seyfettin, Necip Fazıl, Aziz Nesin, Orhan Veli, Ahmet Kabaklı, Gürbüz Azak, Mehmet Niyyazi... Ve daha kimler, kimler... Her nesil bir sonraki neslin koluna girmiş gibidir hatıralarda.

Reşat Ekrem Koçu *İstanbul Ansiklopedisi*'nde, 1934'ten itibaren Ankara Caddesi adını alacak olan Babialı Yokuşu'nu şöyle tarif eder:

Büyükşehrin, dolayısıyla Türkiye'nin fikir ve sanat merkez ve meşheri; İstanbul basımının beşiği, bir politika kanalı; âlimler, mütefekkirler, müellifler, muharrirler, sanatlar güzergâhıdır. İstanbul'un büyük tabii kitapçıları, en büyük kırtasiye mağazaları, mücellitleri, klişe atölyeleri, ilanât büro ve şirketleri, gazete ve mecmua idarehaneleri bu caddenin iki kenarı boyunca sıralanmıştır.

Zaten ilkin isimler kaybolur, sonra yüzler, sonra binalar. Gün gelir, geriye hiçbir iz kalmaz. Doksanına yaklaşan yazar Adnan Özyalçınar, 1950'lerde her sabah Çağaloğlu'ndaki İstanbul Erkek Lisesi'ne gitmek için o yokuşu tırmanan bir delikanlıdır. Sokağı; "Bir kitap cennetiydi adeta" diyerek biraz gençliğe, biraz kitap okunan günlere duyulan özlemlerle tarif eder ve şöyle anlatır:

Yeditepe dergisi Nuruosmaniye'ye giden yolda bir hanın üst katındaydı. Biz oraya gittiğimizde Hüsamettin Bozok gençlere yakın bir editördü ve bizim öykülerimizi hemen basıyordu. *Varlık* ise pek yüz

vermiyordu. Gençler olarak *Yeditepe*'ye gittiğimizde Haldun Taner, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Orhan Kemal ile karşılaşırdık. Onların karşısına oturur dergide sohbet ederdik. Okurlar gelip kitap alırlardı. Yazarını görünce orada imzalatıyorlardı. O zamanlar böyle fuarlar olmadığı için kitap imzalatma etkinlikleri diye bir şey yoktu. Yazarı bulunca imza alınıyordu. Dergilerin ortamı bir sohbet, edebiyat ortamıydı. Edebiyatın, sanatın, gerekirse siyasanın, politikanın tartışıldığı bir yerdi, bir panel gibiydi.

Günümüzde ise o eski kimliği yok olmuştur artık. Kafeler, turistlerin akınına uğramış; baklavacılar, birkaç ucuz penye mağazası, banka şubeleri, dönerciler, seksenli yıllardan kalma birkaç fotoğrafçı dükkânı, bir iki kırtasiye, yeni nesil kahveciler, turistik oteller ve zamana direnen aralara sıkışmış; bir iki kitapçı dükkânıyla âdetâ ruhunu kaybetmiştir.

Babialı Yokuşu'na Ankara Caddesi ismi 1934 yılında verilir. İstanbul'un cadde ve sokaklarını isimlendirmekle yükümlü olan Osman Nuri Ergin II. Mahmud Türbesi'nin arasından Sirkeci'ye kadar uzanan ana caddeyi ikiye böler. O meşhur yokuşun adı değişmiştir tabela üstünde. II. Mahmud Türbesi'ne kadar uzanan kısma da Babialı Caddesi tabelasını asar Ergin. İsimlerle birlikte, yapılan yol çalışmaları sırasında yaşanan yıkımlarda ise bölgenin tarihî kimliği zarar görür. Koçu'ya göre Cumhuriyet sonrası bu yol çalışmaları yüzünden Babialı pek çok kültürel mekânını, çeşmesini, kitabesini, binasını kaybeder. Bazıları ise adres değiştirir.

Geçmiş Bizans Dönemi'ne kadar uzanan bölgede bugün en eski yapı Vilayet'in yanındaki Nallı Mescid'dir. Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan bu mescidin duvarında birkaç nal olduğu için bu isimle anıldığı söylenir. Bugün valilik tarafından kullanılan bina ise 18 ve 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Sadaret makamı olan Babıali binasıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra bir kısmı Osmanlı Arşivleri, bir kısmı da İstanbul Defterdarlığı olur. Defterdarlık bugün Fatih İlçe Emniyeti olarak hizmet verirken Osmanlı Arşivleri ise 2000'li yıllarda Kağıthane semtine taşınır.

Babıali'de bulunan ve bugüne ulaşan diğer tarihi binalardan da bahsetmeden geçmek olmaz. Ankara Caddesi üzerinde olan 1771-1773 tarihlerinde Yusuf Ağa tarafından inşa edilen Sıbyan Mektebi bir dönem Millî Eğitim kitaplarının satışı için bugün Bağımsız Sanat Vakfı olarak hizmet vermektedir. Ne yazık ki Banisi Yusuf Efendi ve ailesinin mezarları 1956'daki yol çalışması sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Sur içinde hizmet veren tek konsolosluk olan Ankara Caddesi'ndeki İran Konsoloslugu 1902 yılında inşa edilmiştir. Karşısında ise Gazeteciler Cemiyeti'nin binası bulunur.

Cağaloğlu'na ismini veren aslen İtalyan kökenli olan Osmanlı paşalarından Cigalızâde Yusuf Sinan Paşa'nın sarayının bulunduğu yerin bir kısmına bugünkü İstanbul Erkek Lisesi yapılmıştır. Lise ile karşı komşu olan Kırmızı Konak ise çok yakın bir zamana kadar ayakta durmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesine Atatürk tarafından hediye edilen konak bir zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi olarak kullanılmıştır.

Yine Babıali'de Millî Eğitim Bakanlığı'na verilen ancak 2012'de yangın sonucu restorasyona alınan Rauf Paşa Konağı, Mimar Sinan eseri olan Rüstem Paşa Medresesi, Babıali Caddesi üzerindeki Cezerî Kasım Paşa Camii, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binası, Cağaloğlu Anadolu Lisesi caddenin tarihi yapıları arasında yer alır.

Babıali dünyası, pek çok yazarın kaleme aldığı hatıralarda, günlüklerde ve mektuplarda yer alır. Okurken bazen kahkahalarla güler bazen hüznlenirsiniz. Gözlerinizin dolduğu da olur. Parasızlık, aşk, kötü ilişkiler, bohem hayat, fikir kavgaları, duruşma salonları, cezaevleri bir anlamda yolu Babıali'ye düşenlerin makûs talihi gibidir. Bu arada alkol, kumar, sigara gibi alışkanlıkların her kuşağın ortak belası olduğunu söylemeliyim.

Dergide, gazetede bir yazısını ya da şiirini çıkarmak, romanlarını bastırmak için Babıali'ye gelip hayal kırıklığıyla geri dönenlerin sayısı da az değildir. Tabii bir de cimriliğiyle meşhur patronları, tartışmalarda yumruk yumruğa birbirine

girenleri, bir anda yanıp sönen yıldızlı isimleri de anmadan geçmemek gerek.

Bizim Yokuş

Servet-i Fünûn dergisinin kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz hatıralarında şöyle der:

Babıali Yokuşu 1908'den ve ondan sonra gazeteci olmaya heves edenlerin çok servetini yemiştir. Kabil olsa da bu uğurda dökülen paraların yekûnu toplansa insanı şaşırtacak bir meblağın karşısında kalırız.

1900'lerin başında yolu Babıali'ye düşen Yusuf Ziya Ortaç gördüğü manzarayı şu şekilde anlatır:

Size bizim yokuşu anlatacağım. Bizim Yokuş'u bilirsiniz değil mi? Eski adı ile Babıali yokuşunu... Gazeteler, dergiler, matbaalar bu yokuşta toplanmıştı benim gençliğimde. Yokuşun alt başında İkdâm Yurdu Ahmet Cevdet Bey'in... Bir de şimdi tathici olan Meserret'in yan sokağı Ebusuud Caddesi'nde Tercüman. İşte koca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün matbuatı.

Yusuf Ziya Ortaç'ın saymadığı Babıali Caddesi'nde bir de kitapçılar vardır Osmanlı Dönemi'nden kalan. Mesela 1901'den beri Babıali'de Zaman Kitabevi'ni işleten Misak Balamutoğlu 1963'te *Yeni İstiklâl* gazetesinden Sıtkı Evren'e verdiği röportajda Babıali'nin en eski kitapçılarının çoğunlukla kendisi gibi Kayseri kökenli Ermeniler olduğunu söyleyerek isimlerini sıralar:

Arakel, Cihan Kitabevi'nin sahibi Mihran, Kasbar, Asır Kütüphanesi'nin sahibi Kirkor Ohannes, Şarkiye Kütüphanesi...

Abdülhamid devrinde kitapçılık işine girip 1963 yılında da hâlen devam edenlerin isimlerini de tek tek verir ayrıca:

İbrahim Hilmi, Zaman, Gayret, Cihan, Yahudi Kaanaat, İranlıların Maarif Kitaphanesi.

Misak Balamutoğlu'nun verdiği bir başka bilgiye göre Maarif, kitapçılığa Beyazıt'ta başlamış, Babıali'ye daha sonra geçmiştir. Remzi ve İnkılap ile birlikte en eski yayıncılar arasında sayılabilecek Maarif 2019'un ikinci yarısında yayın dünyamızdan çekildi.

Necip Fazıl Kısakürek 1920'lerdeki Babıali'yi tımarhaneye benzetir. Yokuşun 50 yıllık geçmişini ise şöyle özetler:

Babıali insana, ilk bakışta basit bir mekân hükmü içinden görünür. Bakırcılar, hasırcılar gibi bir mekân... Hâlbuki o, bir mekân değil, zamanın gayet hususî bir tecelli noktasıdır. Onu, kokmuş da olsa, asrının asırlarca gerisinde de olsa zaman ölçüsü gözlüğünden seyredebiliyor musunuz?.. O zaman

görürsünüz, görülmeye değer olanı... Dedik ya, o, madde yerine ruhun çöreklediği bir yuva... Başka bir mekâna nakledilemez. Nereye taşınsa ve üzerine ne püskürtülse zaman kepçesinin onda çalkaladığı mayonez tutturulamaz.

Paris'ten İstanbul'a beş parasız dönerken elinde dünya ajanslarının koştığı manşet bir haberle soluğu önce Hakkı Tarık Us'un *Vakit* gazetesinde alan Necip Fazıl Kısakürek, Babıali'den haberinin telifiyle ayrılır. 1920'li yılların edebiyat dünyasında el üstünde tutulan genç bir şairdir.

"Kaldırımlar" şiiriyle bir anda fırtınalar esti-ren Kısakürek, Babıali hatıralarında ruhen yaşadığı çöküntüye ilaç olarak dini kurtuluş yolu görmesinden dolayı çevresi tarafından alaya alınıp dışlanır. Babıali'nin bohem hayatını bütün ayrıntısıyla kaleme alan Kısakürek, kitabında kendini de dışarda tutmaz. Kadınlar, kumar, uyuşturucu başta olmak üzere her türlü bataklığa düşen kalem erbaplarını ve sanatçıları anlatan Kısakürek en çok Babıali dünyasındaki insanların inanç zayıflıklarından şikâyet eder ve *Büyük Doğu* dergisinin ilk sayısında da Babıali'nin ünlü simalarına "Allah'a inanıyor musunuz?" diye sorar. Bu anket o yıllarda epey gürültü koparır.

Babıali'nin ünlü simalarından Oktay Akbal *Bir de Simit Ağacı Olsaydı* adlı kitabında şöyle bahseder:

Ünlü Çağaloğlu Yokuşu, Sirkeci'den yukarıya tırmanan yol. İki yanı kitapçılarla dolu bir kültür merkezi. Fotoğrafları çıkardı dergilerde. 'Ünlü muharrirlerinizden falanca ile filanca yokuşu tırmanırken' diye. Peyami Safa, Necip Fazıl, Yusuf Ziya, Nizamettin Nazif, Faruk Nafiz gibi ünlülere sık sık rastlardık burada. Hep de ağır adamlarla yürürlerdi...

Kurtlar Sofrası

İlk kez bir dergiye ya da gazeteye yazısını, röportajını, yazdığı romanı, şiirini vs. vermek için gelip sonra ünlü bir yazar, şair ya da gazeteci olarak dönen isimler de az değildir. Ya da mesela ilk kitabıyla birden şöhret sahibi olanlar.

2002 yılında vefat eden Faik Baysal'dan böyle bir hatıra dinlemiştim. *Sarduwan* adlı ilk romanıyla Nurullah Ataç'tan övgüler alınca hayatının değiştiğini söylemişti. 18 yaşında yazdığı romanı *Sarduwan'ı* bastırmak için komutanından izinli olarak İstanbul'a gelen Faik Baysal bir gencin Babıali'de hayatının bir anda nasıl değiştiğini anlatmıştı:

... Bütün yayınevlerini gezdim ama hepsinden olumsuz cevap aldım. Romanımın içine bir avuç İstanbul kadını serpiştirirsem basacaklarını söyleyen yayınevlerinin ise tekliflerini ben çevirdim. Moralim bozuk bir şekilde vapurda yolculuk yaparken bir yandan da okul defterine yazdığım ro-

manımı düzeltiyordum. Yanımdaki hanım romanı istedi ve inceledikten sonra, 'Bu müthiş bir şey' dedi ve beni Beyoğlu'nda edebiyatçıların toplandığı Nisuz Pastanesi'ne davet etti.

Hayatı boyunca kadınlardan büyük destek gördüğünü söyleyen Baysal, o gün tanıştığı kadının Prof. Dr. Sabri Esat Siyavuşgil'in asistanı Selmin Evrim olduğunu ve onun aracılığıyla romanın basıldığını ve büyük ilgi uyandırdığını belirterek şöyle devam etmişti:

Romanım yayınlandıktan sonra âdeta kurtlar sofrası olan edebiyat dünyasıyla tanıştım. Romanım yüzünden büyük kıskançlıklar yaşandı. Ama Nurullah Ataç beni yanına çağırıp 'Sen hiçbirine cevap verme, kitaplarını yazmaya devam et ve bunları sana saldıranların kafasına at.' dedi. Ben de böyle yaptım.

Babıali hatıralarını yazdığını söyleyen Faik Baysal'ın ünlülerle ilgili anıları da oldukça renkliydi:

Orhan Veli, gördüğü her kıza âşık olur, şiirler yazardı. Yüzünde çiçek bozuğu lekeleri olduğu için kızlara açılmazdı. Bir keresinde Ankaralı bir kıza tutulmuş, benden, kendisi adına kıza konuşmamı istemişti. İyi bir insandı ama hep parasız yaşadı. 'Yazık oldu Süleyman Efendi'ye' şiirini yazdığına pişman olduğunu söylemişti.

Nurullah Ataç bütün edebiyatçıların korkulu rüyasıydı. Ataç ise sadece karısından korkardı. Edebiyat sohbetlerinin yemekli toplantılarda yapılmasını tavsiye eden Ataç, 'Yemekte söylediklerin gürültüye karışır. Sen de saygınlığını yitirirsin.' derdi.

Nâzım Hikmet'in şiirleri eskiden de büyük ilgi görür, gizlice okunurdu. Çünkü şiirlerini okumak ve bulundurmamak suçtu. Güzel tarafı kadar olumsuz tarafları da olan bir adamdı. Sevdiği kadınlara büyük haksızlıklar yapmıştı. Hep yüzüstü bırakmıştı. Yazdığı o güzel aşk şiirleri ile kadınlara yaptıkları birbiriyle asla örtüşemez.

Bir de henüz küçük bir kız çocuğuyken okullarına müfettiş olarak gelen yazar Reşat Nuri Güntekin tarafından yüreklendirilen çocuk edebiyatı yazarımız Gülten Dayıoğlu'nun hikâyesini dinlemiştim. Bu hikâyeyi anlatırken edebiyat dünyasındaki 40. yılını kutluyordu Dayıoğlu.

1935 doğumlu olan Gülten Dayıoğlu okuma yazması olmayan annesiyle birlikte 1950'de Kütahta'dan İstanbul'a göç eder. İlkokul yıllarında verem hastalığına yakalandığı için iki yıl okula gidemez ve bu yüzden ortaokulda arkadaşlarından yaşça büyüktür.

Yazar olmayı çocuk yaştan beri çok isteyen Dayıoğlu'nun bu hayalini gerçekleştirmesinde öğretmeninin de emeği büyüktür:

Bir gün Türkçe öğretmenim elimden tutup müfettiş olarak okulumuza gelen Reşat Nuri'nin yanına götürerek, 'Taşradan geldi ama yazmaya çok istekli.' diyerek beni onunla tanıştırdı. Reşat Nuri ise öğretmenimize okulun kütüphanesinin anahtarını bana vermesini söyledi. 'Hem kütüphaneyi temizler hem de kitapları okur.' diyen Reşat Nuri, yazı hayatında beni yüreklendiren isimlerden biridir. Fındıklı Atatürk Kız Lisesi'nden sonra İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdim. Sebebi 15-16 yaşındayken hukuk okuyan bir çocuğa duyduğum sevgidir. Ancak evlenince hukuk öğrenimimi yarım bıraktım.

Evlendikten sonra yazmaya devam eden Dayıoğlu'nun küçük oğlu ve romanlarıyla Babıali Yokuşu'nu tırmanma hatırası da etkileyicidir:

3-4 yaşındaki oğlumun elinden tutarak Çağaloğlu'ndaki bütün yayınevlerini gezdik. Sonunda bir yayınevi sahibi kitabımı basma sözü verdi. İlk kitabım *Bahçvanın Oğlu* 1963'de yayınlandı. Sınıfta çocuklara, evde ise kendi çocuklarıma anlattığım öyküleri yazıyordum. Bir yandan çocuklar için, bir yandan edebi ürünler için çalışıyor, bir yandan da öğretmenlik yapıyordum. Bir koltukta birden fazla karpuz taşımaya çalışıyordum. Bir alana yönelip orada çalışmalarımı sürdürmemi tavsiye eden eşimi dinleyip çocuk eserlerine döndüm.

Kitabı bastırmak kadar edebiyat dünyasında kabul görmek de kolay iş değildir. Dayıoğlu, bunu *Fadış* adlı çocuk romanıyla başardığını anlatır:

1964'te açılan bir yarışmada *Fadış* ilk on romanın içine girmişti. Altı yıl sonra Abdi İpekçi beni aradı. Milliyet Yayınları'nın kurulacağını söyleyerek, benden çocuk ve gençlik edebiyatı alanında eserler vermeme istedi. Ben de *Fadış*'i getirdim. 10 bin adet basıldı ve iki buçuk ay gibi bir sürede tükendi. Abdi İpekçi beni yanına çağırıp, 'Benim kitabım bu kadar sürede 4-5 yüz sattı, sen ne yaptın?' dedi. Kitabımın bu kadar ilgi görmesine çok sevindim.

Gençleri yüreklendiren onların ilk kitaplarını basan, yol gösteren yayıncılar da vardı elbet o yokuşta. Mesela Ankara Caddesi'nin eski kitapçılarından Ahmet Halit Yaşaroğlu, Babıali'de özellikle o yıllardaki genç şairlerin ilk kitaplarını basmasıyla ünlüydü. 1908 yılında henüz Mülkiyede öğrenciyken hocalarının notlarını bastırıp arkadaşlarına dağıtarak yayıncılığa başladığını anlatır bir röportajında. İlk kurduğu Halk Kütüphanesi'nde Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy gibi o devrin en genç şairlerinin ilk eserlerini bastığını anlatan Yaşaroğlu, şunları söyler:

O vakitler Halk Kütüphanesi genç şairlerin karargâhı idi. Onları gelir ararlar, sorarlar, edebiyat meraklıları kütüphanede toplantılar yaparlardı. İlk eserlerini bastığımız genç şahsiyetlerin bir gün yükseleşmeleri mesleğin en heyecanlı zevkini duyurur.¹

Ardından en çok satan Türk yazarlarını ise şöyle sıralar:

Nâzım Hikmet'in (935 *Satır*'ını) iki defa bastık ve 3 bin adet sattık. Reşat Nuri'nin *Yaprak Dökümü* üç bine yakın sattı. Yakup Kadri'nin hemen bütün kitaplarını hem ben sattım hem de en çok okunan muharrirlerdendir.²

Gece Gelen Telgraf adlı kitabını bastığı için Nâzım Hikmet'le birlikte yargılanır. Adliye'de çıkan yangında toplatılan 2 bin kitabın yanmasıyla davanın kapandığını anlatır. Cumhuriyet'ten önce *Endülüs Masalı*, *Keloğlan Hatıratı*, *Görünmeyen Adam* (Herbert George Wells) ilk bastığı kitaplarıdır. Harf İnkılabı'ndan sonra ise *Kendi Kendine Kıraat* kitabının yazarı ve yayıncısıdır. Yine kendi yazdığı *Mızraklı İlmihal* kitabının halk tarafından büyük ilgi gördüğünü dile getirir röportajında.

O yıllarda tercüme eserlerden ise *Garb Cephesi'nde Yeni Bir Şey Yok* (Erich Maria Remarque) adlı çeviri eserin büyük ilgi gördüğünü dile getirir.

Tefrikadan Romana Giden Yol

Babıali'de aslında bir dönem yazarların roman ve hikâyelerini bastırmalarının en kolay yolu gazetelerde önce tefrika ettirmektir. O romanın okur tarafından beğenilip beğenilmediği gazete tirajlarından belli olurmuş.

Halit Fahri Ozansoy hatıralarında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin kurucusu Ahmet Mithat'ın kitaplarını çok severek okunduğunu şöyle anlatır:

Bizim kuşak, çocukluğumuzda en çok Jules Verne'nin ve Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarını okurduk. Mithat Efendi'nin anlattığı meraklı maceralar hem hoşumuza gider, hem dilinin sadeliği okurken bizi yormazdı. Pek az Arapça ve Farsça kelime ve deyimleri kullanır, açık ve dümdüz Türkçe yazardı. Böyle olduğu içindir ki, onun halk eğitimi üzerinde harikulade masallarının etkisi inkâr edilemez. Çünkü o zamana kadar Battal Gazi ve Şahmeran hikâyelerinden başka bir şey okumayan geniş halk kitlesinde bu Avrupa macera romanları tarzındaki eserleri ile okuma zevkini çoğaltan ancak odur.³

Ahmet Mithat Efendi ile ilgili şu fıkra anlatılır mış o yıllarda:

Kırkambar romanlarını her hafta dergi gibi forma çıkardığı devirde, bazen iki romanı birden yazarmış. Ama romanlarında 'ey kari' ile başlayan uzun uzun eğitici bölümler de eklemiş. Mesela bir romanında 50 sayfa bir geminin nasıl inşa edildiğini anlatmış. Yine bir cinayet romanında katil elindeki hançeri kaldırmış, genç kız yatağında uyuyor

2 Ahmet Halit Yaşaroğlu, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.

3 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

1 Ahmet Halit Yaşaroğlu, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.

ve derken devamında tam iki forma Ahmet Mithat psikolojik tahlil yapmış.

Acaba bu katil taammüden bir cinayeti işlemeden önce ne düşünür sorusuna uzun uzun cevaplar ararken bir grup Ebussuud Caddesi üzerindeki Tercüman-ı Hakikat binasının önüne toplanarak Ahmet Mithat'tan romanın devamında katilin kızı öldürüp öldürmediğini sormaya gelirler. Derken kalabalık ikiye ayrılır; bir kısım öldürün katilin peşine düşeriz derken bir kısım da kıza yazık olur öldürmeyin diye karşı çıkar. Bunun üzerine Ahmet Mithat şöyle der: "Gürültüyü kesin, çaresine bakırım, hem öldürür hem diriltirim kızı..."

Ahmet Mithat kadar tefrika romanları ilgi uyandıran bir başka isim de Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır. *Gazetecilik Hatıralarım* adlı kitabında Suphi Nuri İleri, tirajları düşen gazetelerin üç çıkış yolu olduğunu kaydeder. Bunlardan biri de Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan roman alıp neşretmektir, bir Babıalı klasiğine dönüşmüştür.

Tefrika Romanların Sonu

Halkın büyük ilgi gösterdiği bu tefrika romanlar Harf İnkılabı'ndan sonra kütüphanelerde unutulup gitti. Osmanlıca harflerde basılmış bu kitaplarla evinde büyükçe bir kütüphanesi olan edebiyat araştırmacısı, yazar, şair Ferit Ragıp Tuncor'la 2000'li yılların başında Beyazıt Meydanı'ndaki meşhur Çınaraltı'nda tanışmıştım. Çay bahçesinde bir grup yayıncı ve yazarla oturmuş sohbet ediyorduk. O sırada Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden elinde küçük siyah bir çantayla çıkmış giden kısa boylu, hafif tombul ve yaşlı bir beyefendiyi görüp masamıza davet ettiler.

2005 yılında aramızdan ayrılan edebiyat araştırmacısı, yazar ve şair Ferit Ragıp Tuncor her gün Basın Sitesi Mahallesi'nden Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne araştırma yapmak için geliyordu. Tuncor öğretmen lisesinde okurken bir yandan da öğretmenlik yapıyormuş anlattığına göre ve Harf İnkılabı olunca öğrencileriyle birlikte okuma yazmayı yeniden öğrenmiş. Evinde Harf İnkılabı'ndan önce basılmış kitaplardan oluşan bir kütüphanesi olduğunu, oradaki pek çok yazarın unutulup gittiğini söylemişti. Bu eserlerden birisi de Ahmet Mithat Efendi'nin yetiştirdiği yazarlardan Fatma Aliye'nin *Udi* romanıydı.

Tuncor, bir dönem Türk edebiyatına damgasını vuran Mehmet Rauf, Fatma Aliye ve Mehmet Vecihi gibi edebî şahsiyetlerin eserlerini günümüz okuyucusuyla yeniden buluşturmak için çalışıyordu. Şöyle demişti o sohbetimizde:

Harf İnkılabı'nın ardından eserler Latin harflerine çevrilerek sonraki kuşaklara aktarılırken, çok sayıdaki eser de Osmanlıca harflerle birlikte kütüphanelerde unutulup gitti.

O yıllarda Fatma Aliye Hanım'ın başarılı romanlarından olan *Udi* için şu yorumu yapmıştı Tuncor:

Fatma Aliye'nin bu eseri gibi yine Türk edebiyatının seçkin pek çok eseri yeni Türkçeye çevrilmiş. Oysa bu eser yayınlandığı yıllarda büyük yankı uyandırmıştı. Ben de gençlik yıllarımda o kitabı büyük bir beğeniyle okumuştum. Özel kütüphanemde saklıyordum. Günümüz okuyucusunun da beğeniyle karşılayacağını umuyorum.

Nadide Kütüphanelerin Hazin Sonu

Kimi yazarların kitapları kütüphanede unutulurken kimi yazarların da bin bir emekle kurdukları kütüphaneler mirasçıları tarafından elden çıkarılır. Ahmet Mithat Efendi'nin dillere destan kütüphanesi gibi...

2017 yılında sosyal medyada "Ahmet Mithat Efendi'nin yalısı satılık" diye bir ilanun resmini görmüştüm. Ertesi gün Beykoz'a gidip yöre halkına sora sora o yalığı buldum. Yalı olduğu gibi duruyordu ancak içi bir inşaat çalışmasıyla dairelere bölünmüş ve mirasçıları da kendilerine düşen daireleri teker teker satmıştı. Ahmet Mithat Efendi'nin soyundan olan tek bir hanımefendi vardı: Terhan Ulusoy. 2019'da vefat eden Terhan Hanım büyük bir nezaketle beni evine kabul etmiş ve ailesiyle ilgili bildiklerini anlatmıştı.

Ahmet Mithat çok sevdiği arkadaşı Muallim Naci'yle kızını evlendirir. Muallim Naci evinde geçirdiği kalp kriziyle erken yaşta vefat eder. Muallim Naci'nin ardında Nigar adlı küçük kıızıyla eşi kalır ve Ahmet Mithat'ın yalısına taşınırlar. İşte Muallim Naci'nin yetim kalan o küçük kıızı, Terhan Hanım'ın büyük övgülerle ismini andığı kayınvalidesiydi.

Ahmet Mithat, Muallim Naci vefat ettikten sonra kızına "Sana burada bir arazi alayım sen de karşılığında Muallim Naci'nin kütüphanesini bana ver." demiş. Kızı kabul edince de bu kütüphaneyi de kendi kütüphanesiyle birleştirip karşılığında da kızına büyük bir arazi almış, arazinin üstüne de kendi çizimini yaptığı biri cumbalı üç ev yaptırmış. Ancak Ahmet Mithat'ın vefatından sonra kütüphane sahipsiz kalmış. Ahmet Mithat'ın iki eşi olduğunu ve kütüphanenin diğer eşinin yaşadığı yalının bölümünde kaldığını söyleyen Terhan Hanım hikâyeyi de şöyle anlatmıştı:

O kütüphaneyi hiç konuşmak istemiyorum. Kayınvalidem çok üzülürdü çünkü. Kütüphane Ahmet Mithat Efendi vefat ettikten sonra yalının diğer tarafında kalmış. Kitaplar varisler tarafından değerinin çok altında o dönem satılmış. Hasan Ali Yücel kayınvalidemin çok yakın dostuydu. Kitapların Ankara'da sergilerde satıldığını görüp kayınvalideme söylemiş, ikisi de çok üzülmüş. Ama eşim bu-

nun lafını hiç ettirmezd, biz de konuşmak istemeyiz. Biz de bu konuyu yeniden gündeme getirerek kimseyi kırmak istemeyiz, bugünkü neslin çünkü hiç suçu yok.

Kütüphaneleriyle ve kitap koleksiyonlarıyla ünlü dönemin entelektüelleri var. Bunlar arasında Türk matbuatının özel koleksiyonunu yapmış isimler de yer alıyor. Bunlardan birisi aynı zamanda Türk basın tarihi üzerine ilk çalışmayı yapan Selim Nüzhet'tir. Türkiye'de çıkmış ilk gazetelerin nüshalarından ve kitaplarından bir neşriyat sergisi düzenler. Bu sergi için Selim Nüzhet bir de yeni harfle basılmış kitaplar için biyografi hazırlar. 1934 yılında ise Atatürk'ün emriyle Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'ne tayin edilir. Abdullah Cevdet'in Cağaloğlu'ndaki İctihad Evi'nde dev bir kitap koleksiyonu olan Selim Nüzhet verdiği bir röportajda henüz çocuk yaşta topladığı ilk kitapları bir yangında kaybettiğini anlatır. 1912'de Cenevre'de eğitim görürken yeniden kitap toplamaya başlar. Erken yaşta vefat eden Selim Nüzhet'in kitapları vefatından sonra

ağabeyi Abdülhak Şinasi Hisar tarafından Millî Kütüphane'ye satılır.⁴

Bir başka kitap koleksiyoncusu Ahmet Hamdi Tanyeli'nin ise İstanbul ile Paris'te İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin çıkardıkları muhalif gazetelerinin özel koleksiyonunu elinde bulundurduğunu ve yine çok kıymetli Türk mizahı mecmualarından bir koleksiyona sahip olduğunu 1936 yılında verdiği bir röportajdan öğreniyoruz.⁵

Türk matbaacılığını Avrupa'daki standartların üstüne çıkararak Ebüzziya Tevfik'in de aynı zamanda kitap ve mecmua koleksiyonu vardır. Bunu da kendisi gibi hem matbaacı hem de koleksiyoncu olan oğlu Velid Ebüzziya'dan öğreniyoruz. Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca kitaplardan oluşan dev kütüphanesinin hikâyesini verdiği röportajda şöyle anlatır Velid Ebüzziya:

Kitaplarım üç kısma ayrılmıştır. Biri sırf matbaacılığa aittir. Bunlar babamın da en ziyade merak ettiği kitaplardır. Bu merak babamdan bana geçti. Bu cins kitapların en çoğu Almandır. Bunların

4 Ali Birinci, "Selim Nüzhet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gercek-selim-nuzhet>

5 Ahmet Hamdi Tanyeli, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.

Ahmet Mithat Efendi'nin soyundan olan tek bir hanımefendi vardı: Terhan Ulusoy.

içinde 50 yıldır çıkmakta olan matbaacılığa ait mecmua vardır ki babamın aldıklarına benim de ilave ettiklerimle eşi bulunmaz bir koleksiyon yapılmıştır. Bu mecmuanın 1897 yılının Mart ayında çıkan nüshasında Türkiye'deki Ebüzziya Matbaası'ndan hayretle bahsedilmekte, Avrupa'daki birçok matbaadan üstünlüğü ispat edilmektedir. İkinci kısım gazeteciliğe ait kitaplardır. Onlar da babamdan miras kalanlara benim de ekleyerek tamamladığım eserlerdir. İçlerinde bugün için aranıp bulunmayacak kadar değerlileri vardır. Üçüncü kısım kitapların kendi okumam, fikri mesaimi kuvvetlendirmem için aldığım, almakta olduğum kitaplardır.⁶

Babiali üzerine en eğlenceli hatıraları bence Rifat Ilgaz kaleme almış. Onun Babiali'nin ünlü simalarıyla ilgili yazdıkları insanı güldürüyor. Ama birçoğu kara mizah tabii. Mesela bir gün Babiali'de bir avukat arkadaşına rastlıyor, "Gel, yemek yiyelim." diye davet ediyor Ilgaz'ı. Yemeğe giderken de avukatın küçük bir iş için önce adliyeye uğraması lazım. Aynı adliyede yazılarından ötürü Ilgaz aleyhine açılmış bir sürü dava var. Arkadaşı işini hallederken oyalanmak için Ilgaz da mahkeme kapılarındaki davalara göz atayım diyor ve o sırada birinde ismini görüyor. Hem de tam mahkemesinin başlama saati. "Bari buraya kadar gelmişken gireyim." diyor. Daha önce yargılanıp suçsuz bulunduğu ve Yargıtay tarafından bozulmuş bu davaya "Aman, yine suçsuz bulunurum nasılsa" diye düşünerek girip kendini savunuyor. Ama avukat arkadaşısı işini bitirip gelene kadar hakkında tutuklama kararı çıkıyor ve yemeğe değil doğru cezavine gidiyor.⁷

Rifat Ilgaz yazılarından dolayı Babiali'de polis tarafından sık sık aranan isimlerden biri. Bir anısında hapse atılmamak için bir süre evine bile gidemediğini anlatır.

Gündüzleri çalıştığı *Tan* gazetesinde gece bekçisiyle anlaşmış. Geceleri geç vakitte gelir, gizlice içeri girip iş yerinde kalırmış. *Tan* gazetesinin patronu ise pintiliğiyle meşhur Halil Lütfü Dördüncü. Ilgaz, *Tan* gazetesinde çalışırken isim vermeden *Dolmuş Mizah* dergisinde bir süre patronun cimrilikliğini anlatan yazılar yazmış. Tabii korka korka. Her seferinde "Eyvah, bu sefer işten atıldım!" derken patron yine gülüp geçermiş bu yazılara. Bir tanesi var ki insana "Bu kadar da olmaz ki canım!" dedirtiyor.

Halil Lütfü Dördüncü'nün güdük kurşun kalemeleri kendisinden de meşhurmuş Babiali'de. Tepelerine çatallı bir tepelik geçirir, belinden bir halkayla sıkılıp hizmete sürülürmüş bu kalemler. Paletlerin ipleri kördüğüm de olsa mutlaka çözülür, idareye gelen mektupların, gazetelerin pulları

damgalı damgasız mutlaka saklanırmış. Yanmış ampuller, ilerde "sarıları" kırılıp hurdacıya kiloyla satılmak üzere ambara kaldırılırmış. Aslında bunlar gayet güzel alışkanlıklar diyebiliriz. Ancak biri var ki, pintilikle kendisinden aşağı kalmayan *Vakit* gazetesinin sahibi Hakkı Tarık Us ile Babiali'de yaşadıkları bir anıyı okurken kahkahalar attım.

Postane önünde pintilikte meşhur ikili karşılaşır. Hakkı Tarık, matbaayla ilgili bir mevzu için Lütfü Dördüncü ile görüşmek istediğini söyler. Tamam, görüşünler de bu saatte kimin ofisine gitsinler? Çünkü bu görüşmede çay kahve içilecek hatta vakit geç olduğu için elektriği de açmak gerekecek. "Yok, Vakit olsun!", "Yok Tan olsun!" derken yokuşu tırmanmayı göze alamayan ikili mecburen hemen biraz ilerde olan Tan Matbaası'na gelir. İçeri girince Hakkı Tarık lambayı açmak ister fakat Dördüncü "Karanlıkta konuşmanın bir zararı mı var?" diyerek itiraz eder ve ikili karanlıkta oturup sohbetlerini ederler. Sohbet bitince Dördüncü kalkıp lambayı yakmak ister ama Tarık Us "Dur bekle!" der. Meğer karanlıkta konuşurlarken hem eskime payını hem de ütüsünü düşünen Us pantolonunu çıkarmış.⁸

Satır Başına Telif Ücreti

Yusuf Ziya Ortaç *Portreler* kitabında Hakkı Tarık Us ve Ömer Seyfettin ile ilgili güzel bir hatırasını anlatır. Ömer Seyfettin, Babiali Yokuşu'nda Zaman Kitabevi'nin sahibi Misak Efendi'ye yazdığı hikâyeleri götürür; her birini ayrı zarfa koyar; ağızlarını kapatır ve üstlerine isimlerini yazarmış: "İncili Kaftan", "Diyet", "Falaka", "Aşk ve Ayak Parmakları"... Hikâye isteyen gazete, dergi sahibi Misak Efendi'ye gider zarfa bakar, bir tanesinin adını beğenir, almış. Hikâyenin fiyatı ise 5 lira imiş.

Vakit gazetesinde Ömer Seyfettin'in çok hoş ama kısa kısa konuşmalarının can sıkacak kadar uzatılmış bir hikâyesi yayımlanır. Bunun sebebini Ömer Seyfettin şöyle açıklar:

Ne yapayım cancağızım, Hakkı Tarık hikâye başı değil satır başına para veriyor.

Yusuf Ziya bu hatıranın sonuna şu satırları düşer:

Bu denemeden sonra yokuşumuzun en tatlı en dost insanlarından biri olan Hakkı Tarık, Ömer'in hikâyelerini satır hesabıyla almaktan vazgeçti.

Sait Faik Abasıyanık bilindiği gibi zengin bir ailenin çocuğudur. Paraya, kariyere pek önem vermeyen biridir. Ama annesi hikâye yazmak yerine para kazanacak bir işe girip çalışmasını iste-

6 Velid Ziya, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.

7 Rifat Ilgaz, *Yokuş Yukarı, Çınar Yayınları*, İstanbul, 2018.

8 Rifat Ilgaz, *Yokuş Yukarı, Çınar Yayınları*, İstanbul, 2018.

diği için gazetelerde zaman zaman muhabirlik de yapmıştır. Bir gün yeni bir hikâyesini alması için *Zambak* dergisinin sahibi Mahmut Zeki, Abasıyanık ile arası iyi olan Rıfat Ilgaz'a epey yüklü bir para öder ve adaya gidip Abasıyanık'tan bir hikâye alıp gelmesini rica eder. Ziyaretine gelen Ilgaz'a Abasıyanık yazdığı bir hikâyeyi verir ama hikâyenin yüksekçe olan telifini akşam yemeğinde annesinin yanında vermesini ister. Yemekten sonra ise Ilgaz'a bunun gerekçesini şu cümleyle açıklar:

...Anlasın oğlunun bir baltaya sap olduğunu artık. Yazılarının para getirdiğini.⁹

Özdemir Asaf'tan ise şunları okumuştum: *Hürriyet* gazetesine hem hikâyelerini veren hem de röportaj yapan Abasıyanık'ın hikâyelerine 5 lira veren Sedat Simavi röportajlarına ise 10 lira ödeme yaparmış. Simavi, gerekçesini de birini oturduğu yerden yazarken diğeri için görüşmeye gitmesiyle açıklarmış.¹⁰

Babialı'de edebiyatçılarla yaptığı röportajlarıyla ünlenen asıl isim Ruşen Eşref Üney'dir. Öyle ki daha sonra onun röportajları Babialı'de örnek gösterilir. Üney'in ilk yazısı Osmanlı Dönemi'nde başlayıp Cumhuriyet sonrası da devam eden ve tam 2 bin 461 sayı çıkan *Servet-i Fünûn*'da yayımlanır. Tefik Fikret'in Bebek'teki evine gidip onunla görüşen Ruşen Eşref, bu görüşmeden yola çıkarak yazdığı yazıyı Tefik Fikret'e gösterir. Yazıyı çok beğenen Tefik Fikret bu ilk yazısını yayımlatması için *Servet-i Fünûn*'a Ahmet İhsan Tokgöz'ün yanına gönderir. Tokgöz bu yazıyı çok beğenir ve yazı o hafta *Servet-i Fünûn*'un birinci sayfasında yayımlanır.

“Dünkü Meşhurlar” dizi röportajıyla Babialı dünyasıyla ilk kez tanışan bir başka isim de Melih Cevdet Anday'dır. İşsiz kalıp Ankara'dan İstanbul'a gelen Anday o dönemde *Akşam* gazetesinde çalışan Hıfzı Topuz'un aracılığıyla dışardan röportajlar yapmaya başlar.

“Akan Zaman - Duran Zaman” başlıklı yazısında Anday şöyle anlatır o günlerini:

... Orada ilk yaptığım röportaj dizisi “Dünkü Meşhurlar” adını taşır. Tümü yaşlı olduğu için ya yetişemiyor ya da son dakikalarına yetişiyordum. Örneğin Meşrutiyet Dönemi'nin ünlü İçişleri Bakanı Reşit Bey'in evine telefon edip dileğimi anlattığımda oğlu Cemal Reşit Rey önce “hasta” dedi kısaca. Benim direnmem üzerine ise “Kiminle konuşacaksınız son nefesini veriyor.” diye ekledi.

Daha sonra başka bir röportaj dizisine başlama kararı aldıklarını, Oktay Rifat ve Orhan Kemal ile

birlikte İstanbul'un yoksul semtlerine gidip insanlarla konuştuklarını anlatır hatırasında. Ancak bu röportajların gazeteden atılınca yarım kaldığını dile getiren Anday o günün gazetecilik şartlarını ise şöyle anlatır:

O zamanlar bir gazeteci hiçbir gerekçe gösterilmeden kapı dışarı edilebiliyordu. Ne dava hakkı vardı ne tazminat alırdı.

Cemal Refik'in ikide bir “Biz gazetecilerin cezaesi ianeyle kalkar.” sözü pek meşhurluş o yıllar.

Babialı'nın meşhurlarıyla tanışmak kimi zaman bir kitapçı dükkânında olur kimi zaman bir kahvede. Bugün 86 yaşında olan Muhittin Nalbantoğlu İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıllarda yolu Babialı'ye düşen bir isim.

Türkiye Yayınevi'nin sahibi rahmetli Tahsin Demiray Nalbantoğlu'nun babasının yakın dostuymuş. Nalbantoğlu'ndan dinlediğim anılar bugün Babialı'nın sokaklarını yeniden canlandıracak kadar heyecanlı ve güzel. 1945-46'dan 1964'e kadar sırasıyla Türkiye, İnkılap, Remzi kitapevlerinde çalışan hatta bir ara kendi yayınevini de kuran Nalbantoğlu 1950'li yıllarda bir gün Yahya Kemal'i bir kitabevinde görür. Yazar ve yayıncı dostlarıyla sohbet eden Yahya Kemal'e ezberden bir şiirini okur ve öylece tanışırlar. O gün kendisine Yahya Kemal Babialı ile ilgili kulağına küpe olacak şu sözü söyler:

Bak delikanlı bu Babialı nedir biliyor musun? Burada 1 sene icrayı meslek eyleyen bir üniversite bitirmiş gibi olur.

Babialı Söndü, Geriye Sadece Efsane Adı Kaldı

Ömrünün 75 yılı Babialı'de geçen Nalbantoğlu muhittin kendine göre bir nezaket ve ahlak kuralları olduğunu söyler:

Her şeyden önce bir nezaket vardı. İstanbul'un görgü kuralları orada da geçerdi. Bir soru sorsak “sen kimsin, nesin” demezdi dönemin ünlü yazarları, mutlaka cevap verirlerdi. Efendim demeden kimseyle konuşulmazdı. İster patron olsun ister çalışan kimse özel otomobille gelmezdi, toplu taşıma araçları kullanılırdı ve o yokuşu patron da dâhil herkes soluk soluğa çıkardı. Bugün Babialı söndü, ondan geriye sadece bir efsane olarak adı kaldı.

Babialı'nın adamları kadar kadınları da ünlüdür. “Babialı gibi büyük insanlardı.” der Nalbantoğlu o kadınlar için. Mesela Halide Edip Adıvar Babialı'ye çok sık uğramış.

Peride Celal'in *Gecenin Ucundaki Işık* kitabının matbaa tashihini yaptığı anlatan Nalbantoğlu

9 Rıfat Ilgaz, Yokuş Yukarı, Çınar Yayınları, İstanbul, 2018.

10 Özdemir Asaf, “Sait Faik'in Kişiliği ve Son Günleri”, *Milliyet Sanat*, 1979, sayı: 323.

Muhittin Nalbantoğlu'ndan dinlediğim anılar bugün Babıalî'nin sokaklarını yeniden canlandıracak kadar heyecanlı ve güzel.

toğlu “Bu kitabın adı sonraki yıllardaki baskılarında Gecenin Ucunda diye değiştirildi.” bilgisini vermişti. Bir dönem kadın yazarların ve kitaplarının çok popüler olmasının sebebini de şöyle açıklar Nalbantoğlu:

O dönemin kadın yazarları sayesinde toplumun her kesimde kitap okuma alışkanlıkları artmıştı. Bu kadın yazarların kaleme aldığı popüler kitaplar sayesinde geniş kitlelerin kitap okuması sağlanmıştır. Popüler kitaplar millete okuma sevgisi kazandırmıştır. Peride Celal okuyanlar ilerde klasikleri okuyacak derdi İnkılap Yayınları'nın sahibi. Halide Nusret Zorlutuna'yı tanıdım yine o yıllarda. Birlikte Ankara'da Mehmet Akif ile ilgili konferans vermiştik. O konferanstan bir süre sonra da vefat etti. Bugün geniş okur kitlelerinin oluşmasını kadın yazarlarımızın popüler kitaplarına borçluyuz.

Bir Efsane Daha: Saatli Maarif Takvimleri

Yine Babıalî'nin yayınevlerini ayakta tutan kadınlar da vardır. Yokuşun en eski kitapçıları arasında yer alan ve bugün hâlâ varlığını devam ettiren Maarif Kitap ve Matbaası'dır. Sahibi Hacı Kasım Efendi âmâ en büyük yardımcısı ise kızı Menice Hanım'muş. Dükkânı da o idare edermiş. İlerleyen yaşına rağmen Babıalî'yi terk etmeyen bu hanımefendiyi 50 yıl boyu Babıalî'de hamallık yapan İbrahim Güleç şu cümleyle tarif etmişti yaptığımız röportajda:

Menice Hanım kültürlü ve kibar biriydi. İnsana insan gibi değer veren, takdir edilecek bir hanımefendiydi.

Maarif Kitap ve Matbaası'nın bir de ünlü Saatli Maarif Takvimleri vardır. Bu takvim hâlâ basılır ve büyük ilgi görür. İran'dan gelmiş Acem bir aile olan Hacı Kasım Efendi ve ailesinin hikayesinin ayrıntısını Muhittin Nalbantoğlu'dan daha ayrıntılı dinleyelim:

Kasım Efendi'nin kardeşi Hüseyin Tutya da Şark Maarif Takvimi çıkardı ama onun takvimi tutmadı. İki kardeş küstü diye biliyorum. Aynı aileden amcaları da Ece Ajandası'nın sahibiydi. Ece Ajandası'nın sahibi Murtaza Abi'nin karısı ise ünlü kadın yazarlarımızdan Cahit Uçuk'tu. Cahit Uçuk bahtsız evlilikler yapmıştı ve dördüncü eşi Murtaza Abi tam bir beyefendiydi. Şimdi Ece Ajandalarını Cahit Uçuk Hanım'ın yeğenleri çıkarıyor diye biliyorum. Bu arada Maarif Matbaası'nın yerini de Atatürk aileye bağışlamış. Naci Kasım, Atatürk hayatıyken onun hayatını anlatan ilk kitabı basmıştır. *Türk'ün Altın Kitabı Gazi'nin Hayatı* adlı bu kitaptan dolayı Atatürk'ün de aileye Babıalî'de o büyük dört binayı bağışladığı söylenirdi. Kalın bir kitaptı. Latin alfabesiyle basılmış ilk kitaptır aynı zamanda. Kırmızı Konak da yine Atatürk tarafından *Cumhuriyet* gazetesine bağışlanmıştır.

Maarif kadar olmasa da Babıalî'nin en eski kitapçılarından biri de Remzi Kitabevi'dir. Sahibi Remzi Bengi dünya klasiklerinin çok okunmasında emeği geçen bir isimdir. Bugün Remzi Kitabevi, Babıalî'den çıkıp farklı muhitlerdeki AVM'lerde açtığı şubelerle yayıncılık ve kitapçılık hizmetini sürdürüyor. Yeni nesil kitapçılığı devam ettiren ise Bengi'nin damatları ve çocukları. Gazeteci Hikmet Münir Ebcioğlu şöyle anlatır Remzi Bengi'yi bir yazısında:

Rahmetli Remzi, Ankara Yokuşu'nu aşağıdan yukarıya, Vilayet Konağı'na doğru tırmanırken sağ tarafta kafes gibi küçük, düzenli dükkânın dar bir köşesinde dikdörtgen, yine küçük bir masanın arkasında derli toplu oturan, ufak yapılı, zarif, zeki düşünceli bir adamdı. Hemen her gün oradaydı. Oysa, yokuşun daha yukarılara Nuruosmaniye semtine doğru çıkacak olsanız, karşılıklı iki büyük binada onun elli yıllık yaşam ve gelişiminin ağırlığını duyarsınız. Remzi Yayınları'nın dizilip basıldığı, bütün ülkeye dağıttığı kuruluşlar oradadır. Ama o, köşesinden ayrılmazdı. Hem neden ayrılınsın? Enerji dolu iki damadının genç ve sağlıklı girişimleri ile işler istediği gibi yürüyordu. Hâlâ da öyle... Remzi Bengi'nin Türkiye'de yayın hayatına getirdiği özellik, hemen daima yararlı, yardımcı, aydınlatıcı kitaplar yayımlamakta olmasıdır. Klasiklerin bir dizi hâlinde dilimize çevrilmesine Ankara Caddesi'nde ilk el atanların ön safında o gelmektedir. Bu konuda devleti de geride bırakmıştı. Her ciddi kitabevinde olduğu gibi Remzi Kitabevi'nin de sanat ve bilim açısından dayandığı kaliteli, güçlü bir yetki kurulu vardır. Çevirtmek istediği kitaplardan bazılarının asıllarında görülen yanlışları bile dü-

zeltip ilgililerini uyaran ve bu nedenle teşekkür mektupları bile alan bir kurul...¹¹

Babialı'nın bir başka ünlü kitapçısı İnkılap Yayınları ve Kitabevi'dir. İnkılâp Kitabevi'nin kurucusu Garbis Fikri, 1922 yılında mesleğe atılmış, 1930'da önce Cumhuriyet Kitabevi'ni bir yıl sonra da oradan ayrılarak İnkılap Kitabevi'ni kurmuş. Bir dönem adı İnkılap ve Aka idi. Bunun sebebi de yeğeni Aka¹² ile 1952'de birleşerek şirket hâline gelmiş olmasıydı ancak bu ortaklık 1982 yılında bitmiş. İnkılâp Yayınları babadan oğula gelen, üç kuşaktır devam eden bir şirket. Garbis Fikri 1971'de vefat edince onun yerine geçen Nazar Fikri 1972 yılında verdiği bir röportaj var yayıncılık üzerine. Dağıtımcılık işinin zor olduğunu dile getiren Fikri ders kitapları dışında en az 5 bin, en fazla 10 bin adet kitap bastıklarını da söyler. Çocuk kitabına ilginin arttığına ancak nitelikli kitabın olmadığına değinen Fikri, halkın ilgi gösterdiği ve "Halk kitabı" başlığında satılan Kerem ile Ashı cinsi eserlerin ise artık yenilenip modernleşmesi gerektiğini dile getirir ve şunları söyler:

Bizim yayınevimiz, halkın ve öğrenimi az olanların kolay anlayabileceği teknik kitaplar yayınlıyor. Bir hayli de ilgi görüyor bunlar ancak bu iş için yazar bulma gücümüzü çekiyoruz.¹³

Eşekli Kitapçılar

Bu röportajı okuyunca Nalbantoğlu'ndan dinlediğim ilginç bir anekdot geldi aklıma. Babialı'ye kitap almaya Anadolu'dan heybeleriyle gelen seyyah kitapçılar olurmuş eskiden. Bunlar aldıkları kitapları köy köy, kasaba kasaba eşek sırtında halka satarak geçimlerini kazanırmış. Çoğunlukla da Malatya Darendeli imişler. Mesela Aşık Veysel'i bu seyyah kitapçılar meşhur etmiş Anadolu'da. Yine Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Yusuf ile Züleyha gibi halk hikâyelerinin kitapları da bu kesim tarafından Anadolu'ya dağıtılmış ve halk bu kitaplara büyük ilgi gösterirmiş.

Babası eşek sırtında kitap satanların hikâyesini aslında daha önce Demir Kitabevi'nin sahibi İsmail Demir'den de dinlemiştim. Yümni Han'da dinî kitap yayıncılığı yapan İsmail Demir'in babası Süleyman Demir'in İkinci Dünya Savaşı yıllarında askerliğini yapıp memleketi Afyon'a döndükten sonra kitapçılık işine girdiğini söylemişti. Bilindiği gibi eskiden köy odalarında Battal Gazi, Hz. Ali'nin Cenklere gibi halk hikâyelerinin anlatıldığı

kitaplar okunurmuş. Baba Süleyman Demir de askerden geldikten sonra İstanbul'daki yayınevlerinden aldığı kitapları eşeğin iki yanındaki sandıklara yükler, köy köy gezerek bu dinî hikâyeleri satarmış. Bir yandan da Afyon'da Dedeli Han'ın girişinde kitap sergisi açarmış. Daha sonra ise Afyon'un önemli zatlarından olan Cemal Eğretli Hoca'nın vaazlarında anlattıklarını kitap olarak basarak yayıncılığa başlamış. Afyon'da yayıncılık yapmanın zor olduğunu fark edince de İstanbul'a taşınmışlar ailece.

İsmail Demir'in babasının hikâyesi aslında 1950'lerden sonra yavaş yavaş yükselen dinî yayıncılığın da ayak sesleridir diyebiliriz. Bu yıllardaki yükselişi Tek Parti Dönemi'ndeki yasakların ardından özgürleşen halkın dinî konulardaki kitaplara gösterdiği ilgiyle açıklayabiliriz. 1959 yılının sonunda bir grup muhafazakâr iş adamı tarafından Ali Fuad Başgil'in başkanlığında kurduğu Sönmez Neşriyat'ı, Abdullah Işıklar'ın kurduğu Abdullah Işıklar Kitabevi'ni, İsmail Dayı'nın Yağmur Yayınevi'ni, Mehmet Şevki Eyyi'nin Bedir Yayınları'ni, İsmail Özdoğan'ın Enderun Kitabevi'ni, Mümin Çevik'in Üçdal Yayınevi'ni ve Kadir Mısıroğlu'nun kurduğu Sebil Yayınevi'ni bu listeye ekleyebiliriz. Ancak dinî yayıncılığın ilk kitabevleri Babialı'de açılrsa da 1960'ların ortalarından itibaren Beyazıt'taki Beyazsaray Çarşısı'nda faaliyetlerini sürdüren bu kitapçılar, 2000'lerden bu yana da Vezneciler'de bulunan Yümni Kitapçılar Çarşısı'nda hizmet vermeye devam ediyor.

İhtilaller ve İhanetle

Siyasi olaylar Babialı'yi her zaman yakından etkilemiştir. Özellikle de ihtilaller. 1960 İhtilali Babialı dünyasını yeniden şekillendirmiş diyebilirim. 1950'lerden itibaren Babialı'de sırasıyla muhabirlik, yöneticilik ve yayıncılık yapan Abdullah Işıklar ile bir dönem uzun uzun sohbet edip anlattıklarını kayda almıştım. Bilenler bilir, 2000'li yılların başına kadar, Abdullah Işıklar Kitabevi'ni. Çatalçeşme Sokağı'nda merdivenle inilen küçük bir dükkandı ama her daim kalabalık olurdu. Babialı'ye yolu düşen üniversite hocalarının, yazar ve okurların uzun yıllar buluşma adresiydi ancak 2000'lerin başında kapandı. Işıklar şimdi cuma günleri ikindiden sonra Beşiktaş'taki bir çay bahçesinde dostlarıyla buluşuyor.

2000'lere kadar da bir daha Babialı'den kopmamış. 1957 yılında *Fetih Hakkımdır* adıyla haftalık gazete çıkardığı ortamı şöyle anlatmıştı:

Eşref Edip Bey'in *Sebilürreşad*'ı, Osman Yüksel Serdengeçti'nin *Serdengeçti* dergisi, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisinin kapatıldığı bir dönemde eli kalem tutan bütün münevverler Fetih'te bir araya geldiler. 1960 İhtilali'ne kadar gazetemiz devam etti. Hasan Basri Çantay, Ziya Nur, Aldülmümin

11 Hikmet Münir Ebcioğlu, "Bir Cumhuriyet Kitapçısı", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1978.

12 *Kitapçılıkta 50 Yılım- Celal Güner ve Gençlik Kitabevi'nin 50 Yılı*, Gençlik Kitabevi Kırtasiye A.Ş., İstanbul, 1994, s.24.

13 "İnkılap ve Aka Yayınevi: Nazar Fikri ve Aka Eren Konuşuyor" *Cumhuriyet*, 16 Mart 1972.

Çevik yazıyor. Hatta Necip Fazıl cezaevindeyken bir yazı verdi, birinci sayfaya onu koyduk. Sezai Karakoç o dönemde Ankara'da memur, bize mektupla "Şehrin En Yüce Yerinde" diye bir yazısını gönderdi hemen yayınladık. Haftada beş bin satılıyor, gençler gelip gazeteyi alıp sırtlarında dağıtıyorlardı, muazzam ilgi gördü.

İhtilal sonrası gazeteyi baskılar yüzünden kapatmak zorunda kalmışlar. İhtilalden sonra da Çağaloğlu'ndaki kitabevini açmış:

Altmış ihtilalinden sonra *Fetih* gazetesini birkaç sayı çıkardım ama devam edemedik. Okurlarda bir çekingenlik olunca biz de gazeteyi kapattık. Ne yapalım diye Ali İhsan Yurt'la düşünmeye başladık. Ali İhsan Yurt çok bilgili biriydi -o zamanlar ünlü Marmara Kiraathanesi'nin müdavimlerinden ve kendisine ayaklı kütüphane denirdi- Kiğili Han var, onun içinde bir yazıhane tuttuk. Ama çok küçük bir dükkân ancak iki küçük masa büyüklüğünde içi. Oradaki esnafın ihtiyacını satıyoruz. Sigara, kâğıt damga pulu falan satıyoruz. Ama *Fetih* gazetesinin okurları biz bunları satsak da bizi gelip orada buldu ve bir buluşma noktası olmaya başladı. Üniversite hocaları da halktan insanlar da gelirdi. Dükkân kısa sürede Eşref Edip, Mahir İz, Hattat Hamit Aytaç, İstanbul Müftüsü Bekir Haki, Bekir Sadak, Abdulkadir Akçiçek, Erol Güngör, Ziya Nur'un buluştuğu bir mekân oldu. *Fetih* gazetesinin yazar kadrosu burada buluşmaya devam etti. Evet, biz bu dükkândaiken Ali İhsan Yurt o dönemde Türkiye Yayınları arasında çıkan *Kazım Karabekir'in Hatıraları* kitabını getirdi. Kurtuluş Savaşı hatıralarını dağıttık. Dükkâna gelen herkes bu kitaptan istemeye başladı, Ali İhsan da kitaptan üç beş adet alıp getirip isteyenlere vermeye başladı. Bu arada o tarihte üniversitede henüz öğrenci olan, daha sonra milletvekilliği de yapan bir çocuk vardı: Sami Arslan. Daha sonra Denizli Müftülüğü yaptı, ilahiyatta biz tanıştığımızda öğrenciydi. *Karanlık Gecelerin Nurlu Sabahı* diye küçük bir kitapçık, broşür gibi bir şey basmıştı. (...)1960'ların sonuydu. Kitaplardan biraz para kazanınca Çağaloğlu'nda bir gün gezmeye çıktım ve Catalçeşme'deki o dükkânı gördüm ve kiraladım. Herkesin buluşma adresi olan bir kitapçı dükkânı oldu işte orası da.

Babıali'de Ahmet Emin Yalman'ın çıkardığı *Hür Vatan* gazetesinde işe başlayan Gürbüz Azak'ın 1960 İhtilali'nden hatırladıkları ise oldukça acı:

Babıali'deki gazetecilerin "Neden üç kişi asılıyor, en az 30 kişi asılsın." diye bağırduklarını kulaklarımla duydum. Çoğu yazar, gazeteci üç kişinin idamına karar verilince niye daha çok kişi değil diye ter ter tepindiler. Hüzünlü bir durumdur bu. Aydınımızın münevver olamadığının ispatıdır. Onlar sadece okuryazardılar ama münevver insanlar değillerdi. Ninem üç gün Menderes asıldı diye arkasından ağladı çünkü ninem münevver bir kadındı.¹⁴

Babıali'de ihtilale destek verdikleri için *Hürriyet* gazetesinin önünde bir grup toplanıp protesto eder ve bakanlar, yazarlarla birlikte o dönemde cezaevinde yatan yayıncılardan Muhittin Nalbantoğlu şöyle anlatır:

İhtilale destek veriyorlar diye gazeteyi protesto edince hepimizi hapse attılar. Bakanlar, yazarlar hepimiz toplu cezaevindeydik. 9-10 ay Balmumcu ve Davutpaşa'da tutuklu kaldık. Necip Fazıl da bizimle birlikte tutuklanan gazeteciler arasındaydı. Ama şunu söyleyeyim; cezaevinde kaldığım o 8-9 ayın izlerini yıllarca silemedim. Çok zor günlerdi. Bir kısmımız Yassıada'da da birkaç hafta kaldık, sonra bıraktılar. Yaşadıklarımız korkunçtu.

Babıali'de Menderes Dönemi'ni baskı ve sansürleriyle hatırlayanlar da var. Elli kuşağının solcu gençlerinden Adnan Özyalçınır ihtilal günlerinin bir başka tanığı:

a Dergisi'ni çıkarıyorduk. 1956'nın Ocak ayında başladık. Harçlıklarımızla çıkarmıştık cepten, 10'ar lira veriyorduk. Amacımız şuydu; siyasal olarak da, sanatsal olarak da, düşünsel olarak da özgürleşmek. Tek amacımız özgürleşmekti. 27 Mayıs olunca tamam özgürlük geldi dedik ve "Özgürlük" özel sayısı çıkardık. Birinci sayfada Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Özgürlük" şiiri yer almıştı. Biz o dergiyi o zaman on bin basıp üniversitede dağıttık. Dergiyi de kapattık. Kültürel bir canlanma olmuştu o dönem."

İhtilal ile ilgili en etkili hatıralardan biri yine Gürbüz Azak'ındı. Adnan Menderes ve arkadaşlarının asılmasından sonra aradan uzun yıllar geçmiş, Babıali eski günlerine dönmüştü. Gürbüz Azak bir kış akşamı işten çıkmış, Babıali'nin sokaklarını ağır ağır adımlarken yanına bir adam sokulur. Üstü başı yırtık bir adam. Molla Fenari Sokağı'nda süklüm püklüm bir şekilde yanına gelir ve Azak'a "Abi bana beş lira ver, açım üç gündür." der. "İşin yok mu? Niye çalışmıyorsun?" diye soran Azak şu cevapla şoke olur: "Abi ben celladım en son Menderes'i astım, kimse bana iş vermiyor." Cebinden beş lira çıkarıp veren Azak, "Al bu parayı, bir daha bu sokağa gelme, kimseye de Menderes'i astığını söyleme, başına bir iş gelir." der ve oradan aceleyle uzaklaşır. Birkaç ay sonra Sultanahmet'te karşılaştığı o celladın cesedinin bulunduğunu söyleyen Azak şöyle devam eder:

Herhâlde meyhanede içerken orada tanıştığı arkadaşlarına anlattı, birileri de bunu dışarı götürüp öldürdü. Bu olayı hiç unutamam.

1960 sonrası Babıali'de muhafazakâr, milliyetçi ve mukaddesatçı bir yayıncılık anlayışı yavaş yavaş yükselmeye başlar ve yetmişli yıllarda zirveye çıkar.

Sağcı gençlerin üzerinde etkili olan iki isim vardır: Biri Nurettin Topçu diğeri ise Necip Fazıl

14 Gürbüz Azak, "Menderes'in Celladıyla Tanıştım" *Yeni Şafak*, 22 Ekim 2017 (Söyleşi: Ayşe Olgun).

Kısakürek. Nurettin Topçu o yıllarda yeni kurulan İstanbul İmam Hatip Lisesi'nde gönüllü hocalık yapar; aynı zamanda Babıali'deki İstanbul Erkek Lisesi'nde de görevlidir. Bu iki okulda tanıştığı gençleri sık sık evinde ağırlar. O yıllarda imam hatipte okuyan Reşat Şen ile yaptığım söyleşide şunları anlatmıştı:

Nurettin Topçu felsefe hocamdı. Okul dışında da evine giderdik. Bu ziyaretler okul bittikten sonra da devam etti. Tabii gençiz, her saatte kapısını çalıyoruz. Nurettin Bey ise asla kapıdan çevirmezdi. Gece geç vakit gittiysen üst kata çıkar, takım elbiselerini giyer, öyle aşağı iner. Ev kıyafetiyle öğrencilerinin karşısına çıkmazdı. Biz de onun karşısında çok saygılı otururduk. En kalabalık ise Necip Fazıl'ın evinde buluşurduk. Topçu'nun evinde sigara falan içilmezdi ama Necip Fazıl'ın evinde öyle kurallar olmazdı. Necip Fazıl rahat adamdı. Erenköy'deki evinde farklı yerlerden gelmiş gençlerle birlikte 30-40 kişi olurduk ve gece yarısına kadar sohbet edilirdi. Tabii o yıllarda geri dönüş zor, Üsküdar'a kadar gelir, kayıkla Beşiktaş'a geçer, oradan evlerimize yürürdük.

O yıllarda sağcı muhafazakâr gençlerin bulunduğu Babıali'deki diğer adresler ise şunlar: Konferansları takip etmek için gittikleri Milliyetçiler Derneği. Bir de Karaağaç İş Hanı'nın en üst katında faaliyetlerini sürdüren Aydınlar Kulübü. Burada Mümtaz Turhan, Necip Fazıl, Osman Yüksel Serdengeçti, İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin konferans vermiş. 1960'ların ortalarında ise yönetimini ele geçirdikleri Ankara Caddesi üzerinde bulunan Millî Türk Talebe Birliği. Tabii bir de Marmara Kiraathanesi.

Marmara Kiraathanesi'ni en güzel, Mehmet Niyazi Özdemir *Deliler ve Dâhiler* romanında anlatır. Gelip gidenler arasında kimler yoktur ki. Farklı görüşteki isimlerin de zaman zaman geldiği bu kahvehane Mehmet Niyazi'nin tanıştığı isimler arasında Necip Fazıl, Nihal Atsız, Nurettin Topçu, Osman Yüksel Serdengeçti, Zeki Eyüboğlu, Necmettin Türinay, Emin Işık, Üstün İnanç, Muzaffer Ozak, Sezai Karakoç, Ziya Nur Aksun gibi isimleri sayabiliriz.

İstanbul Erkek Lisesi'nden Nurettin Topçu'nun öğrencilerinden biri de Dergâh Yayınları'nın sahibi Ezel Erverdi'dir. Önce Topçu'yu ikna edip arkadaşlarıyla birlikte *Hareket* dergisini yeniden çıkarırlar ve Divanyolu üzerinde Ersoy Han'ın girişinde küçük bir odada yayıncılığa da başlarlar. Farklı çevrelerle de diyaloga geçerek 1971 yılında Halit Refiğ'in *Ulusal Sinema Kavgası* kitabını basarlar ve kitap büyük ses getirir. Millî sinema konusu ilk kez geniş çevreler tarafından tartışmaya açılmış olur. Bir yıl sonra ise Metin Erksan'ın *Sevmek Zamanı* filminin senaryosunu kitap olarak çıkarırlar. Büyük beğeni toplayan kitap kapaklarını önce genç yaşta vefat eden Aysel Gürkan ile daha

sonra ise Bülent Erkm en ile çalışırlar. *Hareket*'i daha sonra Divanyolu'ndan Ankara Caddesi 54/3 adresine taşırlar. 1974 yılında ise Ankara Caddesi'nde Dergâh Kitabevi'ni açarlar. Mustafa Kutlu, Ezel Erverdi ve arkadaşları Halit Işık dükkânın boyasını yapar ve bir cumartesi günü bir açılış töreni düzenlerler.

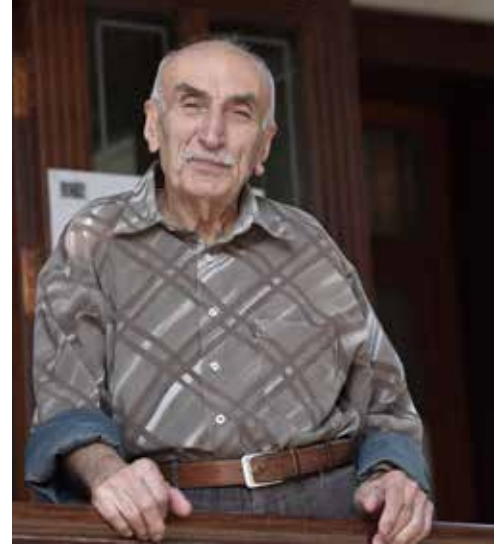
Ezel Erverdi o günü şöyle anlattı:

Açılışa çok kişiyi davet etmiştik, kalabalık bir açılış yaptık. Gelenler arasında Halit Refiğ, Metin Erksan, Osman Turan, Cemil Meriç gibi isimler de vardı. Açılışa gelenler ayrı kişiliklere sahipti ama aralarındaki sohbetler çok güzeldi. Cemil Meriç'in *Bu Ülke* ve Emin Işık'ın *İslâm'ın Getirdiği* kitapları için açılışta imza düzenlemiştik. Borç harç dükkân açmuşuz ama Nurettin Bey acayip mutluydu. "Babıali kurtuldu." diyor, öyle bir hava.

Dergâh Yayınları'nın yaptığı bir başka önemli iş ise Babıali'ye küskün giden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kitaplarını yeniden okurla buluşturmaları diyebiliriz. Bu kitapların basılmasında en büyük emeği Mehmet Kaplan verir. Tanpınar'ın *Huzur* romanını *Tercüman* gazetesi 1001 Temel Eser olarak basmış sadece. Bir de Remzi Yayınevi'nin satmıyor diye depolara doldurduğu *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kitabı vardır. Remzi'nin depolarındaki kitaplar alınarak kapakları değiştirilir ve piyasaya sürülür.

"İsmet Özel Müslüman Oldu."

Ortaokulda Eskişehir'de Necip Fazıl'ın verdiği bir konferansta tanışan, aynı okulun farklı sınıflarında okuyan Ahmet Kot ve Nabi Avcı yaz tatillerinde Babıali'ye gidip gelmeye başlarlar. Seksenlerin özellikle Batı dünyasında İslam ile ilgili çıkan kitapların çevirisine ön ayak olan iki isimdir onlar. İstanbul ve Ankara arasında gidip gelirler. Öğrencilikleri Eskişehir'den sonra Ankara'da devam eder. O dönemde Babıali'nin yazar ve şairlerinden Ankara'da öğrenci ve memur olan başka isimler de vardır. Mesela İsmet Özel, genç ve ünlü bir devrimci şair olarak Hacettepe Üniversitesi'nde öğrencidir. Sezai Karakoç ise Ankara'da devlet memurudur yetmişlerde. Nabi Avcı ve Ahmet Kot ise hem ODTÜ'de öğrenci hem de aynı öğrenci evinde arkadaşlıklar. Öğrenci evi, kahveler buluşma mekânlarıdır Ankara'da. Bir gün Anka-

1950'lerden itibaren Babıali'de sırasıyla muhabirlik, yöneticilik ve yayıncılık yapan Abdullah Işıklar ile bir dönem uzun uzun sohbet edip anlattıklarını kayda almıştım.

ra'da Maliye Bakanlığı'nda müfettiş olarak çalışan Sezai Karakoç buluştukları kahveye gelir ve şöyle der: "Arkadaşlar size güzel bir haberim var: İsmet Özel Müslüman oldu." İsmet Özel'i *Yeni Dergi*'den ve *Halkın Dostları* dergisinden şiirlerini okuyan genç edebiyatçılar çok seviniyorlar. Anlatılana göre İsmet Özel, Maliye Bakanlığı'nu aramış, Sezai Karakoç'a ulaşmış ve görüşmek istediğini söylemiş. Sonra ziyaretine gelmiş ve demiş ki: "Ben Müslüman oldum ve bu kararımı da ilk kez büyük bir Türk şairine açıklamak istiyorum." Ardından da Ankara'daki görevinden istifa ederek İstanbul'a dönen Karakoç yeniden çıkardığı *Diriliş* dergisinde Özel'in "Amentü" adlı şiirini yayımlar.

1977 yılında *Millî Gazete*, *Yeni Devir* diye

diyebilirim." diye anlatırken aynı üniversitede okuyan Ahmet Kot bir anlamda canını kurtarmak için okulu yarım bırakıp İstanbul'a gelir, ardından da bir süre Londra'da kalır.

Batılı Müslüman entelektüellerin kitapları da bu dönemde basılmaya başlar. Hikâyesi ilginçtir: Ahmet Kot sahaflarda, kitapçılarda gördüğü kitapları kolilere koyup gelir. Nabi Avcı, İsmet Özel, Bekir Şahin'le İstanbul'da kolilerdeki kitapları "Şunları mutlaka çevirmeliyiz." diye ayırırken bir dizi olur ve bu kitapları basması için Dergâh'a teklif götürürler ancak olumsuz yanıt alırlar. Bunun üzerine "Bari biz basalım!" deyip Yeryüzü Yayınları'nu kurarlar. İlk kitapları da Abdülkadir es-Süfi'nin (Ian Dallas) *Gariplerin Kitabı* olur. Kitabı İsmet Özel tercüme eder. Bastıkları kitaplar arasında en çok ilgiyi ise es-Süfi'nin *Cihat-Bir Temel Tasarım* adlı kitabı görür. İsmet Özel'in tercüme ettiği bu kitap ilk iki ayda 15 bin adet basılıp satılır.

12 Eylül'den yaklaşık iki hafta önce de yayınevini bazı özel sebeplerden kapatırlar ancak 12 Eylül'de yargılanmaktan kurtulamazlar. Yargılanma gerekçelerini Kot şöyle anlatmıştı:

12 Eylül İhtilali için sebep gösterilen ve ihtilalden çok kısa süre önce gerçekleşen Konya Mitingi vardır. Bu mitingde İstiklal Marşı okunurken bir grup ayağa kalkmamıştı. İngiliz gazetesi *The Guardian*'da yayınlanan bir haberde Abdülkadir es-Süfi adlı bir İngiliz yazarın ihtilal yaptırıldığını yazdı, gazetenin iddiasına göre mitingde ayağa kalkmayanlar *Cihat* kitabı okuyordu. Çünkü *Cihat* kitabında es-Süfi, millî kutsallara karşı çıkılması gerektiğini savunuyordu. İşte bu haberden sonra ben de askerî mahkemede yargılandım. İfadem alınırken kitabın tercümanı olan İsmet Özel'i sordu savcı, ben de "Bilmiyorum, çeviriyi yayınevine getirip gitti, nerede bilmiyorum." demiştim. Aksi hâlde ikimiz birden aynı cezaı alacaktık. Duruşmalardan birinin çıkışından hemen sonra askerî savcı yanıma yaklaştı ve kulağıma sessizce: "Kitap yayınlandıktan sonra altı ay içinde dava açılması gerekirdi, altı ay geçtiği için de davanın düşmesi gerekir. Haklı olduğunuzu anlatmaya çalışmayın, bunu söyleyin mahkemede." Gerçekten de bu sebeple davanın düşmesini talep edince, sağ olsun, savcının da buna katılmasıyla dava düştü ama kitap yasaklı kaldı. Recep Tayyip Erdoğan, Başbakanlığı döneminde tüm kitap yasaklarını kaldırıncaya kadar...

12 Eylül İhtilali sonrası Babıali'de pek çok yayınevini batma hikâyesinin canlı şahitlerinden birisi de o dönem yayıncılık ve dağıtımcılık yapan Ebubekir Erdem'dir. Erdem 12 Eylül İhtilali'nin kültür yayıncılığını Babıali'den sildiğini söyler. O yıllarda kitap da suç aleti sayılır, düzenlenen bas-kınlarla ilgili verilen haberlerde "Örgüt evine bas-kın düzenlendi şu kadar mermi, şu kadar silah, şu kadar kitap ele geçirildi." denir. Bu görüntüler de okurla kitabın arasına açar. Evler basılıp kitaplar toplanmaya başlanınca evlerindeki kitaplardan te-

Babıali'nin emektar hamalı, yazarı İbrahim Güleç 1964'ten itibaren sırtında kitaplarla yokuşu bir aşağı bir yukarı çıkmış ve gazetecisinden yayıncısına, kitapçısından yazarına herkesle selamlaşmış.

bir gazete çıkarmaya karar verir ve bu gazetenin kadrosu oluşturulurken İsmet Özel de burada yazmaya başlar.

Bir İhtilal Mirası: Kitap Korkusu

Nabi Avcı'nın ise İsmet Özel ile ilgili anlattığı başka bir hatıra var. Özel'in *Cinayetler Kitabı*'nı kendi çabalarıyla kitap olarak basarlar. Bu kitap epey ses getirir ve bu şiir kitabından kazandıkları parayla Ahmet Kot, İsmet Özel, Nabi Avcı ve Nejd-er Erk ilk kez uçağa binip Erzurum'a şiir matinesine giderler.

Sağ sol çatışması yüzünden gençlerin birbirini öldürdüğü yetmişli yıllarda ODTÜ'de sağcı öğrenci olmak zor. Nabi Avcı, "Okulun tek ateşkes bölgesi kütüphanemizdi. Ben de üniversite yıllarımı kütüphanede bol bol kitap okuyarak geçirdim

dirgin olan aileler kitapları yakmaya, imha etmeye başlar. Tabii kitaplar hakkında hiç bilgisi olmayan askerin evleri basıp her kitabı bir suç aleti gibi algılamasının da etkisi vardır. Toplumun geneli kitaptan korkup uzaklaşır. Bundan da en büyük zararı kitapçılar ve yayıncılar görür. Okumanın suç sayıldığı o yıllarda yayınevlerinin, kitapçıların kapılarına yavaş yavaş kilit vurulmaya başlar. Bu da Babıali'nin çehresini değiştiren en büyük darbe diyebiliriz.

Bugün Babıali Yokuşu'ndan aşağı inerken karşımıza çıkan kırtasiyelerin büyük çoğunluğu o dönemlerden kalmadır. Kitaptan para kazanamayan yayınevleri ayakta kalmak için kırtasiye işine ağırlık vermek zorunda kalırlar. Bu arada yasaklandığı için birçok yayınevinin depolardaki kitapları ya imha edilir ya da SEKA'ya gönderilir. Bununla ilgili Ebubekir Erden'in şöyle bir anısı vardır:

Seksen ihtilalinde hiç yapmayacağım bir şey yaptım ve darbe sonrası kapanan sol yayınlardan Ararat Yayınları'nın deposunda kalan bütün kitapları aldım. Ama bu kitapları satamadım. Kitapların yasaklı olanlarını mecburen SEKA'ya gönderdik. Bir yayıncı olarak hiç yapmayacağımız bir şeyi o dönemde yapmak zorunda kaldık.

1980'lerde yolu Babıali'ye düşen ve burada yayıncılık, editörlük, dergicilik gibi pek çok alanda işlere imza atan şair Adnan Özer'e göre yetmişlerde sağ sol çatışmasından sonra seksenlerle birlikte bu hava da değişmeye başladı. Beyazıt'taki Çorlulu Ali Paşa Medresesi içindeki Erenler Çay Bahçesi'nin seksen sonrası sağ ve sol kesimi buluşturan muhit olduğunu söyleyen Özer aynı zamanda 1983 yılında kurduğu Üç Çiçek Yayınevi'nde hem sağcı hem solcu gençlerin kitaplarını basarak buna öncülük etmiş bir isim. Babıali'de şair Ebubekir Eroğlu önderliğinde çıkan derginin Çağaloğlu'ndaki yerine gidip zili çalar Adnan Özer. Kapıyı açan Ahmet Kot onu uzun kıvrırcık saçlarından tanıyıp içeri buyur eder. Özer, Anadolu'nun Evi diye yerli bir kültür merkezi açma hayalindedir ve bu merkezde her kesimden edebiyatçının olmasını ister. Bu hayali gerçekleşmeye de sık sık gidip gelmeye başlar *Yönelişler* dergisine. Bu arada kurduğu yayınevinde de şiirleri ilk kez *Yönelişler*'de çıkan İhsan Deniz, Osman Konuk, Nejat Çavuş gibi isimlerin ilk şiir kitaplarını basar. Seksen öncesi sağ ve sol kesimin birbirini tanımadığını söyleyen Özer Babıali'yi de şöyle resmeder:

Çağaloğlu sokak sokak bölünmüştü. Ülkücülerin, sağcı ve solcuların yayınevlerinin olduğu sokaklar farklı farklı idi. Ben buna 'kantonlaşma' adını vermiştim. Kimse kimsenin sokağına kolay kolay girmezdi. Mesela Beyazsaray'a biz gitmezdik, oysa gitsek bir sürü kitapla, yazarla tanışmış olacaktık. Mesela sol kesimde Ahmet Hamdi Tanpınar'ı okumak hoş görülmezdi. Bazı şeyler sonradan keşfedildi. Oğuz Atay bile çok sonra keşfedilmiş bir

yazardır. Nurettin Topçu'nun falan adını bizler çok sonradan duyduk, tanıdık.

Özer, bütün bu tabuların Erenler'de kırıldığını söyler. Çünkü seksenlerden sonra sağcı ve solcu yayıncılar, yazarlar birbirini yüz yüze tanımaya çay içmeye burada başlar yeniden.

Erenler 90'lı yıllarda dağılır, çoğunluğunu muhafazakârların oluşturduğu bir grup yazar, yayıncı, gazeteci Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin yanındaki Sinan Paşa Medresesi'nde hizmet veren İLESAM'da buluşmaya başlar. İLESAM benim de öğrencilik yıllarımda gittiğim ve ilk kez pek çok yazarla tanıştığım adrestir. Bu mekânın en meşhur simalarından biri Necip Fazıl Kısakürek'in metafizik oğlu Hilmi Oflaz'dır. Kitapları biriktirmesiyle ve gençlere peynir ekme ve domatesten oluşan sofralar kurmasıyla tanıyıp sevdiğimiz bu güzel insanı 1998 yılında kaybettik.

Babıali Hatırasına Son Darbe: 28 Şubat

28 Şubat döneminde pek çok dernek, kurum, vakıf gibi burası da kapatıldı. Belki de Babıali'nin eski isimlerinin bulunduğu son mekânlardan biriydi burası. Babıali'den önce muhitlerinin kapanıp yok olduğunu söylemek gerekir belki de. "Babıali bir simgeydi. Canlı tarihi. Kitap gazete dergi kâğıt denilince akla Babıali gelirdi. Şimdi insanlar bu havayı canlılığı bu kültür dünyasını nerede buluyor böyle bir adres kalmadı." diyen Babıali'nin emektar hamalı, yazarı İbrahim Güleç 1964'ten itibaren sırtında kitaplarla yokuşu bir aşağı bir yukarı çıkmış ve gazetecisinden yayıncısına, kitapçısından yazarına herkesle selamlaşmış. Bugünkü Babıali'yi en güzel o özetliyor belki de:

60-70 kiloluk kitapların olduğu çuvalları arkalıklarımıza koyar taşırđık, hele ders kitaplarının basıldığı günlerde geceleri de çalışırđık. Herkes birbirini tanırđı, selamlaşırđı. Arkalıklarımızın üzerinde sokakta oturup dinlenirken yazarlar, gazeteciler, çizerler bize selam vermeden geçmezdi. Bizimle ilgilenir, ayaküstü de olsa mutlaka sohbet ederlerdi. Çünkü onlar da bilirdi ki haberin de gerçek hikâyelerin de kaynağı halkta yani sokakta. Sonra masa başı gazetecilik, internet gazeteciliğı çıktı. Yazarlar, gazeteciler sokakla irtibatlarını kesti, biz onları onlar da bizi tanımıyor artık.

Ve bir devir daha sona erer...

BABIALİ'DEN CAĞALOĞLU'NA...

Mehmet Tevfik Ekiz*

Parmağında nişanlılığın alameti gümüş yüzük, bir sevdanın peşi sıra İstanbul'a akıverdiğinde, Gülhane'nin Sultanahmet'e bakan ana kapısının sağ köşesindeki inşaatta amele olarak çalışıp dururken, iş çıkışı veya öğle yemeği ve namazı molasında, ikinci bir sevdası kitap almak için uğradığı Abdullah Işıklar Kitabevi'nden Mürsel Bey vasıtası ile aldığı bir iş haberi için gittiği Evs Yayıncılık'ta hemen o gün işe başlayacağını nereden bilebilirdi insan? Üstelik daha işe başlamamışken, Aksaray'daki bir banka hesabına, konuşulan maaşının tam yüz on katı bir meblağın, emanet edilerek yatırılmasının istenmesine ne denmeli? Hiç kötü bir şey akla gelmemiş ama ya insanın başına olmadık bir hırsızlık veya benzeri kötü bir hadise gelirse Allah muhafaza? Niyet hayr; akıbet hayr... Elhamdülillah! Bu ikinci defa adım atışımı Babialı'ye...

Birincisi, takriben bundan bir sene evvel, sömestr tatilinde, gelin-kaynana kavgasından (anam ile büyük ağabeyimin hanımı yengemin) kaçarak Çapa Tıp'ta çalışan büyük ağabeyimin, istimlak edilerek hastaneye dâhil edilen ve yıkılana kadar kaldıkları bekâr odalarında yanında kaldığım on günlük zaman... Kırklareli İmam Hatip'ten ortaokulun iki ve üçüncü sınıfını beraber okuduğumuz bir arkadaşım ve onun rehberliğinde Çağaloğlu'na gelmiş; ilkin Millî Türk Talebe Birliği'ni gezdirmiş, ne kadar bomboş olduğunu göstermiş, ardından hemen tam karşısında bulunan dar bir binanın üç veya dördüncü katında bulunan Yeniden Millî Mücadele Birliği'nin bürosuna gitmiş idik. Burası dopdolmuş idi. Bir masanın ardında pehlivan yapılı, gür siyah saçlı ve gür bıyıklı, güler

yüzlü ama aynı zamanda ciddi simalı bir ağabey... Konuştukça konuştu; anlattıkça anlattı; dinledikçe dinledim; mest oldum doğrusu. Karşıda nerede ise kimse ile karşılaşmamışken burada daha girişte karşımıza çıkan ilk ağabeyin ağzından bal damlamıyor; bal nehri akıyordu. Bu iki teşkilatın mukayesesi, aradan geçen kırk seneye rağmen hafızamdaki yerini hâlâ muhafaza ediyor. Bu birinci giriş, bir mukayesenin, kısa süreli de olsa bir tereddüdü hikâyesi iken ikincisi bir sevda Hicret'i...

Evs, evimiz oldu. Fahrettin Kerim Gökay Han'ın birinci katında ve iki odası Babialı Caddesi'ne bakan, üç odalı. Girişte soldaki ilk odası Fikret Ağabey'in, tam karşıdaki oda çalışanlar olarak bizim, sağ oda ise kitaplarımızın odası veya depomuz idi. Merhum Sami Ağabey satışımıza bakıyor; Anadolu'ya, Ankara veya Konya'ya gidip geliyordu. O, kaymakam olarak tayin olduktan sonra yerine Osman Kaplan geçmişti. Seksen askerî darbesinden sonra Osman da mesleğini -avukat- icra etmeye koyuldu. Recep Yenigün, Fikret Ağabey'in hem komşusu idi Çengelköy'den; hem de sanki ortağı... Bu benim gördüklerimden anladığım; doğrusunu Allah bilir. Şu bir hakikat ki kardeş gibi idiler. Osman vasıtası ile hemşehrîsi Metin ile Nurettin Özlük, bir bayram namazında Fikret Ağabey ile tanışmalarından sonra Nedim Kardoğan, nasıl dâhil olduğunu şimdi hatırlayamadığım Diyarbakirli Suat kadromuzu oluşturan arkadaşlarımız idi.

Odamızda beş masamız vardı: hepsi ahşap, yeni, pırıl pırıl masalar ve bunlara münasip koltuklar. Yerler halı; her üç oda dâhil. Pencerelerde kadife perdeler... O günün şartlarında yayınevi değil de bir saray odasında imişiz gibi. Tam karşımızda Valilik binası. Şimdi Valilik binası ama elli

* Yayıncı

Fahrettin Kerim Gökay Hanı'nın tam karşısında Vilayet Han vardı; hâlâ var. Girişinin sol tarafı tamamen lokanta idi: Vilayet Lokantası. Öğle yemeklerimizi çoğu zaman oradan yerdik.

sene evveline kadar üç kıta ve üç denize hükmeden, hükmü Cebelitarık'tan Hint alt kıtası ve Okyanusu'na, tesiri Çin ve Japonya'ya kadar uzanan bir Cihan Devleti'nin, Osmanlı Cihan Devleti'nin idare edildiği Sadaret makamı: Babıali.

Lakin o vakitler, şimdi ancak resmî vâsıtaların girebildikleri yerde valilik arabalarının - ki bir iki, bilemediniz üç araba ancak olurdu- yanında bizim araba veya arabalarımız da -bazen iki olurdu; alım, satım yapardık- olurdu. Hangileri vilâyetin, hangileri hususi ayırmak mümkün olamazdı dışarıdan bakıldığında. Uzun yıllardan beri, ön avluyu ihata eden duvar yok idi o vakitler. Öyle ki, elan Valilik ana kapısının tam karşısındaki yeşilliğin ortasında bulunan polis kulübesinin bulunduğu yer, bir veya bir buçuk metre yükseklikte, biraz dikçe ama yeşilliğin devam ettiği bir tümsek idi. Arabadan indiğimizde girdiğimiz sağ veya sol düz yolu kullanmaz, çıkışımızı kolaylaştırıp, yolumuzu kısalttığı için bu tümsekten çıkar, hemencecik Evs'e ulaşırdık. Valiliğin ön avlu duvarı seksen askerî darbesinden sonra yapıldı. Yirmi sekiz şubat sonrasında ise duvar da kâfi gelmemiş olmalı ki, kaldırımın kenarlarından olmak üzere, hâlen mevcut olan çelik direk ve halatlardan oluşan bariyerleri ilave ettiler... Emniyet tedbirlerinden olmak üzere duvara da, çelik bariyerlere de ihtiyaç vardır belki ama unutulmamalı ki her duvar araya girer; her duvar ara açar; her bariyer tedbir için olmasının yanında bir korku da taşır bünyesinde. Kötü emel ve niyet taşıyanlara karşı alınmış bir caydırıcı unsur olarak değerlendirilse de duvar ve çelik bariyer, esasen ilkin insanla devletin arsına örülmüş ve çekilmiş olur ve halk ile idarenin arasını açar. Elhâsıl idareciler ile idare edilenlerin arasını açar; uzaklaştırma ve uzaklaştırılmaya sebep olur. Oysa insanımızın, geniş manada ise ümmet-i Muhammed'in, ne de çok yaklaşılmaya, yakınlaşmaya, dertleşmeye, derdini dökmeye ihtiyacı vardır!

Burada bile Garp mukallitliği var yazık ki. Biz Müslümanlar, duvarı mahremiyetimizi muhafaza edecek kadar yükseltiriz; her işimizde olduğu ve

olması gerektiği gibi belli bir ölçü, nizam intizam dâhilinde, aşırıya kaçmaksızın, israfı bulaşmaksızın yaparız; kocaman bir avlu kapımız bulunur ki bu kapı tam ortasından iki yana açıldığı zaman kırk yıldır hasretle beklediği dostuna kollarını açarak karşılayan hane sahibinin kalbinden gelen, içinin ta içinden coşan gelen hoşâmedinin mücessem hâlidir. Hâlbuki devletin kapısı halka hep kapalıdır; bazen bin bir naz ve niyaz ile çoğu kere de abus bir surat ile ve lütfen açılabilir. İşte halk ile devlet arasındaki kan uyuşmazlığı tam da budur ve bu ikili arasındaki bütün anlaşmazlıkların da temelidir. Halkı Müslüman olan bütün devletlerin, devletlularının, halkına Batılı bir gözle bakmaları... Bu bakış, bir yabancıнын o halka bakışı ile müstağni bir eda ile içinden çıktığı halka bakanın bakışı, bakış benzerliği bakımından aynı kötülüğe sahiptir ama kötülüğün şiddeti bakımından müstağrib temelde daha çok tehlikelidir. İçin için yer, içinde yaşadığı koskoca gövdeyi...

Sadece duvarla kalmadı bozulma; kim bilir kaç asırdır Babıali'nin bütün cadde, sokak ve hatta çıkmaz sokaklarını ve kaldırımlarını süsleyen "Arnavut kaldırımı" ilkin bazı ara sokaklardan başlanarak, üzerleri sıcak asfaltla kaplandı. Semtimiz, sokaklarının güzelliğini yamalayan bu işgüzarlıktan hayli bir yara aldı; bereket kaldırımın kısa süreliğine olsa da kurtuldu yara almaktan. Bir süre sonra kaldırımın da kaldırıldı. Bununla iktifa edilmedi; yollar da nasibini aldı bu yapım denen yıkımdan. "Alışmış kudurmuştan beterdir" denir ya, işte öyle oldu: Başta ana yollar olmak üzere, bütün sokaklar Arnavut kaldırımından "kurtarıldı". O güzelim kaymak yüzlü, "taş gibi" mermer taşlar, kaldırım kenarlarının muhafızı ağabey taşlarla beraber, kim bilir kaç asırdır mekân tuttıkları yerlerinden, insafsızca, izansızca canavar iş makineleri ile sökülüp, kamyonlara doldurularak kim bilir nelerere götürülüp atıldılar. Hâlbuki o taşlar buraya hangi marifetli eller ile, bir sanat eseri meydana getirme aşk ve şevki ile sanki yol yapmak değil de oya yapmak hassasiyeti ile üzerinden geçenleri incitmemeyi esas alarak yerlerine yerleştirilmiş idi. "Taş yerinde ağırdır" elbette; lakin taşı yerine koyan da ustadır, hatta ustaların da ustası... Kimsenin ayağına değmeyen taşlar, kadrini bilmeyen insanların ayakları dururken "gözlerine değdi". Ve gözden ırak ettiler... Tarih ağladı ilkin; kemikleri sızladı yolları taş taş işleyen ustaların; göremedik, göremiyoruz ama gözyaşları sel oldu; belki de ırmak... taşların, evlerin, mekteplerin, hanların, hamamların, camilerin, medreselerin, türbelerin, hazîrelerin... gözleri yollarda kaldı: "Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna". Bir gün "İşte, döndüler" dediklerinde sevinçle, gelenin gidenler bir yana, müjdesi bile olmadıklarını görünce umutlarını üzdüler; boyunlarını koyunlarına sokup, dertlerini içlerine devirdiler... Onca asırlar, milim

yerinden kımıldamaksızın taş gibi duran yollar, daha güzel olacak diye, yavru taşlarla yapıp, kısa zamanda bozulma emareleri gösterince çimentonun daha kuvvetlisi bir malzeme ile şerbetlenmesine rağmen ne yapıldığındaki düzgünlüğünden eser kaldı ne de bu rezilce işine sahip çıkan bir müessir... Sadece Taşlılarla minibüs yollarını aratan cadde ve sokaklar ile neresine basarsanız, altında birikmiş çamurlu sudan üstünüzün kirlenmeyeceği belli olmayan taşlarla mücehhez “tretuvarlar”. Kaldırımlar mı? Onlar da öleli çok oldu. Yaşasın “Çin’den ithal, parke taşlı” kaldırımlar; değil, tretuvarlar!

Fahrettin Kerim Gökay Hanı’nın tam karşısında Vilayet Han vardı; hâlâ var. Girişinin sol tarafı tamamen lokanta idi: Vilayet Lokantası. Öğle yemeklerimizi çoğu zaman oradan yerdik. En çok da, etli pide: Gonya etlisi. Kuşbaşı et ile yapılır; uzunluğu bir metreye yakın, genişliği otuz santim civarında; üç parça olarak gelir; kalaylı maşrapada el yapımı ayran da yanında. Bismillah ile başlanıp, elhamdülillah ile bitirildiğinde, geriye kalan Allah’a şükür, yemeği ikram eden Evs’e teşekkür... Sadece Yayınevi’nin mobilyaları değil, yemekleri de o günün şartlarında hayli güzel, bol ve iyi hatta lüks sayılırdı; bu güne göre bile... Vilayet Han’ın alt katında bodrumunda bir kâğıtçı abi vardı; avukattı aynı zamanda; oradan da zaman zaman kâğıt alırdık. Ve macera başlardı asıl bundan sonra: Kâğıdı göndereceğiniz yere istediğiniz vasıta ve usul ile değil, hanın hamalı nasıl isterse ve ne zaman isterse o şekilde ve onun istediği zamanda gönderebilirsiniz. Ücreti hususunda da hamal efendi ne derse o; pazarlık etme imkânınız yoktur, isteneni paşa paşa verirsiniz, vermeme diye bir tehlikeyi kimse göze almaz, alamaz. Bir defaya mahsus olarak olsa, önemsemez verirsiniz; ya kâğıt matbaaya baskı için giderse; macerada ikinci perde açılıyor ve oyun daha yeni başlıyor demektir. Basıldı kitap, cilde gitmesi lazım. Kim götürecektir? Matbaanın içinde yer aldığı hanın hamalı. Etti iki. Ciltlendi kitap, yayınevine gelecek, kim getirecek? Ciltçinin hanındaki hamal. Tabii ki merhum babasının hayrına getirecek hâli yok; bunu ondan isteyen de... İsteddiği bedeli tahsil ederek... Bu da üç. Kâğıdı aldığınız fiyatın, nerede ise yarısına yakın da hamaliye ödediniz demektir bu. Unutmadan, kitap ciltçiden sonra ilkin depoya, daha sonra yayınevine geliyor ise, hamal beyefendi dördüncü defa kapınıza dayanacaktır; lütfen hazırlıklı olun. Hem beyefendi geldiğinde sizi işyerinizde bulması için hem de cebinizin dolu olması adına... Eli boş dönmekten zinhar hoşlanmazlar.

Matbaanız, hamal ile gidecek yakınlıkta değil veya kâğıt çok ise araba ile gitmesi lâzım. O zaman Molla Fenari Camii’nin küçük meydanına gidip, yükünüze göre ya at arabası veya daha lüks bir araba olarak o günün şartlarında bulabildiğiniz

motorlu vasıta her ne ise, uzun pazarlıklardan sonra anlaşabilirseniz, kâğıdınızı tipo kalıpların altına sererseniz ve kitap olarak çıkacağı günü ipe çekerseniz. Az yukarıda hamaliye bahsinde saydığımız masrafa, iki defa olmak üzere nakliyyeyi de ilave etmeyi lütfen unutmayın; sermayeyi kediye yüklememek için evvel emirde maliyet hesabını doğru dürüst, noksansız yapmalısınız ki ilk basamağı tökezlemeden geçmelisiniz.

Babıali o zamanlar kâğıtçı, matbaacı ve ciltçi kayıyor. Bir entertip dizgi makinası (kurşun dizgi), bir kazanlı baskı makinası tedarik ettin mi, işte sana mis gibi bir matbaa! Bilmem kaçınıcı el ve elle çalışan bir bıçak ile fazla dert açmadan çalışan bir kırım makinasını bir araya getirince borç harç, mücellithanemiz de hazır. Nohut oda bakla sofa, iki göz evlerde ikamet eden insanların iş yerlerinin, bir iki müstamel makine ile bu gün ‘merdiven altı’ tabir edilen mütevazı yerler olması gayet normal değil mi? Günümüz iş yerlerini göz önüne aldığımız zaman, avuç içi kadar bir yer olan Çağaloğlu’nun fiziki şartları, iş yerlerinin daha büyüğüne zaten el vermiyor; ayrıca mevcut binaların bodrumları, istesenez de istemesenez de bu kadar; küçük. Tencere kapak misali insanların maddî imkânları ile - daha fazlasını isteseler de- işlerin hacmi ve iş yerlerinin ahvali birbirine denk ve daha fazlasına imkân tanımıyor. Sadece bunlar değil. İşler emek-yoğun bir usul ile yapılabiliyor. Matbaanın mürettiphanesi Çağaloğlu Hamamı gibi; yanıyor insan. Kurşun erisin diye dizginin sobası yanıyor, dizgici de yanında... Mürettip, kurşun satırları, evvela sahife hâline, daha sonra kurşun forma hâline getiriyor; bu işlem, kaç forma ise kitap o kadar defa insan elinin mahareti, sabrı ve titizliği ile yapılıyor ve makinede basılıyor.

Beyan Yayınevi’nin ilk yıllarından bir kare. Ali Kemal Temizer ve Mehmet Tefvik Ekiz, 1984.

Dönemin önemli âlimlerinin, üniversite öğrencilerinin, akademisyenlerin, yazarların buluşma mekânı olan Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı daha sonra Reşit Paşa Caddesi üzerindeki Yümni Han'a taşındı.

Şahsen yetişemedim ama bizden önce formalar teker teker elle kırılıyor, kırım işi bitikten sonra, yine elle ve teker teker harman çekilerek kitap oluşturuluyor; kalınlığına göre beş ile on adet sırtı kesildikten sonra altına ve üstüne mukavva konularak, araba lastiklerinin içindeki şamrel düzgünce kesilerek yapılan lastikle sıkıca bağlanıp, soğuk tutkal boya fırçası ile elle tutkal- lanıp belli bir zaman kurutuluyor. Kıvamına geldiğinde kitaplar bıçakla tekleniyor, beşli veya onlu kitapların arkasına tekrar soğuk tutkal sürülerek teker teker marifetli eller ile kapaklar takılıyor. Tamamının kapağı takılı olarak bir tam gün tekrar kuruması, dolayısı ile kapağın tutması için beklendikten sonra ilkin altı, sonra üstü, üçüncü olarak da ağız kesilince -üç ağızlı bıçak henüz Garp'ta bile belki kullanılmamaktadır- sıra geliyor paketlemeye. İtina ile ağır olmayacak, hamal efendi-yi yormayacak ve beşini rahatlıkla taşıyabilecek evsafı ve de dört sıra olarak matbaalara gelen ve düzgünce açılarak tam da bugün düşünülerek muhafaza edilmiş kıraat kâğıtlara paketler yapılıp, üstü ve iki ağız yine soğuk tutkal ile yapıştırınca kitabımız mücellithaneden asıl hanesine, ait olduğu yere varmak üzere çıkacak gelin gibi hazır; kapının ağızında beklemektedir. İşte size bir mücellithane portresi...

Naşirlerimizden (yayıncı) bahse geldi sıra: Allah, ebediyen razı olsun onlardan. Daha işe başlarken isim ile başlarlar ve yayınevini isminin de tıpkı çocuklarının ismi gibi İslami bir isim olması, Müslümanlıklarının bu sahadaki bir alameti olması, kendilerinin kimliklerini âleme göstermesi bakımından mümkün olan en iyisi ve güzeli olmasını arzu ve tercih ederlerdi. Dinimizin, hayatımızın tamamına Şâmil olmasını temenni ederler, işlerini veya ticaretlerini tamamı ile İslami Nizâm ve Ölçüler içinde sürdürmeyi vazgeçilmezleri sayarlardı. Artık Bahar gelmiş idi; Müslümanlar olarak Fikir dünyamızı evlerimizin dışına, sokaklara, meydanlara... Yeryüzü'ne çıkarmalı, Allah'ın arzını, yakın çevremizden başlayarak evvela, halka halka büyüterek İhyâ etmeli idik. Bedir'i asla unutmamalı, Enderun'da bundan

dersler çıkararak, Zafer'e giden yolda Evs'in bir ara durak, bir küçük gölgelik olduğunu, Sebil'i, bütün yolların Hak'ka çıkması Düşünce'sinden yola çıkmış olmanın, karşı bir İnkılâb'ı olduğunu, yeni bir Gonca'nın daha açtığını, bir Pınar'ın kurutulmaya çalışılan Hidâyet kaynaklarımızdan sonra yavaş yavaş akmaya başladığını, İlim'in, İrfân'ın, Hikmet'in Sönmez bir biçimde tuttuğunu cümle âlem görmekteydi artık. Yunus Emre, elinde Tuğra'sı ile Çağaloğlu sokaklarında Çağrı'sına devam ediyor; Kayıhan, hükümdarlığını ilan etmiş; Suffe ashabı dirilmiş sanki Madve ile damgalamış Akabe'yi ki, bu da diğerleri gibi Bir mümine ait... Kalem ne yazar, Divan'da neler mükâleme edilir? İnsan ne günler görür; neler Beyan eder ömür verirse Allah? O da bir evdir; lakin Kitabevi. Kimler gelir geçer; Nehir gibi... Kimler kimlerden geçer; İz bırakabilir mi acep?

Bu devir nasıl geçer? Âlimi mutlak olan Allah'a âyan, kullara karanlık... İşlerini de, isimleri ile alakalı hassasiyetle yürütmeye gayret ederler. Birinin herhangi bir yazar, bir hoca, bir âlim, bir muharrir veya bir mütercim ile çalışmaya başlamışlığı var ise, bir başkası ona karşı bir teklif ile gitmez. Teliften ziyade tercüme ile başlayan İslami neşriyatımız, sadece müellif ve mütercimler hususunda değil, aynı zamanda eser hususunda da aynı hassasiyeti sürdürür; tercüme ettireceği bir eserin bir başka yayınevi tarafından kendisinden evvel tercümeyle başladığını öğrendiği an, o eserden vazgeçer. Hatta ilerleyen zamanlar içinde sadece bir tek eserden değil, o yazarın bütün eserlerinden... O yazarın eserlerinin ilk tercümeyle başlayan hakkı olduğunu düşünerek... Rızkının Allah tarafından tekeffül edildiğine iman eden bir Müslüman olarak... Kendisi de bir başkası ile yoluna devam etmeyi tercih eder. Ferdi olarak değil de cemaat hâlinde Müslüman naşirler olarak, helalinden ve hep beraber... Elbette "Allah'ın eli cemaat üzerindedir" düsturunu esas alarak ve dümeni bu düstura kilitleyerek...

Söz vardır aralarında; arkasında durdukları, aralarındaki ticareti üzerine bina ettikleri... Kâğıtçısından matbaacısına, ciltçisine, kitapçısına varıncaya kadar... Sözün sahibi, istetmeden, vakti geldiğinde gereğini yerine getirir; karşı taraf zaten bunu bilerek işine devam eder; zincirin halkaları misali bütün taraflar arasında bu minval üzere yürür gider neşriyat sektörü. Küçüktür iş yerleri; tıpkı matbaalar, mücellithaneler ve kâğıtçılar gibi. Mekânları küçücük olsa da gönülleri büyüktür, geniştir; şükürleri büyüktür; hedefleri büyüktür; inançları büyüktür. Ne gam, yerin küçük olsa... Asıl yurdumuzdaki, baba yurdundaki, Cennet'teki yerlerimiz büyük olsun; hatta orada yerimiz olsun da nasıl olursa olsun havasında cümlemiz...

Allah rızasını esas alan yayıncılığımızın, bugün geldiği noktaya baktığımızda secdeden başı-

mızı kaldırmamız icap ettiğini teslim etmeyen kimse olmaz galiba! Forma forma basarak birkaç ayda bir kitabı ancak çıkarabildiğimiz günlerden beş on ciltlik kitapları bir anda neşrettiğimiz günlere geldik. Tercüme edecek kitap ararken o kadar çok telif eser neşrettik ki, hangisini yayınlayalım diye seçmelerde bulunmanın yanında dünyaya telif eserler satmaya başladık. Geçmiş göz önüne aldığımızda bazılarına bu bile az bir işmiş gibi gelebilir ama unutmayalım ki; resmî ideoloji (veya resmî din) tarafından İslam veya Müslümanlardan izole edildiğimiz, dış dünyanın nasıl bir ahval ve şeraite sahip olduğunu bilemediğimiz, üç çeyrek asra yakın bir zamandan sonra bu noktaya ulaşabilmemiz bir muvaffakiyet, bir başarı hikâyesidir.

Ceride-i yevmiye ve mecmua-i evkattan, bahsetmez isek olmaz. Babialı, sadece her neviden olmak üzere sadece kitapların değil, aynı zamanda bilumum yevmî (günlük) ve haftalık gazeteler (ceride) ile yine haftalık, on beş günlük, aylık, iki aylık ve mevsimlik mecmuaların da ocağı idi. Nuruosmaniye Caddesi'nde *Milliyet*, Babialı Caddesi'nde *Hürriyet*, Alayköşkü Caddesi'nde *Günaydın*, Cevizlibağ'da *Tercüman*, Topkapı Çayhane Sokak'ta *Millî Gazete* ile *Yeni Devir*, Merter'de ise *Son Havadis* intişar ederdi. *Millî Gazete* de kitap yayıncılığımızın kaderine eş bir kader ile Üretmen Han'ın bir odasında hayata gözlerini açmış, zamanla Çayhane Sokak'a taşınmış idi. O zamanlar, memleketin en gelişmiş matbaa makinalarına sahip idi. *Şûrâ*, *Tevhîd* ile *Hicret*'in -hepsi haftalık idi- büroları, Aksaray' da olsa da hazırlık ve baskıları bakımından Cağaloğlu'na bağımlı idi. Ayrıyeten *Hicret*'in de doğum yeri, benim Babialı'deki ilk iş yerim olan Evs idi ki, o zaman da kendi namına çok sevinmiş idim; hâlâ da öyleyim. Ayrıca Evs'e alınmamda, Selahaddin (Eş Çakırgil) Ağabeyimin rolü olduğunu, bir vesile ile Fikret (Özdin) Ağabeyime sorduğumda O söylemiş idi. Aynı gün, hesaba yatırılmak üzere emanet edilen paranın sebebini de...

Cağaloğlu Meydanı'na geldiğinizde solda köşe başını iyice tutmuş Cezerî Kasım Paşa Camii'ni gördüğünüzde tarihî bir caminin iyi bir bakım ve onarım geçirdiğini düşünürsünüz. Kalbinizden, içinizin derinliklerinden bir sesin size şöyle seslenebileceğini hiç tahmin bile edemezsiniz: Seksenlerin ikinci yarısına kadar burada ne cami vardı ne de caminin sözü... Şimdi caminin giriş kapısının bulunduğu yerde bir büfe vardı; ileride bir veya iki küçük ağaç; zemini beyaz, mıcır tesmiye edilen taşlar örtüyor; çevresi ise takriben bir metre yükseklikteki dikenli teller ile çevrili. Sirkeci Tren Garı'nın yanındakine göre daha şanslı sayabiliriz bu camimizi: Bunu öldürmüşler, bu cinayet ile iş bitmiş. Acısını şimdilik hesaba dâhil etmiyoruz; affınıza mağruren... Ya tren garına komşu olan camimiz? Alkollü mekânlar ile yan yana olduğu için

her zaman içimizi acıtan camimize ne demeli? İşte bu iki camimiz, nerede ise eş zamanlı olarak inşa ve ihya edilerek gül gibi konduruluverdi tarihteki yerine... Erol Simavi'nin *Hürriyet*'indeki Oktay Ekşi, Cezerî'nin minaresinden, müezzin efendinin gırtlığından doğup, iki dudağı arasından arza yayılan mevzun ve makamlı o billur sesin, nerede ise, kendisini 'atalar dininden edeceği korkusu ile' müezzin efendiye, aldığı maaşın iki katını teklif ve taahhüt ederek bu Cami'den ayrılıp gitmesini teklif etme cüretini gösterebilmiştir. Ne cami görmek istiyorlar; ne ezan duymak...

Neticede onlar da kalmadı Babialı'de. İlk, gazeteler terk ettiler Babialı'yi! Batan gemiyi ilk terk edenler gibi alışkın oldukları üzere aynı usulle edindikleri yeni arsalarına diktikleri plazalarına taşındılar; konforlarına konfor, ihtişam, debdebe ve şaşaalara ihtişam, debdebe ve şaşaa katarak... İkinci olarak da matbaalara toplattırdılar taşı tarağı... Ardından kâğıtçılar girdirildi mecburen terk sırasına... Son olarak da yayıncılar ve dağıtıcılar katıldı kervana. Geride "bir son kale" gibi gördükleri bu mekânı, ömürlerinin sonuna kadar, birer İstanbul nöbetçisi edası ile bekleyeceklerini ifade eden, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar yayıncı kaldı. Onca gazeteci, şair, edip, muharrir ve muhabir, karikatürist, köşe yazarı, gazete, mecmua ve yayınevi sahipleri ve çalışanları, matbuat sektörünün diğer emektarları ile fıkır fıkır kaynayan Babialı, asli unsurları ile maksadına münasip ve vacip olan iklimini de yitirince artık Babialı olmaktan çıkıp, minare gölgesinde, her kavim ve devletten gelen turistlerin keyif çıktıkları bir oteller krallığına, Cağaloğlu'na dönüşmüş oldu.

Merhum Fatih, kabrinden kalksa da görse fetrettiği İstanbul'un bu elim hâlini, saniye geçirmeden yeniden fetih için elzem olan ne veya neler ise onları yapardı.

Dünya İslam Edebiyatı Birliği kurucuları 1986 yılında Risale-Basın-Yayın Dağıtım'ın davetlisi olarak Türkiye'ye geldiler. Muhammed Kutub, Ebu'l Hasan en-Nedvi, Muhammed Hasen, İsmet Özel gibi isimlerin katıldığı toplantı İslami edebiyat, Müslümanların edebiyatı gibi konularda verimli tartışmalara zemin hazırladı.

ÇINARALTI'NDAN CAĞALOĞLU'NA

Hanifi Kayan*

Kitapçılığa son derece amatör bir çabayla 1967'de okul kitapları satarak başladım. Malatya'da kendi okulumun önünde... Nereden çıktı bu şimdi diye sormayın? Anlatacağım. O zamanlar Atatürk Ortaokulu ve Gazi İlkokulu vardı. İkincisinin duvar dibi aynı zamanda benim tezgâhımdı. Fotoğrafları da var. Orada eylül aylarında, okullar açılmadan, okul kitabı satarak başladım. Üç-beş gün okula giderdim veya gitmezdim, ilk günler olduğu için yok yazmazlardı. Tolerans gösterirdi hocalar. Ondan sonra hele lisedeyken hiç yok yazmazlardı. İki üç hafta gitmezdim. Eylül ayı zaten okulların açıldığı zaman; kitapları ya satacaksın ya da alacaksın. Yoksa başka zaman taşrada çok iş olmazdı. Bir baktık ki bir gün bu işte ilerlemişiz.

Beyazıt Yılları

İstanbul'un benim kitapçılık hayatımın dönüşümünde önemi büyüktür. Şehre 1973'ün sonunda geldim. O sene üniversite imtihanına girmiş fakat kazanamamıştım. Babıalı'nın canlı olduğu yıllarda Cağaloğlu'ndaki eski Halkevi binasında bulunan Millî Türk Talebe Birliği'nin düzenlediği kurslara gittim. Gündüzleri çalıştığım için gece kursları bana daha uygun geldi. O zamanlar da kitapçılık yapmayı düşündüm ama yapamadım. Ufak da olsa bir tarafından başlamıştım tabii. Hatta Beyazıt Çınaraltı'nda açtığım sergiyi gören kardeşim Malatya'da kitapçılığa başladı. O zaman-

lardan beri kitap kokusu benim peşimi bırakmadı. Çınaraltı'ndaki minare benim tezgâhımdı; minareye diziyordum elimdeki kitapları. Minarenin önüne bir raf koymuştum, bir de tezgâh koymuştum. 1980 İhtilali sonrasında soğuk ve karanlıklı hâkimdi ülkeye. Bizim tezgâhları kaldırmamız istendi. Kapalıçarşı'nın içinde Ali Paşa Han'da bir yer tuttuk. Bir müddet oraya geçtik. Hafta sonları depodan Beyazıt'a kitap getirip sergiliyordum.

Hiç şüphesiz günümüzdeki gibi değildi sahafılık o zaman. Biz daha ziyade sergiciydik. Sahaf olunca çarşıda olmak lazımdı. Hafta içinde kitap tezgâhı açamadığımız için sadece pazar günleri yaptık sergi işini, sonra baktım olmuyor, Ali Paşa Han'a bir fotokopi makinesi koydum. Eski kitapçılıktan fotokopiye yöneldim, üniversiteden öğrenciler geldi. Biraz daha titiz davrandık, geliştirdik. Başkaları geldi, "Bu kitabı bulamadım, bunun fotokopilerini yapar mısınız?" deyince bu işe tabir caizse dört elle sarıldık ve ilerledik. Aslında üniversite ve akademi dünyasını Çınaraltı'nda sergi açtığım zamanlarda tanıdım. Zaten Beyazıt rahat edebileceğimiz bir yerdı. O yıllardan tanıdığım müşterilerim vardır hâlâ.

Sevdiğim, saydığım rahmetli Turan Yazgan Hoca bir gün bana Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nı kurduklarını söylemişti. Vakıf için gerekli olan kitaplardan kütüphane oluşturmak için çalışıyorlardı. Ben de bazı kitapları onlara ayırdım. O zamanlar ilan veriyorduk eski kitap almak için, bazen de Kadıköy başta olmak üzere çeşitli semtlere giderdik. Tabii, kitap almak kolay değil. Kadı-

* Sahaf

Cağaloğlu'na 1995 yılında Ocak ayının 20'sinde geldik. Kütüphanenin karşısında bir yerdi ilk yerimiz. İki sene sonra 1997 yılının Nisan ayında Çatalçeşme Sokağı'ndaki şimdiki dükkâna taşındık.

köy'de eskicilere giderdik, gazetelerin arasından kitapları toplardık. Benim daha ziyade kitap aldığım yer çok fazla kitap çıkan Kadıköy'dü. Belli zamanlarda depoda dururduk, telefon gelirdi, gidip bakardık, işe yarayanları alırdık.

Unutamadığım İki Olay

Çoğu okuyazarın hafızasında canlı bir yeri olan Çınaraltı'nda unutamadığım, bende iz bırakan pek çok olay var ama biri çok önemli. Bir gün oturuyoruz, "Seç al!" satış yapıyoruz. Yaz olduğunda biriken kitapları daha ucuza veriyorum ki millet alsın; 5-10 lira diye ayırmışız kitapları. Çok babacan tavırlı biri geldi. Baktım, "Seç al!" bağıırıyor, bize yardımcı oluyor, ama hiç tanımıyorum. Benim sergimde yapıyor, ama ben onu tanımıyorum. Edebiyat Fakültesi'nde bir hoca "Kim biliyor musun?" dedi. "Hayır!" dedim, hemen ekledi: "Bu merhum Mehmet Akif'in torunu!" dedi. "Siz nerden tanıyorsunuz?" diye sordum. "Ben öğrenciyken kız kardeşiyle aynı yıllarda okuduk. Ömer Rıza rahmetli olduğunda kitaplarını böyle sattılar." diye cevap verdi. Doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bu olay beni etkilemişti.

Meşahirden birçok kişinin kütüphanesinden kitaplar almak zorunda kaldık. Özenle, isteyerek, severek, beğenerek biriktirilmiş kitapları bunlar. Yıllar boyunca öyle enteresan olaylar yaşadık, öyle değişik kişiler gördük ki tümünü anlatmak mümkün değil. Bir tanesini anlatayım: Heybeliada'da bir tanıdık vardı. Emlak işiyle ve kitapla ilgilenirdi. Kitap işi olduğunda gelir bize haber verirdi,

karşılığında ona bir miktar komisyon öderdik. Hakikaten ilişkiler çok iyiydi. Daha önceden yayıncılık da yapmıştı. Hüseyin Rahmi'nin varislerinden biriyle evliydi. Bir kış günüydü; adaya gittik, kar yağmış hafiften. Çok güzel kitaplar var seri seri. İki katlı ahşap bir yerden aldık, iskeleye getirdik. Çıkarmak zor tabii, sordular: "Nereden aldınız?" Anlattık durumu fakat işe yaramadı. Aldığımız kişiyi şahit kılarak getirebildik kitapları. O karlı günde güneşin doğuşunu gördüm; bir kısmı okunmuş, bir kısmı hiç açılmamıştı kitapların.

Yanlış hatırlamıyorsam Kadıköy'deki ilk sahaf dükkânını emekli bir albay açmıştı, onunla tanışmıştık. Bazen o kitap alırdı, sergilemediğini bize verirdi. Kimi zaman da "Ben gittim baktım, şu fiyatı verdim, siz de ona göre gidin alın." derdi. O albay yaşlıydı ve bana çok komik gelirdi. Kendisine de söyledim: "Buna ne kadar az vermişsin?" Gülererek cevap verirdi: "Tabii ki o fiyata vermezler, bilin, ona göre alın!" derdi. Biz ise onun verdiği çok üstüne çıkardık, hemen alırdık kitapları. Zira insanlar evlerini hemen boşaltmak istiyordu. Çoğunu kaldırıp atıyorlardı zaten. Mahallelerde kâğıt toplayanlar o yıllarda evlerden gazeteleri kiloyla alırlardı. Kitabı ise çok daha ucuza alırlardı. Hatta gazete, eski gazete kitaptan daha pahalıydı. Kese kâğıdı yaparlardı gazeteden. Düşünün, ben bir kâğıt deposuna gittiğimde gazeteden ucuza satılan kitapları daha pahalıya alırdım, üstelik bu onların hoşuna giderdi. Ben onların içinden kitap seçerdim. Demek ki evlerde ne varsa hurdacılara veriyorlarmış yok pahasına.

Unuttuklarımın hatırı kalmasın. "Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür." sözünün değerini unutmamak lazım. Beyazıt Meydanı'nda eski kitap sergimi rahmetli Mustafa Polat sık sık ziyaret ederdi. Yıllar boyu kitaplarla haşır neşir olduk. Onun öldüğüne hâlâ inanamıyorum. Bu yönüyle hayatımın unutulmaz insanlarından biri olduğunu söyleyebilirim. Akşam olunca Çınaraltı'ndaki kitapları bir araya getirip bağlar, öyle giderdim. Allah'tan hiçbir şey olmazdı. Tabii sonra bütün tezgâhlar kaldırılınca depoya kaldırdık mecburen. Depoda idare etmeye çalıştık. Baktık olmuyor; çünkü her kitabı sergileyemediğin zaman kitap meraklılarının pek dikkatini çekmez. İşte bu süreçte fotokopi işinden başka çıkar yol kalmamıştı.

Fotokopiye Nasıl Başladım?

Günlerden bir gün araştırmacılar "Sadece bu kitap var, başka şansımız yok, bize bunun aynısı yap!" dediler. Nadir bulunan kitabı söktük, aynı şekilde yaptık, diktirdik, ciltli bir şekilde teslim ettik. Bir yandan da yavaş yavaş kitabın katlanması başta olmak üzere pek çok yönünü öğrendik. Düşünsenize ciltçiliği bilmiyorsun, katlamayı bilmiyorsun, harmanlamayı bilmiyorsun, bunlar hep

birbiri ardına kendiliğinden oldu. Aslında insanı hayat sürüklüyor birtakım yerlere. Bir baktık kitaplar oluştu. Bugünkü gibi de değil; dijital baskı teknikleri yok. Akabinde bunları kütüphane karteksi gibi listelemeye başladık. Kapalıçarşı'daki dükkânda müşteri edindik. Ne var ki her güzel şeyin bir sonu olur ya, oradan ayrılmak gerekti.

Çınaraltı'nda hayli fotoğrafım var sergi günlerinden. Sahaflar Çarşısı'nın altındaki Çadırcılar Caddesi'ne koyduğum kitap sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Nerdeyse bir dükkânı dolduracak kadar kitap vardı. Bu kitapları her sabah getirip akşam götürürdüm. O yıllarda Enderun Kitabevi gibi mahfillerde sohbetler olurdu. Zaten rahmetli İsmail Özdoğan Abi sohbet edilsin, bilenler söylesin, bilmeyenler dinlesin ve karşılıklı bilgi alışverişi olsun niyetiyle Enderun Kitabevi'ni açtıklarını söylerdi. Nihal Kitabevi'nde, cuma günleri enteresan toplantılara katıldım. Çok ağır aksak da olsa edebiyat, sanat, kültür ve yayıncı-

lık sorunlarımıza ilişkin sohbetlere ev sahipliği yapan dükkânlar ticarethane midir, sohbetane midir, anlamak pek mümkün değildir. Ama katılan her insanın bilgisini, görgüsünü ve kültürünü artırırdı bu mekânlar.

Her dükkânın adının bir hikâyesi vardır. Kubbealtı'nın ismi Allah'ın bir hikmeti...İlk dükkânımız kubbeliydi, ama kubbeyi öne çıkarmadan "Ne koyayım?" diye düşündüm, araştırdım. Kubbealtı; ilim, irfanı çağırıyordu. "Madem bu işle uğraşıyoruz, o zaman adı Kubbealtı olmalı!" diye karar verdim. Bitip tükenmek bilmeyen gayretle Osmanlı Türkçesi ve Türkçenin yanı sıra pek çok yabancı dilde sayısı binlerle ifade edilen ve piyasada kolaylıkla bulunamayan hatta bulunması imkânsız olan kitap, gazete ve mecmuaları dükkânın çatısı altında araya getirdik. Böylelikle Kubbealtı adına da uygun hareket etmiş olduk aslında.

Kubbealtı Fotokopi'nin arşivinde şu an bulunmayan bazı kitaplar dâhil olmak üzere binlerce kitabın fotokopisi bulunuyor.

Cağaloğlu'na 1995 yılında Ocak ayının 20'sinde geldik. Kütüphanenin karşısında bir yerdi ilk yerimiz. İki sene sonra 1997 yılının Nisan ayında Çatalçeşme Sokağı'ndaki şimdiki dükkâna taşındık. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne yakın olsun diye burayı tercih ettim. Zaten asıl müşterilerimiz arşive gelen araştırmacılar ve akademisyenler oldu. Fotokopi çekilmesi için dükkâna getirilen kitaplardan birer nüsha da kendimiz için ayırdık. Tabii bunu kitabı fotokopiye getirenlerin izni dâhilinde gerçekleştirdik. Aynı zamanda elime geçen nadir eserleri de biriktirdim. Bu vesileyle elimizin altında büyük bir külliyyat oluştu. Böylece 12-13 dolabım oluştu, şimdi olsa belki 50 dolap yetmez, 70-80 çelik dolap lazım. Onlara da numara verdik. Şimdi bunların hepsinin bilgisayara kayıtları devam ediyor. Kitapla tanışmamış olsaydık bu şekilde yapamazdık. Bu yüzden yaptığımız düz fotokopi işi değil. Hatta Kitapyurdu'nun bize ayırdığı bölümde "Kubbealtı Sahaf" diyor. Bir noktada sahaflığın başka türünü yaptık. Elimizdeki arşivde onlar gözüküyor.

Müdavimler ve Değişen Cağaloğlu

Tarihçilerin, edebiyatçıların, araştırmacıların, akademisyenlerin, doktora öğrencilerinin yolu mutlaka Kubbealtı'na uğramıştır. Aşağı yukarı dünyanın her yerinden ve elbette Türkiye'den akademisyenler geldiler, buradan kitap aldılar. Bu sebepten dükkânın müdavimi azımsanmayacak derecede çok oldu. Hatta her hafta muntazaman gelenler oldu. Şu an aklıma gelen müdavimlerden bazıları; Halil İnancık, Sedat Umran, İlber Ortaylı, Murat Bardakçı, Erhan Afyoncu, Levon Panos Dağyan, Ali Birinci, İsmail Kara.

Türkiye kütüphaneleri veri tabanında ulaşılmayan yerli veya yabancı yayınları bulabilmemizin payı bunda hayli yüksekti. Hatta bazıları İlber Ortaylı Hoca ile arşiv çıkışı gelirlerdi. Hoca "Hanefi, bunlar sizi iyi tanıyorlar, tanışmaya geldiler." derdi. Çünkü arşive gelip buradan evrak ve kitap için faydalananlar hocalarına da söylüyorlarmış. Nasıl sevdiğimi tahmin ve tahayyül edemezsiniz.

Kubbealtı Fotokopi'nin şöyle bir özelliği var: Şu an bulunmayan bazı kitaplar dâhil olmak üzere arşivinde binlerce kitabın fotokopisi bulunuyor. Ben şunu da hep söylüyorum: "Bakın, kitabın baskısı varsa fotokopi kitaptan pahalıdır." Peki, niye böyledir? Fotokopi maliyetiyle kitap maliyeti aynı mıdır? Hesapladığım zaman on katı olur. Kitap, hiçbir zaman fotokopiden pahalı değildir aynı kalitede yaparsan. Tabii rastgele düz fotokopi çekersen, o bir şey değildir. O ucuz olabilir ama kitap, emeğiyle yaptığın zaman pahalıdır. Bizim esas amacımız bulunmayan kitapların tıpkısını yapmaktır. Öyle planlı programlı olmadı ama bunda da sanı-

rım bir dönem için başarılı olduk. Şimdi telif süresini dolduran eserlerin internet ortamında erişime açılması gibi teknolojik gelişmelerden dolayı genç akademisyenleri pek tanımıyorum. Eskiden Türkiye'de tarih bölümünde bulunan hocaları, doktora yapanların yüzde 80'ini tanırdım.

Yaşadıklarımın, gördüklerimin, okuduklarımların, dinlediklerimin, tanıklıklarımın izdüşümleri hayli fazla. Hangisini anlatmam gerektiğini bilemiyorum. Sergi yaptığım zaman çok değerli isimler mutlaka dükkâna uğradı. Mesela Metin Erksan gelirdi; gezip dolaştıktan sonra "Hanefi, bana vereceğin ne var?" diye mutlaka sorardı. Ben de hemen gösterirdim ilgi alanına girebileceğini düşündüğüm kitapları. "Aaa, onları ben görmemişim!" derdi. Biz de verirdik ona. Övünmek gibi söylemiyorum, hadiseyi anlatmak için söylüyo-

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kâğıthane'deki yeni yerleşkesine taşındıktan sonra, eski arşiv binası otel oldu.

rum. Mühim adamdı Metin Erksan, Allah rahmet eylesin.

Sosyal bilimler alanında, bilhassa tarih ve edebiyat çevrelerinde dünya ölçeğinde iştihar etmiş bilim insanlarının çalışmalarına büyük katkılar sunan ve sunmaya devam eden dükkânımız her yaşta kitap meraklısının uğrak noktası oldu yıllarca. Ne var ki Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kâğıthane'deki yeni yerleşkesine taşındıktan sonra Cağaloğlu genelinde çöktü. Bütün kitapçıları olmasa da belki yayıncıların önemli bir kısmını kaçırdı bu olay. Fakat bunun nedeni tabii yalnız arşivin taşınması değil bana kalırsa. Öncesinde kargoların taşınması Cağaloğlu'nun zayıflamasında etkili oldu. Gazetelerin gidişiyile başlayan süreç derinleşerek devam ediyor. Bir mekânın kayboluş hikâyesi günden güne dallandı budaklandı. Şunu söylemeden geçmemek lazım: Arşivin taşınması bilim dünyası-

nın ayağını tümüyle buradan kesti desek abartmış olmayız. Önceden Türkiye Yazarlar Birliği'nde, Türk Ocağı'nda sayısız kitapseverle karşılaşma imkânınız olurdu. Bilim dünyasından pek çok sima ile yüz yüze mülaki olurdunuz. Şimdi bu karşılaşmalar çok azaldı; ancak tesadüfen karşılaşırsınız.

Kabul etmek gerekir ki ömrümün yıllarının geçtiği; arkadaşlıklarımın, dostluklarımın kurulduğu Cağaloğlu ve Babıali girdiği bu kavgadan yenilerek çıktı. Fakat bütün bunlara karşın biz, ilim ve irfanın muhafızlığını sürdürme çabası içerisinde olmaya devam edeceğiz. Çünkü kitap, dergi ve arşiv kokusunun duyulmadığı bir Cağaloğlu'na tahammül edemem.

TİYATRODAN SİNEMAYA GEÇİŞ VE UNUTULAN SİNEMA SALONLARI

Gülşen Özer*

Toplum yapısını anlamamanın ve tanımamanın araçlarından biri, insanların serbest zamanlarındaki faaliyetlerini konu edinmektir. Billhassa sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan kentlilik biçimi bu alandaki çalışmaları öne çıkarmıştır. Modern zamanların başlangıcında bu alanda en dikkat çekici sektör sinemadır. Sinemayla ilk karşılaşma biçimlerinde mucizevi ve gerçeküstülük algısı belirginleşmektedir. Dünyanın başka şehirlerinde olduğu gibi İstanbul'da da bu büyülü buluş hayret ve merakla karşılanmıştır. Bu duygulara seyir esnasında korku hatta günahkârlık hissi eşlik etmekteydi. Ercüment Ekrem Talu geçmişe yolculuk yaparken sinema salonunda bir kargaşa çıkar gibi olduğunu hatırlamaktadır:

Tren kalktı bittabi sessiz sedasız. Aman yarabbi! Üstümüze doğru geliyor. Zindan gibi salonun içinde kımıldamalar oldu. Trenin perdeden fırlayıp seyircileri çiğnemesinden korkanlar, ihtiyaten yerlerini terk ettiler galiba. Hani ya ben de korkmadım değil; lakin merak galip gelip beni iskenleme mihladı. Bereket versin ki tren çabuk geçti, gitti.¹

Türkiye'de sinemanın hayatın parçası olmaya başladığı yıllar devletin üst üste yenilgiler yaşayarak parçalanma sürecine girdiği ve topraklarını kaybettiği trajik yıllara denk gelmiştir. Halkın

bu günlerde sahne sanatlarına ilgi ve alakasının yüksek oluşu hemen dikkat çekmektedir. Aslına bakılırsa merak hüzne galip gelmiştir, hâliyle yeni mecraanın etkisi öngörülememiştir. Buna mukabil işgal güçleri ve Batılı politika üreticileri açısından durum hiç de öyle olmamış, sinemayı kültürel dönüşümün aracı şeklinde kullanmışlardır.

Sinema ve Toplumsal Dönüşüm

İstanbul'un işgal edildiği yıllar aynı zamanda halkın ahlaki değerlerini yozlaştırmak için müstehcen ve ahlaki yapıya aykırı filmlerin insanlara yaygın bir şekilde izlettirildiği yıllar olmuştur. Sinemanın toplum üzerindeki etkisinin farkında olan işgalciler, sinema yoluyla toplumun değer yargılarını değiştirmeye gayret etmişlerdir. Mesela Avrupa'dan ahlaka aykırı film ve kartpostallar getirilmiş ve sinema salonlarında gösterilmiştir. 1921'de İstanbul'da yaklaşık 32 daimi, 12 yazlık olmak üzere toplam 44 sinema salonu değişimin itici gücü olmuştur.² Sinema mahremiyet duvarını aşındırırken diğer taraftan şehrin işgali ve Rusya'dan gelen göçmenler İstanbul'daki sosyal hayatı büsbütün deforme etmiştir. Bu noktada Türk temaşa sanatına her çeşit yeniliği getiren ve 1910'da tarihî direkleri yıkılan Direklerarası'nın

* Yazar

1 Ercüment Ekrem Talu, "İstanbul'da İlk Sinema ve İlk Gramafon", *Perde-Sahne*, 15 Ekim 1943, sayı: 7.

2 Cafer Ulu, "Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul'da Yaşanan Sosyal ve Ahlâki Çözülme (1914-1922)" *Tarih Dergisi*, İstanbul 2013, sayı: 58.

Türk temaşa sanatına her çeşit yeniliği getiren ve 1910'da tarihi direkleri yıkılan Direklerarası'nın nasıl dönüştüğü önemli bir inceleme alanı olarak önümüzde durmaktadır.

nasıl dönüştüğü önemli bir inceleme alanı olarak önümüzde durmaktadır. Malik Aksel elektrikli tramvayla mimari şekli bozulan bölgede yaşananların başka bir boyutuna açıklık getirmektedir:

1919'da Direklerarası bir daha sarsıntı geçirdi. Rusya'dan vapur dolusu gelen "Vrangel Orduları"³ döküntüleri daha İstanbul'a varır varmaz "Açız, bize ekmek verin." diye bağıyorlar; yüzüklerini, bileziklerini satıyorlardı. (...) Eğlence yerleri bütünüyle bunların istilâsına uğramıştı. (...) Artık Direklerarası'nda Türk sanatından gayri her şey var. Önce emekli tumbul kantocular, Şamramlar⁴, Virjiniler,⁵ Amelyalar⁶ sessizce sahneden ayrıldılar. Bunlar yerlerini varyetecilere⁷ terkettiler. (...) Koskoca İstanbul'un tek meddahu Süruri bile Direklerarası'ndan Diyaribekir Kırathanesi'ne taşınmış... Karagözcüler ise mahalle kahvelerinde perdelerini kuruyorlar. Komik-i Şehirler, taşı tarağı toplayıp Kadıköy'ün eski alışılmış semtlerine kapağı atmışlar. Millî Sinemada Rus varyetelerini seyretmek için sıkışıklığı yarmak lazımdı.⁸

Osmanlı'dan günümüze İstanbul'da sinema dendiğinde akla ilk Beyoğlu gelmektedir fakat Malik Aksel'in adını andığı Millî Sinema başta olmak üzere Şehzadebaşı'ndan Sirkeci'ye uzanan pek çok salonda filmler gösterilmekteydi. Halkın sinemayla tanıştığı bu yıllarda Suriçi Beyoğlu ile eş zamanlı bu aynı atmosferi solumuştur. Aslında

Beyoğlu ile diğer yerleri birbirinden ayıran temel unsur dinî kabullerdir. Beyoğlu diğer adıyla Pera gayrimüslim tebaanın öbeklendiği ve eğlence ürettiği mekândır. Şehzadebaşı ise Fatih'in hemen yakınında ve Müslüman halkın cazibe merkezi idi. Burada yapılan etkinlikler Ramazan aylarında yoğunlaşmaktaydı. Ne var ki sinema salonları bu ayırımı kısa sürede yok etmiş, Şehzadebaşı'nı Beyoğlu'na yaklaştırmıştır. Hatta Aksaray, İstanbul'un Beyoğlu'su olarak anılmıştır.⁹

Sinemanın yaygınlaşmaya başlamasıyla Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinin aynı yıllarda olması Batılılaşma pratiklerini daha çok güçlendirmiştir. Çünkü sinema toplumsal yaşamdaki değişikliklerin kabulünü, toplumsal normlara aykırı davranış kalıplarının ayıplanmamasını sağlamıştır.¹⁰ Sinemada karanlık içerisinde oturan dolayısıyla yüzleri görünmeyen Osmanlı tebaası için "günah" ve "ayıp" kabul edilecek görüntüleri izlemek her geçen gün hem kolaylaşmış hem de meşru görülmüştür. Her ne kadar ilk dönemlerde filmlerin erkek ve kadın seansları farklılaşmış hatta daha sonra sinema salonunda tahtadan ayrılmış bir perde kullanılsa da sonuç değişmemiştir.¹¹ İstanbul'da bu minvaldeki uygulamalara dikkat çeken Burhan Arpad, Felek Sineması'nı şu şekilde anlatır:

Tek katlı ve uzunca bir salon, bir tahta perdeyle kadın ve erkelere mahsus yerler diye ikiye bölünmüştü. Film boyunca bir keman ve piyano çalardı. Felek Sineması'nın giriş yerinde, özellikle Ramazan gecelerinde müşteri çağırmak için -o yıllarda sucu ve şerbetçi dükkânlarında olduğu gibi- ziller çalardı...¹²

Toplumsal yozlaşma ve ahlaki değerlerde aşınmayı hızlandıran sinemanın, geliş sürecine dair yapılan bir araştırma intihar oranlarının arttığını ortaya koyar.¹³ Sinemanın yol açtığı ahlaki çöküntüye dikkat kesilen Refik Halid, "garbın kirli iç çamaşırları", "batakılık" gibi sıfatlar kullanarak sinema gösterimlerine karşı zehir zemberek yazılar yazacaktır.¹⁴ Hüseyin Rahmi ise Şehzadebaşı'nda sinemaya giden çocuğun içerde gayriahlaki bir film gösterildiği için salona alınmadan evine döndüğünü anlatır. Yine aynı şekilde Malik Aksel Millî Sinema'da seyircilerin hep aynı şeyi görmekten usanmadığına işaret ederken onların asıl aradığının "sanat değil çıplak kadın" olduğuna

3 General Baron PiyotrVrangel komutasında dağılan ordu Kırım'dan yola çıkarak İstanbul'a sığınmıştır.
4 Şamran Kelleciyan, kanto şarkıcı ve bestekârlarındandır. Samiha Ayverdi'nin çocukluğunda dinleyip hayran olduğu bir sanatçıdır.
5 İlk Rum kantocu küçük Virjin olarak ünlenen sanatçı.
6 Şehir-i komik olarak bilinen Naşit'in eşi olan kanto sanatçısı. Adile Naşit'in annesi.
7 Oyun, dans, hokkabazlık gibi farklı performanslardan oluşan gösteri icra edenlere verilen ad.
8 Malik Aksel, "İstanbul'un Ortası", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 9, s. 11-12.

9 Refik Halit Karay, *Hep İstanbul*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2014.
10 Hakan Kaynar, "Al Gözüm Seyreyile Dünyayı: İstanbul ve Sinema" *Kebikeç*, 2009, sayı: 27.
11 Nezih Erdoğan, *Sinemanın İstanbul'da İlk Yılları Modernlik ve Seyir Maceraları*, İletişim Yayınları İstanbul, 2017, s. 27.
12 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoglu, *İstanbul'un 100 Sinema Salonu*, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul, 2016, s. 29.
13 Hakan Kaynar, *a.g.m.*
14 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s.77.

dikkat çeker.¹⁵ Belki bu yüzden ilanlarda müstehcenlik olduğu açık olan yahut ima edilen filmlerin seansları sadece erkek seyircilere hasredilmiştir.¹⁶ Sinema kendisine sicili kötü bir biçimde de olsa yer edinirken ve modernleşme sürecindeki kültürel hayatta sinema salonlarının yaygınlaşmasını ele alırken tiyatroların yaşadığı dönüşümü de göz ardı etmemek gerekir.

Tiyatrodan Sinemaya

Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında kalan Direklerarası diye anılan mekân kültürel etkinliklerin merkezi idi. Zira burası Sultanahmet'ten Divanyolu ile gelen bir kültür çizgisinin Fatih'ten Aksaray, Laleli ve Süleymaniye'den gelenlerle birleştiği bir bölge vasfını taşıyordu.¹⁷ 19. yüzyılın başlarında Direklerarası Ramazan aylarındaki etkinliklerin yapıldığı Karagöz ve Hacivat oyunlarının oynatıldığı bir eğlence mekânı olmuştur. Öyle ki İstanbul'da Ramazan ayı denilince akla hemen Direklerarası gelmiştir.¹⁸ Direkleri yıkılmadan evvel edebiyat çevrelerinin bulunduğu kahvehaneler, orta oyunu ve kantoların oynatıldığı mekânlara kadar pek çok yer bu caddenin her iki tarafında sıralanmıştı.

Direklerarası, Batılılaşma serüveninin izlerini kolaylıkla sürmemizi sağlayan bir hikâyeye sahiptir. Direklerarası'ndan Küllük'e kadar olan güzergâh çayhaneler, kıraathaneler, tuluat, tiyatro performanslarının sergilendiği eğlence mekânlarına dönüşmüştür. Ramazan aylarında çevredeki camiye gidip gelenlerin rağbeti ile bu bölge cazibe merkezi olmuştur. Birinci Meşrutiyet'ten sonra Direklerarası; kantoları, operetleri, tiyatroları ve orta oyunları, cambazhaneler ve fasıllarıyla muhafazakârlık kalıplarının kırıldığı bir mekâna dönüşmüştür.

Ramazan ayında mevcut tiyatroların tamir edildiği hatta bunlara yenilerinin ilave edildiği Direklerarası, sinemanın ilk dönemine de denk gelen Birinci Dünya Savaşı ile eski canlılığını kaybetmişse de varlığı sürmüş hatta işgal karşısında direniş için bir dizi çalışma da buradaki salonlarda gerçekleşmiştir. Ne var ki yol genişletme çalışmalarıyla başlayan mekânsal düzenlemeler bölgenin eski fonksiyonunu büsbütün yitirmesiyle sonuçlanmıştır.

Osmanlı'nın son yılları ile Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında yaşanan kültürel ve toplumsal değişime şahitlik eden Mahmut Yesari, Direklere-

rası'nı, muhtelif tiyatrolarını canlı bir şekilde anlatır. Birlikte okuyalım:

Beyazıt'tan tramvayla Fatih'e giderken sağlı sollu iki yanınıza bakınız. Gözünüze ilişecek yerleri size bundan yarım yüzyıl önceki adlarıyla söyleyeyim: Meydandaki havuz o zamanlar daha yoktu. Üzerinde üniversite yazılı levhanın altında eski yazılardan sülüs denilen türün şaheserlerinden olan Daire-i Umuru Askeriye yazısı bulunmaktaydı. Sağda köşedeki yapı Tanzimat sadrazamlarından Fuat Paşa'nın konağıdır (şimdi eczacılık fakültesi). Maliye nezareti oldu. (...) Vezneciler'in (...) Camcı Ali Camisi'ne bitişik olan arsa[da] ramazanlarda ve kışın Kavuklu Hamdi'nin "Zuhûri Kolu" oynardı.(...) 1908 meşrutiyetinden birkaç yıl önceki ilk sinema -o zamanki adıyla sinematograf- bu arsada bu çadır içinde oynatılmıştır.

O zaman elektrik yoktu. Lüks lambası söndürülüp, yeniden yakılması güç ve epey zamana bağlı olduğu için siyah astar kaplanmış, büyük bir küfeye konup kaldırılırdı.

Şimdi sağda ve solda gördüğümüz hep birbirine benzer "Akaret Dükkânları"nın önlerinde, bu dükkânların boylarınca kemerler ve bu kemerlere tutan sütunlar vardı. İşte "Direklerarası"nın direkleri bunlardı.

Şimdiki "Ferah Tiyatrosu"nun yerinde eskiden büyük bir salaş yapı vardı. Burada Mınakyan Efendi'nin "Osmanlı Dram Kumpanyası" temsiller verirdi. Ayrıca yine sağlı solu tuluat tiyatroları renk

Son Telgraf gazetesinde yayımlanan sinema ilanlarından bir kesit. 28 Şubat 1940.

15 Malik Aksel, "İstanbul'un Ortası", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 9, s. 12.

16 Nezih Erdoğan, a.g.e., s. 125.

17 Malik Aksel, "İstanbul'un Ortası", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 2, s. 8.

18 Selim Nüzhet Gerçek, *Geçmiş Zamanlara Dair*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2018, s. 251.

renk kartelalar, davullu zurnalı çingirakları arada bir bunları bastıran çığırkanlıkların sesleriyle caddeye şan verirlerdi. (...)

“Osman Baba” türbesinin arkasındaki büyük yapıyı gördünüz mü? Bir zamanların çok tanınmış “Fevziye Kırathanesi” işte burasıydı.¹⁹

“İki yüz adımlık bir yer” diye nitelenen Direklerarası tarihi ana hatlarıyla bir tasnife tabi tutulursa en parlak zamanını 1908 öncesinde yaşamıştır. İstanbul’un hiçbir yerinde tiyatro salonları devamlı tutunamazken Direklerarası’nda meşhur kahvehaneler tiyatrolarla dolup taşmıştır.²⁰ Ramazan ayının ilk günlerinde biraz تنها olsa da gün geçtikçe kalabalıklaşan Direklerarası’nın, 1910 yılında direkleri elektrikli tramvay yapımı esnasında yıkılmış; bugüne ise sadece adı kalmıştır. İstanbul’un yegâne eğlence mahallesi 1940’lı yıllara gelindiğinde hayli sönükleşmiştir. Büyük bir dönüşüm yaşayan Şehzadebaşı uzun yıllar birçok tiyatro ve sinema salonunun bulunduğu bir semtti. Şehzadebaşı Camii önünde durup Veznecilere doğru bakıldığında görülen, geliş gidişi olan yol 1950’li yıllara dek sağlı sollu sinema ve tiyatro salonlarının bulunduğu bir mekân idi. Direklerarası’nın bir eğlence mahalli olmasını 19. yüzyıldan başlatan Orhan Okay, anılarında mekânın dönüşümüne dair önemli tespitler yapar:

Şehzadebaşı’ndaki bahsettiğim o mermer sütunun bulunduğu yerin iki yüz metre kadar ilerisine doğru olan yol hemen herkesin dilinde dolaşan meşhur “Direklerarası”dır. Benim çocukluğumda 1940’lı yıllarda “direkleri” kalmamıştı, şimdi “arası” bile yok. O zaman bugünküne kıyasla epay dar bir caddeydi. 1950’lerden sonra imar yıkımında yolun Şehzadebaşı ve İbrahim Paşa camileri ve hazirelerinin bulunduğu sol tarafına dokunulmamış, sağ taraf ise en az eski yol kadar genişletilmiştir.²¹

Birinci Dünya Savaşı’ndan Cumhuriyet Devrine Millî Sinema Günleri

Türkler tarafından işletilen ilk sinemalar arasında adı anılan Emperyal Sineması 1914’te Şehzadebaşı Caddesi 87 numarada Fevziye Kırathanesi’nin bulunduğu yerde açılmıştır. Murat Bey ile Cevat Boyer²² adında iki ortak tarafından işletilen kırathaneye Ramazan ayında film gösterimleri yapılan; ünlü şair, musikişinas ve tiyatroluların gittiği, Kâtip Salih’in Karagöz ve Hacivat oyunları sergilediği bir kültür merkezidir. Mekân

1914’teki tadilatla hem sinema hem tiyatro olarak kullanılabilir bir hâle getirilmiş ve Emperyal adıyla başlayan yolculuk, dönemin sinema tartışmalarını yansıtacak bir şekilde Millî Sinemaya dönüşmüştür.²³

Meşrutiyet devrinden erken Cumhuriyet yıllarına kadar sinema salonlarının sık sık değişen isimleri üzerinde milliyetçi eğilimlerin etkisi gözlemlenmekle birlikte mutlak surette bir belirleyicilikten söz edilemez. Mesele Beyoğlu ve İstanbul sinemaları üzerinden ele alındığında Beyoğlu’nda Fransız ağırlıklı filmlerden dolayı Fransızca isimlerin hâkimiyeti söz konusudur. İstanbul yakasında ise Millet, Donanma, Müdafaa-i Milliye ve Türk Sineması, Millî, Şark, Turan gibi hemen hemen hepsi Türk adını taşıyan sinema salonları Şehzadebaşı etrafında açılmıştır.²⁴ Orhan Okay’ın Balat’ın en işlek ve canlı Vodina Caddesi’ndeki tek sinemanın Tahsin Bey’in işlettiği iki katlı Millî Sinema olduğunu söylemesi de bu bağlamda düşünülmelidir.²⁵

Fevziye Kırathanesi’nin bahçesinde *Bir Parislinin Soyunması, Konkordiya Meydanı, Opera Meydanı, Atmış Saniyede On Şapka, Sen Nehrinde Vapurlar, Deniz Hamamı, Zavallı İhtiyar, İlan Yapıştırmak Yasaktır, Genç Kız Mektebi, Marsilya Rıhtımları* gibi tümü yabancı filmler oynatılmıştır.²⁶

Son Telgraf gazetesinde yer alan ilan Beyoğlu ve İstanbul şeklindeki ayrımın gazete sayfalarına yansıdığı bir göstergesi.

19 Mahmut Yesari “Direklerarası” Necati Güngör, *Bir Hayal İstanbul*, Milliyet Kitapları, İstanbul, 1997, s. 129-132.

20 Malik Aksel, “İstanbul’un Ortası”, *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 2, s. 8.

21 M. Orhan Okay, *Bir Başka İstanbul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 195.

22 Nijad Özön, *Türk Sineması Tarihi (Dünden Bugüne) 1896-1960*, Artist Reklam Ortaklığı Yayınları, 1962, s. 25.

23 İ. Arda Odabaşı, *Millî Sinema Osmanlı’da Sinema Hayatı ve Yerli Üretime Geçiş*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

24 Nezir Erdoğan, *a.g.e.*, s. 104.

25 M. Orhan Okay, *a.g.e.*, s. 147.

26 Nezir Erdoğan, *a.g.e.*, s. 83.

Gösterilen ve ilgiyle izlenen bu filmler edebiyatı da etkilemiştir. Nitekim Tevfik Fikret, *Yılan Dansı* adlı filmde bir şiir, Halit Ziya yıllar sonra “Mösyö Kanguru” adlı uzun bir hikâyeye yazmıştır.²⁷

Millî Sinema 1919’da Güneş, 1924’te Felek, 1930’da Türk Sineması adlarını alsa da aynı yıl sinema faaliyeti sona ermiştir. Dönemler içinde çok değişik adlar almasına rağmen halk arasında “Fevziye” diye anılmaya devam eden salon 1950’li yıllardaki yol çalışmalarında yıkılmaktan kurtulamamıştır.²⁸ Fevziye henüz tiyatro iken de 1910 yılında *İkdam*’a verilen ilanla sinematograf getirildiği ve “gayet latif manzaralar gösterileceği ve perde aralarında incesaz takımının rûh-nevâz havalar terennüm edeceği” duyurulmuştur. Sinemanın ilk döneminde elektrik olmadığı için gaz lambaları kullanılır; bu ise salonun koku içerisinde kalmasını, geniz ve gözlerin yanmasını beraberinde getirirdi. Bu süreci yakından takip ettiğini anladığımız Refik Halid, Fevziye’deki gösterimde ses düzeninden kulakları rahatsız eden bir makine sesi diye bahseder.²⁹

Ali Efendi Sineması ise 1914’te Sirkeci Musul Palas ya da iş hanı olarak bilinen binanın alt katında Ştaynburg birahanesinin yerinde Sabah Matbaası karşısındaki 173 numaralı şekerçi dükkanının yerinde açılır.³⁰ Sinema, Beyoğlu dışında Türklerin açıp işlettiği ikinci salondur. Ankara Caddesi ile Ebussuud Caddesi köşesindeki salon daha önce lokanta olarak işletilmiştir. Şakir ve Kemal Seden’in dayısı olan Ali Efendi burayı yeğenlerine sinema salonu olarak tahsis etmiş fakat daha sonradan çok teveccüh görünce Seden Kardeşler Demirkapı’da Kemal Bey Sineması’nı açmışlardır. Sinema salonuyla alakalı olarak *İkdam* gazetesinde 29 Temmuz 1914’te şöyle bir ilan yer almıştır:

İstanbul’un en muhteşem sineması, Babıali Caddesi’nde, Sabah Matbaası karşı sırasında, Ali Efendi sinemasıdır. Nurlar, ipekler, ihtişamlar içinde kibar bir salon. İstanbul’a gelen şeritlerin en güzelleri gündüz saat onda, yeni programda Feruda-5 kısım, hem cinai, hem hissi bir oyun, latif bir roman.

Aynı gazetenin 1 Kasım 1915 tarihli nüshasında ise “Pazartesi ve salı günleri pek parlak programı; Memâlik-i Şarkiyye’de birinci defa olarak “Talimhane Çocukları”: dört kısım, enfes dram. Bu drama ait fotolar sinemanın medhâlinde teşhir edilecektir ve zengin teferruat.”³¹ ifadelerine yer verilmiştir.

Ali Efendi Sineması 1929’da kapanmış, yerini 1938 yılında Yeni Valde lokantasına ve birahanesine bırakmıştır. Salonun açık olduğu yıllarda *Yedi Bela*, *Zulmetler Kralı* filmleri gösterilmiştir. 1957 yılında ise istimlak edilmek suretiyle yıkılmıştır. Ali Efendi’nin adını yaşatmak için TÜRVAK sinema tiyatro müzesi ve sanat kitaplığında bir balmumu heykeli yapılmış ve bir salona Ali Efendi Sineması adı verilmiştir.³²

Yeğenleri Şakir ve Kemal Seden sinemayı kârli bir iş olarak görmüş ve dayılarının himmetinde yaptıkları işi bağımsızlaştırarak yeni bir yer açmaya karar vermişlerdir. Bu sinema 1914 yılında Sirkeci Demirkapı’da³³ Hüdavendigar Caddesi 52 numarada açılır. Semavi Eyice, 1938’de Halk Sineması adını alan Kemal Bey Sinemasını, 338 koltuklu, ikinci sınıf ve kâr amaçlı çalışan bir sinema salonu olarak tarif eder ve şunları kaydeder:

Sirkeci’de çok kalitesiz filmlerin gösterildiği Kemal Bey Sineması da bu çevredeki ayak takımının uğrak yeri sayılırdı.³⁴

1940’lı ve 50’li yıllarda açık olan salon 1970’te sahibi tarafından yıkılmış ve yerine bir iş hanı yaptırılmıştır.³⁵ Günümüze ulaşan broşürlerde bu salonda gösterilen *İntikam Adası* adlı filmin adı geçmektedir. Seden Kardeşler salon açmakla girdikleri sinema sektöründe yapımcı olarak devam etmiş, sinema tarihinde pek çok ilke imza atmışlardır. Kemal Film tarafından yapılan *Ateşten Gömlek*’te hemşire rolünde karşımıza çıkan Bedia Hanım sinema oyunculuğu yapan ilk Türk kızdır. Muhsin Ertuğrul, Halide Edip Adıvar’ın talebiyle hem yapımcı hem de oyuncu olmuştur. Bu filmde oynayan Neyyire Neyir, daha sonra Muhsin Ertuğrul’la evlenmiştir.³⁶ Seden Kardeşler Cumhuriyet’in ilk görüntülerini de çekmişlerdir. Hakkı Süha, yapımcılığını üstlendikleri *Sis* filmi çekimlerine rastladığı bir günü şöyle anlatır:

Ben dün küçük sayılamayacak bir mesut hamleden haberdar oldum. Sinemanın asrımızdaki tekâmül ve tiyatroya her gün biraz daha tefevvukunu tafsile hacet yok. Mütearifeler üzerine kariî tevkife salahiyettar değilim. Şimdiye kadar biz sinemayı başka memleketlerin, yabancı âlemlerin birer aksi mahiyetinde görürdük. Perdede kımıldayan, koşan, heyecana gelen adamlar yabancı; eşya tuhaf; zevki yadırgatıcıdır. Fakat millî alametimiz sayılan “fes”imizi bile hariçten tedarik ettiğimiz için ne yalan söyleyeyim bizim de bir filmimiz olmasını istememiş, düşünmemiştim bile. Dün Adliye Nezaretî önünden geçerken kapıda birçok insanın itişe kakışa bir şey seyrettiklerini gördüm. Bittabi alaka-

27 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 85.

28 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoglu, *a.g.e.*, s. 29.

29 Akt. Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 80.

30 Nijad Özön, *a.g.e.*, s. 25.

31 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 150.

32 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoglu, *a.g.e.*, s. 31.

33 Nijad Özön, *a.g.e.*, s. 26.

34 Semavi Eyice, *Eski İstanbul’dan Notlar*, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 44.

35 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoglu, *a.g.e.*, s. 33.

36 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 159.

Malik Aksel'in adını andığı Millî Sinema başta olmak üzere Şehzadebaşı'ndan Sirkeci'ye uzanan pek çok salonda filmler gösterilmekteydi.

dar olarak sokuldum. İki fil ahizesi, uzun bacaklı sehpa üzerinde işliyor, kapının yanında rolün icabı sefih ve sefil manzaralı bir aktör, gazub ve münfail adliye binasına yumruk sallıyordu.

Ahizelerin yanında bir tanıdığa rast geldim. Makinelerin birinde güzel bir nesihle "Kemal Bey Sineması" diğer tarafta "Sis" kelimeleri yazılı bir karton sallanıyordu; meğer dostum meseleye yakından vâkıfmuş. Tevfik Fikret merhumun "Sis" isimli hitabesinden mülhem bir film hazırlanıyormuş. Orada sanatkârlarımızın güzidelerinden Ertuğrul Muhsin çalışıyordu fakat onu bu gâileli zamanda benim gazeteciliğime muhatap tutmak muvafık değildi.³⁷

Hakkı Süha Gezgin, sinemanın sahibi Kemal Bey ile Türkiye'de sinemanın başlaması ve gelişimi üzerine konuşurken Birinci Dünya Savaşı, millî filmler ve sinemadaki arayışlara dair pek çok konuyu gündeme getirir. Sinemanın İstanbul'daki seyrine bakılırsa Beyoğlu ve diğer sinemalar şek-

linde iki farklı kategori burada da karşımıza çıkar. Bunlar arasındaki farkların en önemlilerinden biri dil konusundaki uygulamadır. Şehzadebaşı'ndan Sirkeci'ye kadar uzanan bölgedeki sinemalar Türkçeye sadık kalırken Beyoğlu sinemalarında filmler orijinal hâliyle gösterilir. Ayrıca Suriçi'ndeki film ilanlarına da Türkçe ibaresi eklenmektedir. Şehzadebaşı'nda hakkında pek malumat olmayan bir sinema ismi Hakkı Süha'nın kitabında yer almaktadır. Burası Kemal Bey Sineması'na nazaran müşterisi az fakat daha donanımlı bir salondur:

Kemal Bey Sineması'nın önünde, kalabalık bir meraklı grubu ilanların resimlerini süzüyor. İçlerinde aktörlerin isimlerini söyleyenler, oyun hakkında malumat ve tafsilât verenler var.

(...)

Tiyatrolar muntıkasına dâhil olmadan evvel sağ tarafta oldukça zevkli döşenmiş, tanzim edilmiş bir salon gördüm. Burası yeni açılan Yıldız'muş fakat sair yerlerin taşkın müşterisine karşın burası ne kadar ıssız. Kırmızı abajurlardan süzülen mat bir ziya buranın hazin kasvetini bir kat daha arttırmış, salona esrarlı bir hava doldurmuştu.³⁸

Şehzadebaşı'nda 1914'te açılan sinema salonlarından biri de Donanma Sineması'dır. Şehzadebaşı Caddesi 26-28 numaralarında açılan sinemanın işletmesi Donanma Cemiyeti tarafından yapılmış, daha sonra Müdafaa-i Milliye Cemiyeti salonu devralmıştır. Sinemanın diğerlerinden farkı, cemiyetin uzantısı şeklinde çalışmasıdır. Salon kamuya hizmet eden film gösterimleri, Müdafaa-i Milliye rozetleri satışı ile cephelerde hastane kurulması, malzeme sağlanması, ordunun kışlık gereksinimlerini temin, cepheye gönüllüler sağlamak gibi çalışmalar yapmıştır. Genel sekreterliğini Mehmet Akif Ersoy'un yaptığı İrsat heyeti ise ayrıca vaazlar vermiştir. Gösterimleri kâr amacı güderek yapmışlar fakat bu kârı da vatanın selameti için kullanmışlardır. Halka yaşananları anlatmak için 1916 sonrası savaştan görüntüler de yayınlanmıştır. *Pençe*, *Casus* adlı ilk millî filmler bu cemiyet öncülüğünde çekilmiştir.³⁹ Cemiyet savaş sonrasında malul gazilere destek olduğu için adı Malûl Gaziler olmuştur. Diğer sinema salonları gibi adı sıklıkla değişen salon 1924 yılında Millet, 1939 yılında ise Turan Sineması adını almıştır.⁴⁰ Sinema salonu, bağlı olduğu dernek çalışmaları ve değişen yönetim ile şekil alacak; zaman zaman teknik donanımlarını tadilat ettiği için kapatılacaktır.⁴¹

38 Hakkı Süha, Gezgin, *a.g.e.*, s. 410-415.

39 Nijad Özön, *a.g.e.*, s. 41-43.

40 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoglu, *a.g.e.*, s. 35.

41 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 175.

37 Hakkı Süha Gezgin, *İşgal Günlerinde İstanbul*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 442.

Ertuğrul Sineması ise adını modern Türk tiyatrosunun kurucusu kabul edilen Muhsin Ertuğrul'dan almış ve burada sinema açısından da ilkler gerçekleştirilmiştir. İlk sesli, renkli tarihî film, Türk kadınının ilk kez filmde oynaması gibi ilkler de bu sinemada gerçekleşmiştir. Sinema 1914 yılında Şehzadebaşı 21-25 numarada Sahney-i Heves Tiyatrosu'nun olduğu yerde açılmıştır. Geçiş mekânı olduğundan film öncesinde kısa tiyatro gösterileri yapılmıştır. Ayrıca Ertuğrul Sineması müşteri çekmek için erkeklerin zaafalarını kullananlar arasında anılıyor. Rusya'dan gelenlerin etkisiyle eğlence için açılan yeni başlıklardan da nasibini almış, Millî Sinema adını aldığı dönemde Rus varyetesini seyretmek için ciddi bir kalabalık oluşmuştur. Salon 1921 yılında Yeni Millî adını almış 1958 yılında istimlak edilmesi sonucu yol olmuştur.⁴² Ertuğrul Sineması ile ilgili kayıtlarda Muhsin Ertuğrul'un işletmeyi denediği fakat devrettiği, sonra da Hilal, Emperyal, Millet Sineması adlarını aldığı hatta mekânın adının Sahir Operetta olarak geçtiği belirtiliyor.⁴³

Sirkeci civarındaki bir diğer sinema Hüda-vendigar Caddesi 51 numarada açılan Türk Sineması'dır. Sırasıyla Turan, Şafak, Azeri, Kısmet adlarını almıştır. 1970'te sahibi tarafından yıktırılmış ve yerine iş hanı yapılmıştır. Diğer sinema salonlarından farklı olarak ibadet maksadıyla kullanıma açıldığı olmuştur. Salonu geniş ve büyük olduğu için Yahudiler ibadet etmek için bu salonu kiralamışlardır.⁴⁴ Ayrıca Turan, Şehzadebaşı'nda Ferah Sineması yakınında bir salonun adı olarak da geçmektedir. Hatta bu sinemanın sahibinin ilk zamanlar sinema salonlarında fıstık satan Fıstıkçı Rasim olduğu, kendisinin işi ilerlettikten sonra sinema sahibi olduğu söylenmektedir.⁴⁵

Devlet nezaretinde kurulan ilk sinema ise Topkapı Sarayı bünyesindeki Askerî Müze Sineması'dır. 1915'te Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda bulunan Aya İrini Kilisesi'nde müze kurmak üzere görevlendirilen Ahmet Muhtar Paşa müzeyle yetinmez hatıra malzemeleri, kütüphane, atış poligonu, yayınlar, kıyafetler, mehterhane gibi bölümlerin yanında sinema kurar. Günümüzde Uluslararası İstanbul Film Festivali konseri için kapılarını dünyaya açan mekân, sinema olarak kullanılan en eski binadır.⁴⁶

Erken Dönemlerden Son Sinemalara

Şehzadebaşı sinemalarının erken dönem örneklerinden bir diğeri 1917 yılında açılan Şark Sineması'dır. Kurulduğu yıl Hilal adını alan sinemanın adı 1950 yılında Emre olarak değişmiştir. Bu sinema 1958 yılında istimlak edilip yol yapı-lana kadar Şehzadebaşı Caddesi 35-37 numarada seyircilerini ağırlamıştır.⁴⁷ *İkdam*'da verilen bir ilanda sinema bilet ücretleri şöyledir; özel mevki 25, birinci 15, ikinci 0,10 TL. Bu, Halit Eyüp adlı eski Hilal Sineması'nın bilet fiyatıdır. Buradan da Şark sinemasının isim serüveninde bir ad daha olduğunu öğreniriz.⁴⁸

Direklerarası'nda kurulan ilk tiyatrolardan biri olan Ferah Tiyatrosu, serüvenini pek çoğunun kaderinde olduğu gibi sinemaya dönüşerek sürdürmüştür. Yine aynı adla sinema salonu olan Ferah, Vezneciler'den Saraçhane'ye giderken Şehzadebaşı Camii'ne gelmeden hemen önce sağ tarafta kalan binada, Şehzadebaşı Caddesi 14-16 numarada, 1911 yılında kurulmuştur. Mimar Hamit Sözer, Ferah Sineması'nın o çevredeki en büyük sinema olduğunu; aynı zamanda da tiyatro, konser, cambaz gösterileri için kullanıldığını; kendisinin de Hafız Burhan'ı ilk defa burada dinlediğini söyler.⁴⁹ İkinci Meşrutiyet yıllarında Ferah Tiyatrosu'nda Said Nursi de halka hitap etmiştir. Ferah Tiyatrosu'nu meşihatta memurluk eden ilmiye sınıfından Kevakibizadelerden Kambur Molla Selahattin işletiyordu. Dönemin kâbusu yangınlar bu tiyatroyu da yakalamış ve bina yok olmuştur:

1884 yılında azınlıklar kışkırttığı gerekçesiyle yıktırılan Gedikpaşa Tiyatrosu'nun arazisi 1931'de Teyfik Azakoğlu ve kardeşleri tarafından satın alınarak Azak adıyla sinema yapılmıştır.

42 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 36.

43 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 181.

44 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 37.

45 <https://www.heybedar.com/bir-zamanlarin-eglence-merkezi-sehzadebasi/>

46 Barış Bulunma-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 44.

47 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 23.

48 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 193.

49 <https://www.heybedar.com/bir-zamanlarin-eglence-merkezi-sehzadebasi/>

Direklerarası, Batılılaşma serüveninin izlerini kolaylıkla sürmemizi sağlayan bir hikâyeye sahiptir. Direklerarası'ndan Küllük'e kadar olan güzergâh çayhaneler, kıraathaneler, tuluat, tiyatro performanslarının sergilendiği eğlence mekânlarına dönüşmüştür.

Ferah Tiyatrosu kapanmak üzere iken, Darülbedayi bu tiyatroyu ayakta tutabildi. İlk oyunlarında Mınakyan kokusu duyuluyordu. Zamanla benliğini kazandı. Darülbedayi'nin Ferah devri yenilikler devridir.

Yangın!

Direklerarası'nın en eski, en güzel tiyatrosu bütün hatıralarıyla ateşlere gömüldü. Ferah Tiyatrosu'nun yanmasından sonra İstanbul'un zengin ve meşhur mahallelerinden Kalenderhane Mahallesi istimlak edildi, yıktırıldı. Buraya yeni bir tiyatro yaptırılacağı sırada üç tiyatro binası yıkıldı. Ferah Tiyatrosu yapmaktan da vazgeçildi.⁵⁰

1941'deki yangının akabinde tekrar inşa edilen sinema salonu Yeni Ferah ve Şehzade Sineması adlarını alarak devam etmiştir.⁵¹ Gelirleri şehit aileleri için kullanılan Direklerarası'ndaki bu sinema salonuna değinen Semavi Eyice, sinemada düşük kalitede filmler oynatıldığını ve tarihî semte yakışmayacak derecede çirkin bir mimariye sahip olduğunu kaydeder.⁵²

1884 yılında azınlıkları kıskırttığı gerekçeyle yıktırılan Gedikpaşa Tiyatrosu'nun arazisi 1931'de Teyfik Azakoğlu ve kardeşleri tarafından satın alınarak Azak adıyla sinema yapılmıştır. Güllü Agop'un oyun oynadığı eski Cambazhane meydanındaki arsalar yok pahasına Azaklara satılmıştır.⁵³ 1935 yılında Gedikpaşa Tiyatro Caddesi 23 numarada yine aynı adla gösteri dünyasında yerini almıştır. Günümüzde sinemanın yerinde 1977'de inşa edilen Azaklar Çarşısı bulunmaktadır.⁵⁴

Şehzadebaşı ve Beyazıt sinemaları özellikle askerlerin ve öğrencilerin sıkça hatta bazen kaçarak gittiği yerler arasındadır.

Sinemaya falan gitmek yasak olduğundan biz de bu hademeye bahşiş verip onu kahveye gönderir ve yasak olduğu hâlde ya fotoğraf çektirir ya da sinemaya gider, Rudolf Valentino, Marlene Dietrich, Gloria Swanson, Jackie Kugan, Greta Garbo gibi yıldızların filmlerini seyrederdik. Sessiz filmlere ne piyano eşlik ederdi.⁵⁵

Emek Sineması Aksaray Yusufpaşa'da 1939 yılında açılmış, 1946 yılında isim değiştirerek Aynur ismini almıştır. 1969 yılında yangın sonucu tahrip olup yok olmuştur; fakat oyuncularını *Devri Süleyman* adlı bir oyun oynadıkları için kundaklandığını iddia etmişlerdir.⁵⁶

Yeniçeriler Caddesi üzerinde Darüşşafaka kurumuna hibe edilen binada, gelir maksadıyla bir sinema salonu açılmıştır. 1939 yılında Çemberlitaş karşısına denk gelen pasajda açıldığı için adı da Çemberlitaş Sineması olmuştur. Sinemanın ilk binası hakkındaki şu satırları birlikte okuyalım:

Daha kaliteli müşterilere ve daha iyi bir mimariye sahip İstanbul tarafının tek sineması, Çemberlitaş'ın karşısında bulunan ve Matbaacı lakabıyla tanınan Osman Bey sitesi içindeki Çemberlitaş Sineması idi. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilen, Avrupa neo-klasik üslubunda bir dış mimarisi olan bu yapı, sonraları Darüşşafaka'ya verilmiş ve 1950'li yıllarda bütünüyle yıktırılarak yerine bugün görülen iş hamı inşa edilmiştir.⁵⁷

Bu bina yıprandığı için yıkılıp tekrar yapılmış ve yeni binada iki sinema salonu birden faaliyet göstermiştir. İlk kattakinin adı Şafak diye değiştirilmiş, 1966'da binanın üst katında İpek Sineması açılmıştır. 1939'dan 1960'lara kadar 1.350 koltuk kapasitesi ile hizmet veren⁵⁸salonun mülkiyeti 1998'de Özer Film'e geçer. Son yıllara kadar Di-vanyolu, Sultanahmet ve Sirkeci hattında ayakta kalan Çemberlitaş Sineması'nda Sarita Montiel, Debra Paget'in Türkçe konuştuğunu anılarında zikreden Selim İleri ayrıca Sadettin Kaynak'ın bes-teleyip Müzeyyen Senar'ın okuduğu Türkçe sözlü Hintçe şarkılı filmlerden de bahseder.⁵⁹

1940 yılında Beyazıt'ta Tabanca Sokak'ta, daha sonra da Ordu Caddesi 21 numara da hizmet vermiş olan Marmara Sineması bu bölgenin son sinemalarındandır. Sinema İstanbul Üniversitesi merkez binası ile Edebiyat Fakültesi arasında, Laleli'den Beyazıt'a çıkan yokuşun bitiminde Se-petçiler Hanı'nı geçince otobüs duraklarının arkasındaydı. Kadifeden bordo renkli perdeleri, altın yıldızlı tabelası, deri koltukları, balkonu ve geniş ekranıyla modern kabul edilen bu sinema salonu

50 Malik Aksel, "İstanbul'un Ortası", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 9, s. 13.
51 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 67.
52 Semavi Eyice, *a.g.e.*, s. 44.
53 Malik Aksel, "Direklerarası Aşıkları", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 8, s. 16.
54 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 93.

55 Gündüz Vassaf, *Annem Belkis*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 94.
56 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 101.
57 Semavi Eyice, *a.g.e.*, s. 44.
58 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 107.
59 Selim İleri, *Yaşadığım İstanbul*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 229.

üniversiteye, kitapçılara ve ünlü kahvehanelere yakınlığı nedeniyle oldukça rağbet görmüştür. Pek çok ünlü isim yakınındaki Marmara Kiraathanesi'nin müdavimi olmuştur.⁶⁰

Konu edinmeye çalıştığımız bölgede bahsettiğimiz sinemalar dışında sinema ilanlarında yer alan fakat hakkında pek malumat bulunmayan salonlar da vardır. Türk Ocağı tarafından açılan Beyazıt Sineması'ndaki gösterilen filmlere ilişkin 1916 tarihli broşürler vardır.⁶¹ *İkdam*'da 1914'te çıkan bir ilandan Divanyolu Sineması'nun tıpkı Donanma Sineması gibi sosyal sorumluluk kapsamında filmler oynattığını öğreniriz. Bu sinema Sait Bey yönetiminde olup bir müddet sonra kapatılmış, 1915'te tekrar açılmıştır.⁶² Direklerarası'nda adı geçen ama hakkında fazla malumat bulunmayan Şehzade, Kulüp, Gül, Gündeş ve Yeni Sinema gibi salonlar da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı önce düğün salonuna dönüşmüş, daha sonra da kapanmıştır.⁶³ Bahsettiğimiz bu sinema salonları dışında Şehzadebaşı, Sirkeci, Sultanahmet bölgelerinde ve İstanbul Sultanisi'nde 1910 yılında Uzkınay ve Şakir Seden Kardeşler film gösterimi yapmışlardır.⁶⁴

Anılara Yansıyan Birkaç Anekdöt

Direklerarası şehrin değişen ihtiyaçları gereği mekânsal dönüşüme uğramıştır. Yolların artık yetersiz kalması dolayısıyla bolca yıkımla karşılaşmaktadır. Bu süreç aynı zamanda eğlence ve kültürel atmosferi de derinden etkilemiş, seyirci ilgisi tiyatrodan sinemaya kaymış, sinema aygıtlarının yaygınlaşmasıyla da tiyatro mekânları sinema salonlarına dönüşmüştür. Gazete ilanlarında sıklıkla Şehzadebaşı tiyatrolarında sinematograf gösterimlerinin yapılacağına dair ilanlara rastlanması doğrudan doğruya bununla bağlantılıdır.⁶⁵ İlk dönem sinema gösterimleri Selim Nüzhet Gerçek'in "hayalhane, eğlencehane, handehane" gibi değişik adlar taşıdığını belirttiği "dar koridorlu, dar localı, dar koltuklu, dar sandalyeli" muhtelif tiyatrolarda yapılmıştır. Refik Halid Karay ise hatıralarında canlı fotoğrafın yalnız isminin değil başlangıçta kendisinin de tutmadığını Karagöz'ün bir müddet daha ona galebe çaldığını aktarıyor.⁶⁶ Fakat bu kısa süren galibiyet daha sonra büyük bir yenilgi ile sonlanacaktır.

Alemdar Sineması, Sultanahmet'te Alemdar caddesi 23 numarada Abut Efendi Konağı'nun al-

tında kışlık bir sinema olarak 1917'de açılmıştır. Sinemanın işletmeciliğini Anastas Anas ve Vasil Anas yapmıştır. Ayasofya Müzesi'nin karşısında eski bir kilisenin arsasında inşa edilen 500 kişilik Alemdar Sineması Türkiye'nin en eski sinemalarındandır. Kadın ve erkeklerin aynı anda arada tahta olmamak kaydıyla film seyredilebildikleri, elektrikli piyanonun bulunduğu bir sinema salonudur burası. Gazete ilanlarında *Safo*, *Komik Şarlo* filmlerinin gösterildiği anlaşılan Alemdar Sineması 1972 yılına dek açık kalmıştır.⁶⁷ Semavi Eyice'nin notlarına şu şekilde yansır:

İstanbul tarafında küçük tek katlı bir yapıdan ibaret olan Alemdar Sineması ise Gülhane Parkı girişinin önünden Ayasofya'ya uzanan ana caddenin sağ tarafında, Zeynep Sultan Camii'nin karşısında bulunuyordu. Hiçbir dış mimari özelliği olmayan bina da hayli uzun uzun süre çalıştıktan sonra yerini bir iş merkezine bırakmıştır⁶⁸

Hayatın değişimi tiyatroları da etkilemiş; Hafız Burhan'ın sesiyle çınlayan salonlar, Naşit'in oyunları ile şenlenen tiyatro sahneleri önce Batıdan gelen daha sonra ise yerli yapımların oynatıldığı sinema salonlarına dönüşmüşlerdir.

Birkaç yıl sonra Turan Tiyatrosu da sinema oldu. O yıllarda sinemalarda bir seansta iki film oynarken, Şehzadebaşı sinemalarında üç film birden oynar, özellikle cumartesi ve pazar günleri kapı önünde yemişlerden iki yüz elli gram kabak çekirdeği alan askerler, öğrenciler başı sonu olmayan bu seanslarda çoğu kovboy, polisiye macera ve komedi filmlerini çekirdek çıtırtıları arasında zaman zaman kahramanları alkışlayarak, yuhalayarak, ıslıklayarak seyrederdiler. Bir süre sonra Şehzade Camii'nin karşısındaki Çinili Fırın'ın yanında bir sinema daha açıldı. Yeni Sinema'da daha şık, daha kaliteli filmler oynatıldığından seyircisi de farklılaştı.⁶⁹

Kemal Film tarafından yapılan *Ateşten Gömlek*'te hemşire rolünde karşımıza çıkan Bedia Hanım sinema oyunculuğu yapan ilk Türk kızdır. Muhsin Ertuğrul, Halide Edip'in talebiyle hem yapımcı hem de oyuncu olmuştur. Bu filmde oynayan Neyyire Neyir, daha sonra Muhsin Ertuğrul'la evlenmiştir.

60 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 109.

61 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 162.

62 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 174.

63 <http://tarikhivefa.blogspot.com/2019/01/direkleraras-sehzadebas-dedelerinizin.html>

64 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 197.

65 Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 147.

66 Akt. Nezih Erdoğan, *a.g.e.*, s. 103.

67 Barış Bulunmaz-Ömer Osmanoğlu, *a.g.e.*, s. 52.

68 Semavi Eyice, *a.g.e.*, s. 44.

69 M. Orhan Okay, *a.g.e.*, s. 197.

Bir zamanlar sosyal sorumluluk kapsamında filmlerin gösterildiği Donanma Sineması'nın günümüzdeki hâli.

Çemberlitaş Sineması, son yıllara kadar Divanyolu, Sultanahmet ve Sirkeci hattında ayakta kalan tek sinema salonuydu.

Yol açmak ya da yeni binalar yapmak için yıkımların arttığı 1950'li yıllarda İbrahim Paşa Sarayı başta olmak üzere çeşitli binalar yıkılmıştır.⁷⁰ Fakat sinema salonları bu yıkımlardan payını alsa da hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelmeyi sürdürmüştür. Altın devrini yaşayan sinemanın halk arasında yaygınlaşması ve alışkanlık hâline gelmesinde sur içindeki sinema salonlarının etkisi büyüktür.

Benim sinema alışkanlığım, Karagümrük'te başladı. Aysu Sineması, Karagümrük'ün en eski sinemasıydı. Belki de semt sinemalarının ilklerindendi. (...) Aysu Sineması, ilk deneyimimdi. Daha sonra Karamürsel'den gelen bir akraba yoluyla Şehzadebaşı sinemalarını tanıdım. Turan, Milli, Hilâl, Ferah. Lise yıllarında Kemal Özer'le beraber bu sinemalara epey gittik.⁷¹

Cağaloğlu hinterlandında yer alan sinema salonlarının izlerini sürerken gördüğümüz; teknoloji ile toplumsal yaşama dâhil olan hemen her şey gibi sinemanın da ilk olarak tedirginlikle karşılanıp sonra merak edildiği ve nihayetinde de alışkanlığa dönüştüğüdür. Osmanlı'nın son yıllarında tiyatrodan sinemaya geçiş sürecindeki en belirgin husus kullanılan salonlardır. Yaygın kanaate göre sinemanın Osmanlı'ya gelişi hükûmetin tavrı ve dinî otorite tarafından onay görmemesi nedeniyle gecikmiştir. Bu bir yanıyla doğruluk taşır; zira sinema, suretin hareketlenmiş hâli olması ve müstehcen görüntüler barındırması itibarıyla Müslüman bir toplumda kolayca kabul edilmemiştir. Fakat meseleye konan şerhlere rağmen sinema, payitahta kısa bir zaman içerisinde girmeyi başarmıştır. Esasında İstanbul'a sinemanın gelişinde

daha reel iki engel söz konusudur. İlki, küçülmeye doğru giden imparatorluk coğrafyasında geleceğe dair tablonun belirsizliği; ikincisi savaş nedeniyle ekonomik şartların kötü oluşu. Ekonomiyi ve varlığını korumak gibi iki önemli meseleye rağmen sinemanın rağbet görme oranı artmıştır. Bu iki temel hususa sinemanın cevabı; meseleye önce "kâr getiren bir sektör" olarak bakmak ve bundan millî sinema anlayışı doğrultusunda yararlanmak şeklindedir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarından Cumhuriyet'e ve çok partili döneme kadar Şehzadebaşı'ndan Sirkeci'ye kadar pek çok sinema salonuna rastlanması bunlardan bağımsız değildir. Değişen hayat, kültür mekânlarını da dönüştürdüğü hatta farklı merkezlere taşıdığı için günümüzde bu muhitte film gösterimi yapılan herhangi bir salon yoktur. Bir zamanlar Vezneciler, Direklerarası, Şehzadebaşı, Divanyolu, Sultanahmet ve Sirkeci çok farklı tarzları yan yana barındıran kültür merkeziken zaman içinde bu vasfını kaybetmiştir. Yazarların hafızalarında tatlı hatıralar bırakan tiyatro ve sinema salonları artık yok; fakat hikâyeleri çeşitli metinlerde bir şekilde karşımıza çıkmaya devam ediyor.

70 Haldun Hürel, *Efsanevi İstanbul Yarımadası*, Kapı Yayınları İstanbul, 2016, s. 718.

71 Adnan Özyalçın, *Mahallem İstanbul*, Hazırlayan: Faruk Şüyün, Tüyap, İstanbul, 2019, s. 23.

Bir zamanlar Vezneciler, Direklerarası, Şehazadebaşı, Divanyolu, Sultanahmet ve Sirkeci çok farklı tarzları yan yana barındıran kültür merkeziken zaman içinde bu vasfını kaybetmiştir.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- (Odyakmaz), Nevzat Sudi, *Küllük Anıları*, Mephisto Yayınları, İstanbul, 2004.
- "Arif'in Kıraathanesi", *DBİA*, c.I, s. 305.
- "Sahaflar Çarşısı Dün Törenle Açıldı", *Son Posta*, sayı: 5637+2336, 4 Ekim 1952.
- Abdurrahman Şeref, "Evrâk-ı Atika ve Vesika-i Tarihiyyemiz", *Tarih-i Osmâni Encümeni Mecmuası*, c.1, sayı: 1.
- Âdil, Fikret, *Intermezzo/Asmalımscit 74*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye)*, haz. Ali Himmet Berki, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1979.
- Ahmed Rasim, *Muharrir, Şair, Edib*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980.
- Akbal, Oktay, *Anı Değil Yaşam*, Evrim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Akbal, Oktay, *Lunapark*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983.
- Akozan, Sıtkı, *Küllüknâme*, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936.
- Aksel, Malik, "Direklerarası Âşıklar", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 8.
- Aksel, Malik, "İstanbul'un Ortası", *Türk Edebiyatı*, 1972, sayı: 9.
- Aktaş, Necati-Halaçoğlu, Yusuf "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, c.5.
- Akün, Ömer Faruk, "İbnülemin Mahmud Kemal", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, cilt 21.
- Akün, Ömer Faruk, "Mehmed Fuad Köprülü", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003, c. 28.
- Akyıldız, Ali *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Akyüz, Birce Gürbaşkan, *Rubikon: Bir Reklamcılık Efsanesi Süheyl Gürbaşkan ve İstanbul Reklam*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ali, Sabahattin, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Altan, Çetin, "Enver Paşa'nın Kızkardeşi ve Mehmet Akif'in Oğlu." *Sabah*, 5 Ağustos 1999.
- Alver, Köksal- Boz, Duran (ed.), *Mekân Hikâyeleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Alver, Köksal, "Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı: Bir Okuma Durağı", Duran Boz (ed.), *Okuma Hikâyeleri*, Hangar Kitap, Ankara, 2013.
- Anar, Turgay, *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Andı, Kübra, "Servet-i Fünûn Mecmuası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. IV, sayı: 7, 2006.
- Arseven, C. Esat, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Asaf, Özdemir, "Sait Faik'in Kişiliği ve Son Günleri", *Milliyet Sanat*, 1979, sayı: 323.
- Aycın, Hasan, *Bocurgat*, Çıdam Yayınları, İstanbul, 1989.
- Aykut, Ayhan, "Ansiklopedi" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, Ankara, 1991, c. 3.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Divanyolu: Bir Caddenin Hikâyesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ayvazoğlu, Beşir, *1924: Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Dersaadet'in Kalbi Beyazıt*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ayverdi-Topaloğlu, *Kubbelatı Lugatı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2007.
- Azak, Gürbüz, "Menderes'in Celladıyla Tanıştım" *Yeni Şafak*, 22 Ekim 2017 (Söyleşi: Ayşe Olgun).
- Banarlı, Nihat Sami, "Beyanname", *Kubbealtı Akademik Mecmuası*, 1972, sayı: 1.
- Barlas, Canan, *Babıali'den Çiftetelli'ye*, Hemen Kitap, İstanbul, 2012.
- Başpehlivan, Hasan, *Kâğıt Kokulu Yıllar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013.
- Belge, Murat, *İstanbul Gezi Rehberi*, (haz. Ayşe Anadol), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.
- Bergin, Azize, *Babıali'de Topuk Tıkırtıları*, İstanbul, Epsilon Yayınları, 2004.
- Beyaz, Yasin, "Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme", *İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Birinci, Ali, "Kepecioğlu, Kâmil", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2002 c. 25.
- Birinci, Ali, "Selim Nüzhet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gercek-selim-nuzhet>
- Birsel, Salâh, *Halley Kimi Kurtarır*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988.
- Birsel, Salâh, *Kahveler Kitabı*, T. İş Bankası yayınları, İstanbul, 1983.
- Buğra, Tarık, *Düşman Kazanmak Sanatı -Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar-*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.
- Buğra, Tarık, *Gençliğim Eyyvah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.
- Buğra, Tarık, *Yarım Diye Bir Şey Yoktur*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001.
- Buladı, Kerim, "İktidardan İhtirasa Sultanahmet Camii ve Ramazan Şenlikleri" *Umran*, 2009, sayı: 182.

- Bulunmaz, Barış-Osmanoğlu, Ömer, *İstanbul'un 100 Sinema Salonu*, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul, 2016.
- Buyrukçu, Muzaffer, *Dillerinde Dünya*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.
- Büyükcoşkun, Seyhan, "Muallim M. Cevdet'in Arşive ve Arşivciliğe Hizmetleri", *Divan*, 1997, sayı: 1.
- Cemal, Midhat, "Salaş Çarşısı, Fakat Anıt Çarşısı", *Son Posta*, sayı: 5637-2336, 4 Ekim 1952.
- Cinisi, Rasim, *Bir Dönemin Hafızası*, Doğan Kitap, 2017.
- Çelik, Yüksel, "Eminönü'nde İlk Kulüp", (haz. İlber Ortaylı, Vahdettin Ergin, Erhan Afyoncu), *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti I*, (içinde), Eminönü Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Çetin, Atilla "Yıldız Arşivi'ne Dair", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı: 32.
- Çetin, Atilla, "II. Meşrutiyet Döneminde Arşivlerimize Ait Belgeler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, 1985, sayı: 34.
- Çetin, Atilla, "Osmanlı Arşivlerinin Tarihçesi", *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul, 1985.
- Çetin, Atilla, "Osmanlı Devlet Arşivinin Kuruluşu ve Tasnif Çalışmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, 1982, sayı: 21.
- Çöl, İsmail, *Suyu Yıkayan Adam*, Kendi Yayını, İstanbul, 1999.
- Dabağyan, Levon Panos, *Zaman Tünelinde Şehr-i İstanbul'un Seyir Defteri*, Karadağ Yayınları, İstanbul, 2006.
- Demiryürek, Mehmet (derleyen ve haz.), *Son Vakarıvîs Abdurrahman Şeref Efendi'yle Osmanlı Tarih Sohbetleri*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2009.
- Doğan, Sema, "Hubyar Mescidi", içinde: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, Ankara, 1998, c. 18
- Durbaş, Refik, *Rakı ile Edebiyat Muhabbeti*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007.
- Düzdağ, Ertuğrul, *Mehmed Akif Ersoy*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.
- Ebcioğlu, Hikmet Münir, "Bir Cumhuriyet Kitapçısı", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1978.
- Ebuzziya Tevfik, "Kahvehânler", *Mecmua-i Ebuzziya*, y. 31, sayı: 130, 28 Muharrem 1330.
- Ege, Süleyman, *Kitabın Ateşle Dansı*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ekiz, Mehmet Tevfik, "Bir Fuar Sürgünlüğü: Dinî Yayınlar Fuarından Kitap ve Kültür Fuarına" *Umran*, 2010, sayı:195.
- Emecen, Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul, 2009.
- Erdoğan, Aynur, (söyleşen) *Babiali Yayıncılığı ve İslami Neşriyat* (Alparslan Durmuş, Ömer Lekesiz, Ali Kemal Temizer), DÜBAM Yayınları, İstanbul, 2012.
- Erdoğan, Nezih, *Sinemanın İstanbul'da İlk Yılları Modernlik ve Seyir Maceraları*, İletişim Yayınları İstanbul, 2017.
- Erinç, Orhan, *Babiali Sohbetleri*, haz. Emin Karaca, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
- Erken, Mehmet, "Türkiye'de Yayıncılık Alanı'nın Dönüşümü (1980-2015)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
- Ersoy, Mehmed Akif, "Merhum Kâmil", *Mehmed Âkif'in Makaleleri: Sırat-ı Mustakim ve Sebülürreşad Dergilerinde Çıkan* (içinde).
- Ertop, Konur, "Geçmişteki Edebiyatçılarımızın Özel Dünyasını Pek Az Tanıyoruz", *Hürriyet Gösteri*, No: 4, Mart 1981, s.28.
- Ertop, Konur, "Yeditepe 30 Yaşında", *Milliyet Sanat*, No: 354, Mayıs 1980, s.73-75.
- Es, Hikmet Feridun, "Babiali'nin Sınırlarını Elinde Tutan Adam", *Yıllarboyu Tarih*, Ekim 1980, sayı 10.
- Es, Hikmet Feridun, "Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar: Eski Beyazıt ve Sahaflar Çarşısı", *Hayat*, sayı: 35, 26 Ağustos 1965.
- Eyice, Semavi, "Hoca Paşa Hamamı", içinde: *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV, Ankara, 1998, c.18.
- Eyice, Semavi, *Eski İstanbul'dan Notlar*, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eyüboğlu, İ. Zeki, *Amlar*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1999.
- Fidan, Mehmet Sadettin, *Geçmişten Günümüze İstanbul Hanları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2009.
- G.,S., "Tarihe Karışan Sahaflar Çarşısı'nda Bir Dolaşma", *Akşam*, sayı: 11222, 9 Ocak 1950.
- Gerçek, Selim Nüzhet, *Geçmiş Zamanlara Dair*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2018.
- Gezgin, Hakkı Süha, *İşgal Günlerinde İstanbul*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019.
- Gökbilgin, Tayyip, "Babiâli", *İslam Ansiklopedisi*, c 1, 5. bs., MEB. Devlet Kitapları, İstanbul, 1979.
- Gökdağ, Fatih, "Baba(m)" Ezel Erverdi Kitabı, haz. İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk, *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2012.
- Grégoire, Hélène D.- Georgeon, François, (ed.) *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*, çev. Meltem Atik-Esra Özdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gülenaz, Nursel, *Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2011.
- Güneyli, Halûk, "Sahaflar Çarşısı ve Hatıralar", *Müteferrika*, 1995, sayı: 5.
- Günyol, Vedat, *Daldan Dala*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- Gürbilek, Nurdan, *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.
- Gürel, Nail, *Dünden Bugüne Babiali*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009.
- Gürlek, Dursun, *Ayaklı Kütüphaneler*, (içinde) (Abdullah Uçman, "Ali İhsan Yurt Hoca'yı Hatırlamak"), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2003.
- Güvemli, Zahir, *90'a Bir Kala*, Promat Basım Yayın San. AŞ, İstanbul, 2002.
- Hacıoğlu, Abdullah, "TDV Dini Yayın Fuarından İzlenimler" *Umran*, 1999, sayı: 54.
- Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavânin-i Âli Osmân*, Ankara, 1998.
- Hızlan, Doğan, *Cağaloğlu: Hayatın ve Mesleğin Birleştiği Yer*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009.
- Hızlan, Doğan, *Sanki Bir Roman Kahramanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Hürel, Haldun, *Efsanevi İstanbul Yarımadası*, Kapı Yayınları İstanbul, 2016.

- Ilgaz, Rifat, *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1987.
- İleri, Selim, *Yaşadığım İstanbul*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *SATŞ*, C. III, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- “İnkılap ve Aka Yayınevi: Nazar Fikri ve Aka Eren Konuşuyor” *Cumhuriyet*, 16 Mart 1972.
- İpşirli, Mehmet, “Babâli”, *DİA*, c. 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991.
- İşli, Emin Nedret, “Sahaflar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, NTV Yayınları, İstanbul, 2010.
- K., Tarık Dursun, “Hüsamettin Bozok: Son Dergici”, *Varlık*, No: 1041, Haziran 1994, s. 30-32.
- Kahraman, Hasan Bülent, “Bir Nehir Serüveni: Dergicilik, Varlık, Dün - Bugün”, *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi*, Editörler: Filiz Nayır Deniztekin - Enver Ercan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- Kaptan, Arif, “Sahaflar Çarşısı”, *Ses*, sayı: 4, 9 İllkânun 1938.
- Karakoç, Sezai, “Hâtıralar LXXXI”, *Diriliş*, y. 30, sayı: 74, 15 Aralık 1989, s.9.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- Karay, Refik Halid, *Bir Ömür Boyunca*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Karay, Refik Halid, *Hep İstanbul*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kayalı, Kurtuluş, “Bir Entelektüel Olarak Yaşar Nabi Nayır'ın Türkiye'nin Edebi-Düşünsel Birikimindeki Kritik Rolü”, *Düşüncenin Coğrafyası I*, Deniz Yayınları, Ankara, 2005.
- Kaynar, Hakan, “Al Gözüm Seyreyle Dünyayı: İstanbul ve Sinema” *Kebikeç*, 2009, sayı: 27.
- Kemal, Orhan, “İkbal Öldü”, *Yön*, 1965, sayı: 141.
- Kerslake, Celia, “Celâlâzâde Mustafa Çelebi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, c. 7.
- Keskin, Yıldırım, “Müthiş Yıllar”, *Varlık*, No: 1122, Mart 2001, s.19.
- Kırpık, Güray, Osmanlı'da Hamallık Mesleği ve İlgili Arşiv Belgeleri, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2013, 2(3).
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Bâbüli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kitapçılıkta 50 Yılım- Celal Güner ve Gençlik Kitapevi'nin 50 Yılı*, Gençlik Kitapevi Kırtasiye AŞ, İstanbul, 1994.
- Koçu, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959.
- Koz, Sabri, “İhsan Kiraathanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994.
- Koz, Sabri, “İkbal Kiraathanesi”, *DBİA*, C. IV, s.144.
- Kök, Mustafa, “Hocalar ve Talebeler İdealler ve Gerçekler.” *Ezel Erverdi Kitabı*, Haz. İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kuntay, M. Cemal, *Mehmet Âkif*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kut, Turgut, “İbn'ül Emin Mahmut Bey'in Pazartesi Toplantıları”, *Hürriyet Gösteri*, sayı: 5, Nisan 1981, s. 20- 21.
- Kutlu, Mustafa, “İstanbul Kitap-Kültür Merkezi”, *Yeni Şafak*, 2 Şubat 2000.
- Küllük*, y.1, No: 1, Eylül 1940.
- Kütükoğlu, Bekir, “Vak'anüvis”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c. 42.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Barkan, Ömer Lutfi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, c.5.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Mühimme Defteri”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, c.31.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Ankara, 2018.
- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Mete, Muhsin, “Ezel Ağabey”, *Ezel Erverdi Kitabı*, Hazırlayan: İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.
- Naci, Elif, *Babâli'nin Yarım Asırlıkları*, haz. Günvar Otmanbölük, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1986.
- Nalcioğlu, Belkıs Ulusoy, *Osmanlı'da Muhalif Basımın Doğuşu 1828-1878*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Nazif, Nizamettin, “Merdiven Efendisi: Sahaf”, *Yedigün*, 1933, sayı: 5.
- Necip Fazıl, *İstanbul'a Hasret*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nesin, Aziz, *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez II*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Neyzi, Nezihe, (haz. Leyla Neyzi), *Küçük Hanım'dan Rubu Asırlık Adama: Nezihe Neyzi'den Oğlu Nezihe Neyzi'ye Mektuplar 1947-1948*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Niyazi, Mehmed, *Dâhiler ve Deliler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001.
- Odabaşı, İ. Arda, *Milli Sinema Osmanlı'da Sinema Hayatı ve Yerli Üretime Geçiş*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Okay, M. Orhan, *Bir Başka İstanbul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2012.
- Okay, M. Orhan, “Celal Sahir”, *TDİA*, C. VII, s.245.
- Okay, Orhan, *Silik Fotoğraflar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001.
- Oktay, Ahmet, *Gizli Çekmece*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.
- Onaran, Mustafa Şerif, “Memet Fuat'ın Edebiyat Dergileri”, *Varlık*, 2003, sayı: 1145.
- Ortaç, Yusuf Ziya, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1966.
- Ortaç, Yusuf Ziya, *Portreler*, İstanbul, 1960.
- Ortaylı, İlber , “Dijital de olsa adı Britannica”, *Milliyet*, 18 Mart 2012.
- Otyam, Fikret, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Ozansoy, Halit Fahri, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1970.
- Öymen, Altan, *Türkiye Sözlü Basın Tarihi*, c. 3 (içinde), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Özcan, Abdülkadir, (Haz.) *Atam Dedem Kanunu*, İstanbul, 2013.
- Özcan, Abdülkadir, “Abdurrahman Şeref”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988 c. 1.
- Özcan, Abdülkadir, “Ahmed Refik Altınay”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1989, c. 2.
- Özcan, Abdülkadir, “Tarih-i Osmânî Encümeni”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c. 40.

- Özege, M. Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1971.
- Özgüç, İzzet, (haz.) *İkinci Türk Yayın Kongresi 24-27 Ocak 1975*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- Özkırmımlı, Atilla, "Devrimler Bir Bir Yok Edildi", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1988.
- Özön, Nijad, *Türk Sineması Tarihi (Dünden Bugüne) 1896-1960*, Artist Reklam Ortaklığı Yayınları, 1962.
- Özyalçınır, Adnan, *Mahallem İstanbul*, Hazırlayan: Faruk Şüyün, Tüyap, İstanbul, 2019.
- Pelikan, Jaroslav, *Üniversite Fikri - Bir Yeniden Değerlendirme*, çev. Cem Oskan, Küre Yayınları, İstanbul, 2019.
- Rado, Şevket, "Çarşı Gitti, Kavga Bitti", *Akşam*, sayı: 11234, 11 Ocak 1950.
- Rado, Şevket, "Yeni Sahaflar Çarşısı", *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni*, sayı: 130, 1952.
- Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyan: Mimar Sinan'ın Kendi Ağzından Hayat ve Eserleri*, haz. Sadık Erdem, Binbirdirek Yayınları, İstanbul, 1988.
- Sakaoglu, Necdet, "Encümen-i Ülfet", *DBİA*, C.III, s.172.
- Sakman, Ünal, *Babuli Hatıraları*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2014.
- Sayar, Ahmet Güner, "Muallim Cevdet", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, c. 30.
- Selener, Necdet, "Bir Zamanlar Lokantalar", *Milliyet*, 18 Aralık 1987.
- Silkim, Şemsi, *Babuli Anılarım*, Togan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Sökmen, Cem, *Marmara Kıraathanesi -Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi-*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2018.
- Stavrides, Stavros, *Müşterek Mekân -Müşterekler Olarak Şehir-*, çev. Cenk Saraçoğlu, Sel Yayınları, İstanbul, 2018.
- Sülker, Kemal, *Anılara Yolculuk*, Yazko, İstanbul, 1983.
- Şahsuvaroğlu, Halûk Y., "Her Biri Birer Klüp Olan Eski Kahvehaneler", *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1956, s.2.
- Şakir, Ziya, *Kerbelâ Vakası ve Kerbelânın İntikamı, Türk Kahramanı Horasanlı Ebâ Müslim*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1944.
- Şanbey, Cemil Ziya, "Leopold Von Ranke: Tarihçilere Yol Gösteren Bir Tarih Üstadı", *Ankara Üniversitesi D.T. C.F. Dergisi*, c. XVIII, sayı: 3-4.
- Talu, Ercüment Ekrem, "İstanbul'da İlk Sinema ve İlk Gramafon", *Perde-Sahne*, 15 Ekim 1943, sayı 7.
- Tamer, Ülkü, *Yaşamak Hatırlamaktır*, YKY, İstanbul, 1998.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015,
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.
- Tanyeli, Ahmet Hamdi, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.
- Tayşi, M. Serhan, *Ali Emîri'nin İzinde*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- Tekin, Mehmet, *Tarık Buğra -Söyleşiler-*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.
- Tezcan, Baki, "Tarih Üzerinden Siyaset: Erken Modern Osmanlı Tarih Yazımı", *Erken Modern Osmanlılar*, İstanbul, 2011.
- Topçu, Nurettin, *Türkiye'de Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- Toprak, Zafer, "Babiâli", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı ortak yayını, İstanbul, 1994.
- Toros, Taha, *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Uçman, Abdullah, *Fatih'te Geçen Kırk Yılın Hikâyesi*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009.
- Uğurlu, Nurur, *Orhan Kemal'in İkbâl Kahvesi*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Ulu, Cafer, "Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul'da Yaşanan Sosyal ve Ahlâki Çözülme (1914-1922)" *Tarih Dergisi*, 2013, sayı:58.
- Urgan, Mina, *Bir Dinazorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Urry, John, *Mekânları Tüketmek*, çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Kırk Yıl*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979.
- Ünver, A. Süheyl, "Yayın Hayatımızda Önemli Yeri Olan Sarafim Kıraathanesi", *Belleten*, c. XLIII, sayı: 170, Nisan 1979.
- Vassaf, Gündüz, *Annem Belkıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Woodhead, Christine, "Şehnâmeçi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, cilt 38.
- Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1990.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, *Edebiyat Anıları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.
- Yalman, Ahmet Emin, *Modern Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın*, çev. Birgen Keşoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Yardım, Mehmet Nuri, *Babiâli'de Hayat*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yaşar Nabi, *Dost Mektuplar - Mektuplarıyla Edebiyatçılarımız*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
- Yaşar Nabi, *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971.
- Ziya, Velid, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.
- Yaşaroğlu, Ahmet Halit, *Kitap ve Kitapçılık Mecmuası*, İstanbul, 1936.
- Yazıcı, Nesimi "Takvîm-i Vekayi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, c. 39.
- Yesari, Mahmut, "Direkleri Arası" Necati Güngör, *Bir Hayal İstanbul*, Milliyet Kitapları, İstanbul, 1997.
- Yücebaş, Hilmi, *Refî Cevad Ulunay*, Arkin Dağıttım, İstanbul, 1969.
- Yüksel, Ahmed Nuri "Ziya Nur Aksun Hakkında Birkaç Söz", *Bilge Tarihçi Ziya Nur Aksun* (içinde), Marifet Yayınları, İstanbul, 2004.

- 12 Eylül 180, 192, 194, 201, 202, 224, 230, 304, 351, 355, 374
12 Mart 115, 153, 191, 193, 201, 202, 219, 351
27 Mayıs 66, 113, 178, 180, 199, 205, 211, 256, 257, 353, 372
28 Şubat 93, 244, 277, 293, 301, 375, 391
1001 Roman 74
Abdi İpekçi 77, 213, 214, 365
Abdullah Cevdet 24, 25, 60, 61, 78, 96, 100, 119, 129, 317, 325, 335, 341, 342, 343, 348, 367
Abdullah Işıklar 134, 137, 142, 143, 327, 371, 373, 377
Abdullah Uçman 21, 29, 30, 33, 271, 272, 278, 357, 402
Abdullah Yıldız 331, 334
Abdurrahim Zapsu 148
Abdurrahman Şeref Bey 284, 286, 287
Abdülbaki Gölpınarlı 30, 111, 175, 263
Abdülhak Hamit 25, 31, 96, 367
Abdülhak Şinasi Hisar 17, 54, 63, 67, 68, 69, 134, 136, 208, 304
Abdülkadir es-Sûfi 324, 374
Abdülkadir Hacıtahir Öztemizoglu 22
Acemin Kahvesi 165, 206
Acımak 105, 247
Acımsuluk Sokağı 75, 319
Adalet Partisi 74
a Dergisi 17, 110, 111, 112, 115, 372
Adnan Benk 32
Adnan Özer 32, 271, 375
Adnan Özyalçınar 2, 28, 105, 108, 110, 111, 113, 192, 350, 362, 372, 398
Afitab Kırtasiye 72
Afşar Timuçin 112
Agâh Efendi 46, 48, 123
Agâh Sırrı Levend 16, 17, 19
Ahmed Arif 221
Ahmet Ağırakça 228, 230, 335, 357, 358
Ahmet Bayazıt 307
Ahmet Cemal 116
Ahmet Güner Elgin 22, 120, 124, 129
Ahmet Güner Sayar 271, 314, 323
Ahmet Halit Kitabevi 108, 126
Ahmet Halit Yaşaroğlu 72, 365
Ahmet Hamdi Tanpınar 10, 16, 17, 19, 20, 26, 54, 55, 63, 65, 67, 69, 105, 110, 134, 136, 164, 167, 168, 201, 203, 304, 327, 328, 329, 335, 341, 361, 362, 373, 375
Ahmet İhsan 26, 27, 72, 99, 123, 178, 341, 363, 369
Ahmet İyioldu 2, 22, 205, 206, 209, 314
Ahmet Kabaklı 28, 78, 120, 121, 124, 129, 146, 153, 211, 353, 354, 362
Ahmet Kekeç 239, 304, 305, 306
Ahmet Kot 228, 231, 237, 242, 270, 305, 324, 333, 334, 336, 373, 374, 375
Ahmet Kuru 227, 228, 232, 357
Ahmet Kutsi Tecer 53
Ahmet Mithat Efendi 10, 15, 16, 57, 72, 119, 120, 123, 125, 126, 129, 361, 365, 366, 367
Ahmet Muhtar Paşa 15, 395
Ahmet Nuri Yüksel 22, 206, 209, 211, 217
Ahmet Oktay 102, 103
Ahmet Özalp 33, 237, 238, 324
Ahmet Rasim 15, 16, 71, 72, 109, 123, 341, 361
Ahmet Şişman 151, 227, 228, 333, 334
Ahmet Tabakoğlu 199, 271, 335, 358
Ahmet Tevfik Küflü 222, 225
Ahmet Tiralı 107
Akademi 166, 356, 357, 401
Akbaba 17, 25, 31, 79, 96, 97, 98, 99, 403
Akif Emre 236
Akif İnan 155
Akşam 9, 39, 41, 54, 60, 76, 149, 151, 187, 188, 192, 193, 194, 197, 211, 212, 213, 267, 305, 306, 307, 319, 323, 328, 337, 369, 384, 402, 404
Alayköşkü 127, 217, 229, 232, 240, 271, 309, 324, 325, 327, 328, 381
Alay Köşkü 74, 75, 282, 327, 328, 329
Alemdar 57, 77, 99, 160, 247, 397
Alemdar Sineması 397
Alexandre Vallauray 59, 77, 320
Alfa Yayın Dağıtım 325
Ali Arslan 151
Ali Ayçıl 2, 271, 275, 307, 358, 359
Ali Birinci 123, 335, 386
Ali Bulaç 151, 227, 228, 230, 231, 232, 242, 250, 334, 357, 358
Ali Efendi Sineması 393
Ali Ertan 81
Ali Ertem 181
Ali Fuat Başgil 125, 135, 258, 261
Ali Gevgilili 199
Ali Himmət Berki 331, 401
Ali İhsan Yurd 21, 30, 206, 211, 372, 402
Ali Manav 81, 186
Âlim Kahraman 304, 305
Alioğlu Yayınevi 325
Ali Paşa Han 383
Ali Püsküllüoğlu 193, 194, 224, 350
Ali Ulvi Kurucu 161
Ali Ural 33, 277
Ali Üşük 181, 326
Alparslan Türkeş 125, 354
Altan Deliorman 121, 124
Altan İş Hanı 276
Altan Öymen 47, 49, 212
Altın Kitaplar 201, 216, 219, 235
Altınoluk 315
Ana Dağıtım 323
Anadolu Han 239
Anda 200, 202, 214, 215, 216, 269, 314, 321
Ankara 9, 10, 16, 19, 23, 24, 27, 32, 45, 48, 53, 57, 61, 72, 75, 76, 84, 89, 91, 92, 93, 96, 99, 101, 103, 105, 106, 115, 117, 124, 126, 127, 128, 140, 146, 150, 152, 155, 179, 182, 191, 192, 193, 194, 200, 202, 209, 211, 213, 214, 215, 221, 222, 227, 228, 231, 232, 240, 243, 246, 269, 275, 276, 292, 293, 294, 295, 298, 299, 301, 303, 304, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 319, 320, 321, 332, 335, 337, 339, 341, 346, 347, 350, 351, 352, 355, 359, 361, 362, 363, 365, 366, 369, 370, 372, 373, 374, 377, 393, 401, 402, 403, 404
Ankara Caddesi 10, 19, 53, 57, 75, 76, 91, 93, 96, 99, 105, 124, 126, 127, 128, 215, 221, 232, 240, 243, 246, 275, 276, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 319, 320,

- 321, 335, 339, 341, 346, 359,
362, 363, 365, 370, 373, 393
ANSA 194, 195
Ant 60, 74
Ararat Yayınevi 74
Aras Neftçi 278
Arif Nihat Asya 179, 208, 269
Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 329
Arkın Kitabevi 74
Arkitekt 239
Arslan 33, 81, 106, 123, 151, 175,
181, 189, 326, 331, 334, 336,
348, 356, 357, 372
Arslan Kaynaradağ 81, 123, 175,
181, 348
Asar-ı İslâmiye Kütüphanesi 73
Asım Bezirci 32, 115, 191, 192
Asım Gültekin 33, 241, 244, 245,
310
Asım Onur Erverdi 317, 335
Asım Öz 11, 245, 247, 253
Asım Paşa Konağı 31
Asım Us 72
Askerî Müze Sineması 395
Aşçı İbrahim Dede 272
Aşına Yüzler 123
Aşirefendi Caddesi 311, 312
Aşir Efendi Han 312
Ataç Yayınları 326
Ataol Behramoğlu 117, 141
Atasaray Hanı 28, 147, 350
Atik Ali Paşa Camii 80
Atilla Dorsay 115
Atilla Özkırmımlı 20, 114, 351
Attilâ İlhan 8, 85, 107, 119, 124,
129, 339
Attila Tokatlı 73
avami 258, 260, 261
Avni Konuk 272
Avrupa Kültür Başkenti 332
Avrupalı 328
Ayasofya 8, 10, 54, 63, 93, 129, 282,
287, 295, 299, 332, 335, 397
Aydın Hatipoğlu 112
Aydınlar Han 112, 227, 357
Aydınlar Kulübü 63, 373
Ayhan Songar 212, 354
Aykut Ertuğrul 307
Ayla Ağabegüm 279, 354
Ayrıntı Yayınları 169, 319, 336, 404
Ayşe Kulin 117
Ayşe Sarısayın 222
Aziz İstanbul 67
Aziz Nesin 117, 124, 183, 191, 205,
225, 361, 362
Aziz Torun 151
Babıali Baskını 9, 75, 98, 99, 159,
232
Babıali Enderun Sohbetleri 119
Babıali Kitap Şenliği 292
Babıali Ölürken 120, 124
Bağımsız Sanat Vakfı 240, 318, 363
Bağlam 51, 83, 247, 317, 401
Bahar 29, 191, 194, 195, 253, 259,
380
Bahar Neşriyat 259
Bahçekapı 45, 50, 57
Bakırcılar Çarşısı 112
Basın Yayın Birliği Derneği 217,
335
Basiret 46, 72
Bateş 200, 214, 215, 219, 222, 327
Batılılaşma 312, 357, 390, 391, 396,
402
Bedii Faik 72, 86
Bedir Yayınları 199, 257, 269, 317,
318, 371
Behçet Kemal Çağlar 85
Behçet Necatigil 17, 27, 28, 107,
112, 113, 341, 347
Belgelerle Türk Tarihi 74
Belkıs İbrahimhakkıoğlu 279, 354
Berekât 331
Beşiktaş 8, 77, 164, 238, 271, 322,
371, 373
Beşir Ayyavazoğlu 2, 16, 18, 30, 33,
35, 121, 208, 240, 245, 252, 253,
271, 278, 279, 354
Beşir Eryarsoy 228, 230, 357, 358
Beş Şehir 16, 17, 54, 164, 404
Beyan Yayınları 231, 232, 240, 242,
253, 294, 315, 316, 317, 327, 401
Beyazıt Camii 18, 108, 174, 177,
183, 249, 295
Beyazıt Kütüphanesi 113, 116, 131,
213
Beyazıt Meydanı 10, 18, 19, 21, 22,
29, 33, 168, 210, 250, 252, 294,
295, 299, 332, 366, 384
Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı 30,
33, 151, 228, 229, 249, 250, 251,
253, 257, 258, 259, 262, 263,
304, 331, 332, 380, 401
Beyoğlu 48, 49, 57, 60, 71, 107, 148,
150, 152, 164, 165, 208, 214,
233, 263, 322, 364, 390, 392,
393, 394
Bilgi Dağıtım 78, 222, 223, 225
Bilgi Kitabevi 193
Bilgi Yayınları 83
bilim 26, 66, 168, 169, 317, 320,
329, 345, 346, 370, 387
Binbirdirek Han 330
Binbirdirek Sarnıcı 79, 220, 335
Bir Dinazorun Anıları 165, 404
Birey Yayınları 277
Birikim 355, 356
Birleşik 231, 232, 242, 244, 323
Birleşik Dağıtım 231, 232, 242,
244, 323
Bir Sürgün 105
Bizans 8, 57, 80, 337, 363
Bizim Anadolu 137, 149, 157, 198,
328
Bizim Yokuş 7, 17, 25, 31, 96, 97, 98,
123, 127, 363, 403
Boğaziçi 63, 98, 326
Boğaziçi Yayınları 326
Burak 58, 259, 260, 331
Burhan Arpad 390
Burhan Felek 48, 112, 123, 129
Bülent Ecevit 116
bürokrasi 8, 46, 57, 282, 284, 320
Büyük Doğu 20, 31, 53, 63, 64, 66,
75, 95, 119, 129, 137, 145, 148,
150, 232, 256, 257, 260, 314,
317, 341, 343, 349, 350, 352,
364, 371, 403
Büyük Gazete 269
Büyük Milas Hanı 319, 336
Büyük Postane 8, 9, 112, 311, 312
Büyük Postane Caddesi 311, 312
Büyüyenay 137, 138, 391, 402
Cağaloğlu Anadolu Kız Meslek Li-
sesi 323
Cağaloğlu Anadolu Lisesi 322, 328,
363
Cağaloğlu Hamamı 59, 221, 243,
320, 324, 379
Cağaloğlu Yayınevi 146, 149, 161,
257, 265, 319
Cağaloğlu Yokuşu Sokağı 312, 317,
318, 319, 321
Cahit Çollak 229
Cahit Koytak 151, 153, 154
Cahit Tanyol 113
Cahit Uçuk 129, 313, 361, 370
Cahit Zarifoğlu 150, 151, 203, 228,
232, 241, 352
Canan Barlas 55
Canan Ceylan 269
Can Yayınları 50, 74, 315, 319, 323
Celal Bayar 29, 125, 178, 179, 225,
272, 354
Celal Sahir 16, 24, 27, 403
Celal Şengör 179
Cemalettin Menteşe 270
Cemalettin Server Revnakoğlu 179
Cemal Süreya 28, 111, 147, 191,
192, 193, 194, 195, 219, 243,
304, 341, 349, 350, 351, 352
Cemal Şakar 33, 306, 334
Cemil Çiftçi 33, 271, 278
Cemil Filmer 79
Cemil Meriç 124, 157, 183, 203,
208, 314, 341, 357, 373
Cem Yayınları 60
Cengiz Aytmatov 86, 208
Cengiz Dağcı 86, 208
Cengiz Tuncer 31, 74
Ceride-i Havadis 14, 15, 71, 72
Cevdet Karal 134, 278
Cevdet Kudret 20
Cevri Kalfa Mektebi 279
Ceyhun Atıf Kansu 89
Cezeri Kasım Paşa Camii 58, 59,
223, 381
CHP 78, 205, 212, 337
Cibali 110
Cigala 58
Cihan Aktaş 2, 235
ciltçi 379
Cumali Ünalı 228, 230, 357
Cumhuriyet 7, 8, 9, 13, 14, 16, 18,
20, 26, 27, 45, 47, 50, 52, 54, 60,
71, 72, 74, 75, 77, 84, 86, 93, 95,
96, 97, 98, 101, 112, 113, 114,
115, 117, 119, 120, 122, 124,
125, 126, 127, 128, 146, 149,
152, 164, 170, 179, 194, 198,

- 205, 243, 244, 253, 255, 256,
257, 259, 287, 288, 292, 314,
315, 316, 320, 328, 333, 339,
343, 345, 346, 349, 351, 353,
354, 361, 362, 363, 365, 369,
370, 371, 391, 392, 393, 398,
404
- Cumhuriyet Eğitim Müzesi* 333
Cumhuriyet Müzesi 333
Çadırcılar Caddesi 385
Çağrı Yayınları 79, 227, 260, 261,
335, 404
Çalkuşu 119, 188
Çapa 132, 178, 220, 377
Çatalçeşme 60, 119, 126, 129, 131,
217, 221, 224, 242, 243, 246,
247, 269, 277, 320, 321, 322,
323, 325, 326, 327, 328, 331,
341, 342, 371, 384, 386
Çatalçeşme Sokağı 60, 119, 126,
129, 217, 242, 243, 246, 247,
269, 277, 320, 322, 325, 326,
327, 328, 331, 371, 384, 386
Çemberlitaş 8, 31, 45, 50, 53, 63, 71,
80, 102, 122, 149, 206, 213, 241,
243, 333, 336, 337, 356, 359,
396, 398
Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu 333
Çemberlitaş Sineması 80, 396, 398
Çetin Altan 72, 76, 101, 124, 151,
161, 212, 337
Çetin Emeç 349
Çetin Tüzüner 222, 223, 224, 225
Çıdam 133, 270, 333, 401
Çınaraltı 18, 21, 51, 81, 110, 111,
210, 304, 366, 383, 384, 385
Çile 64, 67, 69, 146, 152, 331
Çorlulu Ali Paşa Medresesi 32, 80,
249, 276, 304, 375
Dağ Han 333
Dâhiler ve Deliler 168, 169, 170,
403
daktilo 114, 119, 193
Damla Yayınevi 321, 324
Damla Yayınları 203, 310, 320, 321,
324
Darüşşafaka 80, 108, 109, 336, 337,
396
Darüşşafaka Pasajı 336, 337
davetiyesi 318, 319
Defter 78, 187, 322, 333
Deli Hafız 51
Demir Kitabevi 371
Demir Özlü 107, 109, 110, 113, 115,
116
Demokrat Parti 110, 112, 205, 211,
256, 258, 336
Dergâh 9, 17, 33, 54, 55, 73, 83, 92,
93, 96, 102, 149, 164, 166, 167,
199, 200, 201, 203, 215, 227,
229, 243, 245, 257, 275, 276,
279, 304, 306, 307, 316, 317,
323, 335, 341, 345, 358, 359,
373, 374, 392, 402, 403, 404
Dergâh Kitabevi 199, 200, 373
Dergâh Yayınları 9, 33, 54, 55, 73,
92, 93, 96, 102, 149, 164, 166,
167, 201, 203, 229, 243, 275,
276, 304, 316, 317, 323, 335,
341, 345, 358, 359, 373, 374,
392, 402, 403, 404
dergicilik 45, 53, 194, 320, 375
Der Kitabevi 81, 323
Ders Kitapları Şirketi 220
Derya Dağıtım 199, 200, 201, 215,
318, 320, 321
De Yayınları 60, 77, 101
DGSA 236, 239, 240
dış politika 48, 208
Dilaver Cebeci 126
Dilsizzade Hanı 312
DİSK 77
Divân-ı Hümâyün 57
Divanyolu 8, 16, 32, 51, 60, 63, 71,
72, 77, 78, 79, 80, 91, 92, 93, 96,
98, 122, 146, 149, 198, 249, 295,
305, 309, 321, 322, 330, 331,
334, 335, 336, 340, 341, 354,
359, 373, 391, 396, 397, 398,
399, 401
Diyanet 45, 78, 125, 174, 199, 253,
292, 293, 294, 297, 298, 299,
300, 301, 322, 332, 401, 403,
404
Diyanet İşleri Başkanlığı 199, 253,
301
Diyarbakır 227, 352
dizgi 25, 73, 96, 103, 129, 229, 230,
327, 379
D. Mehmet Doğan 2, 33, 91, 96, 271
Doğan Hızlan 28, 52, 100, 101, 106,
110, 112, 113, 117, 346, 347
Doğan Kardeş 79, 214, 216, 269
Doğan Koloğlu 76
Doğan Nadi 47, 112
Doğu Kütüphanesi 319
Doğuş 124
Donanma 392, 394, 397, 398
Dostlar İş Hanı 333
Dünya 16, 28, 31, 46, 54, 60, 76, 84,
98, 119, 141, 148, 198, 249, 287,
310, 316, 319, 323, 328, 346,
347, 349, 361, 369, 371, 381,
389, 391, 392, 394, 402, 404
Dünya Dağıtım 319
Düşünce 116, 129, 135, 145, 151,
152, 227, 228, 230, 237, 343,
356, 357, 358, 380, 404
Ebubekir Eroğlu 32, 147, 375
Ebulula Mardin 9, 26, 343
Ebussuud Caddesi 19, 53, 73, 74,
341, 366, 393
Ebüzziya Matbaası 368
Ebüzziya Tevfik 14, 15, 16, 367
Ece Ajandası 72, 313, 370
Ece Ayhan 17, 111, 341, 352
Ecvet Güresin 213
EDAM 311, 324
Edebiyat Fakültesi 9, 110, 131, 141,
249, 297, 307, 384, 396, 402
Edip Cansever 17, 20, 31, 107, 113,
115, 147, 278, 350, 352
efemera 185, 310
eğitim 9, 46, 48, 49, 77, 84, 161,
175, 201, 205, 244, 256, 314,
318, 320, 322, 323, 324, 329,
330, 335, 344, 349, 367
ekonomi 48, 85, 263, 344, 346
Ekrem Ayyıldız 32, 33, 278, 325
Elif Kitabevi 81
Elmalılı Hamdi Yazır 155, 255
Emil Galip Sandalcı 112
Eminefendi Kahvesi 165
Emin Efendi Lokantası 18
Emine Gülsoy 271, 272
Emine Şenlikoğlu 260
Emin Işık 22, 96, 198, 211, 373
Eminönü 31, 57, 63, 72, 77, 105,
107, 141, 164, 197, 239, 294,
304, 305, 306, 307, 309, 310,
311, 320, 321, 328, 402
Eminönü Yeni Camii 311
Emir Han 312
Emperyal Sineması 392
Encümen-i Ülfet 31, 32, 404
Enderun 29, 30, 81, 119, 253, 259,
260, 262, 263, 331, 371, 380,
385
Enis Behiç Koryürek 17, 99
Enver Aytekin 17, 60, 79, 193, 219,
225
Enver Behnan Şapolyo 179
Enver Ercan 27, 84, 348, 403
Eray Canberk 112
Ercüment Ekrem Talu 19, 48, 389
Ercüment Karacan 47
Erdem Bayazıt 228
Erdem Yayınları 318, 321
Erdoğan Beylem 30, 257, 258, 260,
262
Erdoğan Tokmakçioğlu 223
Ergin Günçe 107, 115
Ergun Göze 120, 122, 124, 125, 211
Ergun Kaftancı 211
Erhan Afyoncu 31, 386, 402
Erkam Yayınları 315
Erol Güngör 22, 134, 208, 209, 211,
314, 352, 354, 372
Erol Kılınç 207, 211
Erol Olçok 337
Erol Özbilgen 81
Erol Özvar 271, 278
Ersoy İş Hanı 275
Ertuğrul Alpay 207, 217, 314
Ertuğrul Düzdağ 30, 33, 101, 151,
325
Ertuğrul Sineması 395
Ertuğrul Zekai Ökte 74
Erzurum 20, 135, 197, 200, 201,
211, 213, 215, 227, 228, 275,
277, 359, 374
Eser İş Hanı 191, 194
Eser Neşriyat 326
Eski Şiirin Rüzgârıyla 67
Eşref Edip 73, 157, 232, 315, 341,
343, 344, 371, 372
Ethem İzzet Benice 47, 77
etnografik eserler 333
Evkâf Nezareti 31
Evliya Çelebi 173, 174, 181, 335

- evrak 29, 160, 178, 198, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 310, 386
- Evs 377, 378, 379, 380, 381
- E Yayınları 74, 79
- Eyüp 105, 106, 164, 266, 395
- Ezel Erverdi 33, 92, 96, 102, 198, 199, 202, 243, 276, 335, 358, 359, 373, 402, 403
- Fahri Solak 271
- Faik Baysal 221, 364
- Faik Türün 153
- Fakir Baykurt 87
- Falih Rıfkı 17, 86, 97, 304
- Faruk Gürtunca 74
- Faruk Kadri Timurtaş 153, 353, 354, 357
- Faruk Nafiz 19, 20, 100, 357, 364, 365
- Fatih 29, 91, 102, 107, 109, 129, 132, 133, 152, 159, 164, 176, 181, 197, 199, 208, 246, 247, 266, 267, 275, 281, 293, 294, 306, 310, 316, 319, 320, 323, 326, 332, 363, 381, 390, 391, 402, 404
- Fatih-Harbiye* 319
- Fatma Aliye 361, 366
- Fatma Barbarosoğlu 247, 279
- Fazıl Hüsnü 27, 28, 113, 187, 194, 347, 372
- Fazıl Hüsnü Dağlarca 27, 28, 113, 187, 194, 347, 372
- Fazıl Ünverdi 74
- Fazıl Ünverdi'nin 74
- Fecr 24, 27
- Fehim Üçışık 206, 208, 209, 211, 212
- Felek Sineması 390
- Ferdi Öner 52, 54
- Ferit Öngören 17, 110, 115
- Ferit Ragıp Tuncor 122, 366
- Fethi Gemuhluoğlu 30, 124, 153, 353
- Fethi Naci 31, 32, 60, 76, 194, 225
- Fevziye Abdullah Tansel 179, 357
- Fevziye Kiraathanesi 341, 392
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 216
- Fikir Yayınları 101, 147, 155, 404
- Fikret Adil 74
- Fikret Otyam 17, 20, 53
- Fikret Özdin 228
- Filiz Nayır Deniztekin 84, 348, 403
- Firuz Ağa Camii 330, 331
- fotoğraf 11, 76, 122, 124, 127, 128, 150, 193, 250, 310, 396
- Fuat Sezgin 329
- Galata 71, 305, 309
- Garbis Fikri 73, 74, 207, 371
- gazeteci 8, 10, 16, 17, 18, 19, 49, 50, 52, 53, 54, 57, 63, 72, 75, 76, 115, 122, 123, 124, 128, 187, 189, 208, 210, 212, 219, 237, 257, 263, 312, 346, 361, 363, 364, 369, 372, 375, 381
- gazetecilik 8, 45, 46, 48, 49, 53, 61, 92, 124, 137, 211, 212, 213, 237, 239, 312, 369, 375
- Gece Postası 77
- Gece Yarısı Bir Gemi* 192
- GEDA 77, 219, 221, 222, 224
- Gedikpaşa 269, 275, 395, 396
- Gelişim Han 315, 316
- Gerçek* 19, 76, 83, 123, 154, 241, 279, 311, 324, 325, 351, 391, 397, 402
- Gerçek Hayat* 241, 279
- Gerçek Yayınevi* 76
- Gözlem 74
- Gülhane Parkı 10, 99, 327, 328, 329, 330, 397
- Güllü Agop 396
- Güllüşah Bacı Kitabevi 77
- Gülten Dayıoğlu 364
- Güray Süngü 33, 246, 306, 307
- Gürbüz Azak 122, 124, 362, 372
- Haber* 33, 55, 64, 73, 170, 213, 214, 277
- Habora 74
- Hadım Hasan Paşa Medresesi 59, 323
- hadis 199, 210, 250, 283, 344
- hafıza 121, 128, 163, 165, 166, 168, 169, 171, 179, 249, 279, 340, 341
- Hâkimiyeti Milliye* 84
- Hakkı Anlı 106
- Hakkı Devrim 315
- Hakkı Süha Gezgin 17, 107, 394
- Hakkı Tarık Us 9, 26, 47, 80, 364, 368
- Haldun Taner 17, 20, 27, 53, 74, 107, 110, 111, 347, 362
- Haliç 30, 55, 105, 110, 305, 306, 307, 330
- Halide Edip Adıvar 201, 361, 369, 393
- Halide Nusret Zorlutuna 370
- Halil Eser 181, 257, 326
- Halil Lütfi Bey 74
- Halil Lütfü Dördüncü İş Hanı 10, 310, 312, 313, 328
- Halit Fahri Ozansoy 9, 19, 24, 32, 53, 99, 100, 123, 365
- Halit Kıvanç 49
- Halit Refiğ 80, 359, 373
- Halit Ziya 9, 15, 16, 19, 20, 27, 53, 74, 124, 341, 347, 361, 362, 393
- Haluk Nurbaki 321
- Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âli 333
- Hanifi Kayan 2, 323, 383
- Harbiye 8, 18, 59, 79, 99, 114, 160, 208, 221, 319
- Harbiye Nezareti 8, 18, 59
- Hareket* 33, 84, 91, 92, 93, 96, 146, 149, 197, 198, 200, 215, 227, 237, 243, 257, 260, 262, 263, 275, 306, 320, 335, 341, 348, 349, 358, 373
- Hareket Yayınları* 93, 198, 200, 257, 262, 263, 320, 335
- Harf İnkılabı 74, 174, 178, 343, 361, 365, 366
- Hasan Âli Yücel* 17, 26, 29, 54, 179, 256, 314, 342, 347
- Hasan Aycın 33, 279, 304, 305, 306, 324, 327, 333, 334
- Hasan Basri Çantay 256, 371
- Hasan Hüseyin 221, 321
- Hasan İzzettin Dinamo 17
- Hasan Pulur 107, 124
- hatıralar 121, 125, 325, 334, 341, 361, 398
- Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi 311
- Hayat Ansiklopedisi* 219
- Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş* 67
- Hazine-i Evrak 281, 283, 285, 286, 287, 288
- hazire 158
- Hıfzı Topuz 49, 369
- Hikmet Altunkaynak 348
- Hikmet Kıvılcımlı 77, 318
- Hikmet Münir Ebcioğlu 370
- Hilmi Oflaz 22, 168, 170, 211, 375
- Hilmi Yavuz 31, 50, 107, 110, 111, 113, 115, 194, 317
- Hilmi Yücebaş 100
- Hil Yayınları 83
- Himaye-i Etfal Sokağı 323
- Hisar* 17, 54, 63, 67, 68, 69, 134, 136, 200, 208, 259, 260, 269, 304, 331
- Hobyar 311
- Hocapaşa Hamamı Sokağı 73, 310
- Hocapaşa İş Hanı 312
- Hoş Ağası İş Hanı 297
- Hulki Aktunç 306
- Huzur* 167, 168, 305, 326, 373, 404
- Hülya Aktaş 239
- Hünkâr Kasrı 183, 311
- Hürriyet* 23, 26, 47, 52, 55, 60, 66, 68, 72, 76, 81, 98, 99, 101, 102, 114, 117, 126, 149, 150, 152, 160, 161, 189, 198, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 316, 319, 328, 369, 372, 381, 402, 403
- Hürriyet Gösteri* 23, 26, 117, 402, 403
- Hürriyet ve İtilaf Fırkası* 99, 160
- Hüsamettin Arslan 33, 326
- Hüsamettin Bozok 20, 27, 28, 53, 110, 111, 341, 362, 403
- Hüseyin Avni Başman 177
- Hüseyin Besli 228, 357
- Hüseyin Cahit 8, 20, 27, 53, 72, 76, 102, 103, 123, 124, 160, 341, 404
- Hüseyin Hatemi 124, 275, 357
- Hüseyin Kocabaş 177
- Hüseyin Nail Kubalı 205
- Hüseyin Rahmi Gürpınar 361, 366
- Hüseyin Rahmi Yananlı 133, 136, 137, 138
- Hüseyin Vassaf 272
- Hüsrev Hatemi 335, 358

- II. Abdülhamid 16, 46, 75, 79, 97, 99, 240, 285, 286, 287, 322, 336, 396
- II. Mahmud 8, 57, 78, 79, 284, 285, 322, 331, 336, 339, 362
- II. Mahmud Türbesi 322, 336, 339, 362
- II. Meşrutiyet 45, 46, 47, 49, 287, 341, 342, 343, 361, 402
- İbnülemin Mahmud Kemal İnal 15, 18, 23, 25, 29, 315
- İbrahim Alâeddin Gövsa 16, 315
- İbrahim Bulaç 228, 230
- İbrahim Çelik 306
- İbrahim Güleç 7, 370, 374, 375
- İbrahim Hilmi Çığıracı 52, 74
- İbrahim Kafesoğlu 179, 208, 209, 353, 354, 373
- İbrahim Kalın 334
- İbrahim Minnetoğlu 77
- İbrahim Müteferrika 180
- İbrahim Paşa Sarayı 398
- İbret* 46
- İçimizdeki Şeytan* 165, 401
- İçtihad 24, 25, 96, 97, 100, 119, 129, 342, 343, 348
- İdris Küçükömer 81, 198
- iftar 262, 277, 299, 300
- İhsan Ayal 33, 271, 278
- İhsan Babalı 146, 149, 161, 257
- İhsan Deniz 32, 277, 375
- İhsan Fazlıoğlu 33, 271
- İhsaniye Han 312
- İhsan Süreyya Sırma 230, 293, 315, 316, 317
- İhya Yayınları 147, 152, 155
- İkbal Kahvesi 16, 17, 54, 111, 165, 404
- İkbal Kiraathanesi 16, 53, 54, 97, 278, 341, 403
- İkdam* 7, 45, 46, 54, 96, 100, 103, 363, 393, 395, 397
- İkinci Dünya Savaşı* 98, 347, 349, 361, 369, 371
- İklim 270, 324
- İleri* 17, 125, 222, 243, 271, 312, 342, 353, 366, 396, 403
- İLESAM 33, 276, 375
- İletişim Han 334, 335
- İletişim Yayınları 15, 20, 32, 46, 79, 99, 286, 316, 320, 334, 390, 396, 401, 402, 403, 404
- İlhami Atalay 329
- İlhami Soysal 194, 212
- İlhan Akıncı 231, 334
- İlhan Berk 28, 271, 352
- İlhan Selçuk 52, 124
- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 9, 294, 363
- İl Millî Eğitim Müdürlüğü 322, 324
- İmar Han 312
- İnkılap-Aka 221
- İnkılâp Kitabevi 127, 312, 315, 371
- İnsan* 79, 84, 110, 135, 137, 138, 200, 231, 249, 266, 304, 333, 334, 380
- İnsan Yayınları* 79, 231, 334
- İnsel Kitabevi 72
- İran Konsolosluğu 9, 76, 158, 239, 240, 246, 319, 320, 363
- İrfan Derman 212
- İslamcı 145, 244, 343, 349, 352, 353, 358
- İslam Çupri 60
- İslam Düşüncesi* 146, 149, 161, 334
- İslami Hareket* 237
- İslam Medeniyeti* 150
- İsmail Açıy 176, 181, 186
- İsmail Bacacı 228
- İsmail Cem 198
- İsmail Dayı 22, 149, 256, 257, 321, 371
- İsmail Dervişoğlu 271, 278, 325
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı 19, 29, 185
- İsmail Kahraman 153, 211, 353
- İsmail Kara 96, 102, 243, 271, 275, 278, 307, 331, 335, 348, 358, 386, 402, 403
- İsmail Kazdal 147, 148, 155
- İsmail Özdoğan 29, 30, 253, 258, 259, 262, 263, 331, 371, 385
- İsmail Tunalı 141
- İsmet Özel 133, 228, 230, 237, 270, 277, 304, 306, 307, 352, 357, 358, 373, 374, 381
- İsmet Sungurbey 111, 113
- İsmet Uçma 231, 242, 245, 275, 314, 316
- İstanbul'a Hasret* 63, 403
- İstanbul Ansiklopedisi* 29, 45, 55, 72, 73, 185, 339, 362, 403, 404
- İstanbul Dağıtım 326
- İstanbul Erkek Lisesi 8, 9, 59, 76, 77, 105, 106, 108, 110, 112, 198, 318, 320, 362, 363, 373
- İstanbul Fetih Cemiyeti 66, 169, 210, 336, 404
- İstanbul Han 312
- İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi 328, 329
- İstanbul Lokantası 31, 51, 52, 72
- İstanbul Reklam 78, 149, 322, 401
- İstanbul Tasarım Merkezi 329, 333
- İstanbul Ticaret Odası 216, 311, 312, 402
- İstanbul Üniversitesi 8, 9, 29, 30, 32, 59, 111, 131, 137, 146, 165, 205, 210, 249, 259, 292, 297, 307, 312, 343, 396, 402
- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 9, 131, 297, 307
- İstanbul Valiliği 93, 122, 127, 129, 147, 159, 242, 269, 316, 328, 329
- İstiklâl* 145, 157, 158, 312, 321, 325, 363
- İşaret 150, 151, 275, 297, 301, 314, 315, 316
- İşaret Çocukları* 150, 151
- İşaret Yayınları 275, 297, 301, 314, 315, 316
- İTO 2, 216, 311, 330
- İttihat ve Terakki 9, 19, 60, 75, 98, 126, 159, 160, 243, 320, 328, 341, 345, 363, 367
- İz Yayıncılık 32, 33, 231, 245, 246, 305, 306, 316, 326, 401
- İzzet Melih Devrim 16
- Kabataş Lisesi 107
- Kadıköy 63, 76, 81, 112, 148, 152, 164, 195, 201, 209, 213, 214, 224, 239, 275, 309, 383, 384, 390
- Kadırga Özbekler Tekkesi 333
- Kadircan Kafılı 146, 161, 354
- Kadir gecesi 300, 332
- Kadir Mısıroğlu 30, 129, 148, 153, 205, 232, 261, 269, 352, 371
- Kadir Tanır 236
- kâğıt 7, 22, 26, 73, 77, 139, 142, 169, 185, 188, 210, 216, 233, 297, 311, 315, 318, 319, 372, 375, 379, 384
- Kâğıt Kokulu Yıllar* 253, 294, 401
- Kahraman Mücellithanesi 326
- kahvehane 8, 50, 51, 53, 164, 165, 171, 359
- Kaknüs Yayınları 311, 320, 326
- Kalem ve Onur* 277, 278
- Kamil Eşfak Berki 331
- Kâmil Öztürk 133
- Kanaat Kitabevi 97, 103, 126, 232
- Kanaat Kütüphanesi 72
- Kapalıçarşı 10, 29, 55, 80, 93, 129, 142, 147, 148, 173, 174, 176, 181, 182, 184, 249, 258, 321, 351, 383, 385
- Karacan Yayınları 315
- Karaköy 48, 49, 63, 66, 181, 195, 214, 227, 266, 305, 306, 312
- kaşeci 316, 318, 319
- Kaşgar* 134, 135, 278
- Katırcıoğlu Han 312
- Kazım Karabekir 74, 372
- Keçecizade Fuat Paşa Camii 333, 334
- Kemalettin Tuğcu 221, 265, 321
- Kemal Ilıcak 47, 124
- Kemaliye Han 318
- Kemalizm 84, 85, 86, 89
- Kemal Karatekin 76, 221, 317
- Kemal Karpat 86, 89
- Kemal Özer 28, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 348, 398
- Kemal Sayar 279
- Kemal Seden 393
- Kemal Tahir 8, 28, 88, 92, 119, 129, 198, 201, 222, 317, 361
- Kenan Yabanigül 335
- Kendi Gökkubbemiz* 67
- Kennedy Caddesi 309, 310
- kent 87, 339
- Keskin Kolor 73, 319
- kıraathane 14, 22, 53, 79, 164, 169, 171, 392
- Kızıl Maske* 74
- Kızlarağası Medresesi 32, 244, 304, 305, 310, 331

- Kitabevi Yayınları 33, 270, 272, 273
Kitap Dergisi 232
Kitap Haber 33, 277
Kitap Postası 245, 294
 kitapseverler 251, 262
 kitap yayıncılığı 214, 256, 371
 Kitapyurdu 327, 386
 Kitsan 270, 326
 klasik 67, 84, 95, 135, 137, 201, 206,
 282, 318, 339, 352, 355
 klişe 340, 362
 Klodfarer Caddesi 245, 276, 334,
 335, 359
 Knut Hamsun 86
 Kocamustafapaşa 106, 110
 Koca Nişancı Celalzâde Mustafa
 282
 Kocatape Camii 293
 koleksiyon 329, 349, 350, 368
 Komet 113
 Konur Ertop 17, 23, 25, 28, 106,
 108, 110, 111, 112, 113, 117,
 341
 Konyalı 51, 52, 53, 57, 136, 225, 335
 Köprülü Kütüphanesi 80, 336
Kubbealtı Akademi Mecmuası 356,
 357, 401
 Kubbealtı Fotokopi 385, 386
Kur'an Elifbası 256
 Kur'an-ı Kerim 79, 177, 182, 186,
 200, 257, 301, 320, 321
 kurşun dizgi 229, 230, 379
*Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştır-
 maları* 335
KUYEB 327, 333, 334
 Küllük 18, 19, 21, 22, 63, 100, 108,
 111, 150, 165, 166, 167, 168,
 169, 171, 174, 177, 210, 211,
 352, 391, 396, 401, 403
Küllüknâme 18, 401
 kültür 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 18,
 22, 23, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 46,
 63, 64, 66, 83, 84, 85, 89, 95, 96,
 99, 100, 101, 112, 113, 120, 121,
 122, 124, 125, 126, 127, 128,
 129, 141, 145, 146, 147, 151,
 152, 157, 161, 164, 166, 167,
 169, 170, 171, 173, 198, 200,
 201, 202, 206, 208, 210, 211,
 212, 216, 217, 228, 233, 249,
 253, 255, 258, 261, 262, 272,
 273, 279, 283, 284, 285, 287,
 289, 291, 292, 293, 301, 303,
 304, 310, 311, 315, 317, 320,
 321, 322, 323, 326, 327, 330,
 332, 333, 335, 337, 339, 346,
 347, 348, 350, 353, 354, 356,
 357, 359, 361, 364, 374, 375,
 385, 391, 392, 398, 399
 kültür hayatı 11, 83, 206, 217
 Laleli 21, 109, 113, 174, 206, 252,
 263, 304, 391, 396
 Leyla Erbil 113, 304, 350
 lokanta 8, 14, 31, 51, 52, 74, 97, 108,
 113, 165, 378, 379, 393
 Lütfi Erişçi 74
 Maarif Kitaphanesi 76, 319, 346,
 363, 404
 Maarif Nâzırı Emrullah Efendi 315
 Maarif Nazırı Safvet Paşa 336
 Maarif Nezareti 59, 77, 79
 Madve 270, 325, 380
 Mahir İz 22, 30, 153, 161, 262, 270,
 372
 Mahmud Erol Kılıç 271
 Mahmud Nedim Paşa 60, 78, 322
 Mahmud Nedim Paşa Türbesi 322
 Mahmut Balcı 277, 278
 Mahmut Bıyıklı 306, 310
 Mahmut Makal 27, 346, 347
 Mahmutpaşa 14, 61, 259
 Mahmutpaşa Camii 61
 Malatya 145, 146, 147, 148, 150,
 151, 201, 227, 228, 371, 383
 Malik Aksel 354, 390, 391, 392,
 394, 396
 Marmara 8, 19, 21, 22, 63, 113, 134,
 150, 151, 154, 165, 166, 168,
 169, 170, 171, 188, 206, 209,
 210, 211, 212, 272, 305, 333,
 334, 335, 352, 372, 373, 396,
 397, 404
 Marmara Kiraathanesi 21, 22, 134,
 165, 166, 168, 169, 170, 206,
 210, 212, 352, 372, 373, 397,
 404
 Marmara Lokali 150, 151, 154
 Marmara Sineması 21, 113, 188,
 396
 Marmaratör 22, 170
 Marmaray 93, 127, 128, 247, 312
Maruzat 286
 matbaa 55, 79, 98, 99, 100, 103,
 107, 129, 152, 213, 220, 228,
 229, 233, 259, 279, 313, 314,
 316, 318, 319, 333, 334, 336,
 369, 379, 381
 matbuat 10, 11, 46, 71, 95, 96, 97,
 121, 128, 137, 176, 236, 239,
 257, 339, 341, 345, 349, 352,
 359, 381
Mavera 32, 231, 241, 242, 304, 305
 May Yayınları 78
 Mazhar Osman 77
 M. Cemal Çiftçigüzeli 137
 medeniyet 63, 64, 66, 68, 95, 137,
 206, 342, 343
 Medresetü'l Hattatin 77, 240
 medya 55, 72, 101, 127, 273, 307,
 320
 Mehmed Süreyyâ Bey 315
 Mehmed Zeki Pakalın 315
 Mehmet Akif 2, 16, 30, 101, 120,
 153, 155, 158, 236, 255, 341,
 343, 344, 352, 353, 361, 370,
 384, 394, 401
 Mehmet Ali Ayni 322
 Mehmet Ali Yalçın 78, 225
 Mehmet Çınarlı 200, 208
 Mehmet Erte 277
 Mehmet Genç 22, 33, 134, 208,
 211, 271, 278, 314, 352
 Mehmet Güleriyüz 113
 Mehmet Kaplan 29, 110, 198, 200,
 201, 317, 353, 354, 373
 Mehmet Nadir Bey 320
 Mehmet Niyazi 30, 208, 210, 217,
 362, 373
 Mehmet Nuri Yardım 2, 33, 73, 119,
 279
 Mehmet Ö. Alkan 81
 Mehmet Sadık Efendi 313
 Mehmet Sait Çekmegil 145, 146,
 147, 148
 Mehmet Şevket Eygi 30, 129, 157,
 211, 256, 257, 261, 262, 269,
 279
 Mehmet Tevfik Ekiz 2, 270, 295,
 317, 377, 379
 Mehmet Varış 2, 33, 269, 277, 279,
 325
 Mehmet Zekeriya Sertel 315
 mekânsal hafıza 171
 Melek Paşalı 240, 245
 Melih Cevdet 28, 53, 108, 110, 304,
 362, 369
 Melisa Gürpınar 112
 Memet Fuat 32, 60, 77, 102, 103,
 112, 116, 147, 148, 191, 192,
 195, 403
Merdiven 33, 38, 277, 403
 Meserret 7, 10, 19, 20, 21, 51, 53,
 54, 74, 96, 232, 341, 363
 Mesut Uçakan 230, 357, 358
 Mesut Yılmaz 150, 151, 252, 258,
 263, 332
Meş'ale 157, 158
 Mete Tunçay 263
 Metin Erksan 184, 198, 359, 373,
 386, 387
 Metin Toker 52
Metis Çeviri 322
 Metis Yayınları 292, 322, 402
 Mevdudi 145, 230, 250, 301, 316
 Mevlana 67, 208, 241, 358
Meydan Larousse 31, 52, 219, 224
Mızraklı İlmihal 146, 256, 365
 Mihran Efendi 7, 74, 96
 Millet 10, 22, 45, 160, 243, 353,
 392, 394, 395
 Millî Eğitim Bakanlığı 16, 59, 77,
 78, 84, 158, 177, 240, 318, 323,
 334, 347, 348, 363, 404
Millî Gazete 152, 237, 243, 325,
 333, 374, 381
Millî Gençlik 353
 Millî Mücadele 17, 46, 77, 324, 325,
 345, 377
 Millî Sinema 390, 392, 393, 394
 Millî Türk Talebe Birliği 77, 161,
 198, 205, 232, 269, 321, 353,
 357, 373, 377, 383
Milliyet 28, 47, 51, 52, 60, 77, 101,
 103, 129, 149, 188, 189, 194,
 198, 199, 200, 203, 214, 270,
 312, 315, 316, 328, 337, 346,
 351, 365, 381, 392, 402, 403,
 404
 Milliyetçiler Derneği 206, 210, 212,
 373

- Milliyet Sanat* 28, 60, 194, 346, 402
 Mimar Sinan 32, 239, 330, 331, 363, 404
 Mina Urgan 165
 Mine Alpay 237
 Misak Balamutoğlu 363
 Misak Efendi 368
 Molla Fenari 126, 129, 221, 242, 320, 321, 323, 325, 326, 328, 331, 342, 372, 379
 Molla Fenari Mescidi 323, 325, 326
 Morpa 315
Mostar 279
 MTTB 77, 91, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 205, 206, 215, 258, 321, 353
 muhabir 49, 51, 125, 340, 381
 Muhammed Esed 228, 230, 301, 316
 Muhammed Hamidullah 145, 161, 230, 316, 352
 Muhammed Tayyip Okiç 161
 Muharrem Ergin 110, 354, 373
Muhbir 46
 Muhittin Nalbantoğlu 93, 207, 369, 370, 372
 Muhsin Ertuğrul 393, 395, 397
 Muradiye Caddesi 310
 Muradiye Sebili 310
 Murat Bardakçı 386
 Murat Belge 2, 263, 310, 313, 328, 337, 355
 Murtaza Sadık Kâğıtçı 313
 Mustafa Baydar 112, 113
 Mustafa Duman 81
 Mustafa Kara 199, 201, 335
 Mustafa Kutlu 32, 33, 92, 93, 149, 199, 200, 229, 243, 245, 247, 252, 253, 271, 272, 275, 278, 279, 304, 305, 306, 307, 317, 335, 341, 358, 359, 373
 Mustafa Miyasoğlu 30, 231, 279
 Mustafa Müftüoğlu 261
 Mustafa Necati Sepetçioğlu 124, 126, 201, 208
 Mustafa Polat 384
 Mustafa Reşid Paşa 285
 Mustafa Ruhi Şirin 203
Mustafa Yücel 50
 Muzaffer Buyrukçu 17, 20, 28, 31, 113, 191, 195, 341, 350
 Muzaffer Civelek 198, 199
 Muzaffer Ozak 22, 173, 175, 181, 182, 184, 257, 373
 Mübahat Küçükoglu 179
 mücellit 133, 141, 174, 185, 209
 Müdafaa-i Milliye 392, 394
 Mümin Çevik 175, 335, 371
 Münevver Ayaşlı 129, 157
Münif Fehim 36, 180
 Münif Paşa 243
 Münir Süleyman Çapa Çapanoğlu 74
 müze 10, 126, 129, 243, 310, 323, 329, 395
 Nabi Avcı 33, 228, 324, 373, 374
 Nadir Nadi 112
 Nahit Sırrı Örik 27, 346
 Naim Tiralı 107
 Nallı Mescid 74, 75, 247, 316, 363
 Namuk Kemal 9, 15, 16, 23, 48, 57, 79, 119, 120, 126, 129, 155, 345
 Narlıbahçe Sokağı 198, 247, 316, 317, 318, 319, 320
 Nar Yayınları 319
 Nazan Bekiroğlu 279
 Nazar Fikri 371
 Nâzım Hikmet 9, 24, 105, 108, 113, 115, 147, 342, 351, 361, 364, 365
 Nazif Gürdoğan 228
 Necati Aktülün 151, 152, 227, 231, 242
 Necati Cumalı 27, 191, 347
 Necip Fazıl 9, 19, 20, 22, 29, 31, 32, 53, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 74, 75, 95, 103, 119, 123, 124, 129, 131, 133, 134, 137, 138, 141, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 158, 161, 198, 202, 206, 208, 211, 232, 236, 257, 258, 260, 273, 304, 314, 322, 341, 342, 343, 349, 352, 353, 354, 362, 363, 364, 371, 372, 373, 375, 403
 Necmettin Erbakan 22, 125, 152
 Necmettin Hilav 81, 182
 Necmettin Türinay 373
 Nedim Urhan 239
 Nehir 84, 240, 241, 243, 244, 317, 324, 380, 403
 Nejat Çavuş 375
 Nejat Muallimoğlu 33, 126
 neşriyat 46, 255, 287, 331, 367, 380
 Nevzat Kösoğlu 22, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 217
 Nezih Demirkent 212, 213, 319
 Nezihe Araz 124, 315
 Nihal Atsız 185, 205, 208, 209, 373
 Nihat Armağan 143, 147, 148, 155, 270, 271
 Nihat Sami Banarlı 66, 68, 126, 161, 353, 354, 356, 357
 Nimet Han 317
 Niyazi Berkes 198
 Niyazi Özdemir 22, 206, 208, 209, 210, 211, 217, 373
 Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu 236, 354
 Nizamettin Aktuç 173, 181, 183, 184
 Nizamettin Nazif 20, 38, 53, 74, 179, 211, 354, 364
 Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu 53, 179, 211, 354
 Nurer Uğurlu 17, 77, 115, 219, 220, 221, 224, 225
 Nurettin El Hüseyini 81
 Nurettin Topçu 33, 85, 92, 124, 149, 166, 197, 198, 201, 243, 257, 258, 275, 307, 320, 341, 348, 353, 358, 361, 372, 373, 375
 Nuri Akbayar 81
 Nuri Pakdil 349, 352
 Nurullah Ataç 17, 27, 32, 54, 89, 108, 304, 347, 364
 Nuruosmaniye Caddesi 16, 28, 51, 53, 54, 77, 126, 132, 147, 148, 198, 230, 322, 323, 328, 340, 350, 357, 359, 381
 Nuruosmaniye Camii 8, 16, 142, 143, 147, 148, 321
 Oda Yayınları 225, 318
 ODTÜ 373, 374
 Oğuz Atay 31, 154, 155, 375
 Oktay Akbal 17, 27, 28, 31, 52, 53, 111, 124, 191, 194, 242, 341, 347, 364
 Oktay Ekşi 381
 Oktay Rifat 108, 110, 362, 369
 okurlar 27, 253, 291, 353
 Onat Kutlar 110, 111, 113, 115
 Orhan Birgit 54, 112, 117
 Orhaniye Caddesi 310
 Orhan Kemal 17, 20, 27, 28, 53, 74, 87, 88, 106, 110, 111, 149, 165, 317, 341, 347, 351, 362, 369, 403, 404
 Orhan Koloğlu 71, 81, 123
 Orhan Okay 18, 24, 25, 26, 52, 53, 158, 202, 335, 348, 349, 357, 358, 359, 392, 397
 Orhan Seyfi Orhon 17, 123, 354, 357, 365
 Orhan Şaik Gökyay 30, 263, 335
 Orhan Veli 19, 27, 88, 108, 129, 347, 351, 362, 364
 Osman Akkuşak 22, 33, 122, 124, 354
 Osman Cemal Kaygılı 17, 19, 54, 74
 Osman Hamdi Bey 329
 Osman Konuk 375
 Osmanlı 7, 8, 23, 31, 45, 46, 53, 57, 58, 59, 61, 71, 73, 75, 78, 79, 89, 93, 95, 96, 97, 98, 101, 119, 122, 127, 128, 135, 137, 138, 146, 149, 157, 159, 174, 176, 205, 208, 209, 212, 240, 246, 247, 255, 256, 258, 259, 262, 270, 272, 273, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 294, 311, 312, 314, 315, 316, 319, 320, 322, 326, 328, 330, 331, 336, 339, 342, 343, 346, 348, 353, 354, 357, 363, 369, 378, 385, 386, 387, 390, 391, 392, 398, 401, 402, 403, 404
Osmanlı Araştırmaları 258, 262, 402
 Osmanlı Arşivi 281, 283, 289, 330, 331, 386, 387, 401
 Osmanlıca 174, 177, 178, 188, 240, 256, 257, 271, 310, 311, 323, 366
 Osmanlılar 46, 404
 Osman Nuri Karacan 74
 Osman Öztürk 239
 Osman Reşar 183
 Osman Saffet Arolat 77
 Osman Şahin 113, 223
 Osman Turan 30, 161, 208, 209, 263, 373
 Osman Yüksel Serdengeçti 211, 371, 373
 oteller 51, 91, 120, 318, 362, 381
 Ömer Erdem 134, 243, 271, 278, 307
 Ömer Faruk Toprak 19, 20, 74, 341
 Ömer Lekesiz 294, 402
 Ömer Mahir Alper 271

- Ömer Nasuhi Bilmen 257, 261, 328
 Ömer Özbay 227, 228, 357
 Ömer Seyfettin 17, 100, 105, 201, 203, 361, 362, 368
 Ömür Candaş 222
 ÖNDER 310
 Öteki Adam Yayınları 319
 Ötüken Neşriyat 52, 166, 167, 169, 199, 203, 206, 207, 210, 314, 316, 321, 349, 401, 403
 Özcan Ergüder 112
 Özdemir Asaf 19, 107, 109, 369
 Özdemir İnce 194
 Özer Film 396
 Palulu Aydın 133, 142, 143
 Pamuk 259, 325
 Panait Istrati 86
Papirüs 28, 147, 191, 192, 193, 194, 341, 350, 351
 Paradigma Yayınları 326
 Pera 48, 49, 109, 185, 390
 Pera Palas 48, 49, 109
 Pertevniyal Lisesi 106
 Peyami Safa 19, 20, 48, 53, 74, 119, 120, 123, 124, 129, 201, 205, 207, 208, 209, 212, 269, 304, 319, 341, 353, 361, 362, 364
Pınar 2, 7, 151, 203, 231, 244, 246, 253, 260, 279, 324, 325, 326, 327, 331, 332, 380
Pınar Kitabevi 326
Pınar Yayınları 2, 151, 203, 244, 246, 279, 326, 327, 331
 Piyer Loti Sokağı 336
 Polat Kitapevi 315
 popüler 125, 179, 200, 201, 203, 219, 252, 259, 260, 261, 262, 292, 343, 370
Portreler 25, 96, 99, 194, 336, 368, 403
 Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan 309, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 328
 Raif Cilasun 257
 Raif Yelkenci 29, 174, 182, 314
 Ramazan 74, 103, 146, 160, 202, 211, 262, 270, 272, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 310, 322, 324, 325, 332, 390, 391, 392, 401
 Ramazan Gökalp Arkın 74
 Ramazan Gökçeli 74
 Ramazan Gül 322, 324
 Rasim Aytin 33, 278
 Rasim Özdenören 33, 228, 231, 237, 245
 Raşit Çavaş 81
 Rauf Paşa Konağı 363
 Ravza 301
 Recai Akpul 220, 221, 224
 Recai Güdek 133, 139, 140, 141
 Redhouse 219, 222, 223
 Refi Cevad 100, 404
 Refik Durbaş 31, 52, 111, 114
 Refik Halid Karay 98, 99, 105, 123, 201, 397
 Remzi 9, 26, 54, 73, 80, 85, 89, 126, 149, 174, 198, 199, 200, 203, 216, 219, 221, 223, 225, 315, 325, 348, 369, 370, 373
 Remzi Bengi 73, 370
 Remzi Kitabevi 73, 126, 149, 174, 200, 203, 315, 370
 Remzi Oğuz Arık 85, 198, 200
 Repar 327
 Reşat Ekrem Koçu 19, 72, 73, 179, 185, 339, 362
 Reşit Efendi Han 313
 Rıfat Ilgaz 20, 31, 53, 73, 109, 341, 361, 368, 369
 Rıfka Melül Meriç 19, 166
 Rıza Tevfik 24, 25, 30, 76, 96, 142, 272
 Risale 133, 134, 197, 256, 325, 381
 Risale-i Nur 134, 256, 325
 Robert Kolej 110
 Rıfka Melül Meriç 107
 Ruhi Baba 133, 141, 142, 143
 Ruşen Eşref Ünaydın 369
Rûbab 32, 96
 Rüşhan Adlı 114, 115
 Rüstem Paşa Medresesi 58, 363
 Rüştü Eriç 126
Saatleri Ayarlama Enstitüsü 203, 373
 Saatli Maarif Takvimi 60, 76, 235, 258, 319
Sabah 7, 45, 46, 54, 74, 92, 96, 100, 101, 103, 116, 124, 137, 149, 209, 211, 238, 300, 305, 306, 316, 328, 393, 401
 Sabahattin Ali 19, 87, 89, 105, 107, 108, 113, 117, 165, 201, 361
 Sabahattin Eyüboğlu 32, 85
 Sabahattin Zaim 255, 316
 Sabiha Zekeriya Sertel 315
 Sabit Abi 317
 Sabri Esat Siyavuşgil 27, 346, 364
 Sabri Kabalcı 202, 322
 Sabri Koz 16, 33, 55, 81, 271, 272, 278, 325
 Sabri Orman 228
 Sabri Ülgener 158, 183, 323
 Sadakat Kitabevi 181, 183
 sadrazam 57, 60, 78, 79, 159, 283, 284, 285, 328
 Sadrazam Kara Mustafa Paşa Vezir Camii 310
 Sadri Ertem 74
 Sadri Sema 72
 Safa Kılıçoğlu 315
 Safa Önal 31, 115
 saçıcı 92, 250, 252, 257, 373, 374, 375
 Sâî Çelebi 330
 Said Bilgiç 211
 Said Nursi 134, 256, 395
 Sait Faik 19, 20, 27, 74, 87, 88, 89, 107, 108, 109, 110, 201, 340, 347, 348, 368
 Sait Maden 191
 Sait Şimşek 228, 357
 Salâh Birsell 14, 16, 17, 19, 20, 28, 51, 164, 341
 Salih Zeki 19, 315
 Salim Şengil 110, 194
 Sâmân Helvacıoğlu 271
 Samet Ağaoglu 117, 123, 124, 347
 Samiha Ayverdi 321, 354, 357, 390
 sanat 9, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 52, 63, 66, 67, 87, 101, 107, 111, 113, 114, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 129, 141, 145, 146, 152, 155, 157, 164, 169, 180, 198, 199, 200, 201, 202, 206, 208, 217, 227, 232, 237, 244, 283, 303, 304, 311, 317, 318, 320, 327, 335, 337, 339, 340, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 353, 354, 355, 357, 359, 361, 362, 370, 378, 385, 390, 393
 sanayi 55, 95, 320, 346, 389
 Sander Yayınları 83, 201
 Sansaryan Han 54, 278
 Sarafım Kiraathanesi 15, 16, 404
 Saray-ı Cedid 282
Sarduvan 364
 Say Kitabevi 315
 sebil 331, 341
 Sebil Neşriyat 317
Sebilürreşad 30, 101, 157, 232, 256, 343, 344, 345, 371, 402
Seçilmiş Hikâyeler 108, 110
Sedat Umran 22, 277, 386
 SEKA 188, 202, 216, 375
 Selahaddin Eş 230
 Selahattin Hilav 31, 60, 73, 107
 Selçuk Özçelik 161
Selim İleri 222, 243, 271, 396
 Selim Nüzhet 19, 123, 367, 391, 397, 402
 Selim Ragıp Emeç 47
 Selim Sırrı 76, 311
 Selmin Evrim 364
 Semih Lütfü Kitabevi 9, 72
 semt 57, 61, 71, 119, 121, 122, 126, 128, 129, 149, 152, 157, 221, 233, 398
 Sencer Divitçioğlu 81
 Sennur Sezer 112, 113, 114, 115
 Sepetçiler Kasrı 309
 Serbest Fırka 97
 Serhat Dağıtım 200, 220, 243
 Serhend Kitabevi 73, 315
 Sermet Muhtar Alus 72
Servet-i Fünûn 9, 24, 26, 27, 54, 76, 123, 341, 347, 363, 369, 401
 Sevinç Çokum 201, 208, 307, 354
 Seyit Kemal Karaalioglu 50
 Seyyid Kutub 145, 250
 Seyyit Nezir 315
 Sezer Duru 109
 Siddık Sami Onar 205
 Sıdkı Akozan 18
Sıratmüstakim 343, 344, 345
 Sırrı Giridi Paşa 311
 Sıtkı Evren 363
 Sibel Eraslan 240, 245
 Sirkeci 8, 9, 10, 19, 21, 27, 31, 33, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 60, 63, 66, 71, 72, 73, 74, 76, 91, 93, 96, 99, 124, 127, 128, 139, 143, 149, 150, 151, 157, 158, 186, 197, 221, 232, 243,

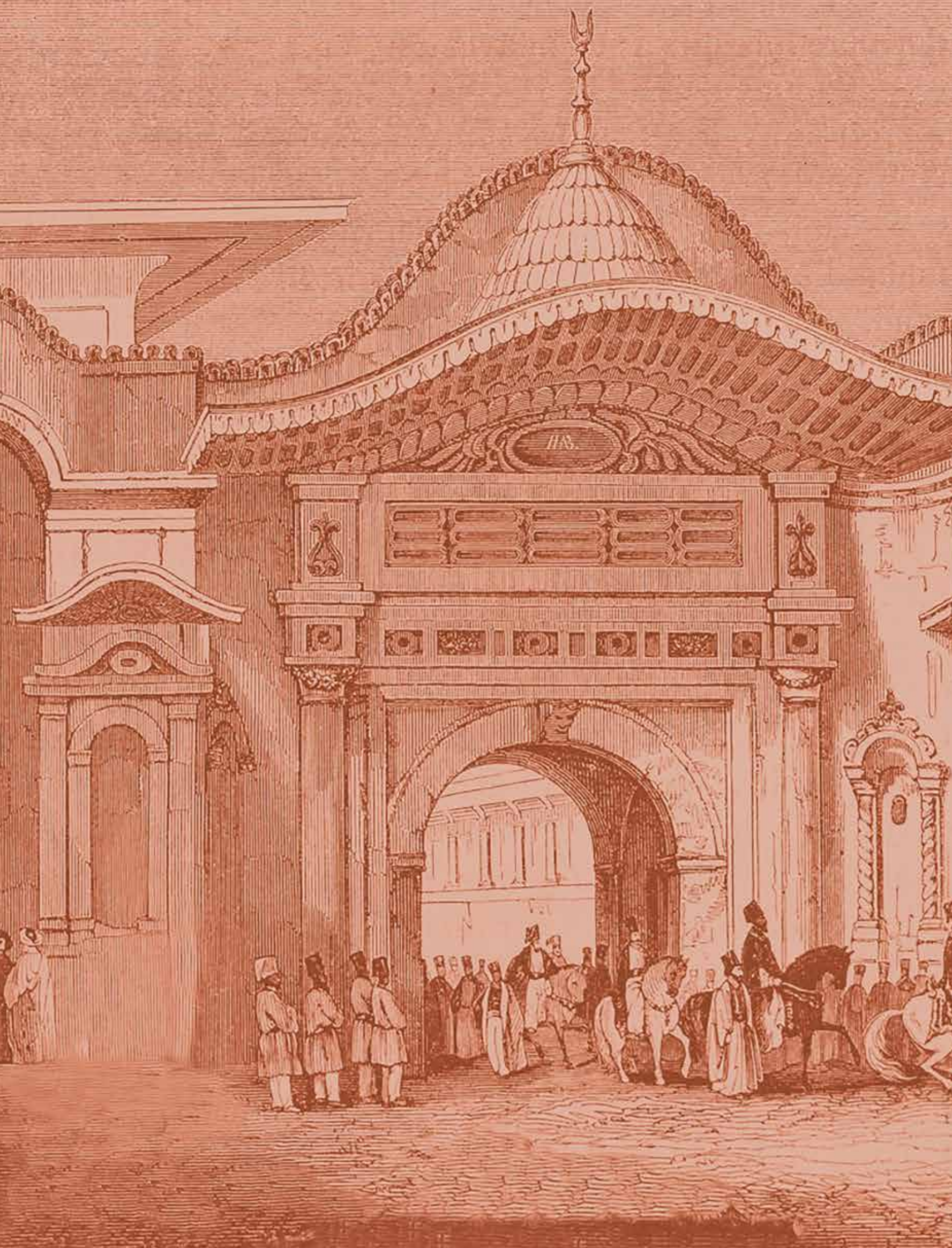
- 246, 247, 275, 278, 309, 310, 312, 313, 320, 328, 330, 339, 340, 359, 362, 364, 381, 390, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399
- Sirkeci Tren Garı 31, 33, 310, 381
- siyaset 32, 86, 95, 121, 124, 125, 128, 129, 208, 230, 287, 320, 331, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 351, 352, 354, 357
- Soğanağa Camii 198
- Soğukçeşme 10, 75, 160
- solcu 60, 154, 201, 205, 206, 250, 252, 259, 372, 375
- Son Dakika* 54, 73
- sosyalizm 85, 86, 291, 307, 355
- Sosyal Yayınlar 60, 79, 193, 219, 221
- Soyut* 191, 193, 194
- Söğüt* 209, 210, 217, 294
- Sönmez Neşriyat 199, 216, 257, 258, 261, 331, 332, 371
- spor 48, 78, 202, 208
- Star* 295
- Suffe Yayınları 231
- Sultan Abdülaziz 16, 23, 46, 285, 322, 336
- Sultanahmet 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 32, 33, 45, 50, 54, 63, 73, 78, 92, 93, 99, 100, 122, 129, 137, 147, 149, 154, 159, 180, 188, 197, 202, 211, 249, 257, 267, 271, 275, 279, 281, 285, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 304, 305, 306, 307, 311, 322, 328, 331, 332, 333, 354, 372, 377, 391, 396, 397, 398, 399, 401
- Sultanahmet At Meydanı 332
- Sultanahmet Kitap ve Kültür Fuarı 291
- Sultan Hamamı 57
- Suphi Nuri İleri* 366
- Süheyl Ünver 9, 15, 16, 26, 29, 77, 179, 210, 316
- Süleyman Çobanoğlu 272
- Süleyman Demirel 125, 354
- Süleymaniye 8, 81, 112, 113, 122, 142, 173, 197, 239, 240, 249, 307, 330, 391
- Süleyman Nazif 8, 9, 19, 24, 25, 26, 31, 96, 119, 129, 155, 341, 342
- Süleyman Uludağ 201, 335
- Sürgün* 105
- Şaban Kurt 79, 227, 294, 335
- Şahap Balcıoğlu 52
- Şahap Erkoç 271
- Şakir Kocabaş 154
- Şamil 200, 260, 261, 335
- Şark 21, 23, 54, 164, 175, 199, 370, 392, 395
- Şehbal* 96
- Şehir Kiraathanesi 149, 165
- Şehzadebaşı Caddesi 392, 394, 395
- Şekerci Ali Muhiddin Hacı Bekir 311
- Şemseddin Sami 315
- Şerefefendi Sokağı 32, 54, 75, 99, 157, 321, 328
- Şerif Aydemir 279, 306
- Şevket Rado* 19, 177
- Şinasi 9, 15, 16, 17, 23, 46, 48, 54, 63, 67, 68, 69, 120, 126, 134, 136, 208, 304, 346, 361
- Ştaynburg 31, 393
- Şule Yayınları 33, 277, 279, 318
- Şûra 250
- Taha Toros 15, 21
- Tahir Aktaş 310
- Tahirül-Mevlevi 344
- Tahir Yücel* 33, 143, 271, 278
- Tahsin Demiray 74, 124, 199, 354, 369
- Tahsin Yücel* 27, 347, 355
- Taksim 139, 153, 194, 266
- Takvim-i Vekayi* 15, 45, 284
- Tan* 10, 21, 51, 74, 76, 221, 232, 278, 312, 313, 328, 368
- Tanıl Bora 320
- Tanzimat 45, 46, 59, 99, 125, 126, 155, 164, 199, 240, 316, 322, 352, 354, 391
- Tarık Buğra 19, 52, 119, 120, 124, 129, 166, 167, 201, 208, 354, 404
- Tarık Dursun 28, 198, 223, 403
- Tarık Zafer Tunaya 117, 205
- tarih 8, 11, 22, 51, 65, 66, 68, 69, 85, 95, 120, 123, 139, 149, 175, 186, 188, 201, 206, 208, 240, 261, 263, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 311, 314, 315, 317, 322, 323, 325, 327, 328, 329, 335, 337, 342, 344, 346, 349, 353, 357, 386, 387
- Tarih ve Toplum* 81
- tashih 50, 103, 112, 113, 114, 160, 161, 310, 317, 332, 334
- Tasvir-i Efkâr* 15, 46, 312
- Taşmektep 318
- taşra 15, 145
- Tavashı 259, 261, 326
- Tayahatun Sokağı 328, 329
- TBMM 311, 354
- TBYM 324, 336
- TDK 193, 194, 224, 318
- tefsir 199, 301, 316, 344
- Tekin Yayınevi 76, 221, 317, 403
- Tek Parti Dönemi 256, 258, 348, 371
- Tercüman* 7, 10, 15, 45, 46, 48, 77, 79, 92, 96, 100, 124, 125, 128, 146, 149, 159, 166, 198, 341, 363, 365, 366, 373, 381, 401
- Tercüman-ı Ahval* 15, 45, 46, 48
- Tercüman-ı Hakikat* 10, 45, 46, 100, 341, 365, 366
- tercüme 9, 83, 174, 201, 253, 256, 261, 301, 322, 326, 335, 344, 347, 355, 365, 374, 380
- Terzihane Sokağı 333
- Tevfik Fikret 25, 26, 27, 105, 352, 361, 362, 369, 393, 394
- Tevhid* 270, 325
- Tezer Özlü 109, 304
- Ticaret Han 312
- Timaş Yayınları 30, 279, 327, 328, 403, 404
- TİP 219
- tiyatro 28, 112, 189, 208, 391, 392, 393, 395, 396, 397, 398
- TOBB 293
- Tohum* 273, 331
- Tomris Uyar 238, 304, 350
- Topkapı Sarayı 8, 50, 79, 93, 146, 155, 159, 282, 285, 287, 288, 327, 328, 332, 335, 395
- Toplumcu Anadolucular Cemiyeti 197
- TRT 103, 113, 141, 272, 277
- Tuğra 331, 380
- Turan 2, 30, 33, 54, 81, 113, 148, 161, 173, 177, 182, 186, 187, 192, 208, 209, 211, 212, 263, 271, 273, 306, 321, 373, 383, 392, 394, 395, 397, 398
- Turan Koç 33, 271, 306
- Turan Türkmenoğlu 2, 81, 173
- Turan Yazgan 383
- Turgut Akman 134, 143
- Turgut Özal 178, 262, 289
- Turgut Uyar 110, 195, 350, 352
- Tutunamayanlar* 154, 155
- Türbedar Sokak 147, 227
- TÜRDEB 310
- Türkan Şoray 114, 115
- Türk Dili* 29, 92, 112, 275, 297, 316, 355, 359
- Türk Dil Kurumu 112, 193, 347
- Türk Edebiyatı* 27, 28, 29, 78, 129, 200, 209, 210, 236, 242, 244, 279, 304, 307, 330, 331, 334, 335, 353, 354, 355, 390, 391, 392, 396, 401
- Türk Edebiyatı Vakfı* 28, 29, 78, 242, 244, 279, 304, 307, 330, 331, 334, 354
- Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği* 216, 324, 335
- Türkiye Dinî Yayınlar Fuarı* 294, 297, 300, 332
- Türkiye gazete* 8, 10, 11, 26, 32, 33, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 61, 66, 74, 77, 78, 81, 83, 84, 85, 86, 89, 93, 100, 101, 103, 115, 117, 119, 121, 123, 124, 125, 129, 137, 145, 146, 147, 149, 150, 152, 160, 166, 169, 170, 173, 174, 175, 177, 180, 184, 188, 194, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 212, 214, 215, 216, 217, 220, 222, 224, 229, 232, 236, 243, 244, 247, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 272, 276, 279, 288, 291, 292, 293, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 304, 305, 306, 310, 311, 312, 313, 316, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 328, 330, 331, 332, 334, 335, 339, 340, 343, 345, 349, 352, 353, 355, 357, 358, 362, 367, 368, 369, 370, 372, 381, 386, 387, 389, 394, 397, 401, 402, 403, 404
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti* 50, 54, 320, 321, 403
- Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı* 334

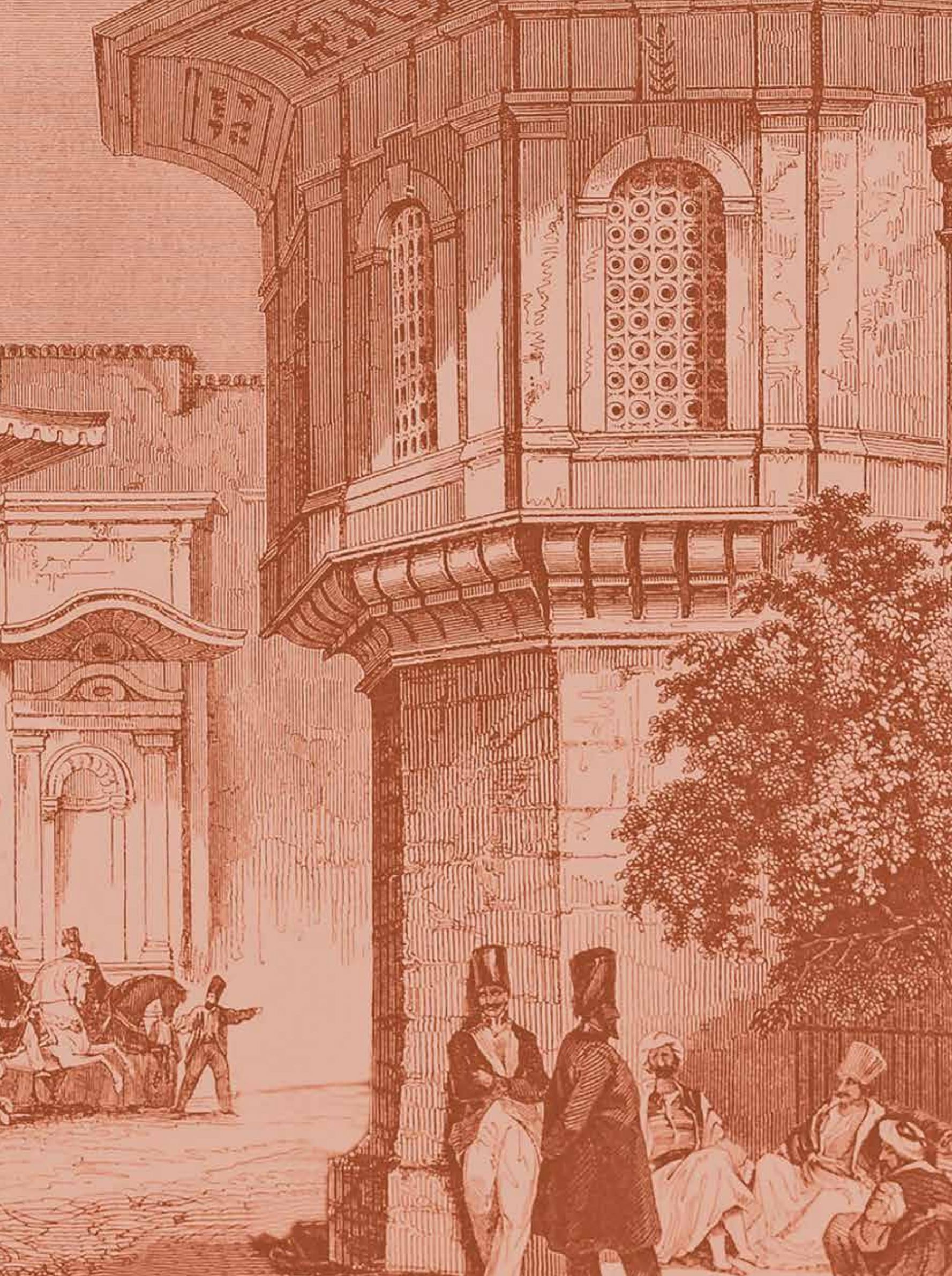
- Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu* 150
Türkiye İş Bankası Müzesi 311
Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı 294, 297, 298, 299, 300, 301, 331, 332
Türkiye Köylü Partisi 74
Türkiye Matbaası 74
Türkiye Yayıncılar Birliği 202, 216, 224, 293
Türkiye Yayınevi 216, 325, 369
Türkiye Yazarlar Birliği 32, 33, 93, 119, 244, 247, 276, 279, 304, 305, 306, 310, 331, 334, 387
Türkiye Yazıları 194
Türkmen Kitabevi 81, 174, 181
Türk Ocağı 55, 119, 155, 276, 279, 304, 305, 307, 322, 387, 397
Türkoçağı Caddesi 9, 75, 77, 240, 246, 320, 321
Türkoloji 110, 112
Türk Sineması 392, 393, 395, 404
Türk Tarih Kurumu 179
Türk ve İslâm Eserleri Müzesi 332, 333
Uğur Derman 158
Uluslararası Dergi Fuarı 310
Umran 22, 277, 293, 294, 295, 386, 401, 402
Unkapanı 157, 309
Üç Çiçek Yayınevi 375
Üçdal Neşriyat 335
Üç Mesele 228
Ülke Dağıtım 317
Ülkü Tamer 28, 102, 103, 110, 111, 112, 115, 191, 192, 351
Ümit Aktaş 237, 356
Ünal Sakman 101, 122, 124
Üniversite Kitabevi 74, 201
Üniversiteliler Kültür Derneği 215, 314
Üretmen Han 102, 120, 131, 132, 133, 229, 242, 243, 247, 269, 270, 279, 304, 321, 324, 325, 326, 328, 333, 341, 381
Üsküdar 63, 93, 112, 134, 142, 148, 152, 164, 185, 209, 227, 238, 239, 243, 266, 309, 324, 373
Üstün İnanç 22, 211, 373
vakanüvis 287
Vakıf Fuarçılık 293, 294, 300
Vakit 54, 72, 91, 211, 213, 312, 364, 368
Vâlâ Nurettin 20, 24
Vardiya Yayınları 77
Varlık 27, 28, 32, 52, 74, 76, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 102, 103, 110, 113, 115, 135, 139, 195, 277, 341, 346, 347, 348, 362, 401, 403, 404
Varlık Yayınları 52, 84, 86, 87, 88, 89, 346, 347, 348, 401, 404
Vatan 47, 50, 52, 76, 111, 129, 206, 312, 372
Vecdi Bürün 119, 120, 122, 124, 129, 157, 208, 211
Vedat Günyol 32, 85
Vedat Tek 311, 322, 333
Vedat Üretürk 192
Veli Ertan 161
Velit Ebüzziya 367
Vezir Camii 310
Vezir Han 336
Vezneciler 91, 206, 208, 244, 253, 371, 391, 395, 398, 399
Vilayet 8, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 72, 73, 75, 76, 77, 91, 92, 93, 121, 127, 128, 129, 147, 153, 158, 159, 160, 232, 247, 311, 316, 317, 328, 339, 340, 363, 370, 378, 379
Vilayet Han 147, 153, 232, 311, 317, 378, 379
Vural 32, 270, 321
Yağlıkzâde Ahmed Rifat Efendi 315
Yağmur Yayınevi 257, 258, 261, 321, 371
Yahya Kemal 9, 17, 19, 26, 28, 54, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 89, 103, 105, 121, 124, 126, 134, 135, 136, 155, 164, 166, 169, 170, 195, 210, 304, 336, 341, 345, 353, 357, 358, 361, 362, 369, 404
Yahya Kemal Enstitüsü 66, 210, 336
Yahya Kemal'i Sevenler Derneği 66
Yahya Kemal Mecmuası 66, 68
Yakup Cemil 175, 160, 221, 341
Yakup Kadri Karaosmanoğlu 103, 105, 124, 304
Yansıma 219, 225
Yaşar Kandemir 321, 324
Yaşar Kaplan 269
Yaşar Kemal 17, 20, 28, 53, 72, 74, 87, 88, 113, 187, 201, 205, 317, 341
Yaşar Nabi 27, 76, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 139, 141, 304, 341, 346, 347, 348, 361, 403, 404
Yaşasın Hatıralar 124
Yavrutürk 74
YAYFED 216, 334
yayıncılar 59, 60, 91, 119, 121, 129, 202, 203, 233, 252, 253, 257, 266, 270, 276, 295, 298, 299, 300, 315, 327, 365, 375, 381
yazarlar 7, 14, 18, 22, 27, 31, 32, 49, 52, 111, 112, 115, 119, 121, 123, 124, 126, 129, 149, 161, 165, 167, 199, 201, 209, 217, 225, 236, 242, 246, 252, 253, 266, 292, 293, 303, 312, 314, 315, 317, 337, 346, 353, 354, 355, 375
Yazıevi 231, 333, 334
Yazko Çeviri 116
Yazko Edebiyat 32, 113, 116, 117, 195
Yedıncar 326
Yeditepe 27, 28, 46, 80, 110, 111, 326, 362, 402, 403
Yeni Adam 73
Yeni Asya Yayınları 319
Yeni Camii Hünkâr Kasrı 311
Yeniden Millî Mücadele 324, 325, 377
Yeni Dergi 32, 60, 77, 102, 147, 148, 191, 374
Yeni Devir 227, 237, 238, 239, 241, 247, 324, 328, 333, 374, 381
Yenigün 153, 312, 357, 377
Yeni İstanbul 92, 114, 137, 205, 211
Yeni İstiklâl 145, 157, 158, 363
Yenilik 107
Yeni Mecmua 98, 287, 401
Yeni Osmanlılar 46
Yeni Şafak 243, 252, 295, 316, 403
Yeni Şark Kahvesi 164
Yeni Türk Edebiyatı 335
Yeni Ufuklar 32
Yerebatan Caddesi 231, 279, 324, 325
Yeryüzü Yayınları 324, 334, 374
Yeşildirek 61
Yıldız Ramazanoğlu 240, 245, 247, 279
Yordam Kitap 326
Yön 17, 60, 85, 86, 282, 403
Yöneliş 301
Yönelişler 375
Yurt ve Dünya 84
Yusuf Kamil Paşa 9, 23
Yusuf Ziya Ortaç 7, 17, 25, 26, 31, 72, 86, 96, 97, 98, 99, 100, 111, 123, 127, 362, 363, 368
Yüce Diriliş Partisi 137
Yücel 17, 26, 27, 28, 29, 33, 50, 54, 88, 115, 143, 147, 179, 187, 199, 211, 256, 271, 278, 314, 342, 347, 355, 366
Yüksel Arslan 106
Yümni 21, 30, 33, 253, 263, 332, 371, 380
Zafer Matbaası 229, 270
Zekeriya Sertel 74, 315
Zeki Eyüboğlu 17, 22, 32, 373
Zeynep Hanım 23, 345
Ziyad Ebüzziya 47, 122, 263
Ziya Gökalp 79, 96, 97, 99, 202, 209, 278, 287, 304, 322, 336, 345, 353
Ziya Nur 22, 134, 208, 209, 210, 371, 372, 373, 404
Ziya Osman Saba 27, 124, 346, 347
Ziya Paşa 120, 126, 155
Zübeyir Yetik 152

Bu kadim şehir, tarihin seyri içinde dünyayı da etkisi altına alabilen birçok olaya şahitlik yapmıştır. Her noktası katmer katmer tecrübelerle örülmüş bu hazine, hâlâ insanlığı kültürel, siyasi ve ekonomik olarak beslemeye devam ediyor.

Hiç şüphesiz Tarihi Yarımada bu hazinenin en değerli mücevheratı...

Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının kalbi bu nadide coğrafya, her dönem suretini değiştirse de hükmeden sîretini muhafaza etmesini bilmiştir. Hangi kazıcı gelirse gelsin muhakkak bu sîretin cevherinden bir parça bulmuş ve bu zenginlik karşısında kendisini mesut ve bahtiyar hissetmiştir.

İstanbul Ticaret Odası da kendisini bu cevherin ana hissedarlarından birisi olarak görmüştür. Yaptığı yayınlar, verdiği eserlerle bunu paylaşmayı bir vazife telakki etmiştir. Bu sefer de Tarihi Yarımada'nın kültürel coğrafyasını çok boyutlu bir şekilde gün yüzüne çıkarmak istemiştir.

İstanbul'un Kültürel Yüzü kitabı 37 başlıkla sadece İstanbul'un değil, aynı zamanda Türkiye'nin kültür hayatı bakımından önemli mekânları olan Cağaloğlu, Sultanahmet ve Beyazıt'ı içine alan bir çalışma niteliğindedir. İstanbul'un kültür dünyasının ayrıntılarına ulaşılması için bu yayında araştırmalara, hatıralara ve sözlü tarih çalışmalarına yer verildi.

Hafıza ve mekânlar arasında bağlantılar, kimi zaman bizzat hadiselerin aktörlerine söz verilerek kimi zaman da arşiv kaynaklarının gözetiminde ve şahitliğinde kurulmuştur. "Şerefü'l-mekân bi'l-mekân" sözünün gereği olarak da İstanbul'un kültür tarihine damga vurmuş, eser vermiş ve hatıralarıyla iz bırakmış nevi şahsına münhasır kişilerin eşliğinde bu kültürel kazı yapılmıştır. Kat kat tarihin sayfaları aralanmış, oraya buraya serpilmiş mekânlar, şahıslar ve eserler bir araya getirilmiştir.

Bu anlamda şimdiye kadar kimsenin kolay kolay cesaret edemeyeceği bu tarihi macerayı günümüze kadar uzanan bir rota seyrinde sunulması gerçekleşmiştir.